This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 7196.588.20

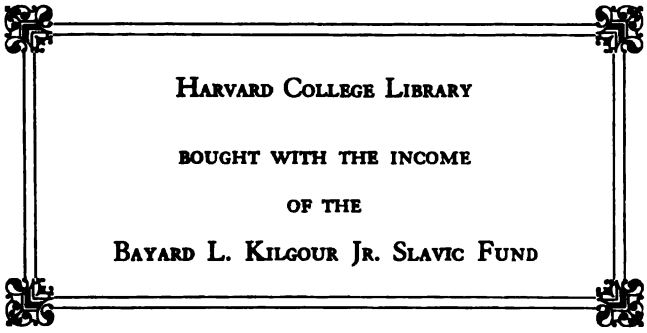

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ROZHLEDY

REVUE

UMĚLECKÁ, POLITICKÁ A SOCIÁLNÍ

Redaktor vydavatel

F. V. KREJČÍ. — JOSEF PELCL.

V PRAZE.

Tiskem Edv. Beau orta v Praze. — Nákladem vlastním.

1897.

Digitized by Google

Δ
Slav 7196.588.20 (6 no. 1-12)
✓

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
25 APR 1969

Kilgour fd.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. října 1896. Číslo 1.

Vstup.

Poslední léta v Čechách jsou léta nové generace, to jest léta nových idejí, jejich vzrůstu, pronikání a vítězného zápasu. To jest veliký fenomen těchto let, to jediné, co významného odkážou soudu budoucnosti, až dávno už nebude slechu po dnešní vřavě a pletkách figurek na politické šachovnici, po tom všem, co dnes hlučí ze sloupců novin a zejtra nebude míti delšího trvání, než vetchý jejich papír. Teprv až zmizí tyto mraky jepic, zakrývající pohled na pravý směr a směr časového proudění, bude lze dokonale přehlédnouti a oceniti ten důležitý proces klíčení a vzrůstu, jenž odehrával se v šeru a zátiší pod jeho hladinou. Dnes už vidíme další rozvoj tohoto pochodu: celý nový svět vystoupil nám z vln, zvláštní svět v českém světě, svět mladých, moderních.

A pochod ten postoupil dnes ještě dále: tento mladý svět, rozprostranil se už tak, vydobyl si tolik vzduchu a světla, že se může rozčleňovati a volně vyvíjeti v celé řadě různých sobě i sporných útvarů. Není to jeho úpadek, jeho fiasko, je to jen nutný nový článek ve stupnici jeho rozvoje. Základní jeho směr jest neodchylný a hraniční čára mezi ním a starým světem stejně ostrá. Není tu, jak by leckteří chtěli namluviti, zmatek, způsobený několika ztřeštěnými kazimíry, po nichž se má rozhostiti zase pohodlné, dřímavé ticho epigonství a šablon. Nikoliv, vlny v těchto letech rozhoupané se už nezastaví a nezabočí do starých proudů. Nemůže býti dnes mladého českého člověka, myslícího a vnímavého, jenž by mohl být shněten dle starých šablon a jenž by zůstal nedotknut tím vším novým, co v těchto letech prosakuje všechen vzduch a vniká do mladých duchů každým porem. To základní a společné, co při všech odlišnostech jednotlivých útvarů zůstává tmelem mladého světa, jsou právě všeobecné disposice všech mladých duší našich let, jejich společný a od starých odlišný způsob, jímž dívají, se v svět, a zvláště jako rys ze všech nejurčitější: společný ten způsob, jímž formulují sobě vztahy své k národnímu celku a vztahy národního celku ku světové kultuře. V těchto ohledech jest dnes mezi starými a mla-

Digitized by Google

dými útvary naprosto jasno. Zde není téměř přechodu, zde zeje skutečná propast mezi pokoleními, která si navzájem nerozumějí. Otcové a děti!

Tak jako by se byl od včerejška udál, žije ještě tento pochod nové generace v naší paměti. Vzpomínáme všickni, jak již od let, od samých těch chvil, kdy jsme se naučili mysliti a cítiti, rostla v nás nechuť k tomu, co nám podávala domácí literatura, odpor ku způsobu, jímž se formulovaly v politice životní potřeby národa, tušení, že všechen ten modlářský kult národa, jako něčeho samobytného a svéúčelného, všecko toto vychování nás na pouhé vlastence a štvaní nás do nenávisti národa jiného, je hříchem proti člověku v nás, hříchem proti kultuře, hříchem proti duchu svatému. Toto tušení uzrálo a ztvrdlo u nejvyspělejších v pevné přesvědčení a hledalo průchodu v hlasitých protestech. Každým pokusem zašlapati tyto vyšlehující plameny odkrýval se nám starý český svět v neudržitelné své spuchřelosti a nekulturnosti. Hledali a scházeli jsme se na osamělých posicích, do nichž nás zahnal, a dočkali jsme se tam úplného rozbřesku, osvětlení hlav a srdcí v širokých zástupech mládeže. Viděli jsme, že už nemluvíme jen za sebe, za několik kaceřovaných jedinců, nýbrž za všecku mladou generaci národa, alespoň za její ryzí, inteligentní jádro, že otázky, které vřely jen v našich hlavách, staly se otázkami národní psychologie a v našich snahách a naší práci že mluví sama duše národa, žíznící po obrození a po osvobození z bludných kruhů vyvětralých frází a hesel.

Dnes už lze poněkud přehlednouti, co bylo vykonáno, ty zjevy a typy, nad nimiž užasne budoucí psycholog: mladíci, sotva přes dvacet let, kácejí v literatuře domácí modly a staví mladou literaturu do samého varu evropských uměleckých snah; v zapadlých koutech venkova vyrůstají nejsubtilnější duše moderní; mladíci bez universitního vzdělání zaplavují český svět všemožnými evropskými idejemi; student odhazuje vlastenecké praporečky, jde apoštolovat mezi proletáře a v politickém boji sází na kartu svou existenci; čeština svléká se sebe ošumělé cetky řečnického bombastu a učí se výrazu smysIně palčivému, hmatatelnému, břitkému jako švihy pitevního nože; vzniká nová poesie, nová kritika a essay, vůbec celá nová literatura i zevně neodvislá od staré officielní, zvláštní literatura v literatuře, zvláštní svůj svět v českém světě, všecko to, nač může býti před soudem budoucnosti hrda česká mladá generace z tohoto konce století!

Z těchto mladých snah vyrostly také »Rozhledy«. Objevily se hned při prvých signálech obratu, daly se nésti mladým hnutím, s ním zároveň rostly a vyspívaly. Historie jejich zůstane navždy nerozlučně svázána s historií dnešní mladé generace. A orgánem jejím »Rozhledy« i nadále zůstanou — v tom vidíme přední jejich úkol i jejich právo na život. Úkol ten je ovšem jiný nežli ještě před dvěma, třemi lety. Dnes, kdy mladá generace oddechla si po napjetí prvých společných zápasů, kdy není už ve své existenci a myšlénkách ohrožována, kdy po kvasu a tření ve vlastním svém táboře rozbila se na řadu rozličných útvarů, kdy ocitá se ve stadiu, nejrozhodnějším pro její budoucnost, nevidíme svého úkolu jen ve výbojnosti a negaci vůči všemu, co na

Digitized by Google

starých řádech domácích je lživého a špatného, ale i v bezohledně přísné a upřímné, protože nejvřelejším zájmem a láskou diktované kritice všeho mladého. Máme k tomu naprostou neodvislost na všecky strany a prospějeme tím volnému rozvoji mladých myšlenek v Čechách jistě více nežli předčasným tvořením stran a skupin, v jejichž úzkých zájmech tento rozvoj tuhne a se zastavuje.

K těmto úkolům, daným nám celou naší minulostí, připojujeme ještě další. Mladá generace nezdvihla prapory nových myšlenek, aby s nimi si hrála v osamělých zákoutích. Dala se v práci a v boj za tím účelem, aby obrodila všechen kulturní život ve své vlasti, aby se stala dědicem a pokračovatelem nedostačujícího starého. Již dnes nadešla potřeba, aby z cest propagačních vstoupila i na cesty tvůrčí, aby šířila své zorné úhly a zabírala do nich všecko žilobití, všechen ruch svého okolí, aby abstraktní schemata idejí, přejatých největší měrou z ciziny, plnila plastikou konkretních útvarů domácích, aby material, jejž jí poskytuje bezprostředné její okolí samostatně spracovávala a budovala své zvláštní, určité typy. »Rozhledy« budou pomáhati při těchto úkolech tím, že budou vždy více směřovati k tomu, aby byly revuí všeho českého života, zvláště v jeho stycích a svazcích se světovou kulturou.

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

I.

Václav Daněl se probudil. Pod těžkou peřinou pohnula se jeho hlava, hlava šestnáctiletého studenta s dlouhými vlasy a obličejem jemně sice kresleným, ale přibledlým a hubeným. Otevřel oči, pokoušeje se rozeznávati předměty ve tmě zimního jitra. V tom mu zašlehlo cosi hlavou jako sladký, rozkošný blesk. Ano, je doma, konečně zas doma, na vánocích, u matky! A teplé proudy radosti rozlily se mu celým tělem, tak že až se zachvěl mrazivou rozkoší a docela již probuzen a oživen, rozhlédl se po světnici. Ano, nad ním tikají svým známým zvukem staré rodinné pendlovky, z šera pokoje vyrážejí obrysy dobře známého nábytku, pohovka se židlemi a stolem uprostřed, piano v rohu u okna, z kuchyně padá sem na podlahu paprsek lampového světla a jest slyšeti odtamtud hrčení kávového mlýnku a šukavé kroky, kroky matčiny. Tedy zase doma! Po třech měsících, které strávil od prázdnin v Hradci ve smutném, steskuplném, stlačeném životě chudého studenta. Tak prázdna a nevlídna ležela nyní za ním tato doba, jako ty holé zasněžené pláně, které viděl včerejšího večera uháněti a v dáli se stáčeti z oken vlaku. To všecko je teď daleko za ním, i ta včerejší cesta, i Hradec a všecko, co toto slovo pro něho odporného a bolestného znamená: i to denní odměřené hodin dle prací a povinností, i to nekonečné naslouchání monotonním výkladům professorovým, dlouhé sezení při knize a chudičké večeři

Digitized by Google

v chladném pokojíku, natlačeném studentskými kufry a postelemi, kde se po celý večer hlučelo a kouřilo, kde se dlouho do noci hrávaly karty, mezi tím co on usínal na své posteli, probuzen každou chvíli křikem nebo smíchem hráčů a opojován sladkými sny o domově.

Tyto sny byly jediným útulkem jeho roztesknělé duše. Přissával se k nim s celou svou vnitřní horoucností, plnil si jimi hlavu až do závrati V tomto snění nabývalo všecko, co patřilo k jeho domovu, zvláštních žhoucích barev a nevystihlého, obromného jakéhos významu: i matka, i přátelé, i každý dům a strom východočeského toho městečka, odpočívajícího jako pěkná bílá hračka v táhlém údolí, věnčeném černými pruhy lesů. Miloval celý tento domov, i město i lidi i okolní přírodu s celou prudkou láskou hocha, vychovaného matkou vdovou, od níž se byl dříve ani snad na den nevzdálil, hocha jemného a ostýchavého a vrženého najednou v cizí svět, neznámé lidi, námahu a nedostatek. Byl již druhý rok na studiích, ale vášnivý stesk po domově jej neopouštěl ani den. Plnil mu dnem i nocí, všude, doma, ve škole i na procházce mysl obrazy minulosti, která se mu zdála nyní jediným šťastným snem, a omamoval jej vidinami budoucnosti, těch sladkých, velikých chvil, kdy uvidí zase domov. Prozatím se vrhl s celou vášnivou silou své snivosti na tyto vánoce. Po celé téměř tři měsíce opíjel se vysněnými rozkošemi tohoto týdne, který se blížil tak hlemýždím krokem k němu z tůní budoucna. Obraz těchto několika dnů plápolal před ním v nejskvělejších barvách, jako jediná veliká hostina radosti, v níž každá hodina měla býti zvláštním rozněcujícím douškem. Matčin pokojík, hovor s kamarády, štědrý večer, to všecko nabývalo v jeho mysli nedostižného významu a hlubokého, téměř bezedného kouzla, které jediná duše lidská, jak se domníval, byla by sotva s to vypiti. Snil a ssál kouzlo těchto budoucích dnů po celé hodiny školního vyučování, dívaje se při tom upřeně na professora, jako by ho pozorně poslouchal, usínal, ukolébán jím až do únavy, v peřinách, které mu dala matka, a které zdály se mu stále ještě dýchati vůní jejího pokoje, a spíjel se tím kouzlem, až mu tváře hořely, na osamělých procházkách dlouhými stromořadími v okolí Hradce, za temných podzimních podvečerů, když studený vítr rval poslední listy se stromů a dálné obzory polabských rovin usínaly v houstnoucích chmurách, v tichu mrznoucí krajiny, přerušovaném jen krákotem havranů.

A tyto chvíle jsou již zde. To, co se před ním tak dlouho vznášelo a rozplývalo ve snech, dá se již teď hmatati jako pevná, neodčinitelná skutečnost. Přijeti večer do osvětleného nádraží, shledati se na perroně s matkou, ubírati se domů temnými ulicemi po chrupajícím sněhu, vyspati se jednou zase v tichu a známé vůni matčina pokoje, probuditi se, kdy venku ze tmy bělají se jen zasněžené střechy ulic a z kuchyně šíří se vůně vařené kávy — ano, právě tak si byl představoval pořad těchto prvých šťastných hodin! Kmitla mu sice hlavou otázka: jsi tak šťasten v těchto chvílích, jak jsi sobě představoval? ale nechtěl a neuměl na ni odpověděti, tak splývaly mu ještě v jedno naděje a jejich splnění, sen i skutečnost, kouzlo chvil vysněných i prožitých.

Zavrzly dvéře a v nich objevila se přímá, vysoká postava matky. Kráčela tiše, domnívajíc se, že Václav ještě spí. Šukala sem tam po

Digitized by Google

světnici a Václav díval se očima přimhouřenýma, jako by spal, na ni, čekaje, až padne na její tvář pruh světla, vnikající sem skleněnými dveřmi z kuchyně. V tom se matka obrátila a v tomto světle objevil se její obličej, tak jak ho Václav znal od dětských let. Stále tatáž přívětivá tvář ženy as pětačtyřicetileté, s rysy pevnými a zdravými, ale vážně, skoro až smutně sevřenými. V tomto okamžiku hrál na té tváři úsměv, jaký tam Václav zřídka kdy byl vídal. Cítil při tomto matčině úsměvu zvláštní pohnutí, radostné i teskné, neboť věděl, že on sám jest příčinou toho úsměvu. Matka jest patrně šťastna z jeho příjezdu. Ubohá! má tak málo šťastných chvil. Vždycky hleděla tak přísně a vážně pod tíhou svých starostí. A k vůli němu se dnes usmívá. Pohnutím se mu stáhlo hrdlo a oči zalévaly se mu slzami dětinné něhy.

Styděl se jaksi za své pohnutí. Mimovolně jej něco pudilo, aby promluvil.

— Maminko, ozval se tiše.

— Ah, ty's už vzhůru? řekla matka a přikročila k posteli.

— Jsem rád, že jsem doma. Nemohu proto ani spát.

— To věřím.

— Vstanu hned.

— To nemusíš. Beztoho je ti to vzácné ráno déle ležet.

— Opravdu. V Hradci o těch dobách už běžím do školy.

— No, a kam pak se chystáš teď ráno? Sejdete se někde s ostatními?

— Nevím, jsou-li zde. Nepsal jsem si teď se žádným a nevím tedy, kdy kdo přijede.

— Už tu budou asi všickni. Jeníka Hlávkova jsem viděla až včera, když jsem ti šla naproti.

— Hm, ten má blíž, mohl tedy dříve přijet. A co Landa? Nevíš? Chci jít zrovna teď ráno k nim.

— Ten už tu bude. Mluvila jsem předevčírem s Landovou, Povídala, že přijede v noci na dnešek.

— Nu tak.

— Také ti nepsal?

— Jednou v říjnu. Od té doby ne. No, ale vstanu, rozhodl se najednou Václav a vylézal již z postele.

— Hm, když chceš. Jdu ti připravit snídani.

Za chvíli seděl Václav s matkou u kouřící se kávy, v kuchyni příjemně vytopené, v níž svítila lampa a po podlaze a stěnách tancovaly světelné odlesky v peci praskajících plamenů. Pokoj zdál se odtud odpočívati ve tmě a oknem, vedoucím do dvora, prorážělo sem matné, ospalé svítání šerého zimního dne.

Mezi tím, co Václav vypravoval matce o svém životě v Hradci, se stálou snahou dodati každé podrobnosti zveličeného významu a hráti si na starého, zkušeného studenta, žijícího v důležitějším a hlučnějším životě než oni všickni zde doma v zapadlém městečku, cítil, že na jeho štěstí nalehá stín. Tušil a věděl, že to přijde hned, že to může čekati každé minuty, to těžké a bolestné, co se vyvalí a ztrpčí mu tyto šťastné okamžiky. Věděl, že to uslyší co nevidět z úst matčiných, ty hořké

Digitized by Google

stesky, starosti a úzkosti, které jí svírají, které jí ubírají krve i spánku, že zase před ním vyvstane celý ten truchlivý obraz krutého zápasu, trudného potloukání se od měsíce k měsíci, jenž se mu vtiskl od mládí do duše a srostl tam nadobro s postavou matčinou. Věděl, že ten úsměv, který jí hrál na tváři, jest jen chvilkovým zákmitem radosti, která nemůže zaplašiti v její duši těžké a neodstranitelné chmury. Bál se toho okamžiku, kdy matka počne vážně mluviti o svém, o jich obou postavení — věděl, že o tom mluviti počne, neboť neměla nikoho jiného, komu by se s tím svěřila — a hleděl oddáliti tento okamžik tím, že horlivě a bez přestání sváděl hovor na lehké, veselé stránky své studentské existence. Ale okamžik ten přece přišel. Kdy si prý už zadá o stipendium?, zeptala se ho náhle matka. Ještě prý nemohl — jal se horlivě vykládati — teprv někdy v lednu a v únoru se vyhlašuje. Podá žádost jistě, není třeba míti o to strachu. Myslí, že ho dostane. Dle vysvědčení jest ve třídě as třetím, k tomu jest syn po učiteli a to při udílení stipendií na učitelských ústavech padá značně na váhu. Jen, kdyby to už raději bylo, povzdechla těžce matka. Takto není už možno dále to vydržet. Vdovská pense měsíčních třicet zlatých sotva by stačila pro ně oba zde doma. Ale nechat jej z toho vystudovat? ne, opravdu neví, jak to skončí. Posílá mu měsíčně patnáct, šestnáct zlatých, co si má pak sama zde počít s tím málem, co jí zbude? A z čeho platit mu šaty? Dluhy rostou a tíží ji pořád více. Nemůže starostmi ani spát. Odepřela si už skoro všeho, šetří co nejvíce a všecko by snesla, kdyby těchto dluhů nebylo a těch starostí, jak bude dále.

Dopila kávu a počala přecházeti po kuchyni. Už to je zde, pomyslil si Václav a bylo mu, jako by se svíjel pod palčivými ranami. Ačkoliv mu bylo matky líto, tak velice líto, až se mu hrdlo stáhlo a oči zamžily, nemohl se přec ubrániti sobecké mrzutosti, že má takto zrovna z rána zakalen první den svátků, na něž se tolik natěšil a právě tak sobeckému přání, aby už bylo co nejdříve po této rozmluvě. Nějak bylo a nějak bude, zdál se mu šeptati ten lehký, veselý pokušitel, který se skrýval v jeho napolo chlapecké ještě duši, za veškerým ostýchavým a mdlým jeho zevnějším vzezřením. A čím déle trvala tato trapná chvíle, tím více cítil, jako by mu v duši počalo se usazovati a růsti cosi tvrdého, nepoddajného, zárodky temné jakési síly, která mu slibovala přenésti jej přese všecky tyto svízele, zoceliti jej jimi a ukovati mu osud, jehož veliké obrysy počínaly plniti jeho sny. Neslyšel již ani konečně, co matka říká; mysl vzedmula se mu najednou neznámým jakýms nadšením a na jeho vlnách houpaly se obrovité zjevy mužné síly, geniové ducha i činů, postavy vyčtené z románů, životopisů a dějin, planoucí, ale prázdné, do ohromna zveličené rozbíhavou fantasií šestnáctiletého hocha.

A v této chvíli kmitl mu také hlavou obraz přítele Landy. Ano, řekl si v duchu, v něm mám vzor, jak se povznésti nad takovéto všední starosti. Budu jako on pevný a ohnivý, stále doufající a nelekající se překážek. A jest snad ještě chudší než já, žije mnohem hůře než já, doma i na studiích a přece, jak jsem já proti němu chabý, netroufalý, bázlivý! Představoval si shledání své s ním tak živě, až mu radostným napjetím srdce prudce tlouklo a tváře se rozpalovaly. Co si asi řekneme?

Digitized by Google

Jak mám začít mluvit, a o čem? aby uviděl, že už jsem vyspěl, že už nejsem chlapec, za jakého mne pokládal? A co on? S čím novým asi přijel? s jakými myšlénkami? s jakými knihami?

Tyto představy smazaly rázem stín, jejž vrhla do jeho mysli rozmluva s matkou. Rozlilo se tam zase šťastné teplo a světlo. Neměl již doma stání. Ale k Landovi bylo ještě brzy. Venku se bylo sotva teprv rozbřesklo.

Naříkavý hlas matčin byl mezi tím již umlkl. Dala se do uklízení pokoje a Václav odešel tam za ní. Přecházel sem tam, naslouchaje jejímu vypravování, nyní již klidnému, provázenému sem tam i mdlým úsměvem. Nechtěla patrně už ztrpčovati Václavovi pobyt doma svými stesky. Mluvila o jiných věcech, o známých lidech, poměrech a událostech ve městě, tak jak se celý líný chod tohoto maličkého kouska světa obrážel v uzoučkém okruhu jejích zájmů a zřetelů, jejichž těžiště leželo v minulosti, v těch šťastných letech krátkého jejího manželství, po nichž pak již jen tvořil celý její život jedinou pouť smutné vdovské existence. Václav poslouchal s účastenstvím. Bylo mu rozkoší, cítiti se odtrženým od toho celého nenáviděného života ve vzdáleném cizím městě a přirůstati tak zase znovu tisícerými nitkami, každou cévou své bytosti, k domácí půdě, dýchati její vonné, útulné teplo, uvolňovati v něm dlouhému, bolestnému napjetí svých tužeb

Přikročil k oknu a díval se dolů na náměstí. Ano, to staré známé náměstí? Všecko až do posledního kamene zůstalo tak, jak to opustil před třemi měsíci. Jen že tehdy svítilo všecko ještě ve výsluní posledních letních dnů, lípy před kostelem a radnicí se zelenaly — ale nyní leželo to vše ponořeno v mrtvý klid zimního rána. Po zasněžené ploše náměstí černaly se jen řídké postavy chodců, nějaký muž z vesnice v kožichu a s těžkou holí v ruce, babka s nůší, služka nesoucí v konvi vodu, běžící hoch. Jen na podloubí, táhnoucím se po celé protější straně bylo znamenati jakýsi ruch, čilé kmitání postav, hokynářské krámy, necky s rybami, nad nimiž stály skupiny lidí a dětí — vánoční trh malého města. Nad střechami domů, vyjma školu vesměs jednopatrových, vznášely se tenké sloupky kouře, podobny klikatým kmenům mlžných jakýchsi stromů, jejichž koruna tratila se a rozplývala v jednotvárném šeru zimní oblohy, nížící se nad náměstím jako jediná, bělošedě svítící plachta.

Matka odešla zase do kuchyně. Václav přecházel po pokoji sám. Zastavoval se před každým obrazem, oživuje na něm své upomínky. Byly tu dvě křiklavě malované alpské krajiny, obraz ukřižovaného Krista, ostatní pak většinou prémie starých německých rodinných časopisů — a ty všecky dívaly se na něho se smělou a usměvavou důvěrností, jako by chtěly říci, že mají právo na to i na jeho vděčnost, neboť ony to byly, z nichž padaly kdysi jedny z nejprvnějších a nejsilnějších dojmů do jeho dětské duše. I z těch nejmlhavějších hlubin paměti, kde už ztrácí dechu potápějící se vzpomínka, dovedl si ještě dosud zachytiti Václav některé chvíle, kdy se dával od otce vyzdvihovati k těmto obrazům a vypravovati o nich celé dlouhé děje a pohádky, které neměly s jejich skutečným smyslem nic společného, ale zanechaly v jeho fantasii nevyhladitelné stopy. Ještě dnes nedovedl se dívati na tyto obrazy jinýma očima a před-

Digitized by Google

staviti si na příklad, že tamta ženská postava s velikým krajkovým límcem na staré sežloutlé rytině s německým nápisem znamená Marii Stuartku a ne tu báchorkovitou jakous princeznu s fantastickými osudy, jak se mu zaryla do mysli z vypravování zemřelého otce.

Rozevřel i piano, dlouhý nemotorný nástroj staršího tvaru, sem tam odřený a bez lesku. Usedl k němu a zabořil prsty do sežloutlých kláves. Zaznělo několik akkordů, drnčivých, prázdných, křiklavě rozladěných. Ale Václav pokračoval ve hře přece s chutí, cítě jakousi vděčnost k tomuto starému klavíru, na němž jej, šestiletého hocha, učil ještě hráti otec několik měsíců před svou smrtí a na němž pak Václav, když již byl dospělým hochem a matka nemohla mu platiti dále učitele, cvičil se sám, třískaje do něho po celé hodiny s tou divokou nevázaností mladých hráčů, zůstavených bez dohledu, pokoušeje se naznačovati touto hlučnou hudbou příběhy, které si sám vymyslil, a improvisovati si celé výjevy oper, tím, že napodobo.val arie a sbory, které po léta téměř den co den až do omrzení odehrával z několika laciných poutpourri, zůstalých zde po otci.

Ale nejdéle se zastavil u knihovny. Byla to vlastně veliká staromodní skříň na prádlo, a nádobí, jejíž hořejší přehrady byly zaskleny a tvořily pro Václava nejdrahocennější koutek jeho domova. Tam byly ve dvou řadách těsně natlačeny knihy po otci, knihy nejrůznějšího rázu a hodnoty, české i německé, několik tlustých svazků Mikovcova Lumíra, Nerudovy Obrazy života, spisy Máchovy a Kollárovy, celá řada učebnic a methodických knih pro učitele, dále zase sensační romány »Hrabě Beňovský« a »Císař Josef a jeho dvůr« vedle pěkně vázaného Schillera a velikých svazků rodinných německých listů, ponejvíce všecko z počátku let šedesátých, tak jak to asi šmahem skupoval a odebíral tehdy mladý, venkovský učitel, míchající své upomínky na vychování v německých školách s povinnostmi českého vlastence.

Do těchto knih jako by se byla slila všecka prchlá vůně Václavova mládí. Stačilo mu jen některou vzíti a otevříti a již se vyvalila plným proudem ven, z každé stránky, z každého obrázku, z otřelých desek, a opojovala ho znovu kouzlem hodin, nad ní kdysi strávených. Každá z těchto knih měla pro Václava svou zvláštní duši. Některé znal téměř z paměti, jejich duše ležela před ním průhledna jako duše přítele, s nímž denně obcujeme. U jiných, zvláště německých, znal jen tituly a obrázky, nevěda přesně co znamenají, ale tím svobodněji pracovala zde jeho obraznost, tím hlubší a větší význam tušil zde za každou stránkou, tím silněji rozněcována byla jeho touha, přečísti jednou to zde všecko v této skříni a přečísti i jinde každou knihu, kde se mu naskytne, poznati všecko, opájeti se a růsti tímto věděním, zahanbiti mohutností svého ducha všecky, kdož se mu dnes, ostýchavému, neobratnému chlapci, posmívají. Nedovedl si ještě sice dobře představiti svůj cíl, ale tušil, že tyto knihy, nad nimiž proseděl celé dny svého chlapectví, mezi tím co jiní je trávili v divokých hrách, naznačují mu budoucí jeho dráhu. Věděl, jak jest tělesně slabý a neobratný, styděl se za to, když se mu spolužáci posmívali, rmoutil se nad tím, že při každém tělesném cvičení nebo hře jest posledním, přezírán a vysmíván, ale naproti tomu zase viděl, jak jeho spo-

Digitized by Google

lužáci, jak dříve zde doma, tak i tam v Hradci, ustupovali před ním všude, kde se jednalo o vědění, jak na tomto poli byl on silnějším jich, jak chodili k němu pro radu a pomoc, jak i jeho professor dával na jevo překvapení z jeho znalosti dějin a literatury, sem tam nahodile projevované. To jej sílilo a odškodňovalo za všecko ostatní, to dávalo vyrůstati v jeho mysli zvláštní hrdosti. Počínal cítiti, že se v jeho nitru usazuje a zraje něco vzácnějšího a jemnějšího než to, co mu poskytuje jeho okolí; i cítil pýchu nad tím a touhu, zavříti se do sebe obemknouti se hrázemi a dokonati v důvěrném závětří své duše tento pochod vzkvétání a zrání. Ačkoliv nedovedl ještě souditi o sobě dosti určitě a přehlednouti krátkou čáru svého rozvoje, cítil přece jasně, že tím, čím jest, učinily jej z velké části tyto knihy po otci, celé to jejich ovzduší myšlenek, citů a dojmů, které již dychtivě ssál v dobách, kdy jiní hoši jeho věku neměli v rukou jiné knihy než školní čítanku.

V pendlovkách na stěně hrklo a ozvaly se zvonivé, syté zvuky. Hodiny bily půl deváté. Venku se již zatím rozednilo úplně. Václav, stojící před knihami, probral se z myšlenek. »A nyní k Landovi!« řekl si, skorem nahlas, tak vzrušen a radostně napjat při této myšlence, že by byl málem poskočil.

Spěchal do kuchyně se oblec a vyšel po chvíli z domu.

II.

Václav znal se s Landou již od dětství. Totiž znal ho zprvu jen jako spolužáka, jako jednoho z těch padesáti či šedesáti hochův, kteří s ním sedali v lavicích téže třídy. Jen že Danělův Václav sedal po celá ta léta v prvních lavicích, jednak jakožto hoch z »lepší« rodiny, dokonce syn po učiteli, jednak proto, že byl v třídě vždy nejmladším a k tomu krátkozraký. Silnější, hranatější, skoro o celý rok starší Karel Landův seděl v zadu, tam kde se hustě vlnily rozcuchané hlavy a umouněné kazajky hochů z lidu. Tento kastovní rozdíl je oddaloval od sebe po celá čtyři léta. Sotva že jen tu a tam je nějaká náhoda svedla k tomu, že promluvili spolu několik slov. Václavovi splýval tento snědý hoch s černými jako uhel vlasy a záplatovanou modrou kazajkou, počítaný všeobecně učiteli i žáky mezi rozpustilce, v jedno s celou tou spoustou chlapců, které znal sotva dle jména a kteří mu byli cizí svým původem, povahou i životem. Neboť mezi tím co Václav, přísně matkou vychovávaný a ve svých stycích s jinými hochy úzkostlivě střežený, sedal po škole doma nad obrázkovými knihami po otci, anebo hrál si na náměstí a ulicích městečka s několika málo dětmi z nejbližšího sousedství, prohánět se Karlík v prachu předměstských silnic, v úzkých uličkách, oddělujících jednotlivé chalupy, přelézal ploty zahrad, toulal se po polích, chodil do lesa na dříví a jahody.

Ale v jednom byl osud jejich společný. Karel také neměl otce a matka jeho, právě tak jako Václavova, žila v upomínkách na lepší doby rodiny. Otec jeho býval strojníkem kterési továrny v Praze, a tam se také Karlík narodil. Sotva čtyřletý, ztratil však náhle otce, a matce

Digitized by Google

jeho, zůstavené bez jakékoliv podpory a výživy, nezbylo než vrátiti se do svého rodiště s třemi svými hochy, z nichž Karlík byl prostřední. Zřídila si na předměstí krámek hokynářský, pomocí jehož se jí podařilo jakž takž se protlouci.

Snad to byly tyto podobné si osudy rodinné, které mimovolně oba hochy sblížily, když na počátku pátého školního roku octnul se i Karel Landův v jedné z předních lavic, nedaleko již od místa Václavova. Byť v posledním roce nenadále se vyšvihl z rozpustilce a žáka, který ničím zvláštním se nezdál vynikati, na jednoho z nejčipernějších hochů ve třídě — snad působením právě těchto upomínek rodinných, toho vědomí, které se v něm probouzelo, čím se stával rozumnějším, že nebýti předčasné smrti otcovy, nebyl by nucen tráviti život s předměstskými uličníky, a že, co mu osud odepřel, může si zjednati vlastní zásluhou. Tak ho alespoň poznal tenkráte Václav, ctižádostivého a hrdého i při záplatované modré kazajce a špinavých bosých nohou.

Jedno však je hlavně sblížilo a utvrdilo nadobro jejich přátelství. Oba byli totiž nejhorlivějšími čtenáři celé třídy, nejsečtělejšími v té literatuře, jejíž brány se jim otvíraly každé soboty při půjčování knih ze žákovské školní knihovny. V tomto oboru literatury, jejímiž největšími jmeny jim byl Nýric a Hoffmann, stali se během času hotovými znalci s vycvičeným smyslem pro požitek a oceňování těchto knížek. Nikdo z ostatních jim v tom nestačil, nikdo nedovedl proseděti tolik hodin u knih, pamatovati si jejich jméno, spisovatele a děj. Viděli brzy, že jsou v tomto ohledu sami a toto vědomí společné přednosti nad jinými pudilo je uzavříti těsný svazek.

Brzy jim už školní knihovna nestačila. Tu přišly na řadu Václavovy knihy po otci. Nejprve obrázkové knihy, ponejvíce ročníky německých časopisů »Illustrierte Zeitung« a »Über Land und Meer« z let šedesátých. Václav znal již od dřívějška každou jejich stránku, každý obrázek. Uměl sice německy málo, jen tolik, kolik se naučil ve škole a kolik pochytil z často slyšených německých hovorů — v samém sousedství byly totiž německé osady a i ve městě bylo mnoho Němců — ale stačilo mu to přec, aby uhodl smysl obrazů, illustrujících ponejvíce časové události, na př. válku šlesvicko-holštýnskou a prusko rakouskou, různé slavnosti, ruch moderních velkoměst a otvírajících tak dětské duši, krmené ve škole jen krotkými články z čítanek, bohaté pohledy na přítomný svět, zásobujících jeho fantasii velikým množstvím určitých obrazův o vzezření nejrůznějších končin a zemí, o velikých dějích historických i přítomných, vrývajících mu zároveň do mysli jména a fysiognomie vynikajících hlav přítomnosti. A tak sotva bylo Václavovi deset let, nosil už v hlavě určité představy o vzezření největších evropských měst a o jejich životě, o vedení moderních válek, znal jména Victor Hugo, Renan, Darwin a mnoho jiných, spojuje je s určitými tvářemi, ale nevěda ovšem nic bližšího o jejich významu.

Toto své bohatství učinil nyní přístupným i Landovi, jehož celý duševní svět skládal se dosud jen z toho, čemu ho naučily čtyři roky školního vyučování a četba knih pro mládež. To byly pro Karla pak chvíle nekonečného údivu a rozníceni, když mohl po celá odpoledne se-

Digitized by Google

děti u Danělů nad těmito sežloutlými a mnohokráte zobracenými listy, počínajícími již čpěti puchem stáří. Vřava umlklých bitev, odplynulý lesk slavností, tváře nyní už mrtvé — to všecko křísil jejich údivem planoucí zrak, to všecko vyvstávalo z tohoto sežloutlého papíru jako živé, jako něco, co se včera ještě událo, a zítra dovedli se na tytéž obrazy dívati s touže nenasytnou pozorností. A tak probírali ročník za ročníkem a když byli se všemi hotovi, začali na novo.

Již tehdy počínali, ač ne dosti jasně, cítiti, že mají mysl obrácenu někam zcela jinam, než všecko jejich okolí. Nikdy téměř neslyšeli svého učitele vypravovati o těchto věcech. Ten srostl v jejich očích znenáhla s obsahem školních čítanek. Články mravoučné o poslušnosti, pilnosti nebo poctivosti, hory, řeky a města v Čechách, znamenitosti Praby, kusé úryvky z českých a rakouských dějin, anekdoty o dobrotivosti panovníků, obrázky z přírody, z té nejbližší, v níž se octli, sotva učinili několik kroků z ulic města — tento svět jim znamenala škola a učitel, všecko milé sice a důvěrné, ale už tak příliš známé. Cítili, že to není ještě celý svět, ten pravý, velký svět, jejž tušili tam daleko za hřebeny domácích lesů a dále ještě, daleko za hranicemi vlasti. Nevěděli ještě, jaký to je svět, co jím hýbe, ale vyciťovali z těchto starých knih a jejich obrázků ty milliony pracujících rukou a hlav, které svět tento budují a drží a vnímali tak alespoň vzdálené ohlasy šumného jeho ruchu.

To všecko podněcovalo vždy více jejich touhu poznati blíže tento svět. Po prohlížení obrázků přišla řada na četbu poučných knih, zvláště cestopisných a dějepisných. Stránky příliš těžké nebo pro jejich dětskou fantasii nezáživné přeskakovali, ale tím dychtivěji hltali každou takovou, která mohla sytiti a vzněcovati jejich představy a sny. Kde nestačila knihovnička Václavova ani knihovna školní, vypůjčovaly se knihy od kohokoliv ve městě. Byla to nejpestřejší směs knih, cenných i jarmarečních, pro velké i pro mládež, suchopárných i fantastických, která jim takto otvírala okna do světa. Sensační romány v sešitech s barevnými obrázky, polofantastické polohistorické, jako »Custozza a Králové Hradec« a »Vězeň v Andělském hradě«, veliká illustrovaná díla Hellwaldova, hned na to zase dvanáctikrejcarové knížky o Indiánech a Verneovy romány ve starých Maticích Lidu — to všecko je pořadem vábilo, opojovalo a plnilo tak jejich obraznost, že si dovedli hráti po celé hodiny na reky dobrodružných historií.

Ale zase byly doby, kdy jejich zvědavost zapadla zcela jinam a rozpalovala se na objevech jiného druhu, ještě vášnivěji hltaných. Paní Danělová nechala Václava hrabati se zcela svobodně v zasklené skříni. Jednak znala málo z těchto knih, a pak nechtěla překážeti svému hochu v této jeho náruživosti — naopak tato náruživost ji těšila jakožto příznivá známka pro budoucí splnění jejího nejtoužebnějšího přání, aby se stal totiž učitelem jako byl jeho otec.

A tak se dostali oba hoši, pronikajíce vždy dále touto malou knihovnou až i ku knihám, které by paní Danělová jistě byla uschovala, kdyby o nich byla věděla. Byly tu sešitové romány s různými pikantními situacemi, belletrie ve starých ročnících časopisů, plná milostných dějů a zápletek, narážejících co chvíli na věci, které počínají vábiti obraznost

Digitized by Google

chlapců, překročivších desátý rok; byla tu dokonce i celá jakási stará zdravověda, která odhalila hochům předčasně dráždivá tajemství pohlavních styků a připoutávala je k sobě, skrčené po celé hodiny v některém koutě světnice, když paní Danělová někam byla odešla, a hltající tyto netušené poznatky s planoucími tvářemi, vyschlým hrdlem, jiskřícíma očima.

Tak se z nich stali hoši pilní a čilí, zanechávající svými vědomostmi, jak dovolenými i nedovolenými, i svými jemnějšími, hlubšími city a vysokými ctižádostivými sny za sebou všecky spolužáky, ale s obrazností znečištěnou a pudy předčasně vznícenými. V jejich povahách však přece byl rozdíl. Václav zachoval si i při tom všem stále totéž vzezření hocha tichého a ostýchavého, vyvíjeje se za to však tím rychleji uvnitř, po tmě, skrytě — ale Karel naproti tomu prudký, smělý, proměňoval hned každý nový dojem, každý nový poznatek v čin. Bujná krev dřívějšího uličníka hnala jej bez přestání vždy k novým a novým podnikům a nápadům, vyvolávaným obyčejně okamžitým dojmem četby. Dobrodružné příběhy knih pokoušel se dramaticky představovati, pod dojmem cestopisů podnikal výpravy do polí a neznámých částí lesů, po přečtení prvních příběhů o lásce posílal do dívčí školy milostné dopisy, jindy zas, pochytiv něco o veřejném ruchu, zakládal spolky, jejichž byl předsedou — všude chtěje býti prvním, udávati tón, býti uznáván ve všem za nejobeznalejšího a nejsmělejšího. Václav následoval jej v tom všem jen zdaleka. Přijímal sice každý jeho návrh, každý nápad, i když tušil, že je směšný a ztřeštěný, poněvadž cítil jeho převahu nad sebou; dal se jím smýkati všemi směry jako oddaný jeho stín, ale byl na to příliš nesmělý a nepodnikavý, aby chtěl hráti mezi spolužáky větší nějaké úlohy.

Chodili spolu do školy ještě jen rok. V prvé třídě měšťanské školy stala se s Karlem totiž ještě jiná změna. Neustálé sezení nad knihami, prospěchy ve škole, styky s Václavem, jenž se měl státi učitelem — to všecko vznítilo v něm chuť jíti na studie. Trápil s tím doma matku bez přestání, nechtěje o řemesle ani slyšeti. Šťastná náhoda rozhodla v jeho prospěch. Strýc jeho, matčin bratr, zastávající službu nádražního hlídače na několik stanic odtud, byl právě přesazen do stanice, vzdálené jen asi hodinu od Brna. Nabídl se, že by hocha vzal k sobě na byt a stravu po dobu studií. A tak než uplynulo několik týdnů, připravoval se Karel na budoucího gymnasistu, všecek opojen radostí nad tímto nenadálým obratem, jenž z něho, dřívějšího ušpiněného kluka, snášejícího otepi roští z lesa, měl učiniti pána, učence, ovšem slavného učence!

Tento obrat změnil také obapolný poměr obou hochů, a to již na vždycky. Karel přestal rázem pohlížeti na Václava jako na člena jemnější a intelligentnější vrstvy a naopak počal jej přezírati. Vždyť bude jen učitelem, kdežto on sám doktorem nebo professorem. Tyto naděje utvrdily již trvale jeho převahu nad soudruhem, a ten, vždycky pod dajný a snášelivý, podřizoval se jí rád. A tak, zatím co Václav ještě t roky byl nucen zůstati maloměstským školákem, nemoha před patnáctý rokem jíti do učitelského ústavu, přijíždíval už Landa na svátky a prázd niny jako student. Takovým, jakým býval, zůstal však i v novém tom ovzduší, stejně prudký, vznětlivý, ctižádostivý, každý den jiným nápade

Digitized by Google

neb podnikem zmítaný. Ztrácel však svou dřívější neotesanost venkovského hocha — všecka jeho prudkost a hybnost se jaksi produševňovala, přenášejíc se z oboru chlapeckých kousků do ovzduší mladé jeho intelligence, rozpukávající a bující všemi směry.

Nyní byl Václav na jeho přátelství nesmírně hrd. Lichotilo mu, že jediný ze všech hochů svého věku jest důvěrníkem opravdového studenta, který žije ve velkém městě, jakého on sám nikdy dosud neviděl a o němž nosil v hlavě představy až závratně skvělé, studenta, který se učí latině, jazyku, před nímž cítil vždycky mystickou jakousi úctu, jako před tajnou nějakou vědou, a který žije v denním styku s professory a celým tím chodem vyučování na vyšší škole, který jemu, Václavovi, se jevil zdaleka a z prosťoučkých jeho poměrů čímsi nesmírně složitým, těžkým, a rozechvíval jej zvláštním strachem, když si vzpomněl, že i on sám má již co nevidět vkročiti do tohoto nádherného a složitého, ale tak těžkého a jako by drtícího života. Prozatím byl šťasten při myšlénce, že může do tohoto světa dívati se ještě z povzdálí a přece chytati jiskry jeho duševního ruchu. V těchto letech mu byl Karel zvlášť neocenitelným. Každý jeho příjezd na svátky a prázdniny byl proň událostí nesmírného dosahu, od každého takového příjezdu sliboval si příchod nových myšlenek, nových knih, nových zkušeností, nové rozevření ducha a smyslů. A Karel plnil tuto úlohu hojnou měrou: sám štván těkavě od dojmu k dojmu, od knihy ku knize, od nápadu k nápadu, stále nekliden, stále hledaje, všecko ochutnávaje a nestrávené ještě zahazuje, vláčel za sebou Václava, poslušného a udiveného, vždy do nových a nových krajností.

Nejhlubší stopy z těchto vrtkavých dojmů zanechaly u obou ty, které je připravily o víru. Když byl Karel v tercii, přivezl jednou na prázdniny ušpiněnou protikněžskou brožurku, vydanou kdesi v Americe. Bylo to pro oba hochy otřásajícím odhalením čísti, že není Boha, duše a prozřetelnosti, nebe a pekla, všecko že je hmota, kněží že jsou podvodníci — a usouditi na základě toho, že katecheta jejich je buď také podvodník, který je učí věcem, v něž sám nevěří, anebo ubohý hlupák, jenž by otvíral asi oči, kdyby věděl, co oni teď vědí! Nyní se jim teprv rozjasňovalo, nyní teprv rozpomínali se na různé narážky v knihách a v řečech lidí dospělých, jimž dříve nerozuměli, nyní zvláště jako bleskem zasvitlo jim poznání, že náboženství jest něco umělého, něco se životem neslučitelného, něco, čemu se učí ve školách, ale čím se nikdo ve světě, ve své práci a jednání neřídí. Nyní teprv chápali, proč učitelé jejich vyjímaje katechetu, nemluví s nimi skoro nikdy o Bohu, proč nechodí k zpovědi, proč v kostele sedí tupě a lhostejně, proč nikdo ve světě nesnaží se státi svatými a proč v něm rozhodují jiné síly než síla křesťanských ctností. Tyto objevy, ačkoliv zpočátku kruté, zvláště pro Václava, něžnějšího, a každého velikého převratu se bojícího, přinesly jim na konec uvolnění.

Chlapecké jejich pudy, udržované až posud v nemilé poslušnosti en tlakem víry a autorit, oddechly si po ztrátě této víry a našeptávaly im svůdně, že to jest právě ten žádoucí život, tento život bez Boha a bez pekla, život, kde se nejedná o to, je-li co ctností nebo hříchem, nýbrž je li to krásným, příjemným a užitečným, život, v němž se nevítězí

Digitized by Google

sebeodříkáním, nýbrž silou, vůlí, bojem, chytrostí a třeba i úskokem. Tyto pudy, domnívajíce se býti zbaveny všech okovů, rozpoutaly se ještě jednou v těchto letech, jako by v posledním vzplanutí chlapectví, tak jako by všecko to, co v nich bylo nízkého a nečistého chtělo se ještě naposledy provaliti a jako by hledalo průchodu na venek, aby tak zůstavilo duši čistou a vnímavou pro lepší hnutí let jinošských. Ale nebylo to už zevnější uličnictví malých hochů. Na to byli už příliš dospělí a hrdi. Jejich záchvaty chlapectví byly už zjemnělé a raffinované. Projevovaly se zvláštní jakousi schytralostí a úlisností, nespůsobnou posměvačností a zálibou, po celém svém okolí se pitvořiti. Oba hoši chodívali po celé hodiny ulicemi v nepřetržitém, šklebivém smíchu, nevědouce často ani, čemu se smějí, anebo upadali zase do nekonečných důvěrných šepotů o věcech, na něž je stále a stále přiváděla jejich fantasie, otravovaná pohlavním drážděním.

Měkčí a něžnější povaha Václavova vymkla se první tomuto ovzduší. Stalo se to, když se ocitl konečně také mimo domov, v Hradci, v trudném životě hocha, jenž poprvé je v cizině, v životě plném k tomu ještě odříkání, práce, v okolí, které jej bez ustání trýznilo, bodalo, svíralo, v neustálých vzpomínkách a stescích po matce, která stejně zápasí s odříkáním a nedostatkem. Pod tímto tlakem nepříjemností a nízkostí, které mu přinášel nyní den za dnem, zahloubila se duše jeho do sebe, sevřela se ve svém nitru, zaryla se do dumavých stesků, snů a nadějí a odtrhla se jimi ode vší denní skutečnosti, odporné jí, nízké a nepřátelské. V roce tomto vzepjala se poprvé jeho duše do výše jinošských snů, zbavena nečistých zbytků chlapectví.

Touže cestou šel v posledních dvou letech i Karel. Jednak pod vlivem Václavovým, jednak pod podobným tlakem svého okolí i vlivem rozsáhlé, ačkoliv těkavé a povrchní četby prošla celá jeho bytost rychlou a prudkou změnou, tak prudkou a náhlou, jak to vždycky souviselo s jeho povahou, milující krajnosti a náhlé přechody. A tak na místě dřívějších potměšilostí, náběhů k cynismu a chlapeckých grimass byla během jednoho, dvou roků i jeho mysl nekonečně rozechvívána novým, neznámým zanícením, prvým rozpukem mladických citů, vysokým plápolem touhy, neznající ještě svého cíle a potravy.

Ale i zde projevovala se různost obou povah, znatelná již z chlapectví. U Václava, vždycky nesmělého a neobratného, obrátilo se všecko toto vzkypění mladé duše v trpnou, měkkou snivost, kdežto u Karla propukalo v bezmeznou ctižádost, v žízeň po skutcích, ve sny o velikosti a slávě. Každými prázdninami utvrzoval a sesiloval takto svou převahu nad Václavem a jako kdysi ještě ve škole, vlekl jej za sebou cestami svých nápadů a úmyslů, které při vší těkavé vrtkavosti a přepjatosti, měly nyní to jednostejné a trvalé: neustálý shon za vším, co se mu zdálo velikým a krásným. Nízkosti dřívějších let byly zapomenuty, oba se za ně styděli před sebou a závodili v tom, aby se sobě navzájem jevili v nejpoetičtějším světle. Pojmy: dobro, ctnost, vznešenost, poesie, neuiasněné a rozplývavé, lomcovaly bez ustání dušemi jejich jako v horečce. Žili jen tímto svým roznícením, žárem svých citů a snů. Chodili jako cizí a zmámeni v cizině, která je od sebe odlučovala a jejich city a touhy

Digitized by Google

tvrdě stlačovala, ale opíjeli se jimi až do vytržení doma, kde každý krok a každý okamžik sytil je novou potravou a kde duše jejich v neustálém dotyku vzájemně se slévaly, o sebe třibily a rostly.

Takovými byli oba roku 1883., když Václav po druhé přijel jako student na vánoce, po tříměsíčním vzájemném odloučení, po prázdninách, v nichž poprvé takto vyšlo v celé své slávě a záři slunce jejich mládí nad obzory jejich duší, pohřížené až dosud ve stínu vrstev, naskládaných v pološeru dětského rozvoje. Dolení jejich ložiska zkameněla už v zapomenutí a tichu minulosti, ale z hořejších, sypkých a vláčných, prolévaných vlahou tuch a nadějí, v dusné, teplé a vlhké atmosféře, v hustotě plodných par snivosti a šumící mladé krve, v nichž všecko nabývalo obrysů přízračně klamných a vlnivých, pučelo to, kypělo a vzpínalo se v útvarech nadurelých a obrovitých jako kapradiny a přesličky doby kamenouhelné — ale byly zde už plodné vrstvy půdy a bylo zde, už i za šedými clonami mlh, slunce, stoupající k výším čistého modra, vypíjející toto dusné, parnaté ovzduší a slibující nekonečný blankyt budoucích dnů žní.

(Příště dále.)

Otokar Březina:

Poledni zrání.

Nejvyšší! Otče nezrozeného! Přijmi jásavý hymnus zpívajícího o polednách!

Od věků, nehnuté, sálá tvé mystické slunce do vření míz a zpěnění síly,
stoupáním krví, ohnivými vůněmi snů a nadějí, jež bloudí nad oseními,
den tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
Myšlenky národů omdlévají v smrtelných mdlobách pod jeho vedrem,
a bolesti, jež tisíci neviditelných plamenů se protáhly těly všech mrtvých,
zavanutím jeho mystických větrů dnem naším vyšlehly v požár.

Dech tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
bohatstvím jiskřicích forem odívá věčné sny země o květech a jarech,
však ohnisko jeho skrývá se zrakům: slunce, jež setmělo vlastní svou září,
a nad královstvími ve výši drží oblaky s blesky přichystanými.
Slyšíte údery dvanácté hodiny dne, v němž každá vteřina probíhá věky?

Dech tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
Rozkoší sálá mocnými pohledy panen, jež volají k životu snění nezrozeného,
a smutkem lilijí, určených k smrti, vůněmi hýří na chvících se ňadrech,
a v objetích nechává šílenstvím jásati bolesti budoucích žití.

Dech tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
Pokolení táhnou za pokoleními v jeho vítězné hudbě, jak pochody vojsk!
Snění odvěké síly zanáší v odpočinutí pozemských nocí,
a vůni zralého ovoce ukrývá, tajemně, v bělostném sevření květů.
Krev přemožených, jež stříká pod sekerou silných, syčí praskotem jeho mystických žní,
a bílými vedry v něm uzrává nejprudší jedová šťáva pro uštknutí hadů.

Digitized by Google

Dech tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
Vření jeho odívá zvukem písně hlasu nesmrtelného, jenž hovoří v duších,
a bázní všech přepadaných šelestí větvemi v němých pralesích nepoznaného,
a zrychluje poutníků kroky pod klenbami, nad nimiž vlní se slunce.
Výkřiky úzkosti dusí se v jeho zvonícím tichu, v němž jásot vítězů dřímá,
a na vlnách jeho nesou se hymny velikých mrtvých, marně zpívané před staletími,
aby v čase svém vydaly vůně, jak lípy, jež kvetou, když ostatní stromy již nemají květů.
V plamenech jeho kráčejí svatí, radostně ubledlí jeho mystickou lázní,
a zraky jejich, oslepeny jeho poledním plápolem, pláčí rozkoší jiného světla.

Jak těžce lehlo tvé zrání v mou duši, o Věčný! Má snění rozdechlo chorobnou září,
a vůně, v nichž třese se polední umdlení, zdvihlo mi nad krajinami.
Chtivě jsem dýchal tvůj žár a celá má bytost se změnila v žízeň!
Však nejdrobnější byly mé klasy v úrodě chudých; jen sírové květy
na vypráhlých mezích mne, melancholické, vítaly obrazem slunce.
V slavnostech zářící oblohy chvěl jsem se bázní bouří neviditelných,
a hlubiny duše mé zvonily resonancemi blesků, jež spaly ve vířícím vzduchu.
Nárazy krupobití, táhnoucích za obzorem, přehlušily mi radostné praskání klasů,
a zarmoucen ztrátou neznámých úrod jsem neslyšel jásání okolojdoucích.

Byla tvá vůle, o Věčný! Pokorně této tvé zpívám! Žhavým svým deštěm,
v němž zkvetla a svadla staletá setba mých otců, duši mou zaplav!
V tropickém slunci tvém i kapradí vyrůstá v stromy a na stvoly květů
sedají zázračné plameny v zahradách země a snění.
Tkaní mých myšlenek vyběl mi v labutí čistotu plátna a šupiny vosku
bílými učiň, než do forem naleju svíce! Chci plakati světlem!
Spal touhy mých jiter a nocí a popel jejich obrať svým vichrem proti mé tváři:
chci jíti v dusivé hořkosti jeho a žalmem svým v tisících duších tě vítat!
Blesk, který zabíjí znamenaného, šťastnému ukáže cesty a dálky,
úpal, v němž vadne nemocné kvítí, na zlaté dráty sesílí pšeničná stébla,
oslepí zraky uvyklé šeru, však zraky mocných připraví na svítání blesků.
Hudba nočních tvých vichrů a moří, jež slabého v úzkostech probouzí do tmy,
v žhavý sen silných padá jak chladivá rosa stříbrným ohlasem klekání jitřních.

Do výše vedou tvé cesty, v závrati umdlených, však vítězi stoupají v tanci
a do údolí házejí písně za průvodu bouří, jež pod nimi v hlubinách víří:
však nad nimi věčná nádhera světla se leje širokým obzorem dálek.

Až uzrálé do hlubin zapadnou světy a noci a soumraky denní,
pod požehnáním pohledu tvého pohne se v hlubinách nová, posvátná setba
a hlahol tvých poledních zvonů pozdraví modlitba nesmrtelných.

Digitized by Google

Vladimír Houdek:

Horror vacui.

I.

Děs prázdna mne hodil v Tvé objetí —
ne láska . . . Však chtěl já, tou hrůzou spit,
tluk srdce a žhavý vzdech slyšeti,
já, tonoucí, strh tě, já stébla se chyt.

Ty's bezděčnou stala se obětí . . .
Jen tenkrát, kdy hasne tvých očí svit,
děs prázdna jsem viděl v nich zachvěti . . .
Tak živou — s tím výrazem — chtěl bych tě mít!

Kdo zničil tě? Kam jsi šla? Kde jsi teď?
To prázdno by mělo dát odpověď!
Však nad tvojí rakví já necítil víc,

než děs před tím prázdnem . . . Je vinno vším?
Co řekla by's, hrůzu tu chápajíc?
Tvé atomy letí teď prázdnem tím.

II.

Den tvojí smrti — dubna teplý den
a nebe jas až ku podivu čistý.
Stráň zahnědlá mi zřela do oken,
v níž jarní zeleň prokmitala místy.

V ten den já divné cítil zbystření
svých smyslů: z okna na pár tisíc kroků
jsem viděl lávku, kde jsme v prošlém roku
vždy večer dleli vášní zmámeni.

A pak — v mou jizbu hran tvých táhlý kvil
vnik' dvojitými okny . . . Vykročil
já chvatně z domu, stanul u zvonice:

Prázdnota šedá z oken chrámu zela —
já pohléd' k nebi. Černá makovice
na věži té se kyvem zvonů chvěla . . .

III.

Ve hlubinu němých a vášnivých nocí
a v chmurný svit jiter mdlých tryskal tvůj jasný smích;
stín mlhavých nocí lesk pronikal zoubků tvých
a s paprsky zápolil zářivou mocí.

Jak rozchvěly ňadra tvá do skoků vlnivých
ty bezděčné, šílené výbuchy smíchu!
Na podivný smích tvůj teď vzpomínám v tichu
a slyším jej živě znít nocí, ač dávno ztich' . . .

Digitized by Google

Ty's právo už neměla na ten smích . . .
To právo měl pouze lesk zoubků tých.
Ty planou v noc němou, jak dříve v ni plály.

A beze rtů smějí se . . . Nad kostrou žlutavou
jak pyšní se zázračnou, netknutou bělí svou!
Teď vím už, v noc šklebivou proč se tak smály . . .

IV.

Však z dob těch do mé paměti
i všední scény vryty jsou:
já nad tvou rakví slzeti
zřel šedovlasou matku tvou.

Přijela chorá z venkova
tvou zmírnit hrůzu poslední,
však líc tvá byla ledová
a klid a mír už dřímal v ní.

Zaštkala . . . Pak si vyhledala
peřiny, skvosty, prádlo zbylé
a vše to s pláčem zavázala
v tvé slední prostěradlo bílé! . . .

Šla s rancem. Slzí přívaly
jí s proudem potu splývaly.

Nové malířství.

Skizzuje dr. F. X. Jiřík.

I.

Gustave Moreau.

Byla to pamětihodná událost. Stalo se, že v březnu 1892 narodilo se nové umění v saloně Durand-Ruela. Vystavovali členové »Růží†Kříže«, umělci Magové, jejichž vrchním Magem byl Sar Joseph Péladan. Program jejich byl negací realismu a oslavou subjektivního stylu, myšlenky, citů jemných a subtilních. Vábily je báje antické i středověké, pověsti chmurné i mystika visionářů, jimi obohacovali svůj vypjatý život duchový a čerpali z nich nové, neznámé sensace. Assyrské, chaldejské a primitivní umění je inspirovalo k původným a novým dílům. Výstava jejich byla renaissancí idealismu a víry v malířství. Skutečný, všední život byl jim profanním a nenáviděli každý realistní projev v umění. Studovali tajemné učení chaldejských Magů a spojovali je se starokatolickým mysticismem. Paříž žasla; různé báje kolovaly o nových malířích »esthetech«, a když tito před otevřením výstavy súčastnili se mše v Notre Dame, kde před očima užaslých, klidných měšťáků gotické růže s dýkami skřížili, hrnul se celý zvědavý zástup do výstavního paláce. Sar Péladan, bledý muž v černém kostymu Magů, vítal zvědavce a rozdával knihu

Digitized by Google

»Geste esthétique« s heslem »Non nobis Domine, sed nominis Tui gloriae soli. Amen.«*) Byl to katalog, hymna na nové umění.

»Umělče, ty jsi Kněz: umění jest velké Mysterium, a jestliže tvá snaha způsobí Dílo mistrovské, sestoupí paprsek Božství jako na oltář. Ó, skutečná přítomnosti Boha, která svítíš nám ze vznešených jmen; Vinci, Michel-Angelo Beethoven, Wagner! Umělče, ty jsi Král: Umění jest pravé království. Jestliže tvá ruka dokonalou linii napsala, sestupují sami Cherubínové s Nebe a shlížejí se v ní jako v zrcadle.« Tak psal sám veliký Magus Péladan v předmluvě a připojil quodlibet nového vyznání uměleckého: »Oduševnělá kresbo, duchaplná linie, cítěná formo, ty dodáváš snům našim těla: Samothrake a Sv. Jan, Sixtina a Cenacolo, Parsifal, Devátá Symphonie, Notre Dame.« To jsou vzory, jež před tváří nových umělců došly uznání. Wagnerova a Bachova hudba odpovídala duševním jejich dispositím; ale šli dále: v hudbě objevili Palestrinu a v malířství naivní primitivy předrafaelské. Tímto paradoxním vystoupením mladých bylo převedeno umění z mezí realismu v mystiku a symbolism, v umění aristokraticky povznešené, jemné a idealistní, jež bylo zároveň uměním i náboženstvím člověka moderního, jenž ztrativ víru v positivism znovu hledal starého Boha, Pána světa, i novou duchovou kulturu.

Umělec byl knězem a umění bylo Bohem. »Umění jest veliký zázrak a dokazuje naši nesmrtelnost. Kdo ještě pochybuje? Giotto dotekl se ran sv. Františka. Fra Angelicovi zjevila se Panna a Rembrandtovi podařilo se vzkřísiti Lazara. Pochybujeme v Mojžíše, tu přijde Michel-Angelo, zneuznáváme Krista, tu přijde Leonardo. Profanuje se vše, ale nezměnitelné svaté Umění modlí se dále. Ó, nevyslovitelná, nejrozkošnější Vznešenosti, vždy svítící svatý Graale, Monstrance a Reliquie, nepřemožitelná Korouhvi, všemohoucí Umění, Umění-Bože, klaním se Ti na kolenou, Ty poslední Paprsku s hůry, jenž na hnilobu naši padá! Choromyslní králové, již koruny své ztratili, končí na dlažbě měst, kde kmen jejich druhdy vládl. Zblbělá šlechta žije již jen ve stájích, křivopřísežní kněží poskvrňují svůj šat. Vše kolísá, vše řítí se ke konci, dekadence šklebivě se otevírá a otřásá skalou, na níž Ježíš postavil církev svou.«

Mystika, theosofie a spiritism byly filosofií mladých a umění jejich nazváno bylo symbolismem a dekadencí. Snahy jejich klonily se k nitru, k životu duchovému a subjekt měl opět zvítěziti nad objektem, realitou. Ne již Comte, jehož věda nepřinesla slibované spásy, ale Nietzsche jest filosofem nového života a pro umění nestačí už »lidské dokumenty«, hnusné svou všedností a hrubostí. Vyvolení ti umělci pocítili, že nežijeme jen v objektivném, logickém a určitě s námi sepjatém prostředí, že jest také jiný svět, v nás samých uvnitř, jenž klade sám své zá- ıy světu zevnímu. Fantasie, potlačená vládou positivismu, nabyla va práva na své báje, mythy a vzdušné hrady. V poesii zrodila se 'ta citův a snů, měkká a toužící, bez kostnatých forem klasické dikce,

*) Ne pro nás, Pane, ale jedině pro slávu Tvého jména. Amen.

Digitized by Google

již nahradila mystickým závojem, jenž objímá tlumené, podmračné a šeré nálady suggestivní, hudební.

Naproti preciésní raffinované eleganci žádala se naivní nevinnost a primitivnost. Sem obrátilo se malířství po stopách literatury. Nemohlo tak jako poesie fixovati a utvářiti přesně nesmírně prchavé nálady moderního systému nervového novými slovy a novým stylem a sáhlo proto k hranatému archaismu, v němž vytušilo čistý cit, jejž hledalo. Pohádkové víly Botticelliho, velkýma očima do dálky hledící, okouzlily malíře, kteří byli čtenáři Baudelaira, Goncourtův, Verlaina, Mallarméa a Bourgeta.

Praotci tohoto směru jsou v literatuře Baudelaire, v malířství Moreau,*) a dílo Moreauovo jest malovaný pendant k »Fleurs du mal«. Ve spisu »L'Art romantique« určuje Baudelaire korrespondující city, jimiž při tvorbě básnické odkrýváme tajné parallelismy mezi stavy duše a odpovídajícími jim stavy mrtvé přírody. — Tyto city umožňují umělci zvláštní vyvolávací kouzlo a určují mystické ovzduší předmětu umělecké tvorby. Tak jako sen jeví se v atmosféře zvláštním způsobem zabarvené, jež je mu vlastní, tak také koncepce, jež stává se komposicí, se musí pohybovati v zabarveném prostředí, svém zvláštním. Jest zvláštní tón, položený v některé partii obrazu, jenž ovládá tóny ostatní. Všechny osoby, jejich relativní disposice, krajina nebo interieur, jež slouží jim za pozadí nebo za horizont, jejich oděv, vše má sloužiti k objasnění hlavní ideje, nésti její původní barvu, abych tak řekl její šat.« Tuto theorii harmonické, jednotné suggesce idejí a nálady realisoval Moreau první v umění výtvarném. Znal antické mythy a měl zvláštní fantastické vidiny. Aby tyto překvapující nové ideje vyjádřil, hledal postavy báječné, pohádkové, jež na divných zvířatech se nesou prostorem. Při tom byl Moreau temperament snivý, říkalo se chorobný, jehož duch zalétal v mystické světy a miloval tajemné hádanky a bizzarní přízraky. Byl melancholik a slyšel jen odumírající, tiché harmonie, vyznívající a slabé. Tak díval se na přírodu velkýma očima dítěte.

Nenáviděl křik a veliká královská gesta školy Davidoyy. Lomoz a divoký vztek romantiků byl mu cizím a proto vlastní souvěkou generací zůstal nepochopen. V díle jeho uklidnily se vášně a nastal absolutní, resignovaný klid.

Vizme obraz: básník přišel si stěžovat poesii; vzpřímen s rukama před se vztaženýma hledí vzhůru k dívce, jež milostně klade ruku na jeho hlavu. Symbol hypnotického, ochablého klidu. Jindy zas inspirovaly ho řecké mythy; v takové náladě maloval »Smrt Orpheovu,**) jež jest jeho chef d'oeuvre. Maenady roztrhaly bílé tělo pěvcovo a hlava jeho, odpočívajíc na zmlklé lyře, připlula ku břehu Erebu; kolem mrtvý klid a ticho stojatých vod a vysoká scenerie pochmurných skal; thrácká panna s hlavou ověnčenou zdvihla hlavu pěvcovu a hledí na ni s melancholickým pohledem lásky.

*) Gustav Moreau nar. se 6. dubna 1826 v Paříži. Jako žák nadaného Théodora Chassériaua studoval primitivy, Belliniho, Mantegnu, Vinciho a umění indické.

**) Viz vyobrazení.

Digitized by Google

Jindy maloval Oedipa*) a Hercula**) zachycuje myšlenku, symbol a význam báje; proto nehledal pathetické scény divadelní, ač maloval boj a zápas. Podal ideu a moment morální, ne scénický. V obou obrazech jest tatáž myšlenka: hrdinný, vítězný boj mezi člověkem a zví-

Smrť Orfeova.

řetem. Oedip opřel se o stěnu skály v soutěsce, jejíž závratná perspektiva v dálce se propadává; jest oděn v obyčejný šat poutníků, jaké vidíme na profilech malovaných amfor. Sfinga, odpočívající naproti němu,

*) Vystaven v Saloně 1864.
**) Vystaven tamtéž 1878.

Digitized by Google

položila již svou hádanku. Krásný mythus, v němž ukryli staří neznámý nám symbol. Moreau pojal ho vskutku symbolicky. Sfinga, kterou Herodot zhusta s oněmi lvy zaměnil, kteří zdobili ulice ku chrámům aegyptským, jest koncepce čistě hellénská: má hlavu a prsa ženy, jako matka její Echidna, tělo lví, jako Chimera a jest okřídlena jako Harpyje. Usadila se na hoře Phikionu, blíže Theb a vydávala tajemné zvuky, jež hromově zněly a jimž nikdo nemohl rozuměti; kdo neuhodl smysl slov, padl obludě za oběť a cesty, kde se skrývala, byly posety kostmi lidskými. Moreau pojal tuto báji jako symbol zla, jež bude přemoženo a odzbrojeno protivníkem hrdinou, symbolem dobra: vysloví jméno hádanky a obluda zřítí se do hlubiny, zlomena a zničena. V takovém rozhodném okamžiku stojí Oedip před sfingou; hrozné mlčení vládne, v němž protivníci kříží své hluboké zraky; vidíme však, že Oedip zvítězí, a jsme přesvědčeni, že zná ono rozhodné, tajemné slovo.

Oedip byl člověk a zvítězil silou ducha; Herakles vítězí silou nadpřirozenou, božskou, přemáhaje Hydru; boj také ještě nezačal, zápasníci se pouze měří, neboť brutálních projevů síly Moreau nemiloval; ale drama jest již rozhodnuto: jsme přesvědčeni, že malý ten člověk zabije obrovskou onu nestvůru. Není zde třeba učeného komentáře, dílo samo vnucuje se nám svojí úchvatnou suggescí. Tak pracuje Moreau a nutí nás cítiti atmosféru epického dávnověku; napoví pouze a v duši naší odehrává se drama morální, inspirované nápovědí díla. Jest třeba ještě dalších příkladů? Ať jmenuje se už hrdina Oedip nebo Herakles, Jason nebo sv. Jiří, vždycky podán jest v klidu, antickým bohům vlastním.

Také Promethea maloval Moreau, ale není to Prometheus, jenž kvílí, naříká a proklíná nebesa. Prometheus jeho jest nehybný, nevšímá si ran, nýbrž přemýšlí jen a věří, že bude vysvobozen; hledí k obzoru s ozářeným čelem. Také »Helena na zdech Troje« stojí nepohnuta, odrážejíc se od rudého obzoru západního. Drahokamy lesknou se na jejím nádherném oděvu a v ruce drží vztýčenou květinu. Daleko do prázdna hledí tam, kde kouř z tábora řeckého zdvihá se k zapadajícímu slunci. Myslí na Helladu a starci kolem sedící diví se a šeptají svůj úžas nad krásou ženy, pro niž rozzuřila se válka. Vidíme mrtvoly, oběti války a Helena mění se nám v díle Moreauově v osud, jenž mlčky kráčí a ničí životy lidské. Pantheistická mystika obestírá stejně i biblické postavy, jež Moreau ve fantasii své viděl. Nový neznámý tón, jaký sem přinesl, zvláště reminiscence budhismu cize zněla jeho vrstevníkům; viděli jeho Herodesa krále, jenž strnule seděl na svém trůně stár a bled ve velikém sále, jehož mocné sloupy halily se v barevné světlo lamp; žena hraje u sloupu na loutnu, když tu Salome vystoupí s květinou lotosu, v oděvu nádherném, a tančí, smyslně a rychle, an zatím kat stíná hlavu světce jí v odměnu.

Jako kolorista jest Moreau měkký a delikátní umělec, jenž považuje barvu především za prostředek a nikoliv za cíl umění; proto pochod technický podřizuje ideji, jíž se obírá a již tlumenými tóny suggeruje diváku. Jest malíř resignace lidí a činů bohů — resignace mlčí a bohům třeba jen pokynu, aby otřásli světem. Odtud bezměrný klid a hluboké ticho jeho díla.

Digitized by Google

Ke kulturním úkolům socialismu u nás.

K otevření »Dělnické Akademie« poznamenává F. Soukup.

Počátek, exposice ohromného dramatu společenského u nás, jehož zavíjení, krise a obrat tkví posud v budoucnosti, odehrávalo se v posledních letech pod povrchem naší oficielní veřejnosti. Husté davy dělnického proletariatu dostaly se v pohyb, sorganisovaly se kol rudého praporu a daly se na pochod za výbojným pochodem dělnických marseillais. Řídké lokálky petitové, policejní referáty, soudní síň — to byla studijní čítárna, v níž se dovídala veřejnost o existenci socialního hnutí v Čechách. Komandéři veřejného mínění ve své čistě reportérské žurnalistice hnutí snižovali, nebo, místo aby je věcně vyvraceli, prohlašovali prostě a s největším klidem za — protinárodní a ovšem nebezpečné. Nového hnutí se ovšem veřejnost lekala. Bála se onoho šedého, hustého zápachu kriminelního, jenž z něho vál. Socialismus — anathema sit, socialisté — apage satanas! Příšery hospodářského liberalismu, strojní nadprodukce zvedají se i z naší vlastenecké půdy. Vyděděnci, proletariat, pariové!

Hnutí zatím rostlo. Annály okresních hejtmanství a pražské policie ilustrují, jak se rozlétlo jako raketa a všude chytalo. Kam nepronikl Staročech, kam nenapadlo vejíti Mladočechovi, tam vedralo se živé a tištěné slovo těchto nových směrů. Svolala se sta a sta schůzí veřejných a důvěrných, táborů lidu, a stohy brožur a novin roznesly se jako vítr po všech koutech. To musí uznat i odpůrce — pracovalo se a opravdově. A co imponuje: hnutí budovali dělničtí samoukové. Další fakta jsou: Hnutí socialní, rozstříknuté v několik směrů, nejmohutnější socialní demokracii, pokrokové socialisty a anarchisty, vyšvihlo se dnes hrdě a sebevědomě na prkna naší veřejné arény. Dnes s ním veřejnost počítati musí velice vážně. Pavučinovitou organisací spolkovou obepjalo všechny země české, vydupalo řadu časopisů s nákladem do tisíců. Socialní demokracie sbírá na svůj denník. Socialistický denník! Důkladný už koukol na národa roli dědičné — myslí asi naši národní ideologové.

A více: hnutí je dnes politickou mocí. V páté kurii volební novelly má moderní zbraň hlasovacího práva, ovšem s nutným rysem rakouské karikatury, a v největších průmyslových centrech vyjde z volební bitvy i vítězně. Hnutí je podruhé mocí hospodářskou: Buduje na vlastní silné organisaci odborové, podniká stávky, prudké souboje kapitálu a práce, a mnohé vyhrává. Krok za krokem cvičí se tu řady proletariatu, chystajíce se k největší revoluci člověčenstva: socialisaci společnosti. Dnes dorůstá hnutí i na moc kulturní. Co tyto řádky jsou v tisku, koná se právě ustavující sjezd nového spolku: »Dělnické Akademie, vzdělavací jednoty československých spolků dělnických v království Českém«. Tedy: Všechny spolky dělnické slévají se v jednom srdci, scházejí v jedné matici, v jedné mohutné centrále, čili: v Dělnické Akademii soustředí se všechny socialní směry u nás, aby se napájely ze společných zřídel vzdělanostních. Dělnická Akademie jest tedy náběh k universitní extensi, rodící se organism lidové university, nejvážnější posud pokus

Digitized by Google

u nás o popularisaci vědy, věc budoucnosti a podtrháváme: **nová etapa ve vývoji hnutí socialního u nás.** Přihlášeny jsou již kursy o filosofii, historii, ochranném zákonodárství, účetnictví, vývoji náboženstev. Nutné kursy jiné, z věd právních a státních, národního hospodářství atd., se ještě zřídí. Věc musí organicky vyrůsti sama. Dělnická Akademie je podnikem čisté svépomoci. Naše aristokratická universita, statisícové akademie, učené společnosti, městské rady nehnuly posud rukou, — — u nás platí přece obyčejový zákon, že musíme býti vždy dvacet let za Vídní, Berlínem, Kodaní. A vůdčí politikové — ti budou již do smrti mluviti v různých variacích o thematu věčně starém a věčně mladém, věčně záhadném a věčně nejasném: politická situace. V. Hořínek učinil v 1. čísle IV. roč. »Rozhledů« pozoruhodný návrh: universitní existenci máme již hotovou a třeba ji jen organisovati; v každé větší obci jsou absolventi vysokých škol, jako lékaři, právníci, inženýři, professoři atd.; a šlo by tudíž jen o to, přiměti je k službě národní výchovy. Nejobtížnějším byl by tu ovšem počátek, pro nějž by bylo třeba nějaké autority, aby vše to uvedla v pohyb. Tou by mohl býti poslanec jednotlivého okresu. — Ale v našem životě nepovstal žádný činitel, aby stvořil něco trvalého. Dělnictvo tedy a všichni, kdož touží po nových obzorech, jsou nuceni pomáhati si sami.

Práce, jež očekává D. A., je proto u nás ohromná: předně zvedat nízkou plochu lidového vzdělání u nás a za druhé upravovat půdu pro pochopení a nový vývoj socialních snah. První své úkoly u nás socialism již vykonal. Vznítil v masách dělnictva myšlénkový život, probudil vědomí lidské důstojnosti, touhu po vzdělání, volal k odporu proti nespravedlnostem a vykořisťování, vyvésti chtěje na lepší cesty všechny ony tlačené a ubité, vlekoucí v potu a prachu dne obrovská kolesa hospodářské mašinerie. Na tomto stupni však stanul. Dělnické schůze jsou proto skoro vesměs totožného rázu. Themat mnoho, ale věc, podstata jedna: liberalism, buržoasie, klér, vojsko — v celku jen analyse, negace, sžíravá kritika společenských řádů. D. A. musí učiti pojímat hesla hlouběji a stručněji: musí uvésti do hnutí více positivismu, synthese, ne ustavičně to, co budí hněv a vztek, a co, jsouc přestřelováno, i demoralisuje, ale i to a především to, co dává útěchu a budí lásku, co z nových učení člověka zušlechťuje a idealisuje.

Poslední sjezdy, zejména sjezd československé socialní demokracie, ukázaly jasně na to, že strana nerostla stejně duševně, jako rostla svou organisací. Duševní svou potravu přejímala odjinud: socialism český byl epigonem socialismu německého, marxismu. Ve straně se to ví a cítí, — odtud žhavá touha po nápravě. Hledíme-li ovšem na poměry skutečné, nemohl se tento vývoj u nás díti jinak.

Socialism byl k nám přenesen stykem dělnictva českého s dělnictvem německým a první jeho propagatoři a stavitelé byli dělníci, kteří vlastní pílí osvojili si určité kvantum vědomostí, a kteří viděli svůj úkol a správně, v agitaci a propagandě. Mladá inteligence česká, či lépe řečeno proletariat t. zv. duševní nestavěl se před málo lety ani v celku, ani z části, jako na př. v Dánsku, Německu, Francii, určitě a přímo na půdu a program socialismu. Tyto lidi pojalo v sebe úplně české hnutí pokrokové. — Socialní demokracie vyvolávala třídní protivy, hnutí

Digitized by Google

pokrokové chtělo je mírnit a harmonisovat. »Nové Proudy« polemisovaly se soc. dem. »Rovností«: »Štěstí národa musí být štěstím všech jeho vrstev a stavů. Oba jsme chtěli témuž, ale východiska byla jiná. My pojímáme úkol inteligence jinak, nežli dánské a německé studentstvo, jež se socialisty úplně splynulo. My sebe pokládáme za pojítko mezi dělnictvem a ostatním národem, my chceme býti předvojem socialismu v národě a myslíme, že tím socialismu prospějeme daleko více. Od nás přijmou socialism nedělnické vrstvy daleko spíše než od dělnictva, proti němuž jsou zaujaty.« To je asi nejplnější formulace pokrokového hnutí na počátku r. 1893, nejcennější jeho vrchol. Poznalo se však zejména vývojem poměrů v době poslední, novým studiem, zkušenostmi, stykem, že theorie pojítka je neudržitelna a především dnes bezobsažna, že je absurdností chtíti upokojovati, a to hospodářsky upokojovati, »všechny vrstvy a stavy«. V každém národě byly a v dohledné budoucnosti budou stavy privilegované a neprivilegované, — ekonomické a intellektuelní štěstí privilegovaných tříd v národě bude neštěstím tříd neprivilegovaných a naopak. Zde je nutno táhnouti linii mezi třídami v národě fysicky a psychicky produkujícími a neprodukujícími, v podstatě své konsumujícími a rozhodovati se. Založiti štěstí národa znamená založiti štěstí produktivních jeho tříd. Slovo »národ« je dnes pojmem hodně problematickým, uvážíme-li, že šlechta především a klér je kastou mezinárodní aliance par excellence, jíž nejde o uchování určité řeči, určitého národního typu, ale jde o uchování, a to za každou cenu, své privilegované državy v příboji socialních vln. Poznání toto staví nás dnes před okolnost pro budoucnost vysoce významnou: že dnes stojí mnozí studenti a mladí spisovatelé na půdě tříd nejvíce trpících, na půdě proletariatu a na půdě oněch theorií filosoficko-ekonomických, jež nesou široké kollektivní jméno: socialismus, nechtějíce zároveň býti již jen jeho — předvojem, ale mluvčím, obhájcem a dalším tvůrcem. V letošním kalendáři pokrokového studentstva ukazuje se na tento fakt v pojednání o významu inteligence pro hnutí dělnické a v něm a věc se vítá.

(Příště dále.)

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Karel Hlaváček: Pozdě k ránu. (Knihovna Mod. Revue). Jaká jsme to generace! Pan Hlaváček debutoval před nějakými třemi lety se „Sokolskými sonetty", nad nimiž tehdy Moderní Revue vyrazila výkřik úžasu a dnes ho vidíme v jejím kruhu jako jednoho z nejtroufalejších na závodech za bizarrním a neslýchaným. Myslím dokonce, že by mu patřila první cena, alespoň za jeho »Subtilnost smutku«. Inteligentní a jemná duše, blbnoucí v žaláři a splývající vždy více za jedno s duší svého jediného přítele, pavouka — v tomto thematě už zanechává p. Hlaváček za sebou i nejodvážlivější pionéry nového. Sujety tedy nanejvýš bizarní, výraz strašlivě kroucený, stavěný na nejpodivnějších obrazech, k jejichž porozumění by potřeboval čtenář příručné knihy o voňavkářství, barvách, uměleckém průmyslu atd. — ale nechci říci, že by práce ty byly naprosto falešny a neumělecky. Je tu celá řada čísel, překvapujících svou suggestivní silou (na př. Ironie, Dva hlasy, Měl něhu . . ., Upír) — připouštím to rád, jakkoliv se celý karakter této knihy, chudokrevný, mdlý a do šílena světélkující naprosto příčí mým osobním disposicím, ba budí ve mně odpor až fysický. Desky zdobí pěkná symbolická kresba.

Antonín Ondráček: Obnažené rány. Básně. (Nákl. spisovatelovým.) Pan Ondráček je z tolika mladých lidí u nás, kteří místo aby let, která jsou nejrozhodnější pro jejich další rozvoj, užili k intensivnímu a hlubokému vyškolení svých vloh, utrácejí peníze v předčasném vydávání mrtvě narozených veršových sbírek. Výsledky nemohou pak být jiné než tak, jak nám je „Obnažené rány" podávají každou stránkou. Zmatená synthesa pp. Březiny, Karáska, Knösla a Neumanna, vypůjčené ingredience: útesy Psychy, Neznámá, líný buržoa, vůně tuberos, stádo vyžilé; to všecko nasypáno a promícháno v černé tekutině marného žití, splvané a uštvané duše — to je pan Ondráček. Jinak se nedá o jeho knížce více říci, leda že je tištěna na pěkném, silném papíře. Bude její osud pro p. Ondráčka naučením?

Radim: Výkřiky! Sociální sloky. (Nákladem „Pokroku" v Kolíně Šestikrejcarová knížečka s krvavě rudými deskami, a verši, které stc vysoko nad obyčejnými banálnostmi a diletantstvím podobných te

Digitized by Google

denčních poesií. Mají pathos, sílu a slušnou literární formu. Zabarveny jsou pokrokově-socialisticky.

Knut Hamsun: Pan. Ze zápisek poručíka Tomáše Glahna. (Přeložil H. Kosterka. Vzdělav. Bibliotheka.) — Román tohoto často v nejnovější době jmenovaného norského autora (viz o něm studii v min. ročn. Rozhl.) je uměleckým toho důkazem, že veliký Pan žije, že tak jak žil ve šťastné Helladě, žije i dnes až tam daleko na nejsevernějších skalnatých březích Norska, v pochmurných krajích severních září. Tento bůh, duše přírody, mluví zde k poručíkovi Glahnovi, lovci, usazenému v lesní chatrči, z každého stromu, z každého zavanutí větru a trylku ptačího a podivuhodné shušťovací, sestřeďující, suggestivní umění Hamsunovo dovede tlumočiti věrně tuto řeč každému čtenáři, jenž má rád knihy, které nedopovídají vše až do konce, které jen přeletavě naznačují, jen zaťukají o náladu a už zase spěchají k jiné. To jsou knihy vlastně umělecké, dosahující nejmenšími prostředky největších účinků. Od svatého klidu přírody odráží se zde román dvou těkavých a vrtošivých srdcí lidských, román upomínající tak v mnohém na Kipplingovo »Zhaslé světlo,« pravou mu to knihu sesterskou. Je tu stejný lom paprsků citových do ironie, stejná tragika, stejný dech kypícího mládí, zhrdajícího rozumem, velikého i v lehkomyslnostech i ztřeštěnosti, s níž se vrhá do jícnu smrti.

Paul Bourget: Une Idylle tragique (1896. Lemerre.) Nový román Bourgetův má všecky pravidelné příznaky pařížských autorů v době, kdy pro přespřílišnou, reklamou po Evropě rozbubnovanou slávu přestávají umělecky se vyvíjeti. Kde jsme se to už ocitli od jemných analys »Psychologie contemporaine«, od smělých duševních pitev »Žáka«! I to, co dalším románům Bourgetovým dávalo samostatný ráz, programmovost a pseudo-vědecké aspirace jejich analys, i to je už zde opuštěno a tak nezbývá než harcování tradicielních loutek francouzského salonního románu v bezvadných nákrčnících a fracích, které jsou pohotově na každou situaci životní odpověděti hladce kroucenou trásí. Dvě takové loutky: přátelé, mezi nimiž stojí žena — to je zde sujet, ztrácející se pod spoustou vedlejších episod. Dovídáme se mnoho o celé řadě hrabat, markýzek, arciknížatech, o jejich geneaologii a rodinných poměrech; panstva cestují, žení se, vdávají a žárlí — ale pořád jen loutky a zase loutky! Může-li Bourget ještě zde komu imponovati, tož jen těm, jimž imponuje sama látka, život vyšších tříd — kdo by však hledal umění, s nímž je spracována, nalezl by vždy větší propadání se do tradicionelních šablon.

Richard Schaukal: Verse. (1892—1896.) (V Brně 1896 u M. Rohrera.) Mladý poeta s eminentní vlohou lyrickou, jaká i v době lyricky tak plodné, jako je dnešní perioda německé poesie, patří k vzácnostem. Temperament ryze moderní ve své otevřenosti a náladové bohatosti, ale nesklouzající nikde z půdy ryzího, žhavého citu do studených a násilných umělůstek — patrný to dobrý vliv velikých tradic německé lyriky. U nás, kde těchto tradic není, těkají a zmítají sebou talenty sem tam. Vyciťujete sice Heinea a Lenaua, sem tam i Verlainea (z něhož i Gautiera jest zde řada dobrých reprodukcí), ale v hlavních

Digitized by Google

rysech je Schaukal už svůj. Je to charakter mužný, vřelý, světlý, s nádechem světáctví, více citový a smyslný, než nervový. Pěkné je »Credo« vyznívající v rozkypělý sensualism:

»Ein prunkender Brocat, ein Berberhengst,
ein goldener Pokal voll mit Falernerglut,
Du, wenn du nackt mir deine Jugend schenkst:
das ist mein Credo an das ewige Blut.« *Ki.*

Petr Altenberg: »Wie ich es sehe«. (Berlin 1896. U. S. Fischera.) Až do okamžiku, kdy vyšla jeho kniha, znalo jej jen několik nejbližších přátel, s nimiž v nočních kavárnách vídeňských míval podivné, na staré filosofické dialogy připomínající diskusse o umění a životě. Nejmladší literární družina vídeňská znala tohoto podivína, jemného a nervosního s duší bohatou a ženský měkkou, jehož hovory vláčely se hned blátem nejšedivějších všedností a jimž hned v nejbližším zas okamžiku narůstaly perutě, veslující k nejvyšším výšinám myšlení. Tam v dusných krčmách rozmařilé metropole shromažďoval kolem sebe malou obec věřících, naslouchajících s rostoucím úžasem novému uměleckému evangeliu podivného tohoto pavouka, jenž v svém nitru nosil celý nový, netušený svět a jenž o všem dovedl mluviti jen v řeči trhané, jako rozsekané, jejíž věty podobaly se exstatickým výkřikům věštců. Tak jej znalo jen několik málo duší oddaných mu tím vřeleji, čím více všechny jeho hovory dráždily k odporu. Ale ve chvíli, kdy vydal prvou a dosud jedinou knihu svoji, stal se Petr Altenberg rázem osobností v celém literárním světě německém známou. A nejen to. Prvou knihou svoji vyšvihl se zajímavý, neobyčejně bohatý tento duch na jedno z nejpřednějších míst současného Parnassu německého. Asi sto drobných črt, psaných prosou skoro nedbalou a přece rafinovaně umělou, exstatickou a svéráznou stačilo, aby založilo slávu mladého autora. Svazek drobných črt, album mžikových fotografií duševních stavů a nálad, kniha o básnících a ženách a dětech. Vlastně jen o ženách, neboť všichni, i básníci, i ženy, i děti mají duše ženské a zase vlastně kniha o básnících, neboť všechny tyto bytosti jsou básníky. Ale přihlédneme-li blíže, jest to jen kniha o — Petru Altenbergovi, neboť nápis, »Wie ich es sehe«, v němž je trochu ženské koketnosti, prozrazuje s dětskou důvěřivostí celý obsah. »Svět, jak se naň dívám já, Petr Altenberg, kterýž jsem básník a žena a dítě v jedné osobě, neboť mám měkkou ženskou duši a vidím svět očima dítěte, které má bližší a důvěrnější styky s přírodou, než vy velicí, dospělí lidé, otrávení životem a kulturou« — takovy jest smysl nápisu knihy. A ten přiléhá dokonale k obsahu její. Ten neznámý básník, který se zde hlásí o slovo, je záhadnou bytostí. Způsob jeho myšlení, logický, ocelově pevný a křišťálově jasný jest čistě ženský, či spíše zženštilý. Je zvláštní jakási měkkost, jakýsi mírný, mdlý tón v jeho cítění, jenž přešel i v jeho knihu a dává z ní zářiti mdlé, bledé záři, podobné vysílenému jasu podzimního slunce. I jemně ironický úsměv, jejž tušíte za těmi podivnými, úsečnými řádky, jest unavený jako úsměv nemocného, jenž se zotavuje. Passivní, ženská duše, ale lehce vznětlivá, jako duše dítěte. Nejmenší popud z venku přivádí ji v chvění, nejmenší náraz okolního světa stačí, aby

Digitized by Google

bohatá, chorobně citlivá tato duše ozvala se plnými, ale tlumenými a jako zastřenými akkordy. Dítěl K němu mluví příroda ještě onou sladkou řečí, jíž jsme jako děti rozuměli a které dnes již ani neslyšíme. Jeho oko vidí záhadnou vnitřní harmonii věcí, o které my nemáme tušení. Ale on nemiluje jen přírodu, nýbrž i ženy. Muži ho nezajímají, leda snad teprve v druhé řadě. Za to ženy miluje, protože je zná. Jejich duše je mu zrcadlem, v němž vidí svou vlastní podobu. Není pro něho tajemství v té příčině. Miluje je všechny stejně, i ty bledé, jako mimosy citlivé bytosti, obklopené nádherou a leskem, pro který on horuje i ty, jež stojí na druhém pólu společnosti a nemají nic, než svoje tělo. Oboje jsou zde jen proto, aby byly jím milovány, aby na nich mohl dokumentovati ten společný znak druhu, jejž Goethe klassifikoval vignettou »Das ewig Weibliche«. Takový je Petr Altenberg. Má všechny znaky dekadenta: stupňovanou citlivosť, zálibu v nádheře, v hojnosti barev a tvarů, náklonnosť ku hroužení se v sebe sama, lásku k passivnímu, měkkému snění. A duše jeho plna jest touhy po kráse, po nesmrtelné nahé kráse Řecka. Je cítěním Řek, Řek pozdního úpadkového Řecka a přece zase člověk našich dnů. Opíjí se svými sny, svíjeje se pod tíhou přítomnosti. unaven vším tím, co život může poskytovati člověku jeho druhu a rozložen na hedvábných polštářích, kouře drahé vonné papirosy, dívá se dolů na ten život, který proudí pod ním, uváděn v extasi šelestem hedvábí ženských toilett a okouzlen gracií pohybů krásného ženského těla. Jeden z těch neužitečných básníků, kterými tak pohrdá šedivá prostřednosť. Život je mu jako kroužky dýmu z jeho cigarety. Baví jej se dívat Ale chvílemi zamyslí se tento tichý snílek nad záhadou života a pak v krátkých trhaných větách, podobných rychlým, mžikovým bleskům pronese věty hluboké životní moudrosti. Je vážný, originelní myslitel. Jeho duše je tichá, mlčelivá tůně. v níž se obráží všechen svět kolem. Ale když se blíže do ní zadíváte, splývají tvary a rysy v podivný celek a náhle uzříte podobu bledého, jemného obličeje, unavených rysů, mdle šedých očí a ryšavých vlasů a knírů — Peter Altenberg, jak jej líčí jeho přátelé, »přepadlý Tatar« jak se nazývá sám. Hned v prvé knize své presentuje se jako hotový umělec. Dvěma, třemi přilehavými. »rozšlehujícími« jak se říkává, i slovy otvírá vám nové, netušené světy. »Málem říci mnoho, v tom to vězí. Nejmoudřejší ekonomie při nejhlubší plnosti, to jest také u umělce všechno, — jako u člověka. . . Žaponci namalují květnou snítku a jest to celé jaro. U nás namalují celé jaro a jest to sotva jedna květná snět.« Těmito slovy charakterisoval umění žaponské, ale ta slova platí i o něm. A závěr z toho všeho? Stojí v umění sám, ale ve spolku Bahrem, Schnitzlerem, Andrianem a Hofmannsthalem bude jednou v literární historii německé jmenován v kapitole: »Nové umění vídeňské na prahu XX. století.«

Jaroslav Kamper.

Digitized by Google

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Moderní Revue** bude vycházeti příštím ročníkem v sešitech dvouarchových. Slibuje přinésti román Jiřího Karáska a překlad Huysmansova románu »A Rebours«, vedle řady jiných moderních umělců a malířů. M. Rev. tvrdí o sobě, že jest jediným českým listem, jenž překonal omezené stanoviště »čistě národního umění« a jenž prakticky provádí heslo mezinárodnosti umělecké a myšlenkové. S dovolením: jediný? Neukazuje každé číslo Rozhledů, že to provádíme my také?

— **Náprstkova cena** za r. 1896. byla přiřknuta pětiaktovému obrazu »Dva světy«, jehož autorem přihlásil se J. Ladecký.

— **V Ottově Lacině knihovně** byl ukončen překlad románu Jonase Lie-a »Nioba doby naší« a počíná vycházeti »Sestra Filoména« od bratří Goncourtův.

— Souborné vydání **Vrchlického** má — dle výkazu na deskách — pouze 487 odběratelů.

— Kancelář **Národ. divadla** oznamuje, že bylo přijato ku provozování 4aktové historické drama »Marie Calderonova« od Vrchlického a Zeyerova pastýřská hra biblická »Z dob růžového jitra« (vyšla už ve Květech).

— Kritik Národ. Listů p. **Hd.** žádal nás o otištění tohoto přípisu: »Odmítám důrazně výklad p. Kj. (v min. čísle Rozhledů na str. 723—724.) k mé nahodilé před čase v Nár. Listech uveřejněné poznámce o poesii Březinově. Osobních nájezdů nedbám.« Pan Hd. se zbytečně namáhá. Kdyby to prohlásil třeba stokrát, výklad, jejž jsme k oné poznámce připojili, odmítnouti se nedá, leda že by p. Hd. odvolával celou onu poznámku. Co se týče osobního nájezdu, můžeme ho ujistiti, že se už dokonce mýlí, neboť teprv z dopisu, jejž k tomuto zaslánu přiložil, a v němž je plně podepsán, dověděli jsme se o existenci jeho osoby.

— V rajhradské katolické **»Hlídce«** jedná F. Svozil v článku »Česká otázka a reformace« o otázkách, nadhozených knihami Masarykovými, a zvláště pak probírá učení českobratrské se stanoviska katolického. — Annunziův »Triumf smrti« jest odbyt v tomto listě těmito dvěma řádky: »Po dlouhé době cizoložného povolání se ti dva spolu utopí. S odpuštěním svinstvo!« Nemohla by si tato jinak pěkná a seriosní revue opatřiti referenta, který má aspoň minimální ponětí o tom, co je to umění?

— **Malířská akademie** pražská jest, dle zpráv denních listů, přeměněna 1. října v uměleckou akademii ve státní správě. Professory jmenováni: Myslbek, F. Ženíšek, Mařák a Pirner. Vyučovací jazyk bude český i německý.

— Vystoupení **»Mladé Moravy«** (viz čl. Morava v tomto č. Rozhl.) vyvolalo ostrou šarvátku časopiseckou. Pan dr. Roháček přinesl v »Nivě« dopis, kde se, a právem, ukazuje na nečinnost mladé intelligence brněnské a ostře kritisuje nečinnost lidové strany o úpadek jejího orgánu Lid. Novin. Zbytečně se však koketuje s vůdci staročeskými a klerikálním Hlasem. Na to odpověděly Lid. Nov. feuilletonem, jenž považlivě musí otřásti důvěrou těch, kdož viděli v p. dr. Roháčkovi jednoho z vůdců mladé mor. generace. Pan dr. Roháček odpověděl v Pozoru tím, že fakta proti němu uvedená — ironisoval. Čekáme však, že se očistí alespoň z nafknutí, diplomatického domáhání se kariery a zbabělosti — máme právo žádati toho od p. Roháčka, jenž ještě před dvěma měsíci chtěl ortelovati Rozhledy pro diplomacii a politiku. — Se snahami »Mladé Moravy« nemůžeme ovšem jinak než sympathisovati.

Digitized by Google

— **Pomníková horečka** zdá se dnes zmítati literární společností v Paříži. V červenci byl odhalen v malém venkovském městečku pomník delikátní básnířce z let čtyřicátých, Marceline Desbordes-Valmore, tohoto podzimku má být postaven Lecontu de Lisleovi v sadech luxembourgských, sbírá se též na pomník Verlaineovi, Mussetův čeká jen na své dokončení a už se rojí zase návrhy nové. Ozývají se na př. hlasy pro pomník Sainte-Beuveovi a dokonce i nepopulárnímu a moderní společnosti tak vzdálenému Barbeyovi d'Aurevilly, ba revue »La Critique« nadhodila i otázku zřízení francouzského pomníku Richardu Wagnerovi! — Nesmíme však tuto pomníkovou horečku stotožňovati s podobnými u nás, kde se — jak nejlépe poslední s Husem ukázala — počítá s nejbanálnějšími hesly a hnutími mass. Ve Francii hýbou tyto otázky jen intelligentní společností, která tam je ovšem tak četna a silna, a v níž umělec a literát tolik platí, jak je těžko u nás v Čechách si představiti.

— **Veselá literární vojna** vedla se v uplynulých letních měsících mezi Francií a Norskem. Podrážděn některými nájezdy francouzské kritiky na literaturu norskou, jíž vytýkána mlhavost, zasmušilost a nedostatek původnosti, vydal Björnstjerne-Björnson v kristianské revui »Tilskueren« a současně v berlínské »Zukunft« článek o francouzské a norské literatuře, činící dojem manifestu a vypovězení války. Všecky uvedené výtky vrhá Björnson na Francouze zpět a ukazuje, že právě naopak francouzská literatura je chorobná, zasmušilá, zoufalá, jejím hlavním thematem že je hrob a smrt. »Stará veselá Francie« je mu dnes »kostra tančící v posici groteskněji než nějaká tanečnice kankánu.« Většina francouzských talentů je prý zasvěcena dekadenci a smrti. Naproti tomu vztyčuje Björnson thesi: Norská literatura je veselá a zdravá. Sleduje norský typ od samého Harolda Haarfagara, zakladatele království, a vidí jej všude, i v literatuře, představovaný jako silný, zdravý a svěží. Uvádí celou řadu autorů (ovšem že starších), literaturu a píseň lidovou, ba i na dramatech Ibsenových dokazuje — dosti sofisticky — že nejsou vlastně nejasny. Rozumí se, že se strany francouzské nescházelo replik. I v Norsku samém stála většina mladých autorů proti Björnsonovi, s jehož tyrannickým a moralistním vystupováním jest již dlouho nespokojena. Byl to zvláště Gunnar Heiberg jenž již spersifloval před lety Björnsona v dramatě »Král Midas« a jenž vystoupil nyní jako mluvčí mladé norské generace v revui »Verdens Gang« s těmito slovy: »Björnson je svými literárními thesemi velikou překážkou pro umění v naší vlasti . . . Mějme to na paměti: dramata Ibsenova prospějí snad jednou Norsku více nežli všecko vlastenectví a všecka morálka Björnsonova. Umění pro umění, toť umění pro lidstvo. Umění pro lidstvo, to není umění.« Nazvali jsme zpředu tuto aféru veselou vojnou, poněvadž považujeme za směšno, o takové věci se příti. Literatura jednoho národa je něco tak obsáhlého a složitého, soubor tolika typů různých (poněvadž i sám národ není jedním typem). že každé sevšeobecňování jí pod jediný přívlastek je počínání zbytečné a jednostranné. V podobných sporech mají obě strany kousek pravdy: francouzská literatura má opravdu ráz chorobnosti dekadence a norská selského, drsného zdraví. Ale obě jen v jistých útvarech. Vedle toho trvají právě tak dobře zjevy, svědčící o další existenci »veselé Francie«, o jejím smyslu pro klassickou jasnost, jako zase na druhé straně jsou práce Garborgovy, Hamsunovy, Amalie Skramové, které mohou sloužiti za pravé prototypy temné, zoufalé literatury. A právě do této kategorie patří skoro všecko, co pomohlo norské literatuře k jejímu významu v Evropě; to, co má v sobě veselého, lidově zdravého, národního, zůstalo ponejvíce doma. Každá podobná afféra končí vždy v neprospěch toho, kdo umění chce měřiti dle loktů morálnosti a zdraví.

Digitized by Google

— Pařížská „**L'Aube**“, umělecký měsíčník internacionální, přináší článek o posledních zjevech německé literatury z péra Joh. Schwarzové, psaný povrchně dosti sice a se stanoviska ne příliš moderního, ale celkem přehledně. Národ poetů a myslitelů uvykl prý choditi pro svou potravu intellektuelní do ciziny a přijímati odtud podněty. V posledních letech byly to vlivy hlavně ruské a norské, které vyvolaly periodu realismu, která vyzdvihla tolik prachu a tak brzy zhasla. Po nich zúrodnili duchy Huysmans i Maeterlinck, ale román katolický přece jen nemá půdy u obyvatelstva protestantského. Dnešní vkus německého literárního obecenstva karakterisují dobře tato tři jména: Peter Nansen, Arthur Schnitzler a d'Annunzio. Dán Nansen dobyl si ho hlavně knihami »Julius Tagebuch« a »Maria«, Schnitzler novelou »Sterben« a dramatem »Liebelei«. — Hlavní proud dnešní novější produkce pohybuje se ve směru naturalistické a socialní literatuře nepřátelské, hlavně pod vlivem Nietzscheovým. Hesla o individualitě a svobodném jejím rozvoji to byla, která dala vznik nejvýznamnějšímu uměleckému zjevu poslední doby: sdružení »Pan«. Na tato hesla se však tam tolik nahřešilo a literární část byla redigována tak bez výběru, že celý tak nadějný podnik se zvrhl a zvláště nyní, po změně redakce, klesl na prostřední uměleckou revui, odlišující se jen lepší vnější úpravou od jiných. — Hlavním thematem románové literatury německé zůstává láska a žena, ne však už láska ve smyslu dřívějších pensionátních románů, nýbrž otázky pohlavní, ojasňované hlavně vlivem literatur severních. Vedle Nansena a Schnitzlera jmenuje se zde Paul Lahrs a pí. Lou-Andreas-Salomé se svým novým románem »Ruth«. Knihy Przybyszewského svým satanismem, perservní a neurotickou smyslností jsou prý výrazem obraznosti rozpálené, pathologické, a patří i přes svůj grandiosní styl a rozplameňující řeč právě tak málo do literatury jako memoiry markýze de Sade(!) Z románů, podnikajících malby společnosti, jest jmenován »Büttelbauer« od Wilh. von Polenz, poučující prý lépe o úpadku rolnictva než svazky Marxe a Engelsa, »Heinrich Emanuel« od Math. Schwana, zvlástě však »Albert Schnells Untergang« od Mackaye. Ze starších bývá nejčastěji jmenován Fontane, vydávající romány stařecky passivné a kvietistické. Větší pozornosti by zasloužil Raabe, zvláště poslední knihou »Acten des Vogelsangest«, autor vydávající po třicet let ročně knihu nebo dvě, ale nadobro skoro nevšímaný. — Ze satyriků je uveden Wolzogen a M. G. Conrad svou utopií »In purpurner Finsternis«, jíž však vytýká referentka německou těžkopádnost. Poslední rok divadla pokládá za velice neplodný, jmenujíc vedle propadlého »Floriana Geyera« Hauptmannova jen Schnitzlerovo »Liebelei« a Sudermannovo »Glück im Winkel«. Závěry referentky znějí velice pessimisticky, snad jen proto, že nemá pro všecko mladé a umělecké v dnešním Německu (a toho tam je dosti!) pravého pochopení.

— Zářijový sešit internaciální revue »Cosmopolis« přináší mimo jiné ve své anglické části zvlášté zajímavé články o letošních hrách bayreuthských (od J. P. Mahaffyho) a o socialistickém kongressu londýnském z péra fabianovce B. Shawa. — Ve francouzské části zajímá pěkná studie A. Méziéresa o Lessingovi, osvětlující dobře poměr tohoto otce německé kritiky k Francouzům, zvláště obdobnému mu v mnohém Diderotovi, vzpomínka Judithy Gautierové na Wagnera, pokračování dopisů Turgeněvových a referáty Faguetovy o nových knihách francouzských. — V německé části vymaloval M. Jókai šikovnou potemkiádu dnešní uherské slávy. H. Helferich jedná o anglických portrétistech, J. J. David o dnešním uměleckém odvracování se od historického. Referáty o něm. literatuře jsou dosti slabé. K myšlenkám jednotlivých článků vrátíme se ještě později.

Digitized by Google

Nové knihy cizí: Pierre Louys: Aphrodite. — Léon Riotor: Le Sage Empereur. — Fernand Vandérem: La Patronne (román). — Remy de Gourmont: Le Pélerin du Silence (nákl. Mercura de France). — Les Massacres d'Armenie (též, s předml. Clemenceauovou). — Paul Verlaine: Invectives (epigramy dosud nevydané). — Paul Redonnel: Les Chansons Eternelles (nákl. La Plume). — Alfréd Fouillée: Le Mouvement positiviste et la Conception sociologique du Monde. — Richard Dehmel: Lebensblätter, Der Mitmensch. — Ola Hansson: Der Weg zum Leben. — Díla kritická: Gaston Paris: Penseurs et Poètes. — Gaston Deschamps: La vie et les livres. — Jules Lemaître: Contemporains VI. sv. — Georg Brandes: Die modernen Bahnbrecher. — (O některých z nich promluvíme ještě obšírněji.)

Divadlo a hudba.

Litujeme, že nemůžeme zahájiti letošní své referáty z divadla než několika skoupými řádky. Ale o ničem se nedá také zas nic psáti. Nebudeme přec přinášeti několikastránkové studie o »Officielní ženě« a analysy toilet paní Laudové? A i k tomu, abychom se pouštěli do obšírného rozboru Braccovy »Nevěrné« k tomu jest nám líto místa. Neboť co značí takový produkt, ne právě sice zlý a nešikovný, ale venkoncem ustrnulý na šablonovitě veseloherních thematech a pojetích lásky a manželství, co značí, ptám se, pro myšlenkový a umělecký rozvoj nejen celé veřejnosti, ale i jen každého jednotlivého návštěvníka divadla? Nár. Divadlo přestalo již dávno býti u nás arénou pro umělecký pokrok a rozvoj (bylo-li jí kdy?) a dnes slouží tak právě jen k uhájení toho holého divadelního hladu.

Odpor proti dnešnímu divadelnímu regimu vnikl už z kritiky i do abonentstva. Když už tam se musí podepisovat oběžník proti sprostým fraškám a operettám a žádati za větší zřetel k původním skladatelům (a k moderním autorům cizím i domácím, dodáváme my) je viděti, že za dnešním duchem repertoiru nestojí nikdo už, leda snad galerie!

Pro nejbližší dni se připravuje »Liebelei« Vídeňana Arthura Schnitzlera — uvidíme, bude-li to slibná vlašťovka bohatší saisony či jen zase jedno z těch občasných zakoketování si s moderností, jen tak pro jméno!

V posledních týdnech učiněn pokus s lidovými představeními operními. Myšlenka dobrá. Neboť je to do jisté míry nedůstojno pro literaturu, považuje-li se drama za dobré pro lid, opera však jen pro panstvo. — Když už nejinak, dal to operní personál plebejcům v hledišti cítit alespoň »leženími« výkony.

— Jubilejní Slovanský koncert chystá se pořádati akadem. spolek »Slavia« za účastenství divadelního orchestru. Slovanské koncerty mají u nás dobrou tradici — doufáme, že se i tento na její výši udrží. *V.*

Výtvarné umění.

Výstava obrazů Františka Pečinky v Nov. Bydžově. Nový a silný temperament krajinářský vystoupil před širší veřejnost v Nov. Bydžově: Fr. Pečinka,*) známý posud v širších kruzích pouze jako básník, vy-

*) Narodil se v Nov. Bydžově 27. prosince 1869. Studoval na tamním gymnasiu až do sexty, načež vstoupil na malířskou akademii v Praze, a byl od r. 1890—93 žákem ateliéru Mařákova. Literární jeho práce zjednaly mu však různé nepřátele, tak že r. 1893 bylo mu oznámeno, že v ateliéru místa pro něho již není. Pracoval tudíž sám v okolí Žamberka a na radu prof. dra Alberta a Machara odešel do Vídně, kde stal se žákem Lichtenfelsovým. Vrátiv se, maloval v Nové Pace a ve svém rodišti. Výstavu jeho uspořádali pp. Fr. Tichý, provisor lékárny, MUC. Otto Haněl a JUC. Karel Šviha o své újmě, bez přičinění umělce samého, jenž meškal právě na Moravě.

Digitized by Google

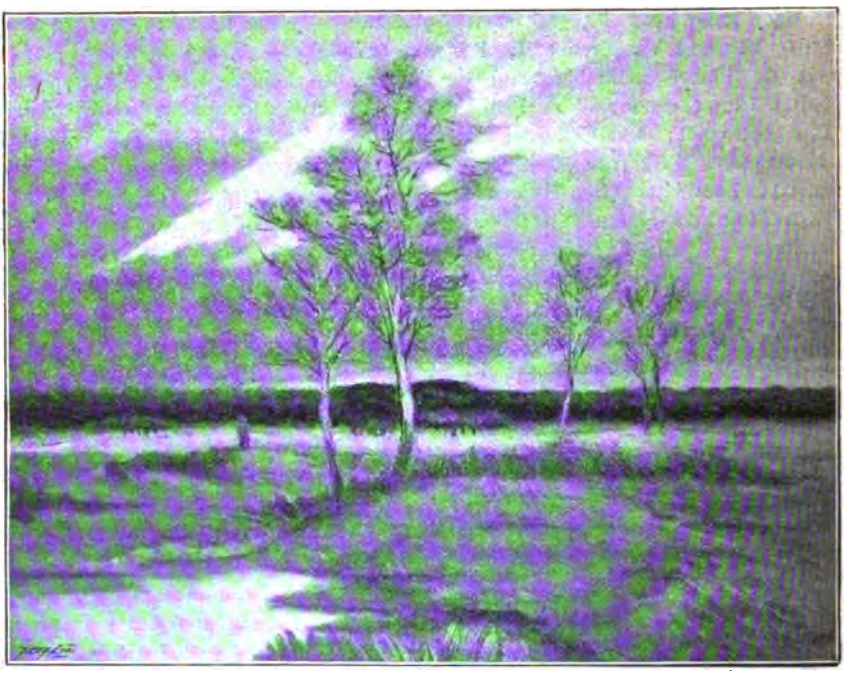

stavil bohatou sbírku studií z posledních let. Jest svobodný, nezávislý krajinář impressionistní. Miluje rovinu, louky a pole, plochou krajinu s dalekými modrými horizonty, zelené stráně a roztroušené nízké chalupy ve stínu mladých, listnatých stromů. Zachycuje dojem a intimní charakter českých rovin a údolí. Krajinný názor jeho jest náladový, niterný, ne zevní a formový; není plastický a objektivní, nemiluje ostrý a hranatý detail, konturu tvrdou a linii, ale hledá barevný akkord a harmonickou nuanci, přechody tlumené a diskretní, jimiž suggeruje náladu své duše a zachycuje její prchavé a jemné odstíny. Podzim inspiroval ho k nejlepším dílům, ale talent jeho není omezen na určité tóny, nýbrž stejně zachycuje dojem kraje v ranních mlhách, jako v ohnivých záplavách západů. Vzduch a světelné jevy jsou však Pečinkovy hlavní úlohy; forma ho nevábí, ale nálada atmosféry, v níž spočívá vlastní problém moderního krajinářství. Jest známa věta, již stanovila škola impressionistů: atmosféra mění barvu věci, t. j. strom, jenž malován jest v přírodě, jest zcela jiný než strom ateliérní; onen stojí ve svém skutečném prostředí, ve vzduchu a světle, kdežto dílo ateliérní má světlo umělé a vnucené. Proto impressionista maluje venku, přímo na místě a stačí mu chytiti dojem, impressi, již sám procítil a prožil. Tak P. pracuje a celá serie vystavených jeho děl jest takovýto impressionistní čin. Nezáleží při krajině na tom, co malíř vidí, ale jak věci vidí a jak své vlastní nitro, svou náladu a své city v krajině dovede vyjádřiti. Síla citové suggesce a individualní styl určují hodnotu díla. S toho stanoviska každá skizza Pečinkova má uměleckou hodnotu.

Digitized by Google

Všude v díle Pečinkově vidíme velikou lásku k přírodě. Jest zamilován do ní a měkké akkordy její ho vzrušují. Nehledá výmluvných vedut, strmých skal a romantických scenerií, jež okouzlují duši střízlivou a kupeckou, scenerie, jež se prodávají a jež zajišťují malíři měšťácky klidný život.

Umění Pečinkovo má účel samo v sobě a plyne z impulsů smyslových. Reflexe a rozumové konstrukce logické a vypočítané u něho nenajdeme a také nikdy mechanického nápodobení, kopírování přírody. P. jest umělec příliš citový, než aby nevtiskl kraji, jejž studuje, ráz svého měkkého sensitivního temperamentu. Vidí přírodu okem naturalisty, ale vkládá do ní svůj vlastní, odlišený názor, jenž plyne mu z duše, maluje své nálady a své niterné stavy. Myšlenka i barva, nálada slova i malby spadají mu v jedno a jdou stejně jistě za týmž cílem suggesce.

Tak dociluje Pečinka vlastními krajinářskými prostředky silného dojmu elementární suggesce a k docílení nálady nehledá cizích, různorodých prostředků. Jeho paleta sama mluví a nepotřebuje stafáže; nedostatek této v dílech Pečinkových nepřekvapí — miluje pouze přírodu, samu, bez lidí a vychází z niterného pojímání krajinných jevů, hledá jen větlo a vzduch, v nichž jest vlastní nálada a cíl každého skutečného umělce krajináře. *Dr. F. X. Jiřík.*

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

— Čisté a jasné ovzduší zářijové, říjnové. Padají hvězdy . . . Politické ovzduší se čistí a jasní. Padají masky . . . Vláda Badenova objevila se na solnohradském sjezdu jako — vláda klerikální. Z řečí poslaneckých se usuzuje, že českým poslancům zhořkla trnitá a mozolná cesta oposice a že aspirují do vládní většiny. Jsme před volbami do říšské rady: neviditelné perutě shánějí vše do jediného táboru — proti proudům socialním. Masky padají . . .

Ve vzduchu visí utvoření katolicko-klerikální strany. Demagogové v klerice mluvili na táborském sjezdu v nejvyšších toninách proti moderní kultuře za prudkého souhlasu nejnižších v církvi, chycených žárem fanatismu, opásavše se protektorátem šlechty, mečem antisemitismu a křesťanského socialismu, hesly, jimiž chtí chytit masy lidu. Jde tu ovšem o dobytí ztracené moci politické a o ohroženou existenci, a tu je psychologicky pochopitelno, že chápe se prostředků nejtvrdších a nejbezohlednějších.

Mezi socialisty pracuje se a agituje horlivě. Všímejte si spolkových zpráv v »Právu Lidu« a »Socialním Demokratu«! Každou neděli káže se a učí na padesáti, sto schůzích po celých Čechách. Doba reskriptů minula celkem klidně. Za to pršely telegramy, zaslána a resoluce papírové proti násilnostem německým v t. zv. uzavřeném území. Byla upsána zároveň již slušná suma na nový »Národní fond.« Vlny národnostních třenic byly naduty do hrozivých rozměrů. Odpovědí na sjezd poslanců českých byl sjezd německých měst v Teplici. Zaznamenáváme pro historii jeho usnesení: Sjezd konstatoval 1. že všechno co se tvrdí z české strany, je — lež; spořádané poměry nenastanou prý, dokud nebude rozdělena provincie Čechy na správní obvod německý a český, 2. bylo přijato zřízení národního protifondu, 3. prvním cílem učiněno zničení českých škol v »uzavřeném« území. —

Poslanec Eim v Litomyšli napověděl zřetelně, co se mluvilo dříve v obrazech. Nestalo se totiž nic více, než že místo uhlazeného centralisty Taaffa přišel uhlazenější centralista Badeni. A tu má být politický raison d' être většiny poslanců: spojení se šlechtou, Poláky, utvoření pravice, sblížení s vládou? Franc. »Temps« napsal: »Na nejméně je jisto, že pokyny p. Eima nezůstanou nepovšimnuty hr. Badenim pro jeho budoucí parlamentární kombinace.« Z toho kombinace: Dr. Bedřich Schwarzenberg ministrem krajanem, dr. Kaizl ministrem

Digitized by Google

financí. Ze všeho jedno je jisto — poslanci nejsou si více jasni o základních rysech své politiky a nejsou mimo demokratický nátěr dále než ostatní staré strany parlamentární: nestojí více na zásadách české demokracie.

— První a hlavní úlohou českého sněmu letos bude uzákonění přímých voleb do říšské rady.

— První a hlavní úlohou mladočeských poslanců na sněmu království českého bude: využiti všech prostředků za účelem dosažení přímých voleb do říšské rady.

— První a hlavní úlohou mladočeské strany bude vzbuditi v Čechách mohutné hnutí a působiti železným tlakem veřejného mínění na sněm, aby uzákonil přímé volby do říšské rady.

— Členům demokratické strany mladočeské na radnici pražské a p. dr. Podlipnému, prvnímu náměstku v první řadě! Uvádíme ve Vaši známost, že demokratický člen městské rady vídeňské, p. Lucian Brunner, podal v sezení zastupitelstva vídeňského návrh na zavedení všeobecného, rovného a přímého práva hlasovacího do tohoto zastupitelstva a že tento návrh byl odevzdán 21členné komisi k projednání. Promiňte tento skromný pokyn. Jste asi všichni přetíženi péčí o blaho obce a tu se ovšem na ledacos zapomene.

— V Přibyslavi konalo se dne 20. září shromáždění lidu. Řečníci dři. Herold a Brzorád z Něm. Brodu. Pozoruhodného nic. Novum: dr. Brzorád zmínil se o tom, že posl. Herold navrhl v zemském výboru, by tento sám vypracoval a podal sněmu českému návrh na zavedení přímých voleb do říšské rady. Dr. Herold načrtl ostrými rysy průměrný typ mladočeský: »Pokládejte to za odkaz, že každý z vás, ať jest z kterékoli vrstvy národa, musí býti proniknut myšlenkou národní a že je Čech. . . . « To už říkali naši dědové a vnukové jich nejsou posud dál. — Ale dle »Lidových Novin« zmínil se dr. Herold přece o hnutí socialním; učinil tak krátce: Která z frakcí odvážila by se společný náš program podlamovati, musí býti rozdrcena. Chápeme to. Demokrat poslanec studoval nedávno dějiny k odhalení sochy Jiříkovy a historie — učitelka moudrosti — ho poučila, že demokrat král drtil také jednotu českobratrskou:

— Noticka k přibyslavské řeči dra. Herolda:

Velké srdce prý má naše drahá máti,
pojme šlechtu, klér, lid, všechna pohlaví, —
jaký teprv, bratře, žaludek mít musí,
když Tvé řeči všechny zdráva vytráví.

— Agrární frakce tvoří se ve straně mladočeské. Frakce chce uznávati vůdčí úlohu této strany v národě, vyhrazuje si však volnost v otázkách agrárních. Chce rovněž vydávati větší list, z počátku třikrát týdně, později denník.

— Bude prý — tenkrát už jistě — založena mladočeská tisková kancelář pro zahraničné časopisy, — oznamují »Lidové Noviny«. —

— »Labské Proudy« 19. září: »Věc nebyla by bezdůvodna«. kdyby se v páté kurii kandidovala populární jména Herold, Engel atd. — Dle našeho názoru byla by však V. kurie zbytečna, kdyby se v ní měla kandidovati »populární jména Herold, Engel.« Pozoruhodnější jest však názor »L. P.« ohledně sociálních demokratů. »L. P.« by mohly voliti soc. demokrata jen tehdy, »kdyby osobně i jménem své strany přistoupil na státoprávní program.« Jedinou(!) výminku by činili v tom případě, že by mělo dojíti k rozhodování mezi kandidátem

Digitized by Google

klerikálním a socialně-demokratickým. »Pak bychom se ovšem spíše(!) rozhodli pro dělnického kandidáta,« čili: Nejhorší a nejnebezpečnější kastou lidí jsou klerikálové; pak přijdou hned soc. demokraté, pak teprve státoprávní šlechta, Staročeši, pak Mladočeši a radikálové z L. P. Kdyby tedy došlo k rozhodování mezi soc. dem. a státoprávními feudály, Staročechy atd., neučinily by již radikální »L. P.« jedinou výminku« a volili by »spíše« feudála, Staročecha atd., než soc. dem. Upozorňujíce ostatně »L. P.« na vystupování strany soc. dem. v posledních dobách, máme za svou povinnost, pozoruhodný názor jich zaznamenati. –

— Volební výbor strany sociálně-demokratické vydal v 3krejcarové brožuře »Pod železnou rukou« zevrubný návod k volbám v V. kurii.

— Národní výbor navrhují »Plz. Listy« vedle zřízeného již »Nár. fondu«. Skládal by se z nejlepších mužů bez ohledu na příslušnost k politickým stranám. Věc zdá se nám býti dnes trochu utopickou.

— »Nár. listy« vytýkaly klerikálům solnohradským neloyalnost: »na první místo staví veliké poprsí papeže a teprve na druhé místo menší poprsí císařovo«.

— Velká strana stárne, politický barometr klesá: Před 5 roky postupovala »zásadně«, za výminečného stavu »věcně«, za Badeniho »důstojně«, za půl roku půjde »svorně«, za rok »vládně«. —

— »Zeit«: Místo rakousko-uherského vyrovnání dostaneme opět jedno z příslovečných rakouských provisorií, to jest, (ježto vyrovnání samo dle četných stížností není ničím jiným než každých deset let se obnovujícím provisoriem dualismu), tentokráte provisorium provisoria, provisorium na druhou mocninu, nejvyšší typ rakouství. A kdo ví, jestli i to vůbec dostaneme.

— K otevření říšské rady 1. října:

Badeni lví oposice prý se děsí prudce,
že chce mu zas na potkání — líbat obě ruce.

V Praze, dne 27. září. *S.*

Morava.

Minulá saisona sjezdů a politických schůzí přinesla sice čtenářům rozvodněné veletoky novinářských a řečnických frází, ale praktických výsledků lze zaznamenati velmi málo. Jedním z nejnavštívenějších sjezdů byl učitelský v Brně. Svým významem a úspěchem zůstal daleko za sjezdem pořádaným v roce 1883. Hlubší sympatie a rozruch vzbudila jedině řeč uherského Slováka Dra. Salvy. Jinak průběh sjezdu byl všední a řemeslný. Za to významnější a zajímavé byly předehry, mezihry a dohry sjezdové. Pro řeč p. Žáčkovu, která vyzněla v ten smysl, jakoby p. Žáček ve své hodnosti poslanecké a vůdcovské byl vzdával učitelstvo na milost a nemilost c. k. vládě, dostaly se moravské kompromisní orgány do křížku. Sepraly se v několikadenní šarvátce celkem pro žabí chlup. Sjezd byl však také nadobro ignorován okresními a zemskými inspektory a kněžstvem. Jest to znamení doby. Učitelstvo osleplé prachem zápasu politických stran prohlédlo a to je aspoň kus morálního úspěchu.

Zdařilý byl sjezd studentstva v Mor. Ostravě, kde rokováno o práci národní a kulturní na Lašsku. Staročeši s p. Palkovským v čele sjezdu se vyhnuli. Nejdůležitějším a pro budoucnost nejsilnějším byl sjezd mla-

Digitized by Google

dých pracovníků na poli národní kultury v Hodoníně. Mladá generace inteligentních lidí, která něco ví, něco umí a chce pracovat a pracovat dovede, sjela se sem k veřejnému rokování i důvěrným poradám. Mladí pánové, zvláště z Brna kteří za národní činnost považují politické žvanilství po hospodách a vlaštovkování po hlazených parketech dvoran, se porad ovšem nesúčastnili a také by v nich neměli ani místa. Mladí pracovníci otevřeně se postavili proti povrchnímu mladočeštví a planému politikářství. Orgány staročeské psaly o sjezdu reservovaně nebo ho ignorovaly. Nezáleží na tom, kdo stojí v čele akce. Faktum je, že se v mládeži rodí na Moravě cosi nového, dobrého a do budoucnosti slibného

I klerikálové měli nezdařené své sjezdy v Jičíně a v Přerově. Rozpínavost této strany roste, roste, ale do nebe nevyroste. Krach bude veliký. Z těch lidí čiší faleš a pokrytectví a svým fanatismem stávají se i prostému a sobě dosud oddanému lidu protivnými. Jejich orgán »Hlas« řádí jako slepý, hluchý. Nedávno přinášel o předácích lidové strany zdivočilé feuilletony plné satyrického jedu. Jásot klerikálů byl veliký, feuilletony zrovna hltali a autora věnčili vavříny nehynoucí slávy. Ale radost netrvala dlouho. Odplata následovala ihned na to ve formě neméně štiplavých a jedovatých feuilletonů v Lid. Novinách pod titulem »Jen ať to nepřijde do novin,« ve kterých se dočtete velmi zajímavých věcí.

Energická a houževnatá činnost klerikální organisace ovšem vyvolává i protitlak živlů svobodomyslných, a tak přibylo letos i oslav Husových, Havlíčkových a reskriptových schůzí. Ovšem že činnost strany svobodomyslné a národní zdaleka se nevyrovná činnosti klerikální. Svobodomyslná strana by daleko rychleji rostla, kdyby neměla ve svém lůně veliké percento národních lenochů, planých politikářů a neupřímných šplhavečků. Národní lenošení domovem je nejvíce na Hané, kde lidovci jen bundy rozpínají.

V hanáckém Vyškově, jehož správa dosud vězí v rukou židovsko-německé strany, postavil nár. poslanec p. Helcelet nádherný klášter z rolnických peněz kontribučenské záložny a usadil tam dominikánky, aby vychovávaly hanácké dcerky. Klášter je ovšem p. Helceletovi důležitější než rolnická škola, která nemá místností, než střední škola, pro kterou dle jeho názorů nemá Vyškov příznivých podmínek, a důležitější než dobytí města, které pro hanáckou hanbu nejsou s to vyrvat našim nepřátelům a které úpí pod panstvím kapitalistické menšiny vyškovských renegátů. Třeba se také zmíniti o tom, že se po Moravě četně rozlézají učitelky, vychované a vzdělané různými klášterními ústavy. Každou takovou absolventku provází s maturitním vysvědčením i organisovaná protekce.

Socialně demokratická strana vyvinuje zimničnou činnost pro příští volby páté kurie a pořádá schůzi za schůzí ve všech dělnictvem obývaných krajích.

V posledních dnech vynořila se na veřejnost potěšitelná zpráva, pocházející ze středu moravských národohospodářů, myšlénka, která přestává býti theorií a začíná býti vzorem praktiky. V tom smyslu kvitujeme tuto velkou událost, jak ji Mor. Orlice dne 13. září č. 211 v lokálkách uvedla (jako by tak důležité věci nemohli věnovat úvodní článek).

Digitized by Google

Radostná zpráva zní: Brněnští členové »České národohospodářské společnosti« usnesli se pracovati o zřízení »Českého podnikatelského banku« v Brně s kapitálem moravským i českým. Prvá porada o tom má býti dle »Pozora« svolána do Prahy již v září. V dalším postupu přípravných prací bude nezbytně třeba svolati velký záložensky sjezd na Moravě. Podnikatelský bank tento jediný může rozřešiti otázku zakládání velkých průmyslových závodů ve smíšených městech moravských.« Potud zpráva.

Událost ta přímo odpovídá názorům, které jsme vyslovili v čísle 9. loňských Rozhledů. Řekli jsme mezi jiným, že by naše záložny mohly se seskupiti k obchodním a průmyslovým velkým podnikům a vyrvati Němcům zbraně, kterými nás ubíjejí. Na konec vyslovili jsme naději, že snad časem iniciativu k tomu podá národohospodářská společnost.

Vítáme radostně krok brněnských národohopodářů. Realisování projektu bude míti v boji s našimi nepřáteli ohromný dosah nejenom v ohledu národohospodářském, ale i politickém, budou-li se zakládati a kupovati průmyslové závody, zvláště v městech okovy německých menšin sevřených a v městech pro národ náš ohrožených, kde nás při volbách svým počtem poráží německé úřednictvo židovských fabrik a německých velkostatků (Hodonín, Břeclav, Hranice, Židlochovice, Litovel, Lipník). Třeba tuto moc českým úřednictvem českých podniků paralysovati. A druhým důležitým úkolem banku by bylo organisovati a na sebe strhnouti moravské obilní trhy, ze kterých bohatnou a tyjí jenom nám nepřátelští židé.

Socialní hlídka.

Socialističtí protestanté. Nové jméno, nová formulace sociálních ideí. Anglický socialista Arnošt Belfort Bax uveřejnil ve vídeňské týdenní revue »Zeit« cennou studii o dějinném materialismu, v níž se postavil proti učení Marxovu. Karel Kautský, redaktor vědecké revue sociálně-demokratické strany německé, jež jest vybudována na pravověrném marxismu, stuttgartské »Neue Zeit«, uveřejnil v této proti úvaze Baxově delší polemiku, založenou vědecky celkem velice povrchně. Hlavní výtku činil Kautský také proto, že Bax otiskl svůj článek v měšťáckém listu »Zeit« a ne v listu socialistickém. On prý nepovažuje měšťácký list, i nejpoctivější, za vhodné místo, kde by měli socialisté rozhodovati o svých sporných otázkách, třebas šlo i o mnohé problémy čistě vědecké. Redaktor politické a sociální rubriky v »Zeit« odpověděl Kautskému několika vývody, velice pozoruhodnými i pro poměry naše. Sociálně-demokratická »Neue Zeit«, — praví se asi — jest po stránce ekonomické stejně měšťáckým podnikem jako vídeňská »Zeit«. Vychází rovněž v dnešní staré době, ovládané ekonomickými zákony měšťáckého řádu, i v ní je investován kapitál, i z její redakce byl by vyhozen každý, kdo by jejímu nakladateli chtěl zakazovati braní úroků, stejně jako byl vyhozen před nedávnem naivní p. Beruth ze solnohradského shromáždění vysoce důstojných církevně-katolických velkokapitalistů. I ona musí platit své dluhy, i její sazeči, spolupracovníci, redaktoři trpí pod »otroctvím

Digitized by Google

námezdní soustavy«, i ona je pod zákony konkurence. Také v sociálním směru jsou poměry totožné Vydavatel a redaktoři, zkrátka činitelé duševní, jsou měšťáckými existencemi, a jen dělníci, sazeči, tiskaři jsou proletáři, stejně jako v jakékoli měšťácké straně. »Neue Zeit« jest ovšem orgánem sociálně demokratické strany, »Zeit« ne. Co však není sociálně-demokratickým, není proto ještě měšťáckým. Měšťáckými — či lépe řečeno liberálními politiky jsou ti, kteří s politickou demokracií spojují po stránce hospodářské podporování bohatých a vševládu soukromého kapitálu. My však (»Zeit«) zastáváme současně s politickou demokracií ekonomicky snahy, čelící k ochraně slabých proti silným a k pozvolnému sespolečenštění hospodářské soustavy. Při vší historické úctě k Marxovi a Engelsovi nepokládáme jich myšlénky za poslední slovo dějin, ale za produkty času, jež padesátiletým smírným vývojem byly předstiženy, každým způsobem pak jsou vydány volné vědecké kritice, právě jako jiná díla vědecká. Volně kritisující socialism, jenž i ve věcech sociálně-ekonomických nepředstírá více vědomostí, než jaké dnes můžeme míti, jenž si vždy ponechává volnost měniti své zásady podle rostoucího poznání a přizpůsobovati je zkušenostem nabytým z fakt, — to je nám novějším a nadějeplnějším členem v našem duchovém vývoji. Byla kdysi doba, — můžeme-li tohoto přirovnání užiti — kdy katoličtí kněží prohlásili každého protestanta, jenž vystoupil z katolické církve, za kacíře a pohana. Kautský však a jeho souzdruzi opakují tuto methodu inkvisiční. Oni jsou hotovými ultramontány v sociální politice, mají svou církev, své svaté a církevní otce, svá dogmata a každý, kdo na ně nepřísahá, je pohanem — měšťáckým reakcionářem. Něco třetího pro ně neexistuje. Ale to nelze již déle zamlčovati, že toto třetí existuje: můžeme to podobně nazvati hnutím socialistických protestantů. V nejpokročilejší zemi moderní kultury, v Angli utvořili již pod jménem »Fabiani« mohutnou organisaci, jež stojí šíření se sociálně-demokratických zásad v Anglii, zejména ve vzdělanějších středních vrstvách, v cestě. Účastnili se i londýnského sjezdu socialistického, jenž se však neodvážil je vyloučiti. Uvádíme některé odstavce fabianského programu:

Fabianská svoboda mínění. Fabianská společnost ponechává si rozhodně svobodu mínění a slova vůči omylům socialistických spisovatelů, národních hospodářů, vůdců a stran, právě jako vůči bludům svých odpůrců. Trvá na tom, že je nutno zaujati kritické stanovisko k Marxovi a Lasallovi, z jejichž názorů musí se vymýtiti část dnes bludná a zastaralá, právě jako se postavili tito vynikající socialisté proti svým předchůdcům St. Simonovi a Rob. Owenovi.

Fabianismus a tisk. Vzhledem k tisku nečiní Fabianská společnost rozdílu, jaký vyjadřuje fraze »kapitalistický tisk«. V Anglii vydávají se všechny politické noviny bez výminky soukromým kapitálem, pod správou jeho majitelů. Z těchto listů zastávají některé smýšlení socialistické, jiné konservativní, jiné liberální, radikální a t. d. Socialistické listy nejsou nikterak neodvislejšími od sociálního tlaku a výbornost socialistického listu se stanoviska socialistického je právě téhož druhu, jako výbornost listu konservativního. Chce-li Fabianská společnost dáti veřejný výraz v novinách svým myšlenkám, nečiní tu žádného rozdílu, leda ve prospěch tistu, jenž má největší kruh čtenářstva.

Fabianovci a třída měšťácká. Poněvadž to byli doposud členové středních nebo měšťáckých tříd, kteří socialistické hnutí nadchnuli, učili a vedli, protestuje Fabianská společnost proti nesmyslu, že právě třída, odkud socialism vznikl, obviňována jest z největšího nepřátelství vůči věci socialismu, ačkoli ovšem chápe, že tito vůdcové ze střední

Digitized by Google

třídy tepají s mnohem větší trpkostí prohnilé ideály společenské, panující v jejich vlastní třídě. Fabianská společnost nemá žádných romantických illusí o tom, jakoby se byl proletariat vymanil z těchto prohnilých ideálů. Jako každá jiná společnost socialistická, nemůže vychovávati lid nijak jinak, než že ho seznamuje s výsledky rozumového bádání nejosvícenějších členů všech tříd. Fabianská společnost nemůže tedy užívati právem výrazů »měšťácký« nebo »střední stav« ve smyslu pohrdlivém, zejména i proto, poněvadž by tím musila zavrhnouti veliký díl svých vlastních členů.

»Zeitu« odpověděl již K. Kautský a jemu opět »Zeit«. Příště čtenáře seznámíme s oběma polemikami, jakož i s kritikou soc. demokratické strany, již vůdce Fabianovců Shaw uveřejnil v zářijovém čísle »Cosmopolis«

* * *

Socialní demokracie na pevnině dospěla letos tam, kam logikou věcí dospěti musila: mezinárodnost její trvá, při tom však nebude opomíjeti skutečnost neodčinitelnou, protože přirozenou, rozdíly a typy národnostní. Mezinárodnost nevylučuje národnost. Socialisté přizpůsobují svůj postup, chtějíce růsti a nabývati vlivu přirozeným faktům svého okolí, země, národa. »Proletáři všech zemí spojte se«, vyslovili Marx a Engels, ale — »silná mezinárodní socialní demokracie předpokládá silné — organisace národní«, vyslovil již letos soc. dem. poslanec něm. Fischer. Vedle něho Kautský, Liebknecht a j. Princip centralisace tedy padá a na jeho místo vstupuje jako nové období vývoje princip federace.

Odtud zejména snahy socialistů polských po osamostatnění Polsky a rovněž i pozoruhodný vývoj soc. demokratické strany československé, jejž zaznamenáváme zejména pro pochopení veřejnosti. Politicky je organisována neodvisle od něm. strany soc. dem. v Rakousku, a je ovládána živou touhou, organisovati se samostatně i odborově. Red. Hybeš byl uznán na světovém social. sjezdu londýnském, jehož se súčastnili delegáti z Číny, Japanu i jižní Ameriky, za samostatného delegáta, t. j. Čechové za samostatný národ a měl při hlasování tolik váhy jako Francouzi nebo Angličané.

»Soc. demokrat« napsal letos, vzhledem na poměry polské: »Jsme daleci pohlížeti na národní hnutí české, jako na věc překonanou, bez pevné půdy v přítomnosti. V resoluci londýnského sjezdu se praví, že soc. demokracie vystupuje pro plné právo sebeurčení národů Český proletář nemůže jinak, než vysloviti se pro samostatnost českou.«

* * *

Postupně budeme seznamovati své čtenáře i s jednotlivými typy a proudy na širokém poli socialním. Pozoruhodným zjevem mezi něm. socialisty je Vilém Liebknecht, 70letý veterán, vůdce něm. socialní demokratie, chefredaktor ústředního denníku »Vorwärts,« říšský poslanec. Studoval filosofii. Jeho život je jedinou propagandou věci socialismu ve Švýcarsku a později výhradně v Německu. Prošel celou řadou německých vězení, nejdéle snášel r. 1870. dvě léta pevnostní vazby pro velezrádu. L. byl vždy stoupencem učení Marxova a mezinárodní associace dělnické, jsa velice činným i literárně. — August Bebel, (nar. r. 1840), spisovatel, je jednou z nejpřednějších hlav socialní demokratie německé, členem říšského parlamentu, patřícím k jeho nejvýmluvnějším poslancům. Byl pomocníkem soustružnickým. R. 1870 byl odsouzen pro velezrádu

Digitized by Google

na dva roky do pevnosti, r. 1872 znovu k 9 měsícům a zároveň mu odňat mandát, jejž získal opětně r. 1873. novou volbou 10.000 hlasy. — Z francouzských socialistů získal si v krátku zvučné jméno Jean Jaurès, (nar. r. 1859), bývalý professor filosofie, zvolený poprve r. 1885. poslancem. Svou výmluvností a hlubokými vědomostmi ekonomickými a socialními stal se prvním mluvčím francouzské socialistické strany neodvislé. Lonské jeho zápasy jsou známy. Zakladatelem a tvůrcem dělnické strany socialistické v Belgii je Jean Volders (nar. r. 1855). Vyšel z rodiny dělnické, byl bankovním úředníkem. Jeho biografie je odtud biografií socialistického hnutí v Belgii. Založil na sta dělnických a odborových organisací po celé zemi. Pod jeho vedením dobylo dělnictvo belgické hlasovacího práva. 11 roků pracoval s nejvyšším napjetím sil, ale v době triumfu r. 1894, kdy socialističtí poslanci vstupovali do parlamentu, stihl jich vůdce osud tragický: Volders dlouholetou činností přepracován a ubit, sešílel. Dva roky trval jeho děsný smrtelný zápas, jemuž konečně podlehl letos ve květnu. Jeho pohřeb byl ohromnou manifestací tisícových zástupů belgického lidu. —

V. Liebknecht, A. Bebel, J. Volders, J. Jaurès.

— Stávka 700 železničních zřízenců vypukla v Praze a Bubnech v dílnách rakousko-uherské společnosti státních drah. Ředitelství dílen nechce snížiti dobu pracovní z 10 na 9½ hodiny a upraviti poměry mezdní.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Dne 20. srpna konali učitelé slovinští valný sjezd v Opatiji. Rokováno tu hlavně o sociálním postavení učitelstva slovinského, jež vylíčeno bylo jako velice stísněné, neutěšené a zvláště hmotně hrozně bídné. Shromážděním přijatá resoluce žádá novou úpravu těchto poměrů jak nejdříve. Na sjezdu zastoupen byl též »Ústřední spolek jednot učitelských« z král. Českého, což po sjezdu moravském, kde položen byl důraz na pěstování vzájemnosti také učitelstvem na Slovensku, zvláště sluší vytknouti.

Digitized by Google

Kdo četl pamětní spis podaný nedávno vídeňské vládě ústředním spolkem německého učitelstva za příčinou zvelebení a povznesení školy měšťanské vůbec, shledal zajisté velikou shodu základních požadavků jeho s těmi, jež vysloveny byly na letošní zemské poradě českého učitelstva v Praze. Němci nebojí se žádati všude rozšíření školy měšťanské o čtvrtou třídu, kteryžto požadavek stupňoval by počet školních let z osmi na devět, tedy rozhodně zvýšení vzdělání obecného.

»Časopis pokrokového studenstva« přinesl v č. 16. a 17. »Lístek z Prahy«, v němž líčí se poměry panující na c. k. ústavě ku vzdělání učitelek v Praze. V lístku tomto dočísti se lze zajímavých odhalení z vnitřního života na řečeném ústavě, jenž jest na ten čas jediným státním ústavem pro vzdělání učitelek v Čechách. Pisatel dokazuje, že téměř veškeré nepěkné vlastnosti, jimiž dnes veliká část českých učitelek oplývá, jsou jen přirozené následky výchovy a vzdělání v pražském ústavě. Hlavní příčinou, proč učitelky, třeba většinou s vyznamenáním zkoušky odbývaly, potom v práci školské stačiti nemohou, jest už přijímání do ústavu, jež nezáleží ani tak od zkoušky jako od všelikých jiných »ohledů,« které nahrnou do školy žaček neschopných i nepřipravených. Na ústavě panuje duch Thunových výnosů, vzdělávání kandidátek daleko za požadavky doby pokulhává. Na stolicích učitelských sedí lidé žalostně neschopní býti vzory a rádci budoucích učitelek, jichž paedagogicko-didaktická věda a umění učitelské mnohdy způsobuje veselosť i chovankám, což se zajímavými příklady dovozuje. — Smutná fakta v době, kdy by tyto ústavy měly býti vlastně základními kameny ženské emancipace v lepším slova smyslu.

V předešlé hlídce zmínil jsem se několika slovy o neutěšených poměrech ve vídeňské škole »Komenského«. Zprávy o nich nehledě k stručnému zaslánu v »Mor. Orlici« přinesl jedině »Školský Obzor«. Ostatní listy, vyjmouc poznámku »Času«, o předmětě tomto vědomě mlčí, aby snad odhalováním slabých stránek nepoškodily zájmy spolku »Komenského«. Toto rozhodně neschvaluji. Čím důležitější je pro národ náš spolek »Komenský« a čím více uznáváme nevyhnutelnou potřebu a zdar jeho školy, tím více musíme žádati, aby řečený spolek spravovali lidé právem důvěry hodní a aby škola jeho opravdu plnila své poslání. Stálá novinářská rubrika sbírek na tuto školu musí nám přece často na mysl přivoditi otázku, užívá-li se těch peněz dobře, nesou-li žádoucího užitku? Každá odůvodněná pochybnost náleží veřejnosti, protože tu jde o věc celého národa, o níž nemá práva rozhodovati ten či onen jednotlivec, ale celá česká veřejnost. Ututlávači žalob na vady našich národních podniků dopouštějí se stejného hříchu jako ti, kdož je zaviňují. Řez na nezdravém údu provedený musí býti našemu národnímu organismu jen prospěšný; pravdou neutrpí nikdy věc dobrá, ale jen osoby nedobré, za ní opatrně se skrývající. Redakci »Rozhledů« zaslal bývalý učitel při škole »Komenského« ve Vídni obšírné vylíčení poměrů na této škole dle vlastních zkušeností a názorů Dle něho neplní škola »Komenského« své poslání tak, jak obecně za to se má, stojíc v mnohém ohledu za školami menšími a méně důležitými. Mlčí-li k tomu školní úřady, děje se to jen proto, že běží o školu českou, jíž odpírá se však i právo veřejnosti

Digitized by Google

i nepatrná subvence. Jako příčinu upadání školy uvádí neschopnost a nesvědomitosť řídícího učitele p. Assmanna a libovůli předsedy spolku »Komenského« p. Marušky, kteří na svědomí mají stálé střídání učitelstva na velikou škodu prospěchu školy. P. Assmann míní, že škola »Komenského« je prý ve Vídni »pro demonstraci«. Z toho pojímání vychází pak jeho záslužná činnost jako správce školy, z níž stůj zde tato ukázka: Den před zápisem meškú ještě kdesi na prázdninách, školní nábytek je v největším nepořádku a neladu, lavice přenášejí se ze třídy do třídy teprve v prvních dnech vyučování, neví se, kdo z učitelstva vůbec už nepřijde. Školní knihy a sešity pro chudé děti shánějí se teprve po 8 až 10 dnech, zatím se čas zabíjí bez vyučování, třídy jsou přecpané, ventilace nemožná, učebné pomůcky, sbírky a knihovna ve stavu žalostném, ani nejpotřebnějšího se nedostává, o ty věci mají prý pečovati nováčkové ze sboru, řídící učitel, ač pro úřední práce vlastní třídy nemá, zastupování se vyhýbá, dávaje si za ně platiti zvláštní remuneraci, zastupuje-li koho, pěstuje »tiché zaměstnání«, při němž zabývá se úředními pracemi na stolku, porady sboru jsou ubohé, při nichž hlavní věcí je, co řídící učitel hospituje pozoroval, jeho pokyny, rady a zprávy výboru jsou sice velice důtklivé, ale vzhledem na jeho příklad nejsou nic platny a učitelstvo v očích výboru jen zlehčují, kolegům není přítelem, zvláště dají-li na jevo nespokojenost se stavem školy atd. P. Maruška všecko věda odstraňuje nepohodlné učitele, kteří nemohou srovnati vše, co kolem sebe vidí, se svým svědomím, dávaje jim na základě chytře sdělané služební smlouvy výpovědi jako děvečkám. Maje veřejný hlas o spolku i škole úplně ve své moci, stížnostem i výhrůžkám jen se směje: »Však vám nikdo neuvěří«. — Strhuji roušku zakrývající smutné poměry tyto nelítostně, protože ze srdce přeji okamžité nápravě.

Jako zástupce židovského vyznání v zemské školní radě jmenován byl Čech dr. S. Freund, advokát v Praze. Doposud držel místo toto dr. L. Bendiener, smýšlení rozhodně německého. Drem. Freundem vstupuje tedy do zemské školní rady první český žid. »Českožidovské listy« vítají jmenování to jako jistý úspěch v otázce česko-židovské. Také v okresních školních radách měly by opanovati názory, že zástupcem židovstva dnes už nemusí býti Němec.

Na sjezdu klerikálního družstva »Vlasť«, jenž konal se nedávno v Praze, opět vystupoval klerikální trojlístek z českého učitelstva: pp. J. Flekáček, V. Špaček a sl. Rozsypalová. Tato přála si, aby také ženám a dívkám bylo umožněno účastniti se klerikální organisace. — Pan Fr. Hrnčíř (Drnkačka) v časopise »Komenském« statečně brání se »Škol. Obzoru«, vyčítaje mu, že uvádí výňatky z »Rozhledů«. »Školský Obzor« to považuje za lichotivé uznání svých snah. Pány Špačka a Hrnčíře ukazovalo si učitelstvo na sjezdě v Brně, zvedajíc je slavně na rukou. Schvaloval bych tu ovaci, kdyby p. Slaměník byl předem prohlásil, že jsou to příklady každý v jiném směru odstrašující. —*á*—

Digitized by Google

Zdravotní hlídka.

V pondělí, 22. září uzavřena byla II. mezinárodní lékárnická výstava v Královské Oboře. Měla 100.000 návštěvníků a znova potvrdila, že Praha je výstavním městem. Čistě odborná výstava a vydařila se, neskončila deficitem. Pro list náš nemá ceny široké referování o výstavě samé. Pro lékárnický stav snad bude míti nějakých následků, však myslím že ne velkých. Ubohým asistentům lékárnictví, kterým někdy již jíní staroby kreslí zkušenosti do vlasů, nepřinesla výstava ta asi mnoho. Páni chéfové, páni lekárníci pochlubili se před světem se svými úhlednými, pěkně pracovanými preparáty, víny, pilulkami a jinými lékárnickými produkty. A bylo na výstavě pěkných lékárnických věcí, svědčících o dovednosti a rafinovanosti lékárnického umění. Kde který větší lékárník pochlubil se, čím vyniká jeho laboratoř. Nám nejvíce líbila se historická část výstavy. Mezi knihami »Dreck-apotheke«, mezi léčivy mumie, ze které za starých časů připravovali pilulky, prášky a jiné zázračné věci, zamlouvala se nám i stará lékárna od milosrdných bratří se zázračným jehlanem z »bolus alba« (viz. illustr.) bíl. jílu, v němž každý nemocný učinil si svůj důlek nebo si nějaký vyhledal a pozoroval, co se s důlkem děje. Dle toho, jak se důlek prohluboval neb zaceloval, pokračovala nemoc neb jí ubývalo. Někteří šlechtici čeští zapůjčili ze svých archivů recepty a lekárnické účty; nescházelo ani na ukrutných nádobách, v nichž se připravoval kdys zázračný dryák — theriaca — mixtum compositum ze všech možných léčiv a léčící na světě všecko a nescházely ani léčivé prostředky prostonárodní z národopisného musea. Byla také na výstavě žaponská lékárna s kelímky, v nichž nalézal se popel z havrana, zmije a jiných potvor, na různé lidské neduhy a choroby. Pěknou výstavou léčebných rostlin exotických pochlubil se německý botanický ústav a vídeňská nemocnice Rudolfova svým serem proti difterii i jinými nejnovějšími léčivy. Jindy dávali mumie, dnes činí odvar z různých orgánů: štítné žlázy, nadledvinek a mají různá sera. Nejde therapie nejnovější zase raším krokem ku předu? Medicína je tenkráte šťastnou, nepracují-li v ní theorie, nejšťastnější je ze všech lékařských odvětví chirurgie, která miluje vždycky nejvíce skutek a theorie je jí vždycky jenom — šedivou. Vedle čistě lékárnické

Digitized by Google

výstavy měli jsme ve Královské Oboře také kousek, zlomek výstavy zdravotnické. Různé ústavy humanitní vystavily plány svých budov, vojenští lékaři své velké i malé vojenské lékárny s úctyhodnými starými nádobami a mísami, které těžko udržeti v čistotě a různé firmy, operační štoly, zařízení nemocnic, baráky, desinfekční aparáty a všecky věci, jichž je třeba v nemocnicích a různých humanitních ústavech. Firmy »bratří Čížkové« a »H. Gottwald« uspořádaly na výstavě zařízení celého operačního oddělení v menší nemocnici dle nejnovějších požadavků vědy, firma Hajšl zařízení ordinační síně pro zubního lékaře, ústavy pro očkovací látku ve Vídni a Jindřichově Hradci svou látku a různé přístroje, ústav prof. Hlavy na lékařské fakultě české university čisté kultury mikroorganismů a zařízení pro bakteriologickou laboratoř i literaturu, kterou již dnes honosí se tento mladý český vědecký ústav. Českomoravská strojírna vystavila názorně ústřední topení a česká firma Prchalova v Jindřichově Hradci svůj desinfekční apparát, architekt Sochor vystavil plány moderní školy, jiný opět plány kanalisační a pro vodovody atd. Snad dotkli jsme se zběžně všech důležitějších vystavených objektů a jen jednoho nám bylo líto, že té české vědecké literatury lékárnické i lékařské dosud po čertech je málo. A máme českou universitu! Unesl by tu literaturu skoro v kufříku, který by nemusil býti velikým. Při všem tom nelze na tu literaturu užíti starého dobrého přísloví: »non multa, sed multum.« Nenajdeš v ní ani »multa« ani »multum.« Při uzavírání výstavy řekl náměstek čistě slovanské Prahy p. Dr. Podlipný, že dokázala lékárnická výstava četným cizincům, že náš národ dovedl býti pohostinným a že není tak huronským, jak jej líčí často přátelské nám německé noviny. To je zase jeden z výsledků výstavy. *vl.* —

Z naší doby.

— **Nový soudní řád** bude zaveden u rakouských soudů civilních počínaje r. 1898. Jak sděluje »Politik«, budou konány v tomto měsíci u všech soudů v Rakousku přednášky o tomto předmětu. U jednotlivých soudů konají se cvičení již dnes a u všech krajských soudů v Čechách zaměstnávají se mladší síly horlivě pod vedením některého rady zemského soudu těmito pracemi. K oznámeným přednáškám budou míti i advokáti volný vstup. Jednu však věc nad jiné důležitou poznamenáváme. Do nového soudního řádu pronikla na celé čáře zásada ústnosti a bezprostřednosti. Soudce není více — čteme ve zprávě stálého výboru pro reformu soudního řádu — čistě passivním divákem při rozvoji processu; poskytuje ovšem již dnes v t. zv. ústním řízení tu a tam pokyny a rady, v celku však klidně očekává srotulování akt, aby potom process, dovolí-li to jeho ostatní zaměstnání, pročetl a napsal rozsudek. Naproti tomu bude v novém soudním řádu soudce jednotlivý, a sice ještě bezprostředněji než předseda senátu soudu sborového, míti v rukou, počínaje od vznesení žaloby, nit celého jednání, bude státi v processu před zcela novými otázkami, musí činiti rychlá usnesení, rozvinouti daleko intensivnější činnost než dosud a ponese následkem toho i daleko větší zodpovědnost než dnes. Osud nového soudního řádu spočívá tedy v rozšíření počtu soudců, kteří by spor v řízení projednávacím vésti mohli se vší svědomitostí a proniknutím látky — vésti mohli fysicky i duševně. Apparát soudní je již dnes přetížen, co tedy v budoucnosti, kdy agenda soudní se nesmírně zvětší? Správně poznamenává dr. Pacák ve svých loňských článcích, že, nestane-li se to, pak škoda bude papíru, na který se nový zákon prvotně psal, neboť nastaly by poměry horší než dosud. — Toť vše je známo, avšak z rozhodujících kruhů nečiní se velkých příprav, a více — rozhodující

Digitized by Google

kruhy nestarají se pranic o to, kam se umístí četní noví úředníci a kde se najde dostatek slušných místností, nutných pro nové řízení.

— **Z policejního státu.** V nové instrukci, jež byla pro drožkaře varšavské ruskou vládou vydána, stojí mezi jiným také tento předpis: »Drožkař, pokud možno, je povinen hleděti zapamatovati si fysiognomii pasažéra, zároveň jak byl ustrojen, jaké měl při sobě věci, místo, odkud přijel s pasažérem a kam ho dovezl, aby v případě potřeby mohl na otázky policie uděliti v tom ohledu přiměřených odpovědí a objasnění« . . . Absolutism ruský znemravňuje všechny vrstvy občanské. Ale všude rozsívaje tajnou policii a násilí, ukazuje jasně, jak je si vědoma své neudržitelnosti.

— **Trest smrti** byl zrušen, jak se oznamuje, usnesením parlamentu v Norsku. Osvícenější a lidštější duch proniká přece zvolna zákonodárstvím tresním. Od doby, kdy na př. čarodějnictví a kouzelnictví bylo prohlášeno zločinem a trestáno trestem smrti, jsme dnes přece již dále, kde, jako u nás, je stanoven trest smrti jen na velezrádu a ještě několik jiných těžších zločinů. Je zajímavo poznamenati, že trest smrti byl již v Rakousku odstraněn, a sice za doby osvíceného absolutismu, za Josefa II., kdy nový názor o něm, vznícený Voltairem, Beccariou a j. pronikl i k nám. R. 1795 byl však trest smrti znovu zaveden na zločin velezrády, načež v kodifikaci trestního zákona z r. 1803, na níž v podstatě kotví i dnešní normy trestní, byl zaveden trest smrti v dnešním dosahu. Trestu smrti není dnes v Toskáně, San Marinu, Hollandu, Portugalsku, Rumunsku a v některých ze Spojených států amerických. Ve Švýcarsku byl zrušen r. 1879, později byl však znovu zaveden, ne však na zločiny politické. Patrno, že to jsou vesměs malé státečky, které tuto ideu pojaly a provedly. Velké kolossy státní potřebují ovšem již důkladného socialního tlaku a mravního i politického vzepjetí občanstva, než se trochu — rozkolébají.

— **Lidové slavnosti divadelní,** pořádané v těchto dnech na pražských ostrovech sklamaly jistě každého, kdo čekal, že umělecké pořadatelstvo dá jim také umělecký ráz. Ale tak to nebyla než praobyčejná banální »národní« slavnost ve zvětšeném vydání: promenady při hudbě, dámy z pražské společnosti vystupující na židle a stoly, aby viděly p. Mošnu v ošuntělém šantanovém výstupu, můstek mezi ostrovy s dvířky tak úzkými, že by jimi neprošel ani onen známý biblický velbloud, natož ty proudy lidí; celkový dojem strkání, tlačenice, pivo, prach, kouř, nuda . . .

— **Pomník Boleslavu Jablonskému** chce zříditi Čes. beseda v Krakově.

— **»Sokolská Matice«** byla založena právě v Praze (starostou p. Grosman). Spolek má ráz reformní, vyslovuje se proti akrobatskému tělocviku a chce působiti hlavně brožurami, přednáškami a zakládáním knihoven.

— Když klerikální řečník ve schůzi u Choděrů prohlašoval, že mluví jménem lidu katolického, volalo naň shromáždění mladočeské »A my ostatní jsme pohaněné?« — A co tedy jste? Reklamujete-li také pro sebe katolictví, proč bouříte proti klerikálům (t. j. důsledným katolíkům)?

— »Milada« čili »Osudy matky«, sensační škvár z Hynkova nakladatelství — toť jediná česká kniha, již odporučuje v insertní části orgán lidové strany na Moravě v nedělním čísle z 20. září.

— **Sjezd českých žen** byl svoláván Dám. odborem Nár. jedn. pošumavské, později komitétem, za nějž se podepisovala pí. Friedländrová, k sv. Václavu. Sešlo však z něho (pro — divadelní slavnosti!) a konána jen schůze důvěrná, kde se mělo jednati o organisaci a pracovním programě (rozuměj národním). Celá myšlenka, ač dobrá, zdá se být neúplna, spokojujíc se s otázkami nacionálně-agitačními a nesahajíc k hlubším kořenům životních otázek ženy. Veřejný sjezd odložen na příští rok.

— **»Politické družstvo tiskové«** v Hradci Králové, klerikální podnik biskupa Brynycha, počne vydávati v říjnu měsíční brožury: »Úvahy časové«.

— **Z universit.** Prof. Bráf bude přednášeti o dějinách socialismu. Na něm. universitě přednáší prof. dr. Wieser: »Socialismus a socialní reformy«. Doc. dr. Spiegel: »O rakouské říšské radě se zřením na volební opravu«.

— **Dělnická výstava** byla zahájena v Plzni dne 20. t. m., a pořádána spolkem pro vystavění dělnického domu v Plzni. Obeslána je 250 vystavovateli. Obchodní komora odepřela svůj protektorát, obecní a okresní zastupitelstvo se nesúčastnilo zahajovacích slavností, odůvodnivše to třídním rázem dělnického provolání.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. října 1896. Číslo 2.

Julius Grégr.

Dr. Julius Grégr r. 1883.

Byl to bez odporu důležitý člověk, na jehož pohřeb dívala se celá Praha dne 7. t. m. Jeden z těch, kteří určují psychologii celé generace, člověk typický — teprve až bude dokonale náležeti historii, bude to pochopeno. Ředitel nejmocnějšího publicistického podniku v Čechách, na základě této moci zakladatel a organisátor strany, jíž povalil své odpůrce a jejíž nitky držel ve svých rukou, vůdce protipunktační výpravy a na základě jejího zdaru nejmocnější muž v Čechách, křižující zámysly nejvyšších činitelů říše — to byl Julius Grégr. Ale mimo tuto jen politickou, vnější váhu vzpomeňme i nezměrného jeho vlivu, prosakujícího nitrem národního organismu. Vždyť z lidí, kdož přišli v posledních deseti, patnácti letech, jest asi málo těch, pro něž by nebyly bývaly Národní Listy první školou politiky a veřejnosti, kteří by nebyli ucítili takto na sobě vtisky Grégrova působení jakožto své první, pro budoucnost tak rozhodující politické dojmy. Strana, již Grégr založil, byla první politickou láskou všech téměř nás mladých, a dnes nad jeho hrobem stojíme s těmiže smíšenými city, jaké vyvolává vzpomínka na první lásku. Vděčně vzpomínáme toho, čím jí je povinováno naše mládí, ale do toho mísí se hořkost sklamání a nadešlé rozluky — — Útvary, které Julius Grégr do života vyvolal, nemohou nám být lhostejny, vždyť v nich vězí i kus naší duše, naší minulé duše. Ale je to něco, co jsme byli a co už nejsme — v tomto vědomí nalezáme náležitého klidu a distance k ocenění jeho životního díla a k jeho umístění v klikatých bězích národního rozvoje.

Tento rozvoj ztratil v Juliu Grégrovi jednoho z nejcharakterističtějších představitelů, ba skoro tvůrce celého jednoho stadia, a to stadia

Digitized by Google

ještě neskončeného. Jest pravda už v úpadku, mladá generace pracuje už zase na útvarech jiných, ale hlavní kmen toho, čemu se u nás tradicielně říká »český lid«, pozvolna jen a nerad asi bude opouštěti politické nálady, které mu svým listem a svým vlivem na stranu vsuggeroval Julius Grégr. Neboť tyto nálady byly svůdné, měly kouzlo vysokých vzletů, nadějí a síly — každý útvar, jenž vystoupí proti nim, musí užiti proti nim studené skepse, která je tak hořka a nevděčna. Povaha Julia Grégra jako člověka kryje se zúplna s povahou jeho jako politika a s povahou celého útvaru, jejž v Čechách stvořil. Sám rozený zápasník, rytířský a pečlivý o čest praporu, odvážný až do hazardnosti, neúmorný ve víře a sebevědomí, roznítil v Čechách hnutí, které v psychologii národa bude povždy znamenati období posilněné sebedůvěry, znovuvzkříšené víry, naděje a politické romantiky.

Od počátků ústavního života rozčleňuje se totiž náš politický život vždy znatelněji ve d v a rozdílné útvary, dva rozdílné typy, jejichž vzájemný politický antagonism je založen na protivnosti jejich p s y c h o l o g i c k é povahy. Základní půda jest ovšem společna: propaganda národního vědomí a jazyka, historické státoprávnictví, »národ« pojímaný jako abstraktní celek, morální osoba. Ale oba různé typy rozcházejí se z této půdy vždy určitěji. Jest tu předně oficielní vedení národní politiky, Palacký a Rieger. Zde se počíná rozhostovati vždy více střízlivé počítání s poměry a resignace. Možnost úspěchu ukazuje se jen ve společném svorném postupu všech stavů v národě. To nutí zase k ohledům na tyto stavy, tedy zvláště na šlechtu a kler a má za následek tlumení každé politické a sociální otázky, jež by mohla vrhnouti mezi ně a lid jablko sváru. Národní program státoprávní, jako jediná společná půda, se proto akcentuje jako hlavní a jediný, ale z ohledu na ony stavy se ponechává v nejvšeobecnější, vždy konservativněji zbarvené formulaci. Po nezdarech let sedmdesátých nastupuje už místo resignace dokonalá sklíčenost, nedůvěra v sebe a po příchodu Taaffeově vždy větší důvěra ve vládu. Ne hlučným odporem, nýbrž vzájemným kompromisováním a služebičkováním s vládou a stranami má se uloviti aspoň něco, když se nedá dosíci všeho. Typ furiantských osmačtyřicátníků vybarvuje se vždy zřejměji na typ s t á t n í k ů, pracujících politicky vysoko nad lidem, odtržených od jeho cítění a tužeb.

Vedle toho však klíčí sítě, zaseté Juliem Grégrem do českého života založením »Národ. Listů« a vyrůstá v paralelně se vyvíjející útvar druhý. Chce se tu pokračovati v tradicích husitství, r. 1848. a Havlíčka a na státoprávní historism se jakž takž štěpují hesla liberalistická a demokratická, jejichž následkem je nechuť vůči šlechtě a hierarchii. Místo hesla svornosti vztyčují se hesla »pokrok« a »osvěta« — svornost představuje se ne jako jednolitý postup všech stavů, nýbrž »českého lidu« jakožto jediného a suverenního rozhodčího nad osudy národa. Docela po spůsobu lidu se t.ké nazírá na politiku, ne jako na složitou hru přerůzných sil, nýbrž jako na něco nesmírně jednoduchého: my máme ta a ta práva, ergo ta práva musí jednou zvítězit — nedáte-li nám je po dobrém, vynutíme si je! V tomto svěžím, prostém, ethickém pathosu, skoro až naivním, spočívala síla posice Grégrovy proti jeho odpůrcům,

Digitized by Google

kteří vždy více a více dělali politiku ve vulgárním slova smyslu, řemeslně, studeně, oportunisticky. Politika česká na základě těchto podložených svých ethických postulátů nepotřebuje, aby smlouvala a handrkovala se stranami a vládou, ona může a má se dáti prostě v zápas. Vždyť musí zvítězit, když na její straně jest právo! A tak svlekla se sebe naše politika po roku 1889. letech hofrátský frak a oděla se v železný krunýř dobrodružného výbojce. K úspěchům bylo jí však nezbytně třeba neochabující důvěry a enthusiasmu lidu a přímého s ním kontaktu. A tak vytvářil se typ grégrovský naproti staročeskému jako typ z á p a s n i c k ý, ř e č n i c k ý, p a t h e t i c k ý, t r i b u n s k ý, sem tam až d e m a g o g i c k ý.

My, zaujati hlukem a parnem denních bojů, vidíme na něm ovšem dnes už více stínů než světla. Překonáváme tento typ, jenž nám dnes, na vrcholu své moci, ale v počátcích své vnitřní spuchřelosti a epigonství, nemůže býti sympathický svými velikými pósami, po nichž skutek utek, svým vlasteneckým bombastem a nedostačitelnou intelektuelní úrovní. Ale tím jsou vinni vlastně jen ti ve straně mladočeské, kdož přejali dílo Julia Grégra jako hotové a nechtěli a nedovedli je učiniti schopným dalšího vývoje. Toto poslední nebylo ani úlohou Grégrovou: jeho historickým posláním bylo pouze útvar tento vybudovati od nejmenších počátků a uhájiti jej při životě i v dobách, kdy se už zdál zaslapán, a toto poslání splnil Grégr s energií a neúmorností, která musí imponovati příteli i odpůrci. Přešlapovati dnes v útvaru jím stvořeném, bylo by stagnací a nepokrokovostí — ve své době značil však tento útvar pokrok, novou, nezbytnou etappu v národním rozvoji: pokrok k p o l i t i c k é m u o s a m o s t a t n ě n í a s e b e d ů v ě ř e, pokrok v politické t a k t i c e, krok k důraznějšímu d e m o k r a t i s m u. Přísnější kritika by ukázala na celém načrtnutém tom typu mnoho polovičatého a od kořene nezdravého — ale jako celek nebyl poblouzením, poněvadž celý národ nemůže bloudit. Nedalo se z něho více udělat, poněvadž ani jeho tvůrcové, ani celá ona generace na více nestačily — avšak přítomnost, která tolik na něm už dnes koriguje, musí mu ony tři jmenované momenty pokroku přiznati za zásluhu.

Ale korigují se jiné jeho body a konečný rozklad jeho je neodvratný. Smysl pro státoprávní akci jako romantickou výpravu, která má všeho dobyti jedním rázem, mizí i ve vlastních jejích kruzích. Nastupuje smysl pro politiku etapp. Skepse rozežírá neúprosně historické základy státního práva a nahrazuje je modernějšími, lidovějšími. — Umírněná taktika, do níž mladočeská strana dnes rejduje, přinese asi národu některé vymoženosti podřízenějšího rázu, ale už to dostačí, aby vysoký pathos, s nímž se malovalo naše utrpení, ztrácel rok od roku na své potravě. Také hlavní činitel v mladočeství, »český lid« ukazuje se dnes jinak, než jak si jej představovaly vzletné apostrofy Grégrových volebních provolání. Veliký sociální rozstup v něm započíná. Vlastní lid, totiž dělnický proletariát, nenáležel sice nikdy do armády Grégrovy, ale i hlavní kádr, rolník, ten stereotypní český sedláček s koženkami a beránkem, jímž dávají representovati »Šípy« a »Humory« český národ, i maloživnostník odvracejí se od společného státoprávního programu ku spe-

Digitized by Google

cielním svým zájmům. A inteligence, mládež? Ty postřehly nejprve slabiny Národních Listů a mladočeské strany a od let už jdou jinými cestami. Postřehly kardinální slabost této strany: její nedostatek zřetele k práci kulturní, její úzké omezování se na politiku. Útvar, jejž stvořil Julius Grégr nebyl útvarem duchovním, nýbrž holou organisací politickou. Ve všech důležitých otázkách lidských spokojila se jeho strana vlažným nicnepravícím liberalismem, s literaturou měla styky jen řídké, s hlubší vědeckou prací, i politickou a socialní, žádné. I v tom je Julius Grégr typickým představitelem tohoto útvaru: muž politik, rozený k činům, ne k myšlenkám. Samy Národní Listy přiznávají, že se stal publicistou pouhou náhodou, že nebyl spisovatelem »ani náklonností, ani povahou.« Nestvořil typ kulturní, nýbrž čistě politický, a ten je vždycky efemerní, jako všecka politika. V tom jest tragická vina jeho díla. — Ale naproti tomu: čím dobyl tento muž vlády v národě, jakým kouzelným prutem vydupal svou politickou armádu? Jen mocí psaného slova a potištěného papíru. Je v tom povznášející útěcha pro všecky, kdož věří v sílu péra a myšlenky, v převahu kulturních zbraní nad fysickou mocí a nad nehybností mass.

S Juliem Grégrem odešel muž, jenž čněl v našich poměrech neobyčejně vysoko, jeden z toho mála u nás, jenž byl s to imponovati i odpůrci. Vykonal se slávou své poslání, přítel i nepřítel velebí v něm i člověka, celého muže — účet jeho života může se proto uzavříti klidně a čestně.

— —

Propaganda míru.

Napsal Jan Vorel.

Slova Herberta Spencera, že končí doba militarismu a rozbřeskuje doba pokojné industrie, ani zdaleka nedocházejí splnění. Žijeme v nejhlubším míru, ctí každého mocnáře jest nazývati se knížetem pokoje, každý přípitek korunovaných hlav jest další zárukou míru, ale přes to jest každoročně zaměstnáno půl milionu mladých, zdravých lidí vážným studiem k bitevnímu dramatu. Ve Francii manevruje každý rok více vojska, než obnášely tři armády u Waterloo. O anglických generálech, kteří musí se naučiti strategii s několika brigadami, prozrazuje »St. James Gazette«, že závidějí francouzskému veliteli, který může ji studovati jen s 10.000 mužů. Na všech stranách organisované přípravy k válce hrůzostrašné Jen menšina, která ovšem nemá k disposici veřejnou moc, aby mohla svůj ideál prosaditi, zažehnává smutný ten přízrak. Dobrou věc hájí vždy menšina. Patří k ní liga míru, interparlamentární konference míru a ethické hnutí. Půdou, z které všechny tři projevy rostou, jest ethické hnutí. Pokoj trvalý chtíti může jen člověk mravný, který svým životem nedává vznikati žádným konfliktům. Kant ovšem řekl, že věčný pokoj jest možný jen na hřbitově, nedá se však oddisputovati, že pokoj, který by nebyl udržován bajonety a slídivou policií, jest docela dobře v říši konečnosti uskutečnitelný.

Digitized by Google

Letos došlo k novým důrazným projevům tohoto hnutí pro mír. Nejúčelnější formou žádostí pokoje, na niž i letos došlo, jest realisování mezinárodního práva. Na letošním sjezdu interparlamentární konference v Pešti (18. září) dovodil jeho potřebu senátor Henri Lafontaine. Dosud bylo mezinárodní právo zvykovým právem, z něhož právníci ovšem hleděli stvořiti mezinárodní zákon. Myšlenka ta jest obtížná, poněvadž není mezinárodního soudního dvora, který by přestupování onoho zákona rozsuzoval. Odtud vznikla myšlenka stvořiti mezinárodní zákon, dle něhož by intervenoval ve sporných otázkách rozhodčí soud. Těmto snahám musí se nyní dáti podklad. Obor působnosti rozhodčího mezinárodního soudu nemůže býti ovšem stanoven, dokud nejsou uzákoněny normy mezinárodního práva. Subkomité sjezdové tyto normy tedy vypracovalo. Druhá část mezinárodního zákona by upravovala politické vztahy států, třetí administrativní. Tato část by objímala stávající konvence, světový poštovní spolek, telegrafní a železniční unii, geodetickou konvenci a j. Poslední část by rozhodovala o mezinárodních sporech. Stejnou myšlenku hájil nedávno v Novém Yorku lord Russel, chef justice na schůzi ligy pokoje, za bouřlivé aklamace půl páta tisíce přítomných osob. Navrhoval, aby mezinárodní právo rozšířeno bylo na justici míru tím způsobem, že by mezinárodní rozhodčí soud vytvořil mezinárodní jurisdikci. I literatura zmocnila se této myšlenky. Dr. E. Loewenthal žádá ve spisku »Der Weg zum bleibenden Frieden nebst Reform und Codifikation des Völkerrechts«, aby mezinárodní právo bylo přiměřeně reformováno pomocí smlouvy, kterou by uzavřeli mezi sebou panovníci a parlamenty schválily. Národové vzdali by se násilné svépomoci a podrobili by se rozsudkům povinné justice míru. Orgánem jejím byl by konvent mocnářů, vyslanců, konsulů a soud míru, sestávající z presidentů nejvyšších soudních dvorů v jednotlivých státech.

»Liga míru« připojila se letos k interparlamentární konferenci peštské. Má však znamenitý význam svou drobnou propagandou. Hlásá — mluvím slovy paní Berty Suttnerové, autorky známého protimilitaristického románu »Die Waffen nieder« — že liga pokoje nechce revoluci, nýbrž evoluci. Kdežto dřívější dějiny byly dílem válek a revolucí, následky přirozeného posunování, pozměňování, růstu a odumírání, násilí, chce nyní liga pokoje tvořiti je z pokojné dohody sebevědomých lidí. Propagandě se daří. Elie Ducommen, čestný sekretář mezinárodního bureau pokoje v Bernu, konstatoval vzrůst hnutí nejen v řečech státníků a resolucích parlamentů, nýbrž i praktické politice států. Případ venezuelský a transválský jsou důkazem. Spory se intervencí ligy pokoje vyřizují smírně. Z té příčiny udělena bernské kanceláři plná moc, aby v případě hrozícího nebezpečí války jednala obratně v zájmu míru. Zároveň zašle se všem církevním hlavám usnesení, aby v kritických okamžicích, kdy rozhoduje se o aranžování lidských jatek, podporovali myšlenku pokoje. Vedle toho usnesl se kongres peštský na celé řadě resolucí. Na návrh delegáta Cappera z Londýna protestoval kongres proti násilnostem, páchaným na Arménech. Zvláštní resolucí označeno ve smyslu delegáta Greena stanovisko naproti ukrutnostem, v Turecku páchaným. Dále projevil kongres své politování, že usnesení berlínské konference z r. 1884—1885 a bru-

Digitized by Google

selské ujednání z r. 1890, týkající se potlačení obchodu s otroky v Africe, dovozu střelných zbraní a lihových nápojů do Afriky, posud zůstalo nepovšimnuto. Vydán důrazný apel k národům, aby myšlence míru razili dráhu, hlavně přeměnou armád v produktivní sbory. Žádáno zavedení jednotné světové řeči jako prostředku sbližovacího. Kongres schválil resoluci, v níž vybízejí se členové, aby všemi silami působili k potlačení souboje ve všech zemích a aby vydány byly přísné proti němu zákony.

Konečně pracuje také ethické hnutí o všeobecný mír. Letos konal 8. září »Ethický spolek« svůj kongres v Curychu. Sluší litovati, že odložena byla myšlenka na zřízení mezinárodního sekretariátu který by sbíral zkušenosti na poli ethicko-sociálním, a byl by ohniskem literatury a středem agitace. Za to přijato, aby všechny ethické spolky pracovaly soustavně na umravnění, které by vedlo k tolik toužené pacifikaci sociální. Modus vivendi mezi řevnivými individualismy může býti zjednán jen tehdy, když každý bude zbaven konfesionálních předsudků a bude výplodem světlé humanity.

Ethické spolky mají zaujati postavení k socialním otázkám přítomnosti. Uznávají snahu lidu po zlepšení své existence za mravní cíl prvního řádu a zavazují se toto hnutí vážně podporovati. Uznávají, že odpor proti bezpráví a vykořisťování jest svatou povinností a žádají, aby odpor tento držel se v mezích stanovených ethikou. Dále se uznává, že při tak zv. dělnické otázce nejde jen o hmotnou bídu nižších vrstev lidu, která má za následek jich odloučení od statků vědy a umění, nýbrž i neméně o mravní bídu tříd majetných, jež jsou ohroženy ve svém morálním bytu nešvary dnešního hospodářského života.

Organům »Ethického spolku« se ukládá vědecká práce za tím účelem, aby prozkoumán byl hlubší názor života, vzniklý sloučením protiv individualismu a socialismu. Veřejné svědomí musí býti ve smyslu sociální spravedlnosti přivedeno na vyšší stupeň rozvoje.

Má se dále podporovati duševní a mravní rozvoj ženy a provésti rovnoprávnost její s mužem ve všech oborech života. Zejména má se pracovati, k uskutečnění zdravého rodinného života v lidu.

Fundamentální úlohou jest dále obnoviti ztracenou jednotu vychovatelství i budiž to, co konfesionální vyučování dosud podalo, společným ethickým cílem všeho vychování nahraženo.

Ethické spolky mají v celku věnovati svou nejvyšší píli vytvoření nového ideálu života, který by prospěl všem třídám a národům.

K dozoru nad prováděním těchto požadavků zvolen byl mezinárodní komitét. Za Ameriku povolán do něho prof. Felix Adler z Nového Yorku a William Salter z Filadelfie, za Anglii Stanton Coit z Londýna, za Německo prof. Dr. Förster z Berlína a dr. Arthur Pfungst z Frankfurtu, za Švýcarsko prof. Wetter z Bernu. Jest si přáti, aby tento komitét, sestávající vesměs z routinovaných pracovníků, přivedl propagandu ethických idejí a myšlénky míru, aspoň o stupeň výše. Zbahnilá a rozeštvaná doba po tom zrovna křičí.

Digitized by Google

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

III. (Pokračování.)

Václav přešel náměstí a zahnul do uličky, vroubené po obou stranách zasněženými ploty zahrad. Po chvilce stál před domkem, v němž bydlila Landova matka. Stála ve dveřích krámku, ustaralá a shrbená, ale pohyblivá a přívětivá, jak ji Václav od let již znal. Vlídně ho zvala dále a zavolala do krámu. Dvéře v jeho pozadí se otevřely a objevil se Karel, tentýž Karel až do posledního hnutí a pohledu, jak se Václavovi po celou minulou dobu vznášel před očima: prostřední postavy, silnější než Václav, snědý a tahů nepravidelných, skoro hrubých, ale s černým jiskřivým okem, pevně sevřenými rty a pánovitě vztyčenou šíjí, která jako by chtěla vyzývati k poslušnosti a obdivu. To všecko dávalo mu vzezření dospělého člověka, ale co chvíli spadala s něho tato strojená pósa hloubavého myslitele, a z propukajícího mladického temperamentu, nevypracované ještě postavy a bezvousé tváře vyzíral gymnasista, ne o mnoho starší Václava.

Stiskl prudce ruku Václavovi, jenž zde stál zarděn a rozechvěn tímto okamžikem, jejž byl už na stokráte před tím prožil ve svých myšlenkách. Vedl jej dále do světnice, neuklizené dosud, plné peřin i rozbázených knih. Mluvil rychle a prudce, velitelským tónem, nevšímaje si mnoho, co mu druhý odpovídá a těkaje od věci k věci. Pouhých několik okamžiků stačilo, aby setřásli rozpaky, provázející shledání i mezi lidmi si nejbližšími, aby setřeli se sebe to, co odcizujícího nanesl na ně život v různých a vzdálených si místech. Hned za slovy prvých bezvýznamných hovorů cítil Václav, jako by opětné srůstání všech přervaných svazků s duší přítelovou, a jako by nitra jejich dotýkala se a třela celými svými o sebe plochami.

— Vstal jsem teprv a rovnám si knihy, omlouval Landa vůkolní nepořádek. Byla to rozkošná cesta v noci z nádraží! Bratr mi svítil lucernou, město spalo a sníh chrupal — víš, tak jako když jsme chodívali za dřívějších vánoc uličkami a nahlíželi do oken chalup . . . Ach! A počkej! Teprv tyto vánoce, uvidíš . . .

— Těším se také, hrozně, zašeptal Václav se šťastným úsměvem.

— Tak, zde jsem přivezl knihy. Podívej se. Chci tu hodně studovat a číst. Ustanovil jsem si už denní pořádek.

— Na těch několik dní? usmál se Václav, zdvihaje hlavu, skloněnou nad knihami na stole.

— Za osm dní dá se přece dosti udělat. Ráno filosofie a jazyky, dopoledne návštěvy a procházky, po poledni poesie . . . Znáš ty věci? přerušil se pojednou, ukazuje na hromádku bledě červených sešitků z Reklamovy knihovny.

— Kdež pak! Nedostanu se k tomu. U nás je to vyhlášeno zrovna za hřích čísti německy.

— Hlupáci, skrčil nos Karel. Nu a co tam tedy čtete?

Digitized by Google

— Hm, to víš, nejvíce romány a povídky, a pak časopisy, Lumír, Osvětu, Světozor.

— Ah, samá historická plesnivina; Táborité, Bílá Hora, exulanti... Nemohu to už ani cítit. Nemám vůbec smyslu pro historii. Víš, že jsem si nikdy nemohl zapamatovati pořad českých králů.

— Vím to. A proto bys neměl tak odsuzovat. Vždyť tahle literatura —

— Je literaturou pro lidi, kteří nic nemyslí a nic nechtějí! vzkřikl Karel a všechen se červenal.

— Proč by nechtěli. Chtějí tím budit národní vědomí. Vždyť dnes se musí u nás nejdříve na to myslit

— To je nesmysl. Budit národní vědomí? Proč bych si ho měl dát budit, vždyť ho mám od jakživa? Vždyť já jsem Čech, ty jsi Čech, každý u nás je Čech. Proč pak nás tedy pořád a pořád do toho hnát? Vždyť je to k zomrzení! Vidíš, já bych mohl své národní vědomí dosti lehko ztratit, poněvadž v Brně se mi nikdo o ně nestará, ani doma, ani na ulici, ani ve škole. Na Moravě to je vůbec strašné! Ale když vidím jen německé tabulky na ulici, německé firmy, když vidím Němce a žida roztahovat se po hlavních ulicích a Čecha zalézat všude do kouta, tu cítím vztek a hanbu — a to budí mé národní vědomí víc než kdybych seděl kolik dní nad nějakým uplakaným románem Třebízského! A vůbec celé to naše vlastenectví je takové uplakané. Jak vezmu takovou vlasteneckou knihu do ruky, vždycky je mi, jako bych potkal vdovu v černých šatech, která se vrací z pohřbu a nedovede o ničem mluvit než o svém nebožtíkovi.

— Dobře, usmál se Václav, ale také nemůžeš od vdovy po pohřbu nic jiného žádat. Nu, a my v Čechách jsme také po takovém pohřbu.

— Tak daleko to přirovnání neplatí. Ta vdova má snad všechen další život zničený, ale my jako národ přece ne. Kdybych nevěřil, že se dá národ ještě vzkřísit, pak bych ho poslal k čertu a neotravoval bych si proto život. Ale věřím-li, že má budoucnost, a já to věřím, pak nebudu se pořád ohlížet do zadu a naříkat, proč nad námi na Bílé Hoře zvítězil ten Maxmilián nebo Ferdinand, či jak se jmenoval, a budu se přece dívat do předu, do budoucnosti, a co chci, to budu hledět uskutečnit vůlí a prací.

— Ale vždyť se to přece děje, namítal Václav, nesměle už však a teskně.

Jeho city vůči národu byly ještě dětinsky ryzí a naivní, z nich brala duše jeho nejvíce tepla. Vlast a národ znamenaly mu jen rozšíření představ o matce a domově a splývaly s nimi v jediný nejdražší celek. Stesk po domově hraničil u něho bezprostředně se stejně tesknými city nad odplynulou slávou národa, obé bylo zabarveno stejným přídechem bolesti a lkavých tužeb. Landa cítil tu vždycky jinak, ale v této jediné věci mu dovedl Václav odolati. Dnes však zněla slova Landova jistěji a přesvědčivěji. Něco nového, tvrdého a mocného z nich znělo, něco, co docela od základů, z hluboka převracelo měkkou půdu jeho citů a odnášelo z ní kus po kuse v dravém studeném proudu — —

— Co se děje? Kde pak? Že se sbírá na Matici, že se vydává hodně knih, že se zakládají sokolské spolky? Ale to jsou přec titěrnosti — —

Digitized by Google

— Jak — — že? To jsou tobě titěrnosti? ozval se Václav, zaražen už a pobouřen. — A co bys tedy chtěl?

— Co? Ne jen samé vlastence, ale především lidi, lidi s velikou vůlí a velikými činy. Takhle to je všecko slabošské a mdlé. Malicherné hemžení kolem maličkých úkolů. Zde je třeba především jednoho muže, jenž by si postavil veliký úkol, ten největší úkol, jaký je vůbec možný a měl dost vůle a síly, aby ho splnil.

— A co myslíš tím největším úkolem?

— Hm, to je těžko jednou větou povědět. Ale zde to řeknu, zde -- a ukazoval s významným pohledem na ušpiněný tlustý sešit na stole. Václav ho rozevřel.

— Ah! verše! zašeptal překvapen. A jaké spousty! Tedy píšeš ještě?

Digitized by Google

— Ještě! Teď jsem se v nich teprv našel! Což o prázdninách! To byly jen směšné pokusy, titěrné hračky. Ale podívej se. — Rozevřel umouněné modré desky. »Král Pralesů, epos v šesti zpěvích« četl Václav na prvním bílém listě.

— Pět set veršů už, pomysli si! pokračoval Karel s radostnou horlivostí. Chystal jsem ti to jako překvapení. A kratších lyrických mám ještě celé spousty!

Postava Landova zdála se Václavovi sálati zvláštní jakýs nadzemský lesk, paprsky jiných světů, něco nehmotného a nanejvýš vzneseného. Tedy opravdu, přítel jeho je skutečným básníkem? Nebyly to tedy jen obyčejné studentské rýmovačky, jež mu před čtvrt rokem předčítal? Pracuje na skutečném velikém básnickém díle, jako Čech nebo Vrchlický — a všecka záře, jíž zvykl obtáčeti tato jména, padla i na Landu, ba viděl i sebe sama dotknuta jejím paprskem. Vždyť je jeho nejbližším přítelem, budoucího básníka — jaké to štěstí! — A co to bude vlastně, ten »Král Pralesů«? ptal se tónem skoro uctivým.

— Veliká filosofická báseň, v níž chci vysloviti všecko, co mi v poslední době leželo na mysli. Především chci tam řešiti problém, jak zreformovati lidstvo. Král pralesů, to bude filosof a básník, jenž pozná mravní pokleslost Evropy, odpluje do Ameriky, cestuje tam, hlásá své myšlenky a založí v pralesích zvláštní obec, vlastně říši, na základech ctnosti.. Je mocný jako Kristus, všickni mu podlehají... Miluje také dívku, ideální a ctnostnou. Ta k vůli němu opustí rodinu, z toho pak vzniknou boje a dobrodružství — — O tomto všem nejsem vlastně ještě rozhodnut — — Ale bude tam vedle míst čistě filosofických také mnoho epického a pak velkolepé obrazy bouří, bitev a požárů prérií. Právě počínám druhý zpěv, kde se můj hrdina blíží k břehům americkým.

— Ach, těším se na to hrozně.. Ale chtěl jsem ještě říci.. Ta báseň bude míti tedy směr čistě filosofický?

— Ano, bude to dílo ryze propagační. Bude tam řešena otázka mravní reformy lidstva. —

— A jak ji rozřešíš?

— Nu, v osobě svého reka ji rozřeším. Jeho ideje a skutky budou tím rozřešením. Chci tím dokázat, že jediná veliká vůle, jediný ctnostný a ideální duch stačí na přetvoření celého světa.

— Jediný?

— Ne, nesměj se. Stačí docela. Kristus byl také jen jeden člověk. A veliký člověk může všecko. Jen věřiti ve svou hvězdu jako Napoleon. V tom je právě idea messianismu, že z jednoho člověka vzejde spása.

— Ale kde se najde ten člověk?

— Kde? Všude by se mohl najít, v každém, totiž ve svých zárodcích. Jen že je všude skoro zahrabán pod spoustou nemravnosti, smyslnosti a lenivosti. Jen tu jiskru v každém najít a roznítit a svět by byl obrácen. A to vykoná právě ten, kdo ji najde nejprv v sobě a dá jí rozšlehnouti na veliký plamen. Totiž kdo má velikou víru v sebe a ve své poslání.

— Nu ano, ale mít tu víru!

— Já ji mám. V králi Pralesů budu líčit vlastně ideál své vlastní budoucnosti. Takovým chci být: velikým filosofem, básníkem a zároveň

Digitized by Google

mužem velikých činů. Všeho se dá dosáhnout vůlí a vytrvalostí. Talent není nic než práce. Postavit si veliké cíle, stále pracovat, neztratit ani minuty — v tom je všecko!

Přecházel po světnici s hlavou hluboce svěšenou a svraštělým čelem, pod nímž vždy horečněji svítily černé jiskry jeho zraků. V ruce pohrával třepetavým papírovým páskem. Byl to jeho starý zvyk — říkal, že mu při tom lépe plynou myšlenky.

— Vidíš, s tím jsem teď přijel a proto je mi tak málo, mluviti pořád o národu a vlasti. Mám vyšší cíle. Neboť, co by bylo platno dobýt národu svobody, když by jinak živořil, duševně, mravně? Ale to je hlavní: vzbuditi mravní nápravu ve všech duších, obraceti své okolí k lepšímu, býti mu vůdcem a učitelem. A vidíš — pokračoval, usazuje se naproti Václavovi a vrhaje mu přímo do očí svůj přísný, zasmušilý pohled — mám v těch věcech zvláštní záměry. Záleží mi na tom, abych nejdříve tebe pro ně získal. Podaří-li se mi to, budou tyto vánoce pro nás rozhodujícími — —

— Jak to? koktal Václav, plný rozechvívajících tušení, jakoby stál před oponou zakrývající veliká tajemství.

— Počkej, dozvíš se toho později. Nejdříve však musím vědět, jsi-li tím, čímž býval a mohu-li ti důvěřovati. Řekni mi: věříš pevně v ideály, v ctnost, v čistotu? Věříš?

— Nu ano, řekl Václav, zastrašen skoro touto náhlou záplavou myšlenek a otázek. Ale řekl toto »ano« zcela upřímně. Vzpomněl si na své spolužáky, kteří téměř vesměs utráceli čas v lenivosti, hýření a bezduchém školním dření, vzpomněl si na celé to své okolí, jehož život točil se jen kolem pití, karet, děvčat, představil si všechen ten hnus a odpor, jejž cítil při dotyku s tímto okolím a v čarovné záři a nadzemských tvarech zaplál před ním celý ten vnitřní svět, do něhož se v tomto špinavém, bolestně dráždivém okolí utíkal, celý ten ráj srdce, jejž si sám stvořil. Ó ano, to byla právě víra v ideál, v ctnost, v čistotu ducha neposkvrněného a své bílé perutě do výše rozpínajícího!

— Věřím! dodal, tentokráte už vřeleji a prudčeji.

— Nu, tedy vidíš, dodal spokojeně Landa. Ostatní pochopíš už snadno. Nejdříve to, že jeden člověk může mít opravdu obrovský vliv na jiné. Rozumí se, že jen člověk, který nejprve překonal sám sebe a může je svým příkladem strhovati. Tedy člověk, který žije jen svému úkolu a vychovává sebe sama k nim každým dnem, každou hodinou. Bude zápasiti se svou smyslností, překoná ji, zachová naprostou čistotu vůči ženám, uchrání se všeho nízkého, oplzlého, nečistého, zbytečných malicherností, hraček a šprýmů — bude vážným a hlubokým v každém okamžiku. My oba jsme byli ničemové, hloupí kluci, ještě před dvěma lety — —

Václavovi zapadala tato slova do duše jako horké šlehy. Pálilo to, ale současně cítil, jak pod tím roztává chladná kůra jeho dřívější nedůvěřivosti a jak ho všecko v nitru žene, aby podlehl slovům Landovým, aby se mu oddal celou svou bytostí a šel za ním, kamkoli ho povede. To bylo více, nežli od tohoto shledání i v nejsmělejších snech čekal, to bylo roztřesení a prožehnutí celé jeho bytosti, závan nového, mocného dechu, pod nímž cítil ji rozpínati se do závratných, sotva jen tušených obzorů!

Digitized by Google

Seděli mlčky chvíli proti sobě, jakoby naslouchali vnitřní hudbě svých srdcí, rozezvučelých silou pronesených myšlenek, jako zvony, které byly mocně rozkolébány a samy pak dlouho se zachvívají v táhlých a slábnoucích vlnách zvukových.

— Ale co! ozval se pojednou Karel. Pojďme ven. Neviděl jsem dosud města. Cestou ti povím více! — A mezi tím co Václav probíral se v knihách, odešel do kuchyně se ustrojit. Po chvilce vyšli, oba svěží, rozradostněni, s myslí rozehrálou a žízní po dojmech. Ze sněhových mlh vylomily se prvé paprsky dopoledního slunce a rozjiskřily vesele sníh na cestě, střechách i větvoví stromů. Živý hovor obou přátel oživil na okamžik tichou uličku, rozlehal se a vlnil v čistém vzduchu a zanikl konečně v dálce.

(Příště dále.)

K otázce maloživnostnické.*)

Jsme od let 80tých v proudu otázky maloživnostnické. Co rok pořádá se řada sjezdů řemeslnických s resolucemi, v nichž žádá se obmezení soutěže továren, zákaz podomního obchodu, zákaz práce vězenské, odstranění obchodních cestujících, obmezení prodeje řemeslnických výrobků na samotné řemeslníky atd. R. 1883. vydána novella živnostenská, jíž zaveden byl průkaz způsobilosti pro všechny živnosti, spadající v pojem dřívějšího cechovního řemesla, a nucená společenstva, mající spojovati veškeré příslušníky netovárních živností jistého obvodu v jediný celek na zvelebení stavovské cti a povznesení zájmů stavovských.

Od r. 1892 počal stát a v letech následujících jednotlivé země korunní, obchodní komory a obce s positivním podporováním malého živnostnictva v soutěži jeho s velkovýrobou tovární.

Názor, že k úspěšné konkurenci malých živností vedle velkozávodů stačí v četných případech zavedení moderních, dokonalejších technických pomůcek pracovních — názor, který jest rubem mínění, spatřujícího v technice strojové hlavní a jediný skoro zdroj převahy velkých podniků naproti malým — vedl stát k tomu, že r. 1892 věnováno poprvé 10.000 zl. na rozšiřování zlepšených strojů pracovních mezi maloživnostnictvem, buď půjčováním jich na určitou řadu let nebo poskytováním jich na bezúročné splátky anebo konečně udílením nesplatných subvencí, z nichž by si podělení mohli stroje ty opatřiti.

A skutečně zdálo se první čas, že nalezena byla cesta pravá. Žádostí o podporu ze státní dotace docházelo tolik, že úvěr k tomu povolený stupňován v letech 1893-94 na 20.000 zl., v r. 1895 na 44.500 zl. a na rok letošní preliminováno k tomu účelu 135.500 zl. Zdánlivý úspěch akce státní přiměl i jiné činitele veřejné k následování, tak že s dotacemi zemskými, komorními, okresními atd. jest letos k účelu tomu věnováno celkem asi 200.000 zl.

---

*) Dr. J. Gruber: Postavení našeho maloživnostnictva, Naše doba III., 26 — Dr. F. Klásek: Státní a zemská podpůrná akce maloživnostenská, Obzor nár. h sp. I. čís. 13—15. — Dr. J. Gruber: Budoucnost maloživností, Obzor nár. hosp. I. č 14.

Digitized by Google

Již však počínají se objevovati také vadné stránky tohoto podporování. Jednotliví činitelé: stát, země atd. provádějí akci strojovou způsobem rozdílným a většinou bez vzájemného dorozumění. Na Moravě a ve Slezsku udílejí se na opatření strojů subvence nesplatné, v Čechách poskytují se toliko splatné zápůjčky, stát z pravidla zapůjčuje stroje a vyhrazuje si jejich vlastnictví obchodní komora liberecká poskytuje stroje i jednotlivcům, kdežto země a stát jednotlivé podnikatele zásadně vylučují atd. Zde udílí stát nebo země žadatelům stroj bezpodmínečně, jinde opět s podmínkou, že také ostatní veřejní činitelé k uhrazení nákladu přiměřeně přispějí, v celé akci není soustavného plánu, vše zůstavuje se počinu interesentů z veliké části ovšem nehybných a svého prospěchu neznalých, a výkonní orgánové pomocné akce spokojují se byrokratickým vyřizováním žádostí, jak za sebou docházejí, bez ohledu po skutečné potřebě místa nebo oboru a bez znalosti hospodářských poměrů, o jichž zlepšení se usiluje.

V živnostnictvu samém rozmohlo se tu a tam domnění, že stát nebo země každému živnostníku do dílny zdarma postaví veškeré stroje jemu potřebné, společenstva, která žádala za propůjčení celé řady strojů prý nezbytně potřebných, obmezují anebo úplně odvolávají své petice, jakmile se požaduje, aby stroje jim poskytnuté třeba jen v 10 a více neúročných splátkách zaplatila, kde stroj skutečně byl propůjčen, rezaví leckdes, poněvadž není tolik práce ani interesu mezi živnostníky, aby jej mohli anebo (hledíc k nejsnadnější technice a pod.) chtěli užívati. Leckde společenstva nechtějí sama strojů, brání se však úsilovně, aby strojů těch neopatřil si snaživý jednotlivec, obávajíce se jeho konkurence, a naopak může družstvo z jednotlivých řemeslníků utvořené nabyti bezplatně anebo na bezúročné splátky celého strojního zařízení a ubíjeti takto soutěží svou pomocí fondů veřejných jednotlivce, kteří inteligencí svou výhodnost strojů již dříve bystře vystihli a stroje z vlastních prostředků a snad na drahý úvěr si opatřili.

Konečně zapomíná se při zdokonalování maloživnostenské techniky přímou pomocí z fondů veřejných na otázku odbytovou. Je-li následkem zavedení strojů třeba rozšířiti odbyt nad meze místní spotřeby a není-li zároveň o to postaráno, aby také tento odbyt zůstal v rukou výrobce nebo družstva výrobců, bude zlacinění výroby, poskytnutím strojů umožněné, na prospěch toliko překupníkům, na něž výrobce s odbytem zboží svého bude odkázán a kteří mu za ně neposkytnou nic více, než co obnáší asi mzda pracovní a snad splátky na stroje jen propůjčené.

Jak málo ostatně prospěly šicí stroje ku zlepšení postavení šiček nebo krejčích, obecně je známo; výrobek dříve neb později na ceně klesne o obnos úspory strojem způsobené, tak že toliko první užívatelé strojů z rozdílu mezi nákladem práce ruční a práce strojové zisk míti mohou, kdežto později stroj stane se nezbytným příslušenstvím každého samostatného výrobce nebo i dělníka, který si jej pak se stížením své existence často na splátky musí opatřiti, a ze zlepšené techniky má výhradný prospěch jen spotřebitel. Pro četné živnosti propůjčování strojů naprosto nemá významu.

Digitized by Google

Účelnější a všeobecnější podporou maloživností jsou další její způsoby k nimž stát a po jeho příkladě jednotlivé země v posledních letech přikročily: zařizování pokračovacích běhů pro mistry a pomocníky jednotlivých četněji zastoupených a soutěží velkozávodů ohrožených odvětví živnostenských, dále organisace kočovného vyučování živnostenského, udílení cestovních stipendií maloživnostníkům a zařizování stálých výstav strojů a jiných pomůcek pracovních, maloživnostníkům příhodných.

Bylo by dle nejnovějších právě zkušeností ukvapeno, věřiti v úplné potlačení maloživností velkovýrobou, která vůbec i na skutečném zatlačení nebo obmezení jednotlivých živností mnohem méně má podílu, než se obyčejně za to má. Mnohá odvětví podmanil si kapitál obchodní, učiniv ze samostatných řemeslníků své domácké dělníky (konfekcionáři, truhláři a pod.), jiná zanikla nebo pozbyla na svém významu změnou potřeb a poměrů životních (mody) atd. Ukazuje-li se na obrovský rozvoj továren, na stoupající počet koňských sil jejich motorů, na vždy větší armády dělnictva továrního, množící se přírůstkem vycvičených pomocníků řemeslnických i obyvatelstva dosud hospodářstvím polním se živícího, nesluší zapomínati, že jsou mezi tím druhy výroby, jimiž řemeslo nikdy nevládlo, nebo které povstaly teprve následkem nových pokroků technických (hornictví, hutnictví, sklářství, továrny na vagony, na děla, na stroje lodní, na cukr, čokoládu, umělá hnojiva, porcelán atd.) a že továrny s malými živnostmi skutečně konkurující tvoří v souboru výroby tovární, číslicemi o počtu dělníků a pod. ohromující, pouze nepatrnou menšinu.

Pro nás jest otázka budoucnosti malé výroby živnostenské — až na nečetné odbory, velkovýrobou snad na dobro zabrané — otázkou všeobecného, technického i obchodnického vzdělání a aspoň poměrné kapitálové síly živnostnictva. Poněvadž pak v obou směrech lze nápravu očekávati zvolna, velmi zvolna, poněvadž také vždycky, zvláště za dnešního řádu společenského bude nemalá část živnostnictva bez tohoto vzdělání, bez kapitálu i bez přičinlivosti a účelné spořivosti, jest jisto, že žádná akce veřejná, ať obmezuje se na činnost vzdělavací a informační, či zasahuje přímo v poměry malé výroby poskytováním strojů i kapitálu provozovacího, nepomůže stejně všem příslušníkům maloživností a že, i kdyby dotyčnému oboru výrobnímu jakožto celku velmi dobře se dařilo, přece valná část příslušníků jeho bude strádati a neúspěch svůj přičítati nikoliv příčinám v osobních poměrech jejich ležícím, nýbrž domněle nepříznivým poměrům všeobecným.

Úplná reforma živnostenského vzdělávání, školy a cvičné dílny jakožto náhrada anebo aspoň doplněk vedle zastaralého a dnes již nedostačujícího učení u mistra, pokračovací kursy pro pomocníky a mladé mistry, musea technologická a umělecko-průmyslová s výstavami a odbornými běhy v jednotlivých průmyslových střediscích v zemi, výzkumné stanice, cestovní stipendia, knihovny, zkrátka povýšení živnostenského výcviku na jakýsi druh studia, přispěje netoliko k odstranění nynějšího, někdy až úžasného technického úpadku našeho řemeslnictva a přivede k řemeslné výrobě i živly kapitálem, schopnostmi i vzděláním nadanější, než jest dorost, z něhož nyní řemeslnictvo se doplňuje. Lepší vzdělání obchodní umožní pak živnostnictvu podržeti cestováním, ekonomickým

Digitized by Google

využitím inserce, stopováním pohybu cen surovin a výrobků, rychlým přizpůsobováním se vkusu a přáním zákaznictva, čilostí ve vyhledávání přímých pramenů nákupních a pod. nitky odbytu v rukou svých, zamezí upadnutí jeho v odvislost od podnikatelů obchodnických a učiní jej přístupným i snahám sdružovacím za účelem společného nákupu surovin, výroby i prodeje, jež dosud u živnostnictva setkávaly se s porozuměním pranepatrným.

Co dosud stalo se v tomto směru ze strany akce státní nebo zemské, jsou pouhé nesystematické počátky. Kursy pokračovací pořádají se nahodile, stipendia cestovní poskytují se pouze k několikadenní návštěvě cizozemských výstav, v nichž stojí pak živnostník sice osloněn, avšak bez pravého porozumění a prospěchu, škol odborných je velmi málo, cvičné dílny skoro žádné, na pokračovacích školách vyučuje se pouze skoro předmětům školy obecné, ježto pro odborné vyučování není učitelů, a zřízení i vydržování těchto škol visí na dobré vůli a obětavosti místních interesentů.

Zemský výbor učinil na jaře rozběh, organisovati zemským zákonodárstvím veškeré školství obchodní, školství pokračovací a školy řemeslnické, zříditi živnostenskou radu pro království České, vydati snad i jednotný řád pro působnost průmyslových muset, zemí podporovaných a j.

Nevíme, zdali velikost a nesnadnost tohoto úkolu, či obavy před konflikty s vládou stran kompetence k této organisaci, či konečně značné obtížení beztoho bídných financí zemských, jež by tím bylo způsobeno, zavinily, že o organisačních záměrech těchto nyní již vůbec se neproslýchá. A přece jest záchrana života schopných odvětví a jednotlivců maloživnostenských úkolem, který hoden jest úsilného spolupůsobení nejlepších lidí v národě.

Dr. Karel Jamník.

Několik hereckých profilů.

I.

Jiří Bittner.

Zřizujeme si galerii uměleckých profilů z české scény a ta jistě počtem portrétů bohata nebude. A nejmarkantnější hlavy, nejvyšší čela musili bychom již konstruovat jen ze vzpomínek, neboť není pochyby, že nám v krátkém rozvoji české scény zemřelo mnohem více umění, než nám pro dnešek zůstalo na živu. Lidé veliké pósy i lidé bystré konversace francouzské sestárli nám nebo pomřeli — a nové umění doléhající již neodbytně na jediné naše veliké jeviště, nemá skoro, kde by zaklepalo, chtíc najít moderní a sourodé interprety.

Jiří Bittner je z oněch uměleckých hlav, jimiž mladé umění nesmí pohrdnout, byť kořeny celého vzrůstu umělcova tkvěly v době staršího pathosu a ještě více v konversační komedii francouzské. Počínáme jím galerii svých profilů nikoli proto, že se veřejnosti namanulo právě herecké jeho jubileum, ale raději pro zvláštní, odlišenou povahu jeho umělecké fysiognomie. Ostře rýsovaný profil jeho herecké bytosti frappuje tak hned

Digitized by Google

na první pohled a vnucuje se svou přesností, že to mnozí nazývají šablonou. O tom bylo by lze tuze mluvit, zvláště u nás, kde právě šablona herců jiných nepřekáží, není-li jenom útočna a vystupuje-li v hávu pohodlné, zvyklé konvence.

U Bittnera falešně nazývají šablonou jeho individualitu. Nastává ovšem i zde starý spor, pokud má herec v každé úloze zapřít sama sebe a pokud má právě ve své vlastní individualitě jako v hranolu lámat paprsky, vyzařované z díla básníkova. A kdybychom hned teď o tom chtěli debatovat, shledali bychom, že právě umění moderní, hledající všude pod povrchem díla duši autorovu, nemá práva, aby zakřikovalo v herci jeho podstatu osobní a vyhánělo ji až v objektivnost úplného sebezapření, až na meze pouhého výkonného orgánu pro dílo básníkovo. Znáte snad artisty, kteří za pomoci paruk a jiných tret znápodobí ve chvíli manýry pěti, deseti, patnácti herců, asi jako před několika lety vtipně travestoval p. Fa Presto celou českou poesii. Jsou proto již umělci? Pochybuji. Nevěřím totiž, že by i v rozsáhlosti svých imitačních schopností dovedli t v o ř i t.

Jiří Bittner.

O nic jiného nejde, mluvíme-li o herecké či jakékoliv jiné umělecké individualitě. A také na Bittnera to chci rovnou aplikovat, abych všeobecně nešířil slov. Právě proto, že t v o ř í. jest účasten díla básníkova a svou figurou na jevišti podává nám konečný poměr své individuality k textu a problému psané úlohy. Herecké umění jest uměním druhotným — užívám slova bez jakékoli příhany — v té příčině nelze se již klamat. Má-li býti dílo básnické resultátem určitého poměru básníkova k tomu či k onomu, je scénická interpretace díla toho poměrem novým, poměrem d a l š í m, poměrem hercovým k dílu, jež básník již dokončil. Resultát bude jako v matematice a vůči výsledku je pak dílo básníkovo, pokud je s jeviště a nikoli z knihy vnímáte, pouhým článkem středním.

Leč zde jsem znovu zabředl do všeobecnosti. Chtěl jsem oklikou dospěti k tomu, abych si vysvětlil domnělou šablonu a vlastně v ý r a z n o u i n d i v i d u á l n o s t Bittnerovu. Je to jeho b ř i t k o s t, ú s e č n o s t, ú t o č n o s t j e h o f i g u r. Více než romantickými intrikány bylo umění Bittnerovo zúrodněno konversační komedií francouzskou, kde to vtipem a situací sršelo ráz na ráz, kde bylo třeba ostrých point a kontrastů v nuancích, až to i k jongleurství řečnického umění svádělo. Z herců, kteří dnes ještě chodí po naší scéně, nejlépe se v tom vyučil mimo Bittnera Seifert. Oba nejlépe odvažují duchaplnosti a pointy starší školy. Seifert zjemňuje a sesladuje, Bittner žene ostrým útokem. V rámci konversační komedie jsou oba zajímavi, neboť mají její styl — pokud lze

Digitized by Google

o něm mluvit — a nejlépe nám ji z posledních dob divadla pro zatímního zachovati.

Na rozdíl od Seiferta však Bittner více odstiňuje a kde Seifert znovu ciseluje básníkův verš, dospívá Bittner k odlišenější charakteristice. A právě pro tuto charakteristiku, již lze z každé jeho další figury vycítit, popíráme u Bittnera výtku šablony. Po rolích intrikánů připadly mu sice většinou jen světáci hladkých parket — a ti nesváděli do hloubky, ale právě v nich vynikla jeho břitká individualita.

Do nedávna měli jsme v původní produkci éru selských, nanejvýš maloměstských dramat. Zde byl Bittner docela ztracen, neboť ty úlohy nebyly psány pro něj a také jich nehrával. Jen že rozvoj jde dál a také v původní produkci nestane na koženkových dramatech: bude zajímavo, až spatříme Bittnera zase v jeho živlu, na nějž konečně dojíti musí. Prozatím sice známe jej v té příčině jenom z několika cizích kusů moderních, z nichž ovšem na př. hrabě Trast ve »Cti« tak ultramoderním není. Ale nevšimli jste si, jak při nedávné reprise této hry právě Bittner z celého ensemblu vynikl?!

Ostatně: nemáme ještě moderní veselohry — a proto nemůžeme Bittnera tak docela pro další leta odhadnout. Neboť jeho umění jest veseloherní, o tom nemějmež chybných domněnek. Nehledajíc à tout prix vniterních problémů, chce toto umění uchvacovati břitkostí, elegancí, gentlemanstvím. A zde jsme na pravém slově o Bittnerovi. S ležérností a dokonalostí gentlemana traktuje svoje úlohy. To lze říci nejen o jeho světácích, ale také o velikých úlohách z dramat a tragedií. I jeho ničemové mají rys elegance: jeho Jago není sprostý patolízal, ale mstivý šplhavec, jeho Franc Moor sycí a bodá, ale jest aristokrat.

V intermezzu naturalistickém, jež doneslo i na jeviště hodně hadrů a vulgárností, bylo Bittnerovi nevolno. Jeho umělecký temperament se skláněl odtud do minulosti, k době vtipných konversací a duševního jiskření. Teď, když je překonáván také naturalismus, jak se mu obyčejně rozumělo, a když hledáme nové cesty novému dramatu, mohli bychom Bittnera snadno spatřiti v první řadě nejschopnějších interpretů.

E. Stein.

Ke kulturním úkolům socialismu u nás.

K otevření »Dělnické Akademie« poznamenává F. Soukup.

(Dokončení.)

Plodem tohoto myšlenkového ruchu bude věc stejně cenná jako nutná, jejíž příští toužebně se čeká: že našemu hnutí socialnímu, kotvícímu v socialismu německém a tím u nás do určité míry nesympatickému, vryje se český ráz, že socialism nebude nám výlučně otázkou změny dnešních hospodářských řádů a zákonnou kodifikací nových principů ekonomických, že socialism český se vypne v theorii nad orthodoxní marxism socialní demokracie, především nad jeho učení o materialistickém pojímání dějin, dle něhož pokrok lidstva spočívá výhradně na

Digitized by Google

národohospodářských thesích o výrobě a spotřebě; že nebude považovati tento marxism za konečné vyslovení socialních cílů, nýbrž spíše za jedno období vývoje, za jeden stupeň, jehož musilo dosíci, ne aby na něm ztrnulo a zdogmatisovalo, nýbrž aby odtud stoupalo k novým a vyšším stupňům své evoluce; a že konečně pojme do svého programu otázky kulturní a mravní, problémy svědomí a víry, stručně: všechen tekoucí a pěnící se život duchový, vše, co hýbe dnes duší moderního člověka, aby takovouto prací ve všech oborech a všemi směry, především činou publikací literární a žurnalistickou uváděl je na veřejnost a působil postupně vedle politických bojů a hospodářských zápasů k socialisování myšlenkového života českého, k socialisování všech jeho vrstev.

To je dnes jisto: uniformní socialism pro celý svět není možný a také by neprospěl. Heslo »jeden ovčinec a jeden pastýř« neprovedla ani nejvzorněji organisovaná katolická církev a neprovede nikdo jiný. V každé zemi jsou jiné podmínky, hospodářské, kulturní, politické, národnostní — střízlivé hnutí socialní musí s nimi počítat a z nich vyrůstat. Srovnejme jen Anglii, Rakousko a Balkán!

V národě našem jsou pak všechny disposice pro jedno z nejznamenitějších socialních hnutí, jeho klassická půda. Vedle staletého útlaku, nejen ekonomického, ale i kulturního a národnostního, žijí v něm posud tradice vysoce cenných ideí Chelčického, hnutí táborského, českých bratří. Český typ právě vyznačuje náboženská touha po všeobecném dobru společenském a socialním vyrovnání. Vložte mu do socialních učení vůni a teplo vlastního rodu, kmene, krve a krbu a přilne k novým ideám vší hloubkou své duše.

Není úkolem tohoto stručného článku ukazovati, jaké asi konkretní formy vezme na sebe tato touha, zejména v jaké tvářnosti vědecké vystoupí takovýto socialism český, jehož náběh a pokus lze viděti již ve hnutí pokrokových socialistů, kteří překonali Marxův dějinný materialism. Věc je posud ve stadiu tvůrčím, stane se však brzo akutní, a tu pak vytkneme i my přesně své stanovisko. To je však jisto předem: Takovýto český socialism nesměl by znamenati sploštění nebo zúžení, naopak! Při jeho tvorbě je nutno vyjíti z nejvyšších hledisk, k nimž dnes socialní kultura duchová dospěla, socialism český znamenal by nutně vyšší duševní výšvih, vyšší ohňostroj myšlenkový, tryskající z české půdy a vymršťující se a hořící nad obzory již dosaženými.

Vše to předpokládá ovšem jednu okolnost důležitou: dostatek lidí, učence, obratné žurnalisty, vyškolené propagatory, dobré učitele, kteří by hnutí rozvinuli v celé jeho šíři a dovedli je také unésti celé na svých bedrách. A k tomu musí přispěti také Děl. Akademie, jež jest si toho ovšem vědoma. Dne 6. října konala se prvá poradní schůze ústředního výboru s několika interessenty z kruhů spisovatelských. Byl vytknut dvojí úkol Akademie: Vychovati nejschopnější jednotlivce z dělnictva na dobré redaktory, vzdělané řečníky a učitele lidu, a po druhé pečovati o zvýšení inteligence v nejširších vrstvách lidu. Pro prvé se zřídí delší kursy zvláštní, pravidelné semináře s obligatorní návštěvou a bude-li možno, i s honorovanými silami učitelskými a pojati budou do nich jen ti, kdož se budou chtíti vzdělati systematicky, nebo aspoň dosíci důkladného návodu k vlast-

Digitized by Google

ním studiu věd filosofických, ekonomických, právních, státovědeckých a j.; pro širší vrstvy pak konati se budou cykly veřejných přednášek z určitých věd. Jaké přednášky jsou k tomu určeny, viz v rubrice z »Naší Doby«. Více asi nebude lze dnes provésti. A i toto bude více méně pokusem, prací do tmy, poněvadž u nás nebylo posud nic obdobného a bude ovšem trvati delší dobu, než se stane z D. A. disciplinovaná škola, z níž by se nejlepší žáci posílali snad ještě na stipendia na vysoké školy ciziny a pod.

K tomu ještě vytýkáme: D. A. bude nucena starati se také o založení dělnického knihkupectví. Dělnické nakladatelství a knihtiskárna existuje již v zárodku v podniku Hippmannově, jenž se dobře chytil. Bude pomýšleti dále na zbudování »Domu Dělnické Akademie«. Nedostatek místností bude v prvních letech nejvíce vaditi rozvoji spolku. Tu však očekáváme, že česká universita vyjde vstříc těmto snahám D. A. a propůjčí své místnosti pro její večerní kursy. Jeť k tomu mravně povinna.

Poukazujeme konečně na jednu okolnost, rovněž velice význačnou. Dělnická Akademie provede sblížení naší modernější inteligence v ú b e c s dělnictvem. Mnozí z této inteligence se přihlásí ještě k přednáškám, a více jich přijde poslouchat. To vše se bude díti pod křídly a s pohostinstvím D. A. Nastane obapolné působení na sebe a co hlavní: inteligence pozná dělnictvo. Idey a nálada odtud budou se zvolna a neviditelně roznášeti českým vzduchem a přinesou hlavní zisk: že konečně i ona průměrná inteligence, sytící se dosud v problémech politických a sociálních naší denní žurnalistikou, dojde k poznání, že hnutí sociální není protivou a odpůrcem nacionalismu, pojímá-li se idea národnostní jako idea sebeurčování národů k tomu cíli, aby kulturní, politický i sociální vývoj uvnitř národa mohl se bráti směry volnými a nevyužívá-li se jí k vykořisťování a pro hmotné zájmy politických stran buržoasie, pod níž rozumíme druh lidí bezohledně těžících z nynějších hospodářských řádů a užívajících všech prostředků na jeho udržení.

Z toho všeho vzejde zvelebení českého života, jeho zvýšení a zúčelnění. Do nynější všeobecné duchové ubohosti vloží se kvas nových radostných idejí tvůrčích, místo dnešního bombastu, plochosti a znechucení vznítí se vysoko šlehající myšlenkový požár; rozbije se prestiž hluchému oratorství a diktatuře povrchnosti, donutí se i odpůrci, aby přemýšleli a studovali největší otázky doby; přivodí se nový ruch, hyb, život. České vrstvy pracovní vybaví se z pout dnešní trpasličí politiky naší, a zírajíce klidně z nejvyšších strání lidského poznání o úkolech člověčenstva, budou si stavěti pevnou a jistou silnici, po níž půjdou údolími a svahy osudů lidstva. Český lid vystoupne a vyhlédne přes ohradu malicherných svárů vnitřních do široké arény evropské a do velikých tvůrčích dílen vůdčích duchů dnešní doby, aby súčastnil se za rostoucího dusna a horka konce století onoho hnutí myslí, jehož cílem je hospodářské osvobození proletarisovaných a mravní obrozování člověčenstva, aby položil svou hřivnu, dal ku svého českého mozku a tvrdé mozoly svých upracovaných rukou k usažení nových met lidstva, k vytrysknutí nových světel a září a krystalisaci nových a lepších kultur budoucnosti.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

jv. **Gabriela Preissová: Obrázky bez rámů.** (Ottova Laciná knihovna).— Najdou se v té knize konvenienčně dámské sujety: hoře z lásky, z lásky pohozené, opovržené, zneuznané, oklamané a zaraženě ustupující; manželky trpící surovými útoky na svou čest, ženy uprostřed slávy a bohatství nešťastné svou bezdětností nebo svou opuštěností; matky obětující se s úplným sebezapomněním svým dětem; jiné násilně od nich odtržené, zmučené a ve svém hrozném utištění až k smrti zbožňované; chudé utlačované a nešetřené bohatými; chudé předčící nad bohaté tím, co jsou s to poskytnouti světu; ochuzené skrývající úzkostlivě a bázlivě svou bídu — smutný výbor sklíčené ubohosti, usedavého zoufalství, obětovné, zamlklé strasti, lkavého vzlykotu, bolestných protestů. Najde se v ní útlocitná, někdy trochu koketně přehnaná dámská něžnost, která se všech těch trpících dotýká měkce a konejšivě, jako by je chtěla hladit a láskat. Najde se v ní tesklivá dojemnost, jež stírá s každé strasti, co je v ní krutého, odporného a vinného, obklopujíc ji jistou blaženou svatostí, tichou odevzdaností, vážnou důstojností, tklivým rozbolněním.

Osoby pí. Preissové mají zde snad vesměs jeden výrazný společný rys: neobyčejnou snášenlivost vůči příkořím lidí a osudu, neschopnost prudce a vášnivě se vzepříti proti křivdám, mlčící a zádumčivou sebeuzavřenost, jež se sama v sobě nepříspně choulí a hryže. Není to vzdychavé a plačtivé slabošství, jež nedovede více, nežli sentimentálně kvílet a naříkat, nýbrž buď zvláštní mužská pochmurná a zpurná nechuť vystavovati své rány na obdiv a k soucitu, nebo skromná a povolná spokojitelnost, jež se u vědomí své bezbrannosti pokojně poddává a smiřuje. Nejkarakterističtější ukázka je obrázek Jen sama, kde dívka bez rodičů, nemanželské dítě, vychovaná na statku spíše jako výborná a laciná pracovní síla nežli ze soucitu, vidí zmařeny své naděje, že se stane ženou mladého nastávajícího hospodáře, s nímž vyrostla a jejž hluboce miluje, a beze slova výčitky opouští svůj nevlastní, nevděčný a přece drahý domov, aby se uchytla ve službě kdesi v moravském kraji. »Pro ty všechny svoje zkušenosti přece ještě Amála neřekla, že ten svět je zlý a lidé v něm špatní. Neřekla to v celém svém životě... Ta osamělá malá ženská dovedla si sama přes celý tvrdý osud udržeti ještě kousek blahodárné víry a spokojenosti na světě,«

Digitized by Google

ba schraňuje zbytky své služby pro nejmladší dceru hospodářovu, jež se zdá na ní viset zvláštní příchylností. »Snad si přece za to po její smrti milá duše v dobré památce na ni vzpomene.« V Gazdině robě, epickém předchůdci známého dramatu, provdá se Eva ze vzdoru, aby zlobné Mešjanovce dokázala, že jejího syna Manka prospěchářsky k sobě neláká. za poctivého a starostlivého mrzáka. Není to podivný vzdor, jenž ustupuje a pomáhá? Táž Eva, svedená k manželské nevěře vyhlídkou na rozvod a nový, šťastnější sňatek, ale pak zbabělé a podle zrazená, zapřená a odstrčená, nevzchopí se k ničemu jinému nežli že se tichounce a beze stopy ztratí: uklidí se všem, jimž je na závadu, s cesty, aniž pomyslí ozvati se o své právo, vzbouřiti se nebo se mstíti. Její zhoubce »gazda Mešjany, od té doby zamlklý a zmoudřelý, žije spořádaně (to jest: spokojeně) se svou ženou Maryší.« Och, vidíte, lidé se mohou dopouštět zločinů a přece ještě mohou být moudří a šťastni! Sáša, zničený bolestí nad mrtvolou matky, od otce pro jinou ženu zapuzené, o dítě oloupené a usoužené (také jedna z žen, jež se vzdávají a skrytě bez odboje dokonávají), musí se zastřelit, poněvadž cítí, že by nedovedl zavrhnout a dále nezbožňovat vinníka beztoho svědomím trápeného (omluva musí být). Obrázek Pro dokonalou toilettu, v němž dětsky marnivá správcovic slečinka svým tvrdošijným masopustním vrtochem způsobí prudké nastuzení a smrt jedenáctileté dcerky kravské děvečky, mohl by vypadati jako ostří namířené proti necitelným choutkám bohatých, ale není. Nebo což je možná hněvati se na to nezkušené rozmazlené a potřeštěné stvořeníčko, na ty lidi ničeho zlého si nevědomé«, na toho »dojatého« správce, jenž, ani nevěda o vlastním původu holčiny smrti, dá jí na panský účet udělati pěknou rakvičku? Vždyť té chudince »bude tam lepší než nám zde« a její bědující matka ani netuší, kdo zavinil její neštěstí, natož aby vyčítala a do někoho si stěžovala; jistě, že dává v duchu za pravdu správcové, jež ji kárá pro její nešetrnost, oznamovati takové zprávy před samým plesem. V Děťátku a děcku ukazuje pí. Preissová vedle dítěte bohatých měšťáků, ošetřovaného s všestrannou přehnanou pečlivostí, pozorností a zbožností všech členů domu, dítě chuďasů, zanechané bez dohledu o samotě na psím vozíku pod plachtou na troše slámy a staré kacabajce, hlídané a od bodajících much chráněné leda hubeným psem, a končí svou paralellu: »Pod stánkem toho děcka rozprostírá se také koberec v zelené, vonné mateřídoušce a malovaných broučkách, — oddaného strážce má ve věrném Vořechovi a k spokojenosti drobné dušičky lidské i svůj baldachyn, jímž mu s nebes dolů září k útěše boží vševědoucnost a zasloněná budoucnost, která dovedez nejnižších kolébek vyvádět velikány.« (Srov. Jablonského čítankovou básničku »Nenaříkej v své chudobě).« Hle, chudí lidé nemají tedy proč naříkat a závidět, nezbývá jim než odpustit boháčům jejich blahobyt Proto také črta »Potomci Koříků«, kde paní spisovatelka zdá se s jistým vlažným nadšením přizvukovati socialistickým snahám dělnictva po rovnosti, vyznívá velmi, velmi smírně a chlácholivě: jednak tou zřejmě oblíbenou postavou starého doudy Koříka, jenž nezná lepšího zaopatření nad službu v továrně a jenž se slepě a šťastně podřizuje prospěchu svých

Digitized by Google

pánů, a jednak tou těšivou, shovívavou perspektivou budoucnosti, že »ty nové zarážející troufalosti a vášně urovnají a očistí se jednou v lidskou důstojnost.« Ten demonstrovaný rys tiché a oddané snášenlivosti u osob pí. Preissové a u ní samé připomíná důrazně podobný rys některých lidí p. Raisových. Ale u p. Raise je to více přílišné hloupé dobráctví, bezmocná chabost a měkkost povahy, a p. Rais si dává záležeti na tom, aby vyzdvihl sobeckou surovost, která jí nemilosrdně používá; kdežto paní Preissová nalézá v té snášenlivosti správné a oblažující pochopení života, jež neodpírá zlu, protože ho neuznává nebo bezvýjimečně omlouvá, k němuž je třeba jisté statečnosti, jistého hrdinství a sebezapření, jež však je tím podivuhodnější. To je také asi to mužské, jež jeden z kritiků shledal u pí. Preissové.

Bojím se však, že právě u ní vězí v tom bázeň nebo odpor nebo nemožnost, proniknouti a studovati stinný obsah lidství, ponořiti se veň, probírati se jím, vynášeti ho na pranýř. Nemluvím ani o obrázku »Úskalím předpojetí«, jehož koncepce zřetelně přímo se rozbila o neschopnost vystihnouti do podrobna a ostře celý ohromný krušný zápas bývalé sklepnice, provdané za bohatého pražského velkoobchodníka, s tvrdými a hanebnými předsudky, špatností a zlobou vznešené společnosti, mezi niž se dostala: takhle, v té své úhrnnosti, v tom svém zjemnění a seslabení, v tom nedostatku výrazných momentů, ztrácí novella všechnu sílu a pádnost své tendence. Ale všude jinde, třeba ne tak rušivě a na ujmu, vystupuje instinktivní nutnost, zakrýti si co možná vše ošklivé a hnusné, strašné a odpuzující, odvrátiti od toho pozornost, pominouti to, přenésti se přes to, vymaniti se z toho. Tak třeba v črtě Sáša. Tu je celý široký rozbouřený, vzkypělý a zuřící proud bezohledných a ukrutných vásní, do něhož se pí. spisovatelka střeží pevným a soudícím okem pohlédnout, aby si nezkazila pohnutlivost svého příběhu. Zlé, vražedné pudy, jež hříšná láska Nigilského a Varje v nich rozeštvala, mizí jí docela pod utrpeními a smutnými chmurami, jež nanesla do jejich vespolného života, a pod úsilovnou láskou a péčí k synovi, odtrženému od matky. Varja připadá jí ve své zločinnosti jako politování hodná mučednice. Zrovna tak zbabělý, tupý Samko v Gazdině robě: vždyť kdo může odsuzovat jeho jednání, když nelze ani dobře rozhodnout, svedl-li k nevěře on Evu a nesvedla li spíše ona jeho, když není ani dokázáno, že skutečně ji měl a mohl zachránit, když ani neznáme vlivy, jež v něm působily! Pí. spisovatelka se vyhýbá všem určitým faktům, jež by jasně vyznačily ethický poměr obou, a akcentuje pouze dojímavou stránku v jejich osudu. Háčkované střevíčky, jediná památka po zanedbaném a zemřelém dítěti, uvádějí jí na mysl »ženu nešťastnou«, která »v bezměrném bolu« poznává prázdnotu a bezúčelnost svojí existence, — snad jen v tomto okamžiku svého života. Minulost umělkyně, absorbovaná řevnivou ctižádostí až k trvalému nepřátelství vůči závadným úkolům mateřství, neznamená v té chvíli nic bytostného, leda velmi mírnou výčitkou, sotva tak, co stačí na několik slz ítosti elegantních kajicnic z mody. Nemůže býti jinak nežli že tou vnitřní kusostí, tím odporem k vyčerpávajícímu plnému pojetí, pozbývají obrázky pí Preissové velikou část svých effektů: schází jim

Digitized by Google

mocná pravdivost, skutečná ethická síla. Nevěříme těm mlčenlivým, zaraženým a ustupujícím trpitelům, ba někdy cítíme k nim i trochu opovržení.

Jan Antoš: Všední příběhy. — Tvoření p. Antošovo má velmi nízké cíle: udati nějaký vtip nebo ironii, buď komickou, buď smutně fatální, vždycky nejbanálnějšího druhu, většinou situační, a často s patrnou hledaností pikantní. Případy komické mají převahu: obchodník, do poslední kapky krve absorbovaný svým závodem, obávaný despota vůči svým úředníkům a zřízencům, zastihne před samým odjezdem na delší cesty celý svůj personál i se svým vlídným společníkem při veselém vyhazování z kopýtka, rozhodne se zůstati doma a místo něho musí jeho mladou a hezkou ženu na slíbenou cestu doprovázet chtě nechtě (k jejímu radostnému překvapení) jeho roztomilý svobodný podílník závodu; — znamenitý a proslulý umělec, sochař, vytvoří s výstředním namáháním duševním Krista na kříži, jenž vzbudí enthusiastický obdiv a jehož vzezření obrátí na víru křesťanskou židovku baronku, nepřístupnou všem jiným důvodům a nátlakům, a k tomu Kristu je mu modelem mrtvola pokrývače, kterého jeho vlastní žena prohlásí za bezpříkladného opilce, darebáka a rouhače; — choť obmezeného komptoirního úředníka ve velkoobchodě, zhnusená nudou svého suchopárného manželství, vzdá se svůdnickým choutkám manželova chefa, jenž za to jejímu muži zvýší gáži, k nesmírné jeho radosti vyznívající, v nadšenou chválu (sujet promrskaný francouz. pikantními novelkami a fraškami); a jiné podobné. Případy druhé, myslím ty s truchlivým koncem, jsou namířeny skoro vesměs k rozmarným nesrovnalostem a náhodám osudu: děvče, jež zradí svého chudého přítele a možná milence z mládí, aby si výnosným sňatkem pojistilo skvělou existenci, otráví se pronásledováno výčitkami jeho i svými, a v den jejího pohřbu najde původce její smrti na okraji listu v knize, kterou měla v rukou při své poslední návštěvě u jeho rodičů poznámku: »Otrávím se;« — intelligentní a hezká vdova v nejlepších létech, jež se musila zříci svého milence pro přílišnou dospělost svých nevlastních synů, těší se nadějí od něho vnuknutou, že se ještě jednou přece zase s ním sejde a spojí, ale právě v den, kdy její naděje se vznítí v unášející bezpečnou předtuchu blízkého štěstí, dojde jí zpráva, že zemřel. Při tom však je procedura p. Antošova docela zvláštní a klamavá: neboť jeho novelly mají nátěr psychologických skizz, jež jako by sledovaly mnohem vyšší intence, nežli sledují. Tak třeba D o k o n á n o vyjímá se jako vzrušená studie tvůrčího processu uměleckého, mocně zaujatá všemi podrobnostmi tvůrcova zápasu s velikou látkou; ale pak přijde pointa a čtenář pozná, že té podivuhodné psychologie bylo jen tolik, co jí potřebovala routina, aby co možná vystupňovala drastičnost kontrastu mezi domnělou vznešeností a jejím skutečným obsahem. Zdá se mi, že p[illegible]vě tato novella je p a r o d i í známých příběhů, v nichž malíři nebo s[illegible]haři zabíjejí svůj živý model, aby mohli co nejpravdivěji vyjádřiti umír[illegible] Kristovo. Všechna illuse vážného a vřelého psychologisování vezme o[illegible]em za své, jakmile postihujeme ten parodický rys také jinde a ja[illegible]mile se při dost povrchní analyse duševních zjevů, jež p. Antoš v[illegible]avuje, objeví jejich lhostejná neurčitost, bezobsažnost a šablono-

Digitized by Google

vitost. Kladu za příklad Terezku Vandasovou: v tom úryvkovitém a nervosním črtání (nevím, jak jinak to říci) není čtenář ani s to, aby si ujasnil aspoň její vnitřní poměr k oběma mladým mužům a vznik její sebevraždy. Jednu přednost, u nás vzácnou, p. Antošovy novelly přece mají: úsečnost, se kterou, někdy po nějakém otálení šíře a zbytečně rozpředeného úvodu, chvátají k závěrečnému effektu. *jv.*

Gustav Dörfl: Ballady starší i nové. (Nákladem Otty). Po dlouhé řadě let přihlásil se tu zase jednou autor sbírky »Na Křivoklátě« ke slovu. U autorů, kteří se na tak dlouho odmlčeli a s kterými už jsme přestali počítati, ptáme se v podobném případě: co jej přimělo, aby ještě jednou promluvil? Jaká to inspirace rozvázala mu ještě jazyk? který hlas nitra, který nový tón? Nic takového není v případě Dörflově. Chtěl patrně udati asi tu řadu ballad, jejichž psaním si doma krátil chvíli a které se mu nashromáždily ve stolku. Nic více. Ti, kdož více nechtějí a dovedou se spokojiti pouze otázkou, jsou-li ballady Dörflovy dobrými balladami, řeknou o něm snad dosti pochvalného. Komu však neimponuje technická pouze obratnost, s níž autor dovede robiti kus po kuse dle osvědčených vzorů a dle předpisů, jež každá školní poetika pro tento poetický druh ukládá, kdo by tu hledal více: individuelní zabarvení, kus autorovy vlastní duše, nenajde ničeho. Ostatně i jako ballady nejsou tyto práce víc než tuctové. Sujety jsou z velké části vlastenecky tendenční.

Eliška Krásnohorská: Rozpomínky. Básně. (Nákladem Šimáčka). Jsou to opravdu rozpomínky na to, jak se v Čechách myslilo a veršovalo — před čtvrtstoletím. Bylo by také bláhovostí čekati nějaké erupce a náhlé obraty v talentu sl. Krásnohorské. Zůstane již asi do konce tím, čím ji jednou Machar nazval: »Pannou orleánskou české idealistické poesie.« Bude psát dále tlusté sbírky svých vlasteneckých pseudoidealitických výlevů, vpravených do dlouhých růženců slok, ubírajících se za sebou se škrobenou grandezzou na sešlapaném kothurnu pathosu, tohc chvalně známého pathosu sl. Krásnohorské, v němž se jí už dnes jen vyrovnají autoři proslovů pro venkovské čtenářské a jiné besedy. Titul »sbírka deklamací« by byl pro ně nejvhodnější — neboť mají se vším co činiti, jen ne s pravou lyrikou. Jakoby byly psány pro divadelní živé obrazy, pro řečnickou tribunu, pro slavnostní čísla žurnálů, pro všecko jen ne pro čtenáře, jenž sahá k lyrickým veršům v intimní chvilce a žádá od nich hřejivé teplo nálady, trochu barev a hodně mnoho duše. A stále bude zdvihati sl. Krásnohorská vyrudlý prapor svých »ideálů,« vychrlí ještě záplavy své rhetoriky na to všecko nové, v čem nevidí než zmatek a zhoubu, než věštby, cizím prý chladem promrazené

»jež vlastní hroudu, krb i otčinu
chtí popřít nám a mít svět vyděděných,
a v miliony sobců nespřízněných
v ráz rozbít velkou lidskou rodinu.«

Zní to sice strašlivě tajemně, ale kdo zná postavení sl. Krásnohorské k moderním směrům, už rozumí. O všech těchto pósách sl. Krásnohorské dalo by se sice říci mnoho humoristického, ale ony jsou vlastně jen

Digitized by Google

závidění hodny. Choditi po celý život v jednom kostýmu, opájeti se zvukem velkých slov a rozšumělého enthusiasmu, ani netušiti, že tam, kde toto všecko přestává, začíná teprv umění a duše, bíti při tom kurážně do všeho, co hrozí tyto illuse rozfoukati — není v tom kus pohodlné životní moudrosti? —

Karel Krýzl: Hrst polních květů. — Břetislav Jedlička-Brodský: Kus mládí. (Obé nákladem vlastním) Jednám o obou těchto sbírkách současně, poněvadž spadají do stejné kategorie a nutí k stejnému úsudku. Obě totiž ukazují, kam až sahá troufalost začátečnických dilettantů. Autoři jejich jsou stejně velicí v banálnostech, naivnostech a nevzdělanosti. Povídá-li pan Břetislav Jedlička-Brodský o Nerudovi »Tak jako bleskem rozlétla se truchlá zvěst, že otec české Parnassie (!) mrtev jest«, tož nezůstává pan Krýzl daleko za ním svým enthusiasmem pro Hálkovy »Večerní písně« a omračujícím objevem, že první máj jest lásky čas. Oba lepili svou sbírku dle stejného receptu: napíšou se hymny na Nerudu, Kollára, Písně otroka atd, promíchají se verši na řadu známých slečinek a kamarádů, opepří se to bolem a pessimismem a na konec se to všecko věnuje — nu třebas dr. Podlipnému (tak to udělal p. Jedlička). — Tento plevel měl by se zašlapávat bez milosti — vždyť letos už bezmála quantitativně přerostl vážnou produkci! *Kj.*

Dr. Alfred Biese: Lyrische Dichtung und neuere deutsche Lyrik. (Berlín, W. Hertz.) Jest to velmi poučná a zajímavá, třebas ne nestranná kniha. Šest objemných kapitol, z nichž první věnována lyrické poesii, ostatní pak německým lyrikům. Jakási revue pogoetheovské lyriky od Eichendorffa až ku Richardu Dehmelovi a Karlu Bussemu. Dnes, kdy lyrika tolikrát již za mrtvou prohlášená, s novou svěžestí hlásí se k životu, kdy počet lyriků německých množí se stejně úžasně jako za »zlaté doby německé lyriky« (která ovšem dle názorů starých leží někde daleko v minulosti) není kniha takového rázu jako publikace svrchu jmenovaná zbytečností. Jest vskutku třeba průměrnému čtenáři, nezasvěcenému v rozvoj literatury našich dnů a nemohoucímu do podrobností sledovati mohutné vlnění nových duševních proudů, dáti do ruky knihu, která by mu byla spolehlivým průvodcem po rozlehlých nivách německé lyriky, která by jej informovala o všech důležitějších zjevech její a o duševní souvislosti jejich Kniha Dr. Biese, která vedle správných v celku karakteristik všech přednějších lyriků německých podává i šťastně volené ukázky jejich poesie, vyhovuje skutečné potřebě literární. Není ovšem úplnou. Neradi pohřešujeme na př. zmínky o Draumoreovi ze starších a Otto Ernstovi z mladších, abychom alespoň dvě jména jmenovali. Zmínku takovou můžeme právem hledati v knize, jež tak vysoce cení průměrný, třeba do nebe vynášený talent Johanny Ambrosiové. (»Jest to talent, který nás d o j í m á«, praví čistě německý autor. Tím jest mnoho řečeno!) Za větší vadu však pokládáme, že autor není dost objektivním k některým representantům moderní lyriky německé, jakož vůbec poslední kapitola spisu (nová a nejnovější lyrika) jest ze všech nejslabší. Zde zdá se, jakoby klidného, jemného a bystrého až dotud autora byla opustila všechna rozvaha. Co napsal na př. o Liliencronovi (jehož si v celku vysoce váží),

Digitized by Google

co »vycítil« z některých jeho veršů, dotýká se přímo osobní povahy básníkovy a neslouží autoru ke cti. Jinak, jak již řečeno, jest dílo Dr. Biese velmi dobré a skutečně instruktivní. Kniha jest jedním z důkazů, jak Němci sami v poslední době cítí potřebu vykonati revisi své lyriky, jak o tom mimo jiné svědčí i nedávno vydaná anthologie její, již spořádal Karel Busse.*) Revise děje se s potřebnou rozhodností, ale i s náležitým taktem. Přeceněné veličiny, prázdné, pozlacené modly odklizují se bez zbytečného hluku z Pantheonu lyriků. Celá řada lyriků »se zlatou ořízkou« válí se již mezi rumem a harampátím. Velikáni prosévají se čím dál hustším sítem. Ale to se děje konečně také jinde! *J. Kamper.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **»Čas«** u příležitosti p. Hlaváčkova »Pozdě k ránu« vystupuje velice ostře proti celému dekadentnímu směru nejmladších našich talentů. Věc už prý přestala býti neškodným sportem několika dobromyslných lidiček, kteří by se měli a mohli hravě odbyt parodií v humoristickém časopise. Poblouzení znatelně uchvacuje nedokrevnou část naší mládeže, jež mu propadá jako epidemii. Ačkoliv se tu křičí pořád o vysokém umění, je tu vlastně však příliš nízké ponětí o umění, vypěstované přespřílišnou produkcí a přístupem každého k literatuře. Hesla, předpisující individuelní projevy nitra, nové neslýchané tóny atd. jsou vlastně šablonou a prozrazují lžiumění, poněvadž pravé umění je spontaní a nedá se podle vzorečku a kopií ani vymudrovat ani vykombinovat. I heslo »podat sebe sama« nemá všeobecné platnosti — jest jen licencí pro umělce. »Když žabák z vedlejší louže mne zve důtklivě, abych se šel obdivovat jeho světu, odmítnu s opovržením a nevolí, neboť tento žabák, maličký a všední jako já, nemůže mi otevřít žádných velikých obzorů a kváče-li mně, že ano, vím, že ten žabák je ke všemu ještě šejdířem.« I aristokratism tohoto umění nestačí též na program, neboť předně je choulostivo určovati měřítko mezi massou a elitou a pak jest tento aristokratism sám v sobě nedůsledný, neboť toto hnutí »chce a nechce publicitu, usiluje o jméno a opovrhuje (aspoň na oko) veškerou tak zvanou slávou, vydává svých 199 nebo 113 výtisků číslovaných a nemá záruky, do čí rukou se dostanou.« Tito mladí literáti stojí mimo ostatní organism národní. »To je zjev neutěšený, když literatura propadne separatismu od ostatních projevů existence národní. Tito mladí stůňou, nudí se, teskní, umdlévají, ukazují své snědené svaly a vypitou krev, hrají si na přestárlé omrzelce beze síly a plodné šťávy, vynášejí se svou vyžilostí. Mládež ta buď si jen hraje, buď je taková, jakou se ukazuje ve svých knihách. »Ale v obou případech je to plémě ničemné.« — — Čekali jsme toto vystoupení od »Času« už dávno. Dnes, obáváme se, přicházejí všecka tato slova už pozdě. Dekadentní naše škola je už příliš opojena svým sebevědomím, než aby něco podobného na ni působilo. Ale po dnešním furiantství, myslíme, musí brzy následovati krach, z něhož se zachrání nanejvýš tři, čtyři talenty. Ale jsme i přes to žádostivi, zmůže-li se Moderní Revue na věcnější a — slušnější odpověď, než jakou dala nám po kritice Almanachu secesse!

— V posledním čísle **»Nového Života«** líčí S. Bouška na konci své stu e o Březinovi osobní dojmy z návštěvy u něho. Básník »Svítání na západě«, pra m jménem Václav Jebavý je podučitelem v Nové Říši u Telče na Moravě, tich m

*) Carl Busse: »Neuere deutsche Lyrik«. Halle a. d. S. Otto Hendel.

Digitized by Google

městečku s premonstrátským klášterem. Všickni tam milují toho samotáře malé postavy v šedozeleném, příjemném obleku, který tak harmonicky zapadá do zamilovaných cest v jeho lesích, toho snivého muže s krásnýma očima. — Podobiznu jeho, již přinesly loni Rozhledy, nepovažuje p. Bouška za správnou — venkovský fotograf trápil s ní prý básníka celý den. Březina umí výtečně improvisovati a dovedl by ex abrupto přednášeti o básnících a umění. Jeho vědomosti, zvláště filosofické, jsou obsáhlé a hluboké. Děkuje v té příčině zvláště klášterní knihovně, v níž pročetl kde kterou starou knihu. Dva romány (jeden hotový, druhý zpola rozdělaný) jsou již minulou stanicí dlouhé a těžké sebevýchovy, které básník věnoval všecek svůj volný čas. Prací těch nesvěří ani příteli. »Žije život poustevníka v dobrovolném, hmotném nedostatku, beze všeho pohodlí a požitku; sám ve své jediné prázdné světnici, podobné cele řeholníka, v jakémsi opuštěném domě, kde jsem živé duše neviděl.«

— V 1. sešitě nového svého ročníku přináší **»Moderní Revue«** počátek románu Karáskova »Legenda o melancholickém princi.« V předmluvě vyznává autor, že dílo jeho je mystifikací, neboť chce prý vypsati život Ludvíka bavorského »v knize ostré původnosti a výjimečné, ale tak, aby co nejméně odpovídala t. zv. realitě a byla následkem toho co nejvíce pravdivou.« Na základě paradoxní své theorie o zbytečnosti ba škodlivosti historické pravdy v historickém románě, přenáší svého prince do fiktivního »království spleenu« kdesi na severu. — Tentýž sešit obsahuje studii Przybyszewskiho o novém lyrikovi německém Alfredu Mombertovi, autoru sbírky »Der Glühende«, která značí prý bezohledné zlomení se vším, co se až dosud vyznačovalo jménem lyriky. Jest to poesie, která bezprostředně suggeruje nejintensivnější stavy duše, bez jejich příčinné souvislosti, v celé jejich nahotě a pronikavosti.

— Draperovy »Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou« vyjdou ve druhém vydání. —

— Od **Národního Divadla** přijaty ku provozování tyto dramatické práce: »Epponina«, antická tragedie od Vrchlického, »Donna Sancha« od J. Zeyera (vyšla už dříve tiskem) a Ladeckého »Dva světy.« Saisona bude, jak viděti, tedy dost pestrá. Jen aby také umělecky něco vydala!

— F. X. Svoboda napsal veselohru »Dědečku, dědečku« — oznamují Lidové noviny. —

— Nerudovy **»Zpěvy páteční«**, illustrované V. Olívou vyšly právě nákladem Topičovým. U Šimáčka vydány v podobné úpravě Čechovi **»Adamité«**, illustrované Alfonsem Muchou.

— Studii o Macharovi a podrobný rozbor jeho poesie zahajuje v 1. čísle Studentský sborník strany neodvislé. Jak už počátek ukazuje, směřuje celá práce proti poesii Macharově.

— **Konkurs** na skizzy figurální výzdoby oken chrámu sv. Ludmily na Král. Vinohradech vypisuje do 5. pros. t. r. městská rada na Král. Vinohradech se 3 cenami 150 zl., 120 zl. a 80 zl.

— **Uměleckého stipendia** po 400 zl. dostalo se od ministerstva vyučování našim sochařům Ludv. Wurzlovi a Fr. Stránskému.

— **Klassická reakce?** Umělecké nálady netrvají dnes již déle než móda klobouků. Sotva že na jednu zvykneme, ji pochopíme, naučíme se v ní chodit — a už zase je převalí nová vlna. Tak jsme se naučili v posledních letech pronikati jakž takž ubtilním pletivem chudokrevných mystických poesií, dali jsme se vléci temnými

Digitized by Google

prohlubinami šílenství, extasí a hrůz a zatím co u nás tyto věci teprv si tvoří svou »školu«, zdají se zabočovati přední stráže evropské literatury už jinam. Návrat k prostým klassickým liniím, k výsluní, k barvě, k silnému jásavému životu, zdá se být novým heslem, vztyčujícím sem tam své prvé signály. Je to ponejvíce reakce latinského, romanského ducha proti posledním vlivům germánským a ruským. Tato reakce jeví se zvláště jako opětné křísení hellenismu, kult čistých forem a sensuelního života. V Paříži ustavila se nedávno liga k propagaci hellenského světového názoru. Mimo to objevil se nedávno tam prvý sešit čtvrtletní revue »Le Centaure« za redakce Henriho Alberta a účastenství nejlepších jmen mladého francouzského umění, z níž zjevně vyzírá snaha, býti protiváhou proti germánským vlivům, vrátiti umění sílu, zdraví a velikost. — Na samé hranici klassicismu stojí na př. též portugalský básník Eugenio de Castro, nedávno v Paříži tak slavený a známý jinak jako vydavatel internacionální umělecké revue L'Arte, a k podobné synthesi suggerstivního symbolismu s klidným jasem hellenských forem zdá se směřovati i umění Gabriela d'Annunsio. Posledně se oznamuje, že píše drama ve slohu tradic sofokleovských. Na tento obrat vkusu dá se souditi i ze vzrůstajícího významu knih Anatola Francea, v němž lze spatřovati jakéhosi sprostředkovatele mezi starými klassickými tradicemi a dnešním subtilnějším cítěním. — V »Zeit« poznamenává Hermann Bahr úspěch Obermannovy »Athenerin« ve dvorním divadle vídeňském a myslí, že zaň děkuje jen těmto křísícím se klassickým náladám. »Přišla doba,« praví »kdy lidé se zase odvracejí od dnešního, hledajíce z celé duše zemi Řeků. Již zdáli se staří bozi zapomenouti; netrpělivé pokolení dalo se ošáliti kouzlem minuty. Ale nyní je mu teskno a cítí, že při všech svých velkých vědomostech a velké moci žijeme přec nedůstojně a smutně, poněvadž ztratili jsme pořádek duše: to co bezpečně by vládlo, chybí nám a nejistě jsme nuceni kolísati mezi temnými, bez rady námi otřásajícími choutkami. Dobrými pohany chtěli bychom být, nejraději Řeky. To jest velká vášeň této doby. Posledních sto let zdá se být smazáno, tak klassicky to zase chodí. Po celých deset let bylo heslem, býti za každou cenu novým a svým, jiným než jiní. Tehdy ptali jsme se jen: co počíti abych básnil jinak než jak se kdy vůbec básnilo? Nyní však saháme znovu k zákonům a posloucháme jich. Nejdeme už za každým divým vrtochem, nechceme slyšeti jen svůj hlas. Ne, rádi bychom teď jím posloužili hudbě lidstva a ptáme se, co je podstatou básně, dramatu, abychom na ní zkoušeli, máme-li proto orgány a dáti jí, co jí náleží. Zřekli jsme se toho, počínali ze sebe nový svět, časové nás už nevábí; na věčnou cestu velikého člověka chceme se zase vrátiti, jíti po ní dle svých sil.« Tak daleko ještě sice ty nálady nejsou, jak je zde Bahr rozvádí, ale klíčí na všech stranách. U nás ovšem zbývá dříve překonati hesla z uplynulého desítiletí, která se u nás teprv, a většina falešně a nepochopeně, počínají ujímati; jsme jako na malém městě, kde lokální lvi paradují klobouky, které ve velkém městě patří už k módě minulého roku.

— **L'Emilio Zola** zove se nový italský list, vycházející v Neapoli a věnovaný literatuře, vědě, umění a divadlu. Sloupce jeho jsou z největší části určeny k oslavě autora Rougon-Macquartů; je tu dokonce i rubrika: Bibliografie zolovská, zaznamenávající všecky články a studie o Zolovi od samých jeho počátků. Spolupracovníci podepisují své příspěvky jmény Zolových postav, tak na př. nalézáme ve 3. čísle jména dr. Pascala, Lantiera a j. — Jeho vydavatelé zaspali patrně posledních patnáct let literatury!

— **William Morris**, jeden z náčelníků anglického socialismu, ale i zároveň jeden z nejlepších poetů anglických, člen školy praerafaelitské, na jejímž plodném půso-

Digitized by Google

bení v otázkách dekorativního umění má vedle Waltera Cranea největší vliv, autor sociální utopie »News from Nowhere« zemřel 3. října v Londýně. Vrátíme se ještě k němu obšírněji. —

— Dnešní malé mínění o kritice charakterisuje dobře Otto Ernst v „**Magazin für Literatur**“: Mladý muž, chtějící se věnovati spisovatelství, naráží dnes na velké překážky a musí se ozbrojiti trpělivostí. Obrátí-li se k časopisu nebo novinám, nadělá se tam mnoho okolků s tím, jak ho zaměstnati. Přijati jej na zdař bůh a dáti mu určité úkoly? Pro politickou část? pro belletristickou? vědeckou? lokální? Všude je třeba jistých garancí, jisté »osvědčené minulosti«! Co činiti? Šéfredaktor je dobromyslný muž a rád by pomohl; homo novus točí rozpačitě svůj cylindr v rukou. Tu padne zrak šéfredaktorův na několik exemplářů k recensi na psacím stole. »Počkejte, zde je práce pro vás! Napište něco o těch knihách!« Má-li ducha, vědění, charakter atd. toho nelze vědčti; ale psáti recense přece snad dovede. Anebo se zase jedná o jiného, jenž při péře už sestárl ale k spisovateli to ještě nepřivedl a také nikdy nepřivede; je to chudák, který tře nouzi a jemuž by se rádo pomohlo, a tak dá se mu psáti o knihách — k lepšímu se nehodí. — Platí téměř veskrze i o jistých žurnálech a předních listech u nás!

— — — ———

— **»Rozhledy« a »Nový Život«.** Ve svém referátě o veršových knihách pp. Korába a Bitnara (v 12. č. Rozhledů min. r.) odvážil jsem se k některým dedukcím o celkovém rázu t. zv. katolické Moderny. Ty, zvláště pak moje tvrzení, že při těchto bezvýsledných pokusech smířiti katolicism s moderností, přichází zkrátka katolicism, podráždily p. redaktora »Nového Života« do té míry, že je odmítá jako »nesoudné a nestoudné podezření a obvinění«. Nu, o otázce slušného tónu s p. Dostálem diskuttovati nebudu, to je věc vkusu. Ostatně zvykli jsme od pánů v klerikách už horším neslušnostem. Pokud se věci týče, neodvolávám ze svých tvrzení ani slova. Je mi lhostejno co na jejich základě snad »Vlast« nebo kterýkoliv katolik přísné observauce o »katolické moderně« soudí. Nešlo mi také o to, tyto kruhy proti ní popíchnouti — taková domněnka je hloupá a směšná. Mně jsou zájmy obou našich katolických táborů jsou tak stejně cizí a vzdáleny, jako zájmy katolictví vůbec. Nepíšu kritik, se zákulisními tendencemi. Dotkl jsem se směru, jenž chce sloučiti dva živly: katolictví a modernost poměru těchto obou. Je to nejen moje právo jako kritika, ale je to i otázka, které nikdo, kdo tento směr bude chtít karakterisovati se nevyhne. Vykročil jsem z tónu široké ale nic nepravící benevolence, s níž se o »katolické moderně« zvyklo mluviti a mluvil jsem trochu kritičtěji — to je vše. Ale není to tvrzení ničím vymyšlené a nepodepřené. Naopak, vznikalo ve mně od prvých počátků této školy a utvrdilo se ve mně především četbou Nového Života (ano Nového Života — pan Dostál nechť nepochybuje, že ho pilně čtu). Jest-li toho páni vůči Vlasti a svým představeným snad mermomocí potřebují, vydám jim rád kdykoliv svědectví, že jsem je nikdy ještě nepřistihl při nějakém zevnějším, positivním nedostatku katolictví, ale vniterného ostře vystoupléhо katolickéhо karakteru (a jen o ten mi šlo) v jejich směru nevidím na tolik, aby určoval v prvé řadě jeho tvářnost. Trvám na tom, že směr tento inaugurovali mladí kněží, při jejichž literárním působení (a jen o tom zase mluvím!) je talent a moderní vzdělání momentem hlavním, kněžský jejich stav momentem sekundárním, často skoro náhodným. Snad jsou dobrými, velmi dobrými katolíky, nevím — ale v poesii, kritice atd. jsou mi lidmi, spadajícími na jedno do širokého psychickéhо typu dnešní naší mládeže. Nevytvořili vedle něho dosud typ svůj, katolický.

Digitized by Google

Každé číslo Nového Života to dokazuje — tak hned na př. v posledním sešitě není katolického více než několik veršů. Ale katolicky zabarvené verše psal i p. Karásek! Z dobré polovice vyplňují Nový Život laikové, o jejichž katolictví má příčinu pochybovati každý, kdo zná poměr dnešního vzdělanstva k víře. Právě tak široce tolerantní je tento směr v kritice a v poměru svém k jiným. My nekatolíci to vítáme rádi, vždyť v tom je kus pokroku moderních myšlenek — ale vůči starému rázu katolicismu v celé jeho zásadové ryzosti (totiž výlučnosti a nesnášelivosti) jest to úpadek. To není tvrzení ani nesoudné ani nestoudné, nýbrž čistě logické. Je to tentýž úpadek, jenž se dá sledovati i na jiných větších zjevech: na celém tom dnešním sploštění a spohodlnění katolicismu ve společnosti, na jeho malých požadavcích, na celém rázu církevní politiky, na psychologii dnešního kněžstva — ale nechci se dále dotýkati těchto choulostivých otázek, pan Dostál by snad zase řekl, že denuncuji. Smutné dost, že pánové, kteří chtějí veřejně působit, nesnesou veřejné kritiky, a ohlížejí se hned tak úzkostlivě, netrpí-li jí soukromé jejich zájmy! *F. V. Krejčí.*

Nákladě Rozhledů (Smíchov 823) vyšlo právě: Bedřich Nietsche: Tak mluvil Zarathustra. (24 vybrané kapitoly přeložil a úvodem opatřil F. V. Krejčí. Cena 70 kr.) — Obraz. Dílo technické a umělecké. Od dr. F. X. Jiřika. S 13 illustr. (Cena 44 kr.). — H. Taine: Filosofie umění. Přel. prof. O. Sýkora. Sešit 6. Cena 24 kr.) V nejbližších dnech vyjde: J. T. Buckle: Dějiny vzdělanosti. Nárys ducha dějin španělského od V. po polovice XIX. stol.) Přel. J. Váňa. Cena 40 kr.

Výtvarné umění.

Topičův salon. Výstava Viktora Olívy. V díle Olívově,*) jež souborně vystavuje, poznáváme mistra techniky. Ať pracuje tuší nebo akvarelou či olejem nebo gouachem, vždy totéž přiléhavé kladení barev, modelace a technický pochod, jenž podporuje suggesci ideji.

Tyto ideové principy svého tvoření sdělil se mnou Olíva za krátkého interviewu: »Chci něco vypravovat, ideu podat, myšlenku; neomezuji se na určité expresivní prostředky, ale chtěl bych všestranně působiti v umění, jehož vzájemnou souvislost ve všech oborech uznávám.« Ne tedy l'art pour l'art, umění pro umění, ale něco říci, vyjádřiti ideový obsah, jenž blíže určuje se dalším výrokem, jehož základnou jest názor dekorativní, souvislost všeho umění. Dekorativní směr jest vskutku přední známkou talentu Olívova a v souvislosti s ním jde technický jeho pochod, široký, smělý, pastosní, jindy zase graciésně hravý a lehký. Olíva není intimista, ale hledá dekorativní hru barev a elementární i rafinované účinky nervové, pochodem výhradně malířským. Olíva zná moderní směry umělecké, má největší sympatie pro dílo mladých; Stuckova linie i suggestivní jeho barva se mu líbí a jest nadšen pro ilustraci Steinlena nebo Balluriana pro jejich nápověď, jistotu a sílu

*) Viktor Olíva nar. se r. 1861 v Novém Strašecí. Studoval na reálce a krátkou dobu na malířské akademii v Praze, jakožto žák Sequensův a jako kollega Velce, Dítěte, Marolda a j. v. V letech osmdesátých odešel do Mnichova, kde však nevstoupil do akademie ani do žádného atelieru, a rouk 1888 cestoval do Paříže. Vrátiv se, zdržoval se v Mnichově a r. 1891 trvale usadil se v Praze, podnikaje různé umělecké cesty, z nichž uvádím zejména dvě do Italie.

Digitized by Google

zjednodušené techniky barevné, ale proto přece nejde za žádnou školou, žádnou tradicí, nehlásí se k žádné straně, nýbrž maluje pouze to, co prýští z jeho vlastní duše. Původní jeho ideál byl krajinářský, od něhož převeden byl k ilustraci.*) Ilustrace a umělecky aranžovaná dekorace jsou jeho živlem, ale ilustrační jeho způsob není jen passivní, nereprodukuje pouze dojmy básníkovy, nýbrž sám znovu tvoří, napovídá a naladuje. Praví sám: »Obrazy mé nechtějí býti ilustracemi, jsou to parafraze básní, které provázejí, a neodpovídají-li snad představě přemnohých, kdo zpěvy Nerudovy procítí, zodpovím si před sebou, že jsou přece jen vyjádřením nálad, které ve mně se ustálily, po přemnohém pročítání těchto vznešených písní, a stejně oprávněny k publikaci, jakoby byly vysloveny ústy kohokoliv z lidí, kteří se stejným zájmem po verších těchto sáhli.« Považuje tedy kresby své »za jakýsi hudební průvod, jímž chce čtenáře naladiti k mistrovým básním a nikoliv ilustrovati jejich obsah.«**) Z tohoto programu vyplynuly obrazy k Písním kosmickým (viz ilustr. na str. 9. k písni IX.) i ku Zpěvům páteřním.

Dokladů k této charakteristice Olívově najdeme v Saloně Topičově hojně; jeho technická mistrnost v nánosu olejové barvy dá se studovati na všech vystavených obrazech; o ideovém obsahu, o myšlenkách, jež napovídá svými díly, mluví všechny ilustrace i nová akvarela mystického významu, kde starý muž s rozpjatými rameny chce chopiti vidinu, jež se mu zjevila. Podobnou symbolickou koncepci jeví Madonna stojící v poli červeného, divokého máku. Krajinářský talent Olívův všude proráží a vyvrcholil se v mistrovsky provedeném »Večeru«, krajině, při níž ovšem nalézám spíše náladu pozdního odpoledne. Název jest však vedlejší, neboť studium ovzduší, hloubka prostoru, perspektiva a přesné postřehy detailů, které však nejsou na úkor celkového souladu akcentovány, mohou dělati čest předním našim krajinářům. Také v ilu-

*) Nejprve illustroval knihy pro děti (České dítě a j.), načež pronikl illustracemi k Výletu pana Broučka od Sv. Čecha. Z ostatních knih od něho illustrovaných uvádím jen: Sv. Čecha Pestré cesty po Čechách, Nerudovy Písně kosmické, Čechovy Petrklíče, Nerudovy Zpěvy páteční, Kaminského Různé panstvo, Raisovy Povídky ze starých hradů, Němcové Vybrané pohádky národní, Maternové Mladé štěstí, Třebízského Povídky starého zbrojnoše.

**) Nerudovy Zpěvy páteční str. 26.

Digitized by Google

stracích i v jiných dílech vidím dobré momenty krajinářské. Hlavní však, co Olívovi jest vlastní, jest elegance a lehkost komposice dekorativní, ať jsou to již celé skupiny nebo portréty, či jen návrhy pro umělecký průmysl.

Dekorativní arangement obrazu pro kavárnu Slavii jest svěží a lehký a obrazy samy myšleny jsou s architektonickou monumentálností; mimo to podařilo se Olívovi zachytiti »Kavárnu« v její skutečné těžké, zakouřené atmosféře, v níž láme a tříští se modré a šedivé světlo. Z portrétu přinášíme (na str. 79.) ukázku, která rovněž svědčí o moderním pochopení úlohy podobizny svým volným, nenuceným a přirozeným držením. Nejzdařilejší podobizny Olívovy jsou ovšem ty, kde vystupuje s plnou svou dekorativní vlohou; na prvním místě jest tu skvostná kolorovaná skizza akvarelová jeho choti a veliká podobizna děvčátka se psem; stejně aranžována jest kresba »gobelin paní markýzky«. — Na konec připomínám ještě, že zásluhou p. Olívovou rozšířily se u nás vkusné původní vazby knih, k nimž ve výstavě vidíme návrhy a originály.

Dr. Fr. X. Jiřík.

Divadlo.

Arthur Schnitzler: Milkování (v Národním divadle poprve 6 t. m). Po sporých ukázkách moderního dramatu berlínského, Hauptmannovi a Sudermannovi došla na našem jevišti jednou také řada na mladé drama vídeňské. Vzdálenost geografická kryje se zde i s uměleckou odlišeností obou útvarů. Vídeňská Moderna má už dnes svou význačnou místní barvu, svou specielní vídeňskou příchuť a talent Schnitzlerův jest v jejich řadách jedním z nejkarakterističtějších. Jeho práce (z dřívějších jmenuji »Anatol« a »Sterben«) vyznačují se měkkými, graciesními tóny, jemnými a tlumeně třpytnými jako hedvábí, s koketním světáckým nádechem, pod nímž však hřeje mladá duše v celé ryzosti a prostotě svých citů. Jako by vám pohár tragiky kredencovala mladá, rozkošná dívka se šelmovským úsměvem, ale zvlhlým při tom zrakem — tak asi bych se pokusil vystihnouti to, co je u pravého každého umělce nevystižitelno, ten specielní, pouze jemu náležející barevný tón v němž se koupe jeho dílo. Tímto tónem sousedí Schnitzler v »Milkování« blízce s Halbeovým »Mládím« a Hilbertovou »Vinou«. Trojice těchto prací vyznívá v podivuhodném souznění poesie mladého a roztoulaného mládí s tragickou opravdovostí života, »Ernst des Lebens.« Jen v některých nuancích jest Schnitzler jiný: jest světáčtější a elegantnější nežli oba ostatní, méně však naivní nežli Halbe, mělčí a prostší v psychologii než Hilbert. »Milkování« jest tragedie mladých citů. Představuje je čtveřice mladých lidí: dva elegantní Vídeňáci a dvě dívky z chudších rodin. Hezky symetricky to autor rozdělil: tuctová vídeňská větroplaška Mici (sl. Velsova) milkuje se s tuctovějším z obou mladíků, Theodorem (p. Sedláček), a vážná, hlubší z dívek, Kristina (pí Kvapilová), s vážnějším, trochu romanticky přistiženým Bedřichem. Takhle totiž vypadá to milkování: scházejí se v bytě mladého pána při veselé večeři a mají důvěrná zasta-

Digitized by Google

veníčka kdesi v sadech. Moralní příchuť těchto poměrů zůstává dost nejasna. Chodí-li do bytu svobodných pánů tak lehké zboží jako Mici, nedivíte se, ale podivně se tam vyjímá Kristina, hotový to vzor domácky vychované a cudné deutsche Jungfrau jako Markétka ve Faustu nebo Klárka v Egmontu. Nevíte proto, jak vysoko neb nízko máte odhadovati její mravní cenu — ale konečně, nechť si! Vždyť kus sám nechává toto vše stranou, nejsa založen na tragice svědomí jako na př. »Vina«, nýbrž na tragice holého, sklamaného citu. Přijmete tedy již toto milkování a dáte se unést kypícím mladistvým žárem prvých rozpustilých scén (zahraných u nás v rysech trochu tvrdých) do veselohern nálady, jejíž pikantní napjetí spočívá v tom, že již hned tu na počátku cítíte podloženy zárodky tragického a cítíte, jak rostou. Jsou totiž dva. Předně, Kristina jest tu jediná, která se nemilkuje, nýbrž miluje s celým žárem jediné, první lásky. A druhé: ten jehož miluje, se s ní jen milkuje — v tom je už zárodek sporu, porušení zmíněné symetrie. Ale nejen to, vedle toho, že se milkuje s Kristinou, má také svou grande passion, stravující vášeň s démonickým zabarvením. Je to nějaká paní z vyššího světa — v divadle stojí za ní v loži, kdežto ubohá děvčata dívají se na něj s galerie.

A tak nežli spadne poprve opona už víte, že zde máte před sebou dvě dramata, pararelně se vyvíjející. Jedno nahoře, v elegantním světě, druhé dole v srdci a rodině Kristinině. Jen toto druhé vidíte na jevišti, ale ono se rozpřádá a řeší pod popudy a katastrofami hořejšího dramatu. Myšlenka to sama v sobě dobrá a dosti originelní a dobře také provedená tím, že hlavní drama, ono z elegantního světa na jeviště přímo nevstupuje (až na jediný výstup). V tom však vidím základní vadu kusu, že obě dramata, ačkoli jsou spojena společnou postavou svého reka, jsou umělecky různoroda. Drama, které vidíme přímo na jevišti, má v sobě bohaté zárodky tragiky ryze niterné. Dáti zahrát mladistvým citům a obrátiti to, co na nich bylo veselé, lehké a šťastné v utrpení a sklamání — již to samo by bylo dostačitelnou úlohou pro moderního dramatika. Vždyť již ve vážné lásce Kristinině uprostřed ostatních se milkujících leželo dosti tragiky, tragiky, která leží v citu samém, v jeho neukojitelnosti a illusivní zaslepenosti.

Ale nad toto niterné drama postaveno je drama druhé, nadobro šablonovité, drama manželské nevěry, končící obligátním soubojem. Na jednom jen místě zasáhne toto drama do prvého nejen vděčným scénickým effektem, ale i při tom silným uměleckým tahem. To je, když do nejbujnějšího veselí milkující se mládeže vstoupí »Pán« (manžel z hořejšího dramatu) zhoubu věštící, pronikavý, kovově studený jako komtur v posledním aktu Dona Juana. Jako by ledová ruka vám jela po těle — p. Bittner byl v těchto několika větách na výši svého umění. Druhé jednání jest něhyplnou erotickou idyllou, s kupícím mrakem na obzoru, jenž ve třetím drtí Kristinu bleskem zprávy, že ten, jehož milovala, padl v souboji pro jinou, a že mu ona byla tak málo. Provedení nemělo sice momentů právě slabých a rušících, ale scházela mu měkkost a jemná elegance toho specielního oparu, jenž tvoří kouzlo práce Schnitzlerovy. Toto kouzlo, zdá se, uniklo i obecenstvu i většině kritiky — proto snad byla přijata novinka tato ne sice nepřívětivě, ale přece jen vlažně. *K.*

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

—*l.*— Prvním říjnem sestoupila se opět říšská rada — a některý den před tím ohlásily politické strany svá hesla. Mladočeští poslanci na sjezdě 29. září 1896 slibují vládě hr. Badeniho parlamentární oposici, *a*) pokud vláda nezaujme stanovisko k státoprávní resoluci, přijaté adres. komisí čes. sněmu, *b*) pokud nic nepodnikne k provedení jazykové rovnoprávnosti, *c*) pokud bude udržovati německou nadvládu na Moravě a *d*) straniti v otázkách českých menšin stanovisku, odporujícímu rovnému právu českého lidu. Jest to minimum požadavků našich a celkem asi odpovídá opoziční náladě klubovní většiny. V tom smyslu jest tato část resoluce pravdivější a poctivější, ovšem i střízlivější, než bývaly jiné. Aby však radikálnější neměli příčin k nespokojenosti, dává se i jim slovo v III. odstavci, dle něhož mají poslanci naléhati na vládu, aby co nejurčitěji vyjasnila své stanovisko k státoprávním, národním, osvětovým i hospodářským požadavkům zemí koruny České a národa českého, čím vlastně přes radikální nátěr nepraví se nic, neboť stanovisko vlády ke všem těmto požadavkům jest nám všem jasné dost a všechno naléhání poslanců je neučiní jasnější. Hodně tajemně mluví se v další části tohoto III. dílu resoluce, že dlužno si zachovati volnou ruku vzhledem na poměr k jednotlivým stranám a skupinám budoucího parlamentu. Posud volná ruka byla. K čemu tolik slov? Jde o příští poměr k Polákům a konservativcům — poměr přátelštější? Či poměr k poslancům V. kurie, pokud budou samostatnou parlamentární stranou — poměr nepřátelský?

Alespoň IV. část resoluce tomu by nasvědčovala, dle níž poslanci uznávajíce důležitost voleb v V. kurii, pokládají za potřebné, aby při volbách v této kurii sloučily se v národě českém veškery živly (i klerikální a šlechtické), stojící na půdě státoprávní a ryze národní ku společné činnosti — rozuměj, agitaci a volební akci proti dělnictvu. Ale pro dělnictvo přece vymáhali Mladočeši původně — dle vlastních prohlášení — něco více než hubenou V. kurii. Proč agitují již déle než půl roku, tiskem i příkazy, danými důvěrníkům, pro sebe v této kurii? Což se dělnictvo české odnárodnilo a postavilo proti státnímu právu? Naopak, ono přijalo národní požadavky a požadavek samostatnosti naší vlasti. Jednak strach před agitací Staročechů, agrárníků a živnostníků, jednak touha mnohých nových lidí po mandátech, svedly Mladočechy

Digitized by Google

Z výstavy V. Olivy (viz str. 80.).

k tomuto zajisté nesvobodomyslnému a nedemokratickému prohlášení a k nedodržení daného slova.

Správno jest, co v II. odstavci resoluce se praví, aby totiž volby do rady říšské byly ihned vypsány a v tomto zasedání aby nebyla projednána ani berní oprava, ani předlohy týkající se rakousko-uherského vyrovnání. Že by došlo na projednání této předlohy, nikdo ovšem nevěří.

Resoluce v celku odpovídá tím, že jedná jen o vládě a parlamentě, převládajícímu názoru v klubu mladočeských poslanců o práci politické, již stále a výhradně vidí v parlamentě ve Vídni. Udati příslušníkům strany směr a rozsah politické práce doma, se zapomenulo.

Resoluce jest bezvýznamným dokumentem. Ale svými odpory a nedostatky jest symptomatická. Co bude? táže se mnohý. Odpovědi nedá nikdo. Bude se chodit do říšské rady, mluvit, hlasovat, dělat oposice. Všechno ostatní se hroutí a rozplývá v mlhách. Jak dlouho potrvá tato zmalátňující nejistota? Jest skutečně ještě nějaký určitý cíl naší politiky? Státní právo? Autonomie a rovnoprávnost? Či federalisace? — — Toho dnes nikdo neví. A nikdo si ani hlavu neláme.

Hned v první schůzi říšské rady podány s české (Dr. Herold) i s německé strany (Dr. Pergelt) pilné návrhy na ochranu národních menšin. V takových situacích má vláda vždy nejpříjemnější postavení a nejlehčí úlohu. S obou stran se žaluje — nikdo z vás nemá pravdu! Jen vláda je prozřetelná, nestranná, vševidoucí! Kdyby liberální strana nebyla v rozvratu, snad byla by odpověď vlády dopadla pro Němce o nádech laskavěji. Tak se ho dostalo Čechům. Ovšem, že nedal si hrabě Badeni ujíti, aby nepoučil Čechy, že nepůjde to sokolskými slety v uzavřeném území dobývat českého státního práva.

Digitized by Google

Z ostatního jednání na říšské radě zmínky zasluhuje, vyjma rozpočet, o němž šíře, dojde-li k projednávání ve výboru a v plenu, prudký útok na vládu pro nezachování občanských a politických práv v Haliči. Co ve svém pilném návrhu dne 6. t. m. Dr. Lewakowski a po něm Romanczuk, Pernerstorfer a jiní o libovůli politických úřadů v Haliči odhalili, jest politickou aférou prvního řádu, schopnou ohroziti celé ministerstvo hr. Badena. To jediný z rakouských listů (české ovšem nevyjímaje) dobře pochopil vídeňský týdenník »Zeit« a hned na to 10. t. m. ve zvláštní příloze podnikl také prudký útok na předsedu ministerstva, jemuž dokazuje, že sám za své úřednické činnosti v Haliči měl podobné episody, že dokonce vypravily se z Haliče deputace se stížnostmi k císaři a že proto na čas hr. Badeni vzdal se činnosti politické. I můžeme právem na další vývoj věcí býti zvědavi, zvláště když »Zeit« ohlašuje, že povede další boj touže taktikou, jíž užil proti ministerstvu Windischgrätzovu.

— Státní rozpočet na rok 1897. Celková potřeba 692,161.183 zl.; úhrada 692,703.959 zl., přebytek ½ mil. Skoro všechny položky vydajové stouply proti loňsku, jen v ministerstvě orby potřebují proti 17.9 mil. zl. loni jen 17.7 mil. zl. letos.

V rozpočtu není obsažena suma nákladu na zřizování úřadních budov, na stavby kasáren, na nové telegrafní, pneumatické a telefonní spojení, na účely železniční a dopravní, jež úhrnnou sumou 25.8 mil. zl. budou uhraženy půjčkou. Jest to novinka, jak se praví, tato investiční půjčka. Uváží-li se, že vypočítává se letos celková potřeba (bez invest. půjčky) o 20 mil. větší než loni, jest na snadě, že ministr invest. půjčkou dovedně unikl takovému zvýšení rozpočtu (o 53 mil.), jež by bylo způsobilo všude hrůzu. Některé položky ovšem právem do této půjčky byly zahrnuty. Ale že by tam kasárny (2 mil.), úřadní budovy, pošta a telefon patřily, nejde na rozum. Ale rozpočtu se ulehčilo a nejlépe se poměje při tom, jako obyčejně, vojsko.

Z investičních nákladů připadá 2 mil. subvence obci Pražské na veřejné stavby, 340.000 zl. na zřízení přístavů pro vory na Vltavě a Labi a 840.000 zl. příspěvku na kanalisování Labe a Vltavy mezi Prahou a Ústí n. L. Haliči se dostalo přes 5 mil. zl. na stavbu drah. Vláda na krajany pamatovala.

— Soukromé úřednictvo přeje si míti poslance a dožádá poslanecký klub, aby při volbách jemu vyhradil po 2 mandátech do sněmu i do říšské rady. Kandidovati míní v V. kurii. »Že jinde nenajdeme ohlasu a porozumění, seznati možno z toho, že dosud v žádné jiné kurii příslušník stavu našeho nikdy kandidován ani volen nebyl. Dle statistiky prováděné seznáme, v kterých okresích nalézá se soukromých zřízenců nejvíce a tam pak obrátíme zřetel svůj.«

— Mezi Staro- a Mladočechy došlo k dohodnutí pro obecní volby v Praze. Shoda potrvá 3 roky a důležitější záležitosti obecní budou projednávány společnou »parlamentární komisí«. Staročeši budou mít 47 (po roce 46), Mladočeši 43 (po roce 44) mandátů. Dr. K. Mattuš pokládá kompromis za »slibný počátek ke vzájemné trvalé shodě . . . Dojde zajisté k dohodnutí i pro příští volby do rady říšské a ra z emský sněm, aby voleni byli jen nejlepší lidé z obou stran.«

— Dne 27. září konala se na radnici staroměstské v Praze důvěrná schůze českých žen. Účastenství 100 osob. »Původním účelem projektovaného sjezdu en byla organisace práce národní; po různých úradách však se nahlédlo, že bude

Digitized by Google

nutno rozšířiti program sjezdu o otázky všeobecného vzdělání a sociálního postavení žen«. Sjezd žen odložen na přes rok.

— Dne 27. září konány schůze živnostnictva v Praze a v Hradci Král. Schůze řemeslnické působívají obyčejně trapně nepřipraveností a povrchností svých mluvčích. Kdo pak se zabývá vážně otázkou řemeslnickou? V Německu sbírá spolek pro sociální politiku po několik let data po celé říši a odevzdává je veřejnosti v silných důkladných svazcích. U nás jen prázdné žvanilství. Na sjezdech řemeslnických hlásívá se o slovo nedohledná řada lidí, z nichž 99% neví říci nic jiného, než »aby voleni byly do zákonodárných sborů sami živnostníci« (Pravidelně: Potlesk, většinou však: Bouřlivý potlesk!) — Dne 27. září vedle známých požadavků změny živnostenského zákona žádáno zřízení nové jednoty čistě řemeslnických společenstev pro země koruny České s odbory krajskými a měst. besedami, zřízení statistické kanceláře pro řemeslníky, založení samostatného řemeslnického listu se subvencí společenstev, zřízení řemeslnické komory a zřízení obchodní a živnostenské komory v Hradci Králové; dále zaopatření ve stáří, nucené pojišťování výrob. tříd (zem. pojišťov. fond cís. Frant. Josefa je příliš drahý), zkoušky učňů a mistrů u společenstev, správné rozlišení jednotlivých řemesel, upravení exekučního řádu a výprodejů a upotřeben trestanců »místo fušerování řemeslných výrobků« k regulování řek a pracem polním.

— »Labské proudy« přinesly dne 19. září úvodník »Před volbami«, z něhož jsme citovali v minulém čísle sine ira et studio věty směrodatné. »L. P.« vycítily z toho dobře nepřesnost své formulace a proto necitovaly proti nám ve svém posledním čísle ony věty doslovně, nýbrž uvedly jen smysl onoho článku, a ve formulaci ovšem přesnější. Nenapadlo prý jim rovněž ani z daleka počítati s případem, že by i feudálové nebo Staročeši pomýšleli na V. kurii, ačkoli se mohly velmi snadno dovtípiti, že případ ten ve skutečnosti může nastati a že může dojíti zejména k užší volbě na př. ve volebním okresu 15., kde by mohl vystoupiti některý Schwarzenberg neb jiný feudál, nebo ve velmi konservativním okresu 16, zastupovaném posud na sněmu Staročechy dr. Zátkou a poštmistrem Baarem, a jinde ještě. Stručně dnešní formulace »L. P.« zní: Kdyby došlo při volbách v V. kurii k rozhodování mezi Mladočechem a dělníkem socialistou, jenž by nepřistoupil osobně i jménem své strany na státoprávní program, hlasovaly by »L. P.« pro Mladočecha. Kdyby však došlo někde k rozhodování mezi klerikálem, Staročechem nebo feudálem a dělníkem, hlasovaly by ne »spíše«, ale určitě pro dělníka, třebas nepřijal a priori státoprávního programu a nečinily by tu tedy jen »jediné« výminky vůči klerikálům, ale ještě výminky jiné. — O to nám tedy šlo, věděti naprosto určitě, jak v této velmi důležité věci smýšlí kruh osob za »L. P.« Šlo nám tu čistě o věc, poněvadž my bychom i v prvém případě měli za svou povinnost dáti hlas svůj dělníkovi. Ze státnické prvé stylisace »L P.« jsme tu určitost neměli, nejen přes »dobrou«, ale přes nejlepší svou vůli a proto jsme věc zaznamenali. »L. P.« si aspoň odnášejí poučení, aby příště svá prohlášení programová stylisovaly pečlivěji a jasněji a — méně státnicky.

Morava.

Volby do moravského sněmu už jsou vypsány a také už hřmí první salvy volebního boje. Kompromisní orgány zápasí jako domácí kočka a pes. Snáší se, snáší, ale každou chvíli jsou si v srsti pro některý ten mandátek. My kompromisu neschvalovali, ne proto, že bychom byli

Digitized by Google

a priori proti svornosti, ale že jsme v něm cítili a cítíme jen honbu po mandátech a čistě osobní zájmy.

Společný boj vedou obě národní strany proti jednomu z generálů klerikální armády na Boskovsku. Mrtvě proti klerikální straně si vedou Lidové Noviny. Není dobře, že podceňují sjezdy moravských klerikálů. Vysmívaly se na př. že na obou sjezdech bylo nejvýš po 400—500 lidí a to z polovice kněží. Ale to nečítají, co lidí čte Hlas a Našinec a v nich podrobné a opepřené referáty. Známo je také, jak úžasnou měrou se po Moravě fedrují listy »Kříž a Marie«. Lidovým Novinám dosud ještě ani jednou nenapadlo proti těmto tak nebezpečným, protože laciným agitačním listům odporučiti listy Lid a Ruch.

Hejtmanské zákazy veřejných schůzí se množí a s nimi famósní důvody. Tak hejtman v Olomouci zakázal veřejnou schůzi lidu v Náměšti s řečí o českém státním právu, proto, že prý by schůze obecnímu dobru přinášela nebezpečí. Sokol Valašsko-Meziříčský chtěl se zas účastnit veřejného cvičení Sokola ve St. Jičíně, ale bylo mu to rovněž zakázáno proto, že neoznámil, kterým směrem do St. Jičína mínil přijet.

Je i na Moravě zvykem, že okresní hejtmani vydávají t. zv. Úřední Listy a vymáhají za ně na obcích předplatné. V poslední době zdvihla se akce proti těmto listům, ale ne dost prudká a vydatná. Žurnalistika moravská by měla svorně postavit se proti. To by asi byla ta nejrozumnější abonentní politika.

Národní jednota pro severovýchodní Moravu rozehnala se najednou k činu a svolala sjezd všech českých spolků a vlastenců ze severní Moravy do Zábřeha. Sjezd se vydařil. Zahajovací řeč měl p. Žáček. Jednalo se o úkolech národních na severu Moravy. Rozmach velký, jen nebude-li to pouhé uhození do vody jako před každými volbami.

V Brně měli velikou slavnost ve prospěch Nár. divadla. Při tom oslavovali hraběte p. Lažanského. Všecko šťastno spělo v jeho stín. Slavnost slibovala být nádhernou. Kroje, banderia, spolky, řeči, fangličky, hudby — celá litanie zrakových i žaludkových požitků. Ale přišel déšť a s deštěm deficit, který se teď má krýt sbírkami a sbírky mají mimo to vynést i to, co mělo být čistým výtěžkem k dobru Nár. divadla. Co ty slavnosti už nás stály národního jmění! A rozum pořád ještě nikde.

Boj o děti pro školy zuřil letos daleko více než jiná léta. Zvláště v Brně a v Hranicích. Obstáli jsme čestně Charakteristické je, že v Hranicích, kde se zápasit musí o každou tu českou dušičku, pan Ritter von Šrom, syn bývalého vůdce národní strany na Moravě, dal zapsat své dítě do německé školy z toho důvodu, že prý do německé školy chodilo už v Dolních Rakousích. Také výmluva.

Ne nadarmo jsme v minulém ročníku upozornili na to, že někteří živnostníci brněnští zneužívají hesla »Svůj k svému« a své zákazníky zrovna odírají a že jim při tom česká věc na srdci vůbec neleží. Ukázalo se to nedávno při volbách do krejčovského společenstva, kde z českých zákazníků zbohatlý krejčí p. Medřický a jiný krejčí p. Strnad k volbě ani nešli, ač se jednalo o každý hlas. Lidové Noviny mimo to našly, kterak pan Medřický za půjčení svrchníku na pohřeb žádal 5 zl.! Pan Medřický se zas vymlouvá, že vlivem hesla Svůj k svému jeho zas odřel

Digitized by Google

vysokým palmarem advokát F. A tak je to. Podobných také »českých« ptáků je v Brně víc.

Až do nedávna bylo míněním všeobecně rozšířeným, že Luhačovice u Uh. Brodu jsou lázně čistě naše, české. Byly. Ale už nejsou. Bývalou českost dosvědčují jen ještě oboujazyčné nemotorné názvy hotelů a vill. Zlatem napité židovstvo roztáhlo se i sem a zněmčilé úřednictvo moravského kavalíra hrab. Serényiho, který stojí v čele mor. národní strany klerikální, stírá s Luhačovic všecku českost, která tu dříve dominovala. Následkem toho a z příčin ještě mnohých sice podružnějších, ale ve svém součtu rozhodujících, návštěva lázní rok od roku klesá.

Klesá a klesne docela, zůstanou-li lázně v rukou dosavadních. Nynější majitel nemá potřebného fondu, aby Luhačovice povznesl, správa nemá upřímné vůle, aby lázně zpříjemnila, a lázenští lékaři postrádají roztomilosti zemřelého Dra. Picka, který lázně svou vzácnou, veselou povahou a svou živostí pacientům zpříjemňoval tak, že Luhačovice byly eldoradem všech, kteří na mysli klesali, i těch, kteří sem jezdili jen pro svou radost a radost svých rodin.

A není na světě snad druhých lázní s tou silou léčivých vod různých druhů. Kdyby Luhačovice byly ve Francii nebo kdekoliv jinde, kdyby Luhačovice byly majetkem podnikavého kapitalisty, sjížděli by se sem lidé z celého světa. Opakujeme: není vydatnějších a lepších vod druhých jako jsou Vincentka, Aloiska, Janovka, Amandka a j. ještě dosud neodkryté i odkryté prameny, jimiž země zde bohatě oplývá. Tak jak jsou lázně nyní, ovšem nevábí. Poměry filigránské, společenský život hrozný, komfort žalostný, pohodlí mizerné, fadesa, hrozný nevkus uprostřed nejkrásnější přírody, hotely jak holubníky, villy jako pražské činžáky, po eleganci a vkusu ani památky, a k tomu ještě židovský jargon, semitská drzost a teutonské nadýmání úřednictva. Lázeňská hudba je praobyčejnou škrtačkou. — Teď i lékárnu má žid. Prodal mu ji moravský lidovec.

Proslýchá se že o koupi Luhačovic vyjednává jakási anglická společnost. Uskuteční-li se koupě, budou snad Luhačovice během několika let světovým lázeňským místem, proto že vodám luhačovským nevyrovnají se co do síly a hodnoty žádné vody všech dosud známých lázní. Ale nebudou naše.

Což nemohlo by konsorcium českých lékařů si vzíti příklad z brněnského Dra. Veselého, který svou Šaraticou vítězí a ubíjí na všech stranách proslulou Hunyadywasser. a nemohlo by zorganisovati kapitál na zakoupení Luhačovic, aby zůstaly v rukou českých a ke slávě vlasti zkvétaly? Stojí to jistě za přemýšlení.

— O moravských sněmovních volbách (28. října ve venkovských obcích, 30. října v městech a obchodních komorách) píse se z Brna 8. t. m. Politik: Mimo nově ustavenou katolickou stranu, jež při těchto volbách bude hrát úlohu nepatrnou, vydaly všechny strany svoje provolání. Ač se nezdařil pokus, aby národní a lidová strana ohlásily společ. kandid. listinu, přes to, že v základních zásadách souhlasí, dohodly se obě strany o celé řadě kandidatur. V některých okresích budou stát kandidáti obou stran proti sobě. — I v německém táboře uzavřen s antisemity kompromis, jímž dostane se dobrovolně několik mandátů, o několik jiných se svede zápas. Hnutí antisemitské se mezi moravskými Němci tak šíří, že liberálové raději něco obětují ze svých zásad; ostatek jejich filosemitism je pouze zdánlivý a jde zcela na útraty »německých israelitů«, již jsou tak do německví zakousnuti, že by na komando volili

Digitized by Google

i nejlitějšího antisemitu. — Nadvláda německá však již dlouho nepotrvá. Vláda sice v němec. velkostatku nezakročí a tak budou mít liberálové jako dosud 17 velkostat. hlasů a tím i ve sněmu většinu. Ale většina bude záviseti od strany středu. Podaří-li se tuto získati kompromisem s konservat. velkostatkem pro levici, bude tomu protiváhou okolnost, že se podařilo získati ji pro pravici a že v novém sněmu budou mít liberálové ve velkostat. kurii většinu jen jednoho hlasu. Ostatek žádná přízeň vlády nepojišťuje liberálům trvalou většinu. Čechové potřebují dobyt jen 10 ještě mandátů v kurii měst a venkova a je po německé nadvládě. Dva z nich budou jistě v těchto volbách získány, ostatní nám připadnou pokrokem národního uvědomění a také z 6 mandátů obou obchodních komor něco časem připadne nám. — Přirozeně přemýšlejí již Němci o vyrovnání s Čechy. V provolání volebním z 5. t. m. ohlašují — patrně v domněnce, že v tomto sněmu se jim to ještě zdaří — dohodnutí s Čechy: zřízením národ. kurií, rozdělením zem. a okres. škol. rad a vůbec všeho na celé čáře dle národnosti. To však není nic jiného, než ustáliti nadvládu Němců na Moravě (udržeti četné germanisační školy v ryze českých krajích, zabrániti českou majoritu v zemské zemědělské radě a j.) a dáti 1,600.000 Čechů v kuriích venkovských a městských tolik poslanců co 600.000 Němců.

Socialní hlídka.

Mezinárodní kongresy. Vedle mezinárodního socialistického kongresu dělnictva odborových sdružení odbývány byly v Londýně tři neméně významné internacionální kongresy odborové, jež věnovány byly připojení se a pěstění vztahů mezinárodních dle zaměstnání. Jsou to kongresy sladovníků, obuvníků a kovodělníků. Z jednání na kongresu sladovníků vyjímáme: Nejsilnější je v Americe (12.000 členů). Po ní následuje hned Německo (8.000 členů). Bylo si stěžováno zejména na dlouhé doby pracovní; sjezd usnesl se na resoluci o osmihodinné době pracovní. Mezinárodní bureau pro hnutí zřízeno bylo v Budapešti. — Mezi obuvníky organisace mají Němci (4600 čl.). Rakousko-Uhersko (1700 čl.). Francie (3000 čl.) a Anglie (5600 čl.) Za hlavní překážku povznesení postavení dělnictva obuvnického označováno zavedení nových strojů. Založen mezinárodní svazek se sídlem ve Francii. — Na kongresu kovodělníků zastoupena byla veliká sdružení z Německa, ze Švýcar, Anglie, Rakouska, Italie, Dánska, Belgie, Francie a Ameriky. Německá organisace čítá členů 40.000, americká 28.000, francouzská 16.000, rakouská 12.000, italská 4000, belgická 15.000, švýcarská 2500. V Americe neblahé události v Homesteadu zavinily mocný úpadek organisace. Mezinárodní bureau přeloženo ze Švýcar (Winterthur), kde dosud bylo, do Anglie (Sheffield). Kongresy mezinárodní mají konány být každý druhý rok. Mezinárodní kongres žen byl v Berlíně v měsíci září. Na sjezdu samém vedle důležitého momentu, že tu sociální stránka hnutí ženského ostře vystoupila do popředí, byla svrchovaně zajímavá řeč pí. Lily Braun-Gyžické, jež dobře vystihla odlišenost a různost (nikoliv však — dle našeho mínění — diametrálnost) měšťáckého a proletářského hnutí ženského. Tam převahou theorie, zde prakse. Tam požadavky převahou sociálně-politické v rámci dnešního společenského systému, zde požadavky sociálně-ekonomické konečnou metou proletářů celého světa.

Stávka horníků vypukla 19. září v uhelných dolech duchcovských a mosteckých. Vypukla náhle, beze vší přípravy, a brzo byla

Digitized by Google

udušena. Súčastnili se jí 3000 dělnictva, jež na počátku stávky nedovedlo formulovati určitě svých požadavků. Teprve za stávky samé podaly některé skupiny svoje požadavky, jež jsou celkem následujícího druhu: 1. sedmihodinová doba pracovní; noční práce budiž omezena. 2. každému kopáči (řád. dělníkovi) budiž placeno za šichtu 2·50 zl., rovněž tak důlnímu tesaři a zedníkovi; 3. veškerá náčiní s olejem do lampy buďtež horníkům dána zdarma, ženatým dělníkům nechť je dáváno zdarma 14 metr. centů uhlí za měsíc; 4. hochům od 16 let budiž placeno od šichty 1·50—1·80 zl. (ostatní jako u řádných pracovníků); 5. dělníkům venku pracujícím budiž placeno 1·80 zl. za šichtu; 6. v dolech s třaskavými plyny budiž pracováno jen 6 hod. denně a 2·50 zl. za šichtu; 7. v sobotu práce jen čtyřhodinová, vjezd i odjezd v to počítaje; 8. nechť zvoleni jsou 2—4 důvěrníci z dělnictva, kteří by přehlíželi důlní práce, ventilace, práce nebezpečné, jsouce povinni každý nepořádek oznámiti horním úřadům; budiž jim placeno 2·50 zl. za šichtu; 9. reforma bratrských pokladen. nemocenská pokladna budiž podřízena okresní nemocenské pokladně, a ty buďtež vedeny od dělnictva pod dozorem státním; 10. pro veškeré dělnictvo ochrana zákonná, dozor inspektorů volených od dělnictva. — Stávka měla býti všeobecná, ale všechna předsevzatá vyjednávání s ostatními hornickými organisacemi se nepodařila. Výsledek celý znám není. Soudě dle zpráv denních listů, průběh její byl hrozivý, mnoho dělníků pozavíráno poslední dny a pak nastoupilo množství dělnictva práci za starých podmínek.

— Stávka dělníků železničných dílen rak.-uherské společnosti je skončena. Ve Vídni i v Praze skončena částečným vítězstvím dělnictva. Doba pracovní zkrácena je totiž na 9 a půl hodiny denně a slíbeno, že zkrácena bude na 9 hod. jakmile technické poměry tomu dovolí. Práce přes čas odměňována bude 50 proc. přirážkou; akordní práce upravena bude ve třech měsících. Z práce nebude nikdo propuštěn. V Praze, kde dělníci nastoupili práci hned v sobotu, následkem nedorozumění mohlo vypuknouti nové jitření. Měli totiž dělníci pracovní knížky svoje u pražského magistrátu si vyzvednouti a měli dostati nové, t. j. měli být znovu přijímáni do práce. To rozhodně odepřeli. Jak píše »Arb. Ztg.« nedorozumění odstraněno; pevná je naděje, že slibům svým společnost také dostojí.

— Zdvořilý dopis posílá »Soc. Demokrat« otcům matičky Prahy. Blíží se zima a zda přemýšleli tu pánové na radnici o důležitém problému, jak zabrániti nezaměstnanosti a plynoucí z toho bídě mezi dělnictvem? »Vy v řadě prvé jako úřad politický máte možnost ohraditi se proti jakémukoli prodlužování doby pracovní.« Projektuje se elektrická dráha, assanace a j. — to vše může zmírniti počet hladových. Zaveďte, jako první veleobec v Čechách, v obecních podnicích práci osmihodinnou. Učiňte kroky, aby lid mravně neupadal. Založte veřejnou čítárnu, v každé čtvrti máte několik obecních domů, starých klášterů i kasáren, vlastenečtí vydavatelé knih a časopisů neodeprou vám několik exemplářů. A my k tomu dodáváme: Pracujte k tomu, aby co nejdříve bylo zrušeno mostné na všech mostech pražských. Bohatí toho necítí, ale pro chudé je tato nespravedlivá daň břemenem až nesnesitelným.

— Židovské dělnictvo konalo ve Lvově dne 22. září své shromáždění. Referent Diamand varoval před židovskými kapitalisty, kteří využívají antisemitismu, aby zamezili vzrůstu třídních protiv mezi židy. Židovští dělníci musí poznati, že

Digitized by Google

mají s dělníky ostatních národností společného nepřítele: kapitalism. Nesnesitelný svůj stav mohou zlepšiti jedině bojem proti svým židovským vykořisťovatelům. Antisemitů se nemusí obávati stejně jako dělníci vyznání křesťanského. — Shromáždění ohradilo se v resoluci proti vměšování se rabína Schmelkesa do dělnické otázky; ten ať stará se, místo aby kázal proti dělnickým slavnostem, raději o to, aby jeho přátelé a stoupenci nelichvařili a nevykořisťovali dělnictvo.

Hlídka hospodářská.

Z rakousko-uherského vyrovnání blíží se ke vzájemnému dohodnutí vlád dosud nejvíce otázka bankovní. Dle návrhů, které vláda uherská ve výhradný prospěch své polovice říše učinila a vláda rakouská v historické již povolnosti své ke vlivům uherským úplně za své přijala, má v generální radě, rozhodující o veškeré správě ústavu, zasedati vedle šesti členů, jmenovaných po třech od vlád obou polovicí říše, také šest členů volených akcionáři, z nichž však tři mají býti státními občany uherskými, t. j. budou to vládní osobnosti uherské, poněvadž akcionářů rakousko-uherské banky již u nás je málo a v Uhrách jich skoro ani není. Valné hromady akcionářů banky mají se (podobně jako delegace) scházeti střídavě ve Vídni a v Budapešti a ředitelství obou hlavních ústavů (rovněž ve Vídni a Budapešti) budou pro sebe úplně samostatnými. Poněvadž pak již nyní guvernérem banky jest Maďar a poněvadž každá z vlád má jmenovati jednoho viceguvernéra a jeho náměstka, stává se zdánlivá rovnost zastoupení obou polovicí říše ve správě banky ve skutečnosti rozhodnou převahou vlivu uherského a z banky rakousko-uherské stává se banka uhersko-rakouská.

To platí jak co do správy, tak znenáhla i co do působení banky. Po celá desítiletí těžila z úvěru bankovního skoro výhradně Vídeň, na ostatní země i na Uhry, připadalo z úvěru jejího málo neb nic. Od druhého vyrovnání rakousko-uherského v r. 1878. vzájemný poměr Rakouska a Uher, Vídně a Pešti kvapně mění se ve prospěch Uher. Toho roku zřízeno v Budapešti samostatné hlavní ředitelství s týmž oborem působnosti jako ve Vídni, počet filiálek banky, který roku toho obnášel v Předlitavsku 18 a v Uhrách 5, stoupl do roku 1893 v Předlitavsku na 34, v Uhrách na 21, počet bankovních míst pobočních v Uhrách předstihl dokonce loňského roku počet pobočných míst v Předlitavsku (83 proti 64), a stejným asi poměrem rostla i účast Uher na eskomptu a lombardu banky. R. 1887 obnášela dotace pro vídeňský hlavní ústav 83·6 mil. zl., pro filiálku v Pešti 38·9 mil. zl., dotace pro rakouské filiálky 68·3 mil. zl., pro uherské 9·2 mil. zl.; úhrnná dotace pro Předlitavsko obnášela tudíž 151·9 mil. zl., čili více než ¾ celé dotace, pro Uhry 48·1 mil. zl. čili ani ne ¼. Jak stoupl naproti tomuto roku podíl Uher od zavedení dualismu bankovního v letech posledních! R. 1895 obnášela dotace pro Vídeň 93·5 mil. zl., pro Pešť již 73·1 mil. zl. (tedy se téměř zdvojnásobila), pro předlitavské filiálky 106·5 mil. zl., pro uherské 46·9 mil. zl. (tedy více než 5krát tolik, co v posledním roce bankovního centralismu), a z úhrnné dotace pro lombard a eskompt v monarchii při-

Digitized by Google

padají nyní na Uhry $^3/_5$, na Předlitavsko $^2/_5$. Koncem r. 1895. eskomptováno v uherských ústavech bankovních směnek již za 98¼ mil. zl., v ústavech rakouských za 121¼ mil. zl., čili na Uhry připadá 44·7%, a na Rakousko 50·3% úhrnného směnečného eskomptu říše. a Budapešť eskomptem 62 mil. zl. předstihla již Vídeň s eskomptem 50¼ mil. zl. A poměr ten ještě stále a stále mění se na prospěch Uher.

Banka sice v posledním communiqué ohrazuje se proti všemu, co by rušilo jednotnost a samostatné vedení banky, ale na konec sejde se zajisté na půdě společných zájmů na útraty Předlitavska.

O finančních stránkách otázky bankovní pro ustavičnou měnlivost zpráv dnes ani referovati nelze.

A co máme říci my z našeho českého stanoviska? Pro nás jakoby otázka bankovního privilegia ani neexistovala. Při vyrovnání r. 1887 zmohli jsme se přičiněním pražské obchodní komory, podporované četnými peticemi jiných korporací, obcí, peněžních ústavů atd., na vyslovení několika požadavků, jako aby pražská filiálka bankovní povýšena byla na filiálku hlavní se zvláštním ředitelstvem, jehož členové by jmenováni byli částečně k návrhu českých komor obchodních a rady zemědělské, a jemuž by příslušelo rozdělovati dotaci pro Čechy určenou mezi jednotlivé filiálky, vyměřovati osobní úvěry, navrhovati zřizování nových ústavů, jmenovati jednoho člena pro bankovní ředitelství ve Vídni atd.

Letos ticho v klubech poslaneckých, ticho v komorách. A přece eskompt filiálky pražské obnáší již nyní přes $^3/_5$ eskomptu hlavního ústavu vídeňského.

I v jiných otázkách vyrovnávacích zdá se, že podlehneme houževnatosti a bezohlednosti Uher. Aspoň ministr Lukacs předkládaje finanční zákon na r. 1897 říšskému sněmu uherskému sdělil o stavu jednání vyrovnacích zprávy pro nás velmi nepříznivé. Z celního a obchodního svazku našeho s Uhry bude odstraněno vše, co se příčilo zájmům uherským. Potravní daň z cukru, piva a petroleje, která se platila dosud v místě výroby (t. j. většinou v Rakousku), bude se vraceti Uhrám z toho zboží, které, zde byvši vyrobeno, v Uhrách bylo spotřebováno, obě polovice smějí vypisovati k daním spotřebním samostatné přirážky, t. j. Uhry mohou ve prospěch svého průmyslu veškeren dosud značný náš vývoz tohoto zboží do Uher přirážkami těmito úplně podlomiti, vývozní premie bude platiti každá polovice ze zboží ve svém území vyrobeného a pod. Za to Uhry milostivě svolí k tomu, aby se zvýšila daň z piva (které se právě v Uhrách skoro ani nevyrábí), aby bylo zrušeno pověstné již mlecí řízení (což mlynářskému průmyslu uherskému bude ovšem nahrazeno jinými výhodami) a některé jiné maličkosti.

A Uhry pokračují na všech stranách, ne-li ovšem národ jakožto celek, tedy aspoň ony vrstvy domácí i přistěhovalé, které representují velkoprůmysl, obchod a bankovnictví. Dne 27. září t. r. slaveno jako část slavností millenniových zahájení plavby železnými vraty dunajskými, které po tisíciletí tvořily překážku, zabraňující plavební spojení mezi Dunajem dolním a středním, a k jejichž úpravě zmocněna byla říše naše článkem 56 berlínského míru z r. 1878. R. 1888. převzaly Uhry úkol provésti regulaci dunajskou a po 8letém boji techniky s překážkami

Digitized by Google

přírodními, které byly větší než při průplavu Suezském, jej také provedly.

Také u nás pro cesty vodní nastala snad doba lepšího porozumění než dosud. Již na podzim bude prý předložena říšské radě osnova zákona, zabezpečujícího provedení průplavu dunajskooderského, jehož potřebují dva velmocní činitelé v říši: Uhry pro dopravu obilí a mouky po vodě do Německa a Anglie (a snad i do Moravy a Čech), a Vídeň pro levnější dopravu kamenného uhlí z Mor. Ostravy.

Za to jest zřízení dunajsko-vltavsko-labského průplavu dosud projektem techniky a finančně sice již do podrobností vypracovaným, avšak vládou a finančními mocnostmi našimi dosud mnohem méně podporovaným, než by, hledíc k obecně hospodářskému jeho významu bylo potřebí.

Právě tento průplav spojoval by dva různé póly hospodářské výroby: nejprůmyslnější kraje evropské pevniny a Anglii s obilní komorou Evropy: Balkánem, zeměmi podunajskými a jihoruskými, tvořil by nepřetržitou síť vodních cest na 7000 km. dlouhou, a dodal by zemím našim daleko mocnějšího postavení ve světové tržbě naproti národům s atlantickým mořem hraničícím, než jim připadá dnes. Ale přes všecku platonickou přízeň, podniku tomuto zvláště v Německu — ukázalo se to opětně při kongresu německo-rakouského spolku pro paroplavbu vnitrozemskou v září t. r. v Drážďanech — věnovanou, zůstane i průplav dunajsko-labský i dále zbožným přáním, jehož splnění Čechy již od 500 let se domáhají.

Ve Vídni konán 13. září selský sjezd za účastenství prý 15.000 osob, který vyslovil se pro osnovu zákona v příčině nucených společenstev rolnických, pro snížení daně gruntovní, výdělkové a domovní, pro změnu zákona domovského a chudinského, pro zřizování škol rolnických, proti terminovým obchodům s obilím a proti mlecímu řízení, pro zřízení samostatné rakouské státní banky atd., a v Čachrově, na národním pomezí pošumamském, konán sjezd účastníků založen Raiffeisenských, který přispěje snad k rozšiřování těchto spolků záložních a spořitelních, mladých sice a malých, ale pro rolnictvo horských okresů našich nemálo příhodných a potřebných.

Hlídka školská.

Ze studentstva.

Celkový pohled na dnešní veřejnou práci studentstva poskytuje málo potěšitelného. Dá se tu konstatovati krise, jejíž příčiny vystupují v nahé své zřejmosti. Pokrokové hnutí dodalo po roce 1890. svěžesti, hybu a rozpjetí životu studentskému. Jím protržena byla hladina stagnace, apathie a nevědomosti, brzy prací velikou vydupány zástupy proselitů nových myšlenek, jež obrodily celou jednu generaci studentskou. Známé věci. Ale pokrokářství stanulo na jistém, ještě nevyhovujícím stupni, prvotní pracovníci odešli ze života studentského, nezanechavše silných, samostatných a dále stavějících nástupců. Od té doby se již datuje krise, jeví se nenáhlým ale jistým úpadkem pokrokové strany studentské, nalézající se dnes ve stadiu, jež nelze nazvat jinak, než živořením.

Digitized by Google

Úpadkem pokrokářství ve studentstvu přivoděn úpadek studentského života vůbec. Neboť i strana druhá, t. zv. neodvislá, jednak nemajíc konkurenta, jednak dostatečných sil k podjetí se dědictví po straně pokrokové (nemluvím ani o ideové nedostatečnosti) nedovedla přemoci netečnost studentstva, o niž se rozbíjely všechny její práce ve středisku; omezila se po malicherných sporech s pokrokářskou většinou na práci ve spolcích krajinských a vydávání svého časopisu s publikacemi, z nichž podařenější byla pouze brožura Žaludova (o Havlíčkovi).

Minulý týden přinesly »Nár. Listy« zasláno »důvěrníků studentstva«, v němž tito vyzývali kollegy (zejména abiturienty), aby hojně vstupovali do »Slavie«. Zasláno samo nutí člověka, jenž pohlíží kritičtěji na život studentský, k přemýšlení. Neboť řekneme-li, že význam »Slavie« pěkně v zaslánu naskizzovaný je pouze ideálem, který nyní daleko neodpovídá skutečnosti, že »Slavia« pro duchovní život studentstva (až na svoji knihovnu, méně již čítárnu) nemá toho významu a tak hned míti nebude, dotýkáme se tím druhého symptomu pathologického, který je pouze důsledkem naznačeného všeobecného stavu. Symptomem tím je: nechuť ke spolkovému životu, tak jak je veden a z toho přirozeně následující rozvrat a úpadek spolkového života vůbec. Tato nechuť k práci vůbec (ani pro bál a koncert není už pracovníků) je symptomem do očí bijícím a nutícím k přemýšlení.

Tuto apathii studentskou k životu spolkovému vyciťujeme i v zmíněném zaslánu, kde přiznává se loňská malá účast studentstva o svoje středisko. Stejnou notu hraje i zasláno »Hus. fondu«, kde trpce stěžováno je do netečnosti studentstva ku svému nejdůležitějšímu a nejvážnějšímu podniku. Ostatně číslo mluví: »Slavia« má 300 členů, »Hus. fond« 400; a to z 3287 studentů obou vys. škol pražských. Dle toho nejinak než mrtvě vypadá studentský život ve »Slavii.« Vedle valné hromady ku konci tohoto měsíce můžeme zaznamenati pouze večírek uvítací projektovaný na Žofíně dne 20. října. »Husův fond« připravuje XX. slovanský koncert.

Pouze studentská publicistika slibuje být letos pestřejší. »Časopis pokrokového studentstva« pod dosavadní redakcí vycházeti nebude. Jestli jej strana pokroková vzkřísí, nevíme. »Studentského sborníku strany neodvislé« vyšlo již první číslo s dosti zajímavým obsahem. Více se o něm příště zmíníme. Rovněž klerikálové zamýšlejí vydávat studentský list (patrně křesťansko-sociální); bližšího nic není známo. Se strany studentů-socialistů, projektuje se nový list studentský, česko-německý pod názvem »Akademia«.

Veras.

Školství obecné.

— *á* —. Letošní zápis do škol vyvolal v mnohých obcích se smíšeným obyvatelstvem tuhé boje o české děti jež všelikými prostředky lákány byly do veřejných i soukromých škol německých, aby jen se odnárodnily. Zvláště v tak zvavém uzavřeném území, kde veřejným školám německým čelí školy matičné, docházelo k zuřivému pronásledování a znásilňování rodičů, kteří přese všecky zdánlivé výhody a sliby

Digitized by Google

věrni zůstali nezvratné zásadě, že dítě zdárně vychovávati a vyučovati lze jedině mateřským jazykem. Zprávy z Liberce, z Mostu i odjinud, že rodiče vypovídáni jsou z bytů, z práce i služeb a že hrozí se jim exekucí pro zašlý školní plat, protože české dítky své zapsati dali do škol českých, podivně sluší německému národu, jehož kultuře konaly se svého času officielní poklony. A vzdor všemu tomu vykazují zápisy téměř všech škol pro české menšiny zřízených znamenitý přírůstek proti rokům minulým. Patrně tu působí rozdíl jevící se na dětech vzdělávaných jazykem mateřským anebo cizím; neboť to počínají nahlížeti i lidé nejprostší, že české děti v německých školách zakrňují. A poměry zlepší se snad ještě víc, až odstrašující příklady z německých škol dorostou pro skutečný život, v jehož soutěži teprve se ukáže co tu bylo obětováno pouhému mechanickému jazyku. Kdežto školy »Schulvereinu« roztroušené po českých osadách chovají se alespoň v evidenci, aby příležitostně mohlo býti ukazováno na zhoubné jejich působení v ohledu národním, unikají pozornosti německé školy klášterní, poněmčující český dorost dívčí z tak zvaných lepších rodin napořád. Čeští klerikálové sami nahánějí žákyně do těchto škol, protože věci jejich, která ovšem s národními snahami nemá co činiti, nic více neprospívá, než neuvědomělé, pobožnůstkářstvím zmatené budoucí matky. A německým školám klášterním daří se stále lépe. Na doklad uvádíme zde klášterní školu dívčí v České Skalici, kterou navštěvují skoro samé dívky české. Však i v jiných německých školách klášterních je českých dívek většina. Jak odchovanky tyto potom o národě svém smýšlejí, vidíme denně kolem sebe: německá řeč, německá četba a konečně muž Němec aneb obojživelník, jenž české věno proti nám zužitkuje. Na to by mělo býti všude bezohledně poukazováno. České dívky v německých klášteřích poněmčené, neměly by míti v české společnosti místa.

Učitel Špaček na klerikálním sjezdu v Táboře promluvil konečně klerikálům po chuti, žádaje, 1. aby škola musila nábožensky vychovávati a 2. aby tu byl dozor, který by tuto vychovatelskou činnost podporoval. Tedy podle Špačka se učitelstvu již po církevním dozoru stýská! Na štěstí mluvil Špaček jen za sebe a snad za několik jednotlivců ze stavu učitelského, kteří mají mnohem více smyslu a nadání pro kostelnictví, než pro poslání, jakým jest úřad učitelský v národě.

Zdravotní hlídka.

Jak pokročila domácí naše technika v zavádění ústředního topení, znázornila v lékárn. výstavce letošní První českomoravská továrna na stroje, jež zavedla dle různých soustav ústřed. topení a větrání v mnohých českých školách a nemocnicích. Nejlepší systém, t. zv. topení parovzdušné, bylo znázorněno na velikém, ve skutečném měřítku provedeném modelu. Zde jeví se nám část topné komory i kout vytápěného pokoje a řezu (viz vyobr.); je viděti topný kanál s ústrojími regulačními, i kanál k odvádění zkaženého vzduchu jakož i v komoře topné umístěné trouby vytápěcí i s regulačními ventily, zavlažovací nádobou a ostatními příslušenstvími. Pára, jíž se zde k topení užívá, bývá v obytných místnostech z pr-

Digitized by Google

vidla o tlaku nízkém a vyrábí se v kotlu, jenž byl rovněž na výstavě postaven. K postavení kotlu není třeba koncese, nejvyšší tlak obnáší 0,5 atm., normální tlak pracovní pouze 0,15—0,3 atm. Topení výše popsané hodí se hlavně pro nemocnice, školy a pod. hojně obsazené budovy, poněvadž spojeno je vedle exaktního využití tepla i s dokonalou ventilací a připouští přesnou regulaci jak tepla, tak větrání i vláhy vzduchu. Kde parní kotel je už postaven, na př. v továrnách, užije se páry z něho.

Vedle topení parního je i topení pomocí teplé vody, které se zevně od parního neliší.

Jiným systémem topení, kde mediem není ani pára ani voda, je topení kaloriferové; zde oheň přímo zahřívá povrch topný jako při kamnech, s tím pouze rozdílem, že kalorifer postaven je ve zvláštní, podobně jako u topení parovzdušného znázorněné, komoře a že lze ho užit buď na oběh stále téhož vzduchu nebo na topení ventilační.

Výhody ústřed. topení a větrání: Uhlí ani popel se nezanáší do místností, ventilaci lze libovolně zařídit, topeniště se omezují na minimum, tím se redukuje počet komínů a tudíž i zdrojů znečišťování vzduchu. Palivo se zužitkuje daleko značněji nejen racionelnější konstrukcí topenišť, ale i proto, že se spaluje pouze v jediném ohništi. Pro školy, nemocnice, divadla, kostely a dnes i pro byty soukromé (Siemensův apparát na měření spotřeby tepla — stejného účelu jako plynoměry domácí) hodí se soustavy ty nad všechny konstrukce kamen. Českomoravská továrna, jež u nás tímto oborem samostatně se zabývá, provedla v posledních 2 letech přes 50 velkých objektů v Čechách a na Moravě.

Z naší doby.

— **Obecní knihovny**. Na sjezdu v Zábřehu v říjnu bylo poukázáno na modernější zakládání knihoven. V každém okrese soudním nechť sestoupí se uvědomělí čtenáři v **knihovní výbor**. Ten sjedná si vědomost o knihovnách založených, i o jejich stavu, pak sestaví seznam míst, kde je potřebí veřejné knihovny (třebas vedle spolkové). Každý člen se přičiní, aby obecní zastupitelstvo poskytlo ročně na knihovny příspěvek ku př. 3—5 zl., každý spolek 1—2 zl., záložny 5—10 zl. Tedy na př. v zábřežském okrese soudním: 36 obcí českých po 3 zl. 110 zl., 4 záložny po 10 zl. 40 zl., 30 činných spolků po 1 zl. 30 kr., celkem 180 zl. Přidejte k tomu dary jednotlivců, výtěžek 2—3 zábav v okrese ve prospěch fondu knihovního a pod., máte ročně 220 zl. Za ty by se pak v jednotlivých obcích zakládaly knihovny dle toho, jak je jich kde třeba. Že v té neb oné obci je spolek, který má knihovnu, nebude závadou; každá obec

Digitized by Google

má se starati o to, aby měla obecní knihovnu, každému obyvateli (zvl. chudším) přístupnou. Napřed přišly by na řadu obce nejpotřebnější, t. j. národního vzpružení potřebující, pak obce národně neohrožené. *(Pozor.)*

V dělnické akademii jsou projektovány kursy z těchto předmětů: Hygiena, fysiologie, prvá pomoc (MUDr. Beneš), úrazové a nemocenské pojišťování (pp. Černý a Zimmermann), ženská otázka, školství, dějiny XIX. stol. (red. Ant. Hajn), dějiny české (red. dr. Herben), ženská otázka (red. V. Kellner), právo ústavní (dr. Körner), dějiny kulturní a literární (red. F. V. Krejčí), theorie poznání, logika, psychologie, dějiny filosofie, ethika a její dějiny, sociologie, moderní státověda a j. (prof. dr. Masaryk), pravopis (p. J. Pelant), počátky dějin starých, středních, nových (p. M. Podhorský), trestní právo a řízení (JUC. F. Soukup), těsnopis (red. J. Skalák), účetnictví (účetní p. Veselý). To je program pro tuto zimu. Nové síly budou ještě získány pro přednášky z dějin řemesla a práce.

— **Elektrotechnický kurs**, pořádaný klubem optiků a mechaniků v Praze, zahájen v neděli 11. t. m. přednáškou p. ingen. Jos. Borového o magnetismu, všeobecných vlastnostech elektřiny, o elektrotechnice a základech strojů dynamoelektrických. K přednáškám se přihlásilo přes 400 posluchačů. Přednášky budou každou neděli od 10—12 hod. v Řemesl. živnost. Besedě v Praze I. Mnohoslibnými se zdají odborné exkurse, jež budou podnikány do předních pražských průmyslových závodů.

— In abstracto voláme všichni svorně po neuprosném zákoně na **zachování Prahy**, in concreto propadají vzácné památky neúprosné zkáze. Důkazem zvláště poučným jest zhouba jednoho z nejsličnějších klenotů Dinzenhoferova díla, kostelíka sv. Karla Boromejského za českou technikou. Nejprve regulace podřízla pod ním půdu a nechala jej viseti v povětří. A teď má padnouti docela! Česká technika, vysoké učení architektury a inženýrství, chce tak a ne jinak. Je vám snad nepochopitelno, že právě tento ústav sahá na vzácné dílo stavitelské? Ptáte se proč? Protože na okrouhlých 15.000 čtvercových metrech stavební rozlohy české techniky nikdež není místečka, kde by se do šířky nebo v patrech do výšky dalo získati 400—500 čtvercových metrů, jež skrovný ten kostelík zabírá. Divíte se zahanbujícímu nedostatku vynalezavosti moderní techniky v řešení tak jednoduchých problémů prostorových? *(Hlas Nár. 6./10.)*

Vlastenecké spolky teplické vyzývají všechny Čechy ku sbírkám pro postavení »Českého Domu« v Teplici. Tyto vlastenecké spolky uzavírají se úzkostlivě, jak jsme se informovali, každému Čechu, kdo si nemůže zaopatřiti právě tak pěknou halenu jako jejich členové. Jen skromný dotaz: Má býti tento dům doménou jen těchto spolků, či otevrou se pak jeho brány volně i nejčetnější části českého obyvatelstva v Teplici, dělnictvu, dělnictvu, jež tvoří a drží v první řadě český živel v městě? My bychom si přáli jedno: Aby s »Českým domem« přišlo do Teplice a do celého t. zv. uzavřeného území více osvěty a humanity do hlav bohatších, více socialní spravedlnosti k chudším krajanům a vystěhovaly se kastovní předsudky a cit třídní nadutosti.

— **Moderní žurnalistika.** Šílený kvap a bezpečnost, jako na rychlíku a včasnost jako na bojišti, to jest moderní novinářské zpravodajství. Dne 4. t. m. večer premiéra v dvorní opeře vídenské a dne 5. čtete v pražských listech obšírné zprávy. Pošta nestačí, ani telegraf už, pracuje se telefonem. »Politik« na př. vyslala odtud k premiéře svého zpravodaje. Ten přijede do Vídně, navštíví a interviewuje 20 osob, sbírá zprávy a informace osobní a lokální, sedí v čas na svém křesle v divadle, setrvá, až je hlediště po představení skoro prázdno a pak úprkem ve fiakru jede k telefonu. Svou zprávu ihned telefonuje do Prahy, to trvá 21 jednotek telefonických (à 3 minuty), celkem 63 minut. V pražské redakci stenograf, jenž přijímá jeho zprávu, ztráví jejím stenografováním a přenášením celou noc a končí svou práci teprv o 6. hodině ráno. Jeho rukopis putuje do sazárny obsahuje $7^1/_2$ tisíce slov a vydá 500 tištěných řádek. Téže noci zhotovuje se český výtah, tiskne se psacím strojem, v 8 hodin ráno (tedy asi ne 10 hodin po představení ve Vídni) je vyvěšen již v čítárně Politiky — první to zpráva v Praze.

Oprava. V min. čísle má zníti věta na str. 28. 8. řádka z dola: »Způsob jeho myšlení, logický, ocelově pevný a křišťálově jasný jest čistě mužský, způsob jeho cítění jest čistě ženský, či spíše zženštilý «

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. listopadu 1896. Číslo 3.

Hermann Bahr.

Podivný jsou cesty vkusu a literárních sympathií! Sledujeme každý nový záchvěv literatury v Paříži nebo v Norsku, ale sotva že víme o tom, že nejmodernější umění evropské vyhnalo mladou slibnou větev ve velkoměstě vzdáleném od nás jen několika hodinami železniční jízdy, v rámci společného s námi státního útvaru, ba v samé ještě oblasti našeho jazyka. Jest nám těžko dívati se na Vídeň jinak než zakalenými skly politického a národnostního antagonismu. viděti za tímto ohniskem všeho útlaku a křivd, na nás páchaných, za Vídní schátralého liberalismu, prolhané žurnalistiky, cynického požitkářství a byrokratického šosáctví, důležitý druhdy bod evropské kultury, kolébku moderní hudby, město Beethovenovo a slavných tradic divadelních. — V posledních desetiletích ovšem Vídeň také kulturně mnoho neznamenala. Klesla na pouhou odnož literatury v říši, to jest, šla za ní smutnými cestami stagnace a epigonství. Veliké probuzení duchů tam hodilo však i sem zápalné jiskry. Dnes má Vídeň už své mladé hnutí umělecké, ne však pouhou filialku německé Moderny, nýbrž do jistého stupně samostatné, specielně po vídeňsku zbarvené, pracující vědomě a účelně k zbudování rakouského kulturního typu, hnutí z mnoha důvodů právě nám blízké a naší pozornosti hodné.

Umělecké snahy těchto mladších Vídeňanů stělesňuje jméno Hermann Bahr. Jest nejen z předních jejich produktivních talentů, ale co snad ještě více, on je vůdcem a filosofem těchto snah, pravým kritikem tvůrčím, enž rozsévá kolkolem vzněty a pomahá na světlo každé nové myšlence.

Digitized by Google

Takovým jej znají čtenáři týdenních jeho literárních a divadelních článků v »Zeit« — jako duchaplného causeura, brillantního stylistu a nevyrovnatelně jemného znalce umění, zvláště jeviště. Ale to je jen dnešní Bahr, v poslední zatím etappě pestré a klikaté dráhy, která ve zkráceném měřítku uzavírá v sobě všecky hlavní směry a stanice evropského umění z posledních let.

Ve vývoji tohoto nového umění zastupuje Bahr pravý vídeňský typ. Naproti Grillpalzerovi, jenž nemohl se nikdy zbýti morósních, byrokraticko-pedantických stránek vídeňáctví, jest Bahr pravým představitelem Vídně fidélní, světácké, luxuriosní, beznárodní, ke všemu snášelivé. Nemá teutonské tvrdosti Moderny v říši, jest hebký, hladký a usměvavý. Není spjat s kořeny své rasy, jest rozený kosmopolita. V tom má také svůj evropský význam: jako propagator »dobrého Evropanství« jako všechápající a všeprociťující sprostředkovatel mezi nejrůznějšími kulturními typy. Tento význam si vykoupil za cenu dilettantismu, toho dilettantismu, proti němuž se dnes volá jako proti mravní bezpáteřnatosti a bezzásadnosti, který však je v jistých dobách nutným tmelem mezi typy, které by jinak ve svém tvrdém egoismu stály proti sobě a svým vzájemným si neporozuměním zadržovaly by pokrok. Bahr byl nejvýraznějším představitelem tohoto filosofického dilettantismu, praktikovaného na poli umění, pravým jeho virtuosem. Nebylo v oněch letech uměleckého zjevu, směru, myšlenky, jíž by nebyl pochopil, jíž by si nebyl osvojil, jejímž kouzlem a oparem by se nebyl napojil a již by na konec nebyl opustil. Naučili ho tomu Francouzové, zvláště Barrès, a jest pochopitelno, že se vyškolil v tomto směru právě v Paříži, v ovzduší pozdní, úpadkové kultury, v ovzduší lahodícím jeho vídeňskému smyslu pro vše měkké, tlumené a nádherné, jeho jemným a raffinovaným nervům. Jest přirozeno, že se octnul v prvé řadě těch, kdož volali po »překonání naturalismu«, ba heslo to je dokonce od něho. Překonati naturalism, to značilo zbořiti poslední tvrz objektivního, absolutního a vědecky se tvářícího v umění, odstraniti z něho ideu a tendenci, a otevříti všecky brány subjektivní libovůli suverenního Já. Filosofie umění stává se tu epikurejskou moudrostí požitku, psychologii jeho otvírají se nové oblasti: hry prchavých nálad a rozmarných nervů. Na půdě tohoto čirého uměleckého sensacionelismu a požitkářství našel Bahr svou úlohu a hrál ji s virtuositou jako umělec, kritik, feuilletonista i cestovatel. Každá stránka jeho knih o tom svědčí.*) Píše romány bez tendence a ethické ideje, z ovzduší raffinovaného luxu, plné finess a koketerií. Jede do Petrohradu (Russische Reise), aby pozoroval jako divák sama sebe a vypil s moudrou vyměřeností všecko specielní kouzlo každého dne a každého dojmu. Totéž činí i v literatuře: všecko prociťuje, všecko chápe, všecko mu jest jen jediným zákmitem evropské duše, od něhož spěchá zítra k jinému, se snahou poznati celou tuto duši ve všech jejích hnutích a rozmarech. Cíl této snahy charakterisuje tento hrdý výrok: »mezi Volhou a Loirou, od Temže až ke Quadalquiviru necítí se dnes nic, čeho bych nechápal, n-

*) Die neuen Menschen. La marquesa. Die grosse Sünde. Zur Kritik der Moderne (3 díly). Die Mutter (drama). Russische Reise. Romány: Die gute Schule. Die häusliche Frau. Dora. Neben der Liebe. Caph-Novellen.

Digitized by Google

sdílel a nedovedl spodobiti, a evropská duše nemá dnes přede mnou nijakého tajemství.« Odtud vyrůstá jeho význam jako kritika a kulturního sprostředkovatele: jako nikdo z Němců dovede vyslíditi každým dnem složité obměny a vrtochy modernosti, vycítiti, která hodina udeřila a větřiti útvary a nálady příští. Vždycky je o celý den před svým okolím — jak to také sliboval v úvodním svém článku v »Zeit«. »Der Mann von Übermorgen« nazval ho proto kdosi vtipně. Jeho vystupování rozvířilo v minulých letech také mnoho prachu. I orgány německé Moderny vystupovaly prudce proti němu, vytýkajíce mu chameleonství, neseriosnost, koketování s vlastním já a p. Nedá se upříti, že na Bahrově zmíněném barrèsovském sensacionelismu bylo mnoho pósy — sám se k tomu přiznává, tam kde ve svých studiích o Moderně kreslí s roztomilou koketerií svůj vlastní obraz. Chtěl těmi pósami bouřiti jen prý měšťáky. Ale jinak pěkně vystihuje své postavení v literatuře: nemá prý velkého vzletu, bouřícího Sturm- und Drangu, nezasahá do vření doby a jejích otázek, nýbrž »ich suche geflissentlich das Geringe gern: leise, kleine, kaum vernehmliche Gefühle, schwankende Stimmungen der Nerven, die entwischen, feine, flüchtige und rasche Noten, die verhuschen.« A také správně odhaduje, že to, čím v rozvoji uměleckém váží, není to, co vykonal, nýbrž to, čím je, svou vlohou, svou osobností. Nezanechal knihy, která by vážila svou objektivní hodnotou, v níž by se byl vyslovil celý — nemohl jí ani zanechati, protože se nemohl nikde celý vysloviti, a to zase proto, že se celý jestě nikde neobjevil, nýbrž jako Proteus umělecké myšlenky hrál postupně všemi jejími barvami a má význam právě touto svou evolutivní schopností, jakožto nositel a ferment rozvoje.

To byl minulý Bahr. Ale od doby, kdy počal působiti v »Zeit«, vidíme, jak z něho povlovně padají pestré tretky modernosti à tout prix, těkavý neklid a epikurejská pósa a jak vyrůstá na hlubokého filosofa umění, schopného stvořiti v koutku svého domova, v němž vždy pevněji zapouští nyní kořeny, kus umělecké kultury. Neobyčejně jemná tykadla pro každý záchvěv doby, pružnost, láska a porozumění, s nimiž dovede se přituliti k nejrůznorodějším útvarům, to vše mu zůstalo, ale není to už dilettantism jako program a pouhá honba za dojmy. Jako tolik jiných subtilních a bohatstvím svých unavených duchů dokonává celý kruh umělecké myšlénky. Z provazolezeckých bravur čiré nervovosti a raffinerií zdá se vraceti k věkoplatným principům hlubokého, velikého umění, na něž se tolik zapomíná právě proto, že jsou tak samozřejmy a prosty jako Kolumbovo vejce. Snad i v tom vyciťuje dobře potřebu dne a tak ho snad uvidíme dávati co nejdříve signál k reakci proti tomu, čeho byl ještě před několika lety nejhorlivějším propagatorem. Nad jeho dnešními reflexemi o umění a divadle vane už klid zrovna goethovský a sem tam i resignace. Jistě že si asi uvědomuje bankrot tvrdošijných snah za absolutním a subtilním uměním, může-li — jak před několika týdny v »Zeit« činil — raditi svým soudruhům, aby tam, kde nedovedou tvořiti vysoko umělecky ze svého, se spokojili reprodukcemi rakouského života, jen za tím cílem, aby byl zachován potomstvu. I vůči jevišti je ku podivu skromný, nežádaje od něho, čeho dnes nemůže splniti a rozlišuje správně práva divadelního od absolutně uměleckého. Celé dnešní jeho

Digitized by Google

působení jest dobrým toho příkladem, jak lze srovnati nejširší uměleckou mezinárodnost s požadavky domácí půdy a zároveň i novým dokladem zjevu, i u nás pravidelného, jak jedinec, jemuž domácí kultura nestačí a jenž nemůže se dosti nasytiti kultury celého světa, rád pak na konec se zase vrací do organismu, z něhož vyšel, assimiluje se v něm a působí v něm jako živel oplodňující. Může býti zvláště příkladem pro mnohé u nás, kteří si nedovedou uměleckou mezinárodnost představiti jinak než jako přetržení svazků se svým okolím a násilné a marné vžívání se do prostředí cizích a vzdálených.

Jeho porozumění domácím poměrům dospělo až k tomu, že uznal sblížení s námi, Čechy, za jeden z kardinálních požadavků rakouské kultury. Hned při samém zakládání týdenníku »Zeit« vyzval mne k referování o českých literárních snahách a ve spolku s ostatními politickými řediteli tohoto listu udílí jim tam místo a slovo se zájmem, o jehož upřímnosti nelze pochybovati. Je to akt pozornosti, za nějž mu musíme, zvláště my mladí, zůstati vždycky vděčni. Je dosti překvapující u tohoto ducha, vyškoleného na nejpozdnějších a nejbohatších výkvětech evropského umění, tento interess o naše kulturní aspirace, poměrně přece jen opozdilé a primitivní. Ale na druhé straně chápeme jej přece. Jen duch tak široký, se stejnou láskou a porozuměním pomahající všemu, co roste, co je mladé, co má budoucnost, dokonalý Evropan, nechápající specificky rakouské hašteření se o národní zájmy a zájmečky, povýšený nade všechen antagonism plemen a stran, mohl se přenésti tak klidně přes předsudky, které Vídeň o nás měla. A jak silně už jsou tyto předsudky zlomeny, o tom svědčí ten klid, s nímž Němci přijímají tyto sbližovací pokusy, ba nejen klid, ale i souhlas ukazující, že se tu hlasitě vyslovuje něco, co viselo na rtech celému novému pokolení, přesycenému úzkoprsým nacionalismem a toužícím po tom, aby i země našeho státního svazku dostaly se již jednou k důstojnější kulturní práci.

Mladá umělecká škola vídeňská, jak ji vidíme představovánu Bahrem, Lorrisem (Hoffmannsthalem), Schnitzlerem, Andrianem, Altenbergem a j. jest nám dnes geograficky a sociálně nejbližším příbuzným centrem. Neříkám, že i vniterně, psychologicky. Typ vídeňský je českému hodně vzdálen. Synové rozmařilého, národně smíšeného a vlažného velkoměsta, vyrostlí ve světácké eleganci, vydychující své umělecké touhy v sladké, stlumené nádheře dekadentních akkordů, dívají se na svět nutně jinak nežli my, děti daleko primitivnějšího prostředí, lidu, jehož největší tradice mají karakter přísný, ethický, kteří, když už se chceme dekadentně tvářiti, prožíváme dekadenci jen imaginárně, ve skutečnosti však teprv hladovíme po kulturním a socialním blahobytu, děti prostředí, které stoupá a se rozpíná. Avšak budoucnost vykáže snad oběma tak těsně sousedícím typům úkoly vzájemného se prostupování a oplodňování, budoucnost, která spojí ruce obou národů nad hrobem, v němž pochovají všecky malicherné a protikulturní výhonky dnešního nacionalismu. Věříme v tuto budoucnost a chceme víru v ni vyznávati tím hlasitěji, čím hlučněji špinavé vlny nevzdělanosti a fanatismu, hřešící na jméno národnosti, se dmou zase vůkol nás ve svých posledních bohdá výtryscích.

F. V. Krejčí

Digitized by Google

Ze Schevening.

Nálada z cesty. Napsal Václav Hladík.

V modních lázeňských místech je moře grandiosním prospektem jeviště, na němž se odehrává všední komedie lidské malichernosti. Moře velké, šumné a neklidné, klene se do nekonečna obzoru, pozvedá svůj lesklý, měnivě barvitý hřbet jako nesmírná, schoulená obluda, která jediným skokem mohla by rozdrtiti tu křehkou skořápku pozemskou. Ale moře je dobré, moře je velkomyslné a shovívavě hledí na ty lidské karikatury, které přenášejí všechnu banálnost svého unuděného nebo uštvaného života ze svých klubů, boulevardů, salonů a budoarů, sněmoven a heren, komptoarů a ateliérů na místa, která by měla býti posvěcena pouze sněním básníků a milujících. Neboť moře, dobré moře, zpívající a oslňující moře je přítelem básníků a milujících. Na jeho vlnách plyne duše poety a umělce s mocně rozpjatými křídly posvátné extase do světů cizích a neznámých, k bájným ostrovům Krásy a do přístavu vznešených kontemplací, kam nikdy, nikdy nemohou proniknouti ubohé, neduživé kocábky těch, kteří tam na břehu promenují v bílém flanelu neb hedvábí, lorgnují oceán jako kokotu nebo zívají před ním jako v divadle při představení jim nepřístupného díla básnického.

Jedním z nejvyhlášenějších, nejmodnějších podobných jevišť lázeňského mumraje s mořskou dekorací jsou Scheveningy. Přijel jsem do nich z aristokratického a půvabného Haagu pln vzrušujících dojmů odnesených z Maurithuisu, kde ještě snad útočněji než v amsterodámském říšském museu působilo na mne záhadné kouzlo Rembrandta. A zde ve smutné pustotě písečných náspů jednotvárného břehu a uprostřed všedního shonu světáckého přivítaly mne nové, mocné dojmy a požitky, v nichž mé oko vznícené novými krásami zapomnělo na tajemně stlumené melodie Rembrandtova »clair-obscur« i na vítězné fanfáry Rubensova ohnivého koloritu.

Moře zpívalo věčně a nepřetržitě nekonečnou, tajemně rytmickou píseň vln bijících ve zpěněném příboji do břehů, moře zářilo v nádherných, těkavých, nestálých metamorfosách barev. V nesmírném polokruhu vzdouvalo svou klenbu sinavou a šedě kovovou, pak zase slabě modrou a stříbrem postříkanou, hned mračnou a chmurnou a hned zase usmívavou a lesklou.

Dvě nekonečné prostory si hrají a laškují v barvách: obloha a moře. Každý světelný zákmit oblohy skane do klína moře, jež odpovídá úsměvem jasu blankytu a sinavým zachmuřením temným a šedým karavanám oblaků ženoucích se pouští oblohy.

A u břehu bělá se moře třásněmi příboje. Ty vlny zpěněné, vířící, jsou sněžné, lehké krajky roucha moře, roucha zvlněného volnými, graciosními závitky šatu serpentinové tanečnice . . .

Nad obzor v dálce ztrácí se šedé, matné skvrny rybářských lodí. Někdy objeví se nad zelenavou šmouhou, tam kde moře splývá s nebem, lehounký pápěr kouře neviditelného parníku. Ve vzduchu křivolaký let osamělého ptáka rýsuje fantastické arabesky . . . Ale jediný pohled

Digitized by Google

stranou a do zadu od tohoto velkolepého zjevení nekonečné krásy smete vás ihned zpět do prósy lázeňského místa . . Na břehu v měkkém, hedvábném písku, peleší se hejno dětí bosých, ozbrojených lopatkami, jimiž vyhrabávají dolíky, budují z písku valy, náspy, celé pevnosti. Vyfintěné židovky a blaseované, staropannenské krasavice, maminky a guvernantky dětí hoví si v proutěných budkách, čtou romány a nudí se. Elegantní pánové v bílých šatech flanelových švihácky si vykračují, koketují se židovkami a ve své nudě těší se na večer, na partii »ponté européen« nebo kulečníku v kasině a ti druzí, kteří přišli zotavit své nervy rozviklané užíváním nebo přepjaté prací, nudí se též mezi dvěma lékařskými poradami a koupelemi. Nuda vane nad písečným břehem scheveningským, pravá nuda velkého lázeňského místa a bojuje se proti ní všemi zbraněmi lázeňského arsenálu. Dámy, po většině hollandské a německé židovky, mění toalety jako moře barvu a to je hlavní jejich zábava. Některé jsou vskutku »chic«. Ale to nejsou ani židovky, ani Hollandanky ani Němkyně. Podle účesu à la Botticelli, zakrývajícího bohatou vlnou černých vlasů půvab něžného ouška, a podle provokantní elegance a nonchalantního vkusu toalety poznávám Paříž, onu Paříž dámskou, která vládne mezi buloňským lesíkem, Café des Ambassadeurs až ke Casino de Paris. Zapadlo několik podobných krásek do Schevening, kde trochu příkře vystoupily do popředí v rodinném a měšťáckém rámci těchto lázní bankéřů a plantážníků.

Podél břehu, z budek tažených do vření příboje vychrtlými koňmi, vyskakuje se na pár minut do moře, kde se necháte vlnami bujně se převalujícími, šumně cukajícími a rozmarně se o břeh rozplácávajícími chvíli polehtat, pohladit, mezi tím co bdí nad každým vaším pohybem zavalitý chlapík, zašitý do jakýchsi modrých koženek, s drsnými štětinami pod bradou a s černým pahýlem krátké dýmčičky v osmáhlé, svraštělé, dobrácké tváři námořníka. V dámském oddělení, jež tu je mimo smíšené a mužské, obstarávají tuto dozorčí službu ohromně tlusté Hollandanky v modrých šatech přepásaných bílým pasem. Po lázni osvěženi a sladce zároveň umdleni potácejí se ubozí otroci régimu lázeňského života po břehu, kde buď se schoulí do písku, pijí grenadinu a sorbety či lehké »plzeňské« z Amsterodamu, jež roznášejí služební hoši v námořnických

Digitized by Google

kostumech a oddávají se tichému pozorování veselého dětského skotačení kolem, nebo dřímají při monotonní hudbě šumivého moře nad nějakým románem. Jakási dívka, již trochu přistárlá, ale s vlasem bohatě po zádech rozpuštěným, Angličanka, potí se nad skizzářem. Kreslí překocenou, odřenou loďku rybářskou odpočívající na břehu. Opodál vraští se vypasený semitský profil se zlatým skřipcem nad depeší. Patrně bursián. Z jiné proutěné budky vyhlíží do moře tvář plná nekonečné melancholie. Účet hôtelu, který svírá ruka, ji vysvětluje.

Mládež, která hledá trochu rozjaření ve volném, bystrém vzduchu, vanoucím ostře od moře, prohání se na malých koních a na oslech. Dva mladí šviháci s monokly, švédskými rukavicemi a batistovými modrými naškrobenými košilemi improvisovali koňské dostihy. Mažou a kopou nelítostně do ubohých koníků a za divokého jásotu seběhnuvší se mládeže a smíchu obecenstva přicválal první k cíli — belhavý průvodce koní.

Odpoledne a večer soustřeďuje se všechen život v »Kurhause« a v »Seinpostu«, kde je café-concert. »Kurhaus« je pravý palác lázeňského komfortu, má nádherné místnosti, sály, salony, hernu a čitárnu, všechno vyzdobeno ve stylu elegantních hotelů. Zde večer zaznívá hlahol pestré kosmopolitické společnosti, zde vystavují dámy nádheru svých krajek a lesklých diamantů na odiv zrakům uhlazených elegánů v černých smokingách nebo redingotech. Všichni ti lidé, dokud se nalezali venku na břehu, před velebným pohledem na moře, zmírali skoro nudou, kdežto teď jakoby obživli a okřáli v jase elektrického světla, mezi zrcadly a čalounovanými zdmi, v koncertním sále a v herně. Jsou to unavení, blaseovaní tvorové, jimž nelahodí bezprostřední dojmy přírodních krás, pokud nejsou vnuceny společenským snobismem jejich pozornosti a frázovitému obdivu.

Těm nešťastníkům imponuje více klinkání piana v rokokovém sále, vydaného tu na pospas hudebnímu řádění lázeňských hostů, nežli ta posupná, mobutná melodie dunící venku a zaznívající sem vzdáleným matným hučením. Každou chvíli zasedne k pianu nějaká slečinka nebo stařena, hejsek nebo ctihodný muž a týrají klávesy. Gautier nemohl napsati jinde nežli v podobném lázeňském salonu dojemně pravdivou větu: »Le piano, c'est comme l'argent. Ce ne fait plaisir qu'à celui qui le touche.«*) Ale i dobrou hudbu jsem tu slyšel, která mne odškodnila za tyto děsné klavírní prostocviky a při níž jsem zapomenul na surové, šantanové odrhovačky, zaznívající mi v uších ještě z Amsterodamu. V kasinu je znamenitý orchestr, dokonale secvičený. Smetanovy a Dvořákovy skladby objevují se pravidelně na programu a mimoděk vás tento vskutku ryzí požitek hudebního umění smiřuje s tímto příliš lázeňským okolím.

V září 1896.

*) S pianem je to jako s penězi — baví jen toho, kdo se ho dotýká.

Digitized by Google

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

IV. (Pokračování.)

Na Boží Hod odpoledne vyšli si po silnici k lesu. Zasněžený kraj propadal se v soumrak, chmury nad lesy houstly a inkoustově tmavý obzor zařezával se ostře do bílých profilů krajiny. Městečko za nimi dřímalo ve svátečním klidu, přerušovaném jen pokřikem výrostků a cinkotem saní. Před nimi rostly fantasticky do šera rozplývavé tvary lesa.

Kráčeli v sladkém rozechvění, s myslí přetékající dojmy těchto dvou dnů. Blouznili o včerejší jitřní. Cesta do kostela za svitu hvězd, chrám planoucí mysticky do noci, hudba zvonů, akkordy varhan, stříbro dívčích hlasů z kůru, to všecko opřádalo ještě dnes mysl jejich zlatými nitkami kouzelného snu, v jehož odlescích oddychoval i okolní smutný a šerý zimní den důvěrným teplem a stlumenou melodií sladkých nálad.

Hovořili bez přestání, prudce a nenasytně, tak jako by jim uvnitř v duši ležely ještě nahromaděné spousty nevypověděného a volaly po vyslovení, v jediném těkavém proudu, v němž prožité splývalo se sněným a elegické kouzlo odumřelého s unášejícím plápolem tryskajících plánů.

Na konec se octli zase u včerejších Landových výkladů. Vracel se k nim tvrdošijně a úmyslně a strhoval za sebou Václava, který vlastně už včera mu podlehl, polo nevědomky, nestaraje se ani mnoho o pravdu toho, co mu Karel hlásá, odhazuje všecky pochybnosti před mocnou převahou jeho osoby a vytrvalou jeho výmluvností. Landa viděl v něm už dnes svého stoupence, tichého, ale oddaného. To mu teprv rozvázalo jazyk. Sdílel se s ním o nejskrytější své zámysly. Sní o úloze velikého reformátora, ovšem. Ale, opravdu, úloha ta je tak obrovská. že ji prozatím nemůže považovati než za ideální cíl svého zralého věku. Připravovat se však už dnes třeba, alespoň ve svém nejbližším okolí a to nejen k vůli sobě, ale i jiným. Pozvedati totiž k sobě každého zbloudilého, rozšlehovati v každém, i nejnižším, světlo ctnosti a velikosti, propagovati všude vůkol sebe vznešené myšlénky a vědomí, že jest třeba mravní očisty a nápravy. Krátce: chce založiti sektu k šíření těchto idejí. Nazve ji »sektou ctnosti.« On a Václav mohou se považovati za její tvůrce a první členy. Ostatní budou získávati ve svém kruhu, kdekoliv a kdykoliv, za každým krokem, v každé hodině. Počátek učiní s kollegy studenty. Obětují na to celé vánoce. V ostatní práci pak budou pokračovati každý v místě svého studia. Bude to krásná a nadšená práce. Bude v ní předně kus vlastní sebevýchovy, neboť budou nuceni svítiti jiným na cestu svým příkladem. Dále pak získají si oblažující a vznešené vědomí, že pozvedli tolik jiných duší z kalu, že se stali jich dobrodinci a zachraniteli. A pak: ten obrovský vliv na jiné! Budou viděti do velikého počtu cizích myslí a srdcí, zasahovati do jejich života jako osud, míti všecky jeho nitky v rukou. Není to žádné bláznovství. Stačí jen přečíst si Goetheova »Wilhelma Meistera« nebo Dumasovy »Memoiry lékařovy«

Digitized by Google

a »Hraběte Monte Christo« — tam naleznou přímé vzory pro takovéto ovládání jiných.

Václava unášely tyto řeči jako vichřice. Jak! on, jenž všude zvykl ustupovati a mlčeti, on osrýchavý, přezíraný a posmívaný, má státi nad jinými, ovládati je svým duchem! Jaký to obrat jaké splnění nejsmělejších snů! A jak to je všecko snadné, uskutečnitelné! Vždyť všecko jejich okolí je tak nízké, bezduché, vždyť ode dávna cítil, že oba stojí vysoko nad ním. Jen chopiti se moci, která tu leží nezužitkována a na niž jim dává právo jejich duch a vzdělání!

Ocitli se zatím už v lese. Po obou stranách silnice tyčil se jako černá hradba, z níž, podobny nesčíslným báchorkovitým rukám, vztahovaly se větve posypané sněhem. Všecko vůkol tonulo v mlhách a šeru. Zastavili se a umlkli. Zdálo se, jakoby zde, kde nebylo ani jediné stopy živoucího tvora i oni se proměnili v kámen nebo sníh a potopili se do hlubokého, všeobjímajícího ticha zimního lesa — —

Max Švabinský: Vlastní podobizna.

Vrátili se do města téměř za úplné už tmy. Náměstí bylo nezvykle oživeno ruchem sváteční promenády. Potkávali skupiny štěbetavých slečinek, vyšňořených mladíků, služek, chlapců. Narazili konečně i na hlouček studentů, prudce hovořících a posuňkujících, jakoby s úmyslem obrátiti na sebe pozornost.

Vévodila jim vysoká ramenatá postava oktavána Pospíšila s otylou tváří, bručivým hlasem a skřipcem na nose. Byl zde dále malý, skrčený Hlávka, potměšilý vtipálek s velikým orličím nosem, hubený a žlutý Dyml s vychrtlým krkem, špičatou bradou a vyžilou tváří hýřila, pedantický Horáček s tmavými brejlemi a důstojným vzezřením hodných primusů, cynický Duspiva s kyselým obličejem, vedle nich pak jako poslušné stíny dva hoši, patřící asi do tercie, kteří jen mlčky poslouchali, nikým nepovšimnuti.

— Pozor, zkusíme to hned! zašeptal Landa Václavovi.

Byli uvítáni hlučným Na zdar! a obklíčeni hned ze všech stran.

Landa octl se ihned v hlučném s nimi hovoru. Měl u nich sice pověst zbrkléhо »idealisty,« jak se zvyklo říkati mezi studentstvem všem, kteří vydrželi mimo školní učení čísti básně a dokonce je i psáti, a zakoušel proto mnoho výsměchu, ale zvykl tomu a po všech hněvech a prudkých srážkách dovedl se zase vraceti k těmto kollegům, ačkoliv

Digitized by Google

poměr jeho k nim nepřekročoval nikdy hranic běžného studentského kamarádství. Vyciťoval však, že mají k němu uvnitř respekt právě pro ony vlastnosti, jimž se na venek posmívali, a to mu lichotilo. Nemohl býti docela bez této společnosti. Potřeboval jí chvílemi, aby se utvrzoval ve vědomí své převahy nad jinými. A pak bylo mu nezbytnou potřebou mluviti k širokému kruhu posluchačů a strhovati je za sebou. Václav naproti tomu, neobratný a ostýchavý, ztrácel se v této společnosti naprosto. Byl pokládán skoro ještě za chlapce. Chodil teď s ostatními po náměstí jen proto, že zde zůstal také Landa, ale kráčel vedle nich mlčky a netečně a nikým neoslovován. Aby vzbudil co nejmenší pozornost, hleděl tvářiti se po ostatních, smáti se, když oni se smáli, ale uvnitř bylo mu nudno a teskno při těchto hovorech, otáčejících se v únavné prázdnotě kolem návštěv hostinců, partií kulečníků a hlavně a skoro bez přestání kolem sylvestrovské merendy, již chtěli pořádati ve prospěch Ústředni Matice Školské.

S myšlenkou touto přijel oktaván Pospíšil, uznávaný jednomyslně pro ten čas za hlavu zdejšího studentského hloučku. Získal pro ni během těchto dvou vánočních dnů všecky kamarády, zamluvil sál a hudbu a končil nyní na náměstí rokování o programu a obsazení úloh, započaté po poledni někde u hospodského stolu. Jeho silný bas překonal konečně směsici překřikujících se hlasů, rozohněných vypitým pivem a domněnkou o nesmírné důležitosti chystané zábavy. Nabízel Landovi jednu z úloh ve frašce, jedinou, která prý ještě není obsazena.

— Já hrát? Dělat ze sebe tatrmana jako vy?

Všeobecný pokřik byl odpovědí. — Ale nechte ho, blázna! křičel Dyml. Ale vždyť to bude na Matici, domlouval vážně Pospíšil. Je to přec vlastenecká povinnost!

— Co? vlastenecká povinnost? Národ že by mne mohl nutit, abych na jevišti prováděl sprosťáctví, lil do sebe pivo a pak snad ještě dokonce abych tančil s těmi zdejšími husami!

— Hloupé nesmysly — bručel Duspiva.

— Vlastenecká povinnost! opakoval Landa pořád zlostněji. Je jen jedna povinnost, být ctnostným a čistým. Mravní povinnost. A národ nemá práva žádat ode mne něco nemravného.

— Tak, ty hlupáku myslíš, že divadlo a tanec je něco nemravného? křičel tenkým hlasem skrčený Hlávka poskakuje kolem Landy. Ostatní jeho slova zanikla ve všeobecné směsi výkřiků a pošklebků, v níž nebylo rozumět slova ani Landovi, rozkládajícímu prudce rukama uprostřed povykujícího hloučku, ani ostatním. Konečně zjednal si silný bas Pospíšilův zase sluchu.

— Poslouchej Lando, řekl zdlouhavým vážným tónem, tohle je přepjatost, takto mluvit. Co pak má jiného dělat student o prázdninách? A pak už k vůli čistému výtěžku —

— Těch několik zlatých, které odvedete Matici, nestojí za tu mravní zkázu, které při tom propadáte. Děvčata, tanec, pivo, sprosté šprýmy, věřím, že se vám to líbí. A je to také velice chytré, udělati z těchto choutek vlasteneckou povinnost.

— Ale vždyť, ozval se Horáček s primusovskou tváří, nám to nikdo jiný ještě nevytýkal mimo tebe. To jsou tvé střeštěné názory. Naopak,

Digitized by Google

čti v novinách zprávy o činnosti studentstva. Tam se právě takováto činnost schvaluje.

— A to má být rozhodujícím? Vždyť noviny dovedou schvalovati horší ještě hlouposti a nemravnosti.

— Ale jdi, rozkřikl se podrážděně Duspiva s kyselým obličejem, ty chceš být moudřejší než noviny? Blázne! Tak řekni, co máme vlastně dělat?

— Co? Být apoštoly mravnosti, působit na každého příkladem, napravovat jej — zvykat si vznešenému smýšlení — být vždycky vážným a hlubokým — —

— To jsou pěkné věci, chechtal se Dyml. A co děvčata? ty dovoluješ milovat?

— Kdo podlehne lásce, ten propadá smyslnosti a vášním. Od žen máme žádat chování co nejpřísněji mravné, co největší čistotu . . .

Šklebivý smích Dymlův a Duspivův nedal Landovi pokračovati. Všickni zase hlučeli, vtipkovali a dráždili Landu oplzlými žerty a jejich veselý smích vypukal až v řev, když tento zacpával si uši a pobíhal před nimi se směšně bázlivými posuňky. Václav cítil lítost a stud při tomto ponižování svého přítele. Věděl, že by se ho měl zastati, ale neměl k tomu dost odvahy. Ba neubránil se ani, aby se alespoň slabě nezasmál při nejpůsobivějších šprýmech Dymlových, ačkoliv hned na to hleděl stáhnouti obličej v přísné a vážné držení.

Vřava utichla konečně, když Dyml s Duspivou, omrzelí nezvyklou pro ně večerní procházkou, zmizeli v osvětlených vratech hostince, kde byli zvykli od samého odpoledne až do jedenácti večer seděti při kartách. Po jejich odchodu netroufali si už ostatní na Landu. Jejich námitky a odpovědi umlkaly znenáhla a tak brzy rozlehal se jen jeho hlas v rychlém, nezastavujícím se proudu, tu tryskaje ve výkřiky rozhorlení a nadšení, jindy zase skláněje se v pozvolném spádu. Mluvil totéž, co včera k Václavovi, jen že nalehavěji a prudčeji. O »sektě ctnosti« se však posud nezmiňoval, chtěje patrně jen zatím připraviti půdu. Činil skutečně dojem apoštola, kážícího svým učenníkům, zde na tomto tichnoucím náměstí, kde se už mihaly jen postavy posledních chodců a svit lucerny kreslil po sněhu jeho posuňkující postavu v klikatých obřích stínech.

Rozešli se tiše. Na všech bylo viděti dojem Landových slov. Nenamítali nic proti nim, snad jen z netečnosti, ale nikdo přece neměl odvahy smáti se mu jako ještě před chvílí.

Landa s Václavem doprovázeli Pospíšila. Byl nejstarší, měl největší vliv na ostatní, Landovi proto na něm nejvíce záleželo. Při svém hřmotném zevnějšku byl uvnitř měkký, skoro slaboch. Řeči Landovy zůstavily, zdálo se, ze všech u něho největší účinek.

— No víš, mumlal svým bručivým hlasem, toť se ví, že máš pravdu. Jen že to je — abych tak řekl — takový ideál, víš? A každý se mu nemůže přiblížit. Ale je dobře nám ho připomínat. A s těmi děvčaty máš také pravdu. A to je ještě ani neznáš. Ale já bych mohl vyzpravovat —

Vzal Landu důvěrně pod paždím, odtáhl ho stranou, aby Václav neslyšel a hučel mu tiše něco do ucha. Landa přikyvoval.

Digitized by Google

Zastavili se po chvilce v koutě náměstí u domu s kupeckým krámem, nyní zavřeným. Pospíšil zazvonil. V tom zašustly za nimi kroky a bílý jakýs stín vběhl do vrat sousedního domu.

— Že je to ona! zašeptal Pospíšil a hlasitě zavolal: Heleno!

Tiché kroky zašustly znovu, nyní ze síně a ve vratech zabělala se koketně nasazená beranička štíhlé, skoro vytáhlé dívky.

— No pojď jen sem. Nestyď se. Je to jen Landa a Daněl.

Dívka popošla blíž. Ve světle lucerny ukázala se její tvář, s pravidelnými, trochu zvadlými rysy a jiskrným černým okem.

Landa a Daněl uctivě pozdravili. Odpověděla hlubokým, přihrublým altem, provázejíc každé další slovo řehtavým smíchem.

— Já už musím, Jendo. — Tatínek je dnes doma.

— Ale jdi, vždyť on počká!

— Ne, zlobil by se — — Tony je už také doma.

— Počkej, rád bych ti jen něco řekl, mumlal Pospíšil. Chci k vám zítra přijít, večer, rozumíš?

Helena přikývla vesele a oči jí zasvítily.

— Tatínek nebude doma?

— Nebude, jen přijď, přijď..!

— No a víš koho chci přivést? Tuhle Landu.

— Já slečno — budu tak smělý — koktal Landa

— Ale ano, ano pane Lando, křičela poskakujíc a tleskajíc rukama. To bude pěkné! A pan Daněl ne? Přijďte také pane Daněle, obrátila se tónem prosebně úlisným k Václavovi. Ten se jen červenal a mumlal něco jako: Já, já...

— A neříkejte jí, hoši, slečno, přerušil Pospíšil jeho rozpaky, vždyť jsme s ní chodili do školy! Viď, Heleno?

— Toť se ví! odsekla Helena. Jaké pak caviky se mnou. Vidíte, to já mu — ukázala na Pospíšila — neříkám jinak než Jendo. Viď, Jendo? A klepnuvši mu na rameno, vypukla v hlučný hrubý smích.

— He-le-no! ozval se v tom jemný barvitý hlásek z hloubi síně.

— Ah, to je Božena. Co pak? křikla Helena,

— Máš — jít — domů — —! zaznělo znovu ze tmy, v táhlém melodickém spádu.

— Vidíte, už musím. Tak přijďte, ale jistě... všickni..

Podala všem kamarádsky ruku a zmizela.

Když se oba přátelé vraceli sami domů, vybuchla teprv jejich radost. — Vidíš, co jsem říkal! volal Landa. Už máme několik nitek v rukou. Pospíšil je skoro náš. Ostatní získáme co nevidět. A pak, to ty ještě ani nevíš — — Vliv na ženy! — — Víš, co mi to Pospíšil šeptal? Mám přijít zítra k Tichým, žádal mne o to. Víš proč? Abych prý působil na Helenu — a na celou rodinu. Víš, jaké to tam u nich je — — A on, ale to jen mezi námi, se začíná s Helenou milovat. Vlastně ona ho prý má ráda. On neví ještě, co dělat, vadí mu rodina — — ta pověst — — Ale dá se tam prý krásně působit — — Mezi ženami vůbec budeme mít největší úspěchy. Jsou nejvnímavější pro takové myšlenky. — Těším se už na to. A vůbec už s dneškem můžeme být spokojeni. Nebyl to den ztracený! (Příště dále.)

Digitized by Google

Karel B. Hájek:

Nebuďte tvrdi!*)

»Buďte tvrdi!«
Nietzsche.

Ne, tisíckráte ne! Jen tvrdi nebuďte!

V tom zmatku osudném, v těch poblouzení tmách
své pyšně neste lampy soucitu
a vlastní krví svou je dolívejte planoucí!

Nadchnuti láskou jděte s čelem vypjatým,
evangelia vyznavači čisté lidskosti,
jak flagellanti jděte vřavou ulic banální
při pokřiku a smíchu pohrdavých zástupů
za zpěvů žalmů lásky v hrdém nadšení
a hlavy obnažené neste vztýčeny
do vzduchu jasného a prozářeného
tím rozlitým a bílým světlem čistých illusí,
jímž vůně stoupají kadidel vašich obětí,
v sandálech pokory a v hrubých rouchách askese
umdleni, klekejte na dlažeb tvrdých mosaikách
ve přítmí kathedrál před velkým božstvem svým,
jež zraňováno denně na oltářích krvácí.
A měkcí, měkcí buďte jako býval Pán,
jenž »nalomenou třtinu nezlomil«
a k smrti strádal neskonalým soucitem.

Jsou slabí, kterým třeba vína utěchy,
jsou choří, zatížení hříchů kletbami,
jsou bědní s těžkými a zjitřenými ranami,
jichž rtům horečkou spráhlým třeba svlažení,
jsou tiší trpící, jimž třeba úlevy,
a ušlapaní jsou a k smrti nemocní,
již opuštěni dlouze umírají v zoufání.

V těch dlouhých nocech bezútěšných bolestí
k jich ložím přicházejte trpět jejich mukami,
jak mniši milosrdní, plni zapření,
ošklivost v sobě umlčujte z hnusu jejich ran,
modlitby s umírajícími odříkávejte
a v bezvýchodných pochybností temnotách
jim rozsvěcujte světla nadějí a útěchy.

*) Zodpovědnost za tendenci těchto veršů nese, rozumí se, pouze autor jejich sám a otisknutí jich neznačí nižádný programový projev z naší strany. K této poznámce nutí nás jednak zkušenosti, nabyté z nedávných polemik, jednak také okolnost, že právě nákladem Rozhledů vyšel překlad Nietzscheovy knihy, proti níž se zde p. K. B. Hájek obrací. Pozn. redakce.

Digitized by Google

Jen tvrdi nebuďte!
Jsou slabí, kteří, nežli k cíli došli, klesli proto jen,
že na rozcestí nikdo naproti jim nevyšel,
že nikdo ruky nepodal jim mdlobou hynoucím,
a nikdo z těch, kdož cestou kolem šli,
do žhavých ran jim oleje a vína nenalil.

Vy vyznavači lidskosti a lásky evangelia,
přírody potírejte zákon surový,
zdvihejte pyšně svoje lampy soucitu,
v nichž jasný olej spalujete vlastní krve své,
a měkcí, měkcí buďte jako býval Pán,
jenž »nalomenou třtinu nezlomil«
a k smrti strádal neskonalým soucitem . . . !

Světová dělba práce.

Již v I. roč. »Rozhledů« postavili jsme se na odpor běžným a do dnes hájeným názorům, usuzujícím z aktivní tržební bilance státu na jeho příznivou bilanci hospodářskou. Již tehdy jsme dokazovali, že tato aktivní bilance neznamená poplatnost ciziny, nýbrž spíše poplatnost c i z i n ě. I jsme povděčni autoru malé, ale poutavé brožury, Internationale Arbeitstheilung, letos vydané (Vídeň, Manz), Dr. H. Bachovi, jenž některými novými příklady dokládá správnost tohoto stanoviska.

O hospodářských stycích mezi národy panuje názor, že národové, jsouce hospodářsky vzájemně neodvislí, dobrovolně vyměňují mezi sebou přebytky své výroby. Každý dává své výrobky, jichž pro sebe nepotřebuje, výměnou za jiné. — Názor ten je klamný.

V Rakousku jest, jak známo, značná výroba fezů. Podniká se výroba ta, aby vyhovělo se domácí spotřebě a vyváží se teprve přebytek výroby za hranice? Anebo pěstuje se tabák na ostrově Kubě především pro úkoj spotřeby domácí a vyměňuje se teprve tabák, jehož Kubánci nechtějí kouřiti, za jiné výrobky z ciziny? Zajisté ne. A tak mimo to, prodávají-li se trvale do ciziny jisté výrobky pod cenou a stává-li se to i zákonem, jako na př. při vývozu cukru, udržovaném jen premiemi, jestliže dokonce státy, nevyrábějící dostatek zemědělských plodin, aby uhradily vůbec spotřebu, jako na př. Francie a Německo, a nucené ji krýti dovozem z ciziny, přes to podporují stále větší osévání půdy řepou a prodávání cukru do ciziny pod cenou výrobní pomocí premií, tu zajisté nebude to směna přebytečné výroby, jež pouze určuje mezinárodní vztahy hospodářské. Ve skutečnosti tomu také nikdy nebylo a není.

Prof. Schmoller praví: Všechna socialní tělesa, národové a státy, jednak se navzájem hospodářsky doplňují svojí činností, jednak — a to především — zápasí o nadvládu nad sebou a podrobení si i vykořisťování soused souseda. Původně byl jen tento zápas o moc. Teprve po sta a tisíciletích uzpůsobil se k doplňující se součinnosti. I dnes hledí veliké hospodářské moci využiti své převahy v každém mezinárodním

Digitized by Google

vztahu a udržeti slabší národy v odvislosti. I dnes hrozí každému polocivilisovanému národu, u něhož se Francouzové nebo Angličané mocí usadí, jisté otroctví a nepříznivá bilance, za níž v nedaleké budoucnosti kyne politické zabrání území a hospodářské vykořisťování, z něhož pak může ovšem vzejíti hospodářské vychovávání.

Všude, kde vyskytá se dělba práce, stejně na primitivním stupni v rodině, mezi mužem a ženou i dětmi, jako v rozdělení v činnost řídicí a výkonnou v hlavních oborech práce: v zemědělství, průmyslu, obchodě a dopravě, a mezi těmito obory, (mezi městy a venkovem), shledáváme, dle Schmollera, že jednak dvé nebo více částí se doplňuje v hospodářský celek a tudíž jsou ve vzájemné na sobě závislosti, jeden závislý na zdaru a zdravém rozvoji druhého, jednak však že jsou od počátku v trvalém zápase o vládu za účelem hospodářského vykořisťování a zároveň právního utlačování slabších a závislých.

Přes to považuje se posud zahraničný obchod za dobrovolnou výměnu hospodářsky samostatných individualit. Jest tedy, podle toho, každý vývoz zboží za hranice kryt dovozem drahých kovů a čím větší bude vývoz zboží, tím více za ně přijde z ciziny drahých kovů t. j. hotových peněz, jichž každý stát snaží se míti co nejvíce. Skutečnost ovšem vyvrací tuto theorii. Anglie, Francie a Německo vykazují vedle stoupajícího dovozu a klesajícího vývozu drahých kovů i stále vyšší dovoz a stále menší vývoz zboží. Taková bilance, kdy vývoz převyšuje dovoz, jmenuje se pasivní a obecně znamená nepříznivý stav pro stát a naopak, je-li vývoz vyšší než dovoz, slove tato bilance aktivní a považuje se za příznivou. Ale obchodní statistika učí, že Anglie, Francie, Německo, Belgie, Nizozemí a Švýcary mají stále pasivní, kdežto Rusko, Vých. Indie a Rakousko-Uhersko t. zv. příznivou obchodní bilanci (t. j. aktivní) a přece nelze říci, že by tyto tři země hospodářsky ovládaly ony.

Již před 200 lety pravil Osias Child, že země, jež ročně více vyveze než doveze, přec může stále více chudnouti, jestliže jako na př. Irsko musí vyvážeti, aby majitelům půdy, žijícím v cizině, zaplatila nájem a důchod. Také jest možno, že peníze cizozemských kapitalistův jsou uloženy v zemi a pak větší vývoz svědčí jen o chudobě této země.

Základní omyl, na němž jest založena theorie prospěšnosti aktivní bilance, jest klamný předpoklad, že směna děje se dobrovolně a že, jelikož ovšem ten, kdo více vyrábí než spotřebuje, bohatne, i národ, jenž více vyváží než dováží, hospodářsky se vzmahá.

Ve skutečnosti však nevyváží některý národ nebo stát proto, že více vyrobí než spotřebuje, nýbrž proto, že celou výrobu spotřebovati nesmí, že právním a hospodářským řádem jest obmezen na spotřebu pouze části své výroby. I dělnické třídy jsou produktivní vzhledem k ostatním třídám, spotřebují méně než vyrobí, ale ne proto, že všechnu svoji výrobu spotřebovati nemohou a rádi přebytek přepouštějí jiným, nýbrž proto, že jen tehdy mohou vyráběti, když jen částí vlastní výroby za vděk přijmou (v podobě mzdy). To ostatek — kdyby vůbec rozdělení statků mezi výrobní a nevýrobní třídy bylo spravedlivé — bylo by účelné, ano nutné, ale zajisté by nemohlo se považovati za příznivou známku posta-

Digitized by Google

vení dělnické třídy. Podobně stát zemědělský musí se uskrovniti jen na část své výroby a bude míti tudíž bilanci aktivní, kteréž mu však státy s bilancí pasivní záviděti nebudou, právě jako rentier, jenž nepracuje a nevyrábí a spotřebuje jistou část národní výroby, jež mu právně připadá, nebude záviděti dělníku, jenž méně spotřebuje než vyrobí. Ale národní hospodáři zvláště v Rakousku, jsou tak zamilováni do »aktivní« bilance, že, ač vědí o Anglii, Francii a Německu, největších to kapitalistech a rentierech mezi státy, že mají bilance značně pasivní, jsou přece velmi starostlivi, aby Rakousko stále mělo svoji bilanci aktivní, „příznivou«, takovou jako Rusko, Srbsko a Indie. A aby ji udrželo, nerozpakují se miliony obětovati v podobě na př. cukerních premií. Zvýšení cukerních exportních premií k vůli tomu, aby byla uhájena aktivní bilance tržební, neznamená nic jiného, než dávati cizině rakouský cukr pod výrobní cenou. jen aby nenastala možnost, aby cukr zde vyrobený byl i zde spotřebován. Ozývá-li se nyní také ještě přání, aby i na vývoz pšenice povolila se premie, značí to jen chvalitebnou snahu, cizině dodávati pšenici pod cenou výrobní, jen aby u nás ceny pšenice udržely se co možno nejvýše a tudíž spotřeba její u nás aby byla co nejmenší.

Aktivní bilance jest tedy vlastně — poplatnost. Dělba práce počala tím, že silnější znásilnil slabšího. Zpočátku se přemožený nepřítel zabíjel, později učinil otrokem. Přemožený národ byl z počátku ze svého území vypuzován, později však byl jen nucen, aby odváděl roční poplatek, t. j. část své výroby. Odvádí-li porobená země ročně určité množství obilí, dobytka, jiných plodin a drahých kovů, má aktivní a tudíž podle ustálené frase, příznivou bilanci, a stát vítězný, jemuž porobený dováží, bilanci pasivní, t. j. »nepříznivou«. Přes to vítězný stát nerozpakuje se, i násilím a zbraní donucovati stát porobený, aby zůstával »aktivním« a on sám »passivním.« Opírá-li se Anglie i zbraní pokusům severoamerických kolonií, státi se státoprávně nezávislými, t. j. nedati se více vyssávati Anglií, snaží-li se, aby udržela svoji obchodní převahu, opanovala-li všechna moře a vede-li války, aby uhájila své obchodně-politické zájmy, jest to na poli mezinárodní dělby práce týž úkaz, jakým byly v oboru domácí dělby práce vzpoury otroků a potlačování socialních bouří ve starém Římě. Tyto socialní zápasy států mezi sebou plní stránky dějin světových, jako jsou obsahem dějin národa socialní bouře uvnitř něho.

Snáze porozumíme spletitějším hospodářským vztahům států k sobě, pozorujeme-li jejich kolonialní politiku. Dle Schäfflea jest táž závislost zemědělských států na státech průmyslových a obchodních, jako kolonií závislost na státě kolonisujícím a má za následek, i přes všechnu uznanou státní neodvislost a suverenitu, odvislost a vykořisťování. Tržební bilance kolonie bývá vždy po několika málo letech, kdy z počátku investice snad převyšují výnos, aktivní a zůstává aktivní. Tak r. 1867—1884 bylo vyvezeno z britské Indie zboží za 1123 mil. lib. šterl. a s říbra za 31 mil. lib. šterl., kdežto dovoz obnášel 682 mil. lib. šterl. zboží a 188 mil. lib. šterl. stříbra. Indie tedy zaplatila za tu dobu Anglii více než 284 mil. lib. šterl. t. j. za správu, za investice, výslužné úředníkům, jež vrátili se do Anglie a renty anglickým majitelům pozemků. A tato aktivní bilance zve se »příznivou.«

Digitized by Google

Prof. Emil Sax vypočítal r. 1894, že Rakousko-Uhersko ročně platí po odečtení svých protipohledávek cizině ještě 130—135 mil. zl. Rakousko-Uhersko je suverenním státem, ale přejalo »dobrovolně« na sebe závazek platiti tyto ohromné sumy ročně ve formě úroků ze státních dluhů a cizozemským majitelům investicí v Rakousku. Zahraniční věřitelé mohou úroky svých státních rent a ostatních zúročitelných kapitálů odebírati buď v zemědělských anebo průmyslových výrobcích anebo je znovu v Rakousku investovati. Rakousko-Uhersko, jakožto silně zadlužený stát, má ovšem značný zájem, aby nutkalo cizinu po př. vhodnými tržebně-politickými opatřeními, aby raději úroky své vybírala ve výrobcích průmyslových, jichž výrobu lze snadno a rychle zvětšiti, než v plodinách zemědělských, jichž nikterak nelze v míře potřebné rozhojniti. Spíše by mu tedy prospívalo vývozní clo než exportní obilní premie. Když jednoho roku velice stoupl vývoz dobytka z Rakouska do Němec a zároveň podražilo maso u nás a klesla spotřeba masa, měli jsme ovšem »zlepšenou« bilanci tržební a přece nebylo v tom nic potěšujícího pro naše hospodářství.

Platební bilance každého státu jest podmíněna tolika a tak spletitými a většinou ne snadno postřehovanými okolnostmi, že jest nesnadno za normálních poměrů usouditi, je-li t. zv. příznivá tržební bilance zároveň příznivou bilancí hospodářskou a platební, anebo spíše není-li naopak, trvá-li několik let bez ustání, nepříznivým znamením hospodářského stavu onoho státu. Můžeme se však poučiti z události nedávné. Když Německo přemohlo r. 1870 Francii, učinilo, co již za starověku vítězové činili Ale místo aby bylo uložilo Francii roční poplatek 200 mil. franků, k jichž zajištění bylo by nuceno bývalo býti pro vždy v plné zbroji, vymínilo si zaplacení 5 miliard franků válečné náhrady jednou pro vždy. Tím ovšem Německo se hospodářsky sesílilo a Francii oslabilo. Když však zcela přirozeně nastalo, že tržební bilance Německa, která byla posud aktivní, se následkem rychlého splácení válečné náhrady náhle stala pasivní a na rozhodujících místech v Německu se pasivnosti lekali, zastavili pod záminkou, že výpočty o vývozu jsou neúplné, raději vypočítávání bilance za r. 1874, ač tržební bilance před tím na těchže výpočtech se zakládaly.

Německo totiž uzavřelo r. 1872 tržební bilanci pasivním saldem 933 mil. marek, obnosem, jejž pokládali za ohromný. Když pak bilance r. 1873 místo očekávaného »zlepšení« vykazovala zvýšené pasivum 1768 mil. marek, zastavili další výpočty bilance, ačkoli proti r. 1872 byla změna jen při dobře kontrolovaném dovozu, jenž stoupl ze 3458 mil. marek na 4257 mil. marek, kdežto hodnota vývozu udržovala se skoro nepohnutě na 2½ miliardách marek.

Když pak vlivem hospodářské krise, jež nastala po miliardovém výšvihu, mohla zdokonalená statistika tržební v první své bilanci za rok 1880 vykázali opět vyšší vývoz, aktivní bilanci 204 mil. marek., posílilo to předsudek, že pasivní bilance let hospodářského blahobytu 1872 a 1873 byla jen výsledek nepravých dat a s radostí byla uvítána aktivní tržební bilance, jež vyslovovala v číslicích — hospodářskou krisi. Od té doby se pasivní bilance v Německu se vzrůstem hospodářského blahobytu trvale ustálila, od r. 1889 stále obnosem 800 až 1000 mil. marek, aniž

Digitized by Google

se pochybuje ještě o spolehlivosti tržební statistiky a aniž zjev ten komu činí těžkou hlavu.

Jinak také nemůže se projeviti tak veliké přesunutí kapitálu, jako se stalo válečnou náhradou, než nepříznivou tržební bilancí té země, do níž tento kapitál přesunut byl, a příznivou bilancí té země, ze které odešel. Stavěli-li Němci pevnosti a dráhy s kapitálem francouzským, nekupovali ovšem cizí cenné papíry a nepotřebovali také francouzského stříbra, neboť z něho by nebyli učinili ani pevnosti, ani dráhy, ani potravu dělníkům, nýbrž musili obrátiti na čas užitky majetkové a výkony pracovní, jež jinak sloužily na opatření běžných potřeb národa, místo na tyto, na opatření nových kapitálů v železnicích a pevnostech. To však mohlo se státi jen tím, když byla zmenšená výroba pro úkoj denní spotřeby, jakož i zvýšená spotřeba lépe placených dělníků nahrazována dovozem plodin cizích.

Kdežto Francie ve čtyřech letech, válku bezprostředně předcházejících, vykazovala vyšší dovoz za 2·2 miliardy franků, ročně tedy průměrně za 550 mil. franků, vyskytá se v r. 1872—1875 dovoz vyšší jen o 620 mil franků, tedy ročně pouze o 155 mil. franků.

Již z toho jest patrno, že jmenovati aktivní bilanci tržební příznivou a pasivní nepříznivou, jest nesprávné a že působí zmatky. Právě naopak jest t. zv. příznivá bilance nepříznivým symptomem. Hospodářské zdraví národa a jeho síla zakládá se dle Smitha na poměru jeho výroby a spotřeby. Tomu však nesmí se rozuměti ve smyslu soukromohospodářském. Ne obmezovati spotřebu, aby se docílilo úspor, výrobních přebytků! Právě naopak ty státy jsou kvetoucí a mocné, jimž v mezinárodní dělbě práce jest popřáno více spotřebovati, než lze na jejich území vůbec vyrobiti.

P.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Růžena Svobodová: Ztroskotáno. (Šimáčkova Kabinetní knihovna). »Ztroskotáno« jest, nemýlím-li se, prvou větší prací autorky a to jest as hlavní příčinou silného dojmu, s nímž je dnes, po dalších čtyřech letech její literární činnosti, pročítáme. Divíme se té podivuhodné hotovosti, s níž se jí pod řilo stvořiti hned při prvém větším rozmachu dílo tak ryzí, čisté, tak široce rozpjaté, plné ještě svěžího pelu mladosti a nezkažené umělecké síly. Hned na poprve tu zaznělo celé to thema, k němuž se od té doby pí. Svobodová stále vrací v různých variacích, thema, tvořící typický podklad jejích prací: tragika vysoko a čistě vzplanulého niterného života (v jejím případě duševního života dívek a žen) ve styku s brutální přemocí životní reality. A nikdy nezbudovala onen niterný svět s tak přirozenou a pravdivou prostotou, jako v této Rafaele, která vstupuje s udiveným zrakem z klášterního vychování do světa a hned z první dramatické episody, do níž ji postavil, vychází poražena, smutně zmoudřelá, poprve si uvědomujíc, že logika touhy a lásky nedá se srovnati s logikou skutečnosti. Nazval jsem shora práci tuto široce rozpjatou. Chci tím totiž říci, že není stavěna na jednom uměleckém principu, nýbrž že chce obejmouti d v a, sobě vzdálené a protilehlé. Na jedné straně totiž zpívá pí. Svobodová hymny n e j s u b l i m n ě j š í h o u m ě n í, v nejvyšších oktávách citů a nálad, na druhé však šlape klopotně pozemský prach čirého r e a l i s m u, drobných detailů banálního života. Synthese těchto dvou protivných si pólů dosud nepodala. Naopak staví je proti sobě v celé krajnosti a hledá v jejich antithesách své nejsilnější effekty. Její vlastní posice je ovšem v principu prvém, v umění niterném a subtilním, a užívá realismu, ne jako praví a programoví realisté, aby realitu umělecky prozářila a stylisovala, nýbrž aby ji učinila absurdní a nenávistihodnou. Za její hrubou přemoc vykonává na ní pomstu tím, že ji zkřivuje do grimas a karikatury. Nespodobuje ji s vševyrovnávajícím, i ve výsměchu láskyplným klidem vysokého filosofického humoru, nýbrž s podrážděností a hněvem, které jsou příliš opravdovy, příliš čpí ještě životem, jeho čerstvě ještě cítěnými křivdami. než aby se mohlo říci, že tu je překročena mez, dělící život od umění. Tu alabastrově bílou a ztepilou duši Rafaely, neposkvrněnou jak světice, jejíž vzrůst sledujete se

Digitized by Google

ztajeným dechem a zněním nejlepších strun svého srdce, postaví najednou pí. Svobodová do světa, v němž mají lidé nosy jako člunky, ramena jako bochníky švýcarského sýra, nohy oblé jako cihličky a tváře nažloutlé jako cibulová omáčka, postavy jako krychle nebo bábovka, (cituji doslova z knihy), v němž hemží se netvorů v podobě tuctových mužů, jejichž slova zní jako syčení hada, jejichž polibky jsou hnusny jako dotyk studeného ještěra. Nad tímto světem nerozlehá se vítězný smích humoristy, nýbrž jen hněvivé lkání zraněné duše. Tato vysoko vzletlá, v základech pathetická a vážná kniha, vypadla by, kdyby ji chtěl někdo illustrovati, jako řada nejbizarnějších karrikatur. Rozbíhá se tedy ve dva různé směry, nemá jednotného stylu. Ale v této zvláštní kombinaci dvou tak si vzdálených prvků jest pí. Svobodová čistě svá, to jest její specielní přízvuk, její barva. Tu nese každá její stránka, a to není malá věc u nás, kde zvláště v románě, se dají autoři vskutku individuelní a svébarevní spočítati na prstech jedné ruky. Pí. Svobodová postavila si úkol, pravda, téměř nesplnitelný. Nespojila dosud oba protivné si břehy, aristokratism duše a banálnost realismu, jednotně klenutým mostem, ale z náběhů k tomu považuji »Ztroskotáno« za nejzdařilejší. *Kj.*

Václ. Štech: Koleje. Maloměstská událost. (Nákl. Topiče). P. spisovatel je barbar velmi starožitného rázu. Záleží mu na mravním pořádku, rozumějte, na maloměstském mravním pořádku a aby mu zjednal zadostiučinění a aby ho přivedl k náležité platnosti, neštítí se škrtit a popravovat všecky ubohé dušičky, jež měli dost prudké krve, aby se proti němu prohřešily. Nešťastná Netta, jež mu padla do ruky! Ten vzácný, bujný a bohatý květ, jenž svými úchvatně divokými barvami a svou silnou až k rozčilení vůní svézákonné vášně ovšem příliš křičel v jednotvárné, šablonovitě srovnané a mdlé zahrádce maloměstské citové anemie, musil býti se zamračenou nevlídností ušlapán, protože zločinně omamoval slabé a nezvyklé občánky, kteří se k němu neopatrně přiblížili. Jaké děvče, jež odloudí vlastní sestře pořádného a patřičně milovaného ženicha! Zaslouží jiných jmen, jiného povšimnutí a docela již jiného osudu nežli každá bezectná svůdkyně? Všechno bylo tak pravidelně, tak bezúhonně upraveno: Rokytovi opatřeno vyhovující postavení, Justa mu s usuelní vážnou formálností zaslíbena, lhůta svatby prozřetelně ustanovena, příprava nezbytné nevěstiny výbavy uvedena do proudu a ženich občasnými návštěvami naladěván ke příštímu spolužití. Nikomu ani nenapadlo, že by vše mohlo skončiti jinak, nežli řádným sňatkem snoubenců. Nenapadlo to až do poslední chvíle ani Rokytovi, ačkoli buclaté vnady Nettiny rozdrážděly jeho ctnostnou zdrženlivost až k určité a hlodavé, nespokojené žádosti: koleje, do nichž svým ucházením o ruku Justininu zapadl, trčí před ním jako zoufalá nutnost, jíž se hledět vyrvat bylo by smrtelně ohavno a nebezpečno, nehledě k tomu, že je na to příliš sláb a příliš malomyslný. Jen Netta, nemístně samorostlá a bezohledně vášnivá, způsobila to šílené, strašlivé a do nebe volající zvrácení normálního vývoje událostí! Její oheň, její bouřlivá a bojovná výbušnost a útočnost strhly k sobě násilím Rokytu, jenž v rozhodných okamžicích nebyl ani sebe mocen a vědom, vzdávaje se bezděčně, tupě a zpitoměle neblaze kouzelnému vlivu nesvědomité lupičky. Trest na ni, přísný a bez milosr-

Digitized by Google

denství! Nouze, skličující neutěšenost vyhlídek do budoucnosti, bolestná nemoc studená a srdcervoucí opuštěnost, nelidská smrt! Teprve nad jejím spravedlivým hrobem dá se snad během času připustiti milostivý smír a odpuštění, a to jen za tu cenu, že se hříšně přerušený pravidelný postup slušného, ano vzorného Justinina a Rokytova namlouvání zase a tenkráte pevně naváže: nová, nepoměrně lepší matka se postará, aby v pozůstalém sirotečkovi zahladila všechny stopy nečisté krve nebožčiny. Věru, p. spisovatel mohl oběť svého mravného rozrušení potrestati aspoň způsobem trochu modernějším. Leželo to tak »na dlani vyloženo« (jak on říká, užívaje tohoto terminu hráčů v karty). V poměru Rokytově k Nettě vězel přece okatý zárodek sebezkázy. Dlouho-li mohlo Rokytovo maloměšťáctví, tak výrazné. úplné a ryzí vydržeti pod šlehajícími metlami nepříjemných nesnází hmotných, do nichž ho sňatek s Nettou přivedl, a pod žalobnými dojmy společného vystřízlivění, jež bylo při bližším ohledání svých vnitřních vztahů u nich nevyhnutelno? Myslete si je neshodou svých názorů a svých povah odcizené, druh druha překvapeně zkoumající a popudlivě sklamané a máte mstící spravedlnost obstojně psychologickou a ethickou. Pan Šimáček na to! Proč zrovna tak po způsobu rozezlených kazatelů citovat na ně bídu, nemoci a smrt? Prorokuji p. Štechovi skvělou a blahopřejnou budoucnost našich rodinných spisovatelů a spisovatelek, s nimiž důstojně závodí. Jeho zřejmá úcta k řádům, zjevům a osobám maloměstským bude obecně lahoditi a získá mu vlídné uznalosti; shovívavost a mírnost konvenienčního úsměvu, jímž provází některé běžně komické stránky maloměstského života, bude tím silněji a vděčněji pociťována, čím sympathičtěji a zaujatěji umí se pan spisovatel vpraviti ve vážnost a významnost jeho důležitostí a zájmů, s čím větší láskou, přesvědčenou starostlivostí a srdečností vystavuje krásné a dojemně milé vlastnosti jeho představitelů jako takových, a čím rázněji vypovídá z něho všechny rušivé živly a přemrštěné reformátory. P. Štechovi Rokyta a Justina, kráčející od rakve Nettiny k oltáři pro konečné uskutečnění svého zaslíbení, budou žíti v myslích našeho čtenářstva jako nehynoucí vzor maloměstského párku. *jv.*

Emile Zola: Rome (1896)*). Celèbre cacographe, jak Mercure de France kdysi nazval Zolu, už přirozeností svého synthetického intellektu je nucen komponovati obrazy velikých rozměrů (ještě dítě skorem koncipoval dílo, jež mělo obsahovati všechnu historii lidstva) nemohl tudíž po ukončení svého prvého cyklu než napnouti si nové obrovské plátno: pojal plán trilogie »Tři města«. Druhá její část, Rome, vyšla nedávno a jest co do fabule pokračováním části prvé, Lurdů. Týž abbé Pierre Froment, jenž vrátil se z poutnického místa zhnusen odporným divadlem pověry v hledišti a klamu na scéně, hledí něčím novým naplniti svou duši, z níž stará víra úplně vymizela. Tuto novou víru nalezne v katolickém socialismu, napíše knihu, Rome nouvelle, kde vyloží toto nové credo a jede do Říma ji hájit, když byla před kongregací indicis librorum prohibitorum denuncována. Děj románu pak tvoří duševní proces mladého abbé od nadšeného enthusiasmu, s nímž přijíždí do věčného města až

*) Počíná právě také vycházeti v českém překladě (nákl. Ed. Beauforta).

Digitized by Google

k trpkému vystřízlivění a skepsi, kterou v něm vzbudí poměry římského kleru a audience u papeže, a v níž závidí služce Viktorině její plochou, liberalistickou, après-moi-le déluge-filosofii. Ale tento děj, slabý o sobě a nedosti sesílený ani vedlejším rovnoběžným dějem milostným, přetrhal se místy pod tíží popisných částí románu, pozbyl vší napjatosti, a teprve na konci vymrštil se opětně v několik scén více effektních než pravdivých, více romantických než realistických. Ale to dalo se s jistotou předvídati: neboť co lákalo Zolu k této látce, nebyly v pravdě — třeba se to psalo a Zola sám to ohlašoval — problémy sociologické a filosofické, ale pitoreskní stránky tohoto sujetu vábily k sobě fantasii velikého pleinairisty. Neboť není pochybnosti, že všechna síla a suggestivnost tvorby Zolovy tkví právě ve zvláštní, romantické, ale jemu vlastní methodě, jíž užívá při svých líčeních. Methoda jeho záleží v tom, že vždy dává jistým rysům líčeného objektu vyrůstati a hypertroficky tučnatěti na úkor částí ostatních, které pak mizí, ztrácejí se. Sám »masivní«, jak řekl Pellisier, jeho styl k tomu přispívá; jako by byl složen ze zvětšovacích skel. Tou měrou, jak rozměry pod ním rostou a nabývají gigantických křivostí a hran, ztrácejí se z nich detaily, stávají se méně určitelnými, přidušenými, ztrácejí se docela, až konečně zbudou jen obrovské linie, jež vřezávají se vám do duše a vás hypnotisují. Upíráte-li dále na ně své oči, počínají se tyto linie měniti v cosi jiného, vyvolávají ve vás tlumy vždy nové a nové: předměty líčené stávají se znenáhla symboly; psychologicky týž proces, jako za přítmí, večer, když nerozeznáváte detailů, vidíte v lese místo stromů příšery. Na tento moment symbolismu Zolova ukázal, jak známo, po Lemaîtrovi Brandes a na týž proces myslil Guyau, když napsal: »Snaha a zároveň úskalí realismu jest převaha ideálu quantitavního nad qualitativním, obrovitost místo konkretnosti a spořádané skutečnosti.« Tento román je zvláště demonstrací našeho výkladu; připomínám jen popis Říma na počátku, popis katakomb a proti tomu Vatikánu etc. Ale tato methoda, tak plodná impressemi při líčeních, stává se nebezpečnou, bylo-li jí užito při kresbě charakterů: zde vede přirozeně k tomu, že právě jako při popisech propůjčuje neživým předmětům jistou živou sílu, zde zbavuje živé osoby jejich životnosti, činíc z nich symboly jistých myšlenek, a tím — ježto integrita životnosti v uměleckém díle podmiňuje jeho dojmovost — seslabuje esthetický dojem. Tak i v »Římu« hlavní karaktery jsou romanticky epické, totiž jen v jistých typických vlastnostech narýsované, beze vší minuciésní psychologické drobnomalby. (Pierre přímo nazýván je »hlasem bídy,« Orlando Prada symbolem myšlenky italské, Boccanera symbolem konservativního, aristokratického katolicismu.) Zola ostatně dobře zná se po této stránce a proto postavil známý paragraf svého uměleckého zákonníku: Řekne-li se psycholog, řeklo se zrádce pravdy.« (Sandoz v Díle). A opravdu, Zola nemá tušení o všem tom, co je čistě duševní: sedě stále u zotvíraných oken své duše, nepozoruje, co děje se uvnitř v pokoji. A proto, sliboval-li v tomto cyklu rozbor náboženského problému naší doby, sliboval něco, nač nestačí jeho síly. Jaký musil by to býti analytik, jenž po Velkém Inkvisitoru Dostojevského chtěl by znova umělecky pojmouti a až do dna proniknouti tento problém, náboženský cit, tuto nejhlubší

Digitized by Google

šachtu lidské duše? Zola — duch romanticky synthetisující a konstruující, není schopen takového úkolu; proto po této ideové stránce nejsou oba jeho romány než širokým rozložením toho, co hluboce vyloženo jest v básni Dostojevského. Neb co jsou Lurdy svou ideou jiného než rozředěná a rozpuštěná myšlenka Ivanova o zázraku, tajemství a autoritě? A co jiného je tento Řím s ideou katolického socialismu než prvé pokušení ďáblovo: proměň kamení v chleby? Ale co Dostojevský vyanalysoval přímo z duše člověka a podává nám na několika stránkách ve zhuštěných krystalech, to Zola rozředil v tyto stastránkové romány a daleko nedostihl té hloubky a toho umění, které činí Dostojevského tak velikým. Ovšem v intervievu, jejž uveřejnil Vittorio Picca v »Zeit« 10/11. 1894 uvádí Zola myšlenku sociologickou jakožto vůdčí myšlenku svého díla: »lebendig durch die Jahrhunderte, mit seinen socialen, politischen und religiösen Umwandlungen, so will ich den Rom schildern.« Ale vedlo by daleko analysovat román po této stránce: chci toliko z esthetického hlediska poznamenat, že nepodařilo se Zolovi zpracovati všechnu vědeckou surovinu, již nasbíral, svým temperamentem v látku esthetickou, totiž nedovedl vědecká abstrakta umělecky zkonkretniti. Vysvětlíte si tento fakt, přečtete-li si v Revue Larousse 1/8 1896 seznam spisů, jež prostudoval a z nichž čerpal (— místy dost odvážně — jak dovozoval recensent Nového Vremene) a srovnáte s tím dobu, po kterou dlel v Římě; v dotyčném intervievu ji udává: 3 neděle, měsíc, nejdéle dva. Mnoho pramenů vědeckých a málo skutečného názoru: tím si vysvětluji, že v tomto románě — oproti dřívějším — mnoho je nemotivovaných, ve vnitřní struktuře románu nekotvících úvah politických a sociologických, které — nepopírám objektivní jejich zajímavost — umělecké ceny nemají. Zajímavo je též, že Zola — jako při líčení individua zapomíná na duši — tak při líčení Říma opomenul vylíčiti kulturní, literární, umělecké, vědecké snahy jeho. Nezbývá mi sice zde místa k analysi psychologické, leč tolik aspoň chci poznamenati, že duše Zolova ukázala nám tímto románem svůj ryze katolický karakter. Takové čistě katolické dojmy (čtěte jen popisy ceremonií ve Vatikáně, v chrámu sv. Petrském) dovedete si u Zoly vyložiti jen slovy Pierrovými na str. 539.: nous, autres Français, avec notre éducation si profondément catholique. Místo abych shrnul svoje poznámky v jeden závěr, vzpomínám raději úsudku, jejž podala Freie Bühne r. 1890 v článku: »Hinaus über den Realismus« o Zolovi, a jenž i nyní opět je potvrzen; v článku praví se, že každý, kdo mluví o překonání realismu, má vlastně na mysli jednoho jeho representanta, a vady tohoto a nikoli realismu, jsou to, jež chce překonati a pokračuje se takto: »Zola ist der Vertreter des Realismus: der Realismus hat ein herrliches Auge für die Wirklichkeit, aber eigentlich bloss für die Scenerie, Stimmungsmalerei, grosse landschaftliche Panoramen, für das Psychologische ist er steril, er fasst es mechanisch, äusserlich, er construirt und er verfällt, um anderswo etwas zuzugeben, in Hyperbeln, und Symbolik, die schliesslich müde machen.« Správná je myšlenka o překonání realismu, neboť on tkví v methodě, ne v objektu, ale právě proto Zola vůbec není jeho representantem, neboť jeho methoda je romantická, ne realistická. *Kirilov.*

Digitized by Google

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Jaroslav Hladík,** bratr známého belletristy a našeho spolupracovníka pana Václava Hladíka, zemřel náhle 13. října v Haagu ve stáří 24 let. České literární obecenstvo zná jej jako překladatele Zolových »Peněz« a »Karla Demaillyho« od br. Goncourtů, mimo celou řadu menších prací z francíny a polštiny. Rukopis překladu Coppéova románu »Vrácené peníze« leží v redakci Květů. Mimo to přeložil a pro německé jeviště upravil Bozděchova »Světa pána v županu«. Psal také bursovní články do Hlasu Národa a feuilletony o českých záležitostech do hamburských listů. Byl zaměstnán v bance »Fondsenbank« v Haagu. Vykročil záhy z malých českých poměrů do širokého světa, kde mu jeho nadání a energie slibovaly nejlepší budoucnost. Ještě tohoto léta navštívil jej pan Václav Hladík v Hollandsku, netuše když jej opouštěl kypícího zdravím a veselím, že za měsíc bude volán k jeho smrtelnému loži. Na tomže břehu scheveningském, z něhož obrázek v tomto našem čísle přináší, leží dnes pochován jeho bratr. Netušil, že ku jménu Schevening bude kdysi připjat hlubšími city, než několika turistickými dojmy

— V »**Čechu**« odpovídá široce p. H—k k mému úsudku o »katolické moderně«. Považuji svou odpovědí Novému Života v minulém čísle Rozhledů tuto polemiku za ukončenu a proto p. H—kovi neodpovídám, doufaje, že se naskytne příležitost vyjasniti naše stanovisko vůči »katolické moderně« a náboženské otázce vůbec spůsobem obsažnějším a hlubším než v polemice, točící se kolem několika kusých poznámek maně pronesených při referátech o básnických sbírkách. *Kj.*

— »**Naše Doba**« přináší v 1. sešitě nového ročníku články: Čisté němectví, Tomáš Carlyle jako sociální theoretik, Moderní člověk a náboženství (píše prof. Masaryk), Lékárnická a zdravotnická výstava, Socialisté a obnovení Polsky, mimo obvyklé rubriky přehledové. V úvodě klade velikou váhu na svou práci negativnou t. j. na »kritické, uvědomělé nepodávání všeho toho, co po soudu našem do rámce našeho programu se nehodí a co vůbec našemu českému životu nesvědčí. K tomu také počítáme různé t. zv. zajímavé zjevy, jejichžto zajímavost však nepřekáží, aby již druhého dne zatlačeny byly, rozumí se, opět stejně zajímavým zjevem druhým, třetím. Tomuto povrchnímu eklekticismu vyhýbáme se podle sil na celé čáře.«

— **J. S. Machar** vydá v těchto dnech nákladem Šimáčka novou knihu lyriky s názvem »1893—1896«.

— Vídeňská »**Zeit**« přináší v posledních třech číslech článek prof. Masaryka: »Die böhmische Krise«, založený na myšlénkách Naší nynější krise.

— »**Niva**« bude vycházeti novým ročníkem v menším než dosud formátě (jako »Květů«) o 32—40 stranách. Rozšiřuje svůj obsah o rubriku zpráv z veřejného života. Program svůj formuluje slovy: »Pokrok k lepšímu nalezne v nás vždy svého nadšeného pracovníka a zastance; vše, co čpí insanitou morální — a té je tolik právě v životě veřejném! — bude námi bez ohledu na osoby potíráno. Nezapíráme, že ve věcech těch především hledati chceme podpory a porozumění u Mladé Moravy.« — Pokud se týče Mladé Moravy, jest litovati, že hned nad jejím vystoupením zdvihlo se tolik špinavého prachu osobních bojů. Polemika Lidových Novin s Nivou čili vlastně posl. dr. Stránského s dr. Roháčkem jest smutn »kukátkem« do poměrů moravské společnosti. V Radikálních Listech nám vyč pan —c—, že jsme se dali výtkami Lidových Novin proti p. Roháčkovi svésti, nejsme orientováni. Jestli jsme nebo nejsme orientováni, o to se zde nejedná. znamenali jsme prostě, z čeho orgán Lidové strany p. dr. Roháčka podezřívá. T

Digitized by Google

jsme učinili prostě tolik, co činil p. Roháček na jaře vůči nám — ba ani ne tolik, poněvadž my jsme na základě cizího obvinění ho neodsuzovali, jak on to činil, když nám vytýkal diplomacii, politiku a když mluvil cosi o charakterech, ačkoliv nebyl — orientován. Za to jsme měli přec právo, dáti mu vycítiti, jak by se podobné zbraně dalo užit i proti němu?

Max Švabinský: Práce zřídlo blahobytu. Nástěnný obraz v Zemské bance (dle skizzy). Viz čís. násl.

— »Čas« promlouvaje ve svém čísle ze 17. října o revuích mladých směrů, dotýká se na prvém místě Rozhledů. Rádi bychom odpověděli k jeho poznámkám a námitkám věcně, pokud jsou ony věcny, ale tu nalézáme na př. hned na počátku větu, která zaráží. Před časem, povídá »Čas«, »bylo ohlašováno, že jméno páně Pelclovo z redakce zmizí.« Že bylo ohlašováno? Kdy a kde? »Čas« tu provádí patrně raffinovaně chytrý manévr k pošpinění vydavatele Rozhledů. Povídá to s ne-

Digitized by Google

vinnou tváří, bude-li třeba, za týden se z toho zase vylže, ale něco — tak spekuluje — z toho lidem v hlavě uvázne a účel bude dosažen. Jestli to je jednání poctivé a slušné, to nechť si spraví Čas se svým humanitním svědomím. — Málo milosti nalezl před očima »Času« p. dr. Jiřík — zůstavujeme mu jinde místo k vlastní odpovědi. — Na Rozhledech chválí »Čas« sice svižnost spolupracovnických per, rozmanitost a napínavost obsahu, ale schází mu tu prý »poslední slovo, základní linie, na niž ty duhové barvy hrají: pevný obrys jednotného názoru.«

Vidí na nás eklekticism, pel-mel, mlsání. Krátce: Rozhledy neznačí mu směr; v mladém hnutí vidí směry pouze dva: realism a Moderní Revui. Tato znamená mu směr výlučně umělecký, kdežto realism přihlašuje se k stanovisku, jaké zaujal Tolstoj vůči Maupassantovi, totiž k tomu, které chce ode všeho, i od umění, vysvětlení moralistního smyslu života a které výborně odbyl Emile Faguet v Revue bleue). — Právě proto, že mluví realism z tohoto výlučného, úzkého stanoviska, sneseme výtky tyto klidně, ba v našich očích ani nejsou výtkami. Míti jednotu života, světový názor, směr — to jsou sice pěkná hesla, vyjadřující i naše desideria, ale v ústech »Času« jsou to pouhá bezobsažná dogmata, která nám neimponují. Tu velebenou jednotu života a jednotný světový názor má z realistů nanejvýš jen prof. Masaryk — ale má-li ji, pak k ní došel cestou téhož »eklekticismu«, jenž se nám vytýká (a jistě jí neměl, když byl v našich letech). Ale tolik, kolik jí má »Čas«, mají jí Rozhledy vždycky — jsme hotovi kdykoliv to dokázati. Ostatně realistický recept pro jednotu života je nanejvýš snadný: zavříti si oči pro uměleckou stránku a bohatost života, stanouti na několika ethických a socialních poslulátech a osladiti si tuto jednostrannost a chudobu nazírání útěchou, že nejsem eklektikem jako jiní (rozuměj ti, kdož myslí, že umění a literatura je širý, pestrý luh, kde se musí těkati od zjevu ku zjevu). Myslíme totiž, že »Čas« vytýká mlsání a eklekticism jen naší umělecké rubrice (vůči politické a socialní by to přec nemohl činiti list, jenž po léta nevycházel z kolísavého stanoviska vůči mladočeské straně). Ale Rozhledy nejsou eklektické ani v umění. Mluviti o Verlainovi, Goncourtech, Annunziovi, Maeterlinckovi, Moreauovi jako o velkých umělcích a krok za krokem šlapati na paty domácí neumělecksti a šablonám — v tom není přec kolísání a mlsání, nýbrž pevný postup za jistým cílem na určitých principech. A je-li »Času« mlsáním a pel-melem mluviti dnes o umělci nebo mysliteli A, zejtra o B, pozejtří o C (rozumí se vždycky se stejného stanoviska), pak buďto ať se dá poučiti o úkolech revue, anebo ať jde do kláštera nebo mezi puritány. Tam najde dokonalou »jednotu života!« Klade-li tu »Čas« důraz na první slovo »jednotu«, my klademe jej na druhé »život«. Neboť nejde jen o to že, ale i o to, co má být sjednoceno. Dříve než se počne budovati tato jednota, je třeba proputovat život, myšlenku a umění od pólu k pólu, obsáhnouti co nejvíce z tohoto nevyčerpatelného materiálu, napojiti se bohatstvím zjevů, a ne postaviti se hned od počátku do jednoho kouta, kterému se říká směr. U nás je té směrové manie právě až dost. Brzy už bude chtít mít každý sečtělejší oktaván svůj směr a svou revui. Je to výsledek hodnocení naprosto falešného, že míti směr je už samo v sobě předností. Kdyby nám na tom záleželo, dovedli bychom si ho udělati také. Stačí jen se chytiti jednoho hesla, jíti za ním jako kůň s klapkami na očích (tomu se říká důslednost) a, hlavní věc, přilepiti si hodně barevnou vignettu, nějaký — ismus nebo — ství. Snad vadí »Času« právě jen to, že této vignetty nemáme. Nemusíme dlouze vykládati proč. Rozhledy nehlásí se k žádnému z ustavených směrů, ne proto, že by mezi nimi kolísaly, nýbrž jen proto, že v žádném nevidí samospasitelnosti pro český život.

Digitized by Google

V tom jsou jsi docela jisty a pevny. A, chce-li »Čas«, — v tom je jejich směr, prozatím ovšem víc negativný. Ale i v tom už jsou zárodky positivního směru — ve snaze po synthesi útvarů, které se dnes formulují jednostranně a na vzájem výlučně To se týče hned obou hlavních nových směrů, které »Čas« v Čechách vidí: realismu a směru Mod. Revue. Prvý stojí výlučně na ethickém a socialním, s pomíjením uměleckého — druhý stojí výlučně na uměleckém s pominutím ostatního. My věříme, že protiklad obou je zaviněn jen jednostrannou formulací, věříme, že synthese obou je možna a že jen na této synthesi lze zbudovati jednotu života, bohatší a plnější, než jak ji vidí »Čas« morósníma očima starého, od světa odvráceného klášterníka. Ale to jsou veliké a těžké problémy, o něž se nedá zde než zlehka zavaditi; chceme jim však věnovati v nejbližší době řadu článků a ukázati, že to, co se nám vytýká jako eklekticism, je u nás pevným, účelným, hluboběji založeným postupem.

— K zmíněným poznámkám »Času« o Rozhledech jsem nucen dodati něco za svou osobu, ne jako redaktor Rozhledů, nýbrž jako literární kritik. Čas totiž praví na konec: »Tento eklekticism vyčiťují i tam, kde modernímu hnutí přejí« a cituje, co všecko vidí a nevidí pařížský Le Magazine International v mém článku o moderních českých směrech — v Rozhledech? ne! v p. Hippmanově Nation Tchèque. Tedy i několik mých stránek psaných se zřetelem ku specielním úkolům této publikace má být také argumentem proti Rozhledům? Chce-li něco říci »Čas« o mých kritických pracích, proč se obtěžuje tak dlouhou a křivou cestou (zapomněl už na manifest proti »křivocestníkům«?) přes Paříž? Chce-li posuzovat mé práce, najde mne v Rozhledech — ba nemusí ani tak daleko — i v Naší Době. Tolik snad mohu od orgánu realistického žádati, aby mi věnoval vlastní úsudek a neházel po mně větami cizince, který nezná jinak ode mne, a z celé naší literatury snad řádku a dovolí si upírati mi »touhu po nové práci a větší svobodě!« Napíšu pro obecenstvo, které si snad plete ještě Čechy s cikány, článek s tendencí pouze informační, psaný tedy co nejpřístupněji a s jistým zde nutným stupněm objektivity, a z toho se pak činí důsledky pro mne jako kritika doma. Nechť se zeptá »Čas«, jak se takové články píší, jen prof. Masaryka — v jeho článcích v »Zeit« se mluví o mladočeštství a pokrokářství také mnohem neutrálněji než v Krisi! Ostatně referentu Magazinu mohu ony úsudky lehce prominouti, snáze než »Času«. Neboť milý monsieur neznal patrně úkolu Nation Tchèque a domnívaje se, že má před sebou revui, která chce být aktuelní a moderně propagační, cítil se zaražen a sklamán příliš klidným a prostě poučujícím tónem mého článku. Že se nemýlím, vidím z následující jeho další noticky: »Moderní Revue« naproti tomu jest revue velice aktuelní atd. (srovnávat Nat. Tchèque s Mod. Revuí! — to je pomalu tak, jako srovnávat Musejník s Národními Listy!). Nejdůležitějšími spolupracovníky Mod. Revue jsou mu Ant. Sova, Jos. Malý(!?) a Otakar Březina — na základě takovýchto informací může odhadovati, zdali jsem cítil duše mladých našich spisovatelů? A »Čas«, tentýž »Čas« jenž až do Hálkovy aféry měl s mladým literárním hnutím tak málo společného, tentýž »Čas«, jehož mrazivě studené stanovisko vůči moderním uměleckým aspiracím je všeobecně známo od jeho referátů o p. Boreckého Rose mystice a p. Karáskově Bezcestí až ku slovům o »ničemné generaci« z předešlých týdnů — ne, to je přec jen přespříliš komická ironie okolností, která tomu chtěla, že právě od tohoto »Času« mám slyšet ve francouzskou revui zakuklené kázání o chladnosti, neutrálnosti a nepokrokovosti své kritiky! Je to sice trochu hloupé, po vší kritické práci, strávené ve službách moderně uměleckých ideí a v bojích za ně, býti poučováno o literární pokrokovosti a moderním

Digitized by Google

cítění právě od listu, jemuž tyto ideje neleží ani z desetiny tak na srdci, jako ten či onen politický klep — ale snesu to klidně. Osladím si to komikou, která se v tomto mentorování »Času« kryje. Jen prosím pro podruhé o víc otevřenosti. Už proto, že i na křivých cestách, jakkoli jsou pohodlny a chytry, může se klopýtnout a to je pak dvojnásobná blamáž. »Čas« by si jí byl ušetřil, kdyby byl mluvil zpříma a nebyl se potloukal dlouhou oklikou přes Paříž. Ani se nenadál a hle, jaký divný kousek mu tam provedl ten potměšilý francouzský text: »Notre seul regret en parcourant cette publication, c'est de n'y trouver presque aucun accent véritablement moderne et vivant, de n'y voir défendre aucune idée avancée, et d'y voir régner en art et en poésie un goût vraiment trop classique pour nos aspirations plus neuves, plus riches, et plus originales.« Což zní česky: Pročítajíce tuto publikaci (totiž Nation Tchèque — »Čas« přeložil: článek), želíme jen, že v ní nenalezáme skoro žádného přízvuku opravdu moderního a živoucího, že tam nevidíme hájiti nijakou ideu pokročilou (myslí se nejnovější útvary umění — »Čas« však přeložil »pokrokovou«), a že vidíme tam vládnouti v umění a poesii vkus věru příliš klassický pro naše aspirace novější, bohatší a originelnější.« »Čas« však překládal: Nevidíme, že by .... v umění a poesii vládl tam vkus skutečně klassický atd. . .« Výborně! Mladému Francouzi s moderně-dekadentním cítěním zdá se ráz naší literatury (a ne můj článek!) příliš klassickým, t. j. jednoduchým, klidným a opozdilým čili málo eklektickým. Ale »Čas« tvrdí, že se mi vytýká nedostatek klassického vkusu a v tom že je zároveň výtka eklekticismu (ale eklekticism, to jsou právě ty »novější, bohatší aspirace«!«). A pak: myslí, že klassický vkus a novější, bohatší a originelnější aspirace jsou jedno a totéž! Gratuluji sice »Času« k této filosofii umění, ale ona mi naprosto zahání chuť, abych s ním ještě dále o těchto věcech diskutoval. Ale jedno jen ještě. Jak pak se to honem jmenuje, když někomu se stávají při překládání citátů taková »nedopatření«? »Čas« to bude vědět, vždyť měl v Čechách od jakživa na to nejjemnější nos!

Fr. Krejčí.

— **U Bedřicha Nietzscheho.** K příležitosti vydání výtahu z knihy »Tak mluvil Zarathustra« v Knihovně Rozhledů nebude od místa sděliti několik dat o životě nešťastného filosofa. Nedávno jej navštívil dopisovatel »Berl. Tagblattu« i uviděl jej jako živou mrtvolu. Mysl Nietzscheova zdá se neodvolatelně býti zastřena temnotou. Žije v Naumburku; celý den trčí ztrnule ve své lenošce, buď ve světnici nebo na verandě. Před lety chodil se svou matkou na krátké procházky. Dnes i ty přestaly a čtyry stěny jsou celým Nietzscheovým světem. To trvá již léta, jen tu a tam probleskne okamžik, který se ovšem nemůže ani z daleka nazvati »světlým«. Co jediné jej se světem udržuje ve styku, jest hudba. Karakteristický jest případ před 4 roky. Nietzsche se najednou z domu ztratil. Po dlouhém hledání byl konečně nalezen, jak zbožně naslouchá dělnickému kvartetu, hrajícímu kamarádu k svátku. Poslední to jiskry ducha, z něhož zrodily se knihy »Geburt der Tragödie« a »Fall Wagner«! Z toho viděti, jak hluboko, až v nejzazších kořenech byl zakotven Nietzscheův smysl hudební. Zjevem svým jest Nietzsche doposud statný muž. Časem však trpí nesmírné bolesti, při čemž úpěnlivě křičí. Lidé kolem říkají: »Bude jiné počasí, profesor křičí«. Strašlivá choroba degradovala velikého myslitele na proroka povětrnosti.

— Zajímavý kus architektonického umění jest proveden právě v Berlíně. Jest to právě dokončené **»Theater des Westens«**, stavěné proti všem obvyklým tradicím ve slohu středověkého hradu. Na originelní myšlénku připadl tu mimo to jeho

Digitized by Google

stavitel Sehring: rozdělil je na dva sobě různé a od sebe oddělené domy, jeden pro hlediště, druhý pro jeviště. Tento poslední, Bühnenhaus, má už svou odlišnou architekturou naznačovati rozdíl umění od života a uchovávati co možná illusi divákovu před dotyky skutečnosti.

— Vzpomínka na urážku, již způsobil německý dramatik **Fried. Hebbel** Čechům a Polákům svými verši o národech sluhů a ježatých karyatidích hlavách, přináší »Čas«. Hebbel prý se přiznal svému příteli Kulkemu, že urážka ta nebyla jeho úmyslem, nýbrž že tu měl na mysli jen podřízenější význam menších národů v dějinách světových. Česká Akademie odmítla prý nedávno překlad Hebbelovy jedné práce jen ze zřetele k oněm urážlivým veršům. To je trochu malicherné. I my máme za to, že by se památce velikého dramatika mělo již odpustiti, ony verše byly jen plodem nacionalistického opojení oněch let a my jsme mu je také nezůstali dlužni. Kdyby dnes Hebbel žil, jistě by jich nenapsal.

— Provolání pařížské ligy pro obnovení pohanství (Restauration du Paganisme), o níž jsme se v minulém čísle zmínili, bylo nalepeno před nějakým časem na nárožích Paříže a zní takto: »Pohanství jest jediné pravé náboženství. Buďte pohankami sestry, buďte pohany, bratři: klaňme se tomu, co jest krásné, pravdivé a dobré. A tento kult promění brzy život, dá zaskvěti se pravé jeho nádheře, vykoření z našich srdcí truchlivé bludy a nicotné lži . . . Lidé nebudou pohrdati životem, jakožto nebezpečným průchodem uprostřed úzkostí a osudných zkoušek; budou jej zbožně milovati jakožto nejdražší a nejvzácnější dar blahoplodných božstev. A sama smrt nás nebude děsiti jakožto povolání před stolec přísného a neoblomného soudce; bude to sladká metamorfósa, bledý a vlídný západ krásného podzimního dne . . .« Provolání toto obrací se »ke všem těm, kdož přestali věřiti v zasmušilá náboženství, jejichž malomoc potvrzuje se v průběhu devatenácti věků.« — Tento frásovitý bombast nemůže nás mýliti, abychom tu neviděli důležitou známku doby, která v souvislosti s vlivy filosofie Nietzscheovy a nejnovějšími směry novohellenskými v literatuře znamená snahy, překonávající křesťanství, tolstojovství a všecku tu literaturu smrti, nervós, hrůz a úpadku, která ovládala poslední desetiletí. Sem spadá také nejnovější francouzská škola naturistů, shromažďující řadu nejmladších talentů kolem nové revue »Documents sur le Naturisme«, jejímž předním mluvčím je kritik Maurice Le Blond

— **Uznání českého umění v Německu.** V konkurenci pro návrhy k barevným plakátům (pro všechny obory) prohlášené uměleckým ústavem Grimme a Hempel v Lipsku, k níž došlo asi 700 návrhů (vystavené nyní v umělecko-průmyslovém museu lipském) určila jury 21. října 1896 dvě ceny po 200 markách českým umělcům Karlu Šimůnkovi a Vladimíru Županskému.

Divadlo.

Jubileum p. Bittnerovo pomohlo jednou zase na jeviště Sardouově omedii »Staří mládenci.« Je tam totiž úloha, která padne na pana Bittnera jakoby ulil. Plíživý, studenokrevný elegán Mortemer, starý mládenec, který jím je rád a má proto svou zvláštní filosofii, podvratnější ro rodinné a mravní vady nežli nejpustší anarchism. Starý mládenče, / tesknís po výhodách domácího krbu — jdi tedy do rodiny jiného, saď se tam a užiješ všech příjemností manželství bez jeho nepříjemností.

Digitized by Google

Ty zanecháš skutečnému manželi. Ale na štěstí zachrání pan Sardou tu velikou část lidstva, kterou nazýváme manžely: před hrozícím nebezpečím této filosofie tím, že jí dá v posledních dvou aktech se ztroskotati. Mortemer je na konec rád, že má syna, domácnost a že vůči dívce, již ještě před několika dny ďábelsky sváděl, může plniti něžné povinnosti tchána a otce. To musí přec hýbat srdcem i nejzarytějšího roué v hledišti. Tendence kusu je tedy mravná, plaidující pro instituci manželství — v tom ohledu všecka čest. A jak dovede být autor pozdější Theodory a Ghismondy také měkký, sentimentální! Ovšem, vážně mluveno jest tato sentimentálnost tón naprosto falešný, právě taková macha, jako všecko v kuse, jako komposice, stavba motivů, hra náhod a hromadění effektů, macha právě tak prázdná jako ta, s níž jsou tvořeny postavy. Mortemer jest zde jediná, v níž vyšlehne za zmíněnou staromládeneckou programovostí sem tam jiskra živoucnosti, ostatní jsou více či méně salonní loutky s křiklavě obarvenými vignettami odlišných si vlastností. Ale stroj klape až radost, náš ensemble prohání se mrštně v proudu veseloherní konversace (vždyť toto konvenční je pravý živel skoro všech našich herců!) pan Bittner hraje svou parádní roli na celé škále svých prostředků a tak odcházíme povděčni tomu, že se nám tu jednou názorně ukázalo, jak vypadá kus starého rázu, bez životné psychologie, bez jakýchkoli snah po nahrazení starých scénických šablon moderním pojetím dramatického. Jednou za čas je to také poučné. Ještě jedno zasluhuje zmínky: »Staří mládenci« pomohli i některým z mladého dorostu k samostatnějším úlohám, Slečna Grégrová hrála svou naivku čiperně, pan Matějovský ukazuje ve svém rytířském milenci také slušný pokrok. Jen mu nesluší v podobných přespříliš šlechetných úlohách ten protivně vyzývavý úsměv sobědostačitelné, naduté ctnosti. Na nějaké definitivní závěry o našem divadelním dorostu sice tyto dvě úlohy nestačí (o p. Šamberkovi ml nechci zde už dokonce ničeho usuzovati), ale tolik je prozatím jisto, že dosud ničím nepřekvapil a že stačí tak právě na splnění minimálních požadavků, které klademe tomu, kdo vstupuje na prkna Národního divadla.*) *K.*

Hudba.

O naší divadelní správě nelze říci, že by ignorovala novou produkci operní (rozumí se, cizí). Naopak, její passe pro ni stává se už chronickým zlem repertoiru. Za drahé peníze se shání kde která novinka, zvláště z obligátní Italie, pořídí se k ní stejně drahá výprava, personál a orchestr se namáhá ve zkouškách a výsledek? Čtyři pět představení se »slušným« anebo docela žádným úspěchem, slušné přijetí od kritiky a konec: hlubiny divadelního archivu, z něhož není návratu! Osud tolika podobných prací (posledně zvlášť Franchettiova Kolumba) mohl být Národnímu Divadlu výstrahou než se odhodlalo předvést Istarskou svatbu, lyrickou operu, k níž složil hudbu Antonio Smareglia, známý u nás už svým Corneliem Schuttem.

*) Referát o premiéře Zeyerovy hry »Z dob růžového jitra« a Jiráskovy přepracované »Kolébky,« jakož i úvahy o ohlášeném repertoiru odkládáme pro nedostatek místa do příštího čísla.

Digitized by Google

Co říci o této nové práci? Technicky nezasluhuje hany, jest solidně a obratně stavěna, na jevišti i v orchestru blízká škole veristické, jen že bez jejich násilných a prázných effektů, v rysech rozplývavějších a sladších. Ale právě tato umírněnost, která staví Smaregliu výhodně naproti Mascagnimu a Leoncavallovi, jest z druhé strany hlavní slabinou této práce, ukazujíc k jejímu málo výraznému, ve všem všudy kompromisnímu a eklektickému karakteru. Hudba Smaregliova je sytá, plná a dá se bez únavy poslouchati, ale nemá pevnějšího individuelního podkladu. Není proto také naděje, že by se udržela na našem jevišti, již proto ne, že po effektech jdoucímu posluchačstvu bude se zdáti jen rozředěnou Cavallerií nebo Pagliacci. Libretto má s Cavallerií základ v mnohém společný a konec (souboj na nože s tragickým výsledkem) docela tentýž. Kdežto však libretto Mascagniovo, ač nanášené v barvách jarmarečně křiklavých, položí poslední krvavý effekt za jeviště, položil jej librettista Smaregliův, ač jinak ve všem tlumenější, přímo na jeviště. A poněvadž hudba Smaregliova nestačí na effekty tak silné, otvírá se tu neustále tato podobnost s Gavallerií a uvádí Istarskou svatbu v nevýhodu. Jinak má leckteré pěkné a umělecky pracované místo: připomínám jen erotickou scénu v I. jed. a zásnubní výjev ve II. jed. Jako veristé klade i Smareglia vysoké požadavky na sílu pěveckých orgánů, a poněvadž zdravá síla hlasů patří k lepším stránkám našeho operního personálu, stalo se jim dostatečně zadost (platí zvlášť o pí. Maturové a p. Veselém). — Proti novince Smaregliově nelze proto z uměleckého stanoviska mnoho namítati, ale ze stanoviska repertoirního, divadelního považujeme její uvedení k nám za zbytečnost, se zřetelem k té veliké řádě oper starších, které jsou jinde na běžném repertoiru, u nás však jsou nuceny ustupovati podobným efémérám. Proto vítáme nové nastudování Gounodovy opery »Romea a Julie«, jakož i celou řadu jiných starších oper, které slibuje Národní divadlo pro tuto saisonu. *S.*

— **I. symfonický koncert mladé české hudební generace,** očekávaný s všeobecným napjetím, bude pořádán, jak se definitivně už oznamuje, dne 10. listopadu v Rudolfině péčí a pořadatelstvem hudební komise Sokola pražského. Mladí skladatelé, jimž se tu dostane prvého vstupu do široké veřejnosti, jsou pp. Ludvík Lošťák (Píseň vítězná, hudební epos), K. Bautzký (symfonická suita pro smyčcový orchestr), K. Moor (polský tanec), C. M. Hrazdina (Jarní idylla), F. Neumann (Moravská rhapsodie). — Chceme doufati, že vystoupení jejich bude skutečně událostí, od níž se bude datovati nové období naší hudby.

Výtvarné umění.

Max Švabinský. Píše dr. F. X. Jiřík.

Mluvíme-li o mladé české generaci, myslíme na básníky a spisovatele. O nových směrech a novém stylu v umění výtvarném mluví se u nás velmi málo. Příčina toho, zdá se, spočívá v nedostatku odborných listů, ale především v nedostatku odborných referentů a kritiků. A přece poskytuje výtvarné umění české posledních let zjevy neméně zajímavé než literatura. Dá se tu studovati týž program mladé generace umělecké, stejná oposice proti pathosu, deklamaci a rhetorice, proti vyzývavým, plným a smělým akkordům barvy, pravidelným formám suchým a střízlivým, proti realismu ideového pojetí a proti naturalistním

Digitized by Google

snahám, jimž stačilo vysvětliti člověka pouhou příčinnou zapjatostí okolností, vlivů, prostředí, v němž žije.

Ještě méně známo jest nové české výtvarné umění v cizině. Na výtvarnících není vina, naopak, v Mnichově a v Paříži jest několik dobrých českých jmen, ale neuvádějí se nikdy v souvislost s českým uměním a proto znamená »das junge Oesterreich« skoro všude také jen umění vídeňské. Vinny jsou zase naše domácí poměry. Hledejme v českých listech původní stati o našem malířství — najdeme skoro jen spisovatelské polemiky nebo suchopárné inventáře výstav, referáty nudné a prázdné nebo škodolibé výlevy osobní nenávisti a rozlité žluče. Z toho všeho cizinec nic si nevybere a proto ani v největších kompendiích cizích nenajdeme jediného českého umělce. Hledejme v Mutherovi a nevyhneme se myšlence, že snad Čechy vůbec ani nejsou v Evropě. Máme snad čekati, až nějaký Němec napíše potřebné studie? Již v předešlém ročníku vyplňovali jsme tuto mezeru essayisticky i kriticky a letos chceme podati několik portrétů nejmladších našich výtvarníků, kteří čestně rovnají se mladým talentům zahraničním.

Max Švabinský: Studie.

Prošli jsme týmž vývojem a došli jsme k těmže výsledkům jako cizina. Nebudeme hledati vlivy a příčiny tohoto vývoje, zaznamenáme několik jen jeho zástupců; ne typy v běžném smyslu, ale význačné jedince, již zakládají české umění zítřka, k jehož povaze každý ze svého svou hřivnou přispívá.

Mladí tito výtvarníci nemají společného jména, netvoří školy ani strany, jsou jen generací, jež má jiné cíle, jiné záměry a jiný program než generace předchozí. Cíle a záměry ty jsou psány jen v duších jejich a nejsou závaznou nezměnitelnou šablonou. Není žádných předem určených moderních hesel. To, co ku př. »Čas« považuje za heslo, podávati »individuelní projevy nitra, nové neslýchané tóny«, jest pouze konstatování jedné dvou známek moderního umění. K čemu bylo by takové heslo? Mít žeme umělci předpisovati: buď individuální? To jest holá zbytečnost. Jsotací umělci, a z těch domnělá hesla odvozujeme jako známky mladé generace

Nevydalo se tedy ani heslo individualismu, jako program nějakéh budoucího umění, ale poznalo se, že objektivní, plastický relief, ost

Digitized by Google

vedená kontura a ocelová forma ustupují subjektivním postřehům individuálným, že místo objektivismu dospělo umění samo svým vlastním pochodem k tomuto programu, že umělec nechce podávati již jen zevní svět a realitu, ale naopak, že chce se mu prchnouti z dané reality, skrýti se před všední skutečností; že hledá své vlastní nové světy, vyšší a čistší, v nichž svítí tlumené světlo a hrají diskretně lomené akkordy barev, kde jsou nové neznámé květy a vůně a rodí se subtilní ideje a jemné pocity nervové.

Mezi těmito mladými jmenujeme Švabinského*) na prvém místě. Ještě v loni veřejnost o něm nevěděla; znali ho pouze jeho kollegové a bližší známí a teprve na letošní výstavě v Rudolfině byl objeven jeho talent a s neobyčejnou svorností uznán ode všech stran. Viděli jsme mladého umělce, jenž elementární suggesci svých děl chopil diváka a vedl ho novými světy svých myšlenek a vrýval do duše tajemným ovzduším svých kreseb v náladách sešeřeného přítmí a vzdáleného šumu, diskretně tlumeného v modravých dekoracích světélkujících gobelinů. Hned po prvé vystoupil Švabinský jako individualita, jako celý umělec zvláštní jemně cítěné krásy, jako malíř básník a myslitel, jenž miluje bledou a křehkou něhu, vyznívající polotóny a tklivé harmonie odumírajících akkordů barev, jimiž vykládá své nitro, své ideje a city. Niternost a duchovost jest těžiště jeho umění, a v tom stýká se se symbolisty a dekadenty, ale umělecký jeho typ, jejž tvoří, jest odchylný, má svůj určitější a pevnější profil. Nevidí sice také úlohu malířství jen v harmoniích barev a linií, hledaje hlubší, duchový význam umění, ale studuje také objektivnou realitu přesně a oddaně. Privilej jeho uměleckého talentu jest onen zvláštní způsob, jak vidí celek a detaily přírody. V tom také spočívá poslání každého pravého umělce, že dovede v realitě odkrýti od jiných nepovšimnuté motivy a jevy, jimiž vnukuje svoji ideu. Tak pracuje Švabinský, dlouho se dívá a kreslí, postihuje význam nepatrných detailů, které pak sestředěnou, zjednodušenou kresbou z vlastní ideje znovu tvoří. Chceme-li, jest to pochod idealistní, ale idealism Švabinského není šablona ani technická tradice, nýbrž nevyhnutelně vyplývá z jeho individuální psychologie. Neodchyluje se od přírody, nezjemňuje života, jejž studuje, aby ho očistil a zbavil nahodilých všedností pro dosažení určitého typu krásy, nýbrž tvoří svůj typ, jak ve věcech ho vidí. V díle jeho nenajdeme věcí nemožných, libovolných tvarů a smýšlených akkordů barevných, ale najdeme nový zorný úhel a nové hranoly, jimiž dává nám dívati se na věci. Způsob jeho není však také ani raffinovanost a vylhaná, rozumová konstrukce, nýbrž tvoření plynoucí z jednotně a vroucně naladěné duše. V tom rozchází se Švabinský s typickými dekadenty zahraničnými, že nehledá nemožných kombinací, že nechce vyjádřiti, co vyjádřiti se nedá; tato romantická dekadentní snaha jest mu cizí, chce jen psychologickou pravdu a možnost svého díla a zavrhuje každý detail a každý akkord, jenž jest pouze myslitelný, nikoliv však na [illegible] možnou zkušeností daný. Švabinský vychází z výtvarné ideje, jež se

*) Max Švabinský narodil se r. 1873 v Kroměříži, tam studoval na reálce. R. 891 vstoupil na akademii pražskou do školy Pirnerovy. Přední zásluhy o umělecké vz[illegible]lání jeho náležejí mecenášům jeho inž. Kühnelovi a dr. Jaroslavu hr. Thunovi, kt[illegible] po 11 let ho podporovali.

Digitized by Google

mu vnucuje, jež ho pronásleduje a k uskutečnění nutí; sleduje v nitru každý její záchvěj, každou její nuanci a zachycuje výrazové prostředky, jež fantasie jeho mu vykouzluje.

Pak studuje formy a postaví modely, přechází od ideje k realitě, v níž ideu svou vidí obsaženu. V tom jest jeho umělecká originalita; individuální styl a způsob postřehu. Před model staví se Švabinský již s hotovou věcí, s jasným vědomím svého cíle, svých uměleckých intencí; to neznamená, že by vyhledával model, jenž by odpovídal jeho výtvarné ideji, ale znamená tolik, že v modelu svém dovede viděti své umělecké vise, ty maluje a umění jeho není proto líčenou přetvářkou reality, to, co banálně zveme idealisováním přírody, nýbrž věrným podáním způsobu subjektivního postřehování. Jak Švabinský věci kreslí a podává, tak je také ve svém duchu uzřel a formy její jsou v přísné a pravdivé souvislosti psychologické s formami reality. Dílo jeho jest subjektivní pravda umělecké individuality a proto působí moderně, v pravdě umělecky a přesvědčivě.

Tato theorie Švabinského uměleckého tvoření dá se prokázati na všech jeho dílech. Jako malíř vychází z ideje koloristické, jež určuje mu základní tón, k němuž vyhledává v reálném okolí svém harmonický akkord. Jest to pochod jedině a specificky malířský. Tak jako hudebníku zní jeho idea v tónech zvukových, právě tak vidí Švabinský barevně. Výtvarné ideje jdou jeho duchem jako tóny barev. Akkord, jaký ustálí se tímto duševním processem, obsahuje pak již dojem celého díla a jest třeba jen vybrati a vyanalysovati jej z daných věcí, z přírody, z reality za příčinou pravdivého nebo možného účinu koloristického.

Tím způsobem vytvořil Švabinský první svoji větší práci, trojdílný cyklus pro Gerlachovy Allegorien: víno, žena, zpěv, kteroužto danou úlohu řešil symbolicky jako posilu, smyslnou krásu a něžnost. Cyklus tento komponován jest jako jediný celek, ideově, formálně a hlavně koloristicky a zdá se mi býti velkým prohřešením proti této celkové komposici, že nebyla reprodukována tak, jak umělec ji před sebou viděl a provedl, nýbrž že rozdělena byla, bezpochyby z obchodních ohledů, na tři samostatné listy. Pro psychologický proces malířského tvoření nejvíce zajímá mne střed komposice, smyslná krása, žena, Venuše v rozhalené pomerančové draperii. Kdo bedlivě studuje tuto práci, spozoruje dole nad vodou malého zelenavého motýlka, letícího k rudému květu; jest to anthocharis cardamines, motýl vzatý přesně z přírody, jenž určuje celý koloristický akkord obrazu. Motýl tento, vespod zelenavý, navrch pomerančový poskytl umělci koloristickou ideu. Viděl jeho dvě barvy a z těch tvořil: v zadu zeleně vibrirující záclona a proti ní odráží se pomerančová draperie ženy, stojící na černém mramoru nad klidnou hladinou hluboké, mlčící vody, z níž vyrůstá květ rudé, smyslné, dráždivé barvy; v pozadí kloní se dekorace rozkvětlých růží přes tlumenou zeleň záclony do obrazu. Koloristický pendant k tomuto středu tvoří akkord zeleno-fialový se zlatými kvítky v draperiích na obou postranních obrazech, na levo muž, jenž posilňuje se k boji douškem vína, na pravo něžná, křehká postava ženy s rudými vlasy, opřená o harfu a lámající snad větev kvetoucího oleandru.

(Příště ostatní.)

Digitized by Google

— **Redakci »Času«.** Jako odpověď na útok v 42. čísle »Času« odpovídám: Článek můj G. Moreau v 1. čísle letošních Rozhledů jest počátkem delší souvislé řady skizz nadepsané Nové malířství, která bude také obsahovati ku konci přehled literatury, jíž bylo užito a z níž možno podrobněji se poučiti o nových směrech uměleckých. Proto nevydával jsem článku tohoto za vědeckou studii, jakými jsou mé samostatné, původní práce o českém malířství moderním, v němž přes všechen známý nedostatek přípravných prací objasnil jsem již celou první polovici našeho století, nýbrž za informační skizzu, sestrojenou na základě původních francouzských děl, studií a referátů. Ref. »Času« nevidí dále než k Mutherovi a neví, že dílo toto nemůže považováno býti za pramen a že poctivý referent musí sáhnouti k pramenům původním, jichž Muther sice slovně, ale ne dosti úplně užil. Proto výtka z plagování Muthera pochodí od člověka velmi nevinného v literatuře umělecko-kritické a abych obohatil jeho obzor, udávám mu své prameny dříve, než celá skizza vyjde: není to Muther, nýbrž jsou to studie Ary Renana, Péladana, Baudelaira a reprodukce děl; kdybych byl znal jeho malicherné starosti, mohlo mu býti posloužено hned s počátku. Mohl-li Muther tím způsobem sestaviti celé obrovské dílo, jež vydává se za původní a vědecké, (vzpomeňme, jakým tónem o něm psala Naše Doba!) na něž se u nás tak přísahá, musí totéž býti dovoleno i mně, při referentské, časopisecké skizze, jíž jde především o spolehlivost a svědomité užití pramenů, nikoliv o novotu a proto zejména neměl by článek dělati starostí p. dru. Herbenovi, jenž přece dovede dělati původní umělecká díla ze starých německých kalendářů; k Žežulce nebo Kukačce má můj článek přece ještě daleko. Že referent nepozoruje dále na reprodukcích Pečinkových obrazů, jak tento vidí a v čem jest jeho niternost, za to já nemohu. Jsou zase jiní, kteří to na nich vidí. A co se týče sportu přinášeti časové a informační illustrace, mám za to, že sport tento není špatnější než sport humanity, jaký provozuje »Čas«, nebo sport psáti také kritiky, jaký provozuje jeho referent. Tyto a jiné nájezdy proti mně plynou z fanatické zlosti několika pánů, kteří s nelibostí vidí, že se u nás počalo psáti kriticky již také o výtvarném umění. Z affairy Mutherovy jsou však známy verše: Ich kann mich nicht bereden lassen! Macht mir den Teufel nur nicht klein: Ein Kerl, den alle Esel hassen, Der muss was sein!

Dr. F. X. Jiřík.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Doklepávající stroj dosavadního cislajtánského parlamentu pracuje v posledních týdnech na předloze domovského zákona, jedné z těch řídkých, které značí skutečný pokrok a odstranění dlouhých křivd na velkém počtu obyvatelstva. Nový domovský zákon, ustanovující dosažení domovského práva v obci po desetiletém v ní pobytu, značí dalekosáhlou úlevu pro menší obce a důstojnější a pevnější poměr hybnějších tříd obyvatelstva k přítomnému jejich bydlišti, výhoda to, týkající se především také českých menšin v německém území. Tento národnostní dosah předlohy postavil většinu německých poslanců do bojovné falangy proti ní a Mladočechy do posice nejhorlivějších jejích zastanců. Na straně těch, kdož z národnostní úzkoprsosti a se stanoviska velkoměstských majitelů činžáků mluvili a hlasovali proti této spravedlivé a lidovým vrstvám prospěšné reformě viděli jsme tenkráte nejen členy plutokratické levice, ale i samozvané spasitele vídeňského »křesťanského« lidu, antisemity se svým dalajlamou Luegrem v čele. Za tohoto demagoga počíná se už styděti i Čes. Stráž, která v něm ještě před půl rokem viděla heroa. Vídeňský antisemitism se vůbec postaral v těchto týdnech o to, aby připravil posledního optimistu u nás o illuse, které ještě snad o jeho lidovém a Čechům přátelském směru mohl mít. Neomalené vrácení českého přípisu obce Pražské vídeňským purkmistrem Strohmannem — Strobachem postaví snad i Čechy vídeňské na samostatnější nohy. Pražská městská rada zaujala tentokráte energické stanovisko odvety. Pokud se jedná o nutná práva našeho jazyka ve Vídni, jest tato odveta na místě, vidíme však celou aféru neradi, poněvadž ukazuje, že snad stojíme na prahu nových štvanic nacionálních a jazykových.

Že těchto mají už i ve Vídni dost, nejen ve kruzích lidových, dělnických, ale i v těch, z nichž se rekrutoval hlavní kádr německé liberální strany, ukazuje náhlé vyhoupnutí se šesti nových mužů na volební arénu vídeňskou, nových mužů z řad intelligence a měšťanstva, s programem socialně reformním a liberálně pokrokovým. Duchovní hlavou jejich jest prof. Philippowich, publicistickým centrem jejich bude, zdá se, týdenník »Zeit.« Vůdčí jejich ideje ukazují mnohé analogie s českým hnutím pokrokovým a realismem a zdají se být výsledkem duchovního procesu, obdobného tomu, jenž se odehrál v uplynulých pěti, deseti

Digitized by Google

letech v českých mladších hlavách. Rozdíl jest ovšem v tom, že kdežto u nás se bezohledně zlomilo s liberalismem jako heslem a programem (poněvadž představa jeho příliš je sdružována s nenáviděnou německou liberální stranou), akcentuje skupina vídeňských »socialních politiků« snahu, obroditi liberalism a udělati z něho, co se ještě dá. Každým způsobem však znamená toto símě, hozené do volební půdy vnitřního města vídeňského, nadějnou setbu, jejíž další vzrůst a ovoce chceme stopovati s největším zájmem.

Kompromis uzavřený mezi Staročechy a Mladočechy pro pražské obecní volby dodává orgánům staročeským, především Hlasu Národa další chuti k smiřovacím pokusům. »Hlas Národa« volá po dohodnutí mužů »kteří v podstatě aspoň se shodují ve starých základních požadavcích našeho politického a národního programu a kteří sice mají otevřenou mysl pro pokroky časové, byť i v podrobnostech toho se různili, ale shodují se v odporu proti všemu politickému a sociálnímu radikalismu«. Národní Listy odpovídají nerozhodně. Jednou odmítavě, po druhé však už otvírají diskusi. Pěkné přináší jim při tom uklouzlo. Vůči proudům sociálním mladočeská strana prý, vedena příkazy humanity, vytkla přesně svou posici a staví se jim všude s největší rozhodností v cestu. Tedy pamatujme si: nejen proti sociálnímu radikalismu, jak praví Hlas Národa, nýbrž proti »proudům sociálním« vůbec! A při tomto potírání snah, směřujících k zlepšení života pracujících tříd, vychází strana mladočeská z příkazů humanity? To je nějaká podivná humanita A vůbec zdá se, že toto slovo sevšední u nás brzy už tak, že se ho za několik let člověk s trochou ducha bude styděti vyslovit. — Strašlivě sice diplomaticky, ale smířlivěji vůči staročeské straně než Národní Listy mluvil v Příbrami dr. Engel. Tenor jeho řeči byla stará z našich stran mnohokráte vyslovená pravda, že se Mladočeši od Staročechů neliší než stupněm a taktikou To jest právě také, proč stojíme vůči těmto staro mladočeským námluvám docela klidně, bez překvapení nebo rozčilení. Shledává se tu něco, co už dávno k sobě patřilo, a co by se vždycky jednou bylo našlo. Mladočeštví patří duchovně (pokud se týče celého širšího nazírání na život a úkoly národní, nejen tedy denní politiky) se staročeštvím do jednoho pytle, naproti směrům mladším znamená také směr starý, nanejvýš přechodní. A po řeči posl. Eima a jiných signálech obratu v politice vídeňského klubu jest toto smiřování dalším článkem, ležícím v samé logice věcí. Budou-li, jak se praví, podporovati už v novém parlamentu Mladočeši vládu, a dostanou-li za to jedno ministerské křeslo, jazykové nařízení a zrušení německých zkoušek na české universitě — čím se budou lišiti od Riegrova klubu v roce 1879?

Ve stínu hotového smíru mezi oběma národními stranami na Moravě konají se tam právě volby do zemského sněmu. Z výsledků známy jsou nám dosud tyto: Velikými většinami zvoleni jsou v 5 venkovských obcích kandidáti klerikální (na Boskovicku, Místecku, Uhersko-Brodsku, Holešovsku a Kyjovsku). Němečtí liberálové zaznamenávají dvojí porážku: na Šternbersku proti nacionálovi, na Znojemsku proti křesťanskému sociálovi.

Digitized by Google

— Referát Národních Listů o mirovické schůzi dr. Vašatého měl by být uchován budoucnosti. Historik nenajde význačnějšího symptonu rozdílu mezi lety »slavných voleb červnových« a letošním neslavným rokem opportunismu a kompromisů, než srovná-li tón, jimiž se psaly tehdy referáty ze schůzí a dnes. Tehdy »neohrožený bojovník za práva našeho národa«, dnes »suchý a mdlý hlas řečnícího dr. Vašatého«. Tehdy »nadšený, statečný, český lid« — dnes »aranžéři a klakéři«, »sbor hřmotný, který na každý počinek se strany klakérů odpovídal hřímavou ozvěnou, tleskal, provolával slávu« atd. — Vy aranžéři, klakéři a hřmotní sborové, kteří jste pomohli Národním Listům k slávě a mladočeskému klubu do Vídně — poděkujte se za tón, jímž se dnes mluví o vašich výkonech!

— Dočkali jsme se jednou většího díla z dějin novější české politiky. Nákladem br. Šimáčků počnou vycházeti »Politické dějiny národa českého od r. 1861. až do nastoupení ministerstva Badeniova« z péra Adolfa Srba. — Jméno autorovo nedává nám ovšem naděje, že by tento větší pokus po obsáhnutí českého politického vývoje vycházel z hledisek tak vysokých a moderních, jak bychom si přáli.

— Na provedení nového soudního řádu jest ve státním rozpočtu položka v extraordinariu 1 mil. zl. Z toho 600.000 zl. platů úřednikům a sluhům, kteří rozmnožením celkového stavu úřednictva nově přibudou, 300.000 zl. na zvláštní cvičební kursy pro úředníky a 250.000 zl. na adaptace soudních místností. Na zřízení nových soudů jest 60.000 zl. Řádný náklad justiční správy stoupl o 700.000 zl. Rozpočty tyto soudní úřadníky neuspokojily, neboť nový soudní řád s řízením civilním ústním, kterýž má vejíti v platnost dnem 1. ledna 1898, předpokládá většího rozmnožení soudcovských sil, než jak jest zatím preliminováno.

— K apelu našemu v 1. čísle tohoto listu na členy mladočeské strany na radnici pražské a na p. Dra. Podlipného došel nás přípis, že p. Dr. Podlipný již r. 1888 a 1889, když jednalo se o opravu pražského obecního řádu navrhoval nejen všeobecné přímé právo hlasovací, ale i přiřknutí takového volebního práva ženám. — K tomu připomínáme, že nám toto nebylo neznámo a že jsme ovšem v první řadě p. Dra. Podlipného považovali za povolána, aby svůj návrh obnovil a o jeho uskutečnění dále pracoval.

Z politiky zahraničné.

Od časů církevního otce Eusebia nebylo na světě nic podobného tomu, co děje se v sever. Americe, jak na západě, tak i na východě. Jako tehdy v Cařihradě zapomenuto bylo všech světských a církevních záležitostí pro otázku sv. Trojice a o jiném, doma i na ulici, nebylo mluveno a debatováno, než byl-li Syn od počátku spolu s Otcem, jaké vlastnosti má Duch svatý a p., tak nyní v Sev. Americe se na nic nemyslí a o jiném nemluví, než o otázce svobodného ražení stříbra, a o příští volbě presidenta republiky. V městech na ulici a na veřejných místech stojí od časného rána do pozdního večera vášnivě debatující tlupy, v některých místech nemůže ani policie udržeti volné chodníky, a v Lincolnu, v státě Nebrasce, dokonce musila vydati měst. rada zvláštní nařízení o shlukování se na ulicích. Když však jistý občan na základě této úřední vyhlášky trestaný se odvolal na řádný soud, byl jím trestu zproštěn, ježto prý otcové města neměli žádného práva, vydati takové nařízení protiústavní, neboť ústava zaručuje každému občanu volnost projevu a došlo by to prý v republice daleko, kdyby občané nesměli ani hovořiti o veřejných záležitostech a byli v nebezpečí, že je za to stihne trest. Řečníci obou stran, demokratické a republikánské, již měsíce zpracovávají voliče, vnikají i do nejzapadlejších osad, a letáky a

Digitized by Google

brožur rozváží pošta denně po milionech. Sami oba kandidáti na předsednický stolec jsou v agitaci neúnavni. Demokratický kandidát Bryan mluví denně ve 2—3 městech, do 1. října projel 13.000 km., mluvil 226krát k více než 2 mil. lidí. Republikánský kandidát Mc. Kinley mluvil sice jen 91krát, ale za to putují zástupy voličů k němu a více než ¼ mil. jich bylo již u něho.

V podstatě jest tato volební horečka jedním ze symptomů hospodářské krise, jež nyní zachvátila i Sev. Ameriku. Cena mnohých výrobků, zvláště zemědělských klesá. Zastanci svobodného ražení stříbra hledají toho příčinu »ve zločinu r. 1893«, totiž ve zrušení této svobody. Ve skutečnosti jest to následek rozhojněné výroby vůbec. Ve Spojených Státech sklizeno bylo na př. ročně 312 mil. bushelů pšenice v r. 1870—1880 a v l 1890—95 již 475 mil. bush. Ale i v jiných zemích, v Rusku, Argentině a j. přibylo pšenice; celkem v l. 1889—94 přibylo světové sklizně pšenice o 429 mil. bush., spotřeba však vzrostla jen o 12—16 mil bush. Vzrůstá-li všeobecně výroba produktů průmyslových i zemědělských a nepřibývá-li v témže poměru poptávky po nich, klesá přirozeně výtěžek čím dál více. Lidé, již nechápou, že jest to zcela přirozený vývoj věcí, s nímž nutno se smířiti, vidí příčinu v úmyslném znehodnocování zlatého dolaru a vzpomínajíce časů, kdy jim bylo dobře, hledají spasný lék ve svobodné ražbě stříbra, doporučované četnými a mocnými majiteli stříbrných dolů, již, zvítězí-li strana demokratická, chystají v příštím »stříbrovém kongrese« uzákoniti takou relaci, dle níž by 16 uncí stříbra rovnalo se 1 unci zlata. (Na světovém trhu jest okrouhle poměr 30 : 1), čím by se státní a soukromé dluhy, zvl. hypoteční redukovaly na polovici a ceny všech plodin, mléka, chleba, cukru, masa, šatů, uhlí atd. stouply asi v témže poměru. Zajisté velmi lákavé pro farmáře, úpící právě jako evropský rolník pod tíží dluhů hypotečních, pro konkurencí tísněné malovýrobce atd. Podivno, že i dělnické strany jsou pro tento demokratický návrh nemajíce nijak zajištěno, že s podražením všech výrobků a se znehodnocením dolaru stoupne i jejich mzda. Zle ovšem by se vedlo lidem se stálým platem, jako úřadníkům, poživatelům stálého důchodu (rentierům, pensistům, pojištěncům), kapitalistům, bankéřům, obchodníkům a p. Ti mají přirozeně zájem, aby příští kongres nebyl »stříbrový« a jsou pro stranu republikánskou a jejího kandidáta Mc. Kinleye, známého u nás návrhem, z části jen provedeným, aby Amerika uzavřela se vysokými cly cizozemskému dovozu průmyslových výrobků, čím mnohým odvětvím výroby v Evropě zasazena byla těžká rána, jmenovitě perleťářství ve Vídni, z části rukavičkářství v Praze a j. Zvítězí-li při volbách strana tato, bude zajisté také hleděti odpomáhati krisi průmyslu uzavřením hranic zámořské konkurenci, zemědělství drobnou prací na př upravením železničních tarifů, prodlužováním hypotečních zadlužení a p.

Ať ta či ona strana zvítězí, bude cítiti americkou politiku i u nás. —

Také v Turecku je rozčilení. Ale jiného rázu. Vláda již již pomýšlí na to, opatřiti všechny muže zbraněmi. Zbývá jen vynést a rozvinout pověstný prapor prorokův! V křesťanské Evropě jsou křesťané pobíjeni jako mouchy. Dne 26. a 27. září pobito bylo v samém Cařihradě sta Arménů, několik dní na to prodávalo se zcela klidně před

Digitized by Google

zraky policie, co bylo v arménských domech vyloupeno. Za babku se prodává nábytek a vše, co nebylo v domě bezmála přikováno. Domy potlučených Arménů konfiskovala vláda ve prospěch »církevního majetku«: Arméni, již se z Cařihradu přirozeně houfně stěhují, nesmějí svých domů prodati a prodej je neplatný — dům připadá onomu fondu. Arméni jsou celkem zámožní, jsou asi to, co židé v Evropě.

Nejvíce se bouří pro arménskou otázku v Anglii, kdež pořádají se meetingy a státníci vyslovují se pro zakročení velmocí, sesazení sultána a p. President anglo-arménské společnosti, Stevenson, vrátiv se z jihu Evropy, pravil v interviewu, že Rak.-Uhersko by si přálo co nejdříve smírného rozřešení turecké otázky. S ním jde Rumunsko. Anglie má pokusiti se o dohodu s Ruskem v této věci. Ale i kdyby byla Anglie osamocena, má činně vystoupiti v zájmu humanity a spravedlnosti. Netřeba ani zavaditi o Cařihrad, což by vyvolávalo zápletky, Anglie nechť uzná sherifa v Mekce kalifem a zasadí sultánu nejtěžší ránu. Kdo Arabii zná, ví, že plán ten lze provésti, vliv Anglie v Arabii je značný a sultán stěží již ji drží ve své moci. — Také v Německu a ve Francii pracují zvláštní komitéty pro věc Arménů. — Že Arméni již dlouho se připravovali, Evropu přinutiti, aby se jich ujala, jest zjištěno. Revoluční komitét ukládá Arménům, boháči i chuďasu bez rozdílu, dosti značné příspěvky; nevyplacení jich trestá i smrtí. V Cařihradě nalezeno v domech arménských mnoho třaskávin.

Přátelství rusko-francouzské, manifestované okázalým uvítáním carských manželů v Paříži, jest pro mezinárodní poměry v Evropě důležitou událostí. Není tomu ani ½ roku, co Německo dostalo se do příkrého konfliktu s Anglií pro koloniální politiku a bylo velmi prudce i oficiosními listy napadáno. Toho by se nebyly odvážily, kdyby Německo mělo ještě ten primát v Evropě, jejž mělo za Bismarcka. Soudí se na upevnění míru následkem franc.-ruské aliance. Rusko dobylo sympatií Francie a Evropy ne svým samoděržavím a vojáky; již dávno před carem vtáhli do Paříže vítězoslavně jiní Rusové, Turgeněv, Tolstoj, Dostojevský. To bylo pravé morální vítězství ruské. Nynější politická aliance vybujela také z citů, jimi zasetých. Politicky ji uspíšily snad i jiné příčiny, z nichž není na posledním místě ta šťastná okolnost, že ve Francii jest dosti kapitálu, bažícího po dobrém zúročení, a v Rusku jest ne nepatrná touha i potřeba, umístiti jej v zemi. Čímž oběma spojencům vyhověno bude v důležité otázce.

Socialní hlídka.

Konference širšího výkonného výboru československé strany socialně demokratické konána byla dne 18. a 19. října ve Vídni. Ze zajímavých správ situačních, které zde byly podávány vyjímáme:

V Čechách připadá českým socialním demokratům 12 volebních okresů, z nichž jeden je smíšený. Na Moravě připadají 4 volební okresy a 1 (olomoucký) smíšený Ve Slezsku bude rovněž kandidován

Digitized by Google

Čech a to na Těšínsku. Ze všech těchto českých volebních okresů je řádně sorganisován jen jediný. Volební a programové provolání bylo vypracováno zástupci všech národností v Rakousku a ve všech řečech. Česká socialní demokracie súčastní se voleb vlastními kandidáty; zajímavo je, že i v Dolních Rakousích kandidát bude postaven. Kompromisů strana nečiní; v případě užších voleb navrhuje se vůči měšťáckým kandidátům zdržeti se volby. Jen tam, kde bude stát v širší volbě dělník, zůstaveno okresům dohodnouti se s širším výkonným výborem. Kde volby konány budou nepřímo, vyzývají se soudruzi sestaviti kandidátní listiny volitelů bez ohledu, zda bude možno dosíci voleb přímých. V okresích, kde kandidáti nejsou dosud postaveni, stane se tak do 15. listopadu.

Nejzajímavější a nejdůležitější je však konečné usnesení výkonného výboru československé strany socialně demokratické, znamenající další, byť nerozhodný krok: k osamostatnění se odborovému vedle dobytého již politického. Nebyly ovšem přijaty požadavky (Steinerův na př. a j.) úplné samostatnosti odborové české socialní demokracie, ale i to, na čem konference se usnesla, ač nerozhodně, ukazuje snahu po decentralisaci. Výkonný výbor totiž usnesl se doporučiti dělnictvu, odborově sorganisovanému, zastávati na nejbližším odborovém sjezdu rakouském těchto pět požadavků: 1. Zřízení české sekce při stávající odborové komisi ve Vídni. 2. Zřízení samostatného českého sekretariátu vedle stávajícího německého. Český sekretář nebudiž německému sekretáři podroben v žádném ohledu. Volba českého sekretáře je věcí českých odborových sdružení. Český sekretář obstará českou korespondenci, vede statistiku českých organisací, obstarává vůbec záležitosti českých sdružení. 3. Společnou finanční správu. 4. Dosazení českých placených sil k ústředním svazkům (kovodělníků, dřevodělníků, textilníků, železničních zřízenců atd.) 5. Dosazení českých funkcionářů je věcí českých soudruhů dotyčných odborů přiměřeně naší síle. Před sjezdem odborovým doporučuje se předchozí společná úrada ve Vídni. Konference žádá spolu, aby na sjezdě odborovém zastoupena byla i československá strana politická.

Socialističi protestanté. Článek fabianisty p. Shawa v zářijovém seš. Cosmopolis o posledním mezinár. kongrese social. v Londýně jest, jak bylo již připomenuto, ostrou kritikou marxismu a v stručném obsahu a bez četných výpadů jeho a ironických poznámek jest tento: Zkoušeti, v čem vůdcové nějakého hnutí chybují, neznamená rozmnožovati řady staromodních cyniků. Pro politika jest problémem tu, najíti v hnutí zdravé jádro praktické politiky. Nemyslící vytýkají, že v něm takového jádra není. Zapomínají, že může býti zabaleno ve spoustě pošetilostí. Aby bylo dovedeno společenské hnutí k plodnému konci, jest nutno pokusit se desetkrát o každý úspěch. Křesťanství usilovalo o komunistické tisíciletí a poskytlo středověký feudalism, reformace o anarchism a položila základ modernímu individualistnímu kapitalismu, manchesterská škola slibovala každé rodině notný bochník a odklizení války a umožnila svobodnou tržbu a světovou výstavu r. 1851, reformátoři manželství zastávají volnou lásku s vábnou vyhlídkou zbaviti lidstvo opilých, zločinných a šílených manželů a manželek a socialisté obrátili zřetel k dosažení hospodářského kolektivismu, Není pochyby, jako se má přítomné křesťanství ke křesťanství evangelia a Tolstého, tak že bude uskutečněný socialism v poměru k novému mravnímu řádu Roberta Owena.

Digitized by Google

Obrazotvornost jest velice plodna a provozuje se velmi snadně. Ale schopnost praktické politiky jest posud v počátcích, jedná zdlouhavě a neobratně a za velkého nátlaku okolností. Učiní-li se pokus urychliti ji vznícením obraznosti na podporu přirozenému nátlaku okolností, bývá výsledek hubený i při nejvyšším úsilí. Jest třeba nesčíslného přehánění, než průměrný člověk se přiměje, aby jednou za rok vyplnil hlasovací lístek. A pravidelné přípovědi, enthusiasm, zášť a víra stranníků jsou nespolehlivy proti praktickým schopnostem úředníků a ministrů. Lidé, jež podporují návrh učiněný vlastními vůdci, ale staví se proti, pochází-li od vůdců protivné strany, nejsou vůbec političtí; jsou pouze stranníky. A takový jest vskutku i obyčejný politik. Každý vůdce chybuje, jenž pokouší se organisovati lidi na základě rozumovém. Je-li výmluvný a přičinlivý, snadno bude mít následovníky. Ale třebas oni s ním cítili, nesouhlasí s ním a nerozumí mu. Úkolem jeho není naučit je mysliti, ale sprostiti je této námahy. Lid má v nenávisti myšlení a chce být vlivnými osobami utvrzován v lásce a nenávisti, obdivu a pohrdání, v souhlase a odpírání. V Anglii není nejslabšího rozdílu, ani v praxi ani v zásadách, mezi stranami liberální a konservativní a přece liberalové a konservativci toho nevidí a byli by, kdyby se žádalo splynutí, překvapeni, jako něčím paradoxním, cítíce, že by bez strannictví nebylo pro ně vůbec politiky.

Také socialisté nejsou bez této politické zručnosti. Sem patří ujišťování z posledního mezinárod. sjezdu, že socialisté jsou mimo a nad obyčejné »buržoastické« strany — ujišťování, jež došlo ohlasu u některých, buržoastických kritiků, že scény, jaké denně se přiházely na kongrese, nebyly-li by možny na př. ve franc. anebo anglické sněmovně. Ve skutečnosti kongres vykonal, co bylo lze od něho očekávati, v uvážení, že nemaje moci nemá ani odpovědnosti. Na světě nic není tak zbytečného jako platonický parlament. Jinak by nebyly si počínaly sjezdy církve Nonconformistů, liberálů anebo konservativců. Jen v tom byl rozdíl od obyčejných praktik politických stran, že zprávy o kongresu (londýnském) v denních listech (anglických), byly-li od »buržoastických« kritiků, byly celkém zdvořilé, ty však, jež kongres vystavovaly veřejnému posměchu, odkrývaly jeho odpory a bez milosti karikovaly jeho tlachavost, byly psány socialisty a právě se stanoviska socialistického. Socialista, jenž touží po činnosti, nebude se chovati k blouznivému revolučníku o mnoho jinak než vydavatel obyčejného pokrokového denníku. Co tudíž z kongresu jest užitečného pro politika, jest předně otázka jak daleko zástupci jeho osvojili si realní politiku a jak dalece jejich program jest uskutečnitelný, za druhé jak dalece as tento program dojde podpory voličstva.

V tom ohledu jest Anglie zemí dle jména nejméně, ve skutečnosti však nejvíce pokročilou. Němci s jednolitou sociálně-demokratickou stranou v říš. sněmu a se svými $1^3/_4$ mil. voličů, jsou jen zdánlivě před námi. Jejich vůdce p. Liebknecht musil do vězení pro řeč, již mohl za souhlasu celé Anglie přednésti p. A. Balfour. Svojí konservativní hrabskou správou a liberální správou osadní jsme o půl století před Němci, kdež, jak vůdcové sociální demokracie připouštějí, není ještě dosaženo emancipace středních, obchodních a výrobních tříd od poručenství vlády a aristokracie vzdor francouzské revoluci a Lasallovým generalisacím. To znamená, že jest sociálně-demokratické straně vykonati ještě značný kus díla liberalismu, anebo se dát zatlačiti od stran jiných, jež ho vykonají. Ve Francii vládne střední stav. Ale jeho liberalism ani z daleka ještě se dosti neutkal s řevnivou centralisací vládní, zavedenou Napoleonem. V Anglii jsou střední třídy již dávno zcela pány situace jak oproti dvoru tak i v hrabství, jež svým leskem a mocí jsou závisly čistě na dobré vůli

Digitized by Google

loyalitě. Tu tedy jest dílo liberalismu hotovo, a liberalism jakožto politický princip jest činný nyní pouze v obraně nadvlády středních tříd nad třídami dělnickými a proti jich snahám, obmezovati svobodu mezdní smlouvy v zájmu společnosti. Třídy dělnické jsou organisovány v Trade Unions v takovém rozsahu, jaký jest neznámý v kterékoli cizí zemi. Mimo to má Anglie v porovnání s Amerikou přednost ústřední správy, dosti mocné, aby čelila nejmocnějším soukromým korporacím, a dovršila konečně soustavu místní správy, zcela odpovědné třídám dělnickým, jimž opatřuje potřebné soustrojí pro tolik průmyslového kolektivismu, kolik je fysicky a mnohem více než kolik morálně jest nyní možno. To všechno opravňuje státníka, aby považoval stupeň praktického kolektivismu anglického za vodoměr socialismu na celém světě.

Ale jestliže kdo při tom spěchá usuzovati, že tento pokrok Anglie na cestě k organisaci kolektivistické jevi se ve formě bohatých a vlivných spolků socialistických, t. zv. v Německu »třídně uvědomělého« proletariatu, soudí bez ohledu na hlavní vlastnosti Angličana, Cromwell praví, že člověk, jenž jde nejdále, neví, kam jde. Tím vyslovil, co se nejtíže chápe v politice Angličana. Ten již vedl svět kus cesty k socialní demokracii a není pochyby, že půjde až na konec. A nebude socialistou, ani když dostane se tam. Generalisování a systematisování není věděním, jest to pouze spořádáním vědění. Tvořivé vědění, účinné přesvědčení, může býti jedině vyjádřeno jednáním: národ jednající jest národ skutečně myslící a věřící. Ale jest to něco zcela jiného mysliti a věřiti a pochopovati své vlastní myšlenky i věření. Dnešní člověk druhého řádu může vyložiti velmi dobře, kam směřoval v minulém století člověk prvního řádu. Zítřek pochopí dnešek, ale dnešek nechápe zítřka. Angličané, nejneobratnější to rasa v politice, soudě z jejich řeči na jich subjekt, vším úsilím snaží se dosáhnouti socialismu, kdežto »třídně uvědomělí« orthodoxní socialisté jen stojí před vzdušnou stavbou, jež nic těžšího neunese, než jejich sny. Rozdíl mezi Angličanem, jaký skutečně jest a jakým se jeví vlastnímu poněkud zakalenému vědomí, jest tak nápadný, že zdá se světu jedním z největších pokrytců. Oportunista, stále tlachající o svých zásadách, skeptik, neodporující nikdy dogmatu, kosmopolita, vynášející svůj patriotism, svobodověrec, jenž žádá absolutní se podrobení morálce, královrah, jenž plazí se před belhajícím králstvím a také socialista, jenž s rozhodností odmítá sdružování se socialismem. — Od ožití socialismu v Anglii před 15 lety staly se důležité pokroky v demokratismu a kolektivismu u liberální i konservativní strany. Ale zřejmí socialní demokraté zůstávají z dogmatické umíněnosti zcela politicky nečinní. Politikové je mohou napadati beztrestně, tiž, jež neodváží se raniti svědomí nonkonformisty, anebo odciziti jediný hlas temperanclířům a jež ucházejí se o souhlas armády spásy. (Příště ostatek.)

Hlídka hospodářská.

Ministr Bilinski předložil parlamentu rozpočet na rok 1897, první svůj rozpočet, jelikož rozpočet předešlý byl dědictvím, jež zbylo mu od jeho předchůdců. Výdaje státní odhadovány jsou v něm na 692·16 mil. zl., příjmy na 692·17 mil. zl., v obojím asi o 27 mil. zl. vyšší, než na rok letošní.

Plyne tedy z rozpočtu jakýsi, ač nepatrný, přebytek. Avšak zdánlivě příznivý tento výsledek nabyl netušeného doplňku druhou předlohou

Digitized by Google

finanční, parlamentu současně presentovanou, dle níž vedle řádných vydání ustanovuje se další obnos as 25½ mil. zl. na t. zv. výdaje investiční ku stavbě drah, budov vojenských, soudních, školních a j, ke kanalisaci Labe a Vltavy (2 mil. zl.), na veřejné stavby města Prahy. Na krytí těchto výdajů nestačí již rozpočtěné příjmy a mají se tudíž uhraditi půjčkou do 50 mil. zl., které má se užiti též ke splacení dluhů, jednotlivými ministerstvy též dříve na investiční účely učiněných. Bilinski ovšem ihned také vypočetl, že stát ušetří peníze, které dosud musel platiti nájemného z kasáren, úřadoven a školních síní obcím a soukromníkům, že není ani důstojno státu míti úřadovny atd. v budovách soukromých (jsou ovšem i jiné věci, státu ještě nedůstojnější, které také pp. ministři jistě dobře znají), nové dráhy poskytnou opět nové nebo zvýšené výtěžky, ministerstva nebudou dělati další dluhy a také splatné částky dluhů státních nebudou se kryti novými dluhy (rentou amortisační), nýbrž budou se platiti hotovými atd.

Přes to parlament ani veřejnost nedaly se vnutiti do růžové nálady a jediným, kdo se státním rozpočtem byl spokojen, byl sám tvůrce jeho. Ukazovalo se právem, že není podkladu pro přesné rozeznávání mezi investicemi a výdaji obyčejnými, že mezi investice vřaďuje se nyní ledacos, co do řádných výdajů patří a dříve řádnými příjmy bylo uhrazováno, a že nyní vlastně rozpočet se rozpolťuje, aby přílišné stoupání výdajů poněkud se zastřelo. Je-li potřebí nákladných investicí, k jejichž krytí řádné příjmy nestačí, spadá nemalá část viny na předešlé vlády, že výdaje státní, zejména vojenské, stupňovány byly na výši, poplatní sílu obyvatelstva státního přesahující.

V poslanecké sněmovně přijat byl návrh, aby stálý výbor živnostenský z prosincové osnovy živnostenského zákona podrobil úvaze prozatím toliko předpisy o společenstvech živnostenských a o učednictvu, aby aspoň tyto partie živnostenské novely mohly býti uzákoněny ještě před rozpuštěním sněmovny, jak toho žádaly veškeré sjezdy živnostenské, v poslední době pořádané (Praha, Král. Hradec) a jak již navrhováno bylo v letošním jarním zasedání sněmu Českého. Společenstvům má se poskytnouti možnost súčastniti se i hmotně svépomocných zařízení ke společnému nákupu surovin, společné výrobě a společnému odbytu výrobků, předpisy o učení učňů mají býti zostřeny tak, aby byla dána záruka, jak svědomitějšího vyučování se strany mistrů, tak větší horlivosti se strany učňů. Zvláště návštěva škol pokračovacích učni podrobněji se upravuje a nařizuje se, že učeň, který svým zaviněním ve škole neprospívá, může býti potrestán prodloužením doby učební, nejdéle ovšem na jeden rok. Bude zajisté leckdy nesnadno určiti, je-li vina špatného prospěchu na straně učně či spíše na straně mistra, v jehož zájmu často jest, jak aby učeň i v době školy raději jemu v dílně pracoval, tak aby mu učeň jakožto levná pracovní síla co největší počet roků byl zachován. Ostatně právě snad tyto chystané předpisy povedou k tomu, že zavede se na školách učednických vyučování denní místo večerního, které po vysilujícím zaměstnání denním jest na úkor jak školnímu prospěchu tak zdraví, tak konečně mravnosti jejich.

Digitized by Google

Hlídka školská.

Ze studentstva.

Dne 17. m. m. přijal rozpočtový výbor říšské rady vládní předlohu o postátnění kolejného. Studentstvu je ovšem lhostejným, bude-li platiti na místě profesorům státu. Přes to debata v rozp. výboru má pro ně jistý význam. Námitky proti zrušení kolejného uváděné t. zv. zastanci akademické volnosti učení byly vyvráceny vlastně jen řečí ministra Gautsche. Odstraněním kolejného nebyla by porušena ani svoboda učení se, na něž má míti právo každý, tudíž i chudý. Ohledy na finance státní zabránily většině výboru, aby vyvodila z řeči ministrovy jediný správný důsledek: zrušení kolejného.

Při té příležitosti byly také aspoň z části před veřejností odkryty hrozné poměry docentů, mimořádných i některých řádných profesorů. Nepoměr v příčině hmotných prostředků je tu úžasný. —

Na české universitě zavedeny české tiskopisy na místě latinských a německých. — Úpadek pokrokové strany studentské způsobil nejnověji zvláštní a dost charakteristickou událost — punktace. Uzavřeny na přátelském večírku »Slavie« řečmi starosty Slavie Dra Hrbka a rektora university Dra Hanela. Více než 6 let vytýkalo studentstvo universitě, že nevyhovuje mu po stránce vědecké, a že neplní svého národního poslání. Při tom nebylo šetřeno osob a i nynější p. rektor mohl by najíti v časopisech a publikacích studentských o sobě málo lichotivého. Přes to však studentstvo na večírku nadšeně tleskalo a souhlasilo s tím, když Dr. Hrbek prohlásil o nynějším p. rektorovi, že byl studentstvu vždy sympatickým a když tento proklamoval se za přítele studentstva. Jak se to rýmuje s tím, co ještě před prázdninami bylo proti duchu nynější university vytištěno v Kalendáři pokrokového studentstva? — Změnil se snad akademický senát, nastoupily snad mladé, svěží síly místo starých? Ještě před prázdninami publikovány výnosy obou rektorátů o protimilleniových projevech, zmařena málo liberálním jednáním akad. senátu universitní schůze, jež veřejně měla projeviti stesky a přání studentstva, nezměnilo se ani chování jednotlivých profesorů.

Poměry se tedy neměnily, ale na veřejnost má býti osvědčována shoda, mezi činiteli, jež dávno jsou si zcela cizí a nepřátelští. Několik hezkých slov stačí, aby boj utuchl.

Neříkáme ovšem, že by na universitě nebylo naprosto přátel studentstva. Ty osvědčují své city skutky. Mladý opravdový přítel studentstva docent p. Dr. Kuffner vydává právě Psychiatrii. I p. prof. Maydl letos slíbil vyhověti některým přáním ze řad studentstva vyšším (Č. pokr. st.) a oznámil, že jeho chirurgie z části je již v tisku. —

Naproti tomu však užívá profesorský sbor lékařské fakulty poprve svého práva a hrozí trestem těm, kdož by navštěvovali přednášky, do nichž nejsou zapsáni. Dosud bylo to jaksi mlčky trpěným dobrodiním pro chudé posluchače Je prý to ochranou docentů. Nevěříme. — Letos je v 1. roce lék. fakulty zapsán poměrně malý počet posluchačů, za to prý na filosofické nadbytek jich přiměl jistého docenta k výroku: Bude je nutno škrtit. — Císař daroval koleji Arnošta z Pardubic 100 zl. *M.*

Digitized by Google

Zdravotní hlídka.

Dr. Ignác Pelc, c. k. místodržitelský rada a Ferdinand Hueppe, professor zdravovědy na německé universitě, uveřejnili v č. 36. časopisu »Das österreichische Sanitätswesen« článek »Wasserversorgung in Prag u. in den Vororten,« ve kterém vylíčena jest pražská pitná i říční voda a učiněn návrh na zásobování Prahy a předměstí vodou. Pitná pražská voda je tvrdá, obsahuje až 113·5 německých stupňů tvrdosti. Zvláštní komise prohlédla 28 studní, ve statistických zprávách jako »velmi dobré« poznamenaných, a nalezla, že z těchto studní podle přísného měřítka je 26 špatných (93%) a podle mírnějšího měřítka jen 17 čili 60%. Profesor Hueppe žádá, aby při prorývání každé studny bylo přihlíženo 1. k místu a poměrům, 2. k technickému uspořádání a postavení studny, 3. k bakteriologickému a 4. k chemickému nálezu. Jen studna a voda odpovídající všem těmto požadavkům může býti za dobrou uznána. Praha i předměstí mají velice půdu znečištěnou a proto nemůže býti ve studnách pražských dobrá, zdravotnicky bezvadná voda; studny jsou taktéž špatně technicky zřízeny, v předměstích na mnohých místech setkáváme se ještě s okovy. Bakteriologicky jsou pražské vody tím znamenity, že ve většině jich nalézá se mikroorganismus bacterium coli commune, který nejčastěji a nejraději žije v exkrementech lidí a zvířat. Nález jeho v četných pražských studních poukazuje na to, že stoky pražské a studny jsou v nemalém styku. Mezi studnami pražskými, člověkem a stokami jest stálý styk, jest utvořen stálý kruh, který zdravotnicky není přípustným. Kdyby i racionelní kanalisace na krásně ihned v Praze byla provedena, nezlepší se pražská pitná voda, poněvadž půda pražská je velice znečištěna, velice infikována. O tom nejlépe svědčí nález na staveništi pražské nové tržnice, kde nalezeno bylo 18 starých zazděných žump, z nichž tři byly 10 metrů, dvě 3—4 metry a 13 1—1½ metru hluboké. A při tom všem v některých pražských městech je nedostatek studní vůbec; obecenstvo potom používá vody z vodovodu k vaření i k pití. Výsledkem těchto poměrů jsou časté malé i velké epidemie tyfové. Pražská voda spotřebná kryta jest vodou přiváděnou městu z několika vodáren z řeky Vltavy. Vodárny pražské mají filtrační studny, však těchto mohou používati dle autorů jen, je-li vysoký stav vody v řece. Sklesne-li hladina Vltavy, čerpá se do měst pražských z nedostatku jiné vody voda přímo z Vltavy. To dokázali autoři při epidemii v roce 1894/1895. Vinohradská, smíchovská a Schoelerova vodárna u Libně nemají vůbec filtračních studní. Vodárny u Šítkových mlýnů a u mlýnů staroměstských a nových vedou často do města rozředěný obsah pražských stok. Ve vodě této často dokázány byly choroboplodné zárodky jako bacilly tyfu a mikroorganismy tlustého střeva lidského. »Vodárny města Prahy jsou stále podezřelé z infekce, časem skutečně způsobují různé nemoce a mohou podporovati epidemické rozšíření cholery a tyfu«. Vlastní slova jmenovaných autorů. Dále dokazují spisovatelé tito, že vysoká i nízká voda ve Vltavě mívá z pravidla za následek vyskytování se četnějších případů střevního tyfu. V posledních čtrnácti letech onemocnělo v Praze průměrně ročně 290 lidí na abdominální tyf a zemřelo 37 lidí ze 100.000 obyvatel.

Digitized by Google

To jest velmi vysoké číslo. V Anglii mají zákon, že objeví-li se taková vysoká úmrtnost po sedm let v některém místě, jest nutno podrobiti zdravotní poměry jeho přísnému šetření a nutno za každou cenu zdravotní poměry místa takového upraviti. Zákon ten přijali Angličané roku 1836., tedy hezky již dávno a podle toho dnes také zdravotní poměry v anglických městech vypadají. Mohou býti vzorem v každém ohledu evropské pevnině. Dr. Pelc a profesor Hueppe přicházejí k závěrečnému úsudku, že jest na nejvýš na čase a nutno, aby Praha i její předměstí zásobeny byly vodou a sice jednotnou, aby nezaváděla se pitná voda a upotřebená zvláště. Vypočítávají, že by bylo potřeba pro Prahu a nejbližší obce předměstské, čítaje na 500 000 obyvatel již dnes, aby voda dostačila i pro příštích několik desetiletí, 75.000 kubických metrů vody denně. Vodu tuto chtějí vésti ze svatojanských proudů, kde voda ve Vltavě není znečištěna, kde se sama čistí, vyvírajíc v četných proudech do výše a tím přicházejíc se vzduchem a jeho kyslíkem do styku. Aby vody vždy zde bylo dostatek i při malém stavu vodním, bylo by nutno v okolních lesnatých, liduprázdných místech zatarasiti některá údolí a vodu z nich vésti do centrálních čerpadel. Vedle těchto čerpadel bylo by potřebí postarati se také o zvláštní zařízení, která by zbavovala vltavskou vodu značného množství jejího železa, poněvadž jinak nehodila by se voda tato ku všem účelům. Ostatní projekty ustupují dle mínění autorů před projektem jich do pozadí. Projekt zásobovati Prahu vodou z labských krajin není schopný života, poněvadž kraje ty jsou četně zalidněny a půda jejich velice již dnes znečištěna, tak že nemůže poskytovati hygienicky bezvadnou vodu, jaké jest potřebí městu Praze a jejímu okolí. Bez řádného zásobování dobrou vodou pitnou i užitkovou zároveň nebude a nemůže býti — velké Prahy. Tím končí článek svůj Dr. Pelc a profesor Hueppe. *vl.* —

Z naší doby.

— **Z ženského hnutí.** »Ženský Obzor« líčí v posledním čísle důvěrnou schůzi českých žen na staroměstské radnici. Vládnoucí veličiny hleděly jí dáti starovlastenecký idyllický ráz, přes to však prorazily sem tam živly mladší se sociálnějším pojetím ženské otázky. Redaktoru Ženského Obzoru byl do této schůze zabráněn vstup. To je už specielně české nezdvořáctví vůči tisku! — O ženské otázce přednášeli dvě neděle po sobě v sále Typografické Besedy pp. red. Vít Kellner a red. Ant. Hajn. — Mimo to pořádána 11. října schůze socialistických žen »u Rytířů« ve Školské ulici (patrně na odpověď důvěrné schůzi českých žen), v níž mluvil obč. Kasík o postavení ženy v dnešní společnosti. Přijatá resoluce odporučuje ženám vstup do Dělnické Akademie, vyzývá tuto, aby zřídila zvláštní ženský kurs a považuje socialism za jediné správné rozřešení ženské otázky.

— Na poslední schůzi hlavního výboru **Národopisné výstavy** 22. října zjištěn při 886.706 zl. 34 kr. vydání přebytek 20.436 zl. 15 kr. a připočteme-li k tomu cenu uchovaných objektů (československé dědiny, valašské osady atd.) přebytek ku 100.000 zl. Výstavu navštívilo platících 2,065.278 osob. Dědictví výstavy, Národopisné museum československé, bylo 15. května t. r. otevřeno a dostalo se mu na inventáři a skříních 2.500 zl., figurinách z výstavy 10.000 zl., zakoupených předmětů za 14.000, úhrnem 26.500 zl. Další správu sbírek povede Národopisná společnost československá.

— »Křesťanství není náboženství, ale společenský řád« řekl na schůzi vídeňských socialistů nedávno křesť. sociál Hans Beruth. — Proti těmto slovům staví se rozhodně

Digitized by Google

rajhradská **Hlídka** a praví mezi jiným: »Není-li křesťanství náboženstvím, pak jako společenský řád není k ničemu, je bezmocno«. »Hlídka« má pravdu. Křesťanství je jen náboženstvím a bude potud žíti, pokud bude jeho náboženská podstata života schopnou. Pokusy těch, kdož myslí, že učiní křesťanství života schopnějším a modernějším, když místo základu náboženského podloží mu ethické, sociální nebo umělecké, jsou zbytečny a marny.

— **Dělnická Akademie**. Když na sjezdě usneseno bylo požádati zemský výbor království Českého, universitu a městskou radu pražskou o potřebné místnosti, nečinilo se to z nijaké pevné naděje, že jmenované instituce přijdou dělnictvu s ochotou vstříc. Dvě z nich, zemský výbor a universita, již daly odpověď — o d m í t a v o u. Nyní zbývá jen ještě městská rada.

— Ve Vyzovicích na Moravě založilo několik občanů spolek »Mír« na šíření a pěstování myšlenky míru a bratrství národů.

— **Výbor České Obce sokolské** vyzval jednoty sokolské k zakládání knihoven, čítáren, pořádání přednášek, jedním slovem k větší péči o vzdělání svých členů. Uvidíme, jestli tímto krokem, jejž vyvolala ostrá kritika dnešního sokolství v posledních dobách, podaří se vlít ještě trochu oživující krve do marastického sokolského organismu!

— **Jednota Filosofická** chystá se pořádati cyklus asi deseti přednášek.

— **Ze Společnosti pro vědy státní a sociální.** Pořad letošních týdenních schůzí (ve sborovně Průmyslové Jednoty v Rytířské ulici) zahájen 19. října přednáškou dr. F. Čády o t r e s t n í p ř í č e t n o s t i. Pan dr. Čáda podal přehledně obraz tří hlavních kriminalistických škol (zvláště italských): 1. klassické či metafysické; 2. positivisticko-anthropologické (Lombrosovy) a zvláště 3. positivisticko-sociologické, opíraje se o referát předáka této školy prof. Lista na psychologickém kongresu mnichovském. Tato třetí škola stojí na determinismu, súžuje pojem příčetnosti na minimum a vidí úkol trestu v tom, aby potíral zločin jako sociální zjev. V aplikacích na soudnictví jest však tato škola kompromisní, počítajíc se stávajícími mravními a právními pojmy. V následujícím na to rozhovoru, jehož se súčastnil hlavně pan dr. Koerner a pan dr. Bouček, zajímalo zvlášť vystoupení prof. Masaryka proti scholastickému (jak to nazval) rázu této školy a jejímu zbytečnému splétání praktických otázek soudních s metafysickými (determinismem atd.). Nejedná se o to, jak dalece lze příčetnost filosoficky podepříti, nýbrž o to, aby pronikalo vědomí, že zločin je zjev a dílo společnosti, vina že je kollektivní a že když už se má trestat, aby se trestalo co nejhumanněji. — Ve schůzi 26. října referoval p. dr. Horáček o ethicko-kulturních snahách a přednáškovém kursu v Curychu.

— **K uličnickému kousku** snížilo se několik mladších výtvarníků. V Národních Listech z 25. října objevila se »Výstraha« podepsaná V. Amortem, Ferd. Hettešem, Th. Hilšerem, Lad. Novákem, K. Raškem, Fr. Stránským, Jar. Špillarem a Fr. Urbanem a dotýkající se těžce cti našeho spolupracovníka Dr. F. X. Jiříka. O kritikovi, jenž mimo v Rozhledech uveřejňuje studie o malířství i ve Květech k výslovným žádostem pana Svatopluka Čecha a píše zároveň do Ottova Naučného Slovníka, mluví se tónem, jenž čpí příliš puchem malířské knajpy v pozdních nočních hodinách, než aby stál za reprodukci nebo dokonce za polemiku. Takové věci trestají se jinak! Pro stav naší společnosti zůstává však smutným symptomem, že ruce, které tvoří umělecky, mohly podepsati řádky tak bídné a sprosté! — Ale snad jde oněm lidem přec o něco, o nějakou věc, zásadu? To je nanejvýš toto: vytýkají Dr. Jiříkovi, že »láká« při atelierních návštěvách skizzy a pak jich v kritice »zneužije«, totiž soudí o nich jako o dílech dokonaných. Jak nám však pan Dr. Jiřík sděluje, je to holá lež. Navštěvuje sice ateliery a interviewuje umělce (jak to činí svědomití referenti všude na světě), ale skiz, jichž si vyžádal, užil kriticky j e n j e d n o u, v případě starého malíře z let padesátých prof. Lhoty. Ale jak jich zneužil, o tom svědčí věta v Rozhledech (minulý ročník str. 456.): j s o u t o (totiž skizzy) j e h o n e j l e p š í p r á c e, a s p o ň u k a z u j í L h o t u v e s v ě t l e m n o h e m l e p š í m, n e ž d í l a d l e n i c h p r o v e d e n á. Podobně soudí o nich v červencovém sešitě Květů. Výpad oněch lidiček jest tedy nejen surový, ale i l ž i v ý. Mladší tito umělci nehájí tu věc mladšího, svého umění, nýbrž stařeckou ješitnosti diktované zájmy předpotopního malířského mastodonta, který také po oněch článcích v Rozhl. a Květech vylil svou žluč na dr. Jiříka v urážlivém dopise. Tedy: m l a d š í u m ě l c i v y s t u p u j í p r o t i m o d e r n í m u k r i t i k o v i v z á j m u »u m ě n í« d á v n o p ř e k o n a n é h o. A za druhé: jsme tu, a ne poprve, nuceni hájiti svobodu kritiky proti m l a d ý m. A to je na celé věci nejsmutnější!

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. listopadu 1896. Číslo 4.

Vlastenecký poplach.

Ani jsme se nenadáli, že bude zase jednou debata o národnosti, o tom, kdo patří do národní společnosti a kdo se z ní vyloučil a podobně, jak již ty ustálené fráse se u nás i v nejzapadlejších vesnicích přemílají. Vyvolalo se to vše pro valnou hromadu »Slavie« 29. října, vystoupením opositních směrů proti dosavadnímu výboru, nespokojených se stavem i duchem »Slavie«.

Informovali jsme se. Jeden student soc. demokratický vytýkal tu výboru pořádání representativních podniků, bálů, účastnění se slavností (na př. odhalení pomníku krále Jiřího v Poděbradech, dokládaje příkře, že Jiří nebyl takovým demokratem, za jakého se dnes prohlašuje, pronásledoval-li zejména jednotu českobratrskou). A druhý student soc. dem. dotkl se ve své řeči i nacionalismu, byl však umlčen. Věc přesmykla se tím z pole věcnějšího na boj za volnost diskuse, a tu jiný řečník opoziční menšiny tvrdil, že volnost diskuse o všem, třebas i o vystoupení z národností, je první podmínkou vývoje nejmladších generací. Více se nestalo. Věc se mohla vyříditi v domácnosti »Slavie«, ale místo toho druhý den bilo se v novinách na poplach, psalo se o hrozném zjevu protinárodního cynismu, řečníci na schůzích s tónem proroků, předpovídajících konec světa, mluvili o překonávání národnosti, politikové nejmladší radikálně-pokrokové strany potírali v restauracích v pozdních nočních hodinách »osudný přízrak odvrhování národnosti,« do venkovských listů posílány dopisy atd. — přes noc byla zde národní aféra prvního řádu. A nikde není dokladu a důkazu, že by byl kdo skutečně odvrhoval národnost, hlásal renegátství a »odpadl od národa«.

Vystoupení »socialistické strany« studentské nebylo vůbec nové. Co »Slavie« trvá, vidíme v ní zápas tendencí a ideí »proletářských« s »buržoastickými.« I věc samu i jméno stvořili tehdejší vůdci pokrokového studentstva a nynější předáci radikálně-pokrokové strany a dosti se pyšnívali, že student proletář podává jich prací dělníku proletáři ruku, že národ tvoří — ne šlechta, ne boháči, ne kněžstvo — ale rolník, živnostník a dělník a »kdo mluví o lásce k národu a zanedbává dělnictvo, je pokrytec«.

Digitized by Google

(Č. Č. S. 1891, 135.) Již tehdy od r. 1891 bývaly na valných hromadách tytéž výstupy a z národa byli vypovídáni oni mluvčí »proletářské strany«, již dnes vypovídají z něho nynější mluvčí proletářské. Ku podivu, jak se rychle zapomíná. 4—5 let!

Studentstvo i jinde rozestupuje se ve dva tábory, národní, buržoastický, konservativní — a socialní, proletářský, pokrokový. Taktika stran přehání vůbec vždy. Jak vlastní přednosti a ctnosti, tak cizí nedostatky a chyby. Tím spíše taktika stran, skládajících se z mladých lidí, studentů, z duchů dogmatických a výstředně strannických. Zde skutečně zejí nepřeklenutelné propasti mezi oběma tábory a zápasí se s jedné i druhé strany extremními paradoxy a nejhlučnějšími hesly. Z tábora národního zatracuje se příkře stavovské roztřídění a třídní zájmy, z tábora socialního posmívají se oficielnímu vlastenectví. Tu i tam stejné zbraně a stejná křivda.

Vlastenectví kotví v citech jednotlivců, v jich příchylnosti k celku, jejž tvoří. Čím více tento celek slouží společenským a duševním potřebám jednotlivců, tím méně bude v něm vlažných a netečných, tím více lidí hotových i k obětem. Budou-li všechny třídy a všichni jedinci prodchnuti stejně vřelým citem pro celek, pro svůj národ, bude to znamením, že uvnitř něho jsou všechny jejich potřeby náležitě opatřeny. Naopak, kde toho není, kde je duševní hlad a hmotná bída, kde hroutí se pilíře mravní osobnosti, odhodlanost, přičinlivost, spravedlnost, kde v duševních strastech a mukách zhasla spokojenost, základ to mravního dobra v člověku, kde rozmahá se nouze a hlad bez účasti a účinné pomoci, tam přirozeně vlastenectví promítané a lámané takovýmto prostředím, bude podle tříd a jedinců různé, stupněm i obsahem. U jedněch ztratí na plnosti a harmonii vlivem uvedených nedostatků, u druhých vlivem poměrů opačných; u oněch budou je tlumiti předsudy třídní, u těchto nacionalistní.

Ozve-li se tedy kacířský výkřik, rouhající se národnosti, je to pro její strážce znamením, že není asi všecko v pořádku. Na lávici obžalovaných ocitnou se sice kacíři, ale zasluhovali by tam seděti privilegovaní vlastenci sami. Neboť jen oni jsou tím vinni, jestliže myšlenka národní zvrhá se a stává pak prázdným, úzkoprsým a bezobsažným nacionalismem. A jen proti tomuto bojují všechny novější směry z posledních let, a ne proti národnosti. Národnost je něco, v čem jsme vyrostli, co probíhá naší krví, co odevšad dýcháme, z čeho je bezmála tak těžko vyskočiti jako z vlastní své kůže. Ale nacionalism, v těch koncích, k nimž se dnes u nás dostal, je něco naprosto jiného, co nemá práva identifikovati se s národností samou. Tato je věcný soubor všech duchovních, morálních, společenských i fysických svazků národního organismu, něco, co je dáno přírodou, i neodvratným během věcí, posilováno a nakupeno dlouhými tradicemi a dědičností. Ale dnešní nacionalism? To je pouhé dílo křehkých lidí, a jako takové nedokonalé a potřebující kritiky a opravných pokusů. Ze skutečného věcného obsahu národnosti byla totiž během času i u nás, v prvých dobách probuzení, vydestilována idea národnosti, ale ta je jako každá idea jen odrazem věci, ne věcí samou, odrazem často křivým a falešným. Tato idea nebyla ani vždy tatáž, vidíme přec, jak u různých budovatelů národního

Digitized by Google

našeho programu podlehala různým obměnám. Tolik jest však jisto, že byla učiněna střediskem a posledním cílem všeho snažení v Čechách, ale že s jejím kultem nepokračovalo zároveň její přispůsobování jiným ideám a potřebám doby. Od let šedesátých se změnilo v Evropě mnoho, co nemohlo zůstati bez vlivu na naše poměry. Idea národní, stělesňována až dosavad hesly o pouhopouhém zachování národnosti a dobytí jí státní samostatnosti, nestačila v této formě všem novějším snahám. Byly to zvláště snahy sociální, které chtěly být zařaděny do jejího obsahu. Lid, proletariát počal vystupovati jako samostatný politický činitel a na jedné straně poután svůdností mezinárodních hesel sociální demokracie, na druhé od našich vlastenců přezírán a odpuzován, vyvolal otázku, která v posledních dnech tak rozbouřila vlny veřejnosti. Byly sice podobné srážky i v literatuře — od vystoupení Schauerova v »Čase« jest poměr mladé literární generace ku starší charakterisován celou řadou šarvátek o otázku nacionalismu v kultuře a literatuře. Zde jsou to zase modernější snahy kulturní, jimž se zdá nacionalism starých vlastenců těsný a chudý. Ale podivno, z těchto stran nenaháněl »internacionalism« našim patentovaným vlastencům nikdy tolik strachu jako z řad dělnických. Tam byl považován obyčejně za nevinnou hračku mladých literárních přemrštěnců, kdežto zde naháněl strach, poněvadž se jednalo o massy, o »lid«, jehož bylo třeba jako statáže k politickému divadlu, aby demokratická prestiž jakž takž byla zachována. Ale při všech křicích proti mezinárodním heslům dělnictva není viděti, že by vlastenecká veřejnost šla jen trochu do sebe a ptala se, co učinila, aby tyto vrstvy lidu k národu připoutala a umírnila dočasný rozpor mezi zájmy národními a sociálními, rozpor, jejž ze strannických zájmů rozdmychují úmyslně oba tábory, i národní i dělnický? Jestliže Národní Listy prohlašují boj všem sociálním snahám, pak se nedivme, že dělník, jenž dnes nemůže jinde státi než na půdě těchto snah, českému vlastenectví nedůvěřuje. Když ho naplníte touto nedůvěrou, a stavíte se přímo za odpůrce snah, z nichž mluví všecky hmotné i duchovní potřeby jeho existence, a přece se odvažujete pořád žádati od něho zřetel k národu, nedivte se pak, že má odpor k tomuto vynucovanému vlastenectví. A jen odpor proti vynucovanému tomuto vlastenectví propuká v extremní a bezohledné výroky, jichž se pak užívá k dalšímu stíhání a kaceřování

Domněnka, že bude možno přiměti »lid« k tomu, aby přijímal vnucované mu vlastenectví, i když sám od sebe nebude k tomu ochoten, je velice vratká. Je omylem mysliti, že národnost je více než lidskost, požadavky národní více než požadavky lidskosti. V tom jest právě povinnost strážců národní myšlenky, aby jí nikdy n e d a l i u v é s t v e s p o r s l i d s k o s t í. V pouhopouhých citech národnostních je mnoho jen instinktivního, plemenně dědičného, mnoho pozůstatku barbarských dob, mnoho, řekl bych protikulturního. Tyto city jsou omezeny a uzavřeny v jistém svém oparu, právě tak jako cit rodinný, plemenný, egoism, jako láska k domovu atd. Jako pouhý cit jest pak vlastenectví ovšem nenasytné a zaslepené. Nechce viděti přes své hranice a myslí, že ho nikdy nemůže být dost. Všecky tyto protikulturní příznaky nese nacionalism u nás běžný, nacionalism čistě citový, klanící se

Digitized by Google

pouhému »zdravému instinktu« lidu. Zapomíná se tu však na všechen kulturní a morální obsah národnostního, na to, že vlastenectví nežije a netyje jen z citu, nýbrž z uvědomělého příslušenství k danému kulturnímu typu, v němž jsme se zrodili (ovšem tento kulturní typ musí národ míti), z vědomí, že každý neseme svůj podíl na dalších jeho úkolech kulturních, svůj podíl mravních úkolů. Pravé vlastenectví má zahrnovati všechen obsah lidských snah, kulturních, mravních i sociálních, jenže promítnutých menším okruhem daného národního typu — v tom je rozluštění otázky národnosti. Nejsem jen Čech — jsem především člověk. Ale nemohu ve svém případě lépe zužitkovati svou hřivnu člověctví, nežli když jsem Čechem. České vlastenectví mělo by býti Čechu mikrokosmem celého názoru světového, celé kultury, vší práce sociální a politické, právě tak jako Němci tím je vlastenectví německé, Francouzovi francouzské. Ale tomu naši privilegovaní vlastenci nerozumějí: u těch stojí na jedné straně pojmy »vlast« a »národ« a vedle nich (tedy ne v nich) kultura a lidskost. A tyto i s celým ostatním světem mohou zahynouti, jen když »vlast« a »národ« žije. Takovéto vlastenectví jest ovšem pak jen pověra.

Je-li už však takovýto nacionalism sám v sobě dosti jednostranným a chudým, tím hůře, když neplyne ani vždycky z čistých motivů, nýbrž je pláštíkem sobeckých zájmů třídních a materialních a to se stává dnes skoro všude. Majetné třídy ve všech zemích, spojené mezinárodními zájmy plné kapsy a požitků, hrají na ideální, jen když jde o jejich vlastní kůži proti dělnictvu a tu pak volají do boje »za ideální statky národa«. Naše majetné třídy, po nichž jsme se dříve tolik natoužili, nejsou v tom ohledu lepší. Jim není vlastenectví nijakým úkolem svědomí nebo přesvědčení, u nich dá se prováděti pouhým otvíráním peněženky a účastenstvím při podnicích, při nichž se prabanální potřeba zábavy a požitku schovává za národní hesla. Celé naše veřejné vlastenectví se stalo věcí luxu a dobrého tónu. Nedivte se pak, když lid, jenž nemá peněz na vaše národní slavnosti a sbírky, jemuž i národní literatura a umění jsou z hmotných ohledů nepřístupny, stotožní si představu vlastenectví s představou buržoasie a necítí se povinným jíti za něčím, čeho výsledky pro sebe necítí.

Tím vším, co zde řečeno, není ještě vyčtena celá řada hříchů, jichž se privilegovaná vlastenecká naše veřejnost dopouští na kultuře a lidu. Ale přece viděli jsme v těchto dnech troubiti v této veřejnosti na poplach a volati bezmála blanické rytíře na pomoc proti několika slovům pronesených ve studentském spolku, slovům, která jsou právě tak malým nebezpečím národnímu životu, jako kterákoliv jiná idea, z ciziny přenesená a s mladistvou horoucností a zaníceností proslovovaná. Otázka vystoupení z národnosti může se týkati jen vysoce vyrostlého, odlišného individua, které má kulturní nebo umělecké cíle tak vysoké, že mu je kruh národní společnosti těsný a tu pak vyšší zájem kultury, umění neb vědy, toto vystoupení vysvětluje a omlouvá (a na takový případ se slovo renegátství ani nevztahuje). A pak je tu třeba, aby člověk, jemuž je kulturní typ domácí úzkým, stá buď na výši kosmopolitické kultury anebo alespoň aby se cítil doma v jiném, dejme tomu německém kulturním typu. Ostatně byli tu už silnější a opravdu kosmopoliticky vzdělaní jedinci, kteří nadhazovali tuto

Digitized by Google

otázku, a přece neznáme z posledních let příkladu, že by některý muž z české veřejnosti, i nejvíce kaceřovaný a štvaný, byl vystoupil z národní společnosti. Naopak, celá řada příkladů ukazuje, že postupem svého vývoje lnou vždy těsněji k národnímu organismu, jenže dávají svému vlastenectví svou barvu, svůj obsah, rozšiřují je tedy a obohacují. Již to by mohlo býti důvodem pro patentované vlastence, aby při každém podobném slově netropili tak pekelný hluk. Ale ovšem, při takové příležitosti dá se vždycky udělati dobrý obchod pro stranu a proto se jí vydatně užije.

Z řečeného může vysvitnouti už také, co soudíme o tom, možno-li diskutovati o vystoupení z národnosti. Ovšem že je možno, zásadně, akademicky řečeno — diskutovati je možno na konci devatenáctého století o všem na světě. Jenže diskutovati ve studentském spolku o otázce, která dle našeho soudu může se týkati jen výminečného geniálního jedince, bylo by celkem zbytečno a neplodno. Podivně však působí, dušují-li se, že není, opravdu není možna o této otázce diskuse, ti, kteří ještě před třemi lety nebáli se diskutovati o volné lásce, anarchii a j. Ostatně, proč se vlastně tak křičí? Vždyť už se o vystoupení z národnosti skutečně diskutovalo! Stačí jen přečísti si známý Schauerův článek v Čase, dopisy jeho v Rozhledech (r. 1892.) a posmrtní články o něm v Literárních Listech, ba stačí jen vzpomenouti loni vydané Chamradiny Havlovy a všeho co o ní a proti ní bylo psáno. Sami jsme v Rozhledech tenkrát otázku šíře rozvedli a nikdo nic nenamítal.

Nebudeme se také hroziti toho fakta, že máme v Čechách již i socialistické studenty, hlásící se jednak k pokrokovému směru socialistickému, jednak k marxistickému směru socialně demokratickému Mohli bychom se spíše naopak diviti, kdyby jich u nás nebylo. Studenti socialisté jsou přece ve všech zemích a tvoří mnohdy velmi četné skupiny, plníce důležitý úkol v životě národa. Nestaví se však nikde mimo národ, jako to nečiní ovšem ani čeští studenti socialisté, naopak vidí své poslání v první řadě na domácí půdě, ve vlastním lidu. A moderní socialism nemluví dnes jen za proletariát, nýbrž mluví v něm zájmy lepší budoucnosti celého národa a zájmy vší lidské společnosti. Dnes je již bezúčelno a naivno vystupovat repressaliemi proti socialním směrům, — jedině správná cesta je věci ty studovat, pochopovat, pronikat. Červené strašidlo socialismu je strašidlem pro toho, kdo mu nerozumí; chce-li je kdo potírat, musí tak činiti vědeckou kritikou — kaceřováním stane se směšným.

Ale nechceme následovati oficielních mluvčích národní veřejnosti a činiti dalekosáhlé závěry o něčem, co se zjevilo ve faktech tak kusých a málo důležitých. Chceme-li usuzovati střízlivě, musíme si přece všimnouti i všech poměrů, z nichž tato »aféra« vyrostla. Šlo vlastně o nové volby ve »Slavii« a tu bylo třeba hlučného prostředku, aby oposice ve »Slavii« nedostala se ku vládě. A tímto volebním manévrem bylo heslo »internacionalismu.« O tomto heslu bylo sice již tolik napsáno a namluveno u nás, že je dnes jasno, co si pod tím představovati. To však nevadilo, aby několik pronesených vět se nadulo na ohromnou událost a národu maloval internacionalism a socialism jako příšery, které ho hrozí pohltit. »Národní listy« daly svůj garmond a petit do služby tohoto

Digitized by Google

manévru, chrlily vlastizrádce a stavěly »pranýře hanby,« potlačujíce všechny opravy, jež měly chrániti čest i existenci napadených, mnohé i slušné listy venkovské daly se zneužiti v této věci, a průměrný český člověk zejména na venkově, k němuž doléhá jen slabý ohlas zbraní, křížených v souboji ideí a jenž si pod internacionalismem představuje nejcyničtější protinárodnost a snad ještě něco hroznějšího, byl násilně vyburcován a hnán proti »vlastizrádcům.« Měli jsme ve své domácnosti zase jednu donquichotiádu par excellence. Dnes je snad už dobojováno. Volby ve »Slavii« byly provedeny, volební manévr dosáhl svého cíle a blaničtí rytíři v pražských i venkovských redakcích mohou už zase klidně zastrčiti meč do pochvy — národ je zas jednou zachráněn.

Umění a fysiologie.

Napsal Jan Vorel.

Poslední dobou malba psychy, nákres autorovy duše, jako duše ničím nepodmiňované, povýšen za nejvyšší a neodpustitelný příkaz umění literárního. Pronikavé podávání vnější skutečnosti, toto důkladné katalogisování fakt které zavedl a doporučil naturalism v podobě musejního sbírání »dokumentů lidských« nahraženo bylo shroucením se autora do vlastního nitra, kde byl cíl umění, pravá, neklamná realita, jevící se jako skutečnost v subjektivní svébytnosti. Příkaz byl rozhodně výstřední. Nelze upříti, že byl protestem pronikavým proti falešným důsledkům naturalismu zbudovaného na vládě fakt, na hrubém materialistickém pojímání života a světa. Bylo to jen přirozeno, že materialismus vystřídán byl berkeleyanismem, Büchner F. A. Langem: reakce po výstřednosti jest ve vývoji nevyhnutelným úkazem. Jestliže zprvu prohlášena hmota za zdroj života duchovního, jestliže tvrzeno, že není rozporu mezi člověkem a přírodou, mezi zákony přírody a rozumu, mezi mechanismem a logikou, mezi bytím a myšlením, musilo potom přijíti, měla-li býti duše od hmoty úplně emancipována, měla-li býti vyvlastněna z determinismu hmoty a proklamována, dle Wundta, za bytost samu ze sebe, spontanně, dle logických zákonů se vyvíjející a jednající, musilo se železnou důsledností přijíti k tomu, že tělesný svět považován za zdání, vyrostlé z našich představ. Krajnosti se stýkají. Ale nedělo se to a také nikdy neděje beztrestně. Ve vyvlastnění jedné, nejzazší, protivy druhou zahrnut jest vždy i — ortel.

Tak tomu bylo i na poli literárním. Spiritualism, tento opačný pól materialismu, zničil sám sebe tím, že v »duši« zřel celou a jedinou genesi umění.

Duše, jak o ní mluví spiritualism, není vším. Duše bez reality zahyne. Nedejte jí potravy zvenčí a budete míti — vakuum. Jest to starý výrok, kterým Trendelenburg tak úspěšně odpovídal proti Kantovi, ale plnou váhu má dosud. Dojista, duše tvoří ze svého, mnoho dění psychického nekoření svými počátky ve vnějšku. Asociace a kombinace psychické mohou býti zajisté výrobkem duše samé. Také něco spontanního,

Digitized by Google

co naprosto svou genesí se nepřimyká k smyslovým účinkům a vlivům vnějšího světa, co zahrnujeme do rubriky: výplody fantasie, samo vzniká v duši. Pravíme: snad, chybíť nám možnost kontroly. Výlučná a neodvolatelná samopříčinnost, spontaneita psychického dění nebyla však dosud nijak zjištěna a nedá se také zjistiti. Jsme až dosud nuceni věřiti ujišťování vědců, že duše tyje z potravy, přišlé zvenčí. Účinky vnější skutečnosti přerozují se v živoucí jádro duše. Duše jest snad jen živou mechanikou impulsů. Fysiologie, která v té příčině má rozhodné slovo, nechce něco jiného uznati. Jest to konečně očividno z toho faktu, který pokládá se za nepopíratelný, že jistá místa v šedé kůře mozkové odpovídají určité činnosti smyslů — nu, a smysly jsou potrubím, kterým duše ssaje svůj obsah z vnějšku. A tu ještě jest výhrada, jak tvrdí lipský professor Pavel Flechsig, že u člověka není možno ona místa jednotlivě prokázati. Nejlépe jest známa sféra zraková, pak čichová. O sluchové a hmatové ví se málo. Za to jest jisto, že mezi jednotlivými smyslovými sférami není bezprostředního vztahu. Mozek nepodobá se v té příčině republice se stejnou oprávněností všech součástí, nýbrž centralistickému státu s příkrým vrchním vedením. Samotvornost jeho není tím ovšem dána. Stát nežije mocnářem, nýbrž poddanými. Mocnář spravuje a repraesentuje. Duševní život jest dílem mozku, ale materiál, z něhož ráz toho kterého individua vznikl, leží mimo něj ve smyslech a v říši skutečnosti, která je živí svými impulsy.

Druhým dokladem, že duše odkázána jest na potravu zvenčí, jest pathologie. Poruší-li se zmíněná místa, v kterých lokalisují se popudy a vlivy vnější, přestává činnost dotyčných smyslových orgánů. Slepota vyplývá z porušení zrakové sféry, hluchota z porušení sluchové. Při tom však z obsahu duše nevyvanou upomínky. Slepý pamatuje se na barvy. A právě v této upomínce kotví nesamostatnost duše. Upomínky vznikly z časové serie vnějších dojmů. Kdyby tomu tak nebylo, musil by míti slepý od narození představu o barvách.

Závěr ten jest dojista jednoduchý a proto snad podezřelý Ale pochybnosti zmizí ihned, jakmile věc se blíže ohledá. Všichni umělci a spisovatelé jsou takovými, jakými je udělalo prostředí, z něhož čerpali a ssáli, a kvalita jejich smyslů, vlastně lokalisačních středisk. Omezím se na vytknutí nejnutnějšího. Vezmu středisko zrakové. Fysiologové učí, že barva modrá a žlutá působí neutrálně. Rozumí se tomu tak, že účinek těchto barev nepůsobí nijak intensivně na plnost krevních tělísek, že neženе mocně krev do hlavy a nevyvolává tak zrakový dojem zvlášť silný. Ovšem, že také ne slabý, dokonce již ne chorobně slabý. Zlaté středocestí jest tu zachováno v účinku na celkový stav organismu. Aplikujeme-li toto poznání na činnost umělce, můžeme tvrditi: umělec, žijící pod klenbou modré oblohy, zůstává poměrně v rovnováze. Jeho fysiologická organisace není nijak převratně dotýkána. Jest jisto, že zrak pod účinky jasné oblohy, jsa úplně normální, má dar normalně jasného, ani zostřeného, ani zachmuřeného nazírání. Proto Řekové byli rozenými plastiky. Smysl pro tvarové krásno, pro zdravou určitost forem a linií a jejich souład nebyl nikde jadrněji vyvinut. Uměleckou slávu Řeků založila jasná hlava, jasné oko. Nebyli ani překrveni, ani nedokrevni. Kdybychom

Digitized by Google

Ku čl. Max Švabinský.

chtěli dále stopovati tento fysiologický determinism, přesvědčili bychom se, že řecká hudba byla manifestací pro tóny a dissonance nízké — fysiologie tvrdí totiž přesně, že tyto tóny a dissonance zvyšují citlivost vůči barvě modré (a ovšem ještě zelené a fialové, které typem svého účinku jsou téměř rovnomocné barvě modré.) Řekové neznali chorobné přítulnosti k vysokým tónům a akkordům, jimiž jsou zalidněny moderní výkony hudební. Barvy červená, oranžová a žlutá, k nimž připínají se vysoké tony, jako důsledky citlivosti, se u Řeků ve svých účincích neprojevovaly nijak směrodatně. Za to však je najdeme u moderních malířů, kteří po své stránce jsou rovnomocninou hudby překrvené.

Výklad tento zajisté postačí, aby bylo zřejmo, že umělec vyrůstá ze síly dojmů a citlivosti orgánů. Jestliže umělecká kultura Řeků vyrostla z těchto podmínek, musí tomu také býti všude jinde. Marno se brániti. Připouštím, že pochyben jest Munkův fysiologický a funkční plán mozku, ale to nepadá nijak na váhu, poněvadž vlastním sídlem mozkové práce nejsou jisté závity, nýbrž spojovací associační střediska. Jistá část mozku nepřichází nikdy do přímého spojení se smyslovými orgány, nýbrž jen spojuje jednotlivé sféry smyslové i jest substrátem vyšší, v pravdě duševní činnosti a práce. Zdánlivě by bylo pravdou, že duše jest něco samotvorného — sdružovací střediska jsou odříznuta od přímého styku se smysly a tím i impulsivným venkovem, ale jest to právě jen zdánlivé. Ta část mozku, která nehraničí na smysly a prostředí vnější, zpracovává pouze to, co dojde ze smyslových sfér, těchto zprostředkovatelů mezi zevnějším světem a mozkem.

V tomto poznání jest obrana proti těm, kteří vyhlašují umělce za člověka abnormálního, za blázna (Max Nordau) a zároveň potvrzení

Digitized by Google

mých vývodů. Ano, kdyby umělcova »duše« byla spontanní, samopříčinná a její logika se abnormalisovala, odlišila od průměru, měl by umělec společné rysy s bláznem. Než to jest omyl. Jsou tu a tam, ojedinělé, společné znaky mezi geniem a bláznem, ale chtíti z toho usuzovati, že každý geniální člověk jest bláznem, zjev abnormalní, jest příliš sumární úsudek a podobá se, jak správně tvrdí Lombroso*). omylu oněch divochů, kteří všechny blázny zbožňovali jako bohem nadané lidi. Mezi fysiologií člověka nadaného a pathologií člověka duševně chorého jsou, opakuji, společné některé znaky. Jsou blázni genialní a geniové, kteří jsou blázny. Ale naproti tomu jest většina geniů, kteří netrpěli nikdy na duševní poruchu, kdežto všichni bláznivi geniové měli zvláštní svérázné význaky. Lombroso je také určitěji naznačuje. U umělců může býti příznakem nemoci přehánění maličkostí, zneužití symbolů a smyslných rčení, důraz na určitou barvu, nevázáná honba za novým plodem chorobných disposicí, může býti dále biblický sloh, drobné, sekané věty, jakož i neobyčejná, schválně podškrtávaná a často se opakující slova. Avšak tito umělci chorobní nejsou ani chorobnými umělci, jsou umělci špatnými. Velcí, mužní a zdraví umělci a myslitelé — Spinoza, Bacon, Galilei, Dante, Voltaire, Macchiavelli, Michel Angelo — zachovávali klid výrazu vždy a všude. Ani jeden nebyl mezi nimi, který by byl velkým a zároveň harmonickým objemem lebky neukazoval sílu duše, krocenou měrou vášní (frenata dalla calma dei desideri).

Harmonický objem lebky! To jest slovo, které vše vysvětluje. V harmonicky vyvinuté lebce sídlí zdravý mozek, chcete-li, zdravá duše. Plnost a správnost jejich funkcí rýsuje se na lebce. Kdyby byla duše svébytným, samým sebou se vyvíjejícím orgánem, spontanní logikou par excellence, nebyla by lebka výkladem pro hlavy nadané. Útvar lebky, nedotýkané duší, byl by bezvýznamný. A dále: kdyby nemohl mozek jako nepřístupný suverén poznávati chemickou obměnou poruchy, nebylo by nejen možno vyhojiti duševní nemoci a poblouzení, ale bylo by vůbec nemožno člověka vzdělati a uschopniti. Kdyby mozek se nepřístupně zabarikádoval a neměl žádného spojení se smysly a vnějším světem, kdo by k němu mohl? Umění a věda byly by výronem neznámého, ničím neřízeného abstrakta. Že jsou něčím vyšším, děkují fysiologickým podmínkám. Subjektivita vyvíjí se z objektivity. Jest to protiva, která jest nutnou vlastností světového principu, kterou denně prožíváme a hudeme věčně prožívati.

Jan Karník:

Oči.

Na cestách, kudy v hodinách mrazu i úpalu chodím,
mně kyne Věčnost bytostí tisícem tváří a říz,
já ruce své duše ve pěnách života brodím
a dýchám vůni nebeských oblak i hnilobu z ran a hlíz.

*) Genius a bláznovství.

Digitized by Google

Dnes vidím kol sebe jen oči a oči a oči . . . .
Jdou zástupy plemen a rodů od půlnoci v jih,
ten očima křičí, ten hltá, ten výská, ten mračně se bočí,
ty oči svítí, ty hojí, ty pálí, ty řežou i bijí do očí mých.

Hle oči dvé protivných, jak vlažná, špinavá voda!
Jdou tupě údolím květů kol slavičích hnízd, —
ó, pro tyto oči slunce a duhových barev věčná je škoda,
jsou slepy a báseň Života nebudou číst.

Hle oči v nich trčí klepeta štíra a drápy vlčí;
jak řeřavé plameny lízají zmrhanou krev,
za zády kořisti plíží se a mlčí a mlčí —
v těch skalních doupatech hnízdí jen Pomsta a Hněv.

Hle, oči mladého muže! V nich dobrá úroda zraje,
vstříc oblakům vzpíná se orlích perutí vzmach,
v nich sladěná hudba tuš vítězný hraje
ku pochodu tužeb a k útoku snah. -- —

Znám oči jedny, jež vlídným, zádumným steskem
prohřály mé údolí tiché uprostřed skal,
v nich ozářen posvátných hromnic stříbrným leskem
na křišťálném trůně plá svatý můj Graal.

—

Lothar Suchý:

Tos ty, o Lásko?

Byl svátek. Veliká neděle!
Vzduchem se chvěly paprsky veselé,
v duhy se tavily, v jasu se koupaly,
hořely, smály se, jásaly.

V sametu macešek líně se protáhly.
v zeleni radostně výskly,
v rudý květ růže ret vyprahlý
v nesčetných polibcích tiskly.

A procitla vůně ospalá
radostným zpěvem ptáků,
o štěstí v jasmínech zpívala
a mládím dýchala v máku.

A tolik barev nádherných!
To z pohádky slunce plálo,
nebylo stínů! Všechno se smálo
v nevinných úsměvech důvěrných.

Digitized by Google

Však proč se tak náhle ztemnil den?
A květy proč náhle se kloní
a proč mi blednou, proč vadnou jen
a těžce, nemocně voní?

A všechno tak pojednou zděšeno?
Zpěv ptáků zní smutně a táhle . . .
Ach, tos byla ty, má Eugeno?
jak jsi jen přišla tak náhle?

Hle, za tebou první stín se skryl,
tvým pohledem barvy mé hynou . . .
Tos ty, o Lásko? A já tě snil
tak docela, docela jinou!!

Viktor Dyk:

Improvisace na motiv z pohádky.

Ten rytíř na oři jel cestu dlouhou —
(Byl synem krále, Honzou — a co dál?)
Obzory dálné modraly se touhou,
Naděje vítr do tváře mu vál.

A všechny tóny v kvilu svém moh' nahrát . . .
— Pro zlatá jab'ka rytíř v dálku jel —
Do čarodějných, netušených zahrad
A sedm let se domů nevracel.

Teď přišel k cíli na zpoceném koni
— Hle, stíny temné, v prostřed jablek jas! —
On utrhne je — náhle cosi zvoní.
Utrhne druhé — týž zvuk zazní zas!

A čaroděj tu, proutkem svojím kyne,
A rytíř mdlý — a unaven je vším.
On zkameněl — zří v kraje nehostinné.
— Byl synem krále, Honzou, Bůh ví kým . . .

Max Dvorský:

Žalm individualistický.

»Strom života tvého vyniká nad porost okolí, proto třeba jej oklestit, třeba korunu ulomit a peň zmrzačit, aby nebylo stromu, jenž by viděl víc než křoviny.«

Digitized by Google

»V pokladnici života tvého je dosti datlí, bys mohl jísti po celý život svůj, ale bratři tvoji mrou hladem, a proto jdi a rozdej datle své chudým, byste všichni pomřeli hlady.«

»Louka života tvého svítí jarní zelení, proto třeba ji odvodnit, aby povadla a sežloutla a neurážela zraku kolemjdoucího slepce.«

»Řeka mládí tvého se žene mocným proudem z hor, ale vůkol jsou pisčiny, proto třeba řeku rozvést v potoky, potůčky a struhy, by se vše proměnilo v písek.«

»Hradby kolem srdce tvého jsou trnem v oku všem, jichž srdce nejsou ohrazena, proto rozbořiš zdi a otevřeš brány srdce svého, by vejíti mohli tuláci a lidé, kteří z cizího jsou živi.«

»Chodil jsi posud přímou cestou, ale naučíš se chodit oklikami a plížiti se bezcestím, bys zemdlel a podobal se těm, v nichž vyschl zdroj síly od narození.«

»Zdráv byl jsi a nemoc tě ranı, hmyzu nečistého jsi se střehl a nebudeš ho hubiti, zlodějem jsi povrhoval a těmi, jichž duše a těla z vosku jsou, a ode dneška pokoříš se před nimi.«

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

V.

(Pokračování.)

Po celý příští den zápasil Václav s rozechvívajícím nepokojem a studem. Setkati se s dívkami, slečnami — tato představa vháněla mu krev do tváří. Od těch dob, kdy přestal býti považován za chlapce, nepromluvil ještě s mladou ženskou tváří. A pak, nemohl se zhostiti vzrůstajícího pocitu nevolnosti při myšlénce, že jde právě tam, k Tichým. k rodině, při jejímž jmeně se ušklíbali v mnohovýznamných úsměvech jeho kamarádi studenti právě tak jako klepající paničky, navštěvující jeho matku; k Tichým, k těm děvčatům, která žijí bez matky, pod nedostatečným dozorem otce vdovce, trávícího celé dni na svých cestách obchodního jednatele, a stejně nedostatečným dozorem staré přihluchlé tety. K té Heleně má jít, s kterou po leta nemluvil a která dnes užívá svých práv kamarádky z dětství k vyzývavé koketerii, a má tam seděti snad i se starší, Tony, tou starou pannou, která měla pletky s několika generacemi mladíků a o níž se šuškají nejpovážlivější historie!

Byl by se propadl hanbou, kdyby měl matce říci, že tam, k nim jde trávit večer. Ještě když s Landou večer vycházel z domu, měl několikráte už na jazyku, že s ním nepůjde. Ale neřekl toho, radostná jakás nedočkavost, očekávání čehosi nového a sladce rozčilujícího táhlo jej dál. Byla to sotva uvědoměná a tušená touha po dívčích postavách, kouzelných dívčích zracích a zvonivém jejich smíchu, která ho tam vedla

Digitized by Google

i když si namlouval sebe více, že tam jde jen proto, aby posiloval Landu v reformatorské jeho práci. Představoval si přítele, řečnícího uprostřed bujných černookých děvčat a neubránil se skoro smíchu. Ale hned se zase zastyděl, když si vzpomněl na své nadšení při včerejší procházce k lesu a když pohledl na Landu, jenž si vykračoval vedle něho s hlavou vypjatou a klidným úsměvem člověka, jenž ví, co každým krokem chce a je si jist, že toho dosáhne. Jak jsem proti němu malým a slabým! pomyslil si Václav. A pak chci napravovati jiné! Všecko včerejší sebevědomí jakoby s něho spadlo — cítil jen schlíplost vinníka, přistiženého při činu a trpkou nechuť ke vší práci a předsevzetím. Zachvěla jím krutá bázeň před životem, jenž se mu zdál tak zmatený a jenž mu ukládá tolik, k čemu on nestačí. Zdálo se mu v tomto okamžiku jediným možným štěstím, zavříti se doma v útulnou vůni matčina pokojíka, zabořiti hlavu do peřin a jen sníti, sníti nenasytně, líně a dlouze!

Ale už nebylo zbytí, už stáli před krámem Pospíšilova otce, už vstrčil Landa dovnitř hlavu a vyvolal čekajícího tam Jendu a už tápali oba za ním tmavým průjezdem sousedního domu. Teprv na konci jeho nahmatali příčnou, úzkou chodbu, na pravo vedoucí, v jejímž pozadí svítily tenké čáry, paprsky to světla pronikajícího skulinami dveří.

Na Pospíšilovo zaklepání ozvaly se hupkavé kroky a dvéře se otevřely. Zaznělo vřelé a několikráte opakované »Má úcta. Pěkně vítám,« pronášené týmž lahodně zabarveným, zpěvně spadajícím, polodětským hlasem, jejž včera zaslechli volati na Helenu.

— Na zdar Boženko! zahučel Pospíšil vstupuje nenuceně do kuchyně a štípaje do tváře děvčátko as patnáctileté, s černýma, jakoby vroucně zdviženýma očima a hustými pletenci temných vlasův. Obrátila své velké, zbožné zraky přímo i Karlovi a Václavovi do očí a zvala je do vnitř sladce modulovaným »Račte dále!«

V tom se už objevila Helena ve dveřích pokoje a za ní nažloutlá tvář slečny Tony, daleko starší než ostatních dvou sester, rozbrázděná, neženská, ale plná a jakoby nepřirozeně rozpalovaná žárem, jímž sálaly z pod tmavých hustých brv její jak uhel černé, smyslné oči. Hlas její zněl ještě hrubšji než Helenin, téměř docela mužsky. Po chvilce křiklavého vítání, na něž odpovídal Landa jen vážnými úklonami, mezi tím co Václav stál v zadu, nevěda co říci ani co dělati, uvedly hosty do světnice. Byla útulně prohřáta, ale i při sporém svitu lampy, zakryté velikým zeleným stínidlem, činila dojem přeplněnosti a neladu. V koutě stál odřený klavír staromodního tvaru.

Václav stál zde vedle ostatních netečně a tupě. Díval se na lesknoucí se skřipec na otylé tváři Pospíšila, jenž si zde vedl jako doma, pak zas bloudil pohledem po černých vrkočích dívek, které k žertům Pospíšilovým odpovídaly výskavým smíchem, viděl i Landu, rdícího se, le přece přemahajícího statečně své rozpaky, viděl to všecko, slyšel hovor smích, ale neuchytil smyslu ani jediného slova. Jakoby se mu hlava ijednou vyprázdnila a ústa ztuhla. Neměl, čím by se vmísil do řeči statních. Zdál se sám sobě najednou nesmírně hloupý. Zatřásal jím nitř stud a hněv. Pak, když mu Helena nabídla židli, posadil se s ostatmi ke stolu, ale tu teprv mu bylo nevolno. Zdálo se mu, že pohledy

Digitized by Google

dívek soustřeďují se jen na něm a že z pronikavého jejich lesku svítí výsměch. A zase jen na polo, jedním uchem slyšel, jak Landa bere nit hovoru do rukou, jak si získává dívky pozornostmi věnovanými jejich maličkým starostem a zájmům, jak se jich vyptává na domácí práce, na přečtené knihy, procházky a zábavy, všecko tónem úmyslně vážným, skoro škrobeným, příkře se odrážejícím od žvatlavého a rozesmálého tónu jejich odpovědí. A procitl teprv ze své ztrnulosti, rázem, jakoby ho někdo polil, když slyšel vysloviti své jméno a viděl všecky zraky na sebe upřeny. Hraje prý na piano a mohl by doprovázeti dívky při zpěvu, navrhoval Pospíšil.

— To přece dovedeš? obrátil se k Václavovi.

— Zkusím to, odpověděl, všecek zardělý, ale uvnitř rozradostněn, že zde nebude přece nadobro zbytečným a přezíraným.

— Ah to bude hezké, vykřikovala Helena s affektovanou dětinskou radostí. To bude zas umělecký večírek! přohodila Tony a i Boženka, zaměstnána od počátku čímsi u kamen, obrátila se od plotny a upřela na Václava hluboký, jakoby vděčný pohled.

— To nám říká totiž tuhle Jenda, že pořádáme umělecké večírky, vysvětlovala Tony.

— Vy jste vůbec celá umělecká rodina, zabručel Pospíšil.

— No a ne, pane Lando? Počkejte, až nás uslyšíte. Helena s Boženou zpívají v duettu a já k tomu brnkám několik svých akkordů . . . Jděte po městě hledat takový personál! smála se Tony.

— Opravdu, řekl Pospíšil. Ale já to myslil i jinak. Totiž u vás že je taková nehledanost, nic škrobeného, něco — jak bych to honem řekl

— poetického, dodal Landa.

— Ano, poetického, viď?

— Skutečně, slečny se liší naprosto od ostatního zdejšího krásného pohlaví, kroutil pracně Landa větu, jíž chtěl vysloviti kompliment.

— Víte, pane Lando, počala rozkládati Tony širokým vyprávěcím tónem hovorných paniček. To je tak. My to máme po mamince. Z té mohla být opravdu umělkyně, kdyby byla mohla zůstat u divadla . . To přece víte, že byla u divadla?

— Ale, nech těch starých historií, ušklíbla se nevrle Helena. To pana Landu nebaví.

— A mlč, ty, pohodila Tony nevrle hlavou. To právě bude pana Landu zajímat. Vždyť píše prý básně a zabývá se uměleckými věcmi. Že mám pravdu, pane Lando?

Landa horlivě přisvědčoval a Tony pokračovala:

— Tedy maminka byla u divadla, asi dva roky.

— Zpívala prý ve Vídni, slýchal jsem?

— Tam jen krátký čas, ale pak nejvíce v Německu. To víte, kde pak tenkrát české divadlo! A zpívala ovšem na menších jevištích. To víte, byla teprv v začátcích . . . Ale měla prý veliký talent Jenže co to bylo platno, když se musila vrátit domů. Šla tam proti vůli dědečka a ten by se k ní jinak nebyl chtěl víc hlásit. To víte, takový učitel ze staré školy, tomu to bylo něco hrozného zpívat na divadle a k tomu v mužských šatech. A jakých křiků to prý nadělalo po městě! A tak co

Digitized by Google

mamince zbývalo. Vrátila se domů a vzala si pak tatínka ... Ale to víte, šťastna nebyla ... Pořád vzpomínala na divadlo, hrála a zpívala ..

Při posledních slovech zněl hrubý jinak hlas Tonin plačtivě a třeslavě. Všickni mlčeli.

— A také jí to lidé někdy neodpustili, ozvala se Helena tónem nezvykle vážným Proto nás ještě pomlouvají ... To že jsme veselé, že hodně tančíme a že nechodíme vedle pánů jako němé, jako ty ostatní prkenné panenky ... Máme maminčinu krev! No ne, Jendo? vpadla zase do svého obyčejného smíchu.

— Tohle všecko vy ovšem nepamatujete, navazovala Tony své vypravování. Kde pak? Vždyť bylo Boženě sotva pět let, když maminka umřela, a to už byla přes dvacet let od divadla. Počkejte ... ano, v roce jednapadesátém se vrátila domů ... Však si to datum napsala na podobiznu. Počkejte, ukážeme vám jí, je v kostýmu ..

— Počkejte, hned ji přinesu — Helena vyskočila a běžela ke dveřím vedlejšího pokoje.

— Heleno, zticha, ať neprobudíš tetu, ozval se od plotny měkký hlásek Boženčin.

— Ach tetka! zasmál se Jenda. Už zase spí? Vždycky, když přijdu, spí!

— Viď, to máme časy? smála se rozpustile Tony, zapomenuvši docela na své vypravování. Tatínek je také málo kdy doma a tak se páni u nás nemusí ženyrovat ... To vám máme zábavu s ní, ukazovala Landovi na dvéře pokoje, do něhož byla vstoupila Helena. — Ona je, víte — dotknula se rukou ucha — a může se před ní mluvit všecko možné. Chodil vám sem pan Klička od soudu, a ten vám znal vypravovat anekdoty! no ty byly! Až jsme se ohýbaly smíchy. A tetka jen chodila kolem kamen a bručela. Neslyšela nic ...

— Ale přestaň s tím, Tony! ozvala se zlostně Helena vstupujíc rychle a zavírajíc za sebou dvéře. O takovém sprostáku mluvit!

— Nu nevídáno. Raději ukaž fotografii.

— Nenašla jsem ji po tmě. A se světlem bychom probudili tetku. Tak odpusťte, usmála se na Landu, až podruhé.

Landa jen kývl hlavou. Mračil se, patrně účinkem řečí Toniných. I Pospíšil zdál se být v rozpacích. Václav vzpomínal včerejších úmyslů Landových a cítil s jakousi úzkostí nemilé napjetí, tající se pod povrchem tváří a slov. Kdy Karel promluví? A co řekne? Je vůbec možno pohnouti tímto životem zde takovou dlouholetou usazeninou špatných zvyků a zanedbané výchovy? A přece zas, tyto pružné postavy s černými pletenci vlasů po šíji, ty plameny zraků, ty zbožné, jako v posvátném roznícení hořící oči Boženiny, to všecko, co zde rozšlehuje v něm tolik sladce rozechvívajících a čistých pocitů — je možno, aby se zatím vším skrývaly duše nízké a obyčejné, živořící v prachu malicherných zájmů a ve špíně smyslnosti?

Boženka přinášela na stůl čaj. Nyní teprv, kdy na ni padalo plné světlo lampy, bylo viděti, jak se od svých sester liší. Všecko na ní bylo jemnější a vzdušnější, od nožek, které cupkaly po zemi neslyšně jako kočičí tlapky až k ztepilým křivkám boků a polodětskému poprsí i až

Digitized by Google

k sametovému nádechu přibledlé tváře, z níž planuly temné rohovky mandlového tvaru, široce rozevřené, jakoby zabloudilé a stále nad čímsi udivené. Když stavěla sklenici před Landu, upustila lžičku. Omlouvala se uctivým: Račte odpustit. Jsem nešikovná! Ale vyslovila to bez rozpaků, klidně, s monotonní odměřeností dítěte, odříkávajícího naučený pozdrav.

Při čaji zavedl Pospíšil řeč na Landovo básnění. Chtěly, aby jim přinesl své verše ku přečtení. Helena škemrala o nějaké do památníku. Landa nestačil odpovídati k jejich otázkám, naivním i pošetilým, a na jeho tváři zápasila snaha dodati si vážného a vzneseného vzezření s mimovolným úsměvem člověka, jemuž se lichotí. Chtěly znáti celý postup básnické práce od prvního početí myšlenky až k poslednímu rýmu. Představovaly si skládání básní jakožto výkon zázračné zručnosti a výpočtu. Těžko chápaly, když jim Landa vypravoval, kolik veršů za den píše, jak se práce tato koná snadně a skoro neuvědoměle, z pouhého vnitřního vnuknutí, v křečovitém opojení tvůrčí rozkoše.

— Tvůrčí rozkoš!.. šeptala si blouznivě Helena, zaujata neslyšeným dosud tímto slovem. Pak už se odmlčely a Landa mluvil sám. Jakoby někdo neviditelný kráčel světnicí a udusil každý pohyb a zvuk. Jen hodiny tikaly, voda na plotně šuměla a z kouta u piana plály černé zraky Márinčiny, na Landu nyní už přímo jako vytřeštěné, jakoby ztuhlé ve vytržení modlící se světice.

Hlas Landův zněl stále rozechvěněji a nalehavěji. Mluvil nesouvisle, přeskakuje od myšlenky k myšlence, se zjevnou snahou říci v jediné chvíli co nejvíce: o svých velikých plánech básnických, o svých vzorech, poetech vysokého pathosu, Schillerovi, Byronovi, Lermontovu, Hugovi a jiných, kteří všickni slévali se v jeho mysli v jedinou mlhavou, ale obrovitou postavu básníka, který je současně knězem krásy i tvůrčím myslitelem i rozhorleným prorokem ideálu, jehož gigantická síla dovede vůlí a prací obroditi svět. A dále o svém Králi Pralesů, v nějž chce vtěliti své touhy po tomto velikém Mesiáši budoucnosti, jenž bude právě tak ideálným vrcholem mužské myšlenky a síly, jako dívka po jeho boku zosobněním nejvyšší ženskosti, ctnosti, něhy, čistoty. Dlouho mluvil o tomto ideálu ženy, dávaje dosti zřejmě na jevo, kam míří. Horlil proti průměru dnešní ženy, která se mu představovala jako bytost povrchní, bezduchá, ovládána jen smyslovými popudy a ďábelskou lstivostí k udolání muže, a vždy víc a více se rozpaluje, stavěl proti ní ideál ženy spiritualisované, oduševněné, obrněné silou myšlenky a ctnosti, zocelené v asketickém sebeovládání, okouzlující pelem své nedotknuté čistoty těla i duše.

Umlkl, ale nikdo se neodvažoval něco na to říci. Jakoby stříbrný paprsek bílého světla z cizích neznámých světů byl zašlehl tichem světnice a na všech tvářích zanechal svůj odlesk. Velké zornice dívek svítily vlhce do neurčita, jakoby tam hledaly vidinu Landových snů, jakoby byly hypnotisovány zvukem velkých jeho slov a obestřeny pletivem neznámých citů. A pak, jakoby se všickni báli upadnouti do dřívějšího tónu rozmluvy, byl přijat návrh, aby se zpívalo. Posadili Václava k pianu a seskupili se kolem něho. Jen Tony zůstala u stolu, zamlklá a nevrlá, snad účinkem řeči Landovy. Dvojice dívčích hlasů zanotovala nápěvy národních písní v čistém, chvějícím souzvuku, jenž jakoby náhle naplnil celou světnici

Digitized by Google

a nemaje v ní místa, poletoval, odrážel se a tříštil v úzkém prostoru jejich stěn. Oba hlasy stoupaly a skláněly se v těsném objetí zvonivých tercií, ale vždy po chvíli se zas rozešly a měkký tekutý soprán Boženčin vyšvihl se na tvrdý alt Helenin, zakroužil jásavě ve výšce a klesal v melancholickém spádu splývajícího vodotrysku. Seděla opřena o hranu klavíru a Václav cítil se prožehnut a až ve svých hlubinách zobracen mocí jejího pohledu, v jehož udivené vroucnosti tušil duši sobě příbuznou, ulekanou a polodětskou. Ale zase chvílemi zašlehla tam jiskra čehosi neznámého, co ho plnilo divným strachem a vědomím, že je sláb, pošetilý a neobratný vůči této bytosti, která v prvním rozpuku panenství, nevinně a neuvědoměle vládne už veškerou mocí ženské svůdnosti. Mezitím co jezdily jeho prsty po klávesách, stápěl se celou duší v kyprý, vlnivý proud tónů, které jakoby nevycházely z hrdel dívčích, nýbrž z jeho vlastního srdce a jakoby chtěly v jediném vášnivém výkřiku vydechnouti všecko to, co duší jeho hrálo a ji rozpínalo: všecku čarovnou závrať vysokých snah, všecky plápolající barvy jeho snů, všecku lásku k domovu, všecku steskuplnou rozkoš stydlivé, do sebe schoulené duše.

Pak chtěly, aby Václav sám hrál. Po dlouhém zdráhání dal si říci a hrál všecko, písně, taneční kusy a melodie z oper, všecko v nesouvislých úryvcích, jak mu je paměť přiváděla pod prsty. Pokaždé, když zdvihl zrak, viděl pár černých jisker, svítících mu vstříc z bledé tváře Boženčiny a tu jej vždycky polilo horko a jako opilý tápal po klávesách, řinčících prázdně a falešně pod údery jeho prstů. Do kouta za Boženou přisedl Landa k Heleně a mluvil s ní dlouze a nepřetržitě. Pospíšil seděl u stolu a žertoval s Tony. To trvalo dlouho, tak dlouho, až zaslechli zvenčí ponocného troubiti desátou. Tu teprv dal Pospíšil znamení k odchodu. Landa s Helenou rozcházeli se neradi, jakoby z nejlepšího vyrušeni, s výrazem lidí, kteří si mají mnoho ještě co říci.

Venku mrzlo, až se dech zarážel a hvězdy svítily démantově tvrdým, ostrým leskem. Pospíšilovi se nechtělo domů. Táhl s sebou Landu ještě někam do hospody. Víš mumlal, chci ti ještě všelicos říci. Jsem dnes tak naladěn ... Landa nechtěl, poněvadž prý nepije se zásady ani piva ani vína. Smluvili se teprv, když Pospíšil slíbil, že mu dá uvařiti čaj. Václav spěchal opačným směrem. Za sebou slyšel vzdalovati se chrupající kroky obou a Landovy nervósně vyrážené, bez oddechu se hrnoucí věty zanikati v tiché, palčivě studené noci. (Příště dále.)

William Morris.

Básník, umělec, řemeslník a budovatel nové společnosti

Napsal Walter Crane. *)

Smrt Williama Morrise značí epochu pro umění, jakož i pro sociální a hospodářský svět ideový. Novinářské zprávy a nekrology kladly

*) Walter Crane, známý našemu obecestvu z loňského Topičova Salonu a nejbližší umělecký soudruh, Morrisův uveřejnil tento článek současně v »Progressive Review« a stuttgartské »Neue Zeit.« — Připojujeme ještě některá data týkající se Morrise: nar. 1834., věnoval se architektonickým studiím, zvláště středověku. Uměleckým svým na-

Digitized by Google

ponejvíce jen důraz na činnost jeho jako básníka, umělce a řemeslníka, přecházejíce povrchně přes jeho socialistické snahy a jeho pokrokové smýšlení. Nehledě ani k všemožným předsudkům, vidí sta lidí krásu a nádheru květu, kdežto jeden jen věnuje pozornost také listům a kmenu anebo kořenům a půdě, z nichž strom vyrrstá. A přece lze změřiti velikost člověka jen dle jeho všestrannosti, dle rozsáhlosti jeho obzoru, dle cíle jeho snah.

Ve všech těchto různých odvětvích svéčinnosti vyvolal Morris podiv anebo, což ještě více mluví o jeho síle, vzbudil odpor — těch, kdož výlučně byli činnými v některém z těchto oborů. Básníkům imponova mnohými vynikajícími básnickými vlastnostmi. Slučoval praerafaelitskou živost (jako v »The Haystuck in the Floods) se snivým touhyplným půvabem a plynným darem vyprávěcím; v »Earthly Paradise« poutají verše, upomínající na bohaté středověké kobercové tkanivo, plné legendární romantiky; v »Sigurd, the Volsung« hrdinný duch dřívější doby, kdežto v pozdějších prosou psaných románech shledáme všecky tyto přednosti pospolu.

Právě tak byly jeho architektonické a archeologické vědomosti hodny skutečného architekta a badatele v oboru starožitností. Jeho klassické a historické znalosti zjednaly mu úctu učenců. Jeho duchovní vyzbrojení pro práci kresličskou a řemeslnickou, opírají se o jeho architektonické vědění a vlohy, učinily jej schopným k vykonávání neobyčejného vlivu na všecka výtvarná umění a zjednalo mu vůdčího postavení v rozmachu, jejž v poslední době učinilo umělecké řemeslo v Anglii — postavení, v němž ovšem je nejšíře známým. Síla a krása děl Morrisových ve všech těchto oborech byla ochotně uznávána jak od jeho soudruhů v řemesle, tak i od velkého obecenstva.

Ale je přece ještě směr, v němž jeho síla a osobní převaha uplatnily se s veškerým ohněm jeho žhoucí povahy, v němž však význam a důležitost jeho práce až posud plně nebyly oceněny. Míním jeho činnost pro věc socialismu, pro niž vystupoval jako myslitel, jako propagator a jako zápasník. Mnozí z nejohnivějších ctitelů Morrise, jako básníka, umělce a dekoratéra nebyli s to, aby jej na této cestě následovali, kdežto jiní jeho obětavého nadšení pro tuto věc litovali anebo je dokonce veřejně kárali. Mnohým myslem bylo, zdá se, nepochopitelným, že muž, jenž

---

zíráním byl blízským Ruskinovi a praerafaelitům. S těmito založil zvláště umělec - průmyslový podnik pro uměleckou výzdobu příbytků a byl sám jeho ředitelem. Z k - nických jeho děl slušĺ jmenovati »Pozemský ráj,« »Láska stačí,« »Osvobození Phs - mondu.« Socialistickému hnutí, do něhož vstoupil r. 1883. jest věnována celá ř a jeho písní a povídka »Sen Johna Balla.« Zajímavý kus jeho kreda »Jak jsem se s l socialistou« přinesla nedávno v překladu Arbeiterzeitung. — Morrisovi dává také v - stupovati Mackay v »Anarchistech« (v překladu Vzděl. Bibliotheky str. 68. a 69.) Pozn. r

Digitized by Google

napsal »Pozemský ráj« propůjčil se také k snahám po uskutečnění jeho už zde na zemi, když se mu byl dříve už v předtuše jednou zašeřil. Mýlí se, kdo vidí v Morrisovi sentimentálního blouznílka, jenž, když si byl zbudoval z umění a poesie hrad svých snů, vzdychá nad vřavou světa a nazývá se socialistou, poněvadž tovární komíny urážejí jeho zrak. Tito lidé zapomínají, že, s Emersonem mluveno »člověk může býti poslušen toliko své povahy.« Život jeho musí nutně gravitovati k svému středisku. Ta náhoda, že dospěl uměním a poesií k ekonomii a politice, není nižádnou příčinou upírati muži právo, býti slyšánu, nýbrž ona odůvodňuje toliko jeho požadavek, aby vzdělaný duch a mocná obraznost opíraly se o tvrdé skutečnosti přírody a vědy.

Provádění jeho umění, postavení jeho jako zaměstnavatele, jeho neobyčejně praktická znalost jistých řemesel — to všecko uvedlo jej v bezprostřední styk s velikou otázkou dělnickou; a ta okolnost, že byl umělcem a básníkem, člověkem plným fantasie a citu a také však bystrého rozumu, podávala mu neobyčejných výhod pro její řešení — alespoň theoretické. Otevřená a praktická jeho povaha pudila jej ku spolku s muži, kteří rozvinuli program schopný provedení nebo ukázali alespoň možnost, jakou cestou třeba klestiti dráhu nové soustavě společenské.

Jeho vlastní osobní názor o společnosti založené na dokonalém hospodářském převratu jest nanejvýš poutavě a malebně zobrazen v »News from Nowhere« (Zprávy z Odnikud, několik kapitol z utopického románu). Jmenoval to utopií; avšak dle jeho mínění a za daných podmínek byla to utopie, schopná docela uskutečnění. Poučuje dokonce (ústy člověka, jenž tu zůstal ze staré doby) o možném průběhu věcí, jenž by mohl k takovéto změně vésti. Kniha byla psána jako jistá protiva k »Looking Backwards« od Edwarda Bellamyho, jenž při svém objevení se na obou březích oceánu neobyčejně mnoho byl čten a jehož líčení socialistického státu hrozilo býti po jistou dobu považováno za jediné přijatelné. Jest to z části vysvětlitelno, nemohou-li se v jistých kruzích zbýti pocitu, jakoby socialistická soustava musila nutně býti čistě mechanickou. Ale společnost v »Looking Backwards« líčená nepokročila o mnoho dále než dnešní společnost americká; shledáváme se tam s ukájením všeobecných potřeb průměrného občana mechanickými prostředky. Hlavní páku tvoří tam stroj, jenže není to zde více užíváno k užitku jednotlivce, nýbrž v zájmu celku. Kniha vykonala nepopíratelně svou povinnost a působila s pozoruhodnou silou na hlavy s jistým vzděláním a jistými náklonnostmi a musíme Bellamynu spravedlivě přiznati, že tím nepovažoval otázku za rozřešenou.

Ale »News froms Nowhere« lze považovati za dokonalou protivu k této knize, nehledě ovšem k zásadě zájmu celé společnosti, jakožto rozhodujícího, tvůrčího činitele společenské soustavy, kterážto zásada tvoří podklad obou knih.

Dle Bellamyho jest život ve městě jedinou žitíhodnou existencí a pozornost čtenáře jest obracována k organisaci výroby a rozdělení oněch statků, které tvoří nezbytnou potřebu měšťáka, U Morrise naproti tomu jest zřejmě život venkovský velkolepějším, ideálným životem. Skupiny domů, ne příliš rozsáhlé, opatřené společnými síněmi pro hosty, s veli-

Digitized by Google

kými zahradami a zelení lesů, nahrazují města. Tak mizí Londýn, jak jej známe. Co jest to jiného nežli další budování na faktech dnes vědecky odůvodněných, že by obyvatelé velikých měst tělesně upadali a vymírali, kdyby nepřicházela z venkovských okresů nová čerstvá krev?

V »Looking Backwards« jest práce ještě tvrdou nutností, takže všickni ti, kdož společnosti až do pětačtyřicátého svého roku jako prodavači, sklepníci anebo co jiného sloužili, jsou svobodni. U Morrise jest práce kořením života a každé zaměstnání jest zušlechťováno uměním; i sběratel smetí může se z něho radovati, neboť šat jeho je bohatě vyšíván. Strašidlo práce jest zahnáno potěšením z činnosti, hojným odpočinkem a radostí, jež poskytuje zevnější krása přírody a umění.

Ať už kdokoli kritisuje, jak chce a namítá, co chce, pojetí takovéhoto společenského pořádku jako možného a vyhlídka na život, spočívající na novém hospodářském základě, jak se podávají v této rozkošné knize, jsou zdrávy, roztomily a lidsky. Jestliže většině lidstva za dnešních řádů není přáno, žíti zdravě, utěšeně a lidsky, tím hůře pro tyto řády. Lidstvo ukázalo se obyčejně lepším než jeho řády a člověk liší se od zvířat tím, že má moc přetvořovati své životní podmínky. Život znamená vzrůst a změny a lidský vývoj jeví stupňovitý pokrok, povlovný triumf vyšší organisace a intelligence nad nižší, zadržovaný neúprosným působením přírodních zákonů, která žádají, aby bylo trestáno každé provinění proti morálce a zákonu a bez přestání podrobují základy společnosti zkoušce. Člověk stal se tím, čím jest svou schopností k práci, společenskému celku prospěšné. Z této schopnosti povstaly zvláštní útvary společenské soustavy. Jsou to pouze vaječné skořápky, které se roztrhnou jestliže jsou pokroku nebo vzrůstu na překážku a pak hledá a tvoří si živoucí organism, ať už je společenský nebo jednotlivý, nový obal.

Jakým by dle jeho ideje a jeho ideálu měla býti forma a barva nového domova pro znovustvořenou společnost a znovustvořený život, o tom nás nezanechal William Morris v nijaké pochybnosti

Může se zdáti podivným, že muž, jenž středověk tak dokonale probádal*) a kochal se vysněvým romantickým světem, plným heroických postav, dovedl toho, odvrátiti se od onoho vysněného světa a zachytiti jasným a bystrým pohledem hnutí své vlastní doby a celou silou své osobnosti vrhnouti se do zuřícího socialního a průmyslového boje moderní Anglie; že tento »bezstarostní pěvec zahálčivého dne« propůjčí kdy svého hlasu nárokům a nadějím práce, že na Trafalgar Sguaru vystoupí ve prospěch svobody slova a v Hyde Parku bude mluviti s tribuny, to mohlo překvapiti jen ty, kdož jej toliko jednostranně znali. Těm však, kdož poznali dokonale jeho poctivou, upřímnou, ohnivou povahu, byl tento postup jen jejím doplněním a logickým výsledkem a zajisté svědčí to umělci, učenci a básníkovi, jejž dnes oplakáváme jen ke cti, že byl také celým mužem.

---

*) Třeba zde připomenouti, že jeho znalost středověkého života — řemeslných cechů a postavení anglického dělníka v patnáctém století — byla mu pomocna při jeho hospodářském studiu a při jeho socialistické propagandě. Pozn. a. t.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Antal Stašek: Blouznivci našich hor. Řada postav z Pojizeří. Díl I. (Nákladem Jos. R. Vilímka.) — Pan spisovatel nás nenechává dlouho v rozpacích, co si pod tím blouzněním našich horalů máme myslit: hned v úvodní kapitole Horských dvou dívek vykládá, jak se mezi obyvatelstvem hor krkonošských od osmdesátých let šíří učení spiritistické a jak povstávají četné tajné sbory, jež pořádají noční duchovědecké schůze. Poněvadž při tom se vzezřením mocně zaujatého a analysujícího pozorovatele vystavuje rozdíl mezi německými a českými přívrženci nového učení (čeští prý se ho chápou s plamennou vášnivostí, jako by byl v nich procitl mysticismus starých českých bratří), nečeká namlsaný a roztěšený čtenář nic jiného, nežli že nás p. Stašek několika výraznými typickými zjevy uvede v to zvláštní duševní rozpoložení horského lidu, jež se tak vznětlivě, s tak hlubokou opravdovostí nabízí a otvírá náboženské obnově. Bylo by to bývalo něco vzácně a rosně osvěžujícího, vidět, jak v té draslavé vyprahlosti srdcí a duší, jež činí současnost tak zoufale hnusnou a nesnesitelnou, vzpíná se tužší, resistentnější část společnosti k životodárnému nadšení obrodnímu. Zatím však zabočí p. spisovatel hned kapitolou druhou (nemůže si odepřít vypravovat dlouze fraškovité osudy dohazovače Bobka, jenž nemá v povídce co dělat a hraje roli triviálně směšného hansvursta určeného za náhradní přídavek obecenstvu, které čte vážné věci jen z musu) do banálních anekdot a vtipů připomínajících svým rázem a tónem známé výroční poštovní knihy nebo Vilímkův Humoristický kalendář; a ani pak, když se, ovšem s podobnými veselými intermezzy, opět probere k seriosnějším předmětům, nevyhoví podrážděné zvědavosti čtenářově. Obsah obou povídek jde docela jiným směrem, nežli jak se zprvu zdálo. Spiritismus objevuje se v nich více mimochodem, ne jako důležitý element jistého psychického vývoje, nýbrž jakoby náhodný příměsek. Marně bychom zkoumali, které vnitřní potřebě u mlýnské Růženky nebo u pana Šimona přišel vhod, co z něho působilo — samo sebou — k jejich uklidnění. Oba navštěvují schůze sboru sv. Václava v Jestřábí vlastně jen proto, že je vábí poetická stránka lidového pojímání náboženských názorů, a ne, že by v nich nalézali nějaké zvláštní podstatné a žádoucí zmocnění a povznesení své vlastní morální

Digitized by Google

bytosti. Ostatně je o tom spiritismu pověděno tak nepatrně málo, tak zběžně, tak povšechně, že by si toho. nebýt úvodu, nikdo ani hrubě nepovšiml; nelze si mysliti, že by si čtenář i jen z daleka mohl utvořiti jakési ponětí o síle a způsobu jeho lokálního vlivu na mysli našeho krkonošského lidu.

Nicméně mají přece Blouznivci našich hor jistou svou, dost značnou, zajímavost. Najde se v nich mnoho, co dává tušiti kulturní obraz pozdního českého romantismu, vyústivšího v předstíraný padělaný světobol, generace dílem vymřelé a dílem z veřejné činnosti se ztrácející. Ti dva »blouznivci«, Růžena v Horských dvou dívkách a Bohuslav v Panu Šimonovi, vyrostli v ovzduší téže nadprůměrné, nadlidské, imposantně mohutné velikosti, kterou se opájeli v dílech Byronových, Shakespearových, Schillerových, Mickiewiczových, a přicházejí, po bouřlivém zmítání a srážení svých vysokých, vzletných tužeb a přání, a po »bytečném hryzení se divadelním chmurným pessimismem, k týmž koncům, k úplnému splynutí s řádem světovým, k nutnosti žíti »obecným během všech prostých lidí.« Nebyli vychováni pro tento malý svět. Všechno, co je táhne dolů do něho, co by z nich mohlo učiniti rozumné střízlivé, usedlé, pracující a užitečné občany, připadá jim sprosté, nízké, banální. směšné a ohyzdné. Cítí v sobě vroucí zápal a sílu vykonati něco ohromně neobyčejného, kolossálně nadpřirozeného, »vrhnout se v proud světový a v něm bojovat, válčit, potýkat se« a ovšem vítězit za něco nesmírného. dalekosáhlého a hlavně všelidského, — zač? och! to je tak lehko si vymyslit, všude, v každém oboru! Vždyť jejich hlava překypuje titanskými, převratnými myšlénkami, jež všechny chtěly by člověčenstvo od základu přetvořit a ke svým ideálům povznést. Ale prudce, vášnivým, hromovým, unášejícím a úchvatným útokem. Nedovedou si představit své obrovité dílo prováděné pomalu, krok za krokem, všemi těmi prosaickými prostředečky a cestičkami denního praktického života, — zdá se jim, že mu všemi zřetely ke stávajícím poměrům ubývá na potřebné vznešenosti. Chtějí být velcí skrz na skrz. Proto také, když jsou dohnáni vtěsnati se v pravidelnou existenci normálních lidí, nejsou s to, aby pro své někdejší svaté ideály něco positivního ve svém užším okolí konali: ne že by se jich vždycky vzdávali — nosí je třeba v sobě, krásné a světlé sny, okamžikové záchvaty bývalého nadšení, — avšak neumějí si je upraviti pro drobné uskutečňování, neumějí ani být trpělivi na ovoce svých snah. Stávají se z nich pouzí diváci »dějinného proudu«, hotoví každou chvíli na prázdno vzplanout pro cokoli velkého a dobrého, ale věčně nečinní, zaměstnaní až příliš svým živobytím, v němž se ohánějí s nezkušenou neobratností. (Stávají se však z nich také zarytí chlebaři, kteří se pošklebují svému bývalému bláznovství, schopní každého morálního kompromissu za cenu blahobytu. P. autor se zastavil v půli cesty.)

Po té stránce je Pan Simon mnohem propracovanější, výraznější a určitější nežli Horské dvě dívky. Zde spojil p. Stašek dva vi bec spolu nesouvislé příběhy, jež mohly beze všeho stát pro sebe, odděl ně, aniž by tím byla příbuznost mezi Frantinou a Růženou ztratila něco na své zjevnosti. Nevím, hádám-li dobře, že p. autor chtěl Růženou pro ést řekl bych přímluvné slovo ve prospěch ženské emancipace. Aspoň nec

Digitized by Google

novelly vyznívá steskem, že dívka, citově a myšlénkově tak bohatě nadaná, tak překypující životem, vnitřním ohněm a touhou vrhnouti se v proud světový, strádá v horském zákoutí, odsouzena konati nejhorší práce v hospodářství svých rodičů: »Proč ženě není otevřen svět do kořán?!« A v tom je právě nedostatek pojetí, že p. Stašek viděl v Růženě vzácný květ, který mohl přinésti skvostné ovoce, kdyby byl nebyl přesazen na půdu nepříznivou, nesvou. Ovšem, Růžena se svými vysokými a čistými požadavky na manželství, jimiž si zkazí výhodné vdavky, a se svou výstřední šlechetností, jíž přivede sebe a své rodiče zbytečně na mizinu, nehodí se do toho horského prostředí, kde svrchovaným zřetelem je zajistiti si budoucnost. Avšak vyplývá z toho, že by byla se svými reflexemi o bolu, o víře, o vymanění žen a podobných abstraktních thématech jinde lépe na svém místě? Vždyť to, co ji žene do zaslepeného obětování se, není u ní instinktivní heroismus sebezapření jako u Frantiny, když sprostí svého milence nepříjemného závazku učiniti zároveň s ní životu svému konec, nýbrž je to zrovna ona (z Byrona, Schillera atd.) vyčtená žízeň velkolepých činů, mocných, neobyčejných citů a nadprůměrných hrdinných a nezištných strastí, jež by ji byla, jako Bohuslava, honila s místa na místo, od sklamání ke sklamání, až do úplného ochladnutí. P. Stašek byl by k tomu došel, když ničím jiným ne, již podrobnější analysou Růženiných lásek, kterých si tak málo a tak povrchně všiml. Růžena milovala souchotináře Blažka a přestala ho milovati smrtelně nemocného a mrtvého. To je v knize pouhá krátká zmínka beze všeho smyslu. A přece: přestala ho milovati proto, že vyhlídka na sňatek s ním stala se nemožnou? Není to podivné u ní, dívky tak intensivně cítící a myslící, v níž se nad denníkem nešťastného pátera Petráka »probudila k nebývalé síle všechna k němu náklonnosť,« že »pod žárnou tíhou rozvlněných citů náhlým plamenem vyšlehla v dívčí vášnivou lásku k nešťastnému příteli,« že »třměla touhou obětovati mu celou bytost svou, vše co v ní žilo«, — není to u ní podivné? Mohla býti láska k Blažkovi jiného druhu nežli toto náhlé vzkypění, jež bohužel v dálejšku zase beze stopy a bez dozvuků mizí? Nemusil v ní být obsažen »žárný«, nedočkavý rozlet »blouznivých představ«, snů a nadějí, že bude v životě toho člověka nesmírnou útěchou, nesmírným povzbuzením, nesmírným jasem a štěstím? A vzdáti se jich, schlípnouti rozpjatá křídla, to musilo býti první shroucení její ohnivé, po vznešenosti bažící duše před studenou, odmítavou a prostou skutečností. Hle, čemu se mělo jíť na kloub a čím by byl vývoj Růženina osudu vystoupil v pravé své tendenci.

Jinak jsou Blouznivci našich hor suchá, fádní a místy protivná kniha. P. autor nemá nic, čím by rozechvěl, vzrušil pohnul nebo dojal. Vystřízlivěl tak dokonale z romantického »blouznění« svých mladých let, že, nečiní-li každý delikátnější cit přímo směšným, aspoň ho vchle, skoro nevyjádřený a nevyznělý, vystřídává drastickou komikou aškovitých scén a episod nebo ho rozvádí v rozumující a rozbírající poámky a reflexe, jež mu ubírají veškeru sdílivou sílu. Jako v duševním ivotě liší lidi prosté od vzdělaných, tak zase ještě u těchto (u všech, ejen u Růženy) rozeznává dvojí bytost: jednu, která skutečně žije,

Digitized by Google

jí, pije, užívá smyslných rozkoší, shání, stará se, pracuje a klopotí, a druhou, bláznovsky pošetilou, která si láme hlavu všelijakými nesmyslnými a zbytečnými záhadami filosofickými a která se uměle vmýšlí do různých raffinovaných a přemrštěných bolů, smutků, tužeb a extasí. Vážně lze bráti toliko prvou: ta je reelná, ve všem svém konání (neboť konání je u ní hlavní věc) pravdivá. Kdežto ta druhá, to je spíš jakési bezcenné zaneprázdnění zahálčivé dlouhé chvíle, směs malicherných brykulí, jež nemají v běhu a ruchu »skutečného« života žádného, seriósního významu ani důsledků, jež neznamenají žádný bytostný elementární zájem, jež nemohou učiniti člověka fakticky ani nešťastným ani šťastným. Nejmarkantněji je ten názor p. spisovatelův vyjádřen úvahou o penězích, kterou vkládá do myšlenek doktora Boukala. V penězích — to jest: v hmotném živobytí — leží prý »nejhlubší tajemství lidského pachtění«. Kdyby prý »z veškerého člověčího plemene tak zvané vynikající šlechetné duchy, kteří o sobě praví, že cítí dobro, pravdu, svobodu a krásu celému lidstvu, dali na skřipec a mučili je, aby zradili své nejvnitřnější tužby«, tedy by prý snad při mírném utáhnutí ještě volali: »Dobro, pravdu svobodu, krásu,« ale při silnějším šroubování již: »Chceme slávu a čest každý sám pro sebe,« až konečně v největší nesnesitelné bolesti by se k usměvavé spokojenosti svého chytrého soudce přiznali, že vlastním cílem jejich jsou: »Peníze . . . peníze . . . « Je to strašlivé a vražedné pojímání lidské existence, ať si je člověk jak chce oslazuje. Pan Stašek má z něho svou protivnou suchost a svůj znevažující, triviální vysměch. Jeho impotence sympathicky si představovati a prožívati citové stavy duše dá se doložiti skoro v každém význačném momentě; traktuje je po způsobu státního návladního rozebírajícího psychologii a morální význam zločinů před porotou nebo je odbývá nějakou poznámkou všeobecného, úhrnného rázu. Po první výměně laškovných a duchaplně galantních milostných slov mezi Bohuslavem a Bronislavou sní čtenář půvabnou idyllu dvou mladých svěžích a rozvroucnělých srdcí na polském dvorci ve venkovském zátiší. P. autor však nemá na nic tak na spěch, jako aby čtenářův sen hned zkazil školskou přednáškou o odpornosti a přece neodčinitelné rozšířenosti cizoložné lásky. Načež, po tom moralistním a sociologickém kathedrovém traktátě en miniature, následuje paskvilní paralella mezi Bohuslavovým dobrodružstvím a disposicí dumasovsko-sardouovských cizoložnických komédií. Brzy na to na místě, kde Bohuslav rozechvěný a pobouřený chvátá ke hrobu své matky »v rozpoložení člověka, jenž nemyslí, jen cítí« (najdou ho na hřbitově omdlelého), vsune p. autor místo Bohuslavova hřbitovního rozjímání dlouhou humoresku o návěžních hodinách držkovských a o statkáři Petřinovi, jak se svou zálibou v písničce »Jen se mně, Jeníčku, pěkně chovej« přivedl na mizinu.*) To jsou doklady vzaté mezi nejhrubšími, okatými. Vedlo by příliš daleko množiti je až do podrobností. P. Stašek je příliš přesvědčen, že by se každým pronikavým vystihováním citových chvil dostal v oblast oné přemrštěnosti a nepřirozenosti odpoutané od reálnéh o,

*) Výsledek je ten, že i tam, kde chce býti dojemný, stává se směšný. Tak tu příkladu tam, kde Bohuslav žádá, aby mrtvá matka k němu promluvila zašuměním černé jedle.

Digitized by Google

bláznovské, jež nemá s vlastními interessy života co činiti. Snese li své osoby, pokud se v nich zdvihá ta druhá, falešná bytost, snese je leda myslící, všelijak hloubající a rozumující, a to pouze proto, že jim může půjčiti své aforismy, své sentence, svá pozorování o všech možných zjevech společenských a literárních. Jsou to ostatně nejpozoruhodnější a nejvydatnější části přítomné knihy. Stopujeme v nich člověka, jenž prodělav a překonav v sobě periodu rozpínavého romantismu a affektovaného světobolu, žije, vyrovnán až do humoru, domněle desillusiovaný skeptik, v ústraní světového ruchu duševního, a vraceje se kriticky k zálibám a filosofickým problémům svého mládí, baví se tím, že sám sobě na nich osvědčuje nabytý jasný, střízlivý, někdy i diletantsky vědecký rozhled, a nepředpojatou, vycvičenou a intelligentní soudnost. Jeho reflexím schází ovšem všechna přesvědčovací síla: již proto, že on sám jim nepřikládá žádné důležitosti pro s k u t e č n ý život, — ten půjde dále svým klopotným chodem, nedotčen takovými hříčkami uvolněných mozků. *jv.*

Martin Havel: Poslední svého jména. (Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka Pohledy do rodin. IV. — Šimáčkova kabinetní knihovna.)

Z posledního tohoto svazku známé povídkové serie zdá se mluviti už výstraha k autorovi, aby ji ukončil v pravý čas dokud je čtenář ještě při chuti. Alespoň myslím, že se počíná už na tváři těchto prací svrašťovati povážlivě stařecká vráska šablony. Student Kořínek poznal za několik let svého pobytu v Praze už tolik lidí, tolik kondic se mu nahrnulo do klína, tolika rodin poměry vyslídil, že už i ten starý šosácký »zdravý rozum« čtenářův kroutí povážlivě hlavou nad prostou pravděnepodobností takového počtu aventur a sběhů (a na práce tak výslovně realistické smí se přece položiti měřítko pravděpodobnosti?) Toť by ten milý Kořínek jiného nečinil, než běhal z rodiny do rodiny se slídivou všudy přítomností reportéra. Skoro bychom mu až radili, aby se nepletl do cizích věcí a hleděl si svých studií. Ale jsou zde mimo tyto primitivní námitky prostého zdravého rozumu i závažné námitky se stanoviska uměleckého. V prvých povídkách Havlových nahlížel Kořínek do rodin okem mladistvě nevědomým a žíznivým, udiven a zaujat hlubokými a palčivými zauzleninami osudů, které se mu odkrývaly pod každodenním genrově-realistickým povrchem věcí. Jako chodec zapadající do sněhu boří se každým krokem hlouběji, ne proto, že by tomu chtěl, nýbrž že sníh pod ním se boří a ustupuje, tak i pod slovy, pohledy a kroky málo tušícího Kořínka rozhrnoval se kyprý nános denních zjevů, přeletavých a zdánlivě nesouvislých, a dával mu příležitost, aby hrotem kombinujícího rozumu narážel na tvrdá spodní skaliska osudného, determinovaného, celou váhu a hodnotu líčených životů v sobě zahrnujícího. A právě v tomto postupu, jímž se sesouval povrch věcí vlastní svou váhou a odhaloval své hluboké vnitřní strže, ležela jistá poutavost těchto prací. Ale »Poslední svého jména« značí, právě tak jako loni vydaná a zde projednávaná »Chamradina« v řadě jejich úpadek, totiž vyprchávání té jisté svěžesti a kyprosti, s níž dříve podával autor věci tak, jak prostě jsou, a upadání do postupu t h e m a t i c k é h o, v němž umělecká stránka podřizuje se rozšafnému suchému mudrování, na němž zrovna makavě

Digitized by Google

můžeme sledovati, jak je sděláno a jak postupuje dle určitého konceptu. Tak uvádí v tomto případě Kořínka do pražské rodiny, jejíž poslední výhonky právě počínají uhnívati. Vykreslí oba tyto bratry, cynického Patrika, utápějícího vědomí své zoufalé situace v pivě a souchotináře Dolfiho. Tam, kde dává Kořínkovi vnikati znenáhla do jejich života a zájmů, provázíte ho ještě s trochou interessu, ale naprosto ho ztratíte v celé druhé polovici knihy, kde osud rodiny je zpečetěn, a autor spouští pro cíle spekulativní naprosto se zřetele cíle umělecké. Pro samé resonování o problému rodové degenerace zapomene vám ten konkretní případ degenerace, jímž se zabývá, předvésti s dramatickou životností a tíhou katastrofy. Co čtete o smrti obou bratří, zní už jen jako úmrtní oznámení nebo lokálka. Zdá se, že si zde chtěl autor zahráti trochu na moderního, na řešitele problémů a sociologa. Zdařilo se mu to však právě tak málo, jako »řešení« otázky odnárodnění v »Chamradině« a umělecky to tuto povídku docela zabilo. I v jednom ještě odlišuje se tato práce Havlova od dřívějších: dikce její není už tak klidná, objektivní a plastická, jako u oněch; jest nervosnější, nalehavější, subjektivnější (což všecko souvisí s oním thematickým jejím rázem) a někde (zvláště v líčení hospodské společnosti Svíčky) i barvitější. *Kj.*

Bedřich Nietzsche: Tak mluvil Zarathustra. 24 vybrané kapitoly přeložil a úvodem opatřil F. V. Krejčí (v Knihovně Rozhledů). — Pokusili jsme se tu podati obraz knihy, která jest pravým filosofickým a uměleckým kodexem tohoto konce století, sluncem, na jehož paprscích se ohřívá mladá literatura německá a francouzská, jednou z těch málo, kterou si budou podávati staletí. Kniha nejsmělejších blasfemií, nejpodvratnějších nauk, opojných extasí, mystiky bez náboženství a bez Boha, a při tom zas dílo nejčiřejšího sensualismu, nakupenina paradox, rozmarů, básní a modliteb, kniha, která je jediným výkřikem odporu proti běžné pojímané mravnosti, ale při tom jednou z nejmravnějších knih, které kdy byly napsány. Neboť není-li to dobrým a mravným odhaliti duši lidskou v její nahotě, postaviti jí zrcadlo, ukázati jí, jak je trpasličí a nedochůdná naproti nejvyššímu ideálu lidství, jak v sobě sama šlape božskou jiskru, roznítiti v ní vědomí o ohromném významu života a napjati až k samému prasknutí tetivu její mravní energie — není-li to vše mravným, pak vůbec není mravnosti. Čím Zarathustra působí, není ani tak obsah hlásaných myšlenek; jaká to nesmírná opravdovost, která dýše z každé jeho strany, ta geniální odvaha a intuice, s níž jsou zde odhalovány nejklikatější cesty a rokliny ethického pásu duše. — Naše poměry nedovolují dosud vydání celého díla, ale i tento výtah, obsahující skoro jeho třetinu, může zatím stačiti, aby přispěl k zjednání lepšího obrazu o Nietzscheovi, než jaký o něm si tvořili lidé, kteří slyšeli cosi jen z daleka zvonit o nadčlověku a poněvadž tento pojem ovšem fantasticky se vyjímal v střízlivé pustotě jejich lebky, nedovedli o něm mluviti než jako o nemravném filosofu, jenž ze své nauky zaslouženě sešílel. Může-li tak o něm mluviti z universitní kathedry pán, jenž má po celá desítiletí českou filosofii v pachtě, nedivme se pak novinářskému škrabalu, který myslí, že Nietzsche je hlasatelem německého velikášství a hází jeho jméno do kalu národnostních štvanic. Snad se nám bude

Digitized by Google

namítati, že se tato kniha nejvrcholenějšího individualismu vyjímá cize v Knihovně Rozhledů, zvláště vedle Tolstojovy »Spásy ve vás« a vedle »Dnešní otázky mravní.« Pokud se týče první, ta vychází sice ze stanoviska opáčného, nejvyvrcholenějšího altruismu, klade tedy páku z druhého konce, ale se stejným cílem: zatřásti mravním nazíráním dnešní společnosti v samých jeho kořenech. A obě tyto podkopné a palčivé knihy setkávají se, jako všecky protivné si póly, ve více bodech, než je při běžném pohledu patrno. Oběma ventilujeme jeden a týž problem: dnešní problem svědomí, mravního života, v celém rozpjetí rozbíhající se jeho dvou pólů, dvou nejvypjatějších spůsobů jeho řešení, právě tak jako »Dnešní otázka mravní« byla skromným pokusem vyzdvihnouti tento problem v nejdůležitějších jeho konturách a momentech. Jako cesta k jeho řešení byla tam naznačována potřeba mravní energie, totiž ne morálky (t. zv. ctnostného a mravním příkazům odpovídajícího života), nýbrž schopnosti k větším skutkům, k morálnímu vzepjetí nad moderní dilettantism, mdlobu a plochost. A není-liž tu vysloveno, či vlastně jen vytušeno totéž, co naprosto jasně a uvědoměle klade Nietzsche do úst Zarathustry? — Náš pokus překladu je prvým plnějším obrazem Nietzschova ducha v naší literatuře. Před tím přinesly jen Rozhledy překlad Gastova náčrtku jeho filosofie a Moderní Revue některé kapitoly z jeho knih. Jinak nalezli jsme věcnější zmínky o něm nanejvýš jen v orgánech mladé školy katolické (což jest karakteristické!) Ve Filosofické jednotě měl loni dvě přednášky o něm redaktor tohoto listu. — Přinášejíce u této příležitosti podobiznu Nietzscheovu, vracíme se ještě k nynějšímu osudu nešťastného myslitele. Kolují o něm zprávy dosti zmatené. Naproti oné, již jsme přinesli v minulém čísle a jež byla čerpána z Berl. Tagblattu, uvádí jinou Frankfurter Zeitung. Není prý pravdou, že by šílený Nietzsche tak bídně živořil a nebyl s to ani opustiti pokoj — naopak prý byl s to, aby se súčastnil nedávno se svojí sestrou výletu kamsi do hor a napsati prý dokonce do pamětní knihy dosti duchaplný epigram. Zpráva to ovšem naprosto odporující všem dřívějším, dle nichž autor Zarathustry bídně jen vegetuje a dává očekávati co nejdříve svůj konec. Ať už tomu jakkoliv, tolik je jisto, že účty jeho jako mysl tele jsou zavřeny. Už loni počato s vydáváním jeho pozůstalosti a fragmentárních prací z mládí. Dnes už je skoro lhostejno, oč přežije jeho tělesný život jeho život duševní. Stejně však zůstane jednou z nejtragičtějších her osudu tento n imburský šílenec, živořící pod úrovní lidské myšlenky, mezi tím, co je o minulé myšlenky budou do nedohledné budoucnosti zapalovati tisíce ji er v duších jiných.

Fedřich Nietzsche.

Digitized by Google

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Ohlašovaného měsíčníku mladých našich výtvarníků, sdružených ve spolek »Manes« vyšel 1. sešit pod názvem **Volné Směry**. V programu odůvodňuje svou existenci tím, že »umělci, kteří nechtěli podřizovati své snahy tendenci listů rodinných se všemožnými ohledy na vkus a choutky obecenstva, cítili se nuceni sáhnouti ku poslednímu prostředku a založili si list svůj, zasvěcený jedině umění a tomu, co jeho jest.« Tedy vynucená svépomoc — v té věci jsou poměry v mladé malířské generaci zúplna analogické poměrům v mladé generaci literární a hudební. Část výtvarnou vedou Stan. Sucharda, R. L. Klusáček a Jan Preissler a zastoupena je v I. sešitě pracemi Ad. Wiesnera, J. Preisslera, M. Švabinského, F. Jenneweina, F. Holárka, E. Hallmanna a K. Špilara. —

Literární část vedou Jaro Hilbert a V. Mašek a její ráz je v prvním sešitě velice pestrý, či lépe řečeno bez určité barvy. Nalezáme tam i jména pánů Sovy, Neumanna, Knösla a z ještě novějších V. Dyka a Houdka, ale vedle toho zas i některé, kteří nepřervali svazek se staršími, p Jar. Kvapila a sl. Růž. Jesenskou. Přechodní, spojovací stanovisko mezi oběma generacemi je charakterisováno p. Kvapilovou Vzpomínkou na Nerudu a feuilletonem p. Hilbertovým na obranu Vrchlického. Jak dlouho bude toto sprostředkovací stanovisko udržitelno, jest ovšem iná otázka.

Hotovou literární událostí může být nazván p. Hilbertův feuilleton, Tak zostra neokřikl dlouho už nikdo mladší kritické směry, zvláště však tu padá na váhu, že je okřikuje jeden z nejlepších talentů dnešní literární mládeže. Věcně rozbírati se projev p. Hilbertův nedá, jest to prudký výkřik vznětlivého umělce, v němž se jednotlivá slova neváží. Tento příliš prudký tón jest ovšem v odporu s požadovanou šetrností k Vrchlickému. Je-li dle mínění p. Hilbertova poesie Vrchlického chrámem, není ještě proto kritika davem luzy a estetických metařů. I ten, kdo by s p. Hilbertem ve věci souhlasil, ztěžka by asi podepsal všecky jeho vášnivě pronášené věty. Nestavíme se však proti p. Hilbertovi naprosto odmítavě. Pokud mu jde o to, aby v kritice zavládl slušnější tón, v daném případě tedy aby Vrchlický básník byl rozlišován od Vrchlického člověka, akceptujeme jeho stanovisko, neboť se těsně přimyká ku známé Kronice loňských Rozhledů. Nedá se upříti, že se o knihách Vrchlického napsalo dosti věcí, které veřejně směřovaly k osobnímu jeho zranění. Stalo se dokonce mlčky přijatým dogmatem mezi mladými, že se nesmí o Vrchlickém psát klidně, bez ostnitých narážek na jeho poměr k mladým — kdo toho neučinil, tomu z některých stran vytýkána hned kompromissnost a poklonkářství. Buďme si upřímni a vyznejme to. Něco jiného však je jeho poesie, zásadní poměr mládeže k ní. Pro tu věc však tuším nechce p. Hilbert lámat oštěp bylo by to také marno. Neboť předně: rozluka v uměleckém nazírání p. Vrchlického a nás mladších je neodčinitelna. Poesie Vrchlického představuje nám jisté stadium české poesie, karakterisované přepychem rhetorickým, technickou virtuositou a pružnou vnímavostí pro všecko možné, stadium to, k němuž se vraceti bylo by reakcionářstvím. A druhé: i kdybychom nakrásně uznali dřívější výši poesie Vrchlického i přese vše to, co nás od ní dělí, nemůžeme zavříti oči před faktem, e poesie tato dnes. bledne a stárne od knihy ku knize. Lhali bychom, kdybychc n řekli, že Písně Poutníka nebo Napadlo rosy jsou živné, silné knihy básnické, že ně o znamenají pro náš umělecký rozvoj. I p. Hilbert mluví o podzimu a vysílených l i-sníkových skráních. Zde je tedy každý obrat nemožný — leda že by přišla kritil a,

Digitized by Google

která by odhodila všecka přísnější umělecká měřítka, všechny požadavky individuality a syté svébarevnosti. — Vracíme se však ještě k otázce poměru mladých ku Vrchlickému člověku. Poměr ten lze vyjádřiti slovy: proti Vrchlickému se bojuje jako proti typickému zástupci starší generace. A v tom je osudný omyl, či spíše sběh zvláštních okolností. Vrchlický není typickým představitelem starých. Těmi jsou Heyduk, Krásnohorská, Vlček, Schulz, Zákrejs atd. Vrchlický je zjev, připravující přechod k moderním uměleckým aspiracím. První zástupci dekadence vyšli přímo z jeho školy. Jest charakteristické, že představitel »nejvypjatější« dnešní poesie, Otakar Březina dovede mluviti o Vrchlickém s úctou jako o jedněm z těch, od nichž se učil a z nichž vyšel. I když už byla rozluka zásadová s jeho poesií dokonána, bylo to uznáváno. Neboť rozluku tu provedl prvý Machar a ten psal ještě r. 1893. jubilejní článek o Vrchlickém do Nových Proudů, právě tak jako p. Karásek oslavný sonet do Nivy (ba ještě do nejnovější své knihy 1893—1896. zařadil Machar podobné jubilejní verše!); kdyby se byl bral literární rozvoj cestou přirozenou, nebyly by se střely mladé kritiky nikdy tak soustřeďovaly na hlavu Vrchlického, jak se skutečně stalo. Ale zavinil to sám Vrchlický svým nešťastným vystoupením proti Macharovi v Hálkově aféře, a ještě dříve svým vystupováním v Lumíru proti »moravské« kritice. A zavinilo to celé osobní a společenské postavení Vrchlického v literárním životě, jeho místo v Akademii, všecha ta jeho předčasná officielnost, jeho kapitulace před lidmi, vzděláním i talentem mu daleko inferiornějšími, všickni ti Škampové a Klášterští, pro něž v nepochopitelné shovívavosti lámal oštěp. Opravdu neblahá to spleť náhod a okolností, jichž dnes už musíme spíše želeti než se nad nimi znovu a stále při každé knize Vrchlického rozčilovati. Neboť myslím, že jemu je při celé věci nejhůře. Čím se provinil proti mladým, za to je trestán celou dnešní svou posicí. Vyletěl kdysi na české nebe jako meteor neslýchaně zářivého lesku a dnes hasne v šedivých mlhách. Jako všecka historie má i historie literatury svou spravedlnost a že ta na viny p. Vrchlického nezapomene, o to se kritika nás mladých dostatečně už postarala. Ale táž spravedlnost bude žádat, aby se pamatovalo i na Vrchlického, který zde stál od polovice let sedmdesátých jako průpravce modernosti a budovatel umělecké kultury v Čechách, a v té věci může býti hlas p. Hilbertův důrazným mementem.

Proti němu ozval se, a to se značnou příkrostí, »Čas«. Neslevuje naprosto ničeho ze svého poměru k Vrchlickému. My neslevujeme tím, co jsme právě řekli, také ničeho, protože jsme tak o Vrchlickém smýšleli a psali vždycky. Nás se tedy prudký tón p. Hilbertův týkati nemůže. Za to jest však Světozoru p. Hilbertova vystoupení ještě málo, neboť prý o nějakém podzimu Vrchlického poesie nelze mluviti. S takovýmhle stanoviskem se domlouvati, bylo by ovšem marno a zbytečno.

Nemohu si uspořiti ještě poznámku. V bojích o kroniku vytáhl p. F. X. Šalda proti nám s theorií o caritním dilettantství, bezrázovitosti, křivocestnictví a ropuší lhostejnosti jakožto opaku individuelnosti, rázovitosti,« poledního slunce.« A hle! Tentýž p. Hilbert, jemuž ještě nedávno posadil na hlavu (v Liter. Listech) korunu vzácné individuelní rázovitosti (má svou barvu, svou pleť) volá dnes caritas! a žádá úctu ke všem uměleckým chrámům jen proto, že to jsou chrámy. Celý dialektický apparát p. Šaldův je pak na hromadě. Hle, jak kulhají všecky formulky a přes noc slepené theorie!

— Pan dr. Herben v »Čase« dělá se překvapeným nad mou odpovědí v min. čísle Rozhledů. Je prý škaredá a jizlivá. Právě jen taková, odpovídám, jaké »Čas« zasloužil. To mne sice těší, že se chystal se mnou jen na věcnou debattu o stano-

Digitized by Google

viscích obou listů, ale proč tedy ta potměšilá zmínka o vydavateli Rozhledů? Četl to prý »někde v novinách« — ano, tak a nejinak jsem si představoval, že odpoví. Ale čísti někde v novinách (v kterých?) nějaké tajuplné »proslýchá se« a udělati z něho »bylo předem o h l a š o v á n o« — necítíte tu, pane dr. Herbene, kterýž jste přece filolog, nějaký jemný rozdíl smyslu? Byla to prý jen mýlka, ne lež — nám stačí tedy Vaše přiznání, že zpráva nezakládala se na pravdě. — Ale druhou potměšilou věc, ten citát z Magazinu, jste přešel náramně lehce. Nepřesnost překladu byla prý jen v slově »publication«. Ale není to pravda. Ukázal jsem v Rozhledech nepřesností víc a to není tak nedůležité, jak se Vám zdá. A že mi tím křivděno nebylo? Já zase trvám na tom, že mi celým oním citátem b y l o ukřivděno, celým tím faktem, že Čas mohl proti mně citovati věty o nedostatku touhy po pokroku a svobodě, neprocítění duší mladých spisovatelů atd. Ale to je věc osobního gusta — Vy máte o mé kritice svůj soud a já zase svůj o kritice Času. Opravuji ještě některá Vaše tvrzení: Když jsem řekl, že Rozhledy mají vždycky tolik jednotného stanoviska, kolik ho má »Čas«, myslil jsem Rozhledy nynější. Dříve byly ovšem volným jevištěm pro řadu mladých talentů, navzájem si i sporných. Ale to jen potud, pokud mladé hnutí této volné arény potřebovalo, tak jako je mají mladí ve všech zemích. Ale ti, s nimiž nebylo možno stát pod střechou jednoho listu, odcházeli a zůstal zde kmen spolupracovníků, menší sice, ale slitější a jednotnější. Pan Neumann do Rozhledů nikdy nepsal. Směr jeho a p. Karáska nikdo tam také neprohlašoval za zhoubný, nýbrž za pseudoumělecký, za kompromitující tytéž umělecké principy, které i nám jsou drahé. Nedostal jsem od nich výpověď, ale dal jsem ji sám. Všecky takové kolísavosti a obraty jsou nutným příznakem každé duševní krise — a dle učení realistického prožíváme přec v Čechách krisi? — Ještě něco k zaslánu p. Jiříkovu. Proč prý jsem neškrtl tu Žežulku? Proto, že jsem vůbec nechtěl škrtat v onom zaslánu, za něž naprosto nejsem zodpověden. Či chcete, abych já zase vás činil zodpovědným za zasláno devíti výtvarníků, jemuž propůjčujete místa, vy list, který chce slout moderní, hájící svobodu kritiky? Co byste byl řekl, kdyby po Macharově soudu o Hálkovi byly přinesly Rozhledy zasláno devíti literátů proti Macharovi? A teď položte místo Hálka prof. Lhotu a místo Machara dr. Jiříka a máte-li kam, skryjte se hanbou. Neboť t o j e veliká h a n b a pro Čas! *F. V. K.*

— Bylo by zbytečno a necítíme se nijak povinni odpovídati M o d e r n í R e v u i na několik jejích triviálních poznámek o Rozhledech. Citovali jsme mínění »Času« o našich dekadentech a dodali, že jsme toho od »Času« čekali dávno (pan dr. Herben může být ujištěn, že jen z pohnutek věcných — myslili jsme, že socialněethický realism nemůže nepostaviti se proti pseudoaristokratismu Mod. Revue!) a těšili jsme se, že snad jednou Mod. Revui dostaneme do arény zásadových debat o umění. Ale marně! Mod. Revue zastupuje »směr« který nechce o sobě a svých zásadách mluviti — snad proto, že žádných nemá. Vydává se za orgán uměleckého hnutí a nedovede se povznést nad úroveň banálních tahanic. Přichází jen se starým výmyslem, že Rozhledy bojují proti mladým(!) a že jsou šosácké jako Osvěta. A to nám říká v době, kdy officielní vlastenecký tábor křičí, že propagujeme v mládeži »otravné proudy«. Ostatně poslední číslo Mod. Revue odnaučilo nás bráti její »um[illegible] i« vážně. Mohla by se nám jednou vysmáti. Čekáme totiž, že jednou sama prohlásí, že všecko v ní od p. Karáskova románu až k p. Hlaváčkovým Ex libris mělo sl[illegible]iti jen k chytání kavek.

Digitized by Google

Z literatury hollandské.

— **Nové publikace básnické.** Není nikterak přeháněním, tvrdíme-li, že do let osmdesátých tohoto století Hollandsko lyriky vůbec nemělo, a že stav poesie hollandské byl nanejvýš neutěšený. Ráz literatury této v posledních dvou stoletích byl určen skvělým zjevem Joosta van Vondela (1587—1679). V září jeho slávy slunily se celé legie bodrých, průměrných básníků, již klidně a s naprostou důvěrou v zářný vzor kráčeli jeho stopou. Vymletým řečištěm valil se proud hollandské poesie, klidný a široký, bez hřímavých peřejí a divokých vírů. Poesie tato odpovídala zcela povaze národa, nemilujícího zbytečného vyrušování, klidného a vyznačujícího se onou širokou, měkkou pohodlností a tichou zálibou v teplém blahobytě, jež k nám dýše z děl starých mistrů hollandských. Poesie mravná a spořádaná jako lid sám, oplývající moudrými naučeními a — až k zalknutí fádní. Počátkem let osmdesátých hnuly se — dík několika smělým dřívějším průkopníkům — líné a kalné tyto vody a v literatuře hollandské zavládl nový, svěží život, plný touhy po nových obzorech, plný nenávisti k té škrobené, moudré, ale nevýslovně chladné poesii, jež byla vlastně jen stálým galvanisováním dávno mrtvých tvarů. První reformy byly, jak přirozeno, čistě formálního rázu. Noví básníci, kteří již nechtěli hledati látek svých ve staré zbrojnici motivů antických a biblických a kteří také nikterak nejevili chuti naladiti svoje struny k vlasteneckým tirádám, kteří chtěli prostě vyjádřiti to, co sami cítili, co hýbalo jich nitrem, musili přirozeně opovrhovati formou zkostnatělou, jaksi normální pro všechny básníky nizozemské nanejvýš pohodlnou, nedbalou a posvěcenou dvěstěletou tradicí. Snahy tyto korunovány také skvělým zdarem. Stačí srovnati báseň kteréhokoliv moderního básníka hollandského s tím, co psal na př. Willem Bilderdijk, nejslavnější básník nizozemský v prvé polovici tohoto století, nebo J. J. L. ten Kate a P. A. de Genestet, aby jasně vynikl ohromný pokrok, který hollandská poesie nejen obsahově, ale i (a to hlavně) formálně učinila. Nové hnutí stvořilo také vlastní lyriku, do té doby v Nizozemsku skoro neznámou a to s takovým zdarem, že dnešní čelní lyrikové hollandští musí býti jmenováni tam, kde jde o výčet jmen předních lyrických básníků přítomnosti. Pěkný, přehledný obraz dnešního stavu hollandské poesie podává nedávno publikovaná anthologie »Dichters van dezen tijd« (1882 až 1894), již uspořádal J. N. van Hall.*) Kniha tato s jemným vkusem a dobrou znalostí věci podává na necelých stopadesáti stránkách krásný výbor moderní poesie hollandské a zároveň obraz jejího karakteru. Vítězství nových směrů jest úplné. Jen málo kde a slabě, jako z dálky zanášený akkord, ozývá se ještě romantika v těchto verších, jen zřídka setkáváme se s nepatrnými zbytky oné chladné rhetoriky, jež tak dlouho činila veškerou hollandskou poesii nezáživnou. O jakém to bohatství forem, o jaké nádheře nových, oslňujících obrazů svědčí tyto verše, plné nových tónů nových barev, hned tlumených a diskretních, hned hořících a divokých. Vše, co v poesii hollandské dnešních dnů má svůj vlastní význam, zastoupeno zde verši, zvonícími lahodnou melodií nejrůznějších rhytmů a forem. Snivá, diskretní lyrika předčasně zemřelého J. Perka vedle exotické, v záplavě žhavých barev hýřící poesie L. Couperusovy, neskonale jemná a vonná lyrika Heleny Swarthové, skvostná, největší obtíže formy překonávající poesie Vláma Pol de Monta, geniální ve své smělé koncepci vidiny Marcella Emantse (ukázka z »Godenschering«), vedle rozkošných pastellových veršů Hermana Gortera, chmurná struna Frederika van Eedena (ukázky z »Ellen, een lied van de smart«) originelní sloky

*) »Dichters van dezen tijd.« 1882—1894. — Gedichten bijeen gebracht door Dr. J. N. van Hall. Amsterdam P. N. van Kampen en Zoon.

Digitized by Google

Alberta Verweye a roztomilé, distinguované básně J. Winklera-Prirse atd. zastoupeny v malé, s vybranou elegancí vypravené knížce. Jsou tu všechny směry, všechna vynikající jména, jedním slovem: »celá lyra.« Jedno jméno ovšem neradi postrádáme, jméno básníka, jenž dnes vedle Heleny Swarthové jest snad nejslavnějším v Hollandsku: Willem Kloos. Vina však nespadá nikterak na vydavatele anthologie, nýbrž na básníka, jenž nesvolil, aby krásné verše jeho do ní byly pojaty. Doufáme, že nám bude časem možno s originelním a velice zajímavým tímto básníkem podrobněji české obecenstvo seznámiti.

Z jiných básnických publikací zasluhuje nová kniha Heleny Swarth-Lapidothové »Blanke duiven«.*) (»Bílé holubičky«) zvláštní zmínky. Četné básnické sbírky této velenadané dámy, jež poměrně pozdě počala psáti hollandsky (nar. roku 1859 v Amsterodámě, byla H. Swarthová v Brusselu úplně francouzsky vychována a vydala první dvě knihy svých veršů francouzsky: »Fleurs du Réve« 1879 a »Les Printannières«), jsou i daleko za hranicemi její malé, zajímavé vlasti známy. Vedle nelíčené vřelosti a hloubky její v pravdě ženského citu, jest to v prvé řadě umělá a přece zcela neumělkovaná forma její melodických veršů, jež na tento bohatý talent obrátila pozornost i cizích literárních kruhů. Nevýslovné kouzlo, jemné a jakoby nadýchané, září z těchto dokonalých veršů, plných úchvatně krásných obrazů a prosycených opojným parfumem ženskosti. Snivé a něžné sloky, daleké, modravé obzory touhy, prozářené růžovým svitem lásky, vše zastřeno jakýmsi mlhavým průsvitným závojem: to jest poesie Heleny Swarthové. I nejnovější kniha její má tento ráz. »Bílé holubičky« tiché lásky, vzlétající z řader, jimž na sněžných křídlech kovovým leskem hoří nach západu. Jedna z knih, jichž krásou se gourmandi opíjí, ale které se nepřekládají. Není možno, pestrobarvé ty motýle přenášeti a nesetříti duhově zářící prach s jejich křídel. *Jaroslav Kamper.*

— **Umění a socialismus.** Poslední dvě čísla »Magazin für Literatur« přinášejí dva projevy o poměru socialní demokracie k umění, karakteristické tím, že ač vižou se oba ku debatě o předmětu tom na sjezdu v Gotě, sobě úplně odporují vyjadřujíce dvě opačná stanoviska. V čísle ze dne 31. října prohlašuje ve článku »Parteikunst« Sperans debatu onu za událost velikého významu. Přes všechny mnohdy naivní, pošetilé absurdní náhledy, které při debatě oné se vyskytly, ukázalo se jasně, že socialně-demokratické straně jde o vychování lidu, proletariátu, pro umění a naopak o vychování umění pro lid. Debata tato je zárukou, že umění stane se činitelem v kulturním životě, co bylo posud nanejvýše snem feuilletonistů: neboť ukázalo se, že ideově nejmohutnější hnutí moderního lidstva také po umění touží, že i lid čeká na umění a umění čeká na lid. Při debatě samé probojován byl znovu všecek boj, jejž vedlo moderní umění německé v posledním desítiletí. Podniknut útok Tohmem na Edgarda Steigera, vydavatele zábavního listu soc. dem. »Neue Welt« pro román v něm uveřejněný »Mutter Bertha«, urážející prý slušnost. Steiger horlivě zastával svobodu umění a nadšeně prohlašoval za svůj úkol, přivésti dělnictvo k modernímu umění. Ale Sperans pokládá tuto snahu pouze za jednu část velikého úkolu: není potřebí pouze přivésti lid k umění, ale třeba je také přivésti umění k lidu, je třeba stvořiti umění pojímající a obsahující celý svět s hledisek rovných, moderních, socialně-demokratických. Předsudkem nazývá výtku, že strannické umění přestává býti uměním, předsudkem hlásaným pouze od lenochů kultury, dekadentů atd. Básník stojící v kulturním hnutí musí býti stranníkem, nemůže býti umělcem universálním,

*) »Blanke Duiven«. Door Hélène Lapidoth-Swarth Amsterdam. P. N. Kampen en Zoon 1896.

Digitized by Google

nebije-li v jeho žilách krev nadšeného stranníka. Dnešní umění je přechodním nemající stranníků, pronikntých ideou soc.-dem., ale socialní demokracie smiřujíc se na sjezdu Gotském s tímto uměním dává Speransovi naději, že jako splodila Marxe splodí též velikého umělce. Proti tomuto názoru staví se příkře autor dotčeného románu »Mutter Bertha« Wilhelm Hegeler ve článku »Socialdemokratische Anschauungen über Kunst« v čísle ze dne 7. listopadu. Básník nemůže býti stranníkem, je-li pravda, že v duši básníkově zní ozvěna všeho světa, všeho lidstva. Umění stranické může záležeti pouze v tom, že jisté ideje politické vyjadřují se formou veršovou. Ale jde-li o to, stvořiti v umění lidi, pak nelze stěsnati se v jednostranné hledisko určité strany, k tomu naopak je třeba širokosti a všestrannosti v pojímání. Vyvraceje dále výtku »neslušnosti« učiněnou na sjezdu jeho románu »Mutter Bertha«, obviňuje stranu socialně demokratickou, že nemá nižádného smyslu pro umění, ba že stojí v tom směru pod samou buržoasií. Neboť prý žádná strana v Německu nechovala se tak nízce a nedůstojně ku všemu, co sluje uměním a vědou, jako strana socialně-demokratická, která nepochopivši samoúčelnosti umění a vědy chce z nich učiniti nástroje svých snah, plynoucích z materialistického nazírání na svět. —

A vyslovil-li Hegeler tímto článkem skepsi moderního německého umění vůči socialní demokracii, najdeme v »Die Neue Zeit« (čís. 5) konečně třetí možné stanovisko — skepsi socialní demokracie k umění. Dělnictvu — praví se v článku: »Kunst und Proletariat« — je moderní umění prostě cizí — jak ukázalo se na sjezdu, ale ne proto, že by proletariát byl snad zpátečnickým ve věcech umění (to je stanovisko Hegelerovo), nýbrž proto, že umění to ideově a citově je projevem zanikající buržoasie. Ono je proto pessimistické, kdežto socialní demokraté jako radikálové všichni jsou optimisty: proto dávají přednost klassické poesii před modernou, což zároveň je důkazem jich estetického smyslu. Také k heslu čistého umění, jež je dědictvím po reakcionářské, romantické škole, musí dělnictvo zachovati reservu. Ostatně dle tohoto hesla nesmělo by umění jednostranně chápat toliko úpadkový proces naší doby, nýbrž též proces znovuzrození, jejž representuje soc. demokracie. Ale pro to vše je ono slepé a proto marný bude pokus Steigerův »vychovati« získati dělnictvo pro moderní umění. Ostatně v emancipačním boji proletariátu, soustřediv̌ším se na poli politickoekonomickém, nemá umění daleko toho významu, jejž mělo pro emancipační boj buržoasie, která jsouc politicky a ekonomicky bezmocná, musila se omeziti na umění.

Hudba.

I. Symfonický koncert mladé české hudební generace. Všecko, co mladá dnešní generace vykonala, nese na sobě význačně vyraženou pečeť s v é p o m o c i. Čeho si mladí vydobyli vlastními zbraněmi, čeho nezbudovali vlastní rukou, toho nemají. Staří volají o vývoji a povlovném přičleňování generací, ale sami nepodali k tomu ruky, aby vývoj šel u nás přirozenou cestou, aby mládež přimykala se klidně k dokonaná práce jejich. Naopak, všude viděla před sebou tyčiti se tvrdé hradby šosáctví, šablony, uměle do výše vyhnaných veličin, zadržujících každý pokrok, každý přístup nových lidí a nových snah na veřejnou arénu. Ale mladé snahy nedaly se udupati, vřely a rozpínaly pod svírajícími je záklopkami, ale vždycky když napjetí dostoupilo jistého stupně, povolila záklopka a ky-

Digitized by Google

pící, šumný proud mladistvých sil vyvalil se nad povrch svou vlastní silou. To se dělo ve všech oborech. V politice byla mládež přinucena stvořiti si své vlastní útvary, v literatuře svou vlastní literaturu, ve výtvarném umění spojila se právě v těchto týdnech pod střechou vlastního podniku a konečně došla řada i na umění par excellence české, na jediné umění, na němž si dosud můžeme trochu zakládati — na hudbu. Historie té věci je známa. Mladí skladatelé s neznámými jmény i díly kupili se a zatínali pěsti pod hladinou veřejnosti tak dlouho, až přišel mladý muž, jenž se naučil v Anglii spolehati na vlastní síly a přenášeti úmysl hned ve skutek a ten poznav, že tlouci dále na brány officielních představitelů naší hudby bylo by marno, obrátil se o pomoc přímo k celé veřejnosti (zaslány v Nár. Listech) a vyzval hudební sbor pražského Sokola k pořádání veřejných koncertů se skladbami mladých talentů. Za tento čin bude naše hudba p. Lošťákovi vždycky zavázána díky. Výsledek stojí dnes hotov před námi: v prvém koncertě svém dne 10. t. m. předstoupila mládež na veřejnost šesti svými muži a dobyla celého vítězství.

Byl to historický den české hudby. Neboť těchto šest a celá řada jiných, kteří se dostanou na světlo v příštích produkcích, značí celý nový vstávající svět tónu a rhytmů, novou periodu hudební tvorby. Neboť máme skutečně příčiny domnívati se, že zde nejde jde o quantitativní rozmnožení našich komponistů o několik mladých, nýbrž i o nové karaktery, nové typy hudební. O tom nás přesvědčily nejen dřívější programové projevy p. Lošťákovy, hlásající těsné přimknutí k národnímu a plemennímu duchu hudby, ale i povšechný ráz provedených skladeb. Až na malé výjimky charakterisuje je návrat k elementární prostotě, průhledná stavba vět, akcentování melodie a originelnost rhytmických figur — vůbec všeobecná snaha po umění nevyumělkovaném, živném, snaha utíkající se od přeplnostĺ a subtilností pseudowagnerovského bezrázovitého epigonství k rázovitým tvarům prostého ale ostře profilovaného hudebního charakteru. Či určitěji pro naše poměry mluveno: je tu zřejmá snaha nepokračovati v tom bezkrevném epigonství, v té těžké, učené hudbě, jakou představuje dnes u nás tak uměle do výše vyšroubovaný Fibich, nýbrž snaha zdravě reakční, snaha po návratu k živným zdrojům hudby plemenně zbarvené, syté a výrazné, k Smetanovi, Dvořákovi a písni národní, tedy jistý hudební primitvismus. My jej vítáme tak více, že jsme potřebu jeho už dávno tušili — byliť jsme už loni jediní, kdož jsme dovedli se postaviti naproti vylhaným úspěchům Fibichovy Hedy v kritice i obecenstvu.

A co jsme tenkráte sice jen tušili, to se stalo naším pevným přesvědčením, když jsme naslouchali doznívajícím akkordům p. Lošťákovy »Písně vítězné« Ano, to je pravá reakční, primitivistická hudba. Žádné motivkářství a subtilnůstky — všecko zde teče ve velikých, mocných, průhledně skládaných, ale tím suggestivnějších a sytějších rysech »Epos hudební« nazval p. Lošťák tuto symfonickou práci o pěti větách spjatých vespolek jednak některými themata, jednak vnitřním rázem jejž bych zde karakterisoval slovy: temný, romanticky zabavený a zadumaný heroismus. Skladba jest venkoncem progr mová, ale bez temnosti a mnohosmyslnosti podobných prací. Vše je zd

Digitized by Google

jasno a výmluvno, i hrdinské thema prvé věty, snův, obsahujících už v sobě motivy budoucího vítězství, i krásná, kovově zvučící melodie dumy v přírodě (II. věta), i fanfáry k útoku a únavné slezání hradeb i třesk pádu (III. věta) a následující na to pohřební průvod mladistvých snů s temnými údery bubnů, dunících jako hroudy na rakev. Ale pak už hřmí třeskutě jásot vítězství v originelních, svěžích rhytmech, ještě jednou zadefilují před vámi všecka minulá themata, celý pochod od snů až k trimfu, a když slyšíte poslední akkordy opakujícího se hrdinského thematu z I. věty, zdá se vám, jako by tu bylo před vámi uzavřeno nejen mladé, silou a svěžestí kypící dílo, ale i kus intimního života umělcova a jeho soudruhů. Tento symbolický karakter »Písně vítězné« učinil ji nejvýznamnějším číslem koncertu, bylať to skutečná píseň vítězná nejen svého tvůrce, ale vší mladé české hudby. I všecka další čísla, se stejným vnějším úspěchem přijatá, dala růsti v naší mysli údivu, jak bylo možno, aby takováto řada talentů (a to ne vesměs právě nejmladších) mohla býti tak dlouho veřejnosti neznáma. Jak vzdělaného hudebníka, jakou propracovanost technickou ukazuje jen Symfonická suita p. K. Bautzkého, s tlumenějším a měkčím nádechem než práce p. Lošťákova, kolik svěžesti a národních rhytmů jest v Polském tanci p. K. Moora, v Moravské rhapsodii p. Neumanna a Valašském tanci p. H. Hoffa, kolik jemné drobnomalby a instrumentační obratnosti v Jarní idylle p. C. M. Hrazdiry! V tomto úsudku nemohou nás zmýliti ani sem tam vyskytující se reminiscence a naučené obraty, neboť tvůrčí fondy zde nepopíratelně jsou a širší aréna veřejná, která se jim po tomto prvém vystoupení dozajista otevře, dá jim teprv nalézti a volně rozvinouti, co je v nich svého. První etappy by bylo tedy se ctí dobyto. Opakuji: historický den české hudby! *S.*

Divadlo.

Dvě původní aktovky, obě nenové a zapomenuté, vytáhlo Národn Divadlo na jeviště, Zeyerovu »Z dob růžového jitra« (vyšlo před lety ve »Květech«) a Jiráskovu »Kolébku« (přepracovanou na aktovku.) První děkuje za svůj divadelní život patrně úspěchům Neklana a vlastně celému tomu oživenému interessu, jehož se Zeyerovi v tomto roce dostalo. Byly vždycky u nás hlasy odkazující Zeyera z jeviště do čtené literatury a zaslechli jsme je i po této hře. Ale nevím, proč by se nemohla poslechnouti jednou za čas hra. která nemá sice pravého dramatického nervu, ale dává nám dosti řídkou jinak příležitost poslechnouti z jeviště dobrý český verš, ten barvitý a zvučný Zeyerovský blankvers, při němž fantasie tak snadně pracuje. Tento blankvers nesmí se přec stotožňovati s veršem staromodních klassických tragedií a historických her. Tam bývá studený, škrobený a rhetorický — u Zeyera st však suggestivní a opravdu náladový. Ovšem, že nejsou to v přítomné e nálady moderní, do nichž nás ukolébává, nýbrž jsou to citová a snová zduší dávných patriarchálných dob starozákonních. Ale ve snech a uhách neteře Abrahamovy jest tolik potravy pro moderní primitivismus,

Digitized by Google

pru dnešní lásku k všemu vzdalenému a nejprostšími symboly co nejvíce vyjadřujícímu, že Zeyerova hra nemusí být pro nás nijakým literárním archaismem. Názvu »pastýřské hry« ovšem nezasluhuje. Začíná jako státnická tragedie a nese dále v sobě zárodky těžkých konfliktů svědomí a dost subtilní kasuistiky. Je tu vlastně látka na psychologické drama. Naši herci chodí v Zeyerovském verši většinou dosti dobře, zvláště překvapila pí. Kvapilová svým čistě archaistickým, s duchem hry se kryjícím pojetím Rebekky, jejím moderním rolím tak vzdálené.

Jiráskova »Kolébka« nesnese přísnějšího cenění. Ani přepracovaní jí nešlo k duhu — leda že se divák dočká dříve toužebně očekávaného konce. Tolik pravděnepodobnosti, tolik osob prohánějících se kolem lesníkovy chalupy v lesích křivoklátských, tolik situací neodůvodněných, za vlasy přitažených, jsme neviděli tak hned na jevišti. A to vše během jedné hodiny. Na dnešním jevišti vypadá hra Jiráskova velice opozdile a nešťastně,

A mezi tím, co se takovéto práce dostávají na jeviště, voláme marně po vynikajících ukázkách současné cizí produkce. Ať už se s pánem Bohem hrají ty tři ohlašované tragedie Vrchlického a jiné oznamované původní věci, ale kde zůstává Hauptmann, Halbe a Ibsen, především Ibsen! Tolik prostředních jmen z ciziny u nás už zdomácnělo, zvláště i norských a otce celé moderní skandinavské literatury známe nanejvýš jen z dvanáctikrejcarových reklamek! (Proč na př. nepřináší Vzdělávací Bibliotheka raději překlady Ibsena než E. Brandesa nebo Finneho?) Ale Nár. divadlo je zatvrzelé a hluché ku všemu volání. Ve Zlaté Praze se sice ohlašuje, že se dějí »vážné snahy o zahájení nového kursu, snad zásluhou nynějšího dramaturga p. Liera.« — ale to zní spíše jako bolestná ironie. Zůstaneme nevěřícími Tomáši, pokud nevložíme prst svůj do rány. Repertoir pro tuto zimu ohlášený nás jen v této skepsi potvrzuje. Nedomřivé, mrtvě narozené opery, koupené za drahé peníze, to ano — ale aby tytéž pokusy (nota bene lacinější!) učinilo Nár. divadlo s moderní produkcí dramatickou, k tomu by musil v jeho hlavách vládnouti zcela nový duch. A že by byl jeho pionýrem p. Lier, tomu bychom jen ztěžka uvěřili! *K.*

Výtvarné umění.

Max Švabinský. Píše dr. F. X. Jiřík.

(Dokončení.)

Pro tutéž Gerlachovu publikaci provedl Švabinský mimo to ještě list »Láska,« stejně ideově promyšlený jako technicky dokonalý; není tu v komposici nic bezvýznamného ani zbytečného. I formát obdélný má svoji náladovou oprávněnost i technický způsob kresby a vedení péra. Jako předešlá komposice mluví i tato svou roztouženou, měkkou náladou jarních snů a napovídající mocí tajemného pološera, jenž leží nad melancholickým krajem. Švabinský maloval lásku mystiků, onen čistý cit blažených duší, jež spokojí se pouhou blízkostí a polibkem vlasů. Ne zvířecí

Digitized by Google

rozkoš a obnivou smyslnost, ani vypjatý sexuelní život rozpoutaných chtíčů, ale opojení citové a touhu duše, nesoucí se v tlumených tónech mlčící krajinou jako vzdálené akkordy tiché hudby. A každý detail přírodní napovídá tuto náladu: jasný pruh louky uzavírá hlubokou tmavou vodu, v níž zrcadlí ze kmeny stromů; oblohy nevidíme, ale jen dlouhý pruh země a skoro ve třetině délky poloviční postavy muže a ženy. Krajina jest tu náladový, suggestivní činitel, účelně komponovaný z ideje umělcovy a nutně s ní souvislý, ano tuším, že tato náladová podélnost komposice byla původní ideou, z níž Švabinský vycházel; byla to jeho výtvarná myšlenka. *)

Druhé provedení téhož thematu blíží se v myšlenkovém a náladovém pojetí rovněž trojdílné komposici první; amor s rozpjatýma, dlouhýma křídloma vznáší se táhle nad zemí, z níž vyrůstá bujná vegetace kosatců a milostně sklání se k ženě, spočívající na měkké draperii. Vlnitá linie obou těl pojí se harmonicky k rovné linii nízkého horizontu. Hlavním dílem Švabinského jsou však dvě malby ve vestibulu nové zemské banky v Praze. Thema, jež umělec tu vyjádřil, může se interpretovati jako hospodářská a průmyslová bohatost země České. Především ale nezáleží na interpretaci, neboť jedná se o umění svrchované a čisté, monumentálně dekorativní. Ideově a koloristicky tvoří obě díla harmonický svazek, ale při vší příbuznosti barevných akkordů vyšla obě ze zcela různé koloristické ideje: na levo dominuje idea žlutá draperií sv. Václava, na pravo idea zelená šatem ženy, která sklání se k dítěti. Při tom však žlutý a zelený tón netvoří disharmonický akkord, nýbrž harmonisovány jsou tónem červeným a fialovým, tvoříce tak doplňující se akkord pomerančova a modra. Akkordy tyto nezakládají se na ostrých a plně vyslovených tónech, nýbrž na lomených nuancích a tvoří stlumené harmonie, což pro Švabinského koloristický názor jest charakteristické: miluje ne sytý tón, ale polotón a přechod.

Úloha tedy, již Švabinský na levé stěně rozřešil, jest hospodářská bohatost země České; sv. Václav, trůnící nahoře, přijímá hold dvou klečících dívek, nesoucích na modrém polštáři úl, symbol hospodářství; český sedlák a Říp v pozadí obrazu symbolisují rovněž ideu hospodářství českého. Na druhé stěně přivádí skloněná žena hocha k studnici, z níž zlato přetéká a která symbolisuje práci, jakožto zřídlo blahobytu. **)

Díla tato vytvořil Švabinský pochodem specificky malířským. měl původní dojem barevné beztvárné vidiny, žluté veliké skvrny, z níž utvářila se pochodem tvůrčím pomerančově žlutá draperie sv. Václava se zelenavými, lehkými reflexy.

Na tento lomený tón, mezi pomerančovou a žlutou, připojuje se barva šatu sedlákova, skoro komplementární, lomené fialové a modré s hnědě červenými reflexy a celý tlumený akkord měkce pojí se k tónům červeným a zeleným. Klečící dívky jsou v bílém šatě s nádechem slabé, průhledné modře, s růžovými a fialovými kvítky a jejich rudé vlasy, pod

*) Jak nutně krajina souvisí s figurální partií komposice, poznáme z toho, že reprodukce v katalogu Gerlachovy výstavy, na níž krajina jest vynechána, nepůsobí v té míře náladově a celistvě.

**) Viz vyobrazení v před. čísle.

Digitized by Google

průhledným modrým závojem, harmonují s červeným, divokým mákem. V šatech jejich hrají rovněž zelenavé reflexy trávy, které dále opakují se na červeném šatě stojící ženy. Pozadí celé prostupuje konečně akkord fialový, jenž v popředí přechází ve studeně modré snítky trávy. Koloristicky jest tudíž dílo toto nejdokonaleji harmonisováno a akkord tří barev: lomené fialové (modrou), lomené pomerančové (žlutou) a zelené, při čemž docílil umělec ještě dalšího barevného účinu, tím, že se shora vrhá fialové světlo, proti němuž se zdola hrají zelenavé reflexy.

Výtvarná idea protějšího obrazu byl koloristický dojem hluboce zeleného pruhu, jenž jest základem tmavozeleného šatu ženy, vedoucího hocha ku zřídlu blahobytu. Z této ideje vycházel Švabinský připojiv pomerančově žlutý akkord studny blahobytu jako opakování základní ideje obrazu protějšího. V detailech i tento obraz stejně dokonale jest harmonisován.

Nejznámějším stal se konečně Švabinský svými pérovými kresbami, v nichž vrcholí jeho technická obratnost; kreslí obráceným pérem ostře zarývaje do papíru, čímž dociluje měkkého, sametového lesku kresby a dojmu leptané rytiny. Portrety a studie, jež způsobem tímto provedl, jsou myšlenkově i technicky stejně pozoruhodny. Neidealisuje svůj model ale podává jeho duši ve tváři a očích, jak sám subjektivně ji vystihuje a v tomto samostatném, subjektivním postřehování jest originalita jeho umělecké koncepce. V tom, jak sám vidí věci, co utkví z dané přírody v jeho duchu, jest jeho umělecká odlišnost a význam. V předešlém čísle podali jsme již dvě ukázky jeho pérové kresby a připojujeme ještě »Krajinu,« v níž jednoduchými těmito prostředky docílil nálady kraje po dešti. Mraky se rozptylují, stoupají a vítr sklání svým směrem haluze stromů i trávu, z níž vyciťujeme ještě vlhkost promoklé půdy.

Na konec připojuji ještě své přesvědčení, že Švabinský při své technické virtuositě a zálibě pro Rembrandta, mohl by zúrodniti velice důležitý, u nás zanedbaný obor umění, kdyby totiž odhodlal se k radirování.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

—*l*—. Rakouský cislajtanism a centralism má předzvěsti svého Solferina: mravní pád německé levice. Těžko najíti příkladu, aby tak mocná a tak vyhýčkaná strana dokonávala politicky tak bídně, na kolenou před ministerskými lavicemi a s rukama sepjatýma, jako tato strana, jež tři desítiletí trvale pracovala pro zájmy bursovního kapitalismu a německého nacionalismu a neštítila se sebe větší nespravedlnosti a násilnosti na národech slovanských, především na nás, a na hospodářských a politických právech lidu vůbec. Dnes po volbách do dolnorakouského sněmu, ve kterých v obcích venkovských 28./10. propadli kandidáti levice vůbec a v městech a obch komorách až na 11 ztratili Vídeň vůbec a alianci s dolnorakouským velkostatkářstvem, jest nepochybno, jak dopadnou tam pro ni volby na říšskou radu. A tak od nynějška strana, jejíž hlavním přičiněním státní základní zákony o rovnoprávnosti národův a občanů zůstaly pouhou mrtvou literou, vyhlazena v německých zemích, stojí již jen v zemích českých, dík Schmerlingově volební geometrii. Zde nepochybně vlivem národního zápolení obou kmenů a neméně i podporou vlády, jíž toto vyrovnávání sil při dosavadním konstitucionalismu našem jest zajisté vítáno, bude se ještě držeti. I jako následek národního rozvoje i na překážku dorozumění mezi českým a německým lidem.

Snad že vláda ve starosti o příští svoji většinu v budoucí říšské radě nechce si na žádné straně před časem rozliti ocet, je slyšeti z úst ministrů, zvláště Gautsche, nápadně jiný tón k požadavkům našim národním, v oboru školství na př., než jsme zvykli. Je to do jisté míry, něco až nepříjemně nezvyklého pro naše české ucho, ty olejem blahovolnosti pomazané výroky z úst muže, nám tak politicky známého, jako je nynější ministr vyučování. Ale ovšem celkem jsou to jen slova. V »dohledné době« prý dojde konečně na druhou českou universitu v Brně na českou techniku na Moravě, snad i na školu Komenského ve Vídni a pod. »Dohledná doba« může býti právě tak zadními vrátky, jako jsou jimi vysoustruhované věty, jimiž hr. Badeni vyslovoval se k Pacákovu p[illegible] ému návrhu na uznání rovnoprávnosti jazyka českého ve vnitřním [illegible]udování při všech zemských a státních úřadech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zamítnutému hlasováním 6. t. m. Hr. Badeni nic nepři[illegible]bil a nic neodepřel. A jemu oddaná polská strana na říšské radě [illegible]autonomistického svého stanoviska byla zásadně pro návrh Pacákův,

Digitized by Google

ale při hlasování byla — proti. Přes to však již dávno se nemluvilo na říšské radě o některém z našich požadavků tak celkem příznivě, jako v debatě o tomto návrhu. Symptomy, známky nového snad kursu nelze tedy neznamenati a delegace mladočeská patří na sklonku tohoto zasedání ke stranám, jež mají nejvýhodnější posici vzhledem k volbám. Pilulku Vašatého snes. Jest ovšem litovati, že to jest právě dr. Vašatý, jenž první půjde přes Mladočechy a který v očích lidu vyroste na radikální veličinu. Jest toho litovati právě pro věc radikalismu. Radikálům, koketujícím dnes s dr. Vašatým, jde ovšem o taktické vykořistění případu tohoto proti panující straně. Ale o to šlo i Mladočechům oproti Staročechům, a tak konce konců možno, že se dr Vašatý stane enfant terrible i v táboře radikálů a zahraje si svoji po třetí. V historii české politiky by to bylo nejen zábavné, ale i pro ni dosti charakteristické.

Jinak jest ovšem se stranou klerikální. Na Moravě klerikálové jsou již na koni. Jsou snad v Čechách méně sorganisováni? Dojista ne. Tak odtud možno hrozí nebezpečí. Ale nevidí se anebo nechce se viděti. Alespoň v Národ. Listech týden jak týden čteme o problému moderní doby, náboženství. Pisatel chce míti národní církev, ne z náboženské, ale z politické příčiny. Vytrvale píše o slovanské blahovůli papeže, pokládá cyrilometodějství, reformaci a českobratrství za přímočárý a organický rozvoj, odkazuje na národní církve tu i tam a pod. a stále při tom hledá nějaké nové české či slovanské náboženství. Jindy by to byl snad neškodný sport. Ale když za dnešních poměrů čteme v Nár. Listech v pondělí (brojí-li proti klerikálům), že náboženství nemá co činiti s politikou, a v úterý, jak užiti náboženství k politickému a národnímu prospěchu, když ve středu jsou N. L. vůbec nábožensky indiferentní, pak jsou tyto potírající se na vzájem záchvaty jen vodou na mlýn organisace klerikální, jest to táž profanace náboženství a k témuž cíli. Těžiti z toho bude vždy jen ten, kdo jest určitý, přesvědčený a agilní, těžiti na úkor i náboženství i prospěchu lidu.

Novinami přetřásá se dosti návrh »Plzeň. Listů« (red. J. J. Langner) na zřízení Národního výboru. Určitěji vymezil jeho funkce posud jen posl. dr. Kaizl ve votu svém v Plz. L. Podle všeho by Nár. výb. byl dorozumívací půdou pro národní společné akce, censorem slušnosti a loyalnosti žurnalistické a místem, kde by mnohé »nedorozumění«, stranickou taktikou živené a zveličované se vyjasnilo.

To vše jest žádoucí. Nesmí se ovšem zapomínati, že by při dohovoru soupeřících stran, mnohé, co se koná ze vzájemné soutěže, se nekonalo. Ze by se mnohdy nedostávalo k různým věcem vzpruhy, že by zavládla i indiferentnost v mnohých záležitostech. Hlavní otázka ovšem jest, je-li takové viditelné instituce potřebí, aby byla vrchní instancí národní, není-li jí a v lepší míře sama soutěž a soupeřství stran. Jsou ideje a zásady, jež vybojovavše si uznání všeobecného, vykonávají neviditelnou vládu, ale účinnější, než viditelná instituce vykonávati může. Pro vývoj nových myšlenek a idejí pak Nár. výb. byl by bez odporu tím, čím jest Akademie pro literaturu, — doménou konservatismu. A konec konců vždy jen panstvím jedné strany. Ale strana ta i bez něho má a musí míti i odpovědnost i iniciativu. A o to jde, že dnes vůdčí strany postrádáme, to Plz. Listy dobře vystihly a na příslušných místech to

Digitized by Google

i pochopili. P. Tůma v Šípech alespoň svým ušlechtilým způsobem to dal navrhovateli na jevo!

Sjezd menšinový, 1. t. m. v Roudnici skládal se z důvěrné porady delegátů, z ustavující schůze nově zřizovaných sborů důvěrnických a z veřejné manifestační schůze. Touto vlastně trpěl sjezd, poněvadž »z nedostatku času« porada delegátů samosprávných korporací ohledně zavedení »národní daně« musila být odložena a jiné porady byly zkráceny. Tak sjezd byl vlastně — manifestační, mluvilo se, co všechno se má učinit, ale nedošlo k ustavení ničeho, čím by se českým menšinám skutečně pomohlo (zřizování malých záložen k opatřování úvěru živnostníkům, organisace národohospodářská na podporu českých menšin a j.) Bylo odhlasováno několik resolucí o rovnoprávnosti, o mravní i hmotné podpoře českých menšin atd. a pohrozeno Němcům, že účastníci sjezdu budou nuceni stejnou měrou — ač vzpírá se to jejich citu spravedlnosti a svobodě — v krajinách českých zakročiti, nadvládu češtiny vyhlásiti a proti německým menšinám stejnou měrou vystupovati.« To je smutné stanovisko. Vzpírá-li se něco mému citu spravedlnosti a svobodě, nebudu toho činiti. Kdyby i k tomu došlo, menšinám se uškodí, bude to jen olej do plamenů fanatismu, udržovaného liberály a nacionály. A nebudou trestáni konečně utlačitelé, nýbrž lidé snad nevinní, a jen proto, že jsou Němci. Tento odstavec resoluce byl přijat po řeči Dra. Podlipského »o našich národních právech«, v níž řečník pravil: »bezpráví národa proti národu je bezprávím ze všech nejohavnějším« (hlučný souhlas) a »my nikoho utlačovati nechceme«. — Takové neopravdovosti jsme nečekali od tohoto sjezdu za přítomnosti 3 poslanců (Podlipský, Sokol, Špindler). Posl. Špindler v řeči o našich národních povinnostech vyslovil se správně, že pořádání opětných sletů a výletů Sokolstva v místech, kde menšiny české nejsou ještě silny, kde posud nejsou proto hospodářské podmínky »ztrpčuje život našich menšin, ruší jich snahu a ohrožuje jich posice« a doporučoval »omeziti se na návštěvy nenápadné, kde lze vřelým slovem bez okázalosti mnohého docíliti, nežli krajany naše zbytečně dráždíti.« Proti tomu se ozvaly 2 hlasy, že prý sokolské jednoty mají za úkol »morální posilu menšin« a svými návštěvami »utužují je v zápase,« ale jim odpověděl dobře Dr. Stejskal, že »jak důvěrníkům českých menšin při včerejší poradě porozuměl, přejí si tito tichou práci, ovšem úsilnou a vytrvalou. Dnes není doba pro takové parády. Co mají za následek? Vypovídání osob z bytů, propouštění jich z práce« a j. Škoda, že nikdo z přítomných poslanců nerozebral ty fráse o »utužování« menšin v zápase a o »morální« posile slety sokolskými. Lidem, ohánějícím se tím bombastem, nejde vskutku o zodpovědnou práci, nýbrž o chvilkový efekt. Fráse a bombast jsou našim národním neštěstím a páni poslanci měli by ve schůzích veřejně frásisty zahanbovati, aby nehlásil se o slovo, kdo skutečně nemá co říci a komu jde jen o osobní ješitnost. Ale místo aby se přítomní poslanci byli tomu vzepřeli, sami zabíhali do říše fantastiky, jako poslanec Sokol, jenž prý ví o smutném hesle, vnášeném dnes v lid, že prý je národnost překonána.

Sociálně-politická strana ve Vídni vyložila ústy prof. Philippoviche svůj program v podstatě takto: Zásadně domáháme se politické svobody pro všechen lid a společenské opravy, pokládajíce oba požadavky za životný princip své veškeré budoucí činnosti politické. Obě zásady po našem mínění k sobě náleží, se doplňují a podporují a jedna bez druhé byla by pouze polovičatostí. Požadavek zvednouti stav materielný, zvýšiti duchovní obsah života nižších vrstev lidových jest tak naléhavý, že se v celé Evropě ozývá s touže silou jako se před stoletím ohlašovaly čistě politické požadavky. Zkušenost ve všech státech však dokazuje, že nelze dnes z přemnohých důvodů udělovati jako

Digitized by Google

milost a dobrodiní shora, čeho lze získati za spolupůsobení občanstva pevnými organisacemi a státními a obecními zřízeními. S druhé pak strany jest jisto, že pouhé poskytnutí politických svobod bez hospodářských oprav, jimiž v lidu upevní se spokojenost, neznamenalo by než otevříti brány pusté demagogii, jež by z nespokojenosti těžila.

Dožadujíce se svobod politických, pokračujeme v práci svobodomyslné strany. Bohužel za 30 let se nepodařilo ústavní základy našeho státu, zvláště politická práva občanstva, chrániti před útoky a nevážností nejen právem, ale i zvykem a politickým taktem. Ano, veřejné mínění jest v záležitosti konstitučního života úplně jednoho přesvědčení, že nám bude podstoupiti ještě tuhé boje, abychom ochránili základy politické svobody od přemoci správy a je dále vybudovali podle časového pokroku. Z nesamostatnosti parlamentu nabyla vláda a správa takové moci, jaká jest v naprostém nepoměru k úkolům, jež oběma přidělují jak naše ústava, tak tradice života konstitučního. Nejeví-li se v tom nevážnost k parlamentu, když stále na politicky nejdůležitější interpelace, týkající se základních práv lidu — jest jich tuším nyní 162 — se ani odpověď nedá, anebo když se v případech podobných mladí úředníci posílají, anebo když tyto záležitosti, jimž se právě bylo dostalo parlamentem přísného pokárání a energického odmítnutí, se opakují, aniž kdo ví, byl-li i úředník kritisovaný potrestán či nebyl? Není-li to důkazem žalostné chabosti — a to nejen parlamentu, ale i všeho veřejného mínění — že vláda může býti u vesla po celý rok, neobjasniv svého politického programu a nepřiznavši, co chce? Mám právo tyto věci připomenouti, ponévadž nejsou žádnou nahodilostí. Naopak, jimi projevuje se politický systém, vyskytující se na všech polích veřejného života a jenž i na všech polích musí býti potírán. Ne proto, že v těchto případech písmena zákona se porušuje, vybízejí nás k nejpřísnější kritice, nýbrž proto, že obsahují mravní nevážnost těch zřízení, v nichž má v životě veřejném občanstvo spolupůsobiti, poněvadž odporují základnímu pomyslu ústavního života a že zachovávajíce zdání ústavních forem povyšují vůli vlády na činitele ve správě jedině rozhodujícího. Že za tohoto stavu právní cit i nižšího úřednictva nebývá dosti broušen — zvláště když ani hrubé porušování státních základních zákonů není vysokému postupu na překážku — jest jasno. Neméně i to, že musí konečně z toho nastati takové zmatení veřejného mínění, že na konec povede k pochybnostem, ano k zoufání nad ústavními zřízeními vůbec.

Ale nejen obhajovati, co nám patří, i rozšiřovati jest nám politická práva a zjednávati je všem třídám lidu. Jest v povaze každé ústavy, že přibývá těch, jež dělí se o její zřízení; neboť přibývá-li obyvatelstva, vzrůstá-li vzdělání, vznikají-li nové obory zájmové, vyskytují se i nové veřejné a politické otázky, jež nelze přes hlavy súčastněných zkrátka vyřizovati.

Rakousko nevybudovalo svoji politickou organisaci tak jako jiné vůdčí evropské státy. Volební zákon, nedávno následkem neodvratné nutnosti sděl.aný, přivěšující k umělému systému zájmového zastoupení třídu volební na základě všeobec. práva hlasovacího, jest pochybený a nevyhovující. Základní zásada rovnoprávnosti všech občanů, hlavní to pilíř našeho moderního státu, nutně vede k všeobecnému, rovnému a přímému právu hlasovacímu. Zamýšlí-li se zavésti tuto volební soustavu jen po částech, pak po našem soudu může zdárně působiti jen taková oprava, jež dá početní převahu těm, již ze všeobecné volby vyjdou, proti zvoleným privilegovanými volči, aby nemohla býti většina nemajetných majorisována menšinou majetných, zvláště když tito svojí inteligencí a politickou obratností mohou zjednati si vliv i ve všeobec. třídě volební. Není ovšem pochyby, že touto volební opravou zjedná se socialní demokracii přístup do zastupitelstva země a obcí. Socialní demokracie jest ten bubák, jímž se straší naše občanstvo, právě jako hloupá chůva hrozí dítěti, že si pro ně přijde vousatý divous, nebude-li hodné. Býti hodným znamená však, dále trpěti politický šlendrián, nadvládu správy, nesvobodu tisku, spolkovou a shromažďovací, také i vzíti za vděk klerikálně konservativním přetvořením našeho veřejného života. Nuže, naše občanstvo se dávalo posud zastrašovati a bylo hodné, ale u nás se mělo za to, že stačí, když není trestáno a že není nutno, něco mu za to i dáti. Ztratilo sice důvěru v nižších vrstvách lidových, ale nahoře nic nezískalo. Slabším, věru, nemůže již naše občanstvo býti, než již vůbec je. Leží v hlubokém spánku a nezná svých zájmů. Vzdavši se úlohy, zastupovati zájmy svobody ve všech třídách lidových, zbavilo se vůbec politické síly životní. Zmužílí-li se k boji za byť alé požadavky liberalní, nabude opět síly i vlivu na široké vrstvy lidové, kdežto nyní jen od sebe je odpuzuje. Pak nebude ani spatřovati úkol svůj v tom, aby se nerozumně

Digitized by Google

opíralo oprávněným požadavkům dělnictva aneb se jich teprve tehdy ujímalo, až byly dlouho a s důrazem opětovány, pak nabude opět spojení s lidem, bude mu rozuměti, v čas poznávati jeho potřeby a je formulovati v politické požadavky. Nebude to přenechávati těm, již staví se na čelo zástupům, nutkajícím k politickému boji. Poněvadž pokládáme to za možno, nemyslíme, že musí býti jedině socialní demokracii ponecháno, aby zastupovala zájmy nemajetných tříd. Od social. demokracie dělí nás vůbec životní názor, přesvědčení, že její politický a hospodářský radikalism jest nadmíru doktrinářský a ve svých posledních cílech předpokládá státní a hospodářský stav, jejž si nedovedeme dnes ani představiti.

Jen proto, že liberalní strana byla liknava v otázkách politické svobody a ve snaze, zůstávati ve styku s nižšími vrstvami lidu, mohu si vysvětliti, že se antisemitské strany i v kruzích vzdělaného občanstva tak pevně zachytily. Jejich zásada, že o židu jest souditi ne podle toho, jak jedná, ale jej jako žida odsuzovati, jest hodna zavržení. Nesmíme také nevšímati si toho, že v zakuklení antisemitismu plíží se k nám klerikalism a stal se již nebezpečím nejen pro židy, ale i pro naši vzdělanost, pro naši kulturu s takovou námahou na výši západoevropské vzdělanosti povznesenou. Třebas se tvary budoucích stran a politických snah jevily posud neurčitě, jest přece nebezpečí a jest nutno prohlásiti, že jakékolív zvýšení vlivu církve na záležitosti státní co nejrozhodněji zamítáme a zvláště chceme, aby škola byla prosta všelikého podřaďování konfesionelním přáním. — —

Čtěte zprávy městských fysikátův o poměrech obydelních, zdravotních a úmrtních v chudších okresích vídeňských, čtěte zprávy chudinských spolků a živnost. inspektorů a přesvědčíte se, jak se vede dělníkům a dělnicím, jak mistrům v malých závodech a uvažte, že větší část obyvatelstva nemá zajištěné existence, že krutí nepřátelé: nemoc a smrt, stáří a bezvýdělečnost neustále obletují obydlí chudých a je naplňují i za příznivých dnů hlodající starostí. Alespoň jeden příklad uvedu. Nedávno vydána byla tiskem statistika nezaměstnaných v Prusku. V Rakousku těch číslic nemáme, ale můžeme celkem, poněvadž hospodářský rozvoj obou zemí jest podobný, přijati i data platná v Prusku pro objasnění i zde. Podle sčítání bylo v červnu 1895 190.000, v prosinci 550.000 osob bez výdělku mezi 31 mil. obyvatelstva. Připočtěme děti a ženy a máme 300.000 osob v létě a více než 1 mil. v zimě bez příjmu a práce. Můžeme si pomysliti, o jaké bídě tyto číslice vypravují? A nezapomeňme také, že nic tak neotřásá mravními, politickými a společenskými názory lidu a nic je tak netlačí na dráhu občanstvu nepřátelskou, jako nezaviněná nouze. Je-li celá hospodářská existence milionů lidí stále na vážkách, jak chcete posilovati smysl pro věci stávající? Co pomahá napomínati lidi, aby nedali se štváti agitatory z klidu a spokojenosti, když mohou každý okamžik s dětmi i ženou octnouti se nad propastí bezvýdělečnosti? Tato však jest — ovšem nejstrašlivější — teprve jedna z okolností, ohrožujících život nemajetných. Nemoc a úraz, stáří a neschopnost k práci, vady pracovního poměru a ještě jiné poskytnou nám činnosti dosti na mnoho let. Potírati hospodářskou bídu, anebo alespoň její následky zmírňovati, není příznakem jen humanity, nýbrž politickou nutností. Láska k národu a vlasti nedá se ani lépe a důstojněji osvědčovati, než prací na tomto poli. Chudinství, pojišťování, péče o ubytování, zaopatřování práce, organisace dělnictva, zřizování vzdělavacích a ušlechtujících ústavů — to jest obor pro obsáhlou a vděčnou činnost, jež stojíc na půdě našeho dnešního společenského řádu může rozsévati požehnání a spokojenost. Tyto záležitosti týkají se vlastně nejdůležitějších životních zájmů lidu a jsou vůbec nejpřednějším oborem politiky.

Reformy social. polit. nepředpokládají však vyšší zdanění majetných. Co dělníku nejvíce prospívá a jemu přes mnohé obtíže pomáhá, jest přece jen příležitost upotřebiti pracovní svojí síly. Opatřiti práci, podporovati podniky a produkci v zemědělství i průmyslu, slovem pravá výrobní politika jest první, nejpřirozenější a nejvlivnější základ veliké sociální politiky.

Jest tedy úplným opakem skutečné sociální politiky (ne pouze zájmy jedné části obyvatelstva zastupující), spatřují-li antisemitské strany social. politickou stránku živnost. otázky v tom, zajišťovali řemeslu všemi prostředky tržiště pomocí obmezování, soutěsnání a potírání velkoprůmysl. Jest to rozvojem našeho hospodářského života podmíněno nutno? Jak jest možno stále rostoucímu počtu obyvatelstva, hledajícímu práci a právě velkých podnicích ji nalezajícímu, tu zabraňovati? A jakým způsobem mají býti opatřeny pro nás potraviny, jež nemohou býti v Rakousku — mimo Uhry — v dostatečné míře vyrobeny, nebudeme-li míti veliký, soutěže schopný průmysl, jehož výrobky by

Digitized by Google

zaplatil se dovoz potravin? Antisemity doporučovaná malovýrobní politika sprostuje ovšem malou část nynějšího obyvatelstva starostí o chléb, ale na účet mnohem větších kruhů vně oprávněných dnes maloživnostníků. To není socialní politika, ale politika državy. V tuto dobu boj záleží na tom, kdo bude zvolen presidentem Spoj. států Severoamerických, kdy jsme závislí na tom, co se děje v Americe a ve východní Asii, měli bychom vraceti se k politice, jež byla arci možna před 500 lety? Ale ovšem nelze přihlížeti nečinně k zápasu řemeslnictva. Musíme se ujmouti i jeho. Jen jde o to zvoliti pravé prostředky. Především bude nutno otázky živnostenské projednávati individualně. Drobný průmysl není jednotná skupina se stejnými potřebami. Ta řemesla, o nichž na základě positivních důkazů jsme přesvědčeni, že nelze je malovýrobou udržeti, ježto je velkovýroba nejen technicky ale i hospodářsky a socialně politicky předčí, jako některá odvětví průmyslu dřevařského a železářského, nesmíme udržovati na živu. Zde nejde o to zachrániti řemesla, ale řemeslníky. Povinností každého státu jest, poskytnouti takovým živnostn kům veškeré podpory, ale zameziti další přístup k takovým ztraceným odvětvím. Toho lze dosíci obmezením počtu učedníků a pod. Německé zákonodárství tuto cestu již také nastoupilo. V jiných živnostech půjde o to, zvýšiti technické a hospodářské vzdělání dělníků i mistrů, v jiných o organisaci úvěru, o podporu snah po živnost. svépomoci, o opatřování tržišť a p. A konečně, nestačí-li to a je-li hospodářská krise, pak musí stát pomoci, právě jako pomáhá zemědělství při povodních, živelních pohromách a jako r. 1873. pomáhal velkému průmyslu. Tak dá se prováděti praktická sociální a hospodářská politika. Na tom poli také nastávají nové úkoly úřednictvu. Bráníme li se vší rozhodností tomu, aby naše přesvědčení a snahy podléhaly dozoru úředních orgánů, jsme-li rozhořčeni úředními zákazy schůzí, konfiskacemi atd., budeme za to s největší úctou a radostí mluviti o tom úřednictvu, jež bude tiše a nenápadně, ale blahodárně pracovati o zvýšení hmotného a duševního blahá lidu, jež bude v stálém styku s ním, bude znáti jeho potřeby, rozeznávati zájmy celku od zájmů jednotlivcových, a ony podporovat, šetrně ale s jasným vědomím určitého cíle zasáhati a vůbec trvalý prospěch zakládati.

Morava.

Dne 8. listopadu.

Rozvášněná volební bouře ulehla nadobro. Jen sem tam zvoní ještě reminiscence, jak se zachoval o volbách ten který předák strany na př. v Lipníku p. Richter, advokát strany lidové. Jakých výsledků se zápasníci dodělali, je známo z denních listů. Lidová strana dobyla na základě kompromisu se stranou staročeskou šestnáct mandátů, staročeská čtrnáct. Nebýt kompromisu, byly by volby dopadly pro lidovou stranu snad ještě hůř. Pět poslanců bylo zvoleno z řad klerikálních. A to je pro stranu lidovou a staročeskou úkazem velmi smutným. Zvláště pro stranu lidovou. Toho se její štáb nenadál. Pět mandátů! Konečně, což, cifra ani tolik neznamená; daleko však horší je morální osten, který z ní trčí. Na Boskovsku zvolen byl za venkov velikou většinou hlasů jeden z nejfanatičtějších ultramontánů, duše klerikalního hnutí na Moravě, proti nejpřednějšímu rytíři lidové strany, p. Popelkovi. A na Přerovsku ve volbě za města měl pan Šílený co dělat, aby nepodlehl staročeskoklerikálnímu panu Tropprovi. To zaráží.

Kletba krátkého trvání a konečného neúspěchu stíhá každou stranu v národě, která pracuje jen politicky a jen k tomu, aby nabyla co do rozsahu nejširší půdy a své věrné odměnila poslaneckými mandáty. Lidová strana nepracovala do hloubky, nedbala kulturního povznesení a vzdělání moravského lidu. Všecko jí bylo dosud jen prostředkem — politika účelem hlavním. Ta politika, povrchní, jalová, mandátová, okresní, lokální, osobní — ve všem všudy mladočeská. Bude-li strana pracovati

Digitized by Google

budoucně v témž poměru jako dosud — pak počet klerikálních poslanců stoupne.

Jak velkou moc má kněžstvo na Moravě, vidět z toho, co hlasů klerikální strana o volbách na sebe soustředila. A musíme doznati, že byla skromna, postaviviši na kolbiště jen osm černých rytířů. A z těch osmi jich zvítězilo — pět! Což kdyby zpátečnictvo bylo postavilo kandidáty ve všech volebních okresích?! Neběží lidovcům mráz po těle, když na tuto eventualitu pomyslí? A vidí konečně staročeši, kam to svou lhostejností a počerněným konservatismem lid moravský zavlekli? Nechť se nikdo nevymlouvá na zuřivost klerikální agitace. Strany měly dosti času lámat hroty klerikálním zbraním a po léta mohly působiti k tomu, aby klerikální agitace vůbec nebyla ani možna.

Šest let má nyní svobodomyslná strana času na práci. Nevíme, jak si tu práci všichni lidovci představují. Prostředků je mnoho, ale nejlacinější a nejjednodušší dosud byly ignorovány jako je působení svobodomyslných laciných brožur, časopisů Lid a Ruch, působení veřejných knihoven, pokračovacích škol a hromadných přednášek nepolitických ale kulturních. Lidovci odbírají dosti svobodomyslných novin, ale aby balíček přečtených čísel hodili mezi lid, málo komu napadne.

O volbách za města volili židé až na skrovné výjimky vesměs proti nám, zvláště ve skupinách: Ostravské, Hranické a Ivančické. Nastává všem českým lidem povinnost agitovat mezi lidem soukromě i veřejně, aby nekupoval od těch, kteří jsou proti nám. Agitovat od souseda k sousedu, vždy a na každém místě a ne jen strašit židy platonickými výstrahami v novinách, denn grau ist alle Theorie. Provolání českých židů adresované moravskému židovstvu nepomohlo.

Němci nepozbyli ani jediného mandátu, přes to že v duchu už oželeli mandát Hranicko Lipnický. A zde nebyl by Promber zvítězil, kdyby v Lipníku v reklamačním řízení se bylo pracovalo intensivněji. Na Ivančicku dokonce vstoupil počet hlasů německých proti posledním volbám. Slušný počet voličů se dopustil zrady zvláště v Krumlově.

Hlídka školská.

Ze školství obecného.

Zatímné obsazování míst učitelských nepřestává býti zdrojem nespokojenosti v učitelstvu. Ačkoliv zákony školské za příčinou obsazování míst učitelských jmenují toliko místní, okresní a zemskou školní radu, zavedli si okresní inspektoři zcela libovolný způsob obsazování zatímného. Podávajíce na uprázdněná místa osoby, jež sami vyhlídli, vypisují potom konkursy, kdy se jim zlíbí. Místo dostane ovšem i po konkursu kompetent jimi protežovaný, protože na něm už obyčejně velmi chvalitebně působil a působí. Poněvadž pak téměř každé uprázdněné místo podučitelské obsazuje se provisorně, jesti celý stav podučitelský v úplné odvislosti od osob okresních inspektorů. Lepší místa stále se reservují lidem těmto blízkým anebo jejich přáteli doporučeným. Znamenitým výhodám těší se tu slečny učitelky, jichž otcové, strýčkové nebo matinky dovedou nalézti cestičku k inspektorátu. Takové dívenky,

Digitized by Google

sotva z ústavu vyšly, mohou si vybrati z nejlepších míst třeba v několika okresích. Jsou známy případy, že slečinky resignovaly na místa, po nichž starší podučitelé nadarmo toužili, sotva je spatřily, protože prý jim pan inspektor slíbil místo jiné, nebude-li se jim zde líbiti. A občanští členové okresních školních rad ku praxi okresních inspektorů mlčí, jakoby právo obsazovati místa učitelská nebylo z nejdůležitějších pro rozvoj školství i stavu učitelského.

Podobně obsazování míst učitelských na školách »Ústřední Matice Školské« závisí od jednotlivců rozhodujících ve výboru dle všeho jiného, jen ne dle opravdových zásluh uchazečův. Učitelstvo těchto škol, strádající rozličnými těžkými poměry, má ještě tu nevýhodu, že je téměř beze všeho postupu. Nikomu dosud nenapadlo sdělati plán pro postup matičného učitelstva, dle něhož by zasloužilým osobám dostávalo se svým časem míst lehčích a výhodnějších. Ovšem byl by tu konec všelikým protekcím a libovůli jistých pánů, jichž zásluhy o »Matici« se až příliš často vynášejí.

K důležitým paedagogickým výnosům řadí se výnos c. k. okr. školní rady na Kr. Vinohradech ze dne 2. června t. r., kterým zakazuje se ve školách pryže od Karla Kuhna ve Vidni, protože je na něm vyražen obraz Jeho Veličenstva, jenž se užíváním otírá.

Klerikální denník »Čech« nedávno napsal: »Ukažte liberálnímu učiteli niklák a dovedete jej, kam chcete, či ne? Nemohl by tak psáti, kdyby mezi učitelstem nebyli lidé, kteří pro některou ovšem perně zaslouženou zlatku vedlejšího příjmu zapírají své přesvědčení. Naráží se tu zajisté na tolikráte již odsouzenou službu kantorskou a s ní spojenou štolu. Kdož ponižující služby té z jakýchkoli příčin doposud vzdáti se nemohli, aspoň by měli vždycky dávati na jevo, že bez kůru dobře se obejdou a že kněží v té částce závislí jsou zcela na jejich dobré vůli a ochotě. Čechův výrok neplatí vlastně o nepoměrně veliké části svobodomyslného učitelstva, třeba je proti němu namířen, nýbrž o těch učitelích, kteří v táboře klerikálním už jsou a z jejichž povah tato věta se odvozuje. Ať se poděkují Čechu za to, že bezcharakternost jejich uvedl na pranýř. My jsme dávno o ní byli přesvědčeni.

»Oltář,« poučná a modlitební kniha i zpěvník pro diecesi královéhradeckou« jmenuje se nová kniha, vydaná knihtiskárnou biskupa Brynycha za 50 kr., kteráž má sloužiti též katolické mládeži. Kniha zdá se býti podnikem čistě obchodním, jímž měla se zaměstnati biskupova knihtiskárna a sebrati hojně peněz na jiné klerikální podniky. Že nebylo špatně spekulováno, o tom svědčí již druhé její vydání v čase velice krátkém. Duchovenstvo v Brynychově diecesi činí se ovšem při nabízení a prodeji náležitě. Na takové věci má lid náš posud dosti peněz.

Příští sjezd »Ústředního spolku jednot učitelských v Čechách« konati se má v Kutné Hoře, kde sejdou se zároveň žáci Lindnerovi, aby okázalým způsobem oslavili památku svého učitele klerikály špiněnou.

— Výbor spolku »Komenský« ve Vídni poslal nám opravu zpráv, jež o škole »Komenského« přineslo zářijové číslo Rozhledů. Konstatujeme, že výbor »Komenského« pravdivost těchto zpráv popírá, ale zároveň dodáváme, že jich věcnými důvody nevyvrací a že nám k otisknutí tak obsírné opravy nezbývá místa. Ostatně pokusíme se o poměrech školy Komenského zjednati si v brzké době co nejspolehlivějších informací

Digitized by Google

Z naší doby.

— **K posledním událostem ve Slavii.** Jsou to velmi poučné události ve studentstvu, jež tyto dny tendenčně a nevěcně byly v denním tisku přetřásány. Proti menšině, jež není spokojena s neschopným výborem, stojí většina radikálně-pokroková, tedy studentstvo, jež bychom právem měli pokládati za výkvět naší studující mládeže. Tato majorita však po mnohých nepěkných činech bojí se sama vstoupiti ve volební boj s minoritou, spojí se z bezbarvými lidmi, vezme na pomoc Národní Listy a postaví kandidátní listinu »českého« studentstva proti — internacionální! Ptáte se s úžasem: to že dělá pokroková strana ve studentstvu? Ta že by mohla chopiti se specielně téhož internacionalismu, jenž jí od téže nacionálně-chauvinistické společnosti byl vytýkán? Ta že by dokonce proti minoritě odvážilu se ho nesprávným výkladem užívati jako agitačního hesla? Ale stalo se tak. Majorita pokroková užila rovněž těchže nepěkných zbraní, jichž kdy proti ní bylo užíváno. Vstoupila tím do posledního stadia a jako taková nemůže mít dlouho sympatie soudných lidí. — — Musí překvapiti, jak analogický je boj většiny radikálně-pokrokové s menšinou, s oním bojem, jenž veden byl r. 1890 ve Slavii, kdy poprvé strana pokroková vystoupila proti tehdejší majoritě. Je úžasno, jak může za 6 let mladé hnutí sestárnout!

— **Jindy a nyní!** 10. listopadu 1890 kandidovala pokroková strana studentská poprvé do výboru Slavie a zůstala v menšině. Na agitace proti ní podniknuté odpověděl orgán Časopis českého studentstva mezi jiným toto: »Také jsme byli výstražně nazýváni sociálními demokraty. Slovo to mělo působiti patrně v náš neprospěch. Nevíme, pokládali-li vůdcové strany druhé stranu svou i naši za takovou, že by se daly zastrašiti slovem tím, či sami-li jsou takovými, že se bojí jména toho. Řekneme upřímně, že nás to velice překvapilo. Užívá-li jména toho v podobném významu nějaký ku př. domácí pán, měšťák, člověk prostý, lpící na svém obmezeném okolí a zájmech, nedivíme se — ale lidé chtějící slouti intelligentními, měli by se v těchto otázkách povznésti nad niveau všednosti atd.« — 11. listopadu 1896 kandidovala strana pokroková do výboru Slavie a dosáhla většiny. Jakožto agitační prostředek ve prospěch této strany přinesl orgán její Národní Listy provolání v němž stálo toto: »Kollegové! Žádáme vás, bys e se v plném počtu zúčastnili voleb literárního a řečnického spolku »Slavia«, střediska studentstva českého, proti kandidátní listině t. zv. »společné«, za níž se skrývá internacionalism a sociálně-demokratická agitace«.

— Posledních těchto událostí bylo užito i proti »Rozhledům«. Akaden ický spolek »Sázavan« posadil si na hlavu kukli člena národní inkvisice a vyřkl nad námi přísný ortel. Vylučujeme se prý sami z národní společnosti. Hrůza! I Národní Listy neostýchaly se malovati jednou větou našeho vstupu národu ďábla internacionalismu na stěnu. Na to všecko odpovídáme úvodním článkem.

K »Výstraze« a »Zaslánu« v »Nár. Listech«. Pánové, kteří podepsali výstrahu v »Nár. Listech« 25. října 1896 svým druhým »Zaslánem« v těchže »N. L.« 8. listopadu 1896 sami prokázali lživost svého tvrzení. Tvrdili ve »Výstraze« všeobecně, že lákám skizy v atelierech a že jich zneužívám. Poněvadž však v mých tištěných studiích a kritikách není naprosto jediného místa, kde by soud můj spočíval na zneužité skizze, nemluví v »Zaslánu« již o zneužití skiz k úsudkům, a také všeobecnost lákání skiz omezili pouze na jeden případ, který sám usvědčuje je z naprosté lži. Tvrdí totiž, že za účely osobními jsem opravdu vylákal na býv. prof malířské akademie A. Lhotovi některé náčrtky, jichž prý jsem použil ku kritice v červencovém sešitu »Květů« a v minulém ročníku »Rozhledů«. Sám A. Lhota dosvědčuje lživost tohoto tvrzení v dopisu mně zaslaném jenž začíná: »In der ersten Hälfte des Monats Mai d. J. erschienen Sie in meiner Wohnung und ersuchten mich Ihnen einige Werke von meiner Hand zu leihen. Sie baten mich zugleich dieselben photographisch aufnehmen und die typographischen Abdrücke in die period. Zeitschrift »Květy« einrücken zu dürfen.« Praví dále, že k žádosti mé svolil a že vymínil si pouze »die so unbedeutende Gegenleistung, mir einige Exemplare, der für die Zeitschrift »Květy« bestimmten Abdrücke verschaffen.« Na konec svého dopisu oznamuje mi, že redakce »Květů« dala si zhotoviti fotografie, o jejichž dovolení k reprodukci jsem žádal »von einem bewährten Institute«. Tedy: znaje zákon o reprodukci uměleckých děl byl jsem nucen o právo reprodukce u autora se ucházeti a učinil jsem tak, udav mu přesně účel, ku kterému reprodukci použiji. Bylo věcí p. Lhotovou, co mi k tomuto přesně označenému

Digitized by Google

účelu chce dáti. Dostal jsem dovolení k reprodukci tří obrazů, načež tyto k účelu ode mne naznačenému p. Lhota sám k firmě Husník a Häusler zaslal, aby pro »Květy« byli fotografovány a dle těchto fotografií reprodukovány. K vyplnění svého závazku požádal jsem pak administraci »Květů«, aby dala otisknouti asi 10 výtisků a p. Lhotovi je odevzdala. To nazývají lidé, kteří výstrahu podepsali vylákáním skizzy a mimo to vylákáním »za účely osobními«. Vykonal jsem ve své kritice to, co bylo mojí povinností a nemůže nikdo žádati, abych proti svému přesvědčení za dovolené reprodukce odvděčil se panu Lhotovi lichotivým úsudkem o jeho uměleckém významu. Kdo stopoval studie moje o malířství českém, poznal, že několikráte octnul jsem se před starými umělci posud žijícími a měl jsem na vybranou, buď nepsati, nebo říci pravdu. Volil jsem druhé a sice takovým způsobem, jenž přiměl dra. F. X. Harlasa k výroku: »Er tritt an diese Zeit objektiv heran, so objektiv, als lägen Jahrhunderte dazwischen. Das Ergebniss ist dann freilich ein anderes als wir erwarten würden, wenigstens in gewissen Fällen, bei gewissen Personen . . . Aber dies ist in der Natur der Sache gelegen und nur die Folge des wahrschaft unvoreingenommenen Forscherblicks« (Politik, 7. února 1896). Tento hlas odborníka váží více než tucet manifestů několika neznámých lidí, které talent p. Lhotů v nedovedou zvětšiti, poněvadž ve svém úsudku stojím na pevném stanovisku vývojném a nikoliv na stanovisku bojovném, zavrhujícím vše staré jen proto, že jest to staré. Kdyby si byl p. Lhota získal význam pro ideový nebo technický pokrok českého umění, uznal bych to právě tak jako uznal jsem to z plného přesvědčení u p. Javůrka, jenž také posud žije a jest stejně stár. Důvody jsem podal a nebudu je opakovati. Stáří v umění nic mi nerozhoduje a pouze veteránství, jehož lidé podepsaní na výstraze se ujímají, způsobem, jenž není obvyklý mezi vzdělanými lidmi, nemá pro význam umělecký žádné ceny, pokavad neopírá se o významnou činnost. Tedy nezakrývají »Rozhledy« nedostatek důvodů neomalenosti, nýbrž ti, kteří to vytýkají. »Rozhledy« opírají se o důvody obsažené v mých studiích, které musel by napřed někdo vyvrátit, ale ne manifestem, nýbrž důvodnou a logickou prací. Chce-li někdo zastati se někoho, o němž myslí, že jest zneuznán, musí dokázati jeho význam věcnými důvody a nikoliv rozšiřováním lživých udání. Dokáže-li mi někdo takovýmto způsobem, že soud můj není správný, zajisté ho změním, poněvadž jde mi o věc a ne o skandalisování. Proto ujal jsem se také p. Lhoty všude tam, kde jsem seznal, že mu bylo křivděno, — jak dokazuje moje studie o něm.

Na konec vyvracím ještě několik lží v »Zaslánu«. Praví se tam, že vylákaných náčrtků »užil« jsem (tedy ne již »zneužil«) ku kritice v »Květech« a »Rozhledech«. Kdo viděl 7. č. »Rozhledů« před. roč. ví, že jako ilustrace ke studii o Lhotovi jest »Obrácení pohanských Prusů ku křesťanství«, které je reprodukováno ne dle skizzy, nýbrž dle premie »Krasoumné Jednoty« z r. 1846, tedy dle díla, které p. Lhota s plným vědomím dal rozšířiti jako list, na nějž činí se nároky umělecké; nebo bude snad někdo tvrditi, že »Krasoumná Jednota« vylákala mu tento obraz a zneužila ho? V červencovém č. »Květů« jest pak reprodukováno »Na nebe vstoupení Páně« (které vůbec dle originálu v Klarově kapli v Praze fotografovati se nedá) a »Nanebevzetí P. Marie«. Kdo však přečte moji studii v »Květech«, bude překvapen, že vlastně o těchto dvou obrazech vůbec se tam ani nezmiňuji, že jsem jich tudíž ku kritice neužil. Tedy skiz těchto (které vlastně jsou veliké, těžké, zarámované obrazy) jsem ani nevylákal, ani nezneužil ani ku kritice neužil. K tomu dodávám ještě, že sám p. Lhota přál si reprodukce ještě jiných skiz, které mi skutečně půjčil, které jsem mu však po úradě s p. red. Pelclem vrátil jako neschopné k uveřejnění. Jest snad povinností kritika a historika změniti za to své zdůvodněné přesvědčení a svůj umělecký názor, jejž také p. Lhota za správný uznal vzhledem k umělcům, o nichž jsem s ním mluvil? Vždyt sám p. Lhota mi pravil, že »dobře jsem věc prostudoval a že bych o tom na akademii měl přednášeti.«

Na základě toho všeho jsou tedy »Výstraha« i »Zasláno« v »Nár. L.« naprosto lživy a nezdůvodněny a veřejnost, interesující se o naše poměry umělecké, nechť učiní si soud o lidech, kteří obé napsali a podepsali. *Dr. F. X. Jiřík.*

— V noticce minulého čísla o »Výstraze« proti p. dr. F. X. Jiříkovi bylo nedopatřením vynecháno jméno pana K. Záhorského v řadě oněch výtvarníků, kteří onu »Výstrahu« podepsali.

— Odpověď p. dr. F. X. Jiříka »Času« v otázce článku o G. Moreauovi odkládáme pro nedostatek místa do příštího čísla.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. prosince 1896. Číslo 5.

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

Potřeba projednati některé otázky nadhozené mladým hnutím a objasniti své stanovisko vůči jiným moderním směrům naléhá na nás dnes více než kdy jindy. Jednak se totiž situace v posledních dobách značně změnila. Směry a osoby se rozestupují navzájem vždy určitěji. A pak bylo svedeno v poslední době mnoho zbytečných a neprospěšných bojů, které svým prachem situaci tak zahalily, že nelze rozeznati toho hlavního, oč tu šlo: základních myšlenek, různých východisek nazírání, proti sobě postavených světových názorů. A to jest přec to nejdůležitější, co nás mladé od sebe dělí, a nejen daleko malichernější zájmy osob, skupin nebo časopisů. Nejde mi tedy o záminku k novým bojům, ale o to, aby byly svedeny na pole čistě myšlenkové. Myšlenka je sice těsně přirostlá k osobě, ale přece ne zase tak, abych, když potírám myšlenku, činil nemožným i jejího nositele. Ostatně není v našem mladém hnutí ani myšlenek a směrů tak sobě protichůdných, aby byly nuceny hubiti se navzájem od kořene. Jsou to směry, které, když i nemohou jíti spolu, mohou jít dobře vedle sebe, ale ne zrovna proti sobě.

Ještě z jiné pohnutky počínám tyto rozpravy. V tom hlučném šumu, s nímž přenášeny k nám v posledních letech do literatury názory a hesla, nazývaná moderními, zapomnělo se sem tam přihlednouti blíže k tomu, co se přenáší. Pečlivě a shovívavě se chránilo všecko mladé, jen protože to bylo mladé a nové. Dnes myslím, by se už takovou benevolencí, za každou cenu a v každém případě, mladým myšlenkám více škodilo než posloužilo. Nemá-li mladé hnutí brzy strnouti a upadnouti v dogmata a šablony — i modernost může míti svá dogmata i šablony! — jest na čase skorrigovati sem tam jeho hesla a někde dokonce je i překonati. Dnes je už jisto, že po hlučném příboji toho všeho, co se v posledním desítiletí zvalo moderním, množí se po Evropě známky nastávajícího odlivu. I u nás dojde co nevidět k podobné reakci, ne sice

Digitized by Google

k takové, která by znamenala zpětný skok do starého, ale takové, která přinese potřebnou míru vystřízlivění po opojení jistých myšlenek, súčtuje s nimi, poopraví je a půjde přes ně sice, ale přece jen s nimi dál. Za nějakých pět let bude jistě platit za nejmodernějšího ten, kdo bude stát proti nejstrakatějším výhonkům dnešní modernosti — k takové předpovědi lze se klidně odvážiti. Mnohé, nač jsme z lásky k mladému zapomínali, vtírá se do mysli. Před mnohým, co jest jasné jako slunce a samo sebou se rozumějící, stojíme s údivem a ptáme se, jak jsme mohli tak dlouho neviděti toho a dáti se klamat předstíranými subtilnostmi a svůdným zvukem fanfár, ohlašujících po včerejším novém dnešní nejnovější. Ne z mdlé únavy, netečnosti a líné přesycenosti, ale naopak s ohněm lásky pro pokrok, pro nezastavitelné a nevyčerpatelné divadlo života, bude třeba provésti tento obrat, s tou silou, která sluje věčná nespokojenost a která tvořila vždycky největší divy pokroku.

Těchto nalehavých potřeb po překonání některých dnes módních hesel a názorů má býti zde též dotknuto. Než však přejdeme k těmto více abstraktním otázkám, je třeba označiti své postavení mezi hotovými, konkretními útvary mladého hnutí v Čechách a k tomu nejlépe poslouží zopakování jeho vývoje v nejstručnějším náčrtku.

* * *

Mladé snahy posledních let mají jeden psychologický podklad společný, jednu všeobecnou náladu, z níž vyrostly. Dají se totiž pojati jako výraz odporu proti panující před tím u nás beztvárnosti a plochosti. Předešlá generace neprovedla ani v politice ani v literatuře jediné myšlenky k výraznějším důsledkům (vyjímaje snad myšlenku národní). Politické principy a programy byly nevyhraněny, přes sociální se už naprosto přecházelo a o nějakém výraznějším směru myšlenkovém nebo uměleckém nebylo už teprv řeči. Nebylo tam tuhých srážek a bojů, nutných všude tam, kde se něco určitě chce a kde se mají jednotlivé snahy ostře od sebe odlišiti — všecko plynulo hladce a krotce, s úzkostlivou snahou neporušiti klidu této vlastenecké idylly. Jediným jablkem sváru byl poměr stran k Vídni, tedy pouhá otázka vnější politiky, která nepřekážela, aby i nejbojovnější kohouti na obou stranách byli si podobni v nedostatku vypracovanějších zásad a snah.

Teprv kol r. 1890. vztyčují se ze strany mladších určité ideje a počíná se mluviti o směrech. Společnou basis mládeže tvoří zde individualismus, ne sice jako program (naopak obsahově jsou mladé směry na př. realism a pokrokářství i protiindividualistní) ale jako nálada, jako touha překonati bezbarvý dilettantism starších určitým chtěním, dát své »já« všude cítit, býti určitým a »vypjatým«. Toto slovo »vypjatost«, dnes tak často opakované, charakterisuje výborně tuto náladu a plynoucí z ní požadavky. Ta nálada není v těchto letech také jen české mládeži vlastní, nýbrž je jedním z výronů potřeby všeobecně po Evropě cítěné; právě tak, jako duševní stav starší generace také jen odpovídal povšechnému stavu myslí v Evropě. Stačí tu jen srovnati náš liberalism s upadajícím jalovým liberalismem v jiných zemích, nedostatek filosofického myšlení u nás s mdlým epigonstvím a Renanovským dilettantismem let sedmde-

Digitized by Google

sátých, poesii Vrchlického s jí současnou francouzskou a italskou, naši belletristickou produkci s produkcí německou do příchodu Moderny atd. — všude totéž krasořečnictví, tentýž liberalistický optimismus, přenášející se lehce přes pravé jádro nejtěžších otázek.

Naproti tomu přicházejí mladí se skepsí a kritikou. Ventilují otázky, hledají k nim určitou odpověď a staví principy v celé jejich výlučnosti jakožto basi pro sjednocený světový názor. Hned od počátku jsou to principy a snahy dvojího druhu, za nimiž se mládež různými směry rozbíhá. Předně: sociálně politické a ethické, jimiž se chce oplodniti dosavadní obsah národnosti, a za druhé: umělecké, stavěné v celé příkré své výlučnosti naproti vládnoucím literárním šablonám. Na půdě prvých vznikají dva nové směry: realism, přestupující sem z dřívějšího svého působení v otázkách odborně vědeckých, a hnutí pokrokové, nejtypičtější a nejznatelnější zjev obratu v mladých hlavách. Vedle toho skrytěji a rozštěpeněji roste ve stínu nových zásad uměleckých mladá literatura a kritika.

Dnes, po nějakých pěti, šesti letech vidíme, co se z toho všeho stalo. Hnutí, které bylo tehdy nejširší a nejmohutnější, totiž pokrokové, zastavilo se nejdříve ve svém vývoji, vinou svého spěchu, s nímž se hnalo do politické organisace a pro nějž zapomnělo na prohloubení svých myšlenkových základů a na vyrovnání tolika heterogenních živlů, jež v sobě chovalo. Dnes trvá sice jako zevnější organisace, ale ne už jako útvar duchovní, schopný dalšího vývoje. Všickni, kdož chtějí skutečně domysliti myšlenky, jím při počátku nadhozené, staví se na vlastní nohy. To se týká nejen nás, kdož jsme vyrostli v první fási pokrokového hnutí, ale i mladšího jeho dorostu, jenž utíká se z něho buď do pokrokového socialismu anebo do uměleckého individualismu.

Přes hlavu pokrokového hnutí rostly dále ty směry, které opustily povšechnou společnou půdu mladých, které se uchýlily do přístřeší jednoho druhu zásad a snah a zatarasily se tam. Tím způsobem sjížděl na jedné straně realism do oboru, řekl bych, národní ethiky a filosofie, kdežto po druhém svahu sklouzala část mladé literatury, představované Moderní Revuí do nejtvrdošijnějšího uměleckého individualismu, dekadentně zabarveného. Tyto dva směry vystupují dnes, pravda, nejznatelněji, s nejucelenějším a pevnějším stanoviskem, právě proto, že své stanovisko každý z nich vyhání hodně vysoko. Jestli právem a zdali jim je třeba této ucelenosti záviděti, to je ovšem jiná otázka. Nezahrnují v sobě také ještě všecko mladé hnutí, dokonce už ne všecku novou literaturu. Vždycky tu bylo a jest dosti těch, kdož nemohou přijati realism se všemi jeho nároky a předpoklady a jimž zvláště překáží jeho nedosti široké nazírání na literaturu a umění, ale kteří také nemají chuti jíti za fanaticky vykřikovanými hesly nejmladší literární školy — a ti tvoří, myslím, nikoliv nejmenší část mladé generace. Před mi leží úkol, pravda, úkol velice těžký: překlenouti propast mezi čirým azíráním sociálně-ethickým, jaké propaguje realism, a mezi aristokratimem nazírání čistě uměleckého. Pokus o to byl učiněn seskupením se české Moderny na půdě, již bych nazval demokratickým individualismem. Prozatím se ovšem nezdařil, jednak pro svou nepři-

Digitized by Google

pravenost, jednak už proto, že individualism není vůbec vhodnou půdou pro zakládání skupin.

Ale my v Rozhledech i po tomto nezdaru úkolu onoho neopouštíme. Jím je vytknuta naše dráha. Na jedné straně vidíme realismus, jenž při všech svých velkých slovech o obrození národního života a nalezení jeho smyslu, nemůže — alespoň tak jakým je dnes — zabrati všecko pole duchovní práce u nás. I když mu rádi přiznáme, což jeho jest — směr literární v něm viděti nemůžeme, dokonce už ne umělecký. A naproti tomu druhá krajnost: tam zas vzniká mladá literatura, ohánějící se špatně pochopenými aristokratickými a kosmopolickými hesly, naprosto isolovaná a odtržená od národního prostředí.

Tento stav přímo volá po úkolu, jaký si předepisujeme. Vedle těch, kteří neohlížejíce se na nic jiného, zacházejí vždy dále po svahu své jedné myšlenky, jest přece třeba zase i těch, kdož se dívají za nimi, srovnávají různé jejich dráhy a výsledky a hledají mostu mezi jednotlivými myšlenkami. To není ještě těkavost, kolísavost a povrchnost, jak se rádo namítá. Proč by měl platiti za hlubšího vždycky jen ten, kdo vidí na každé věci jen jeden její pól, a proč by měl býti vždycky povrchním ten, kdo ví, že každá věc má póly dva? Dnes v éře individualismu jest nazírání prvého druhu ovšem vděčnější — dle hodnocení dnes módního platí myšlenka, byť falešná a prázdná, jenkdyž určitá a tvrdošijně kladená víc, než snaha překonati protiklad sporných myšlenek a hledati jejich synthesi. My však vidíme takových jednostranných stanovisek v dnešním českém životě už až dost a není naší ctižádostí rozmnožovati dnešní směry a směrečky za každou cenu o jeden nový. Ten směr, jenž by byl naším snem, totiž moderní kulturní typ český, tak široký a bohatý, že by byl synthesou sociálně-ethického nazírání a nazírání moderně-uměleckého, ten nemá dnes ještě daleko naděje na realisaci. A poněvadž naše nároky nejdou tak vysoko, abychom se odvažovali tvrditi, že ho sami stvoříme, spokojujeme se zatím úkolem živiti smysl pro něj, připravovati disposice, býti strážcem společné půdy, na níž to, co je v dnešních mladých snahách života schopného, vždycky se může sejíti.

* * *

To by bylo asi naše stanovisko, podané v nejhrubších a ovšem že proto ne dosti určitých rysech. Znatelněji zajisté vynikne, sformujeme-li je naproti každému směru zvlášť.

Nejprv vůči onomu, z něhož jsme vyšli: hnutí pokrokovému. Pokud ono bylo »hnutím« t. j. pokud mu šlo o propagaci jistých myšlenek, nových hledisek na národní život a práci, hledisek byť nevypracovaných, přece jen života a vývoje schopných — potud jsme stáli na jeho půdě. Ale odcizujeme se mu tím více, čím více se ono hnutí stává politickou organisací, stranou. Souviseli jsme s ním politicky i literárně. Politicky tím vším, co karakterisuje mladší živly proti starým politickým stranám, to jest: pokročilejším demokratismem, reformními snahami, sociálními požadavky větší určitosti a plnosti v programech i v politické práci atd. V ohledu literárním jsme s ním souviseli právě

Digitized by Google

také jen tou nejpovšechnější půdou, již jsme zde nacházeli pro vše vynikající, mladé, moderní. Ale v obou bodech, i v politickém, i literárněduchovním, jsme se ocitali vždy dále mimo útvar, představovaný t. zv. stranou radikálně-pokrokovou. A to ne svou vinou, nýbrž její. My jen prostě vyvíjíme dále ty myšlenky, které jsme při začátku v pokrokovém hnutí našli, pokračujeme v nich docela přirozeně a důsledně, jak v politice tak i v literatuře. Ale pokroková strana se vzdaluje od nás i od vší své lepší minulosti tím, že zůstává v obou oborech za námi; v politickém se vrací k státoprávnímu radikalismu (ba, jak poslední události ukázaly, nechce už ani v otázce národnosti a internacionalismu jíti s mladšími směry) a v ohledu literárním, kulturním, uměleckém? Zde nešla vůbec ani o krok dále a dala se přerůsti všemi ostatními moderními směry. Dnes už je jisto, že pro naši literaturu na př. bude značiti několik mladých kněží v t. zv. katolické moderně víc než celé toto kdysi tak slibné hnutí. To jest vše, co můžeme vůči němu dnes říci. O myšlenky, o světový názor se s ním příti není možno, neboť hnutí pokrokové nemá dnes žádného takového podkladu (ač se ho zdálo kdys mít — byloť kdesi přirovnáno dokonce k náboženství). Jestli vypracovalo nějaký typ, tož nanejvýš typ radikalismu, jen že ne radikalismu duchového, mravního, a ani ne sociálního (ač to všecko kdysi slibovalo) nýbrž jen obnovené vydání starého zevnějšího politického radikalismu s trochou modernějšího nádechu. Ocitli jsme se mimo tento útvar ani nevíme jak — prostě proto, že jsme s ním souviseli jen zevně, jen okolnostmi, danými konstellacemi našich veřejných poměrů, a odcizování se mu dělo se bez bolesti a otřesů, jen zase proto, že tu nestál proti nám nějaký hlouběji zakotvený a zdůvodněný způsob dívati se na svět, jejž by nám bývalo třeba s námahou překonávati a s ním se příkře srážeti. Dnes přestalo už pokrokové hnutí být ostrým kvasem v českém životě, nerozčiluje už ani ty, kdož jsou jeho zásadními odpůrci (ještě nejvíce ruší spánek snad — klerikálům!), tím méně nás, kteří v něm vidíme náběh k témže cílům, které po většině jsou i našimi, ale náběh v polovici cesty přeťatý a v únavě se zastavující. (Příště dále.)

Sociální theorie H. Spencera.*)

Vyslechnouti sociálnětheoretické názory H. Spencera, znamená naraziti na řadu důsledků, jež odporují v mnohém proudu současného myšlení a přesvědčení. Nejslavnější žijící filosof dospívá na konci svého plodného a bohatého života k manchesterské theorii, k »laissez faire, laissez passer« jež zdála se již slavně pohřbena a v historii pochována. Společenské a hospodářské současné poměry jsou však tak do očí bijící, že důsledky, jež Sp. činí, nemají dosti přesvědčivosti a neobstojí před skutečností. Ale jeho výklady proto nevyzní bezvýsledně do prázdna. Jsou bohaty a obsažny a základní idea, z níž vycházejí, zajisté nebude bez mocného

*) Die entwicklungstheoretische Idee socialer Gerechtigkeit J. M. Bösch 1896.

Digitized by Google

vlivu na theorii o společenském řádu, o pravém způsobu uspořádati lidské soužití a součinění.

Stanovisko H. Spencera k sociálním theoriím současným jest dáno jeho utilitarním pojetím morálky a práva, jehož cílem jest dosažení co nejvyššího všeobecného blaha. Mill ve svém pojednání o utilitarianismu vymezuje morálku jakožto soubor pravidel a předpisů, jimiž se zajišťuje všem lidem v rozsahu co nejvyšším živo, co možno nejvíce strádání prostý a co nejbohatší (množstvím i jakostí) požitky. Namítalo se (Kant), že nelze se nadíti u všech lidí shody o způsobu a druhu blaha, že ideály lidstva velmi jsou různy podle dob a národů a že nyní příslušníci jednoho národa cení různě duševní, literární, estetické a materielní požitky a mají tudíž i různé názory o všeobecném blahu. H. Spencer však praví, že ani není třeba této, ovšem nemožné, jednomyslnosti o druhu dosažitelného blaha. Neboť jde jen o takovou úpravu lidského soužití, kterou by co nejlépe uhájeny byly podmínky, v nichž by členové společnosti mohli si opatřovati vlastní blaho. Každý podle své povahy. Úkolem mravního a právního řádu jest zabezpečovati lidem pokoj a bezpečnost, a tím možnost a vzpruhu, aby svojí prací opatřovali si prostředky k štěstí, jakého si žádají. Zákony mravu a práva nepředpisují nám tedy nijak, jakého blaha máme se domáhati a proto ani není různost lidských ideálů a citů překážkou ethickým theoriím. Tato argumentace, jíž odvracel Spencer útoky na utilitarní pojetí společenského řádu, jest v logické souvislosti s ústřední ideou jeho filosofie o postupujícím rozvoji světovém, ve kterém z prvotní mlhoviny vzešla sluneční soustava, pak naše země se stala vhodným základem organického života a tento z nejprostších forem se rozvil do nejvyšších, v nichž dospěl největšího trvání, šíře a dokonalosti. Pokrok lidský nemůže se bráti jinou cestou, než kterou se bralo zdokonalování všeho života: postupným rozvojem živých bytostí, stále dokonalejším přizpůsobováním k požadavkům života, jeho uhájení a zdaru. Chceme-li tedy společenský pořádek zařídíti k nejvyššímu možnému společnému blahu, dbejme, aby byl způsobilý udržovati organický rozvoj lidského plemene a ten jest: přirozený výběr, přežití nejschopnějších. U každého druhu živých bytostí na př. u zvířat, měla individua nejschopnější a pro svůj život nejvyzbrojenější největší čáku, že pro sebe i své potomky uhájí život a blaho a také přežila méně schopná a méně vyzbrojená. Tak každý druh byl od prvopočátku zbavován jedinců utkvívajících na nejnižším stupni individuelního rozvoje a znenáhla stoupala průměrná výzbroj pro život v každém druhu živočišném. Vznikaly stále složitější organisace a složitější formy života, ve kterých stále všestranněji a dokonaleji se hovělo požadavku uhájení života a stále úspěšněji se čelilo všemu nebezpečí.

Sdružování vyskytuje se již u některých vyšších druhů zvířat, u ssavců: slonů, bobrů, opic a j., u ptáků: vran, polních havranů a j. Ale pro člověka má sdružování nepoměrně větší důležitost než pro zvířata. Těmto vedle úkoje vnitřní touhy po družnosti poskytuje hlavně větší bezpečí před nepřáteli dravci, jimž jest mnohem nesnáze připlížiti se nepozorovaně k celému stádu než k jedinému zvířeti. U lidí však vystupuje předem ve způsobě onoho rozdělení práce, v němž jeden člen společnosti netvoří

Digitized by Google

všech prostředků k úkoji svých potřeb, nýbrž jen jeden a tento v množství, převyšujícím nesmírně vlastní jeho potřeby, tak že mu lze přebytek směňovati za jiné statky, vyrobené jinými. Členové společnosti s provedenou dělbou práce nepracují o uhájení života jen chvílemi, nýbrž trvale a navzájem pro sebe. Na venek nejeví se skoro ani již jako mnoho ojedinělých organismů, nýbrž jako organický celek. Za ztrátu samostatnosti jsou jednotlivé orgány bohatě odškodňovány, o čem bylo již dosti napsáno.

Avšak výhody družnosti a součinnosti nepřipadly lidstvu tak beze všeho a bez vlastního jeho přičinění. Bytí vedle sebe chová i možné těžké pohromy. Hrozí nebezpečí, aby účastníci si nebyli do té míry na překážku, že by družnost stala se neprospěšnou a nestaly se nutnými rozpadnutí se společnosti a rozchod. Aby tohoto nebezpečí se uvarovali, družnost zachovali a si prospěchy z ní plynoucí zajistili, musí členové se uskrovňovati ve svých úkonech životních, v zápolení o úkoj svých potřeb, musí míti na vzájem ohledy a podrobiti se příkazu: »nikomu neubližuj«. Avšak nevzdává-li se lidstvo, udržujíc tímto způsobem společenství, naděje na trvalý organický vyšší rozvoj? Neruší-li se tímto sdružováním činitel vyššího rozvoje: přežití nejschopnějších, přirozený výběr? Nemohou-li užívati lidé svých sil volně a bez překážky a ukládají-li si meze, zda může ještě uplatňovati se přirozená převaha lepší části pro onu vyšší možnost sebezachování a plemenění, jež musí této lepší části připadati, má-li průměrná schopnost lidského žití stále stoupati? Této otázky si nelze nepovšimnouti. Nebezpečí, jež naznačuje, v skutku hrozí a nebylo vždy se ho uvarováno. Ale nebezpečí lze se vyhnouti. Obmezovati volnou činnost lidských individuí jest dovoleno jen v nejmenší míře, jen potud, pokud jest nutno, aby nebylo vzájemných poruch. Zároveň obmezení musí býti uloženo všem v míře stejné. Svobodu každého dovoleno jen potud obmezovati, pokud třeba, aby všem ostatním byla stejná svoboda pojištěna. V takovém útvaru nebude vyšší nadání členů individuelně výše vyvinutých potlačováno, naopak uplatní se v přiměřené vyšší míře ke zdaru jedinců a jich potomstva. Při veliké a stejné volnosti individuí budou úspěchy životní přiměřeny životní schopnosti, jinými slovy: bude spravedlnost. Neboť spravedlností nelze rozuměti nic jiného, než úměrnost výkonu a odměny, odpovídajících podmínkám vyššího rozvoje života, úměrnost schopnosti a blahobytu, jež musí býti v lidské společnosti chráněny správným řádem před poruchami. U zvířat, ojediněle žijících, tato spravedlnost beze všeho, jest ovšem tím nedostatečnější, čím jest nižší stupeň jejich života.

Člověk má ze všech tvorů nejdokonalejší organisaci. Jí nejlépe se hoví požadavkům zachování života a obmezují se škodlivé účinky vyšších sil na míru nejmenší. A tak pečuje-li se společenským řádem o to, aby nebyla porušována přirozená souvislost mezi osobní schopností životní a jejími následky, aby schopnější nebyli olupováni o ovoce své vyšší životní schopnosti a neschopní aby nebyli na útraty schopnějších sprošťováni následků své neschopnosti, musí i v lidském životě býti nejdokonalejší spravedlnost, nejlepší výběr nejschopnějších, nejrychlejší a nejurčitější rozvoj.

Digitized by Google

Dvě výjimky však nutno v tomto řádě připustiti, právě se zřetelem na nejvyšší účel, jemuž má sloužiti, se zřetelem na udržení a pokrok lidstva: péče o potomstvo, při níž individua mužská vypomáhají tím více, čím je organisace na vyšším stupni, a obrana společnosti proti útokům zvenčí.

Bylo již velmi často tvrzeno, že vzájemné zápasy lidských společností byly lidstvu na prospěch, že jsou činitelem, a velmi důležitým, vyššího rozvoje, kulturního pokroku a zdokonalení lidského života. I Spencer přiznává jejich částečnou důležitost v prvních dobách lidských dějin. Vzájemné boje primitivních hord a kmenů vedly k tomu, že skupiny fysicky nejsilnější, nejstatečnější a nejchytřejší přetrvaly ostatní a že vývoj lidstva byl zbaven přítěže nejméně schopných representantův. Zároveň byla válka důležitou školou těm skupinám, jež přežily jiné, učíc je jednotné součinnosti, vychovávajíc organisační talenty k tomu, aby soustřeďovali velké zástupy a udržovali mocné společnosti. Vzájemné nepřátelství lidových společností jest mezi prvními podmínkami lidského pokroku. Jmenovitě sluší na to upozorniti, že panství, válkou zřízená, byla nutna k tomu, aby lid mocí zdisciplinovala, kteráž jedině mohla naše, původně nestále sem tam se potulující pokolení učiniti usedlým a je přinutiti k spořádané, trvalé práci.

Ovšem, to neplatí více o militarismu nynější doby. Mouřením svoji práci vykonal, mouřením může jít. Jeho sociálně prospěšné účinky staly se trvalým vlastnictvím lidstva; abychom jich nadále užívali, k tomu není potřeba, aby trvala původní příčina, tím méně, ježto má škodlivé následky, tím citelnější, čím vyšší je kulturní rozvoj. Válka znemožňuje jmenovitě uskutečnění společenské spravedlnosti. I objektivní státní řád, jehož ona vyžaduje, i subjektivní stav ducha, jejž má za následek, jsou této spravedlnosti na úkor.

Však ani ve vzájemných zápasech primitivních společností nezvítězila, nepřežila a nedobyla vlády vždy ta společnost, jež vynikala větší fysickou silou, větší srdnatostí a bystrostí; často připadlo vítězství té, jež byla ve výhodě pouze početnějším množstvím nebo vlivem náhody. A jako přirozený výběr byl válkou porušován, tak i vyškolování mělo své stinné stránky. Válka nejen zaviňovala sesurovění myslí a potlačování citu pro spravedlnost, ale i vypěstění a mocný rozvoj *státní* organisace válečných společností byly na překážku uspořádání a zřízení *soukromého* sdružování občanů a utlačovaly jich schopnosti k tomuto oboru. Tak patří doba, kdy mělo lidstvo ze vzájemných bojů svých skupin prospěch, dávno minulosti, kdy ještě byl sotva počátek vzdělanosti; dnes však každá válka poškozuje naše zájmy, jest zavržitelna a zločinem na lidstvu. Nelze ovšem předvídati, kdy toto poznání u všech národů pronikne a k platnosti přijde; a pokud jedna ještě část jich vězí v představách útočnosti a výbojnosti, musí přirozeně i druhá konati potřebné přípravy na svoji obranu a ukládati svým občanům náležité oběti. To jest ethicky oprávněno, ano nutno, neboť pokroku by se málo prospělo, kdyby společnosti ve vzdělanosti pokročilejší a tudíž mírumilovnější byly přemoženy hrubšími a jim předaly vůdčí postavení.

Z požadavků trvání a vyššího rozvoje lidstva odvozuje tedy Spencer, jaké nároky jest činiti na sociální řád. Právo a mrav, jež tento řád

Digitized by Google

tvoří, mají dospělé naváděti k takovým obětem, jichž jest třeba, aby dorost lidstva měl náležitou péči a výchovu a společnost aby byla pojišťována ve svém bytí proti zevnějším útokům. Ostatek však má dostati se každému členu plného a nezkráceného užívání těch výsledků, jež mu jeho nadání a jeho práce mohou opatřiti, tak že osud individuí by byl úměrný jejich schopnosti.

Jakého druhu jsou tedy právní zřízení a mravní předpisy, jimiž se vyhoví uvedeným požadavkům?

Jest to předem rodina. Jednoženství jest forma, v níž rodina nejlépe hoví svému účelu: ošetřovati a vychovávati potomstvo. Ona co nejdůkladněji zajišťuje pokrok společnosti. Jen za poměrů zcela mimořádných jsou jiné formy rodiny zájmu celku příhodnější, mnohoženství na př. za trvalých válek, hubících mnoho mužů, a mnohomužství v oněch mimořádně nepříznivých podmínkách, jaké jsou na př. v sněžných krajinách vnitřní Asie, Tibetu a j. Tu dětí může býti jen málo, má-li se dostati potomstvu řádného ošetření, a nemá-li nedostatkem péče zahynouti. O to pečuje instituce, jež opatřuje dětem jedné ženy péči mnoha mužův. Jsou-li však poměry normální, kde ani úmrtnost mužů není neobyčejná, ani není příliš nepatrná možnost zachování života, pak jest jednoženství ta forma, jež největšímu počtu dětí pojišťuje nejlepší péči a tudíž co nejlépe opatřuje pokrok společnosti.

Avšak zákony státní týkají se života rodinného jen zevně. Vnitřní uspořádání musí ponechati stát rodinnému duchu. Z toho důvodu také asi Spencer rozdělil tak ostře ethiku rodiny od ethiky státu. A touto se hlavně zabývá. Úkol její již známe: pojistiti dorostlému členu společnosti, aby nerušeně k platnosti přiváděl své síly a schopnosti a sklízel přirozené jich ovoce. Proto jest na společnosti, aby mu opatřila ochranu na dvě strany. Předně proti útokům ostatních individuí vlastní společnosti a pak proti útokům společností cizích, jež sice v první řadě platí společenskému celku, avšak konečně jen zasahují jednotlivce.

Ochrana prvého druhu jest vlastní thema právní filosofie a sociální theorie H. Spencera. Vymezuje hranici, jíž musí individua šetřiti při činnosti sebezachovávací v zájmu souladného spolužití a součinění. V té míře, ve které stát omezuje svobodu svých bližních a staví hráze jejich libovůli, hájí i svá práva. Spencer skutečně klade větší váhu na zajišťování práv než na činnost omezovací.

Podle zásady rovného práva všech náleží každému: právo tělesné ochrany, volného pohybu a změny místa, právo na přirozená media (světlo, vzduch, půdu), na majetek, duševní majetek, právo na svobodu darovati a poslední vůlí pořizovati, na volnost obchodu a smlouvy, svobodu živnosti, svobodu víry a vyznání, slova a tisku.

Celkem neliší se tento výčet práv ani formou, ani obsahem od základních anebo přirozených práv, již dříve vyslovených starší filosofií právní. Také až nápadně podobá se postup Spencerův oné starší spekulativně abstraktní filosofické methodě, jež z několika slov nějaké formule vyvodila prostě »logickým rozvinutím jejího obsahu« celý svět anebo světový řád. Čím se liší Spencer prospěšně od těchto theoretiků přírodních práv, co jeho filosofii společnosti lidské povznáší na čin významu

Digitized by Google

epochálního, jest nový smysl, jehož u něho dostává se staré formuli o rovném právu všech, to jest jeho určité a jasné pojetí utilitarismu v řádě společenském, jenž má pojišťovati a zvyšovati blaho lidstva ochranou trvalého vyššího organického rozvoje. (Příště dále.)

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

VI. (Pokračování.)

Pak se vlekly dni prázdnin už bezbarvě a mrtvě. Byly to šeré a kalné dni před Novým rokem, plné soumraku a smutku. Sníh tál, pod jeho vrstvami počaly prosvitati černé skvrny střech a uličního bláta a od rána do večera bylo slyšeti jednotvárný rhytmus crnkající vody, špinavé a kalné. Obloha klenula se v únavné šedi, jako by zívala. Všecko, sníh, vzduch i světlo zdálo se být zašpiněno a pohlceno soumrakem nejkratších zimních dnů.

Na Václava zalehly v těchto dnech neurčité úzkosti a smutky. Ta tam byla radost a rozchvívající nadšení minulých svátečních dnů. Jejich sluneční svit utonul v mlhách, jejich jásavý purpur vybledl, teplo prvých dojmů se vytrácelo všemi směry a nechť se namáhal sebe více, zachytiti každou hodinu a chvíli v těchto posledních dnech doma, kdy každá hodina i chvíle byla mu drahá, vyklouzala mu z rukou minuta za minutou a zůstavovala je prázné a nenasycené. Všecko, o čem tak dlouho snil, bylo přec zde, domov se všemi svými radostmi, se vším kouzlem svých vznětů, ale to, co z toho všeho teď zažíval byly jen praobyčejné, všední, nudné dni bez radosti a vzruchu. Nevěděl, jak je vyplnit. Vyplniti je prací nechtěl, ze strachu, aby mu tím rychleji neunikaly. A vyplniti požitky a radostmi se nedaly. A tak zápasil po celé dni nadarmo s touto prázdnotou času a nadarmo vzpínal svou hladovou duši po dojmech — místo všeho cítil jen blížiti se chvíle nastávajícího odjezdu, které posunovaly se k němu každou minutou jako osudná hranice, přes niž přechod znamená nahromadění vší bolesti a smutku, opětný pád do studena a do tmy po krátkých několika dnech výsluní.

Nejvíce se nudil a cítil osamělým proto, že se v těchto dnech méně setkával s Landou. Ten přišel pro něho vždy jen dopoledne a vyzval ho na procházku s hlavou plnou ještě ranní četby a studia, vždy víc zaujatý samým sebou a svými plány. Pak ho už zanechával až do večera samotna. Trávil skoro celé půldny teď u Tichých.

Václav tam vícekráte nešel. Nesměl. Hned druhý den věděla už matka, že tam byl a zakázala mu to jednou pro vždycky. Nenačinila s tím však dále dlouhých řečí. Byla do sebe uzavřená, na venek spíš drsná než sentimentální a vždycky se vyhýbala mluviti s Václavem o choulostivých věcech. Řekla mu jen ještě: Takový chlapec a už bude shánět holky! K tomu ještě takové prohnanél — A to účinkovalo na Václava více než nejkrutější zákaz, neboť se styděl vida, že se stal

Digitized by Google

směšným. Ne, opravdu tam nepůjde, vždyť se mu jistě i ty dívky samy vysmály! Ale zmocnil se ho zároveň hořký pocit křivdy, když na ně vzpomněl. Ty dívky že by byly horší jiných? Tam, že by se měl zkazit, odkud si odnášel duši tak rozhřátou nejkrásnějšími city, kde procítil více poesie než z nejvznešenějších básní? A všecka ta nenasycenost duše, prahnoucí po životě, jeho teple a barvách, všechen stesk opuštěnosti otřásal jím, až se mu slzy draly do očí, když chodil za těchto smutných večerů sám po náměstí a myslil na Landu, jenž sedí v té chvíli ve prázné světnici se staromodním klavírem, za nimiž z kouta svítí černé jiskry Božencčiných zbožných zraků. Proč on a proč ne také já? A proč jsem tři měsíce žil ve snech o tomto týdnu, jenž mimo prvé dva tři dni mi nepřinesl nic mnohem lepšího než ostatní můj život? A až odtud odjedu, budu se zase moci těšiti na domov, když vím, že budu snad zas oklamán? A žiju nějak vlastně ve skutečnosti, nežiju jen ve snech a nadějích? A dá se konečně štěstí života jinak zachytit než snem? Hle, zde mám skutečnost, o níž jsem snil, myslím, že ji držím v hrsti, ale přec je ruka prázdna. Snad někdy po letech budou se mi i tyto osudné dni zdát krásnými! Není to všecko jen posměšná hra o nic? A poprve v jeho mladé hlavě vzrůstala předtucha prázdnoty a marné hry života, mezitím co přecházel po liduprázdném náměstí, kde nebylo slyšeti než šplouchání kašny a crnkot sněhové vody.

Onen večer u Tichých zanechal stejně silné dojmy i v Landovi. Václav ho neviděl dlouho tak vzrušeného a rozcitlivělého jako druhého dne potom. Měl zvláštní schopnost, uchopiti se každého zažitého citu nebo nálady, vyssáti až do posledních krůpějí jejich kouzlo, prohloubiti a rozepjati je do nekonečna — a tak nepřestával vyvolávati si obraz zpívající Boženky, rozplývati se v něm, zveličovati ho až tak, že splýval za jedno s ideálem čisté ženskosti, o němž den co den v řečech svých blouznil. A zvyklý uváděti všecko hned ve skutek, přenášel tyto nálady hned na papír a tak měla vysněná dívčí hrdinka v Králi Pralesů — dalť přečísti Václavovi poslední napsané strany — dokonalou podobnost s dívkami Tichých, Božencčiny oči i její dětský půvab a Heleninu ztepilou postavu.

Zachrániti Helenu před špatnými vlivy a dáti ji povznesenou do rukou Pospíšilovi, jehož zase ona pak povznese — to pokládal pro tuto dobu za svůj nejdůležitější úkol. Nesl jí hned příštího dne verše do památníku a Smilesův Karakter. Svěřila se mu, když spolu seděli — vypravoval Landa — jak je slabá a nevzdělaná a žádala ho, aby jí řekl, čeho jí je třeba. Den na to nesl jí zase plně popsaný arch svých myšlenek s nadpisem »Ideál ženy.« Když ho přečetla, vyhrkly prý jí slzy. Vyznala se, jak má Pospíšila ráda, ale nebude ho prý nikdy hodna. Landa jí slíbil, že na ni nepřestane působit a že jí bude psát z Brna. Viděla v něm patrně velmi mnoho, neboť tvářil se den ode dne vítězněji prodlužoval vždy více své návštěvy. Byl opojen svými úspěchy a sebevědomím, stále měl co dělat a z čeho se radovat — a tím cítil se Václav vždy více od něho býti odcizován a nazpět vrhán do své netroufalosti a smutku.

Svým poměrem k Heleně, podobajícím se bezmála už zamilovanosti,

Digitized by Google

byl Landa tak zaujat, že spustil z mysli všecko ostatní, o čem v prvých dvou dnech s takovým zápalem mluvil. S ostatními studenty se shledával jen na potkání. Necháme to až na prázdniny, teď už není času! říkal a nosil už v hlavě hotový plán »sekty ctnosti.« Zatím však zapomínal i udržovati Václava v tom neustálém vzpružujícím napjetí, jehož potřebovala jeho nesamostatná a kolísavá povaha, a nechal ho zmítati se, nevěda ani o tom, mezi okamžiky vzkříšeného nadšení a chabé kleslosti a nevíry v sebe.

Teprve den před odjezdem ho ještě jednou silně zburcoval, za veselého sylvestrovského odpoledne, plného slunce a hlaholu zvonů, svolávajících k obvyklým obřadům posledního dne v roce. Šli zase známou cestou k lesu, ale krajina nebyla už tak chmurně šedá jako tenkrát. Všecko, silnice, zasněžené pláně i větve stromů, svítilo bílým, oslňujícím třpytem. Vzduch byl studený, ale slunce jakoby ho prosycovalo zvláštní rozčilující, svěží, skoro jarní vůní. Byl to vlídný den, ale Václavovi třáslo se bolestí srdce. Už zítra!

I Landa byl tentokráte nějak rozněžněn. Bylo mu asi podobně. Mluvil s Václavem měkce a důvěrně, jako s mladším, nezkušenějším bratrem. Václavovi bylo při tom sladce a útulno, jako kdyby duše silnější a odvážnější než jeho, zastavila se ve svém letu, jakoby se skláněla k němu, slabšímu a trpícímu, a hladila ho ve stínu svých širokých křídel. Bylo mu ještě tepleji v tomto neviditelném objetí duší než doma u matky, málomluvné a ustarané. Tam cítil jen bolestnou něhu a nesmírný soucit s bytostí, která mu dala život a nyní smutně stárne, podlamovaná denními svízeli — zde však se k jeho srdci tiskne jiné stejně mladé a v jeho tlukotu slyší duněti radostný hlas budoucnosti, hlas naděje a víry v sebe. Byli si v těchto okamžicích nejbližšími ve světě i ačkoliv neplýtvali sliby a přísahami, cítili, že přátelství jejich utvrzuje se navždy, posvěceno společenstvím snah. A pak, jakoby chtěl v této jedné chvíli oživiti v jediném souhrnu ještě jednou všecko, co mu hýbalo myslí a podmaniti si Václava trvale nežli odejde z jeho blízkosti, vztyčil Landa před ním poznovu své přísné ideály ctnosti a čistoty, celý ten bolestný pochod sebeočisty, tu drsnou dráhu k velikému a slavnému vyžití života. Nikdy ještě nepřijímal Václav jeho slova tak oddaně jako dnes, nikdy ještě nepocítil s takovou jistotou, že se chce odvážiti na tuto těžkou cestu. A čím to bylo pro jeho dnešní bolest!

— Nesmíme se lekati utrpení, řekl Landa, naopak budeme je vyhledávati jako klíč k síle a velikosti. Všecko obyčejné veselí je prázdné a zhoubné, protože odvracuje od vlastní hloubky života a činí pak člověka slabým vůči neštěstí. Muž má být hluboký, chmurný a vážný. Jen v překonávání svého utrpení najde svou pravou radost. Nebojme se bolesti, ale stvořme si proti ní povinnost!

Tak deklamoval věty, odněkud vyčtené a vlastním způsobem zabarvené. A Václav cítil se při těch slovech zas tak silným a důvěry plným jako před týdnem. Ano, neleká se už bolesti, bude s ní zápasiti, povalí ji, a v tom bude jeho denní škola sebeočisty a sebezapření. Stvořme si povinnost! — ta slova zněla mu v mysli po celé zpáteční

Digitized by Google

cestě i potom ještě, když si tiskli naposled ruku před známým širokým průjezdem, kam šel Landa, chystající se v noci odjeti, vykonati poslední návštěvy.

A pak nastal i Václavovi už odjezd, krutý a truchlivý za šerého, líně se rozbřeskujícího novoročního jitra. Když ho matka provázela na nádraží, svítily ještě hvězdy a Václavovi rvala téměř srdce myšlenka, že tyto hvězdy vyblednou, že vyjde slunce jako včera, že se probudí celé město, matka že se vrátí sama domů, všecko že půjde svým chodem a jeho že tu nebude. Kolik bolesti je nucen snésti z té malicherné příčiny, že dnešním dnem končí náhodou prázdniny a že zítra má seděti zase ve školní lavici! A to se týká přec jen školy, pouhé přípravy k životu — což teprv, až přijde život sám a uloží mu své nutnosti a povinnosti! Snese je pak, když teď nemůže snésti ani rozloučení na několik málo měsíců?

Ale v tom okamžiku, kdy už se mu zdála bolest nepřemožitelnou, kdy už po druhé zazněl nádražní zvonec a kdy naposled pohlédl do uslzených očí líbající jej matky, ucítil jako by pod spoustou toho všeho, co se v duši jeho kácelo a řítilo, něco se vzpíralo a dralo vzhůru. A bylo to jako teplý, ovlažující proud, vystupující od srdce až k hlavě, až v ní pocítil závrat a šumění, ale to proměnilo se najednou ve známý hlas Landův volající: Stvořme si povinnost! A v této závrati, jakoby ve snách, ocitl se konečně ve voze a šeptal tato slova, povzbudivá a vítězná, mezi tím, co oknem viděl, jak kolem uhánějícího vlaku tancují stromy a zasněžené lány a jak vážně se stáčí v zad rodné městečko uprostřed věnce černých zahrad, s baňatou věží kostela, s předměstskými uličkami, kudy chodíval k Landovi a s vyšší skupinou domů na náměstí, kde sedí někde v koutě Boženka a upírá do neurčita své temné, vroucně zdvižené zraky — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tenkráte už zůstal věren Václav svým předsevzetím. Nebyl to už onen smutný, nerozhodný hoch, jenž se loudával za vánočních dnů za večera po náměstí svého rodiště, zmitající se mezi nadšením a nedůvěrou v sebe. Bez kolísání, se slepou vírou v Landova slova a znovu probuzenou pýchou vůči svému okolí počal vésti život plný sice starých bolestí a steskú, odříkání, práce a protloukání se, bezbarvý a stísněný jako jindy, ale při tom plný vlahé vnitřní radosti a sladkého v sebe pohroužení. Od rána, kdy spěchal do školy ve svém vyrudlém zimníčku až do pozdního večera, kdy zavíral knihu a ulehal k spánku, neopouštělo ho ani na chvíli vědomí povinnosti, již si dobrovolně byl uložil. Podmanil si v tomto čase zúplna svou těkavou a lehce založenou povahu. Byl chmurný, vážný a zadumaný, tak jak to chtěl Landa. Stále slídil ve svém svědomí a nutil se do tohoto vzezření zvláště pokaždé, když se přistihl při nějaké lehkomyslnosti nebo prázné veselosti, kterou považoval za největší hřích. Pohrdal vším svým okolím, poněvadž neviděl, že by žilo a cítilo, tak jako on. Vyvíjela se v něm zvláštní pýcha ctnosti sobě dostačující a bezmála sobecké. Odcizoval se všem, kdož žili vedle něho a nebyl by uznal nikoho jiného za soudce svého života než Landu.

Digitized by Google

Hned za týden po svém příjezdu napsal mu svými neobratnými školáckými frásemi dopis, plný vášnivého stesku po domově, ubezpečování o svém přátelství a o věrnosti k stanoveným zásadám života. Čekal na odpověď s nesmírnou netrpělivostí jako na událost, proti níž všecko, co kolem něho se děje, je hrozně malicherné. A když konečně až na konci ledna jednou za poledne mu ho listonoš přinesl, nemohl mezi roztrhováním obálky pochopiti, jak jeho spolubydlící mohou se tak lhostejně povalovati po stolicích, a kvartýrská přinášeti na stůl polévku, jako by se nic nestalo. Na něj účinkoval ten dopis jako zjevení, jako otřes, způsobilý dáti sílu a směr jeho životu na mnoho dalších týdnů. Začíná takto:

»Díky Tobě! Věř, slova ta se mi vydrala z hrdla po přečtení Tvého dopisu. Nyní mohu směle doufati. Nyní můžeme postaviti stavbu mocnou, která nás bohdá přetrvá. O, jak krásná myšlenka, pomyslím-li, že mám prsa široká dosti, abych na ně přitiskl všecky ty, jež bouře vášní vrhá na bezcestí, abych k nim pozdvihl každého kleslého. Jsem šťasten při myšlence, že jdeš za tímže cílem s čelem odhodlaným a pevným atd.«

Po takovýchto výlevech následovala místa střízlivější. »Chceš vědět, jak žiji? Ráno konám svou hodinu cesty do Brna, pln svěží ranní nálady, nedělaje si nic z délky cesty ani zimy. Pak do jedenácti nebo dvanácti škola. Jak to v ní chodí, víš sám. Zůstávám tam i přes poledne, sním to, co mi teta ráno dá a čtu pak nebo píšu verše. Odpoledne zase škola a zase cestu domů a zase četba a verše. Básním jda, leže, sedě, můj život nynější je celý básní. Krále Pralesů druhý díl je hotov. Odkládám ho na nějaký čas, poněvadž jsem zatím pojal plán k velké tragedii Thermopyly, v níž chci vystoupiti s novou reformační ideou. Měli jsme právě za úlohu z češtiny »Železo«. Provedl jsem ji ve verších na pěti stranách. Professor mne pochválil, při čemž pravil »Kdo ví, co z vás nebude.« Mám prý básnit dál. Co nového doma, nevím. Nepíšu si s nikým než s Helenou a to jen věci srdce a svědomí. Mám radost z jejích pokroků. Ta je už úplně na naší cestě!«

Ale po závěrečných větách následovala ještě jedna strana, která učinila na Václava nejsilnější dojem. »Připojuji Ti zde ještě některé své myšlenky«, psal Landa, »z knihy »Taje nitra a přírody«, na níž pracuji. Najdeš v nich ozvuk našich vánočních hovorů, ale zároveň poznáš, v čem jsem pokračoval dále.“

»Samostatným jest muž, všeho hledí si pracně zasloužiti, darů nebere nikdy . . Hrdá resignace vládne nad ním jako magický, šerý, přímodralý svit měsíce. Ze snění budí jej energie Caesarů, Napoleonů . . Nevěří v nic než v sebe, ve svou vůli. Pracuje se vzdornou námahou do umdlení. Sobectví nenalezá ohlasu v jeho ňadru, pravda odvěká rozehřívá jej! Přísnost je mu rozkoší, pochmurný podzim dobou sympatickou, krvavý měsíc v úplňku jeho poesií. Bolest a překážky jsou jeho pružinami, umdlenost tělesná jeho svěžestí duševní a zmatený chaos světový jeho jedinou stopou pravdy . . Pevnost a chmurná vážnost dává mu božského klidu. Myšlenka nečestná a smyslná neukáže se ani zdaleka pod

Digitized by Google

ocelovou sebekázní. Vůle a síla jsou jeho hesla k boji. Jen v boji vyvíjí se síla, jen v překážkách vůle! Velkolepý zápas zahajuje jimi člověk s přírodou, která počíná jeho tělem a končí vzdušnou představou dívky anděla . . .«

Tyto věty Václava přímo opíjely. To nebyla už jen radostná blouznivost, jakou slyšel o vánocích z řečí přítelových, to zde bylo už chmurnější, do sebe pohrouženější a zabarveno temnou jakousi bolestí. Přítel jeho jistě také trpí, snad také samotou a steskem, a tím zdál se mu ještě býti bližší než dříve. A nezlomná síla, která zdála se mu sálati z těchto řádků, rozehřívala Václava po dlouhou dobu, a stále se k nim vracel i po dalších nových dopisech, i když už ve vzduchu zavoněly sladké předtuchy jara a když už za ním bledl obraz vánoc, v němž vzdálenost upomínky sladila všecko to, co v něm bylo bolestně a těžce prožitého se vším blahým a milým v jediný odvanutý, zadumaný sen.

(Příště dále.)

K politickému programu Palackého.

Pan prof. Masaryk praví ve svém »Havlíčkovi« str. 124: »Ukázal jsem na důležitý fakt, že Palacký svůj státoprávní program později (Moskevská pouť) proměnil. Vidíme tedy trojí fási v politickém vývoji Palackého: program r. 1848 byl založený na idei národnosti, »Idea státu rakouského« je na základě historickém a státoprávním, v »Doslovu« máme opět více program národnostní.«

O »Moskevské pouti« píše prof. Masaryk v »České Otázce« na str. 131. a následujících: Cesta do Moskvy je však vážná tím, že znamená u Palackého, tehdy již uznaného a jediného vůdce národa, pozměnu politického programu r. 1848 koncipovaného a 1865 v »Idei státu Rakouského« formulovaného. Kdežto z počátku austroslavistická formule zněla: »Rakousko proti Rusku«, po cestě do Moskvy zněla: Rakousko vedle Ruska« .... »Tak tedy končí Palacký slovanskou vzájemností Kollárovskou, dotvrzuje všeslovanský cit určitějším spojenstvím ruskočeským. Politika obrozovací končí se tudíž tou slovanskou ideou, kterou obrození začalo, rozhodným rusofilstvím.«

A v nedávných svých článcích ve vídeňském týdenníku »Zeit« nadezvaných »Die böhmische Krise« praví prof. Masaryk v čís. 106. na str. 23.: Im Jahre 1865 schrieb Palacký seine »Idee des österreichischen Staates«, und hier vertauscht er die Foederation der Völker mit der Foederation der historisch gegebenen Länder. Diese Veränderung des Programmes halte ich für richtig und ich würde sie für einen Fortschritt halten, wenn Palacký durch das sogenannte historische Staatsrecht dem Feudalismus keine Concessionen gemacht hätte und wenn er bald darauf sein Programmes nicht abermals geändert hätte. Kaum war nämlich nach dem Jahre 1866 der Ausgleich mit Ungarn zustande gekommen, als Palacký sein neues Programm abermals revidirte und zwar im Sinne des Nationalismus. Denn schon 1867 nach der sogenannten Moskau-

Digitized by Google

fahrt spricht er sich für ein nationales Programm aus, und zwar denkt er an eine innigere Verbindung unseres Volkes mit dem russischen. Er will zwar sein österreichisches Programm nicht ganz aufgeben, allein er zweifelt schon an Oesterreichs gutem Willen, den slavischen Völkern Recht wiederfahren zu lassen, und sieht darum in Russland einen Hort gegen die deutsche und magyarische Hegemonie! Man ist bei uns gewohnt, Palacký's politisches Programm als einheitlich und durchwegs consequent anzusehen, allein das ist nicht richtig! . . . . Der Vorwurf der Inconsequenz und Unfertigkeit trifft auch schon Palacký, auf dessen Programm die Jungčechen sich nicht minder berufen als die Altčechen selbst.« —

Pokládám tyto konstrukce prof. Masaryka za věcně nesprávné, a zejména studie v »Zeit« vnucuje mně péro do ruky. Německý čtenář »Zeit« zajisté není tak dopodrobna zasvěcen v naše věci, aby slova p. Masarykova o »užším spojení národa českého s ruským« nevzbudila v něm ony legendárné představy politického panslavismu, dle něhož zejména Čechové prý by rádi Rakousko rozbili a Rusku se oddali, kteréžto představy němečtí liberálové a Maďaři s takým úspěchem tolikráte dovedli proti Čechům užiti.

S oněmi »třemi fásemi« vývoje politického programu Palackého a odtud plynoucí oprávněnosti neb neoprávněnosti výtky »nedůslednosti« má se to takto: Ve své »Idei státu rakouského« uvádí Palacký na důvod svého národnostního seskupení Rakouska, jak je byl na konci r. 1849 v Havlíčkových »Národních Novinách« pod záhlavím: »O centralisaci a rovnoprávnosti národní v Rakousích« formuloval, to, že, jak tehdáž věci stály, zdál se mu způsob ten poměrně s menšími nesnázemi býti spojen než kterýkoli jiný; o něm, jakožto historikovi, že mnozí lidé ani neuměli se dovtípiti, kterak mohl v takové míře zapříti historické zásady a přimlouvati se za program tak patrně revoluční, jakým bylo třídění říše rakouské dle národnosti. Ovšem že ale návrh jeho »souvisel s revolucí a stal se možným jen předešlými ohromnými bouřemi, které byly otřásly a rozryly veškeré základy monarchie Rakouské až do dna«.

Jestliže tedy chceme spravedlivě posuzovat tuto »fási« politického vývoje Palackého a jeho programu, pokud se týče uspořádání Rakouska, musíme míti na mysli tento naprosto z ovzduší pravidelnosti se vymykající vznik této »fáse». Nutno ji tedy posuzovati isolovaně — ona jakožto »revoluční« v období revolučním nejen vzniká, ale i s ním konec svůj bere. U programatickém projevu Palackého z doby revoluční nejeví se on a jeho přesvědčení politické, jeho »politická individualita« v úplné, ničím nezakalené ryzosti, neboť v takých dobách rozvratných i velikáni musí činiti koncesse a kompromisy. — Proto, trvám, spravedlivě nelze formulaci, již nalezáme v »Idei státu rakouského« r. 1865, vyhlašovati za změnu programu z r. 1848 a činiti odtud Palackému výtku nedůslednosti.

Já aspoň mezi programem z r. 1848 a z r. 1865 organické souvislosti nedovedu postříci, a tím ona první »fáse« vlastně mně z vývoje

Digitized by Google

zcela uniká. Jak na věc nazírám, jest mi »Idea státu rakouského« z r. 1865 v Palackého příslušné formulaci se vzhledem ku posuzování a poznání politické individuality jeho v její plné ryzosti fásí první — a také poslední t. j. jedinou. Nějaké třetí, neb vůbec další změny tohoto programu nikde nenalezám. To však souvisí tak úzce s poměrem Palackého k Rusku, že jsem nucen nejprve tohoto se dotknouti.

Považuji především za věcně nesprávné, zří-li prof. Masaryk protiklad ve formulaci austroslavistické; r. 1848 (prý) proti Rusku, r. 1872 (v »Doslově«) vedle Ruska.

Palacký napsal ve svém listě do Frankfurtu 11. dubna 1848: S touž křivdou, jako v Němcích za nepřítele Němcův, jmenují a pokládají mne mnozí v Rusích za nepřítele Rusův. Nikoliv, pravím to hlasitě i zjevně, nejsem nepřítel Rusův; naopak, pozoruji s radostným účastenstvím každý krok, jejž tento veliký národ ve svých přirozených mezích ku předu činí po dráze vzdělanosti: ale že při vší vřelé lásce k národu svému vždy ještě výše cením dobré lidské i vědecké, nežli dobré národní, z té příčiny již pouhá možnost universální monarchie Ruské nemá žádného odhodlanějšího protivníka i odpůrce, nežli mne; ne proto, že by monarchie ta byla ruská, ale že by byla universální.«

Zde, trvám, jasně vyřčeno, že o protikladu »proti Rusku" ve smyslu snad rusofobie nemůže býti řeči, ač dle p. Masarykovy konstrukce, že Palacký skončil »rozhodným rusofilstvím«„ ono »proti Rusku" bylo by přece logicky nutno pojímati ve smyslu »rusofilství« protichůdném, tedy nepřátelském. Palacký se však ohražoval proti universální monarchii a že tu běželo o ruskou, bylo pouze náhodné. Rovněž tak považuji za věcně nesprávné imputovati »rusofilství« Palackému r. 1872 ve smyslu snah po nějaké »innigere Verbindung«. V příslušné části »Doslovu« z r. 1872 obírá se Palacký výslovně případem rozpadnutí se Rakouska a jeví se býti již tímto momentem samým vyloučeno jakékoli »měnění« politického programu, složeného r. 1865 v »Idei státu rakouského«, poněvadž v rozvratech tak násilných vůbec nastává tabula rasa a nelze mluviti o tvoření programu pro eventuality takovéto. Že také Palackému samému ani nenapadlo ony čistě akademické úvahy pokládati za jakoukoli »změnu« svého grogramu z r. 1865, lze poznati konečně z jeho vlastních slov. Praví 2. června 1873, tedy rok po »Doslovu« ve článku »Die Russen und die Čechen«, uveřejněném tehdy v Schuselkově »Reformě« a pak v „Gedenkblätter« str. 282—287: »Seit 1848, wo der Ruf der Freiheit auch in Oesterreich erscholl, war ich unablässig bemüht, die Anwendung dieses heilsamen Princips (Gleiches Recht für Alle) auf die so heterogenen Völkerverhältnisse in Oesterreich allseits zu beleuchten und zu fördern, zuletzt in meiner Brochure »Oesterreichs Staatsidee« 1865.« Mám tedy za to, že oproti tomuto výslovnému svědectví Palackého z roku 1873 nelze přístojně vložiti v »Doslov« z r. 1872 smysl, jehož pisatel sám tam nevkládal. Tak dovodil jsem, trvám, že by nebylo spravedlivo mluviti o oněch »třech fásích« politického vývoje Palackého, a ovšem tím méně o nedůslednosti jeho v tomto vývoji.

Co poměru k Rusům se týče, tu ze článku z r. 1873 právě citovaného, bylo by lze, a to nikoliv nesnadno, skonstruovati opak zdán-

Digitized by Google

livého »rusofilství« v »Doslově« z r. 1872. Neboť tu praví Palacký doslovně: »Wenn wir aber einmal aufhören müssten, Čechen zu sein, so kann es uns dann ziemlich gleichgiltig lassen, ob wir Deutsche, Wälsche, Magyaren oder Russen werden;« a dále: »Herr Makuschew wird sich bescheiden müssen, in uns Čecho-Slaven keine künftigen Russen, sondern nur aufrichtige Freunde derselben zu erblicken — vorausgesetzt, dass die Freundschaft gegenseitig sich bewähre.« Palackého poměr k Rusům byl dle mého názoru r. 1872 tak jako v r. 1848 poměr poctivého, spravedlivého člověka ku národu ovšem kmenově příbuznému, leč bez jakéhokoliv více méně romantického spoléhání se na nějakou ruskou pomoc, čemuž v odpor byl u Palackého již sám jeho — realismus, jenž vždy nabádal jej, vésti národ český k tomu, aby nespolehal na nikoho jiného, než na sebe sama, což stejně hluboce jako dojemně vystavuje ku konci »Doslovu« přáním, aby »národovci jeho milí nikdy nepřestávali býti věrni sobě, pravdě i spravedlnosti!« —

To považoval jsem za svoji povinnost stručně uvésti na obhájenou Palackého proti věcně nesprávným, jak za to mám, výtkám profesora Masaryka.

Vojt. Hořínek.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

J. S. Machar: 1893-1896. Básně. (Nákl. Šimáčka.) »Zde jsou trosky tří cyklů, tří zamýšlených samostatných sbírek,« praví o své knize Machar sám v předmluvě, která jest i jinak zajímava, označujíc stanovisko autorovo v dnešní chumelenici směrů, snah a osob. Plán tří sbírek prý rozbil a hodil přes palubu proto, že básně tyto byly napsány v pohnutých letech*) a »pokládaje tuto fasi života svého za skončenu, chtěl jsem s ní být hotov i ve své literární činnosti«. A tak mu nejde při této knize o nic jiného, než aby básně následovaly v témž pořadu, jak byly napsány, než aby představovala »nálady, dojmy, myšlenky, třesoucí se a protínající v nervech a duši, promítnuté na papír . . .«

Kniha jest složena tedy, obsahově i formově, ze tří různých živlů. Nemá tedy ovšem jednoty v látkách, skladbě a stylu. A tak jí zůstalo jediné to nejširší pojítko, které zde vůbec bylo možno, časový celek těch tří let, v nichž verše tyto vznikaly, při čemž ovšem nezapomínám dodati, že jí naprosto neschází ten jediný druh jednoty, jejž musíme všude a vždycky požadovati: jednota umělcovy o s o b n o s t i. Ale to rozumí se u veršů Macharových, jimiž všude ostře a hmatavě proráží autorovo já a jeho zažitky, samo sebou.

Kniha není sice seřaděna dle smíšených tří živlů, nicméně však rozpoznáte je v obsahu snadno.

Jsou tu nejprv ukázky nejnovější Macharovy intimní lyriky, v tónu a slohu prvých jeho sbírek až do vydání vídeňských Tristií, nonchalantně hozené, v rýmovaných úsečných slokách, chtějící vysloviti při největší zdrželivosti v barvách a obrazech co nejvíce vniterného obsahu. Staré hněvy a protesty duní z nich ještě sem tam:

— — ó verše mé, vztek slyším syčet z vás,
ševelit bolest, klnout nenávist!

*) Básník rekapituluje své postavení v nich těmito slovy: »V roce 1893. po své knížce Tristium Vindobona I-XX., byl jsem dán v kladbu vládnoucí politickou stranou; v roce 1894 v campagni o Hálka, provedla mi totéž officielní hierarchie v literatuře; v 1895 viděl jsem mladou generaci spojenu v ideách České Moderny; rok 1896 mě přesvědčil, že se ideami nedá pranic spojiti, nejsou-li tu paragrafy, stanovy — spolek. Česká Moderna zkoušela špatně pochopený individualismus — na sobě . . .«

Digitized by Google

Z jiných na př. »Determinimus«, »Na dušičky« a j. ozývají se spleeny a studené nálady Podzimních a Zimních sonettů. Charakteristická jest »Moderní« zachycující pronikavě v několika prudce kvapících slokách psychologii dnešní mládeže.

— — — — — — — — —
»Vztek choval nás, kojila zlost,
a v žluči je naše síla
— — — — — —
A pochybnostmi zmítáni
kam vstavit nemáme nohu,
však ženeme jak Titáni
na Olymp starých bohů . . .
— — — — — — — — —
Třpytivých veršů sladkota
je hozena kamsi v hloubi,
chcem slyšet hymnu života,
kde oheň s krví se snoubí . . .«

Vedle těchto najdeme však také tóny měkčí, na př. vlídný úsměv prvé jarní nálady v »Koncem února«, elegické záchvěvy loučícího se mládí (Psáno na jaře), skeptická účtování po skončených hodech mladých illusí:

»Je hostem nemoc, vlasy zřídly
a vrásky lezou do čela.
— — — — — — — —
A verše, sláva, láska marnost,
šum větru, hrstka popele;
dnes hrd jsem na pluk nepřátel svých
a na tři čtyři přátele.«

»V nemoci« vítá už dokonce smrt, ale zase stejně charakteristicky:

»Vem, co mám. V hlavách u postele
to okované kopí zříš?
Je dosud teplé, zkrvavělé.
Štít neměl jsem. A pojďme již!«

Do této kategorie počítám i skvostný polemický »List«, připomínající nejlepší podobné partie Byronova Dona Juana.

Druhý živel zastupují čísla příbuzná Tristiím, uvolněnější a modernější formou, ve výraze silnější, pozvedající se místy k apostrofám a hymnám. Snad proto, že v nich nemluví jako v prvých intimní smutky člověka, nýbrž více reflexe a city umělce. Mimo motivy z české veřejnosti (vídeňští Čechové, Neruda, oslava Kollárova a j.) a jiné, připomínající Tristium Vindobona (Spirála, Napoleon, Vise a j.) jmenuji jako novější: La bête humaine, Elegie o umění a počátečný Fragment zamýšleného, ale neprovedeného románu Dekadenti.

Ale docela už novým je Machar ve třetím živlu této knihy, ve skupině básní historických (ač zasluhují-li ještě tohoto jména). Nejsilnější z nich jsou »Dvě matky« a pak zvláště trojice volně rhytmovaných apostrof na antické zjevy (Valerius Asiaticus, Julian Apostata, Nero)

Digitized by Google

značící nejen umělecký vrchol přítomné knihy, nýbrž vší Macharovy produkce od Tristií. Dvě matky (totiž Husova a Žižkova) jsou historické básně par excellence — kříší skutečně dobu v jejich detailech psychických a vnějších, ale za touto drobnokresbou slyšíte duněti obří kroky velikých událostí. Za to však bylo by mylno, ceniti na zmíněné trojici antických motivů to, že vyvolávají ducha své doby. Myslím — a napsal jsem to v Rozhledech, hned jak se tyto práce objevovaly v časopisech — že tu jsou zárodky pokusu, promítnouti »legendu věku« prostředím moderní duše, ne tedy jen vyzdvihnouti nestranně, objektivně, (totiž studeně) ty rysy, které každá běžná učebnice dějepisu přiznává jí jako jejího »ducha.« Ba právě naopak, vřelost a životnost těchto básní je v tom co mají nehistorického, ryze a věčně lidského. Básník tiskne ruku přes vzdálenost věků právě těm antickým zjevům, které se vymykají rázu své doby a jsou bratry dnešních duší: tichému snílkovi, jenž uchyluje se z vřavy Římy Messalinina do stínu svých šumících stromů, Neronovi, jejž s neobyčejně pronikavou intuicí kreslí jako »praděda Baudelairova,« Julianu Apostatovi, v němž vítá soudruha dnešního protikřesťanského individualismu. Cením tuto poslední báseň, sálající nietzscheovským duchem, nejvýše, a to pro její odvahu, s níž první u nás vyslovuje, co v době dnešních novokřesťanských sentimentálností a spiritualistické nedokrevnosti tane as mnohým na jazyku. Nevím, kdo by ještě po tak jasné mluvě básníkově mohl v něm vidět navazovatele na českobratrství. Není ani třeba širokých analys, abychom poznali, že Macharovi neimponují v dějinách tak příklady sebekázně a altruismu, jako projevy síly, živelná moc převratů, hrdá a veliká osobnost, touha po svobodě — nazírání to naprosto ne ethické, nýbrž čistě umělecké. A jen vědomý individualista může počítati guillotiny, na nichž zahynuli Ravachol, Vaillant a Henry k místům »kde vražděna kdys idea.«

Této skupiny historických básní nelze čísti bez politování, že jsou pouhým zárodkem většího díla. Chceme doufati, že se dílo toto ještě zrodí a že bude něčím, proč nemáme dosud u nás příkladů. A tak nám ukazuje přítomná kniha nejen Machara starého, ve známých tónech Confiteoru a Tristií, ale i zápasícího za stělesnění nových odvážných uměleckých snů. Nezastavil se tedy na dobytých posicích, vyvíjí se dále — a to jest to nejlepší, co ku cti této jeho knihy lze říci! *Kj.*

Jaroslav Sutnar: Trosky: — Z duše. Básně **Hermy Pilbauerové.** — Zase dvě knížky neznámých dosud jmen, vydané — rozumí se — nákladem vlastním. Kolik takových jsme už v tomto roce četli! Tyto dvě nepatří sice právě k těm, při nichž je kritik nucen se zlobit nebo smát, nejsou ani nemotorně začátečnické, ani naivní, ani zase affektované a módně natřené, ale za to ve všem všudy obyčejné, a to je u debutanta vlastně ta největší chyba. Kdo dnes vystupuje s verši, jakých jsou plny tarší ročníky Lumírů a Světozorů, ten si klidně mohl zůstati doma. Nač čísti Sutnary a Pilbauerové, můžeme-li totéž, a lépe vysloveno, čísti i Vrchlického, Heyduka nebo Krásnohorské? Nejde o to, býti novým : svým za každou cenu, vynuceně a násilně, ale aspoň nádech svého přízvuku, svého vlastního pojímání věcí má začátečník přinésti. H. Pilbauerové konečně, ačkoli v látkách a cítění nevzdaluje se ani o píď nad

Digitized by Google

průměr »vyšší dívčí« lyriky, podařilo se přece několik svěže cítěných a pěkně vyslovených slok, ale za to jsem nepoznal tak hned něco tak šroubovaného, suchého a studeného, jako jsou verše p. Sutnarovy. Zde ukázky: »Já sluch svůj ke své touze zved, chtě slyšet řeč, jíž její ret se svých střásá lemův . . . « Nebo: »kde puká stále parna vřed . . . « Jinde: »Kdy odříkání dnem se leskne čelo mé, kdy s láskou v hrudi lem žádám celý vinout svět a krve ručejem svou prahnu brodit skráň, by jiným úprkem červ bolu z ňadra (!) prch atd.« Poslouchá se to jako když vůz drnčí po dláždění. Jest vidět, že pan Sutnar pracuje jenom mozkově. Schází tu naprosto krev, srdce, nervy. Sem tam ukazují jeho verše značnou intelligenci a nedají se proto házeti do jednoho pytle s pokusy nevzdělaných začátečníků — tím spíše by měl jejich autor pochopiti, že mu na luzích poesie vavříny neporostou! *D.*

Philipp Langmann: Ein junger Mann von 1895 und andere Novellen. (V Lipsku, nákl. Rob Friese). Pěkná ukázka mladé německo-rakouské literatury. Autor je rozhodným a vědomým realistou, čímž práce jeho sice vypadají jako asi o deset let opozdělé ale je realistou v nejlepším slova smyslu. Nefotografuje jen střízlivě vnější banality, ale chytá i jejich duši. Nepozoruje jen očima, ale i psychologickými tykadly. Jeho mladý muž z 1895 jest docela obstojný typ mladého dnešního intelligenta, zapleteného do bezvýsledné a bolestné milostné aféry, ale je skizzován jen z nitra, psychologicky, v denníkové formě upomínající na Garborgovy Umdlené duše. Je tam mnoho výborných pozorování a náladových finess. Psychologickou půdu neopouští Langmann ani tam, kde má před sebou individua kleslá a nízké intelligence. A pak, čím českého čtenáře může zaujati: práce jeho mají specielní vůni okolí nám blízkého. Autor je sice nenaznačuje, ale někde zdá se vám, jako byste dýchali vzduch některého německo-moravského města. To duševní teplo, které rozehřívá u něho i nejšpinavější a nejbanálnější zjevy, dává za pravdu slovům Bierbaumovým: »Ich weiss ausser ihm keinen, der es in deutscher Sprache so verstünde, Proletarierleben dichterisch zu gestalten und doch Innen- und Aussenperspektiven zu geben« *Kj.*

J. H. Mackay: Anarchisté. Přeložil V. Skružný. (Vzdělav. Bibliothéka.) Jen umělec velmi citlivého hmatu dovede býti umělecky tendenčním; neboť užívání tendence v umění je stejně choulostivé jako užívání arsenu v lékařství: malá injekce osvěžuje, dodává barvy; silná zabijí. Jakými symptomy pak projevuje se takovéto otrávení uměleckého díla, lze studovati i na této knize Mackayově. Šedivá hmota mozková, vzrůstajíc hypertroficky, dává zakrsávati srdci, tupnouti svalům. Autor líče theorii přestává líčiti karaktery v jejich životní síle a plnosti; nevidí ani citové půdy, z níž ideje klíčí, ani ovoce vůle, jež nesou. Logika ubijí psychologii: není tu života. A tak ponejvíce jen formální stránka, zejmena sloh namnoze rhetorický (což vše v českém vydání nedbalým překladem pokaženo) a několik deskriptivních passáží, jimž patrně nedostiženým vzorem byl Zola, udržuje ve vás vědomí, že máte před sebou román. Ale marně hledá váš esthetický cit svými tykadly místa, kde by našel krůpěje autorovy krve, ke kterým mohl by se přissát; je to jen intellekt,

Digitized by Google

John Henry Mackay.

jenž nalézá zde stravu. A pravím ihned: potravu jemnou a delikátní; zdali zdravou? Nechávaje vše specielní stranou, dotknu se jen stručně hlavního problému. Kritika kollektivismu a kommunismu, jak ji podává autor, je v celku správna; theoreticky ovšem, neboť v praxi je socialism věrou, je náboženstvím, a žádnou kritikou neodejmete jej lidem, kteří jím žijí i umírají. Ba více, jeho silou žijí oni intensivnější, lepší život než ostatní stavy dnešní společnosti, takže sociální problém jest vlastně problémem buržoasie, degenerující ve svém nasycení, spíše než proletariatu silného ve svém hladovění. On je šťasten ve svém neštěstí: neboť nesplněné touhy povznášejí; ona je nešťastna ve svém štěstí: neboť štěstí odnímá sílu života, ono poskvrňuje. Ale theoreticky ovšem je pravda, že lidé nikdy by nesnesli tak velikou sílu nesvobody, k jaké je odsuzuje ideál kommunismu. Avšak na druhé straně lidé nesnesou ani tak veliké síly svobody, jakou jim chce vybojovati ideál Stirnerova individualismu, či dle terminu Mackayova anarchismu. Nesnesou: neboť mají srdce. A nejen mají, ale ono vzdor všem comteovským postulátům: »srdce nemělo by nikdy místo rozumu říditi život« (str. 193) řídí jejich život a vždycky bude říditi; i v šedé hmotě mozku jsou červené nitky cév. Intellekt je strážcem na hranici mezi já a ne-já: ale srdce neznající těchto hranic nalezne vždy dosti nestřežených míst, kudy propašuje svou lásku. Intellekt je jen regulátor; cit je pára. Cit je to, čemu říká Stirner, zapomenuv pro logiku na psychologii: »Spuk«. Auban ztratil dávno všecku víru, jen té jediné nikoliv: víru v mohutnost rozumu, která ač zdlouha, zdlouha působí," konečně každého člověka přivede k tomu, starati se o sebe, místo o jiné.« Ale srdce nedovolí člověku omeziti se jen na sebe: a dokáže-li to, stane se bohem a sebevrahem v týž okamžik. Pojme nenávist k sobě, usmrtí se. Nesnese nemít objektu, usmrtí se. Není-li pravda zde, ale v subjektivismu Stirnerově, pak sotva bychom viděli Aubana dávati ženě almužnu, která z bídy nabízí mu svou dceru, a sotva bychom viděli Mackaye psáti tuto teplou, v podstatě altruistní knihu. A proto, vycítivše tento konflikt v nitru autora samého, jenž je nejzajímavějším momentem knihy, chápeme individualism v tom smyslu, v němž už Kristus, starý jeho učitel, jej hlásal: zrušiti vnější autoritu a přenésti stát do vnitř, do sebe; zrušiti soudy a nechati svědomí; skáceti vladaře a nechati lásku. Až sypká a měkká posud aggregace naší společnosti nabude ethickou výchovou pevnosti a kompaktnosti, pak přijde chvíle, kdy bude lze rozbíti vnější hliněné formy dneška — stát.*) *Kirilov.*

---

*) J. H. Mackay, rodem Skot, napsal básně, novelly i dramata. Díla jeho jsou: »Kinder des Hochlands«, báseň. »Moderne Stoffe«, Novellen. »Dichtungen«. »Fortgang«. Anna Hermsdorff« tragedie. »Im Thuringer Wald«, písně. »Schatten«, novelistické studie. »Die Menschen der Ehe«. »Die letzte Pflicht«.

Digitized by Google

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Redakce »Času«** vykládá nesprávně moji prvou odpověď v otázce mého článku o Moreauovi, jakobych se přiznával k opisování. Opisem rozumí totiž každý slovné převzetí originálu nebo myšlenek původních vlastních jen určitému autoru. V místech, jež »Čas« cituje, jest však něco jiného než původní myšlenky. Či chce tvrditi »Čas« že si teprve Muther vymyslil tu okolnost, že mladá generace odklonila se od realismu a přiklonila se k symbolismu a mysticismu? Vymyslil si Muther, že spolek »Růží a Kříže« účastnil se mše před otevřením své výstavy atd. jak »Čas« cituje? To jsou prostě historická fakta, o nichž po pravdě bude referovati vždy každý stejně. Při historickém faktu možno jest mluviti o opsání tehdy, je-li podán týmiž slovy, což citáty »Času« ani v jediném případě nedokazují. »Čas« vida sám nedostatečnost svého důkazu opsání chytil se obratně slova »parafrase«, ale z toho stanoviska konsequentně by byl nucen tvrditi, že všechna historická díla jsou parafrasemi díla prvního, které dotyčnou událost konstatuje.

Že tedy v Mutherovi i v mém článku konstatují se stejná fakta, nedokazuje nic, neboť děje se to způsobem stilisticky úplně různým. Bylo by podezřelejší, kdyby se na obou místech tvrdila fakta si odporující. Tolik o těch citátech »Času«, kde se jedná o zjištěné a historicky dokázané události. Důležitější naproti tomu zdá se mi býti výtka, že jsem převzal z Muthera pojetí a charakteristiku díla Moreauova, tedy individuální názor kritikův a jen jemu vlastní, nikoliv fakt, nýbrž duševní majetek. Že tomu tak není, dokazuje toto:

Analogie s Baudelairem, kteréžto přední rys charakteristiky Moreauovy kreslím ve svém článku detailněji než Muther. Kde jest v Mutherovi rozvinuta theorie Baudelairova, kterou uvádím a jejíž program jednotné suggesce vidím u Moreaua? O této souvislosti theorie esthetické a výtvarné praxe u Muthera není nikde zmínky. Dalším důležitým bodem citátů jest: »podal ideu a moment morální, ne scenický«. Slova ta charakterisují tvorbu Moreaovu po mém soudu nejvíce a vyskytají se dle »Času« také u Muthera. Ale: Muther užil jich ve všeobecné charakteristice bez dokladu, kdežto já demonstruji je na obrazech Oedipa a Hercula dle svých pramenů (»il choisit donc un instant décisif an point de vue moral et non pas un instant palpitant au point de vue scénique.« Gazette des Beaux-Arts 1886, II. 38). Další věc, kterou přes všechen nedostatek místa musím uvésti, jest ta okolnost, že »Čas«, aby čtenáře vskutku přesvědčil, našeptává, že vedle citovaných »parafrasí« ví ještě mnoho míst, které prý slovně souhlasí. Proto nechtěje vícekrát odpovídati odnímám »Času« tento reservní náboj. Nejdůležitější místo, pointa celého článku, nalezající se i u Muthera i v mém článku jest toto: Muther: Selbst wenn Götter kämpfen, geschieht es ohne grosse Gesten, sie brauchen nur eine Bewegung der Augenbrauen, um wie Zeus die Erde erzittern zu lassen. Vedle toho kladu citát z Gazette des B.-A.: Cependent Moreau est le peintre de la tristesse humaine et des exploits des dieux. Or la tristesse est calme et les dieux n'ont besoin que d'un geste pour faire trembler le monde. Odtud a nikoliv z Muthera pochodí moje pojetí temperamentu Moreauova, jako malíře klidu. Dále udává »Čas«, že jsem slovně opsal popisy děl z Muthera. Poněvadž moje popisy s Mutherovými vskutku se shodují, ukazují také, odkud popisy ty pochodí: Helena. Gazette des B.-A.: Gustave Moreau a représenté dans la figure d'Hélène celle de la Fatalité, marchant sous un ciel teint du sang de discorde

M.: Helena verwandelt unter Moreaus Händen sich in das Verhängnis, das über blutgetränkten Boden schreitet.

G.: . . . n' a pas un regard de pitié pour les mourants, dont la plainte confuse monte autour d'elle.

M.: Doch sie hat keinen Blick des Mitleids für die Sterbenden, deren Röcheln zu ihr herauf dringt.

G.: Elle montera sur les beaux vaisseaux de Ménélas; elle rentrera en triomphe dans son palais d'Argos. De nouvelles amours lui sont encore promises là-bas.

Sie wird die schönen Schiffe des Menelaos besteigen, wird im Triumph nach Hellas zurückkehren, wo ihr neue Liebe beschieden. — Smrt Orpheova. G.: Mais cette fois, ce n'est pas du drame classique que M. Moreau a tiré les effets de sa composition. Le drame est révolu: Orphée a été déchiré par les Ménades; les membres du barde sont épars dans les champs glacés des pays hyperborées. Sa tête, portée sur la lyre à jamais muette, est venue échouer sur la rive de l'Ebre . . . atd.

Digitized by Google

M.: Nicht aus der antiken Tragoedie hat er die Composition genommen. Das Drama ist beendet. Orpheus ist von den Maenaden zerrissen, die Glieder des Sängers sind zerstreut über die eisigen Gefilde der hyperboreischen Lande. Sein Kopf, von der für immer stummen Lyra getragen, ist an dem Ufer des Erebos gestrandet atd.

Mohl bych citovat ještě jiná slovná znění (jako o obrazu Salomy), ale myslím, že jsem už tímto odňal »Času« příležitost k vystřelení svých reservních patron. Přesvědčil-li se Muther o správnosti těchto popisů, jak míní »Čas«, tím lépe, neboť jsou tím bezpečnější. Uvádím ještě důležitá místa z mého článku, o nichž Muther nikde se nezmiňuje; vedle theorie Baudelairovy jest to: popis obrazu Poesie, detailní popis obrazu Oedipa, symbolický výklad téhož obrazu na základě dualismu dobra a zla v této antické báji, ideový výklad a vztah mezi obrazy Oedipa a Hercula, výklad obrazu Promethea a na konec zmínka o koloritu a technice Moreauově.

Z toho jest dostatečně viděti, že ve svém článku nepřevzal jsem vlastních Mutherových myšlenek, a fakta, v nichž s Mutherem se shoduji, že patří historii a nejsou majetkem žádného. »Čas« také tvrdí, že jsem Mutherovi vynadal — ale kde prosím? Naopak z mé prvé odpovědi jasně plyne, že si díla jeho vážím a zakončil jsem ji také větou, která uvedena byla na obranu Mutherovu.

Můj »plagiát« poskytl red. Herbenovi zase jednou příležitost ku ztropení velikého hluku a k pohodlnému vyplnění celých několika stran Času. Přeji mu toho od srdce a aby mu proslavená jeho rubrika Nepokradeš nezahálela, pošeptám mu, kde by mohl shledávat daleko vděčnější látky k jejímu plnění. Neboť tam se nebude jednati o fakta, jednou pro vždy daná a nezměnitelná jako v mém případě, nýbrž o dílo volné fantasie, kde nesamostatnost a dokonce přímé opisování padá zcela jinak na váhu než při poučující skizze. Tedy zkrátka: znáte pane Herbene moravské obrázky »Na dědině«, které vyšly r. 1893 v Ottově Laciné knihovně? Budete je znát — psal jste je sám. Nu a teď se podívejte do starého Pečírkova kalendáře z r. 1884. (to je přec trochu méně důstojný pramen než byly moje!) a tam najdete na str. 81. povídku: »Šťastné náhody a nehody«. Obrázek z flámského života. Podle H. Conscience zčeštila B. F. Abych Vám uspořil hledání, oplatím Vám službu, již jste mi prokázal s Mutherem a budu prostě citovat:

Dějiště: vesnice. Syn je na vojně a z domu mu budou poprvé psáti. Stejně tam i u Vás.

A zde máte doslovné opisování, vedle totožnosti děje, situací a osob:

Conscience:

Marie nesla v jedné ruce dva velké archy papíru . . . »Nu, Marie, kampak ubíháš s tím papírem? Proč tak spěcháš? Vždyť nikde nehoří.

Dívka si sedla, položila papír na stůl a všecka zamyšlena konec péra dala do úst.

Malý bratr podepřel se oběma rukama na stůl a neodvratně hleděl na ústa a oči její, chtěje vyzkoumat, co bude perem dělat.

Konečně namočila péro a chystala se psáti. Za okamžik však zdvihla hlavu a tázala se: »Nuže, řekněte, co mám psáti?«

Obě vdovy na sebe pohledly a pak podívaly se na dědečka, který oči na ruku Mařenčinu upíral. »Nu tak piš, že jsme všichni zdrávi.«

Dívka se usmála a řekla: To by bylo ěkné, dědečku. Jsme prý všichni zdrávi vy již čtrnácte dní nemocen poleháte.«

»Nu to můžeš také říci, Marie.«

»Co myslíš? Milovaný synu, to zní přece ěkněji než Jene.«

Herben:

Jáchym Valných cválal po příkopě ku domovu, až se nad ním hlava třásla. V ruce tiskl křečovitě arch bílého papíru od žida.

(Sestra jeho píše dopis.)

V zamyšlení dala si konec násadky do úst a sklonila hlavu na čistý papír.

Aby mu nic neuteklo, sedl si do kouta za stůl, odkud viděl do všech stran světnice. Podepřel si hlavu na obě ruce a hleděl.

Hanyša pozdvihla zapálené oči a ptala se rozpačitě, skoro plačky: »Tož, co mám psát?«

Všichni mlčeli hledíce udiveně na sebe, otec na matku, matka na otce. Až babička je vysvobodila: »Piš, Hanyško tak, že ho na stotisíckrát pozdravujeme a že sme všeci zdraví . .

»Ale dyť vy nejste zdravá,« namítala dceruška.

»No však to taky můžeš napsat, že mám zase tu nádchu —«

»Ale jak napsat na vrchu?

»Milý synu, to je od vás enom?

Digitized by Google

»Nikoliv, to tam nesmím připsati — bručela Marie. »Což mohu Janovi psáti, jako bych byla jeho matkou?

— — řekla matka Janova: Raději napiš zkrátka: »Jene.«

Po té dala se do práce. Okamžité vystaly jí krůpěje potu na čele, dech se tajil — obličej rozpaloval.

»Děvčátko, piš jen dál« — poznamenal dědeček. —

Půl hodiny panovalo ve světnici hluboké ticho.

Marie — ubohá slizovala velkou kaňku z papíru.

»Milý bratře,« to je zasej ode mne a od Jáchyma.«

»Napiš Karle!« rozhodl otec.

Hanyša kousala ještě chvilku do násadky a potom se dala do práce. Na čele jí vyskočily krůpěje jako hrách, tváře jí sálaly červeností a dech dral se jí mohutně z ňader.

»Piš už dál,« řekli všichni.

A zase nastalo ticho, že bylo slyšet červotoče v trámě nad stolem.

Při třetím řádku Hanyša ukapla si na papír. Slízla »sviňku«, jak se říká.

Dopis zněl:

Milovaný Jene!

Jak pak je to s Tvým zdravím? Chvála Pánu Bohu, my jsme všichni zdrávi — volek i kráva také atd.

»A to je všecko?« ptala se matka trochu nevrle. »Co pak mu nedáš věděti, že —

Všichni se dali do srdečného smíchu. Ten malý klučina, který pozoroval radost na všech tvářích, zatleskal si na ruce. Nešťastnou náhodou ruka jeho zavadila o kofíček s inkoustem tak silně, že se překotil na stole a inkoust jako černý proud vylil se na ten pěkný list. Úsměv zmizel všem ze tváří: dívali se jeden na druhého zaraženě a mlčky lomili rukama. Klučina Pavel tuše bití, plakal a křičel, až uši zaléhaly.

Karlíčku!

My tě všeci na stotisíckrát pozdravujeme a na vědomost ti dáváme, že sme zdraví. Kráva a jalůvka taky atd.

Matka si však na něco vzpomněla. »Ty, Hanyšo, měla bys mu napsat aji to — —

Podobné nadšení zmocnilo se i Jáchyma. Zdvihl se přes stůl a nahybal se k listu. Ale rukávem zavadil tak silně do inkoustu, že se sklenička převrhla a obsah rozšplíchl po stole a po celém psaní. Všickni hrůzou zbledli. Jáchym tuše následky dal se do pláče, jak by ho na nože bral. Ostatní pohlíželi v úzkostech na sebe nevědouce, co teď počíti?

A tak dále. Myslím že Vám tato malá ukázka postačí, abyste šel do sebe a podíval se, když už chcete hledat mrvy v oku svých bližních, zdali nemáte nejdříve ve svém to známé biblické břevno. Ostatně, jak vidíte, předešel jsem Vás a ukázal Vám, že tam máte notné. Přeji dobrého zažití! *Dr. F. X. Jiřík.*

Pozn. red.: Aby neměl zase p. dr. Herben příčinu, pozastavovati se nad argumenty, jimiž se za mé redakce v Rozhledech bojuje, připomínám, že nejsem v otázkách plagiátů nijak zvlášť rigorosním a že by tedy bylo od Času zbytečno, dokazovati, je-li či není-li passus z povídky p. Herbenovy plagiátem. Nešlo tu zajisté p. dr. F. X. Jiříkovi o nic než o důkaz, že když už chce být někdo rigorosní a pěstuje tak svědomitě po léta rubriku Nepokradeš, má mít nejprve sám v té věci čisté svědomí. A na provedení tohoto důkazu v Rozhledech měl p. dr. F. X. Jiřík po útoku »Času« zajisté právo. *F. V. K.*

— Z dozvuků p. Hilbertova známého feuilletonu o Vrchlickém, uvádíme zasláno p. K. St. Neumanna v »Čase«, kde se p. Hilberta i Volných Směrů odříká. To se ovšem dalo od p. Neumanna jistě čekat.

— Rajhradská »**Hlídka**« přináší velmi věcně a slušně psaný článeček k našemu nedávnému sporu s tak zvanou katolickou modernou. Vrátíme se k němu v příštím čísle.

— »**Ženský Obzor**«, jak se oznamuje, zajde. Je to veliká škoda pro slibný ruch mezi mladší naší českou intelligencí. Ale nešlo-li to hned na poprve proraziti se samostatným ženským moderním listem, půjde to snad už lépe podruhé. Půda je připravena a redaktor »Ženského Obzoru« p. Vít Kellner jistě neopustí po prvním nezdaru nadobro toto pole práce.

Digitized by Google

— **»Světozor«** přináší v novém, třicátém už svém ročníku nový román M. A. Šimáčka »Světla minulosti.«

— Jaroslav Kvapil zadal k Národnímu Divadlu dramatickou pohádku »Pampeliška«.

— **in-di-vi-du-el-nost a in-di-vi-du-a-li-smus** — to je také rozdíl, pane Šaldo, a kdybyste si ten byl uvědomil a dále, kdybyste si byl vzpomněl, že jste v bojích o kroniku stavěl proti caritnímu dilettanství individuelnost (a ne individualismus) a že jen o té já ve své poznámce k Volným Směrům mluvím, nemohl byste se býval na mne vyřítiti tónem, který Vás snad sice učinil na týden hrdinou kaváren, ale ukazuje, že nevíte z této slepé uličky kudy kam. Křičíte a povykujete přede mnou, až uši zalehají. Dejte přec pozor, oč běží! Vy jste v bojích o kroniku postavil praemissu: lidé hlásající caritas jsou protivy tvrdých výbojných individualit (ne individualistů). Čili caritas-individualita jsou sporné pojmy. A já jsem k tomu navázal tento, čistě logický pochod:

p. Šalda tvrdil, že caritas a individuelnost se vylučují
p. Šalda tvrdil, že p. Hilbert je individualita
p. Hilbert hlásá caritas.

Tedy nutný závěr: buď: p. Hilbert není individualita. Ale on je. Tedy nezbývá než: není pravda, že caritas a individuelnost se vylučují.

Vy tento závěr ostatně mi slavně potvrzujete svým přiznáním: »umělecká individualita se může zcela dobře srovnat s caritou.« (Tedy i s čistými úmysly, dodávám, poněvadž ty byly po kronice Rozhledům upírány.) Zde Vás tedy mám, kde jsem Vás mít chtěl! Vy si ovšem teď pomáháte tím, že stavíte zase mezi řádky proti caritě individualismus, Ale jestli jste ten měl v bojích o kroniku na mysli, pak jste ho pletl všelijak dohromady s individuelností a máte nejméně práva o rozdílu obou mne poučovat. Ostatně ani tato theorie by neobstála. Individualismus může být protivou dilettantství a hesla caritas, ale také nemusí. Naopak může nastat případ, kdy je právě on nejlepší cestou ku »křivocestnictví« a »ropuší lhostejnosti.« Neboť individualismus = vědomé programové uznávání cizích individualit. Dnes uznám individualitu A, zítra B, pozejtří C — a tak se naučím (nejsem-li právě tvrdým, pevným a proto nesnášenlivým individuem) uznávati relativní oprávněnost všech, zvykám si toleranci a z té je malý krok k netečnosti a lhostejnému všehopřipouštění! Vy, kteryž jste interpretoval kdysi p. Masarykovu knihu o krisi jako výbojnou proti dilettantství a bezrázovitosti, musíte přec vědět, že tam činí prof. Masaryk za tyto zjevy vinným v prvé řadě liberalism, tedy nejběžnější konkretní útvar individualismu posledních desetiletí. A tak abychom přišli ku konci: individualism nemusí být vždy opakem carity, naopak může k ní vést. A že individualita se dá s ní srovnat, přiznal jste sám. Čímž nechci říci nic víc, než že uváděti podobné pojmy v umělé, pro potřebu polemik na rychlo utvořené protiklady jest nespolehlivo — protiklady, jež Vy jste na jaře vztyčil, nevydržely ani do zimy. Ale proto nemusíte ještě nadávat. Slov »strašná hloupost, nesmysly. otírat se bohopustě hloupě atd.« užívají v polemikách přec jen žurnalisté, kteří z nedostatku věcných důvodů se namahají získati si »stádo, dav, hromadu« tím, že ze svého odpůrce dělají hlupáka. A Vy jste přec pohlížel vždycky s despektem i na takové žurnalisty i na stádný dav, Vy gentleman (jak jste se sám nazval). Kam to spějete pane Šaldo? Co si pomyslí zas Vaši partisani, když už se musíte takto hájit! *F. V. Krejčí.*

— **Museum Rembrandtovo.** Krásná myšlenka, jež vzbudí sympatický ohlas u všech, jimž je genialní mistr »Noční hlídky« jedním z nejvznešenějších heroů uměleckých, byla pronesena v hollandském listu »Amsterdammer Weckblad« a komitét vynikajících mužů ihned uchopil se akce na její provedení. Jedná se o zřízení zvláštního musea Rembrandtovo. Díla nesmrtelného mistra, jenž ve svých malbách a rytinách dospěl vrcholu individuelní, originelní expresse, jenž je nevyrovnatelným kouzelníkem koloritu a světla, jenž dovedl jako nikdo jiný vdechnouti duši do svých portrétů, jsou nevýhodně umístěna a rozptýlena po museích hollandských (nemluvě ovšem o dílech, roztroušených jinde po Evropě). O tom se přesvědčil každý, kdo

Digitized by Google

stanul v amsterodamském »říšském museu« před Rembrandtovou »Noční hlídkou« nebo portretem Elisabeth Basové, kdo v Haagu viděl jeho »Lekci anatomie profesora Tulpa« nebo podobiznu jeho ženy Saskie, či v soukromé galerii Sixově v Amsterdamu obdivoval se jeho portrétu ženy burgmistra Sixe. Nejvíce to však platí o zmíněném říšském museu. To má svůj »Rembrandtův sál« jako má Louvre sál Venuše Milorské a Drážďanská galerie svou svatyni Madony Sixtinské. Jsou to svatyně umění, v nichž hloupě civí bezbožná chasa turistů, expedovaná světem agencí Coockovou nebo voděná za nos Bädeckry, na nejvznešenější projevy lidské tvůrčí síly, jimž klaní se jako negři fetišům. »Rembrandtův sál«, kde upozorňuje turisty mimo dvou hvězdiček v Bädeckru též řada židlí postavených před velkým obrazem, že nalezají se před obrazem, jejž »nutno viděti«, a slušno obdivovati, je truchlivě osvětlená, nevlídná místnost. Též obraz, v němž nejvýše dostoupil Rembrandt k dokonalosti, »De staalmestres«, známý pod jménem »Syndics des drapiers« není umístněn výhodně v říšském museu. Ještě horší je to v haagském »Mauritshuisu«, kterýžto koketní úhledný palácek v hollanském baroku nehodí se k ubytování takových uměleckých grandseigneurů jako je Rembrandt. Málo místa, málo světla. V našem Rudolfinu bychom mu mohli připraviti daleko skvělejší pohostinství. Máme tu veliký sál, vysoké, světlé místnosti. Bohužel, že do těch největších zájezdních hospod chodí jenom kramáři . . Hollandští umělci, kritikové, znalci souhlasili s náhledem »Amsterdammer Weekbladu«, že Rembrandt je špatně a nedůstojně ubytován v obou museích, které zahrnují nejskvělejší representaci hollandské školy. A tak vznikl nyní plán založení zvláštního musea Rembrandtova . . . Jaká to pěkná myšlenka, zbudovati takové paláce umělců! Jaká to dráždivá vzpruha pro duši umělecky vznícenou představiti si podobné paláce malířských a sochařských suverénů! Musela by to býti budova, jež nejen že by zahrnovala v sobě podstatnou a významnou část práce toho kterého umělce, ale svým slohem a zařízením úplně by musela vystihovat jeho život a dobu. Představte si somptuesní palác Rubensův, plný vznešeného přepychu, zbudovaný v okázalé, aristokratické rennaisanci nebo zase koketní zámeček Watteaua, roztomile barokní, zdobený lehkou, pikantní ornamentikou jako krajkami. O něco podobného se jedná nyní zcela opravdově v Haagu. V čele komitétu stojí znamenitý aquafortista Zilcken, který jasně vyložil plán originelního podniku. Budova Rembrandtova musí, jak zevnějškem tak i vnitřkem, připomínati sloh doby Rembrandtovy. Nemá to býti obyčejné museum s velikými sály a studeným světlem, ale měšťácký dům zařízený s příslušným luxem a comfortem, s pokoji prostředních rozměrů, jež by byly osvětleny tak, aby v nich co nejlépe přicházely k platnosti kouzelné efekty světelné mistra »clair-obscuru«. Zde by byly vystaveny všechny Rembrandtovy obrazy a rytiny z »říšského musea«, tudíž nejslavnější díla jeho, jež patří městu Amsterodamu, které má právo umístniti je dle libosti. K tomu připojily by se veškeré obrazy nalezající se v Hollandsku roztroušené po různých soukromých galeriích. V museu by dále byly rozloženy kresby a rytiny a dále pomocí reprodukcí byl by tu znázorněn celý obraz a postup veškeré činnosti Rembrandtovy. Vedle toho má tu býti bibliotheka zahrnující všecku literaturu rembrandtovskou. »Pak zbudován by byl«, praví Zilcken, »nevyrovnatelný památník umělecký, budova jediná toho druhu, nevýslovného zájmu a ceny, na počest mistra, který byl jedním z nejvzácnějších a nejsubtilnějších geniů všech dob. *Václav Hladík.*

O filologické a psychologické kritice přinesla »Gegenwart« kartáčový otisk článku prof. Augusta Sauera z Prahy, který má vyjíti v listu »Euphorion«. Prof. Sauer dělá filologické kritice galantního rytíře. Filologicko-kritická methoda dozná á

Digitized by Google

dnes ovšem tajného i zjevného odporu; nejvíce u psychologů, nicméně však patří analysa básnických skladeb dle jich chronologického a obsahového původu k nejdůležitějším úkolům kritiky. Za hlavní z nich — prohlašuje autor vyzkoumání a ocenění formálních a obsahových r o z p o r ů toho onoho díla. S obsahovými rozpory jde ruku v ruce nedůslednost v kresbě karakterů. Tak dokazuje proměnlivý Mefisto Goethův nejednotný vznik Fausta. Z těchto rozporů se soudí na změnu plánu, celou nebo částečnou. Vzhledem k nim si kritika rozmyslí, aby upustila od své methody. Bude na dále z takových rozporů vyvozovati patřičné důsledky. Ještě důležitější jsou o k o l n o s t i, za nichž povstaly rozpory. Jinak povstávají u rhapsodů, jinak u básníků umělých. Rozpory také jsou řídčí v novele než v několikasvazkovém románě. Co se týče druhů básní, jsou řídčí rozpory v lyrice než epice. Nejvíce se objevuje nedůsledností v dramatické poesii. Když to autor pozorně konstatoval, tvrdí, že všechny útoky na tohoto druhu kritiku vytýkají jen štárání po rozporech a honbu za »formálními kritieriemi.« Ale tím prý není úkol této kritiky ještě vyčerpán, ještě jest tu vypátrání formálních a básnických odlišností slohových, změny uměleckého a světového názoru a poměr básníka k době, životu a literárním vzorům. Touto prací kritika koná mnoho. Kritika Homera ozřejmila staré dějiny, rekonstrukce israelských dějin vyrostla z kritiky bible. A nyní přichází pokolení, které této badatelské methodě se vysmívá! Autor se utěšuje tím, že filologie a psychologie se nevylučují. Psychologie začíná, kde filologie končí. Psycholog ať sestupuje do duševní dílny, kde formují se obrazy a postavy, kde šumí první processy básnického tvoření; filolog přijde, až básník postavy a obrazy seřadí, spojí a sepne dle jednotného plánu. Zde počíná filologika technická. Psychologický rozbor a souborná vyšetřování musí se stále doplňovati.

— V pařížské umělecké revui »**L'Aube**« mluví její ředitel Pierre Guédy o potřebě nahraditi ztracenou víru náboženskou náboženstvím umění. Od Mahomeda, Mojžíše, Zoroastra, Ježíše až k Wagnerovi a Saru Peladanovi vidí jediný pochod ideový, jediný rozvoj kultu ducha, krásy, božstva pod nejrůznějšími formami. Článek, psaný fantastickým slohem, vyznívá v určitý návrh na uvedení v i d i t e l n é h o k u l t u tohoto u m ě l e c k é h o n á b o ž e n s t v í. Jedná se tu totiž o »chrám, zbudovaný ideální architekturou, v němž by kolemjdoucí, nebo snílek nebo umělec mohl okřáti před freskou Puvise de Chavannes, slyšeti v jistých hodinách část Wagnerovy tetralogie, anebo verše nadšeného básníka, jenž by s výše kazatelny lil na dav jejich harmonie«. Tento »chrám umění« mohl by prý obsahovati kathedry pro poesii, prosu a filosofii, ideální divadlo tragické, divadlo lyrické, representativní pavillony pro umění cizích zemí, sály pro malířství a architekturu, síň pro jisté slavnosti, místnosti pro pohostění cizích umělců atd. Pan Guédy hodlá propagovati opravdově tuto myšlenku a hodlá jí věnovati celé jedno číslo své revui, v němž budou také uveřejněny všecky došlé návrhy a myšlenky o tomto předmětě. — Prozatím přihlásil se ku slovu v říjnovém čísle L'Aube s ještě fantastičtějším článkem Jollivet Castelot vítající návrh na chrám umění se stanoviska okkultistického (navrhuje na př. zřízení oltářů Isidě, Marii, Buddhovi, Ježíšovi, Paracelsovi, Mesmerovi, Darwinovi — všecko v jedné míchanici!) — Takovýmto spůsobem dostává myšlénka, sama v sobě t v a h y hodná, a i v sociálním ohledu významná, ráz problematický, a jest podivno, j k ji může revue tak seriósní podobnou formou propagovat.

— Posmrtní uveřejnění Verlaineovy knihy epigramů »I n v e c t i v e s« vyvolalo ve francouzském tisku mnoho žluči a tahanic, jimiž trpí jen památka velikého l rika. Brusselská revue »L e R e v e i l« klade si otázku, mají li vůbec býti vydá-

Digitized by Google

vány po smrti spisovatelů práce, jež neuznali oni sami za živa toho hodnými a odpovídá na ni záporně. »Vezměte všecka díla takto vydaná a řekněte, je-li mezi nimi jediné, které by vrhalo nové světlo, přinášelo nové pohledy na osobnost umělcovu, objevovalo netušené její záhyby.« Že se tyto pohoršlivé epigramy dostaly do rukou nakladatele, vysvětluje hmotnými poměry Verlaineovými, za něž také činí vinnými jeho přátele, kteří ač hýčkáni sami štěstím, nestarali se o to, aby ubohému Lelianu učinili existenci snesitelnější.

— Pařížské Théâtre de l'Oeuvre provádí v těchto dnech Ibsenova Peer Gynta s hudbou Griegovou. — V Berlíně hrána s úspěchem nová dramatická práce Herm. Bahra »Juana«. — Nová práce Sudermannova, trilogie »Morituri« (Teja. Fritzchen. Das Ewig-Männliche) byla hrána nedávno ve Vídni a nyní je uvedena i na pražské německé jeviště. —

— Právě vyšel 1. sešit nového orgánu vídeňského mladého hnutí, čtrnáctidenníku **»Wiener Rundschau«** s příspěvky od Hoffmannsthala, Altenberga a j., z cizích Maeterlincka, Verlainea. Vedle »Zeit«, jejíž obsah je z velké části sociálně-politický, bude nová revue, jak patrno, představovati specielně umělecké snahy mladé Vídně.

Výtvarné umění.

Topičův Salon.

Celkový dojem, jaký působí grafická výstava v Saloně Topičově, jest uspokojivý, přes to, že jsou slabě zastoupeny směry nejmodernější. Najdeme většinou dobrá stará jména, známá u nás také z výročních výstav rudolfinských. Zmínil jsem se o mnohých z nich v předešlém ročníku »Rozhledů« (číslo červnové) a proto upozorňuji stručně jen na některá. Jest to především Wilhelm Leibl. realista neobyčejné technické jistoty, jenž svým způsobem, jímž světlo vidí, upomíná mnoho na Rembrandta. Vedle něho zastupuje pleinairista Max Liebermann starší fási německého moderního umění, bohužel však radirovaným listem příliš známým. Totéž platí o Hansu Thomovi, o němž měli jsme v Praze již dosti příležitosti učiniti si vlastní soud. Thoma byl zajisté v poslední době od Němců přeceněn, neboť právě to, v čem nazýván byl velikým a geniálním, zdá se mi býti raffinovaně hledaná primitivnost, docílená i za cenu skreslení formy. V umění jeho nevidím spontanní tvůrčí originality, nýbrž závislost na staré dřevorytině. Proto jsou vystavené lithografie Thomovy zajímavy předem po své technické stránce, v níž se prostupuje raffinovanost s primitivností. Thoma úmyslně stojí na starším studiu lithografické techniky, málo tónuje, zřídka nanáší světla a omezuje se skoro jen na konturu. Naproti tomu máme příležitost viděti v Saloně také značné technické pokroky moderní lithografie; jsou to především vystavené lithografie spolku pro původní leptanou rytinu v Karlsruhe a mezi nimi hlavně listy kolorované a »les,« jenž svou suggestivností činí dojem obrazu Nejčetněji a umělecky dobrými listy zastoupen jest lithograf Lührig, jehož práce (uvádím »březinu,« »les« a j.) působí dojmem onomu křídové kresby dosti přibližným. Náladový charakter krajiny jest však lithograficky nejlépe zachycen na velikém listě. Mediz-Pelikánové

Digitized by Google

»před bouří; několik osamělých kmenů, jejichž korun nevidíme, prohýbají se pod tlakem větru a rysují se tmavě proti ocelově šedé obloze. Jest to značný pokrok, jaký lithografie během ne celého století vykonala,*) a nejvíce jeví se tento pokrok v kolorování listů. Příklady tohoto způsobu, jaké podává Alex. Lunois, jsou ovšem pro náš vkus hrubé a málo harmonisované, ale i na nich vidíme určitě národní ráz umění španělského. Vrcholem uměleckého způsobu lithografie jsou však listy Lautrecova cyklu »Elles,« které v delikátním podání formy i tónů barevných svědčí o tom, že jest možno užíti kamenotisku k nejmodernějším koncepcím uměleckým.«

Ještě větší technickou rozmanitost lze studovati na vystavených leptaných rytinách. Technický způsob tento jest mnohem starší než lithografie a se zřetele uměleckého zajisté cennější, poněvadž malíř z pravidla sám kresbu svou přímo provádí na měděné desce, potažené firnisem nebo voskem.**) Ve vrstvě firnisu jest pak viděti čarami kresby měděnou podlohu; poleje-li se takováto deska leptací tekutinou, vyleptají se v mědi jen místa firnisem nekrytá, ta jež tvoří právě kresbu. Technicky vyžaduje leptání ovšem zvláštní zkušenosti, za to však může umělec kresbu svoji na tento způsob stejně lehce prováděti jako na papíře. Před obyčejnou mědirytinou má rytina leptaná tu výhodu, že jest zároveň originálem, poněvadž kresbu její umělec sám na desce provedl, ač zase v ohledu reprodukčním z mědirytiny obyčejné možno učiniti mnohem více otisků. Kdežto totiž z ryté desky dostaneme až 1000 dobrých otisků, dává jich deska leptaná jen asi 500—600. Také moderní leptaná rytina zdokonalila se značně po technické stránce a to zejména v docílení jednotného, jakoby tušového tónu a jeho odstínů a přechodů, a pak v docílení skutečného koloritu. Po této technické stránce zajímavy jsou leptané rytiny Legrandovy »Žákyně baletní,« krajiny H. Ungera, Kingův »Močál« a j. S překvapující péčí, ač poněkud tvrdě, pracuje své podobizny u nás posud neznámý Stauffer-Bern.

Z ostatních nových jmen jest třeba všimnouti si Vogelera-Worpsweda, jenž nejen po technické, ale i po umělecké stránce budí pozornost. Jeho »Jaro« a »V květnu« jsou leptané rytiny, plné kouzla přírodního a měkkého vzduchu. Útlé dívčí postavy s naivní dětskou tváří a dlouhou šijí podány jsou linií náladově zjednodušenou, ale zároveň při vší individuálnosti přesnou. Touže jednoduchou technikou vyvolává Vogeler ve svých pohádkových illustracích celé ovzduší a náladu illustrované báje, jak vidíme v pohádce o králi žabáku a v sedmi havranech. Krajní směr dekadentní zastoupen jest řídce; příkladem budiž Gattikerův »Poeta,« jenž kráčí po stráni poseté geometricky vyměřenými trojlístky, podoben jsa ve své silhuetě velikému sedícímu havranu. Líčená primitivnost, ne možná a nepravdivá, dá se studovati též na druhé leptané rytině téhož umělce »Tichý dům.« Z osvědčených starých jmen možno viděti také barevné listy Raffaëlliho a Ropsovy. Zejména leptané rytiny tohoto

*) Vynálezcem lithografie jest Alois Sennefelder, rodilý Pražan, jenž r. 1818. vydal v Mnichově »Lehrbuch der Steindruckerei.« Jest tedy lithografie technika vlastní jen našemu století.

**) Od toho pochodí lat. slovo radere, škrabati, něm. Radirung, radirovaná rytina.

Digitized by Google

mohou u nás vzbuditi živější zájem, poněvadž jsme neměli zde posud tak hojné příležitosti ve veřejné výstavě díla jeho studovati. Z ostatních uvádím konečně ještě Andrese Zorna, jehož specificky vlastní technika radirovací, ve způsobu přímých paralelných linií, prozrazuje virtuosní jistotu ve vedení leptací jehly.

Vedle grafiky visí v Saloně řada maleb Anny Costenoblové, berlínské umělkyně. Jest to cyklus šesti obrazů »Tragédie ženy,« dále

»Moderní muž« a několik krajinářských studií. O »Tragédii ženy« vyskytly se v zahraničných listech hlasy pochvalné i odsuzující. Cyklus jest především svým thematem vyzývavý a jest to jeho programový obsah, jenž působí na velké obecenstvo jako sensační událost. Kritika musí zaujati ovšem stanovisko jiné a hleděti na cyklus Costenoblové jako na dílo malířky. Žádáme snad na hudbě, aby vypravovala nám novelu nebo tragédii? A jako hudba, tak má každé umění své specificky vlastní prostředky a své vlastní umělecké ideje. Vykládati malířskou theorii, není však tuto vhodné místo, ale proto přece může býti dovoleno konstatovati, jak naše velké obecenstvo nesmírně málo malířsky cítí.

Digitized by Google

Jde mu především o to, co obraz představuje a na tomto nepochopení malířské úlohy zakládá se nezdar, s jakým musí se u nás setkati každé dílo způsobu Costenoblové. To neznamená odmítnutí programového malířství, ale znamená tolik, že program, nebo ideový obsah obrazu není specifickou charakteristikou díla malířského a že suggesce myšlenek, všechny duševní stavy, jež obraz navodí, nespočívají na pochodu logickém,

rozumovém, nebo poznávacím. Tato myšlenková souvislost zůstane vždy cizím elementem malířského cyklu; vezměme kterékoliv číslo »Tragédie ženy« a přesvědčíme se o tom. Proto obecenstvo, jež žádá při obrazu především výklad události, bude vždy cyklus ironisovati, poněvadž myšlenková souvislost skutečně sama se nepodává a specificky výtvarné ideje, jakými umělkyně obsah svůj chtěla vyjádřiti, zůstávají bez této psychologické souvislosti jen bizzarní marottou. Neboť jak si vysvětlíme intensivní červenou pleť ženy na obraze prvním, nebo koloristické akkordy,

Digitized by Google

jež mění koruny stromů v tajuplný, děsivý přízrak snu? A tak celý cyklus vyvolává abnormální nervové dojmy, jež nejsou s to vyvolati souhlasné stavy duševní. Z tohoto rozporu suggesce resultuje zcela přirozeně nemožnost dílo chutnati a na konec ironické stanovisko diváka. Ale vysvětlí se dílo ironickou poznámkou? Tolik můžeme připustiti, že fantasie umělkyně roztekla se v cyklu tomto jako dravý proud, jenž přerval hráze svého umění, ale jednoho mu nelze upříti, že projevuje se jím podivuhodná individualita, silná a odvážná, která chce ku předu a hledá něco nového a takováto samostatná individualita byť se zdála i přemrštěnou a šílenou, znamená v umění daleko více, než korrektní opakování a napodobení starých, vysloužilých forem. Každá generace má svoje umění, které v tomto časovém omezení má plnou oprávněnost a vývojový význam. Dílo Costenoblové jest takovouto známkou uměleckých disposic dekadentní generace a jako známka toho, co zveme »vie morale« podrží také vždy historický význam. V připojené ilustraci reprodukováno jest číslo II. jejího cyklu, »Čisté štěstí ryzí lásky.« Mimo tento cyklus vidíme v Saloně ještě několik jiných obrazů této umělkyně; jsou to pastellové krajiny, z nichž »Pustina« asi nejspíše odpovídá koloristickému talentu umělkyně, pokud můžeme jej sledovati v obrazech vystavených, kde pod vlivem ideje sáhla k červenému tónu, jenž subjektivně vzbuzoval v ní dojem, jejž zamýšlela »tragédii«; tím ovšem opustila meze naturalismu. Za to v krajinách zdařile podává impressi letního slunce nebo pustiny v akkordech plynulých a harmonických, ale i tu, všimněme si, vytryskuje tu a tam paprsek disharmonický, jenž vede nás zase zpět k autorce »Tragédie«, která chce působiti na nervy silně a dráždivě nejvyššími tóny své barevné škály. Tímže způsobem harmonisován koloristicky »Moderní muž« (viz ilustraci) tónem červeným a fialovým; z pozadí jakési jeskyně svítí intensivní červené světlo, kdežto vše ostatní zahaleno jest v tmavě fialový stín; muž, jenž nabažil se již všech požitků světských s lhostejnou tváří odmítá lásku a obětavost žen, které nohy jeho objímají; technicky jest tento obraz nejlépe malován a svědčí o širokém, smělém štětci a jeho lehkém vedení rukou energické dámy. *Dr. F. X. Jiřík.*

Divadlo.

Od té doby, co se prohřešil proti svému předsevzetí, nepsati více pro divadlo, nemá p. Jaroslav Vrchlický na jevišti štěstí. Po dvou slabých aktovkách slabá tragédie. Tam se to omlouvalo tím, že to jsou pouhé hračky, práce vzniklé v hodinách odpočinku — ale zde, kde básníkovi selhala na úkolu seriosním a vysokém, bije neúspěch tím více do očí. Nevím, co by se dalo říci k zachránění Epponiny, jejíž premiéru viděli jsme 12. listopadu. Že je plna vznešených citů a zvučných vět, vyšlapujících si na vysokém blankversovém kothurnu? To je přece samo sebou se rozumějící předpoklad u takovéhoto kusu starého slohu. Co by tam už konečně jiného bylo? Anebo že tam předvádí básník ideálně vysokou postavu Římanky jako vzor sebeobětování, čistoty atd.? Představuje si dnes někdo Římanku jinak? Je to dnes vůbec ještě úkol důstojný

Digitized by Google

umělce, zabývati se takovou stereotypní, omletou postavou? A ostatní figury, podložená idea, stavba a tok děje, dramatická síla atd.? To všecko je zde mdlé, přeházené, přeplněno nemožnostmi a pravdě nepodobnostmi, které by bylo zbytečno zde dopodrobna uváděti — ukázalyť na ně už denní a týdenní listy v obšírnějších rozborech děje. Celek činí dojem nanejvýš nepřirozené a násilně slepované historie, skoro legendy. Autorovi se nepodaří vehnati nás do illuse. Náš nejen kritický smysl, ale i pouhý zdravý rozum se bouří každou chvíli a nutí nás ke kontrole. Nejsme ani na chvíli strženi tak, abychom zapomněli kritisovati a pochybovati. Nevěříme hned na začátku, že by manžel Epponiny Sabinus byl v takovém nebezpečí, aby ihned v minutě byl nucen odhodlávati se k bizarnímu plánu na spálení své villy a opuštění své ženy beze všeho loučení. Nevěříme podzemnímu osmiletému štěstí obou manželů. Usmějeme se podivnému shluku náhod, která po osmileté samotě přivádí zrovna v touž chvíli do jejich jeskyně i křesťana Pavla i římské vyznavače, i tomu, jenž přivádí Caesara Tita do villy Epponininy v Římě, sotva se tam trochu otočila. A tak dále. A výslední tragický dojem? Nekonečné divadelní umírání v nejfádnějším slova smyslu. A za to všecko vás neodškodní ani verš. Zní plechově, dutě; dlouhé rhetorické passáže vám unikají, nezachycujete ani jejich logického smyslu, neřkuli suggestivní obraz nebo náladu. Tu pochopíte teprv, co jiného jest barevný a plastickými obrazy kypící blankvers Zeyerův, který dovede divadelně zachrániti i hry tak nedivadelní, jakou byla nedávná »Z dob růžového jitra.« Ne, ať se namáhám jakkoliv, nic, naprosto nic se nedá z této Epponiny zachránit. Opravdu nešťastná, k brzké smrti stvořená tragédie!

* * *

Myšlenka **druhého českého divadla** v Praze, zdá se, že přeskočila v poslední době z oboru zbožných přání a akademických rozprav na bod, kde už se jen čeká na první krok k jejímu uskutečnění. Celá řada návrhů a mínění sesypala se o tom v poslední době. Dost podivno vlastně, že teprv teď. Zájem umění křičí už zrovna o pomoc vůči tomu stavu, v jakém je ono »pěstěno« dnes Národním Divadlem. Opera si konečně nemusí naříkat, ale ta ubohá dramatická literatura, cizí i domácí! Vyjma snad několika těch osob, které stavem tím jsou vinny a těch málo už šťastných dušiček, jimž je dnešní český svět pořád ještě nejlepším ze všech možných světů, jsme mladí, staří, moderní i nemoderní v tom za jedno — třeba by se to stejně hlasitě neříkalo — že nezaženeme v Národ. Divadle po celé týdny i měsíce jen trochu vzrušujícího, uměleckého večera, že tam chodíme buď z referentské povinnosti nebo z toho holého divadelního hladu, jenž bere za vděk už konečně vším a že divadlo naše za těchto okolností značí pro naši dramatickou literaturu málo, pramálo, a pro uměleckou a morální kulturu české společnosti téměř nic. Myšlenka druhého divadla má tedy dobrou pružinu, nespokojenost, a na tomto základě formulováno zní její heslo: druhé české divadlo budiž výlučně činoherní (vzhledem k útiskům, jakých dnes činohra v Nár. Div. trpí) a menší, (aby nerušilo jako Nár. Div. přední činí moderních her: intimnost, psychologickou jemnost). Takto alespoň

Digitized by Google

formulují tuto myšlenku všecky kruhy, jimž jde jen o umění. Ale ty na neštěstí nemohou rozhodovati a v cestě jim stojí mocný vlastenecký fetiš: divadelní palác nad Vltavou, ozářený nimbem hesla Národ sobě! a zastupovaný morální osobou Družstva, jehož každému členu dává pouhých nezúročitelných 500 zl. právo, mluviti — ať už je mydlářem či uzenářem — do otázky, týkající se umělecké výchovy celých našich generací. A podobá se, že páni z Družstva užijí tentokráte tohoto svého pohodlně nabytého práva jakožto beati possidentes důkladně. Hrají si, hrají s myšlenkou druhého divadla tak, aby se neřeklo a pak, aby zdrželi jiné kruhy od iniciativy, ale na tolik už je jasno, že většinou svou nejsou myšlence druhého divadla nakloněni. V tom případě pak nelze jejich právo na mluvení a rozhodování v této věci nazvati jinak než usurpovaným, neboť má-li právo to nějaký smysl, nějaký, abych řekl národní mandát, má ho jen, pokud se jím podporuje rozvoj našeho umění. —

Dnes stojí věci tedy takto: jak p. ředitel Šubrt ve své výroční brožurce vypravuje, usnesl se správní výbor Družstva, kdyby »Sbor pro zřízení Národního divadla« (máme to všelijakých národních areopágů!) vystavěl druhé divadlo, převzíti ho ve svou správu jakožto součástku Nár. Divadla za roční nájemné. Ale tuto »ochotu« učinilo družstvo závislou na podmínce, aby se nové divadlo zřídilo pro 2000 osob (tedy zase i pro operu a balet). Menšina s p. řid. Šubrtem hájila myšlenku divadla pouze činoherního pro nejvýše 1400 osob. Dle náhledu p. Šubrtova, zajisté správného, by obě divadla se stejným repertoirem a rozměry prováděla navzájem vražednou konkurenci (a tak na konec vítězily by zas vždycky zájmy kasy, dodávám). O návrhu p. Šubrtově jednáno též ve valné hromadě Družstva 18. října a uloženo jeho výboru, aby podal nové a definitivní návrhy mimořádné valné hromadě. K té ještě nedošlo, ale všecky příznaky nasvědčují tomu, že referát výboru bude znít pro myšlenku druhého divadla nepříznivě. Čekati tedy od Družstva její realisaci (dokonce ve 2—3 letech, jak oznamoval už klerikální »Čech«) bylo by lichou illusí.

Vedle p. řid. Šubrta, jenž z potřeby menšího a výlučně činoherního divadla učinil energickou pointu své výroční knížky, promluvil i činoherní personál Nár. Divadla ve zvláštní schůzi a to se stejného stanoviska, až na to, že žádá divadlo ještě menší, jen pro 1200 osob. Ale i tu mluvilo se o novém divadle jako o »rovnocenné součástce Nár. Divadla,« ovšem s vlastním artistickým ředitelem. (Předseda družstva p. dr. Růžička má prý v celé otázce jiné náhledy — řekl mnohoslibně hned při přijímání této herecké resoluce.) Vedle toho však se ozval i personál brněnského divadla v zájmu ostatního herectva a volá »otevřeným listem« po divadle samostatném, konkurenčním, s novým personálem (zde se tedy střetly zájmy dvou táborů hereckých, divadelního našeho Olympu a nespokojených, mladších aspirantů). Tisk chápal se myšlenky druhého divadla dosud nepříliš energicky. Zřetelněji promluvily nedávno »Nár. Listy« feuilletonem p. Jaroslava Kvapila, jenž vedle všech jmenovaných návrhů staví i eventualitu samostatného jeviště, naprosto nezávislého od Nár. Divadla, na Kr. Vinohradech (starý copatý jakýs statut činí totiž každé nové divadlo ve vnitřní Praze

Digitized by Google

závislým na svolení Družstva). Za to p. Kuffner vysvětluje a omlouvá po svém zvyku protivná si stanoviska, družstva i kruhů uměleckých, ale neříká nic, než že nevěří v budoucnost malých činoherních divadel. Nepokládám také dnešní intimně psychologický ráz moderní scény než za útvar přechodní, ale Praha není přec milionovým městem a vedle Národního postačí jí zúplna divadlo v rozměru, jaké navrhuje pan řid. Šubrt.

Jak tedy viděti, notná a hodně zmatená chumelenice návrhů a mínění! Kříží se v nich všelijak zájmy umění, kasy, korporací a stavů. Ale celá myšlenka ztratila by na této komplikovanosti, kdyby se naprosto ujasnilo, že čekati od družstva Nár. Div. počin a realisaci její ve smyslu umění příznivém bylo by klamno, a že *může být jednáno pouze o divadle správou svou naprosto samostatném, rozumí se, menším a činoherním*, divadle, pro něž by skutečně Kr. Vinohrady byly nejpřirozenějším, svou polohou a jinými okolnostmi (na př. hned zmíněným oním statutem) přímo diktovaným místem. Iniciativu může zde dáti spekulace *jednotlivců*. Pravím *spekulace*, ne oběť, neboť stavěti druhé divadlo dnes v Praze nebylo by už žádnou vlasteneckou obětí. Obchodní moment této akce (když už musí být vzat v počet) netrpěl by nijak, i kdyby se splnily všecky jmenované umělecké zřetele. Že tento obchodní moment vypadá slibně, ba zrovna lákavě, k tomu už ukazují náhledy družstva, které by si troufalo naplniti pražským divadelním obecenstvem dva veliké domy. Že by se tedy nedařilo i menšímu domu zie, jest nepochybno a zbývalo by jen obrátiti pozornost veřejnosti v tuto stranu, kde jedině vidíme možný a brzký počin k rozřešení této naléhavé divadelní otázky. *K.*

Hudba.

Druhý rok znovuvzkříšené *České Filharmonie* zahájen byl koncertem 24. listopadu. Na programu byla Dvořákova Symfonie d-mol, jedna z nejvýraznějších ukázek umění našeho nejlepšího symfonika, bohatá motivy, nevyčerpatelná v jich užití, všude silná a sytá v karakteristice, jak v prvé, patheticky zasmušilé větě, tak i v temperamentním, nádherně kypícím finale. Pak svěží Scherzo Caprice Oskara Nedbala, práce zajímající zvláště po stránce rhytmické, a Španělská symfonie Francouze Ed. Lalo, jako skladba naprosto sice odvislá od španělských motivů a plná hledanosti, jako part pro sólové housle však velice vděčná. Na konec pak jeden z klassických vrcholů hudby, Beethovenova ouvertura k »Egmontu«, dílo železně hrdé stavby, při tom však slité a hladké jako by z černého mramoru, naprosto jednotné ve svém tragicky-heroickém, až bezedně chmurném stylu. S plným úspěchem vystoupili při této příležitosti dva členové českého kvarteta: p. Oskar Nedbal, jako dirigent a skladatel, a p. K. Hoffmann jako houslový solista v Lalově symfonii. *S.*

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

— *I.* »Ať se vládne absolutisticky« volali 26. t. m. na krajní levici ve sněmovně, když byla přijata vládní předloha o úpravě platův úřednických. Vskutku někdy i na levici mluví pravdu. Parlament, jenž ve své většině — ať je taková či onaká — podrobuje se vždy iniciativě a vůli vlády, parlament, jenž z veliké většiny sdílí s vládou společné přesvědčení minulých dob a v nich převládavších a panovavších zájmů, parlament, jenž společně s vládou staví se na obranu ovoho staršího názoru světového proti novému a její pomoci nezbytně potřebuje, není a dlouho ještě nebude silnějším než vláda. Skutečnost a dané poměry neukazují k jinému, než k dlouhému ještě vítězení reakce. Přemoci tuto reakci dovedou jen silné, sebevědomé, demokratické parlamenty. Čím prudší budou nárazy staršího a nového názoru světového, čím protivy budou ostřejší, zápas rozhořčenější, tím více budou se tuliti parlamenty k autoritě vlády. Toto století, jež marně se pokoušelo provésti veliký zápas za rovnost a volnost všech lidí, končí v beznaději. Hluboká tma kupí se hrozivě na jeho prahu. Ještě před r. 1850. doufal Proudhon, že starý svět s novým se dohodne. »Vy buržoové, volá, bojácní jak noční sovy, nebědujte nad revolucí, dávno již hotovou ve vašich ideách a kterou jen vaše parlamentarní tahačky snad předčasně přivedly na svět. Dítě předčasně narozené nemůže nazpět do klína matky. Jde nyní o to, revoluci vychovávati a ne ji utratiti. Mohli bychom ji provésti bez vás proti vám, ale raději chceme, aby byla provedena vámi. Vy jste jejími takřka přirozenými plnomocníky svým stářím, převahou svých prostředků, svojí zkušeností. Nechceme reformu nikomu na škodu, chceme ji každému na prospěch. Konservativci, dohodněte se s proletáři.« Dnes, bohužel, příliš nezvykle zní toto volání. Ne radostná naděje, ale úzkostné obavy plní mysli, vidoucí všude, jak protivy se jitří a starý a nový princip stále větším k sobě planou záštím, jako by nebylo jiného rozřešení než zápas na život a na smrt.

Posměšný výkřik »ať se vládne absolutisticky« nevyšel z úst vyznavače nového principu, nýbrž starého. Propadl totiž návrh levice, aby zvýšení služného úřednictvu nastalo již 1. července 1897. a zvítězil naproti tomu návrh vlády, jež žádala, aby nastalo, až bude sněmovnou povoleno — zvýšení daně z piva a líhu. Hr. Badeni tak dlouho pracoval,

Digitized by Google

až sehnal pro svůj návrh většinu. Čítali jsme tyto dni ve zprávách z výboru, že čeští řečníci činili předloze velmi vážné námitky. Hlavně vytýkali, že i vyšším diétním třídám úřednickým, jež toho nepotřebují, má býti přidáno, co nejrozhodněji odsuzovali pokus, aby opatření nutných k tomu peněz se stalo zvýšením daně z piva a p., ale na konec, když prý hr. Badeni pohrozil, že všechny předlohy o zvýšení platů úředníkům, státním sluhům (vyjma poštovní a telegrafní) a professorům na středních školách vezme zpět, nepřijme-li se předloha jeho, hlasovali pro vládní návrh — z pouhého strachu, aby vláda nenechala úředníky na holičkách. »Hlas Národa« 27. listopadu napsal: »Jest to poprvé, co způsobem rozhodným a všecky pochybnosti vylučujícím povrhuje taktika poslanců mladočeských popularitou. Musíme z toho souditi, že vedení politiky mladočeské, kteréž největší slabost svou přemohlo, má pro odhodlání své, čeliti populárním proudům, nejvážnější důvody. Hlasování jejich dnešní vyvolává dojem, jako by se byla stala věc do budoucnosti rozhodující a směrodatná.« Skutečně, dojem z tohoto jednání mladočeských poslanců je podobný, jaký jsme mívali z nepochopitelných nám úslužností, jež v posledních letech před svým pádem strana staročeská prokazovala vládě. Kdyby již nešlo ani o to, že zvyšuje se plat ve vyšších diétních třídách a že výlohy mají se hraditi nejnenáviděnější daní konsumní, již způsob, jakým hr. Badeni donucoval parlament, přijati jeho předlohu od *a* do *z* beze změny, neměl býti strpěn stranou opositční. Ale jest vskutku důležito i to, že vláda chce na zvýšení služného vybírati daň z piva. Když by již vládě se měla povoliti nová takováto daň, již nejširší vrstvy lidové platí, dala by se ospravedlniti jen účelem naprosto lidovým, jemuž by sloužila. Tím by ovšem státní úřednictvo býti mělo, dnes však ještě není. Zvláště my v českých zemích stále žalujeme na centralism, neschopný sloužiti zvláštním potřebám zemí, na byrokratický mechanism, na poručnického ducha úřadů vůči občanstvu; v čís. 4. Rozhl. str. 188. na konci řeči prof. Philippoviche dobře vytčeny úkoly, jež by příslušely úřadům místo těch, jež se jim ukládají. Nelze tedy ani se stanoviska finančně-theoretického, ani s našeho českého svolovati k této nové dani. Ovšem se o ni vlastně teď nejednalo, nicméně přijetím vládní předlohy se pro budoucnost již závazek stal.

Snad mají čeští poslanci důvody nám a širší veřejnosti neznámé pro své, nyní již zjevné stranění hr. Badenimu. Možno, že je i veřejně řeknou. Po odhalení dr. Exnera, že hr. Badeni dal závazná ujištění levici ohledně státoprávní otázky, po řečech moravských liberálův, že závisí jejich bytí či nebytí na vůli vlády, jest těžko věřiti prohlášením a slibům i v náš prospěch. Za to nesporno jest, že ulehčují-li i čeští poslanci vítězoslavnému hr. Badenovi, aby pro všecko měl vždy dostatečnou většinu, přispívají k všemohoucnosti vlády a nemohoucnosti parlamentu a slouží principům a zájmům minulosti.

— Svépomocné akce v zájmu tiskové svobody chopili se redaktoři a vydavatelé menších listů pražských, k nimž souhlasem se přihlásili i venkovští. Odbývány dvě schůze, ve druhé 26. listopadu manifestováno o svobodu volného projevu vůbec. Ministru spravedlnosti zaslán pamětní spis. Obě schůze byly velmi četně navštíveny. Současně ve Vídni 22. listopadu socialní demokraté na 10 schůzích konali schůze o odstranění novinářského kolku. Svépomocná tato akce zasluhuje pozornosti a podpory

Digitized by Google

všestranné. Pořadatelé slibují, že tyto schůze jsou počátkem soustavné akce na obranu tiskové svobody.

— Agrární strana v politické straně mladočeské ustavena v neděli 22. t. m. v Praze. Účastenství bylo však nepatrné. Jednáno o vydávání vlastního listu, jímž má se státi »Vyšehrad«, ale podle všeho zdá se, že k zakoupení listu ani nedojde. Skoro nikdo se neměl k tomu, aby složil podíl. Mladočechům jde o to, získati rolnictvo pro tuto organisaci a zabrániti agrarní organisaci, neodvislé od politic. vedení mladočeského. V některých listech mladočeských tiskne v tom smyslu posl. Dr. Dvořák článek o »organisaci a rolnickém zastoupení zájmovém.« V něm praví, že »jeví se býti nevyhnutelnou potřeba hospodářské organisace k šíření svépomocné akce českého rolnictva. Taková organisace předpokládá uvědomění, praktický rozhled v rolnictvu, odborné jeho vzdělání.« Není tomu i naopak? Aby dokázal beznadějnost velké agrární strany v rakouském parlamentě, praví o agrárním sdružení Lienbachrově: Ze 353 členů vídeňského parlamentu bylo 129 zástupců venkovských obcí a 82 velkostatkářů, ze všech těch jich k sdružení hlásilo se 52. Ani jeden člen kola polského, ani jeden ze spoj. německé levice k němu nepatřil.

— Klerikální organisace za to roste. Od 26. t. m. zasedá ve Vídni sjezd katolic. duchovenstva, jenž vedle úpravy kongruy a p. zabývá se i volbou stálého výboru pro Cislajtanii, jehož hlavním úkolem bude provedení politické organisace duchovenstva k příštím volbám do říšské rady.

— V Praze 22. t. m. sešel se výk. výbor německých poslanců z Čech a 10členný výbor, jemuž bylo svěřeno vykonat přípravy k ustavení se »německé strany pokrokové.« Ve volebním provolání budou vysloveny zásady nové strany.

— Na říšské radě vyřízena 13. t. m. novela k živnostenskému řádu v 2. čtení. O obsahu jejím viz str. 140. Téhož dne pochován pokus zem. pojišťování proti ohni. Zpráva výboru byla na žádost vlád. zástupce vrácena.

— V panské sněmovně 19. t. m. schválen zákon o reformě domovského práva.

— Ve schůzi říšské rady 16. t. m. schválen Pattaiův návrh resoluce, vybízející vládu, aby před vypršením roku vypověděla obchodní a celní smlouvu s uher. státem. Ministr prohlásil, že vláda smlouvu vypoví. Nemá-li totiž dosavadní smlouva mlčky na dalších 10 let platiti, musí býti do konce roku vypovězena.

— Rozpočtový výbor dokončil 23. t. m. porady o rozpočtu a finančním zákoně na r. 1897. Přebytek činí 1,115.276 zl. Přijata též osnova zákona o půjčce investiční na příští rok. Jako investice schváleno vydání 30 mil. zl., vláda je splnomocněna vypůjčit si na investice 48 mil. zl. Posl. Kaizl navrhl, aby od r. 1898 do rozpočtu zařaďována byla třicátá část nominalní sumy hypotečních dluhů na umoření dluhů nejtísnivějších, z nichž platí se vyšší úrok než z investiční půjčky maximalně 3½% zúročitelné. Návrh přijat ve znění Ruttovského, dle něhož od r. 1898 mají býti 2% stát. dlužních upisů umořována.

— Jak »Čech« oznamuje, počne se s vydáváním nového, ráno vycházejícího klerikálního deníku už bezpochyby od nového roku. Nový list vznikne spojením »Čecha« s »Večerními Novinami«. Celá akce děje se pod protektorátem českých biskupů. Zřizuje se totiž vydavatelské družstvo sv. Vojtěcha se vklady po 100 zl.

— »Nové Listy« jmenuje se nový antisemitský týdeník, vydávaný J. Satrapou a redigovaný Al. Svobodou. Předčí Huškovy »Čes. Zájmy« jak bohatším a vážnějším obsahem, tak i úpravou.

Morava.

(Dokončení.)

Co morální a duševní hodnoty zvolených poslanců se týče, o tom se rozepisovat je bolestno. Svobodomyslnost mnohým k srdci nepřirostla, vzdělání někteří postrádají na prosto. Některé okresy volily z nouze toho, který se o mandát dral, protože neměly kandidáta lepšího. Jinak volební kampaň vynesla na povrch mnoho hlouposti, mnoho morální špíny, vášně a sprostoty a nevědomosti. Učitelstvo pohořelo a zbývá mu trpká r-

Digitized by Google

signace. Za této politiky a za těchto poměrů nedostane tak honem svého zástupce na sněm. Ale nemá čeho litovat.

Značné síly o volbách nabyl proud proti advokátům, řízený hlavně klerikálními agitátory. Byl to prostředek pro jejich snahy velmi účinný, neboť mají advokáti tak mnoho na svědomí, pokud se týče ochuzování lidu. Bohužel že štvanice proti advokátům súčastnili se i živlové, kteří jsou klerikálního hnutí daleci a počítají se dokonce ke straně svobodomyslné. Nechceme nikterak hrát advokátům úlohu advokáta, ale tu se zapomíná, že advokáti pro národní věc na Moravě pracovali a pracují nejvíc a nejvíc obětí přinášeli a přinášejí. V agitacích proti advokátům bylo mnoho předsudků, ale málo rozumu.

Německá strana pozbyla na sněmě dvoutřetinové většiny a proto zavčas, už před volbami, zavrzala na šalmaj smiřování. Návrhy německé je třeba ignorovat, neboť nic upřímného a nic opravdivého nebylo v německých slovech. Plané léčky, kterými Němci chtěli smířlivostí maskovat černou svou duši v ů č i v l á d ě.

Nejbližším úkolem českých poslanců bude znovu uvést na program zřízení okresních zastupitelstev. Nedostatek jich zle se mstí na samosprávném jmění našich obcí. Obce jsou ožebračeny hrabivostí bývalých i nynějších obecních hodnostářů. Samospráva v obcích je vůbec v bídném stavu. Administrativa, úřední agenda a chudinství stojí ohromné peníze a obce ve sporných záležitostech samosprávných utíkají se nejen o radu, ale i o rozhodnutí k politickým úřadům a vzdávají se při každé příležitosti i těch malých drobtů autonomie. Zemský výbor je svou většinou německý, k samosprávě obcí lhostejný a pokud dobrou vůli má, nestačí pro celou zemi v drobných záležitostech obecních.

V Brně se ustavilo rolnické družstvo mimo jiné s tímto účelem: Společný nákup a prodej obilí, semílání téhož v domácích mlýnech, zřizování skladů moravské mouky, zakládání velkých pekáren, zřizování obchodních skladišť obilních a sprostředkování vojenských dodávek. Závodní podíly po 5 zl. Družstvo toto bylo v zemědělských kruzích moravských uvítáno s velkou radostí, ale nutno vyčkat, nebylali to jen slova a papírové protokoly. Po našem názoru vadit bude centralisace podniku.

V Brně utvořil se za předsednictví pana Fr. Mareše komitét, který si obral za úkol postarat se o potřebný peněžní fond na zakupování děl malíře Úprky, jako se stalo po smrti Chittussiho v Praze. Pan Mareš a jeho přátelé nenašli mnoho lidí, kteří by měli porozumění pro tuto kulturní záležitost a skandál je, že o tomto důležitém kroku moravské listy ani nehlesly. A přece je to záležitost, která má daleko větší dosah, než všecko brněnské spolkářství stělesněné ve Čtenářském spolku Besedního domu. Nejedná se tu jen o Úprku, ale o výtvarné umění vůbec, umění, které je moravské inteligenci Hekubou. Komitét zajisté by nezůstal při prvním kroku, ale časem svou působnost by rozšířil na všecky české výtvarníky na Moravě. Ovšem je tu Úprka na místě prvém, protože čistě moravské jeho obrazy mají pro Moravu význam největší.

Jak je Morava v tom ohledu chuda a jak dychtiva po umělecké kráse výtvarného umění, o tom svědčí letošní cestování Liebscherovy

Digitized by Google

Valašské Madonny po všech moravských městech. Pro umění se vůbec na Moravě ničeho nečiní. Naši poslanci ani nevědí, na čem visí sláva a dobrá pověst národa a myslí ve své okresní obmezenosti, že na jejich politice. Ve světě slávu o nás roznesla ne naše politika, ale Dvořák, Smetana, Ondříček, Chitussi, Márold, Myslbek, Neruda, Čech — umělci, učenci a jejich duševní díla — umění a věda. Takové jedno provedení Prodané nevěsty ve Vídni zmůže víc než deset let politiky naší delegace.

Ale naši poslanci jsou jeden vedle druhého ignoranti ve věci tak vysoce kulturní jako je umění. Není národu, jehož zástupcové v kulturních záležitostech svého národa — ve vědách a umění — by byli tak nevzdělaní jako jsou naši a specielně moravští. Jak se starají na sněmě a v zemském výboru o své umělce? Ni prstem nehnou. Němci podporují německé umění všestranně. Naši svých umělců ani neznají.

A za poslanci hned jde moravská inteligence. Oč inteligentnější a vzdělanější jsou tu proti nám národové zrovna tak malí a třebas i chudší! (Holanďané, Dánové. Noři.) Bohaté měšťáctvo rádo následuje šlechtu v její požitcích, ale jen materielních. Zpanštělý sedlák, zbohatlý měšťák mnohem dřív zná ústřice, šampaňské, baletky, psy, pušky a koně než umělecká a vědecká díla největších svého národa. V dnešních požitcích šlechtu nenásledují. Šlechtic i nezámožný by se styděl stěny ve svých pokojích ověsit lacinými reprodukcemi obrazů a pitomými barvotisky. Naše inteligence ani nechápe duševních požitků krásna a pokud jim chce rozumět, a pokud obrazy kupuje, hledí na láci a ne na hodnotu. Mnohé dámě je umělecký a cenný obraz za 300 zl. drahý, ale roba na elitní ples za pět i více set jí není drahá.

— Při volbách do obch. a živn. komory v Olomouci odevzdáno ve všech sborech celkem 6723 hlasů při německé a 5075 pro české kandidáty. V I. a II. sboru bylo proti 1340 hl. německých 465 hlasů českých, v III. sboru proti 5383 hlasů německých 4610 hlasů českých.

Sociální hlídka.

Sjezd německé strany socialně demokratické konán byl ze dne 12.—16. října v místě Siebeleben nedaleko Gothy. Obeslán byl as 250 del., mezi nimiž byli všichni říšští a zemští poslanci a 15 žen. Dle podané zprávy o činnosti strany disponuje nyní ona 73 politickými a 50 odborovými listy; příjmů bylo 270.171 Mk., vydání 230.122 Mk. Vídeňské »Arbeiter Zeitung« dán příspěvek 10.000 marek.

Při tomto bodu strhly se zajímavé debaty o tisku strany. Jednak útočeno bylo proti záb. příloze »Vorwärtsu,« a »Neue Welt,« při čemž bylo až zábavné literární šosáctví kritisujících politiků, jednak útočeno proti »Vorwärtsu« samému, spíše snad (poněvadž polemiky měly ostří osobní) proti chefredaktoru jeho Liebknechtovi. O parlamentární činnosti podával zprávu posl. Schippel. Při nastalé na to debatě zavržen návrh magdeburgských delegátů, dle něhož volba soc. demokratických poslanců je pouze demonstrací stávajícím státním a společenským poměrům, poslanci pak jen potud mají se na pracích parlamentu súčastniti, pokud toho prospěch proletariatu vyžaduje. Zajímavý, ale po-

Digitized by Google

chopitelný spor dvou principů, socialní revoluce nebo soc. reformace. V otázce oslavy prvého května vyzváni stranníci nepracovati v ten den, ale jen pokud jim to možno. V referátu o londýnském sjezdu ukazoval Bebel na příznivé postavení dělnictva anglického a konstatoval vnikání socialismu do t. zv. trades-unions. Pochybuje však, že by kdy staly se čistě socialistickými. Předmětem obšírné debaty staly se otázky týkající se ochrany dělnictva. Referent předložil dvě resoluce, jež byly také přijaty: první prohlašuje za důležitou úlohu strany agitaci pro zákonnou ochranu dělnictva požadujíc rovněž napjetí všech sil pro vybojování, agitací politickou i odborovou osmihodinné doby pracovní. Druhá vyslovuje se pro zákonné nařízení: zavírati obchody v osm hodin. Z debaty na to vzniklé sluší vytknouti pozoruhodný návrh soc. demokratů saských na zřízení stálého výboru pro dělnické ochranné zákonodárství frakcí soc. dem. říšských poslanců, jenž by měl za úkol prováděti přijatá usnesení strany v příčině vybojování osmihodinové doby pracovní, pečovati o vypracování a podávání návrhů ochrany dělnictva se týkajících říšskému sněmu, zemským sněmům a městským zastupitelstvům, sledovati material v příčině doby pracovní, mzdy, domácího průmyslu a jiných poměrů dělnických, systematisovati agitační práce atd. Ostatně celá rozprava točila se vlastně okolo návrhů Dr. Quarcka, Parva a j. dávajíc nejednou vystupovati protivě moci politickým a odborovým hnutím (posl. Legien, Kiel) ve straně soc. demokratické. Zajímavá byla také debata o ženské otázce, jež rozvinula se posledního dne po interesantním referátě Kl. Zetkinové. v němž pronikavě vyložena tato otázka se stanoviska socialistického. Debata další otáčela se hlavně okolo otázky, je-li potřebna součinnost se ženami občanskými v boji emancipačním, jak to navrhla Löwenherzová proti Zetkinové. Návrh ten po delší debatě zamítnut a přijata resoluce shrnující názory Zetkinové v požadavky, pro něž se má agitovati mezi ženami: 1. rozšíření zákonné ochrany dělnic, zejména zavedení zákonné osmihodinové doby pracovní, nejprve aspoň pro dělnice; 2. dosazení ženských inspektorů; 3. aktivní a passivní volební právo dělnic a ženských zřízenců k volbám do soudů rozhodčích; 4. stejná mzda za stejnou práci bez rozdílu pohlaví; 5. politická rovnoprávnost žen s muži, zvláště neomezené spolčovací, shromažďovací a koaliční právo; 6. stejné vzdělání a volnost povolání obou pohlaví; 7. soukromoprávná rovnocennost pohlaví. Po projednání některých vnitřních věcí ustanoven Hamburk za místo příštího sjezdu a sezení uzavřeno řečí posl. Singra. Sjezd zabýval se, jak vidno, výhradně záležitostmi strany. Nevystoupily tu hrozící rozpory a protivy (otáz. rolnické, polit. a odborové organisace na př.) a až na ostré a precisné pojetí proletářské otázky ženské nepřinesl ani v detailech nic zvlášť nového, registruje prostě kus tiché, mravenčí, drobné, ale systematické práce veliké strany, která jest dnes nejmocnějším činitelem v evropském hnutí sociálním.

Socialistiští protestanté. (Pokrač.) Na mezinárod. kongrese r. 1896 byla v anglické sekci veliká převaha třídně uvědomělých anglických socialistů, seskupených kolem svého řečníka H. M. Hyndmanna. Program této federace tvoří několik zbytků Owenova Trade-unionismu z r. 1834 s požadavkem, jejž Shaw nazývá naivním: postátnění prostředků výroby, rozdělení a směny. Toto pojímání revoluce považuje Shaw za charakteristické pro

Digitized by Google

nevyspělost orthodoxní socialní demokracie. Hyndman prošel různými stupni rozvoje, od literáta až po kandidáta poslanectví s programem, neobsahujícím ani více než volnost pozemku a přilnul konečně k Marxovi, přijal jeho učení a učinil je pro všechny ostatní socialisty orhodoxní formulí. Necítil jeho nedostatků a neodkryl jeho bludů. Že Marxův Kapitál jest ničivou kritikou manchesterského národ. hospodářství, doloženou svěží historií soutěžícího komercialismu a že jen jeho theorie hodnoty se hodí k ekonomickému plánu rozdělení statků v socialismu, nepůsobí na socialism Hyndmanův právě tak, jako Darwinův »Vznik druhů« nedotekl se Spurgeonova křesťanství. »Kapitál« učinil biblí dělnických tříd a odbývá všechny námitky peklem kapitalismu a nebem socialismu. Uskutečnění socialismu opatřuje všemi přívlastky nebeského života a mluví i píše s upřímnou hrůzou a ošklivostí o těch socialistech, jež míní, že se i za socialismu bude zápasiti o příznivé podmínky životní anebo že jest nutno, aby byl socialisty uveden důvod, že vyplyne prospěch z nějakých neočekávaných společenských rozvratů, jež by vznikly porušením rovnováhy společenské někde na některém místě, anebo pro zvrácenost přírody, poskytující často jen obmezené zásoby všeobecné poptávce a zároveň možné neobmezené zásoby statků poptávce částečné, slovem o všech úvahách, oslabujících víru ve všehojivý lék soukromého majetku s jedné a komunismu s druhé strany. Hyndman věří v uskutečnění tisíciletí socialismu a podává to svým stoupencům za politickou vědu parexcellence a federace sociálně demokratická skládá se výlučně z jeho stoupenců. Věc zdá se býti jednoducha. »S. D. F.« jak se familiarně říká ve světě politiků pracujících tříd, socialně demokratická federace jest stranou obyčejnou tisíciletí, se známým typem proroka, ne dosti početnou, aby byla nebezpečnou, a proto bez politického významu. Ale při mezinárodním kongressu dosáhla pomocí svého marxismu spojení se stranou německou, vedenou Liebknechtem, starým exulantem r. 1848, který více než tucet roků strávil zde po revoluci, sdíleje vyhnanství zároveň s Marxem, a naučiv se takto všem politickým theoriím od tohoto, jakož i od jeho přítele Friedricha Engelse. Liebknecht jest v abstraktních otázkách právě takovým svatouškem jako Hyndman; ale jako hlava parlamentární strany a organisace, která prodělala školu přísné persekuce, byl vtlačen do politické arény vážnými událostmi a skutečnou všeobecnou zodpovědností. Čím on se stal, tím se stali také jeho stoupenci. Naučili se umění agitačnímu úplně, odvrátili svou tvář od barikád a sáhli k volebnímu osudí. Rozešli se s anarchisty a vytlačili je jako jiné impossibilisty; a jejich vyzvání stoupencům strany, aby podporovali katolický střed při volbách, jejichž předním následkem byl protisocialistický zákon, postavily vzor pro všeobecné kompromisy a kombinace, na které čistý, přísný socialista hledí s hrůzou. Na neštěstí jsou ještě ovládáni starou revolucionářskou tradicí; a místo, aby ubezpečovali normální svět, že nabyli opět rozumu, ubezpečují houževnatě naopak revolucionářské sekty, že jsou ještě téměř střeštěnci jako druhdy jindy. Liebknecht ještě pořád zamítá každý kompromis prohlášením, že sociální demokrati se do žádných kompromisů nepouští; on sám ještě nesmí žádnou z oněch starých hloupostí hodit přes palubu bez prohlášení, že všichni, kteří tvrdí, že S. D. se odvrátila od »svých zásad«, lhou; on ještě tvrdí, že, rozvine-li se rudý prapor ku konečné bitvě mezi proletariatem a jeho znásilňovateli, staří bojovníci revoluce budou pohotově. Všechny ony odstavené fráse, »zkáza stávajícímu systému«, »proletáři všech zemí spojte se«, »násilí, porodní bába pokroku« atd., byly užity německými vůdci jakožto obal pro pilulky praktické politické práce, kterou jejich parlamentární zodpovědnost nutila hájiti. V tom mluví jejich pokročilejší léta proti nim. (Dokončení.)

Digitized by Google

Hlídka školská.

Ze studentstva.

Udalosti ve „Slavii". Před čtrnácti dny narodní aféra I. řádu — po čtrnácti dnech národní blamáž I. řadu. To je dnes výslední dojem posledních bouří ve »Slavii« a mimo »Slavii«. Prohraný proces a nutně prohraný. Místo pravidelného řízení zavedl se soud inkvisiční a právo stanné. Stěžejní zásada moderního řízení trestního: »audiatur et altera pars« (budiž slyšena také strana druhá) byla nejhruběji porušena, a co je pozoruhodno: porušili ji ne neprávníci, ale právníci a dobří právníci, kteří proces vedli. Strana druhá, opoziční, byla umlčena — obžaloba sestavila se z přeslechnutých, nevyslechnutých a nedoslechnutých slov, ze zkroucených fakt, z titěrností, jež jen trochu klidnější a věcnější výbor mohl vyříditi mezi čtyřmi stěnami »Slavie« a před vlastním smírčím soudem — tato žaloba, znějící na zločiny vlastizrády a internacionalismu (beznárodnosti), na nějž stanoven jest trest vyvržení z českého národa, vzetí všech občanských práv a smýkání v Šípech, byla poslána řadě věrných listů, všechna vlastenecká policie se svými vrchními komisaři v »Nár. Listech« byla na nohách, houkala po českém světě a chystala tak náladu k hlavnímu přelíčení — volbám ve »Slavii«. A hlavní přelíčení dopadlo »čestně«, libovaly si Nár. Listy; titíž lidé byli státními zástupci, soudci i svědky; obhájci obžalovaných se nepřipustili, ačkoli šlo o zločiny porotní, zaslána jejich poslala se místo do tiskárny do koše, a vynesený ortel zněl: 400 proti 150. Zase bylo jednou veselo a hlučno po českých vlastech. Nový úspěch národní. Není-li chleba a masa, aspoň drobty. Prohrává-li se ve Vídni, musí se »vyhrávat« doma. Menšina ve »Slavii« podala ovšem proti rozsudku zmateční stížnost, o níž se jednalo dne 25. listopadu před nejvyšším tribunálem, před novou, velmi klidnou a věcnou valnou hromadou »Slavie«. Zmateční rozsudek byl zrušen a přešlo se k rokování o námitkách menšiny. Řečník za řečníkem vystupoval a řečník za řečníkem drtil předsudky a lži tohoto boje, a byli mezi nimi i stoupenci většiny. Ani jediný řečník většiny nevyvrátil zmateční stížnosti — předáci její buď nepřišli, a kteří přišli, vytratili se. Ostýchali se ovšem a nemohli ani hájiti věci ztracené a nečestné. A když po obšírné debatě, v níž způsobem bezohledným byla odsouzena ona známá nepoctivá část české žurnalistiky, tázal se starosta, kdo je pro resoluci a satisfakci menšiny, zvedl se les rukou a valnou hromadou, která teprve průběhem debaty byla přesvědčena, zavzněl hromový potlesk. Bylo to vítězství netušené, manifestace českého studentstva za volnost slova a přesvědčení, a energické vybavení studentstva z vleku žurnalistiky rázu Nár. Listů. —

V debatě bylo konstatováno a svědky i protokolárně plně zjištěno: Výrok, »já se stydím za svou národnost«, nikým pronesen nebyl, nýbrž byl pronesen výrok, a to ještě vyvolaný příkrými urážkami: »já se stydím za takovou národnost, jak se dnes pojímá.« Bylo po druhé zjištěno, že není ve »Slavii« jediného studenta beznárodního, tím méně beznárodního směru. Po třetí bylo prokázáno, že ve »Slavii« rovněž nelze mluviti o nějakém třídním boji.

Digitized by Google

Ale i to nestačí mnohým našim žurnálům, aby odvolaly nesprávnosti, jež napsaly. Tolik přímosti nemají. Oni píší klidně: Je opravdu »potěšitelno«, že není to a to. Nařkněte někoho na př. z vraždy, nařknutý chudák se bude bránit, a dokáže vám, že je nevinen a že mu křivdíte, a vy mu pak na to odpovíte frasí: »Je opravdu »potěšitelno«, bratře, žes nevraždil.« Pěkné potěšení. —

Úlohy se tedy vyměnily, obžalovaní byli osvobozeni, a na lavici obžalovaných měli by nyní zasednouti oni intelektuelní původci, kteří ze skrytu vše dirigovali a kteří dnes unikají úsudkům a zrakům veřejnosti . . .

Nynější výbor »Slavie« vzdal se po těchto udalostech ve své většině svých funkcí. Jednání to zdá se nám trochu ukvapené. Valnou hromadou byl odsouzen výbor starý, ne nový. Chtěl-li výbor satisfakci také pro sebe, měl ji také sám žádati. Valná hromada byla by zajisté se stejnou objektivitou, jakou dala satisfakci oposici, dala satisfakci i novému výboru, pokud byl veřejně nespravedlivě napaden. —

A jedno ještě konstatujeme pro budoucí časy: způsob boje »Nár. Listů.« Tento přední český denník, jenž pobouřil v této aféře venkov i města, rozrušil a poděsil rodiny, ohrozil několik existencí, vážně poškodil »Slavii«, pokálel čest celé řady mladých lidí — tento žurnál nemá dnes slova upokojení, odvolání, uznání vlastní viny, tento žurnál nemá ani tolik odvahy a cti, aby uveřejnil věcný referát o valné hromadě a otiskl resoluci přijatou členstvem »Slavie«, resoluci většiny českého studentstva. *S.*

Resoluce, přijatá valnou hromadou »Slavie« dne 25. listop. a nám zaslaná, zní: »Valná hromada lit. a řečn. spolku »Slavie«, vedena zájmem o spolek a jeho dobré jméno v české veřejnosti i povinnou spravedlností vůči menšině, pokládá za povinnost vyvrátiti nepravdy, jimiž česká společnost alarmována a ve zmatek ve smýšlení o svém o studentstvu byla uvedena. Proto veřejně prohlašuje:

Ve »Slavii« neexistuje, jak souditi možno z projevů v poslední době učiněných, internacionalism (mezinárodnost), pokud kladen je na roveň beznárodnosti (anacionalismu). Jediným podnětem k mluvení o beznárodnosti nebo docela protinárodnosti a renegátství ve »Slavii« byl nesprávný referát o slovech kollegy J. Housera, jemuž podkládáno, že řekl: »Stydím se za svou národnost«, kdežto de facto zněla jeho slova: »Stydím se za takovou národnost, jak se dnes pojímá.« Je tedy dle našeho přesvědčení nepravdivou výtka nenárodnosti, učiněná minoritě při volbách.

Pravdou je pouze, že minorita spolková vzhledem ku zprávám »Národních Listů«, jež opíraly se o nesprávné informace, vyšlé od samého bývalého starosty »Slavie«, dra. V. Hrbka, stanovila své postavení v otázce národnostní takto:

»Klademe, jak již Havlíček a Palacký, dobré lidské výše než dobré národní, a budeme tedy rozhodně vystupovati proti pokusům vládnoucích tříd, aby učinily přirozené rozdíly národní překážkou všeobecného kulturního rozvoje. Mezinárodnost, již pojmem svým předpokládá národnost a je pouze něčím stojícím na podkladě národností všech. Je to tedy prostá snášelivost národů, nikoliv beznárodnost. Nevylučujeme možnost prospěšné práce pro lidstvo a tím i pro národ vlastní i mimo hranice národní.«

Rovněž považuje valná hromada za svou povinnost prohlásiti, že lituje způsobu, jakým do boje ve Slavii zasáhla část české žurnalistiky. Tato z části jen na základě nesprávných informací, z části vědomě podávala veřejnosti, jak z výše pověděného jí zřejmo, zcela nepravdivé vylíčení poměrů a nevyhnula se při tom ani poškozování osobních existencí podkládáním nekalých úmyslů a nepravdivým vyličováním jejich snah i povah. Valná hromada ukládá výboru, aby toto usnesení zaslal všem přednější českým listům k uveřejnění. V Praze, dne 25. listopadu 1896.«

Digitized by Google

Z naší doby.

K debattě o ženské otázce v Německu. Říjnové »Zukunft« č. 2. přináší uprostřed čilé diskuse, jež v Německu byla vzbuzena posledním ženským kongresem v Berlíně, tři různé články, jež pod odlišným zorným úhlem analysují příčiny ženského hnutí. Neplatí to tak ani o čl. pí. H. Dohmové, jako spíše o interesantních příspěvcích pí. L. Marholmové a p. J. Simmela ... Článek pí. H. Dohmové*), Nachlese vom Frauentag, je spíše jen výborně vystiženou psychologií ženských davů shromážděných na kongrese a poslouchajících napjatě řečem bojovnic za práva jejich, davů toužících, poněvadž denně a brutálně urážených a bojujících, poněvadž utiskovaných. Jim byly řeči pronášené, ač většinou nechápané, instinktivně evangeliem přímo radostným poselstvím o neodvislosti — materielní i duševní — ženy v budoucnosti, poselstvím o objevení nové země pro ženské pohlaví. Všechny shromážděné byly sestrami přes různost stáří, duševních a třídních zájmů, sestrami ve víře v ideál. Ovšem, kde zůstali bratří?

Nebylo ani možná, aby autorka delikátní knihy »Das Buch der Frauen«, pí. Laura Marholmová přinesla něco pořádně nového ve svém čl., Die Ursachen der Frauenfrage. Základní tón dotčené knihy: že žena toužící po sebeurčení, materielním, duševním a mravním, na němž založena t. zv. ženská otázka, trpí nutně vnitřním rozporem mezi »směrem svého rozumu a temnou basí své ženské povahy«, (neboť »Das Weib — ja das Weib ist seelisch und physiologisch, eine Kapsel über eine Leere, die erst der Mann kommen muss zu füllen«) — je i tu stěžejní ideou článku. A v tom vězí ono hlubší a silnější hnutí ženské, dle názoru pí Marholmové. Hnutí, jež je instiktivním vzepřením se proti duchu tohoto století. A jeví se nejmarkantněji v poměru obou pohlaví, v té všeobecné depressi, v tá chladnosti ženy, v níž není jiskry nadšení: a přece je láska ženy élan, je pokornosti. Žena pohrdá mužem. Poněvadž nemůže milovati ty times-is-money-lidi, ty peněžníky a sportsmany, kteří jsou dnes jedinými representanty muže. Ušlvána psychosou moderního materialismu emancipuje se a degeneruje. Neboť následuje v tom svůj vzor: muže. Pí. M. vidí v t. zv. ženské otázce, hospodářský podklad: jedná se o to, jak by se mohla žena uživiti sama — což tato nazývá »státi se samostatnou«. Vysvětlujíc vznik této otázky ženské změněnými poměry hospodářskými našeho století (zemědělské země nemají hnutí ženského — ale jakmile tyto mění se v industrielní, Dánsko a Švédsko na př., hnutí to již vystupuje) ale s ním i ostatními symptomy přechodního stadia: proletarisací maloživnostnictva a maloholnictva, klesáním počtu sňatků ve všech třídách, stoupajícím alkoholismem, ve vyšších třídách rostoucí emancipací žen, v nižších pak rostoucí prostitucí, tvrdí pí. Marholmová, že osamostatnivší se ženy (z vyšších tříd) zůstávají převážnou většinou nevdány a bezdětny (v Londýně na př. t. zv. spinsters) a současně s těmito zůstávají i v třídách nižších statisíce nevdaných a bezdětných — prostitutek. Ale to zřeknutí se potomstva je to, co nejtíže přichází lidské povaze a nejvíce spustošuje duše; a jen dvěma motivy může být zaviněno: degenerací nebo hospodářskou nouzí, ač nouze sama mívá v zápětí degeneraci. A tak prostituce a emancipace jdou progresivně vedle sebe; neboť to jsou dva kmeny z téhož kořene — ze zoufalství ženy nad dílem jí na zemi přisouzeným. Ostatně ale emancipační hnutí je málo lákavé. Žena, jež všude tam má nejméně rozumu, kde se od ní kouska rozumu žádá, dává se vésti formulí o »lidském právu«, jež vedla v tomto století ke konkurenci a mezdnímu otroctví pod panstvím kapitalismu. Požadavek stejné oprávněnosti obou pohlaví znamená vnikání na pracovní pole mužovo, snižování mzdy a další vyvlastňování středního stavu. Znamená pracování pro kapitál. Neboť jestliže v industrialismu mužská práce zatlačena byla prací žen a dětí, uskutečnění snah ženských znamená zatlačení mužské práce — ženskou i v t. zv. vyšších povoláních, kde již dnes je větší nabídka než poptávka. A z toho těží jen kapitál. Žena takto pracuje na zničení muže. Nejsouc jím podporována, stává se jeho nepřítelkyní. Oba paralelní jevy: prostituce a vyvlastnění musí chtěj nechtěj zničiti muže fysicky, materielně a psychicky — muže, ploditele a udržovatele. Neboť muž, ploditel a udržovatel se dnes prožlukle zbytečným!... — Specialnější a řečmi pí. Braun-Gižycké Klary Zetkinové na kongresech, ženském a soc.-demokratickém v Berlíně a Gotě dlmi akutní thema vzal si pro svůj článek Der Frauenkongress u. die Socialdemokratie, p. G. Simmel. Dotýkaje se odlišnosti obou hnutí ženských, měšťáckého

*) Aut. knihy »Der Frauen Natur u. Recht.

Digitized by Google

a proletářského, přiznává, že směr měšťáckého hnutí je proletářskému přímo protipoložen. Jenže odlišnost tato není taková, aby znamenala nepřátelské pracování proti sobě. Přirodou vykázaná dělba práce mezi pohlavími, dle které žena je odkázána na činnost v rodině, stala se východiskem dvou různých zrůdností. Industrialism vypudil ženu proletářku z rodiny, vyrval ji přirozenému povolání. Následek toho je rozvrat rod. života, degenerace potomstva po stránce fysické i mravní. Žena proletářka má příliš mnoho socialní svobody. U tříd vyšších je pravý opak. Moderní dělba práce ubrala ženám na funkcích v domácnosti, tak že velký počet žen nemůže v rámci domácnosti uplatniti všechny své síly. A to, vedle nesnáze uživiti nevydělávajícího člověka, je pramenem měšťáckého hnutí ženského. Žena bojujíc za socialní svobodu touží zužitkovati a uplatniti své síly a schopnosti a to není v rámci domácnosti možno. A tu jsme u rozdílu obou hnutí, jež plyne z téhož socialně-ekonomického pořádku.

— **Filosofická Jednota** konala v sobotu 14. listopadu schůzi za dosti četné účasti členstva i hostí, při níž přednášel p. red. J. Klika »O paedagogických názorech H. Spencera«. Přednášející úvodem vzpomenul vydání Spencerova spisu o vychování a jeho úspěchu v Anglii i na pevnině evropské. Tento spis Spencera staví v řadu paedagogických novotářů, bezprostředně poukazuje k Pestalozzimu, nepřímo k Lockeovi a Rousseauovi; neobsahuje nic, co by nebylo v Komenském, jehož Spencer nezná; moderní formulace a originalní vyvíjení nauk paedagogických a způsob podání jsou tajemství jeho úspěchu. Paedagogické nauky Spencerovy souhlasí s jeho filosofií svou vztažitostí (relativností), dokládají všestranně jeho nauku o vývoji, přestávají také na positivismu, jsou ve shodě s některými pomysly Comtea, připomínají na Drapera a Haeckela, byly u nás obměněny Lindnerem a Makovičkou; souhlasí s jeho sociologií, ethikou a psychologií; jich naturalistický, eudaemonistický a utilistaristický ráz jest nepopíratelný. V dějinách paedagogiky anglické sluší Spencerovi místo klassika; pro dějiny paedagogiky světově jest Spencer výborným spisovatelem, ale nikoli duchem tvůrčím a vůdčím, výtečnictví. mohlo by se mu přisouditi tenkráte, kdyby se uznala povaha jeho výchovy mravní, v dějinách paedagogiky dosud nebývalá, již však sluší vyšetřiti i s jiného stanoviska, na př. srovnáním s Tolstým.

— Bývalý starosta »Slavie« p. **dr. Hrbek** poslal, aby obhájil své vystupování proti oposici ve Slavii, »Nár. Listům« dlouhé zasláno, kdež se pokouší zároveň o jakýsi »rozbor« proudů t. zv. internacionálních. Ale náramně nešikovně. Nejdřív to prý je frakce sociálně-demokratická, pak stoupenci prof. Masaryka a za třetí směr Rozhledů, pro nějž vymyslil velice duchaplný termin »zeitovský kulturní internacionalism«. Co to má být, pane Hrbku? Že je kultura internacionální, za to přec nemohou ani »Rozhledy« ani »Zeit«! Ale jak tato poslední přichází do vašeho zaslána? Myslím, že jí můžete spíš za její internacionalism poděkovati, neboť nebýti jeho, nezvěděla by snad Vídeň ještě leta nic o českém kulturním životě. Odsuzujeme už jen prý zištné renegátství, hrozí se p. Hrbek. Skroutil totiž a libovolně si vyložil několik slov z nedávného zaslána člena naší redakce F. Soukupa »Radikálním Listům«. Jedním slovem: zasláno p. Hrbkovo ukazuje, že naše stanoviska a vystupování chápe spůsobem, který jej nemůže činiti nějak kompetentním, aby se pokoušel na velkém národním foru o charakteristiku myšlenkových směrů.

— Při všech posledních křicích o nebezpečí internacionalismu zapomněl starovlastenecký tábor na jedno, na **mladou literaturu**. Nemohl dát lepšího svědectví o své bornirovanosti a krátkozrakosti. Když vyšel na jaře »Almanach secesse«, v jehož programovém doslovu byly nazvány národní požadavky »všivými«, neozval se ani jeden hlučnější protest, ani ze žurnalistiky ani z řady súčastněných literátů. A dnes se volá celý národ do boje proti několika až dosud neznámým socialistickým studentům. Naši zachraňovatelé národa nechápou, že kdyby nějakého nebezpečí internacionalismu u nás bylo (jako že ho není), musila by být naše nejmladší literatura směrem nejnebezpečnějším, takový doslov závažnějším než 50 výroků Houserův. Ale to je symptomatický už zjev pro české poměry: staré podceňování duchovní a literární práce naproti politice. Celé bibliotheky knih protinacionalistních nepohnuly by tak naší vlasteneckou společností, jak to dokázal pouhý referát ze schůze »Slavie«. Vyrabitelům našeho veřejného mínění platí za událost jen to, o čem se dá psát lokálka, anebo co se dá namalovat v »Kurýru« — daleko důležitější duchovní zjevy unikají jejich hrubým prstům.

Oprava: v předešlém čísle na str. 160. řád. 20. má státi místo: Márinčiny — Boženčiny.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. prosince 1896. Číslo 6.

Světlý okamžik.

Napsal Jiří Sumín.

Tak! — Vyrval jsem se jim konečně! Mám je šťastně za sebou, celé ty řady ustrašených, blbých tváří, jejichž vypoulené oči hází po mně surovým slovem: blázen!

Nevím, jak dlouho jsem se již krčil a skrýval před nimi jako spoutané divé zvíře, když je obklopí povykující davy výročních trhů. Nevím co se děje dva kroky dále, nevím, co přinese nejbližší okamžik ... taková nejistota mne tísní. — Ale tolik vím: Zbavit se těch surových blbých pohledů, ocitnout se tam, kde neznají onoho hanebného slova — a vše bude zase dobře! Nu, vyrval jsem se jim, uprchl a teď je dobře. Vlastně dobře není, neboť čeká na mne úžasné množství práce, jíž jsem zanedbal. Ale těším se na ni, toužím po silné duševní práci, bez níž nemohu žít. Cítím, že mám sílu ... A se silou to je jako s penězi: nejde o to, kolik jich máme, ale k čemu jich užijem. A celé mé tělo dobře živené a odpočaté svíjí se již dychtivou křečí po práci. Ale poněvadž vím, že žiješ ve stálém strachu o mne, chci ti, jak jsem slíbil (dobře se pamatuji, když jsem odjížděl, tys stála u vozu a plakala's), chci ti tedy dříve vylíčit, kde jsem se octnul.

Bude se ti snad zdáti podivným, že máme zde úplně rudou oblohu. Nelekej se ... vylíčím ti to. Arci, já tím tolik trpím, neboť čekám tak dlouho již na tu dalekou bílou hvězdu. A ta ohnivá obloha se stále mění a přetvořuje. Je to dosti zajímavé pro toho, jenž ničeho nechce. Ale já čekám, toužebně čekám na západ ...

Nevím, kdy to bylo, když jsem přistoupil k oknu, chtěje vidět, brzo-li slunce zapadne. Tu pojednou zrovna na západním nebi vyšlehly rudé plameny. Křičel jsem ze všech sil, že hoří a strašně jsem trpěl, neboť každý nový záblesk udeřil mne do hlavy ...

Pak se poněkud zatmělo, z plamenů vyletěl veliký, černý pták, jenž usedl na protější střechu. Je to kohout neobyčejně veliký s ohnivým hřebenem a černým modravě lesklým peřím. A obloha bledne a bledne. Veliký bílý střep září uprostřed ... Plameny mají sírovou barvu a pod

Digitized by Google

nimi táhnou roztrhané, těžké mraky tak malebně a velkolepě ... zdá se mi, jakoby byly naneseny obrovským štětcem, namočeným v »dračí krvi.« Kohout na protější střeše křičí a poděšeně vyletuje ... Blíží se katastrofa! Vskutku, ten bledý, zářící střep roste, roste a pálí žhavě ... Kolem něho táhnou guirlandy ohnivých květů. Kohout má již rudé plameny na místě svého černého peří, vyletuje poděšeně a křičí — křičí až mne to bolí v celém těle, ..

V tom se stalo něco, co mi připadá jako zázrak ... Na západě, opět na západě, od něhož čekám svou spasnou hvězdu, vystoupil mrak červených květů podivně, divoce seskupených. A jsou mezi nimi některé, jež jsem měl kdysi tak rád ... chtěl bych je spatřiti, ale ten bledý zářící střep bije žhavými paprsky do mé ubohé, choré hlavy ... Z květného mraku vyletělo hejno drobných bílých ptáčků, ale sotva se přiblížili k sálavému střepu, padají k zemi, jako zářící kapky žhavé lávy. Ale mrak květů vystupuje zvolna, majestátně ... Trpím hrozně a přece nemohu odvrátit zraků ... Chci vědět, které jsou nejodvážnější . . stanuly ... zalekly se ... A teď se seřaďují v nové skupiny a plynou dále. Tušil jsem to. Nejdříve rumělkové alonsee, pak rudé gladioly a ohnivé máky ... za nimi pyšné klarkie, růže všech temných odstínů, masivní těžké pivoňky a naposled sametové skabiosy, kamčatské lilie a černohnědé malvy. A vše to prozářeno tekutým, roztaveným zlatem. Horký, omamně vonný vánek pohání toto rudé mračno. Pokouší se o mne mdloba, ale než mne zachvátí, chci vědět, co se stane s těmito podivuhodnými květy, až doplynou k místu, kde shořeli bílí ptáci.

Padají ... padají! Jak nenávidím ten zářivý bílý střep, jenž vylákal tyto květy z lůna země, aby viděl jejich zničení! On jest to, jenž zavinil veškeré neštěstí ... Pořádá si velkolepé divadlo života a smrti a hledí na ně tupě svým bezcitným slepým okem. — Padají ... padají ... země rudne ... obloha pláče krev ... Co že? Kdo je zde?

Blázen!

Kdo je zde? Kdo to křičí?

Blázen! Blázen! Blázen!

Ticho! Ticho! Dost! Tak mne už nemučte! Už zas ty blbé tváře ... Stmívá se ... prší ... prší drobounké, krvavé kapky a ten zářivý střep svítí do toho ...

Ah, mám myšlenku! Už vím, kde jsem a co chci. Jsem v pokoji, oknem svítí slunce ... A já chci ven. Já chci nahoru k té daleké, bílé hvězdě. Vím dobře, všechno minulo; život nemá pro mne ničeho. Život? Minulost? Mlha ... mlha, v níž jsem se dusil, v níž jsem lítal, v níž jsem se rval nevěda s kým a proč. Jen jedna vzpomínka mi zbyla.

Víš, snad se pamatuješ ..? Vraceli jsme se s procházky, lesem. Tys měla růžové šaty a klobouček z bílého krepu. Vyšli jsme z tmavého sosnového lesa, stanuli nad příkrou kamenitou strání a dívali se na veliké rudé slunce, jež zapadalo v dáli za fialové vrchy a pokrývalo část oblohy ohnivými vějíři palmových listů. Příroda hýřila, spita jarními vánky, jež přenášely prašný pel sosnových květů a mísily vůně mladého jehličí s ustydlým vlhkem bujného mechu. Čistý horský potůček, jenž vyšel s námi z tmavého lesa, vyhoupnul se ze své kolébky, vystlané podu-

Digitized by Google

škami kapradin a mechu, ověšené tmavými závěsy sosnových větví, zaleskl, zasmál se na slunci, slítl se skály a skákaje divoce s kamene na kámen, hřmotil rozpustile a tleskal si do dlaní... V blízkém houští divoký holub vrkal své družce tak důvěrně a oddaně... Ale uprostřed této slavnosti jara přepadla mne nenadále stará melancholie, která již po několik měsíců vraždila mého ducha. Povím ti, jak začala. Přišla jednou krotce a nesměle, když jsem po probdělé noci nesvlečen dřímal několik minut na svém loži. Vzbudila mne Pamatuji se, nežli jsem usnul, měl jsem radost z vykonané práce a duch můj zarazil se v letu jako stroj, jenž vydechl poslední páru. Nemyslil jsem více na útrapy vykonané cesty, byl jsem rád, že jsem u cíle. Tu procitnu. Ne, nejsem nikterak u cíle... jsem jen vysílen, udřen, zmrzačen, ale zítra už musím dále, zítra začnu znova, pozejtří zase a tak stále a stále hodina za hodinou, den za dnem, rok za rokem, dále a dále v neustálé práci, v těžkém jhu zapřažen, pořád týmž krokem, touž cestou k cíli.

Cíl?

Hluboká černá propasť, v níž ústí všechny cesty.

A já chtěl prozkoumati tuto propasť. Nebyl jsem schopen ani práce ani radosti, tak mne lákalo její prázdné temno. Neviděl jsem již cesty, ani cíle, jenž zářil mi nad ní. Nechci, nechci již to klamné světlo, v němž žijeme, já chci to nezbadatelné temno, z něhož jsme vyšli a k němuž spějeme.

Propasť! Cíl, jenž mi svítil nad ní, strhl jsem nejdřív dolů na dno... Nic. Tma, čirá tma. Tak z nejvyšších statků lidstva utvořil jsem si křesací kámen a házel dolů nejlepší jiskry svého ducha... Tma, zoufalá tma. A tu posléze spustil jsem se dolů po provaze utkaném z vlastních nervů a dychtivě hmatal jsem vůkol sebe... Nic — prázdno, zoufalé, černé prázdno...

Ale tehdy, když jsme stáli spolu u lesa nad příkrým kamenitým svahem, když slunce už dávno zapadlo a ve mne procitla hlodavá bolest staré rány, tu nad temnými vrcholky sosen vznesla se první zářící bílá hvězda.

Konečně jsem ji našel. To byla moje hvězda! A nyní mi bylo vše jasno! Viděl jsem už na dno té hrozné černé propasti...

Vždyť já nenáležím této zemi, ale té zářivé bílé hvězdě!

Proč ti to vše píšu? Ano, proč? Proč tobě? Vždyť — ano, proč bych ti to neřekl, vždyť i tebe vídám mezi těmi ustrašenými blbými tvářemi, jež hází po mne ohavným surovým slovem... i tebe! Ne, nevzpírej se, vím to vím... poznám tě dobře! Ty stojíš v první řadě těch blbých jarmarečních davů a nejvíce mne mučíš. Poznám tě vždycky tě poznám, ty's to... ty... s těma vyplakanýma, krvavýma očima...

Ale jak to bylo tehdy, když jsem s tebou poprve mluvil o své daleké vlasti? Ty's počala plakati... ano já ho stále slyším, ten tvůj křečovitý zoufalý pláč. — Tiskla's mne a líbala tak divoce a bolestně, jako bych ležel v rakvi a ty se mnou se na vždy loučila... A co nejhoršího... tolik mne to rozčiluje... počalas křičeti jako šílenec, rvalas si vlasy a hlavou bilas do zdi... Ano, ano, ale proč? Bolí mne to... chci vědět proč?

Digitized by Google

Proč bych tě litoval?

Ty stáváš v první řadě těch ustrašených blbých davů, jež mne mučí a ty mne nejvíce mučíš... ano já tě dobře poznám podle těch vyplakaných krvavých očí.

Když jsem o tom mluvil s jinými, smáli se mi nebo krčili útrpně rameny, ale tys vždycky plakala tak zoufale a křečovitě, proto máš takové oči, proto tě dobře poznám.

Stmívá se... ten bledý střep už hasne... tak je mi líp! Ohně dohořely, krev přestala téci, rány se hojí, všecky rány!

Za nedloubo vzejde má daleká bílá hvězda a půjdu k ní.

Tma... Mám rád tmu ale tu hlubokou, černou... Ale tohle je špinavá, bledá, studená, jako k poslední hodince... Čtyry prázdné zdi... okno... na stropě ztrácejí se obrysy posledních skabios a černých lilií z Kamčatky... nábytek měkký, těžký a nehybný a tam tím malým otvorem ve dveřích dívá se na mne ponurá blbá tvář. Celý den nespouští mne z očí.

Komu píšu? — Své ženě. — Ale, což mám opravdu ženu...? — — — Já nevím.

Opravdu — nevím.

Je to hrozné — nevím.

Kde jsem? Tma, špinavá, bledá tma...

Jak dlouho jsem zde? Co znamená ten nehybný, vypolštářovaný nábytek? A ten malý otvor ve dveřích? Oh, nedívej se na mne, pitomče! Jdi mi s tou protivnou, blbou tváří!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Já jsem blázen... nebezpečný, zuřivý blázen! — Ano, mé hrubé, medvědí tělo, přežilo mého ducha. Zvíře přemohlo člověka a zvítězilo. Přiběhl divoký kanec, převrhl rypákem zlatý trůn, zabil krále a posadil se na jeho místo.

Narodil jsem se geniem a zvířetem skončím!

Oh, tato myšlénka stačí, abych ještě jednou sešílel!

Jaká bída! Jaká bída! Pláču, protože nemohu zuřit. Jsem nebožtík, jenž naříká nad vlastním hrobem!

A snad je to poslední záblesk dohořívajícího světla... pak věčná tma... a místo mne zbude tu divoké zvíře...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bídáku! Sketo! Proč slzíš, zbabělče? Uhoď do toho svým silným zvířecím tělem! Uhoď, rvi se do krve, plivej!

To je okamžik, v jakém staří Řekové vystřelovali luk svůj proti nebesům a my házíme rouhavá slova do výše na toho, z jehož vůle jsme vyšli...

A já, vyzuřený šílenec sedím tu vysílen, sláb.

Co platno? Ta střela starého Řeka zasáhla sotva ptáka v po[illegible]tří a naše kletba nejde o mnoho výš.

Ta výše lidského ducha, je to opravdu ta neklamná bohoslužebná výše, o níž sníme, či je to pouhá extase, z níž procitneme v mrazivou, tvrdou skutečnost vlastní nicoty a malichernosti?

Digitized by Google

Ah ano, jsme zoufale malí a nízcí.
Bože, miliony teskných hlasů volají k tobě a ty se neozýváš . . .!
Což pláču krev?
Kde jsem?
Má vzpomínka . . . Oh, potok vyschl, stromy jsou porubány, květy uvadly . . . Ale zbyla přece ta daleká, bílá hvězda!
Ah, zas ta rudá oblaka a ten protivný slepý střep neshoří . . . a já čekal na svou bílou hvězdu . . .
Ah, tu letí hejno plamenných ptátů . . . dobrá! Poletím také . . . Poletím k tomu bílému střepu a rozbiju ho svými pěstmi . . . Pálí to . . . hořím . . . budiž! jen když letím . . . Vařící olej jsou mraky, ale já le . . . Hořím, hořím, slitování! Vždyť chci jen nahoru k té bí—. Pusťte, oh, katané! . . . Letím . . . letím . . . Udeřím pěstmi o ten bílý střep . . . a nikdo už nevyláká zemi rudých květů . . . přestane krev . . . Jen vzhůru tím ohněm! Udeřit! Rozbit! Rozbit! Rozbit!

Vladimír Houdek:
Ty zvuky musí žíti . . .

To v letní bylo noci. V tmavý sad
z taneční síně bujná hudba zněla,
vířivé tony vlažným spěly vzduchem
a stromů řad je chytal v tmavou náruč.
V nejzazším koutě sadu, ztlumené
kde hudby zvuk se chvěl jak temný výskot,
jak výskot objímáním přidušený —
ve stínu mlčenlivých jabloní
dvé světlejších se stínů svářilo.
A chvějně vzlykal jemný, tichý hlas
cos o vzdáleném, hodném ženichu,
cos o věrnosti, nerozumném tanci
a o známosti, jež pár minut trvá. —
A nad tím sporem hrdé jabloně
vzpínaly koruny, v nichž tichla hudba.
Jich zralý plod pad' časem k zemi temně.
— — — — — — — — — —
Zde zřel bys ženu . . . Její ruce bílé
až k loktům obnažené, na ňadrech
sepjaty byly k prosbě pokorné.
Však jenom na mžik. Náhle vzpjaly se,
jak v křeči by se nořit chtěly v krev.
Ty ke rdousení měly plnou sílu —
však malé — mužskou šíj by neobjaly . . .
— — — — — — — — — —
V tom zalétlo k nim opět zvuků pár
ztlumené hudby. Vzdorující paže

Digitized by Google

pozbyly síly. V tichém pološeru
jí zřely ve tvář rozžhavené zraky —
a hudba zněla . . . S náhlou oddaností
klesala s přivřenýma očima . . .
A mocný vzdech zněl v tichém šumu stromů.
— — — — — — — — —
Však — jak ten přerývaný dozněl vzdech
bez slova vstala z porosené trávy
a pocítila k němu ledný odpor
a nesmírná zášť hřměla v jejím nitru.
Ty tony hudby vinny jsou mým žitím:
Neb já jsem synem toho tanečníka.
— — — — — — — —
Za měsíc z cest se vrátil její ženich
a v slzách — ale se žhavější touhou
mu padla v náruč. Vzdala se mu prvně.
A pod tím srdcem, které krvácelo
vzpomínkou na tu hrůzyplnou noc —
nosila mne . . . A div-li, celé žití
že vře v mé krvi hořkost otravy?
Já žil a rost' a sílil v lůně matky
jen krví, která ze srdce jí tryskla!
A div-li, že se halím s úsměvem
v to neproniklé temno pokrytectví?
Na srdci, pod nímž proklet vzrůstal já
nechala srdce svého muže bíti,
a v objímání za podzimních nocí
mu šeptávala o mateřském štěstí!
A jak je možno, abych miloval
dél, než-li chvíli, krátkou pouze chvíli?
V života mého nejprvnějším chvění
po krátkém žáru cítil už můj atom
ledový odpor, jenž mou pronik' matku!
Mou matku! Upomínka na můj vznik
je nejtemnějším stínem v mrákotných
hlubinách mého nitra.
Ale jasně
zní nocí mojí duše pár těch zvuků,
pár zvuků divné hudby ztlumené . . .
A ty jsou mocny — vždyť mi daly život!
Ty zvuky chví mou duší dnem i nocí
a jak by chtěly napraviti zločin,
jímž zavinily moje žití bědné,
útěchu lijí v teskná moje ňadra.
A budou znít v mém nitru bez ustání,
v svět dokud volně nenechám je vyznít . . .
Já klesnu v noc, však dlouho musí žíti
pár zvuků mého nitra.

Digitized by Google

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

(Pokračování.)

Daleko citelněji narážíme na své cestě na realism. Neboť zde máme před sebou útvar, jemuž sice patří mezi všemi moderními směry u nás časová priorita, ale který i přes toto delší trvání své nepřekročil, zdá se, ještě svého kulminačního bodu, vyvíjí se a roste, prohlubuje se ve svých kořenech a vystupuje s nároky vždy většími

Nechci zde psáti rozbor a kritiku realismu. K tomu by nestačil pouhý tento článek, jímž nechci více než zachytiti hlavní otázky, které nám podává poměr náš k jiným směrům. Ale i tu, nemám-li býti neurčitým, jsem nucen se zeptat: Kdo a co jest dnes vlastně realism? Otázka ta není zbytečnou, představíme-li si různost myšlenek a osob, které od prvého vystoupení realismu na počátku let osmdesátých až do dneška za něj mluvily anebo stály v jeho blízkosti. Nejprv to je skupina učenců, ponejvíce filologů a historiků která vyvolává boj o rukopisy. Odtud podává se jí dále kritické a opoziční stanovisko vůči starovlasteneckému životu i v jiných jeho stránkách. Ale vedle negativní kritičnosti objevují se i positivní snahy vlastní: nová pojetí politické práce, akcentování socialní otázky a štěpování jí na národní program. Směr sociálněpolitický zatlačuje do pozadí dřívější universitní a filologický — předáci realističtí dohodují se s mladočeskou stranou a vstupují na velkou arénu politickou. Tím skládá realism na čas své zbraně, nekritisuje už, nýbrž spoluvede národní politiku. Tu už vlastně není svým směrem, nýbrž jen odstínem mladočeské strany. Za to, že v ní neutonul, děkuje vystoupení prof. Masaryka z politiky a jeho přiklonění se k vzniklému zatím mladému hnutí. Zde se také ukazuje, že vlastní realism je jen prof. Masaryk — jeho individuelní rozvoj je zároveň ukazatelem rozvoje celého směru. Od r. 1893. vrací se na půdu kritiky, trhá znovu svazky s officielní českou politikou a vystoupením Naší doby proti Hálkovi a Vrchlickému i s officielní literaturou, staví se ostře vedle pokrokového hnutí a proti němu, analysuje dnešní stav v Čechách jako krisi a počíná budovati soustavu, čistě jen svou, individuelní soustavu nazírání na úkoly národní politiky a kultury. Realismu ve dřívějším slova smyslu, jako školy nebo strany vlastně už není. Je to dnes pouze duchovní směr, představovaný jednotlivcem, prof. Masarykem, a publicisticky hájený »Časem.« Vždy více přestává spolupůsobiti s nejstaršími, filologickými a politickými představiteli toho, co se v letech osmdesátých zvalo realismem a hledá pro svou propagandu spíše půdy v mládeži a tím vlastně teprv nabývá práva, aby byl přičleňován k mladému hnutí.

Slovem realism lze tedy rozumět dvojí. Předně tu širokou, málo vymezenou a málo určitou půdu reformních snah vědeckých, politických a literárních, na níž stáli anebo dosud stojí tak dobře na př. zemřelý H. A. Schauer jako dr. Herben, prof. Gebauer jako poslanci Kaizl a Kramář, Jarosl. Vlček jako J. S. Machar nebo Gust. Jaroš, Atheneum jako Naše Doba Čas jako Česká Stráž. V tomto realismu bychom marně hledali oné tak často vychvalované jednoty nazírání a zcelenosti snah.

Digitized by Google

Vidíme tu v jediné pestré směsici různé sklony i k nejprotivnějším si myšlenkám: k liberalismu, socialismu i antisemitismu, ke kosmopolitismu, i nacionalismu, ku křesťanství i individualismu atd. Tím nechci říci, že zde není naprosto žádného pojítka. Bylo a jest zde, ale netkví nijak hluboko, dokonce tedy ne v příbuznosti celkového názoru, nýbrž ve společné posici na konkretní české půdě vůči stejným odpůrcům. Byla a jest tu celá řada společných bodů, jak je podala právě jen tato konkretní půda denních veřejných zjevů, na př boj rukopisný, boj proti jalovému vlastenčení a politikaření, požadavky větší seriosnosti v politice, literatuře i vědě atd. I jiné mladé směry, na př. hned pokrokový, vyrostly sice z těchže potřeb, ale vyjadřovaly a akcentovaly je jiným způsobem. Tak na př. hned v tom je základní rozdíl mezi směrem pokrokovým a realistickým, různost jejich, abych tak řekl, psychologických typů, že kdežto pokrokářství svalovalo největší část viny za naše poměry na vládu a naši nerozhodnost vůči ní a hledalo pomoci proto v radikalismu, byla nakloněna škola realistická sváděti všecku vinu jen na nás samy (a pouštěti nepřátelské nám činitele snad až příliš se zřetele), spatřovati hlavní zlo v povrchnosti, neopravdovosti a za hlavní lék považovati sebepoznání a střízlivou analysu. Tyto poslední punkty jsou asi tím nejvýraznějším společným rysem, jejž z naznačené pestrosti osob a myšlenek můžeme vyabstrahovati — tedy jakýsi jejich společný rys psychologický, formální. Pokud se týče však obsahu těchto myšlenek a snah, není tu tolik jednoty, kolik jí je třeba na určitý a pevný směr. Mnozí realisté na př. byli a jsou sobě navzájem dále nežli nám, právě proto, že realism v tomto starším slova smyslu není než nejširší půdou moderních reformních snah, na niž ovšem i my více než jednou nohou stojíme. V tomto smyslu nepovažujeme realism za směr našemu protivný, nýbrž za kus duševního prostředí, s nímž jsme měli na jedné straně skoro tolik dotyků, kolik na druhé straně s hnutím pokrokovým.

Ale řekl jsem už, že realism má vedle tohoto ještě smysl jiný. Totiž jako soustava myšlenek, jimiž prof. Masaryk za svou osobu odpovídá k české otázce, to jest k těm záhadám, »jež vnucují se tomu, kdo postihnouti chce smysl české historie, kdo poznati chce, čím jakožto zvláštní národ kulturně žijeme, co chceme, co doufáme.« Zde jest tedy sestoupeno hluboko pod ty horní vrstvy nazírání a snažení, jak je nanáší denní ruch veřejný, a činí se pokus o rozhrnutí nejhlubších kořenů, které spojují život českého člověka s životem jeho národa. S neobyčejnou smělostí spíná se zde vespolek filosofie českých dějin s ethikou individua. Otázka poměru jednotlivcova k národu je prof. Masarykovi »otázkou po osudech člověčenstva«, »otázkou svědomí« Význam hotových i chystaných prací jeho interpretuje se z kruhů mu nejbližších jakožto objevení smyslu českých dějin a českého života, jako konečné, nezvratné slovo o tom, proč jsme Čechy a lidmi, jako učení, dávající směr nejen našim politickým názorům, ale i celé naší morální bytosti. Zde už není tedy jen směr, — zde jest hotová a vypracovaná nauka, která chce být přijímána a co hlavní: následována, totiž žita. To jest víc než program, než theoretický podklad strany — to jest už něco, co chce být, abych tak řekl, moderním surrogátem náboženství.

Digitized by Google

To jsou ovšem cíle a nároky, o nichž starší realism asi ani zdaleka nesnil. Na jeho povšechné půdě, kterou jsem právě karakterisoval i jako nám blízkou, staví tu prof. Masaryk budovu svého vlastního světového názoru, vyhání ji do výše s celou vervou osobní iniciativy a dává jí až do posledních zákoutí svou individuelní barvu. Jeho práce jsou pokusem svésti všecky snahy realismu na různých polích do společného ohniska, podložiti jim jednotný, scelený plán. Takového úkolu nemůže se odvážiti strana nebo skupina. Světový názor nedá se stloukati na sjezdech a konferencích, ten musí vyrůsti z nejintimnějších vrstev života jednotlivcova, musí být nesen jednotou osobnosti, míti všecku sílu a teplc subjektivity, ale i také všecku jejf relativnost.

Odtud se mi podává stanovisko, s něhož bych nazíral na knihy prof. Masaryka. Rozeznávám v nich dvě vrstvy: horní, již tvoří kritika konkretních zjevů přítomných a historických, a druhou spodní, která tvoří filosofický podklad oné. Do prvé bych čítal tedy kritiku strany staročeské a mladočeské, obraz dnešní krise, z ní plynoucí politické a kulturní úkoly těchto let atd. Druhou tvoří myšlenky o významu humanity v naší reformaci a procesu obrozovacím, o potřebě vrátiti se k Havlíčkovi a Palackému, a ještě hlubší, v samé metafysice ztrácející se předpoklady o smyslu dějin, o tom, že se v nich projevuje určitý plán Prozřetelnosti, o povinnosti jednotlivce dopátrati se smyslu národního života a jíti jeho směrem atd. Ta hoření vrstva, to je ta zmíněná společná půda realismu, to jsou jeho stanoviska v denním veřejném ruchu, jenže poprve zde shrnutá, seřaděná a ostře pointována. Netřeba zde podotýkati, že i nám nejsou tato stanoviska po valné většině cizí — zapřeli bychom svou minulost, kdybychom tvrdili opak. Obraz krise v akutním jejím smyslu, kritika mladočeštví a běžného nacionalismu a jiné a jiné body v knihách prof. Masaryka vyjadřují společná stanoviska všech téměř mladších reformních směrů. V tom smyslu se nás tedy nemůže naprosto týkati výtka se strany realistické (viz »Čas« ze 17. října) jako bychom neměli určitého směru. Neboť stanoviska, jež prof. Masaryk sformuloval v Čes. otázce a krisi proti mladočeštví, proti historismu a jalovosti naší politické práce atd. nebyla také jen specielně jeho, nýbrž majetkem všech mladších myslících hlav. Vyjadřovali jsme je ostatně, snad ovšem jinými slovy, ještě před jeho knihami (na př. na začátku r. 1893. v řadě úvodníků, pro něž jsme se střetli s Národ. Listy o t. zv. »nové směry«).

Přijímáme tedy z realismu ledacos a mnoho, ale — a tu jsme u jádra celé věci! — nepřijímáme jen zhola a bez výhrad to, na čem si dnes realism nejvíc zakládá a co tvoří vlastní jeho odlišnost a ráz, totiž ten celý filosofický podklad, z něhož prof. Masaryk vychází (vlastně který post festum pro svůj směr hledá). Či určitěji řečeno: myslím, že způsob, jímž prof. Masaryk kreslí dnešní krisi, je celkem správný a přijatelný, ale — jen ve svém akutním dosahu, ve svých závěrech pro tato a nejbližše budoucí léta. Že krise to vyniká úpadkem směru staročeského a nedostatečností mladočeského, ale pak výtky, které se dají činiti jejich dědici, směru pokrokovému, to jiné jsou pravdy všeobecně uznané, činící nárok na platnost skoro objektivnou. Ale tento nárok, myslím, nemohou činiti ty podložené

Digitized by Google

pilíře myšlenek, jimiž chce prof. Masaryk methodou filosoficky-historickou tento obraz přítomnosti odůvodniti. Při všem respektu, jejž chovám k jeho pracem, nemohu základní jejich tvrzení, že totiž nejdůležitější momenty českého života jsou spojeny červenou nití humanitních snah, že tyto snahy, jakožto pokračování české reformace vtělují se v předních hlavách buditelských, že od doby Havlíčka a Palackého je tato niť přetržena a že v jejím navázání sluší hledati hlavní úkol naší národní práce atd. uznati za nic více a nic méně než za koncepci veskrze subjektivnou, za jedinečný a prof. Masarykovi vlastní způsob, jímž ve svém duchu dává promítati se českým dějinám.

Neříkám, že to je způsob nesprávný. Zajisté že ve snažení Kollárově, Havlíčkově a Palackého dá se nalézti to, co prof. Masaryk zve humanitou a dokonce už má pravdu, chce-li tím vysloviti, že tito buditelé byli ovládáni snahami ve svém kulturním a mravním dosahu širšími než pouhá myšlenka národní. Ale chci říci, že jiný filosof dějin, přicházející sem z jiných východisek, hledal by a nalezl i v naší reformaci i snahách buditelských jiné stránky a to co v nich přesahuje nacionalism, charakterisoval by snad jinak a uváděl ve spojení s jinými evropskými proudy než na př. s herderovským humanismem. Prof. Masaryk má ve své duševní fysiognomii mnohý rys, který jej řadí k typu protestantskému, reformačnímu, moralistnímu — představme si však nyní, že by s těmiž úmysly a methodou jako on, přistoupil ke studiu ducha našich dějin myslitel duševní rasy katolické anebo zas umělecké atd. I při největší spolehlivosti methody a nejpřísnějším přihlížení k faktům došel by zajisté ke koncům jiným, vyjádřil by »smysl« českých dějin jinou formulí. Tak na př. mohlo by se říci, že národ, jenž smyslem svých dějin stojí nám nejblíže, jsou Němci jakožto klassický národ náboženské reformace. A také podobná formule, jakou sestrojil pro české dějiny prof. Masaryk, jest tam dávno již běžna: jako u nás v Husovi a Bratřích vidí se tam v Lutherovi první a nejhlubší projev německé duše, její hloubavosti, pravdymilovnosti a mužného vzdoru, a ten se svazuje také společnou nití s kulturními obroditeli Němectva z minulého století, Lessingem, Goethem a j. Ale vedle toho nalezáme tam zase koncepce podnikané pod naprosto jinými zornými úhly a naprosto s jinými výsledky. Abych jmenoval hned příklad: jméno Richard Wagner značí velkolepý pokus vystihnouti životní smysl svého národa a vysloviti jej umělecky. Poslední cíle wagnerovství jsou obdobny s těmi, s nimiž vystupuje u nás realism, totiž obrození národa názorem světovým, jenž je mu plný vlastní, v němž je svůj, v němž nalezá sebe. Ale jak různý je ten světový názor, jejž podkládají německému národu protestantští filosofové dějin od tohoto Wagnerova anebo od onoho, jejž zase tomuto podkládá filosofický jeho interpret Nietzsche! Anebo staví-li tento poslední Schopenhauera Němcům za výchovný vzor, jiný zase Rembrandta (známá sensační kniha: Rembrandt als Erzieher), celá řada jiných Goethea — kolik tu libovolného vybírání a nalezání v dějinách toho, co se komu hodí, kolik různých východisek a výsledků, založených v odlišnostech a zvláštnostech různých individualit!

Plán, dle něhož pojímá prof. Masaryk běh našeho národního života,

Digitized by Google

považuji tedy za stavbu vyrostlou ze základů čistě subjektivních, z jisté kombinace myšlenek a snah, jimiž si prof. Masaryk odpovídá k otázkám nejen života v národě, ale života vůbec Nejspodnější kvádry této stavby ztrácejí se v hlubinách čisté ethiky, ba i metafysiky. Nalezáme tu poukazy na theism (víra v Prozřetelnost vedoucí dějiny) mravní ideje křesťanského altruismu (v důraze položeném na českobratrství), vedle toho však zase moderní sociologický empirism a racionalism Základní předpoklady, jako na př že dějiny mají »smysl«, že tento smysl proniká v jistých jejich periodách, že se národ může tohoto svého smyslu vzdáliti a zase ho nalézti, že to, jak smýšleli lidé jiné doby a jiné generace, má býti pro nás mravním závazkem, a hlavní předpoklad, že otázka česká je otázkou svědomí a názoru světového, to všecko jsou ideje, které prof. Masaryk klade jako axiomy, aniž je byl dříve filosoficky odůvodnil. Tak jak je on klade, činí na mne dojem mystické víry. Nepouštím se zde sice do jejich kritiky, ale tolik myslím, že to jsou předpoklady, které nejsou povýšeny nad veškeru diskussi a pochybnost. Při nejmenším jsou alespoň v pracech prof. Masaryka způsobem docela subjektivním a jemu jen vlastním skombinovány. Někdo jiný by všecky tyto živly filosofické, morální, sociologické a politické skombinoval si jinak. Literatura a věda je jich plna, ale v jejich výběru a samostatné kombinaci spočívá právě význam individuality. (Příště dále.)

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Společnost lidská má býti tedy vybudována na zásadě, že vnější životní podmínky mají býti pro všechny stejny. Nerovnost blahobytu mezi lidmi lze ospravedlniti jen potud, pokud plyne z nestejné jich osobní výkonnosti. K vnějším podmínkám životním náleží, podle Spencera, jak již jsme shora uvedli, užívání půdy. Právní řád má tedy pojišťovati všem členům společnosti rovný na ni podíl. Půda by měla býti, podle této theorie, společným majetkem, majetkem státu, jenž by jednotlivé části a parcely, jako to dnes namnoze činí velkostatkáři, na čas pronajímal k obdělávání anebo k jinému zužitkování lidem, jež by nejvíce podávali. Spencer s určitostí, všechnu pochybnost vylučující, prohlašuje, že neprominutelnou podmínkou uspořádání majetkového práva ve smyslu společenské spravedlnosti jest uplatniti rovné právo všech na půdu zemskou.

Spencer však otázky této dále theoreticky neřeší. Naopak, přijímá námitky, jež proti ní národní hospodářství činí*). V nových zemích a osadách bylo by možno, provésti znárodnění půdy. »Ve všech nových zemích a osadách jsou pozemky — ohromné ještě před sto lety, dnes však již následkem nesmírných a laciných koncessí, státem propůjčených, rychle sklesší — které by byly mohly, tušíme, beze vší závady zachovati ráz národního vlastnictví, kdyby se byly dály koncesse ty pouze na čas.

*) Přehledně sestaveny najde je čtenář v K. Gidea: Zásadách nár. hosp. v překl. J. E. Salaby, seš. 7—8 str. 380. Bibl. social. a politic. nauk, nákl. Rozhledů.

Digitized by Google

Tím by si byly ony státy zachovaly pro budoucnost bohaté prameny, které by byly snad usnadnily budoucím generacím rozluštění socialní otázky«, praví Gide (str. 383) a tak celkem soudí i Spencer. Ale pokračuje (Spencer), v nynějším světě kulturním nelze již společenství půdy do důsledků provésti. Není ani možno určiti při každém pozemku obě jeho hodnoty: hodnotu, jíž pozemek nabyl prací lidí, jichž byl majetkem, kteráž hodnota zůstává individuelním vlastnictvím majitele a nepatří společnosti, a hodnotu, jíž pozemek má sám o sobě jako část přírody, na kterou má nároky společnost, všichni, celek. Příroda stvořila půdu pro všechny (jako vzduch, světlo) a vlastnictví půdy mělo by se vrátiti společnosti. Ale jen pokud jest druhou, svrchu uvedenou hodnotou. Kdyby stát vyvlastňoval půdu, šlo by tedy o to, dáti plnou náhradu za hodnotu první (jíž pozemek nabyl prací majitelovou), a z části i za hodnotu druhou, neboť nynější její majitelé neuchválili jí neprávně, nýbrž ve veliké většině odkoupili vlastnické právo od majitelů dřívějších. Ale za těch okolností, praví Spencer, bylo by vyvlastnění vší půdy a její znárodnění finančně pro stát velmi riskantní a vedle toho hrozí i nebezpečím, že by sespolečenštěním půdy uvalena byla na průmysl zemědělský všechna nebezpečí a zla úřadovlády a moci byrokratické. Tak na konec Spencer doporučuje, aby stát na nynější formě vlastnictví půdy ničeho neměnil a spokojil se pouze uznáním svého vrchního vlastnictví, jež celkem přece není jen platonické, ano vládne právem vyvlastňovacím.

Úprava vlastnického práva jest podle Spencera vůbec osou společenského řádu. Na ní nejvíce záleží, má-li tento rozvíjeti činnost, jakou by měl, a má-li panovati ve společnosti úměrnost výkonu a odměny, schopnosti a blahobytu, jež pohání organický vývoj lidstva stále výš.

Právo je zahrnuto v základních právech, shora uvedených a z nich se vyvozuje. Zákon positivní, vydaný zákon, jenž je v rozporu s filosoficky dedukovanými základními právy, nemá vnitřní autority. Čím více se positivní zákony shodují se základními právy, tím více nabývají této vnitřní autority a tím ochotněji jsou lidmi uznávány a zachovávány. Positivnímu zákonu musí se však občan podrobiti, i když se tomu vzpírá jeho určité právněfilosofické přesvědčení anebo neučitý právní cit. Nemůže žádati anebo očekávati, že bude se úředník a soudce říditi jeho odlišným přesvědčením a citem. Ve všech skoro státech, nejen v konstitučních monarchiích a demokratických republikách, jest možný nátlak na moc zákonodárnou, aby odklízela rozpory mezi positivním zákonem a ideálním právem. Vskutku také dochází tato nejvyšší právní autorita v kulturním rozvoji západním stále k větší platnosti. Positivní právo jest ve stále větším souladu s ideálním právem. Úplného souladu ovšem posud není: snad ještě v žádném státě nepožívá občan oné volnosti, která není na újmu rovnému právu všech. Nejsou tím vinny pouze nedokonalé vědění a nedostatek vůle zákonodárných mocí, nýbrž jiná skutečná překážka. Jsou to zevnější vztahy států, vzájemné nepřátelství a ohrožování jež brání vnitřní úpravě společenské spravedlnosti. Ve leni válek a přípravy k nim mohou se díti jen takovými opatřeními, jimiž zkrátí stát občana v právech, v jichž užívání ho má proti jiným chrániti. V předešlém čísle jsme již četli, že dvě výjimky nutno připustiti ve spravedli-

Digitized by Google

vosti řádu společenského: jednou z nich jest obrana společnosti proti útokům zvenčí, sebeobětování mužů schopných k válce a obětování života na ochranu celku. S hlediska právně filosofického jest tato výjimka zkrácením práva na tělesnou ochranu, zkrácením způsobeným státní nutností, vycházejícím od státu. Válka zaviňuje však ještě větší úchylky od ideálu právního řádu. Stát požaduje na vedení války nejen krve, nýbrž i majetek občanů. Čím větší úsilí rozvinuje nebo musí na venek rozvinouti ať k útoku, ať k obraně, tím větší oběti na životě a statcích musí ukládati občanům, tak že tito na konec ani nežijí pro sebe, nýbrž pro stát, pro zachování a zvýšení jeho mezinárodní moci a váhy. Utváří-li se pak takto věci, dojdou brzy svého zobrazení v běžných politických theoriích jež hledí se vždy přizpůsobovati praxi, okolnostmi zavedené. Ve válečných dobách a u válečných národů vždy převládá mínění, že individuum samo o sobě žádného významu nemá, nýbrž jen jako nástroj státu. Ve válečných státech polobarbarských, jako na souostroví Fidži a v Dahomeji, sahá ponížená úcta k těm, jež stojí v čele společnosti, až do krajnosti, jednotlivec jest zcela spokojen, šlape-li král i nejsvévolnějším způsobem po jeho blahu. Že člověk jest majetkem státu, platilo i v humanním Řecku za nepochybnou pravdu; filosofie, která sáhla na všecko, ani nedopustila o této pravdě pochybovati, alespoň ne před dobou alexandrinskou, pokud trvala státní samostatnost Řecka. A kdo neslyšel řečí moderních žurnalistů, literatů, dějepisců a filosofů, hlásajících, že stát nesmí se utopiti v mdlém eudemonismu a obstarávati blahobyt svých občanů: on má prý míti na mysli cíle vyšší, svoji slávu, svoje mezinárodní postavení, svoje historické poslání a nesmí se dát zdržovati sentimentalním rozmyšlením jde li o to, obětovati ve prospěch těchto účelů štěstí a zájmy jednotlivců. Kdož tak smýšlejí a mluví, nevědí ovšem, že tento nedostatek vážnosti k individuu jest jenom výplodem války.

Vojenský stát si nejen osobuje bezvýminečné rozhodování o jednotlivci, ale ono se mu veřejným míněním i ochotně povoluje. Proto může ho tím energičtěji vymahati a to nejen obětmi na krvi a statcích, nýbrž i hotovou soustavou předpisů. Vojenský stát vynasnažuje se podrobiti vojenskému řádu nejen aktivní vojáky, ale zároveň i onu část obyvatelstva, jež zabývá se pracemi míru. Nutí je, aby vždy byli pohotovi svými výkony, armádě potřebnými. Občan, zvláště náhradní voják, obmezuje se, alespoň na čas, ve volnosti pohybu a změně bydliště, občanstvo musí snášeti zasahování ve svoji činnost hospodářskou, zvláště bývá obmezováno v koupi a prodeji. Vysokými cly anebo zpříma zápovědmi překáží státní moc obchodu, aby všechno, čeho třeba, se v zemi vyrábělo a aby stát, stav se hospodářsky takto samostatným, stál připraven pro všechny možné případy, neboť válka může způsobiti i zastavení všeho dovozu zahraničního. Celní ochranářská politika, jíž dnes skoro všechen udělaný svět podlehl, jest podle názoru Spencerova jen následkem mezinárodního nepřátelství a vojenských zřetelů.

Jest přirozeno, že státní moc, jakmile jednou se jala následkem vojenské nutnosti předpisovati, neví, kdy přestati a hraje konečně ve všem tohu prozřetelnosti, všude dohlíží a poroučí. Občanu ustanovuje povo-

Digitized by Google

lání i způsob, jak je vykonávati. Určuje ceny zboží i podmínky peněžních zápůjček. Předpisuje stavební řády, míru luxu, jejž smí si která třída společenská dopřáti, kroj, jaký smí nositi, způsob výživy a bdí se zvláštní horlivostí nad duševní stravou lidu přísnou censurou časopisů a knih.

Toto poručnictví nad občany neliší se důrazem a všeobecností svojí nijak od kontroly vojenské. Hierarchie úřednická, která je provádí, není než odleskem vojenského důstojnického stavu. Úředníci, již nejsou voleni lidem, ale jmenováni s hůry anebo k úřadům předurčeni svým rodem, jsou dle důstojenství seřaděni v přísný pořad, ve kterém každý stupeň jest povinen bezvýminečně poslouchati vyššího a celek jest s nejvyššího místa uváděn v pohyb s všemocností všechno předpisující a všude zasahující, ležící obyčejně v rukou jednoho, monarchy. Jednotné vedení jest ve válce tak nutno, že ve státě s převahou vojenskou neudrží se ani oligarchická, neřku li demokratická ústava a ona i tato přechází ve svém jádře, třebas ne formou, v samovládu jednotlivce. Ze všech dob dějinných a ze všech pásem lze nasbírati hojnost dokladů, že válečná, na venek obrácená činnost státu působí s neodvratnou nutností zpět na vnitřní jeho život a nutí jej do organisace, jež co nejvíce zúžuje ta základní práva jednotlivce, jež plynou ze zásady stejné volnosti pro všechny. Není vskutku naděje, že bychom se těchto základních práv domohli, pokud nenastane ve výkonech státu taková změna, jež by byla následkem i změny jeho podstaty a povahy. Stát musí býti sproštěn nutnosti, aby bránil svoji existenci proti útokům vnějším, a musí se státi schopným, aby se věnoval výhradně vnitřní ochraně právní, ochraně jednotlivců proti útokům jiných jednotlivců. I za těchto okolností bude tu a tam společnost náchylna, ustrnout v typu válečném, neboť tento typ, když se byl dokonale vyvinul a utvářil, tak stává se nehybným, že není schopen žádné proměny, a společnost musí zůstati takou, jaká jest. Kde však válečná činnost státu posud nepronikla úplně vnitřní jeho ústrojí, nastane i v tomto, když ona ochabla, pozvolna ale neudržitelně obrat k lepšímu.

Počátek toho zlepšení bude záležeti ve zmenšení vojenství a ve zmírnění obětí jež ukládá stát občanům, aby proti vnějšímu nepříteli uhájil svoji moc. Veřejná zřízení nebudou již tak silně přesvědčovati občany, že jsou tu k vůli státu; stále hlouběji bude se v nich zakotvovati přesvědčení že naopak stát je k vůli nim, stále nalehavěji budou chtíti, sobě a svým náležeti a budou zachovávati účely, které neodporují blahobytu obyvatelstva. Budou-li chtíti náležeti sobě, budou i žádati, aby sami sobě vládli. Tím není ještě řečeno, že budou činiti nároky na nezřízenou osobní libovůli. Naopak, nestrhnou hrází, jichž musí lidé zachovávati užívajíce svých sil a domahajíce se svých zájmů, nemá-li se lidská společnost rozpadnouti. A neodeprou státu tohoto oprávnění. On bude ustanovovati zákonné normy, přesně vyslovující obmezení, jimž podléhá svoboda individua, a určující práva, jež náleží každému. Touto soustavou užité ethiky a ve případech sporných nálezy svých občanských soudů, opatří stát každému potřebný návod jednání, pro ty pak, jež nebudou ochotni dobrovolně poslouchati, bude míti pohotově svoji moc policejní

Digitized by Google

a rozhodnutí soudů trestních. Tak zbude i ve státě dokonale mírumilovném jistý díl státního vedení. Ale to jest v podstatě jen zapovídající; ono praví občanu, co nemá činiti staví jisté hráze jeho žádostem, nechávajíc jej ostatně v těchto mezích činiti, co chce, kdežto typ státu válečného občanu i rozkazuje, poroučí, co má činiti a z veliké části jeho život ovládá. Jakmile pak nastanou pokojné poměry mezinárodní, zajde neodvratně všechna nejen negativní i positivní, nejen obmezující, i vedoucí a řídící organisace státní, poněvadž pominul důvod i oprávnění k tomu, jenž záležel v nutnosti, aby síly občanů byly soustřeďovány a k akci na venek připravovány. Ovšem i práce míru koná se součinností, kooperací. Avšak z této pokojné součinnosti nevzejde státu nikterak úkol positivně vůdčí organisace.

Základní forma pokojné kooperace vystupuje v dělbě práce. Rozdíl mezi součinností v míru a součinností válečnou jest zřejmý. Při této jde o sjednocení mnoha sil k výkonu (útoku anebo obraně), se který by síla jednotlivcova nebyla, při oné však o rozdělení různých výkonů na různé osoby, z nichž každá má i podíl na výnosu práce členů ostatních.

Podle zvláštní povahy této kooperace bude zvláštní i její uspořádání. Rozdělení sil na různá odvětví práce děje se zcela pravidelně pouhým vlivem nabídky a poptávky, a každé výrobní odvětví, každý průmysl dodá dostatečně všeobecné potřebě odpovídající množství svého výrobku. Příklad z biologie to objasní. Podle názoru valné většiny současných biologů a fysiologů není potřeba žádné zvláštní síly životní, žádné moci živočišný organism ovládající, aby molekuly se seskupovaly v života schopný útvar živočišný, nýbrž děje se to pouhým vzájemným působením sil, obsažených ve hmotných částech. Právě tak budou-li jednotky společenského organismu, hospodářská individua, hledati hospodářský svůj prospěch v mezích mravních příkazů, nastane i přiměřený útvar hospodářského celku, t. j. správné rozdělení výroby a správné rozdělení sil na různé činnosti. Ten jest jedině rozumný smysl často užívaného rčení o přirozené zákonnosti hospodářské organisace, jímž nic jiného se nepraví, než že tato organisace nastane i bez účelného a vědomého působení vůdčích ve společnosti sil a že není plodem lidského řízení a panování.

(Příště dále.)

Alfons Breska:

Princezna.

Princezno útlá, bílá,
se zlatým vlasem královen,
ty's moje dobrá víla,
já princem v hadrech jen.

Můj palác, hudbou znící,
jenž ze zlacených jezer čněl
nad carství, tiše snící,
ztroskotal Nepřítel.

Před nehod chraň mne šlehy
a soucitně se ke mně schyl,
o chvílích sladké něhy
já smutný teskně snil.

Tvá táhlá, bílá ruka,
princezno s vlasem královen,
má děsná stiší muka
a ukolébá v sen.

Digitized by Google

Tvůj zrak je zádumčivý,
jak pohádkových zahrad vchod,
jenž tají zámků divy
na břehu modrých vod.

Tvým pohledem se vesním
v kouzelných hvozdů modrý stín,
slyš! — rohy v tichu lesním
zní touhou z rozvalin!

Descartes.

Naše malá obec filosofická oslavila v těchto dnech 300letou památku narození tohoto z největších geniů čisté spekulace.*) Mimo hranice jeho francouzské vlasti nebylo slavného autora Rozpravy o methodě nikde snad tak vzpomenuto jako u nás, v zemi, na jejímž nejosudnějším bojišti, bělohorském, stál jako mladý dobrodruh v řadách vojska bavorského a s jejímž jménem pojí jej i jiná okolnost, přátelské styky jeho s dcerou Bedřicha Falckého.

Jsou to však jiné momenty, které i nás nutí vzpomenouti jeho významu krátkou úvahou, momenty ani ne tak týkající se jeho postavení v rozvoji metafysické filosofie jako více oněch vlivů, jimiž prosakoval vliv Descartův do všeho myšlení i literární tvorby minulých dvou století. V tomto jeho významu jest mnoho co činí postavu Descartovu jedním z mezníků moderního světa a karakteristickým representantem širokého kulturního útvaru, jehož váha zasahá d leko až do naší přítomnosti.

Novověkou filosofií odlišují od středověké dva hlavní její proudy: empirism a racionalism, důraz kladený na fakta a smyslové vjemy na jedné, a důraz kladený na rozum, neodvislý a vševysvětlující, na druhé straně. První proud vyvěrá v Anglii Baconem, druhý ve Francii jen o málo později Descartem. Prvý vytváří se jaksi na národní filosofii anglickou, druhý zůstává karakteristickým zjevem myšlení francouzského až do nejnovějších dob. Baconem otvírá se možnost pokroku empirickým, přírodním vědám, Descartem čisté, svobodné spekulaci, osvobozené z pout středověkých scholastických autorit a spolehající sebevědomě na svůj nástroj: rozum. Descartův pokrokový význam pro evropské myšlení spočívá v tom, že počal skepsí, že smetl nejprv ze země všecko, co tu už stálo a počal stavěti znovu od holé půdy. Touto půdou, která zůstává státi nepohnuta, i když ze všech fikcí nezůstane kámen na kameni, byl mu rozum, myšlení samo o sobě jako fakt. »Cogito, ergo sum; myslím, tedy jsem« — touto svou slavnou větou převedl všecko bytí do nitra člověka položil zárodky moderního subjektivismu. Svým obsahem, jakožto doktrina, není filosofie jeho nějak revoluční, naopak: svým dualismem, odlišujícím tak ostře lidského ducha od a tomatického mechanismu přírody (do něhož počítána i zvířata), svým theismem i svými důsledky pro život mravní a společenský posiluje ona jen učení církevní a jest jednou z hlavních příčin, proč XVII. věk zasluhuje býti zván tak eminentně křesťanským. Na tomto nemění nic odpor, jenž proti této filosofii zdvihly hned od počátku university a kněžstvo, vytýkajíc

*) Slavnostní schůzí na staroměstské radnici, již pořádala 6. t. m. Jednota Filosofická společně s Jednotou čes. mathematiků. O významu Descarta pro filosofii promluvil tu prof. Jos. Durdík, o zásluhách jeho pro mathematiku prof. F. Studnička.

Digitized by Google

jednak nesrovnatelnost jeho učení o mechanismu světovém na základě prvního hybu, způsobeného Bohem, s naukou o zázracích; jednak jeho skeptické stanovisko vůči Aristotelovi. Jestliže synoda utrechtská zavrhla r. 1653 jeho nauku a jestliže jesuité vymohli, že spisy eho dány na index, vypadá to dnes po staletích jako akt neporozumění a nevděku. Vedle Leibnitzovy, ktera jest vlastně jen jedním z pozdějších jejich výhonků, jest kartesiánská filosofie posledním důležitější soustavou, jejíž výsledky ani úmyslně ani mimovolně nepřevracejí nauky církevní.

Konservativní jako doktrina, jest naproti tomu kartesiánství plno pokrokových a vývoje schopných zárodků jako methoda; totiž jako postup čistě rozumový, domnívající se vysvětliti věcnou skutečnost logickými útvary a matematickými konstrukcemi. Základem této methody jest víra v rozum a logiku, tatáž víra, která odtud karakterisuje myšlení francouzské, i když doktriny kartesiánské vlivy anglického empirismu byly překonány, na př. u Voltairea a Condillaca. Jest to tentýž rys, jenž se později v našem věku projevuje u Comtea jako víra ve vědu a vtiskuje v Zolovi i svou pečeť do literatury. Descartes ovšem není příčinným původcem tohoto zjevu, nýbrž pouze jedním a prvním z jeho projevů, neboť zjev ten je založen hlouběji, jednak v národní povaze francouzské, jednak v mnohých kulturních momentech posledních dvou století. Descartes právě tak, jak je ve své nauce klassikem dualismu, jest v methodě klassikem racionalismu. Vyjma Kanta a Spinozu nebylo snad myslitele, jenž by dovedl svůj mozek tak očistiti od každé zaujatosti citu nebo vášně a soustřediti jeho sílu tak pevně a jistě na nejčistší abstrakce a matematické konstrukce. Pokrokový význam jeho filosofie leží spíše v tom, čeho zárodky v sobě chovala, nežli co podala hotového. Jeho dualism není příliš ještě vzdálen od thesí středověké scholastiky, ale ve způsobu, jímž přisuzuje, vyháněje tyto abstrakce tak daleko jako nikdo dosud před ním, duchu jako jediný hlavní atribut myšlení a hmotě rozestřenost v prostoru, leží možnost dalšího vývoje těchto prastarých nauk. Spinozův pantheistický monism, rozpouštějící obě kartesiánské substance, ducha a hmotu, v jedinou, Boha, jehož jsou pouhými přívlastky, i Leibnitzův monadism, tříštící dílo Boží na nesčetný počet substancí, jednotek, individuí, rozvinuje jen dále tento prvý hyb, jejž dal Descartes filosofii novověku. Jiní, tedy už ovšem jen nepřímo, působí vlivy kartesiánské na německou filosofii předkantovskou. Ztroskotávají se ovšem o Kritiku čistého rozumu, která jako jediná veliká sprcha ničí víru v možnost absolutního poznání (ačkoliv svým východiskem jest i Kant Descartovi příbuzen; svou věrou v matematické pravdy!), ale ožívají za to ještě později ve své vlasti v eklektické filosofii Cousinově.

Digitized by Google

Descarta bývá vzpomínáno konečně i dnes tím častěji, čím definitivněji utvařuje se oprávněnost dualismu po překonání büchnerovského materialismu, (tak na př. bylo ho vzpomenuto ještě nedávno berlínským prof. Stumpfem při zahájení mnichovského sjezdu psychologů), ačkoliv zase nebylo by ničím smělým, tvrditi, že v kartesiánském nazírání na přírodu jako na bezduchý mechanism leží i zárodky právě tohoto materialismu. Tak jest táto nauka široka, tolik různých semen v ní klíčí vedle sebe!

Jak už však bylo řečeno, sluší hledati typický význam Descartovy filosofie v její methodě, v jejích charakteristických znacích psychologických. Přímočarý, matematický způsob jejího nazírání a poznávání, pojímání člověka jako bytosti nad ostatní přírodu vysoce povznesené, jejíž nejvyšší a karakteristická funkce je rozum, její studené, škrobené, každému silnějšímu vzplanutí citu a vášně se vyhybající vzezření, její logická korrektnost a formální skladnost — tyto všecky její vlastnosti ukazují přímo na spojitost její s literárním klassicismem doby Ludvíka XIV. Názor o jejím vlivu na tuto literární periodu je tak běžný, že na př. považuje G. Lanson ve studii »Philosophie cartésienne et litterature«, již uveřejnil v nedávném svazku »Revue de Métaphysique et de Morale«, věnovaném specielně Descartovi, za nutno, uvésti jej na pravou míru a ukázati, že mezi Descartem a klassiky francouzskými nelze mluviti o příčinném vztahu, nýbrž o pouhé souběžnosti, parallelismu. Descartes není sice původcem literatury Corneillovy a Racinovy, ale jeho filosofie vyrostla ze společných příčin, ze zvláštního utváření se ducha francouzského v onom věku, jakožto ducha »trvajícího velice rohodně na své rozumové neodvislosti, ducha, jenž nemá v sobě nic anarchického a zpurného, velice vzdáleného od dobrodružnosti a fantasie, po řádku a rozumu milovného«. Descartes vyhnal tohoto ducha na nejvyšší vrcholy spekulace, do nejčistší rozumovosti, (kdežto literatura nemohla se naprosto vybaviti z citovosti a fantasie — protože jinak nebyla by uměním) a tím právě zasluhuje býti zvána jeho filosofie nejtypičtějším projevem těchto společných psychologických příčin. Kartesiánská filosofie jest v nejednom ohledu jen theoretickým spracováním téže psychologie, jejímž praktickým užitím na druhé straně jsou dramata Racineova. Vedle toho však lze znamenati i přímé její působení na Boileaua, La Bruyèra, Fontenella, pí. Sévigné a j. Molièrovy »Femmes savantes« et »Précieuses ridicules« ukazují, jak roznítila módní vášeň filosofovati, jak se jí zmocnil tehdejší snobism. V dalším století byl sice kartesianism jako nauka zatlačen vlivy anglickými, hlavně Lockeovými, ale jako nazírání, methoda tlačí svou pečeť na ducha francouzského vždy hlouběji; Montesquieu, d' Alembert a zvláště Voltaire jsou toho příklady. Až na př. i do románů Voltaireových můžeme tyto vlivy sledovati: postavy jejich nejsou živoucí lidé, nemají teplo duše, nýbrž jsou to pouhé fikce rozumové, značky logických pochodů. Jest to pořád tatáž studená matematická psychologie, která vidí kořen lidské existence v jejím myšlení, pořád totéž thema v různých variacích: Cogito, ergo sum!

S končícím stoletím padá tento racionalistický názor světa, padá i jeho psychologie. V jeho znamení provádí se sice ještě Revoluce, její

Digitized by Google

vykonavatelé raisonují o právech lidských a o přeměně společnosti jako fanatičtí matematikové a zavádějí kultus Rozumu — ale vláda jeho je zatím už podlomena z jiných stran. První úder vychází už od Rousseaua, tohoto prvého hlasatele bouřícího citu a náruživosti Z jeho »Nouvelle Heloise« zní už jiné evangelium než Descartovo, totiž: jsem, protože cítím a toužím. Podobnou rehabilitaci duše naproti rozumu provádí v Německu Herder a pak už padá z budovy racionalismu kámen po kameni. Mysticism a katolicism romantiků německých, bouřící vášeň Byronova, Chateaubriaud, Hugo a celá romantická škola francouzská — to všecko rozžehuje rázem nová světla, nová pojetí duše, akcentující v ní právě to, co má ona v sobě nerozumového a protirozumového. Racionalism uchyluje se do nejvlastnějšího svého oboru, do věd exaktních a slévá se tam s empirickým proudem filosofie anglické, ale všude jinde, jak v německé metafysice (Schelling, Hegel) tak i literatuře, politice a obecném myšlení ustupuje proudu romantickému, jehož karakteristickými znaky psychologickými jsou cit, vášeň, touha, vzpoura. Posledním slovem Hegelovy filosofie, tehdy módní, jest sice ještě »idea«, ale to už není naprosto pojem totožný s Descartovým matematickým myšlením. Na nejkrajnější křídlo proti racionalismu staví se Schopenhauer: jemu je rozum, intellekt něčím pouze sekundárním na člověku, pouhým chudokrevným květem na tenkém stonku, jehož kořenem a tedy poslední substancí jest vůle. Tato myšlenka proniká pak ještě tím více, když i racionalism tohoto století, totiž positivism a materialism stojí na pokraji fiaska. Nietzsche ve stopách Schopenhauerových hledá kořeny lidské existence v instinktech a vůli a vidí v racionalismu úpadek života. A odtud můžeme toto nepřátelství k rozumu sledovati po vší moderní literatuře ponaturalistické, až na př. k Przybyszewskému, jenž rozlišuje tak ostře »ducha« od »duše« a vidí pravou podstatu této právě v tom, co by byla psychologie Descartova považovala za nejnižší na člověku: v démonických mocnostech pohlaví, v temných spodních proudech stavů podvědomých, fysiologických, zděděných.

Moderní myšlení ocitá se tu tedy na samém protichůdném bodu onomu, z něhož vyšel kdysi Descartes. Ale ne ovšem všude. Racionalism nedá se naprosto nikdy překonati a jest zajímavo pozorovati, jak jej největší jeho odpůrci porážejí zbraní, které jim on právě poskytl: analysou. V tom je tragika všeho moderního myšlení a umění. Jsme unaveni nadvládou mozku, byli bychom rádi bytostmi jen instinktivnými, volně a plně žijícími, ale nedovedeme než si to pouze uvědomiti, než o tom sníti a to zase jen — mozkem. Ve filosofii Descartově hlásí se mozek poprve energicky ku svým právům, neboť tenkrát byl ještě svěží, neunavený, naopak dlouhými stoletími slepé víry vyhladovělý. Tato filosofie jest prvním jeho sebevědomým rozmachem — odtud pak zůstává jméno Descartovo na vždycky spjato s osudy novověkého racionalismu.

Dk.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Jan Neruda: **Zpěvy páteční.** S obrazy Viktora Olivy. (Nákl. F. Topiče.) První toto samostatné vydání deseti zpěvů, ukončujících Nerudovu básnickou dráhu, mělo by býti považováno za událost v naší poesii. Dnes, kdy považujeme vlasteneckou poesii za překonanou, kdy svádíme boje proti běžnému nacionalismu, vpadá nám do cesty tato kniha, jakoby chtěla říci: Taková má býti vlastenecká poesie! Takový má býti nacionalism! — Je v tom důrazné poučení pro naše odpůrce i pro nás. Stavíme se proti přešlapování ve vlasteneckých heslech, poněvadž to znamenalo v Čechách skoro vždycky rhetoričnost, optimism, nekritičnost — samé podezřelé příznaky, ukazující na mělkost a prázdnotu duší. Ale zastavujeme se v úctě zde, kde vlastenecká lyrika je labutí písní duše zralé, hluboké, kde vyvěrá ne z laciného opojení národních slavností, ale z intimních bolestí a smutků, kde každý zpěv je temnědudou kapkou vlastní básníkovy krve, ronící se ze srdce těžce a bolestně. Zde je nacionalism posledním přístřeším osamělého a zraněného ducha jako poslední kruh světového názoru, ale ne nově nabytý, po diletantsku na čas osvojený, nýbrž jako základní kořen celé jeho bytosti. Deště a větry času odnesly dávno květy a listy humoru a erotické lyriky, život sám přiložil ruku a vyvrátil kmen, a tu teprv objevily se v rozryté půdě tyto nahé, tuhé kořeny, které neviděny držely cely strom od počátku. Tak byly neviděny, že se při prvém vystoupení spílalo Nerudovi kosmopolitů. Jest to obdobný proces, jejž konstatuje tak pronikavě Hennequin*) u Heinea, jenž také vracel se tím více k židovství, čím více se blížil k smrti. »Pomalá nemoc, která jej ztravovala v malých dávkách, působila na jeho ducha jako ta subtilná zkoumadla chemická, která ve směsi zachovávají neporušeny sloučeniny stálé a ruší nestálé« — tato věta platí úplně také o posledních letech Nerudových. Vztahy k národu, to byla ta nejprimérnější a nejtrvalejší sloučenina jeho vniterných prvků a ta vynikla teprv dokonale, když ostatní byly rozrušeny. Těžké mraky stáří a samoty vrhly však na jeho vlastenectví svůj stín, zabarvily je chmurně, a tak povstala tato pašijová poesie, slavící Velký Pátek národa a splétající symboly jeho utrpení s obrazy

*) Émile Hennequin: Spisovatelé ve Francii zdomácnělí. (Kritická knihovna. Nák. Rozhledů.)

Digitized by Google

utrpení Kristova (Matka Sedmibolestná. Ecce Homo. V zemi kalichu. Ukolébavka vánoční). Spojitost to tak přirozená — vždyť oba kruhy citů a obrazů jsou ty nejzákladnější, které básník od dětství již nassál do duše! Tím také upomínají tyto zpěvy na vlastenec ou poesii polskou, ale naproti její fantastice a rozplývavosti nesou pečeť české konkretnější, drsnější, reálnější povahy. Dle toho utváří se také jeho reakce na národní utrpení: ne sen a utopická naděje, ale mužný boj a práce jsou zde výslednými hesly. Z těch padají pak do velkopáteční nálady světlejší paprsky enthusiasmu, který v básních jako je na př. »Moje barva červená a bílá« kolísal by již na samé hranici chauvinismu, kdyby to zde nemluvil právě — Neruda. Umělecký vrchol knihy vidím v básni »Ve lví stopě«. Araby na poušti přepadl stesk a úzkost. Šel prý tudy před časem lev. »Snad cítíš, jak kraj po něm strnul v hrůze!« »Jak necítil bych! Vždyť jsem z české země,« odpovídá básník a už před ním stojí obraz otčiny:

»Jen jednou krajem tím šel národ lev,
jen jednou, před dávnem hřměl jeho řev,
a sama země slouchá s zatajeným dechem,
zda hrůzný hrom ten nevrátí se s echem,
a co zde dýše, choulí se v své skrýši,
a s chvěním cítí: Jsme zde ve lví říši!«

Myslím, že nikdo ještě nevystihl dějinnou velikost husitství tak malým počtem veršů, obrazy tak úžasně plastickými a vzněcujícími. — Jako samostatný umělec pracuje Neruda i ve formě. Výraz jeho je místy drsný, od obvyklých rhetorických šablon odchylný, ale tím právě jen ukazující, že zde hledal výraz svůj. Nejlépe se to jeví tam, kde se pouští do rhetoriky (na př. v »Moje barva červená a bílá«) — jak hladce a obratně protancoval by se takovým thematem Vrchlický nebo Eliška Krásnohorská, jak nezvykle vyjímá se tu Neruda, jak násilné jsou jeho obrazy, jak se octne každou chvíli na samé hranici přehánění! Ale právě i v tomto nedostatku ulízané virtuosity ukazuje, jak hluboce tvoří ze svého. »Zpěvy páteční« znamenají poslední vypjetí starší vlastenecké poesie k nejvyšším dosažitelným hrotům positivní vlastenecké bolesti a positivního nadšení, poslední její etapu před Macharovými Tristiy, v nichž se zvrátila v negaci, a skrývá, jakoby se zaň styděla (jako se vůbec stydíváme za své nejlepší city), svá nejhlubší vřídla národního citu pod maskou kritiky laciného nacionalismu. *Kj.*

Sv. Čech: Modlitby k Neznámému. (Nákl. Bursíka a Kohouta.) Znáte onu tesklivou náladu zpřítomnělé minulosti, kterou rozvlní ve vás dopis, jejž obrželi jste neočekávaně od přítele dávno milovaného a zapomenutého? Bílé peří vzpomínek rozšíří se vám v duši; náraz blízkého a vzdáleného otřese vaším nitrem: protivné póly uplynulé doby uvedeny v tuto blízkost vyrovnávají se jiskrou pochopení ... A takový je výslední dojem, jejž učiní na vás poslední sbírka Čechova. Milovali jste ho kdysi: jeho jméno jako pečeť přitiskli jste na skříňku, v níž chováte nejdražší upomínky své: první listy od ní, první své verše. A dnes čtete »Modlitby k Neznámému« a už nechápete jich idealism. A nyní počnete si vyjasňovati, co leží mezi dnešním vaším já a oním mrtvým, a co leží mezi

Digitized by Google

dnešním novým idealismem a oním starým, romantickým. Vzpomínáte si na jméno krajiny, kterou prošla poesie odloučivši se od těchto starých ideálů: realism. Vzpomínáte, kterak přírodní vědy, když dobyly i poslední končiny objektu a vypudily poesii z hradů romantismu, přinutily ji k uznání své suverenity, jak daly jí pouta pravdy, chtíce z ní vychovati pracovnici na svých polích. Ale ona prchla jim znova za svým milencem Neznámým a nalezla jej opět — v lidské duši; neboť ona, cestovatel a lovec dojmů, jde vždy před vědou, dobyvatelem, nesoucím pluhy. Ale každý milenec vtiskne ženě nějaké znamení: svou řeč, své posunky jí suggeruje: a tak i moderní poesie se učila od realismu a proto — ač opět je idealistní — liší se tak velice od romantismu. To si ujasňujete, stopujíce tu konstruktivní, synthetickou methodu u Čecha; ten objektivism; ty symetricky rozdělené arabesky obrazů; ty nažehlené, bohaté krajky jeho dikce; ty solidní popisy, kde vidouce stále autora s tužkou v ruce, nepřijdete do teplých a vlnivých styků s věcmi; ty jeho rytmy úzkostně držící krok jako student v taneční hodině, všechnu tu harmonickou sladěnost — vše to pohřbil svou analysou realism. A dnešní poesie, i nerealistická, pokračuje positivně v negativní práci jeho: stvořila už nové styly obrazů, novou křivku dikce, přetrhanou a rozlámanou, ne už vlnitou a pravidelnou; vytvořila suggestivní popisy a vyhnavši taneční mistry nechala k bujným tancům svých rytmů hráti své srdce na struny nervů a žil. Změnila umělecké prostředky, změnila i ideový obsah; působily tu opět vědy, psychologie, vědecké theorie, evolucionism. A opět na Čechovi si uvědomujete, v čem je rozpor největší. Jsou to ty massivní, velkolepé abstrakce, ty modly metafysických vér, ověšené nesčetnými zářivými cetkami epithet, jimiž je ozdobili věřící poetové. Všech těch věčností není více: skepse a analysa je rozpitvaly a v moderní poesii zbyly z nich jen třísky; z věčné lásky, z věčné duše atd nezbylo než hrstka nálad, nuancí subtilních záchvěvů . . . A tu jsme u hlavního problému knihy, u onoho Neznámého. I on je takovou velikolepou abstrakcí bohů; je to tajemství, jež Čech sám apostrofuje:

Ty neproměnné, věčné,
ty nevybádatelné,
a nedohádatelné,
ty velké, největší všech tajů tajemství.

A jinde čteme: »já vím, že jest a věřím, že je láska«. Tedy dokonalá synthésa intellektu a citu: žádná skepse, žádný rozpor. Ale tento tak harmonický, tak jasný názor mohl vyrůsti jen v duši optimisty, kterému je »svět krásný«, život »velkolepé básně«. A tato slova mohla říci zase jen duše, kterou odděluje od souše reality oceán snění; jen duše čistá a bílá, která nepoznala bolestných souloží se světem, té bolestné endosmosy, kterou svět vyssává živné síly a jedy dává za ně. Svět je krásný, svět je báseň: jen s tímto ideálem světa, s tímto duchem svatým mohla duše sploditi tyto básně něhy a čistoty. A nyní už rozumíte zpovědi Čechově (i svatí se zpovídají!): »Já jinak myslil, jinak žil — má vina;« této dojemné zpovědi idealisty, který místo aby símě svých vznětů zasil do země, nechal je shníti v tvrdé té půdě a vypučet v obilí vůle: rozhodil je do výše, do oblohy, kde zlaté hvězdy

Digitized by Google

mu vyklíčily z něho. A tak nenajdete po všecek život pro něho dobu sklizně, bude tráviti celý život v modlitbách ke hvězdám (sr. báseň: Zbořený chrám). — A nyní vzpomínáte na Verlainea: jej také viděli jste se modliti. Ale jiná byla jeho žeň na polích života: ne v bílém rouchu nadšence, ale v šedivém rouchu kajicníka přišel; a ne s písní o kráse světa, ale se slovy: j'ai connu que tout est vil! Poznal jsem, že všecko je mrzké! A neklekl před nekonečným tajemstvím, před »nepoznatelným,« jemuž chrámem je příroda: ne po takovém bohu žíznila jeho duše, nýbrž po bohu církevním, po bohu mračném a trestajícím, po bohu slitovníku! Ach, tolikrát ona přišla do chrámu jeho s rouháním a urážkami, že musila jednou přijít s prosbou, aby sama byla od Něho uražena v témž chrámu, před těmiž obrazy ... Taková touha po ponížení a pokoření, touha plakat, styděti se, touha zpovídat se a domluvit se s Bohem přivedla jej sem! To už není harmonie, jako u Čecha: je to klid zakoupený obětováním intellektu. Cit musil jej dříve sraziti k zemi a jenom přes něj mohl podati ruku staré víře ku smíření! A vy slyšíte toho poraženého: těžce dýchá; vy slyšíte ještě zníti tu strunu — musila prasknout dřív! A tu se zamyslíte nad touto tragedií moderní duše, která se odehrála mezi těmito »Modlitbami k Neznámému« a mezi »Sagesse«. Humanitními ideály počala — sebevražednými pokusy umdlených duší a velkonočními zvony novokatolicismu končí... Faust měl by se dnes čísti od konce... *Kirilov.*

Stanislav K. Neumann: Apostrofy hrdé a vášnivé. Básně. — Třetí kniha p. Neumannova, tištěná na nejhrubším šedém papíře, připomínajícím poštovské balíky a ozdobená iniciálními kresbami Kupidovými, nutí mne opraviti v mnohém ohledu svůj dosavadní o něm soud, soud, na nějž, přiznávám se, měl u mne rozhodný vliv dojem, jejž jsem si odnesl z druhé jeho knihy »Jsem apoštol Nového Žití atd.« Naduřelé fráse této knihy, plechově prázný ton jejího bombastu, chudičkých těch několik strun vzdoru a zášti, na něž bije, to všecko určovalo můj dojem do té míry, že mi bylo těžko viděti za tím vším něco jiného, než mladého českého člověka našich dnů, opojeného módním vztekem na společnost, modními allurami aristokratickými a stejně módním enthusiasmem anarchie a jiných pěkných, rozumí se, že velkými písmeny psaných slov. Další tato kniha mne však nutí připustiti — proč bych toho zapíral? — že se p. Neumannovi časem podaří uhoditi i na pravdivější, ryzí tóny, v nichž se chvěje tlukoucí, živé srdce člověka, jenž »sevřen nadšením hlupců a shnusen drzostí lotrů,« (kterýmižto málo vybranými slovy už je zvyklý častovati pan Neumann své české okolí) a opojen sny o větší a lepší kultuře, ulevuje si provokativními vzdory, jimiž chce podrážditi filistry v této »daleké zemičce barbarů«. V této ostentativnosti, s níž p. Neumann vystupuje, je mnoho, co zaráží, neboť i sebevědomí umělcovu jsou položeny jisté meze, meze, které mu ukládá vkus a takt! — ale za ten nepopíratelný kus básnického fondu, jenž některými čísly této knihy propuká, odpouštím p. Neumannovi tyto a jiné nezpůsoby, ba přecházím klidně i přes nepěkná slova jeho úvodní apostrofy o »drzých, kteří naslouchají, kde se k nim nemluví«. To je už obyčejný protismysl u pánů literárních aristokratů: ohražují se proti tomu, jakoby verše jejich byly pro každého, ale házejí

Digitized by Google

je přec na knihkupecký trh za tím cílem, aby byly kupovány od kohokoliv. Proč vydává tedy p. Neumann 300 výtisků své knihy? Myslí, že je v Čechách skutečně 300 lidí, jimž by šla od srdce jeho Píseň národní, jejíž kovově třeskuté zvuky otvírají knihu válečnou fanfárou proti nacionalismu?

»Oh pyšné Internacionály dítě stejně pyšné,
Krésus hrdý snem o příští Anarchie,
Tak přetrhal bych rád vše, čím jsem k hroudě přirost
a v trysku mohutném blah rozletěl se v dálku,
kde mlhy veleměst a bouře oceánů.«

Tón této úvodní apostrofy jest charakteristický pro celou knihu Základní charakter její jest vyzývavost, vzdor, který chce být daleko viděn a touha po mučednictví umělce, společností a běžnou morálkou ušlapaného a vysmívaného. Tato poslední vydává ještě nejfalešnější zvuky — básník koketuje (na př. v Glose ironické, věnované Jarosl. Kvapilovi) se svým výjimečným postavením v literatuře, ale každý p ec ví, že do něho nebyl veštván, že český svět je sice hodně šosácký. ale páni z tábora Vysokého umění že mají přece jen málo příležitosti stěžovat si v něm na útisky. Nedivím se proto také, že verše Na Lianu de Pougy našly tak honem svého parodistu ve Švandu Dudákovi, věc k tomu zde zrovna svádí. Vedle toho však nalezám čísla, znějící čistě a pravdivě, zrcadlící v ostrém, ponejvíce až příliš tvrdém reliefu tu vrtošivou a nevypočitatelnou psychologii úpadkového ducha, v němž zlomenost a chudokrevnost střídá se v okamžitých přemetech se žízní po žhavých barvách a síle a rudými máky zdravého sensualismu. Co p. Neumanna mezi ostatními poety úpadkových nálad karakterisuje, jest právě rys síly a vyzývavé rytířskosti, která dnes sice ještě se vyplýtvává na všemožné donkychotiády, ale časem najde cestu k turnajům, kde jde umělci skutečně o život a krev. Dnes ještě také schází p. Neumannovi umělecká forma — rhytmy jeho znějí po většině násilně a nehudebně.

Ještě slovo o úpravě. Byl bych posledním z těch, kdož by se zaráželi nad neobyčejností papíru nebo desek, jde však o to, aby se tato úprava kryla s obsahem, aby tato stylisace zevní jakoby vyrůstala ze stylu vnitřního a účinek četby tak sesilovala dojmy zrakovými. Ale jaký to má smysl, když p. Neumann dá tisknouti verše, křičící po žhavých orchideích vášně, na papíře připomínajícím banalit kupeckých krámů a působící na oko i mys dojmem umrtvujícím? *Kj.*

Fr. Herites: Návštěvy. (Nákl. J. Otty.) Svět Heritesův tvořily ode vždycky postavy, poměry a pletky maloměstských rodin, všecka tato zakrnělost životů a citů, právě tak zajímav pro umělce psychologa jako jsou zrůdné tvary důležity pro přírodozpytce. Herites ovšem není ani umělcem ani psychologem, jest pouze dobrým povídkářem staršího rázu, ustrnuvším na samé polovici cesty od sentimentálních staropanenských novel k r i-lismu. Vyhýbá se jakémukoliv ostrému zbarvení nebo tlustší linii, všec o teče zde v jediném proudu vlažného, málo rozvlněného, trochu humo i-stického, trochu realistického a výsledním dojmem obyčejně sentimen l-ního vypravování. Nezdařený člen rodiny, přiživující se na ostatn h

Digitized by Google

členech, až konečně sebevraždou ukončí svůj zbytečný život (Hanzi), rozdíl mezi uvítáním chudých a bohatých příbuzných, kde ovšem chudoba je ozářena leskem sentimentálních sympathií (Dvojí uvítání), typický český parvenu á la Žehura vyhánějící svým hranatým chováním elegantní návštěvu (Známost z lázní), člověk s dobrým postavením, vracející se po letech do svého rodiště a pasoucí se na změněném chování svých krajanů (Šaty dělají člověka), bohatí návštěvou u chudých a chudí u bohatých, to jsou tak asi hlavní náměty této knihy povídek, jimž ovšem jak na vnitřním spracování i stylu schází mnoho, ba téměř všecko, aby mohly býti počítány do umění, ale mezi průměrnou produkcí starších belletristů mají své relativně slušné místo. Stojí nejen vysoko nad výrobky Schulzů a Jelínků, ale i nad mnohými mladšími à la Konrád nebo pí. Kunětická. *D.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Vilém Mrštík vydá za nedlouho přepracovanou »Pohádku máje« a pracuje na novém románě »Bratři Zumři,« který s prvým a »Santa Lucií« má tvořiti trilogii prací ze studentského života.

* * *

— Pan Hilbert nezůstal svým feuilletonem o Vrchlickém samoten. Druhé číslo Volných Směrů přináší sonet od p. Viktora Dyka (autora aktovky »Pomsta,« známé z intim. vol. jeviště) jakožto odezvu na kritiku p. B. Ptáčníka v Liter. Listech (psal jej, nevěda ještě o feuilletonu p Hilbertově — dodává redakce). Pan Dyk přirovnává poesii p. Vrchlického k opuštěným dvorům:

»Co ještě zbylo? Kdo to zpívá tu?!
Je marno všechno — vysíleny vzdory!

A kráčí-li prý kolem dvorů cizinec:

»jednomu teskno, zoufale, až k pláči,
druhý se chechtá, drze, divoce!«

* * *

— Jsou autoři, jichž kritika neutluče i kdyby na ně vzala palici. Takový nezmar je p. Konrád, o jehož nové knize »Duhové barvy« se zmiňujeme na tomto místě a ne v kritikách, poněvadž nemáme dosti zbytečného místa, abychom opakovali, co se p. Konrádovi tolikrát už řeklo: především to, že literatura není mu uměním, nýbrž průmyslem. A také bychom se ani zde o něm nezmiňovali, kdyby p. Konrád neměl ještě tolik troufalosti prohlašovati v předmluvě, že vydává tuto knihu ne pro kritiku, ale pro čtoucí obecenstvo, které mu prý rozumí vděčněji než kritika. »Mluva mých citů,« povídá dále p. Konrád, »neohlížející se po prchavých požadavcích moderních proudů, nemůže se ohlížeti ani po jejich kritice atd.« To je stejná písnička všech literárních nedochůdčat. Když nevědí, jak obhájiti své řemeslo, krčí nosem nad prchavými moderními proudy. Jako by bylo třeba Bůh ví ké modernosti k soudu, že knihy p. Konrádovy nepatří do vážné literatury!

* * *

— Mladá Morava počíná dobře chápati i své úkoly v práci kulturní. Dle zprávy adik. Listů chystá se pořádati na jaře výstavu všech obrazů Jožy Úprky, nejnáodnějšího a nejoriginelnějšího umělce Moravy.

Digitized by Google

— Ústřední umělecký závod, t. j. stálá tržnice českých výtvarníků, zřízen jest právě v místnostech nakladatelství Topičova.

* * *

— Stal se div. Ve sloupcích Národ. Listů objevila se onehdy jména: Rozhledy, Naše Doba, Moderní Revue, Nový Život. Snad najednou neočekávaná pozornost k mladému hnutí? Snad nějaká studie o něm? Ah nikoliv! Jen zlobivá lokálka o francouzském listě »Monde artiste«, jenž přináší, (nevíme z jakých informací čerpaný) článek o českém životě a to, na rozdíl od jiných, s hlediska mladších proudů. A tu ovšem Nár. Listy nemohly klidně přenést přes srdce, že neznámý nám Francouz chválí především listy a práce mladých. Tu náhle zapomínají na svou umlčovací taktiku a tytéž Nár. Listy, jež, jdou-li jim do noty, otiskují z franc. listů bombastické chvalozpěvy na osoby jimi protežované, dnes pošklebují se střízlivému článku. Celý malér je v tom, že referentu francouzského listu nenapadlo se zeptat v redakci Nár. Listů, o kom v Čechách by mu dovolili psát. Malér! A chápeme tu — žluč. Ale jaká pomoc? Tempi passati . . .

* * *

— Hudební sbor pražského Sokola je pozván do Chrudimi, aby tam předvedl některé skladby z koncertu mladé hudební generace.

* * *

— Ve výroční schůzi Čes. Akademie dne 3. t. m. oznámeno udělení těchto cen v oboru literatury a umění: J. Arbesovi za »Poslední dny lidstva« 400 zl, K. Raisovi za »Lopotu« a »Kalibův zločin« 350 zl., F. X. Svobodovi za román »Rozkvět« 350 zl., Fr. Kvapilovi za II. řadu »Knížecích zpěvů« 300 zl., J. Šlejharovi za »Co život opomíjí« 300 zl., Růž. Jesenské za sbírku »Slitování a láska« 200 zl. (První cena literární neudělena tentokrát), K. Bendlovi za kvartetto F-dur první cena hudební 1000 zl., druhá cena neudělena, třetí 250 zl. C. M. Hrazdirovi za skladbu »Náš hymnus«. V oboru výtvarném: první cena letos neudělena, druhá 400 zl. I. Hergesellovi za sousoší, ceny třetí nebyly přisouzeny. Za to udělena zvláštní čestná cena 1000 zl. prof. Myslbekovi za náhrobek kardinála Švarcenberka. — A glossy k tomu? Myslím, že by byly zbytečny. Ty Kvapilovy Knížecí zpěvy a jiná z těchto jmen, jimž se zde dostalo cti, býti officielně považovánu za vrchol umělecké produkce v posledním roce, jsou výmluvnější než všecka kritika.

— O V. Brožíkovi píše v »Zeit« Herm. Bahr, u příležitosti jeho nového historického obrazu, vystaveného ve vídeňském Künstlerhause: »Dieser exacte und gescheite Mann ist s ets ein trauriger Anblick gewesen, weil er seine kleine Kraft von einem Manager zu Aufgaben missbrauchen liess, welchen sie nicht gewachsen war.« Připouští, že se mu dařilo v tichých náladách z venkovského atd. života, ale popírá mu to naprosto na poli malby historické. Neboť zde prý schází Brožíkovi naprosto zápal starších historických malířů, jimž historie skutečně mnoho řekla, kteří ji malovali s rozpálenou, ať hněvivou či nadšenou duší. Ale i Brožíka je viděti, že mu tato hlučná historie ničím není, nemá k ní žádných vztahů. — Zde uhodil Bahr skutečně na hlavní slabinu Brožíka jako historického malíře: kdo dovede malovati Husa a kliditi vavříny národního výtečnictví a za několik let stejně malovati obrazy na loyální themata a sklízeti officielní uznání, tomu nemůže být historie ničím více než chaosem kostýmů a figur, stejně mu lhostejných, právě tak jako krejčí ušije se stejnou lhostejností šaty z nejrůznějších látek, které mu kdo přinese.

Digitized by Google

— Do lipské »Gesellschaft« napsal Adolf Donath (mladý něm. básník přispívající také do Moder. Revue) článeček o moderní české lyrice. Má ovšem při tom na mysli jen směr mysticko-symbolický (doslov p. Procházkův v Almanachu secesse považuje za program české moderny!) Nemůže pochopit, proč se vystupuje nepřátelsky proti Vrchlickému. Považuje jej za tvůrce české moderny a mnohé z jeho básní za přesně moderní. (S tímto úsudkem shledáváme se u většiny vzdálených pozorovatelů naší literatury — loni na př. cenila Freie Bühne Vrchlického v delší úvaze jako vynikajícího moderního básníka). Za čtyři přední talenty mladé lyriky považuje Březinu, Neumanna, Karáska a Knösla. Znamená na všech vliv Przybyszewského a lituje, že píší prý vedle věcí mistrných tolik raffinovaného. Nejvíce cení Březinu: »Er ist der Zukunftpoet der Czechen; denn er besitzt Persönlichkeit und kann gestalten.« Neumannovi, jehož po Březinovi nejvíc si váží, upírá formový talent a zralost. Karáskovy verše za to nazývá krásnými, ale Knösla cení výše, poněvadž má prý více osobitého.

— V posledním čísle „**Cosmopolis**" rozepisuje se pí. Lou Andreas-Salomé o nejnovějších skandinavských básnících. Ukazuje především k překvapujícím úspěchům Dána Petra Nansena, jehož romány »Šťastné manželství,« »Juliin denník,« »Maria, kniha lásky,« »Boží mír« a »Z prvých let universitních« učinily jej rázem jedním z nejčtenějších autorů v Německu. Svět jeho tvorby jest až k omrzelosti francouzskou literaturou vyčerpán, ale Nansen dovedl mu dáti novou svěžest. Jest to svět esteticky rafinovaných požitkářů, citlivých světáků, grisettek, svedených dívek a po životě žíznících manželek a ve spůsobě, jímž jej Nansen podává, splývají přednosti románského i germánského charakteru, jemnocitný půvab erotického líčení s vysoce uměleckou zaujatostí, která každý i frivolní detail podřídí poslednímu uměleckému účelu. Tím blíží se Nansen nejvíce některým nejlepším pracem mladého Rakouska, které mu je vůbec duševně příbuzno. — Z děl Knuta Hamsuna cení nejvíce »Pan,« neboť kdežto prý Hamsun až dosud svými pracemi, vyjímaje »Hlad« skrýval svou pravou tvářnost za různými líčeními, která chtěla být objektivní, odhaluje zde bezohledně svou básnickou osobnost v celé její lyrické síle a plnosti nálady. Poslední práci Hamsunovu, drama »Na prahu říše« považuje však za nezdařenou. Daleko větší dramatickou vervu připisuje »Agnetě« od norvéžské spisovatelky Amalie Skramové. Drama toto řeší otázku, stojí-li výše žena, která se z nouze zaprodá, či která krade, a sice řeší ji ve prospěch zlodějky s drsnou, houževnatou dramatickou silou, která zůstavuje hluboký a ryze umělecký dojem. Mnohem méně umělecky jest za to založen předchozí román téže autorky »Professor Hieronymus,« malující křiklavými barvami naturalistickými život v blázinci, avšak s příliš nápadnou tendenčností. Björnstjerne-Björnson doplnil své starší symbolické drama »Nad sílu« letos druhým dílem. Kdežto první má ráz mystický, maje za thema víru a zázrak, jest tento druhý povahy a tendence sociálněpolitické. Zajímavou reminiscencí na Ibsenovo mládí jest jedna z jeho prvotin, drama »Catiliana« letos vydané. Jest ovšem na tolik přepracované, že mnoho z mladistvých rysů Ibsenových jest zde setřeno. V závěru dobře karakterisuje pí. Lons Andreás-Salomé rozdíl mezi Ibsenem a dnešním mladým uměním: Ibsenovo dílo bylo ve svém nitru filosofií, geniálně po realisticku spracovanou a genius jeho záležel právě v moci, myšlenky převáděti v dramata — ale co dnešního básníka uchycuje, jest něco jiného: je to život, plný sporů, pošetilý, hravý a hrůzný v plnosti svých zjevů. Mladé umění zkouší svou sílu v tom, poddati se životu a s ním zápasiti o kouzelnou formulku, která by mohla vysloviti jeho věčný obsah. — Ve francouzském oddíle Cosmopolis

Digitized by Google

referuje Emile Faguet o Maeterlinckově »Trésor des Humbles« a knize studií »Ecrivains étrangers« od pořanštělého Poláka Téodora de Wizewy. Uvádíme zajímavý citát z této poslední knihy, v němž se karakterisuje duševní stav dnešního studenta anglického. Srovnání s naším podává se tu samo: Není to už filosofie a náboženství, o něž se zajímá v této době tento bledý mladík (ačkoliv jsou dosud veliké university anglické posledním útulkem transcendentní metafysiky). Ztrativ zájem na nerozřešitelných otázkách, spokojuje se svědomitým plněním svých zevních povinností; obyčejně je indifferentním, někdy i atheistou, nalezá v rouhání onu brutální zálibu, již v něm nacházeli současníci Marlowa a Shelleye. Avšak viděl malby italských primitivistů; četl harmonické reverie Keatsovy, barvité obrazy Swinburnovy, idealistní paradoxa Ruskinova, — zvláště pak poznal také Heinea a ty francouzské poety, které miluje, aniž jim zúplna rozumí: Huga, Gautiera, Baudelaira. Naučil se cítiti pohrdání ke všemu, co je prosté a přirozené, co odpovídá solidnímu duchu anglickému. Odvrací se odtud a sní o ideálu, jenž není pro něho stvořen. Pokouší se o malbu, intellektuelnější ještě a raffinovanější než byla ona starých Florentiňanů, o poesii subtilní, plnou delikátních symbolů a pouhých obrazů .... Duše jeho je ušlechtilá a úmysly jeho jsou nejlepší; avšak zůstává celkem neužitečný jiným i sobě, a to vše proto, že se nespokojil býti tím, čím je, krajanem Fieldingův, Reynoldsův, Caldecottův a Dickensův.«

— V nové vídeňské revui „**Wiener Rundschau**“ vystupuje K. Kraus v serii článku »Die demolirte Literatur« proti Bahrovi, Schnitzlerovi a jiným representantům mladé umělecké Vídně. Zůstává však ponejvíce při povrchním vtipkálství, uváděje tuto literární školu v posměch jakožto kavárenskou společnost několika samolibých a svou osobou koketujících lidí — hlubší její kritiky anebo postavení něčeho nového proti ní až dosud v těchto článcích neshledáváme

— Literární Dánsko slavilo před dvěma měsíci čtvrtstoletou památku prvého vystoupení Holgera Drachmanna. Jméno toto zůstane nerozlučně spjato s poslední periodou dánské literatury. Drachmann jest po záhy zemřelém Jacobsenovi jejím nejvýznačnějším duchem jako básník i romancier. Dvojím rysem lze jej karakterisovati: Drachmann jest jednak básníkem moře a lidu, jenž žije ve styku s ním, rybářů a námořníků, básníkem tedy lidovým, národním, plným drsné, svěží vůně severních moří. Vedle toho však zas vyniká u něho měkčí rys pohádkovosti, snivosti, fantasknosti, který jej činí zvláště sympathickým nejmodernějšímu vkusu. Vedle toho vážil i z historie a odvážil se i na široký obraz kodaňské literární a politické společnosti, román Forskrevet (Psanci 1890.) v němž ovšem také partie báchorkové a snové tlačí se co chvíli do realistického líčení. Překlad jeho slibuje Vzděl. Bibliotheka a myslíme, že bude tento román u nás velice zajímati svými analogiemi s našimi poměry. Drachmann vstoupil do literatury ve spolku s Brandesem a s ním stojí v řadě těch, kdož spůsobili na počátku let sedmdesátých tak hluboký obrat v literatuře a myšlení své vlasti. Mimo jmenovaný román zanechává řadu veršových knih, povídek, prací dramatických a překlad Byronova Dona Juana. Naproti delikátnímu, až do chudokrevna a chorobna zabíhajícímu umění Jacobsenovu představuje Drachmann typ robustnější a lidovější.

— Pan dr. Herben vymlouvá se z výtky plagiátu, již mu odpověděl p. Fr. Jiřík v min. čísle Rozhledů, jak právě může. Gratulujeme mu sice k té zázrak paměti, s níž dovede větu za větou a slovo za slovem reprodukovati »po čase«, co kdysi četl v kalendáři, ale myslíme, že již toto přiznání stačí, aby p. dr. Herben

Digitized by Google

neměl více práva zasedati v podobných otázkách k soudu nad jinými. — »Rozhledy prý si zatančily svým úsudkem o p. Hilbertově feuilletonu ve Vol. Směrech tanec mezi vejci. To není pravda. Sám Čas doznává, že jsme řekli o Vrchlickém ostrá slova. Proč prý jsme neřekli přímé slovo o p. Hilbertovi. »Proč asi?« Necháváme tuto podezřívavou otázku bez odpovědi. Neptáme se také »Času«, proč neřekl »přímé slovo« o Světozoru, který přec v obraně Vrchlického se staví dále než pan Hilbert. Nikdo nemůže přec od nás žádati, abychom soudili o p. Hilbertovi podle jeho receptu. — A naprosto už ukončujeme polemiku s Časem o změnách v naší redakci. Neboť na obzoru už zase vystupuje soukromý list a my máme od léta dosti na tahanicích s Časem o dopisy a rozmluvy. Neboť co máte činiti, vrhne-li vám Čas v tvář větu z dopisu, o němž nevíte, větu, která jistě byla několika ústy skroucena a sfalšována, než se mohla dostati do »Času«, jejíž důkaz autentičnosti byste zajisté od Času marně žádali. Ale kdyby i stokráte bylo pravda, že zodpov. redaktor tohoto listu něco takového »ohlašoval« (jako že není), měl by p. Dr. Herben právo citovati list, který jemu nebyl adressován a který ani nemohl míti v ruce? Ostatně prohlašujeme tu jednou pro vždy, že osoby, vedoucí redakci tohoto listu, jsou spolu naprosto solidární, a že ujednáno, aby Rozhledy byly vedeny tak jak nyní jsou, stalo se už na počátku března. Zodpovědný redaktor t. l. nemohl proto ohlašovati, že bude sám redaktorem, protože věděl, že jako list řídící budou jmenováni i ostatní jeho dva kollegové. Mohl pouze oznamovati spolupracovníkům, že mu jsou svěřeny redakční práce ve vlastním smyslu (na př. přijímání rukopisů, jednání se spolupracovníky atd.) a jen to, a nic více, jim také ohlašoval. — Nemáme času a místa, abychom se s Časem hašteřili o tyto věci a dodáváme proto jednou pro vždy, že nás tato mrzutá polemika utvrdila v úmyslu jednati s ním na příště co nejstručněji.

Divadlo.

Dík novému kursu, jejž zahájilo Národní Divadlo v posledním roce alespoň vůči domácím autorům, dostal se na jeviště p. Hladíkův Nový Život. Pan V. Hladík pustil se tu poprve na hladký led divadelního debutu. A řeknu hned upřímně: výsledek neznamená plné vítězství, podmanění si posluchačstva, překvapující vpád nové silné umělecké myšlenky. Stojíme tu před hrou, která ukazuje sice nepopíratelnou povolanost autora pro jeviště v divadelním slova smyslu, ale ve smyslu přísně uměleckém narážíme tu na mnoho nevypracovaného, neprohloubeného, neodůvodněného. Stavba scén, obratná kalkulace s effekty, svižné skizzování postav, zvláště pak dikce tak hladká a jiskrná, jak ji od domácích dramatiků z řídka slýcháme, tyto všecky vlastnosti zaručují p. Hladíkovi divadelní budoucnost. Na dramatika-umělce však by nestačily (ba naopak u debutanta máme raději trochu drsnosti a neobratnosti) — zde nám nezbývá tedy než čekati. — Jinak shledáváme se v Novém Životě se starým známým z literatury: ovzduší elegantní pražské společnosti, jejich světáků, snobů, paniček, které s veškerou roztomilostí konají úřad domácí paní a uvnitř se chvějí strachem před nevítanou návštěvou za dveřmi, která znamená pro ně záhubu (viz Třetí lásku), hladká dikce, plynně vedený dialog, to všecko připomíná p. Hladíka z románů a novel. Rozdíl jest ovšem v tom, že hrdinou je zde malíř Melan, tedy umělec.

Digitized by Google

Místo obšírné reprodukce děje, jenž je zajisté znám našemu čtenářstvu z denních listů, kladu zde hned několik svých poznámek a námitek. Hned předem proti látce. Myslím, že už máme těch atelierových dramat tak právě dost. Při té celé řadě prací z malířského života vypadá to už, jako by malíř byl typickým zjevem českého umělce. A tím on jistě není. Máme sice malířů hodně mnoho, ale myslící, hledající a zápasící umělce mezi nimi spočtete na prstech. Melan p. Hladíkův nezdá se, že by mezi ně patřil. Je to malíř docela tuctový, který svou nemohoucnost svádí na ženitbu, buržoastické okolí a bůh ví co ještě. Pravými typickými protinožci buržoasie nejsou ostatně u nás malíři, nýbrž mladí literáti (totiž svým uměním mladí). Těch ona vůbec nezná a oni stojí k ní v nejpříkřejším nepřátelství, kdežto malíř jí potřebuje a hledá styky s ní. Rozumím ovšem, co dramatiky k těmto látkám svádí. Má-li se umělecká snaha na jevišti hmatatelně a hodně divadelně znázornit, hodí se k tomu nejlépe atelier, ukazování rozpracovaných obrazů a řeč o jejich osudech atd. — literární a jiné snahy vypadají na jevišti příliš abstraktně, nedivadelně (vzpomeňme třebas Hauptmannova Vockerata). Na omluvu p. Hladíkovo mluví ovšem také to, že psal svůj kus současně s p. Kvapilovou Bludičkou a nevěda o ní — a právě reminiscence na Bludičku to jsou, které nejvíce seslabují náš dojem z Nového Života.

Tato malířská themata bývají obyčejně spínána s otázkou prostředí. Co mám proti tomu, souvisí s tím, co jsem právě řekl o netypičnosti těchto themat pro náš život. Tam, kde vůbec není talentů, aby dělali bůh ví jaké umělecké zázraky, svědčily by tyto ohledy na milieu o jakési řekl bych vyhýčkanosti v názorech na umělecké tvoření. Jako by opravdový talent se tak příliš staral, jestli žije v takovém či makovém prostředí! Kdybychom si my mladí byli pořád kladli otázku, jak se který z nás oženil a v jakém ovzduší žije, nevím, kam bychom byli došli! Nejlepší české verše z poslední doby vznikaly ve chvílích ukradených kanceláři nebo škole, většina mladých talentů protloukala se s třiceti, čtyřiceti zlatými měsíčně a takový pan Melan nemůže namalovati kloudný obraz, protože se bohatě oženil a žena mu nerozumí! Kdyby něco v něm bylo, přenesl by se snadno přes takové skrupule. Ale ovšem, co velkého by mohl i v ovzduší sobě nepřátelském vykonati člověk, který, když se rozejde se ženou a když mu podává jiná žena ruku k volnějšímu životu, nezmůže se na nic jiného, než na furiantské vytloukání hospod a v náladě, kterou si z nich přinesl, smiřuje se zase se ženou. Slyší ovšem nyní od ní, že je chud a snad vidí v této chudobě pružinu k lepšímu uměleckému životu. Ale zní to jednak paradoxně, těší-li se z chudoby malíř, jenž si ještě v I. jednání stěžoval, že i při své bohaté ženitbě musí malovati pro výdělek, a pak mi nejde na rozum, jaký lepší život od této chudoby čeká panička, zvyklá společenskému životu a všemožným sportům. Perspektiva na tak problematický »nový život« zůstává nejpovážlivější slabinou práce p. Hladíkovy. Neboť výslední dojem tu selhal — autor si nás nepodmanil, my nevěříme tomu, o čem nás chce přesvědčit. Nevěříme tomu zvláště proto, že autor sám tomu mnoho asi nevěří. Neboť »nový život«, po němž Melan skutečně touží a v němž skoro věříte že by z něho něco bylo, byl by nastal, kdyby byl přetrhl manželství

Digitized by Google

a šel s pí. Kvisovou, jak mu tato navrhuje. Po boku této dámy, duševně silnější než on, povznesené nad morálku svého okolí, byl by rozřešil bolestnou otázku svého života důsledně umělecky: ve smyslu individualismu, volného, ničím nezpoutaného života. Autor se sám o to postaral, aby představa tohoto »nového života« vypadala dost svůdně, ale najednou nechá Melanovi znovu spadnouti do klína manželství, v němž není šťasten — spadne tam ze slabosti, ne z heroismu sebezapření! — a výhled do budoucna z této situace jmenuje zase týmž slovem »nový život«. Hra je tedy ideově docela rozpoltěna, III. jednání zvrací obě první. V celé prvé polovici vybnal pan Hladík svůj kus zcela jiným směrem, postavil zcela jiné hodnocení, zde však ve 3. jednání je náhle překocuje, rychle a neodůvodněně, leda že by tu byl důvodem ohled na vkus a morálku obecenstva, jenž ovšem důvodem být nemá. Celé toto III. jednání činí na mne dojem snahy po rychlém ukončení, jest pracováno patrně zběžně a na rychlo, jinak by nebyl zanechal autor tolik věcí nezmotivovaných a neprohloubených. — Práce p. Hladíkovy mají mnoho pěkných vlastností na svém povrchu, doufejme ještě, že námitky, pronešené skoro ze všech stran proti ideové stavbě prvého jeho kusu, naučí jej pracovati také do hloubky.

Hra trpěla na jevišti nedostatečným provedením. Hlavní postavy, místo aby byly podloženy od hrajících životným obsahem, vypadly prázdněji než v textu. *K.*

Výtvarné umění.

Vánoční výstava. V Topičově salonku uspořádala Umělecká Beseda svou každoroční vánoční výstavu. Tentokráte jest to výstava krajinářská, aspoň v tom smyslu, že vedle několika dvou tří dobrých studií obor figurální zastoupen jest velmi slabě a chatrně. Krajináři naši skutečně bez ohledu na denní boje a strannictví studují a pracují; proto nás také jedině oni s výstavou vánoční smiřují. O chudobě tvořivosti v oboru figurálním za poslední dobu jsou vystaveny zřetelné doklady, ano najdeme také díla, která kde kdo po Praze již dávno zná z výstav starších. Nedává tím sama výstavní komise příležitost považovati výstavu za pouhou tržnici? Či bylo by snad jinak možno, aby se bral tak malý zřetel na obecenstvo, že v nové výstavě bylo by mu předkládáno opět to, co již v předešlé vidělo? Nebylo by jinak možno, aby ku př. vystavena byla Hilšerova Siréna; má tam prostě najíti kupce, když na jiné výstavě štěstí toho se jí nedostalo. S dlouhonohým vodníkem Amortovým, pro nějž neexistují žádné proporce lidského těla na světě, má se věc podobně. Skutečnou tvořivost, ne vyschlý pramen a stagnaci pozorujeme tedy u mladých krajinářů. Co tu individualit, každá přináší stále a stále řady nových motivů, že jest stěží zachytiti jejich kvapící tvořivý proces, hyb, život a ruch; studujeme-li blíže jejich motivy, budeme se obdivovati také péči techniky a noblesse barvy. Každý má svůj odlišný způsob viděti přírodu, každý má své nálady, ale každý z nich má zároveň svůj zvláštní technický pochod odchylný a samostatný. Studujeme krajiny

Digitized by Google

Holubovy a poznáváme, že k vystižení průhledného jasu a křišťalového svitu oblohy vede svůj štětec v kolmém směru na horizont. Naproti tomu dociluje Jansa svého známého karakteru oblohy vedením horizontálním. A docela svou a zcela zvláštní širokou a smělou techniku má sl. Braunerová, jejíž paleta v zachycení dojmu nemá soupeře. Kaván ve velkých harmonicky plynulých plochách vidí vzduch a dlouhé perspektivy polí a luk, kdežto Slabý pilně studuje detail a podává jeho pravdu, jež není na úkor nálady, ale zvyšuje ji skutečným poznáním terrainu a jeho

útvaru, jeho rostlinstva, jeho trávy a druhů stromových. Slabý zachycuje přesně náladu určitého kraje, určité doby roční i určité hodiny, která souvisí a podmiňuje náladu světla. Svou technickou noblesou může býti Slabý příkladem malířům, jichž v poslední době nad obyčej mnoho se u nás vyskytlo a kteří svoje umělecké a technické nedostatky zakrývají planými theoriemi a domýšlivostí. Vyskytá se také již u nás nebezpečný rys malířský, jenž vzrostl v době kdy vše mladé bez kritiky bylo protežováno jako jedině dobré, a ukazuje se jako předčasné a klamné domnění o geniálnosti, která poctivé studium a práci považuje za překážku a vede zároveň ku mělkosti a chudobě technické i umělecké. Z nedostatku konečně činí se cnost; malíř, jenž nedovede nakresliti správně

Digitized by Google

figuru nebo jenž nedovede vystihnouti plnost a bohatost přírody v popředí obrazu, nebo jenž ovládá jen několik chudých tónů palety, vymluví se na tu či onu theorii, ač v pravdě příčinou jest jenom ta okolnost, že toho nedovede a že vůbec není umělcem. Takovým způsobem pracuje K. Záhorský, jenž zná jen lokální tón, jejž vydává za zjednodušený kolorit za účely suggesce, ač jest to prostě nedostatek koloristického nadání. Na jeho pleinairových studiích všude jest viděti ateliérní světlo a libovolné barvení jedním plošným tónem, jenž nemodeluje, ani perspektivně vzdálenosti neodděluje. A. Němejc svou studií ukázal, že zasluhuje uznání, jakého se mu všeobecně dostává, ale kladu váhu na to, aby se nadání jeho správně rozumělo; ve volbě národ. kostymů, nebo v podání charakteristicky určitého kraje nespočívá umění, jistě ne malířské umění a proto bez ohledu k látce třeba všimnouti si na studii Němejcově qualit s ecificky malířských; vzal-li studii z Plzeňska nebo ze Slovácka, to bylo jeho věcí, kritika musí konstatovati způsob, jakým ji podal a ten činí ho umělcem. Totéž platí o studiích Herčíkových, jenž klidně, bez hluku, ale poctivě pracuje. Podáváme v reprodukci jednu jeho starší studii (zde poprve vystavenou), která jest majetkem prof. Brožíka a která ve způsobu, jakým Herčík zachycuje tvář modelu, svědčí o dobré škole a opravdové práci. Sem můžeme klásti také Jelínkovu malbu. Za soumraku, skizzu plnou poetické harmonisace tónové, která se zdarem řeší těžkou svoji úlohu koloristickou. Práce tato tvoří zároveň jaksi přechod ke studiím krajinářským, jež ve výstavě převládají. Tu jest na prvním místě mladý, ale vyspělý a svérázný talent Josefa Holuba, jehož třeba blíže si všimnouti. Ponechávajíce si však bližší ocenění umělce tohoto pro některé budoucí číslo, podotýkáme jen, že jest žákem školy Mařákovy, jejíž vliv pozorujeme ještě na studii, kterou v reprodukci přinášíme; ale i tu jeví se již Holubův talent pro světlo a valeury atmosferických měkkých nálad; jest to tušová studie podzimní »když vítr ze strnišť věje«, jak umělec sám ji nadepsal, která jímá nás svým vroucím vystižením nálady podzimku a jeho rozptýleného, měkkého světla. Holub jest enthusiast přírody, jest zanícen nad její krásou, již miluje, a širý kraj a les stal se jeho školou, kterou navštěvuje s horoucností milence; splývá celý s krajem, vidí v něm sebe, v každém, velikém i prostém motivu. Odtud pochodí jeho intimita, ať maluje stráň posetou

Digitized by Google

omšenými balvany, nad nimiž ženou se hustá letní mračna, nebo ať maluje tok Vltavy s jejími chudými písčitými stráněmi v okolí Kralup. Z dalších krajinářů, kteří vystavují, platí totéž o Fr. Kavánovi, jehož díla pro obecenstvo naše mohou býti vysokou lekcí krajinářskou. Způsob, jakým Kaván pojímá své úlohy, jeho účelná volba prostých, nehledaných motivů, kde dlouhé lány polí a luk ztrácejí se k dalekým horizontům, ta úžasná perspektiva krajinné hloubky a způsob, jak podává světlo a volný proudící vzduch, spojený s jeho neobyčejnou tvůrčí plodností, musí nutně a prospěšně účinkovati na změnu vkusu krajinářského u našeho obecenstva, jež stále ještě z neporozumnění pravých úloh malířských žádá významný motiv, důležitý pohled, nebo uhlazenou a pestře kolorovanou práci po způsobu barvotisků. Že Kaván nečiní ústupků tomuto vkusu, v tom jest jeho pokrokový význam. Více ohledu na vkus obecenstva má V. Jansa, jenž maluje dvojí druh obrazů, lepší a špatnější; tyto poslední oblíbeny jsou od kupujícího obecenstva, prvé tvoří Jansa především pro sebe a pro amateury. Jest to faktem málo lichotivým a dalo by se číslicemi dokázati, že na našich výstavách prodají se z pravidla věci nejšpatnější, ovšem nikoliv nejlacinější. Jest to divným svědectvím o vkusu obecenstva. Pokud bude Jansa malovati mariny, bude je prodávati a může si kritika stále tvrditi, že to nejsou díla, která plně odpovídají jeho talentu; jsme zvyklí příliš vysokému měřítku mariny, jaké nám vložil do ruky Knüpfer a s tím Jansa zajisté sám nepomýšlí na soupeřství — jeho obor jest jinde, v intimních náladách prostého jihočeského kraje a jeho rybnících. Jansa tu pracuje jednoduše, ne mnoha tóny, ale tóny účelně volenými, zvláštní modrofialový tón, jenž stupňuje se ve stínech vody, jest základem jeho koloristické harmonisace a způsob, jakým sjíždí mu světlo oblohy do klína stojaté vody, zasluhuje uznání. Několik vystavených studií dosvědčuje tento soud. Jiným způsobem pracuje sl. Zdenka Braunerová, umělkyně nálady a dojmu a modravých akkordů kraje. Na pracích jejích hrají světla a stíny tu ve smělých kontrastech, jinde zas účelně stlumeny k docílení delikátního dojmu. Svérázný její talent stojí zcela o sobě v našem umění a daleko, velmi daleko přelétl akademickou konvenci. Z dalších krajinářů F. Engelmüller ukazuje opětný technický i koloristický pokrok. Ještě více překvapuje J. Minařík, známý jemný detailista zátiší, jenž pojednou vystupuje s velikým, široce a směle studovaným lesním koutem. Z figurálních prací zdařilí jsou Maroldovi Vojáci a studie V. Maška. Z dalších vystavuje Jos. Ženíšek, známý svými portréty a konečně J. Špillar interpretuje Lešetínského kováře svým rovněž známým tvrdým, nehybným koloritem. Obraz tento může sloužiti za doklad, že bez pečlivého studia přírody nevznikne žádné umělecké dílo. Co Špillar namaloval, jest pathetická divadelní scéna s několika vojáčky a řadou prkených statistů za dveřmi s nasazenými bodáky, na něž žene se kovář s malým kladívkem — kde zůstal tragický dojem, jaký známe z četby? Mimo to musel by Špillar studovati kovárnu, její zvláštní přítmí a průsvitné pološero šedých tónů, stříbřité paprsky, jež dovnitř vnikají a v nichž prach se třese — proti tomu jest jeho kovárna jen libovolně kolorovaný, nudný kus ateliérní.

Dr. *F. X. Jiřík.*

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V Praze, dne 11. prosince.

K. k. Zeitungs Stempel! Co jinde vymírá beze stopy, u nás posud v plné síle života. Máme to zdravé, horské klima, clima austriacum, útulný asyl pro všechny invalidy reakce. U nás odzváníme skoro pravidelně posledním exemplářům tohoto pokolení a rakouský parlament hází poslední hrudy v Evropě na jich rakev.

Máme již leckteré věci »všeobecné«; nejdříve ovšem všeobecnou povinnost brannou, všeobecně povinnou návštěvu škol, všeobecnou povinnost svědeckou . . . a pak i všeobecná práva: všeobecné právo volného stěhování, všeobecné právo v § 13. st. z. z.: »každý má právo mínění své v mezích zákona slovem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti«, konečně i všeobecné (sit venia verbo!) právo hlasovací v V. kurii s volebními okresy se 150.000—200.000 voličů . . . Ale tyto ohromné komplexy osob a obcí nelze ovládati bez možnosti všeobecného, zákonně nepoutaného poučování, zejména těch tříd, které poprvé vystupují, aby řekly své slovo do osudů státu.

Prudká palba soustředila se proto dnes na typický šedivý kroužek, vyražený v čelo denních a týdenních rakouských žurnálů s nápisem: k. k. Zeitungsstempel. V sousedních Uhrách vymizel již r. 1869, v Německu r. 1874 — a z celého civilisovaného světa trčí tito Mohykáni reakce ještě jen u nás a v bratrském státě tureckém. Tento vetchý patriarcha jest dítkem úzkosti v r. 1789. před francouzskou revolucí, »aby různí škrabáci, kteří od doby svobody tisku napsali tolik nesmyslů, do budoucna se mírnili,« podlehl však březnové revoluci v r. 1848., ale potomní reakcí byl zrestaurován v r. 1857. A od té doby leží těžce na svobodě tiskové, znemožňuje širší vzdělání lidu (žurnál a kalendář jest dnes kusem školy pro dospělé), dusí žurnalistiku a především její nejpohyblivější falanx, tisk malý (politický denník na př., mající 20.000 abonentů, zaplatí státu celé veliké jmění v obnosu 72.000 na novinářském kolku), hubí industrii tiskařskou a to v době, kdy živnostenským řádem z r. 1859. byla zavedena svoboda živností. Celá řada peticí došla na říšskou radu, ale novinářský a kalendářový kolek žije posud. V r. 1874. prohlásil finanční ministr De Pretis, že za zrušení novinářského kolku musí se mu dostati náhrady jinde a že nelze ho odstraniti bez současné reformy daňové. Od té doby však, poznamenává dr. Kanner v »Zeit«, byly zavedeny v Rakousku

Digitized by Google

milliony a milliony nových daní, náhrada za novinářský kolek byla zkrát zjednána, z rozpočtu zmizel dokonce i deficit, letos konečně byla provedena i všeobecná reforma daňová — ale novinářský kolek trvá posud. —

Iniciativy v této věci chopili se letos řízením prozřetelnosti blížících se říšských voleb — němečtí liberálové. Dr. Russ a soudruzi podali pilný návrh na zrušení novinářského kolku a zákazu kolportáže, jenž byl sněmovnou přijat. Náhradu za kolek, dokazoval dr. Russ, našla by vláda ve velikém stoupnutí prodeje a spotřeby poštovních známek. V Rakousku vydává se ročně 280 mil. ex. novin, ale prodá se jen 76 mil. pošt. známek. 200 mil. ex. nepřekročuje tedy obvod svého vycházení. Náklad všech kolkovaných listů v Rakousku obnáší dnes kolem 550.000 ex. denně. Ale jen »Petit Journal« pařížský má náklad 1,000.000 ex. denně, tedy skoro dvakrát tolik, co všechen tisk v Rakousku. A stupeň kultury měří se dnes rozvojem tisku.

Palba proti novinářskému kolku vedla se však i mimo parlament. V Praze manifestovaly své smýšlení všechny směry socialistické a radikální, ve Vídni 20.000 dělnictva, v Praze a Linci knihtiskařské pomocnictvo. Vše vyznělo v jeden mohutný a zvučný akkord: Změna tiskového zákona z r. 1862, především zrušení zákazu kolportáže, obsažené v § 23. t. z., odstranění novinářského kolku, kolku kalendářového (a tato pokuta ze vzdělání nejprostšího lidu činí ročně 256.000 zl.), zrušení objektivního řízení, koncessí k tiskárnám, povinnosti předkládání k censuře, ohlašování změn.

Ale nemlčel i ministr spravedlnosti hr. Gleispach: »Mám za svou povinnost vystoupiti proti příliš daleko jdoucímu — sanguinismu.« A řekl své slovo i p. baron Dipauli: »U nás je to už zvykem, že dějiny děláme — kouskovitě.«

— Počátek románu. Dr. Herold v Chrudimi: »A proto z celého tohoto mladého proudění konkretní formy mohlo dosáhnouti jen to, které opětně se postavilo na starý český program, za které mám ty, kteří dnes bez určitého tvoření nové strany nazývají svůj směr směrem pokrokovým, zastoupeným »Radikálními listy.« — Radikální listy: »Pan dr. Herold nesledoval vývoje našeho směru, neboť by jinak věděti musil, že jsme na starém českém programu stáli od samého počátku našeho hnutí, pouze že jsme toto heslo vyplnili dle potřeb pokročilé doby. Také není pravda, že odkládá se balast neuskutečnělých snah. Pánové blízcí dru. Heroldu vkládali velmi mnoho do našeho hnutí, co v něm nebylo.«

— Sociální politikové. V Praze tvoří se z mladých advokátů německých skupina rázu sociálních politiků vídenských.

— Vacuum! Ministr Gleispach byl by také pro zrušení tisk dusících paragrafů, ale čím pak vyplnit to vacuum (prázdno)? A chápeme tu hrůzu ministrovu — nové vacuum, když je tolik v c. k. zastoupených zemích — vacuum. Vacuum austriacum!

— Kompensaci za zrušení novinářského kolku hledá zase pan Dipauli. A vtipná hlava, už našel kompensaci: zavedl by daň z inserátů, postátnění inserce. Máme již nový fideicommis, a byl by to výborný pendant: nový monopol. Pan Dipauli by zavedl centrální orgán ve Vídni, c. k. privil. říšskou továrnu na výrobu insertů a c. k. privil. filiálky na venkově. V Německu ovšem byla i erce

Digitized by Google

zmonopolisována od r. 1727—1850 a jedinými listy insertními byly: »Generalanzeiger« a »Intelligenzblatt«, a musili ji zrušiti, když tímto monopolem byla inserce nadobro zabita. Ale u nás se podařily horší experimenty, proč by ne i tento? A hlavní: ministr financí by tu našel vyplnění svého vacua a kompensaci zároveň.

— Povolení svobodné kolportáže. Tiskový výbor usnesl se dne 9. t. m. po rokování o pilném návrhu dra. Russa na zrušení zákazu svobodné kolportáže. Posl. Rutowski byl zvolen za referenta a má podati v tom směru návrh na změnu § 23. tisk. zák. Ministr Gleispach se proti tomu silně ohrazoval. Bez zápovědi kolportáže nemůže prý býti žádného objektivného řízení. Je sice také pro volnost kolportáže, ale za to chce monstrum daleko horší: omeziti pravomoc porot. Poroty prý příliš osvobozují. Ministr se pochlubil, že pracuje na zevrubné reformě tiskové. Řízení objektivní prý chce omeziti na delikty nejtěžší a při těch ponechati v platnosti soudy porotní; ostatní delikty však odkázati soudcům z povolání. Dr. Pacák se ihned ohradil: »K omezení porotních soudů se poslanecká sněmovna nikdy nepropůjčí. Z pravomoci porot vylučovati politické delikty naprosto nelze.« V tom se zase neshodneme s p. hrabětem; my si představujeme pod reformou tiskovou krok v před, p. ministr Gleispach si představuje však krok v zad.

— Ministr Gleispach byl proti nutnosti návrhu Russova. V 8 dnech nelze prý nic řádného udělati. Vláda se o tom radí už 30 let a ještě to nezkoncovala. V Rakousku je třeba pravidelně století. Civilní proces z r. 1781. byl opraven teprve loni, tedy za — 114 let. Na opravu trestního práva z r. 1803. dojde dle vší pravděpodobnosti po r. 1903. Na opravu tiskového zákona je čas až do r. — 1962, nač tedy tak kvapit?

— Z rakouského parlamentu: R. 1896. Pilný návrh dra. Russa na zrušení novinářského kolku. Dr. Russ mluví: »Jest to zásluhou naší strany, k níž již od desítiletí patřím, že tuto záležitost předkládá sněmovně poprvé!« (Souhlas na levici.) Dr. Pacák: Již dne 31. května 1894 jednalo se o odstranění novinářského kolku a tu hlasovali: první dr. Russ — proti, dr. Nitsche — proti, pan. Bendl — proti atd. — (Poplach, stará hříšnice prchá do kuloárů.) —

— Zemský výbor království českého usnesl se podati sněmu předlohu na zavedení přímých voleb v Čechách. Pražské dělnictvo pořádá dne 20. t. m. řadu manifestačních schůzí po Praze a okolí, a před tím dojde ke společné schůzi směru radikálně pokrokového a směrů socialistických.

— Socialně-demokratická strana v Rakousku vydala právě své programové provolání k volbám podepsané ústředním výborem ve formě letáku v nákladu půl millionovém.

— Otevřená slova v Čechách a na Moravě. Není zásadního rozdílu mezi Mladočechy a Staročechy a není ho ani mezi lidovci a stranou národní na Moravě. Jest tedy již jasno. Dr. Herold řekl v Chrudimi: »Neříkám, že dřívější způsob vedení české politiky byl nesprávný nebo pochybený.« A dr. Engel napsal: »Na naší straně odporu zásadního není. Naopak mnozí poslanci ve svých projevech dostupují skorem až i samé čáry demarkační, jež oba tábory dosud dělí.« — A v tentýž čas píše dr. Žáček v »Nivě« ve svém referátu o Mladé Moravě: »Lze-li mluviti o různých směrech, musí zde býti základní různost stran, strany a její údcové musejí býti proniknuti těmito zásadami, musejí sami v ně věřiti . . . Té kardinální různosti zásad však zde není a nikdy nebylo. Rozdíl byl více v taktice; ardinálního rozdílu programového nebylo a po úplném přechodu strany národní do

Digitized by Google

oposice a akceptování všeobecného práva hlasovacího rozdílu toho teprve není. Strana lidová vznikla z příčin zevnějších. Jednalo se o osoby a jen o osoby . . . « — Jsou to slova upřímná a ovšem velice důležitá. Vášně stran se vypěnily, přišla klidná rozvaha, dostavuje se vědomí příbuznosti, a lidé, kteří stáli proti sobě na nože, podávají si ruce. A zcela správně. Strany se tvoří k vůli principům — ne k vůli osobám. Kdo patříš tělem a krví ke straně vlastní, nevycházej ze strany, ale proveď obrat uvnitř strany. V tom souhlasíme s drem. Žáčkem. Kdo však tam nepatříš, vystup a tvoř nové věci, buď sám, a máš-li soudruhy, s nimi. Budeme rázem dál. Urychlíme novou formaci budoucnosti v českém světě, jež visí již ve vzduchu a jež nás postaví na výši Evropy. A místo veřejné soutěže osob dojde k veřejné soutěži zásad, jež přivádí skutečný politický pokrok a více: jež povznáší a ušlechťuje.

— Ať žije princip! Mladočeští poslanci byli věrni principu a nehlasovali pro fideikomis, těší se Nár. listy. Třetina jich zůstala doma, třetina se vytratila, třetina hlasovala. Princip byl zachráněn, fideikomis byl zachráněn — ať žije vysoká politika.

— Vivat autonomia, pereat princip. Ale nač té úzkoprsosti, hovoří Nár. listy. Jsme autonomisty. Zástupcové království haličského a vladiměřského (roz. polské kolo p. szlachciců) chtějí fideikomis, »tedy si ho mějte!« Pryč s principem, ať žije autonomie.

— Při fideicomissu Czartoryskich nešlo ani o autonomii ani o přání polského národa, nýbrž o přání interessované rodiny a jejích přátel. Pro tyto bylo ovšem trochu trapné, že povolení ku zřízení fideicomissu může býti uděleno dle zákona ze dne 13. července 1868. jen říšským zákonem a užili proto vší dialektiky na jeho obhájení. V Rakousku je na 300 fideicomissů s rozlohou přes million hektarů. Novým fideicomissem přibylo 19.000 jiter půdy na věčné časy vázané a hospodářsky nanejvýše škodlivé.

— Mladočeští poslanci jsou ještě ustavičně v oposici. Před kulisami jsou v oposici oficiósní, za kulisami v oposici oficielní. Aspoň mají nuance, kdežto hrabě Badeni nuancí nezná: slibuje všem stejně a všem stejně ničeho nedá. Mladočeši provozují politiku vysokou, ale hr. Badeni přece nejvyšší. *S.*

Z politiky zahraničné.

V Německu, Francii a Anglii neustávají velmi přesně porovnávati své síly po stránce obchodní a hospodářské, nosnost a rychlost svých lodí, výkonnost svého průmyslu a rozsáhlost trhu. Šetření ukazuje, že Francie daleko zůstává za oběma druhými velmocemi, především nedostatečností svého loďstva a že Německo nejen stačí nejvyššímu napjetí sil, jež Anglie na poli obchodu a průmyslu rozvinuje, nýbrž je i předstihuje. Sám Balfour před nedávnem pravil, že jest Německo technicky již lépe vyškoleno, než Anglie. Podivil prý se nemálo, že Německo má jen pro elektrotechniky půl tuctu vyšších učilišť a všechny dokonalejší, nežli má Anglie. Také prý v Německu věnují stát i obce vysoké sumy k účelům vědeckým, i průmyslníci mnoho přispívají velikými obnosy na vědecké práce, jež jsou v první řadě ryze přírodozpytné a teprve později bude lze výsledků jejich obrátiti k prospěchu jejich průmyslové činnosti. V Anglii za to nejsou průmysl a věda v tak čilém a důvěrném

Digitized by Google

styku. Nechť si proto vezme poučení k srdci a to, co v Německu se děje, také koná co nejdříve a co nejdůkladněji. Potom Anglie prý dojista uhájí svoji průmyslovou převahu!

Hlavně však Francie trpí soutěží Německa. O 770 mil. vyvezlo r. 1895 více než Francie. Příčiny této hospodářské porážky jsou tytéž, jaké byly porážky r. 1870. Zprávy franc. konsulatů oznamují, že franc. průmyslníci nevyrábí lacino, za slušnou cenu a po vkusu obecenstva zahraničního. I ve vlastních koloniích jest franc. průmysl vytlačován jiným a především německým. V „Soleilu" jsme četli koncem listopadu: Naši obchodníci domnívají se, že Orientalové a Amerikáni, Číňané a Kanakové, v Povolží a na Kongu mají tytéž potřeby a týž vkus, jako v Paříži a Marseillu. Chtějí své výrobky kupujícím vnutiti, místo aby je zhotovili po jejich vkusu. To dříve bylo možno, pokud nebylo nám zápasiti s tak strašnou soutěží a pokud jsme byli na světovém trhu s výrobky svými sami. Dnes však již ne.

Chcete-li máte zároveň příklad, o čem se v zahraniční politice jedná u národů rozhodujících a vedoucích. Tu zahraniční politiku starého regimu neprovádí Evropa tak doma, jako spíše v koloniích. Generalové a diplomati angličtí provádějí ji v Egyptě a Asii, němečtí v záp. i vých. Africe, italští v severní Africe, francouzští v Alžíru, belgičtí na Kongu, v Indii a jižní Africe, ruští v Asii, španělští na Kubě, Filipinách atd. Jakoby se z Evropy odstěhoval ten starý státní svět do jiných dílů, z Evropy ozářené novým sluncem vědy, posilované sebevědomím, pronikajícím do vrstev lidových, a donucované železnými zákony hospodářskými bráti se dále po nastoupené cestě ku předu.

Skutečně vidíme, že v koloniích vládne a hledá vládu vše to, co pozbylo svých privilegií v Evropě. Není poučnějšího pro to příkladu, než povstání na Kubě i Filipinách, jež Španělsko sotva již asi překoná. Na Filipinách povstalci odeslali general-guvernéru španěl. list, ve kterém praví, že se nevzbouřili proti španělské vládě, nýbrž proti španělským mnichům. Bez výminky žádají jich vypovězení, vrácení statků jimi uchvácených původním majitelům a vrácení peněz, s nimiž nevědí mniši již kudy kam. »Je ovládá jen chtivost peněz a žen. Tu nevládne vaše excellence, nýbrž mniši a není-li guverner po jejich chuti, sesadí ho. Nikdo nemůže býti pokřtěn anebo pochován, nezaplatí-li předem a často stojí u hrobu mrtvola dva dni na žhavém slunci, až místní úřad z ohledů zdravotních sám zakročí a pohřeb provede. Také Španělové na Filipinách potvrzují, že vzbouření zavinilo nesmírné panství mnichů. Z počátku byly zakládány lože, a v nich později se ujal separatism: »Mniši mají nesmírná panství, jež buď vzdělávají ve vlastní správě anebo pronajímají. Z nich výtěžek všechen, část daní a značné poplatky štoly rozmnožuje jejich bohatství, z něhož haléře nedají na nutné veřejné podniky. To prý není jejich povinností, nýbrž státní pokladny. Ale ta je prázdna. Příjmů má pouze 14 mil. pesos, většinou plynoucích ze zdanění neřestí jako kouření opia, kohoutích zápasů, hazardní a loterní hry a j., což vše nejvyšší správní radou, ve které mají mniši většinu, je schvalováno a trpěno. Roční příjem mnichů čítá se na 113 mil. peset. — Není to obrázek ze středověku?

Digitized by Google

Mniši mají zvláště svrchu na gener. guvernera Blanca, a stále naň žalují vládě, že nedbá jejich rady a není dosti ukrutný proti domorodcům. Skutečně 9. t. m. byl Blanco odvolán. Nelze říci, že by se bylo za něho obešlo bez ukrutností. Zajatci bývali pobíjeni, bohatí domorodci mučeni na starých inkvisičních nástrojích, domorodci na veřejných ulicích ve dne stříleni, vězení tak přeplňována, že za noc polovice uvězněných umírala a pod. To však nyní, když mniši dosavadního guvernera svrhli, bude, jak patrno, horší. Pěkná činnost misionářská.

Podobně způsobily zbytky feudalismu povstání na Kubě, jež trvá již tolik měsíců a zřejmě se chýlí v neprospěch Španělů, vyslavších tam již přes 200.000 mužů. Na Filipinách bylo v létě, když povstání vypuklo 19.000 mužů a jim na pomoc bylo hned posláno 8000, v říjnu pak 3500; nyní odjíždí dalších 3500. Tak jest celkem válečný stav 34.000 mužů a obě povstání zaměstnávají 234.000 mužů, více než polovici branné moci španělské (doma je ve zbrani 128.865 a v Puerto Rico 6000 mužů). Odtud viděti, že povstání neprovádí několik hajduckých čet, poschovávaných po lesích, nýbrž skutečně všechen lid, shora až do dna.

Následek toho je, že od napoleonských válek za neodvislost nebylo posud Španělsko v tak kritickém postavení, jako je nyní, podle slov předsedy ministerstva Canovase del Castillo. Finance španělské nebyly sice od válek napoleonských nikdy v dobrém stavu, vždyť od r. 1851 do 1866 nebyly státní papíry ani připouštěny na bursy frankfurtskou, amsterodamskou a londýnskou. Ale nyní je ještě hůře. Na potlačení povstalců povolených 600 mil. peset jest již pryč. Před rokem vyžadovaly válečné operace na Kubě 16 mil. frc. měsíčně, letos v únoru již 30 mil. frc. měsíčně a nyní 50 mil. frc. Všechny námahy španělské vlády, sehnati v Evropě novou válečnou půjčku, byly marny. Nezbylo konečně, než 1. t. m. pokusiti se o 4% půjčku domácí v nominálním obnosu 400 mil. pes, garantovanou celními příjmy a splatnou v 6 měsících! Pod dojmem této zoufalé operace stouplo v Madridě ažio na zlato z $25^1/_4$ na 27. Uváží-li se, že přes všechny bohaté zdroje přírodní Španělska, zůstává ročně nezaplaceno 50·100 mil. pes. budžetovaných daní, ježto zámožní zdanění unikají, úřednictvo je úplatné a jen lid všechnu tíhu finanční nese, že španělská banka v těchto nesnázích má v oběhu až 1500 mil. bankovek, z nichž jen $^1/_3$ je kryta kovem a to ještě jen z polovice zlatem, že počátkem tohoto roku měla banka 728 mil. pohledávek za státem, jest zřejmo, že Španělsko se octlo před velikým hospodářským úpadkem, jenž může rázem učiniti konec nejen všem válečným operacím v koloniích, nýbrž míti i své politické dalekosáhlé následky doma.

V Belgické sněmovně bojuje se o zavedení všeobecné branné povinnosti. Klerikálové, již mají většinu ve sněmu i ve vládě, hájí dosavadní způsob, ve kterém bohatí za sebe kupovali náhradníky.

Italie ujednala s Menelikem smír. Dobrodružství africké stálo mnoho peněz a působilo Italii hodně hanby. Na tu ale již Italie po odhalení finanční korupce zvykla. Nezpronevěřují se peníze pouze v bankách a ve velikých obnosech, ale i v úřadech a především v obcích. Nejvíce na Sicilii. Zchudlé šlechtické rodiny hledí dostati se v čelo obce a hned je

Digitized by Google

možno jim opatřiti si do prázdných stájí koně, do remis kočáry a zvelebiti dům. Města staví nádherné obecní paláce, divadla (za mnoho milionů), jež zůstávají prázdna, poněvadž divadelní společnosti se jim vyhýbají, ale o stavbu silnic a o zdravotní zařízení nedbá nikdo. Obec s 1800 obyv. vystavěla si divadlo za milion. Slavnost posvěcení stála také hodně. Ale divadlo stojí již 20 let a ještě se v něm nehrálo. Návštěva by neuživila ani nejmenší společnost. Starosta jednoho ze tří největších měst sicilských byl uražen, odhadoval-li cizí žurnalista stavbu jejich divadla na 3 milliony. »Myslíte rozpočet za vestibul?« odsekl mu posměšně. O Sicilii již Machiavelli pravil: »Veliká mrštnost v údech, jen kdyby byla také v hlavách.«

Není bez charakteristické důležitosti zpráva, že severoameriacký gener. komisař pro vystěhovalectví, Stumpf, odejel v říjnu do Říma, jednati s ministerstvem vnitra o upravení vystěhovalectví z Italie do sev. Ameriky. Ital. vláda slíbila předložit parlamentu osnovu zákona, zabraňujícího vystěhování nemajetným osobám a živlům, jež dlužno »podle amerického zákona považovat za nevítané.«

V Německu se proklubává hniloba. Zvůle byrokratická a vojenská, všemožně v přestupcích proti občanstvu podporovaná, přerůstá nyní i nejvyšším činitelům přes hlavu. Co spáchal Carnap v Opalenici, lajtnant Brüsewitz a kriminální komisař Tausche jsou jen některé případy, jichž si širší veřejnost zvláště všimla. Těch, jež zůstávají v Německu ututlány, jest nesmírně mnoho a přiházejí se skoro denně. Projednávají-li se soudně, vyměří soud co možno nejmenší trest a ten bývá ještě cestou milosti zrušen. Tím sebevědomí tříd vládnoucích jen se přiostřuje, ale nespokojenost občanstva také. Poměry se přiostřují zvláště tím, že mocné přívrženstvo Bismarkovo kde může, pracuje proti nynějšímu kursu.

Sociální hlídka.

Socialističtí protestanté. (Dokončení.) Pro mladého, schopného, důkladněji vzdělaného muže, který nyní vidí, že kollektivismus je poslední zastávkou v pochodu socialního rozvratu, jsou všechny tyto středověké revolucionářské zásady protivny, intellektuelně nepoctivy. Veterán roku 48, jenž je vyslovil, budiž omluven, ale neodstrašuje tím mládež, kterou kdysi tím nadchl. A praktický výsledek toho jest, že německá strana socialistická nemá ani třetiny vlivu v Německu, než jakou by její počet a organisace — vhodně vedená — mohly vykonávat.

Když němečtí soc. demokrati přijdou do Anglie, nemohou zde nalézti svoji podobu. V SDF. poznávají své vlastní jméno, svoji vlastní Marxovu theoretickou orthodoxii, svoje vlastní tradicionelně revolutionářské cíle. — Vedle SDF. najdou však nevysvětlitelnou novinku — s nevysvětlitelným jmenem, — Fabianskou společnost. Fabiani, až dosud více či méně neznámi socialistům na pevnině, představili se u příležitosti kongresu zvláštním referátem, sestávajícím ze 14 nových článků socialistických nauk. V tomto spisu, jediném novém produktu kongresu, jsou úkoly fabiánské Society formulovány takto: vésti anglický lid k tomu, aby ústavu svou činil veskrz demokratickou, a takto sesocialisoval svůj průmysl a učinil výživu lidu zcela neodvislou od soukromého kapitálu.« Pro socialní demokracii jest to vše ktrina pochybená, kacířství, zráda »věci.« Pro »F. S.« znamená to socialism oděný

Digitized by Google

v státnický šat. Zatím však je taktika něm. socialistů už dávno fabianismu podobna a to samou silou okolností. Oni se však neodváží k tomu přiznati a naučili se tomu umění, dávati svým krotkým plánům vzezření výstřední, podvratné, místo aby vykořistili jako fabiáni snadnost, se kterou nejdůležitější proměny mohou býti provedeny pouhou zručností. Zkrátka politická zkušenost udělala německou stranu tak dalece oportunistickou a ústavní, že ji onen fabianský referát lépe representuje než impossibilism Sociálně demokratické Federace. Liebknecht může dosti zřejmě viděti, že nájezdy činěné p. Hyndmanem na Johna Burnse úplně se vyrovnají oněm, které na něho podnikal Landauer, tento německý impossibilista a že odloučení Burnsových soudruhů, jakožto »Battersea liga práce« a »Battersea Branche« od S. D. Federace jest tentýž zjev jako oddělení se německé strany od anarchismu a jiných extrémů ve své vlasti. Ale aby Liebknecht přestal mluvit o »odstranění námezdního systému,« aby trpěl soukromou podnikavost spolu se svým sociálním státem a zároveň, aby připustil, že ona veliká svátost marxismu, transsubstance práce a hodnoty nijak není podstatným článkem socialní víry, a že by mohla býti při všem ještě omylem (jak to fabianism přímo prohlašuje) toť příliš žádáno od sedmdesátníka. Liebknecht není právě odpůrcem fabianistických myšlenek, on je přijal do své soc. demokracie. a proto není tím, ani oním. V dřívějších kongressech bylo by toto postavení Liebknechtovo bývalo velmi typickým; ale Londýnský kongress vyznamenával se značným přílivem universitních professorů, žurnalistů, učitelů, členů parlamentu a vůbec representantů vzdělaných středních tříd. Tito lidé nepřišli v zájmu revolucionářského socialismu. Projevovali — jak se zdálo — většinou svoje mínění ve prospěch kollektivismu průmyslového, právě tak jako naši dědové středních tříd projevovali svoje mínění ve prospěch svobodného obchodu. Jejich názor o fabianismu nebyl potlačen a nikdo se neodvážil navrhnout vyhostění fabianů pro jejich kacířství. Proto přijal kongres Fab. společnost do svazku mezinárodní socialní demokracie. kdežto anarchisty a protianarchisty vyloučil a pozdravuje nadšeně zdrženlivost nizozemských předáků Domely Nieuwenhuise a jeho stoupenců, poněvadž socialism kongresu není více onoho starého revolučního zrna. Dojem prázdnoty, objevující se u německých řečníků, byl příliš patrný. Vůdčími muži kongressu nebyli více Liebknecht a Bebel, nýbrž francouzský delegát Jaurès a Vandervelde, vůdce belgické strany, oba universitní professoři, veskrze parlamentaristé. Ale nemůže se tvrditi, že by se byli dostavili s hotovým praktickým programem. Dávají si vzezření, jakoby měli mnoho vznešených plánů a více ještě učených návrhů v rukávech, které se objeví, až se dostaví jejich čas. Nedá se popříti, že některá hlasování, zejména při pojednání o válce, byla velice nemoudrá. Jen jednou zkusil to jeden delegát naznačiti svou pochybnost, že veškeren proletariát sdílí krajní humanitarism socialistů; toto kacířství nebylo však trpěno. Liebknechtovo prohlášení, že kdyby Elsasko-Lotrinský spor ponechán byl k řešení třídám dělným, že by byl odstraněn přátelsky za hodinu, bylo v téže síni se souhlasem přijato. V ničem není původ socialního hnutí ze středních tříd tak zjevným, jako ve vytrvalém bludu socialistů o ideálním proletariátu, nuceném surovostí kapitalismu proti své vůli snášeti války, trestní zákony a jiné hrůzy civilisace. Vidí pouze socialní problém, ne zdravými a objektivními očima, nýbrž pouze obrazně, jako náčrt melodramata, s jeho darebáky a bohatýry, s nevinným začátkem, bouřlivým středem a šťastným koncem. Jsou to ještě děti, blouznivci v politice.

— **Židovské hnutí dělnické** je jistě zajímavým, ač ovšem přirozeným zjevem v dnešní společnosti prosycené zejména ve svých středních třídách duchem instin-

Digitized by Google

ktivního, plemenného antisemitismu. Ukazuje nám jasně, že i ve kmeni, jenž prohlašován bývá za pevnou a kompaktní falangu nepřátel, diformace sociální, neúprosně poměry hospodářskými diktovaná, pokračuje pravidelným způsobem: rozčleňování kmene tohoto na vyssávající a vyssávané. Třeba jen na potvrzenou našeho tvrzení poukázati na hnutí mezi dělníky židovskými v Haliči, v Rusku, Americe, Anglii (Londýn) a Hollandsku (Amsterodam), jímž židovský proletariát vstupuje v řady bojujícího proletariátu všech zemí a se stejnou rozhodností proti svým židovským souvěrcům-kapitalistům. Nejnovějšího data je čilé hnutí mezi dělníky židovskými v Rumunsku, zastoupené i dvěma časopisy.

— **Hnutí magistrátních úředníků** ve Vídni, jež — mimochodem řečeno — okázalo nám pěkně svobodomyslnost a lidovost antisemitské městské rady v affaire diurnisty Seppra, jehož mstivost purkmistra Strobacha zbavila místa, je celkem obdobní a shodné s kvašením všeho samosprávného úřednictva. A v něm opět lze zříti podstatnou odlišnost a konečnou nesrovnalost snah těch nízkých, milostivě nepatrným penízem za veliké namáhání placených úředníčků od oněch výše postavených, kteří necítí tak tíhu svého stavu. A podruhé: že za povahy dnešních stran dominujících opět jen skutečné pomoci dostane se těm vysokým a nikdy těm těžce pracujícím a nuzujícím. V tom všem neliší se strana antisemitská od německo-liberální: ve své nelidovosti a nechápání velikých úkolů moderní sociální politiky, slovem ve své nepokrokovosti.

— **Hnutí v kléru.** 150 kněží, zástupců duchovenstva skoro všech diecesí Cisl'ajtanie, ritu římsko-katolického a řecko-katolického, shromáždilo se 26. listop. ve Vídni, aby rokovalo o zlepšení svého hmotného postavení. Sociální bída vniká do řad i těchto malých a chudých v církvi. Vláda uznala sama r. 1885, že potřeby životní zvětšily se od devadesáti let čtveronásobně, neučinila však ničeho, aby změnila starý výměr kongruy. Shromáždění vypracovalo obšírnou petici na říšskou radu, v níž podrobně formulovalo jménem všeho rakouského kleru své požadavky v příčině upravení kongruy. Nejsme ovšem proti této zajisté spravedlivé snaze; bude však nutno, až dojde k debatě o této věci, vyložiti poměr kleru a církve ke státu, žádati jich zásadní oddělení a úplnou emancipaci státu od církví.

— **Dolnorakouská advokátní komora** usnesla se v principu dle zprávy »Nár. Hospodáře« 64 hlasy proti 57, aby nedělní klid v advokátních kancelářích byl zaveden a aby za tím účelem byl vydán příslušný zákon.

— Berlínská revue **Neuland** dotýká se také záležitosti berlínského »Vorwärts« na sjezdu v Gothě a kreslí typ Němce ze severu a z jihu. »Klidný, těžkopádný Mnichovan tvoří svým původem a temperamentem naprostou protivu k nervosnímu, velmi pohyblivému Berlíňanu. Co tento rozněcuje se nejabstraktnějšími theoriemi budoucnosti, zůstává onen i při nejpalčivější otázce klidným a lhostejným. Činnost berlínských spolků jest mnohotvárna. Nejnovější theorie přírodovědecké a medicinské, problémy esthetické, jež nahodilo moderní umění, mají v berlínském dělnictvu pozorné posluchače. Když svého času vystoupilo v Berlíně s velikou energií hnutí realisticko-naturalistické, přistoupili četní dělníci berlínští ke straně realismu. »Freie Bühne«, bojovný orgán naturalistů, byl hlídán nejschopnějšími vůdci dělnictva. A tu viděl Berlín první veliká, povznášející shromáždění »volného jeviště«. Působivá díla Ibsenova, Hauptmannova, Anzengruberova uváděla massy v pohyb, bylo vzbuzeno veliké všeobecné hnutí umělecké. Učázala se první jitřenka dne, kdy všechen lid bude státi opět pod praporem umění. A znovu plnily tisícové zástupy veliké sály berlínské, když vznikly školy dělnické. Všude ozýval se hlad po duševní stravě . . .

— **Ku karakteristice pokrokového socialismu.** »Pokrokové listy« dne 10. list.: Zkoumejte jen materialistický názor dějinný a shledáte po bedlivějším studiu, že člověku, který na něm nestaví, boří se celá Marxova theorie o třídním boji aneb alespoň důsledky, které marxism z boje tříd uzavírá . . . Hledíme k vyvinutí jak individuality, tak i ku principu vzájemnosti, kteryž blaho jednotlivce podmiňuje . . . So ialismus nám neznamená jenom radikální proměnu řádů hospodářských, ale i obrození všech oborů působnosti lidské, filosofie, umění, literatury, morálky, rodiny. Nestojíme na výlučném

Digitized by Google

stanovisku hospodářského boje, ale hlásíme se ku všem těm, kteří trpí nynějšími společenskými nešvary: k učitelům, rolníkům, měšťanům, studujícím, obchodníkům atd.... Chceme rovné podmínky životní pro všechny, které nevylučují co nejrozmanitěji rozvětvenou činnost jednotlivcův . . . Víme, že teprve na zralé mravů lze s úspěchem stavěti nové řády morální a ekonomické, dáváme proto přednost zdokonalení duševnímu, neboť ono jedině uschopní spokojenější život v dokonalejších okolnostech ekonomických. —

— V Praze objevují se první příznaky blížící se zimy: tisícové protestní schůze nezaměstnaného dělnického proletariatu na Střeleckém ostrově.

— V Hamburku vypukla hromadná stávka mnoha tisíců přístavního dělnictva, jež se šíří po celém severoněmeckém pobřeží. Stávku řídí německá strana socialně-demokratická. Hamburk sám zastoupen jest na říšském sněmu třemi socialními demokraty.

— Z literatury brožurové. **»Co jest právo?«** Od A. K. (Nákl. vlast.) Autor této brožury vykládá v suché právnické dialektice pojmy práva přirozeného a positivního, práva v soudním řádu a povahu práva trestního. Do hlubší vědecké analyse, zejména se stránky sociologické, se nepouští.

— **Pátá kurie a české dělnictvo.** (Nákl. vlast.) Časová úvaha. Pisatel, národní socialista, vyslovuje se mezi jiným i pro boj státoprávní z důvodu, že malé státy, jako Belgie, Hollandsko, Dánsko, Švýcary nedovedou na dlouho odolávati socialismu; v zápase socialismu partizánská válka foederativní nijak neškodí. Belgičané jsou dnes mnohem před námi. Kdyby byla Belgie posud provincií rakouskou, musili by Belgičané k vůli nám posečkati, až bychom je dovedli dohánětí. Hnutí se tím také neseslabuje, poněvadž vymožeností Belgičanů působí velmi i na zdejší lid. Pisatel volá na konec po shodě a allianci stran dělnických, očekávaje od toho velikých úspěchů a soustředění sil proti společnému nepříteli.

Zdravotní hlídka.

Městský fysik pražský, pan Dr. Jindřich Záhoř, vydal výroční zprávu fysikátu o zdravotních poměrech města Prahy za rok 1890, 91. a 92.« Poslední z nich vyšla před pěti lety. Na pražské radnici těmto zprávám nepřejí. Proto následují tak rychle po sobě. Scházelo by tak ještě, aby skvostně placení obecní lékaři podobné zprávy vydávali svým nákladem. Zprávy Dr. Záhoře mají svou důležitost. Způsobily, že si již i sama vláda drobet všímá pražského zdravotnictví a mají jistě o to svou zásluhu, že povolila nějaký drobet na asanaci Prahy. Pan fysikus mluví pravdu, nezatajuje ničeho a proto ho leckterá malicherná hlava na pražské radnici nemiluje. Pánové se durdili na př., že Dr. Záhoř v poslední této práci uveřejnil seznam domů, v nichž v letech 1890., 91. a 92. vypukla některá nakažlivá nemoc. To neměl dělati, neb alespoň vždy vynechati dům, který patří některému městskému panu radovi. A co mám dále říci o obsahu knihy? Těžko v krátkých řádcích podati aspoň dobrý, stručný výpis. Čtenář tam najde obraz pohybu obyvatelstva, úmrtnosti, nemocnosti, nalezne tam nepřehledné davy číslic, tabulky statistické a nalezne i konečné závěry páně fysikovy, které kulminují v tom, aby Praha měla již jednou zařízenou centrálu zdravotnickou, k níž by patřily i obce předměstské, velkou infekční nemocnici s ústře[illegible] desinfekční stanicí a ve všech částech města dostatečně zařízené de[illegible] fekční místnosti s náležitou zdravotní organisací dle moderních zás[illegible]. Nejhlavnějším zdravotním požadavkem pro Prahu a její předměstí zůst[illegible] ovšem dobrá kanalisace a dostatek dobré pitné vody. Přejeme panu [illegible]

Digitized by Google

kovi, odkazujíce čtenáře na jeho knihu, aby se dočkal splnění všech svých přání.

V srpnu roku 1897. bude se konati mezinárodní lékařský sjezd v Moskvě. Čechům byl povolen zvláštní český odbor, jemuž předsedá dvorní rada prof. dr. B. Eiselt. Čeští lékaři půjdou na Rus zastupovat českou lékařskou vědu. Nechť je provází zdar! O činnosti tohoto komitétu povíme někdy jindy objektivnou, čistou pravdu. Nyní by prý mohlo upřímné slovo, dle náhledu některých, akci — pokaziti. Proto mlčíme.

O místo městského pražského chemika střetly se dva celé stavy. Chemikové a lékaři. Chemikové veřejně v novinách vyčtli lékařům, že nerozeznají ani barviv na cukroví. Lékařské korporace odpověděly zvláštním memorandem, obracejícím se ku městské radě pražské a sboru obecních starších, v němž důstojně svého stavu vyložily své názory a odmítly neodůvodněné útoky chemiků. Memorandum bylo uveřejněno jako zasláno v pražských denních listech. *vl.*

Z naší doby.

„O nové reformě berni se zvláštním zřetelem k živnostnictvu a obchodnictvu", přednášel dne 10. t. m. p. prof. dr. M. Talíř v obchod. spolku »Mercur«. V Rakousku bylo poplatnictvo zdemoralisováno nepraktickým zákonodárstvím finančním. Z nové úpravy daní týkati se bude obchodnictva a živnostenstva všeobecná daň živnostenská, kteráž bude daní repartiční, t. j. nejdříve se stanoví summa, která na dani má býti odvedena a ta se potom rozvrhne na poplatníky. Tato částka bude obnášeti 17,732.000 zl. a je o 20% nižší nežli jakou odváděli tiže poplatníci nyní. Tento kontingent 17,000.000 má býti po každé 2leté periodě zvyšován o 20%. Veškeří poplatníci budou rozděleni na 4 třídy: poplatníky nejvyšší, střední, střednější a nejnižší. Do prvé třídy patří ti, kdož platí nejméně 1000 zl. z daní na živnosti a z daní z příjmů; do druhé třídy ti, kteří platí od 150—1000 zl., do třetí od 30—150, do čtvrté ti, kteří platí pod 30 zl. Kdo byl do této jedné třídy vřaděn, tak brzo z ní nevyvázne. Za tím účelem bylo nutno utvořiti berní okresy, jichž poplatníci budou činiti společnost berní. Pro každou třídu budou zvláštní společnosti berní; pro první a druhou budou berními okrsky okresy obchodních komor; při třetí a čtvrté třídě budou tvořiti místa s více než 20.000 obyvateli jeden okrsek; a jinak jsou okrsky berními okrsky okresních hejtmanství. Tyto okrsky berní volí své komise, skládající se z předsedy, jejž a ještě polovici komise jmenuje ministr financí; druhou polovici členů volí poplatnictvo ze svého středu. Zvolení členové smějí volbu odepříti jedině z legálního důvodu. Substrát, na základě jehož komise bude rozhodovati, musí obstarati poplatník sám ve formě prohlášení, jež musí obsahovati všechny momenty, z nichž lze souditi na výnosnost podniku. Toto prohlášení neodevzdá se však komisi, nýbrž úřadu bernímu, jenž všechny shromáždí a pak odevzdá předsedovi komise za účelem zjištění správnosti všech údajů. Předseda má rozsáhlou pravomoc; může žádati i za spolupůsobení úřadů politických, soudních, autonomních, vyzvati osoby, aby vypovídali jako svědci nebo jako znalci o poměrech osob třetích. Toto poslední je novum. Komisi přináleží ještě právo, aby tito znalci nebo svědkové ve příčině otázek a odpovědí byli vzati příslušným soudem do přísahy. Kdo by vypovídal falešně, může býti stíhán vězením do 2 měsíců nebo pokutou do 200 zl. Toto ustanovení by mohlo vésti ovšem k divným koncům a ministr financí slíbil, že se postará cestou nařízení o zmírnění. O přestupcích těchto nebude rozhodovati úřad finanční, nýbrž obyčejný soud. Lze však pochybovati, že by toto mrtvé slovo bylo s to poplatnictvo zmoralisovati. — Komise potom, zjistivši všechny údaje, počne zjišťovat střední výnosnost a tu zařadí stejné poplatníky do jedné kategorie (na př. krejčí, obuvníky atd.) dle schema od nejnižšího nahoru. Toto schema počíná nejnižší sazbou 1 zl. 50 kr. a stoupá až do 200 zl. Komisse má právo osvobodit poplatníky,

Digitized by Google

kteří pracují sami aneb s jedním pracovníkem. Pro právo volební vyžaduje se daň 5 zl. Z toho plyne, že všichni ti, kteří budou vřaděni pod 5 zl. ztratí volební právo ve své posavadní kurii. Na tuto věc bylo poukazováno, ale uvízlo to vše v písku. — Po zjištění všeho toho odevzdá se celý tento výkaz úřadu finančnímu, jenž rozdělí nyní kontingent daňový. Dnes se však neví, kolik vše to bude dělat. Buď bude přebytek nebo deficit. Bude-li přebytek, může býti procentuálně sleveno posledním třem třídám, nikoli třídě první. Bude-li však méně, přidělí se všem třídám, i první, stejnoměrně. Vše to přijde pak na komissi centrální. Ještě nutno poukázati k ustanovením obchodníků podomních. Budoucně bude daň stupňována i u nich a sice od 1 zl. 50 kr. až do 15 zl., rovněž pak z každého jich pomocníka od 1 zl. 50 kr.—15 zl. a z každého zvířete tažného od 3—22 zl., psy vyjímaje. Ustanovení to je velmi citelné. — Stížnosti půjdou v první řadě ke komissi zemské. V Čechách budeme míti komissi z 25 členů, z nichž 10 zvolí zemský sněm, 10 jmenuje vláda a 5 zvolí obchodní komory. Komisse centrální bude sestávati z 26 členů, z nichž 13 jmenuje ministr financí a 13 volí jednotlivé země. — Vedle daně živnostenské budou platiti živnostníci a obchodníci osobní daň z příjmů, jež bude daní důchodovou a je v Rakousku nová. Bude při ní přihlíženo pouze k osobě a k veškerým příjmům každého jednotlivce bez ohledu na prameny, z nichž je čerpá, jakmile jeho čisté příjmy převyšují 600 zl. Za tím účelem bude vyšetřováno při každém jednotlivci, kolik jeho živnost vynese. Toto vyšetřování bude jiné než při dani živnostenské, zde se zjistí doc lený čistý výnos. Tato daň má obnášeti při důchodu od 600—625 3 zl. 60 kr., do 1000 zl. 1%, do 2000 zl. 1½%, do 3000 zl. 2%, do 11.000 zl. 3%, do 30.000 zl. 4% a přes 45.000 zl. 5%. Nejhůře se povede těm, kteří nemohou své příjmy zamlčeti jako na př. majitelé domů. — Volit se bude k tomu komisse odhadovací na podobných základech, na jakých se volí v jednotlivých volebních sborech v obcích. Místa s více než 10.000 obyvateli budou tvořiti jeden okrsek a hejtmanská teritoria taktéž okrsek. V tomto okrsku se všichni poplatníci seřadí tím způsobem, že největší poplatník přijde napřed. Pak se sečte summa placených daní a rozdělí na 3 díly. Ti, kdož platí první ⅛, budou tvořiti sbor první, druhá třetina utvoří sbor druhý a třetí třetina sbor třetí. Nutno ještě zmíniti se o trestech. Jsou dvojí: Poprvé za t. zv. zkrácení daně. Když někdo na př. na základě nesprávných udání erár zkrátil a po druhé t. zv. zamlčení daně, neopověděl-li na př. někdo živnosti. Zkrácení daně trestá se citlivě pokutou až do 1000 zl., zamlčení od 50—100 zl. Dále stanoví tento zákon přestupek, zneužije-li kdo tajemství, jehož se dověděl jako člen komisse. Ten se trestá vězením do 3 měsíců nebo pokutou do 1000 zl. a nebudou o něm rozhodovati úřady finanční nýbrž obyčejný soud. Za přestupek je dále prohlášeno, když zabrání se tomu, kdo byl vyslán od komise, vstup a prohlédnutí živnosti. Trest je od 1—14 nebo pokuta od 5—100 zl., o čemž rozhoduje také soud obyčejný. — Nové zákony berní vstoupí v platnost dne 1. ledna 1898.

— **Husův fond** konal dne 8. prosince svou řádnou valnou hromadu, klidného rázu našich národních spolků. Ze studentstva přistoupila ke spolku jen ⅛, ⅞ stojí posud mimo. Na venkově českém bylo již zřízeno 17 odborů H. f. Na příspěvcích sešlo se letos 8104 zl 51½ kr. a vydáno bylo na podporách 2801 zl. 86 kr., na příspěvcích 333 zl. Předsedou byl zvolen znovu p. prof. dr. A. Frič, jenž ku konci pronesl: Instituce tato musí nám býti nedotknutelnou a bez ohledu na différence smýšlení nutno na zřeteli míti prospěch, podporu a zájem českého studentstva.

— **Situace ve „Slavii."** Vášně opadly. Poslední volby, jichž se nesúčastnila ani většina, ani oposice, nevedly k cíli. Většina přenechávala veřejným prohlášením v Nár. Listech vedení spolku oposici a tato odůvodnila zase v pražských týdennících nemožnost, aby toto vedení v dnešní době převzala. V »Hlasu Národa« objevilo se ještě prohlášení několika nestranných, kteří žádají, aby se nemísily pojmy »národnost« s »Nár. Listy« a aby se neužívalo prostředků národního terrorismu. Budou tedy vypsány volby po druhé a nepovedou-li ani tyto k cíli, po třetí po vánocích. Snad se také již chápe, že kompetentním forem vyřizovati záležitosti studentské je forum studentstva samého a ne forum veřejnosti.

— **Veřejná čítárna zařízena v Kolíně** dne 22. října. Otevřena je v neděli odpoledne a večer a ve čtvrtek večer. Za prvních 9 dnů navštívilo ji 695 osob. V neděli průměrná návštěva 104, ve čtvrtek 58 osob. Žen bylo celkem 70, učitelů, professorů, lékařů, studentů 204, úředníků 69, řemeslníků a dělníků 220, obchodníků a jich příručích 52. Čítárna umožněna tím, že jednota »Sokol« propůjčila zdarma místnosti a zařízení, Řemeslnická beseda dala knihovnu o 3000 svazích a hradí náklad na udržování.

Digitized by Google

časopisy počtem 212 dodává redakce »Lab. Proudů« (p. J. Škába), některé spolky a soukromníci. — Kromě té zařízena čítárna »Nerudy« v Hradci Král., jež má 100 časopisů a v Litomyšli. Přípravy se konají k založení čítáren v Písku, Budějovicích, Rakovníku a Roudnici.

— **V Dělnické Akademii** práce již započala. Prvý týdenní kurs fysiologicko-anatomický zahájil dne 1. prosince p. MUDr. Beneš. Posluchárna byla přeplněna. Dne 6. t. m. konána schůze žen. O ženské otázce referovali člen výboru Kostka, sl. Machová, red. Hajn a Soukup. Místnosti pronajala D. A. v Typografické besedě, v níž zařizuje již také dělnickou čítárnu.

Ze společnosti pro vědy státní a sociální. Ve schůzi dne 30. m. m. referoval p. Dr. A. Vaníček *o novém soudním řádě*. Zákony tyto, publikované 1. srpna 1895 znamenají pronikavou reformu dosavadního soudního řízení rakouského: zásada tajnosti, písemnosti líčení a legální theorie průvodní nahražena tu zásadou veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti líčení a zjednán průchod volnému uvážení soudcovu. Průběhem diskuse konstatován z jedné strany hlavně moment sociálně-reformní, jevící se v novém soudním řádě oproti takřka, jak řečeno bylo, liberalistickému směru josefinského řádu soudního, v němž jaksi zosobněna byla zásada laisez faire. Novým soudním řádem uloženo soudci dopátrati se pravdy materielní, čímž značně jest prolomen dosavadní názor na práva soukromá, jako »zadatelná«, jichž ochrana před soudem ponechána byla dosud interesentu, bez intensivnější pomoci státu (representovaného soudcem), ježto stát dle panující liberalistické doktriny není v principu oprávněn k ingerenci na práva soukromá. Pokud ovšem čekané blahodárné účinky objeví se v praxi, závisí na mnoha momentech, z nichž především v rozhovoru akcentována také otázka reformy stavu soudcovského a advokátského a uvedeny i vážné námitky proti nejdůležitějším zásadám, zde v život uvedeným, totiž veřejnosti a ústnosti líčení. — Dne 7. t. m. referoval *o trestní justici a sociální reformě* pan JUC. J. E. Salaba, uživ k tomu IX. studie z díla profesora na štýrskohradecké universitě dra Varghy »Die Abschaffung der Strafknechtschaft«. O vývodech prof. Varghy, jenž chce zejména reformu trestního práva zavedením poručnictví nad zločinci, jako jest zákonně zavedeno nad nedospělými a duševně chorými, zmíníme se jindy podrobněji. — V dalším rozhovoru uváděl dr. Čáda: Právnictví trestní musí směti k tomu, aby zamezovalo zločiny v kořeni odstraňováním jich příčin. Nesouhlasí s pojímáním zločinu jako nemoci, ale ovšem také ne s nynějšími způsoby trestů. Strach před trestem neozve se před spácháním, nýbrž po spáchání zločinu. Trvale nebezpeční zločinci buďtež odloučeni od společnosti. Dr. Gruber: Pod pojmem zločin rozumí se dnes jen to, co zákon výslovně vytýká jako zločin, ne však to, co se vůbec příčí našemu pojímání morálnímu. Za zločin nepokládáme na př. systematické vykořisťování lidu některým podnikatelem, což přece je delikt daleko qualifikovanější, než snad zabití v rozčilení nebo krádež z bídy. Dr. Bouček potírá systém Varghův jako poloviční. Ne: dávat podpory a nedávat práci, ale naopak. Buď se postavit na stanovisko ultrasocialistické: stát je povinen vše vzíti na sebe, nebo nechat vše, jak jest. Rusové předčili tuto školu. Hlavní věcí jest, vrátiti zločinci čest a zaopatřit mu práci. V kantonu svatohavelském ve Švýcarsku podán byl nedávno návrh, aby žaláře byly odstraněny a místo nich zavedeno vylučování ze všech čestných funkcí, spolků atd., tedy veliké pokuty civilní. Dokud však nemáme provedenu socialistickou reformu společenskou, nelze ovšem na to pomýšleti a nutno zůstati při nynějších žalářích. — Po rozhovoru konala se valná hromada. Zvolen starý výbor; předseda dr. E. Koerner. Stanoven jednotný příspěvek členský v obnosu 2 zl. na rok.

— **Ethické hnutí.** Ku konkursu, jejž vypsala svého času Německá společnost pro ethickou kulturu na populární příručnou knihu o humanní ethice došlo k ustanovené lhůtě (1. října t. r.) 27 rukopisů z veliké části tak objemných, že k jich ocenění bude zapotřebí valné práce příslušného soudcovského komitétu. Rozhodnutí o zadání ceny má se státi do 1. října 1897, načež cenou poctěné dílo bude tiskem vydáno. — Dále bude co nejdříve zřízen v Curychu mezinárodní seminář pro mravní vyučování, aby sloužil v první řadě k odchování učitelských sil ze všech zemí pro ethickou pedagogiku. Kromě toho jak v Curychu tak i na jiných vysokých školách mají pořádány býti přednáškové běhy o mravním vychovávání a dějinách vývoje náboženství a jeho významu ve všem kulturním životě. *Vojt. Hoř.*

Universitní knihovny. V Německu jest ve 20 univ. knihovnách celkem 5,850.000 svazků nakupeno, o 300.000 více než v knihovnách italských. Velká Britanie, Rakousko a Rusko mají po 1,800.000 sv., Švédsko a Norsko 790.000, Španělsko 726.000, Francie

Digitized by Google

pouze 692.000. Knihovny v Oxfordu a Cambridgi mají dohromady přes 1 mil. svazků. Největší 4 univ. knih. jsou v Marburku (704.076 sv., roční rozpočet 10.000 M.), v Lipsku (504.683 sv., roč. rozpoč. 40.000 M.), v Oxfordě (504.000 sv., 170.000 M.), v Cambridgi (506.600 sv, 32.000 M.). Knihovny v Gotingách, Heidelberce, Mnichově, Vídni a Petrohradě mají přes 400.000 sv. Za to všecky knihovny pařížské, jež jsou zároveň univ. kn., mají celkem 142,300 sv.

— **O moderním státním macchiavellismu** promluvil pěkně v jedné ze svých přednášek vídeňský prof. státního práva Dr. E. Bernatžek probíraje »Dějiny právní filosofie se zvláštním zřetelem k politickým a sociálním theoriím«. »Obyčejně«, pravil mezi jiným, »líčen bývá Macchiavelli stud. mládeži jako bůh ví co, poněvadž doporučoval násilí a ukrutnost jako prostředky pro účely státní. Neprávem. Také u nás není vyloučeno násilí ze života státního; jenom že dle Macchiavelliho účel státní posvěcuje každý prostředek, zatím co u nás posvěcuje jen mnohé prostředky. Či je trest smrti, šibenice něco jiného než užívání násilí? Je naše vojenská věda něco jiného než upotřebení machiavellistické zásady, že třeba užiti ukrutnosti zřídka, ale pak co možno nejstrašněji? Rovněž tak není theorie odstrašovací v dnešním trestním řízení nic jiného, než užití jiné macchiavellistické zásady, při čemž potřebuji poukázati jen na naše stanné právo. A co jiného je špehounství než čirý macchiavellism? Špehounství ve válce? budete se ptáti? O nikoliv, špehounství v míru. Neboť agent provocateur — co je to jiného než macchiavellism nejodpornějšího rázu? Není tedy žádného důvodu, abychom se nad Macchiavellim zastavovali. Pokud násilí ve státě bude užíváno, potud také vždy bude užíváno macchiavellismu«. Pan prof. zmínil se také o shodné povaze jesuitismu s macchiavellismem. O něm v Rakousku mohl pouze dodati: »Mnoho dalo by se o tom hovořiti. Než z ohledu na postavení řádu jesuitského nepokládám za vhodné, o věci obšírněji promluviti« . . . . .

— **Ženskou čítárnu**, všem ženám volně přístupnou otevřel v Praze dne 29. listopadu ženský výrobní spolek v knihovně své nové budovy.

— Malíř Brožík pracuje na velkém obraze: Jiřík Poděbrad. Obraz předem prý zakoupila za 20.000 zl. spo'ečnost příznivců českého malířského umění.

— Princ Karel Schwarzenberg vypověděl prý v Národním divadle loži. V německém divadle mají prý Schwarzenberkové předplaceny dvě lože. V Národ. divadle jsou nyní předplaceni z aristokratů jen kníže Lobkovic a hrabě Harrach, tento však jen na čtvrtku lože.

— Malíř Fr. Pečinka. Dne 22. a 23. m. m. uspořádal v N. Bydžově p. Mg. ph. F. Tichý výstavu jeho skizz a studií namalovaných letos v létě a na podzim v okoli Klobuk u Brna. Čtenář prací p. Mrštíkových shledává se s mnohými partiemi z Divák (bydliště bratří Mrštíků) a okolí, jako Šitbořický větrák, chalupu Bavlnkovu atd.

— České obchodní museum otevřeno 29. m. m.

— Národohospodářské kursy zimní navrhují Lid. Nov. v každém okres. městě. Pořadatelé: členové a důvěrníci Čes. nár. hosp. společnosti.

— »Všichni jsme Staro-Mlado a Mlado-Staro, žádný se v tom dnes nevyzná a nic z toho nemáme. Kdybychom byli místo toho hádání raději mluvili na shromážděních a meetingách o nynější berní reformě, mohli jsme z toho aspoň něco mít.« Z řeči předsedy obch. spolku »Mercur« dne 10. t. m.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. ledna 1897. Číslo 7.

Umění a všední život.

Walter Crane.*)

Člověk v přírodním a primitivním stavu nemyslí dříve na umění, pokud fysické jeho potřeby nejsou ukojeny, neboť umění v pravém smyslu není konečně než bezděčným projevem duševního života pomocí formy, barvy anebo linie — než osvědčením přebytku lidské energie. Teprve v t. zv. moderní civilisaci jest tento přirozený pořádek uměle zvrácen a lidé jsou nuceni, alespoň jde-li o uměleckou tvorbu, snažiti se její pomocí o úkoj svých potřeb tělesných. Naše chyby a nezdary umělecké lze většinou, ať zpříma, ať nepřímo, vyložiti z tohoto stavu věcí — všechny ty hrůzy a ohyzdnosti, páchané ve jméno umění, od výkonů ubožáka, jejž nouze dohání natírati dlažbu hlinkou, až k nesčetným hříčkám a ztřeštěnostem modního stáda a až k rafinovaným »porážkám« umění ve výstavách uměleckých.

Když primitivnímu lovci, obyvateli jeskyň a slují, se podařilo po prvních zdárných pokusech v oboru užitého umění uloviti zbraní z pazourku dosti ryb, zvěře a kožích na oblek, rozpomínal se na dojmy z lovu a rýsoval formy oblíbeného zvířete na jeho kostech. Jsou-li tyto obrazy sobů, mamutů a turů prvními vskutku stopami umění, zdálo by se, že prvním popudem k umění byla spíše napodobivost než, abych tak řekl, touha se vysloviti a se ozdobiti — spíše náklonnost malebně zachytiti v paměti utkvělé dojmy forem přírodních, než srovnávající a vybírající umění samostatné tvořivosti, jež skládá bohatství přírodních forem anebo

*) Článek tento, tvořící 12. kapitolu Craneovy knihy o dekorativním umění (The claims of decorative art), byl připraven již pro dřívější čísla Rozhl., ale odložen pro namanuvší se příležitostný článek o Morrisovi — čímž vysvětlujeme, proč oba překlady z téhož autora uveřejňujeme tak brzy po sobě. Zmíněná kniha Craneova jest theoretickým projednáním toho, co prováděl svým uměním prakticky: vztahů mezi životem uměním, oné, anglický praerafaelism tak charakterisující snahy, aby denní život až do posledních svých detailů byl prozářen vkusem a krásou a aby i předměty nás obklopující a našim všedním potřebám sloužící, byly duchovní kulturou stylisovány. Důležitost těchto snah pro moderní umělecký průmysl, pro činnost illustrační atd. podává se ma sebou. (Pozn. red.)

Digitized by Google

barev v obraz, jako hudebník noty v útvar rytmické skladby, v píseň. Je-li tento závěr správný, můžeme snad býti potěšeni, že nehledě k našim nynějším uměleckým snahám a k bohatství výtvarné výraznosti, jsme došli k pojímání umění po stránce idealnější a duchovější.

Ale nesmíme si mysliti, že nějakou náhodou přišlo se k vědomému tvoření linie a jejích obměn na př. pomocí ohořelého konce hole nějakého předpotopního šviháka (podle Whistlera), anebo pomocí měkké hlíny primitivního hrnčíře. Jest celkem zřejmo, že jisté primitivní vzory jsou odvisly od podmínek konstrukce jako kostkované pletivo síťové rohožky; jemuž sloužily za vzor šupiny rybí nebo hadí, anebo vějíř, jemuž vzorem byl lupen anebo lastura. Není přirozenějšího hnutí v člověku, než aby činil řezy nebo vroubky na něčem, co má právě v ruce. Můžeme to pozorovati u dětí. Jedna linie nebo črta vnuknou druhé a jdou-li po sobě v jistém pořádku, povstane pojednou pěkná a zajímavá věc. Hliněná nádoba s ozdobnou obrubou jest oku příjemnější než nádoba s holým povrchem. Tak držadla nádob a loveckých nožů, rohy, luky, sekyry, i vlastní kůže pobízely přirozený pud, aby ryl a kreslil obrazy. Náčiní k denní potřebě, na nichž, ať byly jakkoli hrubé, visel život člověka, předměty nejdůvěrnější a nejcennější, jež měl neustále na očích anebo v rukou, ty byly nejprve posvěceny září umění — a to bylo tehdy skutečně »užité« a pouze užité. —

Stopujeme-li, jak se projevoval umělecký smysl ve velikých historických periodách, vždy přistihneme život ve spolku s uměním, krásu s užitečností. Největší dovedností uměleckou, co se týče myšlenky i provedení, plýtvá se na číše a poháry, svícny a džbány, oděv a klenoty, zbraně a brnění. Najdeme nejvznešenější obrazivost, nejpůvabnější fantasii, i vtip, humor a satiru ve službách stavitelství, zachycujícího a obrážejícího duši lidu, jež v kathedraly staví chrámové lodi a klenby, plane barevnými okny, hledí freskami se zdí, skví se nádherou mosaiky anebo se vyjadřuje nezměrnou rozmanitostí prostředků v řezbách jesliček a křížových cest.

Za oněch hospodářských poměrů, kdy ještě výroba všech předmětů sloužících jak potřebě tak rozkoši, se děla především se zřetelem k užitečnosti a ne jako nyní, se zřetelem na výdělek, byl řemeslník zároveň umělcem a všechno rozvíjelo se v jeho rukou v krásu. Ornament rostl z ostatního celku, úplně přilehal k materiálu a vyjadřoval předmět; my však svojí průmyslovou organisací, dělbou práce a strojní výrobou zničili lidové umění, umění denních věcí a všedního života, a k vědomí toho jsme se teprve nyní probrali. Za nynější průmyslové soustavy, výroby a směny jest všechno umění, jako společnost sama, rozděleno ve třídy. A ježto se prodává jako jiné zboží, musíme míti na ně i váhy a míru, musíme na předmět obchodu užiti rozlišení a měřítka obchodního. Tak jsme rozdělili umění na krásné a užitečné a položili je na různé strany; anebo spíše, rozbili jsme obojí na prášek a hledíme vědomě obojí smíchati, aby vyhovovalo průměrnému vkusu. Všechno umění jsme opatřili lístky, do přihrádek dali a srovnali na policích za sebou. Máme umění »průmyslové«, »dekorativní« nebo »užité«, jak je nyní jmenujeme, a »krásné« umění — krásné umění a umění nepěkná. Tak poznenáhlu

Digitized by Google

dav, jenž musí dostati názor o umění hotový jako jiné věci, naučil se slovem »umění« rozuměti hlavně druh přenosného a často výnosného nářadí — zarámované olejomalby, a nesmí to celkem ani zarážeti, uvážíme-li, jak za panování velkoprůmyslové strojní výroby pozbyly potřeby denního života spolu s krásou i svého rázu individuálního, svého kouzla a odlišnosti. Nemáme smyslu pro nějaký zvláštní individuelní výraz ducha, pro zvláštní pojetí předmětu, jenž jest pouze jedním z tisíce jiných kolem, jemu tak podobných. Mísy, číše, poháry, židle a stoly, koberce i růžence, po pořádku se kupují jako jiné předměty v krámě. Vždyť nebyly zvláště zhotoveny pro vás anebo pro mne a musí býti vyrobeny tak, aby se hodily stejně dobře jako špatně p. Suchému i p. Mokrému a budeme bezpochyby okouzleni, až je uvidíme v každém jiném domě. Víme, že nábytek a nářadí se zhotovují, jen aby se dobře prodaly, pokud jsou v modě. Obchod žádá každou sezonu své »novinky« a nevyplatilo by se, aby člověk pohodlně sedal na židli, jež byla důkladně zhotovena pro jeho děda. Lépe jest nechati ho sednouti mezi obě židle pro jeho nerozhodnost, který z obou doporučovaných čalounických slohů by měl zvoliti pro své posezení.

A jde-li o umění po stěnách bytu, jest člověk průměrný na tom lépe? Nemůžete přece žádati, aby dal zřídit nákladnou a trvalou výzdobu, ať uvnitř, ať vně, ze které by měl prospěch jen majitel domu. Vždyť je on pouhý potulný poustevnický rak, jenž je velmi rád, najde-li vhodnou skořápku, která by mu obstojně padla a nestála příliš velký nájem; a co se týče výzdoby — eh, jsou tu čalouny a nějaká malba.

Je přirozeno, že ti, již mají peníze a mohou si zjednati dobrého architekta, bydlí jako v stylisticky bezvadné gramatice ornamentů. Mohou si dáti z Italie dovézt linie chrámův a hrobek a mohou vyloupit východní mešity, aby uprostřed té nádhery snídali, obědvali a hráli kuželník. Jen to je mrzuté, že za nedlouho tam naproti v domě si opatří laciné padělky těchto antických trosek a předměstí brzy se vyrovnají nejpanštějším třídám. Což nemůže se již dnes průměrný občan zaříditi co nejlaciněji v jakémkoli slohu? Veliká jest podnikavost kupecká! Nic není pro ni ani příliš vysoko, ani příliš nízko. Kam se zvrtnou vaše choutky, tam bude také výdělkář. Jsem toho daleko, abych snižoval anebo chtěl popírati ráz naší doby: zřejmé oživení zájmu i činnosti na poli užitého umění Ale v téže době se vším, co vykonala i vykoná pro naše vzdělání, se vší její pozoruhodnou obratností a vyvolanou energií v reprodukování starožitností, cítím, že jsme se dostali na podivná místa. Neboť co na jedné straně se probudila nová vnímavost krásy na všedních věcech a nová touha po nich, jest s druhé strany v nebezpečí, že bude udušena tou vskutku lehkostí, se kterou velká výroba zaplavuje trh padělky, vyráběnými na nesčetných strojích v průmyslových závodech, jež jsou chloubou našeho věku, ale jež neustále důsledností svého rozvoje stírají zbytky starého umění a krásy s povrchu země. A bude o nás jednou napsáno, že jsme byli pokolení, které sbíralo pravicí a rozhazovalo levicí.

Jsou to příčiny hospodářské, jež nedovolují našim řemeslníkům, aby byli umělci. Vskutku stali se a skoro všeobecně otroky strojů. Tvůrčí umělec není zároveň výkonným řemeslníkem. Jen známe-li jakost ma-

Digitized by Google

terialu, ze kterého má býti návrh proveden, zmůžeme se i na příhodný návrh. I nejlepší tvůrčí duch, neznající některého řemesla, nutně pozbude popudu vynalezavosti — oné bezděčné zručnosti, již vždy skytá skutečné zpracovávání materialu a obeznalost z první ruky s jeho zvláštními drsnostmi i přednostmi. Ale kdo jeví schopnosti vynalezati, má zřídka naději, že bude konati něco jiného než hotoviti náčrty. Ani nemá času, aby činil pokusy a hledal nové cesty. Musí pro uhájení živobytí zůstati při zaměstnání, ve kterém má již jméno. Nic však nečiní tak člověka obmezeným, než pracuje-li stále v téže strouze. Nejlepší, co možno říci o odbornictví v jediném směru, jest, že člověk nabude mimořádné mechanické anebo technické zručnosti na útraty vlastností ostatních. Ovšem není možno vyniknouti ve více než jednom umění, ale umění se vzájemně osvětlují a znalost jiných umění a jejich vlastností a hranic bude jistě na prospěch činnosti umělcově i v tom oboru, jemuž se především oddal.

(Příště dále).

Otokar Březina:

Kde jsem už slyšel . . .?

Okna noci jsi otevřel, Otvírající! Tajemný průvan z nich zavál,
a křídla mé nejsilnější myšlenky strhl mi z dohledu zraků.
V závrati, jak by staleté víření země v soumracích světů
se uvědomilo v mé duši, přítomnost druhého žití jsem cítil. —

Od země k zemi a od slunce k slunci těžkými údery padalo ticho,
a jeho echem nové ticho vstalo z mých hlubin, jiné ticho než ticho země:
dýcháním tisíců vřelo, staletími polibků, závratným mlčením srdcí, jež přestala bíti,
letem všech mrtvých a budoucích křídel, paprsků věčnými symfoniemi,
melancholickým zvoněním deštů, jež padají, úrodné, v staletá zrání,
výkřiky snění, jež bojí se jiter a mystickým hovorem vůní.

Bouřemi dávných moří se třáslo v orchestru budoucích blesků,
poslední kadence doznělých písní slívalo s počátkem písní nedozpívaných.

V něm dřímaly němé otázky rtů, které se přestaly ptáti,
pohledy zraků v extasích smrtelných, žíznivě upřené v dálky,
a dusná ticha tajemných suggescí vášní, jež v bolestech zrají pro Rozkvěty příští
a národy vedou půlnocí věků, v krvavých odlescích severních září. —
Slova složená z vlnění zsinalých světel, jež v pozemských myšlenkách hasnou,
a vnitřní hlasy, jež v hlubinách duší, neslyšené, odpovídají
jásotu duší všech světů a úsměvům nového května.
Opojení všech budoucích snů, jež rozkvetou v hořících duhách
novými slunci na oblacích tvého dechu nesmrtelného,
a věčná víření němých blesků, jimiž přeletají rozkazy svaté tvé vůle
z tajemství světa skrytého zrakům do světa barev umírajících.
O Věčný! V té chvíli, když ruce mé bez vlády klesly, sesláblé láskou,

Digitized by Google

vlastní svůj život viděl jsem, změněný, neznámým světlem:
bledé jiskření barev, jež pryštělo z ledových květů mých oken,
roztálo smyté tvým ohnivým dechem a v nádheře zahrad tvých zrakem jsem šílel.

A přece, můj Otče! Kde jsem už slyšel hlas tvého ticha, že je mi tak známý?
Kde jsem už viděl krásu tvých krajin, že poznávám chuť jejich vůně?
Kde jsem už cítil žár tvého zraku, jenž duši mou uspal a probudil k tomuto snění?
Na rtech mých pálí sladkost tvých hroznů a polibky bratrských duší.
Slavnost tvých zvonů padá mi do snů a dává mi sníti o hudbě,
a znamení jitřní tvých poslů v sen můj se odráží tušením smrti.
Sladká tvá vzpomínka zbyla mi v duši, jak vonná tma po uhaslém světle,
a teplem táhne mi krví, jak ruka milovaná by držela ruku mou, v noci, když dřímu,
a vroucností dlouhého stisknutí dala mi sníti o lásce.
Půlnoc tvé mystické luny vábí mou píseň, by ve snění bloudila v nebezpečenstvích,
a jako z kamenů, svítících v noci, tajemstvím denních tvých světel dýchá mi krása,
a oněmlá láskou hovoří duše má hlasem, jejž mívala druhdy.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Noc věčná usnula v zrajících polích. Důvěrně s výší mi zářily hvězdy.
O svítání šeptaly vůně, známý hlas přijalo ticho,
o slunci jabloně snily, o čistém potkání duší poupata růží,
má duše, teskná a šťastná, o domově. —

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

VII.

(Pokračování.)

Uplynulo půl druhého roku.

Jest parné červencové dopoledne. Landa leží na stráni v lese. Zavřel knihu, pěkně vázaný svazek Goethea, odhodil ji do trávy, lehl si na znak a zavřel oči. Obklopila ho tma, v níž tu hučelo a tančilo, tma, jakoby plná kmitajících se zelenavých jehel. Ale z těch se vymrštila najednou červená svítící koule a kolébala se nahoru a dolů. To je světový chaos, pomyslil si Landa, tato koule jest první slunce a já? já jsem stvořitel, pozorující své dílo. Anebo jsem zemřel a letím prostorem o závod s hvězdami. A rudě svítící bod dal se skutečně v let, zamířil nahoru, Landa chtěl ho sledovati, pohnul okem, ale to se mu najednou otevřelo a místo černé kmitající se propasti směje se naň shora klenba oblohy, čistá a nehybná, plná slunce a jásavého světla.

Zdvihl hlavu a posadil se. Před ním otvíralo se široké a majestátné panorama lesů. Na všech stranách nic než lesy, lesy až k obzoru, lesy všech odstínů zelené a všech druhů: od řídkého, travou a malinčím prostlého mlází, v němž ležel, až dolů k neproniknutelné houštině pod strání, kde hrčel potok a odtud zase v jediné rozsáhlé ploše až tam nahoru k temným zadumaným hvozdům, které se zařezávaly do blankytu něžně vypjatými křivkami, jediná spousta hrající a svítící zeleně, jediné moře jehličí a špičatých stromových vršků!

Digitized by Google

Jedinou hudbou k tomuto obrazu byl hrkot potoka a bzučení hmyzu. Lesy mlčely a stébla trav se ani nehýbala, ale nebylo to příšerné mlčení před bouří, v němž příroda jakoby přestávala dýchati, přepadena záchvatem strachu, ani ono mrtvé ticho parných odpolední, které tak dusí a uspává, ale byla to klidná mlčelivost tichého veselí, s nímž požíváme nejlepších okamžiků svého štěstí. To alespoň domníval se čísti Landa ve tváři zářící před ním krajiny, a snad to v ní četl jen proto, že sám se cítil tak vesel a tak šťasten. Byly to nejen proudy teplé, živočišné radosti, které jakoby přímo ze vzduchu a ze země vlévaly se do jeho údů a rozechvívaly jej tichou, mrazící rozkoší, ale cítil, jak vlny jejich oblévají mu i mozek a rozšlehují tam vesele tančící jiskry myšlenek a obrazů, honících se sice v rychlém úprku, shasínajících dříve než byly zachyceny, ale vrhajících na pozadí duše cit všeobecného blaživého rozechvění a nenasytné svěžesti.

Tato těkavá hra myšlenek jej tak upoutala, že se položil znovu do trávy a oddal se sledování těchto honících se obrazů s lačnou nedočkavostí diváka, zasedajícího před jeviště, na němž se právě vytáhla opona.

Hle, tu je hned pěkný obrázek, celý tento první týden prázdnin! Shledávají se s Danělem a jdou za jitra městem — kolikrát se už takto shledali a přec je to vždycky stejně krásné! A pak společné procházky v lesích, dlouhé, polodenní, plné zastávek, válení se v trávě, sbírání jahod a malin a hovorů! ano těch nenasytných hovorů stále o jedněch věcech, o známých knihách a známých lidech, ale vždy stejně sladkých a poutavých, střídajících vážné důvěrné výlevy s nejbujnějším dětinským veselím. Dětinství, veselost — sluší se to? Vždyť ještě loni, — — sekta ctnosti — — ah, kde je to všecko?! Eh, raději jiný obrázek! Ah ano, ty krásné návraty domů, za planoucích červánků a cinkotu klekání, dolů z lesů po zrosených mezích k městu, opředenému soumrakem a večerní mlhou!

A pak večer! — to nejkrásnější, nejsladší, to proč vlastně zde ležím a lenivě sním, a proč jsem i odhodil svého Goethea! Jsi už dokonalý blázen a tak chceš spasit svět? Omamovat se zde myšlenkami na ženu a předvádět si v duchu všecky tyto minulé dni, jen abych se dostal k ní, k jejímu obrazu — není to hanba! Co by tomu řekl Daněl, ten výborný hoch, který mi tak věří? — Cítil, jak se mu žene krev do tváří. — Ale ještě jen jednou, ještě jen teď naposled, volalo v něm cosi, čemu nemohl odolati. Ano, dnes, v této chvíli hraju naposled tuto úlohu zamilovaného blázna. Cestou domů se rozhodnu, jak dále. Vůle, povinnost! Ano zvítězím nad sebou. Nuže rozlučme se s tím obrazem! Oh, jak to v srdci ryje a hlodá! Bolestně a přece tak blaživě! Tedy, kde jsem přestal! Ah ano, ty večery. Jsme ve vysokém tmavém sále »u Lípy«, já, Daněl, Pospíšil a několik jiných. Kroky duní v prázném prostoru, je zde šero a smutno. Dívám se oknem na červánky, svítící mezi korunami stromů. Přinášejí světla. A už se sem scházejí dámy a pánové, ctihodní tenoři a basové zpěváckého spolku »Lumír«. Eh, ti šosáci! Chystají tři neděle takový výlet, každý druhý den odkokrhají své tři sbory, pak zůstanou v hostinci při pivě a v jednatelské zprávě pak tomu říkají vlastenecká činnost! Už stojíme u pultů, naproti nám dámy. Samé známé hu-

Digitized by Google

sičky s dlouhými copánky a krátkým rozumem a mezi nimi několik ošklivých starých panen, které zde chtějí omládnouti. Zpívají, ale neznají ani not. Některé je drží třebas převráceně. Eh, neposmívej se — není to šlechetné! Tedy tam stojí ona mezi nimi, vedle Tony Tichých a vždycky když pozvedne oči, setkají se s mými. Vypadá mezi nimi jako dcera královská se svými zlatými vlasy, svou bílou šíjí a řeckým profilem. Je vidět, že přišla sem z jiného světa. Jak jí sluší ten velkoměstský střih šatů a ten zpěvavý pražský přízvuk jejího dětsky jemného hlasu! Jak zazvonil ten hlásek, když se mne zeptala: »Vy studujete v Brně, pane Lando? A proč ne v Praze? — a já jsem se jen červenal a koktal nevím ani už co. Pěkný dobyvatel světa! Ale ta její otázka, která mi hučí v hlavě tolik dní! Vyslovila ji jen proto, aby vůbec něco řekla, anebo mám v tom hledati tajný smysl? Snad by si opravdu přála, abych . . . .? Odjede za několik neděl zase do Prahy, jinak bych ji snad už nikdy nespatřil, ale kdybych také byl v Praze . . .? Oh pak, pak . . .

Tepny mu bušily, v uších mu zahučelo a hlavou zakroužily mu divoké proudy vařící se krve. Vymrštil se z trávy a usedl. Lesy plály před ním zase v celé slávě, ale teď jich neviděl. Jen pravidelné jakés údery zařezávaly se mu v sluch. Někde v dálce pracoval drvoštěp. Rány zněly tvrdě a neodbytně jako nalehavá otázka.

Var v jeho hlavě pojednou ustal, jakoby ztuhl. Bylo tam náhle pusto a ticho. Jen rány zněly vždy neodbytněji! Kdo se mě to ptá? co chce? a kde jsem ten hlas už slyšel? Zachvěla jím neznámá hrůza, až se otřásl. Ach ano, vždyť jsem to já sám, moje já se ptá, koho? zase mého já? kterého? kdo jsem a co chci vlastně?

Svalil se zase do trávy a přikryl si oči. Ze kmitajícího černa vyšvihl se zase onen rudý svítivý bod, vedle něho druhý, rostou, šíří se a blíží — a rány znějí stále — a už to nejsou body, jsou to oči, zsinalé divoké oči příšery, a hle pod nimi švihá sebou jakýsi zelenavý plamen, ah ne, to je její jazyk a v něm tkví otázka, ta neodbytná nalehavá otázka, k níž se bojí dát odpověď. Ale už mu zasvištěla mozkem jako žhavý proud a prolila se mu celým tělem, až se mu krev pění a nervy cukají, ta hrozivá otázka, proti níž se vzpírá celá jeho bytost, otázka: ty ji miluješ? ty miluješ dívku? ty miluješ ženu? A toto slovo »miluješ« vrývá se mu do duše jakoby vpalováno rozžhaveným železem a pták kdesi na stromě jakoby je opakoval v potměšilém chechtavém šveholu.

Viděl, že nastal okamžik, jejž den ode dne oddaloval. Ale nyní jej přepadá zde za nejveselejšího dne, za plápolavé radosti celé přírody! Cítil, že už je dokonána trhlina, která v posledním čase rozpolťovala jeho bytost na dvě sobě protivné. Obě jeho »já«, jedno staré a druhé nynější, dlouho už číhala, aby se vrhla na sebe. Krotil je až dosud jako dvě rozzuřené šelmy, ale dnes, viděl, nezabrání jim už, aby nezačaly do sebe spáry a nerozvracely celou jeho bytost v divokém svém zápasu. Hoj, jak to tam uvnitř bouří, jak se to žene k hlavě, jak to pohání srdce k prudkému, úzkostnému tlukotu, jak to zachvívá všemi nervy! Ah, ten osudný obrázek dívky se zlatými vlasy a řeckým profilem, který padl jako svůdné símě hříchu do jeho duše a rozpoutal tam divý boj — proč

Digitized by Google

ho nezašlapal hned v počátcích? Ale nechť se už boj vyzuří, snesl jich více a těžších!

Hle, jak se najednou zatmělo v duši, a jak se zarazily teplé proudy radosti v mrazivém tuhnutí! A něco jakoby šplhalo v tomto šeru nahoru, jako nepřítel, slézající za noci hradby, a valí se to vždy blíž a křičí, ah ano! poznává ji, zase tu příšeru se zelenavým jazykem, na němž tkví otázka! A už cítí také s úzkostnou jistotou, která mu vhání pot na čelo, kdo je ta příšera: je to on sám, to staré, bývalé jeho já, vyrostlé a ztvrdlé v přísnosti a námaze minulých let, utužené v plamenech bolesti a mrazech askese. Velikost! ctnost! a jiná stará známá slova syčí ten jazyk a slova ta padají na jeho schoulenou duši jako hřmící obžaloba a celé dnešní jeho já, napojené teplým výslunním a usměvavým blankytem okolního dne, kroutí se a krčí hanbou. A obžaloba zní dále syčivě a skřípavě a zalehá konečně v řadě nesouvislých, hrčivých, pravidelně opakovaných zvuků.

— Ale vždyť to někde hrčí vůz! napadá Landovi. Otvírá oči a usedá. Skutečně, zdola ze spousty temné zeleně slyšet sténavý skřipot těžce naloženého povozu. Slunce pálí vždy více, na obloze trousí se bílé obláčky a hmyz bzučí stále silněji jako opilý teplem a radostí.

— Vůz na silnici, šeptá si Landa, jako ze sna procitlý. Po té silnice, po které — — Oh, obžaloba hřmí znovu a staví mu před oči obrazy, jež nemůže zaplašiti. Silnice se stáčí k lesu, je šerý, soumračný den vánoční, jde vedle Daněla zasněženou krajinou, zastavili se v lese — oh, to čisté vzedmutí duší, ten svatý klid, ty naděje, kde jsou? kde jsou? A pak vidí se zase, jak jdou po této silnici za výslunného dne sylvestrovského, kdy celá krajina svítí jako moře křišťálů a oni oba se loučí a blouzní o čistotě a kráse ducha, o ctnosti a spasitelských úkolech, blouzní tak hloupě, ale přece tak krásně! Od těch dob prožil zde doma několikeré svátky a celé jedny prázdniny, ale obraz oněch vánoc zarývá se mu do paměti stále hlouběji, se smutnou výčitkou a steskem toho, co se nedá navrátit. Jak byl tenkrát pevný a čistý, jak dovedl překonat ďábla, který číhá od dětinství v jeho krvi a využitkuje každého okamžiku slabosti, ten zuřivý ďábel smyslnosti, který mu napouští duši co chvíli otravou a činí z jeho života neustálý zápas, vzteklé rvaní se nepřátelských mocností! Oh, jak mu to je k smíchu, když jiní, jako na příklad Pospíšil, přicházejí se mu svěřovat a žalují na svou slabost, domnívajíce se, že on je nad ně povýšen, že je čistý a nízkým hnutím těla nedostupný! Co by říkali, kdyby věděli, že on je vlastně horší jich všech a že celý jeho přísný ideál čistoty není než pouze vynucen záchvaty nečistoty, než chrámem, jejž si vystavěl, aby se měl kam utéci, když je sám sebou shnusen! A snad i to všecko ostatní, sny o slávě, touha po vědění a moci, snad i to není právě tak nic jiného než směšné nadýmání se trpaslíka, který tím chce omámiti svou ubohou malost?

— Ah, ne, ne! to by bylo přec hrozné . . . šeptal si, dívaje se trnule v před. jakoby se před ním bylo rozevřelo příšerné, nevídané sv lo. Ne, to co chci, není lží, nemůže být lží. Jest to nejasné a snad příliš vysoké na mé síly, ale míněno to je upřímně a opravdově. A ten ďá el, ta smyslnost? Mám jí, je pravda, v krvi více než jiní, ale napínám ké

Digitized by Google

více než jiní síly, abych ji se sebe setřásl. Jsem přece lepší než ti, kteří házejí zvířeti v sobě potravu, sotva že se jen ozve. Ale já ho nechám řváti hladem a zuřivostí a jestliže mu i na konec podlehnu, tož jen na okamžik. A ta slabost je zaplacena trestem, jejž si sám ukládám, tím hnusem, jejž pak k sobě cítím, až bych před sebou plil. Po dnech nejčistších úmyslů a nejpřísnější sebekázně následovaly obyčejně ty pekelné noci, kde všecko zadržované pohlaví vybuchalo v křečovité záchvaty, kdy na mne posýlalo upíry nečistých snů a znečišťovalo i obrazy nejčistších dívek, které jsem v mysli nosil — — A nyní mám zase zavěsiti myšlenky na takový obraz, na tu koketní Pražanku se zlatým vlasem . . .? Dnes si namlouvám, že je to obraz nejvyšší čistoty, který mne povznáší a činí lepším a zítra mi jej onen ďábel zprzní. Láska, každá láska je jen jeho maska, v níž přestrojen se krade do duše, až ji pak v jedné chvíli strhne a chechtá se na troskách poetických snů!

Převaloval se takto ještě dlouho v trávě, zmítán nejprotivnějšími si myšlenkami. Mysl jeho a nervy byly tak uspůsobeny, že se dal každou popadnouti a otřásati po celé rozloze svého vnitřního ústrojí, od nejvyšších pojmů až k nejtemnějším polovědomým otřesům nervovým Nedovedl obsáhnouti a zabrati sporné myšlenky současně, srovnati je a rozsouditi se stolce svého já. Neboť toto já bylo v každém okamžiku jiné, vždycky náleželo jen jedné myšlence a ta si ho podmanila od mozku až do poslední cévy. A když jím zatřásla a jím provanula jako vichr, jako křeč, pustila ho a hodila do rukou své čekající už nepřítelce, která se zase vřítila do jeho bytosti z protivné strany a hnala ji opačným směrem. A tak střídaly se obě v neustálém zápasu a on se dal pohazovati jimi jako prudce rozhoupané kyvadlo, bez naděje v smír a klid. Na jedné straně přísné asketické ideály, jaké v něm křísila vzpomínka na minulost, na druhé nynější život veselý, lehký, bezstarostný, ozlacenými sladkými záchvěvy rozpučelé lásky — tak to v něm bouřilo a přehánělo se v nekonečném střídání. Obě sporné mocnosti v něm rvaly se o ten svůdný a nekonečně sladký obraz zlatovlasé dívky s koketními pohyby. Za ním číhá smyslnost, hřích, nízkost — hřmělo pořád přísně staré já. A nové šeptalo s neodolatelnou svůdností: Oh ne, ta dívka znamená pro tebe sladké a čisté štěstí, povýšené nad všecko nízké a všední, znamená právě dosažení oněch vysokých ideálů po boku bytosti, v níž se vtělují tvé nejlepší sny o ženě čisté a vznešené, všecko to, co jsi kdysi vložil do svého Krále Pralesů, jenž se dnes válí někde mezi starými zaprášenými papíry! Proč bys nemohl milovati dnes ve skutečnosti, co jsi miloval tenkrát na papíře? Ale zas hřměl starý, přísný hlas: Jak víš, že ta pražská slečinka je splněním tvého snu? Slyšels ji mluvit? Několik prapředobyčejných vět, které tě omámily jen pouhým zvukem hlasu, ty slabochu! A zas mu zaševelil hlas pokušitele nějakou odpověď a toho zas zakřikl přísný karatel a tak to šlo bez konce a Landa ležel s rozpálenou hlavou a bušícími tepnami, mezi tím, co utichal švehol ptáků, co bzukot myzu zněl vždy líněji a opileji a mezi tím, co stíny stromu se krátily.

Teprve vzdálené zvonění vytrhlo jej z myšlenek. Poledne! vzpomněl si najednou a vyskočil z trávy, protahuje si zdřevěnělé tělo. Pak se dal těžkou se stráně dolů. (Příště dále.)

Digitized by Google

Jan Opolský:

V mrtvinách.

Sem plný žár se těžce slévá dolů
na ramenaté, nahé mrtviny,
na pruhy chorobných a žlutých travných stvolů,
z nichž živý nejde výdech jediný.

Jen brouk se černý, vážný, v opuštění
přes kupky písečné jak v beznaději plazí —
však pohyb, zážeh životní zde jiný není, není!
Je nebe bledé bílým ohněm zkázy.

Jen tenká kůže z převleklého hada,
v troud zkoralá již, chví se na kameně,
kam nový žár vzňatého nebe padá
a padá, padá stále, neznaveně . . .

I brouk již zalez! — Dne finale se blíží,
západ se rozlil splavem bledorudým
a v lože vyhřáté se hrozný kolos níží . . .
Proč nežehnáš těm, Pane, místům chudým?

To byly noci!

Bizarní skupenství jsem z hvězd si bílých skládal,
když zvenčí ani šust mi nedonikal,
jen tikot červotoče drobně v hluš se vkrádal
a občas v štítech vítr zanaříkal.

To byly noci! Sny mne pomíjely,
když úsilně jsem uvědomil sobě,
bez lásky hřejivé že v zdech jsem osamělý,
dvě hlavy posledních že sťala smrt mi obě.

To byly noci! Tajně ož veny
pochodem stínů, jež se jizbou táhly,
s neznámým šelestem, jejž setřásaly stěny,
vzbouzely ve mně smutek neobsáhlý.

Jen hvězdy noci předlouhé mi zkracovaly,
když velkou jsem z nich klenul slavobránu
a sdílně ke mně třásly se a plály . . .
Já s těmi hvězdami se těžko loučil k ránu . . .

Digitized by Google

Adolf Červinka:

Odsouzené.

To bledničkovité děvče s tvářema vpadlýma,
jež proti mně v parku sedá, mne divně zajímá —
to děvče minulosti víc nežli záhadné
mne vzpomínek v tanci divém teď popsat napadne:

tak divoce smělé oči, — o znám jejich vyzvání! —
tak umdleně schlíplá ňadra, necitná k líbání;
čas memoiry své napsal pod oči jizlivý,
kam v modravé ssedly kruhy všech vášní přílivy.

Ó, melodickým že tokem jí prošel mladý věk
by optimist říci nemoh', ni svatých myšlenek
že vštípil kdos v duši setbu — ve úzké světnici
jí předčasně žití drama žár vzňalo v zornici!

Ach, fialové ty skvrny na pleti křídové
se slijí! a z polibků všech vyvstanou vrahové,
a vystřebou talov krve, ji k smrti dobijí —
jen ti, kteří ke dnu ji strhli, si ruce omyjí . . .

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Rozdělení práce, t. j. vzájemná všech práce v rozmanitých oborech výroby, jest základní, ne však výhradní formou lidské součinnosti. V každé skupině pracovní, v každém odvětví výrobním nastává také součinnost jiného druhu: společná činnost mnohých na díle takovém, jež provésti síly jednotlivce nestačí Jako ve válce, vyžaduje i tento druh součinnosti v míru, má-li býti plodný, jednotné, cíle vědomé správy. Dělníci, rubající v lese strom, dělníci na stavbě anebo v továrně musí se při své práci podrobiti určitému velení, jako části armády. Poněvadž však velitelé těchto pokojných pracovních řad nemají svého úřadu od státu, poněvadž naopak jejich podřízení podrobují se následkem soukromého dohodnutí jejich rozkazům, nepřestává rozdíl mezi organisací neválečnou a válečnou. Tato jest v rukou státu, ona ne, tato představuje součinnost nucenou, ona naopak dobrovolnou a smluvenou.

Podle Spencera, soukromá organisace daleko předčí organisaci státní, neboť pobádá mnohem více lidskou energii a pracuje důkladněji. Toto přesvědčení jeho jest jedním z nejsilnějších motivů jeho stanoviska v otázkách socialně-theoretických. Je-li člověk členem organisace státní a pracuje na rozkaz a zakázku pospolitosti, dostane se mu odměny za jeho namahání ve způsobě služného, platu anebo mzdy, určované podle dobrozdání jeho představených, jichž úsudek v této věci celkem ani se neohlíží mnoho na

Digitized by Google

činnost a schopnosti podřízených, na nichž mají účast jen potud, pokud jim jde opravdu o obecné blaho a o zdar celku. Ale vlastenectví a smysl pro celek nemají tolik síly, aby lidi pobádaly, horlivě a neúprosně starati se o zájmy veškerenstva a podřízené podle toho posuzovati, jejich hodnotu spravedlivě oceňovati a odměňovati a tak je zase k činnosti co nejvíce vzpružovati. Za to soukromé práci dostává se pravidelně odměny, zcela úměrné její hodnotě Neboť ti, jež ji odměňují, mají skutečný zájem na její dokonalosti. Odběratelé řemeslníkovi na př. mají prospěch anebo škodu podle toho, jak dobře nebo špatně on svou práci koná. Také řemeslník závisí na jakosti své práce a bude se vynasnažovati, aby byla co nejlepší. Práce ve službě soukromé jest mnohem více vedena egoistickými city než ve službě veřejné. A city egoistické jsou nepopíratelně nejsilnějšími popudy lidského namahání. V praktickém životě také jednají podle této zásady. Akciové společnosti totiž hledí své vyšší úředníky pobádati k horlivému a obezřelému vedení závodu tantiemami a percentním podílem na zisku. Tak jedná i soukromá činnost v oborech, ve kterých má mnoho společného s veřejnou službou. I bude při stále větší převaze činnosti soukromé, jež nutně nastane, jakmile poměry mezinárodní stanou se pokojnějšími, stále přibývati u národů vzdělaných energie pracovní. Proto Spencer pokládá za neodůvodněnu obavu, že by věčný mír uvedl národy ve stav malátnosti a ochablosti. Naopak pak by teprve nastala doba nejživější tělesné a duševní činnosti.

Toho lze tím spíše se nadíti, čím horlivěji bude si nový mírumilovný stát hleděti svého jediného úkolu, který mu pak zbude, pečovati řádným vykonáváním spravedlnosti o pokoj a bezpečnost a tak nejen usnadňovati nenucený výkon práce, nýbrž i vzpružovati naději na nezkrácený požitek, jaký každému právem přísluší. Pokud jest stát rázu válečného a pokud pozornost vládní jeho moci jest zaměstnávána činností, směřující na venek, bude tato vládní moc nejen zkracovati jednotlivce v jeho právech, ale nebude ani s náležitým důrazem brániti znásilňování občana občanem. Ano, mnohdy válečný stát zcela zanedbává vnitřní ochrany právní, ponechávaje každému jednotlivci anebo každé společnosti, aby sami se ochraňovali a dovoluje krevní mstu. Toho výmluvným dokladem jsou vnitřní poměry v oněch středověkých barbarských říších, které povstaly v provinciích ztroskotané říše římské. Jakmile však válečná činnost přestane ve státě převládati, zmahá se jeho zájem a horlivost na poli vnitřní právní ochrany a následek této změny ve funkcích a v povaze státu jest, že dokoná se i proměna jeho ústavy. Postavení státních úřadů bude poznenáhlu zcela jiné. Dosavadních aktivně vůdčích náležitostí pozbudou a podrží podstatně jen obmezující. Mimo to však nebudou užívati té moci, jež jim ještě zbude, s dřívější bohorovností. Obdrží ji z rukou občanstva a budou ji vykonávati pod dozorem lidu. Slovem: stát zamění svůj řád monarchický a oligarchický za demokratičtější. I tato společenská změna jest nutna k účelnému přizpůsobení společnosti změněným poměrům. Jako jest monarchicko-centralistická vláda přiměřena válečné činnosti státu tak jest demokraticko-decentralisovaná ústava přiměřena úkolu, jenž bud hlavně přináležeti státu po zavedení trvalého míru mezi národy. Nelz o tom ani pochybovati, kde jest více naděje na důkladné rozluštění tét

Digitized by Google

úlohy — totiž na zavedení stejné všem svobody zákonodárstvím a soudnictvím — zda-li tam, kde politickou moc mají mnozí, anebo tam, kde ji má jen málo lidí, již při tom snadno mohou upadati v pokušení, využíti svého postavení sobě na prospěch a v neprospěch mnohých a obrátiti rovné právo všech v nadpráví vlastní třídy.

Avšak příliš kvapně a příliš štědře nemá býti dávána lidu politická moc. Spencer před tím velmi důtklivě varuje a slovem, není přítelem všeobecného rovného hlasovacího práva. Soudí, že ti, kdož vychvalují všeobecné rovné hlasovací právo, přikládají mu důležitost, jíž nikterak nemá. Pokládají totiž za nepochybné, že nejvyšším cílem, k němuž činnost občana má směřovati, jest, dobýti pro všecky stejný podíl na politické moci. Toto mínění není však nic jiného, než jedním z četných výplodů oné náchylnosti lidského ducha, zaměňovati prostředky a účely a povyšovati prostředky, jež se nám k jistým účelům hodí, na výši účelů samých. Víme, jaký jest nejvyšší cíl a právě cíl politické organisace. Musíme jej viděti jediné a výhradně v provedení a hájení oněch základních práv, jež jsme poznali za nepominutelnou podmínku pokroku a větší dokonalosti lidského života. Různé však způsoby, jak rozděliti politickou moc a jak státní úřady obsaditi, jsou pouze prostředky k dosažení nejvyššího státního účelu.

Jedním z nich jest všeobecné a rovné hlasovací právo. Jest otázkou, je-li nejvhodnějším. Mnozí politikové, jimž ani nenapadá pochybovati o tom, zastavují se na cestě poloviční zkušenosti a dají se sváděti lesklým klamem. Poněvadž obmezení moci monarchické a oligarchické mělo velmi často, ano z pravidla za následek lepší ochranu občanstva před násilím a vykořisťováním, má se za to, že jest tím i dokázáno, že úplné zdemokratisování státu znamená i zdokonalení právní ochrany a provedení základních práv. A poněvadž stejný všech podíl na politické moci jest jakousi zárukou toho, že i obmezení osobní svobody, jež stát ukládá, bude uloženo všem stejnou měrou, netáže se nikdo více, je-li při politickém zřízení, o něž jde, i naděje, že toto pro všecky členy společnosti rovnoměrné obmezení svobody nebude větší než je bezvýminečně nutno a nebude-li stát přestupovati nutné meze, zasahuje v práva jednotlivce. Jinými slovy: nikdo nezkoumá, je-li s rovností přirozeně dána i svoboda.

Střízlivé uvědomění si politických událostí poslední doby odhaluje nám povrchnost takovéhoto socialně-theoretického usuzování. Popatřme jen na oba ony veliké státy, jež jsou organisovány na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva. Ani ve Francii, ani ve Spoj. státech severoamerických nejsou uskutečněna základní práva člověka. Ve Francii jest život podroben neustálému obtížnému poručnictví dotěrné byrokracie, dokonce dvakrát za půl století mohl se vztýčiti cesarism plebiscitem na základě všeobecného hlasovacího práva. Ani v severoamerické unii není osobní svoboda jista před zkracováním. Vzpomeňme na zákony sbory ikonodárnými v mnohých státech vydané, zakazující požívání lihových ípojů. Ani rovnosti se nejlépe nedaří; nesmírná ochranná cla činí velikých zástupů konsumentů lidi poplatné malému hloučku průmyslníků politické koterie vymačkávají z poplatníků ve velikých městech »legi-nním« způsobem veliké sumy peněz, o něž jako o dobrou kořist se

Digitized by Google

rozdělí. Na místo všeobecného hlasovacího práva navrhuje Spencer zastupování — ne jednotlivců — ale zájmů různých funkcí a stavů společenského tělesa a to v poměru jejich důležitosti společenské, nikoli dle množství zaměstnaných.

(Touto kritikou neztrácí všeobecné hlasovací právo nic na dnešní důležitosti a časovosti. Právě, že je prostředkem k dokonalé společenské reorganisaci, může býti v jistých společnostech jediným na ten čas vhodným činitelem pokroku. Stinné stránky této instituce jsou jiného druhu, než ty, jež Spencer uvádí.)

Se zvláštním důrazem vyslovuje se Spencer proti udělení politických práv ženám. Ve společenských základních právech staví sice ženy úplně na roveň mužům. Všechna životní povolání jež si zvolí, mají jim býti dostupna, také bezvýminečně nezavrhuje Spencer myšlenku, aby spol. působily ve správě místní, ale do zákonodárství a politiky státní nechť se nepletou, nemá-li z toho pojíti vážné nebezpečí. Úspěšná činnost politická a najmě zákonodárná vyžaduje chladné krve a rozhledu, vlastností, jichž se ani mužům nedostává v míře žádoucí, ale ženám skoro šmahem. Žena se dává zaujati okamžitým rozčilením a jím se dává přiměti k jednání. Své činy odměřuje jen podle následků nejbližších a bezprostředních, ne však podle vzdálenějších a nepřímých. Vlivem žen zvrhlo by se zákonodárství v bezzásadní, povrchní a krátkozraké a bylo by dáno ve službu nezdravých snah. Žena svojí povahou tíhne k obdivu moci a síly a k lásce k slabým a ubohým. Příroda ji k tomuto hlavnímu úkolu co nejlépe opatřila. Dívka nakloněná zbožňovati sílu a moc, dá vždy přednost, na kolik volba záleží na ní, tomu z nápadníků, který bude moci přenésti na děti nejlepší přirozené nadání a je co nejlépe opatřiti. A následek něžné příchylnosti k malému a slabému bude, když žena se stane matkou, že s největší péčí bude ošetřovati dítky v prvních letech mládí. Tak obě vlastnosti ženského ducha co nejlépe se doplňují, aby účelu rodinného života bylo dosaženo, totiž opatřiti společnosti dorost povahou co nejstatnější a řádně ošetřovaný. Ale ve správě státní by tyto vlastnosti způsobily jen veliké zlo. První z nich by vedla k naprostému vzdání se panujícím autoritám a tím by poškodila zájmy svobody a pokroku, a následkem druhé by se vliv ženy snažil utvářiti život státu podle života rodinného, ve kterém by velikomyslnost, ponoukající silného k obětem pro slabého, nastoupila na místo oné, pro život dospělých se hodící spravedlnosti, jež odkazuje každého na vlastní síly.

Ale již dnes, kdy ženy posud ani hlasovacího práva nemají, požaduje se od státu, aby se činně ujal »nemajetných a vyděděných,« »hospodářsky slabých,« »zbědovaných a vykořisťovaných.« Na tuto myšlenku může připadnouti nejen přirozená velikomyslnost žen, nýbrž i egoism těch mužů, jimž jest za těžko dostáti požadavkům sebezachování. Za nynější, průměrně nedokonalé přirozenosti lidské, jest značná většina občanů třídou »utlačovanou« a mají tudíž při všeobecném rovném hlasovacím právu většinu. Proč by se měli ostýchati a proč by nedonutili stát, aby pro ně učinil něco, co by se ve způsobě daní zaplatilo z měšce menšiny, nadané vynikající schopností životní a výrobní?

Tyto snahy, jež hledí se dnes uplatniti v politické praxi skoro

Digitized by Google

všech republikánských a konstitučních států, docházejí ohlasu i v běžných politických theoriích. Většina těch, jež o úkolech státu se vyslovují, považují ideu čistého právního státu za stanovisko úplně překonané. Stát prý se nesmí spokojiti s pouhou policajtskou úlohou ochrance práva, nýbrž musí uchopiti se slavnějšího úkolu a positivně napomahati všeobecnému blahu. Názory, jež původně vyplynuly z egoismu potřebných, čím dál více stávají se hvězdami těch, jež jsou ochotni poskytovati pomoc, a šíří se s epidemickou rychlostí. Tím více záleží Spencerovi na tom, aby je vyvrátil, a pokouší se o to v několika spisech. Překvapí na první ráz, kam až jde jeho odpor proti státním všeobecně prospěšným opatřením V tom ale Spencer jest věren svému principu spravedlnosti a svobody, své theorii individualismu. Ochranné zákony, praví, jež stát v dobrém úmyslu, ale ve snaze na scestí zbloudilé vydává, jsou zkracováním individuelní svobody. Není-li příznačné, že vyšel návrh na mezinárodní zákonodárství ve věcech průmyslové výroby od císaře německého, panovníka to státu, vyznačujícího se nejvíce rázem vojenským a tudíž nejméně ohledem na volnost a vlastní vůli jednotlivců? A co sluší mysliti o daních, jež stát požaduje na občanech, aby mohl lid opatřiti knihovnami a mládež vyučováním a na všelijaký jiný způsob ještě napomáhati jejich štěstí? Není-li to obmezováním práva, příslušejícího každému občanu, aby po své libosti naložil s ovocem své práce se svým jměním? Kde se však toto právo zkracuje, nastává poroba a otroctví. (Netřeba připomínati ani, jak právě skutečnost a současné poměry obracejí smysl těchto vět zcela na opačný pól, než kam mířil Spencer. Pozn.) Chvalořečníci státu, jenž má pojišťovati každému, co jest potřebné a užitečné, poslouchají taková slova s úsměškem. Nechť prý se nazývají oběti, jež jednotlivec jest povinen přinésti státu v zájmu podniků, užitečných veřejnosti, porobou, co záleží na tom slově? Oběti slouží blahu občanů, jemuž prostřednictvím státu dostává se značné vzpruhy. Občané tedy otročí sobě svému vlastnímu prospěchu. A kdo stavě se na stanovisko právní by chtěl překážeti státu v činnosti obecně prospěšné, ten patří k zarytým doktrinářům, jichž celý rozum jest: Fiat justitia, pereat mundus. Spencer ovšem nepřiznává těmto námitkám vůči své právněfilosofické argumentaci žádné platnosti. Jádrem jeho právněfilosofické theorie jest, že nejzákladnější podmínkou lidského blaha jest spravedlnost, jak se v základních právech projevuje. Kdo tedy doporučuje porušovati tato základní práva z domnělých ohledů na obecnou prospěšnost, hájí krátkozraké prospěšnosti proti dalekovidné. Pro důležitost věci nepřestává Spencer na tom, čeliti odpůrcům všeobecným rázem své právní filosofie, nýbrž snaží se vyložiti, že státní prozřetelnost veřejnému blahu neprospívá a tak i negativně dokázati, že na spravedlnosti nejvíce záleží.

Myšlenka, upravovati cestu pokroku rozmnožením působnosti státu, stává se hned zprvu podezřelou patrným rozporem s věděním přírodozpytným. To nám totiž praví, že rozvoj organismů, zdokonalení výkonnosti funkcí, udržujících život, děje se hlavně ve formě t. zv. fysiologické dělby práce. Na nižších stupních živočišného života každý díl organismu obstarává všechny organické funkce: dýchání, vyživování, pohybování atd., ovšem nedokonale. Ale na vyšších stupních života

Digitized by Google

Ku čl. Karel Šimůnek (viz Výtvar. umění).

rozdělují se různé funkce na různé orgány, každý orgán jest většiny funkcí sproštěn a koná jen jednu, ale za to dokonaleji. Jest tedy možno že by se tento směr organického rozvoje najednou zvrhl v opak, jde-li o organism lidské společnosti, o kterém Spencer dokazuje, jaké má četné a přesné obdoby se zvířecím organismem? Můžeme skutečně doufati, že sloužíme zdokonalení lidstva, jestliže na státní moc, která vskutku není nic jiného než zvláštním orgánem společenského organismu, nakupíme funkcí čím dál více? Neměli bychom spíše říditi se poučením z přírody a tudíž obmeziti stát na to, ochraňovati občany před vnitřním a zevnějším nepřítelem t. j. na funkce, ve kterých nemůže býti nikým nahrazen? Kdežto jiné funkce, jako stavba a vozba železniční, vedení bank a j mohou na jiné orgány býti přeneseny na př. na soukromé společnosti a sdružení, k jichž zakládání a vedení s ávají se lidé čím dále schopnějšími. Jak velice na tom záleží, nepřenechávati mnoho výkonů státu, stane se zvláště patrno, uvědomíme-li si, že státní moc nepatří právě k nejvýkonnějším organům, že koná svou práci jen nedostatečně, což jest i potvrzeno zkušeností. Ani nejdůležitější oba svoje úkony, obranu země a právní ochranu, neobstarává stát rychle a řádně. Jmenovitě zákonodárství pracuje na zdař bůh, jeho práce jest nepřehledna, soudní procedura zdlouhavá, nejistá a drahá, tak že mnohý raději se zřekne domáhati se svého dobrého práva, než aby podstoupil risiko soudního procesu.

Ale poněvadž ochrana občanů před vnitřním a zevnějším nepřítelem nemůže býti ponechána činnosti soukromé, nelze se v tomto oboru zbaviti všech škod, plynoucích z úřadosprávy. Naproti tomu však není nutné provádění jiných výkonů státem, výkonů, jež budou tím nedostatečnější, čím budou v důležitosti dále za obranou země a ochranou právní a čím méně budou předmětem dohlížející veřejné kontroly. K tomu, převezme-li státní moc ještě i méně důležité funkce, budou podstatné úkoly státní správy prováděny ještě nedbaleji, než vůbec jsou. Čím širší jest činnost státu, tím jest na více bodů veřejná pozornost rozptylována a na konec není dohlídka veřejného ducha právě na nejdůležitější body dosti vydatná. Kdo si přeje, aby potřebám společenským se hovělo co nejlépe, kdo chce zaraziti šířící se netečnost a vlažnost, tomu nezbývá, než pracovat, aby činnost státu byla na nejmenší míru uskrovněna a vše ostatní, ab bylo zůstaveno činnosti soukromé. Nedá se vskutku vyvrátiti nic z ná mitek, jež přírodozpytné a psychologické vědy činí proti t. zv. politic

Digitized by Google

státní prozřetelnosti, jejíž idea při bedlivějším pátrání se vyklubává za výkon zcela primitivní methody myšlení. Kdo nedbaje návodu nejvyšších principů spravedlnosti, zkoumá státní opatření jen vzhledem k jejich bezprostředním následkům a takto chce usuzovati o jejich radnosti nebo zavržitelnosti, podobá se učenci, který by chtěl vědecky pozorovati a zkoumati, neužívaje exaktních nástrojů a aparatů. Jako tyto nástroje a aparaty jsou nutny, aby pozorování bylo přesné a jisté, aby bylo vybaveno z působnosti náhody a z kolísavosti zaviněné měnnými stavy pozorovatelovy mysli, tak i zákonodárství nesmí se zakládati na krátkozrakých a jednostranných úsudcích od případu k případu, nýbrž musí hledati a neopouštěti základu svého v poznání všeobecné povahy lidí a společnosti a odtud odvozených zákonů. A ježto tyto zákony docházejí neklamného vyslovení v základních právech lidských, musí býti neodkladnou a trvalou snahou státní správy jich zachovávati a šetřiti. Všechen nerozum těch, již opouštějíce půdu sociálně-theoretických základních pravd snaží se všeobecnému dobru napomahati opatřeními od případu k případu, bude ihned patrný, uvážíme-li, jak ve všem organickém životě a tedy i v životě společenského organismu vystupuje dále a dále zasahující příčinnost. Působením jejím totiž stávají se bezprostřední a nejbližší následky nějakého opatření státního opět příčinami následků dalších a tyto příčinami ještě vzdálenějších, tak že účinky těchto opatření pronikají celým společenským tělesem a ve své celosti nedají se přehlédnouti ani předvídati. V tomto logickém labyrintu možných následků, dalších následků a zpětných účinků možno se vyznati jen za pomoci nejvyšších principů společenského blaha a proto nutno, nemáme-li žalostně blouditi, říditi se bez váhání nejvyššími principy t. j. společenskými základními právy, jimiž se nejvyšší zásada rovné pro všecky svobody vyjadřuje.

Spencer bez jakékoli výhrady uznává jen čistě právní stát, jen aby hájil tato základní práva, a nechce theorii o předvídavé péči státu, pojišťujícího každému co je potřebné a užitečné, přiznati ani tolik, co se jí v tomto století nikdy neupíralo. Ani veřejné vyučování jemu neponechává, tvrdě, že bude lépe opatřeno soukromým přičiněním, tím spíše, čím dříve se bude vnitřní politika států brátí cestou pravého pokroku. Válečný stát nemůže ovšem postrádati pedagogického vlivu. Neboť pro součinnost, jíž válka vyžaduje, je t nutno veřejné vychovávání, a o cepování občanů, a státní m c také toho dovede dosíci v žádoucí míře. S odůvodněnou n lejí na výsledek může se po-

Ku čl. Karel Šimůnek (viz Výtvar. umění).

Digitized by Google

koušeti o to, dorost vychovati tak, aby měl vlastnosti k válce potřebné: jistou mechanickou obratnost a ochotu bezpodmínečné poslušnosti rozkazů vydaných shora. Antická Sparta jest klassickým příkladem toho vojenského vychování a jeho výsledků. Něco zcela jiného však jest vychovávati povahu jednotlivců a přizpůsobovati ji požadavkům míru. To možno nejlépe bez spolupůsobení státu. Jako všechen organický život vlivem přirozeného výběru a přímým působením rozvíjí schopnost přizpůsobiti se okolnostem, tak i povaha lidská. Charakter člověka se přirozeně bez umělého tlaku přivinuje k životním podmínkám a tudíž i k požadavkům vysoce vyspělého společenského života. Jaký nerozum nahrazovati tento přirozený, neodolatelný proces umělým vychováváním, vedeným od státu! Což nedokazují dějiny dosti zřetelně, jak neplodné jest takové úsilí? Jak jsou na př. křesťané ještě daleko toho, uskutečňovati ethické ideály křesťanství, jimž se po tolik století již učili. Upřímně řečeno, nemáme proč bychom se rmoutili, že snahy státu utvářeti karaktery svých příslušníků jsou tak bezvýsledny. Neboť kdyby skutečně měly jakýs výsledek, nepůsobily by leč škodu. Poněvadž si jen podajní a nesamostatní lidé dají určovati shora svoji vnitřní povahu, musil by stát hleděti v první řadě k tomu, aby vcepoval lidem podajnost a oloupil je o samostatnost a vlastní duševní iniciativu. Tím by ovšem v důsledcích byl ohrožován všechen pokrok a duševní vývoj lidu byl by zastaven. Neboť všechno státní vychování by nebylo nic platno, kdyby nemělo za následek stejnotvárnost charakterů. Avšak ve vší říši organického života jest možno zdokonalování bytostí a jich větší a větší přizpůsobování se podmínkám pokroku jen tak, když jedinci každého druhu budou nadáni co nejrozmanitějšími vlastnostmi, z nichž se budou moci v daných okolnostech úplně vyvinouti právě ty, které jsou nejprospěšnější životu.

Staví-li se Spencer i proti veřejnému školství, ocitl se v nejkrajnější oposici proti duchu času. Nejen že brání všemu dnes tak běžnému rozšiřování státní působnosti, chce nad to i dávno již zavedené instituce státní zrušiti, či spíše, považuje jich zrušení za přirozený následek pravého pokroku, který nastane světovým mírem. Pak společnost lidská zruší státní dopravní prostředky, státní banky a školy a obmezí se přísně na to, zajistiti všem individuím ona základní práva, jež byla již jmenována. A stane se to vskutku na prospěch lidstva. Neboť pak nastane společenská spravedlnost, zakládající se na úměrnosti konání a odplaty, a v ní bude činitelem stálého organického rozvoje přirozený výběr, zabezpečující trvalý pokrok další. (Příště dále.)

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

(Pokračování.)

Ve skupině idei, která je podložena knihám prof. Masaryka vic n proto toliko credo jednotlivce. Chápu zcela dobře, proč právě tyto id e a právě v této kombinaci z jeho lidského a filosofického charakteru - rostly a proč se ujímají u lidí příbuzného nazírání. Ale nemohu zamlč i

Digitized by Google

námitku proti spůsobu, jímž se nauka tato hájí a šíří. Vystupuje totiž s nároky vědeckými — považujeť se za filosofické sjednocení positivních poznatků historických a sociologických — ale neodůvodnila až posud vědecky své nejdůležitější předpoklady spadající do theorie poznání, do filosofie dějin, ethiky, nazírání na náboženství. Chce na příklad od nás, skeptického pokolení, abychom klidně přijali víru v Prozřetelnost, vedoucí dějiny, víru, která se tak příčí všemu novějšímu pojímání příčinnosti v dějinách, položí toto tvrzení prostě jednou větou, neodůvodní ho a spěchá ke konstrukcím čistě empiricky historickým (ke skizzování obrozovacího processu, postavám buditelů atd.). To se týče i ostatních filosofických předpokladů — máme jim uvěřiti, honem a bez váhání, jen aby se už mohlo spěchati k závěrům čistě časovým, konkretním. Celá tato nauka činí tedy dojem, že jí jde více o tyto závěry, o tento dosah její pro náš denní politický, strannický život než o filosofickou pravdu. O tom svědčí také zvláštní způsob její propagace. Dává se šířiti ne jako filosofický, vědecký směr, nýbrž spíše jako politický program. Má orgán, který ji — a zase bez důvodů a vědeckého podepření — vyhlašuje za pravdu objektivnou, za objevení smyslu českého života, a každého, kdo proti ní co namítá, vyhlašuje za povrchního, nemyslivého, nevěcného atd. Činí se z ní tedy víc než je a býti může, jakýsi koran, v nějž věřiti je jedinou cestou k národnímu spasení. Řekl jsem již předešle, co my z ní přijímáme: ty hlavní body, jimiž tato nauka ve svém akutním dosahu osvětluje dnešní náš stav v Čechách (a to ještě jen ponejvíce politický, literárního a uměleckého dotýkajíc se jen povšechně) Ale činíme při tom ostrý rozdíl mezi těmito závěry, aplikacemi jejími pro praktický veřejný život, a mezi jejím theoretickým podkladem. I kdybych na stokráte přiznal, že v pojímání dnešní situace s prof. Masarykem souhlasím, nedovedu se rozehřát pro jeho filosofii českých dějin. Nechápu, proč bych měl viděti v soustavně seřaděných citátech z našich buditelů objevení smyslu svého života, když vím, že zejtra může někdo jiný přijít s citáty jinými, s jinou tendencí seřaděnými a vnucovati mi smysl jiný. Nepopírám potřebu kontinuity národního vývoje a potřebu, aby proces obrození byl poznán a osvětlen, ale prof. Masaryk vnáší do něho a odvozuje z něho přespříliš. Nespokojuje se tím pojímati stanoviska a výroky buditelů jako historické ukazatele vývoje k němuž nám jest se přičleniti, ale staví je dnešnímu pokolení před oči jako absolutní vzory, které mají určovati naše jednání. Po něm to dělají jiní a tak se tato vážná snaha po pochopení největších postav naší minulosti zvrhá v módní kult několika jmen, jež kde kdo béře nadarmo, třebas i k účelům strannickým. Hoditi dnes svému odpůrci na hlavu citát z Havlíčka považuje se za nejsilnější trumf, z každého jeho řádku a slova činí se jakás národní bible, proti níž není odvolání. To vše je následkem snahy, s níž hledí prof. Masaryk představiti nám dnešní naše postavení a úkoly jako postavení a úkoly epigonů oněch buditelských postav. Ale buditelé naši i při veškeré velikosti a úctyhodnosti své práce nejsou našimi klassiky. Nejdeme přec od nich dolů, nýbrž nahoru. Oni neznamenají vrcholy, nýbrž první stupně národního života, a hlásati, abychom se stále a stále k těmto stupňům vraceli a počínali od nich, má smysl docela jiný, než

Digitized by Google

hlásá-li se Němci, aby se přičlenil k periodě goetheovské, nebo Francouzovi k periodě Ludvíka XVI. Konečně v jednom ohledu jsou na př. Havlíček a Palacký našimi klassiky, totiž v politice, ale v umělecké literatuře, ve filosofii atd? A dále: proč má býti pro mne závazným a zodpovídávati smysl mého života právě Kollár, Havlíček, Palacký? Proč ne Jungmann, Čelakovský, Mácha? A proč má býti nyní najednou pro mne jejich každá věta tak nesmírně důležitou, proč má býti způsob, jímž oni si odpovídali na problém svého životního úkolu, pro mne rozhodujícím, když si snad svůj životní problém stavím docela jinak, už proto, že žiju v jiné době a v jiném kulturním prostředí? Myslím, že tyto otázky vůči nauce prof. Masaryka si klade se mnou většina dnešních mladších lidí, zvláště těch, jejichž školou ducha byly cizí kultury.

Práce prof. Masaryka jsou ovšem uznáníhodným pokusem o vybudování základních pilířů pro vlastní českou kulturu, ba i to přiznávám rád, že nám objevuje v procesu našeho obrození velké rysy a sbližuje zvláště nás mladé s ním znovu. Ale kultura žádného národa nedá se shrnouti v jediný jednolitý typ, nýbrž je hrou zdvihajících a klesajících vln, z nichž každá značí jiný typ, jiný pól nazírání, a celý proces kultury podává se pak jako řetěz vzájemných akcí a reakcí. Naše kultura jest však vůči jiným evropským mladá (vznikala teprve, když na západě už byla středověká kultura na vrcholu, a zaspala v úpadku nejdůležitější momenty novověkého vývoje v XVII. a XVIII. věku!) a při její jednoduchosti jest ovšem snadno a přirozeno, že se dá svésti na jeden hlavní typ: typ reformace, meditací mravně náboženských. Česká duše promluvila až dosud jen v jednom ohledu výrazně a původně: v otázkách svědomí. Nedospěla za to však k samostatnějšímu projevu ve věcech poznání a umění. Chybí nám proto periody kultury intelektuelní a umělecké (tedy kultury ve vlastním slova smyslu). V tom jsme za největšími národy západoevropskými — kultura francouzská na př. jest jen racionalistická a umělecká, německá pak vykazuje dokonce všecky tři typy (Luther, Kant, Goethe) — my však při menší početnosti, pozdějších počátcích vzdělanosti, neblahých situacích a úpadku, vyčerpali jsme všecku svou kulturní sílu v minulosti na jeden veliký rozmach ve směru náboženško-mravním. Tu jest ovšem pak na snadě, že se činí z nouze cnost. Typ nábožensko-reformační byl až dosud jediným výrazem českého typu v dějinách, tedy byl, jest a bude smyslem našich dějin — tak asi soudí prof. Masaryk. Při tom nezapomínejme ještě toho: dějiny jsou zrcadlem, díváme se do nich, abychom na jiných našli sebe. Jest docela přirozeno, že to je právě prof. Masaryk, jenž klade takový důraz na myšlenku reformace, neboť on sám celou svou duchovní fysiognomií spadá pod tento typ a vyzdvihuje z proudu dějin jenom ty, v nichž vidí své podobence. (Proč na př. nečinili to v takové míře Kollár a Palacký, ačkoliv sami byli protestanté? Jistě jen proto, že prvý z nich byl povaha básnická a druhý politická — spadali tedy pod jiné duchovní typy). Že duše českého národa vyzněla typicky jen v náboženské reformaci a ne také jinde, na př. v umění nebo filosofii, toho vinu nebudu myslím přičítati nikdo nedostatku vlohy v národě pro tyto jiné kruhy duchovní práce. Zárodky tu zajisté byly, ale byly udupány nepřízní p-

Digitized by Google

měrů Kdyby nebylo katastrofy bělohorské, kdož ví, na jaké poli by se byl vrhl interes národa v posledních dvou stoletích, když by jeho zájem pro věci náboženské byl jistě jako u jiných národů už vyčerpán? Nechci ovšem zabíhat v takovéto eventuality, ale tolik jen tím říci, že byla-li i myšlenka reformace a mravní obnovy tím nejcharakterističtějším, čím jsme přispěli k rozvoji evropského ducha, či, jak praví prof. Masaryk, »smyslem« našich dějin (nechci obšírně kritisovati tento pojem, ačkoliv příbuznost jeho s hegelovskou »ideou« v dějinách a »Weltgeistem« projevujícím se postupně u různých národů, bije do očí) a když už na krásně přijmeme tento výklad pro naši národní minulost, není tím ještě nic závazného řečeno pro naši přítomnost a budoucnost Snažiti se po návratu k čistému ethickému křesťanství bylo ovšem v XV. století, v době zvrhlého papežství, nejakutnějším a nejzáslužnějším úkolem, ale bylo-li by i to dnes, v době, za jejíž karakteristický příznak sám prof. Masaryk považuje (viz na př. čl. Moderní člověk a náboženství v letoš. Naší Době) ztrátu víry? Říká sice, od buditelů počínaje, těmto snahám už jinak, totiž humanita, ale rozlišuje výslovně humanitu osvícenskou, racionalistickou (tedy protináboženskou) ze západu do Čech působící, s pravou humanitou buditelskou, která vyvolána především vlivy Herderovskými »navazuje« na ideál bratrský a má nepokrytý ráz náboženský a křesťanský. Jest tu tedy slovem humanita, byť i mu prof. Masaryk podkládal různé smysly na př. práce a j., pořád míněn ethický ideál křesťanský. Pokud se týče ovšem náboženství po stránce věroučné, nenaznačil dosud prof. Masaryk určitě svého postavení mezi filosofickým theismem a positivní křesťanskou vírou. Ale po stránce ethické, o tom nelze pochybovati, jde mu o to, aby se v naší národní práci vtělovaly ideály, spadající do soustavy mravních hodnot křesťansko-altruistních. Tyto ideály mohou býti přerůzně zbarveny, podle veškeré lidské a duchovní povahy toho, kdo je hlásá. Mohou se projevovati v celé řadě odstínů, od překypujícího sentimentálního soucitu a všepochopující tolerance až k přísné puritanské nesnášelivosti a tvrdé výbojnosti — podle toho zdvihá-li jejich prapor povaha sensitivní, blouznivá a snivá, nebo výbojná, kritická. V rukou prof. Masaryka a v celém dnešním našem ovzduší, nakloněném ku kritice, negaci a rvavosti, utváří se způsobem, který směřuje k druhému z naznačených pólů: k přísnému, ponurému moralisování, k morósnímu puritánství. Pravím výslovně: směřuje, neboť knihy prof. Masaryka samy tak daleko nejdou. Ale směr, jenž se z nich tvoří, jeví v celém svém vystupování tuto tendenci ke karatelství a rigorosnosti à tout prix, k nesnášelivému moralismu, který křivdí životu, který klade lidské povaze nesplnitelné požadavky, který dusí umění, a byť u svých původních hlasatelů sebe upřímněji míněn byl, zvrhá se u jejich epigonů v pouhé farizejství. Kam takový směr ve svých důsledcích může zaběhnouti, to ukázalo v odstrašujícím světle vystoupení tohoto fanatického moralismu na valné hromadě »Slavie«. — Poněvadž se pak tyto humanitní ideje prof. Masaryka nepropagují tak, jak by zasluhovaly, totiž jako filosoficko-mravní soustava světového názoru, osvojitelná jen pro toho, kdo má jistou míru duševní hloubky a schopnosti ji stráviti, nýbrž vyvolávají se do denní vřavy jako hesla

Digitized by Google

strany, s tendencí nepopíratelně politickou, jako nové obrozené vlastenectví, (čímž bijí na strunu, za niž se dá český člověk vždy nejsnáze chytit), jest obava, že až z nich vyvěrá ten silný, individuelní přízvuk, jejž mají v knihách prof. Masarykových a jenž je činí tak opravdovými a zajímavými, a až se stanou majetkem množství, zvrhnou se na banální moralistní dogmata, jejichž jménem se bude terrorisovati o nic lépe, než jak se dnes terrorisuje pomocí starovlasteneckých hesel. Proti takovýmto tendencím je třeba už dnes důrazně protestovati ve jménu *života*, jeho svobody a radosti, i ve jménu *umění*. Požadavky života se nedají odmoralisovati — každá rigorosnost, která nechtěla počítati s jeho právy, vyvolala až dosud vždy jen duchy sobě protivné. Život, ani jednotlivce, tím méně celého národa, nedá se vešněrovati v těsnou kazajku pojmů a hodnot, které v průběhu devatenácti století křesťanských vykonaly dostatečně svou úlohu, aby z ní už mohly býti propuštěny. Vlévati dnešnímu člověku křesťanskou krev do žil, nemůže býti úkolem doby. Naopak je cítiti jak tato doba, ačkoliv se emancipovala od náboženských dogmat, je až přespříliš ještě prosycena v mravním a citovém životě krevními tělísky křesťanskými a směřuje k tomu, osvoboditi se od tohoto dědictví, které ve svém sporu s útvary moderního světa je hlavním ohniskem dnešní mravní a duchovní krise. Návratem k morálce českobratrské se tato krise nedá odčiniti — všecky takovéto reakční a recidivní záchvaty ji jen přiostřují. Tím nemluvím proti humanitě. Že v jejím znamení se bude vyvíjeti náš život, je u moderního národa přece samo sebou se rozumějícím. Ale proč akcentovati tak jen a jen tu spojitost kterou má ona s křesťanstvím, u nás specielně s českobratrstvím, dnes, v době, kdy jsme sice, i snad proti své vůli, křesťany cítěním a mravním hodnocením, ale věrou a rozumem jimi už dávno nejsme? *Proč měl by býti přítomný a budoucí český typ zase jen kopií nebo odlitkem typu reformačního?* když doba a okolnosti nenutkají k tomu, když místo otázek víry a morálky tlačí na národ celé řady otázek jiných, když jeho život teče v řečišti nepoměrně širším než ku konci středověku, když tu je hojnost zárodků pro jiné typy kulturní, které se chtějí rozvinouti a na jejichž květy by padal takový přísný, asketický moralism jako ledový mráz?

To se týče v prvé řadě snah po kultuře *umělecké*. K té jsme v Čechách v minulosti nedospěli, ale dnes už se nedá o možnosti jí a počátcích jejích u nás pochybovati. Ale v rámci filosofie prof. Masaryka, ačkoliv chce zabrati všechno pole národní práce, není pro tyto snahy takového místa, jakého by zasluhovaly. Přísná moralistní, spiritualistní, povinnost a jednání akcentující povaha této filosofie to vysvětluje — umění v samé své podstatě jest této povaze protichůdno, chce stát mimo příkazy morální, klaní se životu ve všech jeho projevech, tíhne k smyslovosti a barevnosti, jest v podstatě luxem a požitkem. Jest proto zcela přirozeno a důsledno, že mladá literatura posledních let rostla mimo realism, a že tento nepřinesl jí nijakého zvláštního oplodnění produktivně uměleckého, (čímž ovšem neříkám, že by mezi realisty nebylo uměleckých talentů, což však jen potvrzuje hoření mé odlišování filosofie prof. Masaryka od realismu jako skupiny). I tam, kde realism zasahoval do

Digitized by Google

literatury kriticky, ukazoval, že mu nejde v prvé řadě o umění, nýbrž o povinnosti, jež ono má k životu sociálnímu a ethickému. Žádal od něho sociální užitečnost, určitost v mravním cenění, naproti formě a stylu kladl důraz na ideu a nespokojil se u umělců jednotou osobnosti a cítění, nýbrž přenášel sem z filosofie a mravního života požadavek jednoty světového názoru, jednoty theoretické, ideové, vrhaje na každou snahu specielněji uměleckou příhanu eklekticismu, těkání, nesjednocenosti.

A otázka eklekticismu jest myslím to hlavní, co nás s realismem rozvádí. Jest to otázka samých základů světového názoru a tedy nejhlubší kořen nedorozumění. Realism honosí se, že v pracích prof. Masaryka došel jednoty a smyslu života — nejzáviděníhodnější to věru vymoženosti v dnešní duchovní a mravní krisi — a všecky mladší směry, které jsou ještě ve vývoji a nenašly své definitivní formulky pro zodpovědění všech otázek, zove eklektickými ve smyslu příhanném. My však pravíme naproti tomu: nejsme eklektiky z úmyslu a záliby a nenedošli-li jsme dosud dokonalé jednoty ve svých názorech a snahách, není to proto, že by tato jednota nebyla cílem nám dosti žádoucím, nýbrž proto jen, že jsme synové doby, jejíž nejcharakterističtějším rysem jest nepřeklenutá trhlina mezi starým a novým světem, synové doby, která ztratila útěchu a jistotu, již dává víra, a nechce už také věřiti nárokům filosofie a vědy na absolutní vědění. V době, která nenechává jedinou myšlenku bez skepse a protikladu, která se potácí mezi řadou zejících otázek, nechceme býti tak neskromnými, abychom tvrdili, že jsme si rozřešili všecko pro sebe s absolutní jistotou a že můžeme s pyšným klidem a pohrdáním hleděti na ty, kdož berou bolesti své doby na sebe a prožívají spolu její nejistotu a kolísání. Kdo může zde říci, že jest povýšen nad všecku pochybnost a že našel pevný smysl svého života? Nanejvýše jen člověk nábožensky věřící, a vůbec každý, kdo se hledí spasiti přichycením se minulosti — ale reakční pokusy, opakuji znovu, nejsou rozřešením krise, nýbrž jen jejím zatutlávaním a z toho následujícím přiostřováním. I realism, má-li nějakou jednotu názoru, má ji jen za cenu toho, co má v sobě reakčního a historického, a té mu nezávidíme Tam, kde on už si klade hlavu na podušku svých konstrukcí ideových a morálných, spolehaje v jejich jistotu, tam teprv vidíme my otvírati se pravé moderní otázky. Křesťanská ethika, altruism atd. není přec nijakým novým evangeliem — kdyby nám stačilo, byli bychom se u něho zastavili také, ale právě proto jsme nuceni ještě dále hledati, poněvadž nenašli jsme, a celá naše doba nenašla dosud smíru mezi ním a požadavky individua, života, umění atd. A to se týče všech základních pojmů poznání a mravního života, neboť kdo může dnes od koho žádati pevnou a slepou víru v některý z těchto pojmů, dnes v době bankrotu filosofie a co nejuskrovněnějších nároků na absolutní nějaké poznání?

Eklekticism ve smyslu poznání a víry, ve smyslu tedy theoretickém a filosofickém nemůže v sobě míti dnes nic hanlivého. Jest pouhým důsledkem doby, která rozházela své staré budovy a teď bloudí mezi rumem, hrabe se v něm, vybírá a kombinuje jej k novým

Digitized by Google

stavbám. Vybírati a přijímati z minulých kultur a útvarů, co se komu dle individuelních disposic hodí, není samo v sobě příznakem slabosti a bezcharakterovosti. Záleží na tom, aby tu byl jednotný podklad oněch individuelních disposic, a aby se to dělo dle jednotného plánu. Takového eklekticismu není prosta ani filosofie prof. Masaryka (tím méně ostatní realism) — dotknul jsem se už z předu té různosti prvků, které se pokouší zde spojiti.

Jeden jest ovšem druh eklekticismu, jenž se nedá hájiti, totiž eklekticism ve smyslu praktickém, ethickém, ve věcech mravního hodnocení a jednání. Takovýto eklekticism jest ovšem mravní bezpáteřnost, kolísavost, bezcharakterovost, mělký dilettantism a roztěkavost. Ať věřím v co pevně nebo nic, v tom co chci a kde jednám, mám býti pevný, rozhodný, určitý. V těch věcech nemůže býti ovšem nedorozumění, a že jednota a určitost života v tomto smyslu je i naším ideálem, bude snad uvěřeno mně, jenž jsem psal »Dnešní otázku mravní«.

Mám však za to, že jádro našeho nedorozumění s realismem o otázku eklekticismu týče se především umění. Neboť zde, myslím, má eklekticism jistá práva a těch nechce realism uznávati. Ta práva týkají se — to podotýkám výslovně — ne umění po stránce tvůrčí (neboť tvořící umělec jest umělcem tím více, čím více překonává eklekticism svého vzdělání a vzrůstu a čím více je svým, individualitou,), ale po stránce jeho vnímání, jeho požitku a jeho kritiky. Vlastní účel umění jest přec ten, aby zachytilo a jednotným způsobem stylisovalo jistý výsek života, dalo zazářiti jeho obrazu pod zorným úhlem umělcovy individuality — ten obraz chce být v prvé řadě prostě požíván, chce suggerovati t. j. vyvolávati příbuzný, sympathický ozvuk v mysli vnímajícího. Umělecké dílo chce být tedy přijímáno, chce, aby vnímající v něm našel kus sebe a ve chvíli požitku aby s ním stotožnil své já (v tom právě spočívá umělecká illuse). Na to však má právo každé dílo, ať jakéhokoli směru, jakéhokoliv individuelního zabarvení: Z toho se podává poměr vnímajícího nebo kritika k umění jakožto přechod od díla k dílu, od umělce k umělci, z nichž každý může poskytnouti požitek, ačkoliv jiný i qualitou a snad i intensitou. A v tom je právě rozdíl mezi eklekticismem v názorech a tak řečeným eklekticismem v umění. Dvě sporné poučky theoretické nesmím stejně ochotně připustiti, ale dvě díla umělecká mohu se stejným požitkem přijati, najíti v každém jiný kus svého já. Jsem-li idealistou, nemohu být materialistou, jsem-li katolíkem nemohu být atheistou a naopak — ale moje esthetická vnímavost může stejně ochotně přijati Goethea i Byrona, Baudelaira i Tolstého. Právě proto, že dílo, jakmile činí nad jistou míru uměleckosti, musí nutně vyvolati ve mně jisté sympatické ozvuky — ne-li, pak jsem barbar nebo slepý fanatik jednoho úzkoprsého názoru. Není možno, abych stál k pravému uměleckému dílu dokonce nepřátelsky, abych cítil na př. odpor k Hamletu, k Faustu, k Mussetovým nebo Heineovým písním, takový odpor, jaký musí cítit věřící při četbě Voltairea nebo spiritualista při četbě Büchnera. Totiž mohu ho jen cítiti v případě, že nitro moje jest o tu strunu právě chudší, na kterou ono dílo hraje, anebo jsem sám tak vyvinutá a citlivá

Digitized by Google

tvůrčí umělecká individualita, tak zaujata svým tvůrčím procesem, že každý projev cizorodého já se mi příčí — ale o tomto případě nemluvím, nýbrž jen o případě vnímatele, kritika, poněvadž jen toho může se týkati tato otázka. Nejde nám a realismu přec o to, umění direktně tvořiti, nýbrž vůči danému umění stavěti svou kritiku a přispívati tak k stanovení dalších jeho drah. Nechci se odvažovati k všeobecnému soudu o stanovisku, jež zaujímá realism k umění (neboť jednak je zastupováno různými osobami a pak definitivně se dosud neprojádřilo) ale ten dojem mám, že tomuto směru nejde tak o čistý požitek umění, jako o to, aby odpovídalo jeho ethickým a filosofickým normám, neboť by jinak nemohl každý vyslovenější kult umění odsuzovati jako eklekticism. Ale to jen jsou pořád důsledky naznačené výlučně moralistní a sociální povahy tohoto směru, pro niž nemůže dospěti k cenění umění v celé vlastní jeho čistotě. To je možno jen tomu, kdo tváří v tvář umělci dovede zapomenouti na své theoretické názory a zájmy a dovede jej oceniti jako individualitu, bez ohledu na to, jaký jest její přízvuk ethický a jakéhokoli druhu vliv má dílo jeho na společnost. Jen tak je možno pochopiti stejně na př. Machara i Březinu, realisty i symbolisty, mystiky i sensualisty (totiž pokud jsou umělci), neboť bez ohledu na různost formulek a programů nalezneme ve všech jedno totožné: tu nevyslovitelnou a nevymezitelnou sílu, která dovede dáti mi spatřiti obraz světa v jistém okamžiku v jistém uhlu a zachytiti tím jistou strunu mé bytosti. Kdo hledá v umění právě jen tuto pravou nejhlubší jeho podstatu, ten může těkati a procházeti se v jeho klenotnicích bez obavy, že se rozptýlí v mělký eklekticism. Ta výtka by mohla stihnouti jen toho, kdo zůstává na vnějšku, na programech a formulkách škol, kdo na př. včera byl jen realistou a dnes je jen symbolistou, a kdo zítra nenávidí, nač ještě dnes přísahal. Kdo však rozumí v umění tomu pravému a nejhlubšímu, miluje to, byť se to i zjevovalo v nejrůznějších i nejprotivnějších si stylech a formách, nekolísá mezi tím, nýbrž prochází tím se stejnou láskou k všemu velkému a krásnému — v tom je právě jeho jednota nazírání a cítění. (Příště dále.)

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Nový Hauptmann. Po hřmotném dramatě z dob velkého povstání, kde vzduch se otřásal třeskem zbraní a kouřila se prolitá krev, modravá pohádka, plná opojné vůně. Po neúspěchu, stěží maskovaném potleskem literárních přátel, bezpříkladný, pronikavý a hlučný úspěch, jakási moderní korunovace básníka, nové vydání skvělých apotheos, jaké milovala renesance nebo jaké svými blesky ozářily poslední dny Voltairovy. A co nejzajímavějšího: Totéž obecenstvo, jež v berlínském »Deutsches Theater« počátkem ledna vysyčelo Hauptmannova »Floriana Geyera,« zahřmělo počátkem prosince téhož roku v témže divadle nadšeným potleskem na novou práci básníkovu, »německé pohádkové drama,« jak nazval »Die versunkene Glocke« Je pravda, ledaco z toho burácejícího potlesku třeba přičísti na vrub něčeho jiného, než na účet díla samého. Před premiérou »Potopeného zvonu,« dne 1. prosince m. r. měl v »Berliner Theater« Wildenbruch premiéru svého »Císaře Jindřicha.« I tento kus měl ohromný úspěch. Staří jásali nad úspěchem svého básníka. Což divu, že mladí 2. prosince tím úsilovněji tleskali novému dílu Hauptmannovu? A konečně: Nebylo třeba dáti satisfakci básníku, jemuž mudrcové z poroty Schillerovy ceny odepřeli těch několik tisíc marek, jimiž mohli disponovati? Nebylo třeba zahrnouti vavříny autora, jemuž areopag starých pánů oddekretoval, že není dramatikem? Než, odečteme-li tyto dojista dosti závažné důvody, zbývá jich ještě dost, proč tleskati novému dílu Gerharta Hauptmanna. A ty důvody, ze všech nejpodstatnější a nejrozhodnější, třeba hledati v díle samém.

Znáte pohádku o městě, jež se propadlo do moře a jehož zvon časem tam dole v chadných hlubinách vodních rozezpívá se svým kovovým truchlým hlasem? Občas zachvěje se srdce starého zvonu a lkavé tony jeho stoupají spoustami vod a z hlubin nesou se vzhůru nad povrch, rozlévají se krajem a srdcervoucími vzlyky zařezávají se do duší smrtelníků. Hlas svědomí mluví zvuky toho zvonu k zmučeným srdcím. Stará tato pohádka dala Hauptmannovi podnět k novému dramatu. Ale n kov, jejž našel, přetvořil básník po svém, vdech pohádce nový život a r- slovil v ní vše, co dlouho zvučelo v jeho srdci. Povznesl pohádku ia výši obecně lidského zájmu a tím jí vtiskl pečeť vyššího posvěc- ií. Zpovědí umělecké duše, zpovědí básníka samého jest pohádkové dr- ia

Digitized by Google

jeho. Co dlouho v hlubinách srdce dřímalo, pohřbeno pod návalem denních strastí a bojů, ozvalo se tesknými, lkavými rhytmy. Propadlý, potopený zvon se rozezpíval. Celá tragedie rozporu mezi uměleckým chtěním a skutečným uměním, všechna muka, jež prožije umělecká duše, než vtělí nejluznější, nejbarvitější svoje sny ve skutek, vyslovena v pohádce. Duševní rozpory realisovány v básni, psychické dění stělesněno a zhutněno v pohádkových bytostech. Takové jest nové drama Hauptmannovo »Potopený zvon.«

Četli a slyšeli jsme o mukách uměleckých duší, o hrozné bolesti, jež rozryje srdce umělcovo, než vidina sladké chvíle básnické inspirace vtělí se v hotový útvar, známe trpké a pomalé zrání myšlenky ve skutek, bolestná klíčení vise z hlubin duše k dennímu světlu reality. Jak zoufale šílený jest boj mezi silou a chtěním tam, kde zápasící elementy nejsou si stejny a rovnocenny! Jak hrozné jest viděti, že hotový výtvor jest jenom mrtvým a šedým otiskem toho, co v duhových barvách, plné jiskřicího žáru a prozářené rudým svitem ohnivé krve hrálo a zářilo v snech! A pak ta nekonečná, nikdy neukojená touha vynést se výš nad sebe a svoje okolí, ta velká, svatá touha jít před svojí dobou a ne s ní. Není a nesmí býti klidu, stále v před pohání ta touha umělce a nutí duši prorazit si nové průlomy do nových, nepoznaných krajů, kde hoří veliká, nová a neznámá slunce. Stále výš nese se její let, stále šíře rozpínají se perutě a ta slunce vzdalují se stále a stále, mizí za mraky, dříve nespozorovanými, vzdálenost roste a sil ubývá. A zároveň země k sobě táhne rozohněnou duši, ty jemné kořínky, jimiž tví člověk ve své půdě, překážejí volnému rozletu a konec konců, když duše nejvýše vylétla, blesky sežehnou její perutě, pak náhlé zřícení všeho a smutné zahynutí na té hroudě, od níž se chtěla duše odpoutati

Mistr Jindřich, rek (ač-li to slovo dovoleno) Hauptmannovy pohádky prozírá takovou tragedii. Jest slavným zvonařem a sta zvonů zpívá jeho slávu nad hlavami. Je vážen u všech, kdož jej znají a s hrdostí nazývá jej jeho okolí mistrem. I v domácnosti jest šťasten. Ale jeho duši sžírá touha po slunných výšinách umění. Chce dál a výš, než dosud pronikl, chce stát se velikým a slavným umělcem. Nové, nad jiné zdařilé dílo jeho, zvon určený pro horskou kapli, má jeho slávu zanést i nad nížiny, na nichž žije, nad sráznými štíty hor má nový ten zvon zpívati slávu svého tvůrce. Ale závistiví skřítkové skalní, kteří nenávidí protivné hučení zvonů, rušící jejich veselý rej, způsobí, že kolo vozu, na němž vezen nový zvon do hor, se zlomí. Zvon sřítí se do hlubin horského jezera a zoufalý mistr vrhne se za ním. Těžce, smrtelně zraněného donesou domů. Uzdraví se sice, ale ten tam jest jeho dosavadní život. Vše, čím lnul až dosud k své ženě, k svým dětem, čím lpěl na svém okolí, vše pohřbeno tam dole na dně jezera s tím potopeným zvonem. Mistr poznal na horách jiné cíle, jiné obzory rozevřely se tam před jeho užaslým zrakem. Nahlédl tam do tajů přírody, poznal krásnou rusalku, takovou krásnou, bujnou vílu, jaké tam nahoře v horách v lesních stínech provádějí tajemné své reje a zlaté vlasy svoje češou při měkkém svitu měsíce. Shodil se sebe dosavadního člověka, opustil ženu a děti a jde za svou vílou do hor, do klína tajemně šumících modravých lesů, aby

Digitized by Google

Gerhart Hauptmann.

tam s novou silou nová díla tvořil. Dosavadní okolí nemůže mu již ničeho poskytnouti. Chce výše, než se těm lidem kdy snilo. Vystaví nový chrám slunného umění. vytvoří nový zvon a nad hlavami lidstva jím zahřmí. Píseň osvobození ode všeho zla chce tím zvonem zapět, budoucím lidem má zvon ten hřmít divokými a slavnými rhytmy svobody. A obklopen tajemnými skřítky a šotky lesními a horskými, na samých ňadrech věčné přírody prozírá s Rautendehein, krásnou svojí rusalkou, pohádku nové lásky. Ničím mu nejsou již lidé, setřásl již všechen pozemský prach se sebe, jenom lásce a umění, čistému, nesmrtelnému umění má nyní platiti jeho život. Celá minulost pohřbena jest spolu s propadlým zvonem v klíně jezera. Je šťasten nadpozemsky šťasten ve své lásce. Marně snaží se starý farář, aby jej odvrátil od svůdné víly, marně vzpomíná mu na opuštěnou ženu a osiřelé děti, marně hrozí mu trestem Božím. Jindřich odvrhl i starou víru a vztýčil nové oltáře ve svém nitru. Výstražně připomíná mu farář, že i jej, až bude se míti za nejsilnějšího, zasáhne šíp pochybností přímo do srdce, že potopený zvon hluboko ve vlnách zazvučí . . . Ale mistr zvonař nedbá výstrah, cítí bájnou sílu ve svých žilách a věří, že podaří se mu stvořiti velký »slunný zvon,« nesmrtelné dílo umělecké. Rautendelein, jeho drahá, krásná rusalka bude mu pomocnicí. Jako Freya kdysi donutila všechny věci na světě k slibu, že neublíží Balderovi, tak musili i všichni skřítkové, šotkové, víly a všechny ostatní tajemné bytosti Rautendelein slíbiti, že pomohou Jindřichovi. Všechny síly přírodní, personifikované pohádkovými bytostmi, pomáhají mu, ale výsledek není uspokojivý. Jak zcela jinak představoval si své dílo ve svých snech! Jak směšným, nepatrným jest to, co vytvořil, proti tomu, co chtěl! A pochybnosti vkrádají se již v duši, šíp počíná se zarývati v srdce. Ale ještě věří mistr ve svoji krásnou zlatovlasou vílu, ještě ji miluje všemi silami duše a proto mu nemohou spoluobčané jeho, rozzuření, že opustil svůj domov, ženu a děti, ublížiti. Kameny házené po něm nezasáhnou jeho hlavy. Však již počíná síla jeho klesati. Táhne jej to zpět k zemi, kterou opustil a v náhlém vytržení mysli uzří obě děti své, jak v malém džbánečku nesou slzy jeho ženy. Zoufala si nad ztrátou muže a vrhla se do jezera. Tam mezi vodními růžemi, poblíž potopeného zvonu dřímá svůj sen. A mrtvá její ruka tam pod

Digitized by Google

vodou hledá srdce zvonu. Nalezla je. Žalně rozepěl se zvon, z hlubin tryskly truchlivé jeho rhytmy . . . Rázem mizí kouzlo. Touha po domovu, po dětech zachvátila mistra, svědomí se hnulo. Táhne jej to zase dolů a v divokém vzteku proklíná Rautendelein, kterou tak miloval. V rum sřítí se vysněný chrám, plameny ztráví kouzelnou dílnu, z které mělo vzejíti zázračné dílo. Balder, »slunný rek« jest mrtev . . . Jenom stín toho reka vleče se ještě po zemi. A Rautendelein za svou lásku k pozemšťanům odsouzena státi se nižším, méně čistým duchem klesá do podzemních hlubin v náruč tisíciletého vodníka Nickelmanna, jehož výsměšný výkřik »Brekekeke quorax!« (znáte ty zvuky z Aristofana?) zaznívá vítězně nad padlou rusalkou. Ale na zemi není již pro Jindřicha místa. Kamenován svými bližními utíká se do hor, kde prožil luznou svoji pohádku. Je zlomen a zničen. Ještě jednou pocítí v sobě starou sílu, ještě jednou ozáří se jeho nitro jásavým svitem extase, ještě jednou setkává se s ubohou Rautendelein, jež k vůli němu tolik trpí, pak umírá. Pohádka je u konce.

Na chvíli naslouchali jste krásné modravé pohádce a bylo vám tak sladcebolně jako tenkrát, když jste se chvěli sladkou hrůzou při vyprávění nezapomenutelných matčiných pohádek, když v jizbě ploužily se dlouhé stíny večera a vzduchem třásla se těžká vůně jalovce, kouřícího se na kamnech. Zas jako tenkráte chytilo vaše srdce to ztmělé, neurčité kouzlo pohádky a rozezvučelo v srdcích dlouho netknuté struny. Propadlé, potopené zvony se rozezpívaly . . . Pohádka pro velké děti. — Chápete zápasy mučené duše Jindřichovy, jenž v náručí své krásné rusalky (přírody) zapomíná na všechno a sní jen o velikém díle svém, a přece jest neschopen je vytvořiti, poněvadž z rukou smrtelníka nemůže vyjíti »slunný zvon« nesmrtelného, všechno lidstvo osvobozujícího umění. V tom boji není vítězství pro člověka, příroda vítězí. Ale člověk svým stykem s přírodou ji jen znesvěcuje a proto musí ubohá Rautendelein sestoupiti do tmavých hlubin k ošklivému, starému vodníkovi. Pravda, pohádka není dost jasná. Ale není právě největším kouzlem pohádky její přítmí? Což na tom, že básník v tomto ohledu sdílí osud Jindřicha, jenž rovněž marně snaží se vtěliti svoje sny ve skutek a jenž při tom nejkrásnější duhový prach stírá s jejich křídel? Napsati právě tuto pohádku bylo, to cítíte, básníkovi potřebou. Po »Florianu Geyerovi«, jenž měl býti takovým »slunným zvonem« musil básník všechen žal nad nezdarem své práce vtěliti v tuto rozkošnou pohádku, nad níž jako by se chvěl lehounký mlžný opar jako ze slzí . . . Z hlubin umělecké duše zvučí ten zvon a odtud celá pravdivost a uchvacující krása pohádky. Pravda, bude se teď na všech stranách rojiti pohádek až běda. Ale co s tím? Jenom co z nitra, z nejhlubších hlubin duše vytrysklo k světlu, má právo na život a může zase k srdci promluviti. Ke konci ještě něco: Hauptmannova pohádka psána jest ve verších. Verš Hauptmannův je nevyrovnatelně krásný, plný měkkého, jímavého zvuku. Jako by zlaté peřeje řítily se k zemi, tak krásně a plně zvučí. Také přednost, které n e l z e napodobiti. Což ovšem nevadí, aby davy jiných na příště nepřelévaly své prosaické pohádky ve »zvučné« verše. Bude to ovšem zpěv ne potopených, ale puklých zvonů!

Jaroslav Kamper.

Digitized by Google

Karel Červinka: Hledání samoty (Nákl. Moderní revue). Několik jemných variací na sentimentální motiv zpětné touhy, touhy po minulém; takové bolestné obrácení zpět, objímání stínů věcí, jež zmizely v dálce. Duše vyšla právě z teplé lázně svých vzpomínek a nyní mučí ji hlad po jemné, delikátní emoci, a ona musí opět zasednout k prázdnému stolu života! To je chvíle, kdy vznikly tyto verše opředené babím létem a smočené ve fialových nuancích podzimku. Nejpraegnantněji zachycena tato nálada v »Písni zasněžení«: to bolestné ticho sněhu pohlcujícího zvuky kroků a to zavytí psa-touhy uprostřed bílých plání! Jinde však bývá nálada méně skoncentrovaná, rozteklá jaksi (Šedivý den). Logický přelom vidím v sonetu »Krev«: s nezdolnou primitivní brutalitou vyvře při šermu z duše autorovy odkudsi z jeskyň nepovědomého žízeň po krvi — a pojednou taková krotká sentence v pointě: Lidskosti! tobě v posměch, neb posavad jsi klam! Rozzuřený divoch žene se na vás s dýkou v ruce a najednou — zastaví se a udělá poklonu! Než dojem celé knihy je ostrý a jistý: z něho poznáváte, že autor nevnímá svět pouze pěti »zdravými« smysly, ale i tím »nezdravým« smyslem, jejž nazval bych snivostí. Tato okolnost snad právě učinila jej schopným, aby zaujal ono místo, na němž (v předmluvě sbírky) vidí jej i pan Karásek, mezi romantismem starým a novým: je realistou, je také idealistou, jeho poesie vyhledává reálné průsečíky imaginárného s reálným, duše se světem. *Kirilov.*

Jar. Vlček: Pavel Josef Šafařík. — (Nákl. Bursík a Kohout. I. sv. Literární knihovny). — Nástin života Š. v době příprav, vědec. činnosti v Nov. Sadě 1819—1833 a v Praze 1833—1861. Liter. podobizna jeho v základních rysech vykreslena pevně a určitě. Duch nadšený a smělý, hluboce na mohutných základech lidovosti založený a všechno duchovní snažení národa objímající a obzírající, jasný a střízlivý, šablonami škol nespoutaný, necechovní, ale jako živá polní studnice vody osvěžující, bezpříkladně pracovitý a energický muž, v chatrných materielních poměrech a v tísni udržující si vědecké a literární spojení s učeným světem v cizině a ve svých oborech na slovo vzatý buditelský nadšenec, se vším tím pathosem a srdečností oněch dob. Současné snahy a směry národní nastíněny v této monografii; jen stručně, pokud bezprostředně týkají se Š. činnosti. Také pražská perioda proti oběma prvním podána stručně. Zde bychom si byli přáli podrobnějšího líčení. *C.*

Dr. J. Jakubec: Antonín Marek, jeho život a působení i význam v literatuře české. Příspěvkem k poznání snah a úsilí našich kněží buditelů. (Nákl. Dr. Bačkovského v Praze.) — Spisovatel vykládá o M-ově životě a působení (I. část) a o jeho významu v literatuře (II. část) jakožto buditele v užším slova smyslu, křísitele a oživovatele jazyka, tvůrce slov, štědrého a nezištného národovce a mecenáše, šťastného organisatora a zvelebitele školství v okresu turnovském, zakladatele Matice a čtenářských spolků. Markovi co do nadání básnického a vzdělání esthetické mezi tehdejšími spisovateli málo bylo rovných. Vnější forma jest dokonalá. Chabý ráz větší části poesie buditelské má svou příčinu ne snad v nevyspělé mluvě básnické, ale v chudobě myšlenkové. Marek a

Digitized by Google

Jungmann s nadšením uvádějí do češtiny povrchní romány — van der Veldovy. Veliké je účastenství M-ovo při slovníku Jungmannově a práce jeho pro ustálení vědeckého názvosloví neocenitelná. Ale v tom, že překládá Kiessewettrovu Logiku, je viděti nedostatek rozhledu, ač třeba uvážiti, že v přední řadě šlo o českou terminologii vědeckou. Marek byl poslední z těch, kteří nám plně znázorňovali znovuzrození českého národa — to znovuzrození divuplné, krásné, ba překrásné, protože vzešlé z myšlenkového roznětu, z ducha,« napsal Neruda. Nadšená, silnou láskou napojená srdce, byla srdce buditelů a v tom právě bylo tajemství úspěchu jejich práce. Marek patří k těm nejlepším a kniha p. Jakubcova jest skutečný hymnus té mravní velikosti buditelů. To byli zcela jiní lidé, povzdechnete si, přečetše tuto pěknou monografii. *C.*

Mikuláš Aleš, péčí spolku Manes, díl II. i III. V poměrně krátké době vyšla celá sbírka tohoto vynikajícího tlumočitele českého typu v umění výtvarném. Svazek po 2 zl.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— V 1. čísle nového ročníku Osvěty vyrazila sl. Eliška Krásnohorská s článkem (dosud nedokončeným) o otázce národnosti v mládeži. Pořád stejně bojovná, ta milá slečna Krásnohorská, jak se nám vždycky líbila! Však nebyti jí, p. Zákrejse a Šípů, vypadal by starovlastenecký tábor jako hřbitov nebo špitál, ale tato trojice zachraňuje v každé choulostivé situaci jeho válečnou čest. Tedy co povídá slečna Krásnohorská? Tuze zle hartusí na nás, pro náš letošní Vstup. Jako zoufalá Kassandra bloudí svým táborem a spíná bolestně ruce, protože prý na prstech by se spočetly listy, které s patřičnou rázností odmítly tento projev, »kde se národnost drze dává ve psí« (kolínský Český List nechť se přihlásí u slečny o premii, ten se tenkráte činil, jak mohl!). Načež následuje mnoho vybraných pro nás zdvořilůstek: nejsme prý o nic lepší než němečtí kulturtrégři, proti nimž dříve české studentstvo vystupovalo, jsme pouze jejich lancknechti atd. Ovšem, nesmíme reklamovati tyto příjemnosti jen pro sebe, slečna je tak roztomila, že jimi poděluje všechen moderní tábor, vyjímaje — Radikální Listy, nad jejichž vystupováním v posledních aférách Slavie si libuje. Abychom slečně široce odpovídali, toho nebude od nás po všem, co jsme o této otázce napsali, nikdo žádati, i sl. Krásnohorská sama tuším ne. Nač marných slov a disputací — vždyť se přece známe!

— Viděli jsme v těchto dnech zajímavý pokus o ústní podání některých ukázek moderního umění. Nejlepší naše interpretka moderně-psychologických rolí, pí. Kvapilová, sestavila si k r e c i t a c i, pořádané dne 20. t. m. ve prospěch Bolzanova sirotčince program téměř veskrze moderní a připravila nám neobvyklý požitek slyšeti jednou uchem pokusy o nový styl, nuancovaný, rozteklý a nálaďový, ne viděti jej stále jen na papíře. A tak slyšeli jsme effektní náladové passáže Mrštíkova moravského obrázku (Za bílé noci), Macharovy plamenné protesty (List), prósu Růž. Svobodové a J. Hilberta, zvláště ale pak skvostnou suggestivní pohádku z Hamsunova ana a jako vrchol všech těchto výkonů celé Maeterlinckovo »Nitro« v nejdelikátějším, do nejjemnějšího záhybu svědomitě odstiňujícím výrazu. Lépe než podala Kvapilová Maeterlincka, nemohlo by ho vystihnouti žádné i sebe intimnější jeviště

Digitized by Google

— Mladý Slovinec dr. M. Murko chystá knihu »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik«, z níž přinesla ukázku »Zeit« ve článku o sociálních a politických následcích české romantiky. Dr. Murko snaží se tam ukázati, že za české probuzení sluší děkovati především německým vlivům, zvláště však romantikům a jejich předchůdci Herderovi. Tímto tvrzením blíží se ovšem prof. Masarykovi, jehož práce mu byly patrným východiskem, ale klade větší důraz na nacionalistický a romantický karakter prvého půlstoletí našeho probuzení. I humanitní snahy v něm považuje za odlesk křesťanské filosofie německých romantiků, jenže husitskými a bratrskými tradicemi zabarvené. Prací dr. Murka, až ji budeme míti celou v rukou, budeme se zabývati ještě obšírněji.*)

— Chvalně známá korporace, která snad proto, že má s uměním tak málo činiti, dává si jméno Umělecká Beseda, slibuje najednou hory a doly. Najme si prý v nové zemské bance místnosti a chce být střediskem společenského života. To je vůbec karakteristické: všecky tyto zprávy točí se kolem toho, čím bude Um. Beseda pro společenský život, ale bude li a chce-li být něčím pro umění, o tom ani muk. Ostatně, Um. Besedu nespasily místnosti paláce Lažanského a nespasí ji také palác zemské banky. Jejím úkolem pro umění zdá se už asi zůstane, aby přednáškami prof. Madiery a svými valnými hromadami pečovala o dobrý humor našeho uměleckého světa.

— Nakladatelství Ottovo oznamuje vydávání Ženské bibliotéky, která bude vycházeti dvakrát měsíčně v sešitech dvouarchových s listem »Ženský svět« jakožto přílohou. Redakci povede pí. Tereza Nováková. Vida, sotva že zanikl samostatný a moderně vedený Ženský Obzor a už jeho místo čiperně obsadil velký nakladatel s redaktorkou starovlasteneckého rázu!

— Vracím se ještě s několika poznámkami k vývodům rajhradské »**Hlídky**« (seš. 12.) o našem nedávném sporu s katolickou modernou. Hlídka chce míti především rozřešenu principielní otázku: je-li možno sloučit moderní myšlenky a katolicismus? K tomu odpovídám: rozhodně není Neboť znamená-li mi moderní nové (jako také i Hlídce) pak to jen proto, že jest překonáním a opuštěním starých světových názorů, z nichž nejcharakterističtějším a nejucelenějším je právě katolicism. Moderní jakožto nové jest právě již tím nejpříkřejším protikladem katolického. Nejkarakterističtější pomysly moderního člověka, na př. jeho evolutivní nazírání, náklonnost vykládati vše deterministicky, jeho empirické nazírání, sensualism, jeho mravní a umělecký individualism a jiné a jiné karakteristické jeho rysy jsou pravými políčky ve tvář starého, středověkého katolicismu. To asi Hlídka jistou měrou připouští, neboť jinak by neukazovala k pokrokové a evolutivní snaze katolicismu. Ale tu jsme u samého jádra sporu: já mám za to, že katolicism nemá být pokrokový, nemá se přispůsobovati t. zv. »duchu« doby — v tom právě vidím jeho sploštění a úpadek. To vyzírá i z každého řádku Hlídky — to čím hájí katolicism, je nazírání čistě racionalistické a evolutivní. Třeba prý přijímati vše nové, když je pravdivější a lepší než bývalé. »Snahou katolicismu musí tedy být — má-li býti všeobecný, katolický, tedy hoden svého jména — získat pravdu kdekoliv, ať ji nachází ve vlastním táboře nebo cizím; má zkoumat myšlenky všecky, které se vydávají za pravdu i za lež a očisťovat je od extremních konsequencí, uvádět v harmonii logickou.« A tohle že má být katolicism? Vždyť to je nejčistější eklektický a čistě racionalistický program, jaký by byl podepsal i Renan? Docela rozšafné hledání

*) Zatím už vyšla, v nakladatelství »Styrie« v Štýrském Hradci.

Digitized by Google

filosofického juste milieu. Hledati pravdu všude, i v táboře cizím! — a já myslil až dosud, že katolictví zná jen jeden zdroj pravdy, slovo Boží! I prý v táboře cizím! — a což když tam najdete pravdy, které podvracejí základy vaší víry? Ryzí katolicism právě naopak n e d ů v ě ř o v a l v l i d s k ý r o z u m (snad proto, že se ho bál) a při. rozeným instinktním odporem každé houževnaté víry bránil se proti novým a pokrokovým pravdám věda, že mu zde jde o život. Podstata katolicismu tkví přec v něčem jiném než v rozumu: tkví v jisté soustavě d o g m a t, vyžadujících víru i p r o t i rozumu (credo quia absurdum est!) v jisté soustavě n á z o r ů m r a v n í c h a s p o l e č e n s k ý c h — s těmi stál a s těmi p a d l. Dovedu si ovšem představiti i ještě dnes dokonalého katolíka, ale to je právě jen člověk naprosto odchýlený od moderní doby do minulosti, člověk temperamentu mystického, romantik a blouznivec, něco takového, jako na př. je zvoník v Huysmansově Là-bas — ale to, co praví Hlídka, je stanovisko zmodernisovaného, filosofickým racionalismem pokaženého katolicismu. Je to filosofický pendant k tomu, co literárně představuje katolická moderna — tatáž snaha smířiti oheň a vodu. Jsem-li katolíkem, musím potírati moderní názor světový, poněvadž on podlamuje víru mých bližních — vybírám-li však z něho (tedy i od atheistů na př.) co se mi zdá pravdou, konstatoval jsem už nedostačitelnost a úpadek své víry. Dovedu si představit zcela dobře ještě dnes u m ě n í k a t o l i c k é, umění vyrostlé z lůna církve a pro ni tvořící, umění veskrze reakční a modernosti nepřátelské. Že mohla snaha po katolickém umění však u nás vystoupiti tak ruku v ruce s moderními směry, dá se vyložiti jen reakční vlnou, která se právě přehnala přes evropské literatury, těmi Huysmansy, Verlainy a Garborgy, kteří učinili z novokatolictví nejmodernější alluru. Tento chvilkový kontakt dvou nepřátelských si mocností hodil i k nám sítě, z něhož vzešla katol. moderna — ale což jestli už zejtra převalí se nová vlna, na př. renaissance pohanství, která už vystupuje na obzoru? A pozejtří třeba zas nějaká renaissance přírodovědeckého naturalismu? Pak snad pochopí teprv pánové, jak různé dva světy to přece jen jsou, moderní snahy umělecké a katolická víra! Zvláštní náhodou zůstává ovšem to, že o možnosti katolické moderny polemisuji právě já, jenž jsem ji pokřtil (v časopiseckých rozhledech Naší Doby 1894), ale nemusím ani snad dokládati, že jsem jí ono jméno přiložil poloironicky, feuilletonistickým tónem, netuše ani zdaleka, že se ujme, a dokonce že bude akceptováno i od těch, jichž se týče. *F. V. K.*

— N á r o d o p i s n é M u s e u m bude od r. 1897. vedle mimořádných publikací vydávati šestkráte do roka Věstník Musea (rázu agitačního) a dvakráte Sborník vědeckých prací ze všech oborů národopisu.

— V posledních několika sešitech »Zeit« vykreslil vynikající německý kritik F r a n z S e r v a e s v článku »J u n g B e r l i n. Zehn Jahre Literatur-Bewegung« obraz rozvoje německé moderny. Podává jej však s přízvukem pessimistickým, s pocitem sklamání a vystřízlivělosti, přirovnávaje toto hnutí k divadelní komedii, po níž odcházejí dnes domů herci i diváci, unaveni a sklamáni . . . Moderní hnutí v Německu vyrostlo dle jeho soudu z rozporu mezi německým duchem a německou říší. Založení její musili Němci vykoupiti úpadkem ducha a umění. Současně rostl rozpor mezi německou říší a něm. lidem v jehož jméně mluvila vždy hlasitěji sociální demokracie. A tak bylo přirozeno, že mladé literární talenty podali si ruce se socialismem a vystoupili v jeho znamení. První takovou raketou byla kniha »Buch der Zeit« (1886) od Arno Holze. Mladé hnutí kupilo se především však kolem bratří Jindřicha a Julia Hartův. Jména jako Hauptmann, Halbe, Dehmel atd. vystupovala

Digitized by Google

z jejich kruhu na veřejnost. Tato mladá společnost rostla v nespokojenosti s bídou domácí své literatury a zaslepována leskem jmen Zola, Daudet, Dostojevský a Tolstoj, Ibsen a Björnson. Nejsuggestivněji však v celé své šířce působil Zola, on zastupoval programově nové umění. Ale hlubší ještě stopy zanechal pak Raskolnikov Dostojevského. Tento román působil prý sám víc než celá ostatní literatura. Ale vedle toho bylo hnutí strhováno vždy více k Ibsenovi, zvláště zásluhou kritiků Schlenthera a Brahma, kteří roznítili od r. 1887. zuřivý boj o Ibsena po celém Berlíně. Nové drama mělo však nebezpečného odpůrce ve Wildenbruchovi, jenž tenkráte počal opojovati massy svými hohenzollernskými dramaty. Situace nutila proto mladý tábor k činu a tak spojili se r. 1889. kritikové ibsenovští s br. Harty k založení volného jeviště. Tím začíná druhé dějství mladého hnutí. Ibsenova Strašidla vyvolávají ve Freie Bühne pravou bouři nadšení i odporu a ještě sensačněji utváří se účinek Hauptmannovy prvotiny »Vor Sonnenaufgang«. Pak přichází dvojice Arno Holz a Johannes Schlaf s nejkonsekventnějším realismem svých prací z berlínského života, s minuciósní drobnomalbou, v niž vyvrcholuje toto naturalistické období a zachází daleko ještě za svého mistra Zolu. A tak povstávají v tomto směru fádní, šedivá dramata, kterým neschází nic než dramatický živel. V Sudermannovi narážejí a celé hnutí vůbec, na nebezpečného konkurenta. Neboť jemu podařilo se splésti hodnotné soudy kritiky i obecenstva a místo poetické pravdy zaslepiti je brillantní technikou. Vedle Freie Bühne vznikla zatím celá řada jiných volných jevišť, z nich nejpozoruhodnější dělnická Neue Freie Volksbühne. Nová jména tlačila se stále na obzor: Heinz Tovote, mnohoslibný z počátku romanopisec, jenž později nadobro sklamal, jiní silnější jako Georg von Ompteda, Max Halbe a j. V té době založen též orgán mladé školy, revue Freie Bühne (dnešní Neue deutsche Rundschau) za redakce zmíněného kritika O. Brahma. Jeho střízlivá, tvrdá povaha neodpovídala však překypujícím nadějím a nárokům mladých a když povolán k tomu ještě do redakce z Paříže Hermann Bahr, signalisující už tehda překonání naturalismu a ukazující k Barrèsovi, Péladanovi atd. dosáhla nesjednocenost snah svého vrcholu. Na to chopili se redakce zase starší, Bölsche a Bruno Wille a dali jí směr idealistnější a lidovější na úkor původních interessů umělecko-evolutivních. Mezi tím, co takto nejprvnější pionéři moderny stárli u vědomí nesplněných svých cílů, šla mládež statečně v před. Hauptmann »Osamělými lidmi«, Hartleben »Hannou Jagertovou«, zvláště však Halbe »Mládím« dobyli si vavřínů. Ale pak nadešel »velký, rozhodující čin, kterým se zapsala Freie Bühne do annálů dějin světových: provedení Tkalců Hauptmannových 26. února 1893. To bylo konečně skvělé splnění všech dosavadních snah, stělesnění prvotního snu o mladém Německu.« Tím urovnána cesta mladším dramatikům: Ernstu Rosmerovi, Maxu Dreyerovi, Jiřímu Hirschfeldovi. Vzniká i nové herecké umění a vstupem Otty Brahma na ředitelské místo divadla »Deutsches Theater« dosáhlo celé hnutí svého kulminačního bodu, ale i prozatím svého zakončení. Totiž jeho perioda naturalistická. Kol r. 1890. začínají se zdvihati námitky proti naturalismu, vrací se žízeň po kráse a její hledání. Nietzsche upadá právě v té době (v lednu 1889) v šílenství, přemožen samotou a pouští, v níž nenašel ohlasu. Ani mladí Němci o něm nevědí. Ale Skandinavie jim jej teprv objevuje, Brandes, Ola Hansson a Strindberg. Po stopách Nietzscheových provedena rozluka s naturalismem a sociální demokrac a celé hnutí uhýbá k individualismu, k aristokratickým ideálům subtilních a my stických krás. V Berlíně se usazuje Švéd Ola Hansson, nevyrovnatelný psycholo nejjemnějších vibrací nervových, přichází i Strindberg a jeho »Věřitelé« slaví hlučn úspěch. Choť Hanssonova Laura Marholmová dává popudy k nové psycholog

Digitized by Google

ženy. Řada zajímavých ženských fysiognomií, Lou Andreas-Saloméová, Marie Janitschková, malířka Costenoblová a j. vlévá do berlínské atmosféry kus nové kultury, projevující se zjemněním erotických vztahů, zapletenějšími duchovními problemy, nezvyklými kombinacemi citů. Něco hádankově svůdného a snivého prosakuje touto atmosférou, počíná perioda »fantastů«, jejichž duší je Paul Scheerbart, »Oberphantast« zvaný, jenž dovede hráti nepřekonatelně na nejjemnější struny groteskně-strašidelného a bizarního. Vystupuje Richard Dehmel s bouřemi svých vnitřních krisí, vystupuje Dauthendey s čarovnýma očima, odvrácenýma nadobro od skutečnosti, ale hlavní tón udává v této době Przybyszewski. Objevil se najednou jako meteor a strhl za sebou všecko do opojnosti extasí, do kultu šílenství a pohlavní přecitlivělosti. Elektrisoval svou hrou na klavír, svůdností svého polsky extatického temperamentu i svou ženou, Norvéžankou plnou půvabu a svůdné vnitřní kultury, v životě i myšlení norsky radikální. A tak žila tato společnost v překypujícím opojení, ale jinak »allesammt arme Schlucker, die von der Hand in den Mund und oft von Pump lebten. Die meisten hockten jahraus jahrein in Berlin, und kaum ein einziger hatte jemals Paris gesehen.« Z nich vyrostl mocně najednou Richard Dehmel. Síla jeho mluvy, rhytmická nádhera a hrůzná krása jeho lyriky obohatila neobyčejně německou poesii. Jako »theosofický světec a vyvolavač duchů« vystupuje Franz Evers s písněmi plnými mystiky a svůdné hudby. Horečka aristokratismu lomcuje literární společností. Plije se na dav a spílá se po příkladu Przybyszewského rozumu a zdravým smyslům. Ne už ve jménu lidu, ale ve jménu umění seskupují se znovu talenty k velkému podniku, známé publikaci »Pan« za redakce bodře poctivého, srdečného a lyricky nezkaženého Otty Julia Bierbauma. Ale konec je známý. Místo aby vedli, byli nuceni umělci dáti se vésti. Plný měšec zvítězil nad uměním a celá publikace zapadla v krotké kompromissnosti. Toto sklamání dalo berlínskému hnutí poslední ránu. Jeho svazky se uvolnily, nastalo drobení a půda hlavního města ztrácí na prestiži. Nejnápadnější jest odpadnutí od Przybyszewského. Jeho themata jsou vyčerpána, všecko, i nejšílenější záchvaty deliria a roznícení, všecko jest tu už známé a touží se po něčem novém. Dnes už většina jmenovaných opustila Berlín a pracuje v roztroušenosti a samotě. Po dřívějším hluku nastalo dnes ticho. Ale ticho, dnes vládnoucí — tak končí dr. Servaes — nepotřebuje být ještě tichem záhuby. —

— Nejnovější drama Ibsenovo »John Henry Bergmann« vyšlo v těchto dnech norsky a německy.

Výtvarné umění.

Karel Šimůnek. V řadě mladých výtvarných umělců českých, s nimiž čtenáře své chceme seznámiti, pokračujeme K. Šimůnkem (nar. 1866), jenž přes to, že neopustil posud akademii (jest žákem školy prof. Pirnera), pracemi svými vzbudil širší zájem i uznání za hranicemi. Specielním jeho oborem jest akvarela, kterýžto obor, u nás pohříchu dosti zanedbaný, nebo aspoň nedostatečně organisovaný, v mladé generaci Šimůnek tuším sám zastupuje. Technický jeho pochod, způsob, jak účelně dovede využiti svého materiálu, šetře všech jeho specifických vlastností nás především zajímá, neboť Šimůnek jest odvážný a smělý kolorista. Nepravíme tím, že by tento technický pochod nadřizoval ideji, ale že na přírodu, na úlohy a problémy své hledí okem malíře akvarelisty; okolnost

Digitized by Google

ta sama vynucuje pak ovšem určitý odchylný způsob řešení a stává se základem odlišného stylu, z něhož Šimůnka stejně poznáme jako Švabinského z kresby pérové.

Při tom vystříhá se Šimůnek směsovati akvarel s jakoukoliv příbuznou technikou, zejména nekryje nikdy gouachem a volí vždy tón čistý a jasný; ale jako neužívá bílého pigmentu k nasazení světel, stejně zachovává také čistotu tónu ve stínech, neužívaje nikdy barvy černé. S tohoto technického stanoviska jsou jeho veliké akvarely nad míru pozoruhodny a účin jejich stupňuje se ještě tím, že dociluje vždy síly a intensity barvy olejové. K tomu dospěl moderní vývoj akvarelové techniky v posledních desetiletích pod vlivem theorie, která žádala světlo a vzduch a čistý tón barvy svítivé a průhledné. Pokrok tento vyšel z Anglie, kde již na počátku našeho století založen byl spolek akvarelistů, jejichž úlohou bylo, vybojovati teprve plné uznání této technice, dnes tak rozšířené. Přes to však, že uznaly se technické a koloristické výhody akvarelu, zejména pro zachycení prchavých a měnivých nálad, jest důsledných akvarelistů po řídku. Jest ovšem mnoho umělců a snad většina tak všestranných, kteří v určitých případech, pro určité úlohy volí akvarel, ale činí tak přece jen příležitostně a skoro pouze pro skizzovité zachycení prchavých jevů přírodních, nálad světelných a pod. motivů, dle nichž pak v oleji pracují. U nás akvarelují se zejména architektury a motivy krajinářské, ale akvarelisti čeští nemají střediska, jež by účinně techniku tuto podporovalo jako tomu jest jinde; proto také principielní vlastnosti akvarelu a požadavky jeho techniky u nás posud málo pronikly a naše obecenstvo naň ještě nezvyklo. Z toho důvodu třeba tudíž vítati snahu, která chce zdokonaliti tuto techniku a postaviti ji po bok technice olejové. Co naši architekti v tom ohledu vykonali, zasluhuje uznání a zejména Stibral byl vždy velmi důsledným ve volbě čisté transparentní akvarely, dále pak i Jansa prof. Koula, Kuba a j. získali si tu zásluhy. Co konečně Schwaiger vykonal v tomto oboru, jest všeobecně známo. Tak šel moderní vývoj české akvarely od Havránka až k mladé generaci, již zastupuje Šimůnek s plným vědomím svých cílů a záměrů a nových výtvarných idejí. Činnost Šimůnkovu stopovali jsme již od r. 1893, kdy poprve účastnil se školské výstavy. V jeho dílech, vedle technických kvalit, vidíme snahu po usamostatnění akvarelového stylu, jakožto nového způsobu uměleckého výrazu, v němž ideový i technický pochod spojuje a podmiňuje se k jednotnému záměru dojmovému.

Digitized by Google

To jest program Šimůnkův, z něhož vychází bez ohledu na strany a školy: má své myšlenky a specifické prostředky výrazu a zná zároveň hranice jejich působnosti.

Aby vyjádřil svou myšlenku, nesahá Šimůnek také nikdy k libovolným, nebo nemožným, byť i velice suggestivním formám a neváží si strojené originality, ani raffinované komposice, nýbrž vychází jen z přírody, již pečlivě studuje. Jde mu o psychologickou nutnost sděliti se výtvarně o svůj dojem pomocí prostředků vlastních a nikoliv vypůjčených a z některého hesla plynoucích. Tento způsob jeho tvoření lze dolożiti jeho pracemi. Maloval ideu »Slávy hercovy« námět psychologický, allegorisující a přece ani tu po formální stránce neopustil obor takových výrazových prostředků, které možno ve skutečnosti prokázati; není to omezení tvůrčí síly, ale je to umělecká převaha nad skutečností a jejími formami, o čemž dílo toto nás přesvědčuje. Naturalistní detaily nejsou tu zbytečny a svědčí o účelném myšlení umělcově, neboť celek, jejž ze své ideje pomocí těchto detailů provedl, nespadá nikterak do rámce pouhého realismu. Užil ho jen k docílení pravdivého, intimního dojmu domácnosti v protivě k representativní divadelní scéně. Vídíme herce skutečně doma, a co tu se odehrává, jest děj ideový, duchový. Na stole na polštáři z lesklé látky zlaté a modré leží stříbrný věnec, triumf večera a nad ním dítě jeho pouští mýdlovou bublinu, jež v následujícím okamžiku zanikne jako sláva umělcova. Jindy maloval Šimůnek podzim zachycuje jeho teplou koloristickou náladu na pokraji lesa, kde na kamennou lavičku posadila se dáma k malířskému stojanu uprostřed zavátého listí, zbarveného tlumenými akkordy žluti a fialova. Technická obratnost Šimůnkova vrcholí v podání bohatých interieurů, z nichž dva přinášíme v reprodukci; zejmena interieur s dámou v bílém úboru jest s rozvahou harmonisován na akkord fialově modrý a červený, z něhož svítí bílý šat dámy se zelenavými reflexy. Pozoruhodny jsou také podobizny, které Šimůnek provádí akvarelou v životní velikosti, a které, nehledě ani k obtížím technickým, zajímají svým zvláštním charakteristickým pojetím, ukazujícím, že umělec formově i barvově postihuje duši modelu. Mimo díla zde jmenovaná provedl Šimůnek řadu jiných komposic, o nichž nemohu již šíře se zmiňovati, ale budiž ještě dovoleno, abych upozornil na zvláštní obor, v němž Šimůnek v poslední době se zdarem pracuje. Jsou to totiž návěstní a reklamní plakáty, které staly se také u nás, jako již dávno ve Francii, předmětem umělecké a nikoliv jenom řemeslné tvorby. O uznání Šimůnkově v tomto oboru zmínili jsme se již při konkurenci pro návrhy k barevným plakátům, prohlášené uměleckým ústavem Grimme a Hempel v Lipsku (viz č. 3) a sluší jen dodati, že by si měly povšimnouti té věci naše domácí ústavy a průmyslníci a neobraceti se pro umělecké plakáty do ciziny. Z domácích průmyslových závodů jest to firma Josefa Kutzera, pro niž provedl Šimůnek plakát, a akt, v reprodukci zde přiložený, jenž ukazuje energickou a pevnou linii Šimůnkovu, jest studijní skizzou k jedné z figur tohoto plakátu. —

Dr. F. X. Jiřík.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Ve Vídni zvoní umírâčkem — poslanci pějí nekrology, a kdo nepěje, ohlíží se smutně po svém šestiletém křeslu, na nějž se snad více nevrátí, — parlament pracuje zvolna a táhle na svém kšaftu. Poslední zasedání. Taaffe . . . koalice . . . výminečný stav . . . Windischgrätz . . . Plener . . . Thun . . . Kus dějin Rakouska tedy zase za námi. Zaklínáme černé stíny. Requiescant in pace et lux aeterna . . .

Rozpočtová debata vlekla se zdlouhavě svým obvyklým šestiletým korytem. Řečníci opakovali jen to, co před tím již tolikrát a tolikrát řekli. Nikde vyšší myšlenky, nové politické perspektivy. Mluví se, že se musí mluvit, proto že je to parlament. Z největší části holé politické povídání. Není únavnější četby nad četbu rakouských stenografických protokolů. Ze všeho jen zeje stohlavá hydra tradicionalních národnostních třenic, která polyká všechnu energii a činnost a dusí všechen socialní a kulturní pokrok hůře než Bachovská byrokratie. A při tom uslyšíte ještě hr. Wurmbranda, bývalého ministra koalice, mluviti s vážnou tváří: »Je největším neštěstím pro Rakousko že v Čechách boj národnostní nenalézá žadného rozřešení. To není vinou Němců, nýbrž vinou — Čechů.« Těžko nepsati satyry.

Ani vůdčích zásad nějakých nelze nikde pozorovati. Mluvilo se mnoho o rovnoprávnosti v armádě, ale nikdo nechopil se militarismu v jeho podstatě a kořeni a nepostavil se proti němu zásadně. V tom vidí snad dnes naši politikové — politickou naivnost. Dr. Stránský pojímá dokonce militarism stejně jako ministr války, jinak by nemohl pronášeti vřelý plaidoyer pro zachování — vážnosti armády. V koncertu parlamentů světových stojí proto primitivní parlament rakouský na místě posledním. Neimponuje nikomu, neimponuje vládě, tím méně lidu. Naši poslanci se nemusí proto diviti, že sám hr. Badeni ztratil k němu úctu, že považuje za zbytečno, odpovídati na interpelace a že k nesčetným žalobám na porušení práva shromažďovacího neodpověděl ani slovem. Interpelace jsou také dnes jen k tomu, aby plnily sloupce stenografických protokolů. I při debatě o disposičním fondu bylo mrtvo. Za hr. Taaffa stačilo 50.000 zl., nemravný systém koalice však potřeboval ke svému obhájení nové armády ubohých existencí žurnalistických, jež za peníze se musí duševně prostituovati, a vyžádal si proto 100.000 zl. Čím větší disposiční fondy, tím větší počet oficiósních žurnalistů, tím nespravedlivější systémy, tím horší vlády. A při tomto stotisícovém dědictví koalice

Digitized by Google

zůstalo i dnes. Ministr financí odepřel v rozpočtovém výboru zrušení novinářského kolku, parlament povolil za to beze všeho 100.000 zl. na oficiósní tisk, čili — parlament a ministr jedno jsou Parlament nežádá ani skládání účtů z disposičního fondu. Podivné obchody a ještě podivnější chéf, jenž svému prokuristovi ani účtů nezkoumá. Vedle toho mnohé oficiósní listy pracují i se ziskem. Prager Abendblatt a Pražský Denník na př. vynašejí ročně 70.000 zl. »Kde jsou ty peníze?« ptal se malomocně dr. Stránský. Vědí bozi a zasvěcenci. — Parlament, jenž byl vybojován s takovými oběťmi, jenž slavil svůj křest na proudech lidské krve, není dnes už dávno tím, čím si jej malovala bujná fantasie propukajícího života konstitučního. Přestal býti zástupcem lidu a stal se novým apparátem byrokratickým s poslanci byrokraty, čili jak praví »Zeit«: mohutným zdlouhavým zvířetem, jež, nemajíc tušení o své obrovské síle, dá se pomocí ocukrovaného chleba a bičíku dobrovolně vésti každým dítětem.

Znamenitý »vtip« chtěl říci dr. Herold a řekl zatím znamenitou pravdu: »Vládní strana! Konečně jsme ve vládní straně, posuzujeme-li to se stránky fysické a místní. Celý parlament bez rozdílu stal se vládní stranou. Jednou hlasují s vládou ti, po druhé oni, po třetí tito; nemůžeme proto věděti, jsme-li ve vládní straně, čili nic.« (Veselost). A co řekl dr. Herold »vtipně«. řekl generální řečník klubu dr. Kramář vážně. Řeč Kramářova jest proklamací obratu. Jako řeč státníka nutno ji čísti ne po řádcích, ale mezi řádky. K noze zbraň! je tenorem jejího komanda. Zuwartende Haltung! Jen dr. Stránský proti tomu protestoval.

Jaké však jsou hlubší motivy tohoto obratu? Ty jsou známy patrně jen zasvěceným, neboť co pravil dr. Kramář, neodůvodňuje nijak jeho stanoviska. „Vláda nám odpověděla, že bude českou otázku blahosklonně studovati.« — »Český národ nedostal posud nic jiného, než několik zdvořilých slov a maličkostí, jež pro politiku jsou bezvýznamny.« Dr. Kramář připouští zdrželivost jen ve formě, ne ve věci. Od formy však není daleko k věci, a pro formu se velmi často zapomíná na věc. — Alfou a omegou obratu je tedy osoba Badeniova. Na ni vsadil klub svou minulost, popularitu a přisazuje své zásady. Jest to veřejným tajemstvím a čpí to ze všech poslaneckých řečí, z mladočeských schůzí a novin. To nevyvrátí dnes nikdo, kdyby sebe více se dušoval a tloukl v prsa, ani dr. Kramář, kdyby sebe důrazněji prohlašoval: »Musím velmi rozhodně protestovati proti tomu, že bychom přešli do vládního tábora.« Všechny tyto protesty, jakkoli komické, jsou ovšem nutny, poněvadž voličstvu se takovýto stav věcí nemůže říci upřímně. Obávaní oposičníci před šesti léty končí dnes jako vysmívaná kulissa na parlamentní burse.

Principielních stran tedy, které by vládu potíraly na základě svých zásad, ve starém parlamentu není. A znovu souhlasíme s »Zeit«: »Parlament stal se — mimo několik osobních snad výminek — velikou vládní klikou, jejíž členové, jakkoli vnější. na obyvatelstvo vypočítaný lesk různých jmén stran, programů a postavení by člověka nezkušeného mohl klamati, jsou přece v základu téhož ducha a téže vůle: učiniti vládě svou mocí živobytí co nejpříjemnější, aby zase vláda ze své moci mohla jejich živobytí upraviti tak pohodlně, jak jen lze.« —

Přízrak nového parlamentu ruší však již dnes klid této útulné

Digitized by Google

domácnosti a mnohý úzkoprsý šosáček již dnes se děsí. Na politickém obzoru kupí se socialní mračna a rozpálený vzduch páté kurie, nabitý elektřinou, přinese ruch, život a bouře, rozvíří do vysokých kotoučů dlouholetý parlamentní prach a vyžene snad sněmování rakouské na výši dnešní Evropy.

— Na pražské radnici je hluboká trhlina. Došlo konečně k tomu, k čemu dojíti musilo. Mladočeši uzavřeli v poslední době kompromiss. Nejvíce se oň přičiňoval dr. Podlipný a jen tento byl jím také nejvíce postižen. Při tomto kompromissu nebylo pranic ujednáno o volbě starosty, a to stalo se v minulých dnech kamenem úrazu. Za starostu pražského po resignaci p. architekta Gregora byl zvolen po třikráte opakované volbě dr. Vlad. Srb 45 hlasy; dr. Podlipný zůstal v menšině 41 hlasy. — Jaká jsou fakta? Staročeši mají posud na radnici pražské většinu; bylo by proto zcela logické, že zvolili za purkmistra svého stranníka, — kdyby nebylo právě onoho kompromissu. Kompromiss smazal rozdíly stran, většinu i menšinu, Staročechy i Mladočechy — a tím byla rozřešena i otázka purkmistrovská: za starostu Prahy bude zvolen muž nejschopnější bez ohledu na strannické vyznání. A za nejschopnějšího muže na místo starostovské jest dnes všeobecně uznáván dr. Podlipný, jenž dlouhou dobu již řídil správu města samostatně. To se však nestalo, Staročeši volili bez ohledu na kompromiss svého stranníka, což bylo příčinou vášnivých výstupů. Mladočeši s dr. Podlipným vzdali se svých míst; postavení dra. Srba nebude tedy zrovna závidění hodno. Stojíme tím před novými zápasy na radnici pražské a snad konečně před zápasy principielními: Přinesl-li kompromiss strnutí a reakci, může jedině boj zásadový přinést ozdravění a život.

— Z řeči hrab. Wurmbranda: »Žádná vláda nebude moci popírati dějinná fakta tohoto státu a žádná vláda nebude moci dovésti to tak daleko, aby Rakousko mělo ne německý, nýbrž rakouský ráz.« Dějinná fakta, pane hrabě! Nechte ten historický prach rozletět se do všech koutů světa. »Mrtví ať pochovají své mrtvé!« My máme však svá přirozená, živoucí fakta. Dle posledního sčítání lidu bylo v Rakousku 14,118.922 Slovanů, čili 60·15% a 8,461.580 Němců, čili 36·05%. A tato fakta platí.

— Hr. Wurmbrand a posl. Steinwender rozdělili si v rozpočtové debatě pěkně úlohy. Oba pěli o liberalismu, prvý o líci, druhý o rubu. Liberalism jest:

materielní svoboda — krach a podporování bursy;
strana státní — chabrus;
strana konservativní — změna ústavy, přímé volby do rady říšské;
svobodný vývoj — v Čechách Koller a Thun;
urovnání financí — chronický deficit, s nímž přejímaly vlády finance.

— Hr. Badeni pochopil dobu a má nové heslo: úkoly moderního státu. Trpká ironie! Rakouský ministrpresident zapomněl asi, že, chtěl-li by mluviti o »moderním« Rakousku, musil by je teprv moderním učiniti. Hr. Badeni není však zběhlým v pojmových nuancích dnešních. Šlo tu patrně o malý lapsus linguae, nebo tiskovou chybu, již tuto opravujeme: místo účely moderního státu má státi úkoly staromodního státu.

— Hr. Badeni radil ve své řeči sněmovně k mírnosti a zavedení zdvořilého tónu. Pan hrabě přišel trochu předčasně zdvořilým kázat o zdvořilosti. Může na př. někdo býti ještě zdvořilejším než ta »prazvláštní společnost« mladočeská, z níž si diplomat Badeni učinil školu pro výchovu nejloyálnějších diplomatů rakouských? Jak ti již dnes mluví roztomile a lichotivě o vysoce ctěných a velevážených Excel-

Digitized by Google

lencích! Hr. Badeni měl by proto svých sil a slov šetřiti. O »urbanním tónu« bude míti hojně příležitosti mluviti v novém parlamentu. Ti mladí a noví budou ukrutně nezdvořilí a nepříjemní.

— Advokát dr, Herold nezapře advokáta. Neprovozuje advokacii jen v životě občanském, ale i v politice. Kdežto však dříve dělal advokáta mladočeské straně, postupuje teď zvolna na tělesného advokáta hr. Badeniho. Jako generalní řečník v rozpočtové debattě řekl: »Hr. Badeni byl místodržícím v Haliči a neměl tu příležitosti, aby poznal poměry v parlamentě nebo v Čechách; nemohl proto nic jiného učiniti, než prohlásiti, že bude studovati českou otázku. Není v tom osobně proň žádné výtky, neboť neměl příležitosti, ani povinnosti.« Dr. Herold pojímá podivně advokacii: Dle jeho advokátské theorie by mohl býti advokátem, kdo nezná práv, lékařem, kdo neviděl mediciny, ministrpresidentem, kdo o politice nemá ponětí. Hr. Badeni byl dříve úředníkem, nemusil se tedy o politiku starati, nyní je ministrpresidentem, musí se mu tedy dáti příležitost, aby politiku studoval. To je unikum v Evrově: Badeni posud »studuje« českou otázku a poslanci posud čekají, mladočeská strana čeká, Nár. Listy čekají, venkov čeká, všecko čeká. »Zuwartende Haltung«! Snad by se mohl zříditi zvláštní systematický kurs o české otázce, aby to čekání nebylo tak dlouhé a trapné. Jinak bude hr. Badeni studovati českou otázku pět let, deset, patnáct, — a což nevystuduje-li . . .? Potom se budou zase učiti mladočeští politikové sami, jak se má dělat politika v Rakousku. Ne však již v parlamentě, ale doma.

— Počátek románu. Dr Herold, tato inkarnace mladočeského oportunismu, pochvaloval si v Chrudimi »Radikální listy,« že se postavili opětně na starý český program a odložili balast neuskutečnitelných snah. Mladočeský státník dobře vycítil, že nebezpečí z této strany pro něho a jeho směr již minulo. Rad. listy jsou dnes jinými než Rad. listy let minulých, než Nezávislé listy, Neodvislost a než — ó tempora mutantur! — »Časopis českého studentstva.« — Této »pochvaly« využijí prý proti nám »naší odpůrci z tábora mladých,« domnívali se redaktoři R. l. Je to velmi dobré, že to věděli. Mlčet tedy nemohli a musili se — ohraditi, aby předešli všem výtkám. Na jedné straně Mladočeši, na druhé straně »odpůrci z tábora mladých.« Rad. listy napsali proto rozvleklý a utlumený úvodník, jehož tenor byl: Na starém českém programu stáli jsme od samého počátku, balast neuskutečnitelných snah se neodkládá, dr. Herold a jiní naopak podkládali nám, co jsme nebyli. To platilo na jednu frontu — dru. Heroldovi. »S Mladočechy bychom jíti mohli jen potud, pokud by zavládl zcela jiný směr u nich«: to se dostalo »odpůrcům z tábora mladých.« Znamenitý státnický čin, pomyslili jsme si a konstatovali jsme ho v Rozhledech, odekorovavše ho nevinným nápisem »Počátek románu.« Nic víc, nic míň. Bylo v tom tolik loyality, že ji Rad. listy, jak jsme se přesvědčili, ani nezasluhovaly. I to minimum jsme nenapsali libovolně, nýbrž měli jsme i pro to, jako pro vše, své důvody. Víme přece, jako bývalí spolupracovníci Rad. listů, velmi dobře, že jejich celý raison d'être je, setrvati v mladočeské straně; a nejen to, stále se k ní přibližovati a domoci si konečně v ní vlivu a vedení. Tato spíše čirá politická spekulace než vlastní politická praxe byla také jednou z příčin, proč jsme se oddělili od frakce Rad. listů. Míti v tom účasti jsme již dále nechtěli a rozhodli jsme se věnovati své síly věcem lepším a cennějším. Tyto cíle Rad. listů jsou ostatně dnes již veřejným tajemstvím a každý člověk politicky jen trochu vtipný může to čísti týden co týden mezi jich řádky. Povězte to však jedním, dvěma slovy a do nejvyšší míry dnes nervósní a nedůtklivé Rad. listy obdarují vás štědře obligátním kázáním o »loyalitě«

Digitized by Google

a »poctivosti.« Ó moralisté! Do sebe jděte! Svá svižná, bystrá a útočná péra proti Mladočechům a zejména i »Nár. listům« jste vy, redaktoři Rad. listů, zahodili a vytahujete je, ovšem už pokryté rezí, proti nám mladým a nejmladším. My však vidíme ty různé lokte, máme na každé »proč« své »proto« a proto nás útoky ty raniti nemohou. Nechcete-li s námi polemisovati, dobře — lépe nijak, než nespravedlivě a nevěcně. —

— Konec písničky. Nám se dostalo od »Radikálních Listů« lichotivého epitheta neloyalnosti, »ba téměř nepoctivosti.« Jsme proto oprávněně zvědavi, jakého epitheta ornans dostane se zase těm lidem z tábora radikálně pokrokového, kteří nedbajíce čeledního řádu strany, odvažují se veřejně publikovati zasláno výkonnému výboru radikálně-pokrokovému, jež mohou redaktoři »Rad. Listů« čísti v posledních »Pokrokových listech«. Zasláno zní: Motto: »Ryba páchne od hlavy.« »Vzhledem k rozháraným na nejvýš poměrům a neudržitelnému stavu, v jakém se nalézá směr radikálně-pokrokový, táží se podepsaní jménem mnoha jiných: proč nesvolává se sjezd důvěrníků směru radikálně-pokrokového? Či bojí se výkonný výbor vydati počet ze skutků svých, jsa si vědom veliké části viny na dnešním žalostném úpadku kdysi tak slibného hnutí, které nemůže nebo nechce přivésti to dále než na »krajní levé křídlo« mladočeské strany? — V Praze a na Král. Vinohradech, 18. prosince 1899. Alois Hajn, redaktor »Lidu«, JUC. Alois Klíma. Jiří Pak, redaktor »Ruchu«. Snad budou tito kacíři, kteří jsou lidmi samostatnými, dovedou také mysliti a nepotřebují podrobovati se komandu několika jednotlivců, ze strany vyloučeni. Ve straně by tím pomalu nikdo nezůstal — sic transit gloria... — a my bychom byli příliš brzo donuceni napsati místo »Počátek románu« — Konec písničky! —

— Lab. Proudy v posled. čís. praví: »S novým směrem Rozhledů souvisí, že dává přednost české katolické moderně před pokrokářstvím.« V Rozhl. čís. 5. totiž na str. 197. bylo řečeno: »Dnes už je jisto, že pro naši literaturu na př. bude značiti několik mladých kněží v t. zv. katolické moderně víc, než celé toto kdysi tak slibné hnutí«. »Labské Proudy« jak patrno, náš výrok sfalšovaly. Se starým směrem Labských Proudů to ovšem souvisí. —

— Na Táborsku zvolen byl za poslance na sněm znovu p. Alfons Šťastný 120 hlasy. Mladočeský advokát v Táboře dr. Hynek Lang dostal 109 hlasů.

— Ve skupině venkovských obcí okresu mělnického a rolnického zvolen byl za odstoupivšího p. A. Nedomu mladočeský rolník p. Karel Štolc. —

— Strana mladočeská neuspořádala na př. jen v Roudnici již po 3½ roku žádné veřejné schůze lidu.

— »Mnozí se diví, že naše opposice není již tak divoká, ohnivá, temperamentní. Můj bože, konečně stárneme všichni!« Ba stárneme, stárneme! A z toho patrně usuzuje dr. Herold dle své logiky: Mladočeši přestávají být mladými a stárnou — staří Česi = Staročeši; čili Mladočeši = Staročeši.

— Avšak i v té starobě probudil se v dru. Heroldovi český [illegible]: »Kdybychom však byli nuceni opposici stupňovat, probudí se v nás stará síla a zahrajeme vám muziku, jaké jste posud neslyšeli.« Vláda není tak naivní a zná dobře to české furiantství, které střílí — na slepo. —

— »Dorozumění mezi Čechy a Němci jest nutno . . . právě vzhledem na s[illegible]alistické nebezpečí.« Bývalý socialní politik dr. Kramář snaží se dohoniti čer[illegible] německé liberály v socialní úzkoprsosti. Et tu, Brute? —

V Praze, dne 27. prosince.

Digitized by Google

Morava.

Politisující Morava měla v posledním měsíci k desertu co den úvahy o páně Žáčkových názorech na »Mladou Moravu.« Stalo se něco, co hrozně pobouřilo listy strany lidové a co potom plnilo politické podnosy až do omrzení. Pan Roháček, který by mermomocí rád hrál vynikající roli v nejmladší straně moravské, požádal totiž loyálně oba předáky moravských stran, aby projevili ve zvláštních článcích pro »Nivu« určených své názory o »Mladé Moravě.« Pan Tuček prostě odmítl. Za to se pan Žáček rozpovídal. Odsoudil několika šlehy mladočeskou povrchnost lidové strany, dal mladé moravské generaci několik oteckých rad a na konec ji zval do svého tábora, řka, že mládež, která chce pracovat, má všude své místo a v řadách pracovníků strany národní že bude velmi vítána. To byl tak asi tenor páně Žáčkova článku. Falešné sluníčko vysvitlo — žáby se rozkvákaly sborem. Nastala hotová válka. Lidové Noviny bily do p. Žáčka, Mor. Orlice do Lidových Novin, zatím co »Mladá Morava« v Pozoru jevila snahu setrvati v tónu nejseriósnějším. A za nimi hlaholila celá řada moravských žurnálů, jako by se bylo jednalo o změnu státoprávního poměru Moravy. Žabí chlup. Pan Žáček psal, aby psal. On čerta ví o moderních proudech v české a moravské mládeži. Naivně snad věří tomu, že by skutečně mladí mohli jíti s ním a jeho stranou. Mladí se starými nikdy nešli a nepůjdou. Taková spojení jsou nepřirozená a dnes tím více, že mezi názory dnešní mladé generace a názory pánů strany národní je hluboká a široká propast, ať už názory ty se týkají otázky národnostní, sociální, kulturní nebo politické. Pokud se týče lidové strany, p. Žáček ji svým líčením neudělal černější. Lidová strana sama od posledních voleb dobře cítí, že půda pod ní rozmokává a každou chvíli se jí chytají hysterické záchvaty. K čemu tolik vzteku? A konečně — nedá se o Mladé Moravě ještě ani mnoho mluviti. V hloučku nespokojenců je sice několik vážných, upřímných, pracovitých a vzdělaných lidí, ale také jsou mezi nimi lidé, na nichž není než trocha žvanivého poseurství nebo snaha vyšplhat se po politickém žebříčku výš a výš. Poznáte je podle toho, že mnoho a při každé příležitosti řeční a derou se do předu —

Někteří členové Mladé Moravy zamýšlejí uspořádat v Brně výstavu Úprkových obrazů. Nejvhodnější doba k tomu asi bude ve dnech nějaké národní slavnosti, kdy lze se nadíti velké návštěvy moravského venkova. Při této zmínce třeba znovu se přimlouvati, aby r. 1897 při všeobecné výstavě v Uh. Hradišti měla své místo také výstava českých výtvarníků.

Volby do obchodních a živnostenských komor v Olomouci a Brně skončily pro nás porážkou. Německá strana ovšem dopouštěla se v agitaci neuvěřitelných švindlů, ale naproti tomu zase mnoho voličů strany národní i lidové (mezi nimi i důvěrníci stran) dopustili se také neodpustitelné nedbalosti a to v mnohých okresích. Strana klerikální, že se nejednalo o mandáty do sněmu, voleb si ani nevšimla. Její láska k živnostnictvu přestala tam, kde se jednalo o kapsu a moc. Že mnoho českého voličstva se volby ani nesúčastnilo, tomu netřeba se ani tak příliš diviti. Vždyť toto voličstvo nejen na venkově, ale i ve městech ani neví, k čemu komory jsou a jakou mají pro živnostníky důležitost! Co bylo schůzí

Digitized by Google

před volbami do sněmu! Ale před volbami do komor — eh co, z toho nic nekouká. Židovstvo, jak obyčejně, volilo zase vesměs proti nám. —

— Za místopředsedu mor. sněmu byl na místě p. Šroma skutečně jmenován rajhradský opat P. Korčián a tak tedy mají obě předsednická místa páni z velkostatku. Ubohý demokratismus a ubohá spravedlnost.

— Na krajinské listy moravské spadla s vládních nebes pohroma. Konfiskace listů a pronásledování jich jsou na denním pořádku pro heslo »Svůj k svému,« jež Morava, bita německými vzteklivci, v poslední době obranně ze sebe vyrážela. Při té příležitosti podotýkáme, že pěkně si vedou Hranické a Lipnické listy. Hledí si jen místních zájmů národních a vysokou politiku nechávají stranou.

— Národní divadlo v Brně živoří a nepomáhají mu na nohy ani pohostinské návštěvy miláčků brněnského obecenstva. Protloukání se od sezóny k sezóně ubije každé divadlo.

— Brzy už se sejde moravský sněm. Na podium vystoupí pp. Ševčík, Pavlica, Kelbl, Lízal a moudrý pan Lebloch. Ale o tom zas až jindy.

Sociální hlídka.

— Velmi důležitý sjezd koná se, co toto píšeme, ve Vídni: **druhý sjezd odborových sdružení v Rakousku.** Odborové hnutí v Rakousku jest posud velmi mladé. Základ k němu byl položen na sjezdu Hainfeldském r. 1889. usnesením: »Sjezd odporučuje stoupencům strany zakládati odborové spolky všude, zejména v průmyslových centrech a soustřediti v nich pokud možno všechno mužské i ženské dělnictvo.«

Na sjezdu vídeňském r. 1891. byly utvořeny pevné normy pro odborovou organisaci. Vůdčím motivem jejím má býti zvýšení fysické síly třídy dělnické, zlepšení její podmínek existenčních, zkrácení doby pracovní a zvětšení mzdy; rakouské spolky odborové nemají však strnouti v holém podpůrnictví, nýbrž mají se státi moderními, socialistickým duchem proniknutými organisacemi výbojnými a útočnými. — V Rakousku stojí odborovému sdružování v cestě mnohem větší překážky než v jiných průmyslových zemích: nepoměr průmyslových a obchodních dělníků k dělníkům zemědělským (8¹/₂ milllonu naproti 13·3 mill.), středověké služební řády, především pak velmi omezená práva politická a stíhání se strany úřadů. Hnutí dělnické v Rakousku nemůže býti proto ani čistě odborové jako v Anglii, ani čistě politické, nýbrž musí se navzájem pronikati a podporovati prací v obou směrech.

Odborová komise rozeslala právě svoji zprávu česko-německou, silnou 105 stran, obsahující data od 1. ledna 1894. do 31 října 1896. Dovídáme se z ní zejména, že na prvém kongresu odborovém bylo zastoupeno již 50.000 odborově organisovaných dělníků. Ze středu odborových sdružení vídeňských byl zvolen vůdčí orgán, komise odborová se stálým sekretářem. Vypracováno bylo rozdělení dle průmyslových skupin a stávkový a boykottový řád. — Boje mzdové vyčerpávaly nejvíce prostředky komise odborové. Mnoho stávek bylo podniknuto bez organisace, bez plánu a cíle. Zpráva poznamenává: »Bývalo by lépe, kdyby mnohé stávky byly vedeny s větší vypočítavostí a menším idealismem a enthusiasmem.« Komise sebrala za tři léta pro stávky 45.400 zl. Od 1. ledna do 31. října 1896. bylo provedeno 160 stávek. Z těch bylo 122 stávek útočných, 23 obranných a 15 stávek, jichž příčiny nejsou známy. Těchto stávek účastnilo se celkem 63.483 osob, 62.109 mužů, 6974 žen, jež měly živiti 3486 dětí.

Digitized by Google

Ze stávek útočných mělo 35 úspěch plný, 56 částečný, 19 žádný. Z 23 stávek obranných dosáhly plného úspěchu 3, částečného 4, a žádného výsledku nemělo 10. K zamezení beznadějných stávek hodlá komisse navrhnouti zostřený řád stávkový

Vzdělavacích spolků jest v Rakousku 519, z toho 289 českých a 230 německých. Z těchto odpovědělo na statistické dotazníky komisse jen 238, které mají celkem 19.508 členů, mezi nimi 2256 žen. Příjem jich činil 36 747 zl. 48½ kr, vydání 24.656 zl. 97 kr. Okrouhle jest dělnictva organisovaného ve spolcích vzdělavacích na 33.400.

Odborových organisací jest dnes 782 s 99.434 členy, mezi s nimi 3500 žen. Příjem od 1. ledna do 30. června t. r. 492.585 zl. 88 kr., vydání 300.760 zl 76½ kr.; z toho na odborné časopisy 44.042 zl 39 kr, na agitaci 17.195 zl 50½ kr., na ochranu právní 3492 zl. 53½ kr, na podpory cestovní 11.969 zl. 16 kr., na podporu nezaměstnaných 50.067 zl. 63., na podpory nemocenské a invalidní 70.194 zl. 51½ kr., na mimořádnou nutnou pomoc 6483 zl. 67 kr. Majetkový stav dne 30. června t. r. obnášel 576 029 zl. 64½ kr.

Z odborového tisku vychází 19 německých, 12 českých a 2 slovinské listy odborové v nákladu 119.850 ex.

O sjezdu samém, jenž bude zajisté historicky důležitým v dějinách našeho hnutí dělnického, o jeho výsledcích a charakteristice zmíníme se podrobněji příště.

— **Bebelova »Žena** v minulosti, přítomnosti a budoucnosti,« vyšla v těchto dnech v Českém překladu Karla Vaňka jako III. svazek »Dělnické knihovny.« —

— V **„Zeit"** referuje prof. Masaryk o »Dělnické Akademii«. Praví také: I správa vyučovací mohla by naši Děl. Akademii velice podporovati, že by dala některým profesorům středních škol delší dovolenou, aby v Akademii učili a co nejdříve sestavili učební plán, po případě i nutné učebnice. V Anglii pracovali s dělnictvem lidé jako Huxley, Roscoe, Stewart a j. — a anglická věda neutrpěla tím zajisté žádné úhony. Naopak. A právě, že v Rakousku jest školství státně tak centralisováno, má tu správa vyučovací při řešení socialní otázky velikou úlohu. U nás by musila správa vyučovací mnohé podniknouti, co v Anglii méně postátněná věda činí již dávno. Počátek byl již učiněn ve Vídni populárními přednáškami universitními. — Dělnickou Akademií naskytá se další, vděčný úkol.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Ohlašuje se z Vídně, že ministerstvo vyučování má připravenou předlohu nového zákona o dohlídce ke školám obecným, kterýmžto zákonem mají býti zavedeni definitivní okr. školní inspektoři s platem státních úředníků jistých tříd dietních. Tím by částečně pozbyl platnosti zákon zemský ze dne 24. února 1873., č. 17. jednající o místní, okresní a zemské dohlídce ke školám obecným. Už tento zákon sdělán byl úplně dle návrhu vládního v duchu historického centralismu rakouského; vládě dáno tu veskrze slovo rozhodné, právo říditi a poroučeti, autonomii pak ponecháno starati se jen o potřebný náklad na školství. Tak služné okr. školních inspektorů, dokonalých to zřízenců vládních, uhražovalo se na př. z prostředků zemských. V tom jediném nová předloha slibuje tedy nápravu, ale ostatek je v rozhodném odporu s našimi tužbami po opravách ve školství, po rozšíření autonomie, jsouc jen novým krokem k tužší centralisaci i školství obecného.

Digitized by Google

Nynější šestileté provisorium okr. školních inspektorů je zařízení prospěšné. Osobám, jež v prakci inspektorské se neosvědčily, nedostane se jmenování na další šestiletí. Okolnost, že po šesti letech nastane sumární posuzování činnosti za příčinou ponechání v úřadě, buditi musí snahu po svědomitém konání povinnosti tím spíše, že nepotvrzení inspektora na další období je jakousi veřejnou důtkou, která zajisté těžce se nese. Inspektor jako spolehlivý posuzovatel a rádce učitelstva ve věcech vyučování a vychovávání musí státi na výši své doby, nesmí stárnouti, ochabovati, ztráceti pružnosti ducha, která jen jistému věku je vlastní. Doba služby inspektorské měla by proto vyměřena býti vůbec jen na několik let. Častější střídání v tomto úřadě je na prospěch školy i učitelstva. Za nového inspektora zajdou obyčejně některé ze starých šablon, jež tak spínají a tísní učitele a v některém směru se mu zajisté uvolní. Jiné osoby, jiné myšlénky dostanou vrch, přestane často čistě osobní pronásledování jednotlivců z učitelstva, kterým takto často nezbývá než naděje, že po šesti letech bude tomu konec. Definitiva však a doživotní koncesse vytvářejí tu pověstnou strnulost byrokratickou, tak nepříznivou všemu pokroku a vývoji, která ve školství dokonce nesmí míti místa. Školství obecné je školství národní. Nemůžeme připustiti, aby půl století tu rozhodné slovo měl úředník přikrčený k liteře zákonův a předpisů často zastaralých a nedostatečných, nýbrž muž vlastního rozhledu a zkušenosti, pracující celou pružností ducha na všem, co dobrého uskutečniti se má v příštích pokoleních. Jsme tudíž rozhodně pro inspektorské provisorium nynější, snášející se s resolucí sjezdu učitelského z r. 1886, aby za okr. školní inspektory pro obecné školy povoláváni byli učitelé z obecných škol a aby plat jejich upraven byl jednostejně tak, aby tím netrpěl normální fond školní.

— Deputaci obou ústředních spolků jednot učitelských českých i německých, jež ucházela se u ministerstva vyučování o zřízení kursu při pražské universitě ku dalšímu vzdělávání učitelů škol obecných i měšťanských, slíbil prý ministr Gautsch, že pamětní spis jimi podaný prostuduje a těmto snahám učitelstva dle možnosti vyhoví.

— Citelný nedostatek českého učitelstva objevuje se zvláště na Moravě, kde se nedostává asi 250 učitelů. Vláda snad zamýšlí otevříti dva nové učitelské ústavy v Čechách a jeden na Moravě. Tím by ovšem nedostatku učitelstva odpomohla. Ale učitelské ústavy, jak nyní jsou zařízeny, nevyhovují. Vzdělání, jehož se tu čekatelům učitelství dostává, nestačí v žádném směru na požadavky moderní školy. Učitelstvo samo veřejně to vyznává, ale vláda patrně na reorganisaci těchto škol nepomýšlí, ač nemůže ve školství přece býti otázky důležitější nad otázku vzdělání vzdělavatelů mládeže.

Z naší doby.

— **Ženské hnutí.** Bohatý a velice názorný obraz tohoto hnutí, zvláště francouzského, podává poslední číslo »Revue encyclopédique Larousse,« věnované výlučně tomuto předmětu. Nalezáme zde portréty, biografie a výroky mužů, zápasících za práva žen a sympatisujících s nimi, dále pak ohromnou řadu vynikajících žen při tomnosti všech národů, studie o »ženě před zákonem,« o ženě musulmanské a indické o rozvoji žens ého hnutí, obsáhlou bibliografii feministickou atd. a to všecko provázené

Digitized by Google

asi 300 illustracemi. Doporučujeme všem u nás, kdož se zajímají o ženskou otázku! Publikaci tuto redigovala pí. Marya Chéligová, předsedkyně jedné z největších ženských jednot v Paříži. Z úvodních jejích slov vyjímáme: Feminism nesmí býti stotožňován se socialismem, s nímž jej ovšem pojí jistá solidarita. Ale jinak ukazují zkušenosti, že řády politické, náboženská vyznání atd. mají na rozvoj ženského hnutí vliv jen relativní. Žena jest dnes nejsvobodnější v autokratickém Rusku, ve Finsku, Skandinavii a Anglii, kdežto ve Francii neliší se se mnoho její postavení od starých řádů nevolnických. — Všichni spisovatelé, kteří byli dotázáni na svůj úsudek o ženském hnutí, mluví o něm s neomezenými sympathiemi, někteří však (na př. Rod, básník Rodenbach a j.) vyslovují se proti politickým právům ženy. Jeden z mladších poetů francouzských mystického směru, Jules Bois, věnuje nadšenou studii »nové ženě.« Z článku o rozvoji ženského hnutí ve Francii podáváme tato některá data: Již na počátku 17. věku byly psány některé knihy o rovnosti obou pohlaví. Ještě před revolucí byl to zvláště Sieyès (později člen direktoria) a filosof Condorcet, kteří reklamovali pro ženy právo k veřejné působnosti. Mocněji vyšlehlo ženské hnutí však teprve až v Revoluci. Ženy podávaly petice národnímu shromáždění, zakládaly kluby a vyvolaly celou stranu, která přijala rovnost pohlaví za jeden ze základních bodů společenského převratu. Ale snahy ty narazily přec jen na neporozumění a odpor — konvent vydal r. 1793. zvláštní zákon, zakazující ženám jakýkoliv život politický (na př. i účast při schůzích). Známým zákonníkem Napoleonovým byla situace ženy ještě zhoršena. Teprv socialistické utopie hraběte Saint-Simona oživily znovu naděje žen a vyvolaly hnutí, které se značnou mohutností vystoupilo v r. 1848. Zase zakládány kluby, podávány petice a vydáváno asi šest listů. Vůdkyně odpykaly po státním převratu tyto snahy vězením a vyhnanstvím jako republikáni. Teprv na konci druhého císařství pozvedl znovu feminism svůj hlas v Marii Deraismesové, která platí posud za klasickou jeho představitelku ve Francii. Byla též předsedkyní prvního mezinárodního sjezdu feministického r. 1848. Odtud rostlo hnutí pravidelně až k nynějšímu svému rozsahu. Dnes jest zastoupeno v Paříži 8 jednotami různých směrů, od konservativního až k radikálně-socialistickému, 3 revuemi (mimo řadu jiných listů) a parlamentární skupinou 36 poslanců různých stran (t. zv. la groupe parlementaire des Droits des femmes), jíž předsedá posl. Beauquier. R. 1896. byl pro hnutí ženské zvlášť důležitý mezinárodním sjezdem v Paříži (jehož mohl se účastniti kdokoliv) a v Berlíně. Z jednání tohoto posledního slušíť položiti důraz na snahu po stálém míru, která se tam manifestovala souběžně se snahami po osvobození žen. Byla tam také přijata resoluce proti národnostnímu antagonismu francouzsko-německému, jakož vůbec jsou skupiny feministické nejmocnější mi spojenci hnutí pro všeobecný mír a myšlenky federace spojených států evropských. — Jako detail specielně pro nás Čechy zajímavý, uvádíme ještě, že jest zde věnován zvláštní článek (La question féminine an XVI. siècle) českému překladu jedné knížky Reje z Naglovic, v níž známý tento staropolský humorista (»Rabelais severu« je zde jmenován) vyvrací ve formě dialogu námitky nepřátel ženského pohlaví. Originál této knížky neexistuje a jediný její překlad nalezá se v českém Museu. Nový doklad, jak i otázka ženská jako všecky moderní otázky má staré kořeny.

— Dík posledním událostem ve Slavii jsme obohaceni o nový studentský list **„Student"** (vyjde 10krát do roka). Hned v I. čísle vystupuje jako orgán skupiny, z níž vzešel ve Slavii odstouplý výbor p. Preisův a že jest inspirován z jistého kroužku starších pokrokářů jest patrno z každého sloupce. Nový tento list znamená v jistém směru novou stanici v dnešním rozkladném processu pokrokového hnutí. Hned v úvodu prohlašuje se proti jakékoliv programovosti nebo propracovanějšímu principu. Posmívá se myšlenkovému varu v mládeži a zvláště ostře vykračuje proti kritice »Času« a vůbec proti všemu slídivému moralisování à la p. Kraicz ve valné hromadě Slavie, chce pohlavní volnost a pozvedá heslo radosti ze života. Tedy reakce proti jistým úkazům, jaké vyvolaly kritické mladé směry, především však reakce proti asketickým a křesťanským heslům — reakce, pravíme bez obalu, v jistém ohledu nutná a vítaná. Směry svrhují se na osobní kliky, kritika na pouhou politiku a nástroj terrorismu, — kdož by toho necítil? Co se týče směrovosti à tout prix, parodování s theoriemi a křesťanského moralisování, odkazujeme jen na své poslední polemiky s »Časem« a p. Šaldou, jakož i čl. o mladém hnutí v tomto čísle. Podobně sdílíme se »Studentem« odpor proti »mravařství« v tom smyslu, v jakém se ono manifestovalo na valné hromadě Slavie zasažením p. Kraicze do intimních záležitostí p. Preissových. A radost ze života naproti puritánským posám — kdož by se chtěl stavěti proti heslu tak lidsky oprávněnému,

Digitized by Google

tak svůdnému? Padá však na váhu, k d o všecko toto hlásá, p r o č a j a k to hlásá! My za »Studentem« vyciťujeme příliš dobře známé osoby a životní jejich prostředí a to nám překáží. Několik veselých mladých pánů, kterým na světě nic neschází, kteří »chvála bohu toho nepotřebují«, aby do veřejných bojů házeli celou svou existenci a rvali se o principy a směry, jimž překáží každá upjatější, dokonce pak už sociálně zabarvená snaha jejich kollegů, kteří vystupují ve veřejném životě jen tak pohostinsky, pokud jim to je příjemno a při první nepříjemnosti ustoupí — to jest tak asi lidská a psychologická basis »Studenta«. Od každého, kdo vstupuje do veřejné arény a vyzývá k boji, žádáme, ať bojuje pro věc dobrou nebo špatnou, vědomí povinnosti, která ho k tomu žene, žádáme hlubokou opravdovost a záruku, že započatý boj s celou tíhou zodpovědnosti dobojuje. U »Studenta« této záruky necítíme. Nemůžeme se ubrániti dojmu, že to všecko zde je uvedeno v scénu jen pro »legraci«. Mimo to znameníme v představě studenta »s fešně nasazeným kloboukem, moderní duší, se smíchem na rtech a v srdci, s okem zářícím radostí ze života«, návrat ku starým dobrým tradicím. O takových studentech sníval v »Osvětě« p. Zákrejs, když se hnával se svým kratiknotem na »nová světla«, takové kreslil po léta p. Krejčík do »Humorů«. Ale takovým není a nebude typický český student, dokonce již ne, má-li »moderní duši«. Moderní duše a radost ze života — jaká to psychologie! Právě tak falešná, jako když se tato radost ze života líčí jako karakteristický znak mládí. Stejně dobře se dá tvrditi, že mládí jest dobou největších bolestí a smutků (poněvadž jest dobou nejvyšších kontrastů a nejintensivnějšího cítění). To potvrzují jak individuelní zkušenosti, tak i literatura. Každý básník počíná v mládí nejtemnějšími tóny. Pravou radost ze života zná teprv muž. Pro mladíka jest bolest nejlepší školou, jen z ní vyrůstají hlubocí lidé. Z mladých veselých hochů stávají se obyčejně šosáci, pocítili radost ze života příliš záhy a poněvadž se nedá stupňovat, otupí k ní. Goethe i Nietzsche by se poděkovali za čest, býti dáván takovémuto studentu za vzor — Goethe, který psal v 24. roku Werthera a svému Wilhelmu Meisterovi vykázal řadu bolestných zkoušek jako Lehrjahre, a Nietzsche, jenž pokládá za zdroj hellenské životní radosti dionysovské křečovité záchvaty šílené bolesti a pessimistického světového názoru! Nietzsche, který v jednom listě Brandesovi líčí, jak teprve ve zralém věku poznává radost života, ale jen jako úlevu a procitnutí po dlouhých letech obrovské námahy, bouří a sebekázně! Právě to nás však při heslu radosti u »Studenta« zaráží, že se zde volá po pohodlné mělké radosti lidí, jimž je tak už od přírody i samým postavením společenským — s Goethem mluveno — »kannibalisch wohl«, ale ne po radosti vykoupené prací a obětmi. Schází tu vůbec nedostatek mravního základu, ne morálky, o tu by nám nešlo, ale nedostatek opravdovosti a hluboké snahy. V tom stojí »Student« za všemi předchozími časopisy pokrokového studentstva. Ty byly psány horším sice slohem a méně vtipně než on, ale i kde bloudily, byly sympathičtější než tento, právě tak jako nám zůstanou vždycky sympathičtějšími ti posmívaní a pro český život v těchto letech tak charakterističtí studenti, kteří »o životě hloubají, životy tisíců chtějí zpříjemniti, vysněnou říši blaha chtějí zbudovati atd«, než takoví fešáci, jakých si »Student« přeje. Celý jeho směr také nezasluhuje jiného jména než f e š á c t v í. Nechce prozatím prý více než pouhé uznání práva na radost ze života a na jiné příjemné věci. My nejsme z těch, kdož by ho komu upírali, ale klademe jen pánům ze »Studenta« na srdce, aby také přemýšleli trochu, p r o č bylo české mládeži posledních let tak málo do radosti!

— **Obrat?** Židovští posluchači německé techniky v Brně usnesli se na komersu v tomto měsíci nepodporovati více moravských Němců, nýbrž přikloniti své sympathie utiskovaným Čechům. Pěkná slova, po nichž čekáme jen skutky!

— **Volné směry** v posledním sešitě naříkají, že až na tři listy nevšimla si veřejnost večera pořádaného před nedávnem spolkem »Manes« ku poctě Mik. Aleše. Radíme jim, aby se dříve pozeptaly »Manesa«, jak se o účast veřejnosti postaral. Nám alespoň, ačkoliv jako málo který list u nás soustavně a kriticky věnujeme pozornost rozvoji našeho výtvarného umění, a ačkoliv jsme přinesli loni článek o Alešovi z péra Vil. Mrštíka, nedostalo se pozvání.

— Nový orgán českých menšin **„Český Sever“**, bude vydáván od nového roku v Terezíně. Nastoupí tak na původní místo »České Stráže«, která se ho v poslední době vzdala.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. ledna 1897. Číslo 8.

Tajemné v umění.

Napsal Otokar Březina.

V těch dlouhých rozhovorech, které duše vede ve svých samotách, odpovědi němé a utajené položeny jsou před otázkami. Odpovědi jsou věčné, otázky čekají na svůj čas, aby směly býti oděny světlem a zvukem. Hodiny, které nás provázejí s rozžatými pochodněmi, vyměňují jejich jasnost dle síly našeho zraku. A tam, kde jsme slyšeli jednou dissonující šelesty sirény, uslyšíme, až zrychlí se pohyb, lahodnou škálu zákonu podrobených tonů. Dle hloubky otázek měřte výšku duše, neboť dle nich měří se vnitřní bohatství odpovědí. Jenom nejmenší část otázek přeložena byla v duších minulých a přítomných do řečí slov. Nejzávažnější a nejhlubší ukryta je v symbolech bolesti a tušení světelných záplav, v symbolech síly a lehkosti, jejichž sladkost rozpaluje nekonečnou žízeň, v symbolech tajemného oddechu věcí, jichž proměny odpovídají evolucím naší vnitřní pravdy, v symbolech předtuch, lásky a nejistoty za soumraků plných nebezpečenství, ale i plných hvězd a největší nejistoty zraků roztržitých přílišným sáláním vnitřního světla. Ve všech těchto otázkách duše je sama. V tom spočívá jedno z největších tajemství života a onen smutek mlčení, který černými stíny se věsí na poslední slova příliš upřímných. V každém objetí myšlenky a ramen chví se nervosní křeč tonoucího, jenž marně se zachytává tonoucího v tajemných vlnách. Život duše je cesta, kde nepředvídané události čekají ve všech stínech a kde mlčení mluví jedinou společnou řečí všech světů a kde samoty mají tisíce zraků. Ale každý krok její splňuje vyšší tajemná očekávání a nejistoty její mají hluboký význam. Její náhody jsou náhodami jen pro její nedokonalé poznání. Nejsou náhodami. V každé duši je zrak, který se dívá dovnitř, obrácen k neviditelné noci, fascinován jediným pohledem z něhož se lijí světla všech minulých i budoucích hvězd. Příšerně slavné zl[illegible]šenosti tohoto zraku neuvědomují se v duši po čas tohoto života v [illegible]elé smrtelné nádheře svého bohatství. Tímto zrakem jsme spřízněni v [illegible]diné bratrstvo vidoucích a zasvěcených. Ale jen nejodvážnější snění v [illegible]kotu srdce a v modlitbách svatých osmělilo se tušiti. A přece tyto

Digitized by Google

zkušenosti, jimž tisíciletí jsou potkáním okamžiku s okamžikem a všechny okamžiky jediným okamžikem, jimž systémy světů jsou hrou jisker zhasínajících nad plameny jednoho ohně a kde není místa pro naše bolesti a rozkoše, kam ani jeden paprsek z našeho slunce nepadne, aby se ihned nerozložil a kde naše výkřiky nenalézají atmosfer, které by je nesly, zkušenosti noci, která není nocí, jsou ve své podstatě celým naším ukrytým bohatstvím. Z nich odráží se k nám nejasná a hluboká řeč instinktů a z nich nabývá chvění etheru světla pro naše zraky. Uvědomiti si tyto záhadné processy tíží a lehkostí našeho snu, rozšířiti škálu barevných tónů, které jsme schopni vnímati, osvoboditi v našem zraku paprsky pronikající neviditelné, odkrývající nové obrazy, podmalované na obraze světa, učiniti poloviční slepotu naši extasí vidoucího do dvou nekonečností, spojených nesčíslnými osnovami souvislostí, není liž to snem všech, kteří dovedou slyšeti v písni času hymnus budoucích svítání? Kdo z nás nechtěl by býti dosti hrdým a silným, aby ho dosnil až do konce, v celém jeho šílenství, bez bázně a bez trestu? Aby dovedl poznati v našich bolestech úpal vnitřních výsluní? Aby dovedl pocítiti v našich radostech žízeň vzbuzenou velkým polednem hlubin? Aby dovedl oceniti v naší lásce nesmrtelnost tohoto mystického úsilí? Nevíte, že právě proto svítí ze zraků milenců světla nezrozených a čekajících? Nenásobí právě proto láska všechny smysly a nedává slyšeti teskným šepoty polibků z mlčenlivého nárazu květu o květ a z šumění vod? V nocích svatebních, které táhnou zemí, ticho je dusné dechem přicházejících neviditelných zástupů a v šlehnutí jednoho okamžiku, jenž letí národy všech ostrovů a pevnin, rozsvěcují se sny nesčíslných možností životů jen proto, aby budoucí bolesti mohly otevříti jednou nové světy Poznání.

Všechna umění podmíněna jsou zkušenostmi druhého zraku. Řečí plnou symbolů, jejíž každé slovo vrací se z hlubin sterým echem jediné odpovědi, hovoří hudba. Z ledových výší, kam nevkročil člověk než snem, do hlubin, z nichž vystouply naše nejzáhadnější pravdy, padají bystřiny nekonečné melodie. V jejich žhavé a chladivé koupeli stojí touhy naše s chvějící se nahotou, aby se vrátily s úsměvy svěžesti a pýchy, učiněny pro okamžik vševědoucími. A radostně odhaleny dýchání věčného slunce, čekají se zraky přivřenými dřímotou odpolední na příchod nových snů. Blankyty nocí sklenuté magií tonů, v nichž i mlčení hvězd zdá se příliš hmotným průvodem etherným hlaholům tušení! A dlouhé ponuré rytmy, v nichž třesou se bolestné zápasy světla soumraky tisíciletí, vzdech prsou utlačených příliš velikou tíží, která nebyla změřena slabostí rukou! Procitlá duše věcí hovoří v tónech; bolesti nabývají démonické výmluvnosti v jejich opojení. Dary obtížená poselství jar, čekající ticha moří, útoky neviditelných větrů a dlouhé, mlčenlivé pohledy podzimních dní nalezají slova, jimiž vyjadřují svá tajemství. Oblaky stávají se symbolem, zakrývajíce dálky a přinášejíce blesky s krátkými světly a blízkostí smrti; i mlha nabývá nového smyslu vystupujíc i z nej nepřístupnějších, kvetoucích zahrad a vypíjejíc zvolna zářící sílu denních i nočních hvězd. Všechny psychické vegetace řídí se zákony tajemného heliotropismu. Po celou dobu svého vývoje obracejí se k slunci, které je zdrojem vší energie. Každá myšlenka, i ta nejchudší a nejvšednější, je

Digitized by Google

schopna rozpáliti se v oslňujícím lesku zavedením vnitřních proudů. Každá je schopna projíti všemi uměními, ze staletí do staletí, vládnouti mramorem a oběma světly, v celé základní síle položena hudbou. — Každé umění je halucinací z opojení nejsubtilnějších rythmů etheru a krve. Symbolické stíny, za jitra ukazující k západu a k příštímu svítání večer, pohybují se v každém daném okamžiku u všech umění v jediném směru, dle stoupání mystického dne a dlouhého slunečního roku staletí a duší. Bolest všech uměleckých snění je vzpomínkou na hlubiny, do nichž se duše odvážila příliš daleko. A v jejich úsměvech je lesk neviditelných slzí, které činí uměleckou krásu blízkou nejvzdálenějším. Jistoty všech umění jsou váženy z jednoho pokladu jistot a jejich sny jsou sny jediné noci a jednoho jitra. Do všech svítí ze společných hlubin magická osvětlení pohlcující obrysy některých tvarů, aby jiné se sesílily a vykřikly ve fluoreskujícím zazáření, v němž tančí neviditelné paprsky, transformované do barevných tónů menší lomivosti, aby mohly býti pozemským zrakům snem o neznámém. Každé umělecké dílo hodné toho jména sní o nesmrtelnosti. Neboť v zemi, odkud přišlo, se neumírá. Každou vteřinou, kterou tam prodlelo, sílilo v atmosféře zahoustlé tlakem všech výší až k posledním hvězdám. Tam, v těch černých vlnách byly koupány ty nejodvážnější myšlenky jako v čarovné krvi a snad by zůstaly nezranitelny, kdyby větry nad nimi nesvály na ně osudný déšť pozemských květů, které učinily lázeň jejich neúplnou.

Právě proto, že umění tryská ze zdrojů, do nichž odvážejí se hvězdy druhého nebe, je výslední suggescí každého velkého umění sesílení života paprsky druhého slunce, rozšíření a prohloubení jeho obrazů novými kořistmi světla a touhy a obohacení dorozumívacích prostředků mezi dušemi. V něm jeden hluboký zrak potápí se do sta zraků a v dlouhém, rozkošném zajiskření opíjejí se všechny tušením jediné Všudypřítomnosti. Nad stránkou Mistra nesčíslné neviditelné ruce podávají se vám k stisknutí. Neboť podstatou umění je láska, která učí mluviti němá ústa a dodává smělosti příliš nesmělým. Jako láska i umění miluje zemi. I nejspirituelnější umění uznává vděčně, že do jejího světla opíralo svá křídla, než mohlo vzletnouti do výší, kde vznáší se rychlostí extatických pohledů. Země zůstane vždy břehem, k němuž se vrací ze svých výprav. I tenkrát, když duše vyslovila jeho řečí touhu po vyjití ze světa vadnoucích barev a sluncí vraždících vlastní svá jara příliš-ným ohněm své lásky, i tenkrát dodává opojení jeho jemné příchuti vůni v zahradách růží a upozorňuje na polibky, jimiž se stává až do příchodu druhého života vonným několik okamžiků klamu. Neomamuje největší závratí síly ta píseň, která měla dosti odvahy patřit do očí svému nejzáhadnějšímu osudu a která šla ještě o krok dále, když ze všech oken a dveří, otevřených do noci, zatočil se nad ní mrazivý vítr, svál okolo ní všechna světla a pronikl ji až zesinala. Ti, kteří hledají květů k otrávení života (ubozí, zavírající očí, aby neviděli krvavých reflexů vlas ních svých zhasínajících výhní) marně přicházejí do těchto zahrad. Krása s láskou dávají si znamení přes jejich ramena, obě nevěrné, spojenkyně Illuse, podplacené zlatem tohoto slunce.

V staletých jitřních soumracích umění potkávají se stíny zapadlých

Digitized by Google

světů se stíny přicházejících událostí. Všechno velké, co potkalo zemi, bylo napřed oznámeno snem. Cesta na světlo našeho slunce vede soumraky tušení. Před každým dnem šla noc s pohledem hvězd. Extase otevřela nové perspektivy poznání. Dějiny lidské duše v tomto životě jsou dějinami jejich snů. Ale i ve světě snů panují zákony řídící vesmír a vývoj, zákony hrající se zázračnou lehkostí, která se usmívá tíži.

Žádná půda není tak vypráhlá, aby nemohla živiti půlnoční květenu mystických seteb. Není duše tak potopené do tmy, aby v ní někdy barvami nezahrály zkušenosti druhého zraku. Není duše, která by opouštějíc poslední ze svých dnů, směla si stěžovati, že neuzřela zemi v jiném světle, nežli je světlo našeho slunce. Nad každým životem visí znepokojující stíny tajemného. Propast, jejíž pohled naplňuje závratí, je ustavičně otevřena po obou stranách všech cest. Každý zná chvíle nejistoty v krocích a ona náhlá vykřiknutí lásky k neznámému, jehož jsme potkávali s tváří zastřenou v nejosamělejších soumracích duše: Ten ustavičný zápas němých hlasů, hádajících se v našich samotách o směr cesty, kterým máme jíti. Hle! Výčitky sestupují do našeho spánku a vedou nás do krajin, jichž nikdo neviděl otevřenýma očima a přece je poznáváme; ale slova, která tam k nám zaznívají, jsou každému mimo nás němá a čekala snad celá staletí, aby mohla být vyslovena ve spojení tak hluboce rozteskňujícím. Každé rty znají úsměv, který je navštívil proti jejich vůli, vysílaný do neznáma naproti neviditelným nadějím. Mystický úsměv, dar země a mládí, znamení, že naše duše je schopna ještě dlouhé cesty poznání a bolesti. Ostatně, není i to, čemu říkají pověra, nedokonalé uvědomění jiných světel. A to, čemu říkají nemoc, rozbouření utajených vln hlubin, větry, jichž nedovedeme říditi a které mají svůj zákon? Naše duše probíhá zkušenostmi dvou světů. Uvědomění o závislosti těchto zkušeností tvoří vyšší duševní život. Methody, dle nichž duše šíří svou vládu v hmotném a nehmotném, jsou individuelní; na nich spočívá osamění osobnosti a přátelství duší. Součet světla všech duší na zemi v jediné době tvoří den mystické práce, v němž roste úroda budoucna. Každá z method, jimiž duše si přisvojují a zpracovávají svá bohatství a své kořisti z obou světů, je schopna stvořiti své umění. Ale z objevů, které umění učinilo průběhem věků, jen nepatrná část uchová se v knihách a uměleckých dílech. Největší část odchází s dušemi, které svá vítězství dovedly aneb musily sníti mlčky.

Fr. Kaván:

Podzimní.

Všade je pouhá trpká pravda,
není čím oči potěšit.
Stromy se příliš rozednily,
zcuchaná hnízda se nemohou skrýt.
Všecko je samá obloha.
Stěny se tuze vynořily,
den a vzduch vadne na pláních,
zelená hesla v řece hnijí,
po kopcích vyčkává pravdivý sníh.
Bude už brzo na mně řád:
Už se mně všecko ustaralo,
co mělo mě rádo, co jsem měl r[illegible]

Digitized by Google

Strašidlo „Já“.

Ve světle sechřadlém
černé nezbytné zvíře se plíží
lesem myšlenek,
strašidlo srdcí.

Jděte, nehleďte,
šerem nepronikejte!
Děsem zmrznete,
duše osiřelé.

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

VIII.

(Pokračování.)

Takovéto chvíle přepadaly v následujících dnech Landu stále častěji. Obraz minulosti vstával v jeho mysli s hořkým pohledem výčitky. Ta chvíle v lese jakoby mu byla rozžehla zvláštní jakés světlo, v němž poprvé jasně si představil svůj i Václavův nynější život jako vyklouzání z tuhé dřívější sebekázně, jako pozvolné upadání v slabost a vlažnost. Cítil se nad tím bídným a ničemným.

Ale zatím se nestalo nic, než že v nich propukala zadržovaná a spoutávaná síla mládí. Měla už dosti té přísné školy, kterou si sami uložili a chtěla k slunci, radosti, životu. Už pominula ta první nedůvěřivá zaraženost, již oba cítili, když z dětství vstoupili do života, ten odpor, jejž cítili k studícímu a špinavému jeho příboji. Neměli tehdy nikoho, kdo by jim řekl, jak se mají vůči němu postaviti a co se od nich žádá. Nechápali života, nedovedli se naň dívat než široce rozevřenýma nedůtklivýma dětskýma očima a při každém dotyku zdál se jim nízký a krutý. Cítili k němu odpor a ten je zaháněl zase nazpět, do vnitř, do sebe, Václava do tichých snivých stesků, výbojnějšího Landu do závratných

Digitized by Google

plánů, jak by se dal tento nízký a špinavý život mocí myšlenky a vůle přetvořiti a očistiti. Václav při své měkké poddajnosti trpěl životem, Landa však zápasil s ním a mstil se mu nedosažitelnou výškou svých požadavků.

Dovedli vytrvati v tomto napjatém vnitřním soustředění po celý rok, následující na ony vánoce. Prožili zvláště celé prázdniny v jediném horečném závodu za svými sny, v neustálém sebezpytování a slídění po všech koutech svého svědomí. Ani jediné skvrnky, ani jediné kapky bláta nemělo tam být, celá duše měla zářiti čistotou jako jediná svatyně! Ale kolik tu nastávalo sklamání, kolikrát zoufali nad svou slabostí, kolik plánů zanechali za sebou v troskách! Nemohli si konečně zapříti, že zůstávají stále sami a že pouhá vůle a vznešená slova nestačí k ovládání jiných. Nenašli nikoho třetího, jenž by jim rozuměl. Vědomí, že jsou výjimkami ve svém okolí, nutilo je nejprv sice k pýše, na konec je však přece unavilo. Sekta ctnosti zůstala nesplněným snem. Landa byl poslouchán stále netečněji; kollegové jeho zvykli konečně i na nejsmělejší jeho slova a neviděli v tom více než podivínský ale neškodný »idealismus.« Nic, pranic v jejich okolí nedalo se zvrátit ve svém chodu. Pospíšil milkoval se s Helenou docela vesele po studentsku a dával na jevo, že mu její přátelství s Landou není už po chuti. Po prázninách si s ní už Landa nedopisoval. Ale nejen to, když přijel pak na vánoce, dozvěděl se od rozzuřeného Jendy, že za Helenou dojíždí ženich, malý úředník nějaké továrny v Podkrkonoší, jejž jí otec někde na svých cestách sehnal. Helena podřídila se nutnosti, neboť byla patrně na tolik chytrá, aby nespolehala na vyhýčkaného synáčka ze zámožné kupecké rodiny, který také, ačkoliv se pokládal za zrazena, neměl nijaké chuti dáti jí nějaké záruky do budoucnosti. Ale i Landa viděl v tom zradu, především zradu na sobě samém. Jak! dívka, kterou zasvětil do svých nejhlubších úmyslů, jejíž duší a osudem domníval se vládnouti ta že by se dala připoutati k nějakému bezvýznamnému a neznámému člověku! V této trpkosti bylo více než zklamané přátelství. Byla to uražená žárlivost, neboť teprve teď cítil, že obraz Heleny značil po prvé návštěvě u Tichých v jeho duši daleko více nežli měl sám odvahu se přiznati.

A tak odpadal kámen za kamenem z bývalých vzdušných hradů. Ale dělo se to bez velkých otřesů, tak nenápadně, že oba přátelé, ani si toho neuvědomujíce, sklouzali pozvolna se strmého břehu, s něhož dříve tak spurně shlíželi na uhánějící vlny životního proudu a ocitali se v měkkém, lahodně vlažném, všecku jejich bytost laskajícím a k ní se tulícím klínu. Místo, aby proud řídili a zaráželi, byli jím neseni. Život nestál už před nimi jen jako přísná, smutná povinnost, ale jako pestré poloprůzračné tkanivo, jímž viděli prokmitati čarovné pohádky a nekonečné možnosti štěstí. Ten mlžný, nevyjasněný a rozplývavý svět vidin, jejž zvali svými ideály, odvracoval znenáhla od nich svou polokouli temnou, chmurně vážnou, všecko to, co tušíval Landa za slovy velikost, ctnost, čistota, a přikloňovaly k nim své stránky usměvavé, jasné, poetické. Všecko na ně v tomto směru působilo: pokračující věk, jenž je obrňoval proti životu zkušenostmi a zvyklostmi, příjemné pocity úlevy, jež cítili, když opouštěli přísnou školu sebekázně, četba básníků, v níž nalezali tak

Digitized by Google

málo touhy po ctnosti a činech, za to však tím více potravy pro žíznivé srdce, i to jaro, v jehož dusných vůních vřely šťávy vyspívajících jejich těl.

Celá tato změna odehrála se zvláště přirozeně a snadno u Václava Jeho mírné a skromné povaze byly brzy zbytečny ty silné krotitelské prostředky, jichž potřeboval Landa k ochlazování své prudké a spurné krve. Cítil se stvořen pro tiché štěstí, ne pro velikost jako Landa. Toto slovo bylo pro něj více hrůzným než svůdným. A ostatně, jakým právem smí sníti stejně s Landou o těchže věcech on, jenž bude už bezmála za rok seděti jako zapomenutý podučitel někde ve vesnici? Může-li tak málo od budoucnosti čekat, nač se stavět tak nepřátelsky proti životu, jenž na konec zůstane přec vítězem? Rozumný pud jakýsi vedl ho znenáhla k tomu, sledovati se svých požadavků a smiřovati se svým okolím. A pak se mu také v tomto roce lépe žilo. Dostal konečně stipendium a několik těch zlatých měsíčně umožnilo mu popřáti si nyní všeličeho, čeho si dříve odpíral. Viděl, že se tím nestává uvnitř nijak horší a že se často sám klamal, přiznávaje si za zásluhu, co plynulo prostě z nedostatku, v němž žil. A tak staly se mu znenáhla potřebou různé laciné požitky studentského života ve venkovském městě.

Zdomácněl v kouři a hluku studentských hospůdek, s hlavou zabořenou do Národních Listů, z jejichž sloupců vstával v jeho hlavě, rozpálené účinky jedné sklenice piva, obraz doby naprosto sice zmatený a pro něho nesrozumitelný, ale naplňující jej horoucím zájmem a zvědavostí Jakže? všecky tyto řeči poslanců a ministrů o nesrozumitelných mu paragrafech předloh, ty spousty číslic, volby a schůze, všecky tyto tak všední a nudné věci, kterým říkají politika a o nichž slýchával vždycky jen z daleka, ty že by měly představovat dnešní osudy národa? Z takových věcí že se tvoří jeho dějiny, celý ten nádherný proud otřásajících událostí a velkých postav, jejichž romantický lesk ozlacoval mu suché letopočty a data dějepisných učebnic? Hledal tuto romantiku i zde, v hustě potištěných sloupcích novin, a nalezal ji v opojivých frásích úvodníků a v ohnivém tónu polemik. Již po několika návštěvách hostince vyrovnal se nejlepším znalcům politiky ve třídě: znal jako oni rozdíl mezi Riegrem a Grégrem, díval se na mladočeské vůdce jako na řadu bohatýrů, vznášejících se v mythické jakés záři, a na popěrače rukopisu jako na zlé démony a zrádce.

A což teprv dojmy divadla! Tísnil se za desetník vzadu v hustých řadách studenstva, odkud se czýval nejvytrvalejší a nejupřímněji míněný potlesk a bloudíval pak tmavými ulicemi omámen a rozmrazen nadšením. Jakoby mu po každém takovém večeru bylo narostlo nových nervů, nových prostředků vnímati a představovati si věci netušené a nové. Bylo to zvláště dráždivé kouzlo pohlaví, pro něž jakoby nabýval nových zostřených smyslů. Obraz zpívající Boženky, tak jak smísen nerozlučně se steskem po domově stačil po celý minulý rok jeho bezbarvé ještě a polochlapecké touze, ustoupil dávno již celým zástupům postav z jeviště, všemožných vzezření a posuňků, od truchlých hrdinek tragedie s vážně staženými rty, až k rozpustilému půvabu a trivialním posuňkům operettních postav v trikotech, celé to stupnici nejrůznějších krás, tvarů a vnad, rozplamenujících jeho fantasii a smyslnost, od chlapeckých let

Digitized by Google

uspanou. Už ne matka jen a domov, ale sladké tváře dívčí to byly, které jej ukolébávaly v sen a také ony to byly, které nyní jeho obrazům o domově dávaly kouzelných barev. A zase se mu vracel obraz Boženky, čím více se blížily tyto prázniny. Viděl ji stále před sebou s tou nevýslovnou vroucností jejich zraků, nyní už s vyspívající postavou šestnáctileté dívky a vmýšlel se do nejrozmanitějších setkání s ní, v nichž vesměs si počínal nanejvýš statečně, rytířsky a výmluvně a která vždycky končila tím, že Boženka mu vyznala svou lásku a padla mu do náruči.

U Landy naproti tomu odehrála se celá tato změna jen uvnitř v duši. Jinak žil rok od roku nezměněně po svém starém způsobu. Ráno cesta do Brna, škola, odpoledne návrat domů, do malé nádražní stanice, kde nebylo viděti nic než lokomotivy, železniční zřízence a za ohradou nádraží roztroušené domky vesnice, pak celé večery strávené nad knihami a rukopisy, vedle mrzuté tety a strýce, unaveného celodenní službou, stále takto sám na sebe odkázán, bez krejcaru, bez zábavy a společnosti, to byl jeho život, jenž přirozeně jej udržoval v naivních názorech o světě a v přeceňování vlastní síly. Jeho vrozená vlastnost, považovati stále sama sebe za střed všeho a čekati od vlastní myšlenky a vůle zázračné účinky, bujela takto stále, ničím nezadržována a neochlazována. I jeho smělost a výbojnost byly jen následky těchto nesmírně prostých představ o světě.

A nyní tedy, ve druhém týdnu prázdnin, cítil se bídným a ničemným. Cítil, že do jeho bytosti vpadlo něco cizího a složitého, co jej činilo sice po několik dnů šťastným, co však nyní bouří celou jeho starou bytost k odporu a nutí k určitému rozhodnutí. Nyní už ví jistě že to je láska. Je zamilován.

Bylo to hned druhého dne po příjezdu kdy ji spatřil. Studenti byli žádáni, aby pomohli zpívat při chystaném výletu. Ačkoliv měl pro podobné věci jen pohrdání a smích, šel tam přece s Václavem. Nepřiznali si toho sice, ale cítili oba, že je tam žene touha po společnosti a příjemných dojmech, především však vědomí, že tam budou dívky.

Sotva přišli, octnula se před nimi Tony a zapředla s Landou hovor. Jak se prý měl od velkonoc a kdy k nim přijde? Helena je tuze šťastna a Boženka je už čtvrt roku u ní. Nechce se jí ani domů.

Václav, opodál stojící, ucítil uvnitř bodnutí a krev se mu hnala do tváří. Není tedy zde! A nechce se jí ani domů! Jak je jí on asi lhostejný! Jaké to bylo bláznovství o ní snít!

— Ale mám tu za to jinou hezkou slečinku, podotkla Tony, ukazujíc do zástupu dam.

— Je z Prahy, vysvětlovala šeptem, chodí do vyšší dívčí školy a přijela k staré paní Voleské v našem domě. Jsem zde její gardedámou, dodala se svým hrubým smíchem a než se oba nadáli, stála už s ní před nimi a představovala: Slečna Čížková z Prahy. A to je, Márinko, pan Landa, o kterém jsem vám vypravovala a pan Daněl.

Štíhlá dívka v šatech nejmodnějšího střihu, s hravými očky a [illegible] atými kadeřemi se uklonila s koketně naivním úsměvem a podala ob[illegible] na ruku. A takovým způsobem událo se seznámení, které měl Landa [illegible] zaplatiti tolikerým rozčilením a trýzní

(Příště dá[illegible])

Digitized by Google

Bohumil Květ:

Profil.

(J. S.)

Tak plna vlídné něhy, sladký
jak anděl, který s nebe slét,
by ve vír slastí našich vratký
nebeských květů vůni vplet.

Dech její, Ave žehnající
nad krajem, jenž zdřím v závějích,
v ten pustý život náš a mdlící
zvěst nese vlasti šťastnějších.

A čelo její dětsky něžné
je kalich vonných lilijí,
kde duší rajských pásmo sněžné
se nevinností opijí.

Puk ňader jejích rozvírá se
jak bílé růže vonný list,
a její duch v své vážné kráse
jak smrt je vznešený a čist.

Píseň.

Po stěnách oheň mihotavý
se vznáší, padá zas,
vše usnulo v něm, vše se taví,
skon, žití, prostor, čas

Vše dřímá: léta smutku dlouhá,
stesk, lítost, stud i žel,
vzdor, odříkání, vášeň, touha,
čím život plál, čím vřel.

Vše bylo marno; sen i bdění
šly marně duší mou — — —
Jak uhel zvolna v opojení
se srdce tráví tmou — — —

Neznámému bohu.

Když kolem tma, tu poznáš, jak jsi sám.
Sám s duší svou, tou unavenou pouze.
Tam venku tma, stín přes vše splývá dlouze,
zde tma a stesk a výčitky a klam.

Ret mdlý se zachví »modlitba« — jen plam,
a oltář prosby vzhůru šlehne v touze,
však nic než nebe hněv cit vlastní nouze
a pochyb dým zpět k zemi vrhá nám.

Ó kdokoli, čí jméno osud klaté
nám v oltář psal, jenž nadbíháš nám v stínu,
a nám se chechtáš u cest barikády,

mrak rozhrň již, co halí tě, vem, kate,
to srdce, protkni, zdrť je, spal, neb všady,
kam hne se jen, vždy v tvém se octne klínu!

Digitized by Google

Umění a všední život.

Walter Crane. (Pokračování.)

Při jednom akademickém banketu pravil prý jistý arcibiskup, nepochybně z ušlechtilé snahy potěšiti ty méně šťastné, jichž díla nezdobila stěny kolem dokola: »Co na tom! Není dáno každému, aby byl Rafaelem, Fidiem, nebo Michel Angelem, ale proto netřeba zoufati, nechť obrátí jen svého ducha k umění dekorativnímu, tu jest ještě veliké pole, na kterém se mohou vyznamenati«

Nyní ovšem se neodvažuji ani mysliti, že by některý arcibiskup mohl něco takového říci, vždyť tak jsme velice pokročili (!), ale tehdy mne překvapila tato slova, jakožto výraz zcela zvláštního názoru o umění. Byl to opak převládajícího názoru, že tak zv. dekorativní umění patří neodvolatelně k umění nižšího druhu, že jeho požadavky na ducha, jak umělce tak pozorovatele, jsou mnohem menší a slovem, že jeho cíle jsou nižší a vyžadují méně cviku a schopností než malba obrazů. Kdybychom však z dějin umění a jeho výtvarů soudili, zdá se, že by se tento názor úplně obrátil.

Nechci žádné z obou těchto umění (dekorativního a malířství) stavěti proti sobě anebo činiti nepříjemná porovnání, a není věru toho ani třeba, ježto jak myslím, si oboje ve svém nejvyšším rozkvětu podávají ruce. Jejich pravý vzájemný poměr možno vskutku zpodobiti dvěma rameny kružítka, nerozlučnými, vzájemně odvislými a pomocnými. Jest jisto, že malířství a sochařství nemohou dospěti jisté dokonalosti, když rozmanitá umění, jež je obklopují a v ně vrcholí, netěší se z dobrého zdaru a života. Ano zašel bych ještě dále a řekl bych, že tam, kde dekorativní umění jest na vysokém stupni, dostaví se i malířské anebo dramatické umění jakožto přirozený následek vývoje. Krása není v životě ani v umění nic nahodilého, ani vrtošivého, není přepychem a zaměstnáním několika snílků a zbloudilých existencí; ona jest něco organického, co má své vlastní zákony, jakkoliv proměnlivé, své logické příčiny a následky; jako ostatní věci jest výsledkem neustálého prudkého a napjatého zápasu o život v celé přírodě; žije a tudíž jest stále ve svých projevech rozmanitá a má stále svoje střídající se období — vzrůst, rozkvět, úpadek a renesanci — jak to můžeme viděti v dlouhém proudu časovém a pozorovati četné toho stopy v každém století.

Sbíráme-li rozptýlené zlomky, neocenitelné pozůstatky a zbytky umění, vržené nelítostným proudem věků na smutné naše pobřeží, nezapomínejme pro péči a obdiv krásy, náležející minulosti, že krása žije, nyní v nás žije a že jako ranní záře každého letního jitra vstává nad našimi severními moři, aby putovala světem. Ale musí míti potravu, šat a byt, a za tyto nezbytné potřeby musíme my, dekorativní umělci, býti v prvé řadě zodpovědni. My jsme opatrovníky obecného majetku krásy a jsme jeho správci, podle obnošené fráze, v chatrči i v paláci. Každý, buď si architekt, sochař, malíř a kreslič působí svým rázem, svou formou, barvou a myšlenkou na vkus přítomného i budoucích pokolení. A abychom vrátili se k myšlence, ze které jsme vyšli: v tom

Digitized by Google

právě jest znak a cíl dekorativního umění, že co hojně padají na váhu při malbě obrazů i jiné zřetele, jako síla a výraz myšlenky, jež ovšem dle mého nemají býti nikdy na úkor kráse, jsou požadavky krásy v umění dekorativním nejvyšší. Vhodnost, rovnoměrnost a soulad jsou ony gracie, jež nám musí býti radou i když spousta jiných podružných zřetelů domáhá se uplatnění.

Běžné mínění o dekorativním umění jest vyjádřeno v úsudku »ledabylého spracování.« Kdyby v tom obsaženo bylo nejvyšší pravidlo umění dekorativního, věru že by názor o něm, vyslovený naším arcibiskupem a mnohými znalci, byl pošetilý. Jest ovšem nástěnná malba jednou z jeho úloh, ale umění tu ani nepočíná, ani nekončí. I kdyby byla posledním slovem dekorativního umění, nebylo by to nikterak věcí tak prostou, jak se zdá. Umění každého stupně musí býti podnětem ku mnohým a mnohým úvahám. Vyžaduje vždy našich nejlepších schopností, ať pracujeme jen v ploše anebo do tří rozměrů; a jakobychom nebyli spokojeni definicí malířství, že jest »napodobením těles na rovné ploše,« tak nebudeme spokojeni tou, že dekorativní umění jest »ledabylým spracováním.«

Hlavním zákonem pro dekoraci jest: přilnouti k okolí i k látce. Tento obojí požadavek otevírá cestu vynalezavostí, a věru žádná dekorace nemá práva na toto jméno, nevyhovuje-li jim. To však jest prozatím jenom kostrou a lešením, třebas nemálo důležitým, ale pravé triumfy dekorativního umění teprve nastávají. Vskutku celý svět leží před umělcem, kamkoli sáhne. Myšlenku lze vyjádřiti dekorativnímu anebo monumentálnímu umění v jeho vyšších formách mnohem lépe prostředky figuralními a emblematickými, než umění čistě malířskému. Zajisté není nic mimo jeho obor, neboť jeho podstata jest více sugestivní než napodobivá a tudíž stává se zase jako při svém počátku, ale vy vyšším smyslu, řečí — malebným písmem.

Může-li pak býti nějaká řeč určitější a trvalejší, ať již ji čteme očima umělce, anebo historika, starožitníka nebo filosofa? Jak mdlou bychom měli představu o národech starověku, kdyby všechno jejich umění bylo zahynulo! A zde mluví právě dekorativní umění, od ozdobených kostí jeskynního člověka až k parthenonskému vlysu.

Nařídíš-li tedy někomu, aby zobrazil vlastní dobu, její zvyky, obyčeje a její kroj, bylo by pochybeno domnívati se, že to jest vše, jak ji lze zobrazit. Také duch má své zvyky a svůj kroj jako tělo — ano, má mnohem větší šatnici, a čím dále rozmanitější. Umění nežije toliko pro starožitnost a nikdy snad nebude v nesnázi o látku, i když pominou dostihy a železniční stanice. Neznám lepší definice krásy, nežli že jest »nejrozmanitější jednota a nejjednotnější rozmanitost.«

Tu leží před umělcem moderní život, všechen jeho luxus a shon a kvap bez oddechu, jeho stále větší města, již nyní pustá a smutná ve své obrovitosti; a tu leží holá kostra a nahé lešení nových snah a názorů, prorážející stlívajícím rouchem starého života a mravů Usmířiti tyto protivy, pojistiti kráse vládu, její korouhev všude pozvedati, její ohromnost uhladiti v lahodnost, k tomu, zdá se, jest třeba síly a odvahy uměleckého Samsona. Zároveň mějte dobře na paměti, že dlouhé přípravy

Digitized by Google

mohou býti velice na překážku, jako brnění, a že veliké věci často byly vykonány prostředky velmi jednoduchými, že obři byli poraženi dobře mířenou ranou ručního praku a Filištinští obráceni na útěk. Pravím, že jest dobře to míti na paměti, když svůj umělecký život vezmeme do vlastních rukou, a dáme se na pochod proti obludám naší doby, oděným v zrcadlová skla a v litinu, a ohrazeným svůdnými paláci.

Mluviti o umění k lidem, zachváceným prudkými zápasy politickými, uprostřed divokého a úsilného boje hospodářské soutěže, když lidé práce se organisují a staví v bitevní šik proti ohrazeným pevnostem kapitalismu, když vzduchem víří rány a křik útočících, a když ve zmítání tohoto boje mnozí naši spoluobčané sotva nacházejí kus místa a oddechu: mohlo by se zdáti, že jest to poněkud nicotnou věcí mluviti zde o umění.

Ale záleží na tom, co vlastně uměním rozumíme. Je-li jím ta bezvýznamná veteš a tupé fintění nadutého bohatství a pominuté mody, to ličidlo a ta náplasť, aby zevnějšek společnosti byl lahodný a šťastný a aby byly zakryty vrásky, o nichž by hlasitě mluvila pravda zcela upřímná? Jest umění najatcem nadutého a okázalého života, aby lichotilo jeho zvláštním vrtochům a střeštěnostem — nějaký šašek v maškaře, vždy ochotný k laciným vtipům a nucený líbit se třebas jen na okamžik, aby uhájil živobytí? Jest uměním to, co jest vzácné na trhu, zač se dává báječná cena a co se vyvažuje zlatem, ač třeba jeho tvůrce měl velmi trudnou práci, aby je vůbec odbyl? Jest to, co rozumíme uměním? Či jest jím spíše ono sladké a tklivé kouzlo, jež nás povznáší nad denní rmut, onen genius krásy a souladu, jenž všechno posvěcuje, čeho se dotkne, jenž nezná tříd ani stavů, jenž mluví všesrozumitelnou řečí, přítel svobody a bratrství, stavící řád ve zmatku a dobrotu na místo krutosti, jenž patří nám všem a není věcí soukromého vlastnictví, jehož cena a hodnota nedá se ani zúčtovati ani ovládati zlatem, nýbrž záleží pouze v životních podmínkách národa, důstojných člověka a tudíž ještě ne zcela beznadějných? Nevyskytá-li se ve všem, čeho se chápeme a čeho užíváme, v rýči a pluhu, v jich křivkách a konstrukčních liniích, láskyplně přizpůsobených k svému úkolu, a ve všech prostých domácích a nezbytných nářadích denního života a užitečné práce; nevyskytují se i v organické krásе složitější a okázalejší řezbářské, litinové a vzorkové výzdoby našich obydlí, od mísy a sklenice v jídelně až k malbám na stěně?

Takové prosté a drobné věci, často nepovšimnuté, působí, třebas ani nepozorujeme, na život nás všech, máme-li býti šťastni ve svém okolí, a utvářejí nitro i domov se všemi jejich něžnými a čistě lidskými vzněty. Snad i dnes to platí pro ty ohromné činžáky, s nájemníky dnes zde onde tam, jakož i o oněch bídných noclezích pod vozem aneb pod železničným mostem, anebo na dláždění nejbohatšího města na světě, s kusem novin pod hlavou, novin, třebas ilustrovaných! Laciné umění, zvoláte! Laciné vskutku — laciné skoro jak sám život!

Ó zajisté, každé umění, jež líčí okolnosti takového života, jehož zevnější a do očí bijící některé stránky jsme uvedli, jest dosti cenné. Zastanci tohoto laciného umění, umění pro skromné domácnosti lidu mají zadostiučinění za menší výnosnost svého umění jako veškera laciná

Digitized by Google

práce v tom, že zvyšují úroveň lidského života. Mluvíme-li však o tom, vnésti umění do domácností lidu, mělo by se dříve hleděti, aby lid vůbec domácnost měl, lepší domácnost, než takovou, již může bezpečně nazývati svou jen tehdy, pojistí-li si ji napřed týdenní činží, a ve které krátký čas pobude po 10, 12, 16 anebo 18 hodinách dření.

Souhlasím s přítelem, který na jednom kongrese na zvelebení umění se vyslovil, že nejlepší dekorací pro domácnost, ve které panuje nouze, by byla po jeho mínění pořádná kýta šunky. Je-li spíže prázdná, nemůžete žádati, aby její majitel nacházel veliké zalíbení v jejích ozdobných náplních. Nasyťte tělo a vyživíte i mozek. To zdá se zajisté jednoduchou a zřejmou pravdou, a přece co bylo třeba agitace, nežli se ujala alespoň v té nepatrné míře, v jaké se počíná nyní uznávati.

Nejlepší půdou pro umění — půdou nezužitkovanou — jest prostý, přirozený a zdravý způsob života, neutlačeného vysilující prací a neznesvěceného pustým shonem po zisku, ale kde poctivá práce zabezpečuje život a jeho radosti a volnost, i vnímavost krásy v umění i přírodě. A tak požadavky umění jsou i požadavky lidského života, jehož nejsou vskutku než nejvyšším výrazem.

Nádherou antického umění (i asiatického despotismu Řecka a Říma) bylo až plýtváno na veřejných budovách a veřejných pomnících, kdež je mohli viděti a se z něho těšiti všichni občané společně, i otroci. Ve středověku kostely, bohatá skladiště umění všeho druhu, byly stále otevřeny návštěvě a k útěše lidu. Ulice za oněch časů pestřily se ozdobami a malbami, tak že život byl pln dojmů a romantiky, vzdor tyranii lordů a králů. Vstoupíme li však do moderní doby, vidíme, že umění, jako všechno ostatní lidské dílo, octlo se pod vlivem velikých změn soustavy hospodářské — změn založených na nových podmínkách výroby a rozdělení statků, pozemkového vlastnictví a světového trhu. Umění stalo se čím dál tím více soukromou věcí a vlastnictvím, a tak jsme se odchýlili od obyčeje, učiniti je co nejvíce přístupným lidu na veřejných domech a pomnících, že vskutku máme také velmi málo dnes umělců, již by to dovedli učiniti anebo ještě pokládali za hodno, věnovati tomu čas anebo přemýšlení. Na místo velikolepých a veřejných palácŭ, kostelů a síní, jež pomocí všech umění zářily nádherou, máme dnes z pravidla neohrabané anebo »uměním« přecpané veřejné budovy, nemotorné a nevkusné kostely, brak vší možné nám cizí architektury, v rozličných stylech, a nudící obrazy vojenských, námořních a politických model v zakouřené bronzi, zkamenělých řečníků, stále do nekonečna do lhostejného lidu mluvících. Pod vlivem obchodního ducha, zdá se, že lidé dnes, místo aby hledali sami potěšení v kráse a těšili se s ostatními z požitku, hledí si jen toho, aby měl každý něco, co nemá jiný. Jenom zvláštnost a nezvyklost má cenu a to vysokou, jinak předmět nemá kupců. Tak stalo se umění hodnotou čistě peněžní anebo směnnou a posuzuje se jenom se stanoviska dobrého výtěžku.

Následkem tohoto systému výdělečného a vůbec výrobního, a při rozdělení práce i v umění, zašlo skoro úplně umělecké řemeslo a bylo odloučeno od umění. Umění vyrábí se snad pro lid (aby se mu prodalo), ale nevyrábí se více lidem. Každý má svého denního zaneprázdnění až

Digitized by Google

nad hlavu a nedostává se mu vznětů uměleckých a nelze mu ani zahřívati touhu po umění. Za to jest organisace obchodní a průmyslová tak citliva, že každému hnutí trhu hledí vyhověti, organisace, ve které každé odvětví jest navzájem na sobě závislo, a ve které i v každé jednotlivé dílně pracuje jeden dělník druhému do rukou. I jest dnešní výrobní společnost opakem umělecké a individualní, snad i té pravé organisace práce, v níž jedině spočívá možnost řádného pospolitého života.

(Příště dále.)

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

(Dokončení.)

Nehájím proti realismu skutečného a programového eklekticismu, hájím jen jistá práva moderního člověka na skepsi, na všecko to, co v duši jeho je neuzavřeno a nesceleno a co volá po smíření. Kdo je s tímto vnitřním smírem a jednotou příliš brzy hotov, vždycky zanechává nás v podezření, že si tento úkol položil příliš lehce a nízko, že pro jednu myšlenku, která se mu zdála přijatelna, zavřel oči před deseti jinými, stejně neodbytnými. Kdo si uvědomí v celém jeho dosahu dnešní bankrot filosofie, nemožnost vrátiti se ke ztracené náboženské víře, krisi mravní, zmatek v heslech a snahách společenských, stejný chaos a nejistotu v rodícím se novém umění, kdo si představí všecku tuto spoustu sporných si myšlenek a bude v nich hledat soulad a smír, nebude se ani na okamžik stydět přiznati si, že má před sebou úkol, na nějž sotva stačí celý lidský život Proč by měl kdo být kárán za to, že tento úkol považuje za vyšší a nesnadnější než jiný, když má s ním stejnou snahu jej rozřešiti? Problem eklekticismu je ostatně v posledních svých kořenech problemem štěstí a lidské moudrosti. Ideál dokonalého duševního vyrovnání a klidu dá se vyjádřiti dvojím způsobem. Předně: snem o moudrosti absolutní, která se vznáší nade všemi danými a známými lidskými myšlenkami jako duch nad vodami, má z každé něco, ale nepřiznává žádné zúplna, poněvadž ví, že každá je jen jednou, relativní stránkou objektivní pravdy. Anebo: chopiti se jedné myšlenky celou silou své bytosti, býti jednou takovou relativní vlnou v nekonečném oceánu pravdy, nalézti klid a štěstí v sebedůvěře a jistotě, jíž poskytuje takováto víra v jedinou, svou, subjektivní pravdu. Toto štěstí je však zaplaceno illusí, domněnkou, že naše vlastní, (tedy pouze relativní) pravda je pravdou absolutní. Ten, kdo si vyvolí tuto druhou cestu, zakládá si pak na své jednotě a shlíží jako na eklektika na toho, kdo chce vybřednouti nad tyto vlny relativního, poněvadž zná jejich relativitu. Nepodaří se mu ovšem vznésti se až k výši skutečného absolutna, právě tak jako se nepodaří nikomu vysvléci se z lidské kůže — ale tato snaha, stavící se mimo dané individuelní pravdy a hledající smír mezi nimi, stojí mravně při nejmenším vždycky za tolik, zač stojí u druhého jeho sebedůvěra a sobědostačitelnost. Tato snaha, to jest právě ono hledání pravdy, jež cení Lessing více než pravdu samu a v ní viděti eklekticism, jest při nej-

Digitized by Google

menším nespravedlivo. Eklekticism je vybírání mezi nabízejícími se myšlenkami, totiž přijímání jich jak leží a běží, pestře, bez organické souvislosti — ale co zde hájím, je právo na kritické postavení mimo každou cizí myšlenku, na volný soud o ní, její odhad, zvážení a přijímání teprv podle toho a do té míry, jakou měrou přiléhá k potřebám mého duchovního organismu.

Myslím ostatně, že na straně realistické se přeceňuje tato potřeba theoretické jednoty světového názoru, zvláště pokud se týče směru, zastávaného skupinou jednotlivců. Kdyby tito všickni měli souditi o posledních věcech člověka stejně, než by směli vystoupiti na veřejnost, nevím, kolik stran, frakcí, ba i pouhých redakcí by tuto zkoušku obstálo. Myslím, že první v ní by neobstála — sama skupina t. zv. realistů a že kdyby byli jednotlivě intervievováni o svém stanovisku vůči nejzákladnějším bodům filosofie prof. Masaryka, dopadaly by odpovědi zajisté hodně pestře. Právě jen proto, že takováto jednota víry a názorů u jednotlivce i celé skupiny jest něčím sice velmi žádoucím, něco, co v případě, že to existuje, rádi připočteme k dobrému, ale nijakou nutnou podmínkou, bez níž by nebylo lze společně chtíti a společně pracovati. O toto jednotné chtění, o vědomou určitou a výraznou snahu jde v prvé řadě, tedy o praktickou jednotu jednotlivých osob nebo celých směrů. V tomto ohledu nestojíme nijak za realismem. Každému může býti zjevno, co chceme v literatuře a v umění, co chceme v politice, co chceme v sociálním životě. Rekapitulovati to zde všecko, bylo by tuším zbytečno. Naše domácí poměry a naše kritické stanovisko nutí nás ovšem, dávati prozatím větší důraz na to, čeho nechceme, ale negativní stanoviska jsou jen rubem pro tutéž věc, jejímž lícem je positivní snaha a myšlenka.

Dá se sice namítnouti, že jednotně chtíti může jen kdo jednotně věří. Jen že to je věta tak všeobecná, že připouští možnost mnohých výhrad a zvláštních případů. Tak na př. řekl jsem hned zpočátku, že v konkretních snahách a práci v daných českých poměrech jsme realistům v hlavních bodech blízci, ačkoliv nepřijímáme filosofie prof. Masaryka. Ostatně neřekl jsem nikde, že jednoty v názorech naprosto nemáme (neboť i kriticism a snaha po synthesi myšlenek předpokládá jistou jednotnou soustavu názorů, právě tak jako je skepticism také systémem a jako jím může být zván — ovšem ve smyslu trochu paradoxním i eklekticism!) — ale nezakládal bych si na ní, poněvadž mi více záleží na tom, čeho ještě nemám, k čemu směřuji, než na tom, co mám. Realism naproti tomu začíná si příliš brzy dostačovati, honosí se svou jednotou, svým objevením životního smyslu českého člověka atd. a v tom už je pro něho nebezpečí, že upadne do neomylenství a církevnictví, které bývá hrobem i nejlepších myšlenek.

Celé toto rozpoložení našeho poměru k realismu vypadlo jako obrana — prostě proto, že zde bylo na prvém místě třeba odmítnouti jisté výtky a veliké nároky, s nimiž realism vystupuje. Jinak plyne náš poměr k němu z řečeného, tuším, dosti jasně. Naše cesta nejde přímo proti realismu, jde vedle něho. V mnoha bodech, jmenovitě v politice, snahách sociálních, v kritice našeho života a j. jde s ním rovnoběžně, ale odchy-

Digitized by Google

luje se od něho tam, kde jde o hlubší způsoby pojímání člověka, o základní body nazírání na svět, tedy o umělecké a filosofické koncepce. V našem programu jest více místa pro čisté umění, pojaté ve vlastní své podstatě a svém významu a neposluhující nijaké druhé myšlence, nežli u něho. Nežádáme od umění, aby podávalo ethický smysl života, jeho smysl esthetický stačí nám úplně. Umělecké dílo, strhuje-li roušku z otázek životních, tož jen svou uměleckou silou, těmi okamžiky zanícení a intuice, kterých nám poskytává. Jeho mravní hodnotu nebo tendenci považujeme za něco sekundárního, za živel spadající sem z jiného hodnocení než uměleckého. Ale uznáváme i při tom umění za školu ethického života — ne ovšem morálky, ale za školu citů a sympathií, která nemůže zůstati bez vlivu na mravní hodnotu člověka. Umění má v našich očích svůj sociálně a mravně-paedagogický význam (když ho už mít musí), svou kulturou citovou. Na cestách této kultury podává se pak bytost lidská daleko komplikovaněji, nevypočítatelněji a svobodněji, než aby se dala měřiti dle pohodlných loktů přísné morálky. Odtud čerpáme pak volnější, výslunnější a radostnější názory na lidskou duši než jaké projevuje realism. Uznáváme za nutno, aby zde byl vedle něho směr jiný, jenž by paralysoval jeho katonskou rigorosnost, jeho asketickou a křesťanskou tvářnost. Nepodceňujeme důležitosti oněch mravních pojmů, kterým se říkává praktické křesťanství, pro život sociálný, ba naopak považujeme je za tak důležity, že jsou samosrozumitelnými, dnešnímu člověku úplně do krve vešlými, ale cítíme, že je otázkou doby a hlavním bodem její krise, jak odpoutati tyto mravní pojmy od starých útvarů náboženských, které se vzkřísiti více nedají, a jak stvořiti z nich novou mravnost, přilehající k novým potřebám moderní duše. V moralistním nazírání realismu vidíme mnoho reakčního, mnoho, co zatemňuje a mate. Chceme i v otázce náboženství úplnou jasnost — nepodceňujeme jeho důležitosti pro přítomnost i pro budoucnost, nechceme ho nikomu bráti, ale kde ho není, tam nebudeme burcovati z hrobu mrtvoly, které nesnesou denního světla naší doby. Nejsme čirými racionalisty a nechceme míti ničeho s materialismem — naopak šli jsme od počátku s novoidealistickým a novospiritualistickým proudem posledních let, ale ne tam, kde znamená reakční záchvaty novokřesťanství a novokatolicismu, nýbrž jen tam, kde je skutečně pokrokový a s právy moderního rozumu slučitelný.

Chceme býti, tak jako realism, pokrokovými a reformními ve snahách sociálních a politicko-demokratických, nestavíme je však jako on na podstavec mravně-náboženský (ať už myslí náboženství v jakémkoliv smyslu), nýbrž spojujeme s nimi snahu po umělecké kultuře, která realismu schází. Nelekáme se zdánlivé trhliny, kterou mezi oběma těmito druhy snah vyvolala falešně pojímaná hesla aristokratická. Právě proto, že máme o významu umění pro život ducha pojem nejvyšší, právě proto, že jsme přesvědčeni, že ono zabírá vždy více úkolů a funkcí, které dříve příslušely náboženství a morálce, právě proto, že ho také považujeme za luxus a nejvyšší požitek, musí nám na tom — a to právě v zájmu sociálního altruismu — záležeti, aby jeho působnost zabírala co nejširší kruh sociální, aby nebylo s tím

Digitized by Google

jednotlivců, ale důležitou funkcí a kultem co nejširších kruhů sociálních a aby i těm vrstvám, které zápasí dnes za důstojnější život ve společnosti, stala se účast na této kultuře umělecké jedním z nejžádoucnějších cílů. Dnes ovšem, zvláště u nás, kde tato umělecká kultura je dosud v plenkách, musí jí býti popřáno co nejvíce samostatnosti a volnosti. Je to požadavek společenské differenciace a dělby práce. Proto pěstujeme oba způsoby svých snah odděleně, popřávajíce jim co nejvýraznějšího vyhranění a směřujíce k jejich konečné synthesi.

* * *

V této snaze umělecké stýkáme se s mladou literaturou, vlastně patříme do ni jako jeden z jejích orgánů. Na tomto poli dospělo mladé hnutí, jak se situace dnes jeví, ke třem znatelnějším proudům. Jest to předně směr bývalé Moderny (může-li být nazýván směrem), pod jejímž programem seskupili se autoři, vkročivší do literatury kol r. 1890 i ještě dříve, talenty různých fysiognomií a barev, ale jednotni ve snaze odpoutati se od vládnoucích šablon a plochosti a spojeni pod heslem individuelnosti a uměleckosti. Vedle toho daleko sepjatěji a hlučněji vystupuje směr Moderní Revue s celým rázem a taktikou školy, s kultem jediného uzoučkého proužku umění, jejž vydává za umění všecko, a z něhož se mu podává stanovisko nesmířitelnosti vůči všemu jinému. Vedle těchto dvou znamenají Volné směry stanovisko některých mladých talentů, kteří v umělecké snaze chtějí býti také moderními, ale zachovávají při tom kontakt se staršími živly.

Naše místo v mladé literatuře označuje až do dnes program Moderny. V něm nalezáme formulováno jinými slovy totéž široké stanovisko ve vnímání a připouštění umění, jaké jsem z předu (v č. 7.) postavil proti realismu. V onom programu je důrazně vyjmenováno, které směry a hesla nepovažujeme za umění, ale není vedle toho vztyčen nižádný positivní samospasitelný program zvláštní nějaké, určitě zbarvené školy, nýbrž toliko jediné heslo: individualita! To není bezbarevnost a eklekticism, to je jediný způsob, jenž mohl různé individuelní talenty spojiti beze všeho terrorismu jistých dogmat a bez nebezpečí, že zapadnou v klikérství. Nalézáme pod oním programem svorně vedle sebe jména umělců si tak různých jako jsou Machar a Březina, Šlejhar a Sova. Nebylo to také signalisování nijakého nového směru, šlo zde více o projev negativný, proti tomu všemu, co v stávající literatuře vzbuzovalo náš odpor — cesta do budoucnosti nebyla tím však nikomu vymezena. Jdi kudy chceš, jen buď svým a umělcem!

Odtud plyne jasně, jaké umění si představujeme za snahou po umělecké kultuře. Takové, jaké nám přinesou individuality přítomné i budoucí. Naším úkolem v kritice je mrviti a kypřiti pro ně půdu. Ale předpisovati jim ráz a barvu nebudeme a ani nemůžeme. Jedno jest tu ovšem určito a pevno: že umění, které nám tane na mysli, nemůže být jiné než nové, moderní, rostoucí a živoucí. Neboť individualita jest nám jen pouhé synonymum pro novou, nebývalou, odlišnou kombinaci vniterných prvků.

Digitized by Google

Nejmladší směr literární, představovaný Moderní Revuí vychází z téhož individualistního principu, ale pojímá jej z docela jiné stránky a odtud ta různoběžnost a nedorozumění mezi ním a našimi snahami. Program Moderny pojímá princip individuelnosti jakožto princip nejširší svobody v tvorbě, jakožto nekonečně rozlehlou půdu, na níž je místo pro každý směr, každou barvu, každý tón, jen když je hlubokým a poctivým odrazem nitra. Směr Mod. Revue chytil však tentýž individualistní princip za tu stránku, kde on znamená odlišnost, vypjatost. My pravíme: Umělče, buď svůj — ale tam se obměňuje tato věta takto: Umělče, buď jiným než ostatní! V základech to je totéž, přijde jen na to, jak se na věc hledí a odkud se hledí. Směr Mod. Revue hledí na ni se stanoviska pouze formálního: neměří umělce dle obsahu jeho bytosti, nýbrž dle stupně křiklavosti, jímž se odráží od svého okolí. Hlavním argumentem proti takovémuto pojímání individuelnosti jest produkce této školy sama. V theorii mluví o odlišnosti a vypjatosti, ale v praxi vypadá tato vypjatost u všech jejích příslušníků téměř stejně, představujíc jediný a k tomu úzký typ literární, vyvolaný nejposlednějšími útvary cizího umění. Jednotliví tito autoři jsou tedy vypjati a odlišni (nechci zde rozhodovati, kolik z nich vnitřně a nejen zevnějšími allurami) od ostatního našeho literárního prostředí, pravda, — ale při tom je druh druhu často až k nerozeznání podoben. Princip odlišnosti se takto sám poráží a vrací se v kruhu tam, odkud vyšel — do šablony. Tam, kde chtějí být všickni vypjati a při tom jsou dětmi stejné doby, nasáklí stejnými vlivy a stejně uvnitř sformovaní, nemůže věc skončiti jinak, než že jsou všichni vypjati stejným způsobem a tak, co mělo být odlišným, stává se uniformitou. Odtud další nedorozumění mezi námi a tímto směrem: v čem tam se vidí individuelnost, v tom my vidíme už šablonu, v čem tam se vidí smělé a výbojné umění, v tom vidíme my umění prostřední, často žádné, protože pohodlné a snadné, v tom co tam imponuje jako vypjatost, vidíme my psychologii nelidskou, chudou a na maličký duševní pás omezenou, kde se tam mluví o nejsmělejším uměleckém pokroku, vidíme my stagnaci, kde se mluví o největší svobodě individua, vidíme nespravedlivý terrorismus několika hesel, která se stala dogmaty. Jako měly školy idealistní svá dogmata o pravidlech klassické krásy a o dokonalém absolutním stylu, jako měl naturalism svou dogmatickou víru ve vědu a pravdu získanou experimenty, právě tak zrodily i nejmladší směry svá dogmata o umění subtilním a niterném, o novém stylu za každou cenu, o aristokratismu umělcově, o absolutní svobodě jeho »já«, o zbytečnosti všech tradic a předpisů atd. Totiž v podstatě jsou to ideje docela správné, k nimž se po překonání klassicismu a naturalismu musilo dospět, ale tak jak je vídáme dnes v produkci i kritice praktikovány, vedou jen k nespravedlivém dogmatismu. Klassické školy neviděly v umění nic než métier, jež se má prováděti ve stopách osvědčených vzorů, dnešní nevidí v něm nic než projev individua. Tam se cenilo dílo dle norem dokonalosti, zde se podřizuje význam díla interessu pro osobnost. Tam se cenila dokonalost stylu, přilehnutí k tradicím, zde naopak co největší vzdálenost od tradic. Tam se měl člověk a svět stylisovati dle zákonů krásy, zde se chce docela po vědecku odhadovati

Digitized by Google

a poznávati duše atd. Tedy za jednostrannosti zase jednostrannosti. Stará to kletba literárního vývoje. Každá nová perioda zapomíná úmyslně, čemu by jí mohla naučiti předchozí, a ta která přichází od ní, začíná zase od počátku z jiného konce, z jiné jednostrannosti. Pravda, tam kde vystupují silné tvůrčí individuality, promíjíme rádi za tuto cenu tyto jednostrannosti, neboť právě ony jim dávají barvu a ráz. Individualita umělecká je možna jen za cenu illuse, že jen její způsob dívati se na svět je pravý. V tom je právě individualitou, že má svůj vlastní jediný zorný úhel. U směru kritického chceme však otevřenější zrak, schopnost viděti věc z více stran — odkazuji k hořejším poznámkám o tak řečeném eklekticismu — a my chceme být v prvé řadě směrem kritickým, umění tlumočícím a vybavujícím. Přijímáme proto všecko individuelní s nutnou reservou, již jeho povaha ukládá. Kdežto by na př. směr Moder. Revue považoval každé slevení ze vztyčených požadavků vypjatosti za ústup a kompromis, věříme my naproti tomu, že může nastati případ, kdy takovéto slevení bude vlastně uměleckým pokrokem, totiž reakcí proti tak řečené vypjatosti, ve skutečnosti však monotonním šablonám a módním dogmatům. Nejsme jediní, kdož věříme, že takováto reakce musí nutně i v našem mladém hnutí nastati, a to už velmi brzy. Nebude to návrat k banálnosti a plochosti, neboť celý ten zápas za umění v posledních letech nemůže zůstat bez výsledků! — ale půjde o to, zjednati vedle subtilnosti práva i síle a ohnivým výtryskům zdraví, vedle šílenosti a smutků i radosti, vedle duše i barvě a nádheře zevnějších věcí, vedle interesantní osobnosti i požadavkům na objektivní dokonalost díla, a nebál bych se konečně říci: obnoviti, pokud toho zasluhují, i práva tradice, práva umění ve smyslu výkonném, umění jakožto métier a praxe

Ale to jsou ovšem body, které se dají zde jen přibližně označiti pokud charakterisují dnešní literární moment u nás. Je to, jako všecko, co v článku tomto řečeno i vůči jiným směrům, pouhý nárys nejhrubších rysů, které stanoví pro budoucnost naši dráhu a vykazují naše místo v dnešním stadiu mladého hnutí v Čechách.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Hippolyt Taine.

H. Taine: Filosofie umění. (O povaze a vzniku díla uměleckého. — Malířství v Italii za renaissance. — Malířství v Nizozemí. — Skulptura v Řecku. — Ideál v umění. — Přeložil a úvodní studii napsal prof. O. Sýkora. (Kritické knihovny sv. V. Nákl. Rozhledů. Cena 3 zl.) Těm, kdož se zabývají odborně kritikou literární a uměleckou vůbec, je důležitost Taineových spisů pro porozumění moderním směrům kritiky tak zásadní a patrná, že překlad děl tohoto autora považuji za samozřejmou povinnost každého kulturního jazyka. Těm pak, kdož kritické články třeba jen občasně se zálibou pročítají, naskytlo se zajisté Taineovo jméno a »Taineova methoda« tolikráte, že důležitost jeho již z toho tušiti musí, tak že jim bude snad vítána příležitost, dověděti se českým překladem něco bližšího o tomto mistru moderní kritiky. Avšak mimo to i pro širší kruhy vzdělanců, kteří se specielně o kritiku uměleckou nezajímají, má četba Tainea značnou zajímavost a poučnost. Taine není totiž žádným suchopárným dogmatikem, jak tomu bývá často na př. u německých estheticů, v jichž spisech setkáváme se pravidelně jen s abstrakcemi, rozbory, výměry, dedukcemi, zkrátka s onou mathematikou pojmů, která bývá často sice velmi důmyslná, ale činí takovou knihu čtenáři neodborníku nezáživnou, ba nesrozumitelnou. Zcela jiného rázu je filosofování Taineovo. Příčina toho leží v samé podstatě jeho methody, která se zakládá na zásadě, že umělecké dílo vysvětluje se svým prostředím.

Digitized by Google

Aby nám vysvětlil ducha umění jisté doby a jistého národa, líčí nám tudíž povahu dotyčné země, poměry klimatické, temperament obyvatelstva, zvyky, kroje, mravy, zkrátka podává nám zajímavé obrazy z kulturních dějin lidstva, karakterisuje a do nového netušeného světla staví celé velké a důležité periody, o nichž jsme slýchali v politických dějinách jen několik suchých dat. Tak na př. rozvoj řecké plastiky vyvozuje Taine ze zápasnického, volného a bezstarostného života starých Hellenů, jež nám takořka živoucí staví před oči. Aby nám učinil pochopitelným pochmurný ráz gotiky, líčí nám trudný život za násilnických dob středověkých a nastiňuje z toho plynoucí tesknou, k mysticismu se klonící náladu vrstevníků. Uhlazenou pravidelnost klasického dramatu francouzského uvádí v souvislost s vytříbenými a uhlazenými mravy aristokratické monarchie Ludvíka XIV. a pod. Tyto kulturní obrazy, jsouce plny zajímavých podrobností z denního života a citátů ze zápisků vrstevníků, čtou se jako úryvky z historických románů; neboť sloh Taineův jest veskrze mistrným, uznaně klasickým; spojuje barvitost s průzračností a ladně střídá partie rhetoricky výmluvné s prostým výkladem a k vůli těmto přednostem skvělého slohu bylo i pronešeno mínění, že Taine byl vlastně předurčen k tomu státi se spíš umělcem než učencem. Doplňujíce tedy překladem tímto kritickou literaturu českou o dílo, jehož postrádati na dlouho nemohla a nesměla, podáváme tím vzdělanému čtenářstvu příležitost, rozšířiti a doplniti příjemnou četbou svůj rozhled po kulturních dějinách lidstva.*)

O. Sýkora.

Karel Švanda ze Semčic: Bizarrní povídky. (Ilustroval Artuš Scheiner. Nákladem Jarosl. Pospíšila.) Pan Švanda hrál již ve svých »Fantastických povídkách« na struny strašidelného a bizarrního, na struny po Hoffmannovi, Poeovi, Richepinovi a j. pravda už trochu obehrané. Další tento svazek neznačí v tomto směru nijaký pokrok, naopak v každém ohledu uvolnění a sploštění. Neboť co jest to, čím práce tohoto druhu legitimují svou existenci v literatuře? Zajisté v přední řadě suggesce hrůzy a všech těch zvláštních stavů, které nás popadají v okamžiku, kdy vidíme, že zákonný příčinný řetěz běžného řádu věcí náhle jest někde přetržen anebo se zaplétá a klikatí tak, že jisté jeho články dostávají se v překvapující shluky náhod s jinými a my tušíme v tom s úděsem neviditelné ruce tajemných sil, hrajících našim osudem Všecko fantastické a bizarrní působí tedy v prvé řadě jako nepravidelnost, jako překvapující zvrhnutí a vybočení z denního běžného chodu věcí a událostí. Aby však bylo cítěno jako nepravidelnost, jest třeba, aby současně v nás byla na nejvyšší míru vyhnána představa o rozumové zákonnosti a železné pravidelnosti světových vztaků příčinných. Čím pevnější a usazenější jest tato představa, tím větší otřes způsobuje pak každý takový výsmyk. Odtud pak ty šílené, až animální záchvaty strachu, které dovedou vnukovati povídky Poeovy — celé tajemství jejich účinku leží v tom, že jejich fantastičnost vyvstane teprv před námi, když jsme dříve byli vlákáni na železné koleje chodů mathematických, a pak v tom, že tyto suggesce hrůz dějí se pomocí studené, soustředěné, ocelově sepjaté formy. Umění této suggesce poznal

*) Ostatně odkazujeme na článek, jejž k úmrtí Taineovu přinesly Rozhledy v I roč. (březen a duben 1893.)

Digitized by Google

také už dávno p. J. Arbes, když stavěl svá romanetta — první u nás — na vědecké podstavce a promíchával jejich partie fantastické s hotovými traktáty o deterministických a materialistických thesích. Tohoto umění však p. Švanda nezná. Nevynakládá dosti úsilí, aby si skeptického čtenáře spoutal a hypnotisoval jej neodvratnou logikou svých konstrukcí, nemá dosti studené rozumovosti a neodbytné přesvědčivosti — vybírá si prostě rozličné figurky a fabule dějové a sestavuje z nich bizarní obrázky, pro nic více než hru. Rozfoukává často na konec sám tyto bubliny, ve výraze je mdlý, nesuggestivní, v této knize často i triviální. Některé z těchto prací jsou praobyčejné humoresky. Každá nese jméno jednoho měsíce a — zvláštní nápad autorův — je věnována některému ze známých autorů a škol, ponejvíce francouzských. Pan Švanda chce tím patrně naznačit barvu a ducha jednotlivých prací. Někde se mu to jakž takž podařilo — ale proč je na př. docela obyčejná anekdota z mořských lázní věnována Emilu Hennequinovi, toho dobře nechápu. Pan Švanda předeslal knize předmluvu, jednu z těch, které přicházejí dnes do mody a z nichž mluví autorovo špatné svědomí. Ohražuje se proti kritice, poněvadž prý ví, že práce ty jsou slabé atd. Což ovšem kritice nevadí, aby mu to do očí opakovala. *Kj.*

Jaroslav Kvapil: Memento. Lyrická trilogie s prologem. (Nákl. J. R. Vilímka.) Dobře nazval autor tyto prácičky, filigránsky stavěné a podobně i vypravené, trilogií lyrickou, neboť dramatickým jest na nich jen zevní dialogová forma. Jsou to variace na příbuzná si ideová themata a směřují k účinku ne dramatickému, nýbrž citovému, náladovému a ideovému. Ono společné thema jest temný zvuk hrozivého mementa, zaznívajícího do erotických hodů. Básník to naznačuje ve volně rhytmovaném prologu apostrofou na hellenského Erosa:

»Tam, kde něha seděla u tvých nohou,
svědomí sedí!«

Moderní člověk nemiluje už naivně a bezprostředně, jeho Eros hledí přísně, je démonem, jenž sám si sype pelyněk do své číše. V prvé ze tří těchto prací, »Tuláku«, volá memento smrt, mluvící z hrobů hřbitova, na němž stojí za jarního dne jinoch se svou nevěstou. Protiklady jara a hřbitova, lásky a smrti, živoucích a zpráchnivělých, starého hrobaře a veselého tuláka, jsou podány se suggestivností nejen lyrickou, ale skoro i dramatickou. Tato práce jest nejsvěžejší, postavy jsou črtány v nejhrubších symbolických liniích, ale mají život. — Ve druhé práci, »Kdosi«, vidí milenec, že mu uletla duše milenky a že má jen tělo, jehož démonické objetí stravuje jeho sílu. Tedy zase láska a smrt, ale tentokráte smrt, kterou nese láska sama v sobě. — V »Cizince« jest to skřek pohlavní nenávisti, jenž zalehá do manželského poměru. Tato práce jest pojata poměrně nejhlouběji, až tak, že výraz na ni nestačil. Maně nám napadá při četbě této knížky Maeterlinck, ale také si hned uvědomujeme rozdíl: Maeterlinck staví živoucí dramatické postavy, byť i jen v symbolických rysech a směřuje jen k suggesci — tyto práce však jsou (zvláště poslední) na samé hranici allegorií a zahrávají dialekticky s myšlenkou. *Kj.*

Digitized by Google

František Sekanina: Za noci chmurných i světlých. (Nákladem JUC. F. Stacha.) Opětně nová sbírka prvotin, vydaná tentokráte péčí soukromého podnikatele. Jest věnována Jarosl. Vrchlickému. Autor nepokrytě doznává, že píseň Vrchlického budila jeho mladou duši a že ve svitu jeho pochodní kynou mu nové světy. Ale pod paprsky slunce Vrchlického nedozrála těžká vína; z protoplasmy eklektického diletantismu, která se sama nezformovala v tvrdou určitou podobu, nemohou se odtrhávati rovněž světy určité. Pan Sekanina rozmnožil prostě řady epigonů Vrchlického, hypnotisovaných bravurou jeho formy a okázalostí jeho themat. Ve sbírce najdou se náměty od ráje hned počínaje až k docela moderní manželské nevěře. Všecko podáno se zjevnou snahou po formální virtuositě, kterážto snaha zůstává všude pro školu Vrchlického příznačnou. Přítomná sbírka jen naznačuje, odkud pan Sekanina vyšel. Mladý muž od 18 do 20 roků četl Vrchlického a pod dojmem jeho básnil. To je vše. Je-li třeba k vůli tomu vydávati sbírku, zůstavujeme panu autorovi a jeho nakladateli. Cena 80 kr. za 77 stránkovou knížku jest přemrštěná *Jan Vorel.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Novinky**: Julius Zeyer vydal další řadu obnovených obrazů »Amparo a jiné povídky« (nákl. Otty), — Raisův »Pantáta Bezoušek« počíná vycházeti po sešitech nákl. Šimáčků. — Moderní revue vypisuje subskripci na Hlaváčkův cyklus kreseb k Procházkovu Prostibolu duše.

— **Nové překlady z moderní literatury**: Flaubertova Salambo (v překl. F. V. Krejčího) vyšla nákl. Šimáčka. — Vzdělavací Bibliotheka vydala Barresovu Berenicinu zahradu (v překl. Arn. Procházky) a Strindbergovo Na břehu moře. — Ve Květech překládá Anežka Sehulzova »Thaïs«, román Anatola Francea z konce starověku, příbuzný látkou Flaubertovu Pokušení sv. Antonína, na jehož překladě pracuje Jaromír Borecký.

— Nový, českoněmecký studentský list **»Akademie.** Orgán mládeže socialistické« počal vycházeti od nov. roku za redakce A. P. Veselého (známého z procesu t. zv. Omladiny a z Pokrokových Listů) a za vydavatelství Fr Tomáška a Otty Pohla (předáka skupiny německých socialistických studentů v Praze). Nový měsíčník zrodil se za blesku a bouří, které rozčeřily v posledních dvou měsících studentský náš vzduch a jejich stopy nese na každé stránce, s kacířským vzdorem a výbojností. Ve vstupu prohlašuje se za orgán vědecké diskusse, za průpravu a školu pro příští revui socialistickou, a dělí kruh svých pracovníků na dva proudy: jeden který sem přišel z marxismu, z orthodoxní nauky socialně-demokratické, a druhý, jenž vyšel z bývalého hnutí pokrokového a charakterisuje se jako socialism pokrokový, hledající synthesi mezi marxovsko-materialistickým a idealistickým pojímáním dějin. »Akademie« jest tedy pendantem ku »Studentu« — oba tyto listy jsou signály dokonalého rozkladu pokrokového hnutí, krajními poly dvou různých směrů, jimiž se ono rozběhlo, důsledky procesu nutného a nastalého samou váhou věcí, neboť nevyrovnaný rozpor mezi ideou nacionálně-státoprávní a internacionálně-socialistickou tvořil v pokrokovém hnutí trhlinu hned od samého počátku. V zájmu jasnosti a myšlenkové vypracovanosti sluší proto tento rozklad vítati. Jako list volné

Digitized by Google

diskusse presentuje se Akademie hned v I. čísle. Nalezáme tam článek o materialistickém názoru dějinném, psaný docela v duchu pravověrného marxovství, vedle toho zase individualistně zabarvené sentence p. Modráčkovy atd. Proto se zdržujeme zatím podrobné kritiky obsahu i tam, kde s lecčím nesouhlasíme. Němci jsou zastoupeni zvláště dvěma zajímavými články »Studenten und Socialismus in Österreich« a »Das Deutschthum unserer Studenten«, jejichž úsudkovou zralost a střízlivost bychom doporučovali našim mladým lidem za vzor. Jinak zdá se, že větší podíl na listu mají české ruce. — Vítáme »Akademii« z několika příčin. Předně českému socialismu dostává se tím vyšší myšlénkové arény. Odpadá tím jedna z příčin, proč odpuzoval od sebe intelligenci a věc dělnická tím, alespoň mravně, získává. Za druhé, ti ze studentů, kteří sympathisují a pracují s dělnictvem, vybřednou z pouhé žurnalistiky a agitace, která strávila v posledních letech tolik nadějných sil. Za třetí: i kdyby zde nešlo ani o list socialistický má význam už tím, že jest to list česko-německý. Od r. 1848 jest to snad prvý případ, kdy si český student s německým podává ruku. Vidíme v tom nový krok o realisaci toho, po čem toužil program Moderny. Přáli bychom si proto, aby pro hospodářský internacionalism v širokém evropském smyslu nezapomínal nový list na reálnější půdu, kterou pro vzájemnost česko-německou poskytují nejbližší naše rakouské poměry politické a kulturní. Dobrý počátek učiněn v prvém čísle němec. překladem Macharovy básně »Nero« a podáváním německých výtahů z českých revuí a naopak. Můžeme býti žádostivi zvláště na to, jak bude působiti »Akademie« na německou mládež — pro českou je prostým důsledkem směrů, které do ní uvedly časopisy pokrokového studenstva.

— Ohlašovaného nového ženského listu, vycházejícího nákl. J. Otty, »Ženského Světa« máme v rukou dvě prvá čísla. List je obsahem bohatý a obratně redigován. Pokud se pak týče vnitřního ducha a směru, je právě jen takový, jaký jsme z této strany očekávali. V redakčním provolání definuje svůj cíl: »poučovati a vychovávati české pohlaví ženské, spojiti je v jednu obec sesterskou poutem upřímné lásky a snažení ušlechtilého.« Zvláštní důraz klade se na vzájemnost se ženami slovenskými. Nový list nechce býti tedy orgánem výbojného moderního hnutí ženského v celém jeho kulturně-mravním a sociálním dosahu. Ze všech jeho požadavků nalezáme zde akcentován jen ten nejmírnější: právo ženy na vzdělání Naproti Ženským Listům El. Krásnohorské znamená ovšem velký pokrok. Vedle něho vycházející Ženská Bibliothéka jest zahájena románem slovenské autorky Eleny Šoltésové »Proti proudu«.

— **»Svědomí**, Měsíčník pro povznesení mravní kultury«, jmenuje se list, jejž právě počal ve Vel. Meziříčí na Moravě vydávati Vladimír Čech, bratr Svat. Čecha a vydavatel Květů. Nový list jest interessantní osobou svého vydavatele a sympathický čistotou své snahy a blouznivým až idealismem. Základní jeho tendence je láska a humanita, jež hledí uvésti v soulad s nacionalismem. V úvodě se praví »Chtěl bych, aby ve Svědomí obráželo se svědomí českého člověka. Zasvěcuji je především Vám, Sokolové, kteří jste mi bratry mezi bratry atd.« Pochybuji že snahy tyto dojdou na svou adressu. Sokolstvo mělo odevždycky jiné starosti, než ethický humanism, jeho původ je romantický a jeho povaha výbojně nacionalistní. Z prvého sešitu Svědomí může nejvíce zajímati článek Stupně společenského vývoje. —

— **V Topičově saloně** vystaveny jsou v tomto měsíci práce V. Maška.

Digitized by Google

— V berlínské Zukunft ukazuje prof. G. Sarrazin ve čl. Shakespeares Enthronung k některým příčinám známé otázky, zda byl autorem shakespearovských dramat Shakespeare či lord Bacon. Považuje příčiny ty za symptomatické pro naši dobu. V theorii o Baconovi vidí především nutný následek spopularisování Shakespeara v XIX. stol. Obecenstvo zvyklo dívati se na něho očima německých professorů, kteří z něho chtěli mermomocí udělati studnici vší moudrosti a všech věd. A tu bylo pak přirozeno, že modernímu filistru, jemuž imponuje klassické a přírodovědecké vzdělání Shakespearovo, nedalo se srovnati v hlavě, že by nebyl učencem, státníkem atd. To souvisí s jiným symptomem naší doby: exaktní věda vytlačuje všude poesii. Modernímu obecenstvu nestačí Shakespeare jako básník, chce ho míti vynikajícím i v oborech vědeckých. Beconovský bacillus přišel ze Sev. Ameriky, ale i jinak je symptomem dnešního »amerikanismu«. Důvody této školy jsou vratké, libovolné, zhusta i směšné. Ale i na stokráte vyvráceny, vracejí se tvrdošijně znovu, neboť názor o Baconovi jakožto autoru těchto dramat, odpovídá názorům jistých kruhů. Jest charakteristické, že ti, kdo pro něj vystupovali, byli vůbec lidé z »lepších« tříd, pruderistní dámy a j. — patrně proto, že je urážela představa o velikém básníkovi, jenž byl v mládí hýřilem a pytlákem.

— V 1. čísle právě založeného frankfurtského týdeníku Die Umschau promlouvá německý kritik Leo Berg (známý čes. čtenářstvu z některých překladů v Literár. Listech) o kritice Kritika dle jeho náhledu trčí dnes vklíněna mezi přísnou vědou a reportérstvím a hrozí být v brzku docela udušena. Klade otázky: Existuje vlastně kritika? Jest mimo filologii a reporterství někdo, kdo se obírá vyšetřováním děl? Má za to, že by dnes Lessing, Herder, Schlegel nebo Tieck nenašli jediného orgánu pro své kritiky, docela jistě by však nenašli čtenářů. Právě tak jako nemáme prý novin, nýbrž jen pouhé kanceláře pro depeše, staly se i literární časopisy listy pouze referujícími. Kritika jest mu, v analogii k známé Zolově definici uměleckého díla, »uměleckým dílem, viděným ještě jednou prostředím individuality.« Její druhy jsou právě tak rozmanity jako druhy umění, jenže složitější U umělce udává se trojí poměr: K jeho objektu, pak k vlastní subjektivitě a konečně mezi objektem i subjektem. Kritik přináší k tomu novou subjektivitu a udává se mu tak poměr šestý. Kritik proto, nezápasí-li právě v prvých bitvách za nové umění, není-li tedy pouhým jeho pomocníkem, musel sám projíti stadii umělce, t. j býti umělcem. Musí mu býti zůstaveno právo užiti uměleckých děl, kterých chce, jak chce a k čemu chce. Může při tom dílo i sebe podříditi čemusi třetímu, což se zove idealismem kritiky (může to být umění samo, nebo morálka, náboženství, stát, národ atd.). Rozeznává celou řadu různých způsobů kritiky: kritiku rekonstrující (doplňující dílo po umělci, na př. Goethe Hamleta), uměleckou (t. j. zabývající se jen uměleckými prostředky), dialektickou (u Lessinga), historickou (u romantiků), psychologickou (u moderních Francouzů), analytickou (u Zoly), idealistickou (na př. Schiller) a různé druhy kritiky ethické, hygienické a přírodovědecké, o jakých dnes blouzní filistři všeho druhu. Dále může kritika býti epikurejstvím v umění, může býti skepsí a odporem proti dílu, může být úřadem soudcovským, může mít úkol kulturně-sprostředkující (Heine, Brandes), může být »obráceně psaným dějepisectvím«, zdůvodňující přítomností minulost (vysvětlující na př. jak Zach. Werner připravuje Przybyszewského) atd. Nadhazuje také tuto zajímavou otázku: kolik umění je uloženo v kritikách a kolik kritiky v uměl. dílech? Čím níže prý oboje stojí, tím větší trhlina mezi nimi, ve výšce však se k sobě blíží a v Goetheovi v sebe splývají. Tvořiti jest ničiti a ničiti ji tvořiti, dle toho, odkud se

Digitized by Google

díváme. Umění stává se u skeptického ducha kritikou, kritika naproti tomu stává se u tvůrčího ducha uměním. Ale i u kritika záleží na tvůrčí mocnosti, na umění. Kritik bez umění, bez vnitřní moci, platí jen právě tolik, kolik umělec bez rozumu.

— V »Zeit« přináší Fr. Servaes článek »Jung-Wien« jakožto pendant k posledně zde ve výtahu uvedenému článku o literár. hnutí berlínském. Vídeňská literatura pokládána až do nedávna za filiálku oné v říši, dnes vytvořila se však samostatně, na základě zvláštních podmínek svého prostředí. Berlín totiž jest město nové, bez tradic, a literaturu v něm dělají lidé ze všech končin příšlí. — Vídeň má však své tradice staré císařské residence, svého divadla a hudby a karakteristické její talenty jsou specielně vídeňskými. Jest přirozeno, že na této půdě se nevytvořila literatura tak revoluční, proletářská a naturalistická jako v Berlíně, nýbrž jemná, přepychumilovná a ku starým tradicím přičleněná. Herm. Bahra nazývá tím, čím byl a je Jiří Brandes pro skandinavský sever: velkým vybavitelem. Sotva stoupla jeho noha na vídeňskou půdu a rázem tu byly talenty. Jmenuje a karakterisuje z nich Schnitzlera, Hofmannsthala, Andriana a Altenberga. Citujeme ku bližší karakteristice vídeňského umění toto výborné vystižení symbolistického lyrjka (a také dramatika) Hugo von Hoffmannsthala (pseud. Loris): »Čtu-li jeho básně, mám pocit jakoby odpadal závoj za závojem a jakoby celá dálka parnatě byla ozářena a třásla se mlčky a zrádně v jarním dechu. Tajemství našeho bytí vznášejí se tu jako krásné zahalené ženy, jejichž oči jiskří se jako drahokamy, ne, jako oči tygří, ne, jako slzy dítěte. A mdlá jakás moudrost kape s vysokých stromů, ne jako zvadlé a zkroucené listí v jeseni, nýbrž zářící jako jarních květů dešť. Tak mlád, tak unaven! Tak mdlý a tak smířen se vším! A přec s touhou napjatou po požehnaném vyplnění vyššího života. Zřím obrazy před sebou, jako by z leskuplného reje italských lidí renaisančních, pyšné a zvučné. Ale stříbrně jest přes to vylita vůně a přítmí německé noci měsíční. Ale lze také říci, že slova jeho jsou jako noční motýli v denním světle, a že to z nich zní jako allegretto smutečního pochodu. Vzpomínáme na Kleista, Shakespeara, Novalise, slyšíme mluviti Dantea a Goethea, a z Orientu vane sem dech pohádek. Ale víme, že to jsou pouhé sdruženiny představ, nezachytitelné zvukové a vzpomínkové obrazy, které nikdy nevniknou k podstatě, která prýští z nejvlastnějších potřeb vnitřního života, děsivě až pokročilého a všemi kulturami nasyceného.«

— Pražská německá společnost pořádala dne 13. t. m. v kasině zvláštní večer na počest a ve prospěch Detleva z Liliencronu. Slavný lyrik německý totiž i při vší slávě, pokročilosti věku a urozenosti stavu trpí stísněnými poměry. Podnět k tomuto večeru dal známý, s Čechy sympathisující básník René Maria Rilke.

Divadlo.

Jsme nuceni tentokrát dohánětí, v čem jsme se ve svých referátech opozdili. Neštěstí se tím nestalo tuším žádné, neboť repertoir našeho divadla není takový, aby naši čtenáři mohli zprávy o něm čekat se zatajeným dechem. Stroj klape pravidelně a krotce, jak klapal po léta. Sotva dvě tři události dělí jeden rok divadelní od jiného. Zvykáme už na to všecko, v brzkou nápravu nevěříme a tak chodíme do divadla jen tak, abychom chodili a referujeme, abychom referovali.

Pailleronův Svět nudy v novém obsazení a nastudování potvrdil starou zkušenost, že našemu personálu se poměrně nejlépe chodí po hladkých tradicielních parketách salonní veselohry. Látky, situace, figury,

Digitized by Google

všecko tu je už mnohokrát vyzkoušeno a sobě podobně střiženo. Herec není zde nucen napínati síly, aby ukázal, jak je umělecky vynalezavým a v pojetí úloh originelním. Není nucen pracovati do jemna a do hluboka, vděčněji se přijmou makavé reliefy a tlustě nanesené barvy. »Svět nudy« je trochu zaprášená už komedie klassického francouzského střihu školy Augierovy. Plaiduje pro přirozenou veselost, volné chování a citovou svěžest naproti škrobeným a učeným posám jistých salonů — je to tentýž pan Pailleron, jak ho i odjinud známe jako nepřítele »norských mlh« a zastance starého utuchajícího veselí gallského. V mnohém ohledu má jeho veselohra příbuzné rysy s Daudetovým »Nesmrtelným.« Švihá svou satyrou po domácích paních, které ze svých salonů dělají hotové uspavárny a jako starostlivé maminky štvou své synáčky do honby za karrierou, po konkurenční špinavosti, která dává učencům rejditi po salonech, po dámách, které jako moderní vydání Molièrových précieuses ridicules affektují své nadšení pro vědu a literaturu, po básnících, kteří ubíjejí ducha svých bližních předčítáním nekonečných tragedií atd. Provedení bylo celkem dobré. Zvláštní poznámky zasluhují tu očividné pokroky slečny Grégrovy. Svou Zuzanou avanžovala na nadějnou naivku, jejímž výkonům překáží jen krátkodechý hlásek. Ve svém pravém a nejvděčnějším oboru byla pí. Benoniová jako temperamentní a roztomilá choť venkovského podprefekta, jenže udávala své nejlepší effekty příliš, jak se říká, po lopatě. Tím se cítí divák, jen trochu intelligentní podceňován, zvláště kde, jako právě v kuse Pailleronově, stačí k uvědomění si komického účinku každý normální důmysl.

Druhé, o čem jest nám referovati, zase není novinka. Stará známá atrakce z dětských let Nár. divadla, ze šťastné éry divadelních vlaků. Shakespearův Sen v noci svatojanské, jenž vlastně neví, jak přichází ke cti být tažným pokladním kusem. Ze skladiště rekvisit se vytáhli znovu ti obrovští noční motýlové a elektrické mušky, jejichž nemotorné kymácení chce pomáhat sesilovat čarovné dojmy Mendelsohnova nokturna, pan Sládek dal nový překlad, kde kdo z nových lidí, od pana Šamberka ml. až k slečně Horské dostal svou úlohu, pan Kavka přivedl čiperného pejska, při jehož pohybech se může naše roztomilé obecenstvo smíchy potrhat (také ukázka, nač naše obecenstvo v divadle myslí a co je zajímá!) a kouzelná pohádka Shakespearova září zas v celé trikotové nádheře a ošumělém půvabu stereotypních, až do zprotivění stejných baletních pohybů. Její vůně a poesie vyprchala všemi póry a to, co zbývá, je půl výpravný balet, půl fraška, nanejvýš s tím rozdílem, že nádavkem k tomu dostávají naši panáčkové v přízemí a panenky v ložích shakespearovské verše, jichž poslouchánim se sice mnoho nenamáhají, ale z nichž si odnesou přece nějaké tušení o věci, které se říká veliká, čarovná poesie. Překlad páně Sládkův jest hladký a správný, ale jaksi méně karakteristický než dřívější. Činí dojem smodernisovaného Shakespeara — snad proto, že jsme už s těmi starými překlady tak srostli. Provedení vadil příliš velký počet sil druhého a bůh ví kolikátého ještě řádu. Zvlášť pan Šamberk ml. byl jako vždycky strašlivý. Na takovéto trhání kulis stačil by každý slušnější ochotník, s tou ještě výhodou, že by uměl alespoň dobře česky.

Digitized by Google

A konečně přece jedna novinka. Pí. Božena Viková-Kunětická představila se nám jednou také s jeviště, aktovkou V jařmu. A řeknu hned: s výsledkem relativně lepším, než ve svých nechvalně známých románech. Jako každý, kdo dnes přichází na jeviště, nechtěla být v modernosti nijak pozadu. Nadhazuje společenskou otázku, ukazuje jitřící rány, kritisuje, staví se do posice útočné a výbojné. Její práce je novou variací na thema Nory. Žena v jařmu muže lenocha, tlučhuby a darmochleba, jenž se dává od ní živiti, klame ji se služkou a — tu je hlavní bod hry! — nechce po všem jí dovoliti, aby od něho odešla, neboť jemu toto manželství úplně vyhovuje. A má ku pomoci zákon. Ženě nezbývá, než nésti dále své jařmo! — Hrot hry čelí tedy po dumasovsku proti stávající zevní instituci, proti paragrafům, které činí ženě nemožným přetrhnouti ze své vůle svazek, v němž se necítí šťastna. Ale jako ve všech podobných tendenčních hrách musí zde být demonstrován případ krajní, výjimečný — neboť paragrafy jsou sdělány se zřetelem k případům normálním. V tomto případě předpokládají, že muž bude míti tolik hrdosti a taktu, aby nebránil rozchodu se ženou, v jejichž očích tak hluboko klesl. I nejideálnější stav společnosti by nezabránil, aby mezi sto muži nebyl jeden takový Regner a aby i v mezích nejspravedlivějších zákonů nenastaly případy, kde by se na ženě páchala křivda. Právě tak jako i v nejdokonalejším ráji sociálním by nepřestaly případy, kde je zase naopak žena pro muže démonem a vládkyní, vrhající jej do záhuby. Obě pohlaví ujařmují se vzájemně, rozumí se v jistých případech; nejen tedy muž ženu. A tlak tohoto jařma měl by se alespoň u umělce hledati hlouběji a psychologičtěji než v pouhých křiklavých zevních momentech, jaké uvedla pí. Kunětická. Jařmo vystupuje zde příliš průhledně a v celé nahé brutalitě. Muž o něm ví a ukazuje se tedy jako padouch. Jak delikátněji a psychologicky pravdivěji pojal podobné thema Ibsen, daje Helmerovi, muži normálnímu, ujařmiti Noru, mezi tím co s ní hraje jako loutkou u vědomí, že je nejroztomilejším manželem! Zde vystupuje křivda na ženě v celé své bolestnosti, neboť ukazuje se jako neodstranitelné nedorozumění, jako protilehlost názorů na obapolná práva manželská. U pí. Kunětické však Regner ví, že žena jeho je v právu a páše křivdu na ní z pouhého surového cynismu. Všecko je zde jasno, nic nepřekáží dohodnutí, totiž rozchodu, než právě tento cynism, odvolávající se na zákon, na ten nešťastný paragraf! — Naznačený námět postavila pí. Kunětická na jevišti s větší směloství než pravdou a hloubkou. Na hrdince ulpělo mnoho z rhetoriky a naduřelé prázdnoty jejích románových hrdinek — zdařilou figurou za to je její muž, jmenovitě tak, jak jej pojal pan Bittner, jako jedno z těch mravně problematických individuí, která pomáhají u nás dělati veřejný život. *K.*

Hudba.

»Dubrovský«, nejnovější ruská opera našeho krajana Náprav...ka, měla v Národním Divadle úspěch více než slušný. Jest komponována na libretto, jež dle Puškina napsal bratr Čajkovského, veskrze roman... ké,

Digitized by Google

psychologicky mělké a nemožné, ale pro hudbu rázu Nápravníkova jako stvořené. Neboť hudba tato neaspiruje po velkých a hlubokých uměleckých rysech, spokojujíc se s vděčnými effekty zpěvných kantilen, obetkaných jemným tkanivem orchestrálným, vyznívajících v dojem čarovně sladké rozplývavosti, čímž se nepokrytě hlásí do rodiny Gounodů a Čajkovských. I hudbě Smetanově jsou tyto tóny sem tam blízky, jakož vůbec nejen slovanský, ale specificky český původ této hudby jest patrný. Ale ne zase na tolik, aby se tu dalo mluvit o nějaké určitější rázovitosti plemenné i individuelní — konec konců je Nápravník přece jen epigon a eklektik. K úspěchu u nás pomohla Dubrovskému nejen barvitá malebnost a effektnost jeho vnější výpravy ale i jeho příbuznost k operám Čajkovského, u našeho obecenstva tak oblíbeným. Jest podivno, oč chladněji bylo přijato dílo daleko rázovitější a umělecky smělejší, jakým byla nedávno provozovaná a nadobro zdá se odložená Májová noc Rimského-Korsakova!

— O nejposlednější operettní novince, »Nevinných ovečkách« nebude, tuším, od nás žádáno, abychom referovali. Z těchže příčin, pro které nepočítáme předměstské arény, šantány a cirkusy do oboru své kritiky. Od lonských podvlékaček dotáhlo to zde šťastně Národ. divadlo až k růžovým košilkám. Nemusíme se snad dušovati, že proti tomu nemluvíme z pruderity, ale víme jak je »mravní« jemnocit našeho obecenstva náramně úzkostlivě vyvinut, jedná-li se o smělejší místa v seriósní práci dramatické, třeba sloužila sebe vážnějšímu uměleckému účelu. Ale čemu slouží ty růžové košilky, netřeba vykládat. A vedle nich jest hudba »Nevinných oveček« ovšem pouhý přívěsek a postačí, řeknu-li, že je to jedna z nejošumělejších hudeb toho sešlého genru, jejž zveme operettou.

S.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Stát jsem já, — může dnes s největším klidem zvolati velmistr parlamentu Badeni. Dnes celé Rakousko, c. k. byrokratické i poslaneckobyrokratické točí se kolem svého neparlamentárního ministrpresidenta. On a jeho vůle — je dnes vší vnitřní politikou Rakouska. Dnes stojí on s vypjatou hrudí a s poníženou tváří líbají všechny veliké strany prach jeho parlamentní mešity. Hrdý szlachcic haličský může dnes sebevědomě opakovati historická slova: přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem! Jiní padali, Badeni triumfuje. — Ne-li nic jiného, aspoň pořádek a dobré mravy zavedl v říši. Všude jsou dnes slušní, zdvořilí lidé, všude dobrý společenský tón, a nutno-li snad leckde oposice, je velmi důstojna a dvoj- až trojctihodná. Dnes je opravdu radost býti rakouským ministrpresidentem! — Přišly již vánoce a s nimi obligátní éra zemských sněmů. Sestoupilo se jich však jen osm, ostatní resignovaly »na blaho vlasti a jejího obyvatelstva«, a sestoupí se teprve po skončení říšské rady. A nebýt několika židovských kravalů na sněmu dolnorakouském, byl by již z Rakouska Musterland a z jeho zemských sněmů samé Musterlandtagy. Jich protokoly jsou velmi zábavné: Služby boží, uvítání sněmu, několik vládních slibů, poslaneckých přísah, starých návrhů, volba výborů, odročení sněmu. V Rakousku se to nazývá v úřední mluvě samosprávou zemí. Sněm království českého sešel se také na dva dny, aby porokoval o návrhu zemského výboru v příčině prozatímního ustanovení zemské přirážky pro první tři měsíce r. 1897 ve výši 39 kr. z každého zlatého přímých daní v království českém. Návrh byl ovšem schválen.

Hlasovali proň i Mladočeši. Učinili tuto koncessi vládě, přes to, že vláda bezohledně odepřela dáti na denní pořádek předlohu o přímých volbách, kterou zemský výbor již vypracoval a dal rozdati tiskem. A při tom se to vše neodehrálo bez nádechu komičnosti. Všechny strany sněmovní prohlásily se pro bezodkladné projednání návrhu na přímé volby, jediný zemský maršálek Lobkovic tomu odporoval — a s úspěchem. Jeho vůle zvítězila. Jeť on suverénem patriarchálního jednacího řádu a rozhoduje sám o denním pořádku Dr. Engel maršálka snažně prosil, dr. Herold se tomu divil — ale marně. Roudnický magnát zůstal neoblomným. Povolila tedy mladočeská oposice. Rovněž ani jeden z mladočeských radikálů nepřičinil se o to, aby se dostal ke slovu a ostře od-

Digitized by Google

soudil toto majorisování. Zanikli, jako by jich ani nebylo. Vynutiti si však na maršálkovi přímo okamžitou diskusi o přímých volbách, k tomu nemají dnes Mladočeši energie, svědomitosti a vůle. A jen aby se nepokazil poměr s Badenim, dalo si 90 Mladočechů trpělivě oktroyovati vůli kn. Lobkovice, a dr. Herold, jenž vedl hlavní slovo, omlouval dokonce mladočeskou stranu i vládu najednou: Mladočechy tím, že vykonali ve věci přímého volení vše, co mohli, a vládu tím, že by se na věci nic nezměnilo, že bychom při těchto volbách říšských tak jako tak nevolili přímo, poněvadž prý vláda nemá ony práce připraveny a nepředložila by zákon k sankci. Tedy zase ruce do klína! K takovéto ležérnosti je přece už potřeba skutečného talentu. A při tom při všem zapřisáhal se dr. Herold, že prý Mladočeši nevěří Badenimu, dělal na dra. Vašatého strašlivé vtipy rázu palečkovského, jimž prý se nota bene dle referátu denních listů řada poslanců — smála, a na konec zapálil obvyklý bengál: síla a odvaha lidu . . . prospěch národa . . . vítězství! Vedle návrhu státoprávní adressy, který byl rovněž podán na sněmu moravském, podána řada známých návrhů z lonska, a je zajímavo, že posud nebyl podán návrh na zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího (snad je to již reflex posledního agrárního sjezdu v Praze, jenž všeobecného práva hlasovacího nepřijal do svého programu nýbrž zastoupení poměrné). Místo toho podal dr. Kaizl návrh na opravu řádu volebního v ten smysl, aby v důsledcích opravy berní snížen byl census pro volby sněmovní z dosavadních 5 zl. na 4 zl. Mladočeští poslanci nepomýšlí patrně ani zdaleka na to, aby rozvinuli intensivnější činnost na zrušení oněch volebních privilegií a zavedení rovného volení všeobecného.

V říšské radě, která prodělává poslední okamžiky svého života, stal se při debatě o rozpočtu ministeria kultu a vyučování mrzutý malheur. Celjská položka byla spojenými Němci zamítnuta většinou 11 hlasů proti hlasům slovanským. Poměr hlasů byl 109 proti 98. Příčina toho tkví v nedbalosti poslanců slovinských, polských a především mladočeských. Těchto chybělo tolik, kolik jich bylo právě potřebí do většiny. Vláda se ovšem již postarala o náhradu, ale v mladočeském táboře povstal z toho přece repot, a byla veliká kázání o svatých povinnostech poslaneckých, svědomitosti a pilnosti, složení mandátu a hlubokém politování. Za to na příští den honily již »Nár. Listy« poslance telegraficky do Vídně, a došlo tak konečně k příznivějšímu projevu pro českou školu Komenského ve Vídni.

Parlament bude zavřen již ke konci ledna, nové volby říšské budou provedeny asi v polovici března. Na všech stranách živo. I Staročeši se probudili a hodlají svolávati manifestační schůze po Čechách. První s drem. Riegrem byla dne 10. t. m. v bohatém Kolíně. Socialní demokraté jsou rovněž všude na nohou. Volební své provolání vydali v 5 jazycích a aby ukázali, jak illusorní je zákaz svobodné kolportáže, rozšířili ho v tentýž den, kdy se jednalo v rozpočtovém výboru o zrušení zákazu kolportáže, v ohromných spoustách po všech větších průmyslových centrech.

Digitized by Google

— K čemu je parlament? Parlament odepře peníze pro gymnasium v Celji, ale vláda toho nedbá a gymnasium existuje dále. To bychom ještě chápali. Vláda snad chce dokázati, že má neskonale více smyslu pro kulturu, než parlament. Parlament však hrozí, že odepře povolení k vybírání daně z novinářského kolku a vláda prohlašuje klidně, že přes to bude vybírati novinářský kolek dál. Rakousko je opravdu skvostným museem nejrozmanitějších unik.

— Předháňky ve vytrvalosti. Stařičký veterán parlamentární dr. Roser mluvil před několika dny po 31. pro zrušení lotterie, a celý parlament bouřlivě tleskal a gratuloval Roserovi za tuto obdivuhodnou vytrvalost. A aby parlament dokázal, že je ještě vytrvalejší a houževnatější než Roser, hlasoval po 31. — proti zrušení loterie. Ubohý Roser bude snad potřebovati ještě celé století ke své sedmdesátce, než se parlament vzdá soutěže s ním.

— Jako vědec je dr. Bilinski po okamžité zrušení novinářského kolku, jako finanční ministr je však proti jeho okamžitému zrušení. Vědec nesmí býti patrně finančním ministrem a finanční ministr nesmí býti vědcem.

— Theologické fakulty jsou posud součástí moderních universit; ledacos u nás zkamenělo z dob středověkých! Jak vypadá ono svobodné učení a bádání na nich, napovídají posud platná ustanovení konkordátu a minister. nařízení z 22. března 1850. Na př.: »Biskup diecése, v níž se nalézá učeliště, může na všech profesorech a učitelích bohosloví žádati záruk církevního smýšlení, ustavičně dohlížeti na způsob jich života a jich vyučovací činnosti a vzíti povolení k přednáškám bohosloveckým, ukázali-li by se v tomto směru nehodnými svého úřadu.« — V parlamentě dotkl se jediný dr. Kronawetter zásadněji při debatě o rozpočtu ministerstva vyučování otázky oddělení církve od státu. Dnešní theologické fakulty nejsou ve své nynější organisaci žádnými ústavy vědeckými, nýbrž čistě cvičnými instituty pro klér ku zcela určitým cílům a zájmům, na něž stát nemá buď žádného nebo velmi malého vlivu; jmenování profesorů jest sice přikázáno návrhu vlády, na něj však mají největší vliv biskupové, určujíce dokonce i otázky, jež musí dostati kandidát profesury. — Dr. Kronawetr byl by velmi ochoten, navrhnout, jak již jednou učinil, rozpuštění všech theologických fakult, i evangelických, pokud jsou státními ústavy, z důvodu, že pěstění kandidátů pro stav kněžský jest vnitřní záležitost každého vyznání, o niž se stát nemá starati. Počká však zajisté se svým návrhem do nového parlamentu.

— Zrušení novinářského kolku dostalo se již do rozpočtového výboru. Dne 4. ledna byla vydána jeho zpráva s několika zajímavými fakty. Zrušení kalendářového kolku bylo vyňato, poněvadž prý nelze ho provésti bez předchozího dohodnutí s Uhry. Většinou výboru bylo pak přijato navrhnouti přechodní stadium do r. 1898. Od 1. března 1897 mají býti totiž zbaveny novinářského kolku listy nevycházející častěji než třikrát týdně, a teprve od 1. ledna 1898 všechny ostatní časopisy. — V Rakousku vychází 2225 listů, z nichž 622 je politických (27·5%); 1633 časopisů má obsah odborný. V němčině vychází 1443 listů (64·7%), v češtině 437 (19·4%), v polštině 146 (6·5%), v italštině 76 (3·3%), ve slovenštině 37 (1·6%), v rusínštině 0 (1·4%). Naproti těmto cifrám stojí jiné státy kulturní (dle anglické statistiky z r. 1892 pro rok 1890): Francie se 4100 časopisy o 120 mill. exemp. měsíčně, Německo s 5500 o 140 mill. exem., Italie s 1600 o 36 mill., Anglie s 1840 o 150 mill.; — v Rakousku však činí úhrnná summa všech exemplářů jen 23 millionů měsíčně.

Digitized by Google

— Německá strana liberální nenapsala sice ještě svého testamentu, ale mezi jejími dědici je již veselo a živo. Nová německá strana pokroková vydala také svůj program k příštím volbám, jenž obsahuje zejména: »Strana stojí na stanovisku krajně nacionálním«, což nepřekvapuje. Není také nikterak revolucionářskou: »Dnešní ústava poskytuje dosti prostory pro volný rozvoj národních a kulturních individualit.« Strana spekuluje také na vstup do vládní bursy: proto všechny snahy po státoprávních novotách bude potírati co nejrozhodněji. Oblékla i krásná paví péra: Chce rovnost všech občanů státních před zákonem bez ohledu na vyznání, národnost, stav, svobodu projevů mínění slovem i písmem, svobodu práva shromažďovacího a spolčovacího. Obecná škola budiž chráněna před církevním poručnictvím. Odstranění novinářského a kalendářního kolku, zákazu kolportáže, objektivního řízení, státní lotterie a pod. Další nové reformy volebního práva. Mandát zástupce lidu nelze spojovati s úřadem vládním. Strana chce podporovati hospodářsky slabé, vystupovati proti vykořisťování všeho druhu, proti výhonkům neproduktivní spekulace a jíti po cestě zdravé sociální politiky. Chce smiřování třídních protiv prostřednictvím ochranného zákonodárství, v první řadě dělnického. V otázce agrární chce odborové organisace všeho rolnictva a zřízení ústřední pokladny odborové; odstranění čistých odborů differenčních v obilí, reformy plodinové bursy. Středem agrárních reforem je vyvazovací politika hypotečních dluhů. — Vedle jiného chce strana i zavedení dvouleté služby vojenské. Trojspolek osvědčil prý se skvěle jako pevný strážce evropského míru; stát musí proto rozhodně trvati na tomto základu své zahraniční politiky. »Mělkému, frásovitému radikalismu,« jenž slibuje uskutečnění státních románů a pomate jen hlavy lidí, bude se strana pečlivě vyhýbati. S největším důrazem ujišťuje strana, že není kapitalistickou a manchesterskou: »Odpadnutí od theorie manchesterské, jež chtěla všechnu správu hospodářského života přenechati zákonu o nabídce a poptávce a tím pod rouškou práva a svobody zavedla jen jakýsi druh hospodářského pěstního práva, jest dnes vyjasněno a provedeno a jen jedovaté podezřívání může straně pokrokové, pracující na tomto programě, činiti výtku, že podporuje kapitalism a nechápe výzvy sociální politiky.« —

— Starostou Prahy byl zvolen po dru. Srbovi, jenž vyžádav si 8 dní na rozmýšlenou, resignoval, dr. J. Podlipný. Praha má dnes starostu kompromisního, poněvadž volba dra. Podlipného vyšla z ujednání staročeské většiny s mladočeskou menšinou. Jak se časy mění! Kompromisy staročesko-mladočeské a mladočesko-staročeské patří pomalu k dobrému tónu. Jsme však zvědavi na shody tohoto stokrát rozváděného a stokrát spojovaného manželství. A ještě více jsme zvědavi na činy nového starosty.

— Kde zůstala důslednost? Na prosincovém sjezdu Mladé Moravy bylo jednohlasně usneseno, že Mladá Morava ustaviti se má jako úplně samostatný směr mimo veškeré stávající strany na Moravě, načež byl zvolen 13členný výkonný výbor, který by vedl dozor nad společnou prací, resp. práci tu organisoval. To však nevadilo, aby hned po tom bylo dovoleno pp. JUC. Bulínovi a dru. Derkovi přijati pozvání a vstoupiti do výkonného výboru strany lidové. — Nechápeme, proč tu Mladá Morava kopíruje taktiku příbuzného svého směru v Čechách, jež, jak známo, tak ochromila jeho činnost a svázala mu ruce. Či chce ta Mladá Morava úmyslně vázati si ruce, a to v době ustavičných staročesko-lidových kompaktát?

Digitized by Google

Z naší politické literatury. Naše literatura politická je posud v plenkách; hlubší vědecké práce politické objevují se v našem literárním světě teprve v poslední době a to ještě ojediněle. Ale také brožurová literatura politická je u nás stále v úpadku, srovnáme-li ji jen na př. s velikým ruchem v této věci let šedesátých a následujících. »Epištoly pro lid«, zdá se, zanikly. Mladočeská strana, jež má přece dosti prostředků, aby mohla odkázati českému lidu jakožto cenné dědictví po sobě sbírku pěkné populární a moderní četby politické, nechápe takovéto subtilní, duchové práce. Klub strany svobodomyslné počal sice vydávati svou politickou knihovnu, ale bez určitého systému, jak co přinese vlna času a ještě za příliš vysoké ceny, jež zabraňují vniknutí knížek do širších vrstev. Důležitý význam brožur chápou dnes velmi dobře socialisté, kteří v jiných státech rozšiřují jich do statisíců a u nás rovněž z největší části plní brožurový kontingent. Každoročně rozlétnou se tisíce jejich brožur českým světem. A je charakteristické, že v době, kdy vůdčí stranou v národě je strana mladočeská, nejširší vrstvy lidu stojí přímo pod tlakem nauk socialistických, nebo v některých krajích pod tíhou klerikalismu. Avšak i to vše nestačí ještě zdaleka na ukojení skutečného hladu po levných brožurách, zejména na venkově; lidé by velmi rádi kupovali, ale nemají prostě čeho. A při šířícím se vzdělání politickém a rostoucím politickém ruchu stává se otázka systematisování brožur, jejichž význam je mnohem trvalejší než význam žurnálu, stále naléhavější. —

Dnes zmíníme se o jedné obsáhlejší brožuře, jež nevzbudila celkem většího ohlasu, jež však vystihuje svými důsledky velmi dobře náladu a směr politiky jedné části, a to dnes rozhodující, mladočeského klubu poslaneckého. Je to německy psaná, v Lipsku vydaná kniha »Česká otázka« od Alexandra Neklana,*) velmi důkladná a cenná kompilace nejrůznějších historických dat o věcech českých i rakouských. Spisovatel uvádí jako tři požadavky českého národa: 1. jazykovou rovnoprávnost, mimo služební řeč ve vojště; 2. spravedlivé volební řády pro sněm a parlament; 3. provedení čes. státního práva (spojení Čech, Moravy a Slezska v autonomní reální unii.) Ve své konečné úvaze mluví pak o cestě, jíž by bylo lze těchto požadavků dosíci co nejdříve, — snad již během jedné generace. Charakteristickým proň jest, že svůj celý plán staví na důvěru v blahosklonnost koruny. Jeho argumentace je stručně taková: Provedení především jazykové rovnoprávnosti Čechů s Němci v Čechách, Moravě a Slezsku závisí in merito pouze od koruny a lze ho provésti i bez souhlasů Němců. O ochotě koruny pak nelze pochybovati. Jejím heslem jest předně: »Justitia regnorum fundamentum« (spravedlnost jest základem říše) a podruhé podala důkaz o své podpoře snah po rovnoprávnosti tím, že dala souhlas k podání předlohy Taaffovy na zavedení všeobecného práva hlasovacího. Co však korunu zdržuje od provedení jazykové rovnoprávnosti, není obava před Němci, nýbrž úvaha, že by se Čechové, žádajíce vedle jazykové rovnoprávnosti ještě opravu volebních řádů a české státní právo, nespokojili jen provedením této rovnoprávnosti nýbrž, povzbuzeni částečným úspěchem, tím prudčeji by naléhali na provedení požadavků ostatních. A spisovatel pokračuje takto: Dejme tomu, že by český národ dal koruně záruky, že by z provedení jazykové rovnoprávnosti nečinil oněch důsledků, nežádal totiž zatím ničeho více; — záruky takové mohly by se dáti slavnostním prohlášením zástupců čes. národa na říšské radě a všech třech sněmích, navázaným na královské poselství ze dne 12. srpna 1871, — koruna by na to zajisté velmi ochotně provedla národní vyrovnání. Znamení této své ochoty dala při zrušení výminečného

*) Die böhmische Frage.

Digitized by Google

stavu, návštěvou zemské výstavy jubilejní přes naši oposici a j. Velkostatkáři a halličtí Poláci, řídící se ve všem vůlí a autoritou koruny, oddělili by se po případě od Němců a hlasovali by pro tento návrh. — Po poskytnutí záruk o provedení jazykové rovnoprávnosti nebylo by lze považovati Čechy více za oposici a přirozeným následkem toho by bylo, domnívá se p. Neklan, že přes nespravedlivé volební řády přešly by četné říšské a zemské mandáty do českých rukou; potom, ne-li snad již dříve z jiných příčin, bylo by možno nynější říšský řád, poněvadž jeho změna v říšské radě závisí na souhlasu jen dvou třetin poslanců za přítomnosti jen polovice všech členů, změniti cestou ústavní i proti hlasům Němců ve spravedlivý volební řád. — To je pak jasno, že po provedení těchto dvou požadavků provedení státního práva bylo by souhlasné s vydatným změněním vlivu, jež vykonávají země cislajtanské na finance koruny české. Kdyby nyní koruna viděla, že Němci s Čechy se již lépe snášejí, zmizel by ohled na osudy Němců v Čechách po provedení státního práva a zůstaly by jen ohledy na následky toho pro říši. Časem pak, zejména poznáním, že nelze různé části Rakouska při vzrůstající komplikovanosti života státního a jeho zákonodárství říditi dále centralisticky, není vyloučena možnost, že by české státní právo bylo provedeno i bez souhlasu Němců. Dokud však koruna nepozbude těchto pochyb, nelze pomýšleti na provedení státního práva. Ale ovšem po splnění prvních dvou požadavků mohl by český národ spíše čekati na uskutečnění požadavku třetího. — Kdyby pak i Němci poznali, že po provedení spravedlivých volebních řádů jejich nadvláda je u konce a kdyby ještě odňala se jim obava před národním znásilňováním stvořením národnostního zákona, není důvodu, aby i oni ještě se státním právem nesouhlasili. Takovouto cestou, ujišťuje spisovatel, dosáhl by český lid svých požadavků v dohledné době. Iniciativu pak učiniti jsme povinni my Čechové a co nejdříve; jeť škoda každého dne, nejen prý pro nás, ale i pro celou monarchii, neboť nelze mysliti, že nastane klid, pokud všechny kmeny národnostní nedosáhnou plného oprávnění. Ku konci resumuje p. Neklan, že český národ nemůže upustiti od svého svobodomyslného smýšlení, nebo vstoupiti ve spojenectví s Němci nebo s feudály, že však pomocí koruny může dospěti k provedení svých cílů. A kdyby snad koruna i tentokráte tak posud učiniti nemohla, můžeme čekati aspoň ve vědomí, že jsme vykonali vše, co se vykonati dalo. —

To je tedy jádro a cíl brožury Neklanovy, z něhož dá se zajisté dosti správně tušiti na příbuznost jeho s nynějším oportunismem mladočeské politiky. Celý tento politický postup, ač chce býti velmi praktickým, jest nám přece příliš utopistickým a — nemoderním. Tak se dělala pravidelně politika v Rakousku dříve — každá strana chtěla se dostati co nejblíže ke dvoru a z toho, poněvadž Rakousko jest jen formálně státem konstitučním, pro sebe kořistiti. A při tom se pravidelně zapomínalo na ostatní činitele politického pokroku. Námitky proti návrhu Neklanovu jsou proto na snadě a jsou velmi těžké. Přijměme, že jsou tři hlavní požadavky českého národa, jak je formuloval p. Neklan. Náš soud je pak tento:

1. První požadavek jazykové rovnoprávnosti jest, jak praví i sám spisovatel, jen otázkou času, jenž i bez poskytnutí záruk a opuštění oposice proveden býti musí. Vnitřní úřední řeč německá, na př. jen u soudů, stane se a jest již illusorní, poněvadž čeští právníci dnes přes své německé zkoušky němčiny neznají. Provedení jazykové rovnoprávnosti nebude proto ničím jiným než nutným a brzkým dekretováním hotové skutečnosti.

2. Opravy volebních řádů nedodělali bychom se dle návrhu p. Neklanova

Digitized by Google

v době dohledné. Zkušenost nás naopak poučuje o nutnosti postupu zcela opačného. Víme, že ve státě tak konservativním, jako jest Rakousko, lpícím s největší tuhostí na svých tradicích, způsobem smírným dosáhlo se vždy nejméně úspěchů. Příkladů je nesčetně. Vyrovnání uherské, aféra Luegrova ve Vídni a j., a posledně nejmarkantněji o tom svědčí způsob, jakým byla provedena poslední oprava volební uzákoněním páté kurie. Oprava, která před několika lety byla politickou naivností, stala se brzo státní nutností, a jak? To je zásluhou organisovaného dělnictva, které tuhým zápasem vedeným obdivuhodnou vytrvalostí a neohrožeností, s velikými obětmi finančními a duševními dovedlo pro volební opravu vznítiti veřejné mínění, vtlačiti ji do parlamentu a učiniti z ní otázku prvního řádu, přes níž nebylo již lze přejíti k dennímu pořádku. A stejným postupem, politickým bojem, bude nutno pracovati k odstranění dalších politických bezpráví a pokroková lidé nového parlamentu, sesílení živlem socialistickým, opírajícím se vedle toho o mohutné hnutí a organisace dělnictva, budou moci učiniti velmi mnoho.

3. Provedení státního práva, čili jak p. Neklan praví, reálné unie s Rakouskem bylo by dle plánu spisovatelova odloženo opravdu na dobu nedozírnou. Říci: »My můžeme čekat,« je opravdu v politice velmi riskantním a dle drahocenných zkušeností, jež máme, velmi neúspěšné. I při nejtužší oposici, nehledě již ani k jejímu významu vychovávacímu a mravnímu, dosáhneme vždy toho, čeho dosahujeme stanoviskem vyčkavacím. A poslanci jsou v parlamentě a jsou v oposici také proto, aby urychlili nynější proces, aby dokázali, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky. Stanoviskem vyčkavacím však dobu krise jen zbytečně prodlužují a oddalují.

Vyrovnání národnostní v zemích koruny české nelze provésti snad jen angažováním koruny, odstraněním nespravedlivých volebních řádů a zákonem národnostním. Aby vyrovnání to bylo skutečně trvalé a cenné, musí se pracovati především k tomu, aby široké vrstvy lidové se sblížily a poznaly. Ano, vyrovnání to bylo by tím cennější, kdyby se stalo úplně bez intervence kruhů vládnoucích, působením železného zákona totožnosti zájmů hmotných. A to je přece zjev vysoce zajímavý, že dělnictvo obou národností podalo si ruce ke společné práci, a ještě zajímavějším jest, že již i na posledním sjezdu rolnickém byl za hlučného souhlasu přítomných položen největší důraz na sblížení a součinnost s rolníky jazyka německého. A spisovatel přehlédl při své politické kombinaci skoro úplně právě toto silné hnutí sociální, jež bude hráti v krátké době snad nejdůležitější roli v politických dějinách Rakouska a dá jim novou tvářnost. Mezi českými stranami, jež uvádí (Staročechy, Mladočechy, realisté, agrární strana Šťastného, strana pokroková a projekt umírněné strany Harrachovy) nezmínil se ani slovem o existenci nějaké strany socialistické, jíž přece dnes nelze bagatelisovati. A na této půdě sociální bude se v budoucnosti pohybovati i provedení státního práva.

Poslanci čeští konečně byli by příliš málo politiky, kdyby za tak nepatrnou »koncessi,« jakou de facto dnes jest jazyková rovnoprávnost, dali záruky, o nichž se zmiňuje p. Neklan. Kdyby tak učinili, podepsali by nad sebou, jak poměry dnes jsou, ortel své politické smrti. Nejširší agitaci mezi lidem otevřely by se tím dvéře do kořán. A tím méně mohli by dnes vzdáti se své oposice, poněvadž požadavky hospodářské, které přece čekat nemohou a nota bene požadavky politických svobod, bez kterých zase my žíti nemůžeme, dohnaly by českou delegaci do nové oposice. Tyto otázky politických svobod v Rakousku zejména postavil autor rovněž do pozadí. A na ně přece musíme dnes klásti důraz přední, poněvadž

Digitized by Google

jinak z dnešní mizerie politické nevybředneme a poněvadž je jisto po druhé, že i větší svobody politické povedou k větším svobodám národnostním.

To vše nás žene na stranu přímo opačnou, než na jaké stojí p. Neklan. Rozdíly jsou v tom, že buduje-li Neklan svůj plán shora, stavíme my své politické plány zdola. Postup tedy zásadně se rozcházející. Bylo by přímo osudné, kdybychom dnes pro jakýkoliv nejistý experiment politický měli ustoupit od oposice; přivodilo by to u nás hotovou demoralisaci politickou a neskonalé škody. Rozřešením celého problému by bylo, učiniti z dnešní oposice dle jména oposici de facto; vzbuditi hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by; postaviti to hnutí na pevný a solidní základ tím, že by řada bystrých lidí se mu úplně věnovala, že by byly založeny fondy a úřady strany atd., věci všechny již známé a stokrát pověděné. Udělejte vše to, a v Rakousku to bude v brzku jinak vypadat. — Z těchto několika jen málo důvodů vyplývá naše stanovisko k návrhu Neklanovu co nejjasněji a sice — c o n t r a.

S.

V Praze, dne 11. ledna 1897.

Sociální hlídka.

Poslední dny velmi se u nás změnila tvářnost a organisace veřejná, jednak založením s t a v o v s k é o r g a n i s a c e r o l n i c k é, jednak pokusem opatřiti ú v ě r n é f o n d y k ú č e l ů m m a l o r o l n i c k ý m a m a l o ž i v n o s t e n s k ý m. Stavovská organisace rolnická, založená dne 27. pros. 1896, znamená vybavení akce hospodářské z drobných osamocených a většinou bezmocných spolků hospodářských, na širokém základě velikého sdružení zemského, s určitým a obsáhlým sociálně politickým programem a s určitou z á j m o v o u politikou. Sdružení za několik dní po svém založení má již bez mála 10.000 členů, a chystá se vydávati svůj vlastní deník, a již nyní dle doslechu z jeho počinu vychází podnět k mobilisaci všeho rolnictva, pěstujícího řepu, k veliké a důrazné odvetné akci proti skartelovaným cukrovarům, k akci zasahující do každé vesnice svými důvěrníky, vedené organisacemi důvěrníků po krajích a řízené ze středu samého sdružení rolnického, odkud vydává se již heslo, nepovolí-li cukrovary, zastaviti v celých Čechách sázení řepy. Již na tomto jediném a prvním činu viděti, jak veliká proměna nastává u nás v celém veřejném a politickém životě, jak po různých těch přípravách a theoretických půtkách, sporech a rozhovorech se konečně myšlenky hospodářské politiky vtělují a staví činitele na pole dosavadní naší politiky zcela nové, kteří nejen v nynější vůdčí straně politické znamenají počátek nové konečné fáse, ale i značí konec 50letého období dosavadní politiky vůbec. Jako příznačný zjev uvádíme pouze, že posl. Horák na schůzi rolnictva okresu vinohradského 11. t. m. uvedl, že rolnictvo české nesmí se zříkati ani internacionální organisace.

— **Historický sjezd v dějinách českého dělnictva.** Ve vídeňském hotelu »Union« konal se o vánocích druhý sjezd odborových organisací dělnických v Rakousku, vybudovaných prací strany soc.-demokratické. 80.000 dělnictva bylo zastoupeno 252 delegáty. Sjezd stal se historicky památným pro české dělnictvo tím, že od něho bude se datovati roztržení těsného a dusného centralismu říšského, zřízení samostatné

Digitized by Google

organisace odborové české, a nový pronikavý rozvoj a vysoký výšvih dělnického hnutí u nás na pevné finanční basi. Poznalo se, že při různotvárnosti poměrů rakouských je každý centralism záhubný. Síla dělnického hnutí v Rakousku nebude spočívati snad jako v Německu, v nejtužší centralisaci, nýbrž právě naopak v silném a zdravém hnutí dělnickém každé národnosti zvlášť a ve společné jich federaci. Je zásluhou českého dělnictva, že vedeno tímto poznáním, dovedlo svého přesvědčení uhájiti a ukázati na cesty, po nichž se musí ubírati dělnické hnutí v Rakousku v budoucnosti. — O tento princip došlo již před sjezdem k tuhé novinářské šarvátce mezi českými a německými listy socialistickými, hlavní boj byl však sveden na sjezdu samém při debattě o organisaci a taktice. 75 řečníků bylo přihlášeno. Debatta sama trvala půl třetího dne. V zásadě šlo o tuto věc: T. zv. odborová komise se sídlem ve Vídni představuje volné sdružení všech svazů odborně organisovaných spolků. Každý svaz platí za svého činného člena odborové komisi 1 kr. měsíčně. Z těchto krejcarů vydržují se sekretář a dva úředníci, kteří pracují na statistice a jiných pro odborové hnutí potřebných věcech. Úkolem odborové komise je organisovati i takové dělníky, kteří nemají organisací odpovídajících odborovému a dělnickému hnutí. Odborová komise sprostředkuje dále sbírky pro uznané stávky a věnuje témuž účelu i své přebytky. V jednotlivých průmyslových místech ustanovuje své důvěrníky jako organisatory odborových organisací. — Tato komise odborová byla doposud v rukou německých, a tito němečtí úředníci dělničtí neměli pochopení pro nejnutnější potřeby hnutí českého a prostě je bagatelisovali. Pro Čechy nebylo učiněno odborovou komisi skoro nic, přes to, že jí byly odvedeny velmi značné obnosy. V Čechách má tato komise 6 důvěrníků, z nichž jen jeden je Čech. Ze 16 agitačních cest po Čechách nebyla ani jedna schůze uspořádána ve spolku českém. Odborová komise centrální nesnažila se vniknouti v české odborové organisace a nezískala si také sympatií českých soudruhů. A konec konců byl, že na sjezdu byl konstatován sice značný pokrok hnutí německého, ale za to ztrnutí a úpadek hnutí českého. — Aby v tom tedy byla zjednana náprava, podal redaktor »Kovodělníka« Roušar jménem českých soudruhů návrh jaksi kompromissní v ten smysl, aby odborová komise zvolila dva sekretáře, z nich jednoho Čecha, jehož úkolem by bylo zvláště sdělati statistiku pro potřebu českých soudruhů a aby dále i při správách korunních zemí a správách okresních byli dle potřeby ustanoveni soudruzi mocní řeči české, polské, slovinské nebo italské. Proti tomuto návrhu, v němž byli Češi solidární, mluvili všichni delegáti němečtí; a byl to jediný dr. Adler, jenž vystoupil pro návrh český, a odůvodňoval, že se nesmí nic vynucovati, nýbrž že organisační formy nutno přizpůsobovati praktické potřebě. Ale i přes vážnost Adlerovu byl návrh Roušarův většinou zamítnut. Čeští delegáti se ihned zvedli, aby se poradili ve vedlejší místnosti o dalších krocích. Návrh, aby se sjezd ihned opustil, padl; usneseno zůstati, nesúčastniti se však dalšího jednání a konečně rozhodnutí ponechati českým organisacím samým. Když to bylo sjezdu oznámeno, trvalo přes čtvrt hodiny bouřlivé intermezzo, provázené výkřiky ne právě socialistickými. A od tohoto okamžiku čeští delegáti dva dny na sjezdu nepromluvili, resignovavše i na překlady německých řečí. Aby obraz byl názornější, uvádíme ještě několik výroků z listů dělnických.

»Kovodělník:« »My vidíme v tuhé centralisaci svou záhubu, a ne-li to, aspoň velikou závadu, která nás zdržuje v pracích k vybudování silné organisace . . . My prostě nesneseme žádné diktatury, nedáme vedení celého odborového hnutí do rukou jediné osoby, která není ani s našim hnutím patřičně obeznámena . . . My pracujeme ve svých organisacích; my musíme zajisté jejich potřeby znáti lépe než ti,

Digitized by Google

kteří pouze z povzdáleči k nim přihlížejí. Dnes po tom, co se stalo, jest osamostatnění české odborové organisace nepochybné.,. Zůstaneme mezinárodními sociálními demokraty jako dříve, ale s vlastním samostatným vedením. — »Dělnické listy«: Sociální demokracie rakouská musí rozřešiti otázku jazykovou právoplatně, poněvadž by jinak nemohla dále zdárně postupovati. Napřed skonsolidování vnitřní, které může nastati jenom tehdy, když se soudruzi němečtí vzdají myšlenky, že sociální demokracie rakouská musí býti německá. Teprve na základě úplné rovnoprávnosti národní může býti dosaženo pevné spojení . . . V mnohých se ustálilo mínění, že sociální demokracie rakouská nemůže jinak vystupovati na veřejnost než německy. Však od sjezdu budějovického r. 1893 učinila hlavně česká sociální demokracie netušené pokroky. Bylo tedy přirozeno, že i čeští soudruzi domáhali se toho, by této vnitřní síle jejich byl dán i výraz na venek. Leží to arci v povaze lidské, že nikdo se nevzdává rád dobyté posice . . . Mnozí soudruzi němečtí se domnívají, že hlavním úkolem německých sociálních demokratů v Rakousku je poroučení, jinonárodních naprosté poslouchání . . .

Sociální demokracie jiných národů slovanských jakož i u Vlachů v Rakousku není ještě tak vyvinuta, aby mohla vůbec samostatně vystupovat a z tohoto odvozují soudruzi němečtí, že jsou lepšími, totiž mezinárodnějšími než Češi, když činí z nouze cnost a přenechávají representování rakouské sociální demokracie soudruhům německým . . .

Sociální demokracie polská, která je po české hned druhá ve svém vývoji, ihned bude se hlásit, až dostoupí výši rozvoje, jak jej dostoupili Češi. Česká soc. demokracie urovnává polské, slovinské, chorvatské, vlašské atd. v Rakousku pouze dráhu, kterouž přirozený vývoj sebou nese. A němečtí soudruzi se s velikou rozhořčeností staví v domnění, že hájí mezinárodnost, proti požadavkům českých soudruhů, zatím ale obhajují pouze prioritu německou . . .

My musíme míti ohled na potřeby hnutí proletářského celého českého národa. Potřeby tohoto hnutí musí nám býti prvním příkazem, ať se děje cokoliv. Vánoce r. 1896 se nesmí více opakovati.

A na otázku: Co dále? odpovídá Právo lidu: My čekáme jen jednu odpověď: Zřiďme si v Čechách v Praze českou odborovou komissi a odborové sdružení: Chceme-li se zříci práva sebeurčení, netřeba nám bojovati za volný rozvoj jedince i národa . . . . Naše první kroky budou, že zemské odborové spolky české svými zástupci sestoupí se v komisi; měsíční příspěvky 1 kr. místo do Vídně odváděti se budou této komisi, která povede agitaci a jiné práce zastávati bude pro vyvíjení a organisování odborů nutné. Za naše peníze budeme míti vlastních agitačních sil a sami rozhodovati budeme, má-li kde stávka za věc celého dělnictva přijata býti, hodna-li podpory čili nic.

Tím nijak není porušena ani solidarita, ani mezinárodní náš styk, poněvadž obě tyto věci nebasirují na odborové komisi celorakouské, nýbrž na vzájemné potřebě a společných snahách.

Československá strana sociálně-demokratická tímto učiní druhý a velice významný krok k zdokonalení a osamostatnění vlastní své organisace. —

A této práce bylo se již chopeno s velikou energií a prvý sjezd odborový bude se konati dne 30. ledna. »Politika a odborová sdružení jsou pravou a levou nohou, na nichž proletariát kráčí ku předu«, napsal professor Werner Sombart ve své poslední knize. České hnutí posud kulhalo; teď teprve bude moci vykročiti na dvou zdravých a pružných nohách.

Digitized by Google

Hnutí proletariátu a marxismus. V lipské reveu »Gesellschaft« uveřejňuje Heinz Starkenburg pokus kritické analysy marxismu. Ze zajímavé úvahy té uvádíme hlavní myšlenky:

Jednou z největších překážek klidné a věcné diskuse o socialistických učeních jest neblahé dorozumění, povstávající mísením dvou světových názorů, nemajících skoro nic společného kromě jména, totiž: staršího socialismu francouzského a novějšího německého. Již theoretické východisko obou jest naprosto různé. Starší socialism francouzský vychází z panující bídy lidu a přepychu bohatých, z nesnesitelnosti a nespravedlnosti výroby, jež produkuje zboží módní a přepychové, zatím co vrstvám lidu nedostává se chleba a masa a při níž sklady jsou přeplněny šatem a obuví, zatím co ohromné množství chodí boso a mrzne. Ráz jeho jest tedy ethický a lidumilný. Chce budovati, ne bořiti; nynější řád hospodářský odsuzuje hlavně z příčin mravních; zkonstruovati rozumově humanní stát budoucnosti je proto hlavní snahou Fourierovou, Cabetovou a j. Z tohoto hlediska lze označiti socialism francouzský za rozumový, spekulativní, utopistický. Se svými požadavky obrací se zcela důsledně na panující třídy; apeluje na soustrast, cit spravedlnosti, lidskost těch kruhů, jež mají hospodářskou a politickou moc v rukou. Ostrých socialních protiv mezi buržoasií a proletariatem buď vůbec nezná, jako Fourier, nebo vidí v nich jen nesnesitelné, nemravné extrémy bohatství a chudoby, jako Saint-Simon. Praktické jeho jádro tedy jest: Povznesení trpících vrstev obyvatelstva vhodnými prostředky se strany bohatých pro dobro celku; a propaganda jeho spočívá v burcování měšťáctva k dobrovolným reformám ve jménu spravedlnosti. —

Zásadně se liší od tohoto staršího socialismu francouzského marxism, tvořící dnes theoretický základ socialně demokratické strany všech zemí. Neptá se: Co jest a co by mělo býti?, nýbrž: Jak se to stalo a co z toho bude dále. Jeho kritika kapitalismu není proto ethická, nýbrž analyticko-genetická. Jest dalek toho, budovati ideální systém hospodářský deduktivně a hledá spíše empiricky základní síly a snahy vývoje života hospodářského a vyvozuje z toho směr, jakým se bude bráti další systém hospodářský. Dochází také ke kolektivistickému státu budoucnosti, nežádá ho však ze soucitu a spravedlnosti, nýbrž očekává ho jako důsledek koncentračních snah kapitálu. Jeho socialism není utopistický, nýbrž vývojový. S tím úzce souvisí i způsob propagandy pro tento socialism. Hledí ukrátiti dobu krise, odstraniti dle možnosti všechny překážky přirozeného vývoje, hlásá boj třídní, rozněcuje proletariat ke tvoření hospodářských a politických organisací bojovných a agituje pro nepřetržitou, tvrdošijnou vojnu hlasovacími lístky, stávkami a boykotem.

Z toho plyne, že vlastním těžištěm marxismu, kde nutno zasaditi páku každé kritiky, není naprosto »socialismus,« t. j. domněnky jeho o utváření socialních poměrů budoucnosti, nýbrž »materialistické pojímání dějin,« t. j. názor, jaký má o hospodářském vývoji a jeho významu pro všechen kulturní život.

Bylo by velmi nesprávno tvrditi, že marxism svádí všechno lidské jednání na hmotný egoism, nebo že pokládá všechny dějinné události a hnutí za snahy po docílení většího množství potravy, nebo popírá všechen vliv duševních snah a ideálů v životě národů a hlásá fatalistické odevzdání se vývoji. — Poslední kořeny materialistického pojímání dějin sahají až do periody osvícenské a slovou atheismus a evolutionismus. Pátralo se po zákonech »bytí,« po ordre naturel ve všech oborech vědy: vše ostatní ponechávalo se nahému bohu a náhodě. Bossuetovy přednášky o dějinách všeobecných jsou v podstatě své psány ještě dle téhož principu jako dějinné knihy starého zákona. Tu přišly spisy encyklopedistů a francouzská revoluce, na místo nekritického, nadpřirozeného křesťanství vstoupil atheistický materialism a současně byly do základů změněny politické a sociální poměry skoro celé Evropy. V jiných oborech vědy měl zánik víry ve všemohoucí božství, zasahující osobně do poměrů lidských, pouze za následek, že na místo božské vůle a božského zjevení byl postaven lidský rozum. Jest to doba rationalismu, přirozeného práva, náboženství rozumu, všeobecné lidské morálky, systematisovaných věd přírodních, manchesterského národního hospodářství. Ve filosofii dějin povstává nový filosofický základní pojem evoluce, jako stálého přirozeného vývoje forem nižších k formám vyšším a dokonalejším. Tato evoluční idea klíčila v hlavách tehdejších velikánů ducha. u Hamanna a Herdera, u Lessinga, Goethea, Schillera, Humboldta a j., až konečně Hegel učinil poslední rozhodný krok, postaviv ji do středu vší své filosofie a utvořiv z nejasné hypothesy novou methodu historickou, jež si brzo razila dráhu i ve všech jiných oborech života duchového a za

Digitized by Google

sadila rationalismu smrtelnou ránu. Čím více však tato methoda Hegelova osvědčovala se i v jiných disciplinách, tím bylo jasněji, že tento filosofický historismus nemůže logicky býti posledním. Nadpřirozený duch, jejž Hegel a jemu příbuzná německá filosofie evoluční (Fichte, Schelling. Krause, Hartmann) položila za základ svého nazírání na svět, ukázala se jen jako špatně zastřený surrogat sotva překonaného transcendentalismu. Místo teleologického hledal se nyní kausální princip evoluční. Základní síle vývoje našla pro přírodu neorganickou theorie Kantova-Laplaceova, pro přírodu organickou Darvin a Wallace.

Kde bylo něco podobného pro dějiny lidstva?

Šířícím se světovým obchodem, vývojem vědy národopisné a historické razil si cestu názor, že dějiny lidského pokolení tvoří jednotnou, zákonnou evoluci a vždy naléhavější byla otázka: »V čem spočívá zákonnost tohoto »vývoje«? Na tuto otázku byly dvě odpovědi možny, idealistická a materialistická. A byly také skutečně dány, první J. H. Bucklem, druhá K. Marxem. Buckle snaží se ve svém dílu »Dějiny civilisace v Anglii« dokázati, že pokrok kultury založen jest v první řadě na vzrůstu lidského vědění a osvětluje z tohoto stanoviska duchaplně dějiny Anglie, Skotska, Francie, Španělska. Poněvadž pak dějiny lidstva jsou v podstatě dějinami evropské civilisace a tato jest totožna s rostoucím triumfem lidského ducha nad stále ubývajícím vlivem sil přírodních na člověka, zjednodušil se mu tím problém a »odkrývání zákonů evropských dějin rozřešil poprvé jako odkrývání zákonů lidského ducha.« Duchovní sféra rozpadá se nyní dle něho ve dva elementy: mravní a rozumový. Mravní není podroben žádným změnám: »Vzhledem na náš stav mravní nemají nejvzdělanější národové evropští jediného principu, jenž by nebyl již starým právě tak dobře znám.« V oboru rozumovém jest naproti tomu stálý a rychlý pokrok ve všech vědách. »Tímto způsobem závisí změny u každého kulturního národa v celku jen od tří věcí, předně od rozsahu vědomostí jeho nejznamenitějších mužů, po druhé od směru těchto vědomostí, t. j. od předmětů, na něž se vztahuje a po třetí zejména od rozšíření těchto vědomostí a od volnosti, jíž proniká všechny třídy společnosti. — Druhou odpověď dali Marx a Engel svým »materialistickým pojímáním dějin. Rozpadá se ve dva podstatně se lišící díly: v theorii o »ekonomickém základě« a »ideologickém vrchu« a v theorii o »třídním boji,« — v socialní statiku a dynamiku. »Materialistické pojímání dějin vychází ze zásady, že výroba a vedle ní výměna výrobků je základem všeho společenského řádu. Dle toho posledních příčin všech společenských změn a politických převratů nelze hledati v hlavách lidí, nýbrž ve změnách výroby a směny; nelze jich hledati ve filosofii, nýbrž v ekonomii dotyčného období.« Druhá theorie je nejjasněji vyslovena v »Komunistickém Manifestu« Marxově: Dějiny vší posavadní společnosti jsou dějinami třídních bojů. Svobodný a otrok, patricij a plebej, baron a nevolník, zkrátka utiskovatel a utiskovaný stáli vždy v ustavičném odporu, vedli nepřetržitý, brzo skrytý, brzo otevřený boj, jenž končil vždy revoluční přeměnou celé společnosti nebo společnou zkázou zápasících stran . . . Naše doba buržoasie vyznačuje se tím, že zjednodušila protivy třídní. Všechna společnost dělí se více a více ve dva veliké nepřátelské tábory, ve dvě veliké proti sobě stojící třídy: buržoasii a proletariat.« Teprve vítězství proletariatu odstraní všechny protivy třídní . . .

Opět tedy stojí idealismus a materialismus proti sobě. A není snad čistě logického východiska z tohoto dilemma? Myslíme, že ano. Jedna otázka zůstává tu nezodpověděna: Odkud vychází onen prvotní vývoj lidského ducha nebo poměrů výrobních? Kde jest ona základní trvalá síla, pohánějící všechen socialní vývoj?

Ta spočívá ve vzrůstu obyvatelstva, kdy na témže území nuceno jest stále více lidí ukájeti potřeby své existence a kdy proto poprvé se objevuje problém socialní, vracející se vždy na konci všech velikých socialních období a kladoucí stále tutéž otázku sfingy: přelidnění. To vede ku změně společenského řádu, t. j. ku intensivnějšímu využívání přirozených zřídel výroby a rozvoji hospodářské techniky. A na to navazuje již materialistické pojímání dějin.

Můžeme tu počítati s dvěma veličinami, jako východiskem: s davem lidí určité velikosti a rasy a územím, jež obývá. Z toho vyplývá mnohost a jakost potřeb, jež mají opět vliv na techniku výrobní. Užíváním ekonomické techniky povznáší se člověk poprve nad zvíře, a počíná tvořiti určité socialní rozčleňování celku, t. j. hospodářský řád. Ona skupina pak, která pro tento hospodářský řád jest nejvýznačnější, působí přirozeně i na způsob rozdílení vyrobeného zboží, t. j. buduje jejímu postavení přiměřenou organisaci politické nadvlády, s její právem státním a ro-

Digitized by Google

dinným, rozdíly stavovskými a třídními. Všechen komplex těchto více materielních poměrů nazývá Marx »materielním základem«. Na něm spočívá duševní, či jak Marx říká, »ideologický vrch«, t. j. činnost lidského ducha. Že jednotlivec pozoruje své okolí estheticky, mravně, metafysicky, že vůbec usuzuje, jest zjevem čistě psychologickým. Jakmile však tyto osobní úsudky jsou stejnými u velikých skupin lidí, tříd, národů, stávají se zjevy socialními, patří do sociologie a vědy historické a my nemluvíme pak o úsudcích, nýbrž o systémech. A bylo by velmi pošetilo, hledati kořeny všeho dějinného vývoje pouze ve tvůrčí práci jednotlivých vynikajících individualit. »Jakkoli se zdá velikým význam těchto mocných jednotlivců, kotví tito přece v půdě, na níž stojí ...« — Marx a Engels uznávali však vždy, že idee, jakmile se pevně chytly, žijí takřka svým samostatným životem a mohou vlivem tradice a propagandou působiti dále, třebas zmizely již podmínky jejich hospodářského vzniku. — Pokud materialistický názor dějinný jest si vědom, že jest jen sociologickou methodou pojímání dějin, nutno mu přiznati, že byl ze svého základu, atheisticko-vývojového názoru na svět, vyvozen zcela logicky a že jest posledním důsledkem »období přírodních věd«. — Pomocí této methody snaží se nyní marxisté určiti budoucnost evropské civilisace. To však jsou jen s to, podaří-li se jim »odkrýti ekonomické základy hybu moderní společnosti«. A tomu byl věnován systém marxismu »Kapitál«.

Za jádro hospodářského vývoje má »soustřeďování kapitálu«.

Dostoupil-li tento vývoj určitého bodu, zbude proletariatu, jenž nebude více potlačovanou třídou, nýbrž spolkem kulturních národů, jenom úloha, aby ony cizopasníky, kteří všechen výnos práce shromažďují a klienty, kteří jich moc chrání a proto i jich privilegia sdílí (důstojníky, byrokraty, diplomaty a j.) vyvlastnil a na jich místo postavil statistické úřady pro rozdělování zboží. —

Socialní hnutí stojící na půdě marxismu stojí v základě svém stručně na těchto principech: demokratismu, komunismu, internacionalismu, atheismu a emancipace ženy. Socialní demokracie ve své nynější podobě není žádnou náhodou, nýbrž logicky vybudovanou soustavou myšlének, z níž nelze libovolně některé části ubrati nebo přidati; jest nutně takou, jakou jest.

Znamená to však, že budova socialně-demokratická je nedotknutelna? Naprosto ne. Nic není na světě, co by bylo logicky nedotknutelno. Znamená to však, že nelze tak učiniti libovolně, nýbrž že ti, kteří se jí chtí kriticky dotknouti, mus tak učiniti jen na určitých místech, nechtí-li odtáhnouti s krvavými hlavami. Tyto body jsou tři:

1. Materialistické pojímání dějin.

2. Učení o koncentraci kapitálu, jehož vyvracení nutno ovšem přenechati odborníkům národního hospodářství nebo — životu. Ukázalo-li by se, že malovýroba vítězí nad velkovýrobou, nebo jí aspoň stačí a že mezinárodní centralisace kapitálu nalezá nepřekonatelné překážky, byly by další důsledky marxismu nemožny.

3. Posledním sloupem budovy jest konečně idea evoluční. Přešla dnes sice v naše tělo a krev, není však nikterak neotřesitelným axiomem. S velikou obratností hájí z novějších zejména štýrskohradecký professor L. Gumplowicz theorii, že názor o jednotném vývoji lidstva k stále vyšším formám je ničím nepodepřenou domněnkou a že život národů podobá se rozbouřenému moři, na němž beze všech pravidel a zákonnosti hned tu, hned onde vlny se zvedají a klesají.

Hlídka hospodářská.

Dne 27. prosince 1896 konal se za účastenství asi 3000 osob v Praze sjezd rolnictva českého, jehož hlavním účelem bylo zřízení velikého agrárního sdružení k vydatnějšímu hájení zájmů zemědělských, ovšem prý v rámci strany svobodomyslné. Mimo to usnesl se sjezd na řadě resolucí, týkajících se vyvazení břemen hypothekárn[illegible], zákazu terminového obchodu obilního na bursách, zákazu kartelů, sp[illegible]-vedlivého vyrovnání hospodářského naší polovice říše s Uhrami a p[illegible]. Co se týče vlastního počinu sebevzdělávání rolnického, žádáno bylo i-

Digitized by Google

zování zimních a pokračovacích škol hospodářských, zakládání družstev a pod.

Rolnictvo německé odbylo svůj sjezd již 13. prosince v Budějovicích, kde současně konal se též velký sjezd českého maloživnostnictva, s resolucemi obsahu již z předchozích podobných sjezdů známého. Vůbec hýbají teď otázky hospodářské hlavně otázky středních a malých podnikatelů zemědělských a živnostnických, veřejností naší více než kdykoliv jindy. Nikdy se nehemžilo časopisy tolik úvah a zpráv hospodářských, nikdy nebylo tak četně a s takovou účastí obecenstva rokováno o hospodářských otázkách na schůzích spolkových i veřejných. Sám »klub národní strany svobodomyslné« uspořádal několik rozprav o akci na podporu malých živností, o postavení našeho zemědělství a našeho úřadnictva soukromého, jichž úroveň nesvědčila ostatně o hlubším ovládání předmětu, při nejmenším u debateurů. »Hlas Národa« pak od 1. t. m. posunul část národohospodářskou na místo úvodní, a snaží se organisovati své zpravodajství hospodářské důkladněji než jsme tomu zvykli u ostatních denních listů našich.

V theorii bylo by tedy postaráno o věci hospodářské u nás dostatek. Hůře to vypadá s praxí; loňského roku bylo prý u nás založeno přes 60 větších podniků průmyslových, ale již ze seznamu oborů jest zřejmo, že mezi jejich zakladateli jest asi příslušníků naší národnosti velmi málo. Jdeť většinou o přádelny, tkalcovny, jirchárny, lučební a elektrické závody a pod. a málo jen o pivovary, v jichž zakládání soustřeďuje se u nás skoro výhradně praktická naše energie hospodářská.

— Tyto dni svolal také zemský výbor ankety v příčině zemských úvěrních fondů, maloživnostnického a rolnického. Zemský sněm věnuje totiž na oslavu panovnického jubilea v r. 1898 obnosy po 500.000 zl. na zřízení dvou fondů, z nichž by se poskytovaly zápůjčky společenstvům a družstvům živnostenským a zemědělským na osobní úvěr za levné zúročení. Ankety měly se vysloviti o tom, jak správu fondů těchto upraviti, jak působnost jejich a poměr k podobným podnikům, zejména záložnám, vymeziti, jaký postup stanoviti při jejich aktivování a p. Na základě výsledku ankety, jejíž protokoly budou teprve tiskem vydány, předložil zemský výbor sněmu v letošním zasedání své návrhy organisační. Již předem bychom však varovali, aby od fondů těchto nebyly očekávány nemožnosti. I zemské fondy úvěrní budou při poskytování úvěru nuceny šetřiti aspoň do značné míry opatrností v bankovním a úvěrním životě obvyklých, a úvěru dostane se v první řadě nikoliv těm nejpotřebnějším, nýbrž mohovitějším a úvěruhodnějším. Konkurence fondy těmito záložnám působená bude pro celkovou nepatrnost naproti úhrnnému úvěrnímu obratu založen neprávě značná. Přes to ani my nepochybujeme, že možnost levnějšího úvěru jimi poskytnutá bude v jednotlivých případech moci značně přispěti k ulevení úvěrní tísně, v níž nalezají se začasto sta i tisícové poctivých a přičinlivých lidí, kteří bez majetku i bez protekce dnes i u místních malých podniků úvěrních marně úvěru by se domáhali. Pokládáme ovšem za samozřejmé, že ze zemských fondů úvěrních dostane se za určitých podmínek úvěru i jednotlivcům a nikoliv pouze společenstvům a družstvům. V krajinách hospodářsky a intellektuelně méně pokročilých, avšak právě proto pomoci veřejné nejvíce potřebujících, na čilejší ruch společenstevní ještě dlouho nebude lze pomýšleti, a kraje tyto by jinak z akce této ve skutečnosti úplně byly vyloučeny.

Digitized by Google

— Na podporu odborného vzdělání živnostnictva pořádají se nyní pokračovací kursy pro tovaryše a mistry v jednotlivých městech. V krajinách německých pořádá je technologické museum vídeňské z dotace státní. V českých jsou nuceni místní činitelé vydržovati je sami. Po loňském obuvnickém kursu plzeňskem pořádá podobný kurs nyní obchodní komora pražská pro obuvníky v Karlíně, načež následovati budou Žižkov, Kladno, Kolín a jiná města. — Po nekonečně dlouhém vyjednávání uzavřena konečně obchodní smlouva mezi Rakousko-Uherskem a Bulharskem; že i při ní zájmy uherské polovice ukořistily pro sebe lví podíl, rozumí se snad již samo sebou. *O.*

Zdravotní hlídka.

Obě sněmovny říšské rady přijaly zákon o potravinách. Více než patnáct let mluvilo se už o něm. Nyní jest konečně sankcionován, a nejdéle za půl leta bude v platnosti. Že ho je nanejvýš potřebí, vidno je z toho, co se děje s potravinami, zvláště ve velikých městech, přes všecku nynější obecní i státní kontrolu. Jest to jednoduchým a jen spravedlivým postulátem, abych za svůj peníz dostal skutečně to, co chci, abych za drahý peníz nekupoval margarin místo přirozeného másla, abych jedl v uzenkách maso a ne housku a krupici, abych neotravoval své děti cukrovinkou, natřenou barvou více či méně jedovatou, abych nepožíval konservy zabalené v měď, olovo atd. Otázka ta je tím důležitější, čím více trpí špatnou a zdraví nebezpečnou jakostí potravin ten, kdo za nejskrovnější peníz musí býti živ. V budžetu pro rok 1897 má vláda preliminováno 67 000 zl. r. č. na zařízení 5 zkušebních stanic pro potraviny a požitiny. Stanice tyto nebo zkušebné ústavy budou při zdravovědných stolicích na universitách ve Vídni, Hradci, Praze (2) a Krakově. Přednostou takového ústavu bude vždy profesor hygieny a jemu k ruce bude přiděleno několik sil chemicky i zdravotnicky vzdělaných. Bude dosti práce pro tyto ústavy, a práce tato bude nejprospěšnější nejmenším z lidu. Jen aby provádění zákona netrpělo byrokracií, jako u nás v Rakousku všecko. Mocný rozmach zdravovědy na všech polích lidské práce, jejž pozorovati možno všude u všech národů, a příklad, jak provádí se přísně zákon o potravinách v Německu a s jakým úspěchem, nedá u nás snad usnouti dobrým předsevzetím moudrých našich zákonodárců. V Němcích mají zákon o potravinách, jehož kopií je náš zákon z r. 1879 A dostalo se tam tomuto zákonu mnoho doplňků; v r. 1882 nařízením o prodeji petroleje, v r. 1887 o obchodu s předměty, které obsahují zinek a olovo, v tomtéž roce nařízením o upotřebování zdraví škodlivých barev při požitinách, potravinách, hračkách atd., v tomtéž roce zákonem o náhražkách másla, v r. 1891 zákonem výroby strojů na umělá kávová zrnka, v r. 1892 zákonem o prodeji vína a jemu podobných nápojů atd. Přijatým zákonem o potravinách bude snad i v Rakousku konečně učiněna přítrž různým švindlířským a přímo vyděračským machinacím velkých i malých, židovských i nežidovských výrobců.

Digitized by Google

— Rakouští lékaři bez rozdílu národnosti cítí se zkráceni nejnovější novellou k živnostenskému zákonu, jíž zavedeno je povinné nemocenské pojišťování mistrů. Všecky lékařské komory všech rakouských zemí podaly hromadnou petici panské sněmovně, aby pozměnila zákon ve prospěch lékařů. Prof. Albert měl v této sněmovně velkou řeč o požadavcích a smutném stavu praktických lékařů, nemohl se však příliš rozehřáti pro tuto žádost lékařských komor. Referent o tomto zákonu řekl, že malým řemeslníkům a živnostníkům nevede se dobře, že je povinnost státu o ně se starati, a že bude potřeba, aby lékaři, cítí-li se materielně dotčeni, pomohli si sami. Lékařům tedy dle vývodů p. referenta není stát povinen pomoci, vede-li se jim špatně. Česká lékařská komora s oběma svými sekcemi usnesla se na mimořádné valné schůzi, konané dne 8. ledna v Karolinu, svolati všeobecnou manifestační schůzi všeho lékařstva ve království Českém. Tam budou předneseny všecky požadavky a stesky lékařů obou národností v Čechách, a veřejnosti bude podán pravý obraz smutných hmotných poměrů praktických lékařů. Lékaři hledají hlavní jejich příčinu v uzákonění nemocenských dělnických pokladen. Myslíme však, že jsou toho ještě příčiny jiné a mnohé. Nejdůležitější jest asi ta, že lékaři, pokud jich bylo málo a následkem toho dobře se jim vedlo, nestarali se příliš o sociální své záležitosti; ve starostech těchto předhonily je úspěšně téměř všecky stavy. Když nyní při nadbytku lékařů a při nedostatečné sociální lékařské organisaci procitli lékaři ze své netečnosti, vidí příčinu svého špatného položení ve všem jiném, jen ne v sobě samých. Moc kapitálu jeví se ve všem. Lidé chtějí míti dnes všecko laciné, chtějí míti také laciný lék a lacinéhо lékaře. S tím je třeba lékařům počítati, i na ně už došlo. Praktickým lékařům nevede se skvěle. Čteme dnes dosti často v lékařských listech, že tam a tam v Čechách zemřel lékař, dovedný, dobrý i hledaný a nezanechal po sobě ani tolik jmění, aby mohl býti pohřben. Jest nutno, aby lékařská krise byla odstraněna takovým způsobem, aby nebyl poškozen ve svých požadavcích malý člověk, a aby při tom přece vedlo se lékařům tak, aby mohli býti živi oni i jich rodiny, přiměřeně své námaze a nebezpečí svého zodpovědného povolání.

vl.

Z naší doby.

— **Sjezd československ. žen r. 1897.** Komitét pro uspořádání sjezdu konal schůzi dne 7. ledna, první po předchozích schůzích důvěrných, odbývaných po valné schůzi na staroměstské radnici dne 27. září m. r. Ke schůzi této zvána i širší veřejnost, či, jak zněla v oznámení v novinách »dámy, které se o sjezd zajímají, jsou vítány«. Tedy jenom dámy. S muži, sebe více se zajímajícími nejen o sjezd, ale o celou otázku **ženskou**, nechtějí naše dámy posud ještě nic míti. Pardon, přece již! V rozsáhlém programu sjezdovém jsou věci, na které dámy snad nestačí. Právo volební, aktivní i pasivní, a jiná práva občanská! Zákon manželský, poručnictví! Oprava čeledního řádu! To jsou všechno body programu sjezdového. Kára je tu, ale kdo jí hne? »To musí propracovat právník! Poradíme se s právníkem! Svěříme to advokátu!« tak se to o schůzi ozývalo z úst těch, které ještě na radnici tak vášnivě volaly: »Muže ne! Muže ne!« Nu, právníci tedy šťastně učinili trhlinku do otevřeného šiku. Teď jen ještě lékaře pro zdravotnictví, pedagoga pro výchovu a filosofa pro otázky ethické a — dá Pánbůh — bude ze sjezdu přece nějaký užitek . . . O čem se jednalo na poslední schůzi, jež trvala přes tři hodiny? Prý o doplňcích programu, či o možných námitkách proti jednotlivým jeho bodům. Spousta podrobností, debat, nemožných návrhů a facit — chaos, stále zamotanější spleť, a nikde jasného přehledu. Zeptejte se dam, co vlastně chtějí? Ukážou vám program. Osm oddílů a některý oddíl čtyři až i osm bodů. A co všechno čteme! Výchova, zdravotnictví, zvelebení domácnosti, zvýšení uvědomění národního politickými (?) přednáškami a »nezapíráním mateřského jazyka«, lidumilství, povznesení mravnosti,

Digitized by Google

ženina práva, tužby a cíle, resoluce k ministerstvu a zemskému sněmu, založení knihovny a čítárny, ústřední spolek . . . Berlínský sjezd ženský nebyl se svými otázkami hotov ani za 6 dní, a naše dámy, které mají program, ne li širší, aspoň stejně bohatý, chtějí být hotovy za jediný den, nejvýš za dva! Ptejte se jich, jak zamýšlejí uskutečnit jednotlivé reformy, jak dosíci těch cílů a tužeb! Tu již to vázne, a odpovědi stávají se rozpačitými. „To prý není věcí sjezdu. Sjezd jen poukáže na vady a tužby, a reformovat a provádět bude pak spolek.« Jaký spolek? »Ústřední spolek, jehož zařízení je posledním bodem programu a jenž, jak výslovně je vytištěno, by ustanovení sjezdu prováděl a v němž by byly zastoupeny delegátky všech spolků českých«. A tu jsme již na dobro v mlhovinách. Spolek ještě neexistuje, má se utvořit snad teprv po sjezdu, ale kde, jak a z koho? Prozatím by prý snad »Výrobní spolek« a »Domácnost« propůjčily knihovnu, čítárnu i místnosti, a později by snad oba ty spolky mohly s oním velkým ústředním splynout. Paní Tereza Nováková hned k tomu navrhuje, aby zřízen byl po způsobu anglických klubů, aby tedy byl spolu místností polozábavní; čítárna aby spojena byla s kavárnou a t. d. A hned na to debata o té kávě. Má být či nemá . . . Dámy kladou důraz na to, že sjezd jejich má mít vedle sociálního hlavně ráz vlastenecký. Československá žena v minulosti, přítomnosti i budoucnosti! Vzájemnost, spojení s krajankami až i zámořskými — a za chvíli debata o tom, je-li Moravanka Češkou nebo Moravankou . . . To je — nechť mi to již milé dámy jako negalantnímu odpustí — plýtvání časem, kterého bylo by možno lépe vynaložit k tomu, aby si dámy jasně hledély uvědomit, co vlastně ženskou otázkou je, a kde a jak by se v našich poměrech mělo s ní začít. Jak se v ohledu tom pracuje v Anglii a Americe, nemůže být směrodatné u nás. Na místě 27 bodů programu a 27 referátů o nich, a debat propracovat dvě, tři otázky hlavní a na základě tom pak teprve pracovat dále. — Potěšitelným úkazem byl při schůzi návrh pí. Hoblové z Ml. Boleslavě, aby se věnovala při ženské otázce větší péče třídě dělnické. Proti tomu zpočátku malý odpor se strany dam. Dělnická třída prý se sblížit nechce, nedůvěřuje třídě měšťanské. Vzorná odpověď paní Hoblové: »Přibližte se k nim s láskou a vlídností, nechoďte k nim v nádherných toaletách, a netvařte se, jakobyste jim prokazovaly milost.« — Kdyby byly členy komitétu samé paní Hoblové, hleděli bychom k tomu slavnému dnu sjezdovému s mnohem větší důvěrou. Snad se nám v příštích schůzích, jež budou do sjezdu ještě pořádány, ukáže z té spousty slupek ještě nějaké zdravé jadérko! *Amis.*

— **Přednáškový cyklus o samosprávě** pořádá Český klub každý čtvrtek v Měšťanské besedě. Na programmu jsou ještě přednášky o samosprávě v Anglii, ve státech německých, Uhrách, Francii, Švýcarsku, Rusku a rozličných neuskutečněných organisačních projektech rakouských. V zahajovacím proslovení dne 7. ledna pravil dr. Šolc mezi jiným, že roku loňského v četných městech německých konaly se podobné odborné přednášky. Bylo by záhodno, aby i v politických spolcích našich a v městech českých konaly se podobné přednášky, a tím aby se pracovalo k rozšíření vědomostí politických po nejširší veřejnosti. Tyto přednášky o samosprávě vzal si za úkol kruh osob, patřících k universitnímu sboru české university a jeden člen obchodní akademie. — Z obšírné první přednášky prof. dra. J. Pražáka „o pojmu a povaze samosprávy" uvádíme stručně jen tyto věci. Pojem samosprávy může býti vykládán ve smyslu širším a užším. V širším smyslu znamená správu vlastních záležitostí. O samosprávě v tomto směru mluvíme i při sdruženích rázu soukromého. Mluvíme-li pak o samosprávě v širším, politickém slova smyslu, myslíme tím správu veřejnou a vylučujeme správu záležitostí soukromých. Dnes vidíme, že se úžasným způsobem rozšiřuje obor práva veřejného na úkor práva soukromého. Tento postup jeví svůj reflexní účinek i pokud jde o vymezení pojmu samosprávy. Neboť velká řada oněch úkolů, jež dříve obstarávali jednotlivci nebo soukromé korporace, přešla dnes na korporace veřejné. — Samosprávu musíme lišiti od správy státní, neboť u nás se vytvořila samostatná organisace samosprávní vedle organismu správy státní, která nemá s touto mnoho společného. Principielního rozdílu pokud se týče úkolů není. To dochází výrazu i v základních zákonech státních, které se nezmiňují o samosprávě. Samospráva stojí asi uprostřed mezi správou záležitostí soukromých a s druhé strany mezi správou státní. — Pojem náš o samosprávě byl zatemněn tím, že se spojil pojem samosprávný s různými jinými hesly, které za podstatné pokládati nemůžeme. První nedorozumění povstalo z toho, že se nám omezuje pojem samosprávy na samosprávu místní. Pojem samosprávy je však mnohem širší a obor samosprávných korporací je rovněž velmi rozsáhlý na př. při společnostech náboženských, živnostenských, družstvech honebních, vodních, sborech doktorských ak

Digitized by Google

při novějším zákonodárství sociálně-reformním, úrazových pojišťovnách atd. Pojem samosprávy nesmíme tudíž omeziti na samosprávu místní. — Stejným způsobem neshledáváme po druhé nejmenší souvislosti snah samosprávných se snahami státoprávními. Nezáleží na tom, v kterém státě samospráva chce působiti. Samosprávu si můžeme mysliti jak ve státě českém tak i ve státě rakouském. — Souvislost požadavků samosprávných se snahami národnostními se nyní ani vážně netvrdí. Povstala tím, že naproti germanisaci, která se zaváděla ve správě státní poskytovala samospráva jakýsi útulek. Souvislost s principem národnostním měla by význam, kdyby šlo o organisaci národností jako organisací samosprávných. V této myšlénce je mnoho oslňujícího a důsledkem jejím by bylo daleko intensivnější hájení zájmů národních. Zda-li myšlénka tato dojde svého uskutečnění aspoň v době dohledné, o tom sluší velmi pochybovati. — Jakousi souvislost s principem konstitučním konstatovat nelze nijak. Můžeme mluviti o samosprávě ve státu absolutistickém a s druhé strany může býti i v republikách samosprávy velmi poskrovnu a pochybuji, kdyby se došlo k uskutečnění ideálu sociálních demokratů, že by v něm samosprávě bylo na růžích ustláno. — Požadavek samosprávy je prastarý. Samospráva, které se těšily církev, velké cechy byla taková, že správa státní jevila potřebu omezováním samosprávy těchto cechů uspořádat znova poměry živnostenské. To byla velmi rozsáhlá samospráva a nemůžeme vytknouti podstatného rozdílu mezi samosprávou tehdejší a nynější. — Za podstatné kriterion samosprávy nemůžeme považovati snad volbu funkcionářů samosprávy se strany súčasněných. Někteří jsou na př. jmenováni panovníkem jako předsedové sněmoven. Konstatovati ovšem můžeme, že u nás pravidlem jest, povolávati funkcionáře k úřadu svému volbou. Pojem samosprávy můžeme vytknouti tak, že ona je podílem na výkonné moci v státu, jednotlivým skupinám společnosti lidské s dopuštěním státní moci poskytnutým za účelem přivádění k platnosti zájmů zastoupených. Samospráva není však podílem ve výkonné moci státní, není správou státní, nýbrž je od ní oddělena. Nemůžeme říci, že samosprávné korporace vykonávají své funkce z rozkazu správy státní, nýbrž z dopuštění správy státní. Stát má moc svým zákonodárstvím tvořiti jakékoli korporace znova nebo učiniti jim konec. Tímto vznikl t. zv. dualism ve správě, na který z mnohých stran bylo stěžováno. — V mnohých státech jiných organisace samosprávy spočívá na systému sesíliti zeměpanské orgány autonomními. — Samosprávná korporace nemá nikdy využitkovati své moci v zájmu soukromo-hospodářském. Takovému smísení funkcí hospodářských s funkcemi autonomními nutno se vyvarovati. Vyloučíme-li tedy na jedné straně funkce přenesené a na druhé straně funkce hospodářské, vznikne nám teprve vlastní funkce korporací samosprávných. Mají snahy po dalším vytváření se samosprávy naděje na úspěch? Rozšíření to nastane samo sebou. Státu není možno, aby při vzrůstající agendě vlastní obstaral vše svými úřady. Musí dopustiti, aby skupiny společnosti lidské obstarávaly si své záležitosti samy. — K přednášce samé, jež byla ovšem mnohem obšírnější, a i k přednáškám příštím poznamenáváme, a zajisté za souhlasu velmi mnohých, že je nutno, mají-li se přednášky setkati se širší účastí a úspěchem, aby páni přednášející sestoupili mnohem více z kathedry a pohybovali se raději místo ve světě z větší části pojmovém, ideologickém, ve světě konkretním a názorovém a zejména četnými příklady a sociálním zabarvením činili přednášky poutavějšími.

— **Katolické Listy** slove klerikální denník, jenž vychází od nového roku splynutím „Čecha" a „Večer. Novin". I. číslo ohlašuje tento program: oddanost k panovnickému domu, úctu k všeliké zákonité autoritě, rovnoprávnost národní, zachování celistvosti a svézákonnosti králov. českého, korunovací, konfesionelní školství, společenstevní organisace stavů výrobních a živnostních, voleb. právo dle skupin zájmových pro sněm a vrácení sněmům práva vysílati zástupce do říš. rady, přiměřené zdanění movitého kapitálu, zrušení loterie, obmezení lichvářství a bursov. spekulací, závazné sdružení rolnictva, ulehčení jeho zadluženosti, úpravu zeměděl. úvěru zvláště osobního, v meslech a obchod. živnostech zavedení průkazu způsobilosti, zlevnění živnost. úvěru, za tření v invaliditě a stáří, zákonná zařízení k ochraně dělnictva.

— **Hlas Národa** vychází od nov. roku s národohospodářskou samostatnou příloh u a vykazuje vůbec části národohospodářské i v listě přední místo. Přestává te býti denníkem pouze politickým a strannickým. Mimo to bude uveřejňovati P a m starších vlastenců, již náš vývoj před r. 1850 jakož i potom až do let

Digitized by Google

sedmdesátých z bezprostředního názoru znali. Počíná zápiskami zemřelé pí. M. Červinkové-Riegrové, o její babičce, matce dr. Riegra.

— Policie pražská může si zaznamenati novou zkušenost z minulého týdnu: Shromáždění lidu, i největší, kterým se nebrání, končí vesměs klidně; shromáždění však, kterým se překáží a jež se zakazují, končí obyčejně srážkami a někdy dokonce i krvavě. Poslední zakázaná schůze nezaměstnaných v Praze dokázala to znovu.

— Přednášky dra. Beneše a dra. Herbena v Dělnické Akademii budou upraveny a vydány tiskem.

— Z poštovní dopravy do Rakouska jest vyloučeno v této době 288 cizozemských časopisů.

— Kapelníci Nár. Divadla pp. Ad. Čech, Anger, Vyskočil a režiser Krössing učinili v denních listech prohlášení ve známé afféře žaloby na »Nivu«. Naši čtenáři pamatují se zajisté ještě oč šlo: Dopisovatel »Nivy« slyšel z úst mladé zpěvačky, že oni pánové přijímají veliké summy za hodiny, které poskytují debutantkám, o jichž přijetí k divadlu pak sami rozhodují. Kapelníci Nár. divadla to popírají a praví, že jde o případ, při kterém debutantka sl. Borovičkova propadla. A dokládají: »dne 12. června 1896 nabízel p. dr. Roháček svým obhajcem našemu právnímu zástupci narovnání, dle něhož byl ochoten uveřejniti v »Nivě« prohlášení, že byl časopis jeho mystifikován«. Nyní jest zase na p. Roháčkovi řada, aby mluvil. Z dlouze se vlekoucího vyšetřování sluší poznamenati výpověď p. ředitele Šubrta, že p. Čech nedává nyní (totiž po zprávě »Nivě«) hodin, poněvadž mu to bylo zapovězeno.

— Pan K. St. Neumann mluví v »Nivě« o intimním volném jevišti. Jest to bezmála pohřební řeč. Příčinu nezdaru vidí především v tom, že se intimní volné jeviště ustavilo jako spolek a nezůstalo jen kroužkem intelligentních dilettantů. Nyní prochází právě trapnou krisí. — Mezi výtkami na netečnost tisku nalézáme také zmínku o »Rozhledech«. Stránkový skoro referát na str. 644. lonských »Rozhledů« nazývá pan Neumann zastrčenou, sotva znatelnou notickou! Rádi bychom věděli, co více se dalo napsat o představení, z něhož referent, jak tam vyznává, zachytil pouze několik vět!

— V Brně přestal vycházet lidový týdeník »Pramen« a autonomistický týdeník »Beobachter«.

— Pan A. Pravoslav Veselý chystá knihu o procesu »Omladiny« a současném myšlenkovém hnutí mládeže.

— »Radikální Listy« odbyly citované námi zasláno pp. Al. Hajna, Al. Klímy a Jiř. Paka slovem »rozpustilý kousek«. Na vyslovená tam obvinění zůstaly však dlužny odpověď.

— »Pohnutky, které vrhají posluchače vysokých škol v Rakousku do náručí dělnického hnutí, rozpoznáme snadno, představíme-li si průměrný stupeň všeobecného vzdělání, jaký vykazuje abiturient střed. škol v této říši. Vyjímaje velká města, kde je čilejší výměna myšlenek, nečetl absolvent venkovské reálky ani nejdůležitější klassiky, z Heinea zná nanejvýš Loreley, z Darwina jen jméno a z Marxe často ani toho ne. O něco výše stojí vědění našich gymnasistů. Po maturitní zkoušce ocitají se obyčejně na tom stupni vzdělání, kde politické, vědecké a literární fráse mocně na ně působí, kde je papouškují, nerozumějíce jim, uvádějí se pro ně v nadšení anebo jen se tváří nadšenými. A tak naslouchá abiturient, jakmile vstoupí na vysokou školu, dychtivě řečem jednotlivých vůdců, kteří mu imponují svým radikálním vystupováním . . .«

„*Akademie.*" Z čl. Ed. Pulka: »Studenten un Sozialismus in Österreich.«

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. února 1897. Číslo 9.

Komu náleží pátá kurie?

Nové říšské volby budou bez odporu volbami od dob ústavních nejdůležitějšími; v páté kurii má volební právo každý rakouský státní občan, který dosáhl 24. roku stáří, bydlí nejméně 6 měsíců před vypsáním volby v obci a není ho ze zákonných důvodů zbaven; miliony státních občanů, žijících z práce vlastních rukou a politicky posud vyděděných, přistoupí dne 12. března poprve k volebnímu osudí.

Volby v V. kurii jsou dnes středem všeho interessu; z nich musí přijíti do nového parlamentu nové směry. Úkolem jich bude učiniti poprve z parlamentu dle jména parlament de facto; dnes všechna, nejen výkonná, i zákonodárná moc ve státě byla v rukou vlády. Rakousko, ač stojí v řadě států konstitučních, spravováno je absolutisticky; parlament dnešní, vyšedší z volebního řádu Schmerlingova, byl institucí byrokratickou. — Druhým úkolem jich bude učiniti z parlamentu volnou tribunu; v poslední době zvykli jsme slyšeti přímou řeč spíše na schůzích lidu a v žurnálech, než v immunitních řečech poslaneckých; bude dále dokazovati neudržitelnost nynějšího systému centralisačního a vésti boj za základní politické svobody, všeobecné právo hlasovací, rovnoprávnost národní a sociální spravedlnost. Nový směr v parlamentu možno však očekávati od nových lidí. Nových především myšlenkově a zásadně. Hlavní otázkou je proto: Jsou tu již tito noví lidé a nové směry, kteří by provedli reformu parlamentarismu v Rakousku a zavedli na nové dráhy jeho politiku?

Veřejný život u nás roztryskl se v posledních letech v řadu politických a sociálních stran. Důkaz to, že vzdělání politické se šíří, a že politicky vyspíváme. Tyto směry utkají se letos asi v páté kurii, třebas některé jen kandidáty početními, jako na př. realisté, antisemité, snad i Staročeši. Křesťanští socialisté, kteří jsou ve vleku vysokého kleru a šlechty, doufají dobýti tří okresů: královéhradeckého, litomyšlského a příbramského. Směr radikálně pokrokový jest vinou většiny svých nynějších representantů na plném ústupu do mladočeských řad.

Digitized by Google

Hlavní boj bude tedy sveden mezi mladočeskou stranou a organisovaným dělnictvem. Jak se rozhodnout a koho volit? Zodpovědění této otázky závisí od zodpovědění otázky: Komu náleží pátá kurie?

Dle nejprostší logiky náleží V. kurie těm, kteří doposud práva hlasovacího neměli a také neměli svých přímých zástupců v parlamentě, třídě pracující, dělnictvu. Proč? Kdyby byly poslední reformou volební zrušeny všechny nynější kurie a místo nich bylo zavedeno všeobecné právo hlasovací, bylo by pak přirozeno, že by všechny stavy měly stejné právo na volební zápas. V každém volebním okresu by zvítězil nejsilnější. V zemědělském okresu kandidát rolnictva, v průmyslovém okresu kandidát dělnictva atd. To však se nestalo. Naopak všechny kurie byly zachovány, volební právo posavadních stavů zůstalo netknuto, a dělnictvu byla dána jen pátá kurie, a ani ta ne úplně, nýbrž dělnictvo bylo v ní odkázáno na zápas se všemi možnými ostatními třídami a stavy společenskými. Vláda si nepřeje dělnických zástupců v parlamentě a proto V. kurie vyšla tak zkomolena. Což je proto přirozenějšího, než aby voličstvo vůbec bylo sociálně spravedlivější než vláda a strany protipokrokové a umožnilo, aby z páté kurie vyšli kandidáti dělnictva? Živnostnictvo a rolnictvo má již dnes kus svého volebního práva: v kurii měst a míst průmyslových má v Čechách vůbec 32 poslanců, v kurii obcí venkovských 30 poslanců; 18 mandátů V. kurie v Čechách však jsou mandáty dělnictva. — Pátá kurie patří dělnictvu i pro jeho převahu početnou. Uvádíme jen zprávu obchodní komory pražské z r. 1890., dle níž jest z každých sto osob zaměstnaných při živnostech průmyslových, obchodních 26·1% samostatných a 73·9% nesamostatných, z čehož připadá na dělnictvo 69·3%. V celém obvodu komorním jest úhrnný počet všech takto zaměstnaných osob 258.191, z nichž dělnictva jest 183.404 (144.313 mužů, 39 085 žen.)

Pátá kurie patří konečně mravně dělnictvu i tím, že si ji největšími obětmi samo vydobylo.

Mladočeská strana ztratila v dělnictvu půdu; ztratila ji tím, že se neujímala dělnictva hmotně, ani mravně; že na jeho hospodářský zápas s velikým kapitálem, na jeho stávky a boje mzdové, na jeho snahy za zkrácení doby pracovní hleděla lhostejně; že se velmi zřídka ujímala dělnictva při jeho stíhání se strany úřadů, při vypovídání z práce pro politické přesvědčení a pod.; čeští dělníci, a to je zajímavo, obraceli se raději na poslance Pernerstorfera, než na poslance mladočeského. Pernerstorferova soukromá korespondence je výmluvým důkazem toho.

Mladočeši neučinili rovněž ničeho pro kulturní povznesení dělnictva; nedali dělnictvu žádné literatury, nezaložili jediného dělnického spolku vzdělavacího I »Dělnickou Akademii«, ústav tak eminentně kulturní a — národní, musilo si dělnictvo založiti samo. Ale ani tu nedostalo se akademii žádné podpory z řad mladočeských; žádná městská rada, mladočeský peněžní ústav, spolek a j. nedali jí subvence jediná Praha chce dávati 100 zl. ročně, tam, kde Vídeň dává již dlouho 6000 zl.; a to je charakteristické také, že v »Dělnické Akademii« přihlásili se k poučování a přednáškám všechny možné osoby, ale ani jediný stoupenec strany mladočeské Není divu, že jen z těchto důvodů, nehledíme-li ani

Digitized by Google

k tvrdému chování se mladočeské žurnalistiky k dělnictvu, nevidí žádný uvědomělý dělník v Mladočeších svých zástupců, mnohem spíše však své odpůrce. Mladočeská strana nejen že nebude energickým mluvčím dělnictva, ona nevnese dále ani žádného nového směru do nového parlamentu. Klub mladočeský popluje asi již v nové sněmovně na klidných vodách politického oportunismu.

Hlavní boj na př. v I. okresu volebním (města Praha, Karlín a Smíchov) bude sveden dle dosavadních zpráv mezi p. Březnovským a p. Dědicem. V. Březnovský, živnostník a známý Mladočech radikálního a antisemitského nátěru, a K. Dědic, také živnostník, sociální demokrat, známý posud jen v kruzích dělnických. Oba lidé upřímní, pro koho se v tomto případě rozhodnout? Zde je nutno bráti v úvahu ne osoby, ale směry, jaké tito lidé zastupují. Březnovský bude zástupcem středních tříd, Dědic bude mluvčím dělnictva. V Praze konečně, jako průmyslovém centru převládají massy dělnictva. Z toho důvodu má kandidát dělnictva nepopíratelně větší mravní přednost, než kandidát mladočeský.

Podobný případ jest ve druhém průmyslovém centru kladenském. Zde kandiduje sociální demokrat redaktor Steiner a proti němu chce výkonný výbor kandidovati hrab. dr. Kounice, spolehaje na jeho popularnost v dělnictvu. Dr. Kounic však, pokud víme, kandidatury nepřijal a zajisté asi nepřijme. Dr. Kounic i poslanec Březnovský dosáhnou zajisté svých mandátů v kurii městské nebo venkovské, kde budou na místě, a měli by svou resignací hned na poprvé a bez nutnosti užších voleb umožniti zvolení přímého kandidáta dělnictva. Kdyby mladočeská strana byla prozíravější, pracovala by zajisté aspoň nepřímo pro kandidatury dělnictva. Bylo by přece nejen sociálně spravedlivo, ale i politicky velmi rozumno, kdyby umožnila příchod do parlamentu dělnické poslanecké avantgardě, která by vždy šla bezohledně do boje tam, kam by mladočeský klub nechtěl nebo nemohl. Místo toho koná se však pravý opak — v páté kurii nekandidují se ani noví, mladší a pokrokovější lidé, tím méně dělníci, ale sami staří předáci strany, jako dr. Herold, dr. Engel, dr. Pacák, Adámek, Janda. Co zlé krve bude zase vylito a propastí rozšířeno! S vládou se dělnictvo musilo bíti o své hlasovací právo a s Mladočechy se musí bíti o své mandáty. Z toho všeho plyne jedno: povinností všech lidí, jimž jde vážně o skutečný politický a sociální pokrok v Rakousku, je podporovati kandidatury dělnictva přes hlavy oficielních kandidatur mladočeských. Se svými důvody obracíme se tu především k onomu velikému počtu inteligence, jež nehlásí se do řad mladočeských, nestojí však ani v batailonech dělnických.

Dělnictvo je socialistické. V této věci bylo v české veřejnosti a jest posud mnoho předsudků. Mnozí poslanci mladočeští vyslovili se, že prý i socialistům má býti dáno právo a spravedlnost, že však se musí postaviti cele a úplně na půdu národní. Mísí tu však obyčejně dva pojmy: půdou národní se myslí půda mladočeská. Na půdě národní socialisté stojí, na půdu mladočeskou se ovšem postaviti nemohou.

Z voleb v V. kurii má prý vyjíti plebiscit (hlasování všeho lidu) za české státní právo; mladočeská strana byla by prý i pro kandidáta dělnického v páté kurii, kdyby však odpřisáhl program státoprávní. Při

Digitized by Google

tom ale nesplnila sama základní podmínky: neformulovala nikdy přesně a oficielně, co si pod pojmem české státní právo představuje. Je tu přece řada různých názorů; každý mladší směr formuluje státní právo jinak — máme tu historické, přirozené státní právo, foederaci, autonomii národa, svrchovanost národa atd. — socialisté jsou pro stát lidový i pro svrchovanost národa, jsou pro sebeurčování národů, pro naprostou rovnoprávnost jazykovou, a v poslední době jsme toho svědky, jak socialní demokracie československá provádí tyto požadavky svého programu ve svých řadách i proti soudruhům německým (v odborné organisaci). Velikých ilusí, jako jiné třídy, si dělnictvo ovšem z provedení státního práva nečiní, poněvadž ví, že sociální zápas bude nuceno vésti v českém státě právě jako nyní, a že musí býti naň připraveno.

Dělnictvu se také vytýká mezinárodnost. Věc ta je však dnes již jasna každému, kdo si všímá veřejného života. Vždyť dokonce i jeden přední muž nynějšího agrárního sdružení, posl. Horák, mluvil o mezinárodním rolnictvu a o nutnosti jeho mezinárodní organisace. Jen Národní Listy to posud nepochopily: uveřejnily znova nedávno fantastický článek o národnosti a mezinárodnosti z péra p. S. Beaucheza, tohoto Francouze-Čecha v jedné osobě, jenž již před výminečným stavem vlastenecky práskl do bot a z Paříže dnes káže českému studentstvu a dělnictvu o povinnostech vlasteneckých.

Dělnictvo jest prý také velmi vlažné a lhostejné v našich otázkách národních. Vlažné a lhostejné! A přece především dělnictvo plní dnes svými dětmi školy matičné. Je ovšem velmi snadno býti patriotou tam, kde člověk má zajištěný určitý důchod, který ho chrání před možnými pohromami. V tom není žádného hrdinství. Povinností těchto zabezpečenějších tříd jest dobyti národu jeho principielních požadavků. Nemáme-li jich dnes dosud, padá vina na ně.

Chování se dělnictva je však logickým důsledkem české historie posledních desítiletí. Všechny národní strany staraly se posud jen o tak zvané národní požadavky — a o dělnictvo se naprosto nestaraly. O své hospodářské zlepšení, o své vzdělání, o rozšíření občanských práv se musilo dělnictvo starati samo, a práce ta přirozeně jeho síly vyčerpává. A tu vykonalo již ohromný kus národní a vlastenecké práce. Z tisíců vyděděnců učinilo myslící lidi — a povzneslo tak samo o značný stupeň kulturní výši národa. Dnes dělnictvo vydává řadu novin, brožur, knih, uspořádá do roka na tisíce přednášek a schůzí — samá záslužná vlastenecká práce a kus velikého patriotismu dělnictva. Chtějí-li naši vlastenci učiti přes to dělnictvo vlastenectví, dobře — ale učte ho činy, ne slovy. Pro dělníky v t. zv. uzavřeném území tvoří se národní fondy, ale pro dělníky v krajích českých, kteří trpí mnohdy více, nekoná se ničeho. Co učinila podnes matička Praha pro zástupy nezaměstnaného dělnictva? Národní vlažnost a nevlastenectví nevytýkejte dělnictvu, ale těm vlastencům, kteří utiskují svého krajana-dělníka více, než leckterý Němec. U těch ať padne kázání o patriotismu na úrodnou půdu. Mluviti však dělnictvu o patriotismu a nechati ho při tom hynouti a zakrsati v bídě na rodné půdě a v rodných obcích — to je trpká, zoufalá ironie. Každý strádající občan je kusem strádající vlasti; kdo chce býti dnes vlastencem

Digitized by Google

a chce viděti zkvétající vlast, musí pomáhati v první řadě těm, kteří ve vlasti padají v socialním boji a zůstávají bez pomoci.

Nejčastěji se ukazuje na kolektivismus; sespolečenštění půdy a výrobních prostředků je prý neproveditelno, je čirou utopií. Budsi! Život sám ukáže, pokud jsou utopie proveditelny a pokud ne. Redakce »Vyšehradu,« která vše to odbyla v několika řádcích jako zhola absurdní, může se poučiti z důkladného spisu: Fabiánská pojednání o socialismu, vydávaném právě v »Knihovně Rozhledů,« o tom, jak vězíme až po uši, třebas neuvědoměle, v kolektivisování společnosti. V politice však je dnes a zejména v Rakousku důležitější, co se dnes musí chtíti, než kam až se jde. A v tomto směru je právě program sociální demokracie nedávno vydaný, velmi praktický, z něhož velmi a velmi mnoho musí podepsati i strana mladočeská.

Celkový obraz volebního zápasu v V. kurii není. posud znám. Z jiných kandidatur nových lidí oznámeny jsou doposud dvě: Dra. J Štemberky, advokátního koncipienta v Králové Dvoře a Fr. Zvěřiny, úředníka rolnického cukrovaru v Novém Bydžově. F. Zvěřina byl přijat jednomyslně za kandidáta proti posl. dru. Kramáři, zástupci všech měst 10. volebního okresu; u dr. Štemberky byl vyzván mladočeský výkonný výbor, aby proti němu nikoho jiného nekandidoval. Oba tito noví talentovaní lidé, sociálně pokrokoví, jsou si zajisté vědomi významu své kandidatury v V. kurii i toho, kde by spočívalo v případě zvolení těžiště jejich činnosti a poslání v novém parlamentě. Nebudeme diskutovati o otázce, měli-li by či neměli vstoupiti do mladočeského klubu. V některých případech bychom si přáli součinnosti poslanců socialistických s mladočeskými. Heslem společného postupu všech poslanců z českých zemí je přece boj proti privilegiím šlechty, proti velikému kapitálu, proti nespravedlivým volebním řádům a zhoubnému centralismu říšskému.

Resumujeme stručně: Mandáty páté kurie náleží v dnešním kuriatním volebním řádu přímým zástupcům dělnictva, nebo v krajích neprůmyslových jeho upřímným přátelům. Každý nezaujatý a sociálně spravedlivý volič páté kurie zařídí také dle toho své jednání; jen tak bude pátá kurie počátkem lepších dob v Rakousku. *S.*

Německé vlivy na naše probuzení.

Dík celé řadě novějších prací přestává nám býti proces našeho znovuzrození tím nevysvětlitelným zázrakem, za jaký nám byl od dětství líčen. Vystupuje před námi v rysech vždy určitějších jako jeden z nejzajímavějších duševních a sociálních jevů tohoto věku, jako výslednice pestré složeniny příčin, vlivů, proudů a sil, karakterisujících počátky tohoto století a jeho prvou polovici. Přestáváme klaněti se jen mystické »vlastní síle« národa a blouzniti o chaloupkách, z nichž vyšli naši buditelé, věřiti, že naše probuzení je pouhým dílem jejich lásky a nadšení pro národ. Stavíme si je už před oči kriticky, hledíme si karakterisovati také *ideje*, které je k dílu tomu hnaly a k těm zase hledáme příčiny a popudy pomocí osvědčené a působivé methody, jíž užívá moderní literární-historie,

Digitized by Google

kritika a psychologie kulturní. Tím nestává se nám ona doba nijak méně dražší — naopak, neztrácíme-li se v pouhém sentimentálním bezmyšlenkovitém obdivu a hledíme-li rozpoznati její prvky, a přičleniti ji k celému kulturnímu pochodu evropskému, vidíme ten zjev, jejž zoveme svým probuzením, teprv v celé jeho velikosti. Vidíme, jak veliké šumné proudy kulturní venku vrhají své vlny do tiché zátoky české, a jak všecky její vzkypělé vody nesou barvu oněch venkovních proudů. Čili konkretněji řečeno: vedle toho nevymezitelného a nevyměřitelného imponderabile, které zoveme vlastní silou národa, mimo ten vlastní jeho životní fond, rostoucí a projevující se spontanně, jest naše probuzení dílem určitelných a vymezitelných cizích vlivů, které se dají klassifikovati, odhadovati a karakterisovati. Takovým způsobem dalo by se ukázati, na kolik působila na naše obrození doba rokoková, filosofie osvícenská, Revoluce, německý klassicism a německá filosofie, romantika atd. Pokusy v tomto směru podniknuté přinesly už některé určité výtěžky. Tak na př. ukázala nám kniha Jarosl. Vlčka o Puchmajerovi, jak první novočeská škola básnická je pouhým odleskem německé a polské rokokově-idyllické poesie, kdežto zase knihy Masarykovy přispěly k odhadu vlivu, jejž na prvou periodu obrození měla osvícenská filosofie původu francouzského a na další humanitní idea Herderova.

K těmto domácím pokusům přistoupilo právě větší, důležité dílo, psané sice německy, ale slovanskou rukou. Mladý Slovinec dr. Matyáš Murko, priv. docent slovanské literární historie na vídeňské universitě, vydal knihu »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik«, jakožto I. svazek většího díla o německých vlivech na romantiku slovanských národů*). Je to práce nanejvýš svědomitá a důkladná, stavěná s užitím všech příslušných pramenů a moderní methody literárně-historické. Autor chtěl tu podati důkaz o prioritě německých vlivů na naše buditele, ale podal více. Vzkřísil obraz našeho obrození v jeho hlavních představitelích od Dobrovského až do slovanského sjezdu r. 1848., obraz bohatý a pronikavý, poněvadž kreslený s celým nánosem detailů kulturně-historických a biografických. Látka je tu ovšem známa — vlastně měla by být u nás každému známa — ale vystupuje s celou svěží novostí, poněvadž je uvedena do nových, často překvapujících vztahů a postavena do zorného úhlu jediné základní autorovy myšlenky, totiž té, že vlastenecké hnutí v Čechách i u jiných národů slovanských v prvé polovici XIX. věku má ráz romantický a že tato romantika je dílem, v prvé řadě a téměř výhradně, vlivů německých. To je ovšem tvrzení, důkladně se příčící té soustavě nacionálních hesel, v nichž jsme byli vychováváni už od let šedesátých, zvláště pak všemu negativnímu pojímání národnosti, totiž jako boje proti národnosti jiné, všemu nazírání, které nechce viděti v našem vzkříšení nic, než opírání se Němectvu. A tu přichází někdo s důkazy, že toto opírání se Němectvu bylo jen dílem Němectva samého! Jaká to ironie dějin!

*) Zároveň připojuje — jako nejvýmluvnější dokument pro své závěry — překlad partií z Kollárových Pamětí, jednajících o pobytu Kollárově v Jeně.

Digitized by Google

Toto tvrzení ovšem kritičtějšího pozorovatele nezarazí, více však za to slovo »romantika«, které provléká se celou knihou Dr. Murko vidí romantiku téměř ve všem, čím německá kultura působila na naše buditele, v Herderovi, Bürgerovi a Goetheovi stejně jako v Jahnovi, br. Schleglech a Grimmovi. Má nejen za to, že »romantický duch, jenž vyvolal v evropském životě největší změny, vyšel z Německa« — což s jistými výhradami vůči starším anglickým vlivům lze v celku připustiti — nýbrž tvrdí dokonce, že i k Polákům a Rusům nejprve odtud direktně vnikl a pak anglickými a francouzskými vlivy byl jen sesílen (obyčejně se tu vidí jen vlivy byronismu). Prof Masarykovi, s nímž se jinak u většině bodů shoduje, vytýká, že staví do popředí přespříliš racionalistu Dobrovského a eklektika Jungmanna, méně však než by zasluhovali, Čelakovského a Šafaříka (v nichž dr. Murko vidí romantiky). Ovšem prof. Masaryk jde naším obrozenským processem jen po stopách humanity a dr. Murko jen po stopách romantiky a oba staví do popředí to, co jejich thesi nejvíce podporuje. Neboť naše obrození je zjev tak komplikovaný, že tam najdeme oboje a kdyby přišel třetí a šel po stopách osvícenského liberalismu, jako na př. prof. Kaizl v Českých myšlenkách, našel by také co by chtěl. Zásluhou spisu Murkova vždycky zůstane, že to, co v našem obrození ukazuje na živly romantické, zachytil poprve v celé souvislosti a ve vztazích k Německu — nezachytil ovšem všeho, jak dále ukážu a leckde zase shrnuje pod pojem romantického i to, co jím právě v karakteristickém smyslu není.

Připouští, že znovuzrození slovanských národů bylo dílem všech předchozích západoevropských vlivů, ale německá romantika mu je nejdůležitějším literárním nárazem, jež hnutí to uvedlo v pohyb. Příčiny pobělohorského úpadku vidí ne tak v germanisaci, jako ve všeobecném úpadku blahobytu a duševního života po 30leté válce, vědomější germanisaci spatřuje — a v tom shoduje se s prof. Masarykem — teprv v centralisačních snahách Marie Terezie a Josefa II. Naproti tomu však uvolnily osvícenské snahy tohoto panovníka vlasteneckému hnutí cestu, oživily vůbec duchovní život Rakouska a uvedly jej ve styk s německým. Ačkoli však už tenkráte padaly všecky literární směry německé, od Klopstocka počínaje, v Čechách na úrodnou půdu, ujaly se přece jen vlivy romantické dosti pozdě — teprv r. 1820. Dr. Murko tedy sám připouští, že romantika nebyla prvým popudem k obrození, že ono se už provádělo před ní v jiných formách a ideách. Pravým typem neromantického buditele je mu Dobrovský, každým coulem josefinský osvícenec, přívrženec osvícenského absolutismu, nemající ještě porozumění pro lid, lidové umění, národní píseň atd., ba ani samu ideu národnostní (uklouzlo mu na př. slovo: My Němci, a jeho skepticism vůči budoucnosti je znám). Jungmann stojí jakožto eklektik na rozhraní obou period: je voltairian a josefinista, nemá smyslu pro lidovou poesii, ale sdílí nadšení »osvobozovacích válek« proti Napoleonovi, cítí odpor k Byronovi a novějším romantikům, ale překládá Chateaubrianda, Goetheovy ballady, ctí Herdera a ve svých spiscích o národnosti a jazyku jde ve stopách německého turnérského »otce« Jahna. V něm už proráží tedy čistá idea nacionální, jak byla v Německu vyvolána odporem proti Napoleonovi. Za

Digitized by Google

prvý romantický list český pokládá dr. Murko Hromádkovy vídeňské »Prvotiny krásných umění«. Tam poprve se ukazuje k potřebě sbírati národní písně, a Šafařík s Palackým chápou se také hned té práce. Ve Vídni dlí té doby též Hanka a celý tamnější vlastenecký kruh horuje pro lidovou poesii, pro mythický věk národa, pro starověké národní pěvce — v téže Vídni, která je v téže době jedním z nejdůležitějších ohnisek německé romantiky! Zde je tedy ovšem souvislost patrna a nepopíratelna. Zrovna v čas a jako splnění romantických tužeb těchto vlastenců dostavují se oba rukopisy. Dr. Murko v jejich pravost ovšem nevěří a myslí, že i bez nich by bylo došlo kol r. 1820. k vlastenecko-romantické škole, s tím rozdílem, že by nebyla tak nasáklá nezdravým historismem a fantastikou, jak se skutečně jejich působením stalo. Rukopisy budí nadšený ohlas u německých romantiků, literáti i vědci obou národností horují svorně pro český starověk, upřádají fantastické vztahy mezi Slovanstvem a Indií atd. Zde nemůže býti pochybnosti o rozhodném vlivu německé romantiky, a tato partie knihy Murkovy jest myslím nejověřenější a nejpřesvědčivější. Méně však za to celá další většina knihy, chtějící demonstrovati odvislost od německé romantiky na Čelakovském a jeho kruhu přátel, na Palackém, Šafaříkovi a Kollárovi. Jsou to svědomitě pracované profily, ukazující leckterý detail ve smýšlení a životě těchto buditelů v novém světle, ale nesprávné myslím potud, pokud vidí v každém německém vlivu vliv romantiky. Záleží na tom, co myslíme slovem: romantika. Představujeme li si to nejkarakterističtější, nejosobitější na ní, tanou nám na mysli Schlegelové, Tieck, Novalis, de la Motte Fouqué a vůbec celá tato umělecká a badatelská škola, která z reakce proti revoluci a osvícenství chce obnoviti středověk i s katolicismem, feudalismem a mystickou filosofií, prozářiti všechen život uměním a věrou, která provádí kult genia atd. Ovšem že vedle těchto má romantická škola i jiná křídla, docházející k nejrůznějším i protivným sobě koncům. Do romantiky spadá katolický mysticism Novalisův právě tak jako hellenism Hölderlinův, Schlegelova »Lucinda«, právě tak jako fantastické povídky Hofmannovy, vlastenecká lyrika Koernerova, jako uhlandovská epika a jako pološílené extase Zachariáše Wernera. A vedle těchto básnických individualit ideje filosofické a vědecké zastupované Herderem, Schleiermacherem, Grimmem, Schellingem atd. Dala by se sestaviti celá dlouhá stupnice romantiků dle jejich významnosti, od mystiků a extatiků rázu Novalisova až k docela rozumným a střízlivým filologům, jejichž celá romantičnost záležela v tom, že naproti předešlým dobám viděli jádro národa a kultury v lidu, hledali stopy starých národních kultur a budovali si obraz věd jazykových a ethnografických, podřízených idei národní. Nuže, a které to z celé této pestré stupnice romantických zjevů pokládá dr. Murko za nejvlivuplnější pro české obrození? Právě ty nejstřízlivější, nejplošší, nejméně výrazné a pro romantiku karakteristické: především jazykozpytnou a historickou školu romantickou, u níž nepadá na váhu to, co bylo v ní romantického, nýbrž její skutečná a záslužná práce. Poslední cíle vědecké práce Palackého a Šafaříkovy byly ovšem příbuzny s oněmi, jimiž se vyznačovali němečtí vědci romantičtí — a jest jisto též, že

Digitized by Google

od nich je naši buditelé přejali — ale jsou hesla o lidové kultuře, o pěstování národního jazyka, o ryzosti národního ducha, o povinnostech dějepisectví a filologie vůči národu něčím tak jen specielně romantickým, totiž nereálným, blouznivým, nesprávným, jak to dr. Murko s jakousi příhanou mezi řádky naznačuje? Užívá-li na př. slov: Die »patriotische« das ist romantische Schule, myslím že jest to příliš né rozšiřování pojmu romantického. Dr. Murko přiznává přec v úvodu, že české obrození počalo bez romantiky a jest proto zcela přirozeno, že by i bez ní bylo došlo k nějaké vlastenecké škole. Tato škola ovšem má živly romantické, ale ne výlučně a často mají u ní význam jen sekundární. V Čelakovského poesii na př. drží si dobře s klassicismem rovnováhu. Dr. Murko zachází ovšem tak daleko, že vidí v kultu Goethea u Čelakovského a Kamarýta hlavní doklad jejich romantičnosti! Poměr Goethův k romantikům je přec známým. Nevyhnul se romantice ovšem jako syn své doby, ale v základech byl přec jen její antipod. Za to však nemůže dr. Murko nikde podati dokladu, že by některý z těchto buditelů byl měl smysl pro umělecký a filosofický program vlastních romantiků à la Tieck, Novalis atd Naopak, sám doznává, že k nim cítili odpor, že filosofického a uměleckého jejich programu nepřijímali, nýbrž jen jejich způsob nazírání na ideu národní a na lid. Jen že zdroje tohoto nazírání lze sledovati až k Rousseauovi a k Herderovi, který ovšem tyto ideje romantikům naštěpoval, ale sám ještě romantikem nebyl. Je tedy velice pochybno, lze-li všechen ten veliký a pro naše obrození rozhodný vliv Herderův na Čelakovského, Palackého a zvláště Šafaříka a Kollára počítati mezi vlivy romantické. Kdyby byly tyto tak rozhodující, jak myslí dr. Murko, byly by se musily projeviti u Čelakovského i Kollára především v jejich poesii, ale ta je přec dost málo romantickou. Zvláštní je, že nezabral Dr. Murko v kruh svého bádání nejryzejší zjev české romantiky, Máchu, na jehož poesii (zvláště lyrice) by se jistě našly i německé vlivy a také že pominul pozdějšího ovšem Vocela, který ve svém přilnutí ke středověku jde skutečně docela ve stopách německé romantické školy. Ostatní jmenovaní buditelé však, vyjímaje Palackého, neměli tolik smyslu pro středověk jako pro mythický starověk slovanský, následujíce v tom jedné toliko větve německých romantiků, její větve badatelské.

Avšak, i když bychom se rozcházeli s dr. Murkem o meze názvu »romantického,« ve věci mu dáme za pravdu. Ty ideje o lidové národní kultuře, o potřebě obnovy národního ducha pomocí literatury, jazykozpytu a dějin, konečně pak je všecky korunující všeslovanská idea Kollárova, ty skutečně určovaly v prvé řadě ráz našeho obrození a v této své formulaci byly přejaty z Německa. Zvláště pobyt Šafaříkův a Kollárův v Jeně, tak jak ho dr. Murko ke svým vývodům využil, zůstává zde nejdůležitějším momentem. Zajímavo je také »ozorovati vlivy těchto idejí z Čech na ostatní Slovany a na slovanský jezd v Praze r. 1848. Škoda, že nenásleduje dr. Murko tyto ideje ještě ále, v jejich vlivech na politické programy, zvláště ideu historicko-státoárávní a v jejich konečném úpadku. Naznačuje jen na konci, jak se vrhaly v úzkoprsost a stagnaci (jak na př. byla hudba Smetanova potí-

Digitized by Google

rána jménem fantastického jakéhos slovanského ducha). Z prospěšných jejich účinků jmenuje především lidový, demokratický ráz českého hnutí. Přiznává tím tedy, že ideje, které zove romantickými, ukázaly se ve svém sociálním a politickém dosahu eminentně moderními, pokrokovými. Ale německá romantika byla hnutím reakčním a v reakci také utonula? — nový doklad, jak české vlastenectví se nedá jen beze všeho identifikovati s romantikou.

Kniha dr. Murka vybíhá tedy ve dvojí tvrzení: předně, že na české obrození od r. 1820 působily v prvé řadě vlivy německé a za druhé, že to byly vlivy německé romantiky. Prvé tvrzení uznávám za správné a dokázané, s jistou ovšem výhradou. Německé vlivy působily tak jak dr. Murko líčí, ale jen na hnutí literární a vědecké. Ale opomíjí ve své knize naprosto hnutí v lidu, v massách českého obyvatelstva, které dávalo našemu obrození hmotné váhy a tělesnosti a bez něhož by bylo ono zůstalo jen efemerním snem několika literátů a učenců. A toto hnutí v lidu bylo vyvoláno a živo především z odporu proti germanisaci, hlásalo emancipaci od němčiny a nestálo tedy s Němci na tak dobré noze jako na př. Kollár. Vždyť mnozí z buditelů jsou celou svou intelligencí vlastně Němci, kdežto na př. rolník zachoval si svou instinktivní nechuť ke všemu německému. Dr. Murko staví celou svou práci jen na citátech a knihách, ale nepřihlíží dostatečně k tomuto lidovému hnutí.

Ale i když tu ty německé vlivy byly, nedají se zahrnouti pod slovo »romantika.« Proč, bylo naznačeno shora. Romantika tvořila ovšem karakteristický živel prvé polovice XIX. věku, pronikala do všech oborů, ale všude ještě narážela na starší útvary, na osvícenství, klassicism, vznikající liberalism atd. Vždyť značila překonání minulého věku a proto ho musila cítiti ještě ve všech kostech! Proto je těžko říci, co je v ní čistě romantického a co je jen pokračováním z minulého věku. Právě tak je karakteristickým rysem našeho půlstoletí realism. Máme ho v krvi a dýcháme ho ve vzduchu, je to krátce nezbytnost doby. Ale málo kdo se dává jím dnes ještě zváti. Po většině sváří se s ním v naší duši staré zbytky romantiky a idealismu a kdyby nás všecky pojmenoval někdo za padesát let realisty, dopouštěl by se té chyby jako dr. Murko vůči našim buditelům, jmenuje-li je romantiky, ačkoli v jejich nitru si držely nové živly romantické rovnováhu se staršími osvícenskými a pokrokově liberalistickými.

Závěry knihy Murkovy jsou ještě zajímavější tím, co nepovídají než tím co tvrdí. Naši buditelé, pohybující se jako doma ve světě německé kultury, naše obrození z dobré polovice jako dílo cizích literárních vlivů a v celé své podstatě jako pouhá jedna stránka širšího zjevu: obrození střední, severní a východní Evropy silou myšlenky nacionální — to všecko jsou představy, které zvracují zvláště to fantastické slovanství, jehož jménem bývá hlásán u nás antagonism k evropské kultuře, takový antagonism, jakého naši Kollárové a Šafaříkové neznali. I mezi těmito buditeli bylo hodně fantastů a čirých nacionalistů, ale jejich nacionalism nebyl chauvinismem obracejícím se v zášť proti národu druhému. I při největším horování o čistotě národního ducha šli ve stejném tempu

Digitized by Google

s evropskou kulturou. A to jest myslím nejvíce do očí bijící výtěžek zásluhné práce Murkovy: utvrzuje v nás pevně představu o tuhé přičleněnosti našich snah k evropské kultuře. Kdo umí čísti mezi řádky, nalezne tam mnohou direktivu pro další kulturní práci u nás. *L.*

Z uměleckého průmyslu. I. Sklářství.

Podává dr. F. X. Jiřík.

Moderní renaissance vkusu, pochodící z nadšených snah oněch hluboce umělecky cítících mužů v Anglii, kteří vedli čistý boj za práva krásy, již chtěli učiniti majetkem všeobecným a každému nutným, již chtěli vrátiti celý její obor, v němž druhdy vládla: od velikých dekorací chrámových fresek až k ornamentům tapety v privátním bytě, od předmětů nejvyššího umění až k řemeslným výrobkům, rozlila se po všech odvětvích průmyslu, zúrodnila jej novými myšlenkami, tvary a ozdobami. Řemeslník počíná přemýšleti o svých úkolech. Nestačí mu již pouhá účelnost vyrobeného předmětu, ale jde dále, chce docíliti také krásných forem a ozdob, chce, aby předměty každodenní potřeby měly esthetickou hodnotu, hledá staré umělecké vzory a tvoří nové, vlastní kombinace ve stopách dekorativního umění moderního.

Ku čl.: Z uměleckého průmyslu illustr. I.

Tuto renaissanci vkusu připustí každý, kdo stopuje dnešní umělecko-průmyslovou produkci, připustí, že formově i technicky vyrovná se slavným periodám minulosti. Dovede je nejen napodobiti, ale také samostatně na základě jich dále tvořiti; mimo to jemností technických prací, detailů a jemných ozdob, novými nástroji a potřebami strojními předčí i namnoze leckterou dobrou práci starou. Jedné výtky moderní průmysl se ovšem nezbaví, a jest to právě výtka strojní, hromadné práce. Ta na jedné straně zlaciňuje sice výrobek, ale na druhé uniformuje vkus a svým mechanickým postupem oslabuje tvořivost řemeslníkovu.

Než všimněme si jen typických příkladů! Zpozorujeme především dvojí věc na každém výrobku uměleckého průmyslu: předně jeho t v a r a za druhé jeho v ý z d o b u, formu a dekoraci, kteréžto oba momenty

Digitized by Google

jsou zajisté v určitém vztahu k účelu předmětu, k jeho materiálu a ke způsobu, jak tento technicky dá se zpracovati. Z této vztažitosti a závislosti vyplývají pravidla tvoření. To řídí se programem plynoucím z účelu věci; a program tento třeba provésti do posledních podrobností: jinaká bude nádoba k nabírání, jiná k nalévání, jinak vypadati bude nádoba ze dřeva, jinak ze železa nebo hlíny a skla. Rozhoduje tedy při celkovém tvaru nejen účel, ale i materiál i způsob, jak se dá z něho předmět provésti.

Ku čl.: Z uměleckého průmyslu illustr. II.

A tato poslední okolnost má zejména na dekoraci největší vliv, poněvadž každý materiál má jednak určitý okruh dekorativních forem vlastních, jednak fysické jeho vlastnosti některým dekoracím jsou přístupnější než jiným. Zde máme na př. výrobky sklářské: prohlídněme poháry, konvice, džbány a sklenice, jejichž povšechným účelem jest chovati v sobě určité množství tekutiny. Tento účel obsahovati tekutinu přivodí především kulatou jejich formu, kruhové půdorysy stejně jako při nádobách dřevěných, železných a hliněných, poněvadž tendence tekutiny vyznačuje se hromaděním se v koncentrických tvarech, jejichž nejzjevnějším prvkem jest kapka. Není tudíž také třeba odvozovati kruhové půdorysy nádob z technických důsledků práce na hrnčířském kole, jakožto forem vzniklých rotací, ano dá se spíše opak tvrditi, že kolo vynalezeno bylo teprve za tím účelem, aby byla vystižena poznaná kapalinová tendence. Také základní forma sklářská, vzniklá foukáním, jest kulatá a proto hodí se především k výrobě nádob na kapaliny, zejména k výrobě nádob na pití a nalévání, jakož jsou sklenice, pohár a konvice nebo džbán. Sklenic ve formě cylindrické, s plochou základnou užívá se jako nejjednodušších tvarů pro laciné a prosté kapaliny, hlavně vodu, kdežto pohár, jenž od sklenice liší se učlánkovanou nohou, na níž stojí, určen jest pro kapaliny vzácnější, zejména víno. Odlišnost této formy vyplývá zajisté také z určení jejího: máme li nalévati z láhve víno, děje se to nejpohodlněji a nejbezpečněji, uchopíme-li pohár za nohu a nazvedneme-li ho. Množství kapaliny, kterou pijeme, určuje zároveň velikost nádoby; vody chceme napiti se jen jedním douškem, jen pokud jest čerstvá a tím určena jest zároveň velikost sklenice na ni; ve větším množství pije se pivo, sklenice jest tu proto objemnější. Mohl bych dál rozvésti tuto odlišnost formy, plynoucí z účelného přizpůsobení k povaz

Digitized by Google

nápoje, ale chci zmíniti se již o dekoraci. Jest přirozeno, že využije se dekorativně především hlavní specifické vlastnosti materiálu a mluvíme-li o skle, seznáme okamžitě, že vlastností touto jest průhlednost jeho, transparence, a že jako další ornamentální motiv přistupuje barva. Bývá jí často zde užito; tu buď v různých tónech zbarvuje průhlednou massu nádoby, nebo v neprůhledných vrstvách jest nanesena. pouze na povrchu Jako barvy užívá se však také zlata k výzdobě skleněných nádob. Vedle barevných motivů jest to nejobvyklejší způsob tónové výzdoby.

Plastická dekorace neodpovídá za to slohovým podmínkám skla pro jeho průhlednost; relief působí svou modelací, světly a stíny, ale vlastnost tato při průhledné látce přirozeně nedochází platnosti. Jinak ovšem vidíme zhusta celkové měřické tvary plastické, jimž transparence dodává lesku a zvyšuje jejich účin; jest to facettování českých a anglických skel, broušení, jež napodobí tvary krystalů. Konečně rovněž odvozeným dekorativním motivem jest vbroušení lineárného a rostlinného ornamentu, jež stupňuje se někdy až k figurálním komposicím. Slohové chyby v případech těchto snadno vycítíme; jest to především hluboké rytí a broušení, nabývající vzhledu obráceného reliefu, na němž místo vypuklých forem spatřujeme tvary prohloubené, jež jsou ve zjevném odporu s věcí, kterou napodobí. Proto ani příliš hluboké vbroušení figurálních scén není slohovým pro sklo, právě tak, jako jím není vysoký relief. Můžeme považovati pokusy takové spíše jen za raritu umění brusířského, jako na př. takovou jest pohár s hluboko vbroušeným rytířem ze sklárny hr. Harracha v Novém Světě (viz ilustr. II. 3).

Broušení a rytí ornamentů samých vyžaduje však nejen dovedného řemeslníka, ale uvidíme, jakmile budeme sledovati jeho vývoj, že podmíněno jest zároveň i jakostí materiálu. Jest to především naše české sklo, které těmto požadavkům odpovídá. Na ně přenesly se tradice řezačů drahokamů a zejména křišťálu, které v Praze na dvoře Rudolfově dospěly k plnému rozvoji. Zde budiž prozatím podotknuto, že návrat k těmto klassickým vzorům křišťálových nádob znamenal pro moderní české sklo dobu renaissance po stránce jeho umělecké formy i dekorace; jako příklad moderního poháru skleněného, jenž napodobí pravý český křišťál rudolfinský, uvádím pohár z hutě novosvětské (ilustr. II. 2.), na němž dá se studovati způsob facettového broušení i mělce vbroušená, matná renaissanční dekorace pružných, lehkých a vytáhlých forem. Jiným způsobem broušení vyznačuje se moderní sklo anglické, na jehož diamantový výbrus dále ukážu.

Vlastní, nepřenesený, specificky dekorativní moment skla spočívá tedy pouze v transparenci bezbarvého nebo barveného skla a v pružných a oku příjemných liniích celkových tvarů; oba momenty vyčerpává moderní umělecký průmysl sklářský plnou měrou, přidávaje ku starým, klassickým vzorům nové, samostatné kombinace. Příkladem nechť jsou pět nádoby z české hutě novosvětské. Konvice s kalíšky (ilustr. I. ., 3.) jest typickým příkladem moderní kombinace transparentního skla ezbarvého s červeným; hořejší plášť nádoby jest ze skla čistého a ozdoben st ornamenty plasticky (na povrchu) v ohni zlacenými, kdežto spodní ást, jakož i horní část zátky jest ze skla rubínově červeného s vybrou-

Digitized by Google

šenými rovnoběžnými žlábky. Tento effekt, způsobený kombinací bezbarvého a červeného skla, stupňuje se ještě více u nádoby na květiny (ilustr. II. 1.), jejíž horní část zhotovena jest ze skla červeného a silně zlaceného, jehož okraje krajkovitě jsou zohybány.

Kombinace, jež vznikají z různého zabarvení jednotlivých částí nádoby, nejsou však jediným využitím barevných růzností, neboť se dají ještě mnohým způsobem využitkovati při skle neprůhledném; nemíním barvení skla na povrchu, ale svařování různobarevných vrstev neprůhledného skla. Obrousí-li se totiž svrchní vrstva ve formě určitého ornamentu, rýsuje se tento ornament v barvě spodní vrstvy, kterou na místech vybroušených vidíme. Mezi moderními výrobky sklářskými najdeme mnohý vzácný kus této práce a dosti zejména jsou rozšířeny t. zv. kameje (ilustr. I. 1.), skládající se z vrstvy tmavě červeného a z vrstvy mléčného skla; tato svrchní bílá vrstva bývá zcela odbroušena, tak že zbývají jen bílé květy nebo jiné ornamenty, které účinně se zdvihají na tmavočervené půdě. Způsob této práce vyžaduje ovšem neobyčejně zručného brusiče, ale dává za to vznik dílům veliké umělecké dokonalosti. (Příště dále.)

Alois Kořán:

V starém paláci.

Prázdné síně. Úzkými okny gothiky
nesměle matný svit po hladkých tančí podlahách.
Přítmí na duši smutku němými lehá výkřiky.
Bývalé doby sen! Obáván komnat přechází se práh.
Do světů cizích zvábena myšlenka volá groteskní —
troubadour jemný vzpomínek,
v loutny kvil nápěv svůj kouzlí . . . tichem se rozteskní
písní zrývavě táhlou — v daleký, zhaslý věk! — —
Utuchlou tiší ponurých stěn
jakby kdos šeptal: Dál, vzácné mé návštěvy! —
— — slyšíte? Či to snad klamal by sen?
Violin lkavé, bolestné záchvěvy,
sladké jak nářky v sklamání, hrůzné jak blížení pocity
třesou se v šumot nohou neznámých
měkce hlubinami prázdna rozlity —
slyšíte? Šílený pláč a sarkastický smích . . !
Mukou tesklivé elegie,
na duši smutku němými lehajíc výkřiky,
věkův a lidí dávno minulých,
přítmí to nyje — —
Čímsi, jak řemeny úděsu náhle stáh'
bezzvuký koncert snů vaši hruď! . . .
Spěchem krok hledá zas mlčící chmurný práh
síní . . Úzkými okny gothiky
nesměle matný svit po hladkých tančí podlahách.

Digitized by Google

Alfons Breska:

Touha.

Má duše velmi bledá
churaví dlouhá léta,
co sněné květy hledá
ve pustých skalách světa.

Se zpěvem do hor vyšla
a na syringu hrála,
tu náhlá mdloba přišla,
ze které touha vstala.

O vzkvetlých stromech fíků
sní ve závějích sněhu,
o háji mandlovníků
ve mrazu ostrém šlehu.

O bouři nezkrocené,
když modrá jeseň tichá
do mlhy pozlacené
nyjící smutek dýchá.

A touhou nezkojenou
nadzemské slasti hledá
a rozkoš, pouze sněnou,
již země nikdy nedá.

Žofie Šebkova:

Náš život.

(K. P.)

Tak blízko jdeme spolu
a přece tolik bolu,
a rozbouřené moře
až šíleného hoře
rve duši v kousky nám.

Jsme blízcí duší k duši
a přec nám život kruší
to věčné napínání
dvou živlů mezi námi
ten zápas bez konce.

Tak skoro bez příčiny
pro druha nápad jiný,
snad ze svévole pouze,
my trýzníme se dlouze
a pyšně, zpupně tak.

Za takých bouřných chvílí
láska — ten fantom bílý —
kams mizí, rychle prchá. — —
A zbývá bolest hluchá
a zoufalství a pláč . . . .

A každý z nás tu cítí,
že s ní mu prchá žití,
že ztrácí s ní kus sebe;
a to v srdci tak zebe!
A to budí tak pláč! . . . .

A přec se máme rádi!
Vším tělem mladým rádi!
Vší duší jemnou rádi!
Tak rádi bez konce!

Umění a všední život.

Walter Crane. (Dokončení.)

Od té doby tedy působením různých příčin stal se život pro zástupy lidstva — a nelze říci, že s jejich souhlasem — z veliké části mechanicky otupujícím, nekonečným lopocením, přerušovaným vynucenou prázdní jistým druhem methodického a pravidelného šílenství, s několika

Digitized by Google

světlými okamžiky, jež nazýváme svátkem neb zábavou, obveselením, zotavením, uměním, poesií. Odté doby také musí lidstvo míti jisté zotavení a tudíž stvořili jsme zvláštní třídu, jíž tento úkol přináleží. Jako středověký pán si vydržoval svého šaška, který se musel postarati o zásobu vtipných a duchaplných hovorů, tak my nyní zaměstnáváme (anebo necháváme hladověti) umělce, básníky, hudebníky a herce. Velmi málokteří z nich smějí podávati právě to, co by chtěli — smějí se odvážiti předvésti nám své nejlepší. To by bylo za poměrů stávajících velmi drahé, mimo to platí i zákony poptávky a nabídky. A tak nemáme ani pro umělce ani pro básníka vyšších požadavků, než takové, jež činíme na obchodníka v krámě, předkládajícího zboží rozmanitého a všelijakého druhu, aby si zákazníci vybrali. Ti pak snad ani nevybírají, co by sami si přáli, nýbrž to, o čem myslí že by měli vybrati, anebo to, o čem myslí, že by lidé — platící u nich za autoritu — jim poradili, aby si vybrali. Těžko se tedy pak diviti, když naše umění následkem toho bývá tak strojené.

Máme-li však právo se domýšleti, že tento vliv na umění jest následkem demokracie? Záleží na tom, co rozumíme demokracií a jakého druhu demokracii myslíme. Ráz a charakteristika naší společnosti jest určována přerozmanitými proudy a vlivy. Naše nynější společnost jest ohromný, nakupený útvar se zbytky předpotopními — se zbytky zašlých tvarů a věků. Od dřívějších společností se hlavně lišíme tím, že máme třídy s nižšími ideály, nebo spíše, že máme třídy vůbec bez zvláštních ideálů, skoro plnou polovici lidstva, jež klaní se pouze měšci a pohodlí.

Krátce, honba po zisku nás mrská kovovými pruty. Podle jména a politicky jsou lidé sice svobodni, ve skutečnosti však nebyli nikdy tak nesvobodni a odvislí; jak může také člověk býti svoboden, pokud o jeho chlebě rozhoduje libovůle anebo rozmar jiného, a když nemá nároků ani na píď země, anebo na přístřeší nad svou hlavou, leč s podmínkou, že zaplatí za to těžkou daň prací svých rukou? A pak ani není jist, že bude míti stále práci a tudíž i stále na živobytí. A přece pravíme, že jest to demokracie, že jeden platí tolik co druhý, ano mohli bychom dodati, že platí ještě mnohem více.

Jak! stojí náš společenský žebřík v pekle bídy a chudoby a dosahuje svým vrcholem v klamné nebe ješitné rozmařilosti a pokrytectví? Máme se obdivovati člověku a napodobiti ho, když drápe se po ramenech cizích, aby z lazara se stal boháčem? Jest to demokracie? Není to spíše ta stará bezohledná vládychtivost, bez staré své výmluvy a pod novou maskou spořivosti, obchodní zběhlosti, ctihodnosti, udržující automatickou činnost státního stroje, vyrábějícího důchody a plodícího zájmy, aby se dalo žíti rozmařile každého dne z práce jiných?

Není-li osud našich námezdných dělníků závidění hodným, jest osud jejich pánů závidění hodnější? Můžeme sice záviděti tělesné vytrvalosti trpělivosti a otužilosti nějakému horníku, přístavnímu dělníku anebo topiči ale jak bychom mohli záviděti vlastnosti takové, jaké shledáváme u vě šiny chlapíků, již měli »štěstí«, a u společností, jež vymačkávají zisk Jim nejde o zápas v dovolených mezích, — těm, jež propouštějí dělníka, je dině proto, že stojí věrně ke svému sdružení, jediné to hradbě proti ka

Digitized by Google

pitalismu. Ale i život, který jest výslednicí ideálu »měšce a pohodlí«, jest dalek toho, aby byl žádoucím, i z pouhého hmotného hlediska. Pokud by šlo o měšec, snad ještě, ale pohodlí? To jest klam. Pohodlí a štěstí nemůže býti v ovzduší parami až k výbuchu přesyceném, v oděvu naškrobeném a nepohodlném a v salonech, v nichž nedostatek vkusu zakrývá se spoustou nábytku, v samé formální etiketě a »uhlazených způsobech,« bez nejmenší naděje, býti si nějak prospěšným, a kde řeč je jen k tomu dobrá, aby utajovala myšlenky a city. V tom bychom měli spatřovati svůj životní demokratický ideál? V tom není nic demokratického, vyjma že číšník má takový oblek jako pán.

Politické a sociální otázky dávno zaujaly za naší doby místo náboženských, jimiž před tím se zaměstnávala mysl lidu. Jsou jedinými otázkami, na nichž široké vrstvy mají účastenství, jedinými otázkami snad, pro něž se lid skutečně rozehřeje. A tudíž má lid skutečně radost, vidí-li vyjádřenu svoji politickou a sociální víru úchvatným a přístupným, a přece allegorickým způsobem, a možno-li s ostnem satyrickým. Nic tak věrně nevyjadřuje obecný proud nazírání anebo spíše cítění (či dokonce předsudků), nežli politické a satyrické listy vyšších vrstev společenských. Ty budou historikovi cenným materialem. Jest podivuhodné, jak dlouho se drží jednou přijatá symbolická postava. Na příklad známá postava John Bulla. Jest vskutku ještě typickou pro bohaté a mocné třídy — finančníky a bankéře — jež opravdu jsou pány »pečeně« staré Anglie? Místo směšeniny venkovského šlechtice, sportsmana a kvakera, byla by snad případnější podoba obchodníka s nádechem semitským. Ale i tato by musila býti hotova ustoupiti nové rostoucí mocnosti, pravému Johnu Bullovi—Práci. Myslím, že by mohla velmi prospěti tato všeobecná záliba v umění mluvícím v podobenstvích, symbolech, a zpodobujícím význačné rysy. Mnoho, na příklad, by se dalo vykonati tímto prostředkem pro popularisování základních pravd hospodářských, jež nutně musí přejíti v krev, než se budeme moci nadíti skutečného pokroku. Tak by na příklad byly dobré ilustrace, jak již Ruskin navrhl »Crag Barona a Bag Barona« (Baron Skála — Baron Měšec.) První, to jest baron feudálních dob, s hradem na vysoké skále za sebou a kolem sebe oštěpy svých oděnců, hotový vrhnouti se na každého, kdo se odváží na jeho území a vyždímati z něho výplatné. Druhý, to jest baron našeho moderního výdělkářství s přiměřenou scenerií v zadu: se svými villami, začazenými továrnami a lesem komínů na místě lesu oštěpů. Vládne mocí svého peněžního měšce. Ani se nehne od toho měšce, důkladně napájeného úroky, ziskem a provisemi, těmi třemi mohutnými zřídly bohatství a moci. A nic ho neznepokojuje, než čte-li někde o úspěšné propagandě socialistické. —

Sotva které divadlo jest tak výrazné, jako nepřehledné průvody dělnické, táhnoucí se svými fábory a prapory na protestní a demonstrační schůze, které se v jistých obdobích staly tak důležitými a nutnými. Tu konečně máme vyhlídku na demokratické umění, jež rovnoměrně se bude vyvíjeti s institucemi v pravdě demokratickými a jemuž tu naskytá se nejvděčnější pole tvorby symbolické a dekorativní ve výzdobě praporů a odznaků. A průvody samy o sobě, jakožto propagační

Digitized by Google

prostředky, nebyly by tak nevděčny. Skupinami bylo by lze znázorňovati rozvoj politických svobod a pokroku sociálního od nejstarších dob až na naše časy, také kontrasty práce a kapitálu poskytly by skvělý dramatický a malebný obraz, a lid také spíše osvojuje si ideje zrakem než leckterým jiným smyslem.

Z toho právě dovedl již těžiti inserující obchodník a to ne snad z nějaké lásky k umění, nýbrž se zřetelem na vlastní zisk; a dnes musíme se nechat opět a opět pronásledovati skutečnou zápl.vou reklamy a dryáčnictví, všemi těmi nestoudnými a ohyzdnými barvami a formami, z ulice na stanici, z výstupku do železničného vozu, do tramwají, do obchodů až do únavy; ano vecpaly se dotěrně i ve stránky novin a knih, které čteme.

Nuže doufejme, že reklama není posledním slovem nástěnné dekorace, a že snad některá generace po nás uzná za hodno místo aby mrhala prací a dovedností polepit každou vhodnou budovu křiklavými anoncemi a sensační pastvou pro oči, zač ovšem musí se zaplatiti zvýšenou cenou prodávaného šmejdu, že pokusí se nahraditi nám jednotvárnost nynějších průčelí krásnými obrysy a živějšími barvami, a to bez jakéhokoli jiného zřetele než na krásu a vkus.

Prodlel jsem při některých charakteristických znacích naší, v přechodním období se nalezající společnosti. Nyní jest ještě naší nespokojenosti zima, ale jaro jistě přijde. Nové myšlenky a nové síly jsou činny, a těm připadne úkol změniti tvářnost země. Nepohlížejme ani do minulosti, ani do budoucnosti, ale v zájmu budoucnosti hleďme uskutečňovat pravý ideál demokratický, učiňme si cílem, vyrovnati rozdíly třídní a na místo nich postaviti pravou společnost sobě rovných; postačiž nám, je-li muž celým mužem a žena celou ženou — jaký pyšnější titul nebo větší chvála jest možna, uvážíme li pravý toho význam ve všech okolnostech života? Plnou volnost ponechejme nejvýš rozmanitým talentům a charakterům, kteří si zajisté uhájí své místo. Každý konej věrně své povinnosti ke společnosti, pokud jen dovedou jeho schopnosti a to budiž jediným donucováním,

Za to nechť každému se dostane všeho, co může podati harmonický lidský život, vyhledávající nejvyšší cti jedině v horlivé službě lidstvu.

—*l.*—

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

August Strindberg.

August Strindberg: Na břehu moře. Román. Přel. Hugo Kosterka. (Vzdělav. Bibliothéka). Literární export Švédska za posledních 30 let ukazuje dvě důkladné protivy. Od let sedmdesátých počínaje nepřicházelo k nám z vlasti Gustava Adolfa, Karla XII. a bezsirných zápalek v literatuře bezmála nic než známé rodinné romány Flygaré-Karlénové. Nevím, jestli kde v Evropě našly tak úrodné půdy jako u nás. Tento ohromný přímo vliv Švédska na duševní stav naší ženské i mužské mládeže (neboť za tehdejší chudé domácí produkce četl prvé ročníky Libuše kde kdo) nebyl ještě určitěji u nás zvážen a súčtován. A přece, myslím, málo co natropilo v naší literatuře tolik zlého, málo co přispělo takou měrou ku změlčení myslí a srdcí, jako tyto fádní a vodnaté historie o zasnoubencích a sňatcích, o starých mládencích a hodných tetičkách. Jejich počestně punčochářská erotika byla pro naše obecenstvo jistě horším mravním zlem, než všecka smyslnost erotiky Vrchlického, proti níž se tehdy tak křičelo. Jejich úspěchy znamenaly příval feminismu v nejhorším jeho myslu, kde on znamená měknutí a vodnatění ducha, znamenaly příval enskosti, ale ženskosti bez poesie a vášně, té ploché a zbabnělé žen-

Digitized by Google

skosti, která vane z kaſíčkářských společností. Dnes působí na nás literární Švédsko z opačného pólu. Nemůže býti v tom ohledu větší protivy. Dnes znamená zenith jeho produkce nejmužštější genius vší dnešní evropské literatury, Strindberg, povaha fysiologicky i mravně veskrze samčí, výbojná, hrdá, odpuzující ze své intellektuelní výše ženu, která mu značí bytost nižší, protože jen pudovou a pohlavní, spisovatel a myslitel, stavící se co nejúporněji proti ženskému hnutí emancipačnímu, které, pravda, ve vlasti jeho vyhnalo mnohé nepěkné výstřelky. Sotva nalezneme v moderní literatuře ducha všestrannějšího a dokonce už žádného, kde by tak jako u Stindberga vystupoval za literátem všude muž, člověk. Jeho život i dílo je jedinou svízelnou, ale hrdou drahou výbojce a průkopníka. Vidíme ho debuttovati už r. 1872 dramatem »Mistr Olaf«, tehdy nepovšimnutým, dnes bezmála nejhranějším kusem ve Švédsku, r. 1879. vidíme jak zasvištěla naturalistickým románem »Červený pokoj« první prudká rána jeho palcátu do zvetšelých a malicherných poměrů jeho vlasti, a jako smělého průkopníka naturalismu nové sekty a antifeminismu spatřujeme ho v dramatech Otec, Věřitelé, Slečna Julie a j., vedle celé řady naturalistických líčení z lidového života. Pak v něm začne polemik, filosof a vědec přerůstati básníka. Kuriósní zprávy počínají docházeti o jeho pokusech v exaktních vědách a ještě sensačnější o jeho boji za mužskou emancipaci. »Zpověď blázna« obohacuje evropskou literární chronique scandaleuse o dokument, jakého ještě neměla: memoiry muže, jenž zuřivě psanou knihou proti vlastní ženě osvobozuje se z pout nešťastného manželství. Bloudí po Evropě, ocitá se i v našich zemích (chystal se prý i usaditi v Brně), stále rozdrážděn a zmítán mezi nejkrajnějšími protivami osudů. Ale čára vniterného jeho procesu vykazuje cosi pevného, logického a určitého, pozvolné zrání a směřování k synthesi všech těchto karakteristických rysů, a synthesu tuto, zdá se, nalezl pro tuto dobu v aristokratickém individualismu, v jehož smyslu jsou provedeny všecky jeho poslednější práce, jmenovitě však romány »Čandala« a tento, jejž máme dnes sčeštěný v rukou »Na břehu moře.«

Strindberg stal se z naturalisty Nietzscheovcem — odbývá tento celý proces běžná fráse. Ale to není ještě vše. Strindbergův aristokratism má své vlastní odlišné rysy a jest výslednicí celé jeho minulosti. Vliv autora Zarathustry byl ovšem na něho veliký a rozhodující (Strindberg s Brandesem byli prvými apoštoly Nietzschea, ještě i když v Německu byl neznám), ale byl to jen asi náhlý blesk, jenž osvítil a uvědomil v jeho duchu to, co tam dlouho už přirozeně rostlo a zrálo. Nikde nevyslovil však svého aristokratismu lépe, než v tomto posledním románě — složil ho tam celý, v celé jeho hloubce, výši i motivaci. »Čandala« je stavěn sice na podobných základech, ale v prostých jen symbolických rysech, zůstávaje v prvé řadě dílem uměleckým, plným životních šťáv a tepla. »Na břehu moře« jest naproti tomu jedním z nejsmělejších pokusů o slití formy románové s demonstracemi spekulačními — tedy dílo umělecké i filosofické v jediném nerozlučném svazku. Těžko říci, co má zde přednost, a co je nezbytnější. Nebýti románového živlu, zůstal by tu prostý traktát, jehož demonstracím by scházela hmatavá životní látka — jako

Digitized by Google

pouhý román scvrkla by se kniha zase na pouhou řadu episod, prokládaných passážemi popisnými. Ale bylo by konečně směšno, o to se příti. Víme přece, že to, co se zvalo románem za dob Cervantesových nebo Lesageových, prošlo už tolika různými formacemi, že nezůstává bezmála zde už nic, co by upomínalo na tuto starou literární formu, nežli jméno. Ve skutečnosti je to už útvar naprosto jiný, přispůsobený novým sterým potřebám nových duší, bohatý, široký, jemný a pružný, harcující na samé hranici vědy, pravý to literární útvar budoucnosti.

Románový podklad knihy jest tento: Mladý přírodovědec jest vyslán švédskou vládou jakožto rybářský intendant na jeden z osamělých ostrůvků v baltickém moři před Štockholmem, aby dohlížel na lov nejobecnější ryby tohoto moře, šproty, a vědeckým studiem moře hleděl nalézti prostředky, jimiž by se ubývající množství této ryby v oněch končinách udrželo, neboť na ní visí osud ostrovního obyvatelstva. Strindbergův intendant je tak trochu universální genius, hotový Monte-Christo, který chce ovládati mocí svého intelektu osudy jiných, typ na nejvyšší vrcholy intelektu vyspělého moderního individua. Jeho boj s nerozumem a nízkými instinkty lidu, který jako svévolné děcko nerozumí svému prospěchu a laje všem, kdož mu chtějí pomoci, a obdobný zápas s dívkou, již miluje, ten odjinud už známý strindbergovský zápas muže se ženou o moc — to je románový námět knihy. Ale co všecko uzavírá tento prostý dějový rámec! Kolik svěžích maleb vnějška a nitra, kolik drsného dechu moře, kolik náladového tepla, kolik nedozírných perspektiv vědeckých a psychologických, jaké smělé a překvapující formulace společenských a mravních problémů — především však v jak ostrém reliefu je tu nahozena a projednávána otázka aristokratismu! Nevím vůbec, že by ji byl kdo vyjádřil srozumitelněji a po umělecku konkretněji. Projevům této nauky překáží obyčejně, že pojímají obyčejně bytost lidskou jako odtrženou z pozemského prostředí a prohánějí se s ní v oblacích, abstrakcí a čisté logiky. Takový dojem činí na př. vývody Stirnerovy. Jsou to jen »pojmy, pojmy, pojmy,« při nichž se marně namáháme představiti si, jak by takový »Jediný« i se svým »vlastnictvím« po reální kouli zemské chodil. I Nietscheův Zarathustra je pouhý gigantický fantom, obrovský tajemný stín, jejž si, jak správně se domnívá Przybyszewski (Chopin und Nietzsche) tento myslitel stvořil »pro odpočinek, útěchu, jako podušku, na níž by mohl položiti svou mdlou, rozpálenou hlavu.« Tento fantom však octnul se zde v rukou umělce, jenž prošel školou naturalismu a exaktní přírodovědy, a v těchto rukou ožil, v jeho žilách zasvítila lidská krev. Není to už abstraktní pomysl, je to lidské individuum. Strindberg totiž formuluje na svém reku aristokratism docela určitě, ukazuje totiž, čím může být a je jistý jedinec povýšený nad massu a normál, a jak se v jeho duchu pak utvářejí otázky společnosti, morálky, lásky atd. Na otázku, čím je jeho intendant povýšen nad okolní rybářské obyvatelstvo, odpovídá rozhodně a jasně: rozumem, intellektem, vědou. Tedy ne genius umělecký nebo mystický, nýbrž genius logiky a poznání, s nimž je zároveň spjata silná vůle, nietzscheovská »Wille zur Macht.« Jeho odlišnost a povýšenost je zdůvodněna i theoriemi evolutivní biologie a fysiologie. Je to především

Digitized by Google

převaha **velkého mozku**, která mu dává právo považovati se za nejvyšší dosažený bod ve vývoji tvorstva zde na tomto ostrůvku, který od útvarů skal a živočišstva až ku svému rybářskému obyvatelstvu a až ku stopám moderní kultury předvádí ve zkráceném zopakování všecka minulá stadia evoluce, počínaje pravěkem. Jako většina aristokratů, opírá se tedy i Strindberg o **darwinovskou evoluční theorii** (zajisté větším právem než sociální demokraté, kteří si k ní také chodí vypůjčovat zbraně). Odtud se mu podává zvláštní názor na přírodu: ona mu není jen kouzelnou hrou estetických forem a dráždidlem poetických nálad, nýbrž zdrojem intelektuelní rozkoše a pýchy; té, již musil asi cítiti hvězdář, jenž pouhým výpočtem objevil neviditelného Neptuna. Jeho nejvyšší metou je **poznání a ovládání přírodní reality**, odtud vyrůstá způsob jeho hodnocení, jeho estetika i morálka. Odtud plyne jeho podceňování mládí — jakožto nedozrálé formy lidskosti, plné zbytků nižších rudimentárních forem. Původnost může prý vzniknouti teprv, když mozek je zralý. Žena jest mu s tohoto evolučního stanoviska jen »přechodnou formou mezi mužem a dítětem, což vyplývá z historie jeho vzrůstu, v němž muž v jednom stadiu jest ženou, ale žena nikdy mužem . . .« Největší zlo vidí v demokratickém vyrovnání lidských nestejností. Každému se daří nejlépe na stupni odpovídajícím jeho vývoji — nevěří proto příliš v bídu, alespoň ne v to, že by ji nižší třídy trpce nesly. Ale proto nechce je ještě ponechati jejich osudu — vysoký silný jedinec nechť hledí, vyhýbaje se co možná sentimentálnímu soucitu, rozumem a vědou, i bez jejich vědomí snad a proti jejich vůli pracovati k jejich prospěchu. Tento aristokratism není tedy egoistický: i on má svůj živel **sociálný, ethický**.*) Křesťanství pro svůj altruism a spiritualism se naprosto příčí jeho bytosti, ale přes to soudí po způsobu všech osvícených despotů, že náboženství je dosud třeba, »aby luza měla strach.« Jako většina evolucionistů a racionalistů jest Strindbergův aristokrat **optimistou**, optimistou vědy a lidského pokroku**) — a tedy přímo protipoložen typům hlasatelů aristokratismu uměleckého a mystického, které jako na př. u Przybyszewského mají přízvuk pessimistický a protimoderní.

Těmito stránkami uvádí Strindberg do dnešní literatury, která jest ponejvíce novoidealistní, spiritualistní a protipositivistická nové tóny, vlastně staré tóny. Jeho aristokratism stojí na pevných ramenech moderní vědy, nepodceňuje jí a nesnižuje jako jiní, kteří chtějí ukázati svou aristokratickou odlišnost v utíkání se do odlehlých stylů náboženských a mystických. Jeho sen je pokračováním starého snu Platonova o době, »kdy mudrci budou králi a králové mudrci«, snu Comteova o vševládné církvi vědy

---

*) »Všemu spletenému a zvrácenému, co pozoroval v snažení těch, kteří prý žili pro jiné, avšak vlastně žili jen z jiných . . . se vyhýbal, jda svou cestou přímo, jsa přesvědčen, že **jedno velké a silné individuum může bezděky prospět více než celé spousty bezmyšlenkovitých, jejichž počet jest v obráceném poměru k jejich užitku.**«

**) »— — — rozhodlo se žijící pokolení přiznati si, že jest nejvyšším ze zvířat a vzchopilo se, aby rozumným způsobem uskutečnilo nebeské myšlenky zde dole a proto byla doba nynější nejlepší a největší ze všech dob, neboť uvedla lidstvo dále, než dříve celá století byla s to.«

(s nímž má ostatně společnou i náklonnost ke katolické organisaci církevní takže vidí i příčinu úpadku Švédska v protestantismu a sní o »velké všeobecné inteligentní korporaci pod pontifikátem v Paříži«) a snu Renanova o »elitě inteligentních bytostí, která by ovládala nejdůležitější tajemství reality a řídila svět nejvyšší dosaženou měrou pravdy.« Tento starý aristokratický ideál vědců spojil však Strindberg s některými moderními tóny, se svou nenávistí ženy a socialismu i s jistým přízvukem dekadentním — a v této kombinaci spočívá onen shora naznačený osobitý ráz jeho aristokratismu. Jak známo, má aristokratism i jiné typy. Tak na př. přímo mu protichůdný jest aristokratism Przybyszewského a jemu podobných — tam vidí se právě v rozumovosti a optimismu živel plochý, kramářský, plebejský a povýšenost genia v »duši« t j. v erupcích nejspodnějších plamenů nitra, v extasích, v tvůrčím šílenství, tedy v propukání toho všeho rudimentárního, čím zase Strindbergův rek pohrdá. Zarathustra jest jakási, ač nejasná, synthesa obou: stělesnění aristokratické vůle, jakožto tvůrčí výslednice i ducha, t. j. rozumu i mystiky duše. Ovšem, že tato synthesa byla naznačena v Nietzscheovi dříve a odtud, z tohoto vrcholu pak rozběhli se oba tito autoři po dvou opáčných si svazích lidské psychologie. Strindberg jest Nietzsche přeložený do řeči Comteovy, Przybyszewski Nietzsche přeložený do extatických výbuchů polského temperamentu. Touto nejednotností však, totiž nejednotností v hodnocení, poráží se aristokratism sám sebou. Neboť kdo má pak právo, považovat se za povýšeného jedince: člověk vysokého rozumu, či člověk silné vůle anebo geniální pološílenec? Vždyť to trojí se navzájem vylučuje! Geniální vědec může být velkým v činech — jen v románě, jako zde u Strindberga. Ve skutečnosti víme, jak hypertrofie velkého mozku oslabuje vůli. Naopak pravý, ryzí člověk vůle byl by divoch, barbar, bytost přírodní — v očích rozumového aristokrata tedy nižší. Podobně by se nesrovnal aristokrat à la Strindberg s aristokratem à la Przybyszewski. Představme si, jak by se navzájem na př. cenili Newton s Chopinem. Prvý by považoval druhého za střeštěnce ovládaného nižšími stavy duše, tento zas by považoval onoho za suchý matematický stroj. Kdo je tedy vyšší a kdo nižší? Kde je jednotné měřítko? Nese je každý sám v sobě, řekne se. Ale tu pak nezbývá než nekonečná anarchie, zmatek, holý darwinovský boj o život, protloukání se každého »já« na vlastní pěst — ale kde je tu pak aristokratism jako princip, jenž chce osvoboditi elitu lidstva od převlády malých, kde zůstává sen Strindbergova reka o budoucím království inteligence, sen, založený přec na principu pořádku a harmonie?

Ale netřeba ani takto princip čirého aristokratismu porážet — Strindberg ho porazil sám. Jeho román je otázkou, je-li možný v dnešní společnosti takový aristokratický jedinec, a k této otázce dal jedinou možnou a správnou odpověď — tragickým zakončením. Všecka tragika ostatně od dob Aeschylových není ničím jiným než uměleckou odpovědí na otázku velkého jedince. V tragiku vyústily až dosud téměř všechny velké životy, ať mužův činů, ať geniů uměleckých či rozumových. Ti, kdož jí unikli, jako na př. Goethe, jsou zázračnými výjimkami, které

Digitized by Google

jen potvrzují pravidlo. Čím více jedinec vyroste a rozkvete ve vysoké individuum, tím více je ve společnosti nemožnější, tím více se cítí jako psanec ve svém okolí. Tak i Strindbergův. V Čandale dává mu sice vítěziti — tam byly položeny podmínky prostší a otázka nebyla tak přiostřena — ale zde v »Na břehu moře« upadá mladý vědec, znepřátelený s nízkým svým okolím v samotu, uzavírá se jen na své já — krajní důsledek aristokratismu. Zbaven dobrovolně po měsíce styků s lidmi, dávaje fungovati svému mozku jen na prázdno, jako mlýnu, jemuž schází příliv zevní vody, rozrušuje ho, blbne a vrhá se do moře v naprosté nemožnosti dalšího žití. Ale tu se ukazuje celá ta relativnost jeho hodnocení: myslil, že je nejvyšším členem ve vývojovém řetězu tvorstva, a zatím stačí několik týdnů rozrušených nervů, aby se z něho vyloupl čirý dekadent, bytost ubohá, fysiologicky i morálně rozvrácená, rozhodně nižší v řádě přírodním než ti zdraví robustní rybáři, jejichž menším mozkem dříve pohrdal, ale kteří se ukazují přírodě i lidstvu užitečnějšími, než on, nejzbytečnější odřezek společnosti. Co je tedy vyšší a co nižší? kde je zdraví a kde choroba? Kdo může stanoviti zde měřítko a mez? Ve znamení těchto truchlivých a matoucích otázek končí tato mohutná kniha. A její morálka? Zní asi jako pointy řeckých chorů: člověk nemá pokoušeti bohů, zpupnost má v zápětí pád! Ale Strindberg nečiní proto ústupků morálce malých, neboť i kdyby na tisíckráte byla tragika aristokratismu demonstrována, vždycky půjdou zas velcí jedinci za vnitřním svým hlasem, hypnotisováni ideálem nekonečných možností lidského vývoje. Krásným symbolickým obrazem naznačuje na konci Strindberg toto nepodlehající sebevědomí velkého individua: jeho intendant, vrhající se ve vánoční večer do moře, letí slepě za hvězdou, ale ne prý za vánoční hvězdou Kristovou, »odpustitele hříchů, zbožňovaného všemi zločinci a darebáky, jenž odpouští všecko zlo, které občanský zákon trestá,« nýbrž za hvězdou Herkula, mravního ideálu Řecka, boha síly a moudrosti, »jenž se nikdy nenechal bičovat, ani v obličeji poplvat, nýbrž jako muž odrážel a plval nazpět . . .«

F. V. Krejčí

Julius Zeyer: Amparo a jiné povídky. (Nákl. J. Otty). Na této knize dá se konstatovati, jak neobyčejně expansivní fantasie Zeyerova zvolna ale jistě přetrhává poslední pouta, vížící ji k realitě a už zcela svobodně vznáší se prostorem. Už opustil Zeyer historické náměty, které přece jistá pouta kladly jeho obrazotvornosti, a počal vážiti všecko z hlubokých studní své vlastní duše; a tak stvořil si nejen své individium, ale i svoji společnost, svůj exotický, platonický stát krásy. Ani jedna z těchto povídek nemá svého dějiště mezi námi: předměty těchto povídek jsou vzdáleny prostorem i časem tak jako hvězdy. A tou vzdáleností se zdají být zlatými, zářícími skvosty, neboť není více viděti jejich rýh a skvrn . . . Vedle tohoto odpoutání se od skutečnosti lze konstatovati ještě jeden rys ve vývoji Zeyerově, totiž ubývání dějovosti a složitosti jeho sujetí. Myslím, že je to pouze fantastičnost děje, jednání, která uráží naše ok zvyklé pravidelnému plynutí procesů životních; naproti tomu fantastič nost popisů, lyrických částí, nálad atd. nemůže nás urážeti, neboť on vyjadřuje pouze zmocněnou harmonii vnitřní, duševní. A proto Zeyer ne-

Digitized by Google

činí už — jako dříve — děj předním živlem svých prací, nýbrž užívá ho jen jako kostry, na niž zavěšuje těžké brokáty svých líčení, lyrických zpěvů, hymnů. Ovšem nutným následkem tohoto procesu je hypertrofie stylu. Děj, obsah sám o sobě jsa nelogický, výjimečný, disharmonický nemůže esteticky působit — styl musí mu tedy dodat této umělecké pravdy. A Zeyer stal se tak jediným naším umělcem ze starších, jenž vypěstoval veliký, nádherný styl, suverenní styl, který autokraticky vládne nad obsahem; všimněte si, jak sloh jeho vždy přilehá k látce, přesněji řečeno: jak styl jeho dělá látku, neboť on je tkanivem, z něhož ona je spředena, není pouhou výživkou, pouhou ozdobou jako u ostatních starších romantiků. V Legendách o krucifixu je to právě ten prostý, naivně věřící, delikátní styl, který stvořil ty legendy, který učinil i onen zázrak Samkův — na staročeskou legendu »Ježíšovo mládí« vás upomíná. Rovněž v Plojharovi je to onen jambicky elegický, utlumený, po špičkách jdoucí styl, který utvořil to skvostné buddhistické thema o popírání života, o tom bolestném balancování na mrtvém bodě, kde gravitace země už přestává, a gravitace věčnosti ještě nenastala. I v těchto povídkách styl jeho je brzy horký a žhavý sensualismem jako láva tekoucí ze sopky; ale jinde je tichý a průhledný jako pramen prýštící na lukách. A slavnostní, brokátový bývá často; a varhany v něm slýchati bývá a temné pedály. Poslední povídka »Ištar« jsou vlastně hexametry rozlité v prosu; ale čtete-li na hlas, zaslechnete opět odměřeným, epicky bohatýrským klusem pádící jejich daktyly a slyšíte, jak všechny věty mají hexametrický spád: daktyl, trochej. Tyto dvě stopy, vracející se s takovou důsledností, jakoby přibíjely každou tu větu do vaší duše, dodaly všechnu barvu a epický ráz této povídce. Pokládám Zeyera za opravdového umělce-básníka, za fanatického, nadšeného kněze umění: po celý život slouží jeho mši, proměňuje chléb a víno reality v tělo a krev svých illusí; neboť této transsubstanciaci nepravdy v pravdu, tomuto hlubokému mysteriu umění zasvětil všecek svůj život. Umělecká individualita, svůj v každé větě je Zeyer, je katolík milující více kult než Boha, je dekadent milující více krásu než pravdu a dobro. *Kirilov.*

K ženské otázce. (Sděluje —a—ová.) Není to jen antagonism mezi oběma pohlavími, jenž tísní ženu, vždyť proletářky nejsou si takřka pohlavní bídy ani vědomy, ačkoli i ony trpí inferioritou v postavení společenském. Tak si na posledním socialně-demokratickém sjezdě v Gotha-Siebieben stěžuje pí. Kähterová, že mnozí soc. demokraté projednávají ženskou otázku jen žertem, že namnoze odbývají ženy známou poznámkou »do toho vám nic není«! Proletářky zaměstnává v první řadě společný boj s muži proti kapitalismu, kdežto ženy t. zv. vyšších tříd bojují — a to právem — proti mužům své třídy. Nutno míti na zřeteli — jak praví Dr. Saul ve feuilletonu »Frankfurter Zeitung« 5. a 6. ledna 1897 »Die Frauenfrage in der Politik« — že ženské hnutí nabývá v různých společenských vrstvách té formy, která je dána zevními okolnostmi. Rozlišuje tedy Dr. Saul ženskou otázku vyšších tříd, středního stavu a proletářskou. Velkovýroba způsobila, že celá řada prací, konaných dříve ženou v rodině, přešla do továren a ženy vyšších tříd oloupeny o práci, jež vyplňovala jejich život, a jsou nuceny — mají-li vůbec vyšší

Digitized by Google

zájmy — hledat životní obsah jinde. Táž velkovýroba je příčinou, že děvčata středního stavu nemohouce se provdati, hledají výživu jako učitelky, comptoiristky, vychovatelky atd. a tímto způsobem jsou tísněny konkurencí s muži. A rovněž velkovýroba nutí ženy dělníků hledat práci v továrně a zanedbávat domácnost a děti a svou prací, potřebnou k vlastní výživě a výživě dětí, stlačovati mzdu svých mužů. — Dnešní hospodářský stav společnosti tísní muže i ženu, proletářku i ženu t. zv. vyšších tříd, Ovšem i přirozeného rozporu mezi oběma pohlavími nelze neviděti. Avšak žena, a zvlášť žena t. zv. vyšších tříd, musí dojíti poznání, že jí nepomůže jen emancipace od muže, nýbrž že se musí státi celým člověkem a společně s muži pracovati o mravní, rozumové a hospodářské povznesení lidstva a obrození lidské společnosti v novém duchu. Většina autorek a autorů píšících o ženské otázce, opomíjí jejího základu a není si ani vědoma jejího dosahu a spojitosti jednotlivých jejich forem. Ženy stavů t. zv. vyšších obracejí se jen k ženám své třídy a nevidí, co tísní družky jiné třídy. I následující dva spisy jsou adresovány na ženy t. zv. vyšších stavů.

Geschlechtliche Stellung der Frau. Elisabeth von Steinborn Berlin 1895. — Skoro se zdá, jakoby jisté vyhlášky v insertní části novin byly přiměly spisovatelku, přemýšleti o pohlavním postavení ženy a že odtud odvodila svoje dvě věty o chybném pojímání ženy: 1. žena se pokládá přespříliš za pohlavní bytost, 2. na přirozené povolání ženy se béře malý zřetel. Tak jedné části žen se ubližuje tím, že se s nimi zachází pouze jako s pohlavní bytostí, druhá část se však musí lásky a s ní mateřství vzdáti, jelikož není poutána veřejným svazkem s mužem, který by mateřství jejímu snad za dnešních okolností dodával cti. Spisovatelka chce nedostatkům těm odpomoci svobodou v lásce, ne volností, která dovoluje oddati se dnes tomu, zítra onomu, svobodou v uzavírání sňatků. Pak žádá snažší rozvody; lidé nestálí nedovedou v sobě stálou lásku uchovat, těm se stává dlouho trvající manželství trýzní. Doporučuje kastovnictví v lásce, jelikož muž a žena téže třídy jsou souhlasnějších náhledů. Přimlouvá se, aby byla sňata kletba s nemanželských dětí a jejich matek. Vždyť se ctí se docela srovnává ukojení pohlavního pudu mezi ženou a mužem, jež víže láska. Ještě výše staví ženu a muže, již nejen láskou ale i vědomým společným přáním zplodit děti jsou puzeni k pohlavnímu styku. Často čerpá spisovatelka své důkazy z bible (rovnocennost muže a ženy, datuje ji hned od stvoření světa atd.) Nových myšlenek nepodává; způsob luštění je pochybený: svobodná volba při uzavírání sňatků, snazší rozvody, opovrhování muži, kteří užívali prostituce, neodpomůže všem nedostatkům v pohlavním postavení ženy. E. v. St. míní, že žena v muži chce vždy viděti svého pána a spoléhati na jeho rytířskost. K tomu by snad uvedené prostředky dostačily. Ale odpovídá tento náhled pí. St. skutečnosti?

Herrenmoral und Frauenhalbheit. Von dr. Käthe Schirmacher. Berlin 1896. — Sch. ukazuje jak pošetilé je tvrzení, že dnešní doba dovoluje ženě — »rozumné ženě« — dělat co chce; vždyť nesmí ještě dnes vyjít si na procházku sama, do divadla atd., nechce-li se vydati v nebezpečí, býti počítánu takřka mezi prostitutky. Zkrátka: ona

Digitized by Google

se ještě žena bez muže neobejde, což by nebylo zvláštní neštěstí, ale chyba je, vezme-li za vděk mužem bez dlouhého vybírání a uvažování. Při dosavadním vychování musí býti ženy mělké. A když se konečně některá vzchopí a se na vlastní nohy postaví, strhne se nad ní pokřik jako nad ztraceným člověkem. Frauenhalbheit je doplněk k Herrenmoral; prvé je adresováno ženě, druhé muži. Spisovatelka nesvaluje všechnu vinu nedostatečnosti ženiny povahy na muže, dokazujíc, že ženy samy zavinily polovičatostí nedostatečný a neuspokojující výsledek své činnosti; do spolků vstupují, protože tam jiné vstoupily, ale účelu na mysli nemají: ponejvíce do dobročinných spolků, na jiné se nezmohou. Důležitější otázky: spojení se ženami proletářkami, odstranění prostituce, jsou na všech schůzích důsledně opomíjeny. — Dokud se neodváží ženy — a to platí v prvé řadě, ať nedím výhradně, o ženách středního a vyššího stavu, ženy proletářky dávno pochopily spojitost ženské otázky se stávajícím společenským řádem a odvrhly ohledy, které konec konců jsou jen projevem polovičatosti — přemýšlet a veřejně mluvit o podstatě, formách a podmínkách pohlavního poměru, o hospodářském významu ženské práce, dokud si neuvědomí že na duševní, pohlavní a hospodářské emancipaci ženy je interesována jak žena, tak muž, jak inteligence, tak proletariát, dotud jejich činnost neponese ovoce.

Když se připozdívá . . . Básně **Jana Rokyty.** (Nákladem Topičovým.) Jméno Rokytovo nepatří k nejnovějším — již od let shledávali jsme se s ním v časopisech, ale tato knížka je, pokud vím, první soubornou ukázkou jeho talentu. Rokytovy korektně ulité, tlumeně a do šeda a temna zbarvené sloky zpívají smutky a úzkosti duše čisté, plaché, zadumané, jejíž vážně sevřené rty jakoby se bály otevříti k výkřikům, ať už radosti či bolesti. Tato tlumenost a zaraženost, toto poloviční vyslovení jest základním rysem knihy. Jinak by se dal také vyjádřiti jako nedostatek síly, jak v pojímání života, tak i v cítění, vůli a básnickém výrazu. Od umělce chceme slovo osvobozující, jeho hlas ať už je jásotem štěstí či výkřikem zoufalství, má značit velké a vítězné překonání života, ať už v lásce k němu nebo v pohrdání. Ale slovo Rokytovo není osvobozující, ono stísňuje, hlas jeho není vítězný, nýbrž ukazuje vždycky na něco trpného, na něco, co se dusí a chřadne pod břemenem života. Rokyta jest ve fantasii i cítění typem křesťana: obraznost jeho je plna Krista v nejrůznějších formách a duše jeho třepetá mdle křídloma v kleci otázek, týkajících se smrti, života příštího, neznáma, spásy. Jeho nazírání je čistě spiritualistické, jeho oko, hypnotisované černými tůněmi věčných otázek jest netečno k planoucím barvám pozemským. Není zde naprosto tónů erotických a smyslných, jest zde jen svědomí a srdce a těm stačí vybledlý a sechřadlý kolorit jeseně. Řekl bych, že je to Březina, transponovaný do tóniny o polovici lehčí a tlumenější, Březina bez velkých perspektiv, bez suverenity umělce, bez své ohromné palety a přeplněného štětce, bez intuice nalézání a utkávání nejjemnějších vztahů a, co hlavní, Březina v obnošeném šatu staršího českého verše. *Kř.*

Digitized by Google

Z ruchu literárního a uměleckého.

— V jednom z loňských čísel Nového Života, orgánu t. zv. katol. moderny, citoval p. S. Bouška slova, která mu napsal p. Ot Březina o Vrchlickém. Nepamatujeme se, že by někdo z modernějších byl o něm mluvil s takovým respektem. A p. Vrchlického to — urazilo! Na to otiskuje p. Bouška v 1. čísle Nového Života k vysvětlení celý další dopis Březinův, z něhož vyjímáme tento passus, zajímavý jako soud básníka o básníkovi: »Může se hněvat (totiž p. Vrchlický) na nás, že jdeme jinam, jinými cestami? On, jehož dílo má tragickou vinu právě v tom, že s žízní, které ani nepřítel neupře obdivu, chtěl opíti se vším, co zrálo na vinicích ducha! A který právě tím v dobách prvního vývoje, kdy se tvoří v umělci tvůrčí methoda, nabyl jistého chvatu, improvisačního lesku, který byl od jakživa nepřítelem těžkého dobývání z hlubin a kořištění z panenských půd! Proč se diví osamělému, člověku, který našel svou cestu k smrti a k životu daleko od jeho Babylonu, kde se mluví všemi jazyky a jehož zahrady byly svědkem tolika slavností a orgií? Upíral kdo z nás, že jeho krajiny jsou rozlehlé a bohaté? . . .«

Druhý ročník Nového Života počíná zajímavě a pestře. Ale proč tak smíšená společnost? Co má činiti vedle talentů, které chtějí slout moderními, ta naivní plácanice p. Adama Chlumeckého o kritice?

— **Sociálné umění.** Pronikavě jedná o tomto předmětě mladý, výbojný kritik francouzský Bernard Lazare v brožurce »L'Ecrivain et l'Art social«: Naše doba přiznává spisovateli důležitou úlohu ve společnosti. Jeho postavení v ní se velice změnilo. Dříve mluvil jen k roztroušenému hloučku lidí, dnes mluví knihou nebo žurnálem téměř ke všem. Jeho vliv v tom ohledu jest jediný, a roste ještě tím více, čím více upadají autority státní a náboženské. Ti, kteří chtějí zachrániti a znovuvzkřísiti mravní řády společnosti, spatřují v něm svou naději. Jakou úlohu my bychom mu přisoudili? Jedinou: tvořiti umělecká díla. Zbývá nám ovšem říci, jaké pojetí umění od něho požadujeme, ke komu se obraceli, a jak svou úlohu chápali umělci různých dob. Dvojí jen pojetí jest možné: buď ono, dle něhož umělec tvoří jen pro sebe a malý hlouček, kde je sám svým vlastním účelem. Anebo obrací se ke všem, proniká dušemi, nasévá tam myšlenky, rozdmychuje city. Toto umění tedy patří národu a lidstvu, je universelní, prvé náleží úzké jedné vrstvě, je egoistní. Zběžný přehled dějin literatury stačí k důkazu, že všecko velké umění patřilo do kategorie první, že bylo uměním sociálným. Hesioda, Aeschyla a Sofokla nebude podceňovati ani nejsektářštější z dnešních esthetů — a tito řečtí básníci předváděli přec ethiku, filosofii, ba dokonce (Hesiod) i pravidla praktického života! Ale umění jejich bylo také tak široké a hluboké, že působili přes věky — hněvy Prometheovy a bolesti Oedipovy jsou i nám blízkými. Ale s úpadkem řeckého umění vidíme, jak básník se stává vždy více jen vyráběčem epigramů, ciselérem veršů, řemeslným formalistou, a jak z vychovatele národa stává se nástrojem rozkošnických tříd. V dekadentním Římě byl zařaděn docela mezi služebnictvo. Tuto málo důstojnou úlohu hrál i ve středověku, jako příživník dvora nebo potulný pěvec, hledající přízeň panstva. Důstojnější jest jeho stav na počátku italské renaissance, poněvadž třída, které tam slouží, sama stojí vysoko v umění a filosofii, mezi tím, co ostatní lid je pohřížen v nevědomosti. Ale tato třída dala světu básníka universálního, jediného ve středověku — Dantea. Božská komedie je dílo věčné, k němuž vždy se budou lidé vraceti. Praerafaelisté a symbolisté nemají

Digitized by Google

práva psáti jméno Danteovo na své programy — jeho umění je pravou protivou dekadentního. I další renaissance ukazuje podobné zjevy sociálního umění. Sem patří právě tak Rabelais jak Shakespeare, jakož i klassicism francouzský. Umění Diderota, Rousseaua a Voltairea je prosyceno vřelým zájmem o osudy lidstva a budoucí společnosti. To bylo umění utužující mozky, tvořící ideje, umění kritické a stavící. Vedle toho má ovšem rokoková doba i svou literaturu ulic a salonů, v níž se obráží úpadek této společnosti, umění obscenní a mdlé, umění dokonávající jedné třídy. Tito malí básníci a libertinové považovali umění za delikátní hru, za raffinovanou zábavu a privilej. Chyběla jim ještě jen theorie o »umění pro umění« a její vypracování bylo zůstaveno našemu století. Velcí jeho umělci Goethe, Balzac, Hugo, Byron, Musset tvořili universelní lidské typy, vyjadřovali jistou nauku, morálku, filosofii, byli právě tak vychovateli společnosti jako velcí umělci všech dob. Vedle nich ovšem pracovali současně jiní dle theorie »l'art pour l'art«. To lze vysvětliti tím, že mohutní duchové vedle toho, že jsou syny své doby i průkopníky budoucnosti, tvoří nové ideje, a přítomnost nedovede pochopiti celé jejich dílo. Ale totéž prostředí, které plodí duchy výjimečné, kteří je přesahují, plodí i takové, kteří k němu přiléhají, jsou mu adequatní. A tak zplodila romantická škola svou větev l'art-pour-l'artistickou, jejíž nazírání na umění jest v podstatě obdobno hospodářským principům vládnoucí buržoasie. Doba, v níž rozkvetl individualism, či vlastně egotism měšťáctva, zplodila i egotism umělcův. »Obohacujme se« řekl Guizot a »Požitek je mi cílem života« odpovídá v umění Théofile Gautier, dokonalý to typ umělce, jakého zplodil vítězící kapitalism. Uzavírá se v sebe, chce aby požitek náležel jen jemu, právě tak jako boháči chtějí své rozkoše také jen pro sebe. I kdyby se takovíto spisovatelé sebe víc zapřísahali, že pohrdají davem a že pracují jen pro sebe, de facto psali pro jisté kruhy buržoasie. Jiní umělci tohoto věku: de Vigny, Flaubert, Leconte de Lisle utíkali se z přítomnosti do vzdálených epoch, ale nesmí být stotožňováni s předešlými. Neboť jejich umění je sociální a povšechně lidské, třebas i na ruby — tím, že vyjadřuje moderní pessimism, že symbolisuje dnešní úzkost a nejistotu vůči převratům a budoucnosti. Sociální jest také toto umění tím, že nás sbližuje s dávnými epochami. Naproti tomu jsou nové dnešní mysticko-dekadentní směry nejstělesněnějším uměním antisociálním. Jejich hlasatelé vydávají se neprávem za revolucionáře a průkopníky budoucnosti, ve skutečnosti jsou jen literárním reflexem degenerované upadající třídy, buržoasie, právě tak jako snobism buržoasního jejich obecenstva jest jen jedním z pathologických úkazů této upadající vrstvy. Tito autoři nebrojí proti naturalismu proto, že by jim nestačil, ale proto, že mají ve své mdlobě a přecitlivělosti strach před životem. »Takové jest umění, jaké nám po století vlády a moci podávají vyčerpaní vnukové vítězného měšťáctva. Vyhovují jim už jen písně dětí a subtilnosti šílenců. Umění jejich záleží v tom, vyvolávati hrůzy primitivního člověka před přírodními mocnostmi a jeho úděs před smrtí anebo symbolisovati nejprostší abstrakce, projadřovati je jako divoši, a hrdinové jejich mají duši psů vyjících na měsíc . . .« Jejich pojetí bytosti lidské jest naprosto jedinečné a abnormní, ideje jejich chudičké, dosah jejich protisociálný. »My, kteří pracujeme pro zejtřek, chápeme úkol umění jinak. Pro nás nezáleží úkol spisovatele v tom, aby hrál sobě na flétnu na osamělé věži a pozoroval svůj pupek; umělec není samotář ani pouhý buditel kratochvíle, jeho úkol má být sociálný. Chceme tím snad říci, že umění mé být užitečno? že má předváděti věci užitečné? že má být didaktické? nikoliv, ale m á b ý t ž i v o u c í. Toť nejvyšší zákon umění. Realism chtěl pravdu, ale zůstal nedokonalým.« Zola se dal hypnotisovati

Digitized by Google

brutálním faktem. Ale i reakce tak zvaná idealistní proti naturalismu chybuje, a to tím, že se obrací zády k životu, že přejímá starou theorii romantickou, jejíž základ je křesťanský: život je zlo, utecme ze života. Vyjde-li se odtud, nelze jinak než zapadnouti do mysticko-dekadentního bahna. Umění sociální nepůjde proto ani cestou naturalistickou, ani ideálně-mystickou. Nebude fotografovati zjevy, nýbrž bude se snažit vyvážiti z nich ideje, které v nich dřímají a pučí. »Vzpomene si, že žádný jedinec ani skupina nepředstavuje jen sama sebe, že není jen koncem, ale i začátkem další řady, že žije svým životem a obsahuje tisíce životů jiných, že je fénomenem, ale také symbolem, ne symbolem hiératickým, ale symbolem živoucím . . . Principem tohoto umění bude víra, že život je dobrý, a projevy jeho že jsou krásny. Jeho ohyzdnosti jsou následky stavu společenského. Aby byla životu vrácena jeho krása, je třeba, aby umění přispělo k přetvoření společnosti, a tak se stává všecko umění sociálné uměním revolučním. Nebude však jen registrovati ideje, nýbrž je i tvořiti. Bude uměním průkopným. Úkolem umělcovým je, aby připravoval novou morálku, aby ze starých myšlenek a citů dal vyrůstati novým; těm, které budou vládnouti ve světě, jejž dnešní mohutné síly hospodářské a sociální pozvolna připravují.« — Program, jejž bychom v nejpodstatnějších bodech ovšem podepsali. Jednotlivá jeho tvrzení se však nedají převésti jen beze všeho na naše poměry. Tak na př. u nás není dekadentní škola literaturou měšťáctva, nýbrž ponejvíce inteligentního proletariátu — vládnoucí naše buržoasie má naopak literární choutky velice ploché a primitivní a její snobism je druhu docela jiného, než opičení se po praerafaelitech. Mystické poesii Lazare rozhodně křivdí. Tam, kde upřímně je cítěna, je ona jedním ze způsobů, jímž si moderní duch odpovídá k neodbytné náboženské otázce. K tomu není třeba ještě být degenerovaným buržoou. —

Divadlo.

Po trojici her, jimiž se p. F. X. Svoboda zapsal u nás jako jeden z nejvýznačnějších aspirantů na titul moderního dramatika, znamená jeho nejnovější veselohra »Dědečku, dědečku« prohranou bitvu. Ale rozhodující velikou bitvu, dodávám, hotový Sedan jeho dramatické dráhy. Totální neúspěch, neúspěch i u obecenstva tuctového i inteligentního, u kritiky i staré i mladé, neúspěch, který se nedá ničím omluviti a na nic jiného svésti než na nevyléčitelné slabosti kusu, na nejsvévolnější se autorovo rouhání duchu jeviště. Pan Svoboda spracoval tu nenovou historii o boji stáří s mládím, hodného, jenže krocanovitě zlostného dědečka s vnučkou a její učitelkou. Na jedné straně sobecká láska a strach starce, bojícího se pustiti milovanou bytost ze svých rukou — na druhé dívčí mládí s celým příslušenstvím zapovězeného ovoce lásek a do budoucnosti se ženoucích snů. Odvěké nedorozumění dvou pokolení, válka ve velkém i malém po celé tři akty, až ku konci podléhá dědeček vítězné intrice slečny Růženy, triku to, mimochodem řečeno, vypůjčenému z povídky »Nezvaný host« v p. Svobodových »Koketkách a ženiších«. V té dějové primitivnosti a prosťoučké motivaci, jak p. Svoboda tento námět nadhodil, byl by dobře stačil na aktovku — totiž kdyby tu šlo o divadelní účin. Ale p Svobodovi o něj naprosto nejde, on vzdorně a zrovna provokativně hřeší proti jeho nejzákladnějším požadavkům — či snad

Digitized by Google

myslí, že pracoval i divadelně se zdarem, a oddává se illusi o dramatické živoucnosti svého kusu? To nevím, ale jen tolik je jisto, že tuto historku, skoro anekdotu, rozbředl na tři dlouhé akty, které — proti všemu duchu veselohry! — chtějí býti náladovými a imponovati napěchovanými sentencemi, ale místo toho všeho smrtelně přímo nudí. Barvy do šeda rozbředlé, plastické reliefy na jedinou fádní plochu roztlučené, všecko do široka roztečené, do omrzení opakované, zbytečnostmi přecpané — to jest kus p. Svobodův. Či jinak: vezměte některou z jeho náladových povídek, nalejte do toho Maeterlincka a přisypejte veselohemního pepře — a máte »Dědečku, dědečku.« Taková podivná směsice disparátních živlů je to!

Pan Svoboda chtěl býti na jevišti náladovým, jen a jen náladovým, na jevišti, tomto nejkonservativnějším snad elementu v umění, který má své podmínky a zákony, které se nedají beztrestně překročiti. Nepomyslil, jak jest to nebezpečno, a jak každý takový pokus, nemá-li se ztroskotati, musí balancovati na samé, jako vlas tenké hranici, která náladové dělí od divadelního. Jen vzdáliti se o krok od tohoto posledního a jsme v rozlehlých šedých pláních nudy. Náladové, má-li divadelně působiti, musí býti přeloženo do divadelní řeči a divadelně býti suggerováno. Tak to činí Maeterlinck. Omezí svůj úkol na suggesci nejprimitivnějších, divákupřístupných stavů a suggeruje je pomocí nejprostších symbolických linií a k tomu jsou kusy jeho obyčejně krátké! Ale p Svoboda? To není — až na vzácné výjimky — suggesce nálad, bezprostřední, intuitivní jich přenášení, to je mudrování o náladách, šedé, rozpředlé theoretisování. Každá jiskra nálady je hned v počátcích udušena přívalem termínů, vypůjčených z učebnic psychologie. Nikde to frappantněji nevystupuje než ve 4. výstupu II. jednání. Vnučka Barčinka chtěla oklamati dědečka, ale ten se najednou zasmuší, Barčinku popadne myšlenka na smutek jeho stáří, a místo všeho padne mu kol krku. Jeden z nejpěknějších, skutečně umělecky myšlených momentů hry. A co milý dědeček? Začne skuhrat cosi: Moje všecky pocity kolísají . . . a už se všecko ve mně rozvlní . . To už se tak proudy citů ze břehů rozlévají atd.« Hned byste tomu dědečkovi ukázali dvéře, tak vám pokazil náladu. Samé proudy, směry, rozvoj, všecko se vlní, vlna citu láme naši sílu (to jsem našel asi třikrát) — ti lidé mluví jako profesoři psychologie! A nota bene jsou to lidé — až snad na obě dívky — prostí, ploší, šosáčtí! A na ně věší p. Svoboda takové balasty sentencí a psychologických kudrlinek! Jeho pokus by měl jistou oprávněnost, kdyby byl podniknut na lidech nadnormální inteligence, na subtilních, analyticky rozpoložených duších. Tak vypadají alespoň dramata z per raffinovaných dekadentních umělců. Jsou snad také tak náladově fádní jako je kus p. Svobodův, ale odměňují za to trpělivost inteligentního posluchače delikátními vůněmi vysokých duší, strhují jej do říší netušených psychologických jemností. Ale zde u p. Svobody mám při vší nudě těchto pseudonálad a pseudoanalys míti to vědomí, že jsou demonstrovány na duších, které jsou tak spořádaně normální, tak dobrácky ploché! Bůh ví, že nejsem vypjatým aristokratem, ale ve společnosti takovýchto páně Svobodových dědečků, maminek a celého příbuzenského příslušenstva,

Digitized by Google

které s dojemnou pravidelností putuje po celý večer z pokoje do pokoje, je mi nějak nevolno — jako by mi někdo šrouboval mozek o několik stupňů níže. Panu Svobodovi totiž schází humoristická povýšenost umělce nad tyto normální lidičky — bere je docela vážně, má je rád a je mu mezi nimi dobře. Všecku komiku vložil jen do situací. A karakteristické pro něho, autora, který chtěl být čítán mezi moderní a myslí zachycovati svou hrou kus českého života, že se postavil kriticky — jen proti mládeži. Representanti mladé generace, ventilující společenské moderní otázky, jsou mu klackovití studenti, kteří si přijdou do zámečku jako do hospody a traktirují domácího pána neomalenostmi, mluví mlhavé revoluční fráse a nevědí víc, než že se něco musí stát! Tedy nejsvrchovanější křivda na dnešní mladé generaci: kdyby už měla být zkarrikována, musilo by se to stát z opačné strany, proto, že se až příliš horlivě a předčasně hnala do práce politické a literární! Ale pan Svoboda ukázal už v Útoku zisku, že s typy mladých nemá štěstí. — Tyto a jiné hříchy proti pravdě, ba i proti docela banální denní skutečnosti bijí tím více do očí, že p. Svoboda i při tom vystupuje s nároky konsekventního realisty. Zajímavé to rozbíhání se ke dvěma různým koncům: směřuje k účinkům vniterním, moderně náladovým, ale v methodě je střízlivým naturalistou. Neodpustí vám ani jeden detail, který se mu zdá zajímavý, unavuje opakováním věcí proto, že i ony se i v denním životě opakují, — ale při tom se dopouští tak křiklavých poklesků proti té nejběžnější životní pravdě (na př. v chování se studentů k starci a zvláště v posledním jednání, které celé je stavěno na hrozně dobrodružném podkladu), že by si je každý běžný vyrabitel veseloher vykládal za hřích. Jak si to vše vysvětliti? Jak je možno, že autor »Směrů života«, při vší naivnosti fabule tak životně teplých a divadelně účinných, mohl přijíti s něčím tak nedivadelním? Jak mohl tento nejnáladovitější z našich povídkářů přijíti s něčím co jest tak pro samu náladu nenáladové? Jak mohl tento svědomitý realista z románu »Rozkvět« napsati něco, co tak hřeší proti životní pravdě? Nemohu uvěřiti, že by tyto neslavné výsledky měly příčinu v naprosté nemohoucnosti a nedovednosti autorově. Mám za to, že zde všecku vinu nesou theoretické názory p. Svobodovy o umění a divadle, názory dle všeho naprosto pochybené, poněvadž jejich aplikace dopadla tak nešťastně. Pan Svoboda příliš spekuluje a mudruje a podlehá patrně zvláštní illusi, že všecko k čemu v myšlení dochází, je naprosto nové, samorostlé, a eo ipso správné. Nemá dosti vážnosti k tomu, co se dělo před ním, a co se děje kolem něho. Předkládá nám své myšlenky se sebevědomou tváří objevitele nových světů — oh, a kolikrát už jsme tyto myšlenky četli, kolikrát jsme je sami myslili! Tak to bylo též v tomto případě: vysoustruhoval si asi v hlavě docela theoreticky tuto variaci na thema o stáří a mládí, a umínil si, spracovati ji tak, aby vypadla hodně, hodně náladově, hodně realisticky a hodně veselohersky. Ano, kdyby to šlo, táhnouti všecko toto troje za jeden provaz! Veselohra není »Náladová povídka« a nálady se nesuggerují plochými realistickými prostředky! Pan Svoboda si neuvědomil rozpor těchto tří živlů, a přílišná jeho sebedůvěra zavedla jej až tam, kde musil ztroskotati. A ztroskotá na této cestě vždycky — divadelní bu-

Digitized by Google

doucnost může míti jen, vrátí-li se zpět a začne tam, kde přestal svým Rozkladem, neboť tam se krylo ještě dobře slovo s náladou, symbol s ideou, divadelní praktik se spekulujícím theoretikem.

Pan Svoboda tedy dle mého soudu příliš mnoho theoretisoval a spekuloval a spekuloval nesprávně. Ale v tom je zároveň polehčující okolnost, na kterou by se nemělo zapomenouti. Pan Svoboda napsal, pravda, špatný kus. Ale proč? Ne proto, že by byl jako mnoho jiných špatným divadelním řemeslníkem, nýbrž proto, že tímto řemeslníkem nechtěl být, že se přespříliš nutil do úkolů seriósního umělce. Úmysly jeho byly jistě ty nejčistší — nesnižuje se k obecenstvu, ani nekoketuje s jeho špatnými choutkami. Tvrdohlavě a svévolně jde za něčím, co je v jádru pochybeno, ale co je omluveno touto čistou a vážnou snahou. Kdo mnoho chtěl, tomu může být mnoho odpuštěno! Pan Ruth napsal špatné kusy, a pan Svoboda špatný kus — výsledek tedy stejný, ale východiska a úmysly jsou si vzdáleny jako nebe a dudy! Považuji to za nutno říci vůči většině našich kritik, které neodbyly práci p. Svobodovou o nic lépe a o nic hůře než pověstné »Syčáky«.

Provedení kusu sluší všecka chvála. Pí. Kvapilová se sl. Grégrovou dovedly s jemným uměním vyzvednouti a učiniti životaschopným to, co je ve hře skutečně náladového. Jejich věty jen hrály a svítily v jemném lomu paprsků. Respektu zasluhuje též výkon p. Mošnův v úloze dědečka, považíme-li její fysickou namáhavost a nevděčnost. V každých jiných rukou stihl by práci p. Svobodovu osud ještě horší, než jaký jsem zde byl nucen konstatovati.

K.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V poslední době proběhla novinami zpráva, že provolání k říšským volbám mají podepsat všecky politické strany české všech zemí — Čech, Moravy a Slezska — nevyjímaje ani stranu klerikální.

Nikdo si této zprávy hrubě nepovšimnul, naopak každý ji přijal skoro s nadšením nad svorností stran, a nikomu na mysl nepřipadlo, že pozvání klerikální strany k podpisu na společném provolání je zároveň její uznáním, a že je to počátek paktování s touto stranou.

Je nepochopitelno, jak brzy zapomněly svobodomyslné strany české, mladočeská v Čechách i lidová na Moravě, na slova, která padla před nedávnými volbami, slova zařikání a slova odsuzování strany klerikální. Nechápeme, jak může někdo někoho zvát k účastenství v jakékoliv akci, když ho neuznává. Nemáme o nižádné politické straně kalého mínění, ale strana klerikální je ze všech dosavadních stran ve svých prostředcích nejschytralejší, nejlstivější a je — nejnemravnější.

Strana mladočeská i lidová všude ji odsuzují, cejchují ji za zbytečnou, za rozkolnickou a nenárodní. A teď najednou ji zvou k podpisu na provolání k říšským volbám, a dr. Rieger dokonce žádá, abychom s ní vážně počítali a s ní se spojili. Dnes této straně podávají prst — zítra jim stiskne celou ruku. Dnes jí otvírají ze zdvořilosti dvéře, zítra vstoupí nezvaná a pozítří už bude licoměrnicky paktovat. Každá strana bojuje s hledím spuštěným, ale tato strana bojuje s hledím jen fingované křesťanské lásky. Jinak hlásá, jinak myslí, jinak mluví, jinak jedná. A z její hladké tváře nevyčtete nikdy, co se děje v její duši.

Je to strana, která nebuduje království duševní pro Boha a víru, ale buduje sobě království pozemské; strana, která od věků nešla za příkladem Kristovým a vzneseným jeho učením, ale za svým sobectvím. Je to strana, která plnými ústy lid štve proti bližnímu jeho, proti židovstvu, proti jinověrcům, proti sociálním demokratům, proti vědeckým pravdám a proti reformám. Lidu se ujímá pokrytecky slovem křesťanské lásky a jedním dechem lid ten současně zaprodává velkostatkářstvu, šlechtě, vrchnosti, militarismu a moci. Je to strana prodajná, když kyne jí úsměv mocných tohoto světa a zlato jejich kapes. Je to strana vypočítavá, která nikdy nezapomíná ani ve chvíi nejhorší, ani v hodině nejšťastnější na udělenou jí kdysi ránu, a která sice se sladkým úsměvem

Digitized by Google

křesťanské lásky na ústech, ale zavilou mstou v srdci ubíjí i politování nejhodnější existence jí nenáviděných individuí pod rouškou konání dobra.

Je to strana nenávisti, strana tichého i ryčného fanatismu, ne tak fanatismu náboženského jako fanatismu sobectví. Je to strana, která tímto svým fanatismem ničila lidstvo, vyvolávala nejvražednější války a prolévala řeky lidské krve. Je to strana, která klidně a s rozkoší hleděla na škvařící se lidské oběti na hranicích svého fanatismu; která se zalíbením naslouchala steném mučených obětí v tajemných sklepech inkvisice; strana, která nenapravuje zlo upřímnou křesťanskou láskou a odpouštějícím, vlídným slovem Kristovým, ale napravuje zlo satanem a peklem. Je to strana, která se rouhá pravdě na každém kroku i svými prostředky i svým cílem, a kdyby dnes Kristus z mrtvých vstal, byla by první, jež by volala: »Ukřižuj ho.« Je to strana, která, neví-li před vědeckou pravdou, před přesnou logikou, před zdravým rozumem kudy kam, uteče se k Bohu a béře jeho jméno nadarmo. Pompem, pathosem, tremolovaným hlasem, velkými slovy, křikem a slzami dobývá prosté, nevinné mysli lidu a před klidnými, věcnými důvody rozumu utíká se za zdi dogmat. Není přikázání, jehož by tato strana nešetřila na venek, ale není také přikázání, proti němuž by nehřešila uvnitř. Mravnost duše, čistota duše její vinou nese pohromu; lidstvo její vinou se nenávidí; čistota Kristova učení její vinou nemůže proniknout společností lidskou. Je to strana, která jako nezmar znovu a znovu narůstá, a kterou zničí jen zvolna pokračující vzdělanost lidstva teprve v nedohledných dobách příštích století.

Velcí duchové silně vyvinutého citu pro pravdu a upřímně oddaného srdce lidstvu stáli vždy proti této straně. Taková strana je v každém vyznání, v každém věku, ale vždy a všude je stejna i ve svých cílech i prostředcích, ve své nesnášelivosti, panovačnosti i ve svém sobectví. — V židovstvu to byli zákonníci a fariseové, v islamu dervišové, v protestantismu jsou to Kiellandovi pastoři, v pravoslaví vládní hierarchie. — Ve středověku to byli italští mnichové a papeženci, v době reformací jesuité, v době nejnovější jsou to němečtí ultramontáni a čeští klerikálové.

Člověk čistý, člověk vznešené pravdě oddaný, člověk věřící nemůže této straně podat ruky ke společné práci. A jen taková politická strana pracuje se stranou klerikální a jen taková strana s ní paktuje, která je ať v celku, ať ve svých jednotlivcích zrovna taková, jako strana klerikální.

Tolik jsme chtěli říci a řekli vzhledem ke kolínské řeči a k chystanému společnému provolání pro říšské volby.

— Ve všech listech u nás zní to stejně: »Brány vídeňského parlamentu jsou zavřeny, a co nevidět budou konány nové volby. Veliká část nynějších poslanců při nich propadne, protože voličové se přesvědčili — —«

— Říšské volby v Čechách: V. kurie 12, venkov. okresy 17., města 19., obchod. komory 20., velkostatek 22. března. — Na Moravě: V. kurie 9., venkov. okresy 15., města 17., obchod. komory 18., velkostatek 19. března.

— Oč se při těchto říšských volbách jedná v první řadě, je, ukáže-li se klerikalismus ve všech svých odstínech tak silným, aby mohl se dáti do kutí svého

Digitized by Google

železka: obmezení práv občanských a opanování školství. Že toto nebezpečí hrozí, ví dnes každý; i nejlhostejnější musil zaraziti sjezd v Solnohradě. V horečných zápasech volebních budou křižovati se všemožná hesla, a ovzduší naplní se mrakem stranických sporů, třenic a výpadův, a až po volbách bude ticho, a vzduch se zase projasní, budou státi základy klerikální budovy hotovy. To bude radosti!

— Česká epidemie: svornost, již zase řádí. Již zdvihá svoji hlavu. A zhoubný tento nepřítel neobjevil se snad náhodou, nevypukl nenadále, nýbrž upravují se mu cesty již půl druhého roku. Prvně to byl hlad, který propukl, hlad drobečkový, lačnost po vymoženostech, státnických úspěších, po uznání s hora. Stará zkušenost učí, že za takovým hladem přicházely v zápětí politická cholera a morová rána: svornostářství. A už je zde. Celý národ spojit! Všechny ty nejprotichůdnější živly, směřující v nejprotilehlejší úhly světa, všecky dohromady. Kéž se to brzy již stane! Jestliže v politice neplatí ani sebe větší součet netečných hlav, rukou a nohou, nýbrž pevné politické přesvědčení, talent, účinné a bystré hájení vlastních zásad, budeme mít z té svornosti nejlepší exemplář konservativně-zpátečnické strany. A to bude věc velmi dobrá. Jaké to pak zase nastanou zdravé a poctivé zápasy o pokrok a svobodu! Jaký to rozkvěte život a ruch po Čechách! Zase na těch českých nivách zalehlých nyní hluchými mlhami, poroste přímost a mužnost, a z rozměklých cest budou tvrdé pěšiny, po nichž se půjde vesele a bodře ku předu! Nejcennější na svobodě, jest zápas o ni, praví Ibsen. Ale Mladočeši pokrčí rameny. Že by byli pohlceni stranami reakce? Jaká směšnost! Já však pravím: Žádná sebevědomá a silná strana nepodceňuje nepřítele!

— »Jest příznakem moderní znemužnilosti, že, jakmile kdo zamýšlí provésti nějakou věc, nějaký plán, hned jest jeho první myšlenkou, založiti spolek a vyvolati nějakou komissi«, praví J. Brandes. Ale p. dr. Stránský a ostatní svobodomyslní »svornostové« Brandesa nečtou?

— V ministerstvu spravedlnosti 17. ledna konala se porada zástupců českých, německých a velkostatkářských z Čech o trutnovském soudě. Němci přáli si soud čistě německý, čeští žádali připojení Úpice a Police. Vláda s nejblaženějším úsměvem slibovala přimhouřením oka a důvěrným stisknutím ruky hned na pravo, hned na levo, jako moudrá maminka. A dnes jásá i Vašíček i Michlíček, že vyhrál a že má maminku na své straně!

— Sněm král. českého sešel se 26. ledna. Čeká ho vyřízení rozpočtu, povolení půjčky několika milionů a zvýšení zem. přirážky na uhražení schodku zem. rozpočtu 17 mil., předlohy o zřízení celé řady nových soudů okresních a krajských. V první schůzi prohlásil jménem vlády místodržitel uznání rovnoprávnosti a rovnocennosti obou národností, zachování jednoty země, jak v zákonodárství tak ve správě, slíbil pro příští zasedání (až po skoncování rak.-uher. vyrovnání!) osnovu zákona o zavedení kurií pro volby do zem. výboru, do zem. ústavů a komisí sněmovních (pro Němce), reformu voleb do sněmu (pro nás). — Jedná se ve zprávě zem. výboru o zavedení přímých voleb do sněmu: venkovské obce s více než 250 obyv. jsou místem volebním. Vláda přeje si obce s 500 obyv. Posl. dr. Kaizl navrhuje snížení voleb. censu na 4 zl. i pro města a platnost zákona od 1. ledna 1898. Bude se tedy letos voliti ještě nepřímo.

— »Neklameme se zajisté, díme-li, že vládní adresa ke sněmu jest hlavně a především dílem i zásluhou české šlechty a prvním úspěchem nových poměrů spojeneckých, prahem nové budovy většiny, v níž vykázána místa českým poslancům lidovým a šlechtě české těsně vedle sebe.« (Nár. Politika.) — »Ze souboru sporných

Digitized by Google

věcí zahrnutých v »otázce české« vyjímá vláda dva kusy. Otázka čes. má na dále řešena býti postupně kus po kuse, nikoli najednou celým svým souborem, jako stalo se úmluvami vídeňskými za hr. Taaffa.« (Hlas Nár.) — »Vzájemnými ústupky mají býti stvořeny nové poměry, aniž se nějak pohne ústavou.« (Politik.) — »Vládě hr. Badena nejde o napravení neudržitelných poměrů v Čechách k vůli Čechám samým, jako spíše o to, aby získala smířené Čechy i Němce pro svou příští vládní většinu (pro uher. vyrovnání, rozpočet atd.). Kdežto německo-maďarský svět jej podezřívá, že chce obnovit býv. Taaffovskou polsko-konservativně-klerikálně-českou pravici proti Němcům centralistům, hr. Badeni odpovídá, že se chce vrátit k staré touze hr. Taaffa, míti ve většině vedle Čechů také německé centralisty z Čech.« (Nár. Listy.)

— Živnostnictvo, representované »Zem. jednotou řemesl. a živnost. společ. v král. Českém« vyzývá společenstva, aby vyslala po delegátu do schůze o úradě kandidátů ze živnostenstva, již by mladočes. výkon. výboru měli býti ohlášeni a kteří dle slibu předsedy klubu mladočes. za kandidaty přijati budou, budou-li se hlásiti k programu mladočeskému.

Česká otázka. V posledním čísle (ze dne 15. ledna) uveřejnili jste svůj soud o politickém programu podepsaného Alexandra Neklana a sice! contra. Dovolávaje se loyality Vaší, prosím v zájmu věci, abyste dovolili, bych k úsudku Vašemu následujícími odpověděl řádky, které však — sint, ut sunt, aut non sint. Především srdečně Vám děkuji za to, že jste o věci podali vůbec úsudek. Jste, na kolik mně známo, jediní. Z ostatních časopisů podaly »Národní Listy« bibliografický náčrt obsahu spisu mého (v čísle 352. ze dne 21. prosince 1895) a pak výtahy z některých statí ve třech článcích, nadepsaných »Proč je smír s Němci nemožný«, »Nebojujeme marně« a »Překážky provedení rovnoprávnosti«*). Nehledané chvály o spisu nazbyt, avšak ani zdibec úvahy o programu.

»Plzeňské Listy« uveřejnily (v čísle 146., ze dne 5. prosince 1896) program s podotknutím, že na stanovisko jeho se nestaví, a dodaly: »Povšimnutí zasluhuje a ku karakteristice publicistické činnosti v národní společnosti naší mnoho přispívá moment, jehož jsme se z počátku dotkli. Kniha A. Neklana byla vydána r. 1895 (v listopadu)«. Tak dlouho již leží našim politikům a žurnalistům na očích, a až na statě »N. L.,« jež s obsahem knihy seznamovaly, a na stručné noticky v našich revuích nebyla o ní napsána ani vyslovena úvaha. Proč? Proto, že žádá do jisté míry zpětný krok, proto, že vybízí na zcela jinou cestu, než po které jsme po 36 roků uvykli chodit? Proto, že se autor její neprohlašuje určitě pro žádnou z našich současných stran? Či proto, že by nebylo lze nikomu u nás myslit na realisování myšlenek do knihy té uložených? Máme za to, že žádný z těchto důvodů naše žurnaly, revue a řečníky o věcech politických k mlčení nepřiměl, ale příčinou je prostá okolnost, že jméno Alexandr Neklan jest pseudonym, že se neví, kdo pan Neklan jest.

Na případě tomto poznovu se ukazuje stará známá věc, že jsme ve všem všudy konání svém značně osobními. Neví se, komu by platil souhlas nebo odpor, proto bylo a jest o knize té ticho. Nepochybujeme o tom, že by úsudky o knize té velkou většinou zněly zamítavě, ale právě zníti by měly, aby bylo znáti, že na politickou práci vážně pohlížíme, a že nám při ní nejde o osobní chuť nebo nechuť, ale o jádro věci samé.«

Arciť! Vezdy chrabrá žurnalistika naše a revue naše, nevědouce, zdaž by nezrádcovaly snad svého aneb nepřizvukovaly snad odpůrci, řídily se známým výrokem Shakespearova Fastaffa, že lepší části udatnosti jest opatrnost, a o programu mém udatně a svorně mlčely.

»Naše Doba« napsala o spisu mém, co následuje: »Česká otázka, jak se jeví v bojích žurnalistických; německé nájezdy odmítány s povýšenějšího stanoviska a s dobrou znalostí všech otázek. Autor rozhlíží se po celém národnostním boji v Rakousko-Uhersku a líčí odpůrce Slovanů a nás Čechů; na konec kritisují se naše

*) V odpoledních vydáních k číslům 51., ze dne 21. února 1896 66. ze dne 7. března 1896 a 83. ze dne 24. března 1896.

Digitized by Google

české strany a to nestranně dost, považíme-li, že autor patrně býval členem strany staročeské. Časový materiál k jednotlivým punktům českého programu shledán je s velkou pílí a poslouží také čtenářům a politikům českým. M.« Program patrně jen přehledla.

A když o věci nepsaly časopisy, nemohli o ní mluviti a souditi političtí vůdcové a zástupcové naši. Toť soudnému jasné! *)

Že o programu mém, o němž v předmluvě pravím, že možným učiní, aby celý národ český ihned politicky se sjednotil a v sjednocení tom setrval, u nás vše tak svorně a politicky mlčelo a mlčí, z toho jde na jevo, že — alespoň v tomto ohledu — program můj již dobře osvědčil sjednocující vlastnost svou! —

A nyní — po smutné této introdukci — odpovím k vývodům Vašim proti programu mému.

Pravíte:

»To je tedy jádro a cíl brožury Neklanovy, z něhož dá se zajisté dosti správně tušiti na příbuznost jeho s nynějším oportunismem mladočeské politiky. Celý tento politický postup, ač chce býti velmi praktickým, jest nám přece příliš utopistickým a — nemoderním. Tak se dělala pravidelně politika v Rakousku dříve — každá strana chtěla se dostati co nejblíže ke dvoru a z toho, poněvadž Rakousko jest jen formálně státem konstitučním, pro sebe kořistiti. A při tom se pravidelně zapomínalo na ostatní činitele politického pokroku. Námitky proti návrhu Neklanovu jsou proto na snadě a jsou velmi těžké. Přijměme, že jsou tři hlavní požadavky českého národa, jak je formuloval p. Neklan. Náš soud je pak tento:

1. První požadavek jazykové rovnoprávnosti jest, jak praví i sám spisovatel, jen otázkou času, jenž i bez poskytnutí záruk a opuštění oposice proveden býti musí. Vnitřní úřední řeč německá na př. jen u soudů, stane se a jest již illusorní, poněvadž čeští právníci dnes přes své německé zkoušky němčiny neznají. Provedení jazykové rovnoprávnosti nebude proto ničím jiným než nutným a brzkým dekretováním hotové skutečnosti.«

Že věc nějaká jest již jen otázkou času, pravíme tehdy, když nám je jisto, že dotyčná věc jakožto nezbytná konsekvence daných již fakt, nemůže se nestáti, a když zároveň nevíme, kdy věc ta skutečně se stane. Jsou to případy, jež právníkové označují slovy: dies certus an, incertus quando.

Vy o malé části rovnoprávnosti jazykové, o zrušení vnitřní úřadní němčiny jen u soudů, pravíte, že řeč tato stane se a jest již illusorní, poněvadž čeští právníci dnes přes své německé zkoušky němčiny neznají, a z toho pak odvozujete, že provedení celé rovnoprávnosti jazykové (na str. 71—124 uvádím 17 punktů) nebude ničím jiným než nutným a brzkým dekretováním hotové skutečnosti.

Připustíte snad, že je to úsudek a minore ad maius a tudíž soud vadný a že i slovo »brzkým« je pouhou hypothesou. (O tom, že nebude jazykové rovnoprávnosti, když soudcové národnosti české nebudou znalí němčiny, nebudu se šířiti.)

Pravíte dále:

»2. Opravy volebních řádů nedodělali bychom se dle návrhu p. Neklanova v době dohledné. Zkušenost nás naopak poučuje o nutnosti postupu zcela opačného. Víme, že ve státě tak konservativním, jako jest Rakousko, lpícím největší tuhostí na svých tradicích, způsobem smírným dosáhlo se vždy nejméně úspěchů. Příkladů jest nesčetně. Vyrovnání uherské, aféra Luegrova ve Vídni a j., a posledně nejmarkantněji o tom svědčí způsob, jakým byla provedena poslední oprava volební uzákoněním páté kurie. Oprava, která před několika lety byla politickou naivností, stala se brzo státní nutností, a jak? To je zásluhou organisovaného dělnictva, které takým zápasem, vedeným obdivuhodnou vytrvalostí a neohrožeností, s velikými obětmi finančními a duševními

*) Ku karakteristice zájmu pro věc českou slouží následující fakt.

Spis zaslán byl s tištěným dopisem: ». . . Pak-li by Vašemu Blahorodí libo bylo, spis tento jen bezplatně podržeti, tu bylo by pouze třeba, aby korespondenční lístek na zadní stránce číslem zásylky této opatřen a mně zaslán byl, abych tak autorovi i ohledně tohoto exempláře vykázati se mohl« — též téměř všem oněm poslancům zemským pro Čechy, Moravu a Slezsko, kteří nebyli zároveň poslanci říšskými. Z nich vrátilo spis třicet, mezi těmi dvanácte jmen, jichž jsem — tu — se zhrozil.

Z časopisů vrátila spis »Gwiazdka Cieszyńska«. (Že o něm nepsaly časopisy německé, pochopitelno snad již vzhledem na krásu a bohatost kytice, jež tam v ita Němcům z květů jejich vlastních luhů.)

Digitized by Google

dovedlo pro volební opravu vznítiti veřejné mínění, vtlačiti ji do parlamentu a učiniti z ní otázku prvního řádu, přes niž nebylo již lze přejíti k dennímu pořádku. A stejným postupem, politickým bojem, bude nutno pracovati k odstranění dalších politických bezpráví a pokrokoví lidé nového parlamentu, sesílení živlem socialistickým, opírajícím se vedle toho o mohutné hnutí a organisace dělnictva, budou moci učiniti velmi mnoho.«

Tvrzení své, že postup, jaký navrhuji k dosažení opravy volebních řádů já, jest nevhodný a že nutný jest postup opačný, opíráte pouze výrokem, že ve státě tak konservativním, jako jest Rakousko, lpícím největší tuhostí na svých tradicích, způsobem smírným dosáhlo se vždy nejméně úspěchů, a pak třemi výslovně uvedenými příklady.

Připustíte, že dotčený výrok Váš jest pouze úsudek per inductionem, dosud tak bylo a proto i dále nebude jinak, a již z této příčiny to, co pravíte, pravdou býti *může, ale nemusí* a sice ani za stejných podmínek, neřku-li za podmínek různých. Uvedenými pak příklady odvoláváte se na věci, jichž vesměs dosaženo za podmínek zcela jiných, než jsou podmínky, za kterých jest řešiti tu kterou část otázky české.

Při rozdělení monarchie v Cis a Trans, t. j. jen ve *dva* díly, byli proti tomu kromě koruny z obyvatelů celého mocnářství jen Němci a vlastně (jak na str. 10. podotýkám) ani tito ne, (my Čechové jsme vyrovnání tomu přáli a Polákům to bylo jedno) a z obyvatelů Uherska nebyl proti tomu nikdo; proti našim postulátům brojí (jak na str. 6—8 a j. pravím) téměř všichni kromě nás a zvláště naši *domácí* Němci — a nás proti všem jest hrstka.

Při vyrovnání uherském byla tedy situace zcela jiná, tam stačila opposice.

V aféře Luegrově stáli na jedné straně pouze německo-židovská liberální strana, a na straně druhé zase jen Němci (antisemité a nacionalové) a pak všecka vysoká šlechta celé Cis a všechen katolický klerus. Tu nebylo ani opposice třeba a bylo opposicí také jen vyhrožováno.

Co se konečně týče poslední opravy volební ustanovením páté kurie, tu oprava ta vzhledem k tomu, že v sousedícím Německu a ve Francii již drahná leta zavedeno jest všeobecné právo volební, již i před lety nebyla politickou naivností, jak Vy pravíte, a pak vymohlo absolutně i relativně ohromné množství petentů — dle úsudku mého — náramně málo. Tedy i tu byla jiná situace.

S výrokem Vaším, že pokrokoví lidé nového parlamentu, sesílení živlem socialistickým, opírajícím se vedle toho o mohutné hnutí a organisace dělnictva, budou moci učiniti velmi mnoho k odstranění politických bezpráví, souhlasím, pak-li že dodáte: až nebudou národnostními boji rozštěpeni, tedy na př. až po rozřešení otázky české; jinak bylo by pokrokových poslanců na radě říšské již teď dost.

Pravíte dále:

»3. Provedení státního práva, čili jak p. Neklan praví, reálné unie s Rakouskem bylo by dle plánu spisovatelova odloženo opravdu na dobu nedozírnou. Říci: »My můžeme čekat,« je opravdu v politice velmi riskantním a dle drahocenných zkušeností, jež máme, velmi neúspěšné. I při nejtužší opposici, nehledě již ani k jejímu významu *vychovávacímu a mravnímu*, dosáhneme vždy toho, čeho dosahujeme stanoviskem vyčkávacím. A poslanci jsou v parlamentě a jsou v opposici také proto, aby *urychlili* nynější proces, aby dokázali, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky. Stanoviskem vyčkávacím však dobu krise jen zbytečně prodlužují a oddalují.«

Ve spisu svém (str. 277) pravím, že by po provedení jazykové rovnoprávnosti a po zavedení spravedlivých řádů volebních provedení státního práva českého bylo v podstatě totožno s vydatným zmenšením vlivu, jejž nyní země, ku koruně české *nepatřící* mají na upotřebení peněz zemí koruny české a na př. i na zařízení obecných škol v zemích těchto.

Že by čekati na provedení státního práva v této situaci, t. j. po provedení jazykové rovnoprávnosti a po zavedení spravedlivých řádů volebních, bylo něco zcela jiného než dobývati provedení práva státního bez jazykové rovnoprávnosti aneb jen s českou řeč u soudů a za nynějších volebních řádů, jest — jak snad připustíte — samozřejmé, k[to výrok Váš, že i při nejtužší opposici, nehledě již ani k jejímu významu *vycho-*v[*acímu a mravnímu*, dosáhneme vždy toho, čeho dosahujeme stanoviskem vyčl[ícím, potřebuje důkazů; nepodáváte jich však.

Jakým způsobem poslanci naši *urychliti* mají nynější proces, a jakým způsobem d[zati mají, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky, nepravíte a poslanci naši to p[ně nevědí.

Digitized by Google

O zkušenostech, které bychom dle výroku Vašeho měli my o tom, že říci: »My můžeme čekat«, je v politice riskantním, nevím; vím jen o drahocenných zkušenostech našich o tom, že opravdu velmi riskantním v politice jest »Ryc anebo nic«, jak dvakráte již důkladně jsme se přesvědčili a jak dle všeho i nyní se přesvědčíme po třetí, když nynější — snad nepopíratelně — vhodnou situaci zase propaseme.

Že poslancové naši svým stanoviskem vyčkávacím dobu krise jen zbytečně prodlužují a oddalují, je pravdou i mně; avšak vyčkávací stanovisko poslanců našich není — jak snad připustíte — vyčkavacím stanoviskem programu mého. —

Pravíte dále:

»Vyrovnání národnostní v zemích koruny české nelze provésti snad jen angažováním koruny, odstraněním nespravedlivých volebních řádů a zákonem národnostním. Aby vyrovnání to bylo skutečně trvalé a cenné, musí se pracovati především k tomu, aby široké vrstvy lidové se sblížily a poznaly. Ano vyrovnání to bylo by tím cennější, kdyby se stalo úplně bez intervence kruhů vládnoucích, působením železného zákona totožnosti zájmů hmotných. A to je přece zjev vysoce zajímavý, že dělnictvo obou národností podalo si ruce ke společné práci, a ještě zajímavějším jest, že již i na posledním sjezdu rolnickém byl za hlučného souhlasu přítomných položen největší důraz na součinnost s rolníky jazyka německého. A spisovatel přehlédl při své politické kombinaci skoro úplně právě toto silné hnutí sociální, jež bude hráti v krátké době snad nejdůležitější roli v politických dějinách Rakouska a dá jim novou tvářnost. Mezi českými stranami, jež uvádí (Staročechy, Mladočechy, realisty, agrární stranu Šťastného, strana pokroková a projekt umírněné strany Harrachovy) nezmínil se ani slovem o existenci nějaké strany socialistické, již přece dnes nelze bagatelisovati. A na této půdě sociální bude se v budoucnosti pohybovati i provedení státního práva.«

O vyrovnání s Němci vzhledem k jazykové rovnoprávnosti a spravedlivým volebním řádům v programu svém nemluvím nikde a vzhledem ku státnímu právu pravím tam, že shodu s Němci pokládám za eventualitu snad možnou po provedení jazykové rovnoprávnosti, po zavedení spravedlivých volebních řádů a po sdělání zákona národnostního. O vyrovnání s Němci ve smyslu běžném jednám ve spise svém tam, kde (na str. 126—237) vykládám a dokládám (na 111 stránkách) názor svůj, že vyrovnání to možné není v době dozírné. Vy pokládáte vyrovnání to za možné, jelikož mluvíte o tom, aby bylo trvalé a cenné, a pravíte, že za tím účelem jest pracovati k tomu, aby široké vrstvy lidové se sblížily a poznaly. Jak by se vrstvy tyto měly sblížiti a poznati, nevím, vždyť o sobě více nemohou zvědět než to, co již teď o sobě vědí, totiž že se jim všem vede stejně zle; taktéž mně není jasné, jak by jakési to poznání a sblížení pak učinilo vyrovnání Čechů s Němci možným, neboť široké vrstvy lidu německého proti národnostnímu vyrovnání s Čechy ani teď ničeho nenamítají (tak činí pouze vzdělaná vrstva lidu německého) a aby se o vyrovnání Čechů s Němci pálily, nebudou míti nikdy příčiny pokud my nebudeme do nich kopati, jak vzdělanci němečtí nyní kopou do nás. A vzdělaní vůdcové lidu německého nebudou se jich tu nikdy tázati, ani ne tenkráte, kdy zavedeno bude všeobecné rovné právo volební.

Působením zákona (jak pravíte: železného) totožnosti zájmů hmotných vyrovnání národnostní nebude — dle mého úsudku — uskutečněno nikdy, poněvadž hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci z velké části úplně disparatní.

Že dělnictvo obou národností podalo si ruce ke společné práci, má příčinu svou v tom, že každému z nich každým dnem znovu a beze vší jistoty pro zítřek zápasiti jest o to, co každému člověku primum in omnibus necessarium, aby totiž měl čeho jísti, a kdož v takové jsou ustavičné tísni, těm nemůže národnost překážeti v tom, aby se sdružili; to jest privilegiem jen tak zvaných »lepších tříd« pouze té národnosti, která svou národnostní nadvládu chce udržeti; a proto též zhola nic neváží fakt, že — jak pravíte — již i na posledním sjezdu rolnickém byl za hlučného souhlasu přítomných položen největší důkaz na sblížení a součinnost s rolníky jazyka německého, neboť my Čechové k vyrovnání s Němci vždy jsme byli, jsme a budeme ochotni a hotovi.

Pokud nenadejde změna sociální soustavy společenské, dotud bude a musí býti každému dělníku kus chleba nezměrně důležitějším než národnost a potud bude marné všechno usilování brániti národní vlažnosti dělnictva našeho.

A proto jsem ve spisu svém, jednajícím o české otázce, nezmínil se o naší straně socialistické; avšak nemusím snad dokazovati, že jsem hnutí sociální nepřehlédnul (str. 226—227) a naši stranu socialistickou nebagatelisoval (str. 228).

Výrok Váš, že na této půdě sociální bude se v budoucnosti pohybovati i prove-

Digitized by Google

dení státního práva, nepokládám za správný; mám totiž za to, že v době, kdy směr socialistický bude směrodatným české státní právo buďto již bude dávno provedeno aneb že se pak o něm nebude mluvit.

Pravíte dále:

»Poslanci čeští konečně byli by příliš málo politiky, kdyby za tak nepatrnou »koncessi,« jakou de facto dnes jest jazyková rovnoprávnost, dali záruky, o nichž se zmiňuje p. Neklan. Kdyby tak učinili, podepsali by nad sebou, jak poměry dnes jsou, ortel své politické smrti. Nejširší agitaci mezi lidem otevřely by se tím dvéře do kořán. A tím méně mohli by dnes vzdáti se své oposice, poněvadž požadavky hospodářské, které přece čekat nemohou a nota bene požadavky politických svobod, bez kterých zase my žíti nemůžeme, dohnaly by českou delegaci do nové oposice. Tyto otázky politických svobod v Rakousku zejména postavil autor rovněž do pozadí. A na ně přece musíme dnes klásti důraz přední, poněvadž jinak z dnešní mizerie politické nevybředneme a poněvadž je jisto po druhé, že i větší svobody politické povedou k větším svobodám národnostním.«

O »koncessi« jazykové rovnoprávnosti v programu svém a ve spisu svém nemluvím nikde a o koncessích vůbec jen na str. 126, kde, vytýkaje Němcům koncessijní jejich vůči nám stanovisko, · ravím, že nedospěli dosud k poznání, že není v celé monarchii nikoho, kdo by mohl nám Čechům činiti nějaké koncesse, ježto lze pouze zadržovati nám práva. A proto užité Vámi u slova koncesse uvozovky pokládati dlužno za pouhý lapsus calami.

S výrokem Vaším, že by poslanci naši přijetím programu mého podepsali nad sebou, jak poměry dnes jsou, ortel své politické smrti, já — jak samo sebou se rozumí — nesouhlasím a zdá se, že to snad i jiným není samozřejmé, když uvážíme fakt, že o programu mém se mlčelo, ačkoli by nikdo své reputaci nebyl uškodil, kdyby program ten již jakožto odchylku od staršího našeho programu a jako zhoubné novotářství byl odsoudil, jak učinily bez motivace »Plzeňské Listy« a učinili jste s motivací Vy. A proto též pochybuju o tom, že by nejširší agitaci mezi lidem otevřely se tím dvéře do kořán. Avšak i kdyby tak se stalo, právě z Vašeho stanoviska širokých vrstev lidových nedalo by se — trvám — ničeho namítati.

Požadavků hospodářských, které — jak pravíte — přece nemohou čekati, neznám a mám za to, že ani Vy nejste s to, požadavky takové uvésti jmenovitě. Není tak nutných věcí jako bylo zrušení robot a na to se čekalo staletí.

Že bez politických svobod žíti můžeme, toho jsme si důkazem sami, žijeme bez nich již třicet let; tak dlouho již čekáme na zavedení svobodného řádu shromažďovacího, spolkového a tiskového a na zrušení cís. nařízení ze dne 20. dubna 1854, ř. z. č. 96, dle kterého demonstrace pokutovány býti mohou bez soudního řízení až sto zlatými konv. mince a až čtrnáctidenním uvězněním.

Myslím, že připustíte, že svobod politických dosud nemáme jen následkem národnostních bojů, proto že Němci (jak na str. 142. uvádím) za tím účelem, aby nás mohli míti vždy na uzdě, ani svým svobod těch nedali cestou zákona. Pak ale obsah výroku Vašeho, že na ně přece musíme dnes klásti důraz přední, poněvadž jinak z dnešní mizerie politické nevybředneme a poněvadž je jisto po druhé, že i větší svobody politické povedou k větším svobodám národnostním, jest — a sice jakožto politické hysteron-proteron, mylným. Správným oproti tomu jest dle úsudku mého názor můj, že před odstraněním národnostních bojů poslancové na radě říšské a na sněmích seskupiti se ve strany liberální a konservativní ani nemohou, že politických svobod před uklizením sporů národnostních dosáhnouti nemůžeme a že k rozřešení otázky české vše to ostatní, t. j. politické svobody a vhodná zřízení hospodářská, bude nám i Němcům i ostatním přidáno, neboť nebude pak nikoho, kdo pokroku by bránil z důvodu jiných než konservativních, a elementů pokrokových je mezi námi, Němci a ostatními s dostatek. A jelikož řešení otázky české cestou programu mého jest takové, že by splnění postulátů našich všem soukromým, tudíž Němcům, strachem zlého svědomí před naší vděčností již téměř nepřítomným, a koruně, na kolik vůbec možno usnadnilo se, proto pokládám rozřešení otázky české dle programu svého za nejrychlejší ze všech myslitelných a tudíž program svůj též za nejkratší a nejrychlejší cestu k svobodám politickým a pokrokům hospodářským.

Pravíte dále:

»To vše nás žene na stranu přímo opáčnou, než na jaké stojí p. Neklan. Rozdíly jsou v tom, že buduje-li Neklan svůj plán shora, stavíme my své politické plány zdola. Postup tedy zásadně se rozcházející. Bylo by přímo osudné, kdybychom dnes pro

Digitized by Google

jakýkoli nejistý experiment politický měli ustoupit od oposice; přivodilo by to u nás hotovou demoralisaci politickou a neskonalé škody. Rozřešením celého problému by bylo, učiniti z dnešní oposice dle jména oposici de facto; vzbuditi hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by; postaviti to hnutí na pevný a solidní základ tím, že by řada bystrých lidí se mu úplně věnovala, že by byly založeny fondy a úřady strany atd., věci všechny již známé a stokrát pověděné. Udělejte vše to a v Rakousku to bude v brzku jinak vypadat. — Z těchto několika jen málo důvodů vyplývá naše stanovisko k návrhu Neklanovu co nejjasněji a sice — k o n t r a.«

Vy pokládáte za jisté, že bychom dosáhli cílů svých cestou oposice, ne sice té, již správně jmenujete oposicí dle jména, nýbrž cestou oposice de facto a pokládáte za možné, za účelem tím vzbuditi hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by ale nepravíte, čím by býti mohlo vzbuzeno. Neboť tím, že by řada bystrých lidí hnutí tomu úplně se věnovala, že by byly založeny fondy a úřady strany a — jak pravíte — atd., dalo by se vznícené již hnutí snad udržeti, avšak na vznícení takového hnutí politického to dle úsudku mého nestačí, k tomu nevyhnutelně jest potřeba kromě bystrých lidí atd. též nějakého, s věcí samou souvisícího n o v é h o m o m e n t u.

Já z důvodů, v části třetí spisu (str. 63—300) uvedených nemám za možné, že bychom, jak věci nyní stojí, cestou oposice, byť tato byla i takovou, jaká vám tane na mysli, mohli dosáhnouti splnění požadavků svých v době dozírné a trvám, že názor tento se mnou sdílí velmi mnozí z nás, když o otázce české nemluví, nýbrž jen mezi d v ě m a očima o ní přemýšlejí.

Avšak dejme tomu, že bychom cestou, kterou Vy máte na mysli, mohli dojíti cílů svých v době dozírné. Pak bylo by hlavní věcí, vzbuditi dotčené hnutí politické co nejdříve. A tu snad připustíte, že by velmi vhodným, nezbytně k tomu — jak pravil jsem — potřebným novým bylo momentem, kdyby zahájená snad dle programu mého akce politická s e l h a l a. Tomu by rozuměl každý: poslechli jsme rady, chtěli jsme splnění požadavků svých všem co možná usnadniti a proto částečně i čekati, ale vše marné, nezbývá skutečně nic než — do toho! neboť ani od andělů nelze žádati více.

A proto pokládám výrok Váš, že bylo by přímo osudné, kdybychom dnes pro jakýkoliv nejistý experiment politický měli odstoupit od oposice a že přivodilo by to u nás hotovou demoralisaci politickou a neskonalé škody, za nesprávný a to právě z tohoto stanoviska Vašeho a mám za to, že právě Vy co nejvíce horliti byste měli pro to, aby experiment, k němuž programem svým vybízím, zahájen byl co nejdříve a když pak experiment ten selže, všechny ty již známé věci a stokrát pověděné se uskuteční a nebudete míti horlivějšího apoštola nade mne Pavla, jak pro případ ten naznačeno již prvními uvozovkami na str. 286. u slova »čekati«; Šavel netají se Vám tím, že z těchto důvodů při čtení Vašeho rozřešení celého problému vznikla v něm naděje, že snad právě v souladu se svým contra propagovati budete zahájení politické akce dle programu mého.

Avšak představte si, že by diagnosa poměrů politických, která tvoří základ programu mého, osvědčila se býti správnou . . . J a k b y s e t u o k a m ž i t ě v š u d e v í t r o b r á t i l!

A možnost tuto aneb alespoň možnost možnosti této — jak se mně zdá — nepopíráte, neboť o programu samém pravíte pouze, že politický tento postup ač chce býti velmi praktickým, jest Vám přece příliš utopistickým a — nemoderním. Ano, připouštím, že skutečné jest nejen příliš, nýbrž úplně utopistickým — dosud. Nepřipouštím však, jako bych navrhoval, dělati politiku tak, jak dle výroku Vašeho se dělala pravidelně politika v Rakousku dříve — každá strana chtěla se dostati co nejdříve ke dvoru a z toho, poněvadž Rakousko jest jen formálně státem konstitučním, pro sebe kořistiti. Za jedno nechceme nic kořistiti, nýbrž chceme dosáhnouti zadržených nám i jiným dosud práv a za druhé ku koruně obracím se jen následkem okolnosti té, že koruna jest faktorem v otázce české súčastněným a že s Němci, s třetím to faktorem, není řeči. A proto, že za účelem rozřešení české otázky navrhuji, abychom konečně ustali marně prositi Němce, aby k nám byli spravedlivi, myslím, že program lze sice nazvati nemoderním — avšak v jiném smylu, než jak pravíte Vy. —

Zbývá mně ještě odpověděti na výrok Váš, že z jádra a cíle spisu mého dá se zajisté dosti správně tušiti na příbuznost s nynějším oportunismem mladočeské politiky. Tu jsem již ukázal, že vyčkavací stanovisko poslanců našich není vyčkavacím stanoviskem programu mého a chci to přirovnáním illustrovati.

Bylo a jest nám vydobyti kůl v zemi vězící. Viklali, klátili a lomcovali jsme jím,

Digitized by Google

chtíce jej vyvrátiti. Kůl jest oviklán, avšak všici vidíme, že, jak nyní síly naše jsou sorganisovány a jak půda kolem kůlu jest umačkána a tvrda, nejsme s to jej vyvrátiti. Poslancové naši klátí kůlem dosud dále — ve volném již kolem něho prostoru a syti marného namahání svého volají na vládu: Vyvrať nám ten kůl anebo dej nám alespoň nějakých záruk, že jej vyvrátíš aneb alespoň vyvrátiti hodláš. Vy pravíte, zmnožme síly své a vyvrátíme jej. Já radím, přestaňte klátiti, je to marné; kůl je oviklán, zkusme, nelze-li jej zvolna kus za kusem v y t á h n o u t i. Tomu by snad právě Vaše široké vrstvy lidové porozuměly nejlépe.

Trvám, že tímto dobře a s dostatek illustrován jest rozdíl mezi stanoviskem poslanců našich, jejž nesprávně — přes to totiž, že není vhodným — zovete oportunismem a mezi programem mým, o němž ve spisu svém (na str. 285) pravím, že pro zahájení jeho lhostejno jest, jaké v tu dobu budeme míti ministerstvo, jelikož, jakmile by bylo jisto, že koruna programu tomu nebude se vzpírati, ministerstvo hned dle toho bude se říditi aneb hned bude dle toho upraveno. —

A proto na základě všech zde uvedených důvodů mám za to, že jest nám zahájiti politickou akci na základě programu mého co nejdříve, neboť i detaily, abych tak řekl, jest — nevíme jak dlouho — situace politická zahájení programu mého zvlášť příznivá. Koruna representována jest osobností, která při své nevšední autoritě osobní vše, čeho ku provedení programu toho se strany koruny jest třeba, učiniti může velmi snadně; a Poláci — nemýlím-li se — již přes rok čekají na rozumný krok se strany naší, vrhnou se však nezbytně zase Němcům v otevřenou vždy náruč, jestliže i na dále krok ten budeme odkládati; jsouť i haličtí szlachcicové konečně též jen pouhými lidmi a nikoli vesměs Catony. —

My však přes to vše a i přes to, že bratří Slováci hynou pod Tatrami, týráni Maďary a Maďarony židovskými a vlastními, my neznáme nic nutnějšího než po celý měsíc hádati se o to, zda-li se smí svobodně diskutovatii ve »Slavii« otázka národnostní, neboť teď — jak 19. ledna na říšské radě bylo prohlášeno — o d p o č í v á m e.

V P r a z e, dne 21. ledna 1897. *Alexandr Neklan.*

Otiskli jsme celý přípis p. Neklana a příště naň odpovíme. Pozn. red.

Sociální hlídka.

Z r u š e n í š k o l n é h o v P r a z e. V Praze platí se školného na obecných a měšťanských školách celkem 23.503 zl. a vybírá se jen od rodičů zámožných a těch, kteří bydlí mimo Prahu. Zemský výbor přispívá mimo to obci pražské za dítky do Prahy nepříslušné ročním paušálem 45.205 zl., tak že celkový příjem obce pražské na školném obnáší 68.768 zl. Vydání na r 1897 jest však rozpočteno na 1,169.769 zl. (1,048.592 na české školy, 121.177 na školy německé). Školní dávka vyměřena jest pro r. 1897 na 13%; kdyby se školné zrušilo, jak se o tom již častěji jednalo, odpadl by i příspěvek zemského výboru a školní dávka musila by býti o 1% zvýšena. — Mnoho však neutěšeného obsahují v sobě ještě tyto cifry. Vysvítá z nich, že ze 17.527 žáků, kteří navštěvují obecné a měšťanské školy pražské, platí jen 3661 školné, čili ne celých 20%; 15.866, více než 80% je od školného osvobozeno. Počet opravdu chudých obnáší tu 11 729, čili okrouhle 60%. V jednotlivých školách chudších čtvrtí obsahuje počet chudých až 96%. Ke zmírnění této nezměrné pauperity navrhuje »Politik« založení ústředního spolku podpůrného s četnými obory. Od této soukromé dobročinnosti nelze však moho očekávati, — to je první povinností P r a h y a z e m ě, učiniti zde kroky rozhodné a úspěšné.

U n i v e r s i t n í e x t e n s e j i n d e. Vídeňská universita, která první ve střední Evropě chopila se iniciativy následovati příkladu universit

Digitized by Google

londýnských, má za sebou již dvouleté drahocenné zkušenosti. Mezi jiným se poznalo, že nejvíce interessu budí přednášky z oboru věd medicinských a přírodovědeckých s demonstracemi, na druhém místě literatura a nejnovější dějiny, na posledním právnictví. Letos byly učiněny některé změny; odborové komissi dělnické byly dány do prodeje vstupenky, jichž tato odebrala 900, a rozprodala za snížené ceny jednotlivým dělnickým spolkům, které se předplatily. Počet dělnictva se tím zvýšil z 20—25% na 35%. Podpora státní 6000 zl. ukázala se nedostatečnou. Vydání je značné — honorář docentů, odměna sluhů, vydání za osvětlení a topení, plakáty a tiskopisy — a z vlastních příjmů podniku nelze vše krýti. Je nutno dále, aby byl ustanoven zvláštní stálý sekretář, jenž by obstarával rostoucí agendu. Bez tohoto by věc musila uváznouti. Nutny jsou dále nové sbírky fysikalní a j. — Vnitřní disciplina kursů je nejlepší. Tak pozorného posluchačstva najde se prý jen v málo divadlech — V Lipsku oznamuje 15 universitních professorů přednášky vysokých škol pro každého, jež budou konány každé pondělí měsíce ledna, února, března a dubna. Předměty přednášek jsou vzaty z oboru přírodozpytu, přírodopisu esthetiky, politiky, občanského zákonodárství, dějepisu, státovědy a j. Vstupenka pro jednotlivou přednášku stojí 10 feniků, pro celou serii 1 marku. — V Mnichově utvořil se pod předsednictvím prof. L. Brentana celý spolek, jehož účelem jest, zanášeti výsledky vědeckého bádání do nejširších vrstev v Mnichově i mimo Mnichov. K tomu cíli zakládají se lidové kursy učební ze všech oborů vědy, a spolek chce, aby si zachoval úplnou samostatnost, krýti své výlohy beze vší podpory státu jedině příspěvky svých členů. Vstupné obnáší pro jeden přednáškový cyklus o 4—6 hodinách 1 marku; stálí posluchači platí roční příspěvek 5 marek za osobu, 10 marek za rodinu. — V Berlíně podal větší počet universitních profesorů žádost k akademickému senátu, aby se chopil dle vzoru university vídeňské zařízení a vedení populárních kursů v různých čtvrtích města. Senát má se domáhati na ministeriu vyučování roční podpory 15.000 marek a zachovati si naprostou neodvislost od kteréhokoli politického směru. — Universitní extense proniká i do policejního Ruska. V Oděsse pořádá od r. 1895 společnost přírodozpytců lidové přednášky. Kursy trvají obyčejně dvě léta. Súčastnilo se jich 1900 osob, mezi nimi dvě třetiny žen. Chudí jsou osvobozeni na své prosté ohlášení všeho školného. Příkladu tohoto chápou se dnes i university v Kyjevě, Charkově, Kazani a Moskvě. — Jen u nás je stále ticho. Česká universita pořádá cyklus přednášek o samosprávě. —

— Sdružení obecních rad. Po čem v Čechách jsme již dlouho volali, — po úzkém svazu obecních starostů — to provedli již v Belgii socialisté. V Bruselu konal se 28. prosince první sjezd socialistických členů obecních rad, na němž bylo zastoupeno asi 96 obcí. Hlavním usnesením bylo založení sekretariatu socialistických obecních rad v Belgii, jenž byl udílel poučení z důležitých zkušeností a pomáhal obecním radám při jich reformní práci.

— Volební právo žen. Z celého civilisovaného světa je dnes volební právo žen zavedeno od tří již let toliko v Novém Seelandě v Australii. Od jeho zavedení jeví se při volbách větší zájem a nadšení. Zejména muži účastní se voleb

Digitized by Google

ve větším počtu. Ženy samy tvoří $^3/_4$ všech voličů a pocházejí ze všech tříd a sekt. V Novém Seelandě žije 340.000 žen a 380.000 mužů. — V Anglii je silné hnutí pro volební právo žen. V Manchesteru a Londýně konalo se několik konferencí v této věci. Zpráva jednoho tohoto sjezdu klade důraz na vzrůst nadějí na provedení ženského volebního práva, poněvadž i lord Salisbury i Balfour jsou jeho stoupenci; má se za to, že vládní předloha, týkající se této věci, bude podána. Bylo poukázáno na to, že 60leté jubileum panování královny Viktorie nelze oslaviti důstojněji, než zavedením hlasovacího práva žen. —

— Na sněmu dolnorakouském podal, jak známo, prof. Phillipowich návrh na hlasovací právo žen. Prof. Phillipowich byl u nás — — vysmán.

— Bezplatné pohřbívání mrtvých. V Bernu ve Švýcarsku usnesla se městská rada definitivně, aby mrtví pochováváni byli bezplatně. Usnesení vstoupí v život od 1. června t. r.

— Úřední rakouské statistiky stávek vyšel nyní díl druhý pro rok 1890. Této práce súčastnilo se velmi činně i organisované dělnictvo. V r. 1895 na př. bylo v Rakousku 205 stávek, jež stihly 869 podniků, stávkovalo celkem 28.026 dělnictva (60.88% všech zaměstnaných) a bylo promeškáno 297.845 pracovních dnů. Nejvíce se stávkovalo v odborech stavebních, v textilní industrii a kovodílnách. Znova se tu potvrdila stará zkušenost, že na podzim a v zimě propukají stávky jen velmi zřídka. 74% všech osob, které se súčastnily stávky, dosáhlo buď plného nebo částečného úspěchu. Zpráva vypočítává, že ze 205 stávek zasáhla jen v 60 případech dělnická organisace.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Naše školy měšťanské vykonaly za 25 let svého trvání zajisté znamenitý kus práce na vzdělání širších vrstev; poskytujíce nejpotřebnějších vědomostí pro život občanský, dílem i ve větším rozsahu nežli nižší školy střední. Jsou nad ně praktičtější, příležitější a — lacinější. Ve spojení se školami pokračovacími jsou důkladnou přípravou zvláště pro řemeslnictvo i rolnictvo, ač v částce zemědělské zasluhovaly by osnovy jejich jistého doplnění. Vzdělání dívčí také jimi velice získalo. Lid jim proto přeje, toho důkazem jsou i malá městečka domáhající se jich, a pak počet jejich žactva, který rok od roku roste. Ale v tom, že naše školy měšťanské jsou namnoze přeplněny, je právě jejich vada. Říšský zákon ze dne 14. května 1869. v § 11. ustanovuje totiž počet žáků jedné třídy na 80. Ačkoliv v tomto zákoně výslovně se zůstavuje zákonodárství zemskému, by počet žáků po případě snížil, udržel se počet žáků do dnes snad jen proto, že školy měšťanské v prvních letech svého trvání počtu toho ani nedosahovaly. Však dnes se poměry už změnily. Třídy s 50 žáky jsou na měšť. školách už vzácností. A přece vyšší počet žactva žádným způsobem nedá se odůvodniti. Kdyby ani k hygienické závadě tak značného počtu stěsnané již dospělejší mládeže se nehledělo, tolik musí každý doznati, že jeden učitel nemůže s 80 žáky zdárně pracovati, zvláště když na měšť. školách na domácí pilnost spoléhati nelze; dále, že mládež je hodinami vyučovacími již přetížena, a že tudíž nevy-

Digitized by Google

hnutelně musí učitel značnou část svěřenců svých zanedbávati. Na středních školách je stanoven za zákonitý počet žáků jen poloviční, za okolností jinak úplně stejných, ba tím ještě snad výhodnějších, že na školy střední přichází žactvo přece jen celkem vybranější a nadanější. Je žádoucno, aby zemský sněm přihlížeje k důležitosti škol měšťanských, co nejdříve snížil počet žactva jejich alespoň na 50, nejvýše na 60 pro jednu třídu. Vydání tím povstalé nebude zajisté v žádném poměru s užitkem, který z toho vyplyne i pro občanstvo i pro rozkvět škol měšťanských. Petici s tímto požadavkem podala již »Jednota učitelstva měšť. škol českých« k letošnímu zasedání sněmu.

— Učitelé škol měšť. ze IV. tř. platu (700 zl.) podávají sněmu hromadné petice za zrušení této třídy a za ponechání jen I., II. a III. tř. (900 zl., 850 zl. a 800 zl.); za důvod uvádějí přítomné poměry drahotní. Všecko učitelstvo pak dovolává se toho, aby zvýšení služného počítáno bylo nikoli od prvního definitivního ustanovení, jež může býti nahodile protahováno, nýbrž od zkoušky učit. způsobilosti. Moravský sněm povolil podučitelům III. kategorie, kteří již 5 let působí, jednou pro vždy 30 zl. výpomoci.

— Ústřední spolek jednot učitelských pro král. české zorganisoval se již na základě nových svých stanov. Předsedou stal se p. A. Frumar. Je naději, že ústřední spolek stane se srdcem, které oživí některé příliš ztrnulé údy mezi jednotami učitelskými. Na první schůzi delegátů byl odhalen nepěkný obraz z poměrů venkovského učitelstva, jež ve mnohých obcích nemá, kde bydleti. Spíše se najde byt pro obecního sluhu nebo četníka než pro učitele. V našich obcích vězí ještě mnoho ze staré školské bídy. Učitelstvo vidí jedinou pomoc v zákonném donucení obce opatřiti byt pro učitele.

— Pokračovací kurs pro učitelstvo škol obec. i měšť. zřízený přičiněním spolku »Komenský« při obou vysokých školách pražských, čítá již 135 účastníků z učitelstva pražského i okolního. Pan Šťastný z Padařova straší sedláky, že i vzdělanějším učitelům také budou muset líbat ruce. Ubozí věřící!

— Farář v Horním Studenci, p. Bednář, nechce trpěti na nové škole poprsí Komenského, dovolávaje se pomoci c. k. okr. škol. rady. Páni páteři měli by s těmito věcmi počkati, sice se jim založení spolku katolického učitelstva docela zhatí, neboť Komenského snad ani p. Špaček nezapře.

— Pan dr. Baxa popírá a odsuzuje v učitelských časopisech urážku učitelstva, kterou mu svědkové při známé aféře položili do úst. Učitelstvo se pro to vážně znepokojovalo!

Z naší doby.

Přednáškový cyklus o samosprávě. II. Dne 13. ledna přednášel prof. dr. A. Brát o anglické samosprávě. V Anglii není té organisace úřadů státních, jaké jsme zvykli představovati si u nás v instančním roztřídění. Vůbec, pomineme-li orgánů centrálních, pozůstává celá anglická správa veřejná v samosprávě. Novější samosprávné orgány sou pod jedním dozorem, jakýmsi ministerstvem samosprávy. Starší samospráva však od toho, co u nás nazýváme samosprávou, liší se hlavně tím, že neměla voleb, n brž jmenované funkcionáře; teprve novější doba zavedla volby. Nynější stav anglické sa nosprávy jest ovšem plodem historického vývoje; jest tam udržena náležitá kontin ita. Ve vývoji anglické samosprávy v 19. stol. možno rozeznati 3 význačné doby. I. S ary selfgovernement až do počátku let třicátých: A) Správa hrabská vůbec a působ ost

Digitized by Google

soudců mírových zvláště; B) Správa farnostní; C) Výminečné postavení inkorporovaných měst. — II. 1834—1888. Vznik nových správních obvodů pro určité úkoly správy s volenými sbory A) pro chudinství veřejné, B) pro zdravotnictví, C) pro veřejné cesty, D) pro obecné školství. — III. Zřízení hrabských rad a jiné změny způsobené zákony ze dne 13. srpna 1888 a z 5. března 1894. — Původně, až do prvních let třicátých, soustředěn jest organismus samosprávy anglické v hrabství a farnosti. Průměrné anglické hrabství čítá 690.000 obyvatel; vyskytují se však i hrabství s 20.000 lidmi. Hrabství má různé úředníky: Sherif byl kdysi representantem královské moci, nyní však jeho moc jest celkem malá: sherif jest chefem exekutivy soudní a řídí parlamentární volby. Coroner byl orgánem voleným. V případě náhlého úmrtí měl coroner provésti šetření o příčině smrti. — Nejdůležitějším orgánem v hrabství jest soudce mírový. Úřad ten povstal v r. 1360. Původně byl to orgán, jenž pečovati měl vůbec o zachování obecného míru. Tento orgán samosprávný jest úplně libovolně jmenován korunou. Jest to úřad bezplatný, což má za následek, že soudci mírovými mohou býti jen muži mající z nemovitostí ročního důchodu aspoň 100 l. št.. Pearové angličtí nemusí tuto majetkovou způsobilost prokazovati. Soudců mírových jest as 20.000, ale jen asi polovice jich jest v činnosti. Jeden z nich jest chefem archivu. Každý může vykonávati svůj úřad na každém místě hrabství, ale ve skutečnosti každý se omezuje na funkci uvnitř své divise. Soudcové mírovi vykonávají své funkce v sezeních čtvrtletních a v komisích menších. Náleží jim soudnictví i správa, příprava k řízení trestnímu, rozsuzování při menších trestech, působnost zapovídací, hrozí-li obecně škodný čin (soudce mírový zavolá dotyčného, vyžádá na něm slib, že do určité doby se činu nedopustí a uloží mu pokutu, kdyby se přece činu dopustil); mezi správní výkony patří na př. bdíti, aby děti navštěvovaly řádně školu, tuláci aby byli dáváni do pracovny, vyřizovati spory alimentační, mezi dělníky a zaměstnavateli, vlastníkem a nájemcem, opatření týrané manželky, stanovení expropriačních cen, nejdou-li nad 50 l. št., udílení licencí k nálevu lihových nápojů (licence se udílí vůbec jen na rok) atd. Odvolání z jich rozsudku jde ke kvartálním sezením, nikoli však dále. Kvartální sezení rozhodují konečně. Kvartální sezení soudí o zločinech s 12členou porotou. Vedou také administraci kraje. Těžší případy trestní jsou vyhrazeny soudcům královským. Rekurs ve správních věcech na ministerium není. Jen pro ten případ, kdy právo bylo odepřeno, nebo kde při rozhodnutí samém právo nesprávně bylo vyloženo, jest možno dovolávání se právní pomoci u nejvyššího soudu.

Druhým okršlkem starého selfgovernementu je farnost. Má hluboko do XVIII. stol. ráz církevního okrsku. Původ její je ve zřízení starém, jímž v sakristii za předsednictví duchovního rozhodovalo se o záležitostech farnosti a pod. Ku správě jeho osadníci volili starostu kostelního. Královna Alžběta r. 1601 je přeměnila v orgány správy světské, davši jim ve správu chudinství. V každé farnosti byli 2—4 chudinští otcové, jmenovaní soudci mírovými. Chudinská daň, jež byla předpisována, tvoří základ přímých daní samosprávy anglické. Farnosti měly na starosti vykonávání příprav k volbám, sestavování porotních listin, úpravu cest, vypisování přirážky k chudin. dani atd.

Samospráva anglic. měla ráz zřejmě aristokratický. Služba veřejná byla v rukou zámožnějších tříd, jež se jí věnovaly ze ctižádostivosti, a jimž mrav a zvyk lidu ji ukládal. Tento selfgovernement byl velikou školou politického života.

Města měla v celém tomto zřízení zvláštní postavení.

Druhé období angl. samospr. (1834 až 1888) vyvolané národohospod. převraty a vývojem průmyslu, označuje se touhou lidu po účasti na politic. správě. Ústřední správa počíná se organisovati, vznikají nové správní orgány a to volené. Nové zeměpan. úřady vykonávají organisaci správní a provádějí vysílanými zřízenci kontroly. Působnost starých mírových soudců je zachována. System samosprávy užívá přímých daní, s jistými výhradami.

Nové útvary zahrnují a) veř. chudinství. Chudinství staré formy nevyhovovalo; opatření bylo šablonovité v pracovnách. R. 1834 se farnosti slučují v unie, a nový organ volen na základě plural. vota. Mírovi soudci jsou ex officio členy. Dozor má vrchní chud. úř. stát., jenž. r. 1871 splynul se zdravot. úř. v nejvyšší úřad správy místní, jehož chef jest členem kabinetu. — b) zdravotnictví. Původně mír. soudcové měli jen zapovídací působnost. Města neměla žádné působ. vlastní, bez zákona nesměla zřizovati kanaly, vodovody atd. Od r. 1848 obce sjednocovány na základě zdrav. zákona ve zdrav. obvody. Správu zdravot. řídil volený sbor (plural. votem), a působnost jeho byla vůbec policejní v širším slova smyslu (cesty, kanaly atd. pokud nepatří soukromé společ.). Orgány byly četné: lékař, výběrčí daní, sekretář atd. Náklad hrazen daní. R. 1875 zavedeny

Digitized by Google

zdrav. okrsky obligátně, ale v městech působnost přenesena na městské rady a v okresích soustředila se komunalní samospráva. c) v e ř. c e s t y. Původní okrsky pro správu cest kryjí se od 70 let s okrsky zdravotními. d) O b e c. š k o l s t v í bylo v rukou nábož. soukromých orgánů. R. 1832 teprve povoleno 20 000 l. št. subvence pro škol. obecní z rozpočtu stát., na stavbu budov a p. Celé angl. školství nebylo než »matičním«, vydržovaným 2 soukr. organisacemi. Obecné školy v Anglii dostávají až teprve r. 1870 ráz škol veřejných. Škola přijavši subvenci, zůstává sice konfesionalní, ale vyučování náboženství překládá se na první hodiny vyučovací a na poslední, aby děti jiného vyznání nebyly nuceny se ho účastniti. O střední a vyšší školství se stát vůbec nestará. R. 1880 zřizuje se pro záležitosti vyučovací nový státní organ, jenž se časem stal samostatným s vlastním presidentem, zastávajícím funkci našeho ministerstva vyučování. V obcích tvořeny nové škol. výbory k zvelebení nedostatečného škol. zřízení, a do výborů těch mají i ženy aktivní i pasivní volební právo.

Co se týče měst, provedena jistá jednotnost: volení obec. rad. Rozeznávají se 2 kategorie zástupců měst: volí se městští radové na 3 roky (bez plural. vota) a ti volí buď ze sebe, buď z docela jiných osob aldermany, a to na 6 let. Tak jest stálý element nezávislý, jenž zaručuje jistou kontinuitu správy. — Soudci mírovi podrželi své soudní a správní funkce. Větší města měla vlastní mírové soudce.

Novými poměry průmyslové výroby vzniká generace, jež nemá již tolik volného času na čestné úřady, jako to měli landlordi, proto dosazuje v městech korunou placené úředníky s působností soudců mírových.

III. Nastává veliký převrat. Posud zákonodárce ostýchal se sáhnout na působnost soudců mírových. Nyní sáhl. Demokratické tužby doby vítězí. R. 1888, 92 a 94 je nejsmělejší krok, na jaký se kdy parlament anglic. odvážil. Obmezil působnost aristokratických soudců mírových. Uděluje novým útvarům samosprávným velkou social. politickou působnost. Z dřívějších zdravot. distriktů učinil nové zastupitelstvo, pro hrabství zavedl hrab. rady a farnost proměnil v o b e c. Volební právo do hrab. rady má každý, kdo je v držení domu anebo jeho části (na př. nájemce krámku a p.) anebo kdo má důchod 10 L. Ženy mají jen aktivní právo voleb. Volí se hrabští radové a tito volí opět aldermany, již nemají však ani jiné působnosti, ani netvoří samostatný sbor. Radové, councillors, mají po dobu svého úřadování působnost mírových soudců. Soudce mírový není však zcela odstraněn. Jemu přísluší soudnictví, ochrana míru, z velké části udílení koncesí náleven líhových nápojů. Hrab. rady pak dostaly celou starou admistrativní funkci mír. soudů. Policie (četnictvo) je pod právomocí společ. organu z mír. soudců a hrab. rad. H. rady mají správu majetku hrabství, dohled na rybolov, honitbu, cimentování, místní kolky, registrování vědec. společností a social. politickou působnost.

Proti starému systému, přejícímu tvoření velikých pozemkových majetků, vystupují nyní snahy vyvolati v život znovu selský stav. Dělnictvu se za malé splátky opatřují pozemky. R. 1892 hrab. rady zmocněny kupovati a expropriovati pozemky a ve výměře 1—50 akrů je prodávati osobám, kontraktně zavázaným k vlastnímu hospodaření. Mohou poskytovat zápůjčky vystěhovalcům do kolonií. Finanční působnost hrab. správ vztahuje se na rozepisování hrab. daně; mimo to stát postoupil jim celou řadu daní (0·4 daně dědické a j.) na místo dřívějších subvencí. Na bývalé zdravotní okrsky přešly administrat. výkony divisionálních sessí soudců mírových.

Farnost mění se r. 1894 v obec. Farnost zůstává jen jako čistě církevní instituce. Pro světskou správu jest farnostní shromáždění s far. radou. Ženy mají aktivní i pasivní voleb. právo. Na nový orgán přešly světské funkce farnosti, správa dobročinných nadací, volení chudinských otců a vybírání chudin. daně. Farnost může si stěžovat na diskritní radu k hrab. radě, zanedbává-li zdravot. funkce. Farnost může převzít i jiné úkoly, zřizování lázní, čítáren, pohřebišť a t. d. Tak dospívá farnost k samosprávě našich obcí.

Ze starého selfgovernementu zbyli dnes soudci mírovi a ti jsou v administrativě obmezeni. Z II. periody organy zdravotní a veřej. cest splynuly v diskritní rady a zbyly chudin. a školské okresy.

Státní moc nyní rozšířila velmi svou působnost. Stát. úředníci jezdí a kontrolují celou armádu úřed. ve službách samospráv. svazků. Stále trvá silný proud, aby zmizely i poslední zbytky starého selfgovernementu.

— S t u d e n t s k ý S b o r n í k myslí, že jsme p. Kraiczovi (viz náš referát o »Studentu« v 7. č.) vytýkali farisejství. Nikoliv. Nesouhlasíme sice s jeho vystoupením ve Slavii, ale předpokládáme, že vyplynulo z upřímného přesvědčení, kterého my ovšem nesdílíme.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. února 1897. Číslo 10.

Volební reflexe.

Jsme v plném varu volební kampaně, v nejhlučnějších hodinách politických závodů. Prokuristi jednotlivých stran rvou se navzájem o obecenstvo, předstihují se až do únavy ve chvále svého programu a k potření svého konkurenta. V takové vřavě není mnoho času a klidu na reflexe — ale my čas a klid máme, poněvadž nesloužíme žádné z těchto stran a dovedli jsme si v čas opatřiti pohodlné, trochu ovšem výše položené okno, z něhož lze dobře přehlédnouti celý tento trh. Byli bychom ovšem posledními v přeceňování politiky a významu nastávajících voleb — a naše reflexe nemohou vyústiti jinam než v poznatek, jak nepravdivou a neupřímnou, jak malou věcí je všecka tato politika, totiž tato dnešní politika; jak špatně se kryje obraz, jejž ona nám maluje na špatném papíře novinářském a v zátopě agitačních řečí, se skutečným, plným, kypícím životem národním, kulturním a společenským.

Tím ovšem nechceme říci, že by letošní situace volební byla málo zajímava. Naopak, ona poskytuje více látky k pozorování a k přemýšlení než kterákoli jiná před tím. Jak prostá a jasná bývala tato situace v jiných letech! Jak jednoduše zněl kategorický imperativ, jenž vedl našim voličům ruku při vyplňování hlasovacího lístku! Rovnoprávnost a státní samostatnost národa — jak jednoduchá a přesvědčivá to hesla! Zde Staročech, skonservativělý, se slovy resignace a malomyslnosti v ústech, tam Mladočech, plný opositního a demokratického zápalu a vzněcujícího optimismu — jak snadný tu výběr! Zvlášť jednoducha byla situace při předešlých volbách r. 1891. Tenkrát zněl kategorický imperativ národního svědomí: učiniti konec politice staročeské a pomoci místo ní k veslu straně, která co do lidovosti, svobodomyslnosti a národní rozhodnosti znamená pokrok! Všecko, co bylo tehdy u nás jen trochu svěží a pokrokové, musilo volky nevolky pomáhati tlačiti vítězný vůz mladočeštví. Činili to tenkráte i realisté i pokrokové studentstvo, oddávajíce se krásné ilusi, že se tu buduje veliká lidová a pokroková strana, která znamená nejen zabrzdění do opositnější tóniny, ale i obrození vší národní a kulturní práce.

Digitized by Google

Iluse zůstala ilusí. Mladočeské straně, jako všem mladým větroplachům a bramarbasům dostavují se předčasně leta schlíplosti a šosáctví. Účty jejího mládí jsou uzavřeny. Za to, co jí ještě života zbývá, bude děkovati pouze té elementární, hrubé moci setrvačnosti, která v politice bývá silnější než moc idejí, holé té materielní své váze, s níž se zarývá do nehybných mass, zatím co už tekutější a hybnější vrstvy hořejší, inteligence, dávno stékají jinými směry.

Předešlé volby konaly se tedy ještě ve znamení otázky: jak dobyti státního práva, taktikou oportunní či opositční? Jiné myšlénky nezasahovaly hlasitě do oněch voleb. Česká sociální demokracie byla ještě v dětských svých letech a bez volebního práva, a zájmy klerikalismu byly jakž takž obstarávány staročeskou stranou. Ale nálada, s níž bylo staročešství popraveno, rozpoutala duchy kritiky a radikalismu na všech stranách. Celé toto šestiletí bylo úrodnou půdou pro vzrůst nových programů a směrů. Zatím co národ dosti jednolitě byl zastoupen ve Vídni stranou mladočeskou, byla doma zahájena duchovní a literární revoluce, jejíž plné provedení je pouhou otázkou času. Tak se odcizila Mladočechům inteligentní mládež a každý den volebního ruchu může ji poučiti, na kolik se jí odcizilo dělnictvo, rolnictvo a vrstvy živnostenské. Je tu celá stupnice dissonujících tónů, které zalehají drsně do státoprávních snů mladočeských, tónů vyvolaných stavem *hospodářským*, od živnostnictva, kteréž své sklamání z Mladočechů skrývá za požadavky zástupců z vlastních řad a pod. až k docela Mladočechům nepřátelské agrární frakci Šťastného a odtud až k *sociální demokracii*, která jest při letošních volbách jediným a hlavním odpůrcem Mladočechů, neboť ona jim sahá po tom kontingentu voličů, na nějž oni samojediní domnívali se mít práva, po voličstvu smýšlejícím lidově a pokrokově. Ve vodách takto zakalených hodlá loviti a *bude loviti klerikalismus*, který dobře vycítil svou dobu v těchto letech, kdy nepotřebuje míti už ohledu na Staročechy a kdy naproti revolučním směrům sociálním se mu tak pěkně hraje na obhájce pořádku ve znamení ideje náboženské.

A v tom je důležitý význam těchto voleb: poprve tu je český volič postaven do složitější situace, do ohně několika sporných si myšlének. Už se nebude jen ptát jako dříve: která strana mi přinese z Vídně český stát?, nýbrž bude se také ptát: která zlepší nejlépe mé sociální postavení? — nebo po případě: která zachrání mé zájmy před požadavky socialismu, která se nejlépe postará o zachování statu quo ve společnosti? A tak bude voliti každý dle svého nazírání a svých zájmů: buržoasní liberál, řemeslník, rolník, dělník i katolík. Každý nalezne ve volebním reji program, který se kryje jakž takž s jeho přáními a odpovídá jeho společenské a duševní úrovni.

Ale jedna vrstva je, která se nesúčastní těchto voleb se žádným obzvláštním nadšením, poněvadž nenajde na žádné straně zástupce dle svého srdce a vkusu, zástupce svého. A je to právě vrstva pro celkový ráz veřejného života nejvíce rozhodující. S kterou stranou, ptáme se, může tentokráte voliti, rád a bez váhání, *mladší inteligent, vychovaný novými myšlénkami posledních let*? Je znechucen mladočešstvím, sympathisuje s pokrokářstvím, realismem nebo modernou. V páté

Digitized by Google

kurii položí svůj hlas pro kandidáta dělnického, ne proto, že by se chtěl a mohl zváti sociálním demokratem, ale z prostého hlasu politické povinnosti. Ale jak má voliti v jiných kuriích, proč se tu rozehřáti? Pro kandidáta mladočeského tuctového kalibru, který mu je celým svým nazíráním vzdálen, který jeho kulturním potřebám nerozumí a je snad do konce kaceřuje? Půjde-li k volbě a položí-li pro takového svůj hlas, tož jen z nouze lepší strany a lepších lidí a po případě aby zamezil horšímu ještě zlu, klerikálnímu. A počet lidí, kteří se takovýmto spůsobem octnou při letošních volbách v rozpacích, nebude malý. Což existuje vlastně nějaká mladá inteligence mladočeská?

Ve volební vřavě padají mínění těchto kruhů ovšem celkem málo na váhu. Zde se počítá jen s velkými massami, všecko se odvažuje z hruba a en gros. I volební programy jsou tesány z takovýchto hrubých kvádrů a rozdělují s fanatickou zaujatostí světla a stíny. Lidé jemnější kultury se svou dávkou kritického smyslu a skepticismu musí státi uprostřed této agitační vřavy cize a osaměle. Ale přece, až volební hluk umlkne a politický stroj začne klapati zas pravidelně na dalších šest let, budou to právě tito lidé, tito ať hlasití či tišší nespokojenci, kteří budou připravovati útvary budoucnosti. Dnes se nekryje ještě vzezření naší politické šachovnice s jejich smýšlením a snahami. Všecko, co je u nás mladého a čilého, všecko, co myslí a pracuje, stojí dnes už mimo mladočešství nebo proti němu — ale proto přece budou po dalších šest let mluviti Mladočeši ve Vídni jménem všech tříd, všeho života národního. A přece, nejdůležitější stránka tohoto života, kulturní, jde už docela jinými cestami, jimž mladočešství nerozumí a rozuměti nemůže — a v této nesrovnalosti vidíme doklad toho, co jsme shora řekli: že obraz, jaký podává o národním životě politika, je obraz neupřímný a falešný.

Vyrovnati tento nepoměr, bude úlohou nastávajících let. Mezi tím co Mladočeši dokonají svůj úkol v oportunistickém vymáhání nejnutnějších požadavků národní rovnoprávnosti a autonomie, bude úlohou všech mladších, neopotřebovaných živlů zjednávati místa pro ideje, na jejichž základech by mohla vyrůsti nová strana budoucnosti, o níž nelze dnes ovšem ještě říci, kdy se zrodí a kým bude nesena, o níž však už dnes je tolik aspoň jisto, že musí znamenati pokrok od mladočešství ve směru lidovém, sociálně-reformním a moderně-kulturním. Na nás mladých všech směrů a odstínů, jest proto, abychom to, co jsme po mladočešství a proti němu zbudovali, hleděli přechovati do šťastnější budoucnosti. —*e*—.

Hlavní zásady agrární politiky.

Dva hlasy z různých táborů.

Agrární otázka kotví od konce 70tých let dle všeobecného úsudku v tísni rolníků. Poklesnutí obilních cen způsobilo, že výrobní náklad nelze více uhraditi. Odtud rostoucí zadlužení a úpadky.

K odstranění tísně žádá se: ochranná cla, snížení daní a poplatků, převzetí hypoték státem, návrat k dvojité měně, změna železniční politiky

Digitized by Google

tarifní a m. j. Zde jest ihned viděti: zde jest trpící rolník předmětem jak pathologických tak therapeutických úvah. Jeho potřebám jsou jednotlivé požadavky přizpůsobeny. A jsou-li tím skutečně zájmy průmyslu, obchodu nebo dělnictva ohroženy, vzrůstá přirozeně z těchto kruhů prudký proti nim odpor. Stát může se proto podvoliti jen k tomu, zavésti ochranná cla, ke koncessím v železniční politice tarifní a k některým berním reformám. Ve hlavní věci — a o tom nemůže nikdo pochybovati — jest otázka agrární dnes právě tak nerozřešena jako r. 1879.

A proč? Odpovídám na to ihned určitě a pravím: poněvadž základní zásady, podle nichž se agrární otázka posuzuje a agrární politika provádí, jsou, dle mého úsudku, nesprávny.

K odůvodnění této věty naskytá se vhodný příklad. Trvalé sucho způsobí na př. v mnohých částech střední Evropy nouzi o píci a stelivo. Vlády súčastněných zemí ihned energicky zakročí: sníží železniční sazby pro píci a stelivo, prostředkují koupě píce a steliva ze státních prostředků, poskytnou nouzi trpícím rolníkům nezúročitelné půjčky, dovolí dosti značné použití státních lesů atd. A vše to stalo se beze vší oposice a předem v přesvědčení, že zvolené prostředky neminou se svého účelu. Uvede-li se napřesrok dobrá úroda píce, bude vše opět brzy zaceleno a zapomenuto. Takový jest průběh rolnické tísně. A jak v základech se liší od něho agrární hnutí!

Zde při všeobecném souhlase lidu cíle vědomé rychlé a energické zakročení vlády — tam hluboko jdoucí agitace, jež až do krajnosti rozkladně působí, boří staré, veliké politické strany a nachází vlády v hlavní věci bez rady. Zde literární hnutí, jež se vyčerpává malými technickými pracemi — tam skoro nepřehledné množství literatury, jež dnes ještě stále větším proudem přitéká, vždy nové spory vyvolává a vždy častěji vyznívá ve smutnou resignaci, že jest nutno podrobiti se nevyhnutelným věcem. A tato obě hnutí měla by býti v povaze a podstatě vespolek sobě rovna a lišiti se jen co do množství požadavků?

Ne! Agrární otázka má dle své pravé povahy se specificky rolnickou tísní velmi málo činiti. Jest tedy nesprávno činiti trpícího rolníka středem a východiskem nynější agrární politiky. Vlastní agrární zlo není žádným jen místním onemocněním, jež by bylo lze odstraniti malými domácími prostředečky. Agrární zlo jest celkovou nemocí společenského tělesa, hluboko zasahující jako hnutí, jež ji splodilo a zcela bezpodmínečně rozhodující ve svém průběhu o bytí a nebytí. Vlastní zemědělská otázka jest otázkou základní sociální organisace, již pochopuji teprve tehdy, když dovedu přijati stanovisko, z něhož dobře přehlédnu minulost, přítomnost i budoucnost svého národa a tak dovedu rozeznati cesty v labyrinthu bludu od pravdy. A jaké jest toto stanovisko? Myslím, že na to lze dáti jen jedinou odpověď a ta zní: vlastní zemědělská otázka jest otázkou po významu půdy v životě národů.

Když Germanové v době stěhování národů opustili svou starou domovinu a táhli na západ, bylo volání po »zemi« heslem a válečným pokřikem, jinými slovy byl to hlad, jenž vedl ono silné hnutí národů a »chléb pro národ« bylo cílem, k němuž směřovali. Společenská organisace, jak později se vyvinula, starala se v celku, jak známo, výborným

Digitized by Google

způsobem o toto opatřování chleba pro všecky. A také státy, jak se během dějin politicky ustavily, lpěly na zásadě, že roční spotřeba chleba pro národ musí býti kryta roční úrodou země. Nestalo-li se tak někdy, bylo to všeobecně považováno za velké národní neštěstí, jež mělo za následek největší nebezpečí pro celek: neboť revoluce naší doby předcházely vždy neúrody s vysokými cenami obilními.

Tu přicházíme nyní k šestému a sedmému desítiletí našeho století. Silným vývojem dopravních cest splývají různé díly země v jeden hospodářský celek. Obilí se dováží v netušených dříve spoustách do evropských spotřebních středisek. Národ stal se rázem ve své výživě neodvislým od domácího zemědělství. Na místo národního hospodářství nastupuje hospodářství světové, na místo staré úzkoprsé naturální politiky volný obchod. Obilí se kupuje, kde jest nejlacinější, ať vyrostlo v krajinách labských nebo na březích Missouri nebo Gangu. A jestliže rolníci při tom nejsou s to kryti své výlohy, záleží na nich, aby dopravu dle toho zreorganisovali. Po bohatství touží národové a Anglii máme před očima jako příklad.

Právem či neprávem? — Plných 14 let zabýváme se touto otázkou. Vyrostl jsem v stavu rolnickém, byl jsem 7 let v Německu i Rakousku činným jako rolník v malé i velké praxi, cestoval jsem po ukončení svých vědeckých studií v Anglii a Indii, byl jsem v Rusku, Australii, Severní Americe a v zemích podunajských a v tu dobu mluvil jsem s více než 1000 odborníky o všech sem spadajících otázkách. A nyní, když jsem zaměstnán tím, abych vše to pořádně urovnal v tlustých svazcích, přicházím k přesvědčení, že agrárně politické ideje o volném obchodu a světovém hospodářství náležejí snad k nejnebezpečnějším bludům, jež lidský duch kdy zplodil.

Není než bludem klásti si vývoj vývozního průmyslu v Angli za vzor, neboť není pro to podmínek. Státy dnes ještě převahou rolnické zříkají se výslovně zamýšlené tím mezinárodní dělby práce a emancipují se s energií, jež nemůže již býti bezohlednější, od evropského průmyslu. Jest však přímo osudným omylem nastupovatii tuto cestu průmyslového bohatství ve víře, že jest možno nevšímati si zájmů rolnictva pěstujícího obilí, poněvadž dnes zahraniční soutěž obilní brzy pomine.

Těch tak zvaných obrovských spoust obilí na světovém trhu jest ve skutečnosti jen celkem málo. Sotva 6% žita a 14% pšenice z roční žně světa se mezinárodně vyměňuje. Ještě r. 1876. bylo jen 4% žita a 8% pšenice v rukou světového trhu. V dalších 15 letech může vývoj dospěti opět k témuž množství. A ještě nějaký čas a státy budou v opatřování obilí odkázány opět na sebe. Přesunutí poměrů v tomto bodě jest přímo báječně rychlé.

Německo bylo zemí vyvážející, a vyvezlo ještě r. 1872. kolem 100.000 tun pšenice. Dnes obnáší jeho dovoz pšenice a žita dohromady $1^1/_2$ milionů tun. Uhry byly v první polovici 60tých let na světě nejobávanější zemí pšeničného vývozu. Dnes leží před námi práce uherského agrárního statistika dr. Pólya, dle něhož koncem našeho století přestane vývoz pšenice z Rak.-Uherska. Východoindický vývoz pšenice dosáhl počátkem let 80tých svého vrchole a později vylíčím obšírně pří-

Digitized by Google

činy, proč odtud přestal. O Severní Americe sám Sering usuzuje, že v budoucnosti rozhodně bude její vývoz obilní stále menší. A v celém ostatním světě bude moci jen Rusko zvyšovati svůj vývoz. Bude-li však tato země míti vskutku ještě přebytek obilí, za jakou cenu přenechá je průmyslovým státům středoevropským? nebo — zastaví-li potom Rusko vývoz, odkud bude moci pak Anglie hraditi snad $^{8}/_{10}$ své spotřeby chleba, když její vlastní zemědělství neposkytuje více než $^{2}/_{10}$? A nebude-li moci těchto $^{8}/_{10}$ sehnati, která moc světa odvrátí záhubu od této Anglie, jíž dnes tak velice závidíme? —

Znám velmi dobře námitky, jež se mi učiní. Na celé zemi jest mnoho, nevím kolik, čtverečních mil dobré ornice buď vůbec, nebo jen nedostatečně obdělávané. Zcela správně! Hospodářský rozvoj není jistě ještě u svého konce. Máme ještě všude i také ve střední Evropě ne přehledné lány v záloze. To všechno nechci a nemohu na tomto místě popírati. Ale — co zde se vším důrazem a rozhodností tvrdím, jest ta skutečnost, že dnešní poměry ve všech svých směrech ukazují na brzký zánik zahraniční konkurence. Pěstování obilí tím ve svém výtěžku zajisté státi nezůstane, ale nebude více předbíhati spotřebu. Na místo konkurence zemí s obilním vývozem nastoupí konkurence zemí s obilním dovozem. Nebude tomu více v budoucnosti, aby nejdříve Amerika stlačila domácí ceny rolnictva, pak Indie ceny Ameriky a konečně Rusko ceny Indie, nýbrž středoevropské průmyslové státy budou se vzájemně předstihovati, nabízejíce vyšší a vyšší ceny za obilí. Obilní iniciativa přejde z rukou nabídky do rukou poptávky. To vše způsobí přirozeně veliké stoupání cen obilních. To způsobí však také veliké politické nebezpečí, jež pro jednotlivý stát může míti přímo záhubné účinky, poněvadž Rusko mohlo by býti v nedaleké budoucnosti zemí ovládající obilní trh.

Zcela jistě samostatnost státu není žádným čistě právnickým pojmem. Samostatnost státu musí obsahovati hospodářské jádro, jež jest pevným tělesem, kolem něhož se ovíjí jeho svrchovanost. A toto těleso vyžaduje jako dobrý dům, pevný základ. Nesouměrný vzrůst a rozšiřování hořejších pater průmyslu a obchodu musí najmě při klesání rolnického parteru, dříve či později porušiti rovnováhu a zničiti celou budovu. Ne bohatství, zvláště bohatství průmyslové, nýbrž harmonický vývin samostatného celku jest hrází štěstí národů. A ne jednostranné hájení průmyslu a obchodu, nýbrž současný pokrok obou s rolnictvím tvoří vlastní a nejvyšší úkol vší hospodářské politiky. Zachovati tento harmonický vývoj lze však jen jedním opatřením: udržením řádného poměru mezi výrobou a spotřebou obilí. Proto mám za to, že veškera agrárně politická moudrost dnešní stále zůstává za prostým pravidlem, aby země z pravidla poskytovala svému národu dostatek obilí. Z této zásady může praktická politika snadno odvoditi správné důsledky, při čemž chci se obmeziti k vůli stručnosti na Německo.

Obilní ochranná cla jest nutno ještě dnes bezpodmínečně zachovati. Jimi a vhodnou železniční tarifní politikou bude domácí výroba obilí na venek dosti chráněna. Zatím musí být také co možno zvyšována, aby postačila spotřebě rostoucího obyvatelstva. Kde jsou státní lesy na půdě

Digitized by Google

pro obilí dobré nebo dokonce orné, tam buďtež vyměněny za lány, na nichž se rolníci marně namáhají pěstovati beze ztráty obilí. Kde soukromí majetníci půdy svou dobrou ornici odcizují obilní úrodě, tam stát musí míti moc, aby zlomil krátkozrakou svéhlavost jednotlivcovu. Z ostatního záleží hlavně na všeobecném pokroku zemědělské praxe, v kterémžto směru přísluší německému rolnickému sdružení zásluha, že dovedlo přímo obdivuhodným způsobem vědy i praxe užiti ve službě vlasti. Za vedení nejlepších odborníků provedlo systematické zkoušky v pěstování obilí v celém Německu, aby tak byl pro každou krajinu vyzkoušen nejvýnosnější a nejcennější druh, a aby se rozšířila známost jeho racionelního pěstování. Ruku v ruce s tím postupuje proti obilním nemocem, jichž úspěšné zažehnání samo již dle Volného dostačí, učiniti dovoz obilí do Německa zbytečným. A na tomto základě konečně vzrůstá také možnost, obchod s obilím časem zreorganisovati.

Zde stojíme skutečně ještě před nadějnou budoucností. Kdyby politika středoevropských států naznačeným způsobem se energicky o to zasadila, podařilo by se brzy, nejen dohoniti, co byly zmeškáno, nýbrž i pro pozdější časy ustanoviti správný poměr mezi produkcí a spotřebou obilí. Jen jedna překážka musí se současně ještě odstraniti, jež hrozivě tarasí vývoji cestu: zadlužování usedlostí. Co prospívají nejlepší technické pokroky, když rolník nemá provozovacího kapitálu? A co prospívá ochraňovati a podporovati produkci obilní, když hospodář stále na své hroudě jest utiskován rostoucím břemenem dluhů? Zajisté splynula otázka zadlužení rolnického majetku s otázkou výživy národa co nejúžeji. Ona značí jaksi druhou velkou část našich dnešních agrárně-politických úkolů. A nikdo nesmí mysliti, že pochopil agrární otázku, pokud také této druhé části neovládl a nepochopil. A jakého způsobu jest tento problem? I odpověď musí se postaviti proti panujícímu mínění.

My všichni často slýchali, že zahraničná konkurence jest příčinou zadlužování usedlostí. To jest nesprávné! V jižním Německu na př. měli jsme již prostřed 20tých let rolnickou krisi zcela téhož rázu jako jest dnešní. Pak byla druhá na konci 40tých let a konečně třetí po r. 1866. Srovnával jsem po té stránce poměry anglické a francouzské, italské, švýcarské a rakousko-uherské, americké a australské a dnes jsem s to dokázati, že na celé zemi, kde panuje kapitalisace půdy, jeví se tytéž zjevy rolnického zadlužení: nebezpečenství zadlužení a úpadku roste v obráceném poměru k velikosti majetku. Dluhy povstaly převážnou částí — až na 90% ! — při nabývání usedlostí, jakožto nedoplatky kupní ceny nebo jako dědické podíly. Bezprostředně souvisí s tím značné přeplacení hodnoty pozemku, nedostatek provozovacího kapitálu a kapitálu reservního. A dostaví-li se nepříznivé poměry, jest krise zde! Tak zv. zahraniční konkurence nemůže býti příčinou nedostatku úvěru zeměděl. proto, poněvadž účinek nemůže býti starší než příčina, a také proto ne, poněvadž vyskytuje se stejně v zemích s mladou kulturou, vyvážejících obilí jako ve starých státech středoevropských

Otázka rolnického zadlužování jest problemem samostatným, jejž si ad. nejlépe osvětlím na typickém příkladu.

Digitized by Google

Rolník A koupil r. 1830. ve středním Německu hospodářskou usedlost, na základě odhadu slušného výnosu za 10.000. Roční důchod z práce a kapitálu obnášel 1300. Z toho připadlo dle tehdejší sazby mzdy 1000 na důchod z práce rolníkovy. Hospodařeno bylo na statku dle pravidel starého hospodářství úhorního. I nastal známý technický pokrok. A. hledí ho využitkovati. Zavede místo starého hospodářství úhorního hospodářství střídavé. Na lukách se provádí odvodňování i zavodňování. Chov dobytka se zvelebí a stane se vydatným zdrojem příjmů. Konečně se na blízku staví i železnice. Kupci se hlásí. A. prodá r. 1862. hospodáři B. usedlost za cenu 100.000. Roční příjem A. jako hospodáře a vlastníka kapitálu následkem větší výnosnosti vzrostl z 1.300 na 4000. Vedle nákladů na udržování hospodářství v dobrém stavu investoval A. 5000 nově, racionelně a trvale. B. mohl jen 50.000 vyplatiti. Polovice kupní ceny byla proto hypothekárně zabezpečena a $4^1/_2\%$ zúročena.

Přicházejí další technické pokroky, zejména v chovu dobytka, mlékařství a orbě. Lesní užitky za zvýšených cen prodány. Cukrovar založený na blízku umožňuje pěstování cukrovky. Hospodářství pokračuje přes veliké hypotekární zadlužení. Zvláště výhodná příležitost ku prodeji naskytne se r. 1873. a B. prodá hospodářství C za 300.000 Roční příjem za práci a kapitál hospodáře mezi tím stoupl na 7.000. Také B. investoval 5000 nově, racionelně a trvale. Hotové jmění C. obnášelo s věnem jeho manželky 140.000. Nedoplatek na kupní ceně 160.000 byl proto vtělen do pozemkových knih, které v celku musily býti 5% zúročeny.

Také C. snažil se hospodařiti dosavadním způsobem, ale měl neštěstí a nedaří se mu. Čeleď není již taková jako bývala. Hrdelnice a paznehtnice dostavují se opět a opět do jeho stájů. K tomu řádí epidemie mezi telaty a dostaví se špatné žně na konci 70tých let. Cukrovar ohlásil úpadek. Klesnutí cen a krupobití připraví konečně r. 1886 C. o statek a celé jmění. Ve veřejné dražbě koupí vlastník první hypotheky statek za 100.000. To jest typický příklad, o němž jsem ochoten dokázati, že se hodí svým způsobem vůbec na každého. A co praví o tom panující názory agrárně-politické?

Praví: předně zavinilo neštěstí přirozeně klesání cen. Při vysokých a vůbec vyšších cenách byl by se C. udržel. Potom nedostatek dobrých a laciných pojišťovacích ústavů. Dále nedostatek úvěrní organisace a konkursní řád. Na místo vypověditelných hypothek měly by býti nevypověditelné renty a má se zajistiti rolníku v nouzi a utiskují-li ho lichváři. »domovina«; také moderní poměry jsou vinny, poněvadž zkazily čeleď. Mimo to byl by musil C. ty a ony provozovací změny předsevzíti a v domácnosti se více uskrovňovati, místo aby starosti ze ztrát nepřetržitě pokračujících ve víně utápěl. Také koupil příliš draho! A konečně přede vším jsou berně a poplatky, na rolníky uvalené, příliš vysoké. Vždyť jest viděti, že rolníci nemohou jich více platiti! —

To jmenuje se dnes správným praktickým pojímáním agrární otázky. A není to nic jiného, než uvažovati po starším způsobu o symptomech. Problem rolnického zadlužení tkví mnohem hlouběji. Sahá

Digitized by Google

až k ohnisku sporův, hýbajících celým moderním hospodářským světem, o nichž se stále mluví, jedná-li se o záležitosti agrární, ačkoli právě zde jest spor nejzřejmější a nejpatrnější — míním spor mezi kapitálem a prací při pokračující výnosnosti. Na našem příkladu bude to ihned zřejmo.

Když A. r. 1830. hospodářství začal, byla cena statku 10.000, roční výnos hospodářství 1300 a výtěžek z práce 1000. Až do r. 1873. následkem pokračující výnosnosti z hospodářské práce stoupl roční výtěžek na 7.000. Dobrými a trvajícími investicemi byl základní účet statku zvýšen o 10.000, tak, že činí r. 1873 knihovní cena dvoru 20.000. Dle zásady suum cuique, jest tedy rolníkův roční příjem z práce 6.400. Kdyby C. dle této zásady byl dvůr přejal, byl by, při svém jmění 140.000, dnes ještě bezstarostným a neodvislým mužem vzdor všemu neštěstí a nedostatečným ochranným clům a bez dvojité měny, bez státních pojišťovacích ústavů, bez rent, bez jiných útočišť a všech oněch malých domácích prostředečků a byl by se zasmál, kdyby mu byl někdo řekl: »Tvoje berně jsou příliš vysoké, musí býti podstatně sníženy a z části na bedra jiných uvaleny, abys mohl existovati.«

Ale — náš přelud o svobodě pozemkového vlastnictví nechce podobných šťastných rolnických poměrů. Proto musí se svobodná tržba s pozemky a neobmezené zadlužování o to starati, aby svobodná rolnická práce na vlastní půdě byla při každé majetkové změně stlačována ve výtěžku práce vždy až pod existenční minimum, a mimo to celý produktivní přírůstek aby byl kapitalisován a k základní ceně připočten i hypothekami přetížen. A tak utvořenou základní cenu, jež ve skutečnosti podle našeho příkladu není z $^{14}/_{15}$ své podstaty ničím jiným, než »loupeží na výnosu práce«, jmenuje panující mínění s pomocí neuvěřitelného množství theorií »pozemkovou hodnotou«. Nastanou však opět někdy hladová leta, ve kterých vyloupená rolnická práce bude přirozeně hospodářsky bezmocnou, pak bude se lid sbíhati a k bohům se modliti, aby ráčil seslati déšť a slunce a dobré žně s lepšími cenami, neboť — více se zde dle náhledu našich politiků nedá dělati.

My však jsme jiného náhledu. Jsme toho mínění, že se dá otázka rolnického úvěru luštiti tak dobře, jako kterákoli jiná. A toto rozřešení se dostaví samo sebou, zavedeme-li do našeho agrárního práva tak přirozenou zásadu: Volné práci na vlastním pozemku neztenčený její výtěžek jakožto mzdu.

Uskutečniti lze tento požadavek následujícím způsobem: při každém převodu rolnického pozemku zůstává pravá cena bezpodmínečně rozhodující. A tato pravá hodnota kryje se hodnotou výnosu jen při extensivním hospodaření Při intensivním hospodaření jest tato hodnota rovna původní hodnotě rentové plus kapitalu zatím racionelně a trvale investovaného. Jedná-li se o dědictví, rozhodne se otázka dle osobnosti nabývající právem dědickým. Jde-li o volný prodej, přihazují uchazeči — uznávajíce pravou hodnotu jako platební povinnost — na onen obnos, jejž hotově se uvolují vyplatiti. Uchazeči s nejmenším nedoplatkem přiřkne se pak hospodářství. Aby však kapitál nemohl oklikou loupežiti na výnosu práce, bude požadováno, aby vlastník žil na hospodářství a sám je vzdělával, hypotheční dluhy budou uzavřeny, úvěr pozemkový

Digitized by Google

stane se monopolem odborového zemědělského sdružení, hypotheky budou dle určitých pravidel převzaty státem a osobní úvěr se zůstaví volnému, společenstevnímu sdružení.

Znám velmi dobře námitky, jež se proti těmto návrhům hlavně činí; jsou dalekosáhlé, a jest proto v podstatě důležitější hleděti si dalšího vývoje dělnického práva, dlužebních poměrův, řádu exekučního a pod. —

Z předchozích výkladů vychází pro každý nepředpojatý úsudek, že lze zákony o domovinách a dědickém právu charakterisovati jen jako bezvýsledný pokus, vdechnouti umělý život v umírající tělo. Když se však páni právníci nadýmají a tyto návrhy označují za pouhé »projekty«, musím vysvětliti, že je za dnešního stavu agrární otázky docela nepovažuji za oprávněné mluvčí. Neboť: co jest právník? Lékárníkem, jemuž sociální politik jako lékař odevzdává recept aby jej dle pravidel lekárnictví připravil.

Kdyby se lékárník odvážil opravovati lékaři diagnosu nebo léčení nemocného, bylo by to jako nepřístojnost odbyto. Kdyby však lékárník recept sám dokonce napsal, byl by v mnohých státech pro sprosté mastičkářství citelně potrestán, a za všech okolností byl by zodpovědným za ublížení na těle s následující na to smrtí. Co platí o lékárníku, platí i o právníku. Bylo by tedy lépe, kdyby tito pánové zatím uspořili si námahy a práce až do té doby, až sociálně politické hnutí jim napíše recepty.

Co se však konečně týče výčitky, že ony požadavky jsou dalekosáhlé, musím především ukázati na skutečnost, že ve všech obdobích dějinného pokroku byl právní řád platný pro zemědělství určitě mravního rázu. A jako proti mravnímu přikázání: »Nepokradeš!« asi sotva kdo se ozve: »To nejde! To zabíhá příliš daleko! Krade se všeobecně! Nemůžeme proto tento princip přijati do dnešního právního řádu!« Tak budu i já ustavičně i nejmenší ústupek zamítati, kdykoli se bude jednati o uskutečnění pravidla: volné práci na vlastním pozemku neztenčený výtěžek práce jako mzda.

To jsou oba hlavní principy nynější agrární politiky: práci mzdu! a lidu chléb! Provedou-li se politicky, bude dnešní agrární otázka rozluštěna a radost ze života a slunce bude panovati v budoucnosti národů. V tom smyslu béřu tyto oba zásadní principy jako agrárně politický obsah oné myšlénky, již básník oděl v důmyslná slova: »Povstane plémě obrů z kostí sedláků!«

Dr. *G. Ruhland.*

Lamennais.

(1782—1854).

Jeho nauka včera a dnes. Napsal Victor Charbonnel.*)

Byl to Lamennais sám, jenž řekl: »Vytýkali mi, že jsem se změnil! Pokračoval jsem, toť vše.« A Proudhon mohl naň zvolati: »Neodchýlil

*) Způsob, jímž duchaplný moderní kritik, a sám kněz, kresli postavu tohoto vlastního otce moderního křesťanského socialismu, může, zdá se nám, zajímati u nás zvláště dnes, kdy hesla tohoto hnutí a klerikalismu vystupují na popředí dne. Nesouhlasíme ovšem se všemi závěry Charbonnelovými — náš poměr ku katolicismu a sociálnímu křesťanství je odjinud známý a jasný. Pozn. red.

Digitized by Google

jsi se v ničem od svého vzoru: byls kdysi kněz srdcem, dnes jsi kněz rozumem, ale kněz vždycky.« Kněz ne, tím Lamennais nebyl nikdy; ale křesťanem ano, tím byl vždycky: křesťanem dle citu a evangelia, ne-li dle víry a církve. Toť vznešená krása a tragika jeho života, tato jednota duše uprostřed muk myšlenky, uprostřed zápasů svědomí.

Lamennais věřil nejprv ohnivě a vášnivě, věrou proroků; a jako prorok psal svůj Essai sur l'indifférence (Pojednání o netečnosti) jakož i tolik jiných děl, plných nadšení a hnévu, jimiž hlásal potřebu podříditi společnost náboženství, totiž církvi římské a papeži: byl nejpříkřejším odpůrcem jak beznábožnosti tak i gallicianismu: tohoto náboženství politického, a houževnatým stoupencem katolicismu ultramontanního. — Pak, když byl lépe si uvědomil nové podmínky života náboženského i sociálního, měl za to, že by církev měla přervati tradice směřující proti modernímu duchu, že by měla postaviti se raději na zásady svobody, jež od nynějška národové jsou odhodláni považovati za navždy vydobyté, nežli na práva a privileje, které čerpá z mrtvé minulosti, a žíti konečně svobodou, která jest velkomyslna, spíše než autoritou, která se bude jeviti vždy jako nátlak; i byl s Lacordairem, Montalembertem, se všemi chrabrými svými přáteli z žurnálu l'Avenir tvůrcem hnutí, brzy sice potlačeného, ale nikdy nadobro vyhlazeného, jež bylo nazváno liberálním katolicismem. O tomto katolicismu, proti němuž se ve Francii zvedli zuřivě biskupové i klerus, doufal Lamennais ve svém upřímném smyslu pro pravdu a spravedlnost, že se stane totožným s katolicismem papeže a církve. Šel do Říma, jakožto »poutník Boha a svobody.« Ale nenašel tam než odpor a kletby. V úzkostech sklamání, které mu způsobilo nesmírnou bolest, obrátil se k věřícím, k lidu, k celému člověčenstvu. I jal se hlásati evangelium sociální. Les Paroles d'un Croyant (Slova věřícího), tato apokalypsa soucitu a vzpoury vytryskla z jeho proklínající duše: svolával jí dav proti králům a velekněžím a tyranům. Byl tedy skutečně jedním z předchůdců, snad největším ze všech, socialismu evangelického, ba i socialismu revolučního.

Jako ultramontán, liberální katolík a socialista prošel tedy Lamennais všemi nejistotami víry a myšlenky, rozvojem, jenž se může zdáti podivný, a jenž vedl celou strašlivou řadou duchovních pohrom, ale jehož logika, přihledneme-li blíže, je přísná, neodvratná a jmenovitě upřímná. Poněvadž byl zasažen hromem, poněvadž blesk kletby přebrázdil a přeťal jeho život na dvé, zvykli jsme viděti jednoho Lamennaise v církvi a druhého Lamennaise mimo církev. Ale ať v církvi či mimo ni, ať katolík či ne, byl Lamennais vždy pevným věřícím evangelia, věrným učeníkem Krista. A jen proto, že se mu nezdály církev a Řím dosti křesťanskými, dosti evangelickými, odtrhl se od nich. Jeho život i jeho víra spočívaly v trvalé jednotě křesťanství mravního se sociálním.

Dnes, kdy Lev XIII. řídí osudy církve, a nechtěje nijak odpírati intellektuelnímu i mravnímu pokroku lidstva, mluví o vyrovnání, svornosti, o míru v pravé svobodě, nejsou-liž ideje Lamennaisovy blízkými novému liberalismu římského papeže? Jestliže tento papež dovoluje katolíkům americkým odvažovati se na dobrodružné výzkumy mezi demokraciemi sociálními, a jestliže sám věnuje pozornost zmatenym snahám, které

Digitized by Google

hýbou ubohými davy, nejsou-liž ideje Lamennaisovy blízky křesťanskému socialismu? Nebyl-li byž velký vyhostěnec včerejší dneš velikým prorokem a velikým apoštolem? Toť, co třeba pokusit se říci, když jsme si byli dříve připomněli, čím byl Lamennais svým temperamentem, srdcem a geniem.

*

Byl Bretoňcem, Bretoňcem téže racy jako Chateaubriand. Jako tento narodil se v Saint-Malo a pocházeje z rodiny obchodnické, která před nedávnem teprv stala se šlechtickou a se strany matčiny z nejprostších kruhů měšťanských, neodcizil se nikdy malému člověku. Ačkoli nebyl z lidu, miloval jej tolik, že k němu smí být čítán. Babička jeho z matčiny strany byla Irčankou a odtud zdědil asi svou mystickou zanícenost, svou vášnivost vidinářské duše. Měl čelo vysoké a široké, tvář hubenou, jemnou, nápadně dlouhou, vysedlé lícní kosti, zrak šedý, hluboký a čistý, zatemňovaný často stíny melancholie. »Lamennais,« pravila George Sandová, »malý, hubený, churavý, měl jen slaboučký dech života v prsou, ale za to jaký paprsek v hlavě. Jasné oko vrhalo plameny. Byla to hlava nanejvýš karakteristická pro život věnovaný odříkání, kontemplaci a apoštolování.« Všickni, kdož se s ním stýkali, neodolali dobrotě jeho srdce a velikosti jeho ducha. Měl mnoho přátel a věrných. A našel jiné přátele, i když přestoupil k jiným ideám. Ten, od něhož se musili odloučiti Lacordaire a Montalembert, byl uvítán Lisztem a Sandovou. Nikdo snad v tomto století nebyl tak milován jako Lamennais. Nicméně leží cosi temného a těžkého na jeho památce. I nebyl-li věčným zatracencem, jejž pronásledují výčitky, nelze upříti, že byl povždy smuten. »Duše truchlivá v chorém těle« řekl o něm Barbey d'Aurevilly. Z jeho chorobného temperamentu zrodila se jeho nyjící melancholičnost. Vyvinula se už v té krajině chesnaieské, v níž ztrávil své prvé mládí. Dům stál opuštěl uprostřed lesů — kolkolem nebylo zříť nic než pláně a kmeny stromů. Hoch žil tedy v němé poušti. V pěti letech ztratil matku. Krb domácí od té doby zdál se mu opuštěn. Někdy přicházíval do Saint-Malo a tu viděl moře. Temné a mučivé vidiny bretoňského oceánu vlévaly nekonečný smutek do hloubi jeho duše, již tehdy snivé. Chateaubriand bloudil kdysi po těchže březích. Oba si zachovali navždy bolestné jejich kouzlo. Jenom že truchlivost Lamennaisova byla snad ještě trpčí, temnější a nevyhojitelnější než Chateaubriandova. A tak prošel Lamennais ve smutku celým životem a svou dobou jako bytost nešťastná. Věděl, že je jistý »zákon utrpení, bez něhož není nic krásného, ani velikého, ani opravdu sladkého.« A pravil: »Není to štěstí, jež poutá lidi k sobě: jest třeba, aby trpěli pospolu, aby se tak milovali, jak je třeba. V umění, v literatuře, ve společnosti, vždycky a všude je radost neplodna; bolest je to, z níž se rodí vše, co budí obdiv lidí.«

*

Tělo slabé, srdce něžné, duše truchlivá — to byl Lamennais svou vrozenou povahou. Avšak hrozný to osud! Nebyl stvořen pro skromný život bretoňského zemana, pro důvěrný kruh rodinný, neboť ve sv duši, v této duši příliš silné pro příliš slabé tělo, choval tajemnou ohnivou životní sílu, která převrací svět: vášeň. Ať uvězněna v něm

Digitized by Google

hněvy, či rozpoutána v prorocký a divý vír slov, vášeň byla vlastním geniem Lamennaisovým. Byl to pochybný dar, jenž jej učinil velikým, ale přivalil naň také všecko utrpení. V plamenu vášně oživoval jako apoštol, polemik a tribun svou neohroženou odvahou ve dnech boje, jako myslitel sílil na něm svůj smělý vzlet a jako básník osvětloval jím zmatené obrysy svých vidin. Nejlépe to řekl o něm Sainte-Beuve: »Lamennais byl veliký duch, neznající míry.«

Přísahal si povznésti a vykoupiti ty ponížené, ubohé, utiskované, které miloval. »Neposlouchejte než své duše,« napsal jednou, »ona vám dá jistotu o budoucích osudech národů.« Všecka jeho naděje spočívala v lásce k jiným a v odevzdanosti, kterou tato láska vnuká. Snil o tom vésti lid cestami, jimiž kráčel Kristus evangelia, ten, jenž řekl: »Mám lítost se zástupem.«

Ale tento odvážný snílek byl prazvláštním souladem nejrůznějších schopností i logikem velice smělým, skoro despotickým. Měl dle slov Renanových »povahu proroka, horujícího pro absolutní these.« Jeho přísný duch dovedl se zmocniti i nejmlhavějších a nejheroičtějších představ a převésti je v určité myšlenky. S tvrdošijností Bretoňce se namáhal pokořiti realitu svým snům a ideám, z nichž činil, hnán potřebami své vznešené duše, neodvratná rozhodnutí. Chtěl změniti církev, změniti společnost, podmaniti svět vládě nových zákonů. Avšak svět nesnesl této panovačnosti, vyvolané jen touhou velkého ducha. Tu nalezal pak slova hněvu, plamenné kletby, které odhalovaly strašlivé propasti jeho ducha.

Takový byl jako člověk. Jest v tom jistý tragický zájem viděti, jakým způsobem prošel tento upřímný vášnivec velkými náboženskými a sociálními problemy své doby. Duše jeho, jak už řečeno, byla hluboce křesťanská, hluboce evangelická. Ale duch jeho i tenkrát, kdy prohlašoval co nejzjevněji svou víru, nepokořil se dogmatické přísnosti církevního vyznání. Lamennais byl vychován v Chesnaie, strýcem velice vzdělaným a pobožným, jenž mu dával čísti bibli a mystiky, ale který jej zavíral z trestu za chlapecké vzdory do knihovny, kde byly hromady knih snesených sem z různých klášterů za Revoluce, a mezi nimi zvláště díla Voltaireova a Rousseauova. Chlapec, předčasně vyvinutý, plnil si hlavu výmluvnou filosofií a vznešeným deismem Jeana-Jaquesa. Hltal v úkrytu »Emila« a »Smlouvu společenskou«. Vliv Rousseauův na ducha a duši Lamennaise byl ohromný. Vskutku, a konstatujeme to zde opětovně, autoru »Vyznání savojského vikáře« vděčí naše století, co má z náboženského spiritualismu roztroušeno ve své filosofii a literatuře. Féli de Lamennais stal se do té míry stoupencem »Emila«, že chtěl vyčkati až do zralého věku s volbou svého náboženství a že se zdráhal až do svého dvaadvacátého věku jíti k prvému přijímání.

Není dosud vysvětlen veliký ten obrat, jenž jej náhle přetvořil v jiném mládí. Bratr jeho byl právě vysvěcen na kněze. I užil všeho svého vlivu na Felixe, vzkřísiv zmateného životem. Studovali pospolu v samotě knihy náboženské i církevní. A tyto disposice učinily jej knězem. Ta zmatená a ohromující fatalita tohoto vysvěcení! Nikdo nedovedl dosud zde nalézti skrytého pojítka, a ani Lamennais sám ho bezpochyby nevidí. Zůstaly snad v srdci jeho vzpomínky na půlnoční skryté mše za

Digitized by Google

Revoluce, kdy byl kněz pronásledovaným, hrdinou vzdorujícím smrti za svou víru? Či pohnal jej snad k tomu příklad jeho bratra? Chtěl věnovati život, budoucnost a talent náboženství a církvi, těmto velikým přemoženým, které s takovou námahou napravovaly to, co způsobila Revoluce? Či možno snad hledati romantičtější příčinu v nějakých starých sklamáních srdce? Všecky tyto důvody působily snad zde společně. Především však se pokoušel Lamennais v chorobné předrážděnosti svého smutku a omrzelosti nalézti pevný břeh pro svou zmítanou duši, dáti svému životu poslední cíl, vrhnouti se do hrobového poklidu. Zdálo se mu, jakoby slyšel hlas volající jej do hrobu. Kněží a představení čekali už, aby se chopili své kořisti. Byl hnán, nucen k vysvěcení. Roku 1816 stal se knězem, ve svém třicátém čtvrtém roce. Ale, opakuji, nebyl nikdy vlastně knězem, jakkoliv psal s upřímným zápalem apoštola svůj Essai sur l'indifférence. Kniha ta směřuje právě tak proti filosofii, jako hájí náboženství. Filosofickému racionalismu posledních dvou století připisuje vinu za všecka neštěstí lidstva, za všecky společenské převraty a náboženství pokládá za nevyrovnatelnou sílu k povznesení se z nich. Snaží se ukázati užitečnost víry dříve než dokazuje její pravdivost. Ukazuje její blahodárný vliv na mravní vývoj lidského pokolení ideálem dokonalosti, jejž vztyčují. Pro Lamennaise však, v prvém díle Essaie jediným pravým náboženstvím, jehož credo nutno přijati, jakmile jsme seznali jeho moralisační hodnotu pro člověka a společnost, jest římský katolicism. »Ať se mi dokáže,« pravil Rousseau, »že se mám podrobiti nějaké autoritě a od zítřka jsem katolíkem.« Právě tento autoritativní ráz jest to, jímž se snaží Lamennais dovoditi nutnost katolicismu.

(Příště ostatek.)

Mladé duše.

Roman. Napsal Klen.

IX.

(Pokračování.)

Nejprve byly to nezvykle svůdné a sladké city, které v něm rozdmychoval její obraz, pouhé šťastné kochání se v několika příjemných představách. Ale nyní už stávala se tato zamilovanost pro něho mukou, zvyšovanou všemi zvláštnostmi jeho povahy.

Jak sám sebou nyní pohrdal! Jak mu to bylo směšným, vtrousiti se po každé zkoušce do hloučku studentů, kteří se jí o závod dvořili, hráti mezi nimi nejzbytečnější a nejsmutnější úlohu, poslouchati jejich žvasty a smáti se jejich hloupým vtipům, poněvadž i ona se jim směje. býti šťasten, když se mu podaří ji osloviti a dostati od ní odpověď, jen jemu určenou odpověď! — a pak choditi zase několikrát denně kolem jejího domu s tlukoucím srdcem jako slepý a hluchý a čekati s pevnou jistotou, že ona najednou vyjde ze vrat, ale báti se při tom, že on nenajde tolik odvahy, aby ji vypověděl všecky ty hlubokomyslné a krásné věty, které mu ve dne i v noci projížděly hlavou, všecky ty verše, jimiž pokrýval nyní celé archy papíru s pevnou vírou, že až ona v něm pozná básníka, nemůže jinak než dáti mu přednost před ostatními, hlupáky!

Digitized by Google

Nesnesl na dlouho, aby se nevyzpovídal Václavovi. Učinil to jednou za parného odpoledne, když kráčeli k lesu úzkou stezkou mezi vysokými stěnami zrajícího žita. Cítil sice, že mu tu říká něco dalekosáhlého a strašlivého, něco, co jej může připraviti o úctu jeho přítele, ale řekl mu to přece s tou nenuceností, s níž byl zvyklý už od dětství oznamovati mu nejkřiklavější obraty ve svém smýšlení a nejstřeštěnější své nápady. Věděl, že se Václav přispůsobí všemu. Nemýlil se ani tentokrát, Václav neřekl ani jediného káravého slova, ani jedním slovem nepřipomenul mu minulosti, jen se začervenal a mlčel.

A jak měl svého přítele kárati, když sám byl trýzněn obrazem zlatovlasé Pražanky, jenž se mu přissál k duši a nedal mu poklidu ve dne ani v noci! Byl také do ní zamilován, ale jinak než Landa, docela trpně a mlčky. Nikdo by z něho nebyl vynutil slova přiznání a zdálo se mu, že by musil přílišným blahem pozbýti smyslů, kdyby s ní měl promluviti jen několik slov. Plížil se jen z daleka večer za hloučkem mužských a dívčích postav, mezi nimiž jedna, ta nejštíhlejší, byla její a se žárlivostí a vztekem na sebe, jenž mu až slzy vháněl do očí, chodíval dlouho do noci po jedné straně náměstí, naslouchaje veselému pokřiku z protější strany, kde stála ve vratech ona. Za těchto večerů vyprchávala z jeho mysli ta radost mládí, které za dne nadýchal ze zářících, slunných dálek letní krajiny, z důvěrného ševelu a chladivé vůně lesů, a zase přepadala jej, jako tenkráte za šerých dnů vánočních, prázdnota života, zase mu podlamovalo všecku sílu to vědomí, že mezi tím, co on zde sám chodí po liduprázdném náměstí, osvětleném melancholickým měsícem, jiní žijí a že on sám nikdy se nedostane k hodům života, poněvadž co on, slabý, pošetilý a malomocný zde sní, uniká mu den za dnem život mezi prsty.

Pak přišel jednou z rána Landa vyzval ho na procházku a tam mu řekl: Víš co jsem udělal? Ale nesměj se! Poslal jsem jí včera po Tony psaní.

— Psaní — jaké? Vyznání?

— Ino — — ano — zejtra večer chci odpověď

Jaká to odvaha! pomyslil si Václav. Vyznati se jí, žádati od ní odpověď! vždyť to už je jako odvážiti se toho nejvyššího, bezmála tolik jako dáti v sázku celý život. Cítil už závrať při té myšlence a Landa rostl znovu v jeho očích ve velikána, hrdinu. Na to, že je vlastně jeho sokem, ani skoro nemyslil. Vždyť ji nemiloval proto, aby byla jeho. Jeho láska byla živa jen z marné, nesmělé touhy. Byl by ji stejně miloval, ať by náležela komukoliv.

— A co říkala Tony? ptal se jen aby něco řekl.

— Nedivila se. Tušila to prý už dávno. Uhodla to z mého chování. Mluvili jsme spolu včera mnoho, velice přátelsky. Zvala mne zase k nim.

— A dává ti naději.

— Neřekla nic určitého — Ona — toto slovo vyslovil Landa s rozpačitou stísněností — se jí prý s ničím takovým nesvěří.

Václavovi bylo po celý den, jako by stál na samém prahu veliké události. Tedy zítra! Ale co bude pak? Nedovedl si nijak představiti,

Digitized by Google

co se stane, řekne-li ona ano i řekne-li ne — totiž představoval si to, ale to všecko bylo tak ohromného, romantického, vymykajícího se běžnému řádu věcí! Ona jistě ani netuší, co vše tu na ní závisí, a že jen na jejím jediném slově záleží, má-li být účastna velikých Landových budoucích osudů!

Ztrávili ty dva dny v nevyslovitelném rozčilení.

Pak přišel večer, zkouška. Báli se k ní při zpěvu pozvednouti oči, zdálo se jim, jako by v těchto okamžicích měl každý pohled a každý pohyb nedozírný význam. Landa hořel napjetím. Václavovi bylo posvátně. Cítil se přesazen ze všední skutečnosti do románu, v němž je sám jednou z hlavních osob.

Zpěvy dozněly, rozlehl se křik, smích a šumot kroků a všecko se hrnulo po tmavých úzkých schodech ze sálu. Landa podal Václavovi ruku s významným pohledem, a v okamžiku ho již tento viděl mluviti s Pospíšilem a Dymlem. Užíval takto jejich společnosti, aby se přiblížil nenápadně k dívkám. A i když už se s nimi ocitnul v hloučku, jenž jako obvykle chystal se doprovázeti slečnu Čížkovu, nepřestával udržovati houževnatě hovor s těmito dvěma kollegy ze strachu, aby nebyl jí nebo Tony osloven dříve, dokud nenadejde ten pravý, ten velký okamžik.

A nadešel. Sotva přišli k domu, podávala Márinka všem svým průvodcům ruku. Musí prý honem domů, tetičce dnes není dobře. Jen Landovi nepodala.

— Pan Landa počká ještě, že ano? — Máme mu říci několik slov, řekla Tony.

— Co? a my to nemáme slyšet? — — I ty Lando? Máš už také tajné rozmluvy se slečnami? Podívejme se na kazatele .... rozlehlo se jako v jediném sboru, uprostřed smíchů a pošklebků.

— Už jděte a nechte nás, křičela Tony a odstrkovala resolutně ty, kdož jí stáli nejblíže. Chvíli ještě trvaly tyto navzájem se přehlušující křiky, zatím co Landa stál zde mlčky, s rozpálenou tváří a nuceným úsměvem. Uvnitř však bylo v něm všecko napjato až k prasknutí, takže až ztrácel vědomí toho, kde je, a co se s ním děje. Slyšel jen křik a smích, viděl v komických posuňcích se zmítající hubenou postavu Dymlovu a potměšile poskakujícího Hlávku, pak smekání klobouků a mnohonásobné »Má úcta«, až najednou spatřil, že zůstal s dívkami sám. Hrdlo se mu sevřelo až k zalknutí, a srdce bušilo jako šílené.

Byla to chvíle trapného mlčení. Márinka přešlapovala rozpačitě, klopila hlavu, až se jí konečně vydralo z úst: Vaše psaní — — jsem dostala. Ale odpusťte — ostatní Vám — řekne — slečna Tony — —

Poskočila si jakoby radostí, že je zbavena těžkého úkolu, zašvihla svými jiskrnými očky po Landovi a už zmizela v tmavé chodbě. Bylo slyšet, jak běží po schodech naboru, — Landovi bylo jako by pod ním povolovala půda, a jako by se řítil do bezedné propasti. Ah už ví, co to znamená!

— Pojďte, pane Lando, do síně, abychom tak nebyli lidem na očích, šveholila Tony tónem nezvykle nějak měkkým a důvěrným a zmizela do vrat. Landa ji následoval, tupě, jako neživý stroj. Octnul se v tmavé

Digitized by Google

skoro tmě. Viděl jen na dva kroky před černou silhuettu a slyšel šustění šatu — to byla Tony.

— Nejprv mi slibte, šeptala, že budete rozumný a uděláte všecko, oč vás budu prosit. Dříve vám nic neřeknu. Ruku na to — a v tom už cítil, jak něco hmatá po ruce. Mechanicky ji vztáhl a podával, ale místo prstu zachytil měkké, plné tvary lokte, pevně utažené pod tenkou látkou rukávu. Odtáhl rychle ruku, jakoby se byl dotknul žhavého železa, ale v tom už uchopily se jí dvě cizí, teplé ruce a prudce ji tiskly.

— Tedy slibujete? zaznělo znova ze tmy, a něco bledšího a jasnějšího než ostatní černá postava naklánělo se k němu. Byla to tvář Tonina a lesknoucí se její zornice.

— Nu ano — bude-li to možno. —

— Tedy poslechněte, ale buďte rozumný, prosím vás — a teplé dvě ruce tiskly jeho ruku vždy prudčeji — ale jen mezi námi. Je to naše tajemství — Márinka má v Praze už známost — delší dobu — je to právník, bude už za dva roky doktorem — ukázala mi jeho podobiznu — krásný člověk. —

V Landovi jakoby se všecko bylo sřítilo. Všecko, mozek, krev, srdce a dech jakoby se v něm náhle bylo zastavilo. Stál jako ztuhlý a vyprázdněný.

Jen utéci, utéci někam daleko před touto hanbou — ale ne, nemůže: dvě teplé ruce ho stále svírají, a dva lesklé body ho hypnotisují — dvě žádostivě naň upřené oči . . .

— Nemáte jí mít proto za zlé, že vám sama neodpoví. —

— A proč jste mi to hned neřekla, vychuchlo najednou zlostně z Landy.

— Ale, vždyť jsem nic nevěděla, zaševelilo to zas s důvěrnou pokorností. Dnes se mi teprv přiznala.

— A proč to tedy tají! Aby si zde mohla dělat blázny z jiných — — koketa!

Vytrhl se zuřivě s Toniných rukou. Všecka uražená hrdost jím zalomcovala, všecko to zdrcující vědomí hanby a směšnosti. On který ji chtěl povznésti k své výši, který se láskou k ní vlastně snížil a svoje nejvyšší a nejlepší pro ni zapřel, má být nyní s posměchem odkopnut pro nějakého pražského hejska s ulízanou, pivem naduřenou tváří.

— Nu tak dobře, řekl s temným vzdorem. Dobrou noc! . . . a obracel se k odchodu.

Ale než učinil dva kroky, cítil se nazpět tažen, dvě ruce obemkly prudce jeho paže, a tu do tváře zavanul mu horký dech a mastná vůně ženského vlasu.

— Nesmím vás tak pustit, šeptala horoucně. Slíbila jsem to Márince. Nemáte se na ni hněvat. Vždyť ona za to nemůže. Považte přec . . vždyť už je zadaná . . A co by z toho u vás bylo? . . Vždyť jste ještě na gymnasiu — kam by to vedlo? — Řekněte tedy, že se nehněváte, řekněte! žebronila Tony.

— Eh což — — vyrazil ze sebe dusivě Landa. Nehněvám se na ni — ale na sebe — — Celý svět se tomu bude smát! —

— Snad nemyslíte, že bychom to někomu řekly? Vidíte, já se

Digitized by Google

vám přec nesměju, a Márinka také ne. Naopak, povídala, že jí bylo až do pláče — tak jste jí krásně psal — — vždyť vy přec nemůžete za to, že ji máte rád! dodala mazlivě a zpěvavě jako by mluvila matka s dítětem.

V Landovi jakoby všecko změklo a zavlhlo. Cosi bolestně sladkého stáhlo mu hrdlo, a zadržená bolest provalila se v slzy. Tony jich ovšem nemohla viděti, a on se styděl promluviti v tomto okamžiku, ale cítil, jak všecko, co v něm bylo hrdého a napjatého se stítilo, a jako nemocné dítě chtěl býti hýčkán a litován.

— Pojďte, sedneme si na chvíli do zahrady, šeptala Tony soucitně, takhle nesmíte jít domů. Bral byste si to tuze k srdci. Dřív musíte ještě poslechnout, co vám chci říci — a už ho zase uchopila ona teplá, měkká ruka a vedla jej dále tmavou chodbou. Napadlo mu sice vytrhnouti se a odejíti, a cosi nevýslovně, palčivě svůdného, nač dříve v bolesti své nevzpomněl, probíhalo mu všemi žilami a zachvívalo jím horečně, až mu zuby cvakaly: ta ruka, ta měkká, teplá ruka to byla, která jej nyní vedla za sebou spoutaného jako otroka, ten dráždivý dotyk ženského těla to byl, pod nímž nyní najednou jakoby jedním vzmachem vybuchla všecka jeho citlivá smyslnost.

— Ah, ty bídníče, zařval v něm starý známý hlas. Ještěs nepochoval myšlenku na jednu ženu a už se dáváš nečistě rozpalovat druhou a za to ještě k tomu, že je ona k tobě tak soucitná a přátelská! Ale proč mne drží za ruku? omlouval se sám před sebou. A proč se vůbec tak podivně chová? Co mi chce? Kam mne to vede?

Šel jako ohlušelý a opilý. Slyšel sice, jak Tony nepřestává mu šeptati coci konejšivého a povzbuzujícího, ale nechápal smyslu. Najednou viděl, že stojí s ní na úzkém dvorečku, nad nímž svítily hvězdy, pak vrzly dvířka zahrady a kolem něho a nad ním zašuměly kolébavé stíny, větve a koruny stromů. V pološeru rozeznal dřevěné mřížoví altánu, z jehož vchodu zela černá tma

— Tak pojďte, sedněte si, šeptalo to z této tmy. Tak! sem! zde je lavička! a dvě horké ruce lapaly po jeho těle, hledajíce jeho ruku. Klesl na lavičku jako v křečích. Po svém boku cítil šustící vlnivou hmotu, ale zdálo se mu jako by tato hmota, tělo, ženské tělo! nebyla jen vedle něho, ale všude vůkol, jakoby prosycovala všecku okolní tmu chlipným žárem a lehtala každý jeho nerv.

— A máte ji opravdu tak rád? šeptalo to těsně poblíž jeho tváře. — — Nemyslete už na ni! že nebudete? . . . Byl byste blázen pro jedno děvče se soužit . . . Najdete jinou, která vás má ráda — chcete-li — ještě dnes —

Ah! již pochopil, všecko pochopil! Fi, jak to hnusné!

Cítil, jak se postava vedle něho kloní těsně k němu, cítil jak její loket opírá se o jeho koleno celou tíží horní polovice těla, jak lesklé dva body, její oči, upírají se naň s divokou žádostí a sípavý, horký její dech vane mu do tváře. Něco vlnícího se, měkce se zvedajícího a zas klesajícího tisklo se mu k prsům — —

Již pochopil, pochopil! Jak mohl být tak hloupý a slepý! Ta stará hříšnice si zahrála na přátelskou důvěrnici, aby zužitkovala ta

Digitized by Google

svým choutkám okamžiku, kdy se cítil skleslý a zraněn ve svých nejlepších citech. Kdož ví, kolika jiným se už takto nabízela! Jaký to netvor! Jak to je vše odporné!

Ale zase — — drží konečně jednou ve svých rukou to, o čem léta sníval s rozpálenou hlavou, co si maloval v nejrůznějších vzezřeních a situacích: ženské tělo, živé, vřelé, hořící žádostí! Má propustiti tento okamžik, který slibuje poskytnouti mu to nejtajemnější neznámé, nezažité, po čem tolik let prahla jeho fantasie? Má se připraviti o tuto zkušenost, on který chce znát a pochopit život a ovládnouti jej?

To všecko prošlehlo mu hlavou v tomto jediném okamžiku. A tento okamžik — to cítil — je rozhodující. Jen jeden pohyb, jen jedno vztažení ruky a —

Bál se domysliti. Vždyť to všecko, co se před něj postavilo je nepřítel, ďábel, zkáza!

— No tak řekněte něco, mluvte přec! Jste jako socha! zadechlo mu do tváře, nějak už nevrle a nedočkavě. A o jeho tvář zavadila jiná, horká, a na uchu zašimraly ho potem páchnoucí vlasy. Rozkoš obrátila se v něm rázem v hnus — bylo mu jako by držel v rukou slizké a srstnaté zvíře. — Ano, je to netvor, nepřítel, ďábel!

Všecko se v něm vzepřelo. Odstrčil kladoucí se na něj ruce, vstal a zajektal něco nesrozumitelného, co mělo zníti jako Dobrou noc! a vyřítil se ven.

Zaslechl za sebou volání a smích, ale neposlouchal už. Proběhl dvorkem a chodbou a oddechl si teprve, když stál na náměstí, nad nímž svítily slavně a klidně hvězdy. Pozvedl k nim zrak jako k svědkům svého vítězství. Ano, to byl poslední jeho boj se ženou — dnes doúčtoval s ní navždy. Dnešní večer mu otevřel oči. Nemýlil se, věděl vždycky, co je to žena a co značí pro muže. Dnes ukázal, že dovede ovládnouti svou smyslnost, ale dokáže ještě více — přemůže i to čemu se říká láska. Márinka ode dnešního dne není pro něj na světě. A jeho dráha půjde odtud dále zase jako dříve kdysi, tak slavně a vítězně jako nahoře ty hvězdy! (Příště dále.)

Viktor Dyk:

Pohádka o zapomenuté stráži.

V úvalu tesknem, v temném tom lese,
(Rejdiště příšer už staré tu máš!)
nad stanem tichým listí se třese,
zde zapomenutá zůstala stráž . . .

Odešly v dálku příbuzné roje.
Prý heslům divokým žilo se snáž! –
V pralese tichém, vzdáleném boje,
teď zapomenutá civí tam stráž . . .

D dálky hledí se skloněnou hlavou.
»I to tu« se táže zase a zas . . .
V chno je ticho . . . a píseň svou hravou
z[illegible]á si lenivý, lhostejný čas.

Všechno ji straší, všechno ji tísní
A bratří její — vzdáleni kdes . . .
Zahořklou, bolnou, chechtavou písní
do taktu zpívá stráži té les . . .

Digitized by Google

Karel B. Hájek:

„A vous seul à jamais."

V empirovém starém šperku
tuhle frási erotickou,
vrytou v tvrdý, modrý email,
památku na slunné mládí,
vaše bába nosila.

Byla krásná vaše bába?
měla vaši snědou šíji,
vaše měkké, bílé ruce,
caprice a vášeň vaši,
vaši vášeň plamenou?

A vous seul à jamais! Bože,
jak se tenkrát milovalo!
Chápete vy, moje paní,
jak to někdy bylo možno:
pro vždy — věčně — do hrobu!

Bože, jak to elegicky
a tak cize zní z té dálky,
nechápané námi dálky
parukaté erotiky
v naši dobu zvrácenou!

Věčně! věčně! . . . Ten šperk nenos,
když přicházíš ke mně, paní!
Byla šťastna tvoje bába? . . .
Je mi smutno, moje duše,
k smrti smutno . . . Polib mě! . . .

Adolf Brabec:

Píseň mého srdce.

Za nocí, nocí bezesných
jak hlahol zvonů v noci,
mne budí v chvílích šílených
mé srdce bez pomoci.

A divná bouře zmítá mnou,
sto chápe duši ramen,
ze srdce, silou tajemnou
krvavý šlehá plamen.

A pluji, pluji v hvězdnou dál
a splývám s květů dechem,
své vlastní sny jsem v mrtvo vtkal
a spil se mrtva echem . . . !

Z uměleckého průmyslu. I. Sklářství.

Podává dr. F. X. Jiřík.

(Pokračování.)

Hlavní způsoby uměleckého spracování skla jsou trojí: a) svařování mosaikově složených částí, b) foukání, c) broušení nebo rytí; každý tento způsob má přirozeně zvláštní vliv na dekoraci i na celkový sloh předmětu. Také celé periody vývojové charakterisují se těmito technikami, dle toho, která právě v určité době převládala. Prohledněme zbytky antické fabrikace a shledáme že technika první došla

Digitized by Google

nesmírné dokonalosti; druhá doba rozkvětu, sklo benátské, vytvářela své lehké a štíhlé formy technikou foukací a moderní doba, zejména pokud se týče českého a anglického skla našla slohové těžiště v broušení a rytí skla bezbarvého, křišťálového.

Stáří skla s určitostí udati nelze. Pomineme-li různé bajky, vedou nás prvé určitější stopy do Egypta, kde na malbách v hrobech v Beni-Hassanu (z r. 2000 př. Kr) spatřujeme už zobrazenu fabrikaci skla. Z Egypta a Fénicie rozšířilo se sklářství na ostrovy v moři středozemním i do Evropy hlavně přičiněním císařů římských.

Egyptské sklo stalo se modou a dovážené množství brzy nestačilo, tak že Římané brzy na počátku našeho letopočtu sami výrobou jeho počali se zabývati a ze zpráv Pliniových se dovídáme, že dovedli již sklo barviti, foukati i rýti s takovou dokonalostí, že dávána skleněným nádobám přednost i před zlatými a stříbrnými. Také skleněné kameje, o jejichž technickém způsobu jsem se zmínil, byly pracovány s obdivuhodnou dokonalostí ve spojování různobarevných vrstev skla i v rytí.

Ku čl.: Z uměl. průmyslu. Illustr. I.

Jakkoliv tedy průmysl sklářský již tehdy byl značně rozvětven, neužívali přece staří skla v tak hojné míře k praktickým účelům jako my. Užívali ho převahou k účelům uměleckým, při čemž barvené, transparentní sklo hrálo přední úlohu. Antické sklo vyznačuje především barva, ale barva ta není na povrch skla nanesena, nýbrž proniká úplně hmotu. Při tom osvědčila se také obdivuhodná technika svařovací, neboť barvení samo byť i pomocí velmi bohaté palety neznamená ještě vrchol antické dovednosti, nýbrž teprve rozmanité celky, které z barvených, průhledných tyčí dovedli staří složiti a svařiti, tak že barevná kresba ornamentu celou vrstvou postupuje.

Ve středověku vyvinul se konečně ve sklárnách orientálních ještě další způsob dekorace pomocí vpálených barev emailových a četná, hlavně arabská díla toho způsobu, jež se zachovala, dala v moderní době nejeden podnět ku zdokonalení průmyslu sklářského. Byly tedy výrobky sklářské původně především předmětem luxu a sklárny orientální zásobovaly západoevropské dvory středověké bohatým sklem emailovým a zlaceným, které zváno bylo damaškovým, kteréžto jméno v inventářích 14. století se zhusta vyskytuje. Arabové nabyli neobyčejné dovednosti v dekorování, zlacení a emailování skla a rozšířili fabrikaci

Digitized by Google

Ku čl.: Z uměl. průmyslu. II. illustr.

tuto i do Španěl; zároveň s nimi pokračovali však i Řekové ve svém umění sklářském, tak že Theophilus, jenž bezpochyby ku konci 11. stol. psal svoji Diversarum artium schedula, mohl tvrditi, že za jeho doby jedině Řekové znají dělati sklo zlacené a emailované. Při každém zlaceném a emailovaném skle středověkém nastává tudíž důležitá otázka: rozhodnouti totiž, zda pochodí z hutí byzantinských. Tato poslední skla vyznačují se hlavně arabským rázem dekorace, kdežto skla byzantská poznáme dle popisů Theophilových. Spisovatel tento zmiňuje se o dvojím způsobu řecké dekorace skla: ornamenty, figury a květiny vyříznuté z listu zlata upevní se na nádobu, načež pokryjí se vrstvou jemně roztlučeného čistého skla smíšeného s vodou, které se štětcem nanáší. Když příprava tato uschla, vypálí se nádoba v peci, při čemž na povrchu nanesený prášek skelný se slije a s nádobou spojí. Druhého způsobu užívali Řekové pro dekoraci nádob barevných tím způsobem, že zlato rozmělněné nanášeli štětcem, pokryli je vrstvou skelného prášku a rovněž štětcem nanesli rozmělněná různobarevná skla, jimiž kreslili emailový ornament; vypalování dálo se stejně. Jako příklad takto zdobeného byzantského skla zlatem a emailem jest láhev z bezbarvého skla, (ilustr. I.) která nevykazuje žádných ornamentálních motivů arabských, a jejíž plášť i hrdlo zdobeny jsou emailovými medailony na zlaté a modré půdě.

Uvádím dále sklářství benátské bez ohledu k tomu, co zatím v oboru tomto v západní Evropě se vykonalo; nejde mi zajisté o historický postup jako spíše o technický vývoj, jenž v případě tomto ve svých jevech kryje se skoro s dějinnými fasemi sklářství vůbec. Tak vskutku benátské sklo, jakkoliv mnoho změn prodělalo, v jednom zůstalo si věrno, totiž ve své technice foukací. Jest to výroba, která předpokládá naprostou jistotu ruky, poněvadž jest třeba celý pohár bez mechanické pomoci volně vyformovati. Technika tato předpokládá ovšem také sklo lehce tavitelné, a takovým jest právě sklo benátské.

Vrcholu své umělecké dokonalosti dostoupily výrobky muranských pecí Benátčanů v době renaissanční. Do konce 14. st. zásobovaly, jak jsem pravil, hutě orientální celou Evropu zbožím přepychovým, ale vidíme zároveň, jak v 11. a 12. st. vedou Benátky rozsáhlý obchod s Východem a jak ve 13. st. mají již veliký počet vlastních hutí, zřízených po způsobu východním. Dle nařízení z r. 1291. přenášejí je na

Digitized by Google

ostrov Murano, kde vyrůstá záhy celá sklářská obec, jejíž členové přísně zavazují se zachovati tajemství výroby. Republika pilně se stará, aby zamezila útěk a přesídlení dělníků. O přísnosti těchto opatření svědčí jejich stanovy: »Přenese-li dělník své umění do cizí země na škodu republiky, bude vyzván, aby se vrátil; neposlechne-li, uvězní se osoby jemu blízké; jestliže přes uvěznění příbuzných potrvá v cizině, vyšlou se lidé, aby ho zabili.« Za to vynikající a státu věrné umělce vyznamenával senát značnými poctami a přednostmi. Za takovýchto poměrů, připojíme-li ještě všeobecný rozkvět vkusu, jejž přivodila renaissance, pochopíme, že sklářství benátské ovládlo brzy světový trh a stalo se bohatým pramenem příjmů pro republiku. Jeho výrobky po formální stránce umělecké zasluhují plného obdivu pro svou něžnost, lehkost a útlé tvary, jež měkce plynou a svižně se spojují.

Výrobky 16. století nahradily již úplně přímou linii středověku obloukem a kruhem, odstraniv še ostré hroty a hrany. Čím působí takovýto benátský pohár, jest převevším sama forma, plynulost linií a rozčlenění celku. Ale vedle jednoduchých forem lákala technická dovednost umělce benátské také ku tvarům složitějším. Jsou známy benátské poháry, jejichž noha ozdobena jest křídly, nebo květinou, ptákem a p. Příkladem takovéto virtuosní práce benátské budiž pohár (illustr. 2.), spočívající na fantastické rybě. Barva jako dekorativní element vyskytuje se na skle benátském teprve v druhé řadě, ačkoliv barvení skla benátským umělcům vždy bylo známo; dovedli své sklo barviti nejen po způsobu antickém, kde barva proniká celou hmotu, ale znali rovněž emailování a zlacení. Také jednotlivé části svých výrobků svařovali z různobarevného skla: bílý pohár postavili na barevnou nohu, nebo připojili barevná křídla a p. Technického vrcholu došla konečně tato benátská fabrikace ve výrobě skla filigranového, ve svařování tenkých barevných nebo bílých tyčinek s průhlednou massou. (Dokončení.)

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Hrubý obrys, jejž jsme v předešlých číslech o Spencerově theorii na papír vrhli, jest nám nyní vyplniti nejdůležitějšími závěry a k nim připojiti theoretické stanovisko Spencerovo k některým jevům sociálněhospodářským. Především jedná se o nejtěžší všech sociálnětheoretických problemů, o rozdělení společenské výroby a o plynoucí z něho roztřídění individuelního důchodu z práce.

Podle Sp. má se dostati každému spravedlivé odměny za jeho namáhání. Odplata, jíž každý béře, má býti rovna jeho výkonu. Řádný pracovník má se těšiti z dobrých výsledků svého jednání, od neschopného jak netřeba odvraceti přirozeně zlé účinky jeho konání. Slovem, každému se má dostati plného výnosu jeho práce.

Tato definice upomíná na známou formuli práva na plný výnos práce, jenž má býti zabezpečen i dělníku, pracujícímu za mzdu. To

Digitized by Google

uznávají jak sociální demokracie, tak národ. hospodáři jiných směrů. Tito však mají na mysli něco jiného než oni, tak že formule sama jest dosti nejasna. Ani u Spencera se nedopídíme jasnosti.

V literatuře socialistické lze formuli práva na plný výnos práce stopovati od času revoluce francouzské až na naše dny. V souboru sociálních oprav patří ona dnes k nejdůležitějším. Za společný program všech socialistických směrů lze považovati požadavek, od základů zreformovati právo majetkové; jen některé socialistické systemy jdou dále a žádají zrušení manželství, státu a náboženství. Z obou stránek sociál. reformy, jednak hmotné, existenční, materielní, jednak duchové, mravní, klade se na hmotnou stránku dnes největší důraz a právě snahy po opravě poměrů majetkových zaměstnávají nejvíce dnes mysl. Také na tomto poli se opravné snahy a tužby co nejpříkřeji utkávají s panujícím právním řádem, vyrostlým z docela jiného kruhu představ, než jsou ony, a neukládajícím si za úkol, starati se dělníku o plný výnos jeho práce, aniž pro potřeby stávající vyhledávati náležitého úkoje. Vybudován na zděděných poměrech vlády a moci, má býti na ochranu a sloužiti především těmto zděděným a zavedeným poměrům. Již to, že uznává důchod bez práce, svědčí, že nedbá o to, opatřovati pracovníku nezkrácený výnos jeho práce. Jest tedy pravým opakem toho, co si ukládá právní řád socialistický, vymahající a) buď pracovníku nezmenšeného výnosu jeho práce, b) buď řádného úkoje existenčních potřeb danými prostředky anebo c) práva na práci, pouhou to ostatek obměnu předcházejícího sub. b) práva na existenci. Nelze ovšem zavírati očí před kardinálním problemem programů socialistických, totiž jak učiniti za dost práci i potřebě, neboť tyto ztěžka asi v některém společenském ústrojí budou v rovnováze. Pokud pak jde o to, aby dostalo se každému nezkráceného výnosu jeho práce, jest těžko vyměřiti podíl, jenž spravedlivě přísluší každému pracovníku, pracovalo-li na jisté věci více lidí buď současně, buď po sobě. Návrh, jejž Rodbertus učinil, aby místo peněz byla měřítkem hodnoty pracovní doba, jíž k výkonu jest třeba, předpokládá, že hodnota pracovní doby jest u všech stejná, což jak později ukážeme, skutečnosti neodpovídá. Nevezme-li se za měřítko práce, nýbrž potřeba, a na této právě se zakládá právo na existenci, možno namítati, že potřeby jednotlivců jsou neurčité, subjektivní a proměnlivé. Konečně, právo na práci zavazuje stát opatřiti nezaměstnanému práci bez ohledu, je-li v bídě či ne. — Důsledné provedení práva na plný výnos práce vylučuje jakékoli nabývání důchodu bez práce a vylučuje vůbec soukromé vlastnictví. Nezkrácený výnos práce nemůže se však v posledních důsledcích přece jen vyhnouti, aby nepřipustil nabývání důchodu bez práce (dětem, starcům, nemocným). Právo na existenci není v odporu se zřízením soukromoprávným, avšak požadovalo by tolik z důchodu soukromého vlastníka (půdy a kapitálu), dnes připadajícího cele těmto vlastníkům pozemků a kapitálu, že by soukromé vlastnictví brzy vústilo v kolektivní. Právo na práci liší se pak od práva na nezkrácený výnos práce tím, že přiznává jednotlivci pouze mzdu a používání výrobních prostředků na účet státu, od práva na existenci pak liší se tím, že toto obrací se přímo na stát a zavazuje jej, opatřiti jednotlivci pracovní potřeby životní za výkon, kdežto právo na práci teprve

Digitized by Google

tehdy nastává, až když jednotlivec u soukromého podnikatele marně a bezvýsledně po práci se ohlížel.

Souhlasí-li všechny směry moderního socialismu v tom, že jest nutno sespolečniti prostředky výrobní, nejsou posud sjednoceny o základním principu socialismu: má-li býti základem příštího společenského řádu právo na nezkrácený výnos práce anebo právo na existenci. Mimo to rozcházejí se i v tom, kdo má býti příště subjektem společného vlastnictví výrobních prostředků, zda-li dělnická sdružení, či obce, stát anebo vůbec společnost lidská, anebo konečně nastane-li kombinace těchto různých stanovisek v ten způsob, že by na př. stát anebo obec zapůjčovaly jednotlivým osobám anebo sdružením výrobní prostředky k používání a zpracování.

Spencer tedy do těchto otázek světla nevnáší. Co praví, jest, že odměna práce bude různa, nejen podle mnohosti práce, nýbrž i podle jejího druhu. Avšak podrobnějšího provedení této myšlenky u něho není. Pouze praví, že vzájemným vyrovnáváním se nabídky a poptávky bude i udržována pravá hodnota pracovních výkonů, a že postaráno bude o spravedlivé rozdělení příjmu a řádné rozvržení společenské výroby, takže oba tyto základní problemy dojdou prakticky rozřešení.

Nuže, jest na nás, abychom si znázornili, jak vzájemné houpání a kolísání obou misek: poptávky a nabídky a jejich rovnováha působí na roztřídění výroby.

Především jde nám o to, abychom si vyložili, jakým způsobem účinkují poptávka a nabídka samy o sobě. Kdo se touto otázkou posud nezabýval, tomu bude připadati podivným tvrzení, že ve společnosti s dělbou práce nastane řádné rozvržení výroby, aniž řídící kruhy potřebují se o to starati. Pracovní síly, jež jsou pohotově, a nové, jež se stále přihlašují, se roztřídí na různá pole výrobní způsobem takovým, že ani nepřesahují meze potřeby pracovních sil v kterémkoli oboru, ani trvale a v míře značné za potřebou tou nezůstávají. Ale toto tvrzení bude ihned pochopitelnější, uváží-li se, kterak obě možné odchylky od toho pravého množství pracovních sil, jakého poptávka po zboží vyžaduje, samy sebe opravují a že jak přebytečná, tak nedostatečná produkce, pokud není její příčinou vyšší nebo nižší spotřeba, samy od sebe snaží se dostati do pravých kolejí. Je-li produkce některého zboží pod úrovní spotřeby a stává-li se produkce čím dále menší, nestačí přirozeně čím dál více poptávce, a nastane tudíž závodění těch, jež zboží míti chtějí a potřebují. Pak hned také jdou ceny zboží do výše a naproti tomu ceny jiného zboží klesají, neboť konsumenti hledí, oč více vydali za toto zboží, ušetřiti na zboží jiném, takže poptávka po tomto a rovněž i jeho cena počíná klesati. Následek klesání anebo stoupání cen zboží jeví se pak i v nabídce pracovních sil. Podle ceny zboží řídí se právě i mzda jeho vyrabitelů, stoupá-li nebo klesá-li mzda v některém oboru, stoupá nebo klesá i přítažlivost tohoto odvětví na síly pracovní, které také pudem sebezachování vždy tam se obrací, kde jejich námaze kyne nejlepší odměna. Silně-li tedy poklesne produkce některého zboží, zvýší se přitažlivost onoho výrobního odvětví na síly pracovní a na druhé straně ochabne přítažlivost odvětví jiných. V onom rychle přibývá pracovníků, a výroba

Digitized by Google

narůstá do vyhovující výše. Ale následkem setrvačnosti, již si u pracovních zástupů snadno psychologicky vyložíme, roste výroba a stoupá, tak že nezastaví se u hranice nejvyšší poptávky a nezastaví se u mezníku, na kterém by snad mohla nepohnutě a trvale zůstati, nýbrž překročí jej a vyšine se nad něj tak vysoko, že se zvrátí zase v opak. To nastane, jakmile se nabízí zboží více, než se ho vyžaduje. Pak ne již konsumenti, nýbrž výrobci budou závoditi, aby odbyli zboží, a budou si ceny stlačovati. A jako působilo značnější zdražení určitého výrobku na cenu jiných, tak i značnější zlevnění bude účinkovati, ovšem v opačném směru. Konsumenti nabývajíce nabízeného zboží laciněji, mohou více obětovati na spotřebu jiných statků. Tak chabnoucí přítažlivost odvětví, jež více vyrábělo, než bylo nutno, bude míti vedle sebe zvýšenou přítažlivost odvětví jiných. V onom se bude nyní výroba postupně tenčiti a konečně se obmezí velmi energicky na míru tak malou, že musí zase nastati obrat a ten se také dostaví. Tak výroba v každém odvětví se houpe a kolísá mezi maximem a minimem, kolem jistého středu, nad nějž se ani vysoko vyšinouti, ani pod něj spustiti nesmí. Při tomto výkladu jest ještě míti na paměti i to, že spotřeba zboží není stále stejná, že se mění a jest v stálém proudu. Spotřeby může ubýti, většinou jí však přibývá následkem stálého přílivu obyvatelstva. Také ve zvycích a způsobech života celých vrstev a tříd mohou byti příčiny změny. — Buď jeví se chuť vynaložiti více na určitou spotřebu a obmeziti se v jiných. Ale přibude-li potřeby jistého zboží, přibude, jak přirozeno i nabídky pracovní, tak že konečně není ani nutno, aby stoupla mzda, a přece se pracovní síly stále hlásí. Za těchto okolností kolísá výroba v některém odvětví mezi maximem a minimem, tak totiž, že jí trvale přibývá buď rychleji buď povlovněji, než-li přibývá spotřeby nebo poptávky. Stejně sesychá li spotřeba, nastane i obmezení výroby, jež hned předstihuje, hned nedosahuje poptávku, aniž proto nutně a trvale klesla cena zboží a odměna vyrabitelům.

Dále jsme mlčky nechali platiti v dosavádních úvahách, že ve společnosti nečiní se překážek dělbě práce, že národové vzájemně pro sebe vyrábějí a že platí z hlediska hospodářského za jednu společnost. Tomu ovšem tak není. Hospodářské styky jsou ochrannými cly velmi rušeny a říditi společnou výrobu stává se tím buď nemožno, buď velmi obtížno. Vyrábí-li na př. některá země zboží, jež má největší odbyt v zemi sousední, a nastane-li v této zemi změna vkusu, životních způsobů a t. d., ubude spotřeby prvého zboží a stoupne poptávka po jiném. Následkem této proměny mělo by býti i v druhé zemi nové přiměřené roztřídění pracovních sil. Síly, jež jsou nyní přebytečny při výrobě zboží, nyní méně spotřebovaného, měly by dojíti zaměstnání v onom výrobním odvětví, po jehož zboží se v druhé zemi zvedá větší a větší poptávka. Ale je-li na dovoz jeho uvaleno v sousední zemi vysoké clo, nepronikne zvýšená po něm poptávka do této země a neotevře náhradou za ně zdroje nového zaměstnání. Teprve vlivem mnoha a mnoha proměn se v obou zemích poněku zase ustálí vhodné rozdělení výroby.

Připomeňme si však ještě jinou pravdu, která plyne také z předchozích výkladů. Nejen množství zboží v některém odvětví vyráběné

Digitized by Google

kolísá mezi maximem a minimem, také mzda kolísá. Nejvyšší stupeň výrobní má za následek nejnižší sazbu mzdy, a minimum výroby maximum mzdy. Mzda velmi rychle komihá, kolísá v malých kmitech kolem jistého středu, jejž lze označiti za její normal. Neboť vyšvihne-li se nad něj, nastává nebezpečí, že shlukne se více rukou, hotových vyráběti, než rukou ochotných kupovati, a klesne-li mzda pod tento normal, nastane nepoměr opačný: při menší ochotě vyráběti zboží, větší touha si ho opatřiti. Tedy normal sazby, kolem kterého mzda v některém odvětví kolísá, jest právě ten bod, kde oba druhy nesouhlasu mezi výrobou a spotřebou se urovnovážÍ a se vyrovnávají, a kde spotřeba dochází co nejúměrnějšího ukojení.

Takto prý poptávka a nabídka správně určují, mnoho-li se v každém oboru má vyrobiti. Tím zároveň jest i naznačeno, kterak poptávkou i nabídkou se roztřiďuje důchod. Nastává otázka: jest onen normal, kolem něhož mzda rychlými kmity kolísá, stejný pro všecky obory práce, tak že stejná námaha v jakémkoliv oboru dochází stejné odplaty? Anebo jest normální sazba mzdy v různých oborech také různá? A jací činitelé a poměry ji určují?

Na první pohled jest zřejmo, že rozkyv poptávky a nabídky nestejně vysoko vytyčuje normální sazbu mzdy v různých oborech. Jsou výkony, ke kterým lze nabýti způsobilosti jen pečlivým vychováním a vzděláním. Kdyby takovým výkonům nemělo se dostati větší odměny než oněm, na které člověk takřka sám od sebe stačí, odkud by se vzal popud k předchozímu výcviku? Má-li výkon, zvláštní způsobilostí podmíněný, být možný, musí se mu dostati vyšší odplaty, tím vyšší, čím více namáhání, času a nákladu vyžaduje zjednání způsobilosti. A této vyšší odplaty se také výkonu dostane, pokud totiž ve společnosti se po onom zboží jeví poptávka. Bude-li nabídka menší než poptávka, bude cena žádaného zboží anebo výkonu v stálém vzestupu. Nabídku nelze však ve všech oborech a výkonech dle libosti stupňovati Často staví se tomu v cestu přirozená překážka. Mnohé výkony, vyžadující zvláštní způsobilosti, nejsou podmíněny pouze zvláštním vychováním, nýbrž i zvláštním nadáním, jehož mezi lidmi bývá dosti pořídku. Nabídka takovýchto výkonů dá se vyšší odměnou popohánětí jen do určité výše a, když i pak zůstává za poptávkou, rozpoutá se kvapné stoupnutí cen, až nastane rovnováha mezi nabídkou a poptávkou, stížením a zúžením poptávky. Tento účinek však nedostaví se tak brzy, ceny půjdou do závratné výše, je-li poptávka po tomto zboží anebo výkonu v širokých kruzích dosti veliká, uskrovní-li se mnoho lidí raději v jiných potřebách, tak že značná část národního důchodu jest pohotově na odměnu za tyto výkony. Tímto způsobem se vysvětluje, proč slavní zpěváci a herci dostávají tak skvělé gáže a proč geniální spisovatelé, jmenovitě ve Francii, berou tak vysoké honoráře. Opatřiti si požitek, jejž poskytují, touží tisícihlavé a obětavé publikum, těch pak. kdož požitek poskytují, jest velmi málo. Jinými slovy: značné sumy, jež společnost jest hotova vynaložiti, rozdělí se mezi málo vyrabitelův. V tomto oboru tedy jest mzda za lidské výkony nejvyšší, naproti tomu sklesne na nejnižší tam, kde malá společností věnovaná hotovost má se rozděliti mezi nesčíslně mnoho pracujících, t. j.

Digitized by Google

za výkony, jichž dovede mnoho lidí snadno postrádati a jež zároveň většina lidí velmi lehko dovede vykonati. Mezi těmito dvěma krajními poly leží celá stupnice sazeb mzdy, a tu současně nepůsobí oba činitelé na stoupání nebo klesání mzdy, nýbrž jeden činitel působí ve směru příznivém, druhý ve směru nepříznivém. Jest možno, že po nějakém zboží anebo výkonu jest hluboká a velmi rozšířená touha, ale, že zároveň způsobilost je vytvořiti, není také nic vzácného. Na druhé straně jest možno, že způsobilost jest dosti řídká v oboru, ve kterém však i poptávky jest velmi na mále. V prvém případě vynaloží obecenstvo mnoho na onen výkon anebo ono zboží, ale také jest veliké množství vyrabitelů, mezi které se náklad rozdělí. V druhém případě jest sice málo těch, jimž připadne to, co obecenstvo je ochotno vynaložiti, ale i obětovaná suma jest malá. V obou případech tedy mzda zůstává nedaleko normálu: jednou povyšvihne se blíže k onomu maximu, jehož se dostává lidem za nejlepší výkony, a jednou sklesne k onomu minimu, jež připadá práci málo hledané a všude nabízené.

Tudíž mohli bychom shrnouti předcházející v tato slova: nabídka a poptávka opatřují druhu nějaké práce tím vyšší cenu, čím méně se vyskytá schopnosti, nutné k těmto výkonům, a čím všeobecněji a naléhavěji se těchto výkonů žádá a potřebuje.

Výkony pracovní se však různí nejen jakostí, nýbrž i množstvím. Že mzda musí se říditi i množstvím vykonané práce, jest samozřejmo. Kdo za den horlivé práce vykoná dvakrát tolik co jiný, musí dostati i dvojnásobnou odplatu.

Tímto vylíčením nejsou ovšem objasněny jiné otázky velmi důležité. Nehledě však ani k tomu, lze namítati, že vylíčení o působení nabídky a poptávky na roztřídění dělby práce jest v křiklavém odporu se skutečností. Tvrdí-li se, že v každém oboru výroby nemůže se vyráběti nad určitý normal, aby ihned nenastal opačný směr vyrovnavací, který způsobí umenšení výroby, kterak se vysvětlí, že v některém průmyslu krise trvá následkem nadvýroby tak dlouho a že má tak zhoubné následky? Mimo to nejsou pouze krise částečné, dostavují se i všeobecné krise, kdy současně všechen průmysl ve všech odvětvích se zastaví, a kdy nezaměstnaní dělníci musí hladověti a mrznouti, kdežto ve skladištích kupí se neprodané zásoby potravin a šatů a propadají zkáze. Kterak obstojí tvrzení, že hospodářská činnost ve společnosti lidské se reguluje sama? Jak možno zavírati oči před hospodářskou anarchií? Také rozdělení statků děje se poněkud jinak, než jak by se dalo očekávati od tohoto vzájemného vyrovnávání nabídky a poptávky.

Na tyto námitky dalo by se pověděti v duchu Spencerovy filosofie, že shora uvedená theorie o nabídce a poptávce neobsahuje celé a bezpodmínečné pravdy, ale ovšem částečné a podmíněné. Mysleme si, že by hvězdář chtěl vypočítati dráhu nějaké oběžnice podle zákona gravitačního. Vezme-li v počet jen přítažlivost slunce a oběžnice, nebude ovšem vypočtená jím dráha úplně přiléhat na skutečnou dráhu její, nýbrž bude obsahovati jenom podmínečnou a částečnou pravdu, odhalujíc, jak by zákon gravitační za poměrů co možno nejjednodušších dráhu oběžnice vymezil, poněvadž přítažlivost mezi sluncem

Digitized by Google

a oběžnicí jest skutečně jedním z činitelů, a to nejdůležitějším, jichž vzájemným součiněním jest výslednice skutečné dráhy. Odhalení této částečné pravdy, jest plným krokem k poznání celé pravdy, ke které dospějeme, když i ostatní činné faktory vezmeme v počet. Jsou to gravitativní vztahy mezi naší oběžnicí a jinými hvězdami mimo slunce, jmenovitě vztahy k jiným oběžnicím. Jeden po druhém z těchto činitelů bude opravovati vypočtenou dráhu, až konečně postupným vpočítáváním složitějších a složitějších vlivů se bude dráha hvězdářem naznačená úplně krýti se skutečnou drahou tělesa nebeského.

Tak původní výpočet, ve kterém se přihlíželo jenom k přítažlivosti slunce, byl základem mathematického výpočtu skutečné dráhy. Podobným výkladem o vzájemném vyrovnávání poptávky a nabídky upravuje se cesta poznání skutečného rozdělení důchodu. Ono nás poučuje, jak by se utvářilo rozdělení důchodu, kdyby hospodářské poměry byly co nejjednodušší, kdyby lidé mohli užívati přirozených prostředků výrobních v neobmezeném množství a v stejné dokonalosti a kdyby k vykonání práce postačila pouze schopnost vyrabitelova. Pravda hypothetická zrcadlí zároveň část skutečnosti. Neboť vylíčené vyrovnávání nabídky a poptávky skutečně rozhoduje značnou měrou o rozdělení důchodů; abychom plně vystihli skutečnost, bude třeba dalšího doplnění národohospodářských výkladů. Všechny okolnosti, jimiž se liší poměry skutečné od těch, jež jsme mlčky předpokládali, nutno vzíti jednu po druhé v počet: že totiž přirozené podmínky výrobní nejsou v neobmezeném množství a stejně vydatné a že výkony pracovní nejsou závisly jen na schopnosti, nýbrž i na kapitále. Tímto postupným doplňováním počaté dedukce národoho podářské dospějeme k případnému výkladu nejen pozemkové renty a všech jejích proměn a zisku podnikatelského, nýbrž i úroku, o jehož původu a příčinách, jak známo theorie národohospodářská nic říci nedovede.

Ale nejde zde o theoretický výklad, nýbrž o ethické hodnocení nynějších poměrů společenských. Nejde o to z jakých příčin se děje dnešní rozdělení důchodů tak a ne jinak, nýbrž jaké nasledky má. Na tom záleží, vyhovuje-li požadavkům dosažitelného nejvyššího všeobecného blaha čili nic. Kdyby celá roční výroba připadla výhradně ve prospěch pracujících tříd a to s náležitým zřetelem k množství a jakosti jednotlivých výkonů, bylo by vyhověno požadavku nejvyššího všeobecného blaha a tím také Spencerovu požadavku organického rozvoje lidstva. Proto podle ducha Spencerovy právní filosofie jest uznati tento požadavek za uskutečnění společenské spravedlnosti.

Ale právě proto, že víme, že v dnešním právním státě jest rozdělení příjmu zcela jiného druhu, než jaké má na mysli Spencer, ociťuje se Spencer sám v odporu s nejvyšší svou ideou socialně-theoretickou. zamítá li ve jméno společenské spravedlnosti každý pokus změniti nynější řád, ano žádá-li, abychom se vrátili k čistě právnímu státu, který všelikého zasahání v rozdělení důchodu se vzdává a to v takové rozdělení, jaké dnes platí.

(Příště dále.)

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Xaver Dvořák: Meditace. (Nákl. Cyrillo-Method. knihkupectví.) — **P. Sigismund Bouška: Pietas.** (Básn. obzory katolické č. IV.) — **Fr. Leubner: Na okrajích kancionálu života.** (Nákl. vlast.)

Tři knihy poesie katolické, či abych ještě určitěji vymezil: lyriky kněžské. Ve všech třech jest to kněz, jenž tu odívá ve verše svět své víry a vyzpívává zde i subjektivní stavy svého pozemského života uprostřed moderní společnosti. Kněz v moderní lyrice! A ne jeden, zde zrovna tři a mimo to celá řada jiných v naší mladé poesii, celá škola, celé hnutí mladokněžské, celá »katolická moderna,« směr, jemuž z ostatních mladých co do čilosti, kompaktnosti a intensivnosti, ve vystupování žádný se nevyrovná — dovedete si představit a vytušit celý dosah těchto slov: kněz v dnešní lyrice? Katolický kněz jako jeden z nejvýznačnějších typů literatury husitského národa na konci devatenáctého století, v letech »svobodomyslného« mladočeského régimu, navazování na reformaci a všemožných směrů pokrokových, pokrokovějších a nejpokrokovějších? Nevím jak si vysvětlí budoucí kulturní historik tak křiklavou kontradikci která poráží všecky theorie o umělci jakožto typickém tlumočníku a zástupci svého prostředí. Čím naše národní prostředí pokračuje jinde v pokrokovosti, tím reakčněji dává se představovati v literatuře. Za dnešní mladou generaci nezpívá bezmála už nikdo než katolický kněz a do starých stylů a anachronismů se odívající dekadent. Pěkná bilance mladé lyriky!

Ovšem ohražuji se hned předem proti domněnce, že bych na tyto mladé katolické básníky hleděl nevlídně. Lituji jen — toho nezapírám — že jsou právě katolickými, že jsou kněži. Lituji toho nejen pro sebe — neboť mám tím už a priori vyloučenu možnost, že bych v nich našel básníky svého srdce a vkusu — a pak i pro ně samé. Nebudou míti obecenstva. Jsou odsouzeni stráviti se ve svém vlastním kruhu. Žijí pro něco, proč my už nežijeme, k čemu můžeme přikloniti jen na chvíli ucho se zvědavostí mlsavého dilettanta, — ale to, co opěvají, je pro nás už jen pouhý system mrtvých pojmů, obrazů, symbolů, pouhý anachronism. Náš život vře a vlní se na jiných cestách. Dal jsem toto své mínění na jevo — se vší šetrností — vždycky, když jsem se octnul před dílem z jejich kruhu, ale vždycky mi byly podkládány za to z jejich strany

Digitized by Google

úmysly nepřátelské. Aby se tak nestalo i tentokráte, chci jednati o autorech těchto knih jen jako autorech a abstrahovati od ideového a citového okruhu, v němž se pohybují, a od věci, jíž slouží.

* * *

Umělecky stojí nejvýše z jmenované trojice p. Xaver Dvořák. Básnický jeho profil je známý jmenovitě se sbírky Sursum corda. Přítomná kniha ukazuje jeho rysy ještě určitěji vystouplé, propracovanější a o nové tóny obohacené. Základní rysy tu byly: poetický verbalism, rhetorická bravura — jimiž se zřejmě hlásil za žáka Vrchlického a jako vlastní personelní rys: záliba v těžkých, plných, až do temna ohnivých barvách. Tento temně purpurový plášť koloritu kryje však duši po křesťansku bledou, sechřadlou, stravovanou mystickými rozníceními a nyjící v horkých objetích náboženských vidin — tento protiklad askese a horkého cítění, mystického odvrácení od pozemského světa a přec žízně po jeho barvách, jest zde nejkarakterističtějším momentem. Přítomná sbírka ukazuje však p. Dvořáka už dále: na přechodu ku snahám nejmladší naší lyriky, to jest tedy ku snaze po suggestivném a symbolickém, nejen tedy rhetoricky-verbálném účinku obrazův. Nasvědčuje mi o tom nejen až příliš sem tam do očí bijící přejímání slovníka a formy Březinovy, ale celá tato snaha mluviti co nejvyšším počtem obrazů do široka rozestřených, co možno nových, ke všem smyslům mluvících, na př.:

»Západu lány krvavou vzplanuly žní,
z popela stínů tma zvolna vzlétla,
rozlila vlny své v obzoru břehy,
noc svého stožáru rozžehla světla,
hvězd lampy v plachtách oblaků bílých jak sněhy.
»Hořkost dne prolnula vlnami ze dna
jak hymny kovové večerních zvonů,
když pějí Angelus v soumraky nedohledna,
neznámá tajemství ve slokách tónů.«

Zde už jsme ovšem hodně daleko za Vrchlickým! Vedle toho ovšem ještě nalezáme čísla staršího rázu, z nichž jmenovitě vyniká jako bravurní kousek rhetoriky »Sanctissima,« kteráž upoutala pozornost svého času, když vyšla ve Světozoru, jakožto parafráse obrazu Szymanovského. Těsně až k samému Vrchlickému přilehá »Triumf Kristův«:

»Níž skloňte hlavy své a bijte čelem v prach,
Pán kolem vás jde jasem zahalený,
jak vítěz nad smrtí jde ověnčený,
níž skloňte hlavy, kde stín jeho božský táh' až k zemi.«

Není vám, jako byste četli Triumf Kaliguly z Epických básní? Takovými a podobnými čísly pan Dvořák — abych užil slov Macharových — legitimuje svůj rod. Odrodil se svému mistru už ovšem hodně a dá se tušit, že půjde ještě dále, ale dosud představuje přece jen zjev přechodní ba myslím, že na samu cestu nejmodernějších lyriků našich, na cestu lyriky veskrze niterné a suggestivné se nikdy nedostane — brániť mu v tom jeho převážně vnější, esthetické dekorativní, katolicky-církev-

Digitized by Google

nické pojímání náboženství. Křesťanství nevystupuje u něho jako otázka svědomí, životní praxe, nýbrž jako svět poetických visí — jeho křesťanství není moderní, Dostojevského nebo Tolstého, je to staré romantické křesťanství Chateaubriandovo.

A jen čirý romantik, určovaný svým citem a illusivní silou svých vidin, mohl napsati tuto optimistickou passáž o Kristovi:

»To triumf Tvůj jest; Tvůj po tisíciletí,
že lidstvo zase u tvých nohou klečí
a v mdlobách milování, v lásky křeči
zas život svůj a vše jen Tobě světí,
a krví Tvou se ze svých vředů léčí
a mannou tiší ret svůj, že víc nelká« atd.

Proto mne také nijak nezaráží, že kniha je věnována Vrchlickému, pěvci koloběhu hmoty a vítězícího lidského ducha. Citované místo jest optimistickým passážím knih »Duch a svět«, »Mythů« a j. — třebas tyto byly založeny moderně-humanisticky — mnohem bližší, než by se na prvý pohled zdálo.

* * *

Ve své knize věnuje p. Bouška jednu báseň p. Dvořákovi a apostrofuje ho tam jako původce této mladokatolické školy. To jest asi jen z polovice pravda. Vlastním jejím otcem je spíše p. Bouška sám, ne jako básník sice, ale jako kritik, essayista a překladatel katolických poesií z románských literatur. Při vznikání škol mívají kritikové a kulturní sprostředkovatelé obyčejně větší úlohu než produktivní talenty. Pro celkový ráz t. j. katolické moderny byly, myslím, literární znalosti p. Bouškovy rozhodující. Jen tímto jeho zřetelem k provencálské a katalonské poesii — a cestu mu ukázal zase p. Vrchlický — dá se vysvětliti ten jižně slunný, barvitý, usměvavý, více liturgický a dekorativní než ethický a sociální ráz této naší nejmladší katolické literatury, jak ji representuje zvláště Nový Život, způsob naprosto rozdílný tomu, jímž si řešili naši předkové náboženskou otázku. Ostatně vše jest zde vysvětleno okolností, že p. Bouška a jeho soudruzi jsou katoličtí kněží. Tato okolnost jim nedovolovala jíti pro vzory na protestantský sever a na Rus, jediná místa, kde se náboženská otázka ventiluje ve svém ryze moderním, t. j. hluboce niterném, ethickém a sociálním dosahu. Co jim zbývalo tedy než spokojiti se těmi uměleckými zjevy (nezapomeňme, že všecky tyto talenty jsou rozpoloženy víc umělecky než filosoficky a ethicky), které ještě dnes dovedly vyrůsti na půdě katolicismu, těmi Mistraly, felibry a Verdaguery, kteří jinak pro náboženský život Evropy znamenají pramálo. Všecky tyto momenty přispěly k tomu, že t. zv. katolická moderna, ačkoliv stojí na půdě náboženské, jest přece jen v podstatě své mladým hnutím uměleckým. V poslední době obrací se — zase přičiněním výborných studií p. Boušky — k Maeterlinckovi, Verlaineovi a mystikům, což zajisté značí pro celý tento směr pokrok a další prohlubování.

Knihou »Pietas« představuje se však p. Bouška také jako básník. Zpěvy jeho jsou drženy v nižších tóninách než Dvořákovy, hlava jeho

Digitized by Google

není tak horečně rozpálena, je střízlivější a logičtější, výraz jeho je bledší, ale jasnější a reliefovanější a mezi mystickými plápoly kadidel prohlédne sem tam kus tvrdé pozemské hroudy. V číslech veskrze náboženských najdeme mnoho prázdné, dutě znějící rhetoriky. Verše jako na př.:

»A všecko tvorstvo v jedné chvále jásá
a všecka ústa pějí mnohohlasá:
Dík Tomu bud, jenž světa mocná Spása
se z Panny zrodil« atd.

ukazují, že náboženské sujety jsou právě takovým nebezpečím pro básníka jako vlastenecké; jednou pro vždy daný okruh pojmů a hesel a zvučně znějících slov svádí k falešnému pathosu. Ostatně sříkám se zde kompetence v rozhodování, jak dalece dovede p. Bouška své slovy věřícího katolíka a kněze suggerovati — suggesci té může podlehnouti vždycky jen zas věřící katolík, jiného zůstaví zde i nejupřímnější tón studeným. A se stanoviska ryze katolického chápal bych docela, nazve-li p. Bouška Sv. Horu »Montserratem českých niv« a řekne-li o biskupu Brynychovi »i' náš pluk má svého anděla« — jde tu právě o toto stanovisko. Ale já zde chci mluvit o p. Bouškovi jen jako o literárním talentu. A tu nalezám vedle jmenovaných sujetů i leckterý tón čistě realistický (na motivy ze života venkovského kněze) a pro mne nejzajímavější, celý oddíl věnovaný umění, z něhož zasluhují zmínky zvlášť portréty básníků, apostrofy atd. (Mistral, Aubanel, Mrtvý Verlaine, Glossy k románům Huysmansovým, Manes, Březinovi atd.), pracované se vkusem a jemným pochopením. — V celé knize p. Bouškově však vystupuje přespříliš do popředí kněz (myslím to v ohledu sociálním, ne náboženském). Je to sic upřímné, jakožto odraz autorova subjektivního života, ale připravuje to jeho poesii o množství právě těch nejvzácnějších lidských tónů a o všechen její typický sociální dosah. Neboť cítíte tu za každou stránkou, že zde nemluví poeta za vás a každého vám blízkého, za člověka vůbec, nýbrž za úzkou jednu vrstvu a právě za tu, v níž jsou hodnoty čistě lidské nejvíce zvráceny a uvězněny do okovů anachronistických dogmat a pojmů.

* * *

Mám-li mluviti o knize p. Leubnerově, jsem nucen zase, už do třetice, mluviti o vlivu Vrchlického. Ale zde největším právem, zde to je už více než vliv — p. Leubner je poesií Vrchlického naprosto podmaněn a uzavřen jako čarovným kruhem, z něhož nemůže ven. Až ovšem na to, co je zde zase katolického a kněžského — ale i pro to nalezl autor u Vrchlického příbuzné tóny. A tak se stalo, že nejlepší poměrně partie této knihy, cyklus »Na zlaté půdě« jest pouze řadou nových variací na »Malovaná okna« ze Sonettů samotáře, jakož vůbec skoro celá kniha p. Leubnerova se přimyká k sonettu Vrchlického. Stojí vůbec oběma nohama na půdě staršího českého verše, nepodniká nijakých exkursí do mystiky a symbolismu, je klidný, rozumný, reelní. To se ukazuje nejlépe tam, kde opouští themata náboženská (tam pathos a mystika leží samy už v látce a nejsou zásluhou básníkovou) a kde pracuje s vlastními motivy lyrickými a descriptivnými: zde je značně studený a šedý. Jinak přiznávám rád, že p. Leubner dobře vládne veršem

Digitized by Google

a ukazuje na jistou zralost v nazírání a práci — chvála to ovšem, již vyslovuji s tou reservou, že je zakoupena za nejvyšší cenu, již od básníka můžeme žádati — za cenu originality. Pan Leubner neexperimentuje a neopouští ani na krok vyzkoušené stezky — je epigon každým coulem.

F. V. Krejčí.

Nové práce Richarda Dehmela. Autor knihy »Aber die Liebe« (viz »Rozhledy« 1894. seš. 2.) vzrůstá očividně na nejlepší lyrický talent mladého Německa. Po jmenované knize leží před námi dvě další jeho knihy lyrické, které k tomuto soudu opravňují; »Lebensblätter« (1895) a »Weib und Welt« (1896.)*) Prvá přináší z největší části jen nové variace na themata knihy »Aber die Liebe«, bouření neobyčejně mohutné umělecké síly, která nenašla ještě slov, jimiž by se cele vyslovila, ale je to druhá kniha zvláště »Weib und Welt«, která ukazuje Dehmela odvažujícího se na nejtěžší úkoly, stavícího se na nejnebezpečnější posice pro dnešního lyrika. Představme si ducha, který všemi svými rysy zasluhuje názvu moderní v nejvyšší a nejkarakterističtější míře, ducha nanejvýš složitého, analytického, raffinovaného, nervově a náladově rozpoloženého, zmítaného mezi nejkřiklavějšími kontrasty myšlének a nálad, a nyní si představme dále, že tento duch nebere na sebe těžce řasnatý plášť mystického velekněze, ani paruku professielního psychologa, ale že je rozpoložen lyricky v nejkrásnějším slova smyslu, že zpívá tak lehce a naivně jako dítě, že štěbetá jako pták na větvi, že je lehký, vzdušný, všemu lidskému otevřený, že dovede střídat tragické konflikty duše s dětským štěbetáním a pohádkovými hrami fantasie — a máte Richarda Dehmela. Zpívá o ptáčcích, krtcích a broučcích, tím snad až trochu příliš titěrným tónem, jaký zde miluje německá lyrika, vypravuje fantasticky kudrlinkovitý sen o »žluté kočce«, hraje virtuosně po verlaineovsku na nejvzácnější struny čiré veršové hudby, ale hned vedle toho zas otvírá rozjitřené rány delikátně cítícího a hluboce myslícího ducha. Stojí oběma nohama »jenseits von Gut und Böse« ale je při tom jedním z těch, které problem života a jednání nejvíce mučí a znepokojuje, ethicky rozpoložená povaha par excellence. Kniha nese motto: »Erst wenn der Geist von jedem Zweck genesen und nichts mehr wissen will als seine Triebe, dann offenbart sich ihm das weise Wesen verliebter Thorheit und der grossen Liebe!« A opravdu nelze tuto lyriku lépe karakterisovati než slovy »von jedem Zweck genesen« — slova účel, užitek, směr ztrácí zde naprosto smysl, všecko zde hraje jen pro sebe, pro nic předurčeného a vypočítaného. Je to poesie bez point a vyměřených effektů, je to skizzovní mappa duše, v níž je zaznamenáno každé její hnutí, každý prchavý stav, hotová

Richard Dehmel.

*) Nakladatelství Schuster & Loefler v Berlíně

Digitized by Google

to psychologická anarchie, kde každý okamžik má svá práva a kde zvláště vášeň, láska pojímá se naprosto deterministicky, fatalisticky. To nejhlubší a nejtragičtější je zde vyjádřeno se suverenní lehkostí a odvahou experimentu. Správně symbolisuje Dehmel svou lyriku v úvodní písni, kde mluví o ptáčku, poletujícím nad mořem a oslovuje jej:

»Singe, kleiner Passagier!
Wenn die grossen Wellen krachen,
wird dein Lied uns ruhig machen;
still vergessen wir
Erde, Mensch und Thier«.

Jak je Dehmel hluboce založen, ukazuje zvláště dobře jeho loni vydané drama »Der Mitmensch«. Je to zajisté vedle nové hry Hauptmannovy to nejhlubší, co přinesla dramatická produkce německá v posledních dvou letech, při čemž padá zvlášť na váhu, že to jest práce autora, pokládaného až dosud jen na lyrika. Nevím, komu by se bylo kdy na jevišti podařilo učiniti tak hluboký řez moderní duší, specielně jejího typu dekandentního, typu její mravní prázdnoty, její podlomené vůle, a vtěliti to v tak určitou dramatickou formuli, jak to zde učinil Dehmel. Je tu dvojice bratří, prvý umělec, povaha veskrze přirozená, instinktivní, tvůrčí, druhý povaha veskrze raffinovaná, intellektuelní, naprosto neschopná jednati a tvořiti. Tento druhý je doplňkem prvého, myslí a obchoduje za něho, ale nedovede pracovati a žije jen z jeho práce, nemá svého vlastního životního smyslu, žije jen pro umělecké úkoly svého bratra — je tedy jen pouhý přiživník cizího života, pouhý spolučlověk, Mitmensch. Jako psycholog a raisonér je si toho vědom a když jeho bratr končí drama své lásky skutkem, jenž jej uvádí do konfliktu se zákonem, obětuje se za něj — jeho jediná veliká akce životní je tedy čistě negativní. Dá-li se odsouditi jako zločinec on sám, člověk zbytečný, nepřijde tím nikdo o nic — kdyby byl odsouzen jeho bratr, utrpěla by společnost a umění. Všecka zoufalá prázdnota duše, přespříliš v jednu stranu skloněné a ve svých kořenech podťaté zeje z tohoto typu, všecka tragika dekadence, pojaté jako zlomení vůle, jako ztráta tvůrčí síly. A jako přes tento obětovaný život půjde druhý bratr dále za svou velikou prací, tak bude i celá tato doba rozkládající se a chorobné hyperkultury mrvou, z níž vyklíčí nové mravní ideály, typy obří vůle, víry v sebe a ve své vysoké úkoly — tuto asi perspektivu chce otevříti drama Dehmelovo. Připomínám ještě, že to není hra »intimní« ve smyslu, který pro diváka znamená už dnes něco odstrašujícího, nýbrž drama s pravou dramatickou vervou, divadelní účinností a neobyčejně ostrou karakteristikou osob. *D.*

Björnstjerne Björnson: Der König. Drama. — Kus dvacet let už starý. Teprve letos odhodlal se autor vrhnouti jej v německém překladě na evropskou literární arénu. Práce mohutné koncepce, plná myšlenkových blesků a dalekých perspektiv, Björnsonův to pendant k Ibsenově Brandu. Projednává thema: panovník v moderní době a projednává je — jako od starého norského tribuna a vůdce protikrálovské strany nelze jinak žádati — ve smyslu liberalisticky-republikánském. Jeho »Král« je pojímání hodná bytost, o níž se rvou dva světy, a která své přechodní

Digitized by Google

posici padá za oběť. Má dosti síly, aby poznal špatnost své výchovy a vratkost celého toho světa konvenčních lží, které se o něho opírají a chtějí, aby se i on o ně opíral. Chce jíti upřímně s lidem — zde rozumí se s měšťáctvem — a sdemokratisovati se až na samu mez možnosti. Ale je přece jen více epigonem minulosti než průkopníkem budoucnosti a tak nemá dosti odvahy, aby svůj úkol provedl do konce. Hyne sebevraždou. Morálka kusu zní tedy pro království velice pessimisticky, řekl bych skoro beznadějně, kdyby sám Björnson v předmluvě nevybízel své krajany k pokusům o jeho zmodernisování (pokládá to právě za úkol malých národů) a kdyby nedával tak na jevo, že v jakousi jeho budoucnost ještě věří. — Jest zajímavo vůbec, z jak různých stran osvětluje dnešní literatura toto zajímavé thema. Björnson jako muž politiky především vychází z moderních principů demokratických, chce přejíti přes staré instituce k dennímu pořádku, nevidí v nich než zvetšelé haraburdí a lež. Jak jinak dívají se na tutéž věc exclusivní umělci, jimž je politika lhostejna! Ti naopak cítí s panovníkem jako člověkem, cítí smutek a tragiku jeho postavení v moderní společnosti, malují a analysují jej jako dekadentního epigona staré, pyšné slávy, který trčí dnes osaměle do kramářského ruchu doby. Tak pojal své Veličenstvo známý holandský romanopisec Couperis a o něco podobného pokouší se u nás p. Jiří Karásek svou Legendou o melancholickém princi. — Reakce proti ploché době zachází i zde přes meze své oprávněnosti: sympathisuje se vším, co je reakční, jen proto, že je to reakční, a že se to příčí smýšlení mass. V takové době přichází drama Björnsonovo právě v čas. *D.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Intimní volné jeviště pořádalo dne 29. ledna své třetí představení, tentokráte v místnostech »Pokroku« na Žižkově. Hráni byli Strindbergovi »Věřitelé«. Po stránce výkonné bylo toto představení ze všech dosud nejlepší. Předcházela mu úvodní konference o Strindbergovi, končící stesky na lhostejnost členů a veřejnosti a prognosí, že toto představení jest asi posledním. Tento pessimism byl trestán z nepravdy návštěvou, která byla na intimní divadlo dosti četna i při odlehlosti místa. Nepodceňuji ovšem jiných obtíží, které se tomuto podniku staví v cestu. Je to především nedostatek místnosti, pak nedostatek peněz a nedostatek hereckých sil. Proto se zdálo už, že dny mladého spolku jsou sečteny, zvláště když většina jeho zakladatelů se vzdala další v něm práce. Přece se však podařilo valné hromadě, v těchto dnech konané, zvoliti výbor, který v pokusech o intimní jeviště dále chce pokračovati. Při valné hromadě ventilována byla též otázka vstupného pro nečleny, a ukázáno k významu, jaký by mohl míti spolek, kdyby — jak stanovy jeho dovolují — vedle divadelních večerů pořádal i přednášky a diskusse literární. Jest věcí nového výboru, aby našel nějakou takovouto novou cestu, jíž by se spolku pomohlo z dnešního živoření.

— Národní Divadlo chystá novou hru Ibsenovu »John Gabriel Borkman« Div divoucí!

— Topičův Salon vystavuje v tomto měsíci větší sbírku prací Jožy Úprky, originelního a rázovitého umělce moravské Slovače, jenž pro ni znamená v malířství to, co Vilém Mrštík v literatuře. Nepřinášíme tentokráte z Topičova Salonu referátu, poněvadž chystáme pro budoucí čísla o Úprkovi zvláštní studii.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Přítel, stranník i odpůrce politický Gustava Eima byl by jindy s rozechvěním přijal zprávu o jeho nenadálém skonu a odchodu z dusné sopečné politické areny. — Dnes však zvěst rozvučela v duši struny hluboké a teskné tragiky. Na samém prahu jím budovaných událostí, na jedné straně vítaných a s dychtivostí čekaných, na druhé obávaných a bouři zdvihajících, sklál jej tajemný osud v tmavý hrob a bez vlády sklesly jeho ruce, tak horečně činné a pevné v budování toho, co za několik chvil snad odkryje budoucnost našim zrakům.

My a s námi všechno mladší hnutí v české politice stálo proti němu. Jsou to protichůdné směry, jeho a naše politika, politika s hora a politika z dola, politika Vídně a politika české demokracie. Tam vrcholy mohutné a složité organisace státu, kde nejrozmanitější a mnohonásobné síly a vlivy z rozbouřených a kypících hlubin se zachycují, svádějí a paralysují z obavy, aby dunící a chvějící se organism se ani nepohnul a nezakolísal na svých základech — a zde v těchto vzdouvajících se a kypících základech var a kvas, nápor a touha a vzdor obroditi zděděný a dochovaný organism, pošinouti jeho strukturu, novou krví zalíti jeho cévy. Tam hladký a přesný mechanism, jak z ocele, složitý, vypočtený, v jehož reji a víru Eim déle než desetiletí stál, pracoval a bděl, pozoroval a vážil, studoval mechanism a opájel se myšlenkou, aby jednou české ruce řídily ten cizí stroj, v jehož mechaniku tak byl zasvěcen a znal tolik nesčetných neviditelných sil a per, jichž ovládáním tak mnoho dobrého by se dalo vykonati pro český lid, pro českou kulturu a národní život... Co české skalopevné vytrvalosti a železné energie tam zmřeno a pohřbeno za ta léta! Nad jeho rakví důtklivěji než kdy jindy hlásí se otázka po bilanci všeho toho úsilí nejschopnějších našich politických hlav na oné půdě.

Eim jako žurnalista a politik byl svým nadáním a pracovitostí zjev vysoko nad náš průměr vynikající. Naši průměrní politikové—advokáti a neadvokáti počínají svoji politickou karieru v některém zastrčeném společku, v některém venkovském městě nebo v pražské čtvrti, přemílajíce dvě, tři za studentského života ulovené myšlenky až na konec svého života a sugerují svému okolí politickou svoji spůsobilost mrštností svého jazyka, pohotovostí přemílat jednu frásičku nekonečnou řečí a malicher-

Digitized by Google

nými intrikami, aby se dostali na předsednické místo anebo na něm se udrželi. Nestarajíce se o nic kolem sebe, leč co se týká jejich nejosobnějších zájmů, brzy tu trochu pokrokovosti, jíž na vysokých školách navlékli, se sebe svlékají a neobeznámenost se současným duševním ruchem myšlenkovým vyvažují sebevědomím autority, vše odsuzující, čeho nezná. Jaký to ohromný rozdíl mezi nimi a Eimem! On o všem zpraven, co se v Čechách děje, vždy dychtiv z přímého názoru poznati okolností i lidí, nikdy velikášsky podrážděn výtkami a útoky z táborů jiných, hlavně mladších; stále neúmorný, poznati všecku literární a kulturní práci v Čechách, odhodlaný, s novými povinnostmi poslaneckými vzíti na se i povinnosti obeznámiti se i s nejodlehlejšími jemu až posud, specialními otázkami, tak stál na té půdě v zápase a v práci dle svého přesvědčení, nemaje bohužel rovnocenného soupeře v radikálnějším odstínu parlamentárního zastoupení českého, aby byl mohl rovný s rovným co do charakteru, vědomostí a pracovitostí se změřiti.*) Jest to osudný zjev pro českou politiku ve Vídni, že směr oportunější vždy tu vykazuje v českém poselstvu větší sumu vlastností, potřebných pro politiku na takovém foru, a že ti, jež doma na schůzích lid rozpalují svoji radikální bezohledností a neústupností, musí se — až na vzácné výjimky — ve Vídni krčiti ve vědomí své nepatrnosti a v dobře uváženém zájmu svého radikalismu. Tak česká politika ve Vídni bez ohledu na to, jaké jsou poměry doma a nezávisle na nich kolísá od jisté opposice do jistého oportunismu, ve kterém jest nucena mnohé i nejdůležitější otázky poodkládati, ztlumiti plné akcentování všech našich požadavků v celé neústupnosti a neoblomnosti a nemluviti tonem, který by byl živícím plamenem nadšení a citového vzruchu zde mezi lidem v Čechách. Tak závisí vždy přímé a pravdivé slovo ne na skutečné situaci doma, nýbrž na ochotě nebo neochotě kterékoliv vlády, chovati se »slušně« k českým poslancům, a přiznati, že existuje nějaká česká otázka. Právě následkem nedokrevnosti radikálnějšího směru neděje se postup české politiky s tvrdou neodbytnou houževnatostí krok za krokem stále ku předu, nýbrž dnes po nesčíslných

*) G. Eim občas se přihlásil listem, obyčejně na výtky v »Rozhledech« v Politice jemu nebo jeho směru činěné a s takovou otevřeností vyložil motivy svého jednání, že — přiznáváme se — neradi jsme se ho v této rubrice dotýkali. V těchto svých listech jen tak mnohdy mimochodem zmínil se buď o knize, o některém článku, buď o čemkoliv jiném, co zaměstnávalo mnohdy dosti úzký kroužek lidí, že bylo až ku podivu, že on tam zná Čechy a Prahu lépe než ti, již trvale v Praze žijí a ex professo se zabývají duševním snažením národa. Po jedné z výtek v »Rozhledech« v Politice mu učiněných, odepisujíce, zmínili jsme se o jednom z přátel, jenž přestoupiv ruské hranice, upadl v ruce ruských žandarmů a o jehož osudu příbuzní marně usilovali něčeho se dozvěděti. Dojista, že by byl kterýkoliv jiný nakvašen naší kritikou byl list přečetl a odhodil a poznámky na konci jeho o nešťastném příteli si ani nepovšiml. Avšak Eim, ačkoliv právě tehdy jinak velmi zaměstknán, dvakráte došel na ruské vyslanectví ve Vídni, a několikráte na zahraničný úřad, a jest hlavně jen této jeho starostlivosti děkovati, že dosti brzy alespoň možno bylo vypátrati a příbuzným oznámiti, co s přítelem se stalo. Ostatek jest známo, že Eim posud nikdy nikým nebyl předstižen v ochotě, a kdo zná poněkud města, za něž byl poslancem, ví, že to všeobecné nadšení pro něho, jež bývalo tak často terčem posměšků, nebylo žádnou novinářskou kachnou. Že město Polička na první zvěst o jeho smrti rozhodlo se na svůj náklad převézti jej z Florencie a vypraviti v Praze pohřeb, jest nejlepším svědectvím sympatií, jichž Eim i plnou měrou si zasloužil.

Digitized by Google

svízelích, po velikých obětech opositního ducha doma krok do předu, a zítra následkem příčin a vlivů ani netušených odlehlých, námi nevyvolaných a nekontrolovaných o dva kroky na zad. A bude tak trvale, pokud proti schopnostem a politické váze poslanců na oportunním křídle, anebo ve svém zvláštním oportunním klubu, nebude na křídle druhém, anebo v druhém českém klubu stejná suma intelektu, skutečné přesvědčenosti, mravní opravdovosti, (nespekulující na nízký a banální úspěch v lidu) a té ideální esence radikalismu, která jako silné jarní větry uvolní vždy v zamlklých srdcích ty vlny, jichž příboj by pod velikou hvězdou pravdy bil ve ztrnulou a truchlou skutečnost a nedopustil, aby svírála a tísnila českou duši.

Gustav Eim (9. října 1849 ve Štáhlavech — 7. prosince 1897 ve Florencii) vstoupil r. 1870 do Politiky, později do Šimáčkových Čes. Novin, 1874 do Národ. Listů. Po Bozděchovi byl dramaturgem Nár. divadla. R. 1879 odešel do Vídně jako zástupce N. L. Napsal monografie o kníž. Bismarkovi, hr. Andrassym a Kolom. Tiszovi. Populární články o nápravě měny a stati: »O nás pro nás« s reminiscencemi z let 1848—1879. R. 1891 zvolen poslancem za Litomyšlsko. Jeho řeč v delegacích r. 1891 vyšla česky i německy (Die Slaven u. der Dreibund).

— V přítomné situaci jde při volbách o takový rozhodný hlas celého národa, kterým by stejně důrazně projeveny byly kulturní požadavky naše české i lidské. V theorii. V praxi bude se jednati o to, aby dostali mandát jen stranníci, bez ohledu, zdali a jak těmto požadavkům ten který dovede dostáti.

— Koncem r. 1896 vykonány volby do sboru obec. starších v Praze ve znamení shody, uzavřené mezi stranou straro- a mladočeskou na základě společné kandidatní listiny. Na Moravě kompromis dostal sankci všech instancí mladočeských, a staročeští poslanci přijati ve Vídni do klubu. V Čechách nabízí strana staročeská dohodnutí pro tyto říšské volby, ale výkonný výbor mladočeské strany nabídku odmítl. Jednou je vlastenecké kompromis, podruhé nekompromis. Jak se to všecko v hlavě bodrého voliče srovná? —

— O volbách v V. kurii, »Hlas Národa«: Pátá kurie nenáleží jen dělnictvu, nýbrž všem stavům. Pro volby v V. kurii agitují však jen sociální demokraté, ostatní strany ozývají se mdle. Soc. dem. mají svůj tisícový fond, výkonný výbor soc.-dem. strany v Praze má 16 členů, kteří mají podrobné seznamy voličů. Jen sociální demokraté reklamují své voličské právo. Nejúsilovněji agitují od osoby k osobě.

— Strana křesť.-sociální v Čechách vydala již kand. listinu pro voleb. okresy V. kurie. Mimo p. Šimona (kandidov. v okr. Praha, Karlín, Smíchov), P. Vrbu (Hradec Král.), red. Jirouška (Litomyšl), dr. Horského (Písek), kandiduje pro Ml. Boleslav, Jičín, Kolín, Tábor, pražské živnostníky, pro Plzeň kovář. mistra v Mýtě u Zbirovic. Celkem staví 9 kandidátů a pro okresy Smíchov—Kladno a Čáslav—Humpolec ještě bude jmenovati.

Podřipan, orgán posl. E. Špindlera, píše 5. února: Jaké skutky od ní očekávati lze především, napověděla vláda slavnostním prohlášením sněmovním, jež určuje i lhůtu, do které skutky slíbené budou vykonány. Jsou to prozatím ovšem jen sliby, ale politické směnky, jež nám vláda podepsala, jsou splatny již v budoucím asedání sněmu našeho, od kterého nás nedělí již ani celý rok. Zavede-li vláda do ½ doby náš jazyk do vnitřní služby všech úřadů politických a soudních ve všech emích českých (pověsti stále určitější napovídají, že se tak stane krátce před všeob. olbami do říš. rady), bude tím splněna první část slibu, jenž se týče rovnocennosti bou národů, jakož i jednoty království českého ve správě. A předloží-li v bu-

Digitized by Google

doucím zasedání našemu sněmu osnovu nového vol. řádu zemského, sdělaného na základě úplné spravedlnosti, bude tím splněn také druhý cenný slib, jenž zjednati má našemu národu zástoupení přiměřené jeho počtu a poplatnosti. Spravedlivého vol. řádu dovolává se náš národ již od r. 1861., rovnoprávnosti jazykové již od r. 1848. A ve shodě s ministerským předsedou postupují i jednotliví náčelníci ministerstev. Ministr spravedlnosti odmítá zřizování kraj. soudů dle hranic národnostních. Ministr financí začíná podpírati hmotně pod tíží břemen klesající Prahu. Ministr vyučování zřizuje uměleckou akademii v Praze a chystá se ku zřízení vysokých škol pro Moravu a Slezsko. Na Moravě Němci nuceni jsou nabízeti nám, co po léta byli odpírali, Do vnitřní služby úřední bude v českých zemích zaveden jazyk náš s němčinou na roveň. Člen šlechty české ve Vídni mluví o korunovaci našeho krále jako o skutku, jenž k roku jubilejnímu se připravuje. Týž velkostatkář podává návrhy na ochranu české školy ve Vídni. Jen slepec může neviděti tyto a podobné známky hluboké proměny. — — Veliký optimism, jejž jedna z národních písní poroduje známým refrenem: až tam bude — — —

Komise sněmu čes. pro zachování starobylých památek vyslovila se o petici 9. t. m., že Kunětický hrad může býti zachován, když se přestane lámati na Kunět. hoře kámen. Vyvazení usedlosti stálo by však 400.000 zl., oprava hradu vyžadovala by ještě většího nákladu. Proto nelze petici vyhověti. Zem. výbor navrhuje, aby se přešlo o petici k dennímu pořádku. Komise rozpočt. navrhuje, aby se ohledně žádané subvence přešlo k dennímu pořádku, ale vyzývá zem. výbor, aby vyslechnuv archeologickou zem. komisi, uvažoval, jakým způsobem by se dalo zabránit roznesení zříceniny a čedič. kužele Kunětického. Chudoba, bída! Chudého oderou i o rodinnou památku!

O zasedání sněmovním příště.

— **Česká otázka.** K odpovědi p. Alex. Neklana, autora spisu »Die böhmische Frage«, na náš posudek připojujeme stručně toto: Jakým způsobem lze urychliti nynější proces, dokázati totiž, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky? V první řadě v parlamentě: mluviti tu českým jazykem, mít pohotově vždy plány a síly k obstrukci a v daném okamžiku s ní vždy se vší silou vyraziti. Příležitostí bylo zejména za hr. Badeniho nesčetně. Jsou jen dvě cesty: buďto boj, ale pak boj poctivý, s krajním napjetím sil, nebo vládní většina. — »Ryc anebo nic«, — toto heslo v politice také nesdílíme; avšak dosažení jazykové rovnoprávnosti považujeme právě za nic, totiž za věc brzké nutnosti, jíž dosáhneme i opositi a k níž není třeba užívati prostředku, navrhovaného p. Neklanem. — Jak sblížiti široké vrstvy lidové české i německé? Hospodářské poměry je již sbližují, je nutno jen žurnalistikou a brožurami tento stav na obou stranách uvědomiti. Máme však jediného podobného, na př. selského listu? »Politik« nedostačuje. — Hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci disparatní. Nám ne. Hmotné zájmy to právě v první řadě vyžadují, aby národnostní vyrovnání bylo provedeno. — Úplně souhlasíme s p. Neklanem ve větě: Pokud nenadejde změna socialní soustavy společenské, dotud bude a musí býti každému dělníku kus chleba nezměrně důležitějším než národnost a potud bude marné všechno usilování brániti národní vlažnosti našeho dělnictva. Na lavici obžalovaných nesedí tedy, jak se to dnes v řadě voličských schůzí se strany mladočeské suggeruje, dělnictvo, nýbrž sedí tam jako obvinění všichni ti vlastenci, kteří se holedbají, jako by na národnost a vlastenectví měli monopol, a na dělnictvo při tom útočí, ale vedle toho, nechceme říci pro změnu socialní soustavy společenské, ale jen pro pouhou podporu dělnictva, ne slovy, ale skutky, nehnou rukou. — Že politických svobod před uklizením sporů národnostních dosáhnouti nemůžeme, není dle našeho názoru správno; dosáhli jsme přece již v minulých obdobích řadu těchto svobod, dosáhneme v příštím období zrušení novinářského kolku a j. a přece spory národnostní jsou posud v prudkém varu. A i po uklizení národnostních sporů nedosáhneme lehce svobod politických, kdyby trvalo dnešní seskupení stran v parlamentu. Němečtí liberálové jsou přece velmi neliberální, o polské szlachtě ani nemluvě. Kdyby ovšem po nynějších Němcích přišli němečtí socialní politikové, je situace jiná. My spíše naopak se domníváme, že houževnatým bojem právě za politické svobody, při čemž

Digitized by Google

máme na své straně ohromnou váhu veřejného mínění, dojdeme rychleji i k svobodám národnostním. — Nepravili-li jsme, čím by mělo býti vzbuzeno hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by, měli jsme věc za jasnou. Ukazujeme tu na př. jen na hnutí dělnické, kde malými prostředky budí se veliká hnutí. To jsme říkali dávno, že mladočeští politikové měli by jíti studovat k moderně organisovanému dělnictvu, jak se pracuje mezi lidem a jak se vede praktický politický boj. — Hlavní různost úsudku je: p. Neklan vidí v dnešní době vhodnou situaci: koruna je přízniva, Poláci čekají . . . Podejme proto adressu, žádejme jazykovou rovnoprávnost, dejme záruky, že na ten čas nebudeme více chtíti. My té výhodnosti nevidíme. I my chceme ten český kůl kus po kuse vytáhnouti. Nesmíme ho však vytahovat jen na jedné straně, nýbrž souměrně na všech stranách. Nejen se strany politické, ale i kulturní, literární a umělecké. Vzděláváním a výchovou lidu; za nejlepší prostředek pro politickou výchovu lidu pak máme cestu opoziční a nevidíme posud nejmenší příčiny ustupovati od sotva započaté opposice. Národnostní vyrovnání, státní právo, to vše jsou věci, kterých nelze dobýti čistě na půdě politické. Politika podpisuje jen a odívá v paragrafy to, co stalo se zákonem již mnohem dříve ve veřejném mínění. Výslednice politická je vždy výslednicí nesčetných prací v národě pod povrchem, působení celé řady složek. Jsme tedy pro to v opposici nejen setrvati, ale ji organisovati a sílíti a pracovati vedle toho s největší intensitou na poli kulturním. Co vykonal na př. pro národní vyrovnání ve Vídni jediný Smetana?

Morava.

— R. 1898. oslaví národ 100leté narozeniny Palackého. Bude třeba, aby se oslava provedla v jeho rodišti Hodslavicích na Novojicku a tím se zanedbaný tento kraj probudil.

— Vesna v Brně uspořádala enketu o tom, má-li se žádat o pozemštění Vesnických škol, či má-li je národ udržet sám. K vyjádření o tom dožádáni byli moravští poslanci, tak jako by v nich uložena byla všecka moudrost tohoto světa.

— Spojené moravské strany postavily se v V. kurii proti dělnictvu a budou proti němu zápasit o mandáty. Není to než nemravná krádež hladové masse vržených drobtů.

— V zemské školní radě zasedl první Čech, delegovaný zemským výborem. Je to pan Tuček. Až dosud do zem. šk. rady zem. výbor vysýlal jen Němce. Za to náměstkem zem. hejtmana v zem výboru na místo p. Šromovo zasedl Němec p. Promber.

— Po výstavě v Praze uspořádá p. Úprka výstavu v Brně.

— Němci na zemském sněmě už podali svůj »smiřovací« návrh. Žádají rozdělení zem. šk. rady, okresních šk. rad a kurie. Při tom však bouří proti eventuelní české úřední řeči a proti všem optimisticky signalisovaným ústupkům vlády vůči českému obyvatelstvu.

— V Olomouci byl porotou jednohlasně vinným uznán Stockert, který z národního záští zavraždil českého herce. Soud jednohlasné usnesení poroty zrušil a ohlásil nové přelíčení.

Sociální hlídka.

— Zemské stravovny, jichž zákon nabyl platnosti dnem 29. dubna 1895, mohou se již vykázati řadou udajů zajímavých pro socialního politika Podrobná zpráva o nich byla podána letos na českém sněmu. Čechy jsou rozděleny na 6 inspektorských obvodů, v nichž zřízeno bylo posud celkem 259 stravoven; mnoho okresů má 2—3 stravovny. Posuzujeme-li činnost jejich čistě abstraktně dle holých cifer a dat, vidíme toto: Od 1. května do 31. října 1896 přišlo na př. do 47 stravoven I. inspektorského obvodu pražského, obsahujícího 33 okresů, celkem 39.414

Digitized by Google

cestujících; z těchto přenocovalo 22.077, stravu obdrželo ráno 22.035, v poledne 18.119 a večer 21.747. Pro 1905 osob nalezena stravovnou práce. — Úhrnem dostavilo se v tomto čase do stravoven všech obvodů 191.973 osob, z nichž bylo 727 žen a 395 dětí; práce byla obstarána 8692 osobám. — Úhrnný náklad v této době ve všech šesti obvodech obnášel 163 578 zl. 34 kr. Z oběhu osob různých odborů dalo by se dosti správně souditi na rozvoj toho či onoho průmyslového odvětví a na souvisící s tím zaměstnání či bezzaměstnanost. Z celkového počtu osob stravovny navštívivších připadá největší počet na krejčí (23.960), pak zámečníky (15.561), pekaře (14.287), obuvníky (13.931), tovární dělníky (9702). — Předního účelu tohoto zákona o stravovnách, totiž zamezení pouliční žebroty a tuláctví, bylo prý také, jak oznamuje zpráva zemského výboru, skutečně dosaženo. 203 okresní výborové (ze 212) oznamují, že pouliční žebrota skoro úplně vymizela. Dle zpráv místodržitelství zmenšil se i počet osob zatčených a soudně pro žebrotu trestaných. Jedním z hlavních úkolů stravoven však také jest, zaopatřovati cestujícím práci. V tomto směru však stravovny sklamaly. Souvisí to ovšem s nedostatečnou organisací sprostředkování práce u nás. Reformě v této věci chce nyní zemský výbor v první řadě věnovati svou péči. Počátek takovéto účelné organisace byl učiněn již v okresu smíchovském, jehož okresní zastupitelstvo se usneslo, aby počátkem března 1897 byl zřízen okresní ústav pro bezplatné zaopatřování práce jako doplněk stravoven. — Ke zprávě zemského výboru máme malou poznámku: Nejlepší instituce sociální mohou se minouti se svým účelem, nestojí-li lidé je řídící na výši jich socialního a humánního poslání. Totéž platí o stravovnách. Na venek vypadá obrázek ten celkem pěkně a uhlazeně, ale uvnitř není přece vždy utěšený. Ti vydědění, kteří musí putovati z kraje do kraje, od stravovny k stravovně, aby si našli práci, mohli by velmi často vypravovati o způsobu zacházení a výživy ve stravovnách celé kroniky. Zemský výbor a jeho inspektoři musí proto obrátiti svůj zrak také na vnitřní život v těchto stravovnách a na lidi v nich zaměstnané. Jen tak dá se pak docíliti harmonie vnitřku s vnějškem.

Z odborného hnutí dělnictva. Dne 30. ledna odehrál se v Karlíně, v restauraci »u dvou hroznů« pod velikými nástěnnými obrazy Marxe, Engelse a Lasalla poslední akt vánočního sjezdu odborového ve Vídni. Posavadní tuhý centralism dělnictva v Rakousku byl jako škodlivý a nepraktický českými dělníky prolomen a nahrazen pohyblivým a v Rakousku přirozeným a nutným federalismem. Československá socialní demokracie vzala nyní osudy své do vlastních rukou; její vývoj posledních let dohnal ji dnes k tomu, že se sorganisovala jako strana úplně samostatná. Politicky byla již samostatná od budějovického sjezdu r. 1893, odborově skonstituovala se samostatně letos. Důsledkem toho jest, že i obvyklého jarního sjezdu německé socialní demokracie v Rakousku súčastní se československá socialní demokracie jen svými delegáty, stejně jako se súčastní delegáty každého mezinárodního sjezdu socialistického. — Karlínský sjezd odborných organisací jest proto sjezdem historickým v dějinách českého dělnictva. Odborné tyto organisace

Digitized by Google

mohou odtud býti nejen vydatnou zbraní dělnictva v jeho boji hospodářském, ale i školou výchovy nejširších vrstev pro politický boj. Sjezdu se súčastnilo 108 delegátů. Bylo výslovně konstatováno, že tato nová organisace má v sebe pojati české dělnictvo vesměs, bez rozdílu kde bydlí; tedy nejen v zemích českých, ale i v Horním a Dolním Rakousku atd. Ve Vídni na př. jest mezi všemi obuvníky více než $^2/_3$ Čechů; v rakouském průmyslu přesahuje dělnictvo české národnosti daleko dělnictvo národnosti německé. Němečtí dělníci jsou nakloněni centralismu, čeští dělníci jsou rozhodnými federalisty. »My jsme demokratičtěji vychováni«, poznamenal jeden řečník sjezdu. Německé dělnictvo osobovalo si v Rakousku primát ve hnutí dělnickém. Dnes jest tento primát neudržitelný. V brzku asi nebude již socialní demokracie rakouské, nýbrž socialní demokracie československé, polské, slovinské, německé, italské. »Nejdříve jest nutno organisovati národy«, pravil jiný řečník, »a ty pak silně a mohutně spojovat k boji proti velikému kapitálu«. — Zásadné usnesení sjezdu jest toto: »Sjezd ... uznává, že nutno založiti odborové sdružení dělnictva československého ve všech korunních zemích Rakouska soustředěného. Komise tohoto odborového sdružení má udržovati přátelské styky s odborovými organisacemi ostatních států a hlavně s odborovou organisací v Rakousku.« — Ústřední svaz odborový nespočívá na principu nucenosti, nýbrž plné svobody. Je věcí každého odborového spolku, chce-li ke svazu přistoupiti čili nic. Ústřední komisse odborová bude míti své sídlo v Praze. Za základ zbudování odborové komisse byly tyto odbory dnešního průmyslu: stavební, oděvní, hornický, lučební, železářský a kovodělný, vodní a plynární, sklářský, porcelánový a hrnčířský, grafický a papírnický, dřevodělnický; obchody, knoflikářství a příbuzné odbory, hospodářství, odbor potravní, výroba kožní, průmysl textilní, železnice, doprava a vozba, ženský ruční a strojní průmysl. —

— Universitní extense v Oxfordu. Loni bylo tu uspořádáno 1004 populárních všeobecně přístupných přednášek na 103 místech; přednášelo 29 osob. Účastníků bylo 18 387 osob, z nichž 5900 navštěvovala pravidelně zařízené třídy. 892 osob podrobilo se konečné zkoušce; obstálo 804, vyznamenáno bylo 313. Největších úspěchů dosáhlo se ve čtvrtích dělnických.

— Dělnické Akademii byla povolena městskou radou pražskou roční subvence v obnosu 300 zl. Číslo to je výmluvné, ale 3000 zl. by byly ještě výmluvnější.

— Volební právo žen. Poslanecká sněmovna londýnská přijala dne 3. února 228 proti 157 hlasům v druhém čtení předlohu na rozšíření volebního práva do parlamentu na ženy. U nás bylo ještě r. 1891 přes 4 milliony — mužů z volebního práva vyloučeno.

— Z hnutí žen. Ústřední rada v Curichu usnesla se po dlouhé debatě 120 hlasy proti 22 připustiti ženy k provozování advokacie. Ženy vdané potřebují svolení manželova.

— České listy hospodářské napsaly také mezi jinými »Hospodářské protivy mezi velkostatkáři a malostatkáři není žádné ... Máme li již před šlechtou varovat, tož varujeme především před »peněžní šlechtou« ... Ještě slovo k svěřenským statkům. Má sedlák šlechtu z tohoto důvodu nenávidět? Máme za to, že nikoli, nýbrž spíše musíme doznat, že takového nebo podobného zařízení jest nám zapotřebí ... Ne od velkostatkářstva hrozí sedláku nebezpečí, nýbrž od kapitalistů

Digitized by Google

a sociálních demokratů. Velkostatkář není nepřítelem selského stavu, nýbrž jeho přítelem . . .« Výroky tyto jsou ovšem jen pochopitelny, uvážíme-li, že list stojí pod přímým i nepřímým protektoratem české šlechty.

— Hlad v Indii. Na konci 19. století jsou vydány v Indii milliony a milliony lidí nebezpečí smrti hladem. Roku 1878 vypukl tu takový hlad, že zachvátil na 5 millionů lidí. Letos hrozí ještě větší katastrofa a anglická správa provozuje tutéž politiku zatajovací. Hlad zuří na rozsah 164.000 čtverečných mil s 6.944.000 obyv. Vše zaviňuje strašná byrokrace anglická, vyssávání lidu velkými podnikateli a nesmírná břemena berní. Daně obnášejí více než $^1/_6$ všech důchodů každého jednotlivce. Finanční politika je zločinná. Lidé prchají do lesů a dobrovolně tam zmírají . . .

— Postupy na poli hospodářské mezinárodnosti. Mezinárodní sdružení výrobních společenstev mělo po dlouhých přípravách svůj první mezinárodní kongress v Londýně r. 1895, jehož pokračováním byl sjezd pařížský ve dnech 28.—30 října. Súčastnili se ho zástupci společenstevních svazů všech států. Nejdůležitějším předmětem denního pořádku byly zprávy o stavu společenstev v jednotlivých zemích, otázka rozdělování zisku, rolnická družstva výrobní, obchodní vztahy mezi společenstvy různých zemí, přípravy k mezinárodní statistice společenstev a konečné přijetí stanov. Účel jich byl zejména stanoven: Poněvadž účast dělníků na zisku patří k podstatě každého společenstva, jest úkolem svazu, urychlovati všemi prostředky příchod doby, v níž by všechna společenstva, ať výrobní, ať konsumní, stavební, rolnická, úvěrní rozšířila podíl na zisku na všechen personál bez výminky. Zmínky zasluhuje postavení, jaké zaujal zástupce francouzského rolnického syndikátu Maurin k pomoci se strany státu. Prohlásil, že francouzské rolnické syndikáty nežádají v odporu s německými rolnickými společenstvy od státu ničeho, a že chtějí své záležitosti obstarávati si samy, bez vší podpory státní i »musíme«, pravil »sedláky učiti, že pomocí společenstev a malými obětmi můžeme dosáhnouti všech předností velkostatkářských, a vystříhati se jich vad. Zasahování státu do řešení hospodářských a sociálních otázek bylo na sjezdu co nejrozhodněji potíráno. Byly to v podstatě zásady Schulze-Delitzschovy, jež vtiskly mezinárodnímu kongressu společenstev svůj ráz. —

— Hamburská stávka přístavních dělníků, jež dosáhla obrovských rozměrů, jest skončena. Skončila vnějším neúspěchem pro dělnictvo. 17.000 dělníků napjalo krajní síly, ale nevydrželo; organisace podnikatelstva byla silnější. Pro nás je zajímavo, že v této stávce vystoupili pro dělnictvo i členové jiných tříd. Řada známých jmen (prof. Herkner, M. v. Egidy, dr. Jastrow, prof. Tönnies, Baumgarten a j.) vydali provolání ke všem časopisům pro sbírky ve prospěch stávkujících a působili sami svým mravním vlivem na ukončení stávky. Prof. Herkner, známý národohospdář, uvádí v delším cirkuláři důvody, proč vystoupil pro ukončení hamburské stávky rozhodčím soudem. Prohlašuje, že by byl zapřel celé své vědecké přesvědčení, kdyby byl na žádost pp. v. Egidyho a dr. Jastrowa provolání nepodepsal. Jeho cirkulář končí: Jest zcela obyčejným zjevem v Anglii, že stávkující přijímají podpory i z kruhů měšťanských. Stávku přístavních dělníků v Londýně r. 1869 rozhodli kardinál Manning a sympatie měšťanského obecenstva ve prospěch dělnictva. Dřívější president ministerstva, Lord Roseberry, řídil organisační snahy personálu londýnských tramwayí jako předseda. Většina podepsaných je toho mínění, že stávkující dopustili se důležitých taktických a jiných chyb. Při tvářnosti, jaké nyní věci dosáhly, zdá se jim však přímo býti v zájmu zachování stávajícího řádu hospodářského, aby stávka neskončila bezpodmínečným podrobením se dělnictva. Každá stávka, v níž oprávněné požadavky dělnictva úplně podlehnou, znamená se-

Digitized by Google

sílení utopisticko-revolucionářského rázu našeho dělnického hnutí; každý výsledek uprostřed stávajícího hnutí hřeb do rakve sociální demokracie. — Hledíme-li však tu jen k prostému faktu, ne k motivům jeho, totiž k podpoře stávkujícího dělnictva ze tříd nedělnických, napadá nám tu ihned otázka: Kdo u nás by to byl s to učiniti? »Nár. Listy« staví se naopak už s pravidelnou skoro systematičností (viz jen poslední stávku ostravskou) na stranu podnikatelstva a proti dělnictvu. A kdo pak jest tu tím, jenž třídní protivy ostří?

— O uherském socialismu rolnickém má pozoruhodný článek »Zeit«. Patrno, že v Uhrách, ačkoli dosáhly státní samostatnosti, propuká sociální boj na celé čáře a charakteristické je, že propuká právě mezi rolnictvem. Sedlák visí s neobyčejnou tuhostí na své državě; je to znamením již krajně zoufalého postavení, když jeho tvrdá antikolektivistická lebka otvírá se theoriím sociálistickým. Hlavním motivem hnutí není uměle vyvolaná nespokojenost, nýbrž skutečná bída: nedostatek vlastní půdy, nízké mzdy a občasná nezaměstnanost. Těmto třem zlům chce rolnický proletariát, potomci skutečných držitelů půdy, odpomoci a poněvadž majetná třída spoléhala se posud z nerozumu, sobectví a zpupnosti na bajonetty a vůči všem žalobám zůstala hluchá, organisoval se vyděděný stav rolnický a svěřil vedení svých věcí socialistickým agitatorům . . Zemědělští dělníci nemohou od vlády ničeho očekávati, stejně jako se nemají obávati její moci. Jsou na pravé cestě, organisují-li se a staví jako sevřená, nevyhnutelná massa proti držitelům půdy. Na zákaz veřejného organisování odpověděli by ihned, jak prohlásili na svém posledním kongressu, tvořením tajných spolků. Oznamuje se již, že se na léto chystá všeobecná stávka ve žních. Potom, když tvrdá bída bude tlouci na dvéře velkostatkářů, vzchopí se zajisté i junkérský stát uherský k pomoci. Prostředky k tomu má. Stačilo by jen, aby své statky parceloval, držitelé latifundií donucoval jemným tlakem k zavedení dědičného systému pachtovního, bránil tvoření se fideikomisů, a nestavěl se v cestu volné organisaci dělnictva. Neučiní-li tak, hrozí rolnickému státu katastrofy, proti nimž ho neuchrání žádná moc bajonettů. S uherským sedlákem nelze žertovati; on jest rabiátským druhem. A kdyby byl i stokrát zastřelen, nebude přece ještě žádných dělníků o žních.

Z naší doby.

Přednáškový cyklus o samosprávě III. O samosprávě ve státech německých přednášel 21. ledna prof. dr. J. Pražák. V úvodu poukázal nejprve na rozdílnost samosprávných útvarů v jednotlivých státech německých a na plynoucí odtud obtíž při všeobecném skizzování jejím, poněvadž v samosprávě jednotlivých států německých panuje největší různost a pestrost. Z jednotného hlediska pozorovati samosprávu v Německu nelze a těžko ji proto ve všech bodech vystihnouti. Pokud se týče samosprávných svazků s právy korporačními, jest si především povšimnouti právního postavení obcí v jednotlivých státech německých, kde činí se přesný rozdíl mezi obcemi venkovskými a městskými. V Německu téměř všude jsou obecní řády jiné pro města a jiné pro obce venkovské. Jen státy při hranicích francouzských mají jednotné zřízení obecní. Rozkvět a vývoj měst německých ve středověku byl utěšený, obrat však nastal ve třicetileté válce, kdy se počalo působiti ve prospěch unitormity. V 18. století jala se již moc státní vydávati řády městské a k tomuto zasahování brala si právo pro různé zlořády, zahnízdivší se při správách měst, do nichž po té dány byly vojenské posádky, zavedeno vybírání berní a když kmen zeměpanských úředníků byl v městech usazen, pokračovalo obmezování samosprávy rychleji. Dalekosáhlé reformy městského řádu zavedeny byly v dobách Napoleonských v těch zemích, které se dostaly pod vliv francouzského práva. Tam vrátilo se obcím sebeurčení a dala možnost obsazovati úřady, ale purkmistry jmenoval král. Činnost městských úřadů ovšem omezena byla jen na obor kommunální,

Digitized by Google

jelikož soudnictví a policie přešly na zeměpanskou správu. Postupem času nastaly různé proměny, tak v Prusku vydán byl nový řád obecní r. 1831; roku 1850 došlo také k jednotnému zřízení obecnímu, které však záhy bylo zastaveno a vráceno k starším poměrům. I nynější organisace obcí městských je různá. V Porýnsku na příklad jest představenstvo byrokraticky, jinde kolegiálně organisováno. Představený dnes se všeobecně volí, jen v Pomořanech král jmenuje purkmistra.

Působnost obcí městských, z níž jest soudnictví a správa policejní vyloučena, jest dosti obmezena a týče se hlavně stránky hospodářské. Vedle vlastního působení obcí mluví se o přeneseném oboru působnosti, ale ta je jiná ve státech německých než u nás, poněvadž vyplynula z vlastního práva, tak že obcím nemůže býti odňata. Dohled provádí tak zvaná správní kontrola, pečujíc o to, aby obce nevystupovaly z oboru své působnosti a aby konaly své povinnosti. Stát má právo nahlédnouti do knih a revidovati pokladny (u nás toho práva nemá), vypisuje daně a může donutiti obce, aby přijaly do rozpočtu určitou položku k úhradě nutných výloh obecních, má právo rozhodnutí (devoluce), nedojde-li k platnému usnesení v důležitých věcech, a přísluší mu právo rozpustiti zastupitelstvo. Venkovské obce, jež tvoří držitelé selských statků, mají podstatně totéž zřízení.

Na velkostatcích vykonává správu obecní sám místodržitel. — Vyšší svazky kommunální jsou nyní korporace representativní, jsou pro sebe a nemají dohledu na nižší svazky, zejména na obec. — V poslední době vyvinulo se velmi mnoho samosprávných svazků ku zvláštním účelům, jako lesní, vodní, silniční a p. Sem také patří organisace svazků farních a školních. Kromě těchto jest větší počet družstev odborových, jako živnostenská, instituce komor obchodních, zemědělských, advokátních a pod. — Literární ruch novějších dob vyvolal též v Německu spolupůsobení laiků ve správě zemské a v soudní správě, jež v jednotlivých státech různě se projevuje. Tak na příkl. dle správního ústroje badenského rozhoduje o otázkách, které vyžadují rozhodnutí soudního, okresní rada, které předsedá státní úředník a která se skládá z přísedících, laiků, jmenovaných na čtyři léta ministerstvem vnitra. Tato rada okresní je též politickým úřadem první instance.

V Prusku je podobná organisace, ale rozšířená o jednu instanci. Zde funguje jako I. instance krajský výbor, který jest volen na 6 let, druhou instancí je výbor okresní, skládající se ze státního presidenta, ze dvou králem jmenovaných a čtyř volených přísedících. Také v Sasku jest podobné zastoupení laiků, alespoň ve dvou nižších instancích, kde skládá se sbor z 8 členů laiků, volených shromážděním kommunálního okresu.

Ve čtvrté přednášce pojednal p. dr. Trakal O samosprávě francouzské. Dříve než vylíčil historický vývoj francouzské samosprávy, poukázal na všeobecný její ráz. Mluví-li se o samosprávě francouzské, nemožno mysliti na samosprávu v našem slova smyslu, poněvadž Francie zná jen státní správu a neexistuje žádná zvláštní organisace samosprávná. Zde lze mluviti spíše o decentralisaci. Centrální správa přenechává totiž část své činnosti buď jmenovaným neb voleným kolegiím v jednotlivých obvodech místních, která spolupůsobí ve veřejné správě. Kolegia tato jsou však pouze poradní, bez výkonů, neboť veřejný duch ve Francii drží se té zásady, že výkon je věcí pouze jedné osoby, shromáždění pak náleží úradu. Nynější samospráva francouzská není původu starého, je to dílo revoluce a Napoleonovo. Moc královská ve Francii stále se vzmáhala na úkor třetího stavu, měst a obcí a za Ludvíka XIV. došla již tak vysokého stupně, že tento mohl pronésti známé heslo: »Stát jsem já.« Takováto soustava přirozeně vedla ke státu absolutnímu. Králové vytvořili centrální úřady, které potlačovaly význam sněmu v provinciích, až konečně ze 40 provincií pouze 5 jich zachovalo sněmy a v ostatních zanikly a nastoupili úředníci státní. Prostřednictvím svých úředníků vybíral král daně, a aby berní šroub mohl přitáhnouti, rozdělil zemi na generality, v jichž čele stál finanční úředník, komisaři a pak intendanti. Ti byli representanty osobní moci královské a záhy kromě finančních záležitostí převedli na sebe moc politickou i vojenskou. Proti tomu souvislost starých svazků se ztrácela, gouvernéři klesali, ale moc intendantů rostla. Zlé byly také pro poplatníky účinky působnosti pachtýřů nepřímých daní. Co tkne se obcí a měst, byly tyto svazky v 13. a 14. stol. podporovány králi, poněvadž jich potřebovali proti zpupné šlechtě. Mnohá práva se městům dala a stanoven poměr k vrchnosti. Jakmile však na základě privilegií začala růst a byla nebezpečna centralisaci, přistřihovala moc královská jejich působnost a ponechala jim posléz jen činnost hospodářskou a policejní. Čím královská moc, centralism a absolutism více rostly, tím více klesala samospráva, tak že před revolucí zůstala pouhá její forma. Před revolucí učiněn byl ještě

Digitized by Google

pokus zříditi ústroji státní na přirozených základech; měla býti zavedena obecní zastupitelstva samosprávná, ale pokus se nezdařil, nadešla zatím revoluce, které jednalo se o to, všecken vývoj a formy dosavadní vyvrátit. V té nenávisti proti všemu historickému nechtěla o starých provinciích ani slyšet. Brzy však se ukázalo, že jest nutno zříditi nějaké obvody, nemá-li panovat anarchie. Země rozdělena na 83 departementů dle přirozených hranic, ty pak na distrikty a okresy. Přijata nová zásada radikální a zavedena nová zastupitelstva volená, jimž náležela nejen moc porady, ale některým také právo výkonu. Departement byl suverenní. Soustava však neměla dlouhého trvání, ponévadž jednak nebylo zde v této době politického teroru lidí, kteří by suverenní moc departementu uvedli v pohyb, a jednak strach v Paříži před decentralisací uspíšil zrušení nového zřízení. Učiněny i jiné pokusy.

Záhy však města rozdělena dle počtu obyvatelstva. Náčelníci obcí pod 5000 obyvatel čítajících shromažďovati se měli v kantonu a toto shromáždění mělo býti obcí. V obcích s větším počtem obyvatelstva zavedena složitá správa. Vlastním však zakladatelem nynější samosprávy je Napoleon I. Uznal za dobré sáhnouti ku staršímu útvaru. Podržel parlament, zrušil různost měst dle počtu obyvatelstva, zrušil též volená zastupitelstva a zavedl jmenovaná. Vrátil se k zásadě, že výkon náleží jedné osobě, porada shromáždění a p. Během nynějšího století nastaly několikeré změny novými zákony, jež měnily jednotlivosti a principy brzy tak brzy onak, ale v podstatě se toto zřízení zachovalo. Nejlépe s opravami ve prospěch decentralisace šlo to v letech sedmdesátých, kdy vytvořila se již tělesa, která mají ducha skutečné samosprávy.

Francie dosud nedopracovala se hotového tělesa samosprávného. Dle nynější soustavy rozdělena jest země na 87 departementů, které dělí se na arondissementy, jichž je celkem 362, a ty zase na kantony, jichž jest 881. Části tyto nemají vlastního organismu samosprávného, jsou to pouze správní obvody. Obcí, jež mají všechny jedno a totéž zřízení, čítá dnes Francie 26.144. V jednotě zřízení činí výjimku jen Paříž a Lyon. V čelo departementu postaven jest prefekt, arondissementu subprefekt a v čele obce stojí maire. Prefekt a podprefekt jsou jmenováni vládou, maire je volen municipální radou. Prvé dva úřady jsou placené, mairství je úřad čestný. Mezi úřady těmi panuje úplná podřízenost. Maire podřízen subprefektovi, ten prefektovi a tento ministru. Prefekt representuje v departementu moc státní, je od vlády odvislý, ale má velkou moc; jemu náleží též péče o departement jako těleso samosprávné a sám je representuje. Jemu po boku stojí rada, stálý sbor 3—4 členů placených a jmenovaných presidentem republiky. Jenerální rada departementu je však volena na dobu 6 let. Co tkne se působnosti této rady, podobné jakýmsi krajským sněmům, povoluje přirážky, rozhoduje o reklamacích arondissementů a obcí, pečuje o humanitní ústavy, povoluje subvenci na školy, vede správu cest a silnic, má interesy zemědělské a pod. Usnešení rady jsou definitivní, ale prefekt má moc je zrušiti. Rada departementu vyslovuje různá přání a podává dobrozdání, ale nesmí se zabývati politickými záležitostmi. Od let sedmdesátých zavedena jest v departementu ještě zvláštní komisse o 4—6 členech volených s vyloučením všech obecních starostů, poslanců a senatorů, která zasedá jedenkráte měsíčně, generalisuje půjčky a pod. Arondissement není žádné samostatné těleso. Podprefekt vykonává jen rozkazy. Zastupitelstvo arondissementu je voleno a připravuje hlavně předlohy pro generální radu. Kantony vůbec dnes nic neznamenají

V čele obce stojí maire volený municipální radou, funkce jeho trvá 4 léta. Vláda podržela i nad starostou velkou moc; může ho suspendovati, prefekt pak jeho nařízení má právo zrušiti. Úřad jeho je čestný. Zastupitelstvo obecní voleno jest dle všeobecného rovného práva hlasovacího a je to organ pouze usnášející. Trvá 4 léta a zabývá se záležitostmi obecními, zdravotnictvím, vede náklad na veřejné stavby, na kostel, má zájmy zemědělské a živnostenské a pod., ale politikou naprosto zanášeti se nesmí. Školné neexistuje, náklad veden z veřejných prostředků. Též o chudinství netřeba se starati, poněvadž jsou ve Francii četné ústavy chudinské a dobročinné.

Finance samosprávy francouzské podobají se našim. Samostatných daní stát nepovolil, existuje i zde systém přirážkový s tím toliko význačným rysem, že jsou stanoveny maximální hranice, aby stát bránil před přetížením přirážkového systému, jenž i ve Francii má mnoho odpůrců. Dluhy obcí a departementů rapidně rostou. Celkový dluh obcí a departementů jest nyní 3½ milliardy franků. Stát snaží se odpomáhati zvláštními subvencemi, ale tělesa samosprávná si naříkají, že roste vliv státní pro tyto subvence. — Zvláštních společenstev, jež jsou zejména v Německu a jinde silně rozvětvena, francouzská samospráva skoro nezná, a pokud existují, jsou rázu pouze soukromého.

Digitized by Google

— **Veřejné knihovny lidové.** Tělocv. jednota »Sokol« ve Znojmě usnesla se založiti veř. knihovny lidové. — V městské veř. knihovně v Litomyšli půjčeno bylo r. 1896 14000 svazků. Čítá nyní 4385 děl o 5000 sv. Veřejná čítárna, založená r. 1866, vykládá přes 70 časopisů. — Veřejná čítárna založena právě také v České Třebové, kdež k ní obec propůjčila rozsáhlou místnost.

(Zasláno.)

O České společnosti národohospodářské. Česká společnost národohospodářská vznikla, protože jsme si teprve poslední dobou řádně uvědomili, kterak naše hospodářská síla není naprosto úměrná naší kulturní pokročilosti. Hospodářská výrobní a obchodní slabost je vinna, že národ náš nemůže nabyti takové váhy a tak přiměřeného vlivu na své vlastní osudy, jak by mu to příslušelo podle všech jeho schopností a přičinění. Veliké bylo všude nadšení, když se jednalo, aby se za tou příčinou sešel sjezd národohospodářský. Všechny stavy a všechny vrstvy naší národní společnosti svorně nabídly své spolupůsobení. Bohužel, toto zanícení bylo pouze chvilkové. Zřídila se Česká národohospodářská společnost počátkem června minulého roku. Jako každý nově založený spolek Česká národohospodářská společnost musila překonávati velmi mnohé počáteční obtíže, ustaviti se a hledati především styky s českou veřejností. Obecenstvo vyzváno bylo několikráte v novinách i jinými vyhláškami, aby přistupovalo ku společnosti, ale vyzvání to zůstalo téměř bez patrného výsledku. Rozumí se, že za krátkou dobu ne celého půlletí — (dobou letních prázdnin nemožno bylo počíti) — nedalo se vykonati, čeho nebylo po dlouhé věky před tím u nás dbáno, tím méně, když nově tvořící se společnost nenašla té podpory a součinnosti u našeho obecenstva, které se dle původního nadšení mohla nadíti. — Veřejnost česká patrně čekala divy od několika nečetných členů výborových, aniž by potřebovala sama svou pomocnou ruku přičiniti. — Dosud Česká společnost národohospodářská nemá platících členů ani čtvrtinu toho počtu, který se shromáždil v říjnu 1895 ku národohospodářskému sjezdu na radnici pražské. To je nejzjevnějším dokladem, kterak rozumí svému hospodářskému vymanění. — Napřed se udělá mnoho hluku, pobouří se veškeren národ, že se bude díti něco neočekávaného, nebývalého, že vyvine horečnou činnost a koncem všeho jest, že zvolí se pouze několik výborů (celkem 21 ze všech českých vlastí), kteří pak mají sami všechnu práci za celý národ vykonati, národ sám pak se ani nepostará o to, aby členskými příspěvky opatřil spolku možnost zjednati si prostředky na nutná běžná vydání a předběžné práce. Pouze tím, že jednotlivé obce a okresní zastupitelstva přistoupily za členy a zaslaly své příspěvky, bylo umožněno sehnati potřebný náklad na nutná zařizovací vydání.

Česká společnost národohospodářská přes to nebyla nikterak nečinná. Svědčí o tom mnohé již vykonané významné činy, zejména na Moravě, také se s důvěrou ke společnosti obraceli všichni, kteří od ní něčeho potřebovali, ale jiné součinnosti jeví se tuze málo. Aby se Čechové cítili povinni k tak důležitému účelu jako jest vymanění z hospodářské poroby, pomoci aspoň nepatrným členským příspěvkem (ročně 50 kr. až 3 zl. dle libosti), toho bohužel dle dosavadních zkušeností nemůžeme čekati! Mnozí čelní a vynikající vlastenci, když byli požádáni, aby jen pověděli, kdo by v jejich bydlišti nebo v okolí chtěl převzíti starost o seznámení obecenstva s úkoly České společnosti národohospodářské, ani neuznali za vhodné odepsati.

Nebude snad třeba čtenářstvu dokazovati, že naše národohospodářské obrození nemůže způsobiti snad 21 výborových členů s dosavadním počtem členstva, kterého není ani pateronásobně tolik, co výboru. V té příčině může pořídit něco vůbec jen práce a součinnost všech nás dohromady.

(Z a s l á n o.)

Z mnoha stran a už po několikáté se dovídám, že se autorství článku »Joža Úprka« v »Zeit« č. 87. r. 1896. přisuzuje péru zcela jinému, v celé té věci naprosto nesúčastněnému. Abych předešel všem dalším pletichám a »lidským« plkům, hlásím se k autorství toho článku plným jménem.

D i v á k y, 8. února 1897. **V. Mrštík.**

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. března 1897. Číslo 11.

Jóža Úprka.

»Es war die Leidenszeit für die Einsammen in der Kunst.«

(Otto Jul. Bierbaum, Über Hans Thoma.)

Až povolané ruce budoucnosti psát budou dějiny a životopisy našich umělců, zvláštní to bude rubrika věnovaná těm, jichž jména dospěla k slávě pomocí mecenášů a oficielních podpor, vedle jmen těch, která bez podpor anebo bez vydatných podpor těchto oficielních se vyšinula svou vlastní silou na místo, kde se o ceně umělce více nepolemisuje. Také zajímavý rejstřík bude s poznámkou, v jaké době umělcovy existence díla jeho byla doma oceněna, zdali za jeho života anebo až po smrti, a u umělců výtvarných, byla-li hlavní jejich díla kupována dříve doma než v cizině nebo naopak.

Vedle jmén mecenášů, to jest lidí, kteří s určitostí a vědomím svého vkusu dovedou vycítit, na čí duši mají navázat své jméno, aby i oni se se stali nesmrtelnými, vedle jmen mistrů samých, krásně se budou vyjímat jména těch, kteří třeba nev'ádnouce prostředky hmotnými, aby umění podporovali, s nadšením a porozuměním se dovedli obdivovati duchu, jehož superioritu vycítili již tenkrát, kdy nesmrtelnost mistrova ležela ještě zahalena v temnotách. Jim radostí největší bylo, pouze nadšením svým vzbouzeti ochabující někdy sílu v umělci, nedbajíce úsměvu na tváři těch Střízlivých, kteří se svým uznáním raději počkají, až to nebude více nebezpečné se obdivovat.

Stojíme dnes před dílem umělce, jehož budoucnost není více zahalena v temnotách, leda pro ty, jichž oči nejsou stvořeny, aby viděly; stojíme již před úplným dílem umělce, který má teprv bohdá menší polovici života za sebou, který však vykonal dílo tak bohaté, cenné a originelní, že by stačilo již na jeho slávu, i kdyby štětcem více nehnul. A nejsou zde ani všecka díla pana Úprky zastoupena. Jeden z nejkrásnějších a pro budoucnost zajisté nejcennějších obrazů: »Pouť u sv. Antonína«, v této výstavě schází, z příčin pochopitelných. Obraz ten již byl v Praze vystaven dvakrát, a sice hned po svém návratu z pařížského

Digitized by Google

Salonu a pak na Národop. výstavě; rovněž tak i druhý obraz, představující: »Scénu z pouti«. Výmluvné je, proč oba tyto obrazy při dnešní výstavě scházejí: nač posýlat zas a zas obrazy do Prahy, které sice předem určeny jsou pro národní galerii, ale jichž cenu nechápe nikdo z těch, kteří určují, co za zemské peníze se do obrazáren kupovat má?*)

Když p. Úprka před třemi léty v Rudolfině vystavil svou »Scénu z pouti« pověsili mu »neobvyklý« jeho obraz tak, že ho sotva bylo vidět; visel pod samým oknem, a nebylo znáti než reflexy nebe padající na něj z blízké vitriny. Stalo se tak z důvodů zcela nevinných, že nikdo netušil, jakým samostatným dílem byla výstava rudolfinská poctěna.

Touže dobou visel na výborném místě v pařížském Saloně obraz, před nímž ustavičně stál hlouček lidí; zvláště v den vernissage jsem byla šťastným toho svědkem. Byl to obraz: Pouť u sv. Antonínka, který mezi velikými plachtami, jež visely kolem něho, zdál se dosti malý a přece poutal oči všech mimojdoucích.**) Krásné début pro umělce, jehož jméno bude jednou naší chloubou, a charakteristické jest, jak současně v Praze stejně krásný obraz jeho visel nade dveřmi, až někde u stropu. Podobný osud stihl ve vlastní domovině první obrazy francouzského Milleta, který ač měl již kolem sebe hlouček přátel a ctitelů, samých to lidí, již později v uměleckém světě něco znamenali, tenkrát však bezmocných, tak že první obrazy jeho od současných malířů, nacházejících se u vesla a tou dobou modních a oblíbených, bagatelisovány — (ačkoliv proti tomu stojí známý výrok: l'art n'est pas faire mieux, l'art est faire autrement), a vykázáno těmto rovněž »neobvyklým« obrazům obskurní místo. Vlny času se přivalily od té doby a smyly důkladně i jména těch, již křivdili, i vinu páchanou tenkráte na buditeli francouzského n á r o d n í h o u m ě n í, s nímž má náš slovácký umělec mnohou podobu: je mu podoben i co člověk, i jako umělec, třeba co malíř technický od Milleta naprosto rozdílný. Srovnávání nejen tohoto umělce, ale i jiných novateurů moderního umění v cizině, zejména těch, kteří na základě své národní povahy se vyvíjeli, jako Millet, Courbet, Manet, Uhde, Liebermann, Thoma, — bude spíše úkolem budoucnosti, až umělec dílo své dovrší; ale podobnost temperamentu, běh života, vliv okolí na jich umělecké tvoření, samo vybízí k přirovnávání: tak jako Millet koncentroval v sobě duši svého lidu, duši své doby, duši Francie, tak i p. Úprka ve svých dílech podává essenci

*) Ve studii Jóža Úprka od prof. Klvaňe, dočteme se podrobného ocenění, jehož se dostalo později p. Úprkovi od doby, kdy v Praze »Scéna z Pouti« byla vystavena. Tak ku př. pan Hynais, tento jemný a nejskvělejší representant francouzského umění u nás, jenž svou oponou v Nár. divadle položil základ k n o v é m u nazírání na barvy, ocenil zajisté ducha p. Úprky nejvíce tím, že dle původního návrhu p. Úprky provedl svůj plakát pro Národop. výstavu.

**) Umělecký referent z žurnálu Paris, píše o něm takto: »Les pélerins Slovaques devant l'église, de Mr. Joz. Úprka, une petite scène papillotante, bruyante, rouge, verte, blanche, excellente de mouvement, et de vive observation, qui fait regretter, qu'il n'y ait pas chez nous beaucoup de peintres, qui observent et rendent avec le même talent, que cet étranger, la vie de leur propre pays.« (Poutníci slováčtí před kostelem p. Jóży Úprky, malá scena třepotavá, hýřící, červená, zelená, bílá, znamenitá svým pohybem a bystrým pozorováním, jež nám dává litovati, že u nás není mnoho takových malířů, již by pozorovali a podávali s tímž talentem, jako tento cizinec život své vlastní země.)

Digitized by Google

lidu svého, všeho toho, co od věků v duši každého Slovana a Slováka zvlášť leží.

Obrazy p. Úprky předvádějí nám samé typy. On neanalysuje duši člověka, nezabývá se jejím stavem, ne výrazem zvlášť, jaký se jeví na tváři nebo pohybu, ani dojmem bolesti nebo radosti, on nelíčí dojmy a myšlenky jednotlivců; on typisuje člověka svou silhouettou, pohybem, charakterem v celé bytosti. On maluje osobu k vůli jejím pohybům, k vůli barvě, barevné skvrně, miluje čistě malířský a malebný dojem. Pohyb ruky, hnutí těla, barva šatů a těl, obklopeno vzduchem a světlem — to jsou základní rysy jeho umění, těmi typisuje.

Práce p. Úprky nejsou výkonem jednoho člověka jakoby náhodou talentem obdarovaného, jsou výsledkem celých generací, jichž nejbohatším, nejplodnějším květem je právě on. Synem své země, každým hnutím Slovák, synem aristokratické racy po staletí žijící v tradicích své domácí kultury, přilnul obrovnou láskou svého bohatě nadaného srdce k této své zemi, a proto, že duší aristokrat, cítí každé hnutí svých předků ve své krvi, zná všechny zvyky své racy, zná každé proč těchto tradic. Při pohledu na jeho obrazy cítíte, že tu musely být celé generace, jichž oči pásly se s radostí na barvách, že tu byly celé generace zamilované do barev harmonie, že láska k jemným odstínům, láska k linii a jejímu barevnému vlnění, ta spoutanní touha po kráse, vrozená slovanskému plemenu, ta láska že ovládala již sta srdcí a sta mozků před ním. Tu není před námi žádné dílo parvenua, který vyrost v zcela jiném ovzduší, a pak snad proto, že folklór je v módě, zajel si na Slovensko, na Valašsko aby tam maloval své neorganicky »komponované« obrazy.

Silný duch p. Úprky neohlíží se po tom, jak směšné stránky naše souvisí s tím často neumělecky, pedanticky anebo školácky chápaným folklórem, neohlíží se po této efemerní módě, kdy národní kroj se stal oblíbenou maškarou, ať již se obléká na těla dam, účinkujících ve vlasteneckých bazarech, na těla modelů a baletek, nebo se jeví co padělaný diletantský ornament na prádle a porcelánových střepech nevkusných buržoásních domácností pod jménem »národní ornament«, a tím u lidí dobrého vkusu diskreditován. Všechny ty pro barvotisk komponované anekdoty »Maňenky, jak si to rozmýšlí, a její věrné milování« a za první ozdobu české domácnosti vyhlašované nestvůry, ty děsné s tak úplnou neuvědomělostí, ať již co premie vlasteneckých spolků a besed, nebo co ozdoby cigorie, likérů a voňavek světu podávané smutné karikatury českého lidu, ty dokumenty nejnižšího vkusu a duševní chudoby, všeho toho se p. Úprka ani v nejmenším nezalek'.

Jóža Úprka.

Silný jeho duch sebevědomě se přenel přes všechny ty směšnosti a slabosti

Digitized by Google

plebejských mozků, on vyvrátil a obrodil ten Mánesem zavedený a p. Alešem tak duchaplně a jemně v původních jeho náčrtcích cítěný — ale poslední dobou jinými tak diskreditovaný folklór.

Silou svého širokého ducha dokázal, že s vývojem našeho domácího umění nemají parasiti nic společného. Jeho neodstrašilo ani opovržení lidí, oprávněné i neoprávněné, pro vše, co nese národní kroj a ornament, právě tak, jako nemůže flašinet hrající banální národní písničky, zabít v uměleckém srdci lásku a obdiv k Národní Písni.

A s tímto vědomím své síly vzdělal se p. Úprka na cizích vzorech, studoval umění francouzské, německé, anglické a flámské.

Pan Úprka je organicky složená bytost, a jako každému člověku racy studium cizího umění bylo mu prostředkem ku vzdělání a k poznání, že čím dokonalejší umělec a duch, tím více patří svému národu, svému plemeni, a vždy je výkvětem své půdy, a že ne napodobením slavných vzorů ciziny, nýbrž silou svého talentu se člověk stává universálním. I oni, ti cizí, přijímali do sebe vlivy, ale jen tehdá, když si byli vědomi, že je z t r á v í a svého ducha posilní; duše slabé a mrzácké se však pod těmi vlivy zadusily. Tak jak oni jsou sví, ať ti nejstarší, ať ti nejmodernější, budu i já svým, a tím taky jejich, t o jest internacionálním. Historie umění nevykazuje jediného případu, aby doba neztrestala toho, kdo svůj původ a národnost zapřel, ať již ze slabosti nebo ze snobismu. Když Flámové XVI. století, praví Taine,*) se přidali ku škole italské, docílili pouze toho, že si pokazili svůj původní sloh. Ovšem jen na jistou dobu, po které se zas vzpamatovali.

Se zvláštní láskou a zálibou studoval p. Úprka umění flámské 16. a 17. století; vedle moderního umění evropského, bylo to umění japonské, které svým národním charakterem nejvíce jej utvrdilo v jeho uměleckých zásadách. Jak moderním a bezprostředním při tom zůstal, je vidět na obrazech: »Pouť u sv. Antonínka« a »Honba na krále«. To jsou historické obrazy ve smyslu Rubensovy »Kermesse« (v Louvru). Tak jak mistři flámští a holandští malovali s v o u dobu, s v é zvyky, své kroje, neobmezujíce se pouze na výjevy své doby, nýbrž i scény historické, zvlášť biblické přenášeli do své doby a odívali je svým krojem, tak chápe p. Úprka historický obraz. Obraz nazvaný »Nedělní ráno« představuje sv. Vendelína jako pasáka ovcí v jednoduché slovácké haleně.

Žádat ku př. na p. Úprkovi, aby nežil na Slovácku, nýbrž v Praze, kde prý má také modely, na něž může oblékat své kroje, a mimo to pokoušet se i o »j i n ý d r u h m a l b y« — to znamená naprosté neporozumění jeho temperamentu a umění. Možná, že kdyby této rady pan Úprka byl uposlechl, už by visel některý z jeho velkých obrazů v Praze na oficielním místě, za tu cenu však by umění své zabil, proto také tu radu nepřijal a drží se jen té, kterou mu dává srdce.

Historické obrazy, malované dle modelů, kostymovaných v st rožitných hazůrkách a pompésních draperiích, nazýval velmi vtipně Chitussi: hasiči. Pokřtil tak každého, kdo se dal slavnostně malovat v kroji, v němž nevyrostl, ať již jako historický model nebo jako diplomat ve fraku, od

*) Filosofie umění, Kritická knihovna V. str. 209.

Digitized by Google

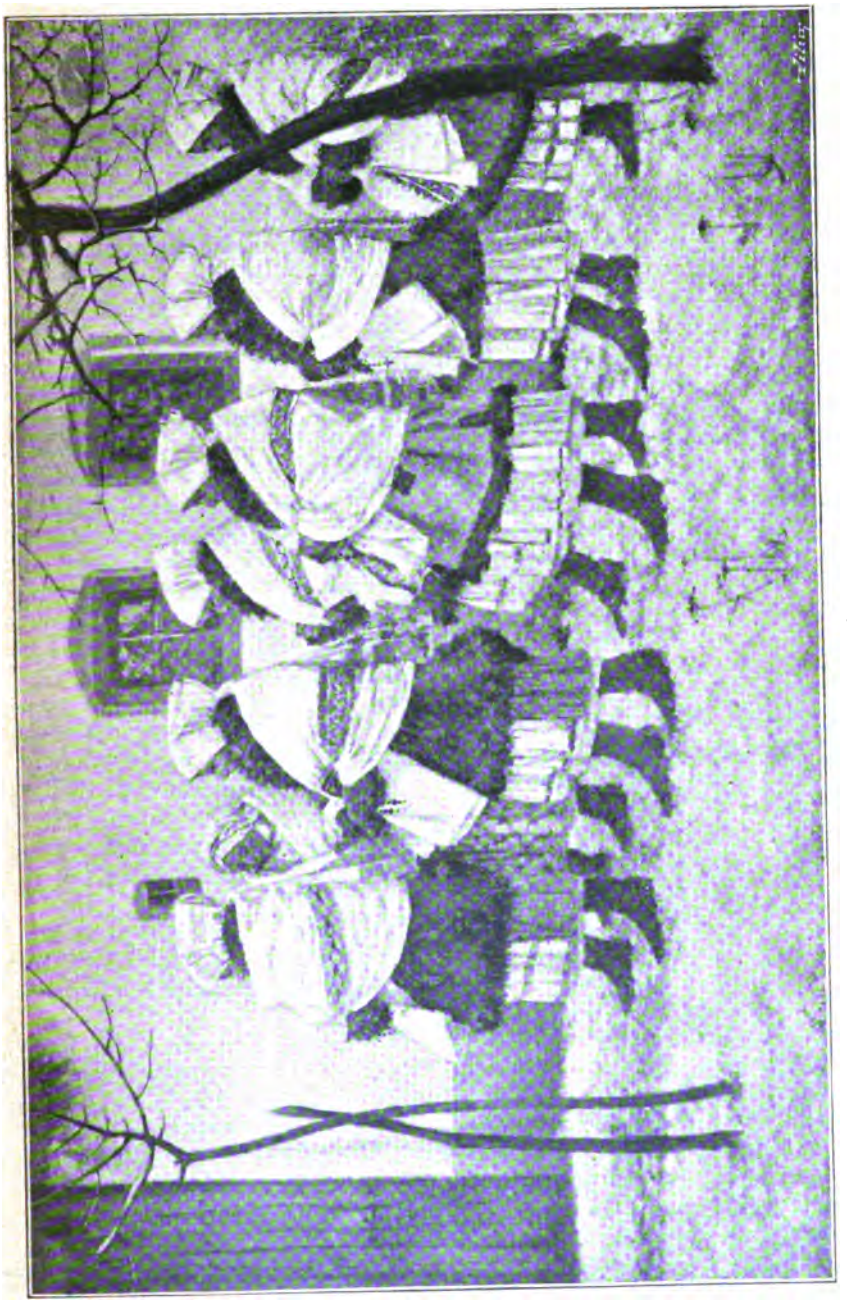

Jóža Úprka: Úvodnice.

Digitized by Google

nímž cítíte parvenua. Tento správný, jemný cit pro snobism v umění shoduje se s moderními názory p. Úprky o historickém obrazu. Historickými obrazy jsou všechny obrazy p. Úprky, a budou v budoucnosti vedle své umělecké ceny historickými dokumenty ku studiu české kultury. Jedním z nejkrásnějších jeho obrazů, zdá se mi, že jsou »Úvodnice« (viz illustr.) Pochybuje-li někdo o tom, že Slovácko je dosud zemí patriarchálních tradic, musí ho obraz Úvodnice přesvědčit. Tak jak chodily ženy na úvody, křtiny a svatby před pěti sty léty, tak chodí i dnes. Mně připomíná tento obraz svou koncepcí gotické basreliefy na kathedrálách. Anonymové 13. a 14. věků používali osob ze svého středu k umění dekoračnímu s toutéž bezprostředností. Nelze si již myslet jednodušší komposice, zúmyslnějšího pohrdání efektem, vším, co podplácí oko diváka konvencionelním pojmem ladností, a přece, jak přítažlivý živý, přesvědčivě, pravdou a silou působící je to obraz! Krásná barva celkového dojmu, suchý mráz dýchající z celého obrazu, a způsob malby, ten drsný, pouze svou náladou a koloritem tak jemný, činí dojem fresky, a zvýšuje pocit archaismu. Tento obraz vypráví o poetických zvycích, etiketě a kultuře tohoto starého kmene víc, než poví námahavě sepsané komentáře a domněnky mnohých učenců. Toto platí ne o jednom, ale téměř o všech obrazech pana Úprky.

Vzpomínám ráda na ty doby, kdy poprvé jsem zavítala do slovácých krajů, kdy zavedl mne pan Úprka do svého rodiště. Byl krásný den, jeden z těch posledních letních, kde vzduch je plný zlata. Před námi rozprostírala se nekonečná rovina se strany jedné a z druhé slabounce se vlnily vrchy, jichž zelenou korunu nese Šumárník, a pod nímž se rozkládá typická slovácká dědina Dochové střechy, malovaná žůdra, svítící skrze olšiny kolem potoka: to je Kněždub. Pan Úprka mne zavedl k nejhezčímu domku. Je zvenčí celý pomalovaný ještě rukou jeho nebožky matky. Otec jeho býval malířem, »písmákem« a byl v okolí proslulý svými kancionály a malbami na pergaméně. Vnitřek domku dosud je plný maleb na zdi, naivních, primitivních to výjevů biblických, jimž se ani usmát nemůžete, tak jsou milé, dětinné a tradicionelní, leží v nich kus lidové duše, a proto i duše každého člověka. Cítíte, že tu byl malířem děd i praděd, bába i prabába.

V tomto ovzduší pan Úprka strávil dětství, vyrostl mezi lidmi, jichž typ podal na akvarelu »literáci«, na podobizně stoletého Machálka, nebo na obraze: »Při kázání« typ lidí šťastných, spokojených se svým osudem.

Štěstí a r a d o s t ze ž i v o t a je základním tahem všech jeho maleb, radost z prostého života, těšení se z ladných barev, poskytnutých přírodou i věcmi. Na obraze »Honba králů« stýká se duše umělce v tak vzácném souladu se svým předmětem. Hýřivá radost, čistě smyslová umělecká radost z barev a její lahody, žádné skeptické p r o č netrápilo ani umělce, ani ty životem se těšící lidi jedoucí v zlatém slunečním prachu po malebném návsí. Jsou lidé, kterým radostný pohled na tento obraz kalí myšlenka, že tu koně mají příliš krátké nohy a velké hlavy. Vedle toho, že pan Úprka skutečně c h t ě l charakterisovat tento druh slováckých koní a snad charakteristiku tímto lokálním detailem trochu přehnal, dodal tolik typičnosti celému obrazu, že by s jinými, dle předpisů sportovních

Digitized by Google

rostlými a malovanými koňmi, nebyl nikdy tak cenný a původní. Pro ty, kteří se nedívají na umělecká díla s kukátkem na očích a s centimetrem v ruce, zůstává obraz ten výtvorem čistého uměleckého temperamentu, výrazem radosti, která rodí sílu, obrazem poetickým, naprosto novým, naprosto se lišícím od všeho, co u nás a jinde bylo malováno. Tato veselá, bujará symfonie barev zůstane vždy moderní, jako každý výtvor, jejž zrodila silná individualita.

A životem těchto lidí roste a dýše talent páně Úprkův, — životem tohoto lidu žije skutečný i člověk. V základu svého nitra je proto podoben Milletovi, který též co pravý člověk žil životem lidu svého. Cesta, po níž chce kráčet ten, kdo má oči k vidění a srdce k cítění, rozkládá se na všechny strany, vede i na pole mythu a fantasie, bohatého to zřídla v jádru lidu ležícího. Žít životem lidu, neznamená žít nízkými jeho instinkty. Překrásná je úloha civilisace, prodělávat celé stadium kultury a vracet se pak k jednoduchosti, či spíše dovršit své vzdělání dokonalou jednoduchostí — privilegium to duchů aristokratických, jakým je Tolstoj; žít jen krásnými a původními stránkami svého lidu, a tím lidí všech.

Filosofie umění pana Úprky odpovídá tomu, čemu Carlyle říká Aristocracy of Talent: umět žít na základě skutečné znalosti lidu a jeho vyšších, duševních potřeb. *Zdenka Braunerová.*

Zelená internacionala.

Dva hlasy z různých táborů*).

Možnost rychlého styku zahlazuje místní rozdíly a má dokonce i vliv na náhledy o tom, co je dobré a zlé. Smazala skoro s pojmu »internacionala« za poslední třetiny tohoto století znamení hanby s čela, které mu bylo vtisknuto při narození nejstaršího potomka této rodiny, »červené internacionaly«, v St. Martinhallu v Londýně r. 1863. Matka »možnost styku« byla plodnou. Zplodila rychle »černou« a »zlatou internacionalu« za sebou r. 1873, vlastně r. 1875. Šťastná matka odpočívala nyní přes 20 let, tu ale narodila se jí v září minulého roku v Pešti čtvrtá dcera, jež přišla na svět v neposkvrněné kráse a čistotě, dokonce i se silnou dávkou ušlechtilé modré krve: »zelená internacionala«.

Toto mezinárodní sdružení evropských držitelů půdy povstalo v Německu skoro již před 30 léty. Francouzské fysiokratické hnutí objevilo se po 100 letech v Prusku v podobě našeho agrárnictva. Oboje hnutí má tutéž příčinu: že zájmy venkova zůstávají za průmyslovými. Tento zjev je 1. přirozený, poněvadž tuto lze práci rozhojniti v množství neobmezeném, tam v množství obmezeném podle půdy té doby vzdělavatelné, 2. politický, poněvadž státy od $2^1/_2$ století podporovaly více poslednější než prvé. Fysiokraté a agrárníci žádali, buď aby stát alespoň stejně jako v průmyslu podporoval jejich zájmy, anebo aby podporoval průmysl jen tolik, kolik podpory oni sami požívali a požadovali. Oboje zájmy bojují nebo střídavě se smlouvají o státní pomoc. V Anglii byla uzavřena smlouva

*) Viz č. 10. Rozhl.

Digitized by Google

za Oranžského a byla dodržována až do konce prvé třetiny tohoto století. Ve Francii povstal theoretický boj proti Colbertově průmyslovému systému již před 200 léty, před 150 léty byl Quesnayem systematicky zdůvodněn a za Turgota vyšvihl se na státní politiku. Tři desetiletí na to kvitovala velká revoluce vývoj od r. 1774—76 a učinila ihned praktické důsledky. Před 30 léty vstoupilo Prusko do Quesnayova, před 17 léty do Turgotova stadia.

F. List, Nebenius, Maassen zjednali půdu německému průmyslu v celním spolku, Bismarck otevřel mu světové moře, když r. 1862 přijal ruku v ruce s Napoleonem III. a Cobden-Brightem systém mezinárodní dělby práce. Pomocí jí rozšířila se rychle výroba, k čemuž potřebovala kapitálu a vysoko jej zúročila. Věřitelé nejvíce zadlužených velkostatkářů vypověděli těmto jednotlivé kapitály, aby je uložili výhodněji v průmyslu, a žádali na zbytek veliké úroky. Povstala úvěrní krise v zemědělství, našla svého klassika v Rodbertovi a vytvořila »stranu statkářů«.

V »Rolnickém klubu« v Berlíně povstala r. 1865 myšlenka, svolati »sjezd severoněmeckých rolníků«; narazila na odpor liberalů a ministerstva orby, ale r. 1868 stala se skutkem. Tam bylo usneseno, aby při příštích volbách do severoněmeckého sněmu byli voleni jen rolníci. V květnu r. 1869 povstal »vratislavský program« na liberálně-fysiokratickém základě. První jeho požadavek upomíná na Vaubana: zmírnění pozemkové daně, zmenšení nepřímých daní a cel, odstranění řemeslu překážejících překážek a oktrojů, úplnou volnost obchodu, konečně zrušení všeho hospodářského poručníkování státu. Proti poslednímu bodu zdvihli se konservativci, především Wagener. Žádalo se sdružení výrobců a organické jeho zavedení do atomisovaných obcí, zavedení Rodbertova rentového systému. Když v únoru r. 1870 sešlo se na třetí rolnický sjezd kolem 800 osob, usnesli se konservativní a liberální agrarníci na kompromisní resoluci, která žádala »početnější zastupování rolnických zájmů v zákonodárných sborech«. Neagrarníci pod vedením pokrokového poslance z Hornbecků protestovali: »Žádný poslanec nemá býti zástupcem jednotlivé výrobní třídy, nýbrž celého národa.« Velikou většinou rozhodlo se shromáždění strany proti němu. Veliký jásot pozdravil tento porod politické »strany agrární«.

Rok na to hrnuly se francouzské miliardy do Německa. Míra úroková klesla, úvěru bylo přebytek. Výstrahy agrarní pravice před následky dalšího zadlužování zanikly. »Aliance pozemku a kapitálu« byla prohlášena a hypotheční banky rostly jako houby po dešti. Zadlužení stoupalo zběsile. Dělníci zemědělští se sice počali vystěhovávati, ale rady pravice, aby jim byla prodávána půda dle meklenburského domanialního způsobu a jejich doba pracovní, aby, jako v Mecklenburku od r. 1848, byla zákonem vymezena, nebylo uposlechuto. Na žně sehnáni polští dělníci, jako v Anglii Irové, a anglický systém udržoval výnosnost pěstování cukrovky. Liberální idee úplně zvítězily v agrárnické straně. Agrárníci prosadili tarifní reformu v zájmu volnosti obchodu, clo na železo padlo. S lehkým srdcem byla přijata zlatá měna.

Průmyslový krach r. 1873 nezničil štěstí agrárníků. Ba v tomto roce dostoupila cena pšenice v Prusku svého nejvyššího stupně. Ale

Digitized by Google

již r. 1875 klesla pod průměr posledních 10—12 let, stoupla časem nad něj, aby konečně nadobro klesla. Stejnou dobou stoupala mzda a stoupá až do dnešního dne.

Nyní na místě, aby se přikročilo k uzavření dlužních knih, zlepšení poměrů zemědělníků, zvýšení produktivity práce zlepšením výživy dělníků a vynalezení strojů práceúsporných dle amerického systému, upadly nazpět do prvopočátku fysiokracie a stěžovali si jako Boisguillebert na nízkou cenu obilí jako na příčinu všeho zla, překládali: »Pauvre paysan, pauvre roi«. »Má-li peníze sedlák, má je celý svět«. Nedostatek úvěru stvořil agrární stranu, a nízká cena obilí dala jí novou politiku, již ještě do dnes sleduje.

S klassickými, socialistickými a konservativními národohospodáři kladli konservativní agrárníci tvoření ceny do procesu výrobního, moderní agrárníci kladou je do procesu rozdělení Chtěli jsme dosíci větší ceny pomocí téhož dělnictva a tím uvyknouti na klesání cen. »Pokrok lidstva po stránce hospodářské záleží v tom, že se doba potřebná k zhotovení výrobku co možno zkrátí«. Dnešní agrárníci naproti tomu vidí hospodářský pokrok ne v rozmnožené výrobnosti pracovní, nýbrž v jiném rozdělení příjmů. To jest stanovisko socialistické. Výrobky nedokonalé produktivity pracovní mají býti placeny stejně draze, jako té, jež nalézá se na vrcholi vývoje. Jiné rozdělení příjmů, však při zvýšené výkonnosti, žádají státní socialisté školy L Steina a také Rodberta, ale ve prospěch dělníků. Prvé bylo by státním socialismem ve prospěch statkářů, jimž by musili státní intervencí donucení konsumenti platiti za jejich výrobky větší ceny, než mají. Cena, jež dle národohospodářů sem a tam kýve kolem jednoho bodu, má býti státem trvale vysoko v pravo upevněna bez ohledu na to, že na světovém trhu cena klesá. To pokládám za nemožné. Tak vlivem nízké ceny stali se agrárníci přívrženci ochranných cel. Získali knížete Bismarka, spojili se pod jeho vedením se svými starými nepřáteli, průmyslníky, utvořili kartel, odňali dělníkům konstituční práva a přešli ke kombinované ochraně agrární a průmyslové: cena na světovém trhu měla býti státem opravena.

Tím počal onen měnivý kurs v Německu r. 1879. Bismark roztrhal smlouvu z r. 1862. Dvakrát byla agrární cla zvýšena a měla býti zvýšena po třetí, jako kuřáci opia žádají stále větší dávky. Tu nastala odvetná opatření a celní války. Bismarkův nápad — spojiti obchodně politické nepřátelství s politickým přátelstvím — jenž nevidí obchodní války Řeků, Karthagiňanů a Římanů, Pisanů, Benátčanů a Janovanů, Francouzů, Holanďanů a Angličanů, ba i německých a holandských hanseatů, byl Mc. Kinleyem a Rusy makavě poražen a Caprivi byl přinucen, zamířiti kurs r. 1879. směrem, jaký měl r. 1862. Na to velká agitace agrárníků, když nemohou dosáhnouti vyšší ceny, chtějí Kanitzův obilní monopol. Caprivi ustoupí Hohenlohovi. Tento uznává nepravý jejich princip, že ní rá cena jest příčinou pohromy. Říšská rada učiní totéž a chce ji napr viti »malými prostředky«, ježto obchodní smlouvy nedovolují zvýšení cl a monopol Kanitzův až teprve r. 1904. Rakouský mlynář Till navr uje chlebový monopol. Pruský ministr orby vysvětluje, že jest neprove itelným, ačkoli Dioklecian jest největším pekařem (a řezníkem), jejž

Digitized by Google

světové dějiny znají, a ač chlebový monopol v rozměru, jak jej navrhuje pan Till, skoro jako onen panis fiscalis, trval od Alexandra Severa až do konce západořímské říše a přežil ji v říši východořímské. Plötz nachází pro to pravé slovo, jest mu »příliš socialistický«. Leká se tohoto důsledku ochranného agrárního cla a Kanitzova monopolu. Nyní žádají agrárníci revisi obchodních smluv smírným dohodnutím s Rakouskem a Ruskem a touží po dohodnutí se statkáři jiných zemí — myšlenka agrární internacionaly se zrodila.

Od r. 1877—1882 propagoval jsem v Rakousku idey agrární pravice a německých konservativců, zejména odborovou organisaci zemědělské, průmyslové a obchodní výroby a zvýšenou výkonnost pracovní. V Rakousku hrabě Egbert Belcredi, jenž užíval mé pomoci až do roku 1882., zavedl řemeslnické cechy. Hrabě Falkenhayn dal odhlasovat na říšské radě zákon o selském právu dědickém, jenž jest nyní předložen zemským sněmům. Hrabě Ledebur předkládá nyní říšské radě návrh zákona o nucených rolnických společenstvech. V Uhrách byl r. 1882 zmařen podobný můj pokus vlažností konservativců a houževnatým odporem liberálů, ač již tehdy se navazovaly styky za hranicemi. Mezitím hrozivě postupuje zadlužování malých a středních statkářů v Uhrách, statků z nouze ve dražbě prodaných stále přibývá a nastává stále větší stěhování zemědělských dělníků, z počátku do Rakouska a Ameriky. Ruhland našel tedy nyní otevřené uši; svaz uherských rolníků byl založen. Menší úspěch měl v Rakousku. Zde doufá se, že brzy bude utvořena organisace stavovská a vláda neuznává theorie, že jest nutna oprava nízkých cen. *Dr. G. Meyer v Zeit č. 121.*

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

X.

(Pokračování.)

Druhého dne vypravoval vše Václavovi s největším klidem. Smál se své několikatýdenní lásce jako bláznovství, z něhož je nyní dokonale vyléčen. Střásl ji se sebe jako krátkou nemoc, jako pošetilý sen. Byl v duchu povděčen Tony, že ho tak rázem dovedla vyléčiti z bolesti, kterou by byl jinak cítil nad svým neúspěchem u Márinky. Byl zase volný a svěží, každá žíla v něm hrála nadějí a odvahou. Byla to zkouška mé síly — řekl Václavovi — a obstál jsem v ní dobře. Mám povahu, která stráví i nejbrutálnější léky, i takové, kterým by jiný podlehl. Vidím z toho, že se mohu odvážiti výše než jiní!

A znovu rozeplály se staré sny o velikém životě, o myšlenkách, které by zaduly světem jako vichr a rozsvítily slunce nekonečné slávy. Ale už mu nestačily dřívější mlhavé a bezobsažné sny. Poznával jak dětinské a klamné byly dřívější jeho domněnky, že sní-li o velikosti, je už velikým. K tomu je přec třeba skutečných činů, skutečné práce! Vždyť nemůže přec cestu k oněm nebezpečným vrcholům přeletět vzduchem. Jinak se k nim nedostane než po balvanech a roklích tuhé a kruté práce. Dovedl už změřiti v mysli tuto cestu. Všecko prostudovat, poznat, zaží-

Digitized by Google

procítit, obsáhnout všechen život, vědění a umění nežli se odváží vrhnouti, do nich hrom své myšlenky, popohnati je úderem své pěsti — jaká to dlouhá cesta pro průpravu a sebevýchovu!

S nejprudším zápalem vrhl se do práce, do toho, co nazýval prací. Chtěl nahraditi, oč ho připravily minulé týdny pošetilé zamilovanosti. Pracoval dle plánu, který si pro tyto prázdniny načrtl, a jehož neustálé měnění a doplňování bylo mu největší zábavou. Počmárat mnoho stran zápisníků tímto neustálým rozměřováním dnů a hodin. Starosvětské světnici, v níž bylo slyšeti hlas každého kupujícího ze sousedního matčina krámku, snažil se dáti ráz studovny. Stůl byl vesměs pokryt haldami knih všemožných formátů, stáří a jazyků, tak jak byly v Brně i zde doma bez výběru a soustavy sehnány, při náhodových návštěvách a setkáních vypůjčeny. Dnes byly rozházeny v nepořádku, jenž měl činiti dojem geniálnosti, zítra byly roztříděny s pedantickou svědomitostí — dle toho, čí biografii právě Landa četl, a podle koho tedy právě své všecko jednání až do maličkostí zařizoval. Četba životopisů bylo vůbec to hlavní, čemu říkal práce. Sháněl je se všech stran, životopisy nejrůznějších i sobě odporujících lidí, filosofů, básníků, vojevůdců, geniálně nespořádaných umělců i střízlivě vypočítavých anglických mužů svépomoci, s jediným jen zřetelem: vyčísti z nich alespoň jeden rys, jenž by posilnil jeho víru v divuplnou moc vůle a rozpaloval jeho touhu po práci.

Vlastní tato práce spočívala v četbě neustálé, na všecky strany rozprostřené, nesouvislé a těkavé, vlastně jen v pouhém okoušení knih a nauk. Dovedl během půldne vystřídati pět šest různých knih, německého klassika s českou povídkou, filosofii s humoreskou, poesii s francouzskou nebo ruskou gramatikou. Nečetl se zřetelem na obsah knihy, nýbrž jen neustálou snahou uvésti každou ve vztah k sobě. Knihy a vědy byly mu jen dráždidlem a pružinou pro hru vlastních myšlenek a plánů, neustálou příležitostí k měření vlastních sil s cizími, rozněcovadly, jimiž hleděl udržovati stále svůj mozek na vysokém stupni tepla, nutného ku klíčení a varu jeho myšlenek. Neměl smyslu pro vlastní stadium, a vědomosti — stačilo mu, když mu kniha dala alespoň jednu myšlenku, jeden rozněcující záchvěv, z něhož mohl alespoň den trávit. A vrcholem blaha bylo pro něho, když po takovémto několikahodinném přemítání v knihách, po vystřídání nejrůznějších z nich myšlenek a dojmů slily se všecky tyto záchvěvy v jeden všeobecný akkord a rozvinuly celý jeho niterný mechanism až do posledního nervu v horečném radostném opojení ducha těšícího se z vlastního vzrůstu a dmoucí se své síly.

S hlavou takto ještě rozehřátou přicházíval co den k Václavovi a v hovoru s ním teprv vlastně stravoval své dojmy. Nemohl nalézti nikoho, kdo by byl jeho nutné potřebě, s každou myšlenkou a náladou ihned se sdělovati, lépe byl vycházel vstříc. Václav byl střízlivější, nakloněný uváděti vše na pravou míru, ale na tolik zase vnímavý, že se dal strhnouti každým hnutím Landovým a že jako ozvučná deska tlumeně a harmonicky odrážel každý, i nejprudší a nejvýstřednější náraz Landovy duše. Za nové vzněty, kterými ho Landa den co den zasypával, vděčil se mu tím, že působil na něho zpět mírnivě a vyrovnával příkré protivy, mezi nimiž tento se zmítal. Bylo to vzájemné se prolínání a uspůsobo-

Digitized by Google

vání obou povah, jehož si sami sice dobře neuvědomili, které však bylo tím znatelnější, čím rychleji i Václav vyspíval a odvažoval se k pevnějším názorům a úsudkům. Četl také mnoho, ale se snahou zmocniti se předmětu, vniknouti do cizích duší a rozplynouti se pro dobu četby v nich. Četl proto svědomitěji než Landa a neodvažoval se tam, kde cítil dosud svou nestačitelnost. Jeho rozhled byl proto užší, ale všecko bylo v jeho mezích dobře srovnáno a hluboce v paměť uloženo. Znal lépe než Landa domácí literaturu a naproti jeho náklonnosti, chápati se každé myšlenky v její absolutní, všech vztahů zbavené platnosti, dával vždy více na jevo vlohu pochopovati věci historicky, v jejich poměrnosti a vzájemné sepjatosti.

Stejně nenasytný a těkavý jako v četbě byl Landa i ve svých literárních pokusech. Popsati několik stran papíru bylo pro něho denní nutností. Lyrické verše, velkolepě založené epopeje a romány, u nichž zůstalo však vždy jen při začátku, filosofická pojednání, aforismy, denníkové dojmy — to všecko plynulo z jeho péra na papír v každé době a v každé náladě s úžasnou snadností, která ho utvrzovala ve víře, že nosí v sobě zárodky genia. Počítával s Václavem na prstech, na kolikáté místo v řadě českých básníku smí už teď činit nárok. Byly to verše sice často směšné, plné nucených rýmů, dětinského klinkání a hravého kochání se ve spoustách obrazů, ale co chvíli zablesklo v nich něco sopečně prudkého, horečného, do nejv'tších výšek tryskajícího a to, a pak ta rychlost, s níž tyto verše byly na papír chrleny nebo i jen ústně improvisovány, strhovalo tak Václava, že sdílel Landovu víru.

Cítili se oba po nešťastném konci Landovy lásky jako uvolněni, jako zbaveni cizího vetřelce, jenž se kladl rušivě mezi ně a do jejich myšlenek. I ve Václavově mysli bledl obraz Márinčin přestával ho znepokojovati, stávaje se občasným pouze dráždilem nesmělé, více sladké než bolestné touhy.

Žili jen v knihách a v přírodě. Výslunné polední perspektivy parných srpnových dnů, jejich stále modré nebe, veselý ruch žní na žlutých, do daleka se vlnících polích a chladivé horské hvozdy s křišťálovými studánkami a dozrávajícím bohatstvím borůvek a malin, purpury západů a hvězdná nádhera dloužících se večerů, to bylo jediné pozadí, na němž plynul v šťastných těchto týdnech jejich život, soustředěný tak upjatě jen na nitro a jeho pokračující vzrůst. Městečko a lidé přestali skoro pro ně existovati. Jen několikráte ještě objevili se při zkouškách k výletu, a to chtěl Landa jen proto, aby ukázal slečně Čížkové a Tony, jak mu jsou lhostejny. Stáli už cize proti sobě, a zraky jejich se sobě vyhýbaly. Ten tam byl všechen dřívější půvab a dráždivě sladký nepokoj těchto večerů.

Neděle, v níž měl být konán výlet, tak dlouho chystaný, byla deštiva, a podobně i příští, a tak došlo k němu až teprv ku konci srpna. Landa i Václav nemohli se v poslední chvíli z účastenství vyvleci, spolek Lumír potřeboval zpěváků, a všecky hlasy byly spočteny. Nezbylo jim než jíti za zástupy maloměstského obecenstva, nudně se vlekoucími zaprášenou silnicí, polními cestami a přes lesnatý hřeben do vesničky, která nahoře na kopcích tvořila se zelení svých zahrad a okolních polí osamělý ostrov v temných spoustách lesů. (Příště dále.)

Digitized by Google

Jan Karník:
Havrani smrti.

Truchlivý večer v únoru. V ulici bouří, burácí, reptá,
v zoufalých křečích svíjí se opilý hráč a lakomec. —
Život na konci věku.

V špinavém světle černé lomené střechy
nad kalem ulic mizí v pochmurné opony oblak,
splývají v obrovské plachty korábů smutných,
které utonou zítra.

Nadarmo hřmí nad nečistým řečištěm křiklavé písně!
Zavanul vítr od dalekých břehů, kde znavené naše Touhy čekají nejdražší hosty . . .
Ledový akkord kovových perutí nad městem nešťastným sténá.
Plavou nad majáky Pýchy a zámečky křehoučkých lebek
tiší havrani Smrti! — —

Malí a ubozí, kteří dnes u stolů a vína
chcete se vzpírat, propadlí na věky soudu!
Plačte, děti se smějí, z knih Života na vždy
vaše zmizelo jméno.

Velcí a smutní, při nesmírné písni havraních křídel
když zavíráte tiché a bolestné oči,
Vladař království nových s žezlem věčného květu
vlídně vítá vás: bratři!

K. Vacucha:
Nálada.

Večer je a teskná chvíle . . .
Tvoje hlava zádumčivá
rýsuje se zasmušile
v černém okně . . . Jak se stmívá! . . .
V očích tvých a na tvém čele
těžké stíny divně hrají. —
Na ulici osamělé,
kde jen mhy se třepetají,
večer je a teskná chvíle.

Večer je a teskná chvíle . . .
Déšť tak monotonně zpívá,
kapky smutně dopadají,
tvoje hlava zádumčivá
víc a víc se v šeru tají,
venku temná mlha vstává
na ulici zasmušilé,
kde si těžké stíny hrají . . .
Večer je a teskná chvíle.

Tête-à-tête . . .

Ticho, dusno nad alejí . . .
Sedíme tu bez pohnutí,
jenom naše rty se chvějí.
v němém, horkém obejmutí.

Vzduch tak líně na nás padá,
tvoje zorničky se tmějí,
a má duše hřích si spřádá . . .
Ticho, dusno nad alejí . . .

Digitized by Google

F. Zachoval:

?

Já nebyl jsem při tom, když svět se rodil. —
Když červánky úsvitu poprvé prožehly spousty tmy
— krvavé dýky života, vraždící směle strnulost smrti, —
když zář komety prolétla vesmírem od východu v západ
sypajíc v propasti jiskry své, centra budoucích planet,
jež těkaly sem tam bez klidu, neznajíce cíle,
když slunce se rozhořelo na obzoru, ozařujíc zasmušilé nic,
a měsíc zaplál v noci poprvé odcizeným leskem,
když rodily se pojmy dne a noci v mozku všehomíra,
tu duše má — kde byla, kde byla jsi, duše má?

Byla jsi v nekonečných propastech západu, propastech tmy,
jež choulila se vztekle, -- jak mračno, v něž zaduje vítr —
před ranami Úsvitu, bijícím ji v srdce?
Byla jsi atomem toho Nic, jež musilo býti, by zrodilo se Něco?
Byla jsi paprskem červánků, bojovníkem plodného světla?
Vylétlas dechem ze rtů Neznámého, řkoucím: Budiž světlo?

Ne, tys nebyla tam, tys nebyla při tom, tys prospala nejkrasší ráno!
První jsi rosu nessála z prvně vykvetlých růží,
prvně vykvetlé violy svou nedýchaly pro tebe vůni,
a v sluch tvůj nezalétla jásavá, mohutná první slavičí píseň!

Pozdě odpůldne jsi se zrodila, má duše!
V odpůldne letní,
kdy dávno vyschla rosa, oněměl slavík, fialy ztratily vůni,
kdy umdlené slunce nelíbá příjemným pocitem jitra
leč žehne jako plamen, hltající vypráhlé klasy,
a s obzoru tiše šine se v západ . . .

V té době úpalu, v té době vedra a v době sklonu jsi zrodila se;
z čeho? Neznámo! — Však jsi zde a žiješ! — Proč as? Kdo odpoví?
Patřit na pokosená pole, na nichž žito života sžato,
a zelená se pouze ještě řídké, nevalné býlí,
poslouchat činnost komárů, tam, kde dávno dozněl zpěv ptačí,
prameny hledat v poušti, dávno zaváté pískem,
a unavena, beze zdaru, bez výsledku vrátit se v nic, odkud jsi přišla,
dřív ještě, než znavené, prahnoucí slunce se úplně sešine k sklonu!

Příliš pozdě jsi zrodila se, příliš brzo nastane ti hodina skonu!
Okamžik neuzříš, kdy poslední pták zahyne v letu,
rozplýsklá jabloň kdy poslední setřese stopy svých květů,
kdy vítr odumře a zněmí, moře pozbude vody,
prahory kamení, útroby země svého ohně
a kdy poslední zasmušilá jiskra »věčného« prý slunce

Digitized by Google

prchati bude tmou, tmou, tmou od vyhaslého zdroje,
— jenž nikdy již nevydá jiné —
až zhasne někde bludně, a vesmír se zahalí v temno.
Erebos byl, Erebos bude zase!
Leč — tu jiskru chtěl bych vidět bloudit, tu poslední jiskru! . . .
Proč duše má, proč jsi se nezrodila
až svět se úplně nachýlí v západ?

Lamennais.

(1782—1854).

Jeho nauka včera a dnes. Napsal Victor Charbonnel.

(Dokončení.)

Prvou myšlenkou jeho — myšlenkou právě tak sociální jako náboženskou — bylo tedy, podrobiti lidi náboženství a náboženství papeži. Avšak svět pokračoval ve svém chodu. Národové hnali se v útočném rozmachu za svobodou. Rok 1830 byl tu rozhodnou výstrahou. Lamennais, Lacordaire a Montalembert založili hned po revoluci žurnál l'Avenir a dali mu za devisu slovo Voltaireovo k Franklinovi: »Bůh a svoboda«. Ve jménu všeobecného práva žádali úplnou svobodu svědomí, bez výhrad a privilegií, a jako její důsledek zrušení konkordátu a odloučení církve od státu; svobodu spolčování, vyučování a tisku. Lamennais zašel dokonce až k prohlášení, že papežovo místo není mezi světskými mocnostmi, že jeho autorita má býti výlučně duchovní a morální, a že by se měl sříci moci světské. Celý tento program dal by se shrnouti v tuto dvojitou formuli: svoboda svědomí a oddělení náboženství od politiky pomocí svědomí. »Vysvoboďme,« pravil, »náboženství z budovy politiky, kde je uvězněno«.

Zdá se to být značně dlouhá cesta, již tu proběhnul od Essai sur l'Indifference až k theoriím žurnálu l'Avenir, od ultramontanního autoritarismu až k tomuto liberalismu. A přece tu Lamennais jen prostě pokračoval v tom, co tam začal. Když byl s takým zápalem prohlašoval autoritu církve a papeže, nešlo mu o to, jako jiným autoritářům, vztyčiti tento princip nesmírné nadvlády především ve prospěch církevní hlavy a hierarchických mocností. Viděl v papeži moderním to, čím se zvali staří velekněží církve »služebníkem služebníků Božích«. Měl za to, že náboženství a církev jsou stvořeny pro lidi, ale ne že lidé jsou stvořeni proto, aby se stali věřícími a poddanými církve. Papež mu byl sociální užitečností. A tu, jakmile nové větry svobody ženou k novým obzorům a k novým osudům obrovskou vlnu lidských hnutí, měl by velký kormidelník odvážiti se na tuto vlnu a dáti jí nésti svatou loď církve přímo k obzorům svobody.

Lamennais věřil dlouho, že se tak skutečně stane. Šel do Říma, když se odpor kněžstva ve Francii příliš mocně zdvihal. Řehoř XVI., dobrý to mnich italský, jenž se stal papežem pro svou zbožnost, přijal

Digitized by Google

jej, hovořil s ním o talentu Michel Angelově, nabídl mu šňupec a propustil jej. Nedlouho na to vyšla encyklika, zatracující zásady l'Aveniru, bez označení osob, jmenovitě zásadu svobody svědomí: »tato zásada,« bylo tam řečeno, »absurdní a bludná, či spíše šílenství« — a zásada svobodného tisku, »této osudné svobody, pro niž nelze mít dostatek hrůzy«. Byla to předzvěst Syllabu. Lamennais podlehl. Ale jaká sklamání a jaké hněvy bouřily v hlubině jeho duše! Psal Montalembertovi: Místo abychom lámali oštěp za katolicism, ponechme jej v rukou hierarchie a vystupujme prostě jako lidé svobody a humanity! Staré hierarchie, politické i církerní jsou odsouzeny k společnému zahynutí; jsou to dvě strašidla, objímající se v jediném hrobě.«

Napsal tedy Paroles d'un Croyant (Slova věřícího). Saint-Beuve dal vytisknouti tuto knihu. A bouře vypukla. Autor viděl slzy, které tekly po tváři národů; slyšel jejich výkřiky utrpení, a pocítil mocnou potřebu dodati jim útěchy. »Pro vás, kdož nesete břímě dne,« pravil, »jest psána tato kniha.« A hlásal nový řád, založený na spojení spravedlnosti se svobodou. Lamennais byl socialistou. Papež Řehoř XVI. zatratil bezodkladně tentokrát »Slova věřícího«. A Lamennais vystoupil z církve a šel k lidu. Přinášel mezi nauky Pierre Lerouxe, Augusta Comtea, Jeana Reynarda a nejstarších republikánů socialism evangelický. »Spiritualisoval demokracii«, dle slov Spullerových. A když umřel po dlouhých letech nových bojů r. 1854., chtěl býti pochován »uprostřed chudých« ve společném hrobě. Nic nebylo postaveno na tento hrob, ani kámen, ba — jaká to bolestná záhada! — ani kříž.

*

Ať však soudíme jakkoliv o těchto neblahých osudech a o tomto konci, jest přece jisto, že tento muž zanechal po sobě řadu výrazných idejí. Správně poznamenal Renan, že kdyby byl mohl sečkati Lamennais na světě ještě několik let, byl by viděl, jak myšlenky jeho dostávají se k vládě a jak tytéž zásady, pro něž byl dán do klatby stávají se všeobecnou politikou církve. A dodává, že má-li se uchovati při životě, bude církev nucena znenáhla uskutečňovati sen Lamennaisův.

Ultramontanism, pravda, zvítězil. Koncilem vatikánským a prohlášením papežské neomylnosti byla autorita papežská povýšena jako vševládná nad celý svět. Zvláštní to věc! naše století tak zaujaté myšlenkou svobody nedovedlo zdvihnouti prudkého odporu proti tomuto tvrzení, které činí rovna Kristu a Bohu starce bez světské moci! Spolehalo patrně na to, že moderní intellektuelní liberalism bude dostatečnou protiváhou této nejvyšší vládě náboženské. A nepomyslelo, že by se mohly vrátiti doby, kde

»L'univers ébloui contemple avec terreur,
les deux moitiés de Dieu, le Pape et l'Empereur«.*)

Ale jak maří vývoj myšlenek výpočty lidské! Prohlášení neomylné autority papežské posloužilo: čemu? Tomu, aby do církve mohl vni-

*) Svět oslněný pohlíží s hrůzou
na dvě poloviny Boha: papeže a císaře.

Digitized by Google

nouti liberalism působením papeže, jenž jest znamenitým myslitelem i znamenitým politikem. Po Piu IX., papeži Syllabu, následuje Lev XIII., papež encykliky Praeclara a encyklik sociálních. Co na tom, že staré proklínací formule stojí ještě napsány v nezrušitelných aktech církve, a že se theologové odvolávají na platnost jejich litery? Jsou to absolutní theorie, these, jak se říká, jejichž důležitost nechci popírati. Ale sociálně-prakticky život s nimi nakládá jinak. Církev, přinucena mezi národy přispůsobiti se duševním i sociálním podmínkám každé doby, nemůže jinak než přijati heslo svobody v době svobody. V liberální společnosti stává se i církev liberální. Kletby nezmohou už ničeho proti svobodě svědomí, leda že representují ideál duchovní autority a vlády pravdy, za absolutní považované, jíž se však každým dnem svět vzdaluje. Co se týče odloučení církve od politiky, jest nám Francouzům dostatečně známo, že tato oprávněná snaha Lamennaisova jest dnes i snahou Lva XIII. A půjdeme ještě dále. Uvidíte, že za nedlouho se bude docela směle mluvit o odloučení církve od státu. »Čeho je třeba pravému knězi Kristovu?« volal Lamennais. »Volných úst a skyvy chleba.« Toho dne, kdy budou míti kněží a biskupové Kristovi tolik statečnosti, aby se odvážili postaviti si tento ideál, neuvidíme více tyto hodnostáře bez hodnosti, kteří pro své intriky a nedůstojné chování, jimiž si zakoupili své místo, ztratili dávno už vážnost u svých představených — chci říci u svých kancelářních chefů — a kteří, jako jiní úřadníci plní svůj úřad prefektů diecesí a řiditelů chrámu, kteří vykonávají správu, byrokratisují se svou ošklivou, lživou, pro pohlížející na ně massy vypočítanou a massy tyto demoralisující servilností funkcionářů pod rouchem apoštolů.

Církev konečně blíží se a bude se nutně vždy více blížiti lidu, vedena evangelickým soucitem. Socialism, v tom, co má slovo toto v sobě nejušlechtilejšího, pochází ze zdroje evangelického. Neopustil-li Kristus svou církev, oživuje-li ji a řídí, pak bude znamenati kázání na hoře a Otčenáš, prosící Boha za chléb vezdejší, novou víru — novou proto, že byla poněkud zapomenuta — pro nové doby. A to všecko nemusí se zdáti snem, čekajícím tisíciletí na své splnění, nýbrž je to spolehlivá naděje i pro nás, opozdilé a sestárlé syny světa: neboť celý tento veliký vývoj vidíme již splněný u svobodomyslného, demokratického a sociálního katolicismu ve Spojených Státech.

»Ale,« namítá starý, důstojný, svatý kardinál Boccanera, v Zolově »Římě«, »pravda jest v minulosti a minulosti je třeba se držeti, nemáme-li zahynouti. Tyto krásné novoty, tyto zjevy pokroku nejsou než pastmi věčného škůdce. Nač hledati v budoucnosti a spěchati bez přestání v před i s nebezpečím, že se mýlíme? nač to, když pravda po osmnáct set let je známa? .. Jestliže, jak tvrdí nepřátelé, je katolicism na smrt raněn, nechť umře stoje, v celé své slavné sepjatosti ... Jest jaký je, nemůže býti jiný. Pravda Boží, dokonalá jistota nesnese nejmenší změny; i nejmenší kámen sražený s budovy vede vždycky k sřícení ... Je-li pravda, že Římu hrozí osud rozpadnouti se na prach, nebudou míti všecky opravy jiného výsledku než že neodvratnou katastrofu urychlí ... Ale toho večera, kdy by se svět sřítil, stál bych uprostřed těchto starých

Digitized by Google

zdí, pod těmito stropy s červotočivými trámy a stoje uprostřed zřícenin zahynul bych, odříkávaje naposled své Credo.«*)

To je zajisté krásné. Velice krásné jest takto se postaviti, ale takto se postavíme, máme-li zemříti, ale ne máme-li žíti.

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

K základním právům, jež chce míti Spencer zabezpečeny pro každého člena společnosti, náleží právo darovati a poslední vůlí pořizovati. Toto právo přiznává Spencer bezvýminečně. Podle jeho mínění nelze je obmezovati ani povinnými podíly, jež jsou mnohde zákonitě zajištěny dětem a nejbližším příbuzným zemřelého. Není tedy nikdo nucen svůj majetek zůstaviti dětem, manželce atd., ale jest k tomu oprávněn. Ovšem možno za to míti, že neodporuje názoru Spencerovu, aby majetek na krevní příbuzné přešel, kdykoliv není jiného výslovného pořízení. Spencer tedy chce dědické právo v podstatě zachovati.

Dědické právo, alespoň v přímé descendenci nutno také vskutku pokládati za nepominutelnou součást řádného společenského ústrojí. Spencer to mlčky jakožto věc samozřejmou předpokládá. Boesch rozvádí v duchu Spencerovy filosofie tento princip a podpírá dědické právo především psychologickou stránkou společenského řádu; neboť ono rozvíjí nejen činnou energii člověka, nýbrž i trpnou. Vytrvalá píle, odhodlané přemáhání nepříjemných a trudných pocitů, plynoucích z práce, trpělivé snášení námah není ještě výsledkem celé energie člověka. Silou své vůle dovedeme nejen snášeti, nýbrž i se odříkati, nejen přítomné nepříjemnosti na se přijímati, nýbrž i nejbližších rozkoší se zříkati, nejen k užitečným činnostem se nutkati, jichž se naše lenivost a choulostivost štítí, nýbrž i zdržovati se škodlivých skutků, k nimž hledí nás svésti naše žádosti a vášně. Pasivní energie není o nic méně důležita k užitečnému vedení života jako energie činná. Pomocí ní přicházejí city mravnosti a slušnosti v duševním životě člověka k náležité platnosti, když člověk svoje sobectví obmezuje hranicemi morálky, a výraz svých citů, pomocí slov a posuňků, hranicemi společenské slušnosti. Také zachováme své zdraví, jež by nemírným povolováním chvilkovým chtíčům velmi bylo ohroženo. Zvláště však důležita jest hospodářská stránka potlačující energie. Horlivá práce člověka nestačila by opatřiti pro budoucnost jemu i rodině prostředky k úspěšnému rozvoji. Člověk musí míti i sílu, aby byl střídmým a zdrženlivým; nesmí žádati si ihned zužití výsledku své práce, nýbrž má něco uložiti, co by bylo pohotově pro pečlivou výchovu dětí,

*) V tomto smyslu pojímal jsem také katolicism v nedávných polemikách s Novým Životem a rajhradskou Hlídkou se stanoviska ovšem nekatolického. Katolicism je něco hotového a s pokrokem neslučitelného — něco co stojí a padá s minulostí. Odtud plyne naše postavení vůči zde vysloveným názorům Charbonellovým, který — právě tak jako naši moderní kněží-literáti — soudí o budoucnosti katolicismu optimisticky a pokládá ho za schopna obrození moderními myšlenkami sociálními.

F. V. K.

Digitized by Google

pro dobu nemoci a stáří. Skoro ještě více nežli energie aktivní jest znakem civilisovaného člověka energie pasivní. Divoch dovede podstoupiti velikou námahu a přinutiti se ke značným výkonům, zvláště za silného okamžitého rozčilení, jako na lovu a ve válce; ale energie střídmosti, šetrnosti naprosto nemá. Myšlenka na potřeby příštích dnů nedonutí ho, aby se uskrovnil v požitcích dneška. Byl-li vydatný lov, prohýří kořist, aniž stará se o hrozící nedostatek zítřka. V takovémto psychologickém stavu byli také kdysi národové, jež jsou dnes představiteli civilisace. Ale vyšli z něho, z počátku zvolna, pak stále rychleji. I dnes ještě jest v civilisované společnosti dosti jedinců, již jako divoši jsou otroky svých okamžitých chtíčů; ale jsou také naproti tomu jiní, jež dovedou vskutku hrdinsky snášeti i hrdinsky se zapírati, aby sobě i svým v budoucnosti život zabezpečili. A že velmi značná část obyvatelstva alespoň tolik moci nad sebou má, že uchová přebytek výtěžku, dokazuje v mnohých zemích statistika spořitelen.

S touto ponenáhlou proměnou psychologického stavu lidstva, s tímto pokrokem pasivní energie, s posilováním spořivosti jde i poznenáhlá přeměna lidské práce, jež provází pokrok kulturních národů. Čím dále více přibírá vykonaná práce na sebe formu, při níž výtěžek její nemůže býti ihned zužit, nýbrž může dojíti až teprve po delší době toho stupně, kdy se jí z plna užije k zachování a zpříjemnění lidského života. Práce tohoto druhu vyskytuje se sice již i u primitivních lidí, u loveckých kmenů na př. zhotovujících zbraně a stavících chýše, jichž lze užívati teprve po delší práci, ale pak také zase na delší dobu. Ale většinu času a síly věnuje se přece jen lovu, tedy práci, jejíž výtěžek z pravidla ihned se požije, a kde tedy žije člověk z ruky do úst. Jakmile však primitivní kmen lovecký počal míti stáda, a když se stal usedlým, i obdělávati role, tehdy ihned větší platnosti si zjednávala v jeho životě práce anticipovaná. Nástroje a stavby byly zhotovovány uměleji a ve větších rozměrech a vyžadovaly tedy více práce, za to však i užitek byl větší a trvalejší. Vedle toho i jinak lidská práce přestávala sloužiti okamžiku. Pole, jež oráč na podzim a z jara vzdělá, dá úrodu až teprve pozdě v letě; domácí zvířata třeba několik let ošetřovati a cvičiti, než nám dají potravu a svoji práci. Čím výše vzdělání pokračuje, tím více a více tato proměna se provádí, až jako na dnešním stupni vzdělanosti zabírá i činnost, jejíhož výnosu bylo lze hned zužiti. Největší část vykonané práce, takřka všecko co člověk potřebuje a čeho užívá, obsahuje a představuje již dříve vykonanou práci. To platí o každém kousku šatu, jejž člověk dnešní kultury nosí, a o každém pokrmu, jehož požívá, vyjma asi borůvky, jež sbírá a ihned pojídá. Nyní jest již značná odlehlost od doby, kdy nějaká práce se koná, k době, kdy se její výnos spotřebuje, a tato odlehlost se stává čím dál větší. V palácích, domech a staveních zřizovaných letošního roku bude bydliti a pracovati dlouhá řada pokolení; silnice a železniční síť, jež před očima 19. stol. vyrůstala, budou i se svými mosty sloužiti třetímu tisíciletí našeho letopočtu; v mnohých stavbách průplavů, v melioracích půdy atd. staví se »pro věčnost«. A jako lidstvo přítomné doby pracuje pro vzdálenou budoucnost tak bylo v blízké i vzdálené minulosti pracováno pro ně; jak samo zanechává dědictví, tak zase dědilo po jiných.

Digitized by Google

Neustále jest celá zásoba v civilisované společnosti uložené práce, jež většinou skládá se z výkonů na dlouhou dobu pořízených a jen z menší části z takových, jež potrvají jen na krátko, jako potraviny, nábytek, oděv, dále polotovary, suroviny atd. Všechnu tuto zásobu práce všeho druhu společnost žijící, požívající a pracující neustále spotřebuje v podobě potravy, šatů, bytů, nástrojů, cest atd., avšak není-li v rozkladu, vše to, co ze zásob takto ubude, stále zase svojí prací nahrazuje, ano více ještě, takže zásoby stále rostou a tím i bohatství společnosti.

Ohlédneme-li se tedy, jací jsou to činitelé, jež vzrůst národního bohatství tvoří, v první řadě vidíme, že to jest pasivní energie. Ona jest to, jež stále pracovní sílu nabízí, jež zásobu výtěžku práce nejen neztenčenou zachovává, nýbrž i rozmnožuje. Ve společnosti s provedenou dělbou práce, kde účastníci navzájem pro sebe pracují, zjednává si každý pracovník svým výkonem, z něhož i jiným kyne prospěch, právo na výnos také cizí práce. Účastně se práce celku má i podíl na jejím výtěžku. Jako roční výnos veškeré práce vyjadřujeme určitou sumou peněz, tak i podíl každého na ní, a tak určujeme roční důchod celé společnosti i každého jednotlivce. V dnešní společnosti však není důchodem mnohých jednotlivců jedině peněžní obnos jejich práce. I tyto peníze značí jistý podíl na výtěžku práce ve společnosti, kteryžto podíl ovšem ten jenž tyto peníze přijímá, vlastní prací nemusí si zasloužiti. A tak platí definice, že důchod každého člena ve společností vyjadřuje podíl jeho na výtěžku celkovém, a tudíž i roční důchod každého jednotlivce naznačuje onu část pracovní síly ve společenském organismu, na jejíž celoroční výtěžek má tento jednotlivec nárok.

Tímto rozborem objasnili jsme také pod tatu spořivosti. Nyní stalo se patrným, jak ti ze společnosti, jež se ve svých potřebách uskrovňují a ukládají část svých příjmů, v podstatě nic jiného neuhospodaří než práci. Spotřebují-li méně potravy, šatu nábytku, domů, nástrojů atd. z hotové zásoby, nezaměstknají veškery pracovní síly, na jejichž výkony mají nárok. Tím pak uvolňují je k práci, rozhojňující přítomné zásoby.

Tím však není řečeno, že této uhospodařené pracovní síly lze také k uvedenému účelu zplna užiti. Vedle oné třídy ve společnosti, jež nespotřebuje celého svého příjmu, jest vždy i jiná, jež více spotřebuje t. j. svoji spotřebou ubere z hotových zásob tolik, že úbytek jejich prací se nekryje. Oni se tudíž zmocňují uhospodařené práce těch, již spoří. Lze si ovšem mysliti možnost, že se vzájemně vyrovná, oč tito více spotřebují, s tím, co oni spotřebují méně. Pak hotových zásob ani nepřibude ani neubude, a zůstanou v nezměněném stavu.

Vysvětleme si tuto myslitelnou možnost číslicemi. Příjem oné části obyvatelstva, jež spoří, byl by 7 desetin, druhé 3 desetiny všeho důchodu národního. Ona může tedy vládnouti sedmi desetinami veškeré pracovní síly, tato třemi desetinami. Ti, jež mají právo na 7 desetin, spotřebují 6 desetin, desetinu veškery pracovní síly nezaměstnají. Naproti tomu druzí spotřebují nejen své 3 desetiny, nýbrž nad ně ještě jednu desetinu. Tím pracovní síla, jež menší spotřebou první části nebude zaměstnána, bude větší spotřebou druhé zabrána, a celá výkonnost právě vystačí, by

Digitized by Google

obstarala veškeru spotřebu t. j. udržela přítomnou zásobu hotové práce na výši stejné hodnoty.

Má-li tato zásoba se nejen nezmenšovati, nýbrž rozmnožováti, musí onen podíl celkového důchodu, jejž jedna část uspoří, převyšovati to, oč druhá více spotřebuje. Jestliže by tedy hospodařící nespotřebovali 6, nýbrž pouze 5 desetin a uvolnili úsporou svojí 2 desetiny všech výkonných sil, a jsou-li ostatní poměry tytéž jako shora, bude celková spotřeba jen 9 desetin celkového důchodu t. j. stačí 9 desetin vší práce, aby nahradily úbytek, o nějž se celkovou spotřebou zásoby zmenší, a 1 desetina výkonných sil bude moci rozmnožiti zásoby, jmenovitě provésti a zdokonaliti díla pro budoucnost na dlouhou dobu zhotovovaná, jež jsou známkou pokračující kultury každého národa.

Tím by tedy byla prokázána správnost tvrzení, že úspornou hospodárností nahrazuje se úbytek hotové práce. Pomocí jí vznikají nové domy, stroje, dopravní prostředky, i když ti, již hospodaří a spoří, sami při stavbě nepracují.

Jaké však dostane se jim náhrady, a jakým právem užívají druzí, již nad vlastní důchod spotřebují, cizího důchodu? Kdo méně spotřebuje, než obnáší jeho příjem, o tom pravíme, že shromažďuje jmění. Ti již více spotřebují, majetek ztravují. Jsou ovšem lidé, již nemají majetku, jehož by mohli ztráviti, a přece spotřebují více než mají příjmů. Jsou to dlužníci, žebráci, zloději, podvodníci, cizopásníci všeho druhu. Ti v pravém slova smyslu žijí na útraty jiných. Abychom však svoje úvahy zbytečně nezaplétali, nechme zatím tyto cizopásníky stranou a obírejme se výhradně poctivější třídou těch, již více spotřebují než mají příjmů, a to ne na útraty jiných, nýbrž na útraty vlastního majetku. Otažme se nejdříve, v čem záleží majetek každého v civilisované společnosti?

Ten jest různého druhu. Skládá se z cenných papírů, jež většinou nejsou nic jiného, než státní mocí vyhotovená poukázka na jistou část příštího výnosu společenské práce, kteráž část se nuceně ve způsobě daní odvádí. Může také skládati se z pozemkového důchodu t. j. v nároku některého člena společnosti lidské na to, co vynese hospodaření na nějakém pozemku po odečtení práce a obvyklého zúročení a umořování potřebného stavebního a provozovacího kapitálu. Tento nárok na pozemkovou rentu jeví se buď jako vlastnictví pozemku, buď jako vložená naň hypotheka. Není nutno, abychom zde dále se obírali podstatou renty. Oč hlavně jde, jest třetí druh majetku, jenž záleží v podílu na hodnotě zásoby lidských výrobků. Tento podíl může se jeviti také v různých formách. Jest buď přímý nebo nepřímý, buď jest někdo vlastníkem domů strojů, skladů zboží, buď má na nich hypothekární nebo zástavní právo jiného druhu, buď může konečně míti ve formě akcií podíl na některé bance, buď ve formě obligací a složních listů pohledávku u banky, jež za svěřené jí peníze zakoupila uvedené hodnoty.

Tímto výkladem podstaty majetku jest také vyloženo jeho shromažďování a stravování. Spořivý opatří si pomocí neužitého důchodu státní papíry, anebo rentu v jakékoliv formě, anebo ať přímý ať nepřímý podíl hotové zásoby lidských výrobků. Stravování majetku naproti tomu, jež nastane spotřebou, přesahující příjem, záleží v převedení státních pa-

Digitized by Google

pírů, rentových pohledávek atd. v cizí majetek. Tyto hodnoty střídají tedy neustále majitele; vždy aspoň jistá jich část odchází od těch, již spotřebují více než mají příjmů, k těm, již celého příjmu nespotřebují.

Jest tedy samosrozumitelné, že jmění hospodárných lidí nemusí skládati se právě z postavených domů, strojů, dopravních prostředků a j. Tito hospodární lidé ovšem umožňují zřizování těchto nových objektů, nemusí však býti jich vlastníky. Jest možno, že za své úspory nakoupí již hotové hodnoty, nebo zástavní práva od lidí, jež za stržené takto peníze budou stavěti nové objekty. Většinou se tak děje, že ne-li všichni, aspoň velmi mnoho spořících nedovede svých úspor bezprostředně užíti ke zřízení výnosných podniků, jež naopak spíše jsou závislé na veškerenstvu konsumentů, vzpružujících poptávkou po nových bytech stavební ruch, dávajících podnět poptávkou po zboží k zřizování nových strojů a j. Jakým způsobem každá práce ve společnosti lidské, tudíž i výkony hospodárnosti se projeví, záleží na potřebách celku a na žádosti a chtění konsumentů.

Úsporná hospodárnost, důležitá na každém stupni společenského života, jest obzvláště důležita u národa civilisovaného. Neboť na tomto stupni jest možno jednotlivci svojí hospodárností nejen starati se o svou budoucnost, a to mnohem dokonaleji, než by mu to bylo možno za okolností necivilisovaného života, nýbrž svojí úsporností zvelebuje i nynější svůj blahobyt i zároveň celé společnosti. Členu nějakého divokého loveckého kmene sotva by i veliká míra spořivosti, kdyby jí byl schopen, mohla tolik prospěti. Šlo by tu v podstatě jenom o zásobu potravin, jež nutno v nedlouhé době spotřebovati, nemají-li propadnouti zkáze. Divoch by se tedy mohl zásobiti jen na krátko; jemu není možno prací a spořivostí jednoho desítiletí nebo jednoho roku si zabezpečiti živobytí v následujícím roce nebo desítiletí. Kdyby vlivem některých nepříznivých okolností nebo následkem nemoci nemohl si opatřiti potravy, bude odkázán na milosrdenství svých soukmenovců a odeprou-li mu zaopatření, což jest velmi pravděpodobné, zahyne. Tu jest úd civilisované společnosti v okolnostech mnohem příznivějších. Následkem hospodářské součinnosti, ve které lidé jedné generace pracují pro generace jiné, jest možno hospodárnému člověku kdykoliv a jakkoliv požívati svých úspor. Není mu třeba hromaditi potravu, která za krátko propadá nákaze, nýbrž uspořeným výsledkem své práce opatřuje výživu některému jinému členu a tím zjednává si prostřednictvím státních papírů, renty atd. právo, použíti později práce cizí v letech, kdy sám bude práce neschopen, anebo když výchova dětí bude vyžadovati větších vydání. Tak může prací a hospodárností v třicátých a čtyřicátých letech svého života zcela sprostiti sedmé a osmé desítiletí svého života práce a synovi anebo vnukovi opatřiti možnost, aby v dospělejším věku věnoval se místo činnosti výdělečné vzdělání a přivedl své schopnosti v některém oboru k takové dokonalosti, že bude moci zastávati vysoce ceněnou a tedy i vysoce placenou práci.

Tuto péči o vlastní budoucnost a budoucnost svých má civilisovaný člověk z pravidla na mysli, je-li nejen pracovitý, nýbrž i hospodárný a spořivý. Vedle toho však, ani o tom nevěda a nemaje toho v úmysl,

Digitized by Google

spolupůsobí i v jiném a velmi důležitém směru. Jest totiž neocenitelně důležito pro zdárný rozvoj společnosti, aby se dovedla přinutiti k tomu, stupňovati celkovou summu vší vykonané práce tak a zároveň stlačovati celkovou spotřebu tak, aby náhrada za ní byla menší, nežli je celkový obnos práce a tudíž aby bylo dosti ještě volných sil konati práci pro budoucnost a rozhojňovati zásoby lidské. Jest to jednou z hlavních podmínek pokroku, jímž lze opatřiti lidskému životu stále lepší ochranu a zabezpečiti jeho práci bohatší výtěžek.

V zemích, kde vyděračnost panujících tříd nutí každého, aby skrýval svůj zjednaný majetek, hledí hospodární lidé své úspory pouschovávati. Tím ovšem si pro budoucnost zjednávají jisté zabezpečení. Nespotřebovaný příjem, ukrytý ve formě kovových peněz, může býti kdykoliv později z úkrytu vyňat a užit jako náhrada za nedostávající se na ukojení potřeb příjem. Ale dalších prospěšných účinků nemůže míti tato hospodárnost za takových okolností. Pro celou společnost neznamená to prospěch, jestliže celková její spotřeba nezaměstnává všecky její pracovní síly. Neboť ty, jichž se neužije, budou zaměstknány opatřováním stříbra a zlata; zásoba drahých kovů bude stále větší, bude bez užitku pozastrkovaná po skrýších a nebude míti žádného významu pro život společnosti jako celku.

Ve společnosti civilisované naloží se však s ním zcela jinak. Poněvadž není nikdo nucen skrývati svůj majetek, ubospodařené peníze se ihned vydávají, a tak všeho druhu pohledávky a nemovité statky se zjednávají. Každý peníz koluje neustále V krátkém čase prostředkuje při různých výkonech, a tak postačí malé množství mincí rozličného druhu. Zásoba ražených kovů neroste v té míře, ve které přibývá uhospodařených statků, společnost nezaměstnává dobýváním zlata a stříbra všecky síly, jež nejsou zaměstnány opatřováním nutné úhrady běžných potřeb, nýbrž obrátí je na stavbu domů, dílen atd. Tím dostává se nám v prostrannějších domech zdravějších a příjemnějších bytů, tím zároveň jest i možna trvanlivější stavba, tudíž na delší dobu výnosnější. Životní potřeby možno opatřiti s menším nákladem na delší dobu, nežli v takové společnosti, jež malou hospodárností jest nucena k méně důkladné práci. To platí o dopravních prostředcích, zařízeních průmyslových, melioraci pozemků atd, jmenovitě o strojích, pomocí jichž, vyrábějíce nesčetné prostředky pro úkoj lidských potřeb, uskrovňujeme lidskou práci na polovici, na desetinu i na méně. Obyčejně se nesmírný pokrok na poli lidské práce v posledním století vyličuje jednostranně jakožto výsledek vědy a technických vymožeností, a neprávem se zapomíná, že část zásluhy náleží i úsporné hospodárnosti, jejíž vlivem bylo možno, že byly k disposici pracovní síly, aby provedly technické idee a vynálezy, sestavily nové stroje, zřídily nové dopravní cesty po zemi i po moři atd.

Důležitost hospodárnosti pro lidský pokrok lze ještě opáčným způsobem ozřejmiti. Mysleme si národ, kde summa úspor lidí hospodárných nestačí krýti spotřebu jiných, u nichž převyšuje spotřeba příjem. Na př. když vláda, vydržujíc veliká vojska anebo dvůr velikých nákladů vyžadující, spotřebu stupňuje a na druhé straně stlačuje summu produktivní práce; když dále duch národa ochabne, jeho činná i trpná energie po-

Digitized by Google

klesne, jak velmi často měl za následek tvrdý útlak. Tehdy výroba předmětů, sloužících k bezprostřední spotřebě: šatů, potravin a j bude čím dále více sil zaměstnávati, naproti tomu výkony a činnost sloužící na dlouhou řadu let budoucnosti nejen se nestupňují a nezdokonalují, nýbrž ani se neudržují ve stavu stejně dobrém. Obydlí jsou stále bídnější, prostředky pracovní stále nedokonalejší, cesty dopravní stále spustlejší; o chrana života lidského jest stále nedostatečnější a výsledky práce jeho jsou stále hubenější. Všechno živobytí klesne na nižší úroveň a konečně i summa prožitého života se zkracuje rozmáhajícími se nemocemi a větší úmrtností, a země pozbývá obyvatelstva. Takový byl osud Španělska v 17. stol., když války a nákladné stavby Filipů I.—IV. pohltily nesmírné summy, když pilní Moriskové byli vyhnáni ze země a Španělové propadli lhostejné netečnosti.*)

Ne-li tak zlé, stejně neutěšené budou poměry, když relativně ubývá práce pro dalekou budoucnost určené, t. j. když jí přibývá méně než obyvatelstva. Tehdy pracovní prostředky budou méně a méně dokonalé, obydlí méně prostranná atd. Zvýšená quantita životní má za následek nižší qualitu a končí přece jenom zvýšenou úmrtností.

Ale průměr životní zhorší se i tehdy, když této práce přibývá stejně jako obyvatelstva a tudíž, když práce jest opatřována prostředky nezmenšené jakosti. To proto, poněvadž následkem přibývání lidnatosti ubývá průměrné příznivosti přirozených podmínek, ve kterých práce se koná. Zemědělství na př. musí zabírati horší půdu. Při vzmáhající se lidnatosti může výsledek lidské práce jen tehdy s ní držeti stejný krok, když výkony dlouhodobé nejen nezůstávají ve stejné míře, nýbrž stále rostou a sice rychleji, nežli přibývá obyvatelstva.

A nyní vidíme, jak energická hospodárnost, kdy rok co rok na každého jednotlivce připadá stále větší summa výkonů pro budoucnost konaných, jest neodbytnou podmínkou, má-li společnost nejen pokračovati, nýbrž alespoň udržeti se na stejné výši vzdělanosti. A proto patří dědické právo, alespoň v přímé descendenci, k neodlučným součástem organisace, ve které je možný pokrok, a bylo by nejen prakticky neproveditelným, nýbrž i sociálně záhubným opatřením, kdykoliv by se zabraňovalo dětem v dědictví majetku svých rodičů. (Příště dále.)

---

*) Buckle III. I. Španělsko. Nákl. »Rozhledů«.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Abel: **Hřích**. Hra o třech jednáních. — (Nákl Šimáčka).*) Až do konce druhého jednání jsem nevěděl, oč asi půjde. Na scéně objevovali se různí lidé, neznámí a kusí lidé, kteří, stále jako provisorně, bez cíle a na prázdno, mluvili a konali nepochopitelné, k ničemu nevedoucí a nesrovnatelné věci; vyjadřovali úmysly, jež se neprováděly, činili úmluvy, jejichž další průběh ukázal se lhostejný, sráželi se v prchlých, potměšilých a nevraživých útocích, jež skončily bezvýsledným jalovým příměřím. Byl jsem jako u vidění v té divné motanině bezpodstatných akcí, jimž jsem marně hledal smysl a účel; nemohl jsem se v ní vyznat; nevěděl jsem, na čem utkvět, k čemu se napnout, co sledovat. V první polovici druhého, velmi krátkého dějství začala se sice do větších rozměrů šířit cizoložná láska Annina a Pavlova, ale její osud mne nerozčiloval a nesliboval mi ani do nejbližší budoucnosti žádného rozhodnějšího a silnějšího vzrušení. Bylo jen otázkou času, kdy se jim zachce oddati se jí veřejně a bezohledně. O její oprávněnosti a šťastných vyhlídkách nebylo pochyb, ani rozpaků, ani nejistoty. Ano, mohl jsem být klidný jako oba milenci, kdyby mne nebylo znepokojovalo popuzující tápání mých myšlének, jež vyjeveně v pustotě pátraly, kudy se mají dát. Teprve k samému závěrku druhého dějství se mi zazdálo, že mohu tušiti něco určitějšího: nepředvídaným, naze nepravděpodobným a neobratně sestaveným sběhem okolností se stalo, že Jiří bodnut Anniným nožem skácel se mrtev beze slova k zemi. Anna se strnule zarazila nad nezamýšlenou a nenadálou vraždou, připomněla si hříšnost svého cizoložství a shroutila se zoufale pod trestem a zavržením Božím, jež nad sebou ucítila. Bylo to málo, bylo to podezřelé, bylo to mlhavé a bylo to nedostatečné, ale bylo to aspoň něco, z čeho se, s trochou odvahy vůči autorově nespolehlivosti, daly skoro předvídati do třetího jednání kruté výčitky zlého svědomí. – Jen že místo výčitek svědomí následovalo ve třetím jednání docela zvláštní, polo směšné a polo odporné šílení nízké a obmezené pověrčivosti. Anna, jež se zřekla sňatku s Pavlem na tak dlouho, pokud by nedosáhla smíru s Bohem, vyhledala si v životopisech svatých a světic rozličné druhy dobrovolného kajicného sebetrýznění

*) Provozování tohoto dramatu v Národním divadle bylo jak známo censurou zakázáno.

Digitized by Google

a prováděla je na sobě se slepou zběsilosti fixní ideje. Bičovala se, své jídlo házela psům nebo si do něho sypala písek a popel, dávala si na noc do postele kamení, bodláčí a trní, svlékala se do naha a potácela se s těžkým řetězem ovinutým kolem těla daleko na luka ke kříži, uzavírala se s krucifixem a lebkou v zazděné jeskyni a nevím, co ještě. Stín, jejž vrhl na kříž obláček letící pod měsícem, vyložila za zamračení Kristovo, jež ji odsuzovalo k dalším mukám. Vrcholu dostoupilo její třeštění v poslední groteskně příšerné scéně: rozeštvána nekonečností svého trápení a strachem před následky vyzrazení až k paroxysmu deliria, pro bodla v obět za svou vinu své a Pavlovo dítě a přivázala jeho mrtvolu na kříž místo obrazu Spasitelova, blahořečíc si v triumfálním výkřiku posedlého blázna: »Sláva Otci i Synu i Duchu! Nade všecky ženy jsem trpěla, nad hříchem zvítězila. Světice jsem a čekám korunu mučednickou . . .« — Složil jsem si počet ze všeho, co jsem v Hříchu prožil. Zabití Jiřího neučinilo na mne žádného, ani slabého, dojmu. Skolili nenapravitelného, zpustlého taškáře, bez jiskřičky ušlechtilosti, jenž mi byl až do nevolnosti protivný a jenž právě, z ničeho jiného nežli ze zvířecí zlomyslnosti a mstivosti, ohrožoval život řádného přičinlivého člověka, skolili ho beze všeho chystání a bez vražedného úmyslu, aniž jsem se toho zdaleka nadál, pouhou náhlou, okamžitou náhodou. Annina pokání jsem pro ohromný nepoměr, jenž je mezi ním a skutkem, prostě nechápal, totiž nedovedl jsem se vmyslit do duševního stavu, jemuž bylo nutností, v tomto jejím způsobu. Připouštěl jsem možnost takového usuzování, jako je Annino: svěceným růžencem vyžádala jsem si znamení s nebe; zvěstovalo (tím, že sáhla na jiné zrnko nežli zdrávasové), že mám zůstat u muže, na Pavla nemyslit; pro zálibu v Pavlovi zapomněla jsem na vnuknutí; nenadálé, překvapující zabití Jiřího mou rukou je trest za mé rouhání. Připouštěl jsem tu možnost u člověka na velmi nízkém stupni vzdělání, obmezeně a sprostě pověrčivého. (Anna je dcera po učiteli, nu, budiž). Ale připouštěl jsem ji jen rozumově: smýšlení a cítění Annino bylo mi cizí, nevnikal jsem do něho, nebyl jsem schopen si ho osvojiti, neuznával jsem ho svou bytostí. Byl bych býval s to, i kdyby byla Anna psychologisovala třeba tak subtilně a delikátně jako Rodův Morgex nebo Ibsenova Rebekka Westova: ve chvíli kdy jsem bodla nožem nevedla mou ruku vědomá šlechetná nutnost zachrániti bezúhonný život počestného muže z vražedných rukou sveřepého lotra nýbrž podlehla jsem, ať mimo svou vůli a mimo své vědomí, smyslnému chtíči, působícímu tajně, z temných skrýší mé duše, kde jsem mu dala místo. A byl bych rovněž býval jistě cítil strast Anninu, kdyby se byla jako Tolstého Nikita svíjela chabou hrůzou pod halucinačními představami spáchaného činu. (Mám přirovnati ještě Zolovu Terezu Raquinovu, Couperusův Osud . . .?) Anna však byla všechna absorbována nesmyslnými znameními a zjeveními; nic lidského se v ní nehnulo. Kdyby byla nahmátla žádané zrnko růžencové nebo kdyby byla tvář Kristova obrazu účinkem paprsků měsíčních v pravý čas se zaskvěla, byla otázka zodpovědnosti za zabití Jiřího pro Annu rozřešena. Není to frivolní, takřka nemravné pojímání lidské povinnosti a viny? Chtěl by uvésti na tomto místě onen trefný odstavec Hamburské dramaturgie, kde Lessing autorovi

Digitized by Google

»křesťanské« tragédie Olint a Sofronia připomíná, že nepsal své drama ani pro doby, kdy pověra byla obecná a kdy mohla obstáti při mnoha dobrých vlastnostech, ani že neurčil, aby se hrálo v Čechách nebo v Španělsku kde by pro zbožnou prostoduchost neměla pověra do sebe nic zarážejícího. »Dobrý spisovatel, ať jakéhokoli druhu, nepíše-li jenom, aby ukázal svůj vtip, svou učenost, má vždy jen nejosvícenější a nejlepší lidi své doby a své země před očima, a toliko co těm se může líbiti, co ty může pohnouti, uznává za hodno psáti.« P. Abel postavil Annu jejím posuzováním zločinu úplně mimo nás a pod nás, učinil z ní bytost inferiorní a nepřijatelně, nezdravě výjimečnou, s níž nemáme ani nechceme míti nic společného, a zřekl se tím již předem všech nároků nás pro ni zaujati. Ani tu »melancholickou slzu« nám nevynutil, kterou Lessing při. pouštěl falešným mučedlníkům »nad jejich zaslepeností a nerozumem«. — Abnormálnost a absurdnost Annina stanoviska vynikla ještě více bizarním a bláznovským způsobem jejího pokání. Jsem příliš zvyklý pokládati zločin především za porušení řádu společenského, jenž musí být opět uveden do rovnováhy, nežli aby mně bylo mohlo imponovati. Anna blouznila stále o jakémsi nadsmyslném, nadpřirozeném odpuštění, jež mělo přijíti odkudsi s hůry, s oblaků. Nechápal jsem, odkud, a nechápal jsem jak. Svým mnohonásobným sebetrýzněním usilovala vymoci nějaké vnější znamení, že se smí míti za očištěnu, a nic bych se byl nepodivil, kdyby byla na usmířenou uražených mocností dobra zabila obětní zvíře a zkoumala jeho vnitřnosti. Ovšem, vzdala se žádaného spojení s Pavlem jakožto ovoce svého hříchu. Ale ta ujma nestala se u ní z vnitřního nezbytí (ve Vládě tmy si Nikita Annišu přímo zoškliví), nýbrž pouze napodobením jisté, namátkou vypátrané světice, které dle knihy o životech svatých nestačilo, že tělo své uváděla v poslušnost postem a bičováním, nýbrž která i srdce své ponižovala tím, že odpuzovala od sebe osoby milované a bolest z toho vzniklou obětovala královně nebeské. — Snad by mně Anna nebyla bývala tak nepochopitelnou a zvláště ne tak nesympathickou, kdyby (ještě jedno »kdyby«) ji byl p. autor umístil v okolí, jež by ji bylo doplňovalo a vysvětlovalo. Vskutku, všichni kolem ní byli jiní a přímo opační, nežli ona. Mlynářka, která byla svému muži podstrčila dítě splozené s cizím člověkem a usmrtila pruského desátníka, hleděla na svou minulost velmi střízlivě a vyrovnaně, s bezpečnou důvěrou v Boží odpuštění a skoro s přesvědčením, že její provinění nebyla tak příliš těžká, tím méně neodpustitelná. Ukázala-li se vůči Anně (kterou si, nepříliš citlivě, vyhlédla za podobného beránka a svých hříchů, jakým je romantická Eva ve známém Kříži u potoka) daleko přísnější a neuprosnější nežli k sobě, bylo to proto, že šlo o nečestnou smrt a zničenou spásu jejího syna. Mlynář a Pavel zdáli se mi lidmi docela praktickými a rozumnými, kterým takový případ jako zabití Jiřího nepůsobil ani sebe menších obtíží a vrtochů. A Jiřího, jednoho z těch tuctových, šablonovitě cynických taškářů, kteří ve spojení se svým důstojným protějškem, Bětou, (stará rozpustilá naivka, jež se nutí do nejnemožnější zpustlosti, aby vyhověla požadavkům naturalismu) na jevišti zdomácněli a kterým žádná špatnost nesmí být dost špatná, jsem již charakterisoval. Kde se vzala mezi nimi ta ztřeštěná, zbrklá a nízce obmezená dušička

Digitized by Google

se svou životní a stálou potřebou vyšších, nadpřirozených znamení a zjevení, od nichž činí závislým všechno své jednání a mravní cenění? Měla býti pouhou lidovou studií jakožto ukázka neobyčejných a podivných zjevů, jež se vyskytují v nejnižších vrstvách kulturní společnosti? Ani tak nemusila zůstati beze všeho, co podmiňuje jakýkoli dojem esthetický. — Ostatně, drama mohlo být špatné a mohlo být tak obratně uděláno, že by se jeho vady necítily. Na neštěstí nezná p. autor ani všední abecedu dramatické techniky; složil patrně veškerou svou naději v úspěch na šarlatově sensační výjevy na konci druhého a třetího aktu a na párek pěkných lidí, jako jsou Jiří a Běta. *jv.*

Josef V. Sládek: V zimním slunci. Básně. (Naklad. J. Otto.) Kniha pozdních mužných let, ne ještě dokonalého stáří — odtud by snad bylo lépe řečeno: v podzimním slunci. Je to sice všecko šedé, jako sežloutlé louky pod povlakem prvých mrazů a má to také tu střízlivou průhlednost slunečných mrazivých dnů, ale celkem nezapírají tyto verše svým kovovým zvukem svého autora, nejmužnějšího lyrika (vedle Nerudy) předcházející literární periody. Nejlepšími poměrně partiemi knihy jsou právě ty, které legitimují její titul: reflexe zralého věku, elegické výdechy, resignace před budoucnem atd., jedním slovem lyrika přilehající k básníku, jako člověku, credo ducha uzavírajícího znenáhla svou dráhu. Ovšem nám mladým, kteří jsme navykli na poetická vína ohnivějších a subtilnějších chutí, může imponovati na této poesii jen leda právě tato její prožitost a upřímnost. Jinak odráží se ode vší novější české lyriky po r. 1890 svou nesuggestivností a akademickou hotovostí. Není tu nic nedořečeného, sny a touhy dráždícího, nitro tajemně rozvlňujícího, není zde ani horké vášně, ani silných barev, všecko je zde urovnáno, bezvadně drženo, určitě a jasně pověděno. Ale dodávám hned, abych byl spravedliv, že je to pověděno se vkusem a že odměřenost a málomluvnost těchto veršů zdá se mi ukazovati k jakési noblesse v citech, která p. Sládka vždycky příznivě odlišovala od většiny tábora, jemuž náleží. Sem tam nalezáme i kratší popěvky, upomínající na dřívější p. Sládkovy imitace národních písní a na konci i oddíl čísel epických, který zdá se mi nejméně charakteristickým. Jsou tu ballady se stanoviska techniky tohoto genru jistě dobré, ale o nic jiné, než jakých se už napsaly v Čechách celé spousty a jichž snad už nikdo na světě nečte. Nějakého pokroku pro produkci p. Sládkovu tato kniha neznamená. Naopak, naproti sbírkám tak opravdu umělecky založeným, jakou byla na př. nedosti dosud oceněná »Ze života«, znamená tato stadium talentu chudnoucího a unaveného. Nepravím toho zde ovšem ve smyslu výtky. Od básníka, který svůj úkol ve své době splnil tak čestně jako p. Sládek, nebudeme žádati nic velikého ještě dnes. Spíše se udiveně k němu obrátíme, zaslechnuvše zase jednou jeho hlas, tak cizí nám už pomalu a vzdálený . . . *D.*

K. Kaminek: Dies irae. (Nákl. »Moderní Revue«.) Nikdo necítí tak silně tak prudce otravující dech tohoto bědného údolí, jako umělec. Ni komu nevěší se olověná přítěž těla a hmoty na pyšného, čistého ducha takovou tíhou, jako vladařům snů. Ta muka, jež lámou stále a stále sílu jejich ducha, jsou mnohonásobná. Poprvé to sklamání, jež je dusí při návratu z báchorkových říší Neznáma, pak ta bolest, jež dere jim srdce

Digitized by Google

když srovnají to, co chtěli říci s tím, jak to řekli! Jako spoutaný lev rozbíjí si jich myšlenka hlavu o mříže slova, plátna, mramoru a hudebních nástrojů. A pak, i když vyjde dílo z rukou umělcových co možná dokonalé, když v rouchu neposkvrněného panenství opouští mystické zahrady svého otce, musí, musí jíti mezi ty, již nedovedou naň pohlédnouti než jako na prodejného tvora! Pan Kamínek vylíčil bolest umělcovu nad tím, že kahanec duše tvůrcovy má se státi žárovkou davu! »Dies irae« jest manifest aristokratického umění, výzev proti hlasatelům sociálního úkolu umělcova. Skladatel symfonie, stvořené na oslavu mrtvé, čisté lásky, requiem nad hrobem zklamané touhy, sešílí nad myšlenkou, že massy budou jeno dílu tleskati, že řeznické masité ruce zdvihnou se, aby řekly: »to se nám líbí!« Tento jeden záchvěv tvořící mysli umělcovi je tu rozvlněn v celé šířce své nekonečné tragiky. Autor nám klade ruku na rty, ktere se chtějí tázati: Zdaž poníží umělec své dílo, když dá je poslechnouti, aby duše jemu příbuzné našly v něm vysloveno své Já? Zdaž profanuji chrám ducha svého, když dovolím, aby v něm poklekli vedle mne jiní, jichž zraky k témuž obrazu Božstva se vznášejí? Tyto otázky, které nám vždy derou se na rty, když čteme knihy aristokratické, docela nechává autor nezodpovědny. Bylo by zde nemístno srovnávati tyto these o absolutnosti umělecké individuality s vydáním knihy, když z věnování a z celého smutečního tónu jejího poznáváme, co pro autorův intimní život značí. — Kniha nezaráží svou novostí, naopak v mnohém připomíná Karáskovy »Stojaté vody«, jichž monotonní šedivou, mlhovou dominantu arciť silou svou předstihuje. Její sloh jest výrazný, třebas nerozmanitý, a jest viděti, že knihu diktovala pieta, čehož neupře ani ten, kdo nevidí v obecenstvu pouhé blbce, opice, komické masky. Není též bez zajímavosti, že autor píše o umělci-hudebníku, tedy z té legie naší umělecké mládeže, jež až do nejnovější doby nejméně měla příležitosti přihlásiti se k modernímu hnutí. *Ragnar.*

Karel Babánek: Vytržené listy. (Nákl. spisovatelovým.) Autor této knížky jako většina debutantů z posledních asi dvou let stojí tam, kde poesie realistická (smí-li se užíti vůbec spřežení těchto dvou slov) přechází do módnější dnes lyriky čistě niterné, či přesněji vymezeno t. zv. symbolické. Pan Babánek správně dle toho svou prvou sbírku roztřídil. Prvé dva její oddíly »Z ulice« a »Pastely a nálady« jsou pracovány s okem upřeným na skutečnost, jmenovitě na její všední, únavně prázdné, nechuť a spleen budící zjevy. Zívající špinavé ulice, nádraží, zimní krajina, podzemní štola, park v dešti, ty a podobné sujety ukazují, že pan Babánek osvojil si z realismu i jeho jednostrannost v nazírání a výběru látek. Tyto motivy zachycuje pak v obrázky pracované po spůsobu starších poesií páně Sovových, jenže bez jejich intimity, bez toho náladového tepla, které se vylévalo z jejich point. Ze skizzové mappy páně Babánkovy čiší chlad a nuda. Tedy básník, nepříjemně rozdražďovaný nejbližší realitou, nechtící viděti jejích jásavých souzvuků barev, kypění jejího života, uteče do sebe a zbuduje si království snů, které ho odškodní za šeď a mlhavý chlad skutečnosti nádhernými barvami, jichž pozemské oko nevidělo? S tímto očekáváním vstupujeme s básníkem za oponu jeho nitra ve třetím oddíle »Smutek duše«. Ale ocitáme se zase v mlhách a šedi,

Digitized by Google

v šerých koutech duše, kde se před námi plouží černé stíny smutků, kde nyjí bezbarvé a hladové touhy, a kde z kalné tmy zazáří na okamžik mátožná fantasmagorie v zsinalé, bledé záři. Řeč veršů zní zde sice jinak; netancuje v rýmovaných slokách a neužívá slovníka vnějších fakt; vydechuje volným rytmem své tajemně vyznívající, v abstraktní šedi se rozplývající symboly — ale co vyjadřuje, je zase totéž: omrzelost, bolest, nuda, spleen. Ukolem poesie, jako všeho umění, je přec, aby mi předvedla život stupňovaný, intensivnější, zářivější a plnější ať v radosti či v bolesti, než jaký mi dává cítiti má denní existence. Ať už je básník s realitou vyrovnán, miluje ji a pěje její krásu, či ať je jí shnusen a staví proti ní a nad ní život duše — ale v každém případě chci, aby dal mým smyslům a fantasii potravu silnější, než jakou mi dává kalný, špinavý všední den. Ale sub specie p. Babánkovy poesie vypadá život, i vnější i vnitřní, nudnější, prosaičtější než vskutku je. Ona, místo aby věci vyplňovala prudce tepajícím pulsem autorovy individuality, ochuzuje je a splošťuje. Četba těchto veršů nestupňuje vaší životní teplotu, naopak strhuje ji k bodu mrazu. Nevytýkám toho snad proto, že by byla tato poesie málo radostná a výslunná — vždyť i z pessimismu a zoufalství může život zrovna páliti, ovšem negativně — ale vytýkám to jako umělecký nedostatek, nedostatek silné tvůrčí krve. Knížka ovšem nestačí, aby dala rozeznati vlastní rysy autorovy od toho, v čem se dal unášeti všeobecným prouděním svého okolí a nechci proto řečené závěry, týkající se knihy, applikovati na jeho talent, jenž po tomto prvém, dosti nesmělém debutu jistě najde svou cestu k slovům silnějším a výraznějším. *K.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Spolek českých spisovatelů-belletristů »Máj« konal dne 20. února výroční valnou hromadu, jíž zahájil desátý rok své činnosti. Z obšírnější nám zaslané zprávy vyjímáme body, ukazující jakými směry spolek svou činnost rozšiřuje. »Pensijní fond českého spisovatelstva dozrává v hotovou událost rozhodnutím sobotní valné hromady, která značnou většinou hlasů přijala návrh výboru, aby se »Máj« připojil k zemskému pojišťovacímu fondu císaře Františka Josefa I. a pojistil v něm členstvo svoje na určitý důchod v stáří. Aktivováním této pensijní organisace vyvrcholil »Máj« jeden ze svých nejpřednějších úkolů, při němž ovšem nezapomínal ani prací a reformních snah jiných. Šlo mu především o náležité stanovení autorova poměru k hmotnému úspěchu jeho děl, v kterézto příčině změnily se v posledních letech poměry přičiněním »Máje« měrou velmi pozoruhodnou. V dalším rozvoji této činnosti chce se »Máj« státi přímým prostředníkem kteréhokoliv autora a zástupcem jeho díla ať naproti nakladateli, ať pro případ úmrtí jako správce jeho literární pozůstalosti. Na prospěch toho chystá nový výbor »Máje« rozsáhlou akci, jež se bohdá zdaru také nemine. Z nejbližších skutků »Máje« budiž vytčeno vydání monumentální, 3—4svazkové anthologie české poesie, o němž již od léta pracuje zvláštní redakční odbor, a jehož první svazek vyjde ještě letos, snad už do jara. Jde při tom především o moment umělecký, na jehož úkor byly obyčejně všechny dosavadní anthologie naší poesie pořizovány, a dle dosavadních prací se zdá, že bude anthologii »Máje« dáno počátkům nového básnictví českého zcela jiné

Digitized by Google

ocenění, než se dělo dosud, a že tímto výběrem vyniknou dle zásluhy některá jména mnohem více, než dosud, byvše podnes neprávem zastiňována výběrem spíše pacdagogickým než uměleckým . . . Valná hromada »Máje« přijala v sobotu návrh výboru, aby spolek přistoupil za člena Družstva Národního divadla v Praze, neboť uznána za nynějších poměrů nanejvýš důležitá potřeba, aby ve sboru osob, rozhodujících právoplatně o největším našem ústavě uměleckém, bylo svým vlivem a hlasem zastoupeno i české spisovatelstvo. Dosavadní majetek spolku vykazuje 22.000 zl. Zemský sněm povolil v lonském svém jednání o rozpočtu pensijnímu fondu »Máje« roční subvenci 500 zl. »Máj« čítá této doby 68 členů. Do nového výboru byli zvoleni pp. Ignát Hermann předsedou, K. V. Rais místopředsedou, Jaroslav Kvapil jednatelem, Václav Štech pokladníkem, F. S. Procházka zapisovatelem a pak pp. Jar. Vrchlický, M. A. Šimáček, dr. Jiří Guth a Jan Antoš. — Nás z této zprávy nejvíce zajímá udaný počet členstva »Máje«. Šedesát osm spisovatelů belletristů — představme si co to znamená! Co to pracujících mozků, píšících rukou, — a srovnejme s tím výsledky! A při tom ještě representuje »Máj« — až na nepatrné odchylky — jen jednu vrstvu literární, jeden tábor, především autory, kteří vystoupili na veřejnost v letech osmdesátých. Skoro všickni moderní — a mezi těmi nejlepší jména naší literatury — stojí mimo. Myslím, že by bylo na čase ptáti se jednou: proč? Myslím, že ne ani tak ze zjevného nepřátelství, jako z nechuti a lhostejnosti. Není to abstinence ostentativní, nýbrž více bezděčná. Spolek »Máj« se nepostavil dosud přímo proti nám mladým, ale první léta jeho činnosti vykazovala všelicos, proč jsme se nemohli rozehřáti. Příliš mnoho osobního přátelíčkování, některá nepříliš důstojná representační vystoupení, mnoho literárních null v popředí spolku, celý ten jen stavovsky spisovatelský jeho ráz — to všecko se nutně přičilo intencím nás později přišlých, které jsou především umělecké a ideové. Jenže ovšem literatura má také svůj praktický reálný rub, kterým chtíc nechtíc se dotýká pozemské hroudy. Spisovatel, umělec má také svou sociální otázku — snad ze všech tříd intelligentů nejnalehavější. Proto je existence »Máje« nutna. Kdyby nebylo takového spolku, musil by být založen, ať už z kterékoli strany. Nepopíráme jeho zásluh o řešení některých praktických otázek stavu spisovatelského, ale nemůžeme jej za dosavadního jeho rázu považovati za legálního zástupce českého literárního umění. Poměr mladší generace k němu je za těchto okolností nepřirozený. Mělo by se o tom přemýšleti na obou stranách.

— Nové knihy: Ant. Sova vydal novou knihu lyriky »Vybouřené smutky« (nákl. Moderni Revue), J. Vrchlický »Skvrny na slunci« (Nákl. J. Otty). — V Ottově Lac. knih. vycházejí »Bavlnkovy ženy« bratří Mrštíků. »Pohádka máje« od Vil. Mrštíka vyjde přepracovaná za nedlouho v originelní úpravě nákl. J. Otty. — Ve Vzdělavací bioliothéce vyšel překlad Renanových »Apoštolů«, nákl. J. Otty překlad románu Knuta Hamsuna »Nová Země«. — Poslední svazek Ruské knihovny přináší nové překlady z Dostojevského. — V kritické knihovně chystá se pro nejbližší dobu překlad Hennequinovy Vědecké kritiky a Przybyszewského studie o Ole Hanssonovi.

— Výstavu obrazů mladého krajináře Jos. Holuba uspořádal v Slaném ve dnech od 28. února do 8. března tamnější Musejní spolek. Na občasných výstavách v Praze těšily se práce Holubovy vždy zvláštní pozornosti. Ve Slaném budou vystavena všechna díla jeho štětce, počtem asi 40, i ta, jež jsou veřejnosti posud neznáma.

— Pan dr. Roháček v Nivě, vraceje se ku své aféře s kapelníky Národ. Divadla, myslí že jsme svou poslední noticku v 8. č. psali z předpojatosti proti němu.

Digitized by Google

Naprosto ne. Naopak, noticka ta zněla původně docela ve smyslu p. Roháčkova stanoviska proti pp. kapelníkům. Ale v posledních okamžicích před tiskem čísla objevilo se v Národ. L. jejich zasláno, na základě něhož jsme se cítili povinni noticku tu pozměniti a napsati: »Nyní jest zase na p. Roháčkovi, aby mluvil.« Čekati na to, co řekne, jsme nemohli — byli jsme před samou závěrkou čísla. Ohražujeme se proto vůči každé možné domněnce p. Roháčkově, jako bychom chtěli z této affery nějak malicherně kořistiti a doufáme také, že nás svou poznámkou nemíní učiniti nevýslovně nešťastnými a zařaditi do okruhu svého — »pražského hnusu«!

— Pan K. St. Neumann zjednal si jak známo, v této »zemičce barbarů« jména jen tou neskonalou drzostí, s níž dovede vyplazovati jazyk na všecko pod sluncem, vyjímaje patentované Umění Moderní Revue. Ale způsob, jímž v této světoborné revui (která mimochodem řečeno, nenalezá dosti sliny k poplití všeho umění u nás a při tom neumí napsati slovo plein-air) odpovídá k několika řádkům naší listárny (č. 8.), zanechává za sebou všecky minulé výkony jeho i duší mu blízkých. Na výlevy takového sprostáctví se pérem vůbec neodpovídá, leda, že se užije tónu ještě silnějšího. Ale abych zavdíděl bez toho tak už dost huronský způsob dnešních polemik k těmto koncům, toho si nechci brát na svědomí — za to mi p. Neumann nestojí.

F. V. Krejčí.

— Pařížský umělecký měsíčník internacionální L'Aube přináší vášnivě psaný appell k literární mládeži francouzské z péra Paula Adama, známého romanopisce. Vyslovuje se prudce proti spolku franko-ruskému a obviňuje lid a veřejnost francouzskou z nízkého smýšlení a servilnosti vůči carovi. »Plémě anglosaské a germánské, prvé literaturou, druhé hudbou převyšuje daleko kmeny latinské. U těchto jest tvůrčí jen elita duchů. Duch Byzance žije v ní. Ale ona je malá na počet, a vliv její na massy skorem žádný.« Obává se, že sesílení carství návštěvou v Paříži bude mít za následek, že ruští svobodomyslníci, filosofové, spisovatelé a revolucionáři odvrátí se od Francie a podlehnou duševním vlivům jiným, německým a anglickým. Popírá prospěchy alliance s Ruskem i pro zahraničnou politiku francouzskou. Síla Francie spočívá v zázračném příkladě, jejž podala světu, národa zdvihajícího se pouhou prací míru, svobodou ducha, pracovitostí a odvahou svých vědců, triumfy Pasteurovými, Berthelotovými, literatury naturalistické a symbolistní, skvělým přijetím Wagnera, Ibsena, Tolstého a Annunzia, živoucností racy, kterou nedovedla zničiti ani krutost Thiersova, ani zráda Mac-Mahonova, ani čachry Grévyho, ani dvojakost Carnotova, přikrývajícího svou potměšilou počestností tajemství Cornelia Herze a Panamy!« Volá mladé duchy k hrdosti a energii, k potření této vlády kupců a vojáků a k založení vlády ducha. Nestačí jen vyluzovati subtilní tóny z osamělých lyr, ale je třeba sestoupiti do hloubky duší, páliti tam bludy a potírati nízkost! — To je trochu jiná Francie, než jakou nám malují v Národ. Listech pan Schmidt-Beauchez a referáty z gymnastických spolků. Proti spolku s carstvem stojí většina mladých autorů — a co je zvlášť zajímavo: s nejprudším politickým interessem tu vystupují právě ti symbolisté a aristokraté, z nichž si naši berou příklad čirého l'art-pour-l'artismu a netečnosti k životu národa. Tak na př. vydal právě brožuru »L'alliance franco-russe« nejkarakterističtější filosof francouzského symbolismu — Charles Morice. Nákladem L'Aube chystá se kniha ruského malíře Vasilije Vereščagina »Napoléon Ier en Russie« jakožto doprovod k cyklu jeho obrazů z této doby, s tendencí patrnou. — Třeba také připomenouti, že to byly právě revue mladých symbolistů, které nejenergičtěji vyvstaly loni proti vraždění Arménů (Mercure de France na př. vydal o nich knihu). —

Digitized by Google

— Jak i v cizině leží na srdci všem lidem jemnějšího vzdělání a vkusu otázka, která u nás vedla loni k akci o zachování staré Prahy, tomu nasvědčují nedávné články žurnálu »L' Écho de Paris«, obracející se proti vandalismu, s nímž »moderní« stavitelé a veřejné korporace ničí vzácný historický ráz některých částí Paříže, Toulousu a Avignonu. »Nejen že člověk moderní — praví se tam — nedovedl vystavěti nic původního než tržnice, kavárny, grandhotely a věznice pro nájemníky, prostředně přispůsobené jejich nízkým potřebám, ale z hlouposti lenosti a vandalismu nemá ani dosti snahy uchovati ušlechtilé stavby, které mu odkázali předci. Dnešní stavitelé, nevyrovnatelni ve své póse pokroku, zdají se míti nepochopitelnou zášť vůči všem budovám, které si zachovaly stopy krásy... Jakkoliv veliká je u našich vrstevníků láska k ohyzdnému, skrblivému, směšnému, projevující se kultem fotografií, barvotisků, operetty atd. jest to ještě jiný cit, který je posilňuje v této zaujatosti. Jest to nízká závist a zášť šosáka ke všemu velkolepému přepychu a životu ve větším rozsahu, vůči všemu, co přesahuje moc jeho tobolky a schopnosti jeho ducha, a ta nalezá výborné úlevy v tomto pustošení. Slavná kathedrála toulousská jest v nebezpečí, že bude znešvařena opravami a doplňky dnešních architektů. Jedna ze starých bran avignonských byla trnem v očích tamnějších obyvatelů a jakkoliv ji vzala vládní komisse pro zachování historických pomníků v ochranu, usnesla se obecní rada nikdy více ji neopravovati, a když pak z ní padaly kameny, ohrožující bezpečnost kolemjdoucích, nalezla v tom vhodnou záminku, aby ji neodkladně dala zbořiti.

— Nové drama Arthura Schnitzlera »Freiwild« hrálo se nedávno s úspěchem v Berlíně. Poslední práce Halbeova »Lebenswende«, která propadla loni v Berlíně, byla hrána v těchto dnech ve Vídni s úspěchem ne o mnoho lepším. — Německé divadlo vstupuje právě do znamení pohádek. Hauptmannova »Versunkene Glocke« a Fuldův »Sohn des Kalifen« pronikají všude na repertoir (hrají se i na něm. divadle v Praze). Karakteristické je na př., že nejnovější divadlo berlínské, westendské, bylo zahájeno také báchorkou, Drachmannovou hrou »Tisíc a jedna noc«.

Divadlo.

Ona prozřetelnost, nevím ani kolikahlavá, která utkává osudy repertoiru Nár Divadla, podobá se světové Prozřetelnosti tím, že je stejně jako tato nevyzpytatelná a že podává každým dnem novou nerozluštitelnou záhadu rozumu obyčejného smrtelníka. Jednou z neproniknutelnějších je mi, přiznávám, otázka, proč se vlastně vytahovala na světlo ramp fraška tak ctihodně stará, ošumělá, předměstskými komiky dávno vymrskaná jakou jsou Sardouovy »Paragrafy na střeše«. Je snad naše jeviště tak unaveno uměleckým repertoirem klassickým i moderním, že si může dovoliti luxus takovéto frašky? Ale konečně tento kus jest i jako fraška dost špatný: první akt je fádní a poslední svými za vlasy přitaženostmi nechutný. Zbývají tedy jen scény prostřední, především ovšem to slavné honění po střechách, k vůli němuž je, rozumí se, celý kus vlastně psán a jehož zkoušky dávaly divadelní správě příležitost, aby v officielních bulletinech ohromovala národ světobornými zprávami o upadnutí pp. Seiferta a Havelského a stadiu jejich modřin. Také prostředek

Digitized by Google

výchovy obecenstva, hodný tak uměleckého ústavu! Pokud se týče provedení, sluší poznamenati, že p. Benoniová po dlouhém bloudění a oklikách v oboru moderních a tragických úloh se konečně našla a uplatnila svou individualitu v úloze bramarbasující, za muže přestrojené Vlašky spůsobem, který je na naši scéně ovšem hors concours.

Po noci přichází den, po Sardouově frašce Shakespearova »Pohádka zimního večera« se září svého umění, suverenně povýšeného nad čas, prostor a geografii, s divukrásným prolnutím svého tragického živlu s pastorálním a groteskním, se svou ohromnou suggestivností a bezedně hlubokým symbolismem, v němž jako na hladině studně odrážejí se nejtajemnější hybné síly osudu. A ta nevyčerpatelná živoucí náplň lidskosti, to krásné »jenseits von Gut und Böse« umělce psychologa, který ukazuje krále sicilského krásným i v jeho surovosti a vášnivé zaslepenosti a tam, kde by jiný s morální zaujatostí ho zatracoval, předvádí ho jako trpícího a zbloudilého, jako člověka v nejširším typickém významu, kde značí mne, tebe a každého vůbec! A jaká umělecká noblessa vznáší se nad celým dílem, jak vznešený, všecko překlenující a vyrovnávající blankyt filosofického nazírání, v němž tragický fatalism se slévá s humorem jakožto názorem světovým v to nevyslovitelné něco, co tvoří základní, osobivý tón Shakespearovy tvorby! Pokládám dojem z této hry za jeden z nejlepších, jejž jsem si kdy z Národ. Divadla odnesl a počítám i její provedení za jeden z nejharmoničtějších výkonů naší scény. V novém obsazení získala zvláště sl. Velsovou v úloze Emilie. Slečna ukázala, jak dovede po realistických úlohách, v nichž až dosud nejlépe projevila svůj seriósní talent, ovládati i vysoký pathetický tón. Jenže činil její výkon poněkud dojem parádního kusu a vyčníval z úlohy, která je zde přec druhého řádu. Bylo to pozorovati tím více, čím měkčeji a passivněji hrála vedle ní pí. Laudová svou Hermionu. — Shakespearovy veselohry jsou dnes poměrně jedním z nejvíce a nejlépe pěstovaných živlů našeho, jinak pustého repertoiru. Nehrají se sice u nás jen z motivů uměleckých, neboť některé udržují se na jevišti jen jako výpravné hry a »Pohádce zimního večera« do toho také mnoho už neschází. Napadá tu nutně otázka po Shakespearovi jako tragikovi. Je to ovšem otázka, dotýkající se nejbolavějšího místa našich divadelních poměrů: nedostatku vynikajících hereckých sil. Při dnešním personálu nám nezbývá, než abychom si dali zajíti chuť na vzkříšení Hamletů a Learů na našem jevišti. *K.*

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Jest se nám ještě jednou obírati volbami. Taková vichřice volební protřese a rozmetá tak mnohé, co by jinak dlouho ještě překáželo zrakům, hledající pravdivou skutečnost. Tak dnes již lze říci, že návrh všeobecného, přímého a rovného hlasovacího práva, obsažený v návrhu Slavíkově, zůstane dojista v mladočeském archivu pro budoucnost v pečlivém úkrytu. Neboť způsob, jakým Mladočeši hledí provésti volby v V. kurii, svědčí o tom, že nejednalo se jim tak návrhem Slavíkovým o rozšíření občanských práv a o emancipaci 4. stavu z politické inferiority, nýbrž že návrhem tím chtěli pouze v očích voličů zastkvěti se v lesku demokratičnosti, a že neměli tak na mysli sociální účinky návrhu, nýbrž pouze snad národní. Zůstává tedy pro budoucnost zajímavou otázkou, kterak v příštím parlamentě se budou Mladočeši po dnešních volebních rejích chovati ku pokusům po rozšíření či spíše na spravedlivém základě zbudování práva hlasovacího, podobně i ke zrušení kolportáže atd. Při tak značném stupni nepřátelství, jež těmi volbami se asi pro vždy otevřelo mezi Mladočechy a organisovaným dělnictvem, budou oni snad spíše pamětlivi obtíží, které by jim od sociální demokracie mohly nastati, než výhod, kterých by se dostalo v zájmu demokratické myšlénky »lidu«. Tak pro budoucnost volby nynější neposkytují vyhlídku vábnou.

Také v mladším politickém hnutí odnesla volební vichřice všelijaké parádní ozdoby a modní kulisy, jež nalepilo a nastavilo kolem svého cimbuří. Ve straně radikálně-pokrokové nastalo po exodu tolika živlů upřímně pokrokových, marasmistickými záchvaty »vůdců« znechucených a pravý stav věcí záhy postřehnuvších, nyní k dalšímu rozpadání a drobení. Resoluce, jíž se vyslovuje, že V. kurie patří všem volebního práva posud nepožívajícím, a v prvé řadě ovšem nejčetnější třídě dělnické, stala se Dru. Rašínovi, K. St. Sokolovi, Dr. Baxovi a j. příležitostí, demonstrovati před vlastenčícím publikem resignací na místa svá ve výkonném výboru a v redakci »Radikálních Listů«. My, znajíce dobře všechno to tajené zákulisí této mladé, státnickou a politickou spekulací ochromené strany, čekali jsme s jistotou, že věci nějaký podobný konec vezmou.

Nechť naši čtenáři dnes nahlédnou v program přijatý na slovanských sjezdech a nechť si jak umí vyloží, kterak jest možno, aby ti, jež tento program sdělávali, mohli si tak špatně rozuměti, že se jednou pro

Digitized by Google

něj nepřátelsky rozejdou? Nechť jen si vzpomenou, kterak první léta pokrokového hnutí byla až do krajnosti prosáklá jen a jen starostí o dělnictvo, kterak právě toto dělnictvo bylo vysokou tribunou, na kterou mladí páni každý den vylézali a odkud jedině hlas jejich bylo slyšeti, nechť si jen rozpomenou, že právě jen stanoviskem k dělnické otázce se odlišovali od ostatních stran, zkrátka, že to byl jediný důvod samostatné existence, jediný raison d'être a že to všechno nyní odvrhli a svoji minulost zapřeli, tak že dnes mezi nimi a Mladočechy není nejmenšího rozdílu, že není nejmenší příčiny, proč by konečně nepřistáli po tolika ostýchavém bloudění v kyženém přístavě mladočeském. A to je druhá smutná vyhlídka do budoucnosti, již volby odestřely. Věru, ještě nikdy na celém světě mladá generace politická tak rychle nevyzula se ze zápalu pro myšlenku, z nadšení pro ideje, tak beze všeho zardění, když po několika měsících byla upomenuta na hlučná hesla, jimiž hleděla upoutati na sebe pozornost. Není příkladu v žádné zemi, aby reformní hnutí politické, sotva že si vymohlo kus existence, bylo hledělo ihned zase sblížiti se a splynouti se starší stranou, proti níž se uplatnilo a jejímž mělo býti pokračováním v politickém vývoji. Mladé hnutí u nás vypadá tedy hůře, než se kdo nadál, a kdyby princip, který, jak viděti, byl motorem ve straně radikálně-pokrokové, měl na neštěstí snad rozlézti se jako rakovina po všem mladém táboře, pak by nejbližší budoucnost české politiky byla vskutku hrozná. V politice jde buď o myšlenku, buď o tak zvaný úspěch. A snaha po úspěchu vede ke spojenectví i s největší reakcí.

Odpor kandidaturám organisovaného dělnictva činěný, vynikne teprve v pravé své podstatě, uvážíme-li, že jde celkem jen o 2—3 mandaty, na něž čeští socialisté v Čechách činí nároky. Volební hluk sváděl by k domnění, že se jedná o většinu mandátů. Tím neomluvitelnější je stanovisko Mladočechů. Neboť definitivní roztržka mezi nimi a organisovaným dělnictvem, jež volbami byla způsobena, bude míti na vývoj české politiky vlivy neblahé a složitý a těžký již tak postup v některých, všem stranám společných otázkách, stane se nesnadnější, ne-li nemožný. Tak strannické zájmy a taktika poškodí společnou věc.

Kdo těmito volbami získali, jsou Staročeši. Ti zahanbili mladé revolucionáře i nejmocnější husitsko demokratickou stranu v národě, přiznavše dělnictvu právo na V. kurii. Stalo-li se to jen z taktické zásady, spojiti se proti společnému nepříteli, či je-li to zásadní stanovisko, věděti nemůžeme. Spíše, majíce na mysli nedávnou minulost a chování se staročeských důvěrníků a předáků na venkově k dělnictvu, bychom se klonili k názoru, že jedná se jen o taktický obrat. Když zamítli Mladočeši kompromis se Staročechy, byla by to od Staročechů zcela rozumná odveta. Ale v celku přece, zdá se nám, jest jednání Staročechů i jejich tisku loyalním, a na mladočeské straně neškodilo by trochu méně stran nické lakoty a pýchy. Jest nebezpečno pro budoucnost, rozpoutávati tal tyto duchy úzkého strannictví. Ihned po volbách při projednávání ra kousko-uherského vyrovnání mohli by již dostaviti se a býti nepohodln Alespoň nátlak na dra. Fořta, činěný v záležitosti kandidatury do říšsk rady, svědčí o tom, že by hlasování tohoto poslance proti vyrovnání, je

Digitized by Google

by on z různých, třebas spíše z osobních než zásadních důvodů, ohledů a příčin, i proti usnesení klubovnímu vykonati musil, bylo mladočeské straně nemilo, netoužící činiti hr. Badenimu za každou cenu obtíže. A takové právě věci bývají u nás, jak z nedaleké minulosti známe, nejvděčnějším heslem a nejstrašlivější zbraní proti panující straně. Mladočeši, jež mistrovským způsobem provedli proti Staročechům tímto způsobem svůj agitační postup, založili takřka školu a snadno by se jim mohlo přihoditi, že by žáci zkusili methodu na nich samých.

— P. Březnovský v kandidátní věci v klubu novoměstských voličů 24. února slibuje, bude-li zvolen, že bude trvati s ostatními přáteli na požadavku českého národa, aby český král sídlil po určitou roční dobu na hradě pražském, jak si toho také tento royalistický národ, volající stále »po korunovaci svého krále, plným právem zaslouží.« — -- »Hnutí socialistické není u nás přirozeným a na naše poměry nikterak se nehodí.« — Na schůzi sklepníků pravil: »Buržoou je ten, kdo má 50.000 zl. ročních příjmů.«

— » Jest přece jen velmi kormutlivou pravdou, kterou popírati bylo by šílenosti, že totiž socialně demokratická otrava vnikla již i do venkovských našich chat, o nichž domnívali se naši političtí Phaeakové (!), že v proudech, které zmítají massami toliko ve velkých městech a ve střediskách průmyslových, jsou netknuty. *Nár. Listy* 23./2.

— »Z jiné a jiné ještě strany přicházejí páni, aby špendlíky bodali do strany svobodomyslné a to za assistence t. zv. věrných stoupenců mladočeských. Máme tu na mysli především jisté »zemské jednoty«. *Tamtéž.*

— **Česká otázka.** Ctěná redakce! Ruku žádají, pak-li podán byl jim prst. K milé této odrudě lidské patřím nyní i já, když Vás prosím, abyste mně dovolili, odpověděti (stručně!) i na to, co v posledním čísle (ze dne 15. února) k odpovědi mé na posudek Váš o politickém programu mém jste připojili.

Na otázku, jakým způsobem lze dokázati, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky, pravíte: »V první řadě v parlamentě: mluviti tu českým jazykem, mít pohotově vždy plány a síly k obstrukci a v daném okamžiku s ní vždy se vší silou vyraziti. Příležitostí bylo zejména za hr. Badeniho nesčetně. Jsou jen dvě cesty: buďto boj, ale pak boj poctivý, s krajním napjetím sil, nebo vládní většina.«

Když mluví poslanec v parlamentě, tu 1. buďto chce, aby mu ostatní poslancové, aneb i vláda a snad i velká veřejnost rozuměli (interpellace, návrhy, jich odůvodňování a potírání), pak nemůže mluviti česky, aneb 2. jest mu buďto lhostejno, zdali řeči jeho kromě poslanců českých a české veřejnosti ještě i někdo jiný rozumí, aneb chce řečí svou — bez ohledu na obsah její — rokování prodloužiti za účelem obstrukce, a tu může mluviti i česky; tertium non datuz.

Obstrukci pak — dostatek sil duševních i tělesných předpokládaje — lze provésti s účinkem jen, když předmět jednání do jisté a sice krátké lhůty musí býti projednán aneb když — pak-li lhůta ta jest delší — většině poslanců na projednání dotyčného, vládou propagovaného návrhu alespoň nic nezáleží, jak tomu na př. bylo při obstrukci poslanců našich proti berním předlohám koalice tak blahé jak slavné paměti. A takových případů bývá — na kolik já vím — po skrovnu a nebylo jich — dle úsudku mého — za hr. Badeniho nesčetně.

Za jiných okolností jest obstrukce — nemluvě ani o tom, že těžko ji prováděti proti návrhům i opoziční straně prospěšným — v jednotlivém případě bezvýslednou a provozována často aneb vždy (t. j. zásadně) vede — jak i z jednání anglického parlamentu víme — nezbytně ku klotuře, t. j. ku zamezení té cesty, kterou Vy nazýváte cestou poctivého boje. —

Že dosažení jazykové rovnoprávnosti považujete právě za nic, totiž za věc brzké utnosti, jíž dosáhneme i oposicí a k níž není třeba užívati prostředku mnou navrhovaného, jest náhled, o němž již nemohu říci více než to, že bych vroucně si přál, abych ij s Vámi mohl sdíleti. —

Výrok můj, že »hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci z velké části plně disparatní«, uvádíte jen slovy: »Hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci isparatní« a dodáváte: »Nám ne. Hmotné zájmy to právě v první řadě vyžadují, aby

Digitized by Google

národnostní vyrovnání bylo provedeno.« Důvodu pro výrok svůj neuvádíte. Ano, i hmotné zájmy vyžadují provedení národnostního vyrovnání mezi Čechy a Němci, t. j. jazykovou rovnoprávnost a spravedlivé volební řády, avšak vyžadují toho jen hmotné zájmy nás Čechů; hmotné zájmy Němců toho nevyžadují, neboť Němcům jejich nadpráví jazykové a volební neškodí nijak. Hmotné zájmy Němců vyžaduji pouze toho, aby bohaté vesměs země koruny české neplatily na povel zemí ostatních jako blázni na potřeby zemí těchto, a zájmu tomuto čelí zájem těchže Němců, jejž mají na tom, aby — pokud možno — byli pány v Cislajtanii, což vůdcům jejich dříve i hmotně dost vynášelo. —

Že politických svobod před uklizením sporů národnostních dosáhnouti nemůžeme, není — dle Vašeho úsudku — správno, neboť »dosáhli jsme přece již v minulých obdobích řadu těchto svobod, dosáhneme v příštím období zrušení novinářského kolku a j. a přece spory národnostní jsou posud v prudkém varu.«

Která řada politických svobod Vám tu tane na mysli, nevím, a onu řadu, trvám, nemíníte, kterou uvádím ve spisu svém na str. 141: »nikdo nemůže býti postaven než před svého řádného soudce — není-li delegován jiný, v tiskových věcech soudí porotcové — nezavede-li se »objektivní« řízení, soudce jest samostatný a neodvislý — má-li dostatečného jmění soukromého, ústavní práva trvají — nejsou-li zrušena — alespoň na papíře, nálezům soudu říšského lze zjednati (pomocí exekuce) průchod — netýkají-li se práv politických, interpellace musejí ministry býti zodpovídány — libo-li těmto. —

Dle úsudku Vašeho »i po uklizení národnostních sporů nedosáhneme lehce svobod politických, kdyby trvalo dnešní seskupení stran v parlamentě. Němečtí liberálové jsou přece velmi neliberální, o polské szlachtě ani nemluvě. Kdyby ovšem po nynějších Němcích přišli němečtí socialní politikové, je situace jiná. My spíše naopak se domníváme, že houževnatým bojem právě za politické svobody, při čemž máme na své straně ohromnou váhu veřejného mínění, dojdeme rychleji i k svobodám národnostním.«

Dnešní seskupení stran v parlamentě jest, jak i Němci doznávají, z velké části určeno jen bojem národnostním a hlavně bojem mezi Čechy a Němci, a nadešlo by — dle úsudku mého — po provedení alespoň jazykové rovnoprávnosti dle programu mého, když by pak totiž Němci viděli, že nikdo jim nenadržuje, ihned seskupení jiné, neboť pak by Němci svobod námi kýžených a uzákonění a provádění jich musili domáhati se i pro sebe.

Jak kdo je liberální, nezávisí na jeho národnosti, nýbrž na jeho vzdělání a vychování, a tu nelze Němcům rovnosti s námi upírati; vidíme to z toho, jak pečovali a pečují o školy — arciť jen své, jelikož liberalism jejich vůči ostatním dosud, abych tak řekl, dušen byl a jest (marnou) nadějí, že přece snad udrží svá nadpráví. A na szlachtu polskou pak nepřijde, stačíme na to my Čechové s Němci a liberály ostatních nynějších stran.

Úsudek Váš o straně německých sociálních politiků, jest patrně mylný, kladouť důraz na to, že jsou n ě m e č t í socialní politikové; náhodou znám jednoho vynikajícího z vůdců a zakladatelů strany té osobně a ten stojí na stanovisku německé »Staats-Sprache«. Vás snad oslňuje d r u h ý přívlastek v titulu strany této. —

Avšak, abych skončil.

Vaše stanovisko jest: žádejme v naději, že povede se nám dobře, vší mocí vše bez ohledu na to, jak nám i ostatním skutečně se povede. — Dle úsudku mého jest to de facto totéž, co praví mylné přísloví: in magnis v o l u i s s e sat est.

Programm můj zní: Jelikož s Němci není řeči, ustaňme konečně prositi je o spravedlnost a pokusme se o upravení české otázky pomocí koruny a takovým způsobem, abychom rozřešení otázky té na kolik možno usnadnili všem súčastněným a tudíž i sobě i koruně, i Němcům. Navrhuji politiku, která by s korunou uzavřela clara pacta et justa, clara justaque i vůči Němcům, z kterých by pak, až by nad uzavřením pactů těch — jak děti donucené snášeti se s druhem, dosud jimi týraným — se vykřičeli a vyplakali, vzhledem k jasnosti a spravedlnosti pactů stali se boni amici; teď politika, věc to ohromného dosahu, není než nerozumný, všechny účastníky rozrušující hazard, pitomý ferbl! —

Ku zahájení politiky, politiky mnou navrhované, jest situace příznivá nejen v základech (stav národa českého a našich Němců) a i v detailu (vlastnosti representanta koruny a odvislost šlechty a Poláků od koruny), nýbrž i vzhledem k nahodilé okolnosti té, že nadešla doba obnovení rakousko-uherského vyrovnání, na které jsem ve spisu svém nebral ohledu, chtěje napsati program, jejž by lze bylo zahájiti každou chvíli.

Digitized by Google

Ku všemu, co my Čechové žádáme, chceme dosáhnouti ještě i hmotně spravedlivého vyrovnání Předlitavska s Maďary, jemuž Maďaři, jak samo sebou se rozumí, odporují. —

Nedocílí-li se shody, má dle § 3. zákona ze dne 21. prosince 1867 ř. z. č. 146 poměr kvot určiti císař, avšak pouze na jeden rok. Dosud toho nebylo nikdy třeba, neboť Němci, aby jim Maďaři zůstali přáteli proti nám, povolovali, co Maďaři ráčili.

Co Předlitavsko během těch 30 let zaplatilo neprávem, páčíme my (nikoli však Maďaři) asi na 120 milionů zlatých. Zaplatili bychom tedy, kdyby kvoty zůstaly jak jsou, během příštích 10 let neprávem zase asi 40 milionů a ročně 4 miliony; z těch připadlo by na Němce asi $2^1/_4$ a na nás Čechy asi $1^3/_5$ milionu a na jednoho z nás 5 milionů Čechů asi 35 (pravím: třicet pět) krejcarů ročně.

A proto mám za to, že bychom koruně zároveň s dotčenými již dříve zárukami mohli a měli dáti i ujištění, že v této věci — když zahájeno bude řešení otázky české dle programu mého i se strany koruny — nebudeme činiti žádných obtíží, a tím usnadniti koruně provedení i této dosti trnité záležitosti.

Byla by v tom i trocha ironické spravedlnosti; platili by totiž též alespoň jednou naši Němci na n a š e účely.

Že by z toho měli Maďaři radost, nevadí: trvala by jen deset let, neboť vyrovnání s Maďary pak nejdříve příští bylo by jiné — snad i pro bratry Slováky.

Alexander Neklan.

V Praze, dne 21. února 1897.

Sociální hlídka.

Selské právo. Posl. A. Šťastný podal na sněmu českém zajímavý, ale v podstatě své reakční a nepokrokový návrh na zavedení zvláštního selského práva. Tresť návrhu jest tato:

Při každém okresním soudu v zemi zřídí se selské desky, v něž budou zaneseny statky střední velikosti. Nejmenší zákonem přípustný statek střední velikosti je domovina. Domovina je nedělitelná a nezadlužitelná. Statek je pro nezaplacené podíly a zbytek trhové ceny do třetiny ceny katastrální zadlužitelný, vyjma domovinu. O posloupnosti dědičné na statku platí všeobecná posloupnost, jaká ustanovena zákonem ze dne 1. dubna 1889 pro případ zanechání statku bez posledního pořízení. Majitel statku je povinen v něm bydlet a hospodařit. K statku nesmí v téže osadě připojeno býti tolik pozemků, aby čistý katastrální výnos všech jeho pozemků přesahoval pětinásobný výnos domoviny. Směnky majiteli statků vystavené, přijaté a girované platí co prosté dluhopisy bez práva směnečného. Prodej statku může se státi z pravidla jenom za souhlasu obou manželů. Statek podléhá povinnosti vyvazení z dluhů knihovních. Ze statku svého může majitel zříditi svěřenství rodinné. Dobrovolná výměna pozemků za účelem scelení jednotlivých pozemků statku provede se knihovně ku oznámení dotyčných stran z povinnosti úřední bezplatně a jsou pozemky k vůli scelení vyměněné a do desk selských zase co nedělitelné zanesené daně pozemkové na deset let prosty. Domovina jest daně pozemkové prosta. Budovy domoviny jsou prosty třídní daně domovní. Přejímatel statku co dědictví je prost placení tax z převodu. Vyřizování sporů, pozemkových statků se týkajících, pokud cena, jíž žalobce za předmět sporu chce přijmouti, 100 zl. nepřesahuje, děje se konečnou platností zvláštním smírčím soudem, do něhož volí každá strana jednoho soudce z majitelů statků; třetího pak volí úřad agrární z majitelů statků, pokud ho není, okresní výbor. Před započetím každého sporu soudního,

Digitized by Google

majitele statku, ale ne pozemku přímo se týkajícího musí učiněn býti pokus narovnání stran před úřadem narovnávacím, a pokud ho není, před starostou obecním. Svrchky statku nepodléhají exekuci mobilární. Majiteli statku náleží právo předkupní a koupě zápatční pozemků dříve k dotyčné kmenové usedlosti náležících. K placení podílů povinných dědicům v pokolení vzhůru vstupujícím z pozůstalosti majitele statku nemá místa. Vyplácení podílů dědicům ze statku děje se umořovacími splátkami dle nejmenší míry úrokové v zemi obvyklé, není-li tu mimo statek jmění jiného, anebo nemá-li nástupce statku jmění osobní. Kdyby statek před umořením kapitálu přešel za živobytí majitele do rukou jiných, mohou dědicové žádat doplacení jejich kapitálu. Výminek ze statku není přípustný a zaopatření k hospodaření neschopných rodičů děje se majitelem statku z povinnosti zákonné při stole a na statku. Pro neplnění povinností majitele statku nemůže býti ani statek sám o sobě, ani příslušenství jeho, ani inventář a zásoby jeho exekučně prodány, nýbrž pouze sekvestrovány býti. Veškerá podání v příčině zavedení práva selského na statek jsou kolku a poplatků prostá.

— Podzemní Praha. »Chcete viděti kus opravdové, nahé bídy?« ptal se přítel; »něco podobného jste jistě neviděli; jsou to v pravém slova smyslu uhnívající proletáři, které vlny velkoměsta vyhazují v noci na konec svých předměstí, aby je z rána zase pohltily do svých útrob. Ano? — Pojďte tedy zítra se mnou a zavedu vás do smíchovských cihelen.« — Vypravilo se nás několik. Bylo kolem 11. hodiny večer. Rozsvítily se lucerny a přítel, jenž znal cestu, vedl nás nejdříve do cihelny ryt. Doubka a pak do t. zv. »Satlanky« na samém konci Smíchova, kde zanikají již poslední stopy velkoměstského ruchu. Přebrodili jsme spousty těžkého, klihového bláta a stanuli konečně u prvního cíle, abychom tu seznali vnitřní zařízení cihelny. Přeskočili jsme hned u vchodu několik spících lidských těl, zahalených do hadrů a teplého popelu a přelezli přes kupu hlíny do jedné pece. Hned na počátku jsme stanuli: Před námi ležel na holé zemi dělník černý jak zem, oblečený jen v kalhoty a kus košile. Na obličeji, rukou, nohou — všude vrstvy těžké hlíny. — Spal klidně, nehýbaje se, jak mrtvola. Pec sama podobá se velikému sklepu, jehož jedna stěna jest od země až ke stropu vyrovnána cihlami; topí se nahoře a prudký žár padá dolů. U samé stěny z narovnaných cihel je nesnesitelné vedro. Dále však se horko mírní a v této prostoře pak spí lidé Za chvíli jsme vyrazili, abychom se podívali do druhé cihelny »Satlanky«, vlastního útočiště a nocleháren velkoměstského proletariátu. Bezplatné noclehárny! Proletář může nejen bezplatně dýchat a pít vodu, nýbrž může se i bezplatně vyspat. — Přeplovali jsme ještě úctyhodnější potoky bláta a dorazili za několik minut k pecím »Satlanky«. Rozsvítili jsme a vešli. Jeden zvedl lucernu do výše a teď jsme viděli: kolem do kola pece, asi 4 metry široké a 10 m dlouhé, člověk natlačen vedle člověka; jeden schoulený v klubko, druhý natažený, třetí obličejem k zemi. Někdo s kusem hadru pod hlavou, jiný s hlavou přímo v popelu; u vchodu vyzáblá jakási žena. Probudila se, úzkostlivě se ohlíží a přikrývá nějakou zástěrou své dvě k sobě stulené děti. Vedle ní rozbitá kolébka, muž s rozhalenou černou košilí; jdeme dál, skáčeme přes nohy a hlavy a všude tytéž postavy se žlutou tváří a vysedlými kostmi. A na konci pece, zrovna vedle cihlové stěny, sálajícím prudkým horkem, leží na zemi roztaženi dva chlapci, polykající otravnou a vražednou atmosféru. Jeden se probudil a zvedl skrofulósní hlavu s užraným a hnijícím nosem. — Jdeme zpět a hledíme na druhou řadu spáčů

Digitized by Google

srovnaných vedle sebe jako padlí vojáci po bitvě před vykopanou šachtou. Tentýž obraz: Muži, ženy, děti, — alkohol, bída, syfilis, tuberkule, zoufalství. Tam se dokonce choulí dvě opičky: patrně majetek nějakého provazolezce. U vchodu v rohu jsme se ještě zastavili: Byl tu slušný dětský kočárek, v němž spaly dvě děti, a vedle na zemi žena s dítkem; muž zevnějšku dosti slušného bděl a díval se na nás. »Proč raději nepracujete? Jste zdráv, máte tak zdravou, silnou ženu, zdravé děti,« byla otázka. »Však bych rád pracoval, ale kdybych prošel dnes Prahou od počátku do konce, nenajdu práce. Jsem ještě rád, že mám tenhle kout v tom popelu.« — Vyšli jsme. Hlavou se nám mihaly z poslední doby hesla vlastenectví a národnost. Jak se o tom krásně deklamuje, jaké spousty patriotů jsou nás — a zde jsou umrlčí komory, v nichž čeští proletáři ve vlasti a na domácí půdě systematicky se mrzačí a mrou, mravně již kleslí, ubití, ponížení a vydědění, na něž se ukazuje prstem, a kteří se potloukají bez naděje a mravní vzpruhy mezi kořalnou, věznicí, policejním ředitelstvím, šupem, rodnou obcí a hrobem. — »A jak se, prosím vás, živíte?« ptali jsme se jednoho, jenž nás doprovázel a svítil nám na cestu. »V Praze nikdo nezemře hladem,« odpověděl, »ale musí to znát. Ráno jdu do kláštera, kde mi dá milosrdná sestra kus chleba, a v poledne tam dostanu talíř polívky. To mám všecko.« — »A ostatní?« — »To je všelijaké. Někteří dělají na stavbě, jiní žebrají, třetí kradou. Nejlépe se vede ještě těm, co mají hodně dětí. Ti mají peněz! Žena jen chodí s dětmi po ulici a všichni páni jí dávají.« — Je zajímavo, že v Praze je několik ústavů, kde tito lidé dostávají bídný oběd, a jež jsou vydržovány milodary šlechty. Třídy měšťanské nepřispívají. Šlechta vidí svůj úkol v sociální otázce v poskytování milodarů a almužen. Aby však provedla zásadnější reformu sociální, k tomu je příliš konservativní a je i krátkozraka, poněvadž systém almužnový sociální zlo jen zveličuje a lidi demoralisuje. Lidé nechtějí almužnu, ale práci a mzdu. — Vyšli jsme již na hlavní ulici a zůstal nám jen dojem: Kus podzemní Prahy v jejíž hlubinách žije a doutná divoký duch zkázy; podkopy pod povrchem; třída lidí, jež má svou vlastní psychologii, filosofii, své mravy a obyčcje; svět ve světě, společnost ve společnosti. A myšlenky přehouply se od těchto proletářů v popeli k proletářům v domech, kde bída lidská není tak hmatava k proletářům, kteří nevědí, kde dávají jeptišky chléb a kde se dostává zě šlechtických darů špinavá polévka a hrst čočky, kteří by raději zemřeli, než by vzpřáhli rámě k almužně, kteří se v srdci užírají a bez naděje hledají po celé měsíce práci, k proletářům, jakým byl onen student filosof pražský, který nedávno z hladu sešílel a viděli jsme kus otevřené knihy života, četli jsme v ní jak lidé žijí, bydlí, jedí, spí a mrou a — zachvěli jsme se vnitřním úděsem. —

— Úrazová pojišťovna v Praze. Stav katastru obnáší na konci r. 1896 82.270 závodů. Od počátku působnosti pojišiovny (1. listop. 1889) bylo oznámeno do konce r. 1895 44.860 úrazů, mezi nimi 1718 úmrtí; v r. 1895 bylo oznámeno úrazů 13.126, mezi nimi úmrtí 405. Na výlohách pohřebních bylo vyplaceno do konce r. 1895 23.702 zl. 49 kr., v r. 1896 6.368 zl. 28 kr. Úhrn všeho vyplaceného odškodného obnáší do konce r. 1894 1,518.559 zl. 42 kr., v r. 1895 788.707 zl. 10 kr. a v r. 1896 1,128.522 zl. 21 kr. Stálé renty jsou: 875 rent vdovských v úhrnném obnosu ročním 62.001 zl.. 1384 rent dětských v úhrnném obnosu 65.804 zl. 72 kr., 87 rent ascendentů v obnosu 458.311 zl. 22 kr. Na příspěvcích pojišťovacích došlo hotově do konce r. 1895 7,342.794 zl. 13 kr., v r. 1896 1,790.404 zl. 08 kr.

— Ženy proti prostituci a pro hlasovací právo. Vše-

Digitized by Google

obecný rakouský spolek žen ve Vídni svolal dne 21. února shromáždění žen, jež protestovalo proti zamítavému stanovisku zdravotního výboru k jich petici proti zřizování veřejných domů ve Vídni. Schůze súčastnily vesměs ženy velmi významno, že jimi byly nejrozhodněji potírány důvody proti hlasovacímu právu žen a usneseno podporovati socialní demokraty ve volebním boji, poněvadž jen tato strana žádá vážně volební právo žen. V resoluci vyslovuje se zdravotnímu výboru nedůvěra, a přesvědčení, že následky prostituce nelze překonávati nedostatečnými hygienickými prostředky ochrannými, nýbrž že je nutno chopiti se jí u kořene a to hospodářským, sociálním a pohlavním osvobozením ženy. Za nejvhodnější cestu k tomu uznává se provádění všech nutných sociálních reforem, a k uskutečnění jich přiznání především všeobecného rovného práva hlasovacího i ženám.

— Před hrozící válkou. Na podnět mezinárodního bureau světového míru v Bernu shromáždily se dne 22. února ve více než 200 městech všechny spolky míru na zemi, aby společně demonstrovaly pro světový mír a mezinárodní soudy rozhodčí. Ve Vídni mluvila pí. Berta Suttnerová, odůvodňujíc resoluci, jež byla předložena všem shromážděním míru. Pravila také: Jsme všichni jednotni, mluvíme souhlasně, a měl-li by v této hodině již hřmíti řev děl, my nedáme se přehřmíti. — Poukázala na to, že na posledním kongressu v Budapešti byl ustanoven 22. únor, den narození Washingtona za den každoročního shromáždění spolků míru, kde by prohlašovaly solidaritu všech zemí a přehlížely rostoucí zástupy »armády míru«. Letošní 22. únor jest tedy prvním 1. májem přátel míru.

— Socialistická správa obce. Velmi pěknými výsledky čtyřleté činnosti vykazuje se socialistická městská rada ve francouzském městě Roubaux, zvolená r. 1892 a obsahující 6 členů. Reformní svoji činnost počala tím, že věnovala ihned 185.000 fr. na zlepšení stravy a vnitřního zařízení v nemocnicích. Prostředků k provedení svého programu dosáhla upravením konsumní daně, již na všechny nejnutnější potraviny značně snížila, na předměty přepychu však zvýšila. Tak na př. daň z obyčejného sýra skoro úplně zrušila, za to však jemné jeho druhy silně zdanila; zdaněno bylo i líčidlo dam a j. Toto upravení daně zvýšilo důchod obce o 150.000 fr. Byly odstraněny i zlořády v městském pivovaru, což vyneslo 200.000 fr. ročně — zkrátka příjmy obce, jež obnášely r. 1891 4,620.000 fr., stouply v r. 1894 o 611.000 fr. jichž bylo možno užiti k všeobecně prospěšným účelům. — Městská rada usnesla se dále, aby městské práce byly zadávány jen těm podnikatelům, kteří se zavázali k 8hodinné době pracovní a k stanovení minimální mzdy, jak ji určily dělnické syndikáty. Pro dělníky městské byla ihned zavedena 8hodinná doba pracovní a jejich mzda zvýšena. Dříve obnášela 2—3 fr., dnes obnáší nejmenší mzda 4 fr. Socialistická městská rada organisovala dále bezplatnou pomoc lékařskou, prodej léků za cenu výrobní, bezplatnou ochranu právní ve všech věcech, týkajících se dělnictva. Zřídila městské lázně, ústavy desinfekční, zlepšila silnice, zvýšila důchody učitelů a j. Nejdůležitější reforma, jež jí získala největší sympatie, bylo zřízení žákovské kantiny, v níž každé dítě, chodící do obecní školy, obdrží denně zdarma oběd. Ve školním r. 1893/94, v 10 měsících, rozdalo prvních dvanáct kantin 239.691 obědů, jež stály 43.804 fr. Během desíti měsíců bylo tak bezplatně stravováno 1060 dětí. — Počátkem zimy rozděluje městská rada dětem i šaty. R. 1894 rozdělila: 700 plášťů, 800 kalhot, 2400 vlněných kabátců, 4600 párů punčoch, 4600 párů bot, 2800 košil, 2000 zástěr. Celkem 17.900 kusů oděvních v ceně 29.946 fr.

— Postupy na poli odstranění válek rozhodčími. Smlouva

Digitized by Google

o rozhodčím soudu byla uzavřena dne 11. ledna mezi Anglií a Spojenými Státy ve Washingtonu. President Cleveland poslal zároveň senátu dopis, v němž praví, že pokus odstraňovati mezinárodní spory methodou odpovídající dnešní civilisaci, byl učiněn za nejlepších vyhlídek. Jistý tento úspěch dotkne se i jiných národů a bude tak znamenati nový oddíl lidské civilisace.

— Ideu spravedlnosti, již Karel Marx nahradil principem třídního boje a moci, činí A. Richard v Revue socialiste opět hybným činitelem socialní otázky. Dokazuje, že Marx nebyl nikterak chladným vědatorem, za jakého se vydával. Neboť pak by se byl spokojil positivní kritikou dnešního hospodářského řádu a nebyl by končil v kolektivismu. Závěry, z nichž se soudí ze stavu přítomného na stav budoucí, jsou vždy věcí subjektivní víry a mohou budoucími fakty býti popřeny. Proto Marx, jako muž byl vědy, by psal velmi poučnou knihu a nebyl by měl žádného práva, kresliti obraz budoucnosti. Nebyla to právě ledová kritika, nýbrž soucit a pobouřený cit spravedlnosti, jenž ho hnal k jeho světovému názoru. Jeho realism znamenal jednu radu potlačeným: »Staň se silným, kdo jsi dnes slabým. Žaloby jsou neužitečny. Nemluv o svém právu, pokud ti chybí síla. Jednej!« Tuto radu, domnívá se Richard, lze přijati. Další důsledky však z ní činiti je nebezpečno. A se strany vědecké je naprosto lhostejno, zvítězí-li slabší nebo silnější.

— Hnutí žen stalo se, jak píše »Forum«, v Severní Americe skoro již zbytečným. Žádné povolání není ženám uzavřeno. Je to již zřejmo z vnějšího pohledu na ulice new-yorské. Na dvě a více mil jsou dlouhé řady ulic pokryty tisíci ženských postav, jdoucích po obchodech nebo z obchodů. Ženy vykonávají tu úřad pokladníků, vedou knihy, telegrafují, stenografují, prodávají, spisují, vyučují, oblékají kabát advokáta, aby mistrně před soudem plaidovaly, atd. V desíti létech (1880—90) zvětšil se počet osob, vydělávajících si své živobytí vlastní prací o 27%. Počítáme-li však dle pohlaví, stoupl tento počet mezi o 40%. Daleko více překvapující výsledky jeví se v jednotlivých oborech, na př. při hudebnících ze řemesla. V r. 1880 věnovalo se te této činnosti 17.205 mužů a 13.182 žen. Počet mužů převyšoval počet žen o více než 4000. O deset let později předhonily ženy muže nesmírně. Naproti 20.262 mužům je tu činno 34.519 žen.

Zdravotní hlídka.

Vláda pocítila opět jednou potřebu přivésti k řeči zřizování nemocnic v Praze a předměstích. Svolala ke dni 13. února anketu sestávající ze zástupců místodržitelství, města Prahy, zem. výboru a všech pražských předměstí. Vláda by ráda měla novou isolační nemocnici a několik veřejných nemocničních ústavů, ale nerada by ze svých prostředků něco na tyto ústavy dala, poněvadž jí patrně nepřísluší starati se o kulturní potřeby obyvatelstva a zvlášť českého obyvatelsta. Zákonodárství má podle toho uspůsobeno. V blahoslaveném a pro ni stvořeném dualismu veřejné správy přenáší vždy ráda na bedra samosprávných těles své povinnosti, a co nejde vtěsnati do vlastní, samostatné působnosti obce, okresu a země, to vláda vměstná do přenesené působnosti těchto útvarů. Dá si vystavěti pěkné školy, platiti učitele a řídí si je potom sama, dá si vystavěti pěknou nemocnici a laskavě dovolí obci, okresu, zemi dozor

Digitized by Google

v účetnictví a sama poroučí i vede dozor v zdravotním a všech ostatních ohledech. A tomu se říká samospráva.

Jmenovaná anketa se tedy sešla a vláda ji předložila dlouhý, litografovaný spis o potřebě nových nemocnic v Praze a okolí, který počíná: »Častěji bylo za poslední doby poukazováno jak ve veřejných listech, tak i ve sněmovních schůzích na nedostatek místa pro nemocné v c. k. všeob. nemocnici pražské. V zimních a jarních měsících bývá z pravidla nával nemocných do této nemocnice tak silný, že jest ředitelství nuceno klásti přespočetné nemocné, pro něž postele postaveny býti nemohou, na zatimní lůžka na zemi, aneb je odmítati, byť i jejich stav byl takový, že dle platných zákonitých předpisů do veřejné nemocnice by měli býti přijati«. Všeobecná nemocnice v Praze nedostačí pro celou oblasť, ze které dodává se jí material, a proto nejjednodušším prostředkem, aby nebyla přeplněna, pro ni jest odmítání nemocných, kteří by »dle právoplatných předpisů přijati býti měli«. Výborně! Nemocný, který by měl býti přijat. se klidně nepřijme a je dobře. O těchto nepřijatých mohli by někteří lékaři, zvlášť chudinští z Prahy a okolí, napsati celé romány. Kdo měl co kdy činiti s chudým nemocným, stiženým chronickým neduhem a neschopným k výdělku, kdo prošel s ním veřeje všeobecné nemocnice, nemocnice na Malé Straně pod Petřínem, nemocnice Milosrdných bratří, nemocnice u Alžbětinek ve Slupech, ten neuschová si nabyté dojmy k těm svým chvílím, na něž rád vzpomíná. Vláda jako správkyně fondu nemocničního věnovala na rozšíření nemocnice od roku 1886—1896. 850.000 zl. a na vnitřní zařízení nových pavillonů 338.000 zl. To prosím věnovala vláda, když byla od let šedesátých spravovala nemocniční fond a nemocnici ničeho z něho nevěnovala, než co bylo nejnutněji potřeba, a teprve, když už poměry se nedaly udržeti, věnovala z fondu nemocničního, který z rukou země a města Prahy převzala, v desíti letech skoro jeden milion zlatých r. č. Vláda postaví také dům pro rekonvalescenty dle předloženého litografovaného anketního spisu z peněz, které tomuto účelu věnoval nebožtík místodržitelský rada MUDr. Pissling »Ve všech pražských nemocnicích bude v nejbližší době lůžek pro nemocné: 1. ve všeob. nemocnici 1280; 2. na Malé Straně pod Petřínem 240; 3. v dětské nemocnici Františka Josefa 93; 4. v české dětské nemocnici 35; 5. ve všeob. nemocnici židovské 65; 6. v nemocnici Milosrdných bratří 165; 7. Alžbětinek 63; obchodního gremia 44; dohromady 1985 lůžek čili $^1/_8$ všech nemocničních lůžek v českém království. V Praze je obyvatelstvo 197.634, v nejbližších městech a obcích okolních okrouhle 250.000. Toto okolní obyvatelstvo, mezi nímž žije velký počet pojištěného dělnictva, nemá dosud žádných vlastních nemocnic. C. k. všeobecná nemocnice v Praze má dle svého původního ustanovení sloužiti především ošetřování chudého obyvatelstva v Praze a zároveň účelům vyššího lékařského vzdělání v zemi. Fond nemocnice vznikl většinou snesením odkazů a místních nadání bez určitého věnování; jest nutno, aby předně vyhovělo se oběma vlastním účelům nemocnice a nemůže se proto fondu nemocničnímu ukládati povinnost, kterou mají obce samy, které v poslední době v pražském okolí vyrostly na velká města a to tím méně, poněvadž se udržuje tento nejvíce

Digitized by Google

místními pomůckami, ½% příspěvkem z pozůstalostí v Praze a jinými místními příspěvky, kromě příspěvků z vyučovacího fondu. Okolní obce ve prospěch fondu nemocnice dosud žádnými příspěvky se nesúčastňují, nemohou tedy právem žádati, aby v této nemocnici na místní jejich potřeby jakékoliv náklady se činily«. Celkem jest tedy 27 zastupitelských okresů v okolí Prahy s úhrnným číslem obyvatelstva 834.354 hlav bez veřejné nemocnice. Tato data dostačí jistě na důkaz, že nemocnice v Praze a v okolí stavěti je nanejvýš nutno. Z vyjádření vládního v anketě vidno, že vláda na tyto nemocnice nedá ničeho, že je však, až budou zařízeny, dle § 2. zákona ze dne 30. dubna 1870. vezme laskavě ve svůj vrchní dozor, správu atd. Takhle se z vládní strany řeší velké, důležité, kulturní úkoly. Anketa zůstala celkem neplodna. Bude se v ní ještě pokračovati. Zástupce zemského výboru prohlásil, že kdyby byla vláda nechala v letech šedesátých vedle blázince, porodnice, nalezince i všeobecnou nemocnici zemi, nebyla by byla všeobecná nemocnice pražská až do dneška zůstala takovou, jak byla před sto lety, a země by se byla postarala o její rozšíření dávno, a obce okolní byly by dnes také lépe opatřeny. Na správě nemocničního fondu je prý viděti, jak prospívá všem věcem v Čechách centralisační systém. Dále bylo v anketě konstatováno, že Karlín má 20.000 zl. na nemocnici pohotově, Jílové 15.000 zl., Vinohrady se Žižkovem že chtějí stavěti nemocnici na oslavu 50letého panovnického jubilea v r. 1898, a Smíchov že má dosti velkou nemocnici isolační, která se může rozšířiti. Ústřední jednota českých lékařů pro všecky korunní země české podala k anketě zvláštní memorandum, ve kterém poukazovala vedle jiného také na to, že je nutně potřebí nemocničních ústavů také pro další působnost kliniky a nemocničně vzdělaných českých lékařů, kteří v pražských nemocnicích vyjma všeobecnou, nenaleznou místa. Tato všechna obsazena jsou Němci neb t. zv. židovskými Němci. Také dost charakteristické pro českou, slovanskou, stověžatou atd. atd. Prahu! Memorandum toto nebylo připuštěno v anketě ku přečtení, poněvadž anketu svolala vláda, pozvala si k ní, koho chtěla, a nikdo jiný nemůže míti práva, mísiti se v její jednání. Snad by jinde k takové korporaci, která soustřeďuje ve svých řadách všecky lékaře tří velkých zemí, chovali se šetrněji. U nás a pro nás jináče. *Vl.*

Z naší doby.

— **Z volebního bojiště.** Volby volitelů v V. kurii jsou v plném zenitu ale o jejich výsledku nelze posud mluviti s určitostí, nýbrž jen s pravdě podobností. V mladočeské straně panuje sklíčenost. Tato strana netušila, jak nebezpečný a již dnes téměř rovnocenný soupeř vyrůstá jí ve hnutí socialistickém. Jako v posledních volbách bylo heslem Staročech nebo Mladočech, je dnes, a to po krátkých šesti letech heslem: Mladočech nebo socialista. A jako dříve Staročeši užívali všech prostředků své moci, užívají jich dnes právě tak Mladočeši. Volební akce se řídí z obecních úřadů a magistrátů a na úřednictvo, učitelstvo a j. se činí nátlak, aby šlo k volbě a volilo Mladočechy. Charakteristickou známkou toho, na jaké výši udržují Mladočeši volební zápas, je, že nebojuje se principem proti principu, ale jen heslem národnost — beznárodnost. Kdo volí s Mladočechy, je národní, kdo s nimi nevolí, je beznárodní. Při tom však neuveřejnily »Národní Listy« jediného věcnějšího článku ani o socialismu ani proti socialismu. Za to píše o něm pan dr. Ryba

Digitized by Google

pod čarou, ve svých »feuilletonech«, po jichž přečtení musí každý vzdělanec být naplněn odporem a lítostí nad tím, že taková hospodská plácání mohou vycházeti pod čarou největšího našeho žurnálu. Proti socialismu vyšli Mladočeši do boje také s brožurou »Zvrhlý socialism«, články otištěnými v kolínském »Českém listě«, za nějž se již i každý slušný Mladočech stydí. Brožura ta zasluhuje, aby byla uchována budoucnosti, jako typický dokument nevzdělanosti a nepoctivosti svého pisatele. — Výsledky voleb, pokud jsou již známy, přinesly mnoho překvapení. V řadě měst, jako Hořice, Plzeň, Poděbrady, Tábor, Č. Třebová atd. zvítězila sociální demokracie. Z obrovské řady vesnic, o nichž se Mladočeši domnívali, že do nich nevkročila noha socialistického agitatora, přicházejí zprávy o vítězstvích socialistických. »Nár. Listy« nepodávají ani z daleka plný obraz volebního boje. Vítězství socialistů z největší části umlčují, a podobně i neuvádějí velkých minorit dělnických v obcích, kde pronikli jejich stoupenci. Kdyby po celém venkově byli volby přímé a voliči rozhodovali přímo mezi samými kandidáty a ne teprve mezi domácími, sobě navzájem blízkými si a známými lidmi, byl by obraz daleko markantnější. Je zajímavo, že proti mladočeskému kandidátu horníku Mudrovi prohlásilo se všechno české hornictvo. Celé Kladensko, Buštěhradsko atd. je socialistické. — Neobyčejných vítězství dobyla sociální demokracie v průmyslových krajích německých. V Liberci, Teplicích, Karlových Varech a j.; v místech vysoké německé industrielní plutokratie je vítězství její už zajištěno až dvoutřetinovou většinou. A nejzajímavější je, že Mladočeši lekají se již svého demokratismu, ustupují od principu, jejž měli řadu let na předním místě programu a dávají se na celé čáře na útěk před — všeobecným a rovným právem hlasovacím.

— **Akademie**, orgán mládeže socialistické, přináší ve 2. svém sešitě článek Kirilova »Staré a nové Rakousko — staré a nové Čechy« jakožto pendant k čl. prof. Philippowiche »Altes und junges Österreich« v č. 100. č. »Zeit«. Článek Kirilovův jest více lyrický výlev všeobecné nálady než studie, a bylo by proto směšno vážiti zde střízlivě každé slovo. V této své náladě je však poctivým a z hluboka váženým vyslovením toho, co zmítá dnes většinou českých mladých duchův, a v tomto ohledu jest pro psychologii dnešní mládeže jeho dosah přímo typický. Uvádíme jen tato karakteristická místa: »Nemáme obsahu své národnosti, ideová náplň jí schází. Nemáme svého, českého myšlení a nemáme svého, českého cítění. Marně hledáš české filosofie, a české politiky, marně chceš pookrát českým uměním. Je pět milionů Čechů — a kdo z nich jest českým? Vím, snad namítnou: jak nemáme své politické myšlénky (o vědě i umění pomlčí opatrně) — což státoprávní program? Nechci analysovat, co je to historické právo vůbec (nemá toto spřežení dvou tak se vylučujících pojmů býti jen paradoxon?) ale budiž, chceme mít svou vlastní dílnu. Vlastního správce, vlastní dělníky, vlastní stroje, vlastní piliny — ale probůh, co budeme vyráběti v této dílně? Budeme dále kupovat materiál u jiných, budeme šilhat do cizích dílen a kopírovat? Dojista: nezbude než kopírovat rakouský stát a to bude horší než nyní (jako každá kopie vůbec a vždycky). My kopírujeme už nyní; neboť národnost není váza, kterou bychom si mohli postavit za sklo do parádního pokoje: ona musí být plna, musí přetékat. My máme jen vnější podmínky národního života: máme zemi, jazyk, jisté tradice: ale vlastního života není v těchto zemích ... Byla doba, kdy měli jsme svůj český ideál. Kov, z něhož razili jsme mincí myšlének; vlastní víno, jímž přetékala naše číše. Nepřáli nám toho, a chtěli pohár náš rozlít; nezdařilo se jim a nemusilo se jim zdařit; neboť my sami nechali zkysat svůj výrobek z naší krve a z našeho mozku, nechali jsme ho vyčichnout a dolévali cizí vodou . . . Tak ztratili jsme svůj český ideál a dnes, držíce a zbožňujíce tuto číši zděděnou, svůj jazyk, klameme se, že máme v ní i původní nápoj, bojujem za ni, jen za ni, neboť ztrativše citlivost svého jazyka, necítíme cizí, koupený výrobek na něm. Říkáme si Husité, Čeští Bratří a není větší ironie — neboť nejsme nic více než Češi. Jen česky mluvící liberálové, socialisté, dekadenti etc. etc. Tak ležíme tu, smutná poslední zátoka cizích dalekých vod; kout, kde odumírají echa, přicházející ze vzdálených horstev; pláň, na níž hasnou poslední odlesky dalekých majáků . . . A teď už mohou říci: zrádce, Kobosil; ale já vím, že moje národní hrdost je neskonale vyšší než jejich. Jen její vysoké vypjetí způsobilo, že se zlomila. To vím, koho upokojí fakty takové jako universita, akademie, divadlo atd. — ten ať klidně věří a zrádcuje; ale jeho hrdost jest skrčenou hrdostí žebráka, který dostal skývu chleba. Ten, kdo vůbec nechápe, že národnost může být něco jiného než česky psát, číst mluvit: ten ať klidně věří a jest spokojen. Ale kdo poznal, jak ohromná je to síla vlastním životem bijící těleso národnosti s vlastní duší, s vlastními idejemi na př. na germanských národech (i malých!)

Digitized by Google

a nenalezá projevů této síly u nás doma — jak může nebýti skeptikem? Kdo jen chvíli se ohřál na životním teple národního, velkého srdce ruského — ten vrátiv se domů, jak může nezmírat hladem našich poměrů? Nebo čí zrak nasytil se pohledem na zahrady románských umění ozářené sluncem — jak může neslzeti, když odvrátí se do pustých našich plání? A tak pochovali jsme sytou spokojenost svých otců a přišli jsme s hladovou skepsí. Vylákáni novými otázkami, jež zabušily na naše dvéře, vyšli jsme ven my, zvědavé děti, a zanechali své otce u stolů a v lenoškách; tak opustili jsme dům nacionalismu, jejž vystavěli naši dědové a kde vychovávali nás otcové naši a — nevrátíme se do něho nikdy.« — Starovlastenci mají zase příležitost ku kaceřování, ale kdo skutečně rozumí, pochopí, že z tohoto protestu sálá horoucnější zájem o národ a větší ponětí o jeho úkolech než ze všech vlasteneckých frásí našich žurnálů a filosofů národnosti à la p. Zákrejs a sl. Krásnohorská.

— »Českým ženám: **Nejsme s Vámi spokojeni!**« jmenuje se brožurka pana Václava Štecha, v poslední době mnoho čtená a diskuttovaná. Pan Štech není spokojen s naším krásným pohlavím v těchto hlavních bodech: Nejbolestněji se ho dotýká, že nevyhovuje v ohledu národním. »Všecky výpočty vlastenecké organisace, při nichž mají býti důležitějším činitelem české ženy rozplývají se v dým . .« Vytýká ženám nedostatek silného národního vědomí a účastenství při vážnější národní práci. »Kdyby naše ženy zapsaly si v srdce naši literaturu a umění, tak, jako učinily energické Polky — jak obrovskými kroky muselo by české jméno proklestiti si dráhu na výšiny, kam vidí celý svět.« »Kdyby naše ženy znaly lépe české dějiny, pak měli bychom v nich pro své snahy spojence, kterého by nám mohli nejútočnější nepřátelé závidět . . .« Ženskou otázku formuluje si p. Štech takto: »Jak opatřiti ženy, které zůstaly neprovdány?« »Ženská otázka? To jsme my — muži!« Ne tedy hledati pro ženu nové obory práce, ale učiniti ji snadnějším cestu do manželství a vychovali ji pro úkoly manželky a matky — to je tendence všech dalších vývodů p. Štechových. Ženě vdané doporučuje poddajnost a trpělivost vůči muži, smysl pro jeho duševní snahy (u p. Štecha rozumí se tím především a skoro jen vlastenectví), svobodným dívkám vytýká, že jsou vychovány více pro společenský nátěr a luxus než pro poměry, v nichž mají někdy žíti, a že při volbě mužů přezírají řemeslníka ve prospěch t. zv. »pánů«. Další kapitoly týkají se poměru k služkám a dobročinných spolků. Brožurka p. Štechova je jistě dobrá a může prospěšně působiti v kruzích, jimž je adressována, t. j. v našich středních třídách měšťanstva a t. zv. intelligence. Ale vytkla si svůj úkol jen v jistém úzkém směru a to by nám nestačilo. Předpokládá totiž požadavek zachování statu quo v poměru obou pohlaví a nechce od ženy více než, pokud by bylo třeba pro pohodlný život mužů v poměrech, které dnes trvají. Nechce věděti však o velkém dnešním hnutí žen v celém jeho sociálním a kulturním dosahu, o nových formacích společenských, které ono uvádí v diskussi, o tom všem, co je v poměru obou pohlaví bolestného a sporného. Jeho hlavní recept je: manželství. Ale manželství je právě zas hotovým vosím hnízdem nejpalčivějších otázek — nejtvrdším oříškem pro moderní myslitele, umělce a psychology. Kde p. Štechovi otázka ženská končí, tam by nám vlastně teprv začínala. Pan Štech ovšem nechce ventilovati svou knížkou tyto otázky v celém jejich hlubokém dosahu, chce prostě přispěti k odstranění jistých vnějších zjevů, s nimiž je nespokojen, a to se zřetele — to je též pro něho karakteristické! — především národního. Svrchu uvedené citáty mohou ukázati, jak tento moment u ženy přeceňuje. Takové zázraky by se znalostí českých dějin neduhy dokázali, jak p. Štech myslí. Ostatně jsou i ženy nanejvýš intelligentní, které nepřimějeme, aby věnovaly interess genesologii českých králů a jejich válkám — psychologie ženy je vůbec něco, co se nedá jen tak snadno přispůsobiti heslům denní politiky. To se týče též p. Štechova požadavku, aby žena cítila s mužem účast v životě veřejném (ten jen u nás tak dle toho!) a chce od ní zrovna, aby byla chauvinisticky nacionální — ale ani slova o jejich potřebách všeobecně kulturních a uměleckých! I kdyby si »zapsala v srdce naši literaturu a umění —« ty jí mnoho nedají. — Panu Štechovi odpověděla za ženy Jaroslava Procházková (pseudonym) v brožuře Českým mužům: Ani my nejsme spokojeny z Vámi! a se stanoviska p. Štechem zaujatého odpověděla dobře. Za chyby žen jsou vinni mužové. »Ženy jsou takými, jakými je míti chcete!« Vlasteneckého hrdinu muže, jak ho předpokládá p. Štech ukazuje v pravém jeho světle, jako tuctového šosáčka, jenž žije duševně z velkých frasí svého žurnálu. »Vaše vlastenectví nesrostlo dosud s Vaším nitrem, není částí Vašeho já.« Ale i tato odpověď nepřekročuje bodů, které p. Štech nadhodil. Je stavěna na

Digitized by Google

529-537

předpokladu všech těch mravních a společenských konvencí, které pod šich měšťanských tříd. Ze stanoviska moderní ženy dalo by se odpo bylo by lze ukázati hlubší příčiny dnešní její nespokojenosti s mužen žury uvedly tedy na přetřes otázku důležitou, ale obě zůstávají na žoasního nacionalismu a sotva že zavadily o pravé kořeny, z nichž vy konflikty obou pohlaví.

— **»Slavii«** hrozí dokonalé rozštěpení. V Národ. Listech z 23. ú dlouhé zasláno, v němž za »pokrokovou« stranu studentskou oznamoval kolika soudruhy, že na základě dnešní situace považují za nejvhodnější covati k založení vlastního střediska. Tím má býti prý nový klub pok Tato secesse je nutným pouze důsledkem podzimních událostí. Oba sn se pod jednou střechou nesnesly — dosti však je podivno, že toto D vuje právě frakce p. Preissova, která ještě na podzim měla většinu, a zs i naši žurnalistiku a »vlasteneckou« veřejnost, a která přece hned o porá se naprosto passivně. Proč se nepokusila dříve zjednati místa svým zás slušný modus vivendi s ostatními frakcemi, než navrhla konečný rozvo súčastnila ani veřejných diskussí, které byly ve Slavii konány jen pr dentstvo zvyklo o nejchoulostivějších otázkách jednat klidně? Z této secesse zdá se nám proto mluviti mnoho uražené nedůtklivosti a umíněnosti. Frakce p. Preissova se zove »pokrokovou«, ale proti tomu může protestovat většina Slavie, neboť ona má také dobré právo na toto jméno, vlastně lepší právo, než pánové, kteří podepsali zasláno v Nár. Listech.

— **„Hrvatska Misao"** (Myšlenka) jmenuje se měsíčník chorvatské mladé generace, jehož 1. číslo vyšlo ku konci min. měsíce. Vydává jej kroužek hrvatských studentů za redakce p. J. Hlaváčka a účastenství Stjepana Radiće, známého z událostí, souvisících s rozpuštěním Slavie. Nový list ukazuje, jak plodné působilo na mladé Hrvaty moderní hnutí české, zvláště pokrokářství a realism. Povšimneme si ho ještě blíže, až budeme mít více čísel v rukou.

— **O politických proudech v německém vídeňském studenstvu píše** v 125. čísle »Zeit« dr. Ludwig Schüller. Má za to, že v posledních osmi letech projevuje se ve studentstvu německém zvláštní obrat. V dřívějších letech vídeňský student ve vleku liberální strany, s jejím úpadkem však přecházel vždy více na stranu nacionálně-antisemitskou. Jiných směrů a dělítek nebylo. Dnes není vůbec snad důsevně čilejšího studenta, jenž by se hlásil k levičáckému pseudoliberalismu. Nejradikálnější část studentstva tvoří s o c i a l n ě - d e m o k r a t i č t í studenti. Je jich mnoho, více než se na venek zdá. Pro tuto skupinu je karakteristický jakýsi skepticism a střízlivost v posuzování poměrů; něco bezmála stařeckého. (Konstatovali jsme něco podobného i při pražských německých spolupracovnicích »Akademie«.) Jestě výrazněji jeví se tento rys střízlivosti u skupiny, v níž možno spatřovati základ budoucí r a d i k á l n í m ě š ť á c k é strany. Jsou to studenti, vzdělaní státovědeckými přednáškami, nesorganisovaní dosud, ale nalezající se všude, kde se jedná o radikální nápravu na hospodářském poli. Cítí se Němci, ale nejsou nuceni na národnost klásti zvláštní důraz, nepožadují pro Němectvo žádných nadpráví na základě sežloutlých privilejí, nýbrž hledí hegomonii německou udržeti jejím kulturním posláním. Nová s o c i a l n ě - p o l i t i c k á strana může očekávati z těchto kruhů silný dorost, pravda ovšem těžce ovladatelný. — Nejzpátečničtějšími stranami v něm. studentstvu jsou ty, které chtějí být jen národními: n ě m e č t í n a c i o n á l o v é a ž i d o v š t í n a c i o n á l o v é. Posledně jmenovaná strana byla vyvolána jako reakce na antisemitism, čítá na vídeňské universitě na 500 členů, vystupuje velmi výbojně a způsobila, že žid nevzbuzuje už tak opovržení jako strach. Co se týče n ě m e c k o - n a c i o n á l n í h o studenta, křivdí se mu prý, stotožňuje-li se šmahem s typem buršáckého pijana a pangermanského chauvinisty. Poslední leta naučila i tyto kruhy mnohému. Počíná se i zde nahlížeti, že k udržení německé převahy v Rakousku je třeba napjetí všech duševních sil, jichž může poskytnouti jen věda, a že existují důležitější zájmy než schopnost mensury. — Zajímavé analogie s proudy v českém studentstvu podávají se z tohoto obrazu samy sebou.

Digitized by Google

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. března 1897. Číslo 12.

Konec nedorozumění.

Rozklad pokrokového hnutí, námi častěji už konstatovaný, dospěl v těchto týdnech k závěrečnému aktu: k rozpadnutí radikálně-pokrokového směru na dvě, dnes nadobro sobě cizí frakce. Jsme celou svou minulostí povinni vyložiti svému čtenářstvu, jak na věc hledíme, a myslíme, že tu nadešel okamžik, jejž jsme předvídali a čekali, okamžik, kdy je nám účtovati s celým tímto útvarem, z něhož jsme původně vyšli a říci otevřeně i mnohé, co jsme nepovažovali dříve za vhodno.

Nejprve fakta, události. Co se tedy stalo? Celý svět mohl vidět za posledního půldruhého roku zápas dvou různých proudů v pokrokovém táboře: jednoho, jenž se snažil trvati na pravé podstatě a nejlepších bodech minulosti hnutí, a jenž byl představován především pp. Ant. Hajnem a Aloisem Hajnem — a druhého mladočesky zabarveného, státoprávně-radikálního, představovaného pp. Rašínem, Sokolem, Baxou atd.

V posledních týdnech se stalo prostě, co se musilo státi, přirozenou logikou věcí. Oba proudy ocitly se před bodem, jejž nemohly přejíti svorně, kde musila nastati dokonalá rozluka. Tím bodem byla otázka voleb v V. kurii. Koho voliti: Mladočecha nebo socialistu? Tato otázka projela břitce tělem radik. pokr. směru, tak beztoho už dost sechřadlým a přeťala ho ve dví!

Naši čtenáři znají z minulé naší politické rubriky alespoň počin těchto událostí. Na poradě důvěrníků 13. února navrhl redaktor Radikálních Listů p. Ant. Hajn resoluci, v níž se přiznávají práva dělnictva resp. sociální demokracie na V. kurii. Resoluce ta byla většinou přijata a přehlasovaní pp. dr. Rašín, K. St. Sokol, J. Škába, posl. dr. Baxa, V. Štěpánek a posl. Kryf viděli v tom důvod vystoupiti z výkonného výboru a pp. dr. Rašín a Sokol také z redakce Radik. Listů. Na místě nich zvolení do výkon. výboru pp. Ant. Čížek, Al. Hajn, Ant. Klouda a dr. Štemberka. Nejvyšší tento organisační a vedoucí sbor rad. pokr. směru přechází tím do rukou proudu sociálnějšího a lidovějšího, pokrokového v původním slova smyslu.

Digitized by Google

Ale to byla jen jedna polovice těchto událostí. Mladočesky zabarvená frakce postarala se o odvetu v jiné korporaci pokrokové organisace: ve valné hromadě družstva »Neodvislosti«, totiž docela po kapitalisticku zřízené společnosti podílníků, jíž náležejí Rad. Listy. Družstvo toto bylo založeno jak známo na počátku r. 1893 ne proto, aby sloužilo jen zájmům pokrokového hnutí, nýbrž zájmům radikální státoprávní oposice a sestává proto velikou částí z čirých Mladočechů à la Březnovský, Niklfeld, Štorch atd. Na valné hromadě tohoto družstva dne 28. února navrhla frakce p. Rašínova ústy p. Preise (!) aby další vedení Rad. Listů svěřeno bylo redakci, skládající se z pp. dr. Baxy, G. Dutky, dr. Rašína, K. Sokola, J. Škáby, dr. Třebického (!!) a Vahalíka.*) Pan Ant. Hajn, redaktor Neodvislosti a Radikál. Listů od samých jejích počátků, vlastní jejich duše a vůbec duše celého pokrokového hnutí v první jeho fási, nejseriósnější publicista celého rad. pokrok. směru byl tedy z redakce — v y l o u č e n. Bývalí jeho soudruzi, s nimiž a z a něž od počátku pracoval, s nimiž šel za společnou věc do vězení, provedli tento kousek s klidem tak olympickým, že hraničil až na cynismus. Kdyby tu nešlo ani o nic jiného, již tento osobní moment vzbudí jistě u jeho přátel i odpůrců — nejmírněji řečeno — hořkost.

Pro tento návrh zjednali si oni pánové velikou většinu 101 hlasů (mezi nimiž bylo 80 podílů zastoupených plnými mocmi — především oněch, již náleželi pravověrným Mladočechům) proti 54 (mezi nimi bylo 35 plnomocenství). Tedy: pp. Rašín, Sokol, Baxa atd. tito také-vůdcové mladé generace neštítili se odstraniti nepohodlného jim Ant. Hajna z redakce Rad. Listů pomocí mladočeských poslanců a radikálních kříklounů nejrůznějšího kalibru, kteří nikdy neměli s věcí mládeže nic společného!

Situace jest tedy tato: organisace a výkonný výbor rad. pokrok. směru octl se v rukou směru p. Hajnova, ale nemá orgánu. Radikální Listy ocitly se v rukou frakce dr. Rašína & comp., ale odtrhly se od organisace rad. pokrok směru. R a d i k á l n ě - p o k r o k o v é h o s m ě r u v j e h o d o s a v a d n í m s l o ž e n í, z a b a r v e n í a z a s t o u p e n í n e n í t e d y v í c e!

Tento směr rázem, jehož nabyl, stal se hrobem pokrokového hnutí, a na něm samém vymstila se teď všecka ta neujasněnost, dvojatost, služby dvěma a více pánům, v š e c k o t o j e d i n é v e l k é n e d o r o z u m ě n í, j í m ž b y l o p o k r o k á ř s t v í o d s a m ý c h s v ý c h p o č á t k ů.

* * *

Nedorozumění? Ano. Myslíme, že se to cítí na všech súčastněných stranách. Lidé, které svedlo před několika lety zdání, že jdou za společnou věcí, poznali svůj omyl a rozcházejí se. Nám to počínalo být jasno hned v r. 1893, v době hesel o nejradikálnější oposici. Ale — tak jsme si namítali už tehdy v duchu — vždyť to přec bylo v první řadě

*) Pan Vahalík však prohlásil, že místa toho nepřijímá, poněvadž souhlasí s resolucí p. Hajnovou a je solidární s Mladou Moravou, která podobně přiznává právo dělnictva na V. kurii.

Digitized by Google

něco jiného, co nás připoutalo k pokrokovému hnutí než pouhý státoprávní a národní radikalism? Čím více se nám takto vyjasňovalo, tím více jsme se straně pokrokové odcizovali. Jak stojíme vůči ní od loňska je známo. A aby spadlo bělmo z očí i těm posledním optimismům mezi pokrokáři, o to se postarala frakce p. Rašínova odhazující ze sebe poslední cetky navěšené sociálnosti a modernosti a presentující se dnes jako prostá radikální záloha mladočeské strany. Proto tedy tolik hluku s mladou generací, proto tedy ty řady nových listů, boje o nové směry, »Nové Proudy«, »Vzdělavací Bibliothéka« a dokonce i »Bibliothéka nauk sociálních«, oslavy Husovy, hesla o vyplnění národního programu živnějším obsahem, o mravním obrození a jak už to všecko znělo — proto tedy, aby konec konců z této soptící hory mohly vyskočiti myšky poslaneckých řečí páně Baxových a — časopis Student?*) Nedorozumění za nedorozuměním!

Ovšem, pánové, kteří ve valné hromadě Družstva Neodvislosti nezůstavili už nikoho v pochybnostech, oč jim vlastně jde,**) mohou nám namítnouti: proč jste chtěli tedy viděti v pokrokovém hnutí něco jiného než my, totiž než hnutí národně-radikální? Mohli jste si ušetřiti toto zklamání! Ale k tomu odpovídáme: Měli jsme právo, viděti v něm něco jiného. Pokrokové hnutí, jakkoliv bylo neujasněno a jakkoliv bylo pouhým jen širokým řečištěm, do něhož vlévala mládež po r. 1890. svou nespokojenost s daným stavem, se všech svahů a stran — toto hnutí přece jen mělo v sobě něco, co v něm bylo náběhem k osobitému, příznačnému karakteru, náběhem k typické krystalisaci stavů a snah mládeže, které — a to budiž důrazně vytčeno — právě tím, co tu bylo typického a příznačného — diametrálně se lišilo od radikalismu národně-státoprávního, jak ho praktikovali Staročeši a Mladočeši. Mohlo při smíšené a neucelené povaze dojíti k nejrůznějším koncům, ale jen k jednomu nemělo a nesmělo dojíti, nemělo-li se zraditi v nejhorším slova smyslu: nazpět do stavů a nálad chauvinisticko nacionálních, do úzkého politikářství a demagogie. A právě k těmto koncům přičiněním osob, vládnoucích dnes »Rad. Listy« — došlo! A to je právě, co snižuje důležitý tento akt ve hnutí české mládeže na pouhou frašku, co při něm nejvíce rozhořčuje, co z celého tohoto nedorozumění nejvíce bolí!

A co tu tedy bylo vlastně pokrokového, co tu bylo podstatné příznačné, typické na celém hnutí? Dokonale se to sice ještě zachytit nedá, poněvadž to nebylo nic hotového, nýbrž pouhý jen signál obratu,

*) Který nemá pro studentstvo k volbám jiné rady, než aby volilo dle toho, jak který kandidát plane ničivou nenávistí k nepřátelům české samostatnosti. Na obzoru české otázky stojí prý Uhry a Kréta. Tedy nic než politický novoromantism, než v modernější kabát oblečený apoštol svobody p. Karel Tůma. Ten měl svého Mazziniho a Irčany — našim pseudopokrovým radikálům je argumentem Kréta!

**) Některé věty z řeči p. Preissovy: »My stavíme státoprávní radikalismus na prvé místo . . . My pokládáme sociální demokracii za svého zásadního nepřítele . . . . Její hospodářský program je s naším v úplném odporu — u nás ještě liberalismus (rozuměj tedy: hospodářský!!) svou úlohu nedohrál . . . Pokrokový program z roku 1893. dnes patří již k mrtvolám. Ten program nám překážel atd. (Z brožurky »Zápas o Radikální Listy« nákladem časopisu »Ruch«.)

Digitized by Google

ale tolik myslíme, že lze říci: Hnutí pokrokové znamenalo předně český život postavený do zorného úhlu sociálního. Sociální nespokojenci všeho druhu od socialistů až k anarchistům nalezali v něm výraz své nálady — české však bylo tím, že nebylo tak odvislo od cizích směrů toho druhu, (jako je na př. naše sociální demokracie od marxovství), že štěpovalo moderní snahy sociální na národní program český a chtělo je s ním smířiti. Tím se již podávalo další: snažilo se prohloubiti národní život, vyplniti vlastenecká schemata konkretním, reálným, plastickým životem. To nutně zase vedlo ku kritice a analysi vlastní společnosti: nejen pořád vídeňská vláda, ale my sami neseme také svůj podíl vin, sami od sebe musíme také začíti s nápravou. Byl v tom drsně zdravý a otužující dech skepse a sebepoznání. V tom byl pak také ethický moment hnutí: ono zarylo hluboko do svědomí jednotlivců, do otázek týkajících se vedení života, pohlavních otázek, ba celého světového názoru. Stvořiti nové lidi od kořene s mravním obsahem a cítěním budoucího lepšího světa — to byl as nejvyšší a nejhlubší cíl hnutí. Co po této stránce vykonalo, bude vždycky jeho omluvou před soudem dějin. Již to, že tolika mladým lidem, kteří by jinak byli propadli omrzelosti nad tím duchaprázdným životem, kterému se říkalo národní život, dalo myšlenky, vznítilo v nich snahy a práci, učilo je jíti mezi lid a přemýšleti o jejich mravních závazcích ku společnosti, pozvedlo je k energii a obětavosti, jaké starší generace neznaly — již to stojí za to, že tu hnutí toto bylo, Jen tupost a povrchnost naší veřejnosti je příčinou, že se tohle nevidělo a že se o pokrokářství zvědělo teprv z obžalovacího spisu Omladiny. Pokrokář ve svém vlastním, původním smyslu neznamenal pustého, s policajty se tahajícího radikála, ale znamenal nejlepší lidi ve studenstvu, nejlepší pracovníky na venkově, lidi hlubšího rázu než je naše průměrná společnost, lidi oddané myšlence a hořící touhou po práci a sebeobětování. V tomto svém smyslu bylo hnutí specificky českým a slovanským. Psycholog by našel pro ně jen dvě analogie: v naší reformaci a pak v moderních typech ruské mládeže, jaké maluje na př. Turgeněvova »Novina«. Bylo to tedy hnutí v pravé své podstatě ryze kulturní a humanitní*), které přirozeně musilo překonávati všecko, co bylo na dosavadním nacionalismu protikulturního a protihumanitního — všecku jeho nesnášelivost k jiným národům, jeho egoism a důsledně i jakýkoliv systém násilí, tedy i militarism.

To není snad něco, co bychom do hnutí nyní post festum sami libovolně vnášeli — tyto rysy a zásady v něm skutečně byly a pronikaly všude tam, kde právě nevedli hlavní slovo lidé rázu pp. Baxova nebo Rašínova. Jen těmito právě rysy souvisí pokrokářství s celým tím velikým duchovním obratem v Čechách, jejž právě prožíváme, jen pro ně mohl v něm i odpůrce a nejpřísnější jeho kritik, prof. Masaryk, viděti útvar, jenž znamená kus toho nového, co v Čechách roste p<

*) Nebyl to jen vliv knih prof. Masaryka, jak se rádo na radikální straně vytýká Ještě než prof. Masaryk vystoupil se svou humanitní theorií, byly v pokrokovém hnutí takové živly, vyvolané ponejvíce tolstojismem. Připomínáme jen měsíčník Jednotu, vydávaný p. Kraiczem, články o Tolstojovi, o hnutí pro mír atd.

Digitized by Google

útvaru staročesko-mladočeském. Pokrokářství nebylo celý náš mladý moderní svět, pravda, ale bylo nejznatelnější, na venek alespoň nejvíce rozprostřenou a do lidu nejvíce vnikající jeho částí a souviselo s ním niterně v hlavních bodech. V tom však právě byla jeho kletba a zkáza, že se ocitlo znenáhla v rukou lidí, kteří tento jeho význam nechápali, kteří nerozpoznali, že tu nejde o to, máme-li český stát už zítra či pozejtří, nýbrž o celou novou českou duši, kteří vehnali hnutí do strannického, malicherného egoismu vůči jiným mladým směrům a než by hledali spojenství s těmito, raději lovili v kalných vodách mladočeských. Dnešnímu směru »Radikálních Listů« byla mladočeská strana vždycky bližší nežli ostatní nové směry — to je přec dnes jasné. Neviděli pro sebe lepšího raison d'ètre, než býti pouhou její korrekturou, tím, čím mělo být mladočeštství před deseti lety, ale čím nebylo a čím my už teď ani býti nechceme. Ba nejen to: tito radikálové chtějí být ještě mladočeštějšími než Mladočeši. Posl. dr. Baxa v odporu k celému duchu mladé generace rozdmychuje plameny chauvinistické nesnášelivosti národní (mluví na př. o prvenství nad Němci tak, jak ani nemluvili Mladočeši) a p. K. St. Sokol nemůže se postaviti proti militarismu, poněvadž prý český stát bude potřebovati silných a statných vojáků.*)

Mladý český člověče! Zapomeň své pošetilé hněvy a sny, nežluč se se šosáky a hlupáky, nelam si hlavu »theoriemi« o svém určení ve světě — »praktičtí«**) politikové z »Radikálních Listů« otvírají ti Eldorado, které je jen na dosah ruky: český stát, k němuž nám pomůže Evropa, jen co bude hotova s Krétou, a v němž, budeš-li se slušně chovat, přestaneš-li koketovat se socialismem, anarchismem a volnou láskou, kterýmiž hesly tě otravovaly kdysi jakési bohaprázdné »Nové Proudy«, můžeš se stát červeno-bílým okresním hejtmanem, redaktorem officielního listu, ministrem, nebo dokonce i — generálem!

* * *

Nic nás tak dobře nepoučí o celém tomto nedorozumění, než historie pokrokového hnutí samo. Tu vidíme: kdykoliv a kdekoliv se pokrokářství presentovalo jako frakce státoprávně-radikální, byly v tom ruce kruhu p. Rašínova a Baxova — všecko, co v něm bylo sociálnějšího, hlouběji myšlenkového a literárního pocházelo odjinud. Také zde nelze přehlednouti důležitého momentu, že právě tito dva politikové, kteří dnes své frakci dávají ten mladočeský ráz nebyli při samých počátcích hnutí, nýbrž že přišli teprv k hotovému, přivábeni patrně jen radikálním jeho vzezřením, ale ne vlastní duchovní jeho podstatou. Nelze jim proto vyčítati, že by se byli změnili — pan dr. Rašín debuttoval, na př. brožurkou o historickém státním právě. Změnil-li se kdo, platí to o vydavateli a redaktoru Nových Proudů, p. Sokolovi a Škábovi, a o p. dr. Třebickém, který s námi podepsal program Moderny. Ale i v duších těchto pánů lřímalo, tuším, na dně vždycky to, k čemu se dnes nepokrytě přiznávají.

*) Na valné hromadě Družstva Neodvislosti.

**) Od jakživa — pravil tamtéž p. Preiss — byly v pokrokovém táboře dva proudy. Jeden směr byl doktrinářský, naproti tomu druhá strana byla praktická, která brala lidi, tak jak jsou.

Digitized by Google

Kontinuita jejich směru je tedy od samého začátku téměř nepřetržitá. Vzpomeňme toho jen na př., že sotva se »Rozhledy« přiřadily k hnutí na konci roku 1892, postavili jsme se v řadě úvodních článků*) proti prázdnotě našich politických stran a žurnalistiky a první za celé hnutí vyvolali jsme s »Nár. listy« velikou polemiku o »nové směry.« Ale »Nové Proudy« právě tenkrát založené? Nejen, že nešly v boj s námi, ale ještě k tomu paralysovaly naše názory o státním právu úmyslným akcentováním práva historického (jak to srovnaly se svým anarchismem, volnou láskou atd. je ovšem jejich věcí). To bylo první, co nás zaráželo. A pak už toho bylo vždy více: především ovšem »Neodvislost« založená na posilu radikálních živlů v mladočeské straně,**) byla tu celá radikální kampaň r. 1893. a jiné a jiné věci, pro něž jsme se nemohli rozehřáti a jimž jsme byli vzdáleni.***) Jen tento radikální proud byl také zasažen procesem Omladiny, celé hnutí pokrokové však ne. Naopak, zatím co dřívější vůdcové byli ve vyšetřovací vazbě a na Borech, rostl a prohluboval se — ovšem že především působením proudu druhého. Zevnější radikalismus a boj se státní mocí byl vystřídán tišší a hlubší prací organisační a osvětovou mezi lidem. Ten směr obrážel se také v brněnských Radikálních Listech, jejichž sloupce jsme — máme právo to dnes říci — také my z velké části plnili. Klidnější atmosféra svědčila také dalšímu rozvoji pokrokových myšlenek: ty rostly nyní volněji a směřovaly důsledně a přirozeně vlastní svou váhou k spojenství s ostatními mladými směry a k dokonalému odklonu od mladočeštví. Tento docela logický vývoj vyvrcholil v programu České Moderny r. 1895. Co znamenala Moderna? Znamenala rozvití nejlepších a života nejschopnějších zárodků, které neslo v sobě pokrokové hnutí od samých počátků. Znamenala první jednotný projev representantů mladé politiky i literatury, scházejících se v nejdůležitějších společenských bodech Nebylo tu ani jednoho, jenž by nebyl býval už, ať v jakékoli formě a stupni, akcentován v pokrokovém hnutí. Povstala sice mimo organisaci pokrokovou a bez vědomí jejích uvězněných předáků†), ale pro hnutí pokrokové bylo to jen čestné, že se manifestovala v jeho revui. Program Moderny znamená dále překonání všeho toho, čím hnutí pokrokové upadalo. Radikální frakce vypěstovala v něm malichernou stranickou úzkoprsost — zde se však podala ruka i těm, kdož pracovali dosud vedle, ale byli nám blízci; radikální frakci byli bližší vždy Mladočeši než mladí lidé moderní — zde naopak; radikální frakce počítala vždy jen s massami — zde seskupili se jednotlivci;

*) Rozhledy 1893. čl. »O politické výchově našeho lidu,« »Naše politické listy« a »Nové směry.«

**) Sám její redaktor p. Ant. Hajn přiznal na val. hromadě 28. února, že se nekryla úplně s duchem pokrokového hnutí: »Již když jsme zakládali r. 1892 zastavenou N., zakládali jsme ji proto, abychom v ní svůj program pokrokový mohli tím více rozšiřovati. Zastavené »Nezávislé Listy« a »Rad. Listy« již zcela otevřeně vystupovaly jako orgán hnutí toho atd.« (Z brožurky: Zápas o Rad. Listy).

***) Nejen zásadně, ale i fysicky — nikdo z nás nebyl tehdy v Praze a neviděl z blízka do poměrů.

†) Ale ne proti nim, alespoň ne s naší strany. Právě my jsme to byli, kdož jsme pokrokovou organisaci i její předáky hájili proti jiným z Moderny, kdož v ní chtěli viděti nový útvar politický mimo pokrokářství.

Digitized by Google

radikální frakce odpuzovala literární pracovníky — zde se proklamovalo spojenství mladé politiky s mladou literaturou. Modernou, jedním slovem, zachycen byl okamžik, nejpříznivější až dosud okamžik, kdy mohl být položen základ k součinnosti všech sobě příbuzných mladých útvarů, a k zbudování většího moderního politického a duchovního útvaru, k němuž přec my všichni mladí musíme směřovati, má-li práce naše mít jaký cíl. Tím vším znamenala Moderna další fási pokrokového hnutí, další krok jeho rozvoje, pokračujícího přes hlavu radikálně-pokrokového směru. Vůdcové tohoto směru po svém návratu z Borů zachovali se k ní ovšem tak, jak to důsledně plynulo z celé jejich minulosti. Postavili se proti ní, jako by byla v rozvoji pokrokářství skvrnou a hleděli z Radik. L. smazati každou stopu sympathií k ní. Každý jiný mladý politický směr byl by uvítal s radostí literární talenty podávající mu ruku — tito »praktičtí politikové« ukázali jim v nepochopitelné krátkozrakosti dvéře. Ovšem, co jim byl kdy který literární talent! Pro ně značil vždycky více každý radikální volič ve Zlámané Lhotě nebo student kamarád, s nímž se scházeli denně při pivě. Centrum této frakce nebylo vůbec nikdy nic jiného než kroužek mladých lidí, kteří se otáčeli kolem pp. Sokola a Rašína a s nimi se dostali na veřejnou arénu, ačkoli by o nich ani za deset let svět jinak nezvěděl Ale tito lidé byli vždy nejbližšími srdci radikálních vůdců, jimi — třebas byli v politice a žurnalistice nejubožejšími dilettanty — obsazovali své výbory a redakce, jim dovolovali rozhodovati o osudech hnutí, kdežto skutečným pracovníkům a talentům, kteří jim byli při nejmenším rovni, nedůvěřovali a jak jen mohli, vylučovali je ze směru. Byla v tom methoda a cíl: dostati se se svým kroužkem k politické moci, tak, aby mohli vždy říci: »Pokrokářství — to jsme my, a jen my!«

Následky nemohly být jiné, než jaké byly: spovrchnění celého směru, úžasné klesnutí jeho duševní úrovně, jalovost a přemílání chudičkých politických frásí. Pro nás byly nejvýmluvnějšími příznaky těchto konců řeči dr. Baxy na sněmu a sjezd důvěrníků v prosinci 1895. kde celému jednání dávali ráz ne už představitele pokrokového hnutí, které bylo přec hnutím intelligentní mládeže, ba ani už ne kruh p. Sokolův a Rašínův, nýbrž starousedlí voliči nejmladočeštějšího kalibru, ti Orthové a Jechové, kteří s věcí mládeže, moderní české mládeže, jakživi neměli co činit!

* * *

Tento stav věcí vyhnal nás v loni z pokrokové organisace. Touže skoro dobou oddělila se také ta část studentstva, která stála za Časopisem pokrok. studentstva — a jak rapidně tento process ve studentstvu postupoval, ukázaly poslední události ve Slavii. Dnes už obrovská většina pokrokového studentstva nestojí za Radikál. Listy. Považme jen, co to je? Může být zdrcujícího ortele pro vůdce studentského hnutí z r. 1890—1893, nemají-li už za sebou studentstva v r. 1896? Ovšem tu platí zas, co byl řečeno o literárních talentech: pánům radikálům leželi na srdci více mladočeští voličové než studentstvo. Proč, je jasno. A že to tím více ještě platilo o dělnictvu, je ještě jasnější: vždyť každým krokem, jímž se pokrokářství stahovalo nazpět na úzkou půdu

Digitized by Google

státoprávního radikalismu, šířilo nutně trhlinu mezi sebou a dělnictvem. Přirozeným toho důsledkem bylo samostatné ustavení se směru pokrokově-socialistického. A tak směr radikál.-pokrokový zbaven spojitosti s mladou literaturou, se studentstvem a dělnictvem — tedy s nejpokrokovějšími živly naší veřejnosti — odkázán pouze na roztroušené venkovské důvěrníky, ale bez hustých řad stoupenců, s nimiž by mohl prováděti svou radikální taktiku, v neustálém kymácení vedle mladočeské strany, kterou chtěl zreformovati, ale která mu dávala košem a raději kompromissovala se Staročechy, oklestěn takto a oškubán až běda očekával svou poslední ránu.

Poslední události mu ji zasadily. I těm posledním, když zůstali a stále ještě věřili v možnost nápravy — to se týče jmenovitě p. Ant. Hajna — bylo na konec jasno. Jsou dnes tam, kde jsme my byli už loni. Nedorozumění bylo prohlédnuto se všech stran příliš jasně, než aby mohlo být ještě dále udržováno. Jedno ovšem zde dosti překvapuje: dle dosavadního chodu věcí dalo se předvídati, že frakce státoprávně-radikální strhne na sebe celý směr radikálně-pokrokový a přinutí i poslední živly druhého proudu k secessi, jako přinutila k tomu dříve už i nás a pokrokové socialisty. Zatím se stalo naopak: Frakce p. Rašínova opustila organisaci, prohlašuje směr radikálně pokrokový za rozpadlý a zůstavuje jeho vedení směru p. Hajnovu. Tím se situace ovšem velice skomplikovala, a hádati na věci budoucí je nesmírně těžko.

Jedno tu je ovšem nejjistější. Totiž, že Radikál. Listy za nového vedení stanou se ohniskem frakce pouhopouze státoprávně-radikální, která, ať už si bude říkati levé křídlo mladočeské strany či jakkoli, bude fakticky radikální reservou mladočeské politiky, strašákem, jenž se bude z Čech pouštěti na vládu a vídeňský klub poslanců. My nepopíráme existenční oprávněnost této frakce, ale rozhořčuje nás jen, že to byli právě předáci bývalého pokrokového hnutí, jimž bylo souzeno ji založit. Když nechtěli pánové více nežli to, mohli si jednoduše učiniti východiskem radikální řeči Grégrů a Vašatých a nepotřebovali po leta tahat mládež za nos, jako by se tu jednalo o nějaké moderní hnutí. Jinak, myslíme, je to jen v celkovém národním prospěchu, bude-li zde frakce, která bude státoprávní požadavek živit a udržovat s nejtužší houževnatostí. Jen že se nesmí tato frakce oddávati illusi, že český stát jí spadne hotový do klína, že lze ještě »mluvit s králem«, anebo že se dá za dnešní situace sorganisovati radikální státoprávní oposice v massách. Obligátní hrozba mladočeských řečníků ve Vídni: »počkejte jen, po nás přijdou ještě radikálnější!« má dnes méně chancí na splnění než kdy jindy. Ti radikálnější snad přijdou, ale jako malá frakce, ne však už jako velká národní strana. Neboť dnes je očividno, do jaké budoucnosti u nás vývoj politických věcí spěje: široké massy lidové pohrnou se valem k sociální demokracii, rolnictvo směřuje k samostatné frakci agrární a ve středních vrstvách, zvláště v intelligenci, bude státoprávnímu radikalismu zápasiti se směry, které v ohledu sociálně-reformním a kulturním budou daleko rozhodnější než naše dosavadní měšťanské strany, ale v ohledu státoprávním daleko skeptičtějšími, modernějšími a věcnějšími. Nehledě

Digitized by Google

ani k tomu, že radikálním živlům schází hmotný i mravní základ pro velkou stranu: nemají dosti politických talentů, dosti duševního fondu, dosti opravdovosti. Radikální boj za český stát předpokládal by mravní podmínky k heroickému zápasu — ale to, co cítíme vanouti ze »Studenta« nemůže být proň zárukou.

A proud druhý, jemuž tak znenadání dostala se samostatná zodpovědnost za osudy radik.-pokrok. směru do rukou? Zde předpovídati bylo by zvláště těžko. Dříve je třeba, aby se utišilo chaotické vlnění a zmítání, které protřese nyní celý organismus pokrokářství, a aby se dělení započaté v hlavách provedlo až do posledních atomů mezi stoupenci. Dosud se neví, jaký tábor která z obou frakcí má za sebou. Tolik ovšem lze říci, že většina živlů pokrokových v původním a vlastním slova smyslu, půjde asi s frakcí p. Hajnovou, kdežto pouzí na mladočeských luzích nasbíraní radikálové připadnou Radikál. Listům.

Rekli jsme, že radikálně-pokrokového směru není více. Myslíme, že právem. Ti, jimž dosavadní jeho organisace dostala se do rukou, zachovají snad i na dále tuto firmu, ale ve věci to bude už něco jiného. Teď by bylo nejvyšší chybou, ulpěti na pouhém formalismu politické partaje. Teď, když všecko nedorozumění je skončeno, jest úkolem směru p. Hajnova především: všecko to, co ve hnutí pokrokovém bylo cenného, moderního a rozvoje schopného vzkřísiti a uchovati do doby, kdy myšlenky dnešních mladých politických hlav budou se moci vtěliti v tělo a skutky strany. Minulost tu bude zajisté nejlepší učitelkou. A jejím prvým naučením bude jistě, že zažene chuť ku všem předčasným experimentům.

Prozatím je pro nás ovšem dostiučiněním, že vedení pokrokového směru ocitá se v blízkosti stanovisek, jež jsme v posledních dvou ročnících zastávali, dostiučiněním nejen pro nás, ale i pro myšlenky, jimž sloužíme. A těm, totiž volnějšímu jejich rozvoji, je posledními těmito událostmi jen posloužено. Všude tam, kde se míchá oheň s vodou, černé s bílým, kde se kompromissuje, zapírá a tutlá, ubíjejí se myšlénky a individuality. A už proto jsme povděčni tomuto konci nedorozumění. Již proto uzavíráme svůj dosavadní učet s pokrokářstvím s klidným uspokojením. Tím více, že nás to vše utvrzuje ve vědomí, že cesty naše v posledních letech byly dobré a že od samých počátků až do dneška vidíme tu přímou linii, která nás vedla v důsledcích našich myšlenek a vždy více nás oddělovala od těch, v jejichž blízkosti jsme se ocitli jen z obapolného nedorozumění.

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

Vzpomínám dvou mrtvých: za živa imponujících, na sklonku života pr[illegible]dlínaných a nyní — jen několik roků po jejich smrti — skoro zapo[illegible]enutých . . .

K neuvěření! Muž, v jehož rukou sbíhaly se po celou řadu let tako[illegible]a všechny nitky opoziční politiky české, politik, diplomat a publi-

Digitized by Google

Kazim. V. Šembera.

cista, který časem svým ovládal většinu národa a před jehož opositční výbojností třásli se netoliko podřízení c. k. orgánové, nýbrž s vynuceným respektem uhýbaly se a přikrčovaly i nejbezohlednější vlády vídeňské — muž, který neúmornou činností a takořka fanatickou energií ještě před dvaceti a méně lety imponoval sta tisícům patriotů českých — Jan Stan. Skrejšovský — odumřel proti své vůli pro veřejnost českou dříve, nežli jej stihla předčasně smrt fysická . . . .

A podobný osud stihnul jednoho z nejzapřisáhlejších politických jeho odpůrců: Kazimíra Vratislava Šemberu, který se byl před čtvrt stoletím s J. S. Skrejšovským a z části i s téhož politickými stoupenci utkal v tak krutém a bezohledném boji žurnalistickém, že podobného do té doby nebylo pamětníka. Šembera odcizil se však české veřejnosti dobrovolně dříve, nežli byl J. S. Skrejšovský neúprosným diktátem poměrův donucen opustiti Prahu a usídliti se ve Vídni.

Příčina, pro kterou si oba tyto mrtvé — ovšem jen dočasně zapomenuté — připomínám, jest přirozená. Zdáť se mi, že jest již svrchované na čase povzbuditi aspoň jedinkou vzpomínkou interes epigonův k poměrům a osobám ztrácejícím se znenáhla vždy více v mlze zapomenutí — dříve, nežli zemrou všickni účastníci, po případě pamětníci, kteří — bude-li třeba — jedině mohou nesprávně líčené události uvésti na pravou míru . . . .

* * *

Nechť soudí kterýkoli z vrstevníků o Skrejšovském a Šemberovi jakkoli, tolik přizná bezpochyby i stranník nejfanatičtější, že oba — byť i v nestejné míře — vynikali každý ve svém oboru nad úroveň obyčejnosti jako mohutné, byť i bizzárně skřivené a pahejlovité duby nad štíhlé, pravidelně rostlé sosny nebo normálně ohebná vrbiska. Oba zdají se býti osamocenými psychologickými problémy, plnými protiv, nevysvětlitelných disonancí a zdánlivých nedůsledností. Příští biografové jejich — a že se jich oba dočkají snad v době dosti brzké, jest jisto — budou míti kus krušné práce, aby z nesčetných, přímo diametralně se rozcházejících souvěkých úsudků vyloupli kriticky jádro a nastínily povahy, snahy a činnost jejich aspoň přibližně správně. Nám připadá v této stati spíše úkol vzpomínkový, nežli přísně a podrobně biografický. Dotýkámeť se obou osobností jen potud, pokud toho jest po našem náhledu potřebí

Digitized by Google

k porozumění, vlastně k povysvětlení publicistického zápasu, o nějž nám jde. V životě i ve veřejné a soukromé činnosti Skrejšovského i Šembery bylo tolik momentů zajímavých, poučných i odstrašujících, tolik expansivní, po případě i výstřední energie, náruživosti, vášně, ba mnohdy i fanatismu, že by byly stačily pro sto jiných, aby každý jednotlivec upoutal k sobě pozornost vrstev nejširších.

Oba byli jako stvořeni k činnosti proselytské, agitatorské a tím také k úkolům, jaké si ukládají tribunové lidu, kteří chtějí působiti na nejširší masy. Že zabočila činnost jejich na jiná pole, stalo se po našem náhledu jen tím, že životní poměry vtiskly oboum do ruky publicistické péro, jež jim bylo a zůstalo náhradou za živé, rozplameňující slovo.

V českém péře byli sice těžkopádní, nemotorní a s gramatikou neustále na štíru. Za to vládli elastickým pérem publicistickým v jazyku německém — každý ovšem svým individuelním způsobem — s úžasnou přímo virtuosností. Jako v názorech, snahách a konečných cílech života lišili se však i v péře skoro diametralně. Přesvědčivá rozmyslnost chladnokrevně kombinujícího Skrejšovského neměla kromě publicistické virtuosnosti pranic společného s vtipnou feuilletonní impertinencí, jakou měl k disposici Šembera — lehkomyslný, rozpustilý a bezohledný causerista, kterému šlo z pravidla spíše o vtipný, úšklebný, ranitelný výraz, nežli o samé jádro věci, který myšlenky a nápady své vrhal na papír, jak mu v divokém víru kmitaly mozkem — bez ohledu na to, raní-li nepřítele nebo přítele.

Publicistický zápas takovýchto dvou per, vedený po dlouhý čas s veškerou neurvalostí zapřisáhlých nepřátel na život a na smrt, nemohl, jak přirozeno, skončiti jinak, nežli jak skutečně skončil: vítězstvím chladnokrevné rozmyslnosti nad bujným, síly své přeceňujícím neopatrným a lehkomyslným sokem, nepočítajícím s tak zvanými »poměry« a především se střízlivě kombinující taktikou odpůrcovou. Z počátku a to po několik měsíců měl anonymní útočník, hantyrující líbeznou i groteskní impertinencí na své straně většinu velkého davu, lačnícího po sensačních pikanteriích. Baviť jej na útraty netoliko jen nepřátel, ale i poloodpůrců, ba i přátel svých. Tu a tam, zvláště u lidí poměrů a osobností důkladně znalých, s povděkem uznávána upřímná bezohlednost, s jakou různé sociální a politické nesrovnalosti tepány, nepomíjitelné tajné hříchy různých pseudovlastenců demaskovány a tak mnohá domnělá ctná a počestná duševní i mravní nulla bez pardonu na pranýř stavěna. Po pravdě musím konstatovati, že v nejširších kruzích působily první útoky na J. S. Skrejšovského a mnohé z nejvěrnějších jeho stoupenců jako osvěžující vánek. Zájem, jaký budily svým rázem vůbec, zvýšen tajemností neznámého pisatele. Prozrazovalyť netoliko důkladného znalce poměrů českých, ba více: člověka zasvěceného takořka do všech tajností pražských a českých vůbec . . . Hádáno na lidi nejrůznějšího druhu a trvalo přes půl roku, nežli se rafinovanému důmyslu Skrejšovského podařilo zjistiti útočníka v osobě K. V. Šembery . . .

* * *

Náhodným sběhem okolností mohu udati i den, kdy jsem spatřil K. V. Šemberu poprvé. Bylo to v Borové dne 19. srpna 1862 o slav-

Digitized by Google

nosti Havlíčkově, které jsem se súčastnil jako člen »Sokola« krátce před tím založeného.

K polednímu onoho dne stál jsem s přítelem J. Reiterem (později stavitelem mostu Palackého) na hřbitůvku borovském, dívaje se do zamžené krajiny. Náhle provolal někdo za námi zvučným hlasem: »Pereat Alexandr Bach!«

Ohlédnuv se spatřil jsem opodál velkou, silnou a ramenatou postavu plavovlasého mladíka, na pohled asi dvacetiletého, pravidelné, skoro sličné tváře — stojícího před hloučkem lidí a hrozícího zaťatou pěstí do prázdna. »Ale Šembero, Šembero!« ozval se kdosi káravě z hloučku lidí za mladíkem. »Což pak nevíš, že zaručil se výbor slavnostní za vzorný pořádek a nedovoleno ani Erazimu Sojkovi vystoupit na tribunu a promluvit k lidu, poněvadž — —«

Káraný však toho nedbal.

Poodstoupiv, zvolal mocným hlasem: »Sláva nesmrtelné památce Karla Havlíčka! Pereat Alexandr Bach!« Nikdo však provolání toho neopakoval. Hlouček lidu Šemberu obklopil a v několika okamžicích byli jsme s přítelem Reiterem na hřbitůvku sami — — — —

Mně byl Šembera sympatickým dříve, nežli jsem se s ním seznámil osobně, ba nežli jsem se vůbec něco o něm dověděl.

Pamatuji se na příznivý dojem, jaký na mne učinily první verše, nadepsané »Ça ira«, jež jsem z jeho péra četl. Byly otištěny v »Rodinné Kronice« jako ukázka ze sbírky »Z mladých řader«, vydané r. 1863 ve Vídni na prospěch raněných Poláků — tedy v době poslední revoluce polské, která se těšila v Čechách nejvřelejším sympatiím. Byly to sice verše místy poněkud drsné; ale vanul z nich žár revolty — nadšená bojovnost mládí, domnívajícího se, že stačí pouhá vůle nebo několik vzletných veršů ku ztroskotání »starého světa« — cosi jako ohlas »Marsellaisy« s usmiřující apotheosou sbratření. Cituji jen začátek a zakončení:

»Pryč s katafalkem! — Růže sem
a věnec kolem skrání . . .
Pochodně vzhůru! Prapor v pěst —
a slavme z mrtvých vstání — —

Pryč s katafalkem! — Starý svět
již dávno v hrobku klesl,
a Fenix časů nadějných
se vzhůru z žáru vznesl:
On mocnýma teď křídloma
ku předu — k světlu spěje,
a nové doby vítězství
nad starou bídou pěje.«

Kniha, z které byly verše ty vyňaty, dostala se mi do rukou teprve po letech a — zklamala mne. Nesčetné chyby tisku a jiné poklesky gramatické mě sice nezarazily, za to však nevykvašenost, nevyspělost myšlének, mozolný a trapný zápas o výraz a — nepůvodnost. Celé není nežli výsledek pilné lektury nejmódnějších tehdá básníků jak Heineho, Musseta, Lenaua a jiných, bez individuelní rázovitosti, tud

Digitized by Google

skoro vesměs pouhé a k tomu formálně více méně nedokonalé imitace. Než i tak uklouznul péru mladistvého přítele světové poesie mnohý veršík překvapující něžností a formálně aspoň uspokojující, jako na příklad:

Cokoliv jsem v snech blažených
neb divých bouřích sníval,
cokolivěk jsem procítil,
neb v písních sobě zpíval;
cokoliv ještě v srdci dlí
a tajemně je hněte:
to vše jsem našel v oku tvém,
v němž živá láska kvete.

Připomínám si i hluboký, vzrušující dojem, jaký na mne učinila r. 1864 delší nekrologová stať z péra dvacetiletého Šembery taktéž v »Rodinné Kronice« po smrti Vincence Furcha otištěná. Na ukázku Šemberova slohu českého a tehdejšího jeho způsobu nazírání na svět, cituji aspoň několik řádek úvodu:

»Úmrtní lože! . . . A rozechvěn tisknu tu schladlou ruku a hledím na ty krásné, šlechetné tahy tváře jeho . . . Nemohu odvrátit očí, a když na okamžik sběhnou, vzletnou jen ku krásnému obrazu, jenž nad ložem zvěčnělého visí . . . Ta krásná usměvavá tvář dívčí! . . . Hasnoucí oko tvoje utkvělo na něm a jako tichý ohlas citů dávných proletěla dobíjejícím srdcem tvým zpomněnka na ni!? Tiše zdřímnul's . . . Sedím u stolku naproti tobě, ty drahý pěvče, a probíhám lístky, na něž třesoucí se rukou ještě den před smrtí jsi psal písně — skromné, vnadyplné fialky . . . Sedím tu sám v pokojíku tvém — z venčí sem bije šum a hluk denního života — a ty — ty nestěžuješ sobě více naň . . . »Jen dvě léta ještě!« šeptal jsi často. »Jen dvě léta ještě a dokonám práce své — pak pokojně umru . . . Ach, jak mnohdykráte byl bych si zoufal, kdybych nebyl měl potěšitelkyni v utrpení — poesii! — Jen dvě léta ještě!« Hle, osud ti toho nedopřál.

Bylo ti těžko loučit se s životem! — násilně doplanuly svaté žáry srdce tvého« atd — — — —

A připomenu-li, že četl jsem tyto řádky v tiché, skoro liduprázdné kavárničce malostranské za pozdního večera, kdy venku vichr kvílel a sténal, jako by pohřební píseň dovíval — kdy sám jsa mladík jen o něco málo starší Šembery dovedl jsem se s veškerou vnímavostí mládí vmysliti v truchlivě bolestnou náladu pisatelovu — uvěří mi čtenář, že jsem na dojem těchto řádků a tudíž i na jejich původce nezapomněl ani po letech, když jméno Furchovo upadalo vždy více v nepaměť, až je lesk jiných jmén básnických zastínil úplně . . . Nyní, po více nežli třiceti letech ovšem podrobuji řádky ty chladnokrevně kritické analysi. Vím sice, že tužka redaktorská v původním rukopise Šemberově hluboko ryla, le i tak zbyla přece aspoň rázovitost trhaného slohu Šemberova. Z celku jednotlivostí prokmitá již zde kaleidoskopický sloh feuilletonní — lehký, ravý, pointovaný.

Rázovitost Šemberovy rapsodické prosy, jak se jeví v citovaném ryvku skoro lyrického výlevu citů nezměnila se v podstatě ani později.

Digitized by Google

Názor jeho v svět měnil se však, vlastně dozrával rapidně. Zárodky bojovnosti, jak se jeví v jeho verších z »Mladých ňader« a především v prosaickém doslovu k nim, vzklíčily v necelých pěti letech v bujné a žáhavé proutí sarkasmu, kterémuž i občasná světobolná sentimentálnost a mladistvá sensitivnost skoro úplně padla za oběť. Než i v nejbujnějších, nejrozpustilejších, úšklebným sarkasmem a nejtrpčí ironií sršících útočných politicko sociálních jeho feuilletonech z doby úplné duševní zralosti možno vystopovati záchvěvy melancholie a mžikově truchlivých a bolestných nálad, jakými dýše citovaný úvod Furchova nekrologu z doby básnického jara jeho . . .

* * *

Osobně seznámil a za nedlouho spřátelil jsem se s K. V. Šemberou teprve r. 1868, když stal se dopisovatelem »Národních Listů«. Byl to spíše athleticky, nežli normálně statný mladý muž nadprostřední výšky, s mocně vyklenutým hrudníkem, ramenatý, zdravím, silou i rozmarem přímo kypící. Mužně krásná tvář zarůžovělé jemné pleti a pravidelných tahů, modré oko, ušlechtile modelovaný nos a kypré rty, zlatoplavý dlouhý a jemný vlas a takový též, přirozeně pravidelně zakudrnatělý plnovous, vůbec celá fysiognomie a skoro imponující postava připomínala ideální reky germánské, jak je zobrazují němečtí malíři na obrazích z bájné dávnověkosti. Jako model k Sigfriedovi »Nibelungů« byl by Šembera najisto uspokojil i nejvybíravější malířské mistry. Barytonový jeho hlas kovového timbru měl k disposici celou škálu odstínův od nejjemnějšího tónu úlisnosti až po turovitý řev. Chůze jeho, ačkoli lehká, elastická, byla poněkud nonchalantně kejklavá, skoro bych vulgárně řekl, »klackovitá«; gesta živá, skoro prudká; chování sebevědomé, smělé a odhodlané. Zjev jeho byl i v největších davech nápadný. Šatil se elegantně, z pravidla dle nejnovějších mod; ale lišil se od obyčejných elegánů vždy nějakou nápadnější bizzarností. Neobvyklý v Praze raglán a kalabrésský klobouk se širokým okrajem dodával celé postavě rázu drsného, ba skoro až zdivočilého; než jediný pohled v usměvavou, sebevědomou spokojenost jevící tvář stačil k poučení, že zdivočilé vzezření jest pouhý okamžitý přelud.

V roce 1868 dověděl jsem se také mnohé z jeho minulosti a kladu sem jednak některá dáta životopisná, jednak několik vzpomínek k jeho charakteristice jako člověka a publicisty.

Byl synem velezasloužilého literáta a jednoho z nejupřímnějších patriotů českých z doby předbřeznové — Aloise Vojtěcha Šembery a narodil se dne 4. března 1844 v Olomouci, kde byl otec jeho v tu dobu professorem řeči a literatury české na zemské akademii.

Následkem přesídlení otce svého do Vídně navštěvoval Kazimír již nižší školy, jakož i gymnasium a práva v sídelním městě, tak že právem možno o něm říci, že dostalo se mu vychování velkoměstského, po případě »vídeňského«. Stopy toho a sice zřejmé, ba nápadné jevily se u Šembery i v pozdějším věku netoliko v povaze a názorech, nýbrž i ve zvycích a marottách. ba skoro ve všem, cožkoli podnikal.

V celku byl ryze vídeňským »dítětem« se všemi stinnými i světlými stránkami dobrodružných těchto »dětí«, které mají největší zálibu

Digitized by Google

v »hecu«, ať už je »hec« ten druhu jakéhokoliv. Od plnokrevných Vídeňáků lišil se hlavně svým uvědomělým češstvím, mnohostrannější znalostí poměrů slovanských vůbec a zálibou v sledování, po případě i hlubším studiu universálním.

Již v nižším gymnasiu jevil neobyčejnou zálibu v belletrii a v brzku seznámil se skoro se vším, cožkoli mu bylo z literatury české a německé vynikajícího přístupno. Zároveň zabýval se přírodními vědami a učil se pilně cizím jazykům. Přirozenoť, že v čilém, ba ohnivém mladíku ozval se následkem tohoto druhu studia záhy také pud básnického patvoření. První pokusy veršem otisknul již roku 1861 jako 17tiletý jinoch ve vídeňském almanachu »Dunaj«, další verše a jiné drobnější práce otištěny v »Lumíru«, ve »Hvězdě« olomoucké a v »Rodinné Kronice«. Roku 1864 napsal prý i román, jenž však zůstal v rukopise, o němž nevím nežli pouhý titul »Výstředníci«. V téže době zahájil také již činnost dopisovatelskou, (v které později nabyl neobyčejné zručnosti) dopisuje do moravských a pražských listů. Po absolvování gymnasia oddal se studiu práv na universitě vídeňské; ale neobmezil se pouze na toto studium, nýbrž navštěvoval také pilně přednášky o filosofii, esthetice a umění a studoval pilně literaturu polskou, francouzskou a anglickou. Puzen láskou k publicistice přispíval z počátku různými články do politického časopisu »Ost und West«, jenž vydáván k účelu seznamování německého světa s národy slovanskými a vstoupil konečně jako stálý spolupracovník do vídeňského denníku »Wanderer«, který vydáván za tímže účelem jako výše připomenutý list »Ost und West« a řízen ve smyslu federalistickém Roku 1868 stal se také dopisovatelem »Národních Listů« z Vídně a prokazoval listu tomu po několik roků služby skutečně neocenitelné.

V tu dobu totiž, kdy holdováno v Čechách v ohledu politickém a parlamentárním »pasivnosti«, byla Praha takořka isolována a skoro beze styků s Vídní. Několik telegramů z pramene úředního a dva, tři telegramy zvláštní, bývalo vše, co denně z Vídně zvěstováno pražským denníkům.

Praha se o Vídeň takřka ani nezajímala Čelnější, vlastně sensačnější zprávy českých listů vážívány z pravidla z kalného a tendenčního pramene vídeňských listů a teprve v Praze uváděny od případu k případu a spíše instinktivně nežli po pravdě, jak bývalo by možno jen z vlastního názoru, na pravou míru.

Šemberovy rozsáhlé konnexe, jeho znalost vídeňských poměrů a přede vším kolegialnost jeho s vídeňskými publicisty nejrůznějších politických odstínů usnadňovaly mu práci jako dopisovateli v takové míře, že mohl »Národním Listům« konati služby jako žádný druhý publicista nebo český patriot ve Vídni žijící. »Nár. Listy« bývaly také v tu dobu ze všech listů pražských z Vídně nejrychleji a z pravidla také nejsprávněji informovány o všech, jen poněkud důležitějších záležitostech, týkajících se zemí koruny české a především Prahy.

V posledních letech šedesátých a na počátku let sedmdesátých nebylo téměř dne, kdy by nebyly otiskly jeden, dva nebo i tři kratší nebo delší situační dopisy Šemberovy a z pravidla také skoro vždy několik telegramů.

Digitized by Google

Avšak netoliko »Nár. Listům«, Šembera prokazoval v tu dobu různé služby i mnohým jiným známým a přátelům svým v Praze. Nechť přál si kdožkoli z nich cokolivěk k vyřízení ve Vídni, vždy stačil pouhý lístek nebo telegram a Šembera ve Vídni všechno opatřil, všechno vyřídil a okamžitě také podal interesentovi přiměřenou zprávu, obyčejně telegraficky.

A kdykoli některý z jeho přátel zavítal do Vídně, mohl býti jist, že mu ve Vídni nebude nikdo jiný ciceronem nežli Šembera, který v ohledu tom neznal únavy a skoro ani oddechu, aniž by tím činnost svou publicistickou zanedbával. Neobyčejná, ba obdivuhodná zručnost jeho publicistická umožňovala mu v tomto vzhledě začasté pravé divy. Agilnost ducha jeho byla tak vzácná, že po dnes neznám nikoho, kdo by se mu byl mohl po bok postaviti.

Agilnost ta jevila se i v jeho písmě. Viděti jej psáti, byla přímo pochoutka. Péro letělo přes papír bez zastávky zůstavujíc po sobě učiněné hieroglify zašpičatělých, nestvůrných znamének bez nejmenší podobnosti k písmenům. V několika vteřinách počmáraný lístek odstrčen a nahražen lístkem novým. Píšící, vlastně čmárající, jako by ani nemyslil — nebo jako by s úžasnou rychlostí stenografoval cizí nějakou řeč . . .

Několikrát byl jsem očitým svědkem, když psal feuilleton neb úvodní článek.

Přetřásajíce nejrůznější věci procházeli jsme se kdysi v městském parku vídeňském. Smějíce se a žertujíce zabočili jsme pak do vnitřního města a za nedlouho octli jsme se před budovou redakční.

»Chceš-li, pojď se mnou nahoru«, prál Šembera. »Napíšu si několik řádek.«

Šel jsem. Šembera zasedl ve svém bureau za svůj psací stůl a začal psáti. Já usedl na pohovku a vztáhnuv ruku po několika časopisech začal jsem je prohlížeti.

Proletl jsem »po journalisticku« »Wiener Tagblatt«, starou »Presse« a přečetl si pak zajímavý feuilleton nové »Presse« s pohodlím pravého gourmanda t. j. pomalu větu za větou a slovo za slovem, jako bych chtěl o něm psáti kritiku.

Když jsem dočetl — vše to netrvalo ani dvacet minut — pohledl jsem maně ku stolu, za nímž Šembera psal. Chvíli slyšel jsem ještě chvějivý šelest péra . . . Náhle šelest utichl, Šembera vstal a sbíraje po stole rozhozené lístky podal mi jeden — začátek úvodního článku . . .

»A to jsi napsal za tu chvíli?« optal jsem se.

»Podívej se!«

A ukázal mi patnáct nebo šestnáct lístků čerstvě popsaného listovního papíru. Na posledních čtyrech nebo pěti lístkách nebyl ještě inkoust ani uschlý . . .

»Přečti si zatím začátek!« pobízí Šembera.

Pokusil jsem se o to. Znaje jeho rukopis rozlušťoval jsem rukopisn hieroglify jeho poměrně dosti rychle; ale přece s takovou ztrátou čas že bych byl celý článek v rukopise asi sotva rozluštil zcela správně dřív nežli byl napsán.

Nahlednuv pak ještě do tří nebo čtyř lístků, abych se přesvědči

Digitized by Google

o čem článek jedná, vzdal jsem se další práce. Druhého dne četl jsem článek vytištěný a vyprosil si jeho rukopis. Byl to týž rukopis, jejž jsem byl den před tím viděl, a souhlasil úplně s článkem vytištěným.

»A píšeš vždycky tak lehce a hravě?« optal jsem se.

»Ah, co ti napadá! Někdy abych to pumpoval z hlavy heverem. Čert ví, čím to je. Někdy jako blesk, jindy jako když tasemnici po kusech soukáš. Někdy mne každý šelest vzruší, jindy bys mohl střílet vedle mne z děl, a nic mne nevyruší. Někdy se potím krví, někdy vodou, někdy podmáslím a jen tak občas nektarem publicistické divinace.«

»A kdy, prosím tě — tak a kdy onak?« zasmál jsem se

»Toť jednoduché a přirozené. Mám-li nápad jen jediný, letí péro z pravidla jako smečkou honících psů pronásledovaný jelen bez ohledu na to, kam doletí . . . Instinkt už je někam dožene, obyčejně aspoň k relativně uspokojující oase. Ale jakmile mi šlehnou mozkem nápady dva nebo docela tři — jakmile začnu kombinovat, eliminovat, kritisovat, a jak se všechny ty různé duševní úkony nazývají — jsem v koncích. Peru pérem do papíru jako rapírem, kopu, řvu, vzlykám a směju se — a nic na plat! Mozek zamrzá a nerozmrzne dříve, až zapomenu na vše vedlejší, až mne popadne jediný nápad za pačesy. A ten mne chvíli vleče, potom se rozprskne v nápad jiný a ten zase v jiný a tak, aniž vím, jak a proč — — —. Eh! někdy, věř, bych se z toho zbláznil. Ti, co čtou, co my načmáráme, čerta vědí, jak bolestný je někdy porod třeba nejblbější křápanice.«

Milan Fučík:

Andante.

Slyšíš, má duše, v melancholii své našich smutků delikátní píseň,
andante pohřební v pochodu rytmu, jež v hloubce se tichounce ztrácí . . .?
Bojíš se, duše má, že by nám srdce puklo v těch molových akkordů nářcích?
Viď, chtěla bys — tak z dálky — slyšet zas veselou písničku leta,
a uvidět — v pastelu vybledlém — sladké ty dny, zase a zase . . .? . .

Jak v lesích jsme bloudili, obliti vůní a přidušeným světlem, ale ne sami —
jak v rozkošně vlahých nocech jsme se hloupému měsíci smáli, ale ne sami —
jak v růžových jitrech jsme chválili slunce, jež prškou nás kropilo zlatou, ale ne sami,
jak šeptali jsme tiše a líbali vášnivě v objetích dlouhých, ale ne sami —
vid, duše má věrná — nikdy však sami . . .

Však, jak bychom sami tak chodili mohli po lesích, kdyby nás Její nevedly oči —?
co by nás vábila noc — i s lunou — bez Její záře a tepla a dechu —?
jak bychom dovedli zpívat tak krásně, kdyby nám Ona nepěla napřed —?
a koho bychom líbali, než Ji, a komu tak šeptali tiše a vroucně —
oh, kde by byly dnů našich letních sálavé barvy — bez Ní . . .?!

Však dík jsme Jí vzdali za všecky dary a milost a přízeň,
Jí oltářík jsme zasvětili zlatý a ctili ji oddaně, vděčně,
a věčnou lásky zapálili lampu, oleje nalivše citů . . .

Digitized by Google

Chceš spít se vzpomínkou, žal svůj v ní utopit a tiše zapomnít
na bouři divokou, jež zhroutila oltář, nám unesla světici s potupným, sveřepým smíchem?

Poznáš jen bídu ve vzpomínky pastelu bledém a uprchlé vůně mrtvého štěstí, —
tu zmlklou píseň jásavou už nedovedeš zazpívat, má duše —

v andantu pohřebním, jež v tónu nářcích se v hloubce tichounce ztrácí,
jen bolestné uslyšíš: Bylo . . . — a zoufalé: Marně, marně, ach marně . . .

Mstitel.

Napsal Georges Rency.*)

Ty malá služko s žhoucíma a naivníma očima, ty nezvíš nikdy, jaká jitřenka radosti ve mně vyvstala, když jsi přišla sloužiti do našeho domu! Když jsi mne shlédla, usmála jsi se důvěrně: zajisté jsi si vzpomněla, žes mne viděla už tam venku, ve vsi, za dnů slunce a žní. A já, můžeš se domnívati, že jsem na tebe zapomněl? Příliš vyrostlá už na svůj šat, se svým kvetoucím tělem, smějícím se sem tam jeho děrami, se svou rozpálenou a zářící tváří a svými rezavě zlatými vlasy, propletenými bledým zlatem slámy, ó rozkošný obraze, malá bohyně polní, víš-li, žes mi byla tenkrát symbolem všeho mládí a všeho života?

Přišlas tedy a usmála jsi se; a tak bylas mi po celý svůj pobyt u nás neustávajícím příchodem a neustávajícím úsměvem. Nezdála jsi se zvykati svému novému životu jak by to byla učinila jiná, podrobující se blbě rozmarům věcí. Nikoliv, byly to naopak věci a pohyby našeho všedního života, které zdály se spěti k tobě a oživovati ve zdravé laskavosti tvého zraku. Pokaždé když jsi se ke mně blížila, měl jsem tentýž pocit jako v den tvého prvního vstupu k nám, pocit lahodné svěžesti, upomínající na koupel v jarní vodě. Úmyslně jsem se snažil nehleděti na tebe, ale moje vůle neodolala na dlouho mému srdci a zase jsem dával setkávati se mým vřelým zrakům s tvými a viděl jsem tě usmívati se. Zde ovšem, rozuměj mi, moje malá přítelkyně! nechci ti přikládati nějakou domnělou oduševnělost. Usmívala jsi se, můj Bože! prostě proto, že ti tak bylo nutno činit, z veselosti, z dobroty, anebo snad z kterékoli jiné příčiny. Ale ať jsi tomu chtěla či ne, tvůj úsměv byl úsměv celého jistého světa, mému světu cizího, světa, jejž miluji: světa bodrých nenucených venkovanů jasné a zvučné životnosti, jejíž bylas dcerou. Kochal jsem se v tomto úsměvu na tvých rtech, podobných krásnému zralému ovoci, kochal jsem se v něm, pil jsem ho a cítil jsem, jak vniká do mne jako sílící nápoj. Míza, jíž se rděly tvé líce a rty pronikala mou bytostí a svírala mi hrdlo nejsladším zaštkáním. Tvůj úsměv měl v sobě kouzlo vzpomínky a zároveň i naděje; on mi byl věrnou zárukou dalšího trvání plemene, v něm jsem viděl konečnou, osudem určenou, zářící a osvobozující výslednici bůh ví kolika generací úsměvů! Přesvědčoval mne také chvílemi, v hodinách snění, že mnou, kdybych tomu chtěl, mohl by

*) Jeden z nejmladších talentů moderní literatury belgické.

Digitized by Google

se zroditi znovu jednou na jiných rtech, které by byly současně tvými i mými. Jedním slovem — rozumíš mi už, není-liž pravda? — miloval jsem tě. Miloval jsem tě a tys milovala mne, toť bylo jisto. Přišlo to tak znenáhla a čím více jsme se vídali, tím lépe jsme konečně chápali tajemný a věčný svazek, jenž nás pojil. Když's mi posluhovala při jídle, zavadilas o mne, a já spatřil, jak se ti strašně třesou ruce, které přede mnou držely mísy a jak krásné růže tváří tvých zbledly, aby na novo se rozvily tím prudčeji. Něco v tobě se zušlechťovalo, cítil jsem to; a něco zase ve mně blížilo se k tobě a k tvé vřelé, živočišné, selské síle. Jest opravdu třeba připomínati si tyto rozkošné chvíle? Mám z nenávisti k přítomnému oživovati lahodu těchto vzpomínek? Měj dosti na tom, že jsem tě miloval upřímnou a opravdovou láskou, že duše naše byly k sobě připoutány svazkem nejvášnivějším a nejvěčnějším. Naše vzájemné úsměvy měly tenkráte ještě dosti síly, aby vyjádřily horoucí spojení našich duší a těl. Když se vznášely na našich rtech, bylo to jako vyslovení celé naší bytosti, jako rozkošné její rozvití. Úsměv jako byl tvůj nespatřil jsem na ústech žádné ženy a nebylo možno, abych jej byl kdy spatřil, poněvadž to byl úsměv jen tvé zvláštní duše, úsměv toho něčeho, co jest v nás hlubšího a podstatnějšího než život: nevědomé síly, tajemné, splozené působením celých věků. Aniž jsme promluvili spolu kdy co jiného než všední slova, aniž jsem se ti svěřil se svou láskou anebo uslyšel vyznání lásky tvé, oba jsme přece věděli, že kráčíme pod týmž jediným vztažením ruky osudu. Nebylo-li onoho duševního stavu v tobě, jak bych si pak měl vysvětliti tvé vzezření v oněch dnech? Ty tak prostá, tak naivní, tak po venkovsku spontanní, jak to, že jsi se zavírala náhle do sebe, že jsi žila nevědomky jen v důvěrné rozmluvě se svou duší? Myslilas na mne? Ó, to bylo cosi jiného! Ne, tys nemyslila na mne osobně, nebyla to, tím jsem jist, postava tvého mladého pána, která se před tebou tyčila, kdykoli se ti zachtělo vyvolati si ve svém dívčím snění toho, jejž jsi si vyvolila za předmět své lásky. A přece, ať jsi tomu chtěla či ne, byl jsem přítomen všem tvým myšlenkám a ty nemohla jsi si nic představiti, aby v tom nebyla vidina mé osoby. Bezděčná suggesce, jíž jsem na tebe působil, stávala se ode dne ke dni silnější, pohledy moje rozvěšovaly po tvém těle plášť touhy. Tvé oči, ó tvé veliké jasné oči s neohraničenými obzory, tvé oči zpívající jako pták tvého kraje, tvé oči se prohlubovaly, obklopovaly se kruhy, nořily se do opojné melancholie. Z pokoje, v němž, netečný ke všemu, cos nebyla ty, jsem se pokoušel chápati slova čtené knihy, slyšel jsem večer, jak usínáš horečně oddychujíc, nahoře pod střechou. Nikdy, přísahám ti, před oním osudným dnem nenapadlo mi tě následovati, nikdy před oním skutkem nepocítil jsem touhy po dokonalejším spojení, než jakého nám poskytovaly naše pohledy. Ale najednou jedné noci, když jsi dlouho byla bděla a vystupovala pak tiše po schodech do své mansardy, stoupal jsem za tebou, beze slova, bez láskání, ba i bez jakéhokoliv zdání strachu s tvé strany, a vstoupil jsem k tobě.

V oslňujícím svitu měsíčném padajícím sem přímo malým okénkem, tvá světnička celá, na podlaze, na stropě i na stěnách, bíle ozářená, s bílými plochami sem a tam rozvěšených ručníků a spodniček zdála se

Digitized by Google

mi být evangelicky čistou, jakoby vyzdobenou pro oběť tvé nevinnosti. Moje žádosti kolísaly neodhodlaně v tekutých proudech, které mne oblévaly extasí a vášní. Zůstal jsem stát nepohnutě, zrak maje upřený na kus oblohy, jenž se rýsoval ve čtverhranu okenního rámce a cítil jsem, ó jak nesmírně jsem cítil! jak se ve mně zvedá, jak mi zaplavuje srdce a jak vrhá svůj příliv až do mého hrdla horoucí vlna mé lásky k Tobě. Bylo to přesladké, ale zároveň plné úzkosti. Cítil jsem strach a při tom zase i radost nad tím, že jsem tak daleko vystoupil ze své obyčejné bytosti. V tomto okamžiku bila věčnost na hodinách mého osudu. V tom jsem náhle sklopil svůj zrak k tobě; ani ty jsi se nehýbala. Sedělas skrčena na svém lůžku, kolena majíc vyzdvižena až k ústům, po způsobu odpočívajících venkovanů a opíralas bradu o skřížené ruce. Takto, ó snivé, rozkošné dítě hodiny, čarovné a touhyplné, tvé zdvižené zraky se koupaly ve světle měsíčním. Tvář tvoje nevyjadřovala nic než trpné očekávání, nic než jistotu poněkud bázlivou, nic než skutečnou lásku, vrytou do rysů tvé krásy.

Přiblížil jsem se k tobě a položil ti ruku na rameno, tak jako bych si tím od té chvíle pojišťoval právo na tvou osobu. Dobře vědouc, co posuněk ten má znamenat, neodporovalas a poslušně upřelas na mne své obě oči. Mezi námi byl jen svit měsíce, tak jako zvláštní atmosféra, svůdná a poddajná, tekoucí měkce podél tvých lící a koupající tvé skřížené ruce. Pak jsem tě objal, posadil si tě na klín a jal se tě zvolna svlékat. Tys zavřela oči a přehodila hlavu na zad mezi rozpuštěné vlasy. Objevila se tvá plná šíje, tvá zářící ramena a tvá dětská ňadra vytryskla jako proud světla. Když jsem tě takto svlékal, zmocnil se tě stud: skrylas tvář do nahých svých rukou. Ale přece jsi nekladla ještě odporu. Cítil jsem, jak se tvé údy připravují objeviti se obnaženy. Bílé kusy tvého šatu padaly znenáhla na podlahu, a jejich hromada sloužila ti jako za podstavec, když jsi se pak objevila nahá, docela nahá, ó tělo kvetoucí, tělo měsíčné, má zářící jitřenko! Jak bych mohl vyjádřiti slovy své nevýslovné vytržení? Hleděl jsem na tebe dlouho, jako v bezvědomí. Bylo to poprve, co jsem viděl ženu v nádherném zazáření její nahoty. Byl jsem tak uchvácen, že jsem nenalezal slov, oddychoval jsem zprudka, a ruce moje se chvěly. A chtíč, ano, chtíč, prohlašuji to, se mne zmocnil. Byl to jako zuřivý příboj, jenž útokem zachvacoval mé smysly. Ustanovil jsem se hned předem, že se jím nechám docela nést, neboť jsem chtěl si zachovati intensivní vzpomínku z nejmenších podrobností této chvíle. Cítil jsem, jak zrak můj se kalí, jak vidím jednou světlo bělejší a hned na to zas červenější. Dokonalá nepohnutost ochromila můj život. Ruce moje, ó ruce moje se třásly. Jektal jsem zuby v palčivé horečce. Moje mužskost vzpínala se strašlivě a chystala se propuknouti. Ah! jako divoch strhal jsem se sebe šaty a odhodil je daleko. Byl jsem obnažen jako ty; stál jsem tu v září měsíce jako stělesněný veliký vzpínající se chtíč, horoucí a nahý. A pak jsem tě popadl, vrhl jsem se na tebe a sevřel tě tak, jako svíráme život, chceme-li z něj dáti vytrysknouti poslednímu úsměvu anebo poslední slze. Tělo tvoje v mém objetí klesalo. Tvoje vyjevené oči zdály se být navlženy slzami. Mezi pootevřenými rty svítil email tvých zubů.

Pak jsem se s tebou mazlil, kolébal tě na klíně: objevoval jsem tvé

Digitized by Google

tělo část po části, jako se objevuje neznámá země. Byl jsem u vytržení nad rozkošnou křivkou tvých ňader, lahodnou vlnou tvých boků. Sledoval jsem nejmenší meandry tvých pevně stavěných a bílých nohou. Přitiskl jsem svá ústa ku tvé kůži a procházel jsem se tak s horoucím dechem v dlouhých polibcích po tvých údech. A tu náhle cítil jsem, že udeřil okamžik, kdy se mám spojiti s tebou, že udeřil okamžik, kdy máme spojiti svá pohlaví a vrátiti se tak do lůna božstva. Položil jsem tě na lůžko, vrhl se k tobě, líbaje tě na rty a zmocnil jsem se tě v prudkém záchvatu, co tvé výkřiky zanikaly v křečích mé vášně.

Zde jest třeba, abys mi dobře rozuměla, ó má malá obětovaná! Připomněl jsem si tyto věci ve všech jejich podrobnostech, ne proto, že by dráždily mou smyslnost, ne proto, aby mi poskytly příležitost prožiti znovu chvíle tyto prudké vášně. Nikoliv: tento tělesný akt, tento božský tělesný akt, jejž jsem vylíčil, chtěl jsem předvésti nejen v jeho pouhé osudnosti, nýbrž i v jeho kráse a vznešenosti, tak jak je hoden, aby byl zvěčněn znamenitým některým mistrem v nejpodivuhodnějším mramoru. Tento tělesný akt jest vyvrcholením bytosti, tou chvílí v životě, kdy člověk cítí se v pravdě božským, poněvadž je tvůrcem. Více ještě nežli v modlitbě nebo v náboženském vytržení, cítíme se tu zbaveni pozemských pout a splýváme spolu mezi květinami hvězd, v neznámé kterési končině.

Když jsme se navrátili z tohoto »kraje světla«, kochal jsem se plnou duší v tvé kráse, v tom sladkém klidu tlumených barev, v tom odpočinku celého těla, jenž následuje na ukojení žádosti. A tenkráte to bylo, kdy jsem si uvědomil, jakým pokladem jest pohled milující ženy. Tys neříkala nic, bojíc se ztrnulým svým jazykem přerušiti kouzlo těchto chvil.

Ach! poslyš nejkrutější pro mne vyznání: ó má drahá, věř že jsem tě úplně chápal toho večera, že jsem prohledl docela tvou jemnost a naivnost, že jsem uzřel na dně tvé povahy to, čeho bylo třeba, abys mohla náležeti mně. Měl jsem tě nahou ve svém náručí, oba jsme se chvěli společnou horečkou. Předsudky o různostech společenských, které nás dělí, ach ty jsme zanechali tam dole s našimi šaty, tam dole, odkud jsme nastoupili svou rozkošnou cestu. V onom okamžiku byl jsem docela tím jist (ach! proč nejsem ještě), že jen trochu času a trpělivosti stačilo by učiniti z tebe důstojnou družku celého mého života. Neměl jsem proto omluvy, a chci to volat neunavně! ano, neměl jsem omluvy pro to, abych brutální rozchod s tebou sváděl na různost výchovy a na zájmy svého společenského postavení. Neměl jsem, abych neviděl tvých slz, ani oné clony předsudků a sobeckých zvyků, která jakoby na zavolání zakryje nám každé zbabělství, které jsme spáchali.

Neboť já jsem tě opustil! to se ti musilo zdát nelidským, neuvěřitelným. Musilo tě to ohromiti jako zázrak. A přece se tak stalo: ano, já tě opustil. Naše objetí se opakovala. Byli jsme oba mladí a silni. Jedné noci jsi promluvila, proti svému zvyku, a svěřilas mi tajemství: bylas v požehnaném stavu. Ó já byl šťasten jako vůbec kdy člověk mohl být šťasten. Třeštil jsem a blábolil na tvých ústech slova ohnivá jako polibky: objímal jsem tě s novou radostí domnívaje se držeti už v náručí bytost, která se měla zroditi ze mne v tobě. Byla to nezapomenutelná obnova naší

Digitized by Google

lásky, vypjetí našich bytostí až k nebesům. Odcházel jsem se sliby, s ujišťováním věrnosti, s nejstrašlivějšími přísahami. — Ale běda! za dveřmi, na schodech, běda! netušil jsem, že tam stojí život! Byl tam, ten vrah nadšení, jenž nutí přinésti v oběť každou opravdovou odvahu. Byl tam, život měšťácký, špinavý život měšťácký, jejž jsem žil a jejž žiju dále. Byl tam a čekal na mne se svými blbými ohledy, se svým poukazem k zdravému rozumu, nastrkuje mi usměvavě a ironicky svou vševyrovnávající úroveň a dokazuje mi, že tě převyšuju. Byl tam, se slzami matčinými, s vážnými slovy otcovskými, s bezustání vyvstávajícím strašidlem budoucnosti. Byl tam také s mou zbabělostí, s mou zbabělostí, s mou zbabělostí! Ano, byl jsem zbabělý, zradil jsem sama sebe, stal jsem se nevěrným svému pravému já. A tys odešla, ty, ty kterás mi otevřela nebe, kterás mi objevila opravdový život. kterás mne učinila bohem! Odešlas, odnášejíc si peníze, — almužnu! — nanejvýš prostě a pokorně, vrhajíc mi poslední pohled, jejž mi zanechávalo tvé srdce, bez jediné výčitky . . .

A když jsi byla daleko ode mne, nepřestával se mi zjevovati obraz tvé bolesti, a já prožil v několika málo dnech všecko utrpení lidské. Čas zacelil mi sice tu ránu, ale ona je hotova povždy se rozevříti a často ještě u večer krvácí mi strašlivě pod opojně čistou září hvězd.

A přece, ó má nebohá a vznešená milenko, to, že jsem tě zanechal osudu, nebylo zbytečno, neboť to učinilo ze mne vzbouřence, jakým dnes jsem. Daleko mimo okruh našich boulevardů, daleko mimo kouř našich továren a bídu dělníků, v kypících krajích, kde život zdravý a krásný do široka rozvírá své květy, žije v této chvíli dítě, ze mne zrozené, které roste a vychovává se pro své příští dílo. Přál bych si, aby se průběhem let a dlouhých let až k překypění napojilo divou svobodou venkovských krajin; aby si nasytilo zrak nekonečnými obzory, aby se nadýchalo až k zadušení horkým dechem pracující země. Potom ať se uchopí pluhu, ať se stane rolníkem; ať žije krásný a dobrý v krásné a dobré přírodě. A pak, jednoho dne, ať je odveden k vojsku a přiveden do našich měst. Tu ať se ho zmocní nejprv stesk po domově, pak omrzelost a pak nenávist: ať se stane brutálním a rozhořčeným barbarem, jakého očekává náš svět, aby mohl umříti. Nechť silou touhy po odvetě vzroste náhle do výše, se snem na dně svého zraku, nechť nějaká hanebnost jej přiměje k poslednímu kroku: nechť se chopí zbraně vražedné! A nechť jsem to já, já otec jeho, jejž nebude znáti, jehož potká na své cestě, a jenž podlehne prvému vzepjetí jeho statečnosti. Ať vytryskne krev moje až na něj, ať postříká jeho panické a zářící tělo, ať je pro něj nejlepším, nejplodnějším požehnáním. A já dám bez lítosti své pomíjející tělo věčné zemi, opojen štěstím u vědomí, že počíná své dílo, konečně! za mnou ten, jehož Utrpení Lidské očekává jako Mstitele!

Digitized by Google

Bestia triumphans.

Napsal V. Mrštík.

Poslední události, ohrožující zdar celé akce pro zachování starobylého rázu Prahy, vybízejí k tomu, aby o věci ještě jednou promluveno bylo tak, jak toho dnes zasluhuje.

Na schůzi Pražského klubu pravil arch. Polívka: »Na místech *rozhodujících* nenalezá ideální snažení po zachování starobylého rázu Prahy vždy patřičného ohlasu, ba ani porozumění«. — »Nicméně«, pravil dále, »musí se učiniti vše možné, aby Praha zachráněna byla před zhyzděním svých nádherných krás, aby se nečinilo násilí jejímu panoramu, aby zachovány byly krásné harmonické linie, jimiž je Praha bohatší nade všechna města evropská, ano i nad Řím a Florencii. Otázka finanční je největší překážkou v pracích podnikavých na zachování krásného a charakteristického pohledu Prahy, neboť kruhy rozhodující zdráhají se obtížiti rozpočet novými položkami za věci, pro něž *nemají* porozumění.« —

Skvostná charakteristika městské rady! Ku podivu: celých šest milionů dovede pražská obec vypůjčiti *se na ničení* krás města a z těch šesti milionů nedovede nic obětovat na jejich zachránění! — Těžko tu rozsoudit, neúpíme-li posud pod vpádem Hunů, Avarů a divokých asiatských hord, dnes ovšem v jiné, v podstatě ale nijak nezměněné podobě.

Je známo, že městská rada na tuto příkrou obžalobu arch. Polívky odpověděla zase svým způsobem. —

Počtem celé polovice hlasů postavila se proti rozhodnutí umělecké komisse, v příčině znovu projektovaného domu »u klíčů«. — Zdá se, že tento případ, kdy městská rada tak vážným počtem hlasů ohrozila rozhodnutí jediné tu kompetentní umělecké rady, nebude jediný ani poslední a je proto nutno, aby tu zakročila veřejnost. — Počátek činíme my. —

Zastupitelstvu města Prahy bylo poskytnuto dosti příležitosti a času, aby se vzpamatovalo, čest svého domu chránilo a nedalo dojíti k útokům prudčím, jejichž konečný výsledek nemůže být jiný, než že Prahu připraví na dlouhá a dlouhá léta o všechno dobré jméno, — pokud jaké ještě má. Vždyť už to, co až posud psáno a ve veřejných schůzích u přítomnosti členů městské rady řečeno bylo, každému byť jen trochu vzdělanějšímu členu pražského magistrátu stačiti musí, aby aspoň přemýšlel, co svým hlasem způsobuje a nedovede-li soudit, stojí-li opravdu na tak nízkém stupni vývoje, že jen takřka z dopuštění božího a lidské zvůle v radě zabírá místo před celým národem zodpovědné, aby jako poctivý, třebas omezený člověk strach dostal o své vlastní jméno ... Očekávalo se tudíž, že městská rada neschopná vyššího posouzení věci moudře a taktícky jmenováním umělecké komisse zodpovědnost svou svaluje se své hlavy na muže odborně vzdělané, vkusem svým spolehlivé, do žád-

Digitized by Google

ných smluv se zednickými mistry nezapletené a proto jedině schopné, aby v záležitostech, týkajících se celých věků, poctivě a znalecky, bezohledně rozhodli.

Nestalo-li se tak, naopak, je-li autorita umělecké komisse dokonce i potírána nesvědomitostí a hrubou silou hlasů nevzdělaných, pak nezbývá, než strhat rukavičky s rukou, odhoditi šátek od úst a neomluvnost, s jakou se tu celá polovička městské rady chápe násilí, nazvati pravým jejím jménem. Šetrností není tu už nikdo vázán. —

Že městské radě (rozumíme tím celou její polovici) není tím křivděno, vysvítá z následujícího:

Zde na těchto místech v článku »Skutky Konyášovy«*) bylo poukázáno ku hříchům městské rady, které každému, jen trochu ve vzdělanosti obeznalému člověku červeň studu vehnati musily do tváře.

V »Času« zcela obyčejný norimberský uzenář nehledaným, ale sebevědomým svým výrokem o krásách a zachovalosti rodného města musil odnésti palmu své superiority nade všemi konšely »krásné, královské — a jak si ještě jinak ráda říkati dává — matičky Prahy!«

Psaly se články, psaly se úvodníky, feuilletony, úvahy, plné prosby, výčitek, hrozeb a netajeného odporu k dílu, jemuž není rovného ani v nejdivočejších dobách lidstva.

Pořádaly se přednášky a schůze.

Obyvatelstvo v zástupech na ulicích, na náměstích s posměchem přihlíželo k jednání zastupitelstva pražského, když motykou svou zasaditi se nestydělo ani v nejkrásnější a nejcennější partie města — (Staroměstské náměstí, malostranské náměstí, malý rynk, Ostruhovou ulici, a nyní dokonce i v mosteckou věž a vyšehradskou skálu).

Protesty a memoranda hrnuly se ze všech stran a nezbylo téměř jediného intelligentního člověka v Čechách a na Moravě, aby nebyl trnul hanbou a zděšením nade vším, čeho tu byl svědkem, nebo čeho se dočítal.

Loni o velikonocích celá řada významu plných jmen bez obalu slepotou a nevědomostí nazvati se nerozpakovala to, proč městská rada do dnes nemá jména a utíkati se musí za nejasná, lid mystifikující, protože mu nesrozumitelná slova regulací a assanací.

Nové projevy a nové bouře obracejí se stále na jednu a tutéž adressu král. města Prahy.

Dobrá její pověst je už bezmála holým snem, tak že Praha už dnes platí ve své representaci za jedno z nejzpozdilejších, intelligencí nejubožeji nadaných měst.

Ba co ještě horšího, — Praha zlým svým příkladem stává se už jakýmsi nakažlivým, morem páchnoucím pelechem všeho nevkusu a dovoleného barbarství; epidemický její puch zachvacovati začíná nejkrásnější stará města království (Pardubice).

Ani cizinci se už úsudkem svým netají a lidé s láskou a porozuměním našemu národu oddaní jako franc. spisovatel Wil. Ritter — odjíždí

*) Rozhledy 1896 červen.

Digitized by Google

z našeho, kdysi tak milovaného města snad na vždy, prohlašuje, že bez bolesti na sebevražední to dílo dívati se nemůže a — nebude. »Pro Boha«, píše pí. Pailleronová, žena franc. spisovatele — »co se to u vás děje? Kdo to vše způsobil? — To jistě zase ti vaši Němci! Studem a v křečích kroutí se péro, když přes hranice vysvětlovati má: ne Němci že to jsou, ale naši vlastní lidé, nepřítel všech nepřátel nejhorší, poněvadž — a to vysvědčení Němcům není možno upřít — dokud Němci byli v čele naší obce, takové surovosti páchány nebyly! — — — — — — — — — — — — — — — — —
— —

A Praha, ta slavná, ta královská, ta historická, ta stověžatá a — jak už tak rád si humbug český říká, — ta Praha zlatá, »kde není kamene, aby nebyl posvěcen krví našich předků,« ale také není kamene, na který by se městská naše rada neopovážila namířit svou sekeru — ta Praha stále si ještě není vědoma barbarského svého díla — pustoší a vandalisuje dál a není týdne, ba není dne, aby člověk se strachem nebral noviny do ruky nedočte-li se tam zas, že nový nějaký »genius« za souhlasu celé rady povstal s novým návrhem a patronu svou vložiti hrozí i do těch míst, která po tolikerých bouřích a reptání považována byla za nedotknutelná: mostecká věž, židovský hřbitov, synagoga, proražení široké ulice ze staroměstského náměstí k Vltavě, sboření domů na severní straně Starom. náměstí a zastavení jich školní jakousi budovou, Vyšehradská skála s tunelem! . . —

Pane prof. Koulo, velkou jste si to vymyslil slávu posledním svým projektem, svým dynamitem vyhoditi zas kus Prahy do povětří! — Na ten vynález opravdu nezbývalo, než soudně si vymoci autorisační právo! A ku podivu! Takový »duch« zasedá a zasedati smí v poradním sboru umělecké komisse, lopotící se v potu tváří s návrhy, jak zabrániti dalšímu šíření se vandalisační cholery! Jak tam vydrží? — —

Hý — Bestia triumphans!

* *
*

Aby nikdo nemyslil, že nadáváme, jsme dlužni vysvětliti, co svým názvem »Bestia triumphans« rozumíme. — —

Nepochází od nás, naposled jsme se ho dočetli v Nietzscheově knize »Morgenröthe«. —

Rozumíme pod tím slovem tu míru či nemíru nevzdělanosti, to summum hrubých vlastností ať v člověku, ať v korporaci nebo v celé společnosti a v celém národě, pokud rozhodující převahy nabývají a nabýti smějí nad vlastnostmi a zásadami, jimiž se řídí a k nimž se povznesl každý opravdový vzdělanec. — Je to tedy filosofický termín, označující onu demarkační čáru, kde intelligence přestává a špatné, vzděláním nezušlechtěné síly nad dobrými nejen vítězí, ale daleko je převyšují. — — Čím nižší svědomí, — tím slepěji zuří neřest, — čím chatrnější vzdělání, — tím slavnější hody sobě strojí úhlavní jeho nepřítel — bestia triumphans.

Tak se tomu má nejen u jednotlivce, ale u celých společností, národ i celého lidstva. Větší nebo menší úspěchy této vítězné bestie,

Digitized by Google

výkaz v jakém počtu se úspěchy tyto vyskytují, — přehled, kde jmenovitě, nejvíce a nejokázaleji a beztrestně vystupují — podává zároveň obraz — až k jakému stupni niveau vzdělanosti člověk, korporace nebo celý národ buď se povznesl — nebo klesl.

V našem smyslu tedy bestia triumphans není než rubem humanity a humanismu se vším všudy, co pod slovem humanismus a humanita rozumíme; — bestia triumphans je jejím opakem. — Termin tedy kritický. — Označuje určitý stav v člověku nebo celé společnosti a užívá se ho k vůli stručnosti.

Je přirozeno, že bestie tato přibírá na sebe nejrůznější podoby a masky. Potkáte ji na každém kroku.

I když stranou ponecháme vyslovenou nepoctivost, prodajnost, úplatnost a lstivost, — bestii tedy, jejíž animalnost nepodlehá pochybnostem pražádným, — je tu ještě celá řada vlastností založených v převráceném názoru na svět, v neschopnosti právě pro tuto převrácenost názoru, *viděti* v sobě vítězící onu bestii, jejíž podstatná známka je nevzdělanost. Je skryta v zuřivé jakési vášni licoměrnictví, v touze, platiti za něco, čím není a čím nemůže být. Tu buření všechna ta záliba v zevnějším, jen na effekt vypočteném blesku, — v dělání charakteru, v oslepování lidu zevnějšími hesly, v chlubném vynášení jakéhosi zdání kultury, zatím co kultura pravá pod tímto firnajsem hnije. —

Křivdil by každý lidem tohoto druhu, kdo by je podezříval, z vědomých, postranních nějakých plánů; — zlo je mnohem horší a to proto, že ti lidé věří svým bludům, mluví o nich s přesvědčením; poněvadž lepší stránky života jsou jim nedostupny, mluví o svých přehmatech jako o nejvyšších vymoženostech své doby, svou nevzdělanost prohlašují za vzdělanost — a běda s národem, běda s obcí, jsou-li tito lidé vůdci, náčelníky, osobami vlivnými, rozhodujícími. — Řada následovníků, průvod těch, kteří ještě níže stojí svým vzděláním — bývá nepřehledný. Co dobrého a krásného pod svýma nohama takový dav udupe, — trudné pomyšlení. —

Z jiné strany řečeno: Slyšíte-li řečníka, jak jednou rukou do prsou se bije a ohromnými slovy se zakládá, že chce a chce všemi silami se přičiniti o dobro a prospěch vlasti, zatím co druhou rukou do kapes strká její jmění — vidíte před sebou darebáka vysloveného. — S tou bestií je ještě porada. — Ale slyšíte-li člověka, jak zachvácen a stržen horečkou reformy, pokroku, rozkvětu v obci pod hroznými hesly zmítá sebou v křečích a halucinacích vysněné jakési kultury, která kulturou není, — nýbrž jejím zničením, vidíte-li, jak tentýž muž a s ním celá korporace nerozpakuje se tomuto hřivému názoru a převrácenému jednání přinésti v oběť i nejnádhernější, na celém světě jediné památky, tu je už těžší porada, situace přímo beznadějná, poněvadž se tento druh lidí podobá jankovitému koni a jakmile ten začne střečkovat, nakazí a strhne s sebou celé stádo; marné jsou prosby, marné chlácholení — strážcům nezbývá už než zalomiti rukama.

To je také »bestie vítězná«, ale, jak vidno zcela jiného druhu. — Pro ty už se nehodí ani trestnice, ani věznice, ani blázinec, poněvadž

Digitized by Google

tak už je jimi spletena mysl lidu. že ne ti jsou považováni za blázny, co střečkují, ale ti, kteří před neštěstím varují.

Vedlo by nás daleko, stopovati tuto bestii vítěznou na všech jejich cestách, — o tom ať píšou zas jiní. — — Nás zajímá především, kam až všude svoje panství rozšířila v záležitosti Staré Prahy. O krásách, o architektonické vzácnosti a ceně, vznešeném významu historického rázu Prahy pro náš i budoucí, — mluviti dnes neníme. Znamenalo by to zrovna tolik, jako dříví nositi do lesa, vody přilívati do moře. — O tom dost už bylo řečeno.

Dnes se zabýváme prvními summárními účty, jak se zachovala k celému tomu hnutí rada městská a jak ostatní veřejnost. — Bestia triumphans v tom ohledu vede přesné svoje analy, kdo ze všech se přidal k ní ať už slovem, skutkem nebo mlčením. — Každý kdo si tu zásluhy dobyl o její vítězství, kdo ať už svou osobou nebo svým vlivem přispěl k tomu, aby triumfální její povoz nerušeně a za škodolibé radosti všech jejích přívrženců na plný trysk vtrhnul do města, — nechť se vzhlíží v černém její zrcadle, analy mu je nastaví. —

* * *

Městská rada vyburcovala nás z příjemného snu. Jmenovala uměleckou komissi a tím se tvářila, jakoby se jí skutečně jednalo o důstojnost a slávu svého sboru, jakoby opravdu předejíti chtěla nerozvážnému svému kousku, kterého se už z ignorance dopustila v assanačním plánu. —

Věřilo se tedy, že hlasy svého shromáždění podříditi míní suverennímu a jedině platnému, protože na výši odborného vzdělání a evropského vkusu stojícímu soudu umělecké komisse. —

Tomu tím více se věřilo, poněvadž se vědělo a posud ví: že celý korpus městské rady nebyl přece zvolen a na zodpovědná svá místa povolán na základě vzdělání, vědomostí, kulturní své potence, aby o takových důležitostech jako je přestavování Prahy se ctí mohl rozhodovat, ale proto, že ohromná většina všech členů ne-li celá řada opakovati nebo přiznávati dovedla po hlavních journálech tu a tu politickou barvu, tedy na základě osobních a kompromissních smluv mezi oběma tábory navzájem se kočkujících stran. — — —

Nezdálo se tedy být nic svědomitějšího a čestnějšího, než, když ignorant uznal svou ignoranci, chudák přiznal svou chudobu, zbloudilý přišel k vědomí svých bludů a v čas ještě, dokud jeho vinou spáchána nebyla řada nových přechmatů, zavolal k sobě někoho a řekl:

»Buď tak dobrý, — já tomu nerozumím, já mimo Bráník nikde nebyl, já mimo svůj žurnál jakživ nic nečetl a četl-li jsem, jakobych nečetl, a byl-li jsem kde, jakobych nebyl; — přijď a poraď mně, pomoz, já se dám poučit, vést, já tě poslechnu ve všem, jenom mne pro boha nenech na tom proklatém místě zodpovědnosti, tam všichni na mě prstem ukazují a křičí: hle Vandal, hle barbar. — — Zabte hol« —

Tak se myslilo a bylo tolik dobré vůle v nás, kteří jsme akci na

Digitized by Google

zachránění starobylého rázu Prahy zdvihli, že jsme tomu i věřili. A pevně věřili, poněvadž se nám nezdálo nic krásnějšího, poradního sboru města Prahy nic důstojnějšího a charakternějšího, než, že se poctivě přiznala ku své chybě a dobrou vůlí navzájem hleděla zas všechno napravit. — To by už bylo jednání opravdu vzdělaných lidí.

V tom smyslu se tedy usnesení městské rady chápalo a útoky přestaly. —

Kdo je zdvihl znovu, byla městská rada sama a ti, o kterých se p. arch. Polívka tak bezohledně, ale otevřeně vyslovil.

Než — Bestia triumphans má jinou logiku, jinou řeč.

Vystoupení celé polovice městské rady proti návrhu umělecké komisse, udalo nám celý její směr a styl.

»I pro nás za nás pro upokojení vašich přátel pojďte si sem, když tak křičíte a nad námi veřejně krčíte nos, jako bychom už za nic nestáli: zde máte zelený stůl, zde od nás udělané, krásně přes celou Prahu linealem na kvadráty rozdělené plány a raďte se teď, co teď s tím, s tou dírou tady na příklad, kterou jsme rozkopli z Malostranského náměstí na Újezd a z Újezdu na Malostranské náměstí. — Nám z toho teď hlava šediví, lidé se nám smějí a jediná naděje, kterou ještě máme je v živnostnictvo na Malé Straně, že v souhlasu s námi proti vám se postaví. — Jejich rady také poslechneme, neboť jejich zájmy jsou nad vašimi zájmy, vy pak dělejte a my s vámi, jako bychom před veřejností bůh ví jak o vaši radu stáli: vyložte své rozumy, vysypte svou učenost, seďte si tu jak dlouho a kdykoliv chcete, poťte se třebas krví nad naším kouskem, urobte svůj návrh a předložte ho nám. My pak buď vašemu návrhu zlámeme vaz, bude li se protiviti vnitřním našim záměrům a zájmům živnostenské úřady na Malé Straně, nebo vám ten návrh prosadíme a vypíšeme tedy ten 1000 zl., když tak o něj stojíte, za případné rozřešení kocourkovského našeho kousku.«

Myslí někdo, že píšeme ironii? — Ne.

Umělecká komisse, sestávající z řady nejlepších odborníků (p. prof. Koula odpustí) ničeho netušíc ve své horlivosti a nadšení pro čistou a krásnou věc skutečně se lopotila s návrhy, jak by se nyní odpomoci dalo pověstnému kousku slavné rady král. města Prahy a přišla k přesvědčení, že by se vlastně všechno postaviti mělo zase tak, jak to bylo; ale, když už domy rozmláceny jsou, nechť se tedy už k vůli té zbožňované komunikaci pod novým domem vyklenou průjezdy jak tomu je mezi Křižovnickým plácem a Františkovým nábřežím, v nádvoří pak nechť se zřídí bazary a vyhověno bude všem i těm, kdo mermomocí chtějí mít kommunikaci.

Návrh se všeobecně líbil. »Bravo,« myslili si všichni, komu na upravení této partie Malé Strany záleželo (a těch nebylo málo), »zas jedna ostuda s krku; tak vejce pěkně stojí na své špičce.«

Než zdá se, tento úspěch nejvíce rozčilil bestii triumphans. Než se kdo nadál, byla tu a právě v okamžiku, kdy kdekdo s radostí stál nad šťastným rozřešením věci, přišla a řekla:

»Víte co, pánové, když tak radostně všichni nad tím vejcem stojíte,

Digitized by Google

abyste to věděli, já vám do něho praštím — tu díru necháme dírou! Vem čert starobylý ráz Prahy, — ještě jsme jsme tu my, páni.«

A důvody? — Jsou tajemstvím městské rady, s veřejností sdělila jen své mínění — a dost.

Tak pravila Bestia triumphans a skutečně namířila ohromnou svou palici a byla by uhodila, kdyby per diremtem paria při rovnosti hlasů z obou stran, pro i contra, z nouze a jakési milosti nebylo bývalo rozhodnuto, aby se přece jenom ten konkurs vypsal a teprv pak, jak dopadne, ujednáno bude, dopadne-li ta pěst čili nic.

»Nemohu-li kráse rozuměť, zničím ji,« bylo dobře řečeno na těchto místech.

»Bestia triumphans,« rozlícena tímto výsledkem, nelenovala; příklad celé polovice městské rady našel ihned svoje ctitele.

»Das ist der Fluch der bösen That,
dass sie —«

Byla ihned svolána schůze Malostranské Měšťanské Besedy na Menším Městě Pražském*) a po delší debattě usnesli se živnostníci a interessenti »Menšího Města Pražského,« jimž na srdci leží povznesení této části král. hlav. města Prahy, aby ve prospěchu oživení tohoto důležitého historického klenotu matičky Prahy (cítíte bestii, jak se lichotí a očima kroutí?) jednomyslně přijata resoluce následující: ten klenot matičky Prahy, ať si umělecká komisse co chce namítá, zůstane znešvařen, jak znešvařen byl slavnou naší radou, a my tu chceme mít ulici 20 metrů zšíří. Bestia triumphans na Menším Městě Pražském. Dne 8. února 1897.

Takových schůzí pořádáno bude víc, protože není strašnější a energičtější moci na světě, než když se bestie začne aranžovat a její armáda se organisuje« (vyňatek z »Dějin posledních let«). — — — — — —
— —

Nyní je otázka: Co tím vlastně chtěla městská rada dokázat, když jmenovala poradní sbor umělecké komise? Chtěla tím skutečně posloužit věci, přiznala se upřímně ku své nemožnosti v záležitostech sáhajících nad úroveň vzdělání jejích členů, byla skutečně tak svědomita, že se přiznala ku svému křivocestnictví: — nebo tak učinila jenom na oko, aby písku nasypala lidem do očí, aby vzbudila lepší mínění o sobě, než jakého zasluhovala nebo dokonce, aby tak chytrácky předešla dalším útokům, akutnost sporu otupila, veřejnost obalamutila, a zákonnou změnu stavebního řádu zatím oddálila tak, že její zedníci hrozné svoje dílo svobodně prováděti mohou dál —?

Jednání městské rady v representaci celé své polovice dává právo k všelijakým domněnkám — tím víc, že v jedné z posledních schůzí 11. ledna 1897 Rada král. hl. města Prahy předložila

*) »Bestia triumphans« neříká už sprostě a starosvětsky, jak se říkalo: Malá Strana, nýbrž Menší Město Pražské, Vyšehradu pak bude se prý říkat Ještě Menší Město Pražské« a Podskalí už »Docela Malé Město Pražské«, zrovna tak, jako už se neříká a říkat je hanba: Senovážné náměstí, Ostruhová ul., Ostrovní ul., ale Havlíčkovo náměstí, ulice Nerudova, ul. Smetanova atd.

Digitized by Google

projekt na upravení průchodu ve staré malé věži mostní na Menším Městě Pražském*) S projektem projeven souhlas vzhledem prý k nutné potřebě dopravní, neboť historická památka tato nebude tím zničena.«

Nebude zničena — — Ale zkažena bude, slavní otcové města Prahy — či to je vám fuk? — zničit, nezničit — jen o to se vám jedná — zmizeraření, zhyzdění, podkopnictví — to už vám není nic? Provrtání malé mostní věže na Malé Straně nepovažujeme za nic víc a za nic míň, než za počátek bourání celé Malé Strany. Čtenáři si na moje slova vzpomenou!

A ptáme se tu znovu:

Nač městská rada jmenovala uměleckou svou komissi? A jak může od ní žádat, aby mařila drahý čas, vzácné svoje síly, aby mrhala a na prázdno trávila krásný svůj oheň pro čistou věc, když městská rada předem už projevila svůj souhlas s novým návrhem? —

Situace je tedy taková:

»Komisse umělecká může se usnášeti a raditi, ale městská rada může zase usnešení její mařiti.

Kdyby tomu naopak bylo, městská rada nemohla by dělati, co by chtěla — tu vězí ten tvrdý český suk, na který je potřebí pořádné sekery, aby se rozlítl na tisíce kousků. (Příště ostatek.)

Z uměleckého průmyslu. I. Sklářství.

Podává dr. F. X. Jiřík.

(Dokončení.)

Zbývá zmíniti se o skle českém, německém, francouzském a anglickém. Každé z nich vytvořilo si svůj zvláštní odchylný sloh. Nejdůležitější z těchto nových slohů na severu Alp jest bez odporu sloh českého skla, jenž datuje se ze XVII. století a vznikl ze snahy napodobiti nádoby křišťálové v materiálu lacinějším. Dějiny tohoto českého skla nejsou ještě daleko definitivně ustáleny, přes to, že existují už příspěvky a práce předběžné.**) Tolik lze však s jistotou tvrditi, že ku starším technikám, ke sklu emailovanému a malovanému, přistupuje v době Rudolfa II. nová, totiž broušení a rytí, které charakterisují původní sklo české. Nejzajímavějším vzorem takovéto práce jest sklenice Lemanova (s podpisem tohoto umělce, kterou prof. Koula na zámku Hluboké objevil.***)

Za příklad tohoto nového slohu slouží illustr. I. Pozorujeme skutečný vliv křišťálu několika směry; především snažili se skláři docíliti čistého, průhledného skla a dále dle vzoru řezačů křišťálu je façettovali, leštili,

*) Vida: už i noviny píšou »Menší Město Pražské«, ačkoliv v radě městské zásluhou a dojemnou přímluvou p. řed. Pokorného — název ten byl zamítnut a ponechán v platnosti historický název Malá Strana.

**) Z naší literatury zmiňuji se jen o studii K. B. Mádla O českém skle (Otto, 1890), k níž odkazuji.

***) Srv. J. Koula Památky um.-prům. v Čechách.

Digitized by Google

Z uměl. průmyslu. 1. Sklářství. (Illustr. I.)

Z uměl. průmyslu. 1. Sklářství. (Illustr. II.)

brousili a ryli; k tomu cíli bylo třeba, aby plášť i noha sklenice a poháru zůstaly poměrně dosti hmotné, čímž vedle složení materiálu samého vysvětluje se také částečná váha českých sklenic oproti benátským a jiným.

Mezi tím dospěl vývoj slohový k formám barokním, které se projevily i v drobném umění způsobem, jenž nikterak neopravňuje rozšířené, ničím však neoprávněné pohrdání barokem. Naopak v této době najdeme nejjemněji rytá skla česká, prozrazující vysoký vkus pro linii a ornament skla, která se stala vzorem veškeré sklářské industrie.

Nebudu se dále šířiti o vývoji skla českého, jehož dějiny nastíněny jsou v citované knize Mádlově; podotýkám jen tolik, že za naší doby nejznámější jsou sklárny hr. Harracha v Nov. Světě, založené již na samém počátku XVII. století (původně ve Vítkovicích). Výrobky sklárny této vyznamenány byly na všech evropských a četných mimoevropských výstavách. Odtud pochodí také mnoho nových vynálezů a zdokonalení technických. Sklárna sama zaměstnává ku 500 dělníků, má kreslířskou školu a podpůrný spolek pro nemocné a neschopné k práci, založený již r. 1840.

Menšího slohového významu než sklo české, s ohledem na specifické sklářské tvary, jest sklo německé 16. a 17. stol., malované na povrchu barvami neprůhlednými. Malby tyto představují obyčejně říš-

Digitized by Google

ského orla, nebo podoby císařů, kurfirstů, apoštolů nebo konečně erby a cechovní odznaky. Toliko jedna, v moderním průmyslu dosti zhusta napodobená forma německá pochodí z této doby, jest to tak zvaný »Römer«, pohár na víno, jehož vznik klade se až do doby římské. Sklo jeho jest pravidelně zelenavé, kuppa polokruhová nebo vejčitá, noha nízká, těžká a široká.

Zvelebení francouzského skla pochodí z doby Jindřicha II., jenž chtěje zemi ušetřiti vysokého cla za dovoz skla benátského, založil sklárnu v Saint-Germainu en Laye, získav k tomu účelu benátské umělce, kteří znali tajemství výroby. Mezi těmi vyniká zejména dílna Thesea Mutia, z jehož atelieru pochodí bezpochyby pohár, zobrazený na illustr. II. Kuppa zdobena je bohatě emailem a figurou urozeného muže, podávajícího dámě kytici; na pentli mezi oběma je nápis. Další sklárny francouzské založil Jindřich IV. v 17. st. v Paříži a v Neversu. Později, za Ludvíka XIV., průmysl ten upadl však takovým způsobem, že bylo třeba, aby Akademie vypsala cenu na opětné její zvelebení.

V Anglii v XVIII. st. vznikla rovněž nová zajímavá slohová forma sklářská, podmíněná zvláštní vlastností skla anglického, které, broušeno v hranoly, rozkládá světlo barvy duhové. Této vlastnosti svého skla použili Angličané k tak zv. diamantovému broušení, tím způsobem, že rozčlení povrch nádoby broušením na řady malých krystálků, v nichž světlo nejrozmanitěji se láme a rozkládá.

Mimo tyto vytčené varianty slohové jest ovšem ještě celá řada jiných podřízených typů, ale i u těch, kdybychom měli příležitost je stopovati, shledali bychom, že tvar a výzdoba jejich přirozeně vždy vyplývá ze vzájemných vztahů mezi účelem, materiálem a technikou, jakožto hlavního pravidla, jímž umělecko-průmyslová výroba vůbec se řídí.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Antonin Sova: Vybouřené smutky. Básně. S podobiznou autorovou od Karla Hlaváčka. (Nákl. Moderní Revue).

Pokládám tuto knihu za umělecký faenomen, jakého popřává kritikovi naše produkce jen jednou za uherský měsíc. Je to kniha silná, prudká, plna palčivé, pronikavé bolesti, kniha smutků nejen vybouřených, ale ještě bouřících, kniha prosycená žlučí a přec zas plna nejjemnějších citů, třesoucích se jako nejvyšší tóny houslí, plná křečovitého cukání a svíjení bolestně citlivých nervů, koupající se v bledé, do nemocna a příšerna světélkující atmosféře, ozářené jakoby sírovými a magnesiovými plameny. Jedním slovem: kniha básníka, který po různých oklikách a hledání konečně se našel a vyslovil; který po celé řadě knih, umělecky rozehřívajících a sympathických, ale přec dokonale nepodmaňujících a nestrhujících (poněvadž vždycky tu zůstal pocit, že zde něco schází nebo překáží) dostal se k své knize par excellence a jediným tímto šťastným rozmachem přehoupl se k těm prvním, k těm dvěma nebo třem, jejichž jmény bude se někdy karakterisovati česká poesie těchto let devadesátých.

Kniha p. Sovova stojí celým karakterem na nejposlednějším stadiu vývoje naší lyriky, na nejzazších předních strážích, kde se vyzírá do mlh budoucna, kde se hledá a zkouší nové umění. Či prostě řečeno: patří všemi vnějšími i vniternými znaky do kategorie moderní poesie symbolistní, která si staví za nejvyšší cíle niternost a suggestivnost. Tedy poesie zdellistovaných forem, šerých stínů, pouhých linií bez konkretního obsahu, abstraktních slov, která symbolisují stavy duše, poesie, v níž všecko se třese, teče, vlní a zpívá, a která právě sama celá touto svou povahou je jediným symbolem jediné jí podložené substance: duše.

Nic nemůže být proto této poesii protichůdnější než poesie realistická a deskriptivní, poesie zevnějšího světa, jeho určitých tvrdých forem, jeho ostrých světel a stínů, jak je vyvolává plné polední slunce, než poesie, která chce chytat fadessu a střízlivost všedního dne, jeho zaprášené a ušpiněné detaily, jedním slovem než — poesie »Realistických slok« a jiných prvých knih p. Sovových. Pan Sova počal jako pionér realismu v lyrice a dostupuje v poslední, nejlepší své knize pólu právě opačného — již sama tato vývojová čára je zde tedy jedním z nejzajímavějších momentů. Jsou básníci, kteří vyskočí na arénu hned v plné

Digitized by Google

J. Minařík: Mistr Jan Hus.

zbroji své originality a vydechnou svou uměleckou myšlenku hned na prvý ráz, takže pak všecko další vypadá více méně jako pouhá variace prvého thematu a uvádí je v nevýhodné postavení, slyšeti pořád výtky, že nepřinášejí nic nového, že upadají atd. U pana Sovy byl případ opačný; on neměl své originality na prvý ráz, on jí teprv postupně hledal a — našel. Jeho vývojová čára směřuje tedy pořád vzhůru. Celá ta první jeho realistická perioda jeví se dnes jako podlehnutí jistým, v oné době za moderní prohlašovaným směrům. Ale nepodlehl na dobro. Símě jeho vlastní básnické bytosti vzdorovalo a klíčilo pod sněhem a stačily jen první údery jarních větrů, aby mocně vyhnalo vzhůru. Tatáž vnímavost, s níž druhdy podlehl proudu realistickému, umožnila mu provésti tento hluboký přerod: s příchodem nejmladších symbolistních lyriků vidíme i p. Sovu zabočiti tímto směrem. Nestalo se to ovšem přes noc: nejprve vidíme, jak opouští z realismu všecko, co mu dodává banální příchuti, všecko co je pouze fotografované a vnější, vidíme, jak z něho zachovává jen to, co je s to vyvolati náladu. Tak dostává se k malbě náladových genrů z přírody, jejichž poslední ucelenou sbírkou je »Z mého kraje« (1893). Kniha »Soucit a vzdor« znamená už krok dále: jednou nohou stojí p. Sova ještě na půdě přírodní malby, druhou však už v duši, v oboru pojmů a citů sociálních a ethických. Smavé obrázky českých krajinek zaměněny jsou trpkými a hořkými tóny nitra. Oběma nohama stojí už na nové půdě ve »Zlomené duši« (1895). To už je pokus o stavbu nového českého psychického typu, typu dekadentního, pouhá a hluboce do sebe zabořená malba nitra, kde vnějšek je už jen bolestným dráždidlem a kde z realismu nezůstává nic než vnější výrazový materiál — ale pokus ne docela zdařený, protože svými širokými, románu se blížícími základy lyrické povaze p Sovově cizí. Tendence této povahy není skladná ale rozkladná: ne stavěti a spínati velké organické celky, nýbrž předváděti život duše v jednotlivých výsecích, v nichž září nejjemnější její lomy a nejdelikátnější vůně, chytati jej v bodech, kde je tento život nitra na nejvyšší míru shuštěn, sesymbolisován a nabit elektřinou sugesce.

A to je význam »Vybouřených smutků«: je to lyrický pendant k »Zlomené duši.« To, co se tam básník pokoušel svázat společnou nit v typ, to nechal zde vysloviti se v osamotnělých, propracovaných a d daleka vyhnaných perspektivách. Tím stojí tato kniha nekonečně vý

Digitized by Google

než předešlá. Matná, dost problematická silhouetta »Zlomené duše« se rozpadla na množství úlomků, které svítí leskem vzácného uměleckého kovu, ba mezi nimiž lesknou se i lyrické démanty vzácné hodnoty.

To by ovšem předpokládalo, že obě knihy mají společný psychologický podklad. V základech ovšem, ale »Vybouřené smutky« jsou i tu o tolik dál, oč umělecky: maluje-li »Zlomená duše« jistý útvar dekadence, znamená nová tato kniha, jak dále ukážu, už náběh k překonání dekadence. Snad to chtěl označiti básník slovy »Vybouřené smutky«. Tam, kde něco bouří, tam je ještě síla, a tuto sílu, nadějnou jarní sílu cítíme duněti z této poesie bolestných chimér, příšerných krajin, jaké se zjevují jen v těžkých snech, a z těchto výkřiků hnusu a záští k přítomnému světu.

* * *

Tento hnus a záští k přítomnému světu — určitěji řečeno: k světu lidskému, společenskému, tomu, čemu se říká dnes kultura — je základním tónem knihy. Je to kniha eminentně sociální — básník má zrak upřený jen na společnost, jen na lidi, jen na svůj poměr k nim, na jejich řády a vztahy. Jakkoliv volá »Člověk jest podlý«, jakkoliv hned v »Emblemu knihy« představuje se jako »poutník vyštvaný morovým puchem království«, jenž smrtelně zraněn odchází v »Hory Snů« — přece jen zůstává po většině zaklet v okruhu kultury, kterou nenávidí a nedospívá k tomu, aby se sebe střásl tyto křeče hněvů a bolestí.

Nevyprošťuje se odtud, neutíká se ani do ryzí přírody, ani do čiré snivosti a fantastičnosti, ani do minulosti — těchto tří asylů světem zraněných umělců. S tváří zkřivenou hněvem a zaťatou pěstí, stále připraven k ráně a plivnutí, tak stojí i na svých »Horách Snů«

» — — po jejichž hřbetu
Laviny valí se rostoucí, v mravenčí řití se Města,
v černá tu města Bolesti, na staré, prokleté Chrámy,
na staré Bohy a na lživé Masky a na puklé Erby.«

Tedy posice revoltujícího nespokojence a ničitele, při nejmenším alespoň toho, jenž čeká na sřícení starého nenáviděného světa. Z toho všeho se podává další: není tu tolerance, není tu smírného všeho chápání, není tu odpuštění a trpělivosti, počítající s hlemýždím krokem společenského vývoje. Zaujatost proti společnosti, nenávist a hořkost — všecko tu je napjato až k prasknutí. Křečovité grimassy ztřeštěnců, strhané rysy bídy, ovčí tváře hlupců, údy zvadlé a vyssáté orgiemi, hnus a zápach uhnívajících těl, bláto, špína a krev — z takových a podobných obrazů je složena p. Sovova vidina společnosti, v jejich vynalezání a podání je originelní a silný. Mají často vášnivou zaujatost starozákonních proroků, velkolepost apokalyptických allegorií.

Pan Sova vyjadřuje sám symbolicky tento svůj poměr ku společnosti krásnou básní »Řeka«. »V obrovském tichu bezlidném ji Stará Země porodila«, »zpívala slávou a rhytmem žití«, tekla volnými lesy a pláněmi a na její hladině odrážela se klenba nebes. Ale první, kdo ji znečistil, byl — člověk.

Digitized by Google

— — Z mlh tulák vybelhal se plání . . .
krvavé hadry sundal s nohou zamodralých
puchem a hnisem, v nichž seděla Smrt,
v ni ponořil své rány mokvavé . . .

A odtud už tekla koiem hřbitovů, špinavých dědin, přijímala odpadky měst

a z klenby města vyšumíc otrávena
si mrtvoly první nesla v slizu zeleném . . .

Cítíte tu ten starý známý protiklad přírody a kultury, ten rousseauovský protiklad, příznačný pro všechny sociální nespokojence a vzbouřence? Ostatně pan Sova tím chtěl říci patrně více: tato řeka symbolisuje i j e h o v l a s t n í i n d i v i d u e l n í v ý v o j, jeho postup od šťastných poetických obrazů přírody až k těmto zpěvům, otráveným a pošpiněným puchem lidských davů, nemocné a přerozující se kultury.

Cyklus zpěvů »D u š e a l u z a« vyjadřuje básníkův poměr k společnosti už určitěji. V těchto třeskutých rhytmech mluví duše »pokřtěná svatou vznešenou Anarchií«, zoufající nad tím,

»že nelze rozsvítit světel
v ubohých lebkách davu«

a

»viklajíc trůny králů,
budovou železných říší,
papežů zlatými křesly
umdlívá často . . .

Z toho i dalšího je zřejmo, kam míří básníkovy protesty: ne proti »luze« samotné, ale proti těm, kdož jí vládnou a jí demoralisují, proti militarismu a všem jiným zbytkům barbarství, proti všemu, co překáží volnému rozvoji svobodného a velikého člověka. Slovo Anarchie je tu patrně více jen symbolem než programem nebo theorií.

V »M o d e r n í m B e t l é m ě« maluje pouště, »které rostou v člověku« a jimiž by musil projíti každý moderní Kristus, než by pohnul »trůny králů«. Pouště hlupství, nudy, dekadentní mdloby, alkoholismu, mamonu, celý ten tah marodérů vlekoucí se za dnešní kulturou. Síla a pronikavost obrazů je zde podivuhodná.

Mohutně suggestivní je »B i z z a r n í s e n«. Hluboká psychologie lásky, Odyssea dvou duší, které zanechaly daleko za sebou břehy staré země, všechno v chimerické atmosféře příšerného snu. Této docílil nejpodivuhodněji p. Sova ve Ž l u t ý c h K v ě t e c h. Je to mistrovský kousek lyrické suggesce, slitý z nejsilnějších kapek básnických essencí, kde v každé svítí celá tajemství života a smrti Poslyšme jen:

»Role Smrti ve tmách žloutnou,
kraj se chvěje smutků loutnou.
Kdosi šel a utrh květ,
tisk' jej na horečný ret«.

Na mezí, na samých hranicích smrti sedí starci.

Digitized by Google

»Ještě chvíli posedět —
na něco se zahledět —
ještě se jim v Pole nechce.
Žluté květy šumí lehce.
Nechce se jim umřít. Nechce".

Jak rychlé rozšlehování suggestivních blesků, jaké zsinalé šero, jak monotonní tepot rythmů, vyvolávající pocit klimavého, tupého umírání!

»Smutek Satanův« vyslovuje oblíbenou myšlenku dnešních uměleckých aristokratů. Satan je proto smuten, že umdlel ve vymyšlení zla. Neboť poslední jeho triumf je dokonán — a tím byl okamžik, kdy se mu podařilo užiti »nízké ženy« za nástroj k udolání a podmanění »svého nepřítele s věčně zaťatou pěstí, smutného Muže«. Mohlo by býti textem k Vigelandovi nebo Munchovi.

Jedním z nejlepších čísel je »Kondor.« Obraz bídy-dravce zatínajícího svá od roku k roku delší pářata do srdce básníkova, odletujícího v okamžicích úlevy a vracejícího se se zuřivostí ještě potměšilejší, je proveden se vzácnou uměleckou silou, plastikou, a co zvlášť zasluhuje být poznamenáno, s tak podivuhodně prostou, sytou a dokonalou mluvou, že se nám skoro zdá, jako bychom tu četli starého Čelakovského. A pan Sova je snad přece také trochu moderní? není-liž pravda, vy, kdož myslíte, že kdo nemartyruje právě češtinu na subtilních skřipcích, je plebejec a šosák? A když už o tom mluvím, dodám ještě: pan Sova je tak i celým duchem svým český, jako málo kdo jiný ze starých i mladých. Chcete-li, dekadent — ale opakuji český až do kosti. Jeho poesie je dobrým příkladem, jak se i cizí umělecký směr dá domácím duchem ztráviti, dobrou lekcí pro ty, kdož myslí, že symbolism je a musí zůstat exotickým — tedy i pro ty, kdož ho takto praktikují, i pro ty, kdož ho z této stránky kaceřují.

Řekl jsem shora, že ve »Vybouřených smutcích« vidím náběh k překonání dekadence. Ano. Vidím ho v křečovitě sevřených pěstích, s nimiž básník kolem sebe bije, vidím ho v jeho vztyčeném čele, v jeho ideálech svobody a bezvládí — v tom všem je síla, život, naděje. A docela zřejmě slyším jejich dunění a vidím se otvírati perspektivu vítězství v závěrečném čísle, které dost ostře tímto karakterem se odráží od celé knihy. Tři pouze sloky, ale je to opojná fanfára mladé myšlenky, plna elektrisujících, pádných a přilehavých obrazů.

»Vyšel jsem v přítmí . . . Válečný čas byl. A země
voněla bouří a spláchnuta deštěm bujela všady.«

Několika slovy máte tu vyvoláno celé ovzduší: březnový podvečer s vůní černé země a rašících pupenů, s dmoucími se vlažnými větry a tuchou zítřejších výslunní a květů. A dále

»Psi světa starého, vyhnilé, napuchlé zdvihali oči
od kostí, na nichž leželi. Vyli tak časem v dálku«

Jaký obraz! Znáte ty psy, vy mladí?

Následující verše chytají psychologii dneška, v těchto tak úžasně suggestivních obrazech:

Digitized by Google

»Táhli jsme neslyšně Městy a prolínali jsme zdi,
přebarvili jsme vody a nasákli do vůně květů.
Psali jsme Memento na chrámy, příkrá cimbuří hradů,
na dvéře ložnic. Byl válečný čas. A země
prolnutá námi se černala před jarem příštích věků.
V mlhách jsme přes Města táhli za zpěvů budoucích žalmů.«

Znám jen jedno místo v literatuře, vyvolávající s touže pronikavostí stejnou náladu prvního jara a klíčících myšlenek: poslední strany Zolova Germinalu.

Všecky zde citované verše stačí k ukázce, jak daleko ponechal za sebou p. Sova verš starší školy, jak už směle a vítězně pohybuje se na panenské půdě nové formy, jak už přešel přes to barbarské kroucení a trýznění jazyka, které provázelo u většiny mladých tento přerod výrazu.

Celá kniha musí být pro každého, kdo sledoval p. Sovu v minulosti, překvapením. Znamená náhlé vzepjetí a vysoké vymrštění linie jeho vývoje, stanutí na výších, kam jen smějí umělci hotoví, ucelení, tvůrci nových světů niterných, v nichž hrají nové, neslyšené tóny a neviděné barvy. To, co v této knížce podal, je taková nová, v naší poesii dosud neviděná, veskrze individuelní perspektiva na svět. Ty jisté naznačené tóny vzkypělé žluči, křečovitě zlostných podráždění, společnosti spatřované pod zorným úhlem kloaky, špitálu nebo blázince, ty jisté obrazy z krajin těžkých snů — v tom je pan Sova sám a celý. A tím už je také řečeno, co mu schází: olympický klid jen-umělců, hledajících jen krásno, harmonii a výslunní a majících sympathie pro všecko lidské, tělesné i duševní. Jinak bych řekl: panu Sovovi schází živel hellenský. Je mu tak vzdálen, jako je vzdálena Apollonu Belvederskému socha některého svíjejícího se křesťanského mučedníka. Výraz »kněz krásy« pro p. Sovu neplatí — na to je přespříliš rozhorleným bojcem a prorokem myšlenky, jedním z těch, které zrodil tento »válečný čas.« *F. V. Krejčí.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— K minulé naší zprávě **o spolku spisovatelů-belletristů »Máj«** zaslán byl nám přípis, jemuž rádi už proto dáváme místa, ponévadž se jím dociluje toho, čeho jsme si my právě přáli: aby se totiž o poměru spisovatelstva moderních směrů k »Máji« otevřeně jednou promluvilo. Píše se nám: »Dovolte mi, abych několika slovy reagoval na Vaše glossy k referátu o »Máji«. Mýlíte se, že toto středisko českých literátů representuje jen jednu vrstvu literární, jeden tábor atd. Kdybyste nahlédl do seznamu činných členů, najdete tam nejen pp. Vrchlického, Čecha, Jiráska atd., ale i pp. Herbena a Sovu, p. Heyduka vedle pana Boreckého, p. Herrmanna vedle p. Xavera Dvořáka, p. Jaroslava Kvapila, vedle pí. Vikové-Kunětické atd. Doufám, že tato jména — vylovená jen tak namátkou, jak mne napadla — nejsou z jediné vrstvy literární či dokonce z jediného tábora. Do »Máje« může se a činného člena přihlásiti dle stanov »každý český spisovatel-belletrista, jehož prá e belletristické nejméně po pět let uveřejňovány byly v předních listech českých, ar b kterýž vydal nejméně dvě knihy literárně cenné.« Pravíte-li, že je či že bylo »mnc o literárních null v popředí spolku«, dovolte mi poznámku, že pojem literární nu y

Digitized by Google

je dost relativní Pan Neumann zajisté pokládá — mimo sebe — za literární nullu takořka každého, najisto však nynější výbor »Máje« i s p. Vrchlickým. Ale chcete i Vy pokládat šmahem za »literární nullu« každého, kdo debutoval v letech osmdesátých či dříve a je jiných literárních intencí než Vy? Konstatujete, že skoro všichni moderní — a mezi nimi nejlepší jména naší literatury — »stojí mimo«. Není to vinou »Máje« (jak ostatně uznáváte poněkud sám), a žádný výbor »Máje« nevystrkoval prapor nějaké literární kliky. V aféře Macharově r. 1894 prohlásila se naopak z výboru vůči novinářským hlasům, štvoucím »Máj« do bitek na ochranu jména Hálkova, úplná volnost literárního i kritického nazírání. Myslím, že je to nejen mnohem liberálnější, ale i umělečtější stanovisko, než všech skoro nynějších bojů v mladé literatuře. Jediná fronta »Máje« čelila dosud literatuře klerikální — ale jinak byli jsme a jsme nadále jakožto celek zcela neodvisli nejen od hesel a táborů, ale také od jednotlivých svých členů. A ten »stavovsky spisovatelský ráz« »Máje« Vám překáží? Myslím, že je to naopak zásluhou a přednostní »Máje«. Právě vlivem jeho změnilo se v posledním desítiletí mnoho na sociální prospěchy spisovatelstva. »Máj« vymezil pojem smlouvy nakladatelské, organisoval a řídil dozor na honorovaný provozování děl dramatických, má svého zástupce v Družstvu Národního divadla, zřídil českému spisovatelstvu pensijní fond s několikastovým důchodem ve stáří, stará se vůbec o sociální otázku českého literáta, ať je či ať není členem jeho: tím vším, doufám, prospěl nejen stavu svých členů, ale i literatuře samé mnohem víc, než kdyby si panstvo hrálo na aristokraty a nadávalo »blbečků« nejen obecenstvu, ale i — sobě navzájem. Řekl jste, že postrádáte v »Máji« jmen mladých či — jak se rádo říká — moderních. Kdybyste se podíval do seznamu »Máje«, postrádal byste v něm na př. i pp. Vlčka se Zákrejsem, slečny Krásnohorské atd. Nemůže přec výbor nikoho nutit, aby se stal členem »Máje«, a pracuje zajisté pro dobrou věc i přes to, že je nejenom několika »mladým«, ale i několika »starým« (jak Vy říkáte) lhostejný či nepohodlný. A těžko lze polemisovat s Vaším tvrzením, že nelze »Máje« pokládat »za legálního zástupce českého literárního umění«, dokud pojem takového legálního zástupce nedefinujete. Má snad »Máj« stranit v literárních šarvátkách tomu či onomu, aby se stal tím zástupcem? Či má ze svého středu vyloučit pana Klášterského a pozvat tam pana Karáska, aby mu ta zástupnická hvězdička na límec naskočila? Máte pravdu, že je poměr mladší generace k našemu sdružení nepřirozený. Ale víte, proč? Protože někteří z té mladší generace (přemnozí jsou jeho členy) buď »Máje« nedbají nebo ohrnují nosy, mluví-li se o »Máji«. Co má důležitý ten spolek vlastně dělat, aby se těm »některým« zalíbil? »Intence umělecké a ideové«, o nichž mluvíte, mají být zajisté prvním paragrafem v zákonníku každého belletristy — ale, probůh, co má na jejich prospěch podnikat středisko všech literátů, kde je romantik s naturalistou, dekadent se genristou stejně právným členem spolku a kde všichni svorně usilují, aby se zlepšil sociální, stavovský moment v životě českého literáta? Má snad »Máj« šněrovat všechny literáty do jediné kazajky »uměleckých a ideových intencí«, z nichž je takořka každá jiná, a jichž kodifikování by nutně uráželo nejvyšší zákon umělcův, jeho individualitu? Členství »Máje« nemůže přec nutit na př. pana Herbena, aby odvolal svoje výroky o panu Vrchlickém — ale tím méně může panu Vrchlickému přikazovat, aby honem běžel odpřisáhnout »uměleckých a ideových intencí« páně Herbenových. Vidíte! A proto jsem s upřímností, s přímostí pokládal stejně jak Vy za vhodno, abych Vám napsal tuto kapitolu.«

— »Katolická Moderna« při práci. V »České Škole« přišli jsme na

Digitized by Google

referát o přednášce, kterou měl 10. ledna p. S. Bouška »o moderních proudech v literatuře české« ve schůzi učitel. jednoty v Polici. Nechceme přikládati jeho úsudkům, více méně nemilostivým, větší význam než mají, ale jedno nemůžeme pominouti mlčením. Dle onoho referátu pravil prý p. Bouška o Rozhledech mimo jiné: »V loňském ročníku měla své provolání t. zv. Česká Moderna. Způsobilo veliký poplach v české veřejnosti, ale ukázalo se později, že je to pouhý redakční manévr Rozhledů, aby nachytaly odběratelů. — — Rozhledy samy nemají nyní určitého směru. Dříve byl, ale, jak pan přednášející praví, sami mu doznali, když byl v Praze, že by tak nikam nedošli, nedostali cen, nadací a pod.« — Dopsali jsme neprodleně p. Bouškovi, aby nám potvrdil nebo objasnil tyto výroky, nechtějíce aby snad trpěl za neúplnost nebo nepřesnost referátu. Pan Bouška nám odpověděl dopisem, jejž dle jeho žádosti máme považovati za soukromý, ale — tolik snad máme práva říci — tento dopis nedostačil nám k přesvědčení, že by p. Bouška citovaných vět nebyl promluvil. Slovo sem, slovo tam, referát může být nesprávný, ale považme, že jej psal učitel, intelligentní člověk, který si přec zapamatuje, v jakém vztahu užil p. Bouška slov: abonnenti, ceny, nadace atd. Máme proto právo říci: p. Bouška nás za větrem pomlouval a špinil. Mluvil před nezasvěceným obecenstvem věci, které by si netroufal říci veřejně. Nikdo z nás ho osobně nezná, nikdo z nás s ním jakživ nemluvil — a tu najednou čteme: »Sami mi doznali, když jsem byl v Praze atd.« Jak se tomu říká pane Bouško? A i kdyby to na krásně p. Bouška zapřel, tolik je jisto, že nám vytýkal změnu ve směru, t. j. asi v rozhodnosti proti starým. Pan Bouška jest tu soudcem nejméně povolaným. Nechť nám dokáže na jediném případě z posledního roku, že jsme slevili se zásadového stanoviska vůči starým, jmenovitě však ať nám dokáže, že jsme méně rozhodnějšími než jeho tělesný orgán Nový život, (který na jedné straně jednou chválil Osvětu a na druhé Mod. Revui) a především že jsme k staršímu táboru literárnímu v tak nejasném poměru, v jakém on sám stojí k p. Vrchlickému. Ukázalo se v poslední době vůbec, že nás pomlouvají z úpadku kuráže a měří ji na centimetry nejvíce právě ti, kdož jí sami nemají. — Zapamatujeme si pro případ, až zase bude katol. Moderna naříkat, jak jí chudince ubližujeme.

— V Knihovně Rozhledů vyšla právě Lubbockova brožura »Radosti života« v překladě J. Pelcla, ale v několika dnech po tom i nákl. J. R. Vilímka v překladě J. Váni. Oba překlady ohlašují se jako autorisované. Na učiněné nám dotazy a poznámku Národ. Listů odpovídáme: Povolení k překladu obdržel od autora vydavatel Rozhledů, J. Pelcl. Brzy na to oznámil mu však p. Lubbock z Londýna, že po něm ucházel se o autorisaci také p. Váňa, i odkázal oba k vzájemnému dohodnutí. Dříve však než k němu mohl vydavatel Rozhledů přikročiti, dostal hrubý a výhružný list od p. Váni, v němž tento oznamuje, že překlad »Radosti života« vydá on sám každým spůsobem. Vydavatel Rozhl. necítil se tím ovšem naladěn k dalšímu jednání a vydal překlad, jejž měl už hotový a k němuž prvý obdržel autorisaci.

— Přinášíme v reprodukci práci nadaného, jakkoli málo známého a oceněného umělce J. Minaříka. Je to poprsí J. Husa v reliefu, zachycujícím v hlubokém a originelním pojetí výraz utrpení a žalu na tváři mistrově. Interessantním je také archaistický ráz celé práce, jevící se zvláště na liniích profilu, a zvláštní, na staré české památky upomínající pokrývce hlavy. (Viz též oznámení na deskách.)

Digitized by Google

Divadlo.

Ekvinokcí, dramatem Ivy conte Vojnoviče splnilo pro tuto saisonu Nár. Divadlo svou povinnost k nové divadelní produkci ostatních slovanských literatur. Kdyby však měla býti tato hra ukázkou vrcholu, k jakému dospělo divadlo chorvatské, nebyla by s to, zůstaviti v nás právě nejskvělejší o něm představu. Je to hra pojetím, stavbou, i provedením ctihodně zastaralá, upomínající nejvíce na Anzengrubra, romanticky zabarvená, s přísným rozdělením morálního světla a stínů, předvádějící své hlavní osoby pořád na vyhnaném ostří důležitých životních osudů, kde se každým slovem skoro jedná o celý život anebo o celou záhubu. Až snad na prvé scény, malující genrovým způsobem život lidí na dalmatském pobřeží, je zde všecko vysoko zdviženo nad malé příhody a zájmy denního kutění, vnucováno do napjaté tragičnosti, která se stává tím více únavnou a nudnou, čím méně je podepřena životně pravdivými psychologickými základy. Každému, koho moderní drama naučilo, co tragiky dá se stvořiti ze shluku malých denních okolností a údajů, zdají se tyto dimense příliš vysoko vyhnané, ale bezobsažné a prázdné.

Z titulu, četných zmínek o očekávané bouři (ekvinokci) a jejím konečném propuknutí ve 3. jednání dalo by se tušiti na zamýšlený nějaký vztah mezi zatahujícím se tragickým uzlem děje a zatahujícími se mraky na obloze. Děj lidský nabývá tím jaksi symbolisujícího, suggestivního pozadí v rovnoběžně postupujícím ději přírodním. Ve třetím jednání zasáhne konečně bouře přímo do děje, ona poskytne Ivovi (p. Želenský) příležitost, aby se chystal zabiti svého soka v lásce, ničemného Američana (p. Bittner), o němž neví, že to jest jeho otec. Tedy když nejvíce venku hromy bijí, vybíjí se také uvnitř nejvíce nahromaděné tragiky. Ale tento vztah s přírodou, s jejím fatalistickým determismem vlastně jen víc sami tušíte a do hry vkládáte než je zásluha autorova. Napadá vám, že tu látka k tomu je, ale autor ji nedovedl v tomto směru dosti užiti. A dokonce mu už k tomu nepomohli naši herci a režie: pocit blížící se bouře, ta suggesce čehosi hrozného a neodvratného, co se blíží, kterou jsme si zde přáli — ta nám scházela. Jinak poskytla chorvatská novinka našim hercům příležitost k nejeffektnějším výkonům. Zvláště p. Sklenářová ukázala v úloze zrazené, stále temně zadumané, proklínající a na konec vraždící a šílící Jely, že je pro tento obor úloh dosud nenahraditelna. Sympathický jinak výkon p. Želenského byl vedle jejího na jihozemce příliš tlumený a tím i místy psychologicky nepravdivý (na př. jak mohl v takovémto temperamentu vzniknout úmysl vraždy?)*) *K.*

*) Referát o Ladeckého »Dvou světech« odkládáme na příště pro nedostatek místa.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V Praze, dne 11. března 1897.

Sněm království českého byl dne 10. března odročen. Nikdo si toho ani nevšiml, a celé sněmovní zasedání také nadobro letos zapadlo, jako zasedání kteréhokoli okresního zastupitelstva. Za uplynulých šest neděl nebylo vyřízeno téměř nic. Žádná z otázek národních, tím méně hospodářských. Dr Engel musil dokonce interpelovati, proč ani státoprávní komisse se vůbec nesešla.

Není tu nikde velikých myšlenek a nových obzorů ideových. Tak jako dnes sněmovalo se již před 20 léty. Mladočeši prokázali znovu svoji neschopnost učiniti ze sněmu něco více než bezvýznamný sněmík rakouské provincie, a nedovedl toho ani člen radikální frakce dr. Baxa. Řeči rozpočtové debaty se dříve aspoň četly; dnes se již nečtou. Každý průměrný intelligent dnes už zná všechna mysteria, z nichž se takovéto řeči připravují. Jsou to ustavičně tytéž známé fronty: Němci, vláda, někdy klerikalism; a dnes přibyla fronta nová: proti sociální demokracii. Shodli se na ní všichni, od česko-německo-feudálního vlastence hr. Buquoye až k dr. Kramářovi, Jandovi a dr. Baxovi. Dr. Baxa jednal aspoň spravedlivě: představiv se jako radikální státoprávník par excellence a postaviv se proti sociální demokracii, uznal aspoň její veliké zásluhy v osvětové a vzdělávací činnosti mezi českým lidem. — Posl. Heřman Janda, jenž patří mezi vůdčí lidi mladočeské strany, pravil: »Sociální demokracie je strana našim národním tužbám stejně nebezpečná, jako každá jiná strana reakcionářská.« Takto tedy mluví u nás ještě poslanci a takovéto je duševní niveau jednoho z předních lidí mladočeských. Tedy ti, kteří vedou dnes nejostřejší boj za svobody občanské a v první řadě za všeobecné právo hlasovací, kteří s takovou úporností zápasí proti klerikalismu, proti rakouskému byrokratismu, antisemitismu, kapitalismu atd. — ti jsou reakcionáři! Ti, jichž hlasy padají dnes německé bašty v uzavřeném území, jejichž děti plní matiční školy, kteří nedávno vystoupili tak energicky pro Komenského školu ve Vídni, kteří postavili ve Vídni svého českého kandidáta Ant. Němce, jehož vítězství by bylo otřáslo německostí Vídně, a proti němuž se musil postaviti sám Lueger, — to jsou lidé »našim národním tužbám nebezpeční«. Podejte sta důkazů, lidé rázu p. Jandova toho prostě n e c h t ě j í chápat.

Za to však není reakcionářské, když mladočeská strana vzdává se

Digitized by Google

dnes veřejně svého hlavního bodu programového, všeobecného práva hlasovacího; není reakcionářské, když se spojuje s klerikály a Staročechy, když poctivé radikály jako hr. Kounice, dr. Šíla a j. zavrhuje a místo nich kandiduje officielně Staročechy, G. Adámka, Plačka, když pro ni hlasuje hromadně úřednictvo a v Praze i policie, a když využívá do krajnosti výkonné moci na mladočeských radnicích, tak že musí býti podávána řada protestů proti volbám a dělnictvo má dnes větší důvěru k státním úřadům a k místodržiteli, než k úřadům samosprávným a na př. — k dru. Heroldovi.

Všechen zájem veřejnosti strhly na sebe volby v V. kurii. Zejména v Praze je živo. Hlavní boj vede se dnes jen mezi dvěma vážnými soupeři: mezi Mladočechy a sociální demokracií. Obě strany závodí v agitaci. Mladočeské plakáty mluví najednou k nezvěstným »soudruhům dělníkům«. Pod velikým heslem volají je do boje: »Naše barva červená a bílá — naše heslo ve svornosti síla« Proti dělnictvu pracuje se všemi možnými prostředky: řekne-li na př. některý řečník dělnický nějakou nejapnost, děsí se tím celá veřejnost; řekne-li však na př. na voličské schůzi na Vinohradech dost intelligentní Mladočech: »Státní právo znamená, aby panovník bydlel aspoň týden v Praze« — je ticho —

O výsledcích voleb v V. kurii nemůžeme ještě psáti konečných úvah. Co toto píšeme, máme po ruce jen kusovité zprávy. Událostí dne jest, že ve Vídni a celých Dolních Rakousích zvítězili antisemité nad socialisty, jichž přední mužové padli. I mluvčí dělnictva, Pernerstorfer, podlehl člověku naprosto neznámému. Jaké jsou toho příčiny? Kdo zná Vídeň, pochopí to snadno. Vyhrály zfanatisované massy, jež byly svými kněžími v zástupech honěny k volební urně a pro něž mají antisemité jedno heslo a jeden program, jímž štvou, a jímž chytí i nejtupějšího Vídeňáka: »Jud«. Antisemité dostali ve Vídni 121.000 hlasů, sociální demokraté 88.000. Ale přes to oněch 88.000 voličů socialistických je ohromnou cifrou, která ustavičně poroste. Antisemitism dospěl svého kulminačního bodu, z něhož bude klesat. Nálada mezi socialisty je výbojná. Pod prvním dojmem nastala sice depresse, mnoho starých mužů plakalo jako děti, ale porážka tato bude pobídkou k nové zimničné činnosti. Je v tom něco dráždivého, že dělnictvo právě v městě, kde vedlo nejskvělejší boj za všeobecné právo hlasovací bylo poraženo, že 90.000 vídeňského organisovaného dělnictva nemá jediného zástupce. »Teprve teď počne boj,« mluvil red. Reumann v Prateru, »půjdeme zase na ulici. Žádný klid v Rakousku, dokud nebude zavedeno všeobecné právo hlasovací!

Sociální hlídka.

Devítihodinová doba pracovní zavedena je dnem 1. března t. r. v královských neutrálních dílnách v Mnichově; denní mzda nebude zkrácena. Rozepisovati se o přirozenosti a užitečnosti tohoto kroku rozumné sociální politiky, bylo by dnes, kdy zásada kratší (ne-li osmihodinové) doby pracovní osvědčila nejen svou důležitost pro dělnictvo, nýbrž i pro zaměstnavatele, zbytečno. Leda, že by bylo možno se tázati, kdy as také v Rakousku učiněn bude nějaký sociálně-reformní krok v tomto

Digitized by Google

směru, kdy stát ve svých průmyslových krocích bude vzorem soukromým podnikatelům. Aspoň nesnesitelnost poměrů na státních drahách nalézá neústupně na nějaké rozřešení.

Dozvuky hamburské přístavní stávky. Vítězové se mstí poraženému dělnictvu. Dle zprávy centrálního stávkového komitétu bylo zahájeno na 200 stávkových processů proti dělnictvu; 65 jich je skončeno a uložené tresty činí 10 let vězení. Mimo to hrozí 128 žalob pro nedovolené shromažďování, 23 žalob pro rozšiřování tiskopisů, 94 žaloby pro porušení policejních předpisů. Celkem tedy na 500 žalob a 5000 policejních trestů. A 1200 dělníků je obětí této stihací zuřivosti.

Spolčovací právo je v dnešních státech illusorním, zejména pro dělnictvo. Zaměstnavatelstvu je přese všecko znění zákona dána volnost všemi i nejbrutálnějšími prostředky přiváděti spolčovací právo, jakmile ho dělnictvo chce užiti, ad absurdum. Proto je úkolem moderního státu, opatřiti slabým a závislým možnost užiti toho práva, možnost užiti ho zcela nezávisle na vůli zaměstnavatelstva, možnost užiti ho i proti vůli a více, možnost užiti ho, aniž by bylo vůbec možno zaměstnavatelstvu nějak působiti na dělnictvo, tresty, jež stihnou toho, kdo by něčeho podobného se odvážil. Na výši takového moderního státu postavilo se pouze Norsko. Dne 22. února přijal totiž adelsthing 42 hlasy proti 41 návrh zákona, dle něhož uložena bude pokuta a trest vězení zaměstnavateli, jenž by propuštěním nebo hrozbou propuštění, ztrátou mzdy atd., poskytováním jistých výhod, odepíráním nebo slibováním jich a vůbec užíváním prostředků, jaké mu skytá jeho hospodářská převaha pokusil se působiti na politické vystupování zaměstnaného dělnictva resp. překážeti účasti jeho ve spolcích politických a odborových. Zdá se, poněvadž adelsthing čítá $^3/_4$ členů norského storthingu (národní rady), že zákon ten bude uskutečněn a že Norsko bude první zemí politické spravedlnosti aspoň v ohledu tomto naproti ostatním státům evropským.

Hlídka hospodářská.

Zemský sněm skončil obvyklé výroční zasedání, málo plodné v hospodářství jako v politice. Zvýšeny poslanecké diéty, povoleny subvence školám hospodářským a pokračovacím, stavební příspěvky novým museím průmyslovým, schváleny s novým rozpočtem nové dluhy zemské a s odchodem posledního ostrostřelce pohříží se Pětikostelní náměstí opět v jedenáctiměsíční klid. Málo času k zasedání, málo oborů k působení, málo dobré vůle k rozumnému využitkování času i skutečné kompetence zákonné, málo peněz k provádění hlubší politiky národohospodářské, i kdyby na ni stačila intelligence. Jen tak něco na presenty voličům . . .

Finance zemské churaví. Rozpočtová komise zvýšila, ne vždy účelně, finanční potřebu země o plných 400.000 zl. na úhrnem 18,854.000 zl., z čehož vlastními příjmy uhrazeno jest jen asi 1,370.000 zl., čili asi 7 a půl procent. Neuhražený deficit obnáší tudíž bez mála 17 a půl l. a poněvadž pokladny zemské jsou zcela vyprázdněny, jest potřebí j ě dalšího půl milionu jako běžné hotovosti kasovní.

Bude-li se, jak navrhla komise, vybírati jen 30% přirážka zem i, která by vynesla něco přes 12 mil. zl., musí se na zbývajících 6 mil ů

Digitized by Google

udělati nový dluh. Království české, mlékem a strdím od pravěku slynoucí, nemá při obrovských milionech, jimiž naplňuje měšec státní, dostatek příjmů na své vlastní výdaje a vrhlo se v posledních letech na dělání dluhů, jichž bylo koncem r. 1896 bezmála 12¼ mil. a od letoška má býti 18¼ milionů. Naproti tomu obnášely dle učebních závěrek skutečné, nerozpočtové, přebytky příjmů státních v letech 1893—1895 postupně 29, 20 a 33½ milionů.

Patrno, že nepomohou v tomto křiklavém kontrastu mezi polypovým hospodařením ústředního organismu a finanční mizerií zemí prostředky nepatrné, jako daně luxusní, hudebné a pod., ani návrhy nesnadné, nebo docela nemožné, jako Kaftanův na vybírání zemského poplatku z hnědého uhlí českého, který by se však nahrazovati měl, bylo-li uhlí spotřebováno v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených. Je potřebí důkladné změny v celé soustavě finančního hospodářství zemského, nejlépe tak, aby zemím po vzoru pruském zůstaveny byly daně reální (pozemková a domovní).

Úplně skoro přestalo se mluviti o vyrovnání rakousko-uherském. Sem tam ozve se článek o nešťastném »mlecím řízení«, jakoby otázka obchodní jednoty rakousko-uherské vyčerpávala se bezcelným dovozem balkánské pšenice do budapešťských mlýnů, který nad to loni nemálo byl znesnadněn — a více nic. Kvota, bezohledné podporování domácího průmyslu uherského, vypuzování našeho průmyslnictva z veřejných i soukromých dodávek v Uhrách, výbojná politika tarifní, převaha Uher při jednání o smlouvách obchodních, jako ještě posledně s Bulharskem — to pro naše politiky národohospodářské neexistuje. I když nestojíme na půdě úplného zrušení jednoty, musí býti přece jasno o ztrátách i výhodách našich z obchodního spojenství s Uhry a o tom, na jaké požadavky musíme v zájmu svého národního hospodářství v podrobnostech váhu klásti, nebude-li — jak se opravdu podobá — lze nic učiniti na principu obchodní jednoty. To nijak nevylučuje zásadní snahu po osamostatnění hospodářství našeho od Uher, ale opatrný hospodář pomýšlí i na to, co bude dělati, když se mu hlavní výpočet nezdaří.

Nedávno publikovány byly výkazy o zahraniční tržbě. Vývoz naší monarchie do ciziny stoupl loni na 785¾ mil. zl., dovoz na 728¾ mil. zl., aktivní bilance našeho obchodu obnáší tudíž za loňský rok 57 mil., kdežto v roce 1895 pouze 19 mil. zl. Přece však číslice vývozu našeho ještě loňského roku zůstala o 1 mil. zl. za vývozem z r. 1891 (786¾ mil.), kdežto dovoz náš od r. 1891 stoupl o plných 115 mil. zl. — následek »výhodných« smluv obchodních, které jakoby u nás byly pracovány bývaly přímo na prospěch Německa a »spojenství« vůbec.

O.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Snížení povinné docházky školní na venkově s osmi na sedm let zní jeden z požadavku letošního sjezdu českého rolnictva v Praze; za to mají vesnické školy obecné doplněny býti nedělními po-

Digitized by Google

kračovacími školami hospodářskými. Od vydání nových zákonů školských r. 1869. bylo osmiletí školní docházky všem nepřátelům moderní školy zbraní nejvydatnější, protože lid, z jehož tužeb nová škola nevyrostla, a jenž namnoze významu jejího ani nechápal, skutečně si přál docházky kratší tím více, čím větší ceny nabývala dětská práce v zemědělství, zvláště však v průmyslnictví. A jen těmto proudům a snahám podařilo se učiniti průlom do pevné stavby zákona Hasnerova školskou novelou z r. 1883., kterouž zavádějí se takové úlevy v řádné docházce školní, že osmiletí na školách vesnických stává se naprosto illusorním. Poněvadž pak lid vesnický řečených úlev všude plnou měrou užívá, není vlastně při školách venkovských docházka osmiletá, nýbrž sedmiletá, a považíme-li, že do školy přijímají se děti po dokonaném roce šestém jen na počátku školního roku a propouštějí se dokonaným rokem čtrnáctým a s úlevou ještě dříve, tedy ani ne sedmiletá. Ostatně nebyla o mnoho delší ani před novellou školní, neboť vzdor trestům bývaly školy po venkově letního času z polovice prázdny. Rozumí li se tudíž v požadavku rolnického sjezdu sedmiletí bez úlev, neviděli bychom v tom žádný útok na školu (která dočasnými úlevami, části žactva poskytovanými, rozhodně trpí), jakož i výhodu pro děti práce schopné. Mimo to alespoň dvouleté pokračovací školy hospodářské nedělní a po případě též večerní přinesly by tak žádoucí doplnění učebných osnov škol obecných nejdůležitějšími poznatky z racionelního hospodářství, pro něž dříve není místa, času ani porozumění. O povolané a schopné učitele pro tyto školy nebylo by ani mezi učitelstvem škol obecných ani mezi rolnictvem, jemuž by náleželo spolupůsobiti, dnes už nouze. Vedle toho měly by se zřizovati u nás školy měšťanské i ve větších vesnicích, aby děti toužící po vyšším vzdělání než poskytuje škola obecná, docházeti mohly do měšťanské školy přespolní.

— Na český i moravský sněm podán byl při letošním zasedání veliký počet petic od jednotlivců, sborů i spolkův učitelských a též od mnohých místních školních rad. V Čechách domáhají se učitelé zrušení IV. tř. platů při školách měšťanských, služebních přídavkův od zkoušky způsobilosti, práva na byt v obcích, kde řádného bytu dostati nelze; učitelky žádají vyloučení všech učitelů ze škol dívčích, jakož i z jejich správy, industriální učitelky zvýšení remunerace a zaopatření ve stáří. Naproti učitelkám volají učitelé po volné konkurenci obojího pohlaví na školách dívčích i chlapeckých. Na Moravě žádá se za nové upravení platů, ježto poslední úprava opět nevyhovuje. Ze všech těchto požadavků ne dříve splnění dojde asi zlepšení postavení industrialních učitelek, pro něž návrh ve školském výboru jest už vypracován. V tomto stavu byla bída zajisté příliš křiklavá Také na zrušení IV. tř. platební při školách měšťanských a úpravu služebních přídavků se prý pomýšlí, ježto finanční effekt nebude snad značný. Ostatní požadavky položeny budou asi prozatím stranou, ač otázka mužské a ženské konkurence ve školství na dlouho se odkládati se nedá, protože učitelek přibývá a bude přibývati, kdežto lepších míst, na nichž výhradně doposud působily, se víc a více nedostává. Vyhražení míst při dívčích školách vůbec jen učitelkám, vedlo by k důsledkům na ten čas dosti povážlivým. Volná konkurence obojího

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google